Universidad de Deusto
Biblioteca

Augustana
in 4vo 5

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ahs
es del Coll.o de la Comp.a de Jesus
de Arcoxia

BIBLIOTECA DE LOYOLA
Sala 1 Estante 2 Plúteo 2

282
24

Commētaria

IN SACROSANCTA QVA tuor Christi Euangelia ex Chrysostomi alioruinq; veterum scriptis magna ex parte collecta, Autore quidem Euthymio Zigabono, interprete verò Ioanne Hentenio Nechliniēsi Hieronymiano.

In hoc opere graphicè admodum redactum est in compendium, quicquid ad Euangeliorum explanationem diffusè tractant Origenes, Basilius, Nazianzenus, Chrysostomus, cæteriq́ue theologi Graeci.

Addi... calce confutationem ... impostu... illi de ficto legali ... dotio, e... nptí.

Apud O...

1547

Mart. Mesnartij Parisien. in hos commentarios tumultuarij Elegi,

En tibi, quod sancta latitabat in arce Mineruæ,
Lector, ab æthereo cardine prodit opus.
Ecce venit tandem venit expectatus in auras
BVTHYMIVS, non vir sed monumenta viri.
Nec tibi linguacis millesima pagina glossę
Editur, ingeniis nausea, furca, chaos.
Hoc pini strobylus concluserit. Adde quod offert
Nil nisi mel Charitum, purpureasque rosas.
Quicquid floris habent veterum digesta Catonum,
Hic iacet, & nostra hæc secula quicquid habent.
Quin etiam propriis nata ostentabit in hortis
Plurima, quæ necdum vel schola longa tulit.
Sed neque fraudandus laude est fidissimus hermes,
Quem summè in precio musa trilinguis habet.
Verum haud potuit quisquam tibi Græca Latinis
...ddere, & ignotum sic celebrare virum.
Quid quod & illustrat scholiis quæ nuda videntur
Prodita, vt & cæcis cæca patere queant.
Ergo age, vel saltem vacua sub nocte libellum
Discute, quas nunquam forte, videbis opes.

...brum Phaleucium BVTHIMI
...mis versuum elemc... ...llens.
...ber. liber ne?
...abercle Pallas.
...escc

BVTHIMIVS

Illustrissimo ac

REVERENDISSIMO DOmino D. Francisco à Bouadilla Episcopo Caurensi, Archidiacono Toletano, &c. Ioannes Hentenius Nechlinien. S. D.

SI BONVM eo pręstătius esse quãto cõmunius, nemo est vel mediocriter morali philosophia instructus qui dubitet Præsul amplissime, virtutum ac literarum antistes: non erit etiam qui ambigat, commune bonũ priuato esse præponendum. Idq; adeò verum est, vt etiam Christus sacratissimam illam vitam suam, vilem habuerit, quo vniuerso generi humano salus adempta posset restitui. Verùm ne dicat quispiam Christi opera ... diuina, nequaquam in numerum esse redigenda: age ... ab Ethnicis quoque paucos de innumeris referamus ... qui suam tuo... ...e vitam co... ...ni bono posth... ...runt. In pri... ...em occurr... ...illo Brutu... ...mus Romanæ liber... ...fuissent consili; d... ...sit percuti: tame... ...retur vulnere: Q... ...ga filios amor... N... ...quitur in hunc mod...

Vis & Tarquinios reges, ar... ...que superbam
Vltoris Bruti, fasces que videre receptos?

Consulis imperium hic primus sæuasque secures
Accipiet: natos q; pater noua bella mouentes
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit
Infœlix, vtcunque ferent ea fama nepotes:
Vincet amor patriæ, laudúmque immensa cupido.

P. Decius Mus cum consule T. Manlio Torquato cõtra Latinos pugnans, quum responsum esset oraculo, Vtrius exercitus imperator legiones hostium, seque super eas deouisset, eius populi partisque fore victoriam: seipsum pro communi exercitus salute deouit.

Idemque fecit filius eius, eodem appellatus nomine, quũ iam tertiùm Consul fuisset, semelque Censor: quorum etiã his verbis Poeta meminit:

Quin Decios Drusosque simul, sæuumq; securi
Aspice Torquatum & referentem signa Camillum.

Marcus Curtius præterea ob populi salutẽ sese equo inuectum in terræ hiatum iniecit. Sp. Posthumius Consul, qui ignominiosam pacem cũ Claudio Pontio Samnitium duce ad furcas Caudinas pepigerat ac spopõderat, autor fuit Senatui, vt se cum collega ac tribunis qui autores sponsionis fuerant, per fœciales nudos vinctosque Samnitibus dederet, quo populus Romanus ab illa pace solueretur.

Q. Ceditius Tribunus militum, quem videtur Titus Liuius Calphurnium Flammam vocare, primo bello Punico cum quadringentis militibus, vel, vt habet Liuius, cum trecentis, nisi fortassis hic alius fuerit, morti se tradidit, vt dũ in eo[rum] tumulum quendam capientes, auerterentur hostes, legiones cum Consulibus circumuentę, incolumes ex obsidione liberatæ pertransirent. Simile quoque egit Decius Tribunus militũ cũ Consule P. Valerio Coruino, iunctus hastatis vnius legionis, (quãquam hos[tes] fortuna liberauerit) [illegible] Sãnites ir[rup]erunt. [illegible]ter Lacedæmonios [illegible]st in huius[modi] [illegible]ũ: verũ præcipui se[nsus] [illegible] offe[rebant] [illegible] Xerxen Persarum [illegible]as quas Lacedæmo[nii] [illegible]ód Oratores à Per[sis] [illegible]erxen venissent, iusserũt vt se quocũq; modo vlcisceretur, pro Lacedęmoniis interficeret. Quumq; rex pietatem in patriã admiratus, animorumque fortitudinem, liberasset illos à pœna, peteret que vt apud se manerent, Qui possumus, inquiunt, hic viuere, relicta patria, patriisque legibus ac viris, quorum gratia tantum iter suscepimus morituri? Quid Codri Atheniensium regis mortem referam? qui quum videret regionem suam ferro ignique vastari, nec alio modo iuxta Apollinis oraculũ tam graue bellum discuti posset, nisi ipse hostium manu occidisset, idque non solum in totis Atheniensium castris, sed etiam in contrariis percrebuisset, ideoque edictum esset, ne quis Codri corpus vulneraret: depositis imperij insignibus, familiarem induit cultum, ac palantium globo sese obiecit, vnumque ex his falce percussum in sui cædem compulit, vt patriam seruaret: huius siquidem interitu, ne Athenæ occiderent, effectum est. Huic iam rei finem imponam, si prius hominis Ethnici, nempe Ciceronis de Somnio Scipionis dictum verè Christianum de communis boni magnitudine retulero, qui sic ait, Quo sis Africane alacrior ad tutandam rempublicam sic habeto: omnibus qui patriã conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cælo ac definitum locum, vbi beati æuo sempiterno fruantur. Nihil est enim illi deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidẽ in terris fiat acceptius, quàm concilia cœtusque hominũ iure sociati, quæ societates appellantur: harum rectores & conseruatores hinc profecti, huc reuertentur. His igitur qui vel seipsos fortiter pro republica morti tradiderũt, aut in eius vtilitatẽ artem aliquam quantũuis etiam illiberalem ac sedentariam, siue quippiam in ea præcipuum gratumq; posteris adinuenerunt, vices rependere cupiens antiquitas: &, qua liceret, perpetuam eorum memoriã ab interitu vindicare, statuas æreas seu marmorea sepulchra erexit. Præterea ethnicorum libros ingenti redemptos precio magna fide vel religione potius descriptos, cedrinis inclusos capsulis, tũ cedri succo oblitos, posteri in tẽplis cautissimè reponebant: partim [illegible] tam [illegible]que diuina custodia non aliis qu[illegible] sis numinibus cõsecraretur. [illegible] timne quid situs aut [illegible] monumenta [illegible]. Alioqui hac quidem contenti [illegible], codices ceu [illegible] comparabilẽ in altissimis terræ latebris recõdiuant tãta cura, vt nec incẽdiis, nec bellorum procellis, quibus omnia sa-

cra prophanaque solent miscerí, interirent, & posteris certè supereſſent. Porrò si hic honos est habitus superstitiosis etiam voluminibus, veluti Numæ ac Sibyllæ, aut rerum ab hominibus gestarum memoriam complectentibus, quales erant Aegyptiorũ libri: aut aliquam humanæ sapiẽtiæ portionẽ tradentibus, veluti Platonis & Aristotelis: quantò iustius est idem facere Christianos in seruãdis illorum monumentis? qui sacro afflati spiritu, nõ tam libros, quàm oracula nobis reliquerunt? quibus lectitandis, pectus non doctrina solùm aut dicendi facultate, sed virtutibus ac pietate erga deum impleatur: quum certè Ethnicorum librorum iactura id tantùm efficiat, vt minus eruditi simus, aut minus eloquentes, non vt minus pij. In his itaque qui veterum autorum ac patrum scripta nobis tradiderunt, maximè autẽ Chrysostomi (quo nemo in enarrandis sacris voluminibus dexterius versatus est, & quo neminem inuenias magis accommodum his qui ad munus concionandi sese parant) non posteriores tulit Græcus quidam autor: qui cernens veteres sacros autores & præcipuè eos qui plurimùm laborauerant in enarrandis euangelicæ doctrinæ libris (ad quam docendã filius dei ad terram descenderat) nequaquam pro merito lectitari: siue id librorum multitudine, siue lectorum fastidio, siue temporis acciderit penuria: in vnum collegit volumen, quicquid illi magna codicum turba selectum, circa euangelia reliquerant. Et tamen quum posteris adeò vtile ac ample ctendum reliquisset opus, tanta fuit animi modestia (quod etiam passim ex eius scriptis luce clarius est perspicere) vt sibi id adeò nõ vendicauerit, quòd nec proprium nomẽ adiiciendum censuerit, sed Chrysostomi potius cum cæteris, quorum ingenuè fatebatur esse potissima, quæ in vnum ipse collegisset: quanquam & ipse suo marte plurima quæ & præstantissima erant, adiunxerat, vt hinc coniicias quantum animo dissideret ab iis, qui in modum corniculæ alienis sese [illegible]nant ac venditant plumis. Plurimis sanè autor hic [illegible]se videtur Oecumenius is, qui similia commentaria ex [illegible]sdem colle[illegible] autoribus, in [illegible]stolorum, in epistoquę cat[illegible]æ nũcupantur, ac i[illegible] Paulinas omnes, vt certis quibusdam argumentis colligitur, etiam si nec ibi voluerit suum nomen exprimere: qua de re pluribus agemus,

quum tomum illum alterum propediem in lucem dabimus. Hunc itaque Græca manu descriptum ante multas ætates (quod præter ipsas Euangelistarum nouo modo depictas, iamque propemodum vetustate deletas imagines, multis nobis argumentis innotuit) quum casu repperissem in bibliotheca Cœnobij Deiparæ virginis à Guadalupe, ordinis diui Hieronymi in regno Castellæ, in qua etiamnum delitescit: (vt sunt eius sodalitij, præsertim autem celeberrimi illius monasterj cœnobitæ, non modò Christianæ nostræ religionis, verumetiam præstantissimorum semper autorum, potissimùm tamen veterum, diligentissimi obseruatores ac cultores) visum est inuidi esse, ne dicam impij, re adeò frugifera pati diutius priuari Latinos. Nec tamen insçius eram quàm duram, quamque arduam adirem prouinciam: partim quidem, quòd propriæ conscius imbecillitatis, incultique ingenij, habueram semper in animo, nihil in publicum edere: partim verò quòd mihi res esset cũ eiusmodi libro, quẽ vel legere non mediocris foret negotij, vtpote ignotis vtplurimum exarato characteribus ac compendiis, maxima licet cura ac diligẽtia: literarum etiam figuris plerunque vel carie ac situ obliteratis, vel tinearum ac blattarũ iniuria semirosis, vel nouo adeò more depictis, vt in formis etiam noscitandis mihi foret repuerascendũ. Omitto quod frequenter in orationis contextu non sunt à se inuicem separatæ dictiones: & e diuerso eiusdẽ dictionis literę aut syllabæ plusq̃ iusto à se inuicem separãtur interuallo, adeò vt nec versus syllabam sæpius finiat: commata ac incisa vix adduntur, aut vbi nihil opus est apponuntur: quæ res plerunque difficultatem gignit non paruam. Sciebam præterea quanto (vt in vniuersum dicam) sese exponant periculo, qui libros à peregrina lingua traductos in lucem edũt: quot & quàm varios suscipiant iudices, quorum plerique, Græcis literis ne à limine quidem salutatis, ob id statim omnia dãnant, q̃ mundum illum rhetoricum prę se non ferant, ignorantes quibus arctetur modis, is qui alienæ linguæ depositũ fideliter reddere cogitur. Summopere enim curandum est ei, qui ab vna lingua quippiam transfert in aliam: ne dum seruitoni quærit ornatum repẽte pro interprete paraphrasten agat: rursumque ne ita verbis hæreat, vt prioris linguę idiomata aut dia-

lectos retineat: sed quæque lingua quod suum est habeat: alioqui nec Græcè loqui videbitur, nec Latinè: idque quod in indoctum iactatum est Comicum, ipsi adaptabitur, quòd ex Græcis bonis, Latina fecerit nõ bona, Id quod de multis exulcerato hoc seculo aptè quis dixerit. Quis enim sacras iã literas passim non sibi vindicat, antequam discat: torquet, lacerat: suóq; intellectui, imò suis affectib⁹ seruire cogit scripturam etiam repugnantem? Et quemadmodũ scribimus indocti doctiq́ue poemata passim, ita & pleriq́ue, quãquam in sua arena fœliciter versarentur, proprios egressi limites (dũ sutores, relictis crepidis, ignota quæque diiudicare conantur) non raro misere hallucinãtur. Quid enim medico aut iurisperito cum versione aut interpretatione sacrorum mysteriorum? Quodque longè magis deflendũ est, dum animo prauis imbuti sunt dogmatis, quæ ex Græco vertunt in Latinũ, non satis fideliter tractant: nunc quidẽ, quod frequenter accidit, cogẽte harum rerum imperitia: quod tamen, nisi illotis accederẽt ad contrectãda sacra manibus, facilius posset ignosci: nunc verò, ne suis repugnent dogmatis, aut trũcatim, aut prauè sensum nobis reddunt. Quod luce clarius ostendemus vbi alterum tomum deo propitio in lucem ediderimus, quod, vt spero, breui faciemus. Ob hęc igitur aliaque plurima quæ versionem variis exaggerant difficultatibus, nõ is sum qui non intelligam, quantum huic autori dignitatis, quantũque splẽdoris tenebricosus interpres abstulerim. Sed vtcũque sit, sensum tamen me assequutũ opinor, licet ipsum nullo cultu adornauerim: verùm id nemo sanæ mentis in commẽtariis requiret, maximè ab eo qui, vt præfatus sum, peregrinæ astrictus est linguę. Quòd si vniuersis satisfacere nõ potui, facilè feram, quũ ne mihi quidẽ ipsi in omnib⁹ faciã satis. Attamẽ onus hoc, quãquã meis lõgè impar humeris, subire aggressus sum, quod alio sese nõ offerẽte, grãde ducerẽ piaculũ, si fideles diutius tãto fraudarẽtur thesauro. Quid enim, quod ad euãgelicæ historię enarrationem attinet, in Chrysostomo potissimũ, deinde & in Origene, Basilio, aut Nazianzeno inuenies, quod hic facillimè & succinctissimè non proferat? Et Chrysostomo quidem satis patet non eum fuisse scopum, vt euangeliorum aut actionũ apostolicarũ, seu Paulinarum epistolarũ nudum nobis tra-

deret intellectum. Alioqui enim tam vasta in paucos sacræ scripturæ libros nõ reliquisset volumina, sed plebis formãdos mores suscepisse magis videtur: & idcirco locos ad plebem tractat communes, & enarrationẽ homiliis distinguit, Quin & Theophylactus, quãquam is ad historię seriem magis accedat, nonnihil tamẽ subolet dictionis illum affectasse venustatem: quodque rhetoricè dixisse satis cupiat videri, & non soli literæ enarrationi hærere. At noster hic autor vnicum hunc habuit scopum, vt euãgelicam succinctè cunctis aperiret historiã. Quòd si ad mores quoq; corrigendos nõnihil exhortationis exoptes, id etiam breuiter quidem ac rarius, sed fœliciſſimè tradit hic autor. Quàm aptè, bone deus, quum euangelistæ plurimũ dissidere videntur, ita dissidentia connectit loca, vt ab eodem planè illa videantur esse dicta. Et huic quidem rei nullus, meo iudicio, adeò vtiliter ac seriò hactenus inuigilauit. In quo tamen, sicut neq; in cæteris, nolim quisquã meis fidem habeat verbis, nisi longè plura in hoc lectitando, laude digna repererit, q̃ ego possim assequi enumerando. Hoc itaq; opus, vt tibi nuncupare, amplissime Prę́sul, fecit inter innumeras tuas dotes, maxima humanitas tua: quam, præter auditam famam longè lateque dispersam, nõ semel in te sum expertus: qua, quũ omnes etiam extremæ fortunæ homines, tum studiis potissimum deditos, benignissimè semper amplecteris: ipsáq; studia, vbicunq; vel minima datur occasio, totis prouehis viribus. Præterea id magis aggredi sum ausus, quod quũ tibi fortè fortuna nos inuisenti primũ hunc meum partum omnino adhuc informẽ demonstrassem, vnà cum Græco exemplari, nequaquã vt mõstrum abhorruisti, sed veluti pulchellum pusionẽ auidè deosculabaris: mirabare nonnullas quoq; occultas in eo dotes, nõ cuiusuis oculis expositas. Quod nisi ita cõtigisset, qua temeritate tentassem, tam locupleti, hac etiam in parte, viro, tãtillum offerre munusculum? Munusculum inquam: nam licet in se munus sit, fortassis non aspernandum, si tamen ad immensas ac preciosissimas tuas opes conferatur, indignum censebitur, quod in tuo thesauro, vel exiguum inueniat locum. Siquidem vt hæc interim fileam, quæ dicit Apostolus in episcopo non oportere desiderari: nempe vt irreprehensibilis sit, tanquã dei dispensator, vigi-

lans ſuper gregem, ſobrius, non præfractus, non iracundus, ſed modeſtus, hoſpitalis, aptus ad docendũ, pius, temperans, tenax eius qui ſecundũ doctrinã eſt fidelis ſermonis, vt potens ſit etiã exhortari per doctrinã ſanam, & cõtradicentes cõuincere, non vinolẽtus, non percuſſor, non turpiter lucri auidus, ſed æquus ac iuſtus, à pugnis & ab auaritia alienus, qui domui ſuæ bene præſit. (Nã ſi quis, inquit, propriæ domui præeſſe non nouit, quomodo eccleſiã dei curabit?) non in fide nouitius, ne inflatus in iudiciũ incidat diaboli: qui & bonũ habeat teſtimoniũ ab extraneis. Vt hæc, inquit, omnia fileã, quæ nullus qui te propius nouerit, in te deſiderare poterit: quin pleraque etiam abundantius inueniet, q̃ exegerit Apoſtolus, cũ pulcherrimo quoq; & fulgẽtiſſimo illo caſtitatis cingulo. Verùm quis nõ admirabitur in viro tã præclaro genere orto, cui adeò ſemper arriſerit ex omni parte fortuna, quæ nihil quod ſuarũ eſt partiũ ipſi vnquam negaſſe videtur, tam variam, tãque reconditam eruditionem, iudicium certiſſimum, ingenium tam acre, peneque diuinum, memoriã adeò tenacẽ? in quo præter exactam vtriuſque iuris prudentiã, perfectam quoq; trium linguarũ peritiã quis nõ ſuſpiciat? Nã in Græcis ac Latinis adhuc puer exercitatiſſimus erat: in Hebræis verò deus bone q̃ fœliciter verſatus eſt, quàm etiam erga ſuũ præceptorẽ liberalis. Qui his igitur comitib⁹ ita ad ſacras iamdudũ acceſſit literas, vt neque naturalis philoſophiæ, neq; Theologiæ, quam ſcholaſticã vocant, deſtitueretur peritia, quis ambigat ipſum mira præſtaturum? Itaque nullum in eis quantumuis abſtruſum inuenias locum, cuius exactiſſimam non poſſit ex tempore reddere rationem. Sed quid ego hæc non creditur is fruſtrà denuncio? de homine potiſſimùm qui nõdum quintum & triceſimum attigit annum, in præclariſſimo dignitatum opumque ſplendore ſemper conſtituto, quę non parum impedimenti ſtudiis adferre ſolent. Spero equidem quòd concredita ſibi talenta nequaquam in terrã defodiet. Quan quam enim etiam nunc lucerna ſit non ſubter modiũ, ſed ſuper cãdelabrum poſita omnibus qui in eccleſiæ domo ſunt, vitæ ac morum integritate, librorumque æditorũ doctrina prælucens, ac vt probũ præſtet Chriſti ouiũ ſibi cõcreditarũ paſtorem, plurimis iisq; maximè arduis diſtringatur negotiis: dabit tamen propediem, ſi diuinare licet, maius adhuc ſui ſpecimen in lucem, quo perſpicuum omnibus fiet, me hæc aſſentandi gratia minimè promulgaſſe, ſed longè adhuc intra veritatis limites calamum continuiſſe. Quòd ſi his è Græco vertendis vacare voluiſſet, ſuperuacuè nobis maximus hic labor ſumeretur. Scio enim nonnulla eũ quaſi per ludum ſibiipſi vertiſſe facillimè, in quibus ego noctes atq; dies deſudans, necdum omne id quod quærebam me opinor aſſequutũ. O vtinam tales forent omnes epiſcopi ac diſpenſatores, quos dominus conſtituit ſuper familiã ſuam, vt dẽt illi cibum in tẽpore: profectò fœlicius ageretur cum Chriſti ouibus, imò cũ tota Repub. Chriſtiana. Præſulũ nanq; & paſtorum vitam ac mores grex vniuerſus imitatur. Quapropter omnibus in rebus, ornatiſſime Præſul, hoc aurium ornamentum ne faſtidias, te per tuam orbi cognitam humanitatem etiam atq; etiam obteſtor. Noſti enim ipſi præceptum fuiſſe Moſi, vt ad Tabernaculum ac Sanctuarium conſtruendum non modò aurum & argentum, purpuram & byſſum, lapides Onychinos ac gemmas acciperet: verumetiam viles inter cætera caprarum pilos. Scis & viduæ duo æra minuta nõ modò fuiſſe Chriſto gratiſſima, ſed omnibus quoq; ſplendidis diuitum muneribus ab eo præpoſita: & poculum aquæ frigidæ Chriſti nomine offerentem, nequaquam prę mio fraudendum. Si igitur munus hoc ad tuas domi repoſitas diuitias conferas, profectò vilius erit abiectiſſimis caprarum pilis: cui nihilominus, ſicut & illis, locus erit ad exteriora tabernaculi domini aſſeruãda. Si verò animum quo munuſculũ hoc tuæ illuſtriſſimæ offertur celſitudini cõſpexeris, audeo aſſerere, auro & argẽto, purpura & byſſo, lapidibus Onychinis ac gẽmis longè præſtantius fore. Etenim ſi qua in re detur, vt propẽſi erga te mei animi facias periculum, nullã ſibi recuſauero ſentẽtiam, ſi me vllo modo te inueneris fefelliſſe. Ne ergo munus hoc in ſe conſideres, nec ad vniuerſam tui muſæi ſupellectilem conferas: ſed ad offerẽtis animũ, quo id verecũdè porrigit, parũper oculos deflecte, ac munuſculũ hilari frõte ſuſcipe: vt dum hæc nõ ingrata tibi fuiſſe deprehẽdero, maiores ad huiuſmodi ſtudia vires aſſumam. Vale Præſulum decus eximium, Louanij, anno à partu virgineo 1543. ſexto idus Auguſti.

Universidad de Deusto
Biblioteca

AE quid in hoc autore euoluendo hæsites candide Lector, paucis de rebus te duximus p̃monẽdum. Id igitur primum sit, quòd in eo exẽplari quod ad nostras manus peruenit, quædam annotationes interdum ponebantur in marginibus: quas, quum nequaquam pœnitendas censerem, non fuit animus penitus abiicere, ne vel hoc commodo fraudareris. Verùm ne huiusmodi annotationibus margines replerentur, nec esset spatium ponẽdis sacræ scripturæ locis, quæ passim ab autore citantur, eas in reliquæ scripturæ ordinem redegimus, atque post eius particulæ textus enarrationem, ad quam ponebantur, locauimus, certis tamen quibusdam notulis, hinc quidem annotationem ipsam, illinc verò locum cui respondeant designãtibus. Alias autem, quæ duobus verbis capitum sententias demonstrabant, suis locis reliquimus. Quin & paucis in locis, vbi operępretium visum est, nostras quoque annotatiũculas margini addidimus: præsertim quum literæ dictio aliqua Hebraicam aut Chaldaicam habet originem, quæ loca autor noster, vt qui Græcus tantum esset, aut omnino prætermiserat, aut infœliciter tractauerat. In primo statim cuiusuis faciei initio nomen euangelistæ, vnà cum capitis numero iuxta Latinorum enumerationem posuimus: supra ipsos autem paginæ versus, maiusculis literis, numerum capitis iuxta Græcorum supputationem, quòd eam solam autor noster toto opere prosequatur: Loca verò è Bibliis citata, aut ea concernentia in margine annotauimus, numeris iuxta Latinorum distinctionem capita designantibus, quod hęc opinemur esse tibi notiora. Vbi autem locus quispiam citatus, non fuerit in margine expressus, ad eiusdem voluminis locum antea citatum recurrito: id enim de industria omisimus, ne idem caput eiusdem voluminis toties iteratis vicibus annotaremus. Ignosces etiam pro tua humanitate candide Lector, quòd voces quasdam non vitauerimus, à quibus nostro hoc fœliciori seculo abhorrent nonnulli: veluti sunt, Saluator, Saluare, Compati, Compassio, Incompassibilitas, Dispensatio, Dispensatorie ac similes: potissimum quũ viderem doctissimos ac eloquentissimos Christianæ religionis proceres ab his nequaquam abhorruisse, Tertullianum dico, Lactantium, Cyprianum, Hieronymum & Augustinum, qui etiam 13. de trini. cap. 10. ita loquitur: Nisi infirmitas esset, medicum necessarium non haherent, qui est Hebraicè Iesus, Græcè Soter, nostra autem loquutione Saluator: quod verbum Latina lingua nõ habebat, sed habere poterat, sicut habuit quando voluit. Et meritò hæc dicit Augustinus. Quis enim dubitat, quin Cicero, si nostris fuisset temporibus, nostræque fidei recepisset dogmata, plurimis vsus fuisset vocibus quibus non est vsus: quanquam & ipso verbo Saluare vsus est in L. Pisonem, & eius voce passiua. 2 de natura deorum. Quintilianus quoque lib. 12. cap: 10. vsus est eodẽ verbo: quod etiam annotauerunt ante nos viri doctissimi. Quanquam recẽtiores typographorum castigatores hæc immutare ausi sint: siue id suo fecerint arbitrio, siue aliorum suasu, qui hæc deprauata fuisse asserebant, quòd rara essent inuentu. Ego tamen vulgò me nonnihil accommodare debui. Quia verò locum quẽmuis occurrentem idem autor, nullo prætermisso ita explanat, vt quæcunque circa eam materiam, aut idem euangelista alio in loco, aut cæteri recensent, pariter ediserat, ad minima vsque singulorum interdum verba, vbi verò sese postmodum eadem res obtulerit, ad dictam interpretationem citato iuxta Græcorum supputationem capite transmittat: idcirco præstat antequam autoris verba aggrediamur præmittere ordinem ac numerum singulorum capitum modo quo apud Græcos distincta sunt, quem & nos vnà cum autore in nostra versione seruabimus. Deinde quia in Græco, in quod incidimus, exemplari, contextus euangelij non raro discrepat à nouorum testamentorum editione, quæ passim Græcis excusa typis circunferuntur: quod vbi accidit, plerunq; conforme est exemplar Græci huius autoris editioni Bibliorum, quæ dominus Franciscus Ximenez archiepiscopus olim Toletanus, ac S.R.E. cardinalis, immensis sumptibus, laboribus ac vigiliis, maxima cum diligentia Compluti curauit nostris temporibus variis linguis excudenda: accitis vndique terrarum tum viris in linguarum cognitione doctissimis, tum exẽplaribus castigatissimis ac vetustissimis: vel ab ipsa Leonis decimi bibliotheca, vel à Veneto-

rum senatu transmissis : aut aliunde , nulla expensarum seu laborum habita ratione conquisitis. Ne quis ergo euangeliorum contextũ nos temerè immutasse existimet, loca discrepantia annotauimus:quanquam frequenter res sit exigui momenti,quę dissidium faciat. Vbi autem Complutense hoc citauerimus exemplar , Græcum intelligimus contextum non Latinum : nam in hoc nihil à vulgata editione immutatum est. Porrò in quibus dissideat vulgata editio ab vniuersis Græcorũ exẽplaribus, ex aliorum tũ versionibus tum annotationibus,facilè cuiuis perspicuum erit. Præterea ne quis protinus vulgatam , hac in parte damnet editionem, quòd ea quæ Græcè per tempus præsens aut præteritum efferuntur,habeat in futurum versa,sicut nonnulli frequenter fecisse videntur : animaduertendum est Euangelistas & Apostolos , quũ genere Hebręi essent,hac in re sicut & in aliis multis,Hebraicum sequutos idioma,quo illi frequentissimè pro præsenti, quod proprium non habent, aut pro futuro,efferunt præteritum: vtque in vniuersum dicã, tempus vnum pro alio Hebræi sæpenumero collocãt:quod etiam euangelistæ non rarò fecerunt , nec solus Matthæus, qui patria scripsit lingua,hoc est Hebræa, sed & cæteri qui Græcè scripserunt. Quædam ergo ex innumeris locis seorsim recensuimus , in quibus manifestè præsens , interdum etiã præteritum pro futuro locatũ est : quorum & nos quædam exigente sentẽtia , per futurum vertimus: alibi quoq; id ex literæ contextu aut ex ipsis cõmentariis planum erit: interdum verò ob autoris nostri enarrationem immutare non licuit. Est & alia peculiaris Hebræorum phrasis, quam non rarò æmulantur Euangelistæ,qua pro epitheto siue nomine adiectiuo,addunt genitiuum substantiuum, dicentes: Deus pacis,misericordiæ, iustitiæ, vltionis:hoc est pacificus,misericors,iustus, vlciscens:lex mortis,id est,mortifera:filij inobedientię,inobedientes:Iudex iniquitatis,iniquus: clamor iniquitatis,iniquum:vox clamantis,clamans:fortassis & mysterium iniquitatis, iniquum . Sic Iudas dicitur filius perditionis,hoc est, perditus,aliáq; innumera. Id plerunq; immutare non licuit propter autoris nostri scholia,quæ literã per genitiuum interpretãtur : interdum quoq; non libuit,ꝙ apud omnes iam olim alia recepta esset sententia.

Adhæc,solent Hebræi hanc dictionem Verbum aut Sermo pro re vel facto ponere : quod in veteri quidem testamento frequentissimum est,vt quum dicitur,Non fuit verbum quod non ostenderit eis Ezechias in domo sua, vbi tamen paulò inferius subsequitur,Non fuit res quam non ostenderim eis in thesauris meis. *Iesa.39.* Et alibi quũ ait Dauid puero,qui ex castris Israel se fugisse dicebat. Quod est verbum quod factũ est? indica mihi, & innumeris aliis in locis: Idẽ in nouo quoq; testamento passim vsu venit:vt quum leprosus curatus disseminasse dicitur sermonem: & frequentissimè apud Lucam. Nõ erit impossibile deo omne verbũ. Videamus hoc verbum quod factum est. Quod est hoc verbũ, quod cum autoritate ac potestate imperat spiritibus? & alibi frequenter. *2.Reg.1.* *Mar.1.* *Lu.1.2.4.* Quam tamen Hebræorum phrasim autor noster plerunq; non videtur animaduertisse , sicut nec præcedẽtem:quod Hebraicè non calleret,sed tantùm Græcè. Atque ob id quoq; citans quippiam ex veteri testamento, semper iuxta septuaginta profert interpretes. Cæterùm etsi cunctis manifestum sit me interpretem tãtùm agere,nihilq; quod meum sit edere , siue illud approbandum sit,siue reprobandum: ne quis tamen hunc autorem minoris faciat, quod vno aut altero in loco à cõmuni Latinorum Theologorum opinione dissentire videatur,quemadmodum & alij Græci : nempe de die mensis quo Christus mysticam celebrauerit cœnam , & de bonorum ac malorum retributione operum: vtrum statim à cuiusq; morte fiat, an ad diem vsq; postremi iudicij differatur,quemadmodum olim senserunt Græci . De spiritu sancto quoque quòd à solo patre procedat,etsi id nusquam dicat autor noster,idem tamen cum cęteris Græcis sensisse videtur, quum semel atque iterum dicat illũ à patre procedere,nulla filij facta mẽtione. Et quãquam prædictis in locis,marginali annotatiũcula te premunierimus candide lector : ob duo tamen illa posteriora tibi perpendendum est , quòd autor noster multis proculdubio annis tempora concilij Florentini præcesserit:in quo Eugenius pontifex quartus consentiente Imperatore Constantinopolitano,& loca tenentibus patriarcharum,cæterisq; ecclesiam orientalem repræsentãtibus,anno dominicæ incarnationis 1439. pridie Nonas Iulij,sui põtificatus anno

nono, literas sanctæ dedit vnionis, quibus prædicti omnes sua nomina subscripserunt, hæc inter cætera continentes.

Conuenientes Latini & Græci in hac sacrosancta Oecumenica Synodo, magno studio inuicem vsi sunt, vt inter alia etiã articulus ille de diuina Spiritus sancti processione, summa cum diligentia, & assidua inquisitione discuteretur. Prolatis verò testimoniis ex diuinis scripturis, plurimisque autoritatibus sanctorum doctorum Orietalium & Occidẽtalium: aliquibus quidem ex patre & filio, quibusdam verò ex patre per filium procedere dicẽtibus spiritum sanctum, & ad eandem intelligentiam aspicientibus omnibus sub diuersis vocabulis: Græci quidem asseruerũt q̃ id quod dicũt Spiritum sanctum ex patre procedere, non hac mente proferrent vt excludant filium, sed quia eis videbatur (vt aiũt) Latinos asserere Spiritum sanctum ex patre filióque procedere, tãquam ex duobus principiis & duabus spirationibus, ideo abstinuerũt à dicendo q̃ spiritus sanctus ex patre procedat & filio: Latini verò affirmauerunt non se hac mẽte dicere Spiritum sanctum ex filio procedere, vt excludant patrem, quin sit fons ac principium totius Deitatis, filij scilicet & Spiritus sancti, aut q̃ id quod Spiiritus sanctus procedit ex filio, filius à patre non habeat siue q̃ duo ponãt principia, seu duas spirationes, sed vt vnum tantum asserant esse principium, vnicámque spirationem Spiritus sancti, prout hactenus asseruerũt: & quum ex his omnibus vnus & idem eliciatur veritatis sensus, tandem in infrà scriptam sanctam deo amabilem eodem sensu, eadémque mente vnionem, vnanimiter concordarunt & consenserunt. In nomine igitur sanctæ Trinitatis, patris & filij & spiritus sancti, hoc sacro vniuersali approbante Florentino concilio definimus, vt hæc fidei veritas ab omnibus Christianis credatur & suscipiatur, sicque omnes profiteantur quòd Spiritus sanctus ex patre & filio æternaliter est, & essentiam suam, suúmque esse subsistens habet ex patre simul & filio: & ex vtroque eternaliter tanquam ab vno principio & vnica spiratione procedit. Declarãtes quòd id quod sancti doctores & patres dicunt, ex patre per filium procedere Spiritum sanctũ, ad hanc intelligentiam tendit, vt per hoc significetur filium quoque esse secundum Græcos quidem causam, secundum Latinos verò principiũ subsistentiæ Spiritus sancti sicut & patrem. Et quoniam omnia quę patris sunt, ipse pater vnigenito filio suo gignendo dedit, prẽter esse patrem, hoc ipsum quod Spiritus sanctus procedit ex filio, ipse filius à patre æternaliter habet, à quo æternaliter etiam genitus est. Definimus insuper explicationẽ illorum verborum, Filioque, veritatis declarandę gratia & imminẽte tunc necessitate, licitè ac rationabiliter symbolo fuisse appositum. Et infrà de operum retributione subiungit: Illorumque animas qui post baptisma susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam quę post contractam peccati maculam, vel in suis corporibus, vel eisdem exutę corporib⁹, in pœnis purgatorij, prout superius dictum est, sunt purgatę, in cœlum mox recipi, & intueri clarè ipsum deum trinũ & vnum sicuti est, meritorum tamen diuersitate alium alio perfectius. Illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato vel solo originali decedunt, mox in infernũ, pœnis tamen disparibus puniendas. Porro de prima illa diuersitate diei quo Christus agnum paschalem ederit, & de eo quo pro nobis mortuus sit, longa semper fuit inter Græcos & Latinos contentio, dicẽtibus Græcis ipsum decimatertia luna agnum edisse paschalem, passum verò decimaquarta, vt veritas responderet figurę: & propter illud Ioannis, Et ipsi nõ introierunt in prętorium, ne contaminarẽtur, sed vt ederẽt pascha: ac illud, Erat autem parasceue paschæ: &, ibi ergo propter parasceuen Iudæorum, quia prope erat monumentum, posuerunt Iesum. Siquidem illa parasceue nihil aliud erat, quàm dies prępparationis, quo se præparabant Iudæi ad edendum agnum paschalem. Latini verò asserunt eum decimaquarta luna agnum quidem edisse paschalem, sicut & cęteros Iudęos: quia vt habẽt etiam Gręcus Chrysostomus, ad mortem vsque semper seruauit legem: passum verò aiunt decimaquinta luna, propter alios tres Euangelistas. qui adstruunt fuisse Primùm diem Azymorum, quo Christus postremam cœnam cum discipulis celebrauit. Et hi autem & illi repugnantem scripturam obtorto collo trahere quodammodo videntur ad suum sensum. Quapropter operęptetium facturus videor, si in tui gratiam beneuole Lector hoc loco dilucidè annotauero, quæ varia lectione magnisque sudo-

Io. 18. 19

Matt. 26. Marci 14. Lucæ 22.

ribus hac de re in compendium redegi. Primùm itaque notandum est, quòd naturalis dies apud Hebræos incipit ab occasu solis, & desinit in eiusdem occasum diei sequẽtis, Gene.1. iuxta illud, Factum est vespere & mane dies vnus. Mensis verò à coniunctione media Luminarium: & durat triginta diebus, duodecim horis, & duabus tertiis vnius horæ cum tribus minutis, quę supputatio inuariabiliter conformis est cum Ptolemæo aliisq; Astronomis secundum medium cursum Lunæ. Annus autem exordium sumit à Neomenia siue solis ac lunæ coitione proxima æquinoctio vernali, secundum medium cursum solis & lunæ. Præterea omnia festa Hebræorum, quæ à Mosaica lege habentur, præter sabbathum, suam numerationem ac variationẽ per diuersos hebLeuiti.23. Nume.28 & 29. domadæ dies, sumunt à primo die prædictæ Neomeniæ, à quo iuxta legem omnia sua festa numerant Hebræi: puta decimoquinto die eiusdem primi mensis festum erat Azymorum, & pridie eius diei, id est decimaquarta luna ad vesperam, edebatur agnus paschalis: A festo autem Azymorum transactis septem hebdomadis, sequenti die, nempe quinquagesimo, festum erat Primitiuorum siue Pentecostes: Post sex verò menses lunares ab eadem prima Neomenia, id est post centum septuagintaseptem dies, sequenti die erat festum Tubarum, nempe in Neomenia proxima æquinoctio autumnali. Decimo inde die festum expiationis celeberrimum. Decimoquinto eiusdẽ mensis die, festum Scenopegiæ siue tabernaculorum. Et ab hoc festo, die octauo, id est post septem eiusdem festi dies, occurrebat vltimum eorum festum, nempe cœtus vel collectæ siue retentionis: quod solum designabat fidelium in sancta ecclesia congregationem, ac retentionem siue perseuerantiã, quod factum est post veteris legis finitas figuras ac ceremonias. Deinde animaduertendum est quòd quando iuxta vernale æquinoctium, coniunctio luminarium secundum medium cursum occurrebat post decimamoctauam diei horã, quia iam peractæ erant plusquam tres quartæ partes diei, & declinabat magis ad diem sequentem, ideo seruabatur quoque die sequenti, & ab hoc numerabantur omnia prædicta festa.

Præterea si dicta prima Neomenia occurrebat secundo, quarto, vel sexto hebdomadæ die seruanda, reiiciebatur in

diem sequentem. Nam si secundo hebdomadæ die fuisset seruata, tunc festum Expiationis, quod erat celeberrimum, occurrisset die sexto celebrandum: quòd si sexto die seruaretur dicta prima Neomenia siue primus anni eorum dies, tunc dictum Expiationis festum die primo, quem nos vocamus dominicum, occurrisset ab eis celebrandum: quorum vtrunque admodum graue censebatur & valde onerosum toti populo, eo quòd duobus continuis diebus naturalibus, nempe festo Expiationis & Sabbatho, nullo modo liceret parare cibos, aut sepellire mortuos: corpora autẽ mortua, aut cocta olera non possent in tertium seruari diem, præsertim in calidis regionibus. Quòd si sextò die seruaretur prædicta Neomenia siue primum nouilunium, tunc septimus dies festi Scenopegiæ siue Tabernaculorum occurrisset die sabbathi. In hoc autem septimo die multa lætitię signa ostendebant, quę die Sabbathi facere non licuisset, septies circuneundo altare cum palmarum frõdibus, in memoriam captę Iericho primę ciuitatis, quã in terra promissionis filij Israel huiusmodi septenaria circuitione ceperãt. In hoc prẽterea die lectio quoque illa Psalmistę publicè decantabatur: Obsecro domine salua quęso: obsecro domine prosperè age: benedictus qui venit in nomine domini. Psal.117. Nam & hanc constitutionem scimus quoque in vsũ fuisse Israelitis, quum adhuc in captiuitate essent babylonica. Siquidem ex Thargum Esther colligimus quòd eo die secabant frondes palmarum, atque decerpebant Citrea poma, abscindebant Rosmarinum, & faciebant sibi הושענא Hosana: legebantque in libris suis & orabant, lętabantur & hilares erant in הושענא Hosana, saltabant & exiliebant sicut hœdi. Vnde videre licet (vt hoc quoque docendi gratia addamus) vocabulum Hebręum הושיעה נא Hosia na vulgi more apud Hebręos etiam ante Christum natum fuisse corruptum, aut illos vsurpasse ipsum more Chaldaico, & deinde abusos fuisse pro solennitate palmarum, in qua cum ramis ceremoniæ fiebant. Et ita nato postmodum Christo, quum vellet populus eum honorare, & cum triumpho Ierosolyma deducere, ignorantes compleuerunt prophetiam Dauidicã, occasione sumpta ex surculis ab oliuis decerptis & in viam stratis, clamantes Hosana, id quòd clamare con-

fuerant in solennitate Ramorum. His itaque præmissis animaduertẽdum est, quòd anno quo passus est Christus occurrit prima Neomenia, siue coniũctio luminarium proxima æquinoctio vernali secundum mediũ cursum solis & lunæ iuxta veram & exactam supputationem peritissimorũ Hebræorum, die quinto hebdomadæ post decimamnonam diei horam, cum aliquot minutis: & ita iuxta prædicta erat sequenti die seruanda. Sed quia sexto die, vt dictum est, nũ quam seruabatur, idcirco Iudæi eo anno seruabant primum illud nouilunium die sabbathi: & ita decimusquintus dies eiusdem mensis, quo occurrebat festum Azymorum, iuxta Iudæorum obseruantiam etiam erat dies sabbathi: ideoque propter duorum festorum concursum, de illo dicit Ioannes, quòd erat magnus dies ille sabbathi, vt etiam ad ea verba habet autor noster. Christus verò seruauit quidẽ Neomeniam sexto hebdomadæ die: quum enim post decimamnonam horam occurrisset quinti diei, rationabiliter vt dictum est, magis pertinere videbatur ad diem sequẽtem. Verùm à sexto die ad sabbathum cum Iudeis trãsferre noluit. Nam hoc propter festa septimo mense futura faciebant Iudæi, vt prædictum est: Christus autem nouerat, quòd persuam passionem quę instabat, cessaret obligatio sequentium illorum festorum, sicut & cætera legis ceremonialia. Propter hoc itaque, & etiam quia sequenti die moriturus erat Chrystus, typicum quidem agnum vera & legitima decimaquarta luna, quæ fuit die quinto, comedit, quartadecima verò luna iuxta veterem Hebræorum numerationem etiam legitima, in cuius vespera Iudæi typicum agnum erant immolaturi, ipse verus agnus fuit immolatus: & ita veritas respondit figuræ. Horum autem causam, vt verisimile est, solum indicauerat patrifamilias in cuius ædibus pascha edebat, & ipsis duodecim discipulis, quorum Petrus & Ioannes ex iussu Christi necessaria parauerãt, nempe lactucas agrestes & baculos: nam agnus ipse decimo die mensis parabatur: panes quoq; azymi, vt verisimile est, aliquot ante diebus, iuxta familiarum magnitudinem parati erant. Itaque nullus ex hoc passus est offendiculum, neque ob id coram iudice potuit accusari. Quin & Tertulianus Latinus autor, proximus apostolorum temporibus: de die passionis

Ioan. 19.

Luc. 22.

Exod. 12.

Christi ita loquitur in Apologetico aduersus Iudæos. Quæ passio intra tempora septuaginta hebdomadarũ perfecta est, sub Tiberio Cæsare, Coss. Rubellio Gemino & Rufo Gemino, mense Martio, temporibus Paschæ, die octauo calendarum Aprilium, die primo Azymorum, quo agnum vt occiderent ad vesperam, à Mose fuerat præceptum. Neque enim ob id dici potest primo die Azymorum mortuus, iuxta prædicta Tertulliani verba, quòd ea nocte captus fuerit. Siquidem omnium testimonio in cruce & non in cõprehensione fuit nostra redemptio. Et proculdubio diuina id actũ est prouidẽtia, quòd eo anno duplex decimaquarta luna occurrebat, vt diuersis respectibus, & hinc veri agni immolatio typico responderet, & illinc Christus ad finem vsque vitæ legem seruaret, vt habet etiam Græcus Chrysostomus, ac typicum agnum vera & legitima decimaquarta luna ederet, sicut eum edisse dicit Hieronymus. Et de hac decimaquarta luna, iuxta Christi numerationẽ loquuntur indubiè Matthæus, Marcus, & Lucas, quum aiunt fuisse primum diem Azymorum. Nam quum hi tres euangelistę magnam facerent huius cœnæ mentionem, & consecrationis Eucharistiæ, ostenderunt Christum etiam in hoc legem obseruasse, nempe iuxta veram ipsius supputationem, vt prædiximus: Ioannes verò qui de cœna, tanquã ab aliis latius tractata, vnico verbo absoluit dicendo, Cœna facta, aliã iuxta veterem Iudæorum obseruantiam decimamquartam lunam cõsiderauit: ad excludendum errorem, qui nonnullis oriri potuisset ex aliis Euangelistis, nempe quòd veritas nõ responderet figuræ in veri agni immolatione: & ideo dicit, quòd die quo mortuus est Christus erat parasceue Paschæ, & quòd non introierunt in prætorium ne contaminarentur, sed vt ederent pascha: vbi dictio Pascha nequaquam pro azymis capi potest, vt quidam volũt, tum quòd nusquam alibi ita capiatur in scripturis, tum quòd ad edenda azyma nusquã dicatur requiri, neque verisimile sit esse necesse, vt mundi sint, quũ pœna mortis intentata, septem integris diebus naturalibus præciperetur eis vt azyma ederent, & non fermentatum panem, & tamen illam immunditiam leuissimas ob causas contrahebant. Quod autem aiunt nonnulli, Iudæos præcedenti die occupatos circa capiendum Christum, neglexisse agnum edere

Ioan. 13.

Ioã. 19. 18

Exod. 12.

paschalem, & quòd idcirco nocte sequenti illum essent cõmesturi, non fit verisimile. Siquidem etiam illi qui legitimo tenebantur impedimento decimoquarto die primi mensis, non poterant sequenti die pro libito agnum edere paschalem, sed sequentis mensis die similiter decimoquarto ad vesperam, vt habetur Numeri. 10. Itaque die passionis Christi quum nondum inchoata esset solennitas Paschalis aut Azymorum, iuxta veterem Iudæorum obseruantiam, licebat eis vsque ad solis occasum iudicialia exercere, accusare, testes adhibere & examinare, sententiam ferre, Simonem cogere vt crucem tolleret, sepelire, aromata præparare, aliaque plurima agere, quæ Iudæi nequaquam fecissent, si decimãquintam lunam & ita festum Paschæ & Azymorum eo die celebrassent, quum facta sua per legem Mosaicam iustificare niterentur, dicentes: Nos legem habemus & cætera, & maxime Ioseph ab Arimathea vir bonus ac iustus & Nicodemus qui Dominum sepelierunt, qui propter parasceuen Iudæorum, quia prope erat monumẽtum, ibi posuerunt Iesum, ait Ioan. 19. capite. Circa quæ verba habet Augustinus: Acceleratam vult intelligi sepulturam, ne adue sperasceret, quum iam aliquid tale non liceret propter parasceuem, quam cœnam puram Iudæi Latinè vsitatius apud nos vocant. Neque enim aut hi, aut piæ illæ mulieres adhuc cognouerant cessare in Christi morte legalia. Demum, vt epilogo concludamus, Christus suum pascha iuxta legis Mosaicæ tenorem celebrauit, Iudei autem die sequenti iuxta patrum traditiones: quippe qui legale præceptum de Paschæ obseruatione ac sua traditione corruperũt, quam refert Historiographus eorum Sedar Olam: cuius traditionis, relictis compendij gratia Hebraicis, hæc sunt verba. Sic statuerũt magistri nostri iudices Sãhedrin magni nominis in seculo. In domo sanctuarij secunda, quum extructa esset & cõsummata, tunc apparuit solium igneum perfectissimum, super quod sedebat rex mundi sublimis valde stans inter porticum: & acceperũt coronam, appenderuntque sigillum reconditum, & sanxerunt, ordinaueruntque statutum perpetuum: & traditum est in manu Rabbi Eliezer, qui reliquis omnibus maior erat: & is ordinauit diem sortium non obseruari secundo, quarto, septimo hebdomadæ die: neque Pascha secundo, quarto,

sexto: neque diem Retentionis tertio, quinto, septimo: neque principium anni secundo, quarto, sexto: neque diem Expiationis primo, tertio, sexto in æternum. Hæc, si cui placeat, latius videre poterit in Paulo Burgensi super Matthæum cap. 26. & in libro quem edidit Paulus Middelburgensis episcopus Sempronianus de celebratione Paschæ. Nihil ergo eorum quæ noster habet autor tibi nocumento esse poterit pie Lector, si his te præmuniri curaueris antidotis. Lege itaque securè, quæ non sine maximo fructu leges.

Index rerũ memorabilium in cõmentariis Euthymij.

A

Abba patrem significat 165.D
Abrahæ filij qui 16.C
Abraham sinus quid 49.A
Acheldema, sonat prædium sanguinis 171.D
Adã mortuus & sepult⁹ est in mõte Caluariæ 175.B.C
Adã veteris inobediẽtia paradisum nobis clausit, obedientia noui recluſit 18.A
ἀλημονέω quid 165.A.B
Adolescentulæ nomine scriptura virginem etiam intelligit 7.C
Adoratores veri qui 332. F.& sequen.
Aduentus Christi duo. 326.C
Adulterium quid 96.F
Adulterium sæpe pro idololatria in scripturis 78.E
Adultera gens Iudæa quare vocata 78.D.E
Adultera generatio quæ. 207.A
Adulteri lapidabantur. 357.F
Aerem cælum nonnunquam vocat scriptura 81.C
Aetas triginta annorum solidæ ac perfectæ prudentiæ est 14.B
Affligitur iniustè nullus. 13.B.C
Afflictiões toleratæ pro domino sunt gloria seruis. 389.B
Ager mundus dicitur 85.A 86.C
Agnus quomodo Christ⁹ appellatus 316.A
ἀγραυλέω quid 232.F
Alabastrum quid 156.A
ἀλαλάζω quid 200.B
Alapa quid 170.D
ἀληθινὸν aliquando significat eximium, incorruptibilẽ, spiritualem 395.A
Amantem redamare nõ virtus est sed naturæ consentaneum 33.D
Amen quid 48.F
Angeli iustos custodiunt. 112.A.B
Angiportus qui 34.D
Anima nonnunquam pro homine 195.A
Anima maximè propria hominis pars 350.B
Animæ morbus quis 22.C
Animæ mortuorum dæmones fiunt 53.A
Animę est & ebrietas 335.A
Anna figuram noui testamẽti gerebat 236.A
ἄνθρωπος virum & mulierem significat 51.D
Apex linea obliqua est. 27.A
ἀποκρίσεως significat 70.E F.& sequen.
Apostoli non propria potentia, sed diuina gratia dæmones eiiciebant 76.D
Apostolorum duo chori. 258.F. & quid præfigurabant 259.A
ex Apostolis duo tantũ euangelium scripserunt 1.E
ἀποτοματίζειν 267.D
Aqua in baptismate idem est quod vter⁹ in generatione carnali 324.A
Aqua viua 331.A
ἄρα particula confirmatiua 45.B
Arbitrium liberum 351.E
Area orbis vniuersalis ecclesia dicitur 17.E
Arena voluptatum amorem significat 47.A
Arentia loca quæ 79.D
Argenteus quid 157.B
ἀρχὴ plura significat. 309.D
Arundo comminuta Iudæos significat 75.B
ἀσσάριον quid 65.C
Asina Iudæum populum figurabat 126.A
Auaritia solicitudinẽ & mœrorem adfert 268.E
Azyma pascha vocant euangelistæ 157.D
Azymorum festum dicebatur paschæ festum 299.B

B

Baptisma pœnitẽtiæ qđ. 16.E
Baptismata duo 413.F
Baptismatis typi 324.E
Baptismi Ioannis ritus. 17.F
Baptisma Ioannis & Christi differentia 16.F 189.B
Baptismus Ioãnis & Apostolorum idem erat ante spiritum datum 327.D
Baptizauit Christus matrem & Petrum. Petrus reliquos Apostolos 323.E
Baptizare in spiritu & igni. 219.C
Baptizatus cur Christus. 16.D.E
Baptizati igni & spiritu sancto quando Apostoli. 17.A
Baptizato cuiuis datur diuina gratia 281.A
βαττολογία quid 35.A
Beelzebul princeps dæmoniorum 64.F
Beneficia conferentes ambitionem execrentur 47.F
Bethania erat castellum Mariæ & Marthæ 263.A
Bethania iuxta Ierosolyma sita 315.F
Bethsaida oppidũ situm erat in terra Gennesaret 94.C
Bethlehem Iudæę oppidum. 14.A
Blasphemia quid 96.F
Blasphemia spũs. 77.B.C.D
Bonitas humana respectu diuinæ malitia est 43.D
Bonus nemo nisi deus. 118.B
Brachiũ fortitudinem significat 229.D

Brachium patris filius est. 384.A
βρῶσις quid 38.B

C

CAecus quid designet. 128.C
Cæsareæ duæ 101.D
Calcaneus & supplãtatio insidias significat 387.F
Cananæa mulier ecclesiæ typum gerebat 368.D
Cananæi Phœnices dicebantur 97.C
Canes quinam sint 42.E.F
Capernaũ oppidi situs 21.A
Capernaum ciuitas Christi 54.A.70.D
Capernaum situm erat in terra Genneſaret 94.C
Capillorum numerus quid designet 65.D
Caput vngebant antiqui lætitiæ causa 37.E
κάρφος quid 42.A
κατάλυμα quid 158.C
Catinus lancis genus est 159.F
Caro pro prudentia carnali 359.E
Centenarius numerus perfectionem significat 112.D
Centurionis fides 48.C.D
κιρνᾶτισαι qui 321.F.
χιτὼν dicitur intima vestis 177.C
Christi genealogia 2.E
Christus non erubuit descendere ab illegitimis progenitoribus 4.C
Christi conceptus curiosè nõ scrutandus 6.A
Christus non sensim sed repente quantum ad formationem perfectè factus est 6.E
Christus Dauid filius dictus 3.B
promissus olim 3.B
Christus duobus modis dicitur panis 349.E
Christi titulus super crucem diuina prouidentia positus est 178.A
Christus habuit spiritum tanquam magistrum 241.A
Christus rex erat secundum humanitatem & diuinitatẽ 9.D.E
Christus Nazarenus quare dictus 191.A
Christus quomodo lux dicatur 311.A
Christus quomodo sponsus dicatur 57.A
Christus medicus quomodo dicatur 57.A
Christus quare leo dicat 63.D
Christũ quomodo vngemus 181.E
Christum sequuturo quid agendum 258.F
Christi & patris æqualitas ostenditur 54.E.318.A
Christus quare triginta annorum ad baptisma venit 14.B.C
Christus venit vt nostra susciperet opprobria 4.C

vt medicus nõ iudex ibid.
Christus cõplementum legis & prophetarũ est 107.B
Christi doctrina differebat à Pharisæorum 47.B.C
Christi pueri miracula, liber apocryphus 321.B
Christus cur curam puerorũ qui pro ipso iugulati sunt curam non habuit 13.B.C
Christus etiam docebat operibus 23.A
Christus semper fugiebat populi plausum vbi magnũ aliqd signũ fecisset 374.B
Christus cur circũcisus 233.F
Christi paupertas quãta 51.B
Christus quot vestibus induebatur 177.A.B.C
Christiani insigne est dilectio 153.F & seq.
De Christi aduentu 153.B 326.C
Christus cur serò miracula edidit 12.A
Christũ dedecore afficit qui indignè recipit 11.A
χρήματα ἀπὸ τοῦ χρῆσθαι dicuntur 211.A.B 291.C
de Cibis 95.F & seq.
Cibi cura non habenda 39.A
Cincti omnes à scriptura sancti inducuntur 15.B
Circumcisus cur Christus 233.F
Circumcisio Hebræorum baptisma Christianorum figurabat 234.A
Ciuitas sancta Ierusalem dicta 19.D
Claudus quid designet 128.C
Clibanus quid 40.C
Cælum aliquando pro aere 260.D 347.C
Cogitationes deus solus nouit 7.E
Cogitationes malæ quæ 96.F
Cognitio pro coitu honestiori vocabulo. 7.F
Colaphus quid 170.D
κολλυβισταὶ qui 128.A 321.F
Columbæ simplicitas 63.B
Columbæ specie cur spiritus sanctus apparuit 18.B
Columbarum natura 18.B
κωμόπολις quid 192.E
κόμφος quid 335.E
Concupiscentia & ira naturaliores affectus sunt 27.F
de Confessione Christi 65.D
Cõfiteri gratias agere etiam significat 71.A
Confiteri etiam condemnare significat 45.E
Contrarium aliud est quàm diuersum 2.B
κωφὸς & mutum & surdum significat 59.B 127.B
κόσκινον 301.A
Corbona quid 172.C
Cor etiam mentem significat 38.C
Corde puri qui 24.B.C
Cor terræ quod 78.F & sequen.A

Cornu inungebantur reges, ideo regnum aliquãdo designat. 231.A
de Correctione fratris. 112.F
Correctio qualis esse debet. 42.B C
Corpus & sanguis Christi nõ sunt figuræ. 161.D
Corporis non habenda cura. 14.F
κρέασπιδομ quid. 58.A
Crastinus dies non curandus. 41.D
Creati sumus non vt edamus & bibamus & vestiamur, sed vt æternis fruamur bonis, 41.B
Creatura dei possessio est, ideo non per eam iurandum 31.A
Crux quid designet. 211.A 278.F & seq.
Cubiculum orationis mens est. 34.E F
Cubitus propriẽ mensuræ stat ura est. 40.A
κυλλὸς etiam manibus carentem significat. 98.E 111.F

D

DAemones libenter habitant in sepulchris. 53.A
Dæmones fiunt ex animabus mortuorum. 53.A
Dæmon multa habet nomina & ab vnaquaq; malitia sua sortitur appellationem. 190.B
Dæmoniorum princeps Satanas. 76.A
Dæmonum vasa qui dicantur. 76.F
Dæmones egrediuntur oratione & ieiunio. 109.B
Dæmonibus non credendum etiã vera narrãtib⁹. 191.C
Dalmanutha Magdala etiam dicebatur. 100.A B
Damnati in futuro seculo vident fruitiones iustorum. 286.A B.
Damnatorum tres ordines. 81.F
Dauid filium nominari apud Iudæos honorifica appellatio. 58.D E
Debitum peccatum dicitur. 36.B
Decimæ quales exigendæ. 140.C
Denarius numerus aliquando multitudinem significat. 293.B D
Desertũ qd designat. 237.F
Deus colitur maximè misericordia. 154.A
Deus quomodo visus fuit. 314.C
Deus simplex & sine figura est. 314.C
Deus solus nouit cogitationes. 7.E
Deus quomodo videatur. 112.B
Dei manus potentia eius est.
Dei operatio duplex. 338.A
Dei pœnitentia, est propositi mutatio. 120.C
Dei scientia duplex. 45.E
Deum quomodo videre possumus. 10.F
Dei locus. 35.D
Dei filius homo factus est, vt homines filij dei fierent. 312.E
Dei filij quínam sint. 33.B
Deus quomodo loquutus sit prisci patribus. 1.C
Deus apostolis suis nihil scripti reliquit, sed spiritum sanctum omnia illis suggesturum promisit. 1.D
Deus omnia implet. 31.A
ex Deo qui dicantur esse. 363.C
Diabolus multas sortitur appellationes. 371.A
Diaboli desideria quæ. 362.F & sequen.
Diabolus volũtate malus est, non natura. 36.E
Diaboli vasa. 77.A
Diabolus omnis mali causa est. 36.F
Diabolus præstãtiores quosque expetit ad palæstram. 301.A
διασείλομαι quid. 100.E F 102.E
Didrachmum quid. 109.F
in Diebus illis dicere mos est scripturæ pro sequentibus. 14.B
Dilectio insigne est Christianorum. 153.F & seq.
Diligere diligentem non est virtus, sed naturæ consentaneum. 33.D
de Diligendo proximo, 32.F
Dionysius Ariopagita. 280.D
Diuersorium dicitur etiam tentorium. 10.C
Diuersum aliud quàm contrarium. 2.B
Dives epulo Nineusis appellabatur. 285.E
Dives difficulter intrat regnum cælorum. 119.B
Diuina essentia immutabilis & passionũ expers. 312.E
Diuina natura nec videri nec cognosci potest. 391.D
Diuitum quidã pereunt, quidam saluantur. 149.A
de Diuortio. 115.F & seq.
Docẽdi mos mala prohibere, & vtilia consulere. 277.D
δοχὴ, aliquando pro ἐπιδοχὴ. 245.B.
Doctorum proprium probris affici. 24.F
Doctrinæ facta respondeant. 27.C
Domus ædificata supra petrã quid designet. 46.C
Donec particulę vsus in scriptura. 7.F
Drachma humanam naturam significat. 280.C

E

Ἑκατόνταρχος Centurionẽ significat. 180.C
Ecce, dictio idioma Hebraicum resipit. 54.B
Ecclesiæ nomine præsides aliquando intelliguntur fi-

delium 113.C
Ecclesia sponsa Christi est 328.A
Ecclesia fideles sunt. 102.C
Electuri aliquem in oratione ad deũ pernoctemus 195.E
Eleemosynæ varius modus 24.B
Eleemosyna quomodo facienda 33.E
Encœnia templi circa autumnum celebrabantur 372.E
ἐπιούσιος quid 419.D
ἐπισάτης 288.B
ἐπιτιμᾶν quid 52.C.74.D 103.C D aliquando silentium imponere significat 243.B
ἐρωτῶ aliquando deprecari significat & Iubere & vocare 97.D 243.C 250.C 278.B 279.C 286.F
Eructo loquor etiam significat 86.F
ἐξεγασία quid 29.C
Et factum est, Hebræi pro cõsuetudine in prĩcipio narrationis ponere solẽt. 47.B
Euangelium quare sic dicatur 2.D
Euangelium regni nouũ testamẽtum est 22.C 180.D
Euangelium regni dei quod 190.D
Euangelia quare videantur dissonare aliquando 2.A B
Euangeliorum quatuor capita præcipua 2.A
Euãgelistæ qui dicãtur. 2.E
Euangelistarum fides 55.E
Euãgelistarum veritas in qua re appareat 170.E
Euangelistarum mos 180.C
Euangelistę non eodem tempore & loco scripserũt 2.A
Execrari deuouere est 171.A
Exempla non vndiquaque aptantur rebus 76.F
ἐξομολογεῖμ quid 299.D

F

FAcies Iesu quid designet 105.C
Fames Ierosolymitana. 145.D
Familiaritas parit contemptum 334.F
Fermentum Pharisæorũ doctrinam eorum significat 100.F
Fermenti natura 85.D
Ferocitas mansuetudine vincitur 62.F
Festuca quid designet 42.C
Ficus synagogam designabat 273.E
Ficus infrugifera quid significet 129.B
Fides sola non sufficit 45.C D 46.B
Fides sufficit loco signorum 18.C
Fides deprecantis multum iuuat miraculum 49.C D
Fides partim a nobis inducitur, partim à deo datur 287.D
Fides via est ad deum 347.F
Fides voluntaria est 311.D
Fieri tribus modis dicitur id quod iam est 312.E F
Filij dei quinam sint 33.B
Filij non puniũtur pro parentibus peccatoribus 365.C
Filij Abrahæ qui 16.C
Filij regni qui dicãtur 86.C
Filium nemo cognoscit nisi pater deus 71.C
Filius hominis quomodo Christus dicatur 86.C
Forum quid 69.D
de Fratris correctione 112.F
Fratres inter se mutuò omnes sunt 186.A
Fratres Christi qui dicantur 80.D

G

GAzophylacium quid & vnde dicatur 215.F
Galilæa Palęstinę regio 13.E
Galilæa à Iudæis malè audiebat 318.F
Galilæa gentium quæ 21.B
Galilæa olim data est in sortem duabus tribubus Zabulon & Neptalim, partem tamen eius inhabitabant gentes 21.A B
Galilęorum supplicium à Pilato 273.B
Gehennon quid 28.E
Gehenna vnde dicatur 28.F
Genealogias per mares texere moris erat 3.E
Generationis librũ cur titulũ dederit Matthæus 3.A
γένεσις etiam natiuitatem significat. 2.E
Genethliaci reprehenduntur 8.F
Gẽnesaret stagnum iunctum erat Tiberiadi 94.D
Gentium nomine etiam Hebræi intellecti 187.D
Gerasa ciuitas Arabiæ 52.F
Gergesa ciuitas stagno Tiberiadi adiacet 52.E
Gladius dolorem significat 235.E
Gladius quid designet 65.F & seq.A
Gloria inanis quid 33.F
Gloriæ vanæ non studendum 50.C
Gomorrha & Sodoma libidine perierunt 62.D
Gratia pro veteri ac nouo testamento 313.F

H

HEbræa lingua sola inconfusa 15.D
Hebræi vnde dicti 15.D
Hebræi singulis annis didrachma pendebant deo in gratiarum actionem 109.E
Hosiana quid 127.B C
Hospitalitatis commendatio 66.F
Humilitatis modi varij 23.C
Hærodes cur clam vocauerit magos 10.A
Herodes quónam fato obierit 13.E
Herodes infanticida primus alienigena Iudæis imperauit 74.C
Honores fugiendi exemplo

Christi. 345.C
Humilitas vera quæ. 71.F
Hypocrita quis. 34.B

I

IAcobus frater domini vnica tantum veste vtebatur. 168.D
Iacobi duo. 60.E
Iairus archisynagog⁹. 57 E F
Iechonias Ioachas etiam dictus. 5.A
Ieiunare tribulationis est. 57.B
de Ieiunio. 56.F
Ieiunium. 37.D
Ieiunium magnum propugnaculum dæmoni repugnaturis. 18.E
Iesaiæ 45. Ego faciens pacem & creans malum exponitur. 4.E
Iesus saluatorem significat. 2.F
Ignis pro fide ac dilectione. 271.C
Ignis quid significet. 65.F
Imaginum tabulæ nullæ erãt apud Hebreos. 106.B
Imperfecti qui. 118.F
Impudicitia quid. 96.F
Incarnationis mysterium latuit diabolum. 19.A
Incredulitas mutum reddidit Zachariam. 227.A
Infern⁹ loc⁹ supplicij. 286.A
Infideles omnes simul per se condemnabuntur. 153.E
Inimicos amare virtutis vertex est. 33.A
Iniuria quomodo ferenda. 177.D
Iniuria afficitur iniustè nullus. 13.B C
Iniustitia aliquando pro omni peccato. 140.D
Intellectus pro mẽte. 215.B
Ioachas Iechonias dictus. 5.A
Ioannes sonat gratiã vel gaudium. 226.C
Ioannes quando scripserit euangelium suum. 309.D
Ioãnes quare scripserit euangelium. 1.F
Ioannes euangelista translatus est vt Enoch. 421.D
Ioannes Baptista prophetarũ vltimus. 69.A
Ioannes Baptista amicus spõsi dictus. 317.A
Ioannes baptista angelus domini dictus. 68.B
Ioannes baptista lucerna ardens. 344.A B
Ioannes cur missus ad Iordanem ad prædicandum baptisma. 14.C
Ioanni baptistæ in eremo omnia diuina prouisione subministrabantur. 14.F
Ioseph quare angelus in somnis apparuit. 6.D
Ioseph iustus dicitur. 6.A B
Iota, linea recta. 27.A
Ira & concupiscentia naturaliores effectus. 27.F
Irascendum quandoque, sed opportunè. 28.C

Israelita verè quis dicatur 319.A
Israel videns deum interpretatur 9.F
Israelitæ vnde dicti 15.D
Israel vetus & nouus 229.F
Israeliticus populus ad duodecim radices relatus 3.F
Israel oues perditę quę 61.B
In Israelitico populo tres gubernationum modi vsque ad Christum 5.E
Iudęa Palęstinę regio 13.E
Iudęi variè appellantur 15.D
Iudæi vnde dicti 15.E
Iudas non quia natus malus effectus est, sed quia ignauia torpuit 160.B
Iudicium pro condemnatione 41.F 369.A 307.B
Iudicium iustitiam significat 75.C
Iudicium legem euãgelicam etiam significat 75.A
Iugum domini quod 71.E F
Iugum domini quare suaue 26.E
Iuramenta quare permissa olim 31.B
Iurans facilè aliquando fortasse peierabit 30.E
Iusiurandum dei, confirmatio est 231.C
Iusti aliquãdo pro virtuti deditis, 225.F
Iusti habẽt angelos custodes 112.A B
Iustitia præceptum dei etiam significat 17.E
Iustitia regni dei quæ 41.B
Iustus quis dicatur 6.A B
Iustus Ioseph dicitur 6.A B

L

LAcus erat sub altari in tẽplo vbi recipiebatur sanguis animaliũ immolatorum 213.E F.
Lampas virginea quæ 150.E
Latrones duo veterẽ & nouũ populũ designabãt 178.B
Lauabãt prãsuri Iudęi 266.B
Laudẽ fugiamus etiã si quid ea dignũ fecerimus 192.C
à Leone comparationes ductæ 63.D
Lepra aĩę peccatũ est 47.E F
Leprosum tangere lex prohibebat 47.E
Lex aliquando pro veteri testamento 285.C
Lex nõnunquã pro tota scriptura. 357.B 383.A
Lex liber psal. 373 F. 398.A
Lex vetus se seruãtibus bona terrę ꝓmittebat tãtũ 26.F
Lex vet⁹ quare ĩpfecta 26.E
Legem cõpleuit Christ⁹ 26.D
Lex noua quid ꝓmittit 27.E
Legis & gratiæ differentia 314.A B
Liberum arbitrium 351.E
Linum fumigãs Iudæorũ animum accensum aduersus Christum significat 75.C
Locustæ cibi genus quod nã fuerit Ioãni Baptistæ 15.A
λόγος plura significat. 309.E
Lucas Pauli sectator 1.E

Lucas quare scripserit euan. ibidem.F
Lucæ vita 225.b
Lucas vnde orsus est genealogiam Christi 3.D
de Lucerna 38 D
Lugere quõ debeam⁹ 23. DE
Lugẽtes scindebãt vestẽ, nigraque induebantur stola. 177.E
Lugendi nõ sunt diu mortui 377.C
Lunatici qui 22.E
de Lunatico 108.AB
Lumbi sedes sunt libidinis. 270.A
Lux Christus dicta 21.C
Lux, prædicatio 311.B
Lucis filij qui 284.D

M

MAgdala Dalmanutha dicebatur 100.A B
Magi Persę erant 8.C
Magi quomodo agnouerint Christum 10.E
μαλακία quid 22.C
Malum facere deũ nõ est potentię sed impotẽtię 119.E
Mali nomine interdum diabolus dicitur 36.E
Mali initiũ est negligere bonum 119.E
Malis è duobus leuius est eligendum 90.D
Malitia quid 96.F
Mandatum primum & præcipuum 236.E
Manuum lauatione protestabãtur Iudęi se cędi alicui⁹ non communicare 174.F
Manus dei 373.C
Man⁹ dei potẽtia ei⁹ est. 76.D
Manus dextra ministrũ commodum significat 30.B
Marcus Petri sectator 1.E
Marcus cognominabatur Ioannes 180.B
per mares genealogias texere moris erat 3.E
Margaritæ qd designẽt. 42.E
Mare aliquãdo infernum significat 129.C
Maria virgo ptus dolores nõ sustinuit more aliarũ 10.D
Marię virgĩs obediẽtia 234.b
μαρτύριον pro redargutione. 48.AB
Mater Christi q̃ dicãtur 80.d
Matthæus quo scripserit tempore & quibus, quaque lingua 2.C
Matth. Leui appellabat 55.C
Matthæi vocatio 55.C
Mel siluestre quale 15.A
Mens oculus animæ est 38. E
Mensa non attingenda nisi gratiis actis 92.C
Messis dominus 60.A
Messis quid designat 259.AB
Messis nomine, qui crediturierant 59.E
Messis mundi cõsummationẽ significat 84.DE. 86.D
Messis collectio iustorũ est. 198.C
Messis fides dicitur 334.A
Messores angeli dicuntur. 84.E 86.D

Minimus in regno cœlorum quis 27.B
Minutũ monetę genus 215.F
Miraculum iuuatur multum fide deprecantis. 49.CD
Miracula qua ratione edebat Christus 58 F
Miracula cur Christus serò edidit 12.A
Miracula non saluant, sed vita recta 46 B
Misericordia maximè colitur deus 154.A
Misericordię vari⁹ mod⁹ 24.b
Mites qui dicantur 24. A
Mititas pars modestiæ 71.F
Mons quos designet 238.AB
Montis nomine diabol⁹ etiã significari põt 109.A 127.c
Mõtana Iudęę ciuitas 228.E
Morbi plurimi è peccatis oriuntur 54.D
Mors aĩæ & corporis 349. D
Mortis vmbra peccatum est. 231.F
Mortui nõ diu lugẽdi 377.C
Mortui olim vngebãtur myrrha. 10.E
Moses linguæ tardioris erat. 105. F
Multos frequenter vocat scriptura p̃ omnibus 124. EF
de Muliere dimissa 30.C
Mulier semen fouet enutrit ac coagulat 3.E
Mũdi nomine aliquãdo mali intelliguntur 405. M & seq
Mundus, pro iis qui mũdana sapiunt. 311.F
Mundus aliquando multitudinem significat 381.B
Mundus aliquãdo malitiam denotat. 394. E
Munera magorũ mysticè interpretata 10.E
Munera quæ offerre debemus 11.A
de Mutuando 32.F
Myrrha vngebantur olim cadauera 10.E

N

NAtalitia olim celebrabãtur à principib⁹ 90.B
Natiuitas Christi radix nostræ salutis 3.A
Nazaret patria Christi 88. C
Nineuſis diues ille appellabatur 285.E
in Noĕ domini q̃d. 127.CD
νόσος quid 22. C
Nox olĩ diuisa ĩ tres aut quatuor vigilias diuisa 270.D
Nuptias honorauit Christus 320.A
Nuptiæ mysticæ 151.C

O

OBediẽtia virginis Marię 234.B
Obliqua quę sint 238. C.D
Otiosum verbũ quod 78.B
Oculus mal⁹ quid significet. 96.F
Oculi nomine amic⁹ idone⁹ intelligitur 30.B
Offẽdiculũ p cõtumelia 111.c
Offendiculũ quomodo vitandum. 110. BC
Offerre quæ debeamus deo.

11.A
de Offerẽtib⁹ munera 28.F
Oleum eleemosynæ virtutẽ significat 150.F
ὁμολόγησις quid 90.B
nõ Omnis pro nullus in scripturis 146.A 370.D
Operatio dei duplex 338.A
Opera dei quæ 347.A
Opera quomodo ostẽdenda 26.B
Operarij messis qui 259.A
ὅπως particulæ significatio 141.D
Orandi formula 35.C
Orandum crebrò & non defatigandum 166.A
Orandum intentè 403.A
Orare quomodo oporteat 34.D E & seq.
Oratio dęmoni terribilis est 109.B
Oratio nostra qualis 290.F
Oraturus solitudines quærat 165.A
ὀργυιὰ quid 93.C
Ostiũ anagogicè quid 369.E
Ouis errãsqd designet 112.d
ἀνὰ subsannãtis aduerbium. 178.C

P

Pãs filium & seruum significat 49.F
Palæstina vbi sita 8.F
Pallium quid 32.B
Panis vitæ 347.F
Panis noster cur dicat̃ 36.A
Panis noster duplex 37.B
Parabolã ænigma vocãt Hebræi 96.C
Parabola pro exẽplo 147.F
Parabola significat quãdoq; narrationem 86.A
Paralytici sanatio 54.B C
Parentũ cura habẽda 412.F
Parentum iniquitas non nocet virtuti dedito 4.C
Parentibus naturalibus non solum obsecundãdum sed & adoptiuis 237.A
Parentũ vana iactãtia 4.D E
Parẽtibus pręponẽdus Christus 22.B
παροψὶς patinæ genus est 140.D
Pascha quando & quomodo celebrabatur 158.F & seq.
Pater quõ maior filio 394.D
Patrẽ deum nemo cognoscit nisi filius 71.C
Patris voluntas quæ 45.D
Patitur iniustè nullus 13.B
Pauperes spiritu qui 23.A B
Pauperum quidam pereunt, quidam saluantur 149.A
Paupertas christi quãta 51.B
Peccata plura committimus in deũ q̃ alij in nos 115.D
Peccata remittere solius dei est 54.D
Peccatũ causa est mortis 394.E
Pedes etiam infidelitatem significant 42.F
Pera panis conditoriũ 301.C
Pera quid 61.E F
περιάγω aliquando percurro circumeo 139.F

in Periculum manifestum se coniicere temeritatis irrationalis est 352.E
de Periurio 30.E
Persæ magicis rebus dediti erant 8.C
Persequutiones patiẽtes nõ omnes beati 24.E
Petere quid quomodo debeamus 43.B C
Petentibus dandum 32.E
Phares natiuitas 4.A
Pharisæi qui 15.E
φασκώλιον quid 301.C
φρυγέλλιον quid 175.A 321.F
Phylacteria quæ dicantur 138.E
Pilat⁹ à Tiberio pręses præfectus Iudęæ 13.F
Pinnaculũ templi quid 19.E
Piscina probatica figurabat baptismum 336.C D
Piscium captura quid designabat 244.A B
Pistica nardus 379.D
Pluuia & sole omnia vegetantur 31.C
Pluuiam impetuosam serenitas stabilior sequitur.
Pœna futuris seculi erit ęterna 337.D
Pœnitentia dei est propositi sui mutatio 119.C
ποιμαίνω regere & pascere significat 9.E
πόλις quid 192.E
Populus dei qui 7.A
Porci quinam sint 42.E F
Porta angusta quæ 43.F
Portæ inferorum quid designent 102.C
πῶς confirmat aliquando 211.A
Pręceptor qualis esse debeat 101.C
Pręceptoris officium est obiurgare, consolari, excitare 40.F
in Pręceptores non insurgẽdum 338.A
Primogeniti significata 7.F & sequen.
Primogenita Hebræorũ consecrabantur deo 234.C
Probitas aut improbitas à propriis nõ alienis pendet operibus 4.C
Probrum pro miseria 70.C
Prodigia quæ sint 335.F
Progenitorum iniquitas non nocet virtuti dedito 4.C
Prophetias compleuit Christus 26.D
Prophetæ vocabantur diuini viri 367.C
Prophetarum vltimus Ioannes Baptista 69.A
Prophetici multi perierunt 14.A
Prophetia quoque de prętęritis est 319.B
de Proximo diligendo 32.F
Proxim⁹ quis dicatur 261.E F
πτωχὸς vnde dicatur 23.B
Publicani qui 33.D
Publicani dicti etiam peccatores 56.A 292.C
Pueros vocare solebat discí-

pulos Iesus 419.B
Puer pro seruo 229.E
Pueri quo efficiamur 111.A
Pullus figuram gerebat gentium 125.F
Purgationis lex 234.B
πυγμὴ quid 94.F
πυγμὸν quid 94.F

Q

QVadruplum reddi lex iubebat pro re ablata 292.D

R

RAca quid 28.D E
Rachel in Bethlehem sepulta 13.D
Regeneratio aliquando pro resurrectione 119.F
Regio mortis quid 11.C
Regis officia 228.A
Regnum cælorum Christus dictus 14.D
Regni dei & cęlorũ varię acceptiones. 14.D E. 35.E F. 41.A. 49.B. 68.E. 83.C. 85 A. 104.F. 114.C D. 132.B. 150.D. 162.A B. 198.A. 210 E. 259.F. 285.B.
Regni filij qui dicãtur. 86.C
Remissio peccatorum prędicitur 37.C
de Repudio 30.C D
Rhama locus in Bethlehem 13.D
Resurrectio alia ad requiem alia ad suppliciũ 348.B C

S

SAbbathum omne festum vocãt Hebræi propter requiem 245.D
Sabbatha sabbathorũ 413.D
Sabbatha sex dies ipsum sabbathum præcedentes Hebræi nominabant 183.A
Sabbathũ aliquando pro tota hebdomada 290.D
Sabbathi vesperã Iudæi maximè honorabant 182.A
Sacerdotes tẽpliviciſſim sibi mutuò succedebant 225.F
Sacrificia quare permissa olim 31.B
Sadducæi qui 15.E
Sadducæi Mosen tantum recipiebant 135.C D
Sal, aptus ad docendum sermo 279.D
Sal fidem ac dilectionẽ designat. 210.A & prudentiam & gratiam Ibidem. B
Salis fatuitas quæ 25.E
Saluati vident damnatorum supplicia 286.B
Saluãdorũ tres ordines 82.A
Saluabuntur pauci 81.E
Salutationes ambitiosæ prohibentur 138.F
Salutare quid 61.A B
Samaritani p dimidia parte iudaismũ seruabant 61.B
Samaritanorum historia. 329 E F & seq.
Sanctũ quid designet 42.E
Sãcta pleraq; dicũtur tãquã signũ sanctitatis 406.C
Sancti omnes cincti à scriptura inducuntur 15.B
σαπρὸν quid 44.M & seq.

Satanas aduersariꝰ interpretatur 20.C
Satanas ante Christi incarnationem tyrannidem summam exercebat in terra 260.C
Satanas princeps dæmoniorum 76.A
σάτον mensuræ Hebraicæ genus 85.C
Scientia duplex apud deum 45.E
Scripturas sanctas lecturo quid agendum 341.B
Securis mortem significat 16.D. & Christũ. Ibidẽ. E
Sedere dei quid 222.F & sequen.
Seges quid 72.A
Semitæ quæ 237.F
Sepulta corpora olim vnguentis vngebant 156.D
Septem pro multis apud Hebræos accipiuntur 79.E
Septenarius numerus multitudinem apud Hebræos quandoque significat 251. E. 114. B C. 287. D
Septuaginta quando interpretati sint 7.B
in Sepulchris libenter habitant dæmones 53.A
Serpentis prudentia 63.B natura. C
Serpentis erecti & Christi collatio 325.E F
σὶς quid 38.B
Sicera quid 226.D
Sicut pro quia 403.C
Signa fidelibus non dantur, sed infidelibus 18.C
Signa ad commodum intuẽtium fieri consueuerunt 19.B C
Signa quæ dicantur 335.F
Signum quid 7.C
Simeon figuram veteris testamenti gerebat 236.A
Simplex pro sano accipitur 38.D
Sinistra quos designet 34.C
Sinus patris quomodo intelligatur 314.D
Sinus Abraham quid 49.A
σινιατήριον 301.A
σινιάζω 301.A
Sion est Ierusalem 126.B D
Sodoma & Gomorrha libidine perierunt 62.D
Sole & pluuia, omnia generantur & vegetãtur 33.C
σπεῖρα ordo erat militaris 182.D
Spinæ quid designent 81.D
Spiritus aliquando diuinitatem significat 241.D
Spiritus etiam pro animo capitur 23.B
Spiritus pro intellectu spirituali 351.A
Spiritus blasphemia 77. B C D
Spiritus sanctus quare operetur in indignis 45.F
Spiritus sanctus accedit ad nos sanctificatos 37.A
Spiritus sanctꝰ cur specie columbæ apparuit 18.B

Spiritu pauperes qui 23.A B
Sponsa dicebatur antequam coniungeretur 5.D
Sponsas detinere prius apud se moris erat propter securitatem 5.F
Stadium quid 93.C
Stare dei quid 223.A
Stater quid 110.B
Stella quãto tempore magis apparuerit 12.F
Stella quænã fuerit quæ apparuit magis 8.F
Stella cur rursum magis apparuit 10.B C
σοιβὰς ramorum cõgeries est 127.A
Stultitia quid propriè 96.F
Sudarium anagogicè acceptum 293.E
Superbia diabolum deiecit & Adam 23.B
Supersubstãtialis panis quis 36.A
Supplantatio insidias denotat 387.F
Supplementum panni rudis, est integritas 57.C
Supplicium futuri seculi erit æternum 337.D
Supplicia etiã in hoc seculo patimur vt ĩ futuro 77.D
συκοφαντῶ quid 291.D
Synagoga quid 249.A
Talentorum parabola 151.F & sequen.
Telonium quid 55.D
Templi sacerdotes sibi mutuò succedebant 225.F
Templi Salomonis structura 322.D E
Tempus præsens operationis est, futurum retributionis 284.B
Tenebræ aliquãdo pro diabolo 302.E
Tenebræ errores significant 21.B C 311.B
Tentatio quid 36.C
Tentatio duplex 37.B
Tentationes fugiendæ 20.F
Tentationes à primordio ætatis fideles expectare oportet 11.E
Tentationes accedentes cur deus nõ prohibet 18.D E
Tentationes in sortem bonis operibus datæ sunt 11.F
Tentatio. Christi ad quod nos instituunt 20.D
Tentatio omnis à diabolo producitur 36.D
Tentare deum quis dicatur 19.F
Tentat deus duobus modis 344.E
Tentari nos quare deus permittat 36.D E
Terra homines dicuntur 25.D
Testamentum nouum euangelium regni dicitur 22.C
de Thesauro 37.F
Thesaurus absconditus 87.A B
Thesaurus in cælo retributio est bonorum operum 119.A
Tibicines apud Iudæos adhibebantur in calamitatibus 58.C
Titus statuam sibi erexit in templo Ierosolymitano 144.D
Tormina quid 22.E
Τότε particulæ significatio 146.B
Τότε interdum consequentiã, rerumque ordinem significat 75.D
Trabs quid designet 42.C
Trinitas in baptismate quare assumitur 400.F
Trinitas sola increata 309.E 310.D
Trinitas æqualiter omnem implens locum à seipsa nõ secernitur 350. F & seq.
Trinitas propriis distinguitur personis, sed vnitur diuinitatis substantiæ identitate 361.A
Tunica quid 32.B
Tunica incõsutilis quid designet 177.B

V

VAllis quid designet 237.F & seq. A B
Vasa diaboli qui 76.F & seq A
Velũ scissum quid designet 180.A
Venter pro corde 356.B
Venti quatuor Orientẽ Occident. Septen. & Meridiẽ significant 147.D
Ventilabrum iustum dei iudicium significat 17.E
Verbũ ociosum quod 78.B
Vermis conscientiam designat 209.E
Verriculi parabola 87.D
Vestimenta Christi quid designent 105.C
Vestimẽta scindere moris erat Iudæis triste aliquid videntibus 170.A
Vestis nuptialis quæ 133.F
Via dei quæ 14.E 134.E 237.F
Viã domino præparare quid 189.A
Viæ asperæ quæ 238.D
Viæ, habitationes gentium 278.D
Victoria, perfectio 75.C
Vigilia, quarta pars noctis est 149.D
Vindicanda sunt admissa in deum, in nos verò negligenda 363.E F
Vindicta prohibetur 31.F
Vinea mundum designat 273.E
Vinum iniecto pane animo destitutis prodest 176.E
Vinum nouũ quid designet 57.C D
Viperarum natura 15.F
Vir prolis radix 3.E
Virgines abscedebant cùm parituræ erant prægnantes 230.B
Virtus voluntaria est 23.E 403.D

Universidad de Deusto Biblioteca

Virtus grauis est propter laborum molestiam, leuis propter retributionem 44.C
Virtutes etiam miracula & signa significant 45.E 89.A
Vita æterna quæ 118.D
Vita præsens nocti assimilata 270.D
Vitæ partes duæ sunt laudabiles 263.B
Vita futura propriè vita dicitur 83.F
Vita propriè ea dicitur quæ æterna est 347.E
Vmbra mortis peccatum est 231.F
Vmbra mortis quid 21.C
Vnigenitus quare deus 314.C
Vocationes appellare futuras actiones prophetarum mos 7.D
Voluntas patris in cælis quæ 37.A
Voluntas patris quæ 45.D
Voluntas dei nostræ præferenda 165.C
Voluntatē dei quis facere dicatur 80.D E
Voluntas non potest absque dei adminiculo 348.A
Vox clamātis, quid designat 237.F
Vt, aliquando non causalis sed futuri significatiua particula 365.F 369.B.371.F 383.F
Vtres veteres quid designēt 57.D
Vulpium nomine dæmones etiam intelliguntur 51.C
Vxorem traducere apud cōcilium quæ in suspitionem venerat adulterij moris erat 6.B
Vxorem ducere Israelitis non licebat nisi ex sua tribu 5.D

Y

ὑποπιάζειν quid 290.A
ὑστέρησις defectus dicitur vel indigentia 215.F

Z

Zachariæ silentium quid significaret 227.B
Zacharias & mutus & surdus fuerat 230.C
Zara typus populi Christiani 4.B
Zaræ natiuitas 4.A
Zelus, pro indignatione 312.B
Zonas ferre viatoribus moris erat 61.D

FINIS.

CAPITA EVANGELIORUM iuxta Græcorum supputationem.

¶ MATTHAEI.

Numerus capitum.		Numerus paginarum.
1	De Magis	8.A
2	De pueris interfectis	12.B
3	Primus Ioannes prædicauit regnum cælorum	14.A
4	De doctrina Christi	22.A
5	De beatitudinibus	23.A
6	De leproso	47.B
7	De Centurione	48.A
8	De socru Petri	50.A
9	De his qui curati sunt à variis morbis	50.B
10	De eo cui non permisit vt sequeretur	51.A
11	De increpatione aquarum	52.A
12	De duobus dæmoniacis	52.B
13	De paralytico	54.A
14	De Matthæo publicano	55.C
15	De filia archisynagogi	57.B
16	De muliere sanguinis profluuio laborante	58.A
17	De duobus cæcis	58.B
18	De dæmoniaco muto	59.A
19	De Apostolorum electione	60.A
20	De discipulis à Ioanne missis	67.A
21	De eo qui manum habebat aridam	73.B
22	De dæmoniaco cæco & muto	75.B
23	De requirentibus signum	78.A
24	De parabolis	81.A
25	De Herode Tetrarcha qui Ioannem interemit	89.A
26	De quinque panibus	92.A
27	De ambulatione Christi super mare	93.A
28	De transgressione præcepti dei	95.A
29	De Phœnicissa siue Cananæa	97.A
30	De turbis sanatis	98.B
31	De septem panibus	99.B
32	De fermento Pharisæorum & Sadducæorum	100.B

33 De interrogatione apud Cæsaream 101.B
34 De transformatione Christi 105.A
35 De Lunatico 108.A
36 De exigentibus didrachma 109.B
37 De dicentibus Quis maior 110.B
38 De centum ouibus 112.A
39 De eo qui debebat millia talentorum 114.B
40 De interrogatione an liceret diuortium facere cum vxore 115.B
41 De diuite interrogante Iesum 118.A
42 De mercede conductis operariis 121.A
43 De filiis Zebedæi 122.B
44 De duobus cæcis 125.A
45 De asina & pullo 125.B
46 De cæcis & claudis 128.A
47 De ficu quæ exaruit ibidem.B
48 De principibus sacerdotum & senioribus dominum interrogantibus 129.B
49 De duobus filiis parabola 130.A
50 De vinea parabola 130.B
51 De vocatis ad nuptias 132.B
52 De quærentibus occasione census 134.B
53 De Sadducæis 135.A
54 De legisdoctore 136.B
55 De interrogatione ad Pharisæos 137.A
56 De deploratione Scribarum & Pharisæorum 139.A
57 De consummatione 142.B
58 De die & hora 148.A
59 De decem virginibus 150.B
60 De talentis 151.B
61 De aduentu Christi 153.A
62 De ea quæ vnxit dominum vnguento 155.B
63 Interrogatio de præparatione paschæ 157.B
64 De cœna mystica 160.B
65 De traditione Iesu 166.B
66 De negatione Petri 170.B
67 De Iudæ pœnitentia 171.B
68 De petitione corporis domini 181.A

¶ MARCI.

1 De dæmoniaco 191.A
2 De socru Petri 191.B
3 De curatis à variis morbis 192.A
4 De leproso 193.A
5 De paralytico ibidem.B
6 De Leui publicano 194.A
7 De habente manum aridam 195.A
8 De apostolorum electione Ibidem.B
9 De semine parabola 197.A
10 De increpatione venti & maris 198.B
11 De legione 199.A
12 De filia archisynagogi 200.A
13 De muliere sanguinis profluuio laborante ibidem
14 De apostolorum ordinatione 202.A
15 De Ioanne & Herode ibidem.B
16 De quinque panibus & duobus piscibus 203.A
17 De ambulatione in mari ibidem.B
18 De transgressione præcepti dei 204.A
19 De Phœnicissa 204.B
20 De Balbo 205.A
21 De septem panibus ibidem.B
22 De fermento pharisæorum 206.A
23 De cæco ibidem
24 De interrogatione in Cæsarea ibidem.B
25 De transformatione domini 207.A
26 De Lunatico habente spiritum mutum 208.A
27 De disputantibus quis esset maior 209.A
28 De his qui interrogabãt dominum, an liceret cum vxore diuortium facere 210.A
29 De diuite qui dominum interrogabat ibidem.B
30 De filiis Zebedæi 211.B
31 De Bartimæo 212.A
32 De pullo ibidem
33 De ficu quæ exaruit ibidem.B
34 De obliuione iniuriarum 213.A
35 De interrogãtibꝰ dñm, in qua potestate hęc facis? ibid.
36 De vinea 213.B
37 De his qui interrogabant occasione census 214.A

Universidad de Deusto Biblioteca

38 De Sadducæis 214.A
39 De scriba ibidem.B
40 De interrogatione domini 215.A
41 De vidua quæ duo minuta obtulit ibidem.B
42 De consummatione 216.A
73 De die illo & hora 217.A
44 De ea quæ vnxit dominum vnguento 217.F
45 De pascha 218.A
46 De proditione prophetia ibidem
47 De negatione Petri 219.E
48 De petitione corporis Christi 221.A

¶ LVCAE.

1 De censu Cæsaris 232.A
2 De pastoribus in agro degentibus ibidem.B
3 De Simeone 234.E
4 De Anna prophetissa 235.F
5 De verbo quod factum est ad Ioannem 237.D
6 De his qui Ioannem interrogabant 238.B
7 De tentationibus Iesu 240.B
8 De habente spiritum dæmoniacum 242.B
9 De socru Petri 243.A
10 De curatis à variis morbis ibidem
11 De captura piscium 243.D
12 De leproso 244.C
13 De paralytico ibidem.E
14 De Leui publicano 245.A
15 De habente dextram manum aridam 245.B
16 De apostolorum electione 246.A
17 De beatitudinibus 246.D
18 De Centurione 248.B
19 De filio viduæ 249.A
20 De discipulis missis à Ioanne ibidem.B
21 De ea quæ vnxit dominum vnguento 250.B
22 De seminante parabola 251.B
23 De increpatione venti ac tempestatis maris 252.B
24 De legione dæmonum 253.A
25 De filia archisynagogi ibidem.B
26 De muliere profluuio sanguinis laborante 254.A
27 De missione duodecim apostolorum 255.A

28 De quinque panibus & duobus piscibus ibidem.B
29 De interrogatione domini ad discipulos 256.A
30 De transformatione ibidem.B
31 De Lunatico 257.A
32 De disputantibus quis esset maior ibidem.B
33 De eo cui non permisit vt sequeretur 258.B
34 De designatis septuaginta apostolis ibidem
35 De tentante legisperito 261.A
36 De eo qui inciderat in latrones ibidem.B
37 De Martha & Maria 263.A
38 De oratione ibidem.B
39 De ejecto dæmonio muto 264.A
40 De muliere quæ de turba vocem extulit 265.A
41 De his qui signum petebant 266.A
42 De Pharisæo qui dominum inuitauit 267.A
43 De deploratione legisperitorum 267.B
44 De fermento pharisæorum 267.B
45 De eo qui volebat diuidere hæreditatem 268.B
46 De diuite cuius ager ferax fuit ibidem
47 De Galilæis & iis qui in Siloe &c. 273.A
48 De muliere contracta spiritum infirmitatis habente. 274.A
49 De parabolis ibidem
50 De eo qui dominum interrogabat an pauci essent qui salutem consequerentur ibidem
51 De his q̃ suadebãt vt secederet ꝑpter Herodẽ 275.B
52 De hydropico 276.B
53 De non amandis primis accubitibus 277.A
54 De inuitatis ad cœnam 277.B
55 De ædificatione turris parabola 279.A
56 De centum ouibus parabola 279.B
57 De duobus filiis quorũ iunior Inxuriosẽ vixit 280.B
58 De dispensatore iniquo 283.B
59 De diuite & Lazaro 285.B
60 De decem leprosis 288.A
61 De iudice iniquo 289.B
62 De Pharisæo & Publicano 290.A
63 De diuite qui dominum interrogauit 291.A
64 De cæco ibidem.B

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

65 De Zachæo 292.A
66 De hoïe qui ꝓfectus est vt acciperet sibi regnũ 293.A
67 De his qui decem minas acceperunt ibidem
68 De pullo 294.A
69 De sacerd.& scrib.ac senior.q̃ dñm interrogab. 295.A
70 De vinea ibidem
71 De his qui dñm interrogabant occasione cẽsus 296.A
72 De Sadducæis ibidem
73 Interrogatio domini ad Iudæos, quomodo dicant Christum filium esse Dauid 297.A
74 De vidua quæ duo minuta obtulit ibidem
75 De consummatione ibidem
76 De pascha 299.A
77 De contentione quis esset maior 300.B
78 De expetitione Satanæ 301.A
79 De contemptu Hærodis 303.B
80 De mulieribus dominum plangentibus 304.A
81 De Latronis pœnitentia 305.A
82 De petitione corporis domini 306.A
83 De Cleopa 307.A

¶ IOANNIS.

1 De nuptiis in Cana 319.B
2 De eiectis è templo 321.B
3 De Nicodemo 323.A
4 Quæstio de purificatione 327.B
5 De muliere Samaritana 330.A
6 De Regio 335.A
7 De eo q̃ triginta & octo annos morbo tenebatur 336.B
8 De quinque panibus 344.B
9 De ambulatione in mari 345.B
10 De cæco à natiuitate 365.A
11 De Lazaro 374.B
12 De muliere quæ vnxit dominum vnguento 379.B
13 De verbis Iudæ ibidem
14 De asello 380.B
15 De Græcis qui accesserunt 381.A
16 De lotione pedum 386.A
17 De paracleto 398.A
18 De petitione corporis domini 414.A

Numer⁹ capitũ iuxta Latinorũ sup

¶ MATTHAE I primo iuxta Grẽcorũ supputationem. 2 putationem.
Et intrantes domum (viderunt) puerum. Habet enim παιδίον non τὸ βρέφος inuenerũt. Facit nobiscum exemplar Cõplutense.
Tertio. Ipse autem baptizabit vos in spiritu sancto,, Non 3
addit καὶ πυρὶ & igni. Cõcordat etiam. Complutensis editio.
Quinto. Ne videaris hominib⁹ ieiunare &c. Post verba il- 6
la Reddet tibi, non additur ἐν τῷ φανερῷ in propatulo. Habet conformiter & exemplar Cõplutẽse, & vulgata editio.
Quanquam & in nostro & in Complutensi exemplari antea sit additum, quum de eleemosyna fieret sermo.
Eodẽ. (Ita) enim est lex & prophetę. Siquidẽ habet οὕτως 7
ita, vel sic, non οὗτος hic. Pari modo legit Complu. exẽplar.
Eodem. (Quàm) angusta est porta & stricta via quę ducit
ad vitam. Habet enim τί, nõ ὅτι ꝙ, vel quoniam. Pari modo
legunt & Complutense exemplar & editio vulgata.
Septimo. Multi ab oriente & occidente venient & accũ 8
bent (in similibus) Abraham. Habet enim ἐν τοῖς κόλποις in
similibus, non μετὰ cum. Nobiscum legisse Chrisostomũ manifestum est ex homilia ipsius 27. Super Matthæum.
Octauo. Surrexit & ministrabat (ei) Nam habet αὐτῷ singulariter, non αὐτοῖς eis. Nobiscum facit Complutense exẽplar, & vulgata editio in quibusdam veteribus exemplarib⁹ 10
Decimonono. Accersitis 12. discipulis suis, dedit eis potestatẽ (aduersus) spiritus immũdos. Nec in nostro nec in Cõplutensi exẽplari exprimitur ꝓpositio κατὰ aduersus. Et ita quoque legisse videtur qui vulgarem dedit editionem: ait enim: Dedit eis potestatem spirituum immundorum: Addidimus tamen, exigente id sententia.
Eodem. Iacobus Alphæi filius & (Lebæus) Nam habet vbiq; λεβαῖος simplici β. Et ita semper habet vulgata editio
Vigesimo. Similis est pueris sedentibus in (foro) Habet 11
enim ἀγορᾷ singulariter, non ἀγοραῖς foris. Nobiscum faciunt & exemplar Complutense & vulgata editio. Similiter infrà in dictione Bethsaida, non Bethsaidan.
Eodem. Dominus est,, sabbathi filius hominis. Non enim 12

Universidad de Deusto Biblioteca

additur ης &. Sic & Complutense exemplar.

13 Vigesimoquarto. Maius est (omnibus) holeribus, siue maximum inter omnia holera. Additur enim πάντων omnium. Et ita habet & vulgata editio & exemplar Complutense.

14 Vigesimoseptimo, (Gennesaret) semper habet in fine τ tenue, & duplex νν. Chananæa verò capite sequenti, & alias sæpius, semper habet in initio χ asperatum. Facit in vtroq; nobiscum exemplar Complutense.

16 Trigesimotertio. Tunc præcepit discipulis suis, vt nemini dicerent ϕ ipse esset Christus,, Non additur nomen ιησοῦς. Et ita liquet Origenem legisse in suis homiliis.

Trigesimoseptimo. Abscinde (ea) Habet enim αὐτὰ plura
18 liter, nó αὐτὸν singulariter. Concordat etiam exẽplar Cõpl.

Trigesimooctauo. Rursum (amen) dico vobis, ϕ si duo ex vobis &c. Nã additur ἀμὴν etiam in Complu. exemplari.

Trigesimonono. Procidẽs ergo (seruus) ad pedes ei⁹. Habet enĩ δοῦλος, nõ σύνδουλος αὐτοῦ cõseruus eius, ϕϕ verè conseruus erat. Et infrà. Et,, soluã tibi. nõ additur πάντα omnia. Et in hoc posteriore concordat nobiscum exẽplar Complu.

21 Quadragesimoquarto. Et similiter Lucę. 68. Bethsphage,
Luc. 9 scribitur interposito σ. Concordat vbiq; exemplar Compl.

Eodem. Et (sedit super ea) videlicet vestimenta. Habet enim singulariter ἐκάθισεν sedit, & αὐτῶν pluraliter. Eodem modo exemplar Compl. quo ad sensum, licet verbũ habeat compositum ἐπεκάθισεν, non autem vt alia exemplaria ἐπεκάθισαν ἐπάνω αὐτῆς collocarunt super illam, puta asinam.

Quadragesimosexto. Et accesserunt ad eum claudi & cæci. Nam hoc ordine legit exemplar etiam Complutense: nó vt alia exemplaria diuerso ordine, cæci & claudi.

22 Quinquagesimoprimo. Ecce prandiũ meũ (paratũ est) Si ϕdẽ ἡ ἑτοίμασαι tertia ϕsona passiua, non ἑτοίμασα paraui.

Quinquagesimoquarto. Et interrogauit eũ vnus ex eis legisdoctor,, tentãs eũ. Nõ enim additur τὶς quispiã, ante Tẽtans. Faciunt nobiscum & exemp. Cõplut. & vulgata editio.

23 Qninquagesimosexto. Et vocari ab hoib⁹ (Rabbi Rabbi) geminata dictione. Nec est ῥαββὶ per diphthongum, sed ῥάββι. Facit per omnia nobiscum editio Complutensis

Eodẽ. Vę vobis Scribę & pharisæi hypocritę, ϕa deuoratis domos viduarũ. Et post hãc deplorationẽ, seqt illa quæ dicit: Vę vobis Scribę & Pharisęi hypocritę, quia clauditis regnũ cœlorum. Hoc etiam ordine legit exemplar Compl.

Quinquagesimooctauo. Quis nã est fidelis seruus & pru- 24
dens, quem præfecit dominus (suus) Additur enim αὐτοῦ. Similiter infrà: Et cœperit percutere conseruos (suos) Siquidem hoc etiam in loco addebatur αὐτοῦ. Faciunt nobiscum in priori ϕdẽ exẽplar Cõpl. in posteriori verò editio vulgata.

Quinquagesimonono. Quinq; aũt ex eis erant prudẽtes 25
& quinq; fatuæ. Hoc ordine qui naturalior est, & iuxta præcepta rhetorices, habet etiã editio Complut. Et similiter infrà: Prudentes verò acceperunt oleũ in vasis suis cum lampadibus (suis) Addit etiam nobiscum ϕdicta editio αὐτῶν ϕ suis

Sexagesimotertio. Ite in ciuitatẽ ad quendã, & dicite ei,, 26
Tempus meũ propè est. Non habet ὁ διδάσκαλος λέγει Magister dicit: neq; vllam facit eius mentionem in commentariis. Habet tamẽ illud in Marco & Luca, sicut & cætera exẽplaria. Et quia hoc etiã loco id habet editio Complutensis. vereor ne id librarij vitio sit omissum.

Sexagesimoquarto. Et ait Petro: Sic? Non potuistis vna hora vigilare mecum? Et hęc distinctio magis quadrat: alioqui enim nihil est quod soli Petro loquutus sit. Exẽplar etiã Complutense addit hypostigma post dictionem οὕτως sic.

Sexagesimoseptimo. Descendat nunc de cruce, & crede- 27
mus (in eum) Neq; enim simpliciter habet αὐτῷ ei, sed ἐπ' αὐτῷ. Pari modo legit & exemplar Complutense.

Eodem. Centurio autem & qui cum eo erant seruãtes Iesum, quum vidissent,, quæ fiebant &c. Nihil hic dicitur de terrę motu: neque enim addebatur τὸν σεισμὸν καὶ, terræmotum, &. Nec tamen id librarij vitio omissum videtur: nã Ioannis cap. 9. super eo verbo, Quum exaltaueritis filium hominis &c. hæc verba in eundem citat modum.

Sexagesimooctauo. Euntes,, docete omnes Gentes. Non 28
additur οὖν ergo, post dictionem Euntes. Pari quoque modo legit exemplar Complutense.

¶ EX MARÇO.

¶ IN Procœmio Marci. Vidit Simonẽ & Andream fratrem 1
ipsius (Simonis) Additur nanque τοῦ σίμωνος, etiam in exemplari Complutensi.

Tertio ca. Abiit,, in desertum locum. In nostro exẽplari

non exprimebatur nomen ἰησοῦς. Facit autem nobiscum hoc in loco vulgata editio.

Octauo. Quūq; circūspexisset,, in circuitu circūsedētes.
3 Nō addit μαθητὰς discipulos, & ita generalius loquitur. Faciunt nobiscū & exemplar Complutense & vulgata editio.

Nono. Num lucerna (venit) vt subter modiū ponatur? Nā
4 habet ἔρχεται, non καίεται accenditur. Et hic quoq; nobiscum faciunt & exemplar Complutense & vulgata editio.

5 Vndecimo. Erat autem ibi iuxta (montem) grex magnus porcorū. Siquidē habet πρὸς τῷ ὄρει, nō pluraliter τὰ ὄρη mōtes. Similiter & hic pari modo legūt duæ predictę editiōes.

Decimoquinto. Non licet tibi habere vxorem (Philippi)
6 fratris tui. additur enim φιλίππου.

Eodem. Et (egressi sunt) nauigio in desertum locum. Siquidē habet pluraliter ἀπῆλθομ nō ἀπῆλθεμ abiit. Hic etiā concordant exemplar Complutense & vulgata editio, quod etiam magis quadrat cum præcedentibus & sequentibus.

In fine eiusdem capitis. Egressi (ememus) ducentis denariis panes. Siquidem ἀγοράσομεμ habet indicandi modo, & non ἀγοράσωμεμ emamus, per subiunctiuum.

Decimosexto. Erant aūt qui manducauerāt (ipsos panes) Additur enim τοὺς ἄρτους. Facit nobiscum exēplar Complu.

7 Decimonono. Erat autem mulier græca (Syra Phœnicissa) genere. non Greca Syrophœnissa per compositionem. Pari modo legit & Complutense exemplar.

9 Vigesimoquinto. Nō eū sciebat (qd dicturꝰ esset) habet enī λαλήσῃ p indicatiuū, & nō λαλήσει p subiūctiuū. Facit nobiscum Cōplu. editio: nec eadem est vtrobiq; sentētia, vt patet ex huius dicti interpretatione. 34. iuxta Matth. cap.

10 Trigesimo. Sed quicūq;,, voluerit fieri magnus inter vos. Nō enim addit ὑμῶμ post Quicūq;. Faciūt nobiscū exēplar Compl. & vulg. editio. Id aūt non rectū est q̄ neq; in fine dictorū verborū habet vulgata editio. Intervos, aut in vobis.

11 Trigesimoquīto. At (dicamꝰ) Ab hoībꝰ: vt subaudiaī, nō. Neq; enī addit ἰσμ si, vt possit legi, At si dixerimꝰ. Neq; adeo cōmodē potest aptari sequētib. Facit nobis. exēp. Cōplu.

Trigesimonono. Audi Israel dominus deus (vester) dñs
12 vnus est. Siquidē nō habet ὑμῶμ noster, sed ὑμῶμ vester. Et infrà non habet καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου & ex tota virtute tua, quod tamē librarij vitio factū arbitror, vt in illo loco annotauimus. Item infrà. Et secundum simile est (illi) Nam habet ὁμοίᾳ non ὅμοιά hoc: vt légi possit, Et secūdum simile hoc est. Nobiscum legisse videtur, qui vulgatam dedit editionem.

Quadragesimo. Ipse enim Dauid dixit per spiritū sanctū (dicit) dominus domino meo, nō εἶπεμ dixit. Et in scholiis facit etiā huius mentionem: & ita habet exemplar Complu.

Quadragesimosexto. Sedete hic dū,, orabo. Nō enim ha- 14
bet ἀπελθὼμ digressus, ante Orabo. Cōcordant nobiscum & Complutense exemplar & vulgata editio.

Quadragesimoseptimo. Loco eiꝰ qđ alij legūt, Et impleta 15
est scriptura quę dicit: Et cū iiquis deputatꝰ est, nihil habet. Nec librarij īcuria omissum arbitror: alioqui citasset vtiq; ī scholiis vbi id scriptura dicat, quēadmodū in similibꝰ facere solet. Nescio an à studioso quopiā prophetā citāte id primū margini sit additū, deīde tēpore ꝓcedēte, literę sit admixtū.

Eodē. (Vah) qui destruis tēplū dei. Habet nāq; οὐὰ, nō οὐαὶ væ. Faciūt nobiscū Complutēse exemplar vulgataq; editio.

Quadragesimooctauo. Loco eiꝰ quod in aliis Latinis edi- 16
tionibꝰ ex Greçis dicitur: Et illi audito q̄ viueret & visus esset ab ea, nō crediderūt: nihil habet nostrū exēplar. Nec mirū si hoc quispiā addiderit: quū totū hoc de resurrectiōe caput adiectitiū esse pleriq; Grœcorūt asserāt, vt habet noster autor: idemque inter Latinos diuus Heronymꝰ in epistolis refert plerosque dicere. Et præterea secundo aduersus Pelagianos hoc ait de exprobrata incredulitate cordisq; duritie.

¶EX LVCA.

Tertio. Et erāt Ioseph & mater eiꝰ admirātes &c. Nō ha- 2
bet enim ὁ πατὴρ, sed ὁ Ἰωσήφ. Facit nobiscū Cōplu. exēplar, imò & vulgata editio, saltē in veteribꝰ quibusdā exēplaribꝰ. Similiter infrà ca. 4. Et nō cognouit Ioseph, & mater eiꝰ: assentiēte etiā hic Cōplutēsi exēplari, quū alij habeāt καὶ οὐκ ἔγνωσαμ ὅτι γονεῖς αὐτοῦ, & non cognouerunt parentes eius.

Sexto. Et ipse Iesus erat ferme annorū triginta incedens, 3
Non incipiens. Habet nāque ἐρχόμενος, non ἀρχόμενος, quod etiam manifestum est ex autoris scholiis.

Eodem. Qui fuit Eli, Notandū in nostro exēplari ἀλεί, Ienem habere spiritum. Præterea & ἀλείας, quotiescūque apud Euāgelistas legitur. Idque conformius est linguæ Hebraicæ

in qua Elias ab Aleph litera ſumit exordiũ: hoc autem elementum, vt communiter dicitur, nullam ſecum trahit aſpirationem. Quanquã vt verùm fatear, neq; Elias, ſed Eliiahu ſcribendum eſſet, ſi rectè, Hebræos velimus imitari: ſicut & Ieſahiahu aut Ieſaëiahu non Eſaias aut Heſaias ſiue Iſaias.

Eodem. Qui fuit (Matthan) non Mathat, vt ex cõmunibus habetur Græcis exẽplaribus. In plerisq; etiã huius genealogiæ nominib⁹, & ſimiliter eius quã deſcribit Matthæus, variatur apud autorem noſtrũ orthographia à lectione cõmuniũ Græcorũ exẽplariũ, frequẽter quoq; & à Germana Hebræorũ lectione. Quapropter primùm erat animus horum orthographiã nominũ ad verum Hebræorũ fontẽ reducere: poſtmodũ verò rem propius inſpectãti, & q̃ hæc non ab Hebræis, ſed à Græcis traducerẽ perpẽdẽti, ſatius viſum eſt nõ adeò multa in litera Euãgelij immutare, ne quid interdũ hæreret lector, incertus de quo fieret ſermo. Nec tamẽ Hebraicã horũ nominũ orthographiã penitus relinquere volui, ne quid à me ſtudioſus lector deſideraret, ſed in hũc locum redegi. Breuiter itaq; vtriuſq; Euãgeliſtæ generationis ſeriem recta orthographia retexam. ¶ Liber, inquit Matthæus, generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abraham: Abraham genuit Iiſhac, Iiſhac autẽ genuit Iaacob, Iaacob autem genuit Iehudam & fratres eius, Iehudas autẽ genuit Pharez & Zarah de Thamar, Pharez autem genuit Heſron, Heſron autẽ genuit Haram, Haram autẽ genuit Aminadab, Aminadab autẽ genuit Nahaſon, Nahaſon autẽ genuit Salmon, Salmon autẽ genuit Boaz de Rahab, Boaz autẽ genuit Obed ex Ruth, Obed autẽ genuit Iiſai, Iſai autẽ genuit Dauid regẽ, Dauid autẽ rex genuit Solomonem ex ea quæ fuit Vriæ. Solomon autẽ genuit Rechabeã, Rechabeã autem genuit Abiã, Abiã autẽ genuit Ioſaphat, Ioſaphat autẽ genuit Iehorã, Iehorã autẽ genuit Oziã, Ozias autẽ genuit Iothã, Iothã autem genuit Achaz, Achaz autem genuit Hizkiahu, Hizkiahu autẽ genuit Manaſſẽ, Manaſſes autẽ genuit Amõ, Amõ autẽ genuit Ioſiahu, Ioſiahu autem genuit Iekoniã & fratres ei⁹ in trãſmigratione Babylonica. Et poſt trãſmigrationẽ Babylonicã Iechonias genuit Sealtiel, Sealtiel autem ge. Zorobabel, Zorobabel autẽ ge. Abihud, Abihud autem ge. Eliakim, Eliakim autem ge. Azor, Azor autẽ ge. Zadoc, Zadoc autẽ ge. Achim, Achim autẽ ge. Eliud, Eliud autẽ ge. Eleazar, Eleazar autem genuit Mathan, Mathan autẽ genuit Iaacob, Iaacob autẽ genuit Ioſeph virũ Marię de qua nat⁹ eſt Ieſuah qui vocatur Chriſtus. ¶ Lucas verò, Ipſe, inquit Ieſus erat ferme annorũ triginta incedẽs, vt putabatur fili⁹ Ioſeph, qui fuit Eli, qui fuit Mathã, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Ianna, qui fuit Ioſeph, qui fuit Matatheiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naũ, qui fuit Ezel, qui fuit Naggæ, qui fuit Mahat, qui fuit Matatheiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioſeph, qui fuit Iehuda, qui fuit Iohannan, qui fuit Reſa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Sealtiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Coſam, qui fuit Elmodã, qui fuit Er, qui fuit Ioſe, qui fuit Eliezer, qui fuit Iorã, qui fuit Matatha, qui fuit Leui, qui fuit Simeõ, qui fuit Iehuda, qui fuit Ioſeph, qui fuit Iona, qui fuit Eliacim, qui fuit Milcha, qui fuit Mainã, qui fuit Matatha, qui fuit Nathã, qui fuit Dauid, qui fuit Iiſai, qui fuit Obed, qui fuit Boaz, qui fuit Salmõ, qui fuit Nahaſon, qui fuit Amminadab, qui fuit Haram, qui fuit Heſrõ, qui fuit Pharez, qui fuit Iehudę, qui fuit Iaacob, qui fuit Iiſhac, qui fuit Abraham, qui fuit Nachor, qui fuit Serug, qui fuit Ragu, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sala, qui fuit Cainã, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sẽ, qui fuit Noah, qui fuit Lamech, qui fuit Mathuſale, qui fuit Enoch, qui fuit Iared, qui fuit Mahalaleel, qui fuit Cainã, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

Decimotertio cap. Quumque nõ inueniſſent,, qua illum inferrent. Non exprimitur prępoſitio διὰ per. Facit nobiſcũ Complut. editio. 5

Decimoquarto. Vidit publicanũ nomine (Leuin) Habet enim λευίν. Et ſtatim ĩfrà: Et fecit ei cõuiuiũ magnũ (Leuis) λευὶς nõ per diphthongũ in poſteriori ſyllaba λευίν & λευὶς. Facit nobiſcũ etiã exemplar Cõplutẽſe. Poſſunt autẽ hi caſus in Latinã quoque linguam trãsformari, quemadmodum à nominibus Emphaſis, Protaſis, Epitaſis, ac ſimilibus.

Eodem. Et murmurabant ſcribę, qui inter eos erant) Additur nãque αὐτῶν. Sic & exemplar Complutenſe.

Decimoſexto. Et qui vexabantur à ſpiritibus immundis,, curabantur. Non enim repetit coniunctionem καὶ &, ante verbum curabantur. Facit nobiſcum vulgata editio. 6

Eodem. Et ipse eleuatis oculis suis in discipulos (suos) Nam repetitur αὐτοῦ suos. Faciunt nobiscum & Complutensis & vulgata editio: quanquam hæc ad dictionem Oculis, non adiungit reciprocum Suis, idque malè.

Decimoseptimo. Ecce enim merces vestra multa est ī (cælo) Non ἐν τοῖς οὐρανοῖς in cælis pluraliter. Facit nobiscum Complutense exemplar.

Eodē. Væ,, quū laudauerint vos,, hoīes. Nō enim additur ὑμῖν vobis, post interiectionē Væ. Et in hoc facit nobiscum præter exēp. Comp. etiā vulgata editio. In eo autē quod nō addit autor noster πάντες omnes, ante Homīes, facit nobiscū Comp. editio & melius correspondet cōtrariæ beatitudini.

Eodem. (Et) nolite iudicare. Siquidem præponitur καὶ &, in exemplari quoque Complutensi.

Eodem. Perfectus autem,, erit sicut magister suus. Non enim habet πᾶς omnis, ante Erit.

Decimooctauo. Loco eorū quæ apud alios habētur (Propter qđ & meipsum nō sum dignū arbitrat⁹ vt veniré ad te) nihil habet autor noster. Sed neque in Matt. Euāgelistarū dicta conciliās, horū facit mētionē. Non videtur ergo librarij negligētia prætermissum. In hoc enim cap. ad hæc cōtextus verba, Nō enim sum idone⁹ &c. loco scholiorū ponit verba quæ sequūtur: Hæc etiā dixit Matth. & declarata sunt prędicto cap. Quòd si iudicasset hoc loco interponēdum, Propter quod & meipsum &c. nequaquā dixisset omnia à Matth. esse dicta, & in eo declarata, quum ibi nulla fiat horum mentio.

Vigesimo. Dico enim vobis: In his qui è mulieribus nati sunt, maior,, Ioanne Baptista nemo est. Non addit προφήτης, nec tamen videtur per negligentiam omissum, ob eandē causam quam superiori annotatiuncula retulimus.

8 Vigesimosecundo. Et volucres cæli (etiam) comederunt illud. Additur enim rursum καὶ &.

Trigesimoprimo. Omnib⁹ verò admirātib⁹ sup his quæ faciebat (Iesus) Additur enim nomē ἰησοῦς, etiā in exē. Comp.

9 Trigesimosecūdo. Cōuersus autē,, īcrepauit illos. Nō enī additur nomē ἰησοῦς, neq; ī exē. Cōp. neq; ī vulgata editiōe. Deīde qđ sequitur ī omnib⁹ versionib⁹, & in Græca etiā editione Cōp. puta: Et ait illis: Nescitis cuius spūs estis vos. Filius enim hoīs nō venit ad perdēdū aīas hoīm sed ad saluā-

dū: qq̄ nos addidim⁹: vereor ne nō sit librarij incuria omissum: maximè quū in scholiis nullam faciat horū mentionē.

Trigesimotertio. Sequar te quocunque ieris (domine) Additur enim κύριε, etiam in Complutensi.

Trigesimoquarto. (Et conuersus ad discipulos dixit) Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Siquidem adduntur etiam in exemplari Comp. hæc verba, καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς μαθητὰς εἶπε, Et conuersus ad discipulos dixit. 10

Eodē. Beati oculi q̄ vidēt quę,, videtis. Neq; enī ī autore nostro, neque in exēp. Cōpl. exprimitur ὑμεῖς vos. Videō & hoc, & alia quædā huiusmodi minutula esse, & quę fortassis alicui annotatiōe īdigna videbūtur: nolui tñ prętermittere, ne q̄s q̄ negligētia aut temeritate relicta putet seu īmutata.

Trigesimoseptimo. Quæ etiam assidens ad pedes Iesu audiebat (sermones) illius. Habet enim etiam exemplar Complutense τῶν λόγων pluraliter.

Quadragesimotertio. Cœperunt (scribæ) & pharisæi graui- 11
uiter insistere. Non enim habet νομικοὶ legisperiti, sed γραμματεῖς scribæ. Et statim infrà. non habet ἀποστομάζειν captiosè interrogare: neque cum aliis ἐπιστομίζειν os obstruere, sed ἀποστοματίζειν, hoc est ab ore interrogare. Quid hoc autem sibi velit, vide in huius loci enarratione.

Quadragesimosexto. Et illuc cōgregabo oīa quę nata sūt 12
mihi. Neque enim additur καὶ τὰ ἀγαθά μου & bona mea.

Quadragesimooctauo. (Hypocrite) vnusquisque vestrū 13
sabbatho non soluit &c. Habet enim pluraliter ὑποκρῖται. Concordant & exemplar complutense & vulgata editio.

Quinquagesimoprimo. Ecce relinquitur vobis dom⁹ vestra,, Non exprimitur ἔρημος deserta, quod ex enarratione patet librarij vitio factum non esse.

Quinquagesimoquarto. Beatus qui (prandium) sumit in 14
regno dei. Neque enim habet ἄριστον panem, sed ἄριστον prandium. Concordat etiam exemplar Complutense.

Eodem. Et reuersus seruus (ille) renunciauit &c. Nam additur ἐκεῖνος ille, etiam in exemplari Complutensi.

Quinquagesimoseptimo. Et accersito vno de seruis,, Nō 15
additur αὐτοῦ suis, nec in exēp. Cōp. nec in editione vulgata.

Quīquagesimonono. Et septies ī die cōuers⁹ fuerit,, dicēs 17
Pœnitet me. Non habet ἐπὶ σοί ad te. Cōcordat editio Cōpl.

Sexagesimo. Neque dicent Ecce hic,,ecce illic. Non habet δὲ aut:sicut etiã infrà vbi eadẽ repetuntur verba, in nullo habetur exemp. Conformiter legit & Compl. editio.

Eodem. Memores,,estote vxoris Lot. Non habetur δὲ autem,nec in exemplari Complutensi,nec in veteri translatione. Et similiter in fine capitis:Ibi congregabuntur,,aquilæ, non additur γὰρ &,nec in editione Complutensi.

18 Sexagesimoprimo. Vidua autẽ,,erat in ciuitate illa. Non habetur τις quædã, nec id habet Cõp. editio neq; Chrysost. in priori de orando deũ homilia, vbi præsens citatur locus.

19 Sexagesimoquinto. Ascendit in(caprificũ) In nostro & in Cõp. exẽp. habetur tertia syllaba ρ ω:ne nobis Stunica obiiciat ob id prauẽ versum esse Caprificũ,ϕ per ο micron scribatur: Attamẽ Cõp. habet penultimã per ψιλὸν,quũ eandem habeat nostrum exemp. per αι diphthongum συκωμορέαιαν.

Sexagesimoseptimo. Iussit vocari ad se seruos illos,, Nõ additur οἷς ἔδωκε τὸ ἀργύριον quibus dederat pecuniã, quod tamẽ addidimus,sicut quibusdã aliis in locis idẽ fecimus,ϕ in aliis exemplaribus & etiã in Comp. editione habeatur:& tamen vereor ne id librarij incuria factum non sit, maximè quòd in commentariis nullam horum faciat mentionem.

20 Sexagesimonono. Si dixerimus,E cælo,dicet:Quare,,nõ credidistis illi(nõ additur οὖν ergo, nec id habet exẽp. Cõp.

Septuagesimo. Homo,,plantauit vineam. Nõ additur τις quidã. Et similiter infrà:Et timuerunt. Nõ additur τὸν λαὸν populum. Concordat vtrobique Complutensis editio.

Eodem. Vt caperent eius(sermonem)Habet nanque λόγος patrio casu:non λόγῳ,vt dicatur,in vel ex sermone. Concordat etiam exemplar Complutense.

21 Septuagesimoquinto. Trademini autẽ à parẽtibus & cognatis,amicis ac fratribus. Hoc etiam ordine legit. Compl. editio,vt fratres vltimo ponantur loco.

22 Septuagesimoseptimo. Vt edatis ac bibatis super mẽsam meam,,Non additur ἐπὶ τῆς βασιλείας μου in regno meo: neque in enarratione fit vlla huius mentio.

Septuagesimooctauo. Quãdo misi vos sine loculis & pera,,Non additur μὴ ὑποδήματα τὴν & calceamentis: nec vlla fit huius mentio in commẽtariis. Arguit autem adiectitiũ esse, quod infrà quum dicitur: Sed nunc qui habet loculos tollat similiter & peram, illud in nullo additur exemplari.

Eodem. Et appropinquauit Iesu vt oscularetur eum,,Additur statim consequenter, etiam in Complutensi exẽplari, τοῦτο δὲ σημεῖον δίδωκεν αὐτοῖς, ὃν ἂν φιλήσω αὐτός ἐστι, Hoc enim signum dederat illis: Quẽcunq; osculatus fuero, ipse est.

Eodẽ. Hũc inuenimus peruertẽtem gẽtem(nostrã)Nã in 23
nostro exemp. addebat̃ ἡμῶν,sicut & vulgata habet editio.

In fine euangelij non additur ἀμὴν, sicut nec in fine aliorum euangelistarum in vllo habetur exemplari. 24

EX IOANNE.

IN procemio Ioannis. Hæc in(Bethania)facta sunt. Nõ βηθαβαρᾷ. Conformis est & Cõplutensis editio & vulgata: quanquam autor dicat in scholiis verius legi Bethabara. 1

Eodem. Nõ repetũtur hæc aut similia verba οὗτός ἐστι περὶ οὗ ἐγώ εἶπον ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ, ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν. ὅτι πρῶτός μου ἦν, Hic est de quo ego dicebam: Post me veturus est vir, qui ante me fuit, quia prior me erat. Eadem tamen propemodum verba paulo superius posita erant.

Secundo cap. Crediderunt sermoni(eius)Nam habet αὐτοῦ 2
eius,non τοῦ εἰπεῖν Ἰησοῦς, quem dixerat Iesus.

Eodem. Eo ϕ ipse nosset(omnia)Habet enim πάντας non πάντες omnes. Consonat exemplar Complutense.

Tertio. Et ibi morabat̃ cũ discipulis,ac(baptizabãt)Sicdẽ 3
pluraliter habet ἐβάπτισον: ϕ ex scholiis manifestiꝰ apparet.

Quinto interea rogabãt eũ discipuli(eius)dicẽtes:Rabbi comede. Additur enim αὐτὸ, etiam in exẽplari Complut. 4

Nono. Quomodo potest hic nobis dare carnem,,ad comedẽdum? Nullũ Græcũ exemp. quod viderim, additũ habet αὐτὸ suã: quãquam verterit Erasmus, Carnẽ illã suam. 6

Eodem. Respondit eis,, Num ego vos duodecim elegi? Non additur Ἰησοῦς, neque in exemplari Complutensi.

Eodẽ. Non enĩ(poterat)in Iudæa versari. No habet ἤθελεν 7
volebat,sed εἶχεν ἐξουσίαν habebat potestatem siue poterat.

Eodẽ. Alij verò dicebãt: Nõ,sed seducit(mũdũ)Nõ habet ὄχλον turbã, sed κόσμον mũdũ, qđ etiã in scholiis declarat.

Eodem. (Abiit)vnusquisq; in domũ suã Non enim habet ἐπορεύθη profectus est,sed ἀπῆλθεν. Infrà statim(Summo)ve 8
ro diluculo iterum(venit)(Iesus)in templum: Additur enim βαθέος summo vel profundo, & nomen Ἰησοῦς: Nec ha-

bet παρεγένετο accessit, sed ἦλθεν. Et infrà: (Adducunt,) mulierem. Non habet φέρουσι adferũt, sed ἄγουσι. Nec additur πρὸς αὐτὸν ad eum. Infrà ἐπὶ μοιχείᾳ in adulterio non, ἐν μοιχείᾳ. Itẽ habet εἶπον dixerũt, nõ λέγουσι dicũt. Additur quoque in nostro exẽplari πειράζοντες tentãtes. Nec habet αὕτη ἡ γυνὴ κατειλήφθη hæc mulier deprehensa est, sed ταύτην εὕρομεν hanc inuenimus. Infrà: Tu autem quid ais (de illa?) Additur enim περὶ αὐτῆς. Nec dicit infrà: ἵνα ἔχωσι κατηγορεῖν αὐτοῦ vt possent accusare eũ: sed ἵνα ἔχωσι κατηγορίαν κατ' αὐτοῦ vt haberent accusationem aduersus eum. Prẽterea quũ post pauca verba inter sequentia dicitur: Initio facto à senioribus: Additur ἕως τῶν ἐσχάτων vsq; ad postremos. Deinde vbi subditur: Quum autem erexisset se Iesus. Neq; hic neq; in vulgata editione additur cõsequenter καὶ μηδένα θεασάμενος, πλὴν τῆς γυναικὸς & neminẽ vidisset prẽter mulierem: quod tamẽ & in Cõplutẽsi editiõe & in aliis Græcis habetur exẽplaribꝰ: sed loco eiꝰ habet εἶδεν αὐτὴν vidit eã. In exẽplari ergo Cõplutẽsi plurima nobiscũ faciũt cõtra alia exẽplaria Græca: quædã verò cũ aliis & nõ nobiscũ. Quin & illud exẽplar quædã habet, q̃ neq; nos habemus, neq; alia exẽplaria Græca: vt quũ dicit: Scribebat in terrã, addit editio Cõplutensis μὴ προσποιούμενος dissimulãs. Et infrà vbi dicitur, At illi quũ vidissent, addit illa, καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχόμενοι & à cõscientia redarguerẽtur. Multa quoq; alia hinc inde variãtur, q̃ quia minutula sunt, noluimus recẽsere. Tãta itaq; exẽplariorũ varietas, præter alia, satis arguit hãc historiã ascititiã esse, quemadmodum cum pluribus aliis asserit autor noster.

Eodẽ. Qui veritatẽ loquutꝰ sũ vobis, quã audiui à (patre) Habet nãq; παρὸς & nõ θεοῦ deo. Et infrà: Sed honoro patrẽ, Nõ additur μου meũ. Statĩq; & vos cõtumelia me (afficitis) Nã habet ἀτιμάζεις p̃ præsens, nõ ἠτιμάσατε cõtumelia affecistis. Cõcordat nobiscũ ĩ hoc postremo exẽplar cõplutẽse.

Eodẽ. Iesus aũt occultatus est, & exiuit de tẽplo, Additur statim etiã in exẽplari Cõplutẽsi: διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν, καὶ παρῆγεν οὕτως pertransiens p̃ mediũ illorũ, & ita præteribat.

9 Decimo. Vicini itaq;, & qui viderãt eum prius q̃ (cæcus) esset. Habet enim τυφλὸς, non πτωχὸς mendicus. Consonat etiam exemplar Complutense.

10 Eodem. Omnes quotquot venerũt, fures sunt & latrones, Non additur πρὸ ἐμοῦ ante me, neq; in exemplari Complutensi, neq; in editione vulgata.

Eodẽ. Quærebãt (ergo) rursũm apprehẽdere eũ. Additur enĩ οὖν ergo, & in exẽplari Cõplutẽsi, & in vulgata editiõe.

Decimosexto. Dñe nõ tãtum pedes,, Non additur μου meos. 13

Eodem. Quum ergo ille recũberet (ita) super pectus Iesu. Aditur enim οὕτως, quod etiam in scholiis autor declarat.

Eodẽ. Erat aũt nox q̃n,, exiuit. deinde subditur: Ait Iesus. Nõ enĩ additur οὖν ergo, ante verbum ἐξῆλθε exiuit, vt aliũ possit reddere sensum. Facit nobiscũ exẽplar Cõplutense.

Eodẽ.,, Ne turbetur cor vestrũ. Ante hæc verba non prẽ- 14
mittitur, neq; in nostro, neq; in Complutensi exemplari id quod habetur in vulgaribus Græcis exemplaribus, καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ & ait discipulis suis.

Eodem. Venit enim princeps mundi,, Non additur τοῦτο huius, neq; in exemplari Complutensi.

Decimoseptimo. Et hæc facient,, quia non nouerunt. Nõ additur ὑμῖν vobis, nec in editione Complutensi.

Eodem. Et nemo,, interrogat me: Quo abis? Non prẽponitur ante verbum Interrogat ἐξ ὑμῶν ex vobis.

Eodem. De iustitia autem, quia ad patrem (meum) abeo. Additur enim μου, etiam in editione Complutensi.

Eodem. Hæc per prouerbia (dico) vobis. Non enim habet λελάληκα loquutus sum: sed λέγω dico.

Eodem. In mundo pressuram (habebitis). Nam habet ἕξετε futurum, non ἔχετε habetis. Pari modo legisse manifestũ est eum, qui vulgatam dedit editionem.

Eodem. Pater sancte serua eos per nomen tuum (quo do- 17
nasti me. Non enim habet οὓς quos, sed ᾧ quo. Eodem etiam modo habet exemplar Complutense. Ex scholiis tamen legisse videt autor noster ὃ quod, puta Nomẽ accusandi casu.

Eodẽ. Negauit (ergo) ille & ait: Non sum. Repetitur enĩ 18
οὖν ergo. In hunc etiam modum legimus in editione Cõpl.

Eodẽ. Exiuit itaq; Pilatus ad eos, & ait Non additur ἔξω foras. Ad hunc quoq; modũ inuenimus in exẽplari Cõplut.

Eodem. Hebraicè autem Gabatha simplici β. pari modo legit exemplar Complutense.

Eodem. Acceperũt autẽ Iesum & (duxerũt) (in prætoriũ) 19
Primũ itaq; non habet ἀπήγαγον abduxerunt, sed ἤγαγον du-

xerunt. Et in hoc cõcordat exẽplar Cõplutense. Addebatur præterea in nostro exẽplari εἰς τὸ πραιτώριον in prætorium.

Eodẽ. Et ille scit q̃ vera dicat (sed) vt,, vos credatis. Nam habet ἀλλά, sed. Nec habet οὐ &, ante vos. Exẽplar quidẽ Cõplutense nõ habet coniunctionem οὐ, sed nec habet ἀλλά.

Decimooctauo. Et permisit Pilatus,, Statimque additur ἦλθεν οὖν, οὐ ἦρε τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Venit ergo, & tulit corpus Iesu. Concordant & exemplar Complut. & vulgata editio.

20 Eodem. Quia vidisti me,, credidisti. Non additur θωμᾶ, nec in editione Complutensi.

21 Eodem. Postea manifestauit se iterũ Iesus (discipulis) ad mare Tiberiadis. Additur enim μαθηταῖς discipulis. Concordant in hoc & exemplar Complutense & editio vulgata.

Eodem. Simon (Iona) diligis me plus his? Habet nanque Ἰωνᾶ non Ἰωαννᾶ. & ita rursum bina vice subsequitur. Similiter etiam habet exẽplar Complutense.

Numerus capitum iuxta Latinorũ supputationẽ.

¶ IN HIS QVAE SEQVVNTVR MVLtis que aliis in locis euangelistæ phrasin imitati Hebraicã, posuerunt præsens, interdũ etiã & prẽteritum pro futuro.

¶ MATTHAEI cap. 20. iuxta Græcorũ supputationem, & Lucæ etiã 20. occurrit in primis illud maximè vulgatũ:

Mat. 11. Tu es ille (q̃ venit) an aliũ expectam⁹? Vbi ponitur ἐρχόμενος

Lucæ. 7. veniẽs, p̃ eo q̃ est, qui vẽturus est, aut potius, qui vẽturus

Ioan. 6. erat. Et eodẽ modo Ioan. 8. Hic est verè p̃pheta (veniẽs) in

Mat. 17. mũdum, id est, qui venturus erat. Rursum Matth. 34. Elias quidẽ (venit) primùm: ἔρχομαι pro Venturus est ponitur. Et

Mat. 10. sanè id in hoc verbo ἔρχομαι frequentissimum est.

Cap. 19. Nõ enĩ vos (estis) (illi qui loquũtur) sed spũs patris vestri (qui loquit) in vobis: vbi præsens εἰσὶ p̃ Eritis sumitur: & λαλῶν p̃ pro

Marci. 13. eo q̃ est, Qui loquẽtur: &

Mat. 22. Qui loquetur. Eadem etiam habentur Marci 42.

Cap. 53. in resurrectione neq; (contrahũt matrimoniũ) neq; (nuptui tradũtur) sed quasi angeli dei in cælo (sunt). Verbum γαμοῦσιν, q̃ ex sequẽtibus verbis, q̃ manifestè p̃sentia sunt, etiã iudicatur esse præsens p̃ futuro Cõtrahent accipi-

Lucæ. 20. tur: & ἐκγαμίζονται pro Nuptui tradẽt: similiter ἐστὶ pro Erũt.

Marci. 12. Pari quoq; modo habẽtur verba hæc Luc. 72. & Mar. 38.

Cap. 35. Si (habeatis) fidem sicut granũ sinapis ἔχητε pro futuro Habueritis sumitur.

Cap. 62. Pauperes enim semper habetis vobiscũ, me verò non semper (habetis) Hoc in loco præsens ἔχητε pro futuro Habebitis capitur. Et eodem modo Ioan. 13. — Mat. 17. Mat. 26. Ioan. 12.

Cap. 68. Ecce (præcedit) vos in Galilæam. προάγει p̃ futuro Præcedet accipitur. Similiter etiam habet Marcus 48. cap. — Mat. 28. Mar. 16.

¶ MARCI cap. 8. Quicũq; blasphemauerit aduersus spiritum sanctũ (nõ habet) remissionẽ in æternum, sed reus (est) æterni iudicij. ἔχει pro Habebit accipitur, & ἐστὶ pro Erit. — Mar. 3.

Cap. 25. Elias quũ prius venerit (restituit) oĩa. Hoc in loco ἀποκαθιστᾷ verbũ præsens sumitur pro futuro Restituet. — Mar. 9.

Cap. 26. Filiꝰ hoĩs (tradit) in manus hoĩm. Similiter hoc in loco παραδίδοται verbum p̃sens accipit p̃ futuro Tradet. —

Cap. 33. Quæcũq; orantes petitis, credite q̃ (accipitis) & erunt vobis. λαμβάνετε pro accipietis. — Mar. 11.

¶ LVCAE 51. Ecce (relinquitur) vobis domus vestra ἀφίεται pro futuro relinquetur. — Luc. 13. Ioan. 6.

¶ IOANNIS 9. Quid (facimus) vt operemur opera dei? ποιῶμεν pro Faciemus. — Ioan. 7.

Eodem. Christus quũ venerit, nemo cognoscit vnde (sit) ἐστὶν p̃ pro futuro Erit.

Eodẽ. Vado ad eum qui misit me: quæretis me, & non inuenietis: & vbi ego (sum) eò vos nõ (potestis) venire. ὑμεῖς p̃ Ero: & δύνασθε pro futuro Poteritis accipiuntur.

Eodem. Si vos manseritis in sermone meo, veri discipuli mei (estis) ἐστὲ pro eritis sumitur. — Ioan. 8.

Eodem. Quis ex vobis (arguit) me de peccato? ἐλέγχει pro arguet accipitur.

Capite 16. Si non lauero te, non (habes) partem mecum. ἔχεις habes pro Habebis. — Ioan. 13.

Eodem. Vos autẽ (cognoscitis) eũ, quia apud vos (manet) γινώσκετε pro cognoscetis: & μένει pro Manebit. Et hoc sicut & alia propemodum omnia, literæ series ipsa declarat. — Ioan. 14.

Eodem. Adhuc modicũ, & mũdus iam me nõ (videbit) vos autẽ videbitis me. Hic sanè q̃q̃ autor quidã nõ parui nomis dicat θεωρεῖ & θεωρεῖτε p̃sentis esse tpis: sunt tamẽ etiam iuxta canones Græce grãmatices futura secunda. Similiter cap. 17. cùm dicitur: Ille testimoniũ perhibebit de me, & vos (testes eritis) Etiã ait idẽ autor μαρτυρεῖτε prẽsens esse indi- — Ioan. 15.

cantis, vt significet Testes estis, aut estote, quemadmodum etiam hoc loco vertit. Attamen multò commodius dicetur esse futurum secundum: præsertim quum Act. cap. 1. eadem ferme verba referens Lucas, dicat: Accipietis virtutem superueniẽte spiritu sancto in vos, & eritis mihi testes. Vbi apertè per futurum habet Græca litera ἔσεσθε, facti etiam prius

Ioan. 16. superueniẽtis spiritũ sancti mẽtione, sicut etiã hoc loco. Præterea cùm eodẽ capite dicit, Ad patrẽ vado, & posthac nõ (videbitis) me. Et post pauca: Pusillo tẽpore, & non (videbitis) me: asserit idem vtroq; horum locorũ Euãgelistam abusum tẽpore præsenti pro futuro. Nos autẽ opinamur & propriè futurũ secũdum posuerit. Quod inde facile est colligere, & statim sequatur futurum ὄψεσθε videbitis. Scimus tamen quosdã grãmaticos futura secunda à verbis circũflexis in totum auferre: qui tamen fateri cogũtur præsens indicatiui passim pro futuro locari, quod vix fieri solet. Idem autor verbũ ἀφίωνζι frequenter vertit Remittũtur, cùm sit non solum Atticum præteritum, sed & Ionicum

Mat. 9. Marci. 2. Lucæ. 7. & Doricum, per ablationem ι vocalis subiunctiuę, & pleonasmum ω. Nam quod dicat interpretem fortassis legisse ἀφίωνζι vt præsens ab ἴω & ἴωμαι, non fit verisimile, quum hoc baritonum verbum apud solos poetas reperiatur.

Capite 16. Nisi quis in me mãserit (eiectus est) foras sicut palmes, & (exaruit) & (colligũt) eos, & in ignem (coniiciũt) & (ardent). Hoc loco duo præterita & tria præsentia pro futuris posita sunt: nempe ἐβλήθη pro Eiicietur, ἐξηράνθη pro Exarescet, συνάγουσιν pro Colligent, βάλλουσι pro Coniicient. & καίεζαι pro Ardebit.

Ioan. 15.

Eodẽ. In hoc (glorificatus est) pater meus (vt fructum copiosum adferatis) ἐδοξάσθη pro futuro Glorificabitur, & ἵνα φέρητε pro eo quod est, Si attuleritis. Hoc itaq; loco & præteritum & præsens pro futuro ponuntur.

Ioan. 16. Capite 17. Et non (dico) vobis & ego rogabo patrem pro vobis: ipse enim pater (amat) vos. λέγω pro Dicam, & φιλεῖ pro Amabit, quod tamen si solum esset, futurum secundum esse posset. Vide huius loci enarrationem.

Ioan. 17. Eodem. Et iam non (sum) in mũdo, & hi in mundo (sunt) εἰμὶ pro Ero sumitur, & εἰσὶ pro Erunt.

Euangelii se-

CVNDVM MATTHAEVM enarratio diligẽter ab Euthymio collecta, qui maximè quidem ex interpretatione sancti patris nostri Ioannis Chrysostomi, præterea & è diuersis aliis patribus quædam in medium attulit, & hanc explanationem in vnum collegit.

PRIMVM quidẽ res fuisset maximè commoda, si literarum nobis non esset opus auxilio, sed talem viueremus vitã, vt corda nostra vice librorum nobis essent: & quemadmodum hi atramento, ita illa spiritu inscriberentur. Verùm quia iam hãc repulimus gratiam, vtinam vel secũdũ amplexi fuissemus remediũ, & literis ad id, quod opus erat, vsi fuissemus. His nãq; qui sub veteri fuere testamẽto, puta Noe, Abraham, eiusq; posteris, ipsi præterea Iob ac Moysi, non per literas, sed per seipsum loquutus est deus, nẽpe qui mẽtes eorũ puras reppererit. Postquam autem in ipsum vitiorum barathrum ceciderit vniuersus Hebrẽorum populus, tum eis tabulę ac literę, reliquę fuerunt, vt per has prẽteritorum occurreret memoria. Similiter autem & his, qui sub nouo fuere testamento,

D quisque videre poterit idem accidisse. Neque enim Apostolis tradidit deus quicquã scriptum, sed literarum loco, spiritus sancti gratiam se eis daturũ repromisit. Ille, inquit, vobis suggeret omnia. Vt autem discas longè id melius fuisse, audi quid per Prophetam dicat: Statuam eis testamentum nouum, dans leges meas in mentem eorum, & in corde scibam eas, eruntque omnes edocti à deo. Ipse quoque Paulus hanc indicans excellentiam, dicit acceptam esse legem nõ in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carneis. vbi verò temporis progressu naufragium fecerunt: quidam sanè dogmatum causa, alij verò vita ac moribus: rursum memoria opus fuit, quæ à literis subministrari solet. Cogita ergo quã tum fuerit malũ, qui adeo purè viuere debuerimus, vt literis non indigerimus, sed pro libris præberemus corda spiritui. postquam honorem illum perdidimus, ac nosipsos in hanc constituimus necessitatem, vt ne altero quidẽ vtamur pharmaco, sed quasi frustra ac inuanum iacẽtes despiciamus literas. Id ergo ne fiat, age sane, his quæ scripta sunt animũ aduertamus, ac diligẽtius cuiusque vires scrutemur, vt & rectorum dogmatum diuitias, tanquã thesaurum effodere liceat, & sanctæ conuersationis exempla colligere. Quam ob causam obsecro, cum duodecim fuerint Apostoli, soli ex eis duo, Matthæus videlicet & Ioannes, Euangelia conscripsere? Siquidẽ reliqui duo, discipuli potius ac sectatores erant: Marcus quidem Petri, lucas verò Pauli. Id ea causã actum est, quia nihil gloriæ causa faciebant, sed omnia exigente necessitate. Matthæum enim, qui ex Iudæis crediderant, obsecrauerunt, vt scriptã relinqueret ipsis euãgelij historiam, quam prius eos verbo docuerat. Similiter & Marcum, qui in Aegypto edocti fuerant. Lucas autem causam addit, cur euangelium conscripserit, dicens ad Theophilũ, se hoc propter ipsius certitudinẽ facere. Ait enim, vt agnoscas eorum, de quibus imbutus fueras certitudinẽ. Ioannes verò horum nactus euangelia, videnscq; tres versatos in eo maximè sermone, quo saluatoris incarnationem demonstrarent. & propterea dogmata quę diuinitatem eius tãgebant, silentio præterierant: ideo Christo ipsum adscribendum euangelium instigãte, accessit. Vnde etiam protinus ab initio de his disserit: nam ob hęc librum omnem confecit. Admirare autem, quod quum neque vno tempore, neq; loco eodem scripserint, neque res inter sese cõmunicauerint, tamẽ quasi ex vno ore quatuor loquũtur, in his præcipue dogmatibus, quę fidei firmitatem ac statum spectant: veluti, quòd deus factus sit homo, quòd sit è virgine natus, quòd admirãda operatus sit, quòd salutis præcepta dederit, quòd crucifixus sit ac sepultus, quòd resurrexerit, & in cœlum assumptꝰ sit, quódq; omnes sit iudicaturus, quòd vnigenitus sit filius & eiusdem substantiæ, similisque potentiæ ac honoris cum patre, cæteraque huiusmodi. Quod si aliquantũ, id his quæ necessaria non sunt, dissoni videntur, hęc ipsa quæ apparet dissonantia, maxima fit veritatis demonstratio, & eos omni liberat suspitione. Si enim in omnibus ad tempus usque, loco ac verba conformes fuissent, nullus animum inducere potuisset, quin inter se conuenissent, vt ex communi pacto scriberent quæ scripserunt. Dissonantiam autem nunc dicimus, non contrarietatem: neq; enim contrarij fuerunt, etiam in his quæ contingentia erant, sed ea diuersimode loquuti sunt. In quibusdam enim, Tunc, inquit ille, miraculũ operatus est: hic autem, alio tempore. Item, hic quidem, tali loco, ille verò, tali. Rursum hic, talem habuit orationẽ, ille autem, talem. De quibꝰ, suis dicemus locis, manifestè demonstrantes, quòd omnino nõ fuerint contrarij. Aliud siquidẽ est contrario modo loqui, aliud diuerso modo loqui.

Primus autem scripsit Matthæus, quod nunc prę manibꝰ est euangelium, post octo annos Christi in cœlum assumpti. Scripsit autem illud ad eos, qui ex Iudæis crediderant, vt prędiximus, Hebraica vsus lingua ac contextura, postea verò in nostram linguam traductum est,

Ioan. 14
Ierem. 31.
Hebr. 8
Ioan 6
2. Cor 3
Lucæ. 1

D EVANGELIVM SECVN

DVM MATTHAEVM.

IN Euangeliorũ inscriptionibus, Euãgelistę narrationem posuerũt, quod etiam testatur Lucas, dicẽs. Quoniam complures aggressi sunt contexere narrationem earum certissimæ fidei rerum, quæ in nobis completæ sunt. Hanc autem narrationem, Euangelium vocauerunt, quod bona hominib⁹ nunciet, puta deum hominem factum, hominem verò diuinum, dæmonum dissolutionem, peccatorum remissionem, regenerationem, adoptionem, & regni cœlorum hæreditatem. Euangelistæ verò dicuntur, non solum hi quatuor, verum etiam omnes simul Apostoli. de quibus pariter antea loquutus est Iesaias: Quàm pulchri, inquiens, pedes euangelizantium pacem, euangelizantiũ bona. Verùm hi quatuor, propriè Euangelistæ vocati sunt, quasi qui per scripturam omnia narrauerunt ac prodiderunt: cæteri verò omnes, tanquã qui hoc ipsum sine scriptura fecerunt.

Luc. 1.

Iesa. 52.

LIBER GENERATIONIS Iesu Christi.

Caput primum iuxta Latinorũ enumerationẽ

Per generationem intelligit hic Ioannes Chrysostomus, natiuitatem. Dictio siquidem γένεσις, quum sit generalis, etiam hoc significat. Quidam autẽ dicunt, quod ex quo Christus supernaturaliter natus ex virgine, naturalẽ renouauit natiuitatem, reliquum est, vt etiam Euangelista naturale natiuitatis vocabulũ renouauerit, generationẽ ipsam vocãs.

†Iesus autem nomen Hebraicum est, significat autem saluatorem. Ipse enim, ait, saluum faciet populum suũ à peccatis eorum. Ne autem fallaris in nomine varia significãte cũ Iesus audis: siquidem & alius fuit Iesus: idcirco non simpliciter ipsum dixit Iesum, sed Iesum Christum, hũc ab illo distinguens. Verùm dubitare quispiã poterit, eo quod hic liber non solam contineat Christi natiuitatem, sed & omnem eius conuersationem, ac viuendi rationem. Hanc dubitationem dissoluimus, dicẽtes omnis eius cõuersationis, modiq;

viuendi caput, & prẽcipuum ac radicem nostræ salutis, fuisse natiuitatem. Id enim stupore & admiratione replet, estq; supra omnẽ spem ac expectationem, vt deus fiat homo: quo facto, omnia quę post hoc facta sunt, ex consequenti, suoq; ordine consequuntur. Reliquum est ergo, vt ab hac magis prẽcipua parte, totum librum, generationis librum vocauerit. Ita nempe Moses quoque primum suum librum vocauit Geneseos, hoc est creationis cæli & terræ: quum non solum de cælo & terra, verùm etiã de omnibus loquatur creaturis. A

† *Vel. Quum Christus & supernaturaliter natus sit, puta sine semine, & ex uirgine: & naturaliter, puta ex muliere, & uberibus lactatus: ideo dixit, generationis, insinuãs id quod erat supernãturale. Infra autẽ dicit: Iesu Christi natiuitas sic fuit, manifestans id, quod fuit naturale. Quidã uerò dixerũt, generationem Iesu, ipsius in mundum descensionem, quo modo uidelicet factus sit uel natus.* B

Filij Dauid, filij Abraham. Filium quidem Dauid vocauit Christum, filium verò Abraham ipsum Dauid: auditorum mentes erigens ad promissionum memoriam. Olim enim promiserat deus Abraham ac Dauid è semine ipsorũ nasciturum esse Christum. Quum autem auditores essent Iudæi, vt prędiximus, nouerant illas promissiones. Primùm autem Dauid posuit, quod in ore omniũ ferretur, vtpote propheta magnus, & tanquam rex glorioſissimus: quique non tanto ante tempore obiisset. Abraham autem, quanquam insignis fuerit, nempe patriarcha, attamen quum ante multa secula è viuis excessisset, tanta memoria nõ colebatur. Etsi etiã vtrique promiserit, de illo tamen quasi vetustiori silebatur: hoc autem tanquam recentius, in omnium ore circunferebatur: propter quod etiã dicebant: Nónne è semine Dauid, & de Bethleem castello vbi erat Dauid, venturus est Christus? Itaque nullus eum filium Abraham, sed omnes Dauid filiũ vocabant. Sic ergo ab eo quod notius erat incipiens, ad id quod erat vetustius ascẽdit. Verùm Matthæus quidem, quũ ad eos qui è circuncisione erant scriberet, non altius quàm vsque ad Abraham genealogiã reduxit, sed ad hoc sumpto principio, vsque ad ipsum Christum descendit, ostẽdens solum, quod è semine Abraham & Dauid natus esset, secundũ promissa ad illos facta. Nihil enim æque delectabat eos, qui ex Iudæis crediderant: atque audire, quod è semine Abrahã

Gene 2.

Psal. 131.

C

Ioan. 7.

D ac Dauid natus esset Christ⁹, vtpote qui inde semper ipsum
Luc. 3. expectassent. Lucas verò quasi per medium Theophilum simul omnibus loquēs fidelibus, perfectam tradit generationem: infernè magis ab ipso inchoās Christo, & ad ipsum vsque Adam ascēdens, vt demonstraret, quot generationibus separatus sit nouus Adam à veteri: & super quot generationes regnauerit peccatum. Differentia igitur rerum demonstratarū, differentiam fecit demonstrationum. Siquidē Matthæus Abraham necessariò faciens mentionem, ab hoc meritò descendit ad Christū, cuius genealogia describitur. Lucas verò qui ad huiusmodi necessitatem mentionis Abrahæ faciendæ non inducebatur, necessariò à Christo inchoans,
E quid apud Hebræos consuetum esset, diligenter inquisiuit, & iuxta id quod inquisiuerat, genealogiam contexuit.

† *Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Iacob, Iacob autem genuit Iudam & fratres eius.* Moris erat per mares texere genealogias: Vir enim semen infundit, & ita principium est & radix prolis, caputque mulieris, vt inquit Apostolus: mulier autem semen fouens, enutriens ac coagulās, in adiutorium viro data est. Iudam verò præ filiis aliis Iacob posuit, licet primogenitus non esset, eo quod ex tribu eius Christus descenderet. Quum autem in generationum serie vnus semper ab vnoquoque successor ponatur: studiosè obseruādum est, quando plures ponuntur successores: non enim frustra plurium fit additio, sed statim causa agnoscitur. Fratrum si-
F quidem Iudæ hic fecit mentionem: quia vnus erat Israeliticus populus, ad duodecim radices relatus, qui sunt duodecim filij Iacob: & videntur etiā hi quasi progenitores Christi nuncupari, tanquam qui tribuum Israelitici generis principia sunt, à quo generatus est Christus.

† *Veram nominum huius genealogiæ orthographiam, & illius quam habet Lucas ad Hebræorum fontem, in nostris annotationibus de uaria exemplarium lectione ante libri exordium inuenies, super, 6. Lucæ caput iuxta Græcorum supputationem, & 3. iuxta Latinorum, ad id uerbum, Qui fuit Matthan.*

Iudas autem genuit Phares & Zara è Thamar. Iudas quartus fuit filiorū Iacob. Accepit autem primogenito filio suo
Gene. 38. vxorem: quo absque liberis defuncto, iunxit eam secundo: hoc autē similiter mortuò, promisit se tertiū filium illi con-

iuncturū: timens autem ne & hic statim moreretur, nuptias A
distulit, mulier verò cupiēs vehementer ex genere Abrahā, vtpote celebri ac præclaro, semen suscipere: vbi socerum Iudam promissum differre vidit, hoc pacto illum decepit. Habitum enim scorti induta, ante portas ciuitatis contecta sedit: quam videns Iudas, nec agnoscens, ingressus est ad eam, quasi ad scortum: quæ cognita, geminam concepit prolem. Accedentibus autem partus doloribus, quum Phares & Zara pariendi essent: vbi vidisset obstetrix Zarā primùm efferentem manum, volens primogenitum signo notare, coccino manū, quam extulerat ligauit: alligatā autē retraxit infans: qua retracta, Phares processit, deinde Zara. Et hęc quidem rei gestæ historia est. Solū autē Phares accepturus erat Euāgelista in genealogiam, vtpote per quem ad Dauid ge- B
nus procedebat. Nunc verò cum ipso etiā Zara posuit, quasi typum populi hristiani: siquidem Phares Israelitici typus erat. Sicut enim Zara, primūm quidem manum efferens, retraxit eā: deinde Phares egresso, tunc & ipse integrè exiuit. Ita quoque vitæ euangelicæ pars quidem temporibus Abrahā apparuit: qua retracta, processit legalis: & post hāc perfectè apparuit euangelica. Vides igitur nō frustra fuisse Zarā assumptum. Reliquū est ostendere, quod ipsius quoq; Thamar non absque meminerit, sicut & trium postea aliarū. Sed quia Thamar quidem illicitè nupta erat, vtpote socero nupta: Raab autem meretrix erat, & Ruth alienigena, vxor verò Vriæ adultera, quemadmodum ipsarum docent historię: adduxit eas in medium, vt manifestum faceret, Christū non C
erubuisse ab huiusmodi descendere progenitoribus: quorū vnus quidem ex illicitè nupta natus erat: alius autem ex fornicaria: & rursum hic ab alienigena descēderat, ille verò ab adultera. Neque enim virtuti dedito, nocet progenitorum iniquitas. Quisque enim à propriis operibus, non ab alienis probus iudicatur aut improbus. Nam ob id etiam venit Christus: non vt nostra fugeret opprobria, sedvt ea susciperet, suisque virtutib⁹ perimeret. Vt medicus nāque aduenit Christus, non vt iudex. Hæc igitur prima est causa. Altera verò qa eo quod Iudæi virtutis, quæ circa animā versatur, nulla habita cura, de progenitoribus plurimū gloriabantur, generositatem illorū sursum ac deorsum circunferentes: re-

Gene. 38. Iosue. 1. Ruth. 1. 2. Reg. 11.

D primit tumorem ipsorum: ostendens etiam illos ex illegitimis natos nuptiis. Statim enim patriarcha eorũ, eiusdemq; nominis Iudas, ex ea, quæ sibi scelesto modo copulata est, progenitorem ipsorum Phares & Zara genuit: Dauid quoque ille adeò celebris, ex adultera Solomonem generauit. Restat itaq; vanã esse de progenitoribus iactantiam. Opinor autem ob hanc etiam potissimum causam, fratrum quo-
Gene.3. que Iudæ meminisse. Quatuor enim ipsorum ab ancillis Iacob nati sunt, & tamen nulli eorum generis obfuit differentia: omnes namque similiter & patriarchæ fuerunt, & capita tribuum. Tertia verò causa est, quòd mulieres illæ fuerunt figura ecclesiæ, quæ ex gentibus congregata est. Quemad-
E modũ enim illas diuersis subiectas peccatis viri prædicti duxerunt: ita quoque Christus humanam naturam, variis oppressam peccatis, sibiipsi vniuit. Et sicut genus talium mulierum nequaquam indignum reputauit: ita nec ecclesiæ secũ desponsationem. Simul quoque per talia docemur, non de progenitorum peccatis, sed de propriis erubescere, neque de maioribus gloriari, sed propriæ curam habere virtutis. Neq; viros egregios talibus copulatos nuptiis propter huiusmodi matrimonia vilipendere. Neque eos repellere, qui à diuersis iniquitatibus ad fidem accedunt.

Phares autem genuit Esrom: Esrom autem genuit Aram: Aram autẽ genuit Aminadab: Aminadab autẽ genuit Naasson: Naasson
F autẽ genuit Salmõ: Salmõ autẽ genuit Booz ex Rahab: Booz autem genuit Obed ex Ruth: Obed autem genuit Iesse: Iesse autem genuit Dauid regem: Dauid autem rex genuit Solomonem ex ea quæ fuit Vriæ. Solomõ autem genuit Roboã: Roboam autem genuit Abia: Abia autem genuit Asa: Asa autem genuit Iosaphat: Iosaphat autẽ genuit Ioram: Iorã autem genuit * Oziam: Ozias autem genuit Ioathã: Ioatham autem genuit Achaz: Achaz autem genuit Ezeciã: Ezecias autẽ genuit Manassen: Manasses autem genuit Amon: Amon autem genuit Iosiam: Iosias autem genuit Iechoniam & fratres eius in transmigratione Babylonica. Quartus certè Regũ liber ac secũdus Paralipomenon tres Iosię filios ponũt, Ioa-
4.reg.23. cham, Ioacim qui & Eliacim vocabatur, ac Sedeciam, qui &
2.par.36. Matthanias dicebatur: ab vno autem horum, puta Ioacham descendisse Iechoniam dicũt. Liber autem Esdræ Iechoniã filium Iosię fuisse dicit, sicut & præsens Euangelista. Quid

ergo dicemus? Quod quem illi Ioacham dixerunt, hic Iechoniam appellat: binominis enim erat, sicut & fratres sui. A
Et enim quæcunque illi circa Ioacham dixerunt, hæc omnia Esdræ liber inuariabiliter de Iechonia dixit: & quod matrẽ habuit Hamital filiam Ieremiæ: & quod viginti trium annorum erat, quum regnare cœpisset: & tribus tantum mensibus regnauit. Eiectus est enim à Pharaone rege Aegypti: & captiuus migrauit in Aegyptum. Reliquum est igitur, vt alius fuerit Iechonias filius * Ioacim, cuius fratres * fortè,
nullus liber posuit. Verisimile est autem postquam Aegy- Ioacham
ptij à Nabugodonosor rege Babylonis fugati sunt, translatũ legẽdum
esse & Iechoniam in Babylonem, & in ea genuisse Sala- est.
thiel. Iosias, inquit, genuit Iechoniam & fratres eius in B
transmigratione Babylonica. Et quidem hos ante Iudæorum in Babyloniam transmigrationẽ Iosias genuerat. Reliquũ est ergo, vt, in transmigratione, capiatur pro eo quod est, circa tempus transmigrationis. Meminit quoque fratrum eius: eo quod omnes ipsi similiter regnauerunt, & pariter à Nabugodonosor captiui in Babylonẽ translati sunt.
* Quomodo autem circa mediã hanc partem tres præteriit reges, nempe Ochosiã filiũ Ioram & Ochosiæ filium Ioas, & ipsius Ioas filium Amasiã? Amasias enim genuit Azariã, quem secũdus Paralipomenõ Oziam nominauit: binominis enim erat. Quomodo ergo Matthæus ait Iorã genuit Oziam? Nã quod Iorã genuerit Oziã tanquam abnepotem aut posterum suum, non tanquam filium, mani C
festũ est. Qua igitur causa tres reges, ut dictũ est, prætermisi sint, nullus hactenus dixit. Valde enim perplexa est ratio his, qui nostris nati sunt temporibus. Reuerentia autem, quam erga maiores nostros habuerunt, in causa fuit, ut ab hac abstinerent quæstione.

Et post transmigrationem Babylonicam Iechonias genuit Salathiel: Salathiel autem genuit Zorobabel: Zorobabel autem genuit Abiud: Abiud autem genuit Eliacim: Eliacim autem genuit Azor: Azor autẽ genuit Sadoc: Sadoc autẽ genuit Achim: Achim autẽ genuit Eliud: Eliud autẽ genuit Eleazar: Eleazar autẽ genuit Matthan: Matthan autẽ genuit Iacob: Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ, ex qua genitus est Iesus, qui uocatur Christus. Ad Ioseph deueniens, nõ in hoc verbo seriem terminauit, sed addidit, virũ Mariæ, docens nos, quod ob hanc ipsam, generationis ordinẽ cõtexuit. Quia enim moris nõ erat mulierum

D genealogias ponere, ſtuduit, vt & morē ſeruaret, & alio modo Chriſtum demonſtraret ex genere Abraham & Dauid deſcendere. Ideo ſponſi matris dei genealogiam contexuit: & per hunc, quod intēdebat, demōſtrauit. Ex quo enim Ioſeph de genere illorum eſſe demonſtratus eſt, manifeſtum quoque eſt, dei matrē inde deſcendere. Nam aliunde ſponſam ducere nō licebat, niſi quæ ex eadē eſſe tribu, eademq; familia, & ita conſanguinea. Ipſum autem Ioſeph, virum quoque eius dicit, hoc eſt ſponſum. Nam & poſtmodum in ſequentibus, eam vocat vxorem, hoc eſt ſpōſam. Ita enim conſuetum erat vocari etiam antequam coniungerentur.

Omnes igitur generationes ab Abrahā uſque ad Dauid, generationes quatuordecim: & à Dauid uſq; ad trāſmigrationē Babyloni cam, generationes quatuordecim, & à trāſmigratione Babilonica,
E *uſque ad Chriſtū, generationes quatuordecim.* Omnes generationes trifariam diuiſit, & meritò. Tres enim fuerunt gubernationis modi. Siquidē ab Abrahā poſt Moſen & Ieſum Naue vſq; ad Dauid, ſub iudicibus gubernabātur. A Dauid vſq; ad tranſmigrationem Babylonicā ſub regibus: à tranſmigratione verò Babylonica, vſq; ad Chriſtum, ſub pōtificibus. Veniente autē Chriſto vero iudice, rege ac pōtifice, ceſſauerunt dictæ politiæ. Aequum eſt autem quærere quo modo in tertia parte, vbi duodecim tātum ponit perſonas, quatuordecim dicat eſſe generationes? Ideo videlicet, quia ipſum trāſmigrationis tēpus in ordine generationis poſuit: & ſimiliter ipſum Chriſtū, ſicut magnus docuit Chryſoſt.

F *Ieſu Chriſti autē natiuitas ita fuit: Quum eſſet deſponſata mater eius Maria ipſi Ioſeph, priuſquā conuenirēt, reperta eſt prægnās eſſe è ſpiritu ſancto.* Priuſquam conuenirent ad coitū. Non dixit autē, Priuſquā ipſa veniret ad domum illius. Iam em̄ in ea erat. Multis ſiquidē moris erat, vt apud ſe haberēt ſpōſas propter ſecuritatem. Reperta eſt autē, hoc eſt, apparuit: ait autem reperta eſt propter inopinatum effectū. Ne quiſpiam verò turbetur, eo quod dixerit, Reperta eſt eſſe prægnans, ſi id ſolū audiat: ideo orationem cūtexuit, addens. è ſpiritu ſancto. Et quam ob cauſam nō eſt impregnata anteq̄ deſpōderetur? Ne occideret, vtpote ſuſpitione de ea habita, q̄ corrupta eſſet. Cui enim perſuadere potuiſſet cū uiro ſe nō eſſe cōgreſſam? Propter hoc ergo poſt deſpōſationē,

& quū iā in domo viri eſſet, impregnat̄, vt veriſimile ſit ex A
ipſo cōcepiſſe: & ita periculū euadat. Prēterea, vt in neceſſariis habeat ſubminiſtratorē & procuratorē: eo maximè tēpore, quo in Aegyptum fugiēdū erat. Tu verò ne queras, quo modo cōceperit: neq; curioſè ſcruteris, quo pacto formatus ſit embrio. Hoc enim neq; Euāgeliſta docuit, neque ante ipſum angelus, q̄ virgini conceptū annūciauit. Hoc ſiquidē ignorabāt, eo quòd incōprehēſibile ſit, ſoliq; beatę Trinitati cognitum. Verū id tantum ſcito, quod filius incarnatus eſt ſecundū patris voluntatē, cooperante etiam ſpiritu ſancto.

Ioſeph autem uir eius quum eſſet iuſtus, & nolet eam traducere: uoluit occultè dimittere eam. Iuſtus quidem dicitur, qui auaritiam odit: dicitur etiam generaliter, qui virtutē colit: ſicut & hic Ioſeph iuſtus eſſe perhibetur, quū propter alias eius B
virtutes, tum ꝓpter manſuetudinē ac probitatē eius. Tradu Num. 5.
cere autem dicebatur, quando vir ad conciliū ducebat vxorē, de qua ſuſpitionē habebat, ipſāmque accuſabat: & ita manifeſtē eam à domo ꝓpria dimittebat. Quod nolēs facere Ioſeph, voluit clam dimittere eā, vt & ipſe nulli obnoxius crimini, ſecundum legem maneret, eas iubentem dimittere, quæ aliunde in vtero haberent, & illam à malorum perpeſſione ſeruaret, quæ id quod factum erat, non manifeſtabat.

Hæc autē eo cogitante, ecce angelus domini apparuit ei in ſomnis. Vide mā ſuetudinis excellētiā. Nō ſolū hac de re nihil alteri manifeſtabat, ſed nec ipſi de qua ſuſpitionē habebat: tātū apud ſe cogitauit clā dimittere eā. Et quare nō anteq̄ venter C
intumeſceret virginis dixit angelus ipſi Ioſeph, quæ facta fuerāt circa cōceptionē ſine ſemine? Quia ꝓpter magnā rei nouitatē incredulus fuiſſet. Quū ergo res iam appareret, indicat facilius q̄; perſuadet. Præterea cur nō ipſa virgo manifeſtauit Ioſeph, quū prius à Gabriele eſſet edocta? Quia ſciebat fidē ſibi nō habendā: magis itaq; laborabat ſtudēs, quod impletum erat obtegere. Ad hæc: quare non poſt ventris tumorē ſignificauit angelus virgini cōceptionē, quæ per ſpiritū ſāctū facta eſſet. Quia niſi prius rem didiciſſet, timore ac perturbatione adeò exagitari potuit, vt mortē ipſa ſibi conſcifſere, planè ſciēs quod nulli vnquā perſuadere potuiſſet, ſe nulli cōmixtā eſſe viro. Propterea virgini quidē ante cōceptionē angelus nūciauit, Ioſeph aūt parturitionis tēpore.

D Et Matthæus quidem de angelo Ioseph apparente conscripsit: Lucas verò quomodo virgini diuinus conceptus sit annuntiatus: vtrunq; enim factum est. Rursum quam ob causam in somnis ipsi Ioseph apparuit angelus, & non manifestè sicut virgini? Quia virgini quidem manifesta opus erat visione, propter rei quæ significabatur nouitatem: Ioseph autem videns quidem vteri tumorem, cognitam tamen habens vitæ virginis puritatem ac innocentiam, alio quoque modo facilius erat crediturus, tanquam qui somnia probè nouerat diiudicare: ideo in somnis angelum videt.

Lucæ 1.

Dicens: Ioseph fili Dauid ne timueris accipere Mariam cõiugem tuam. Dauid filium, ipsum nominat, mentem eius ad Dauid reducens, à quo Christum esse venturũ expectabant Iudæi.

E Dicens autem, ne timueris, eidem manifestat proprij cordis arcanum. Timebat siquidem retinere dei matrem: ne deum offenderet, retenta contra legem adultera. Quid est autem accipere? Intus retinere, vel ad seipsum rursus capere. Iam enim mẽte ab eo diuisa erat. Accipere verò non ad nuptias, sed ad custodiam. Vxorem quoque tuam dixit, vt inde certiorem eum faceret, quòd à nullo cognita esset viro.

Quod enim in ea genitum est, ✝à spiritu sancto est. Formatum in ea, genitum dixit, vt discamus non paulatim modo seminis formatum esse: sed repentè quantum ad formationem perfectè factus est. Vide autem quo modo ipsum admonuit

F eius, quod à Dauid expectabatur: deinde manifestauit ipsi occultum cordis timorem, & quid facere decreuisset: postea docuit puram esse eius sponsam: & ita tandem quod rei caput erat intulit, videlicet, quod à spiritu sancto esset, vt hoc modo facilius recipi posset.

✝ *Quod ab aliquo esse dicitur, uel est modo generationis, iuxta illud:* Ego *à deo exiui: uel modo creationis, iuxta illud:* Vnus deus *& pater à quo omnia: uel modo naturali, sicut effectus est ab operante. Quod igitur in uirgine genitum est, non generationis modo à spiritu sancto est: quia quod natum est, caro est: neque naturali modo: spiritus enim incorporeus est. Reliquum est igitur ut ab eo sit, tanquam creatura, uel plasmatio eius.*

Pariet autem filium: & uocabis nomen eius Iesum: ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Tu hunc vocabis Iesum, quasi lege pater. Et si (inquit) quæ patris sunt circa

ipsum non exercueris, quanuis tuum non est, quod natum A est, ideóque nomen ipse de supernis attuli: tu tamen ipsi imPones. Verùm quia nomen Iesus, saluatorem significat, ostẽdit meritò ita vocandum esse: Ipse enim (inquit) saluum faciet populum suum, non à bellis sensibilibus, sed quod longè maius est, à peccatis eorum: quod nullus vnquam fecit hominum: vt hinc quoq; manifestum faciat deum esse, qui gignitur. Populum autem suum, iuxta proximum quidem intellectum vocat Iudeos, ex quibus natus erat: iuxta arcanum verò omnes, qui in ipsum crederent, & sibiipsis regem hunc ascriberent.

Hoc autem totum factum est, ut compleretur, quod dictum est à domino per prophetam. Etiam hoc subdit angelus. Hoc autem totum: tale inquã, virginem scilicet à spiritu sancto B impregnari. Deinde adducit testimonium, per prophetam quidem Isaiam prolatum, non tamen quasi eius sit, sed dei: *Isa.7.* dictum enim est (inquit) à domino per prophetam.

Dicentem: Ecce uirgo erit grauida. Hoc Iudæi deprauant, quosdam proferentes interpretes, qui scripserunt: Ecce adolescentula. Quibus respõdemus, cunctis illis interpretibus, multò fide dignius esse id, quod habent septuaginta, non solum propter eorũ multitudinem & conformitatem, verùm etiam temporis ratione. Hi siquidem ante centum & eo plures annos ante Christi aduentum interpretati sunt: ideóque omni carent suspitione. Qui autem scripserunt, Ecce adole- C scentula, post Christi incarnationem interpretati sunt, odio magis, vtpote Hebræi, veritatem obscurantes: Alioqui nomen etiam adolescentulæ, pro virgine ponit scriptura. Lo- *Deut.22* quens siquidem de virgine, quæ insidias perpessa est: Si clamauerit, inquit, adolescentula siue puella, hoc est, virgo. Quòd si iuxta eorum intellectum adolescentula nupta est, quid nouitatis habebit eam quæ nupta sit concepisse ac parere. Prius enim dixit propheta: Dabit dominus ipse vobis signum: deinde addidit: Ecce virgo erit grauida. Signum au- *Isa.7.* tem dicitur, quod supra naturam est, non quod naturale.

Et pariet filium: & uocabunt nomen eius Immanuel, quod interpretatur, nobiscum deus. Vocabunt quinam? Quicunq; scilicet in ipsum crediderint. Atqui nullus ipsum Immanuel nominauit. Nomine quidem nullus, re autem omnes. Quia

D enim credentes, quum hic comprobaretur esse deus, ita esse credebant: confitebantur, quòd esset nobiscum deus. Et enim nobiscum quasi homo conuersabatur: hoc autem est Immanuel. Nam alias quoque, hic est prophetis mos, vocationes appellare futuras actiones. Siquidem puerum hūc inter alia nomina prophetæ præcepit deus, vt vocet. Cito
Iesa.8. prædabitur, cito spoliabit: non quòd nomine ita vocatus sit, sed quòd statim diabolum fugauerit, & quos ille captiuos habebat, prędatus sit, ac spoliauerit. Rapuit itaque vasa, quę prauitatem eius imbiberant: dico sanè Publicanos & latro-
Marci.3. nes, quique ex gētibus crediderunt. Et pleraque similia inueniemus.

E *Experrectus autem Ioseph à somno, fecit sicut præcepit ei angelus domini: & accepit coniugem suam.* Quare sumnio in re tanti momenti a deo facile credidit? Quia apparens angelus detexit ei proprij cordis cogitationē. Intellexit ergo vere à deo venisse: solus enim deus nouit cordium arcana. Postquā verò ipsum admonuit prophetiæ Iesaiæ, magis in adimpletione confirmatus est.

Et non cognouit eam, donec peperisset filiū suum primogenitum. Posuit hic, Donec, nō vt suspitio tibi suboriatur, quòd post ea cognouerit eam. Sed quia Iudæi Christum è fornicatione natum nugabātur, blasphemiæ eorum suspitioni obstans Euangelista de solo tempore natiuitatē præcedente plenam fecit fidem: de insequenti verò tibi reliquit coniectandum. Quomodo enim tentasset, vel etiam cogitasset eam cogno-
F scere, quæ de spiritu sancto concepisset, tātumque facta esset receptaculum? Cognitionem autem hic honestè pro carnis commistione posuit. Est præterea scripturæ idioma, di-
Gene.8. ctionem, Donec, ponere: non vt tempus determinet. Veluti de arca Noe: Et nō est reuersus coruus, donec siccata est terra: neque enim postea reuersus est. Et rursū: Sede à dextris
Psal.109. meis. donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorū. Atqui etiam post inimicorum subiectionem, à dextris eius sedet: plurimaque similia frequenter ponuntur. † Primogenitum quoque nunc dicit, nō eum, qui inter fratres primus fuerit, sed primum & solum. Inter varia namque primogeniti significata, tale etiam quippiā continetur. Et enim primū quoque esse eum, qui solus est, testatur scriptura, quum dicit: Ego deus primus, & post me non est alter. Esa.44.

† *Apud sacram scripturam quatuor ponūtur significata huius nominis. Primogenitus* Denotat nāque primum inter fratres genitū. A
Sic Rubē dicitur primogenitus in filijs Iacob. Significat quoq; primum & solum genitum, sicut in præsenti loco. Ad hæc etiam denotat egregium & honoratum. Sic dicitur ecclesia primogenitorum in cœlis descriptorum. Præter hæc autē omnia significat & eum, qui simpliciter præcessit, iuxta illud. Primogenitus omnis creaturæ, hoc est, ante omnem creaturam habens esse.

Et uocauit nomen eius Iesum. Vocauit Ioseph, quemadmodum edoctus erat ab angelo.

CAPVT PRIMVM DE MAGIS.

Cap.2. Q*Vum autē genitus esset Iesus in Bethlehem Iudææ in diebus Herodis Regis ecce Magi ab Oriente adierunt Hierosolyma.* Quare & B locum dicit, & tempus, ac Herodis dignitatem? Locum quidē, vt ostendat cōpletā esse Michææ prophetiam, qui dixit. Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquā minima es inter principes Iuda, ex te enim exibit dux, qui regat populum meum Israel. Tempus verò, vt similiter doceret, im- Gene.49
pletam esse prophetiam Iacob dicentis: Non deficiet principatum tenens de Iuda, nec dux de fœmoribus eius, donec veniant, quæ ei reposita sunt. Instante nēpe natiuitatis Christi tēpore, defecit principatum tenens de Iuda, ac deinceps dominari cœpit Herodes Idumeus alienigena. Dignitatē quoque posuit Herodis. Fuit enim & alter Herodes tetra- C
cha, qui precursorem interemit. Hi autem Magi erāt Persæ. Si quidem Persæ maxime inter omnes nationes magica exercebant. Cōsidera etiam quomodo statim à principio gentibus in confusionem Iudæorum, fidei ianua aperitur. Quū enim hi prophetas habentes, qui Christi prædixerant aduē tum, parum aduerterēt animum, ideo dispositum est: vt venirent barbari, hique Magi, & è longinqua regione, vt eos docerent, quod à proprijs prophetis discere non curabāt, vt si postea contendere voluerint, non habeant quod respōdeant. Quid enim dicere poterunt, quando Magi, viso vnico astro, crediderunt, ipsi autem, neque tot prophetis credere voluerunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

D *Dicentes, Vbi est ille qui natus est rex Iudæorum? Vidimus enim stellam eius in Oriente & uenimus ad adorandum eum.* Et vnde cognouerunt stellam illam, Regis Iudæorum natiuitatem manifestare? Quia ex genere Balaam astrologi descendebant, & scripta illius adeuntes, inuenerunt ab eo dictum:

Num. 24 Orietur stella ex Iacob, & consurget homo ex Israel. Tali itaque prophetia permoti, agnouerũt ex Iudęis Regem nasciturum in modum stellæ, excelsum scilicet & clarum. Ex eo igitur tempore stellas obseruabant: tunc autem hanc insuetam, & recenter apparentem videntes, nihil cunctando venerunt, vt eum qui natus erat adorarẽt, volentes à prima statim ætate ipsi pendere tributa, vt cognito quis esset, & in qua ortus ciuitate: vbi creuisset, amicum sibi haberent. Et

E quidem vsque ad Palæstinæ regionem stellæ ducatum habuerũt. Vbi autẽ Hierosolymis appropinquassent, amplius eam non viderunt. Quod factum est, vt duce perdito, interrogare cogerẽtur: fierẽtque Iudæis manifestum, natum esse Christum, ne in posterum dicere possent: Non nouimus vtrũ natus sit. Significauit etiam stella Christum, vt Balaam prophetia compleretur. Quia enim prophetæ Christum præmonstrantes, Iudeis persuasuri non erãt: reliquum erat, vt gentibus stella indicaret iustitiæ solem è terra orientem. Neque enim prophetam aut nuntium viderant, vt ab eis cognoscerent. Soli autẽ Persæ stellam hanc obseruauerant: soli nanque diligentius circa astrologiam ab infantia occupabantur. Neque tamen omnes Persæ, quia non omnes acris

F erant ingenij, neque æqualiter omnes erant crediturí. Nũc verò dicẽdum est contra Genethliacos, qui stellã hanc proferunt in patrocinium artis Genethliacæ, stellam hanc non naturam stellarum, sed figuram duntaxat habuisse. Et verè diuina quædam inerat potentia in hanc figuram transformata. Et hoc quidem ex multis manifestum est. Primùm à via. Nã quęlibet stella ab ortu progreditur in occasum sola hęc à Septentrione in Meridiẽ fatebatur: talem nempe sortitur Palæstina situm, si ad Persidem conferas. Secundò à splendore. Siquidem nulla in die apparet, propter excelsum lucis solaris: hanc solam in die apparentem sol occultare non poterat. Tertiò ex hoc, quod prout opus erat, apparebat, rursũsq; occultabatur. Vsque ad Palæstinæ enim regionem ducatum

catum illis præstans, apparuit. Ex quo autẽ Ierosolyma ac- A
cesserunt, seipsam occultauit: rursumque à Ierosolymis exeuntibus, demonstratur. Et illis quidem euntibus, præcedebat, stantibus verò circummanebat, iuxta illorum necessitatem suum præbens motum. Quarto ex eo, quod terrę proxima incedebat, neque enim speluncam aut diuersoriũ demõstrasset, si aliis proxima stellis, sublimis lata fuisset: nũc autem veniens, stetit supra locum, in quo erat puer.

Quum audisset autem hæc Herodes Rex, turbatus est, & tota Ierosolyma cum illo. Herodes quidem iure turbatus est, nẽpe timens de regno suo, filiorumq; suorum: tota autem ciuitas, quæ Ierosolyma appellatur, quare turbata est? Atqui gaudere ipsum magis oportuit, quòd ipsis Rex natus esset, B
quem olim prophetæ saluatorem ac redemptorẽ Israel præ nunciauerant, & gloriari tãquam propinquos, quòd statim à cunabulis Persas ad sui adorationẽ attraheret. Verùm excæcauit illos inuidia, statimq; audientes, turbati sunt: quasi timentes, ne fortè salutem consequerentur. Persæ verò quum essent extranei, nõ solũ nato non inuiderunt. imo à finibus suæ regionis vsque Bethlehẽ propter eum venerũt. Iudæi autem quum essent cognati, etiam gloriæ eius inuiderunt, ne fortè magnus futurus esset: & quum Bethlehem prope haberent, ita inuidi fuerunt ac pigri, vt ad eam non accederent.

Et congregatis omnibus principibus sacerdotum & scribis populi sciscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur. Atqui Magi non dixerunt se Christũ quærere, cur igitur Herodes de Chri- C
sto interrogat? quia iamdudum audiebat in proximo nasciturum esse Christum Regem Israel, statimque audiẽs in Iudęa natum esse regem, & quòd hunc stella Persis indicasset, intellexit eũ esse, qui dicebatur Christus: Et conuocat principes sacerdotum ac scribas, vtpote dicta prophetica librosque in ore habẽtes, & interrogat, vbi Christus nasceretur, hoc est, in quo terræ loco nasciturus inueniretur. Illi verò & locũ dicunt, & testem citant prophetam. Scire autẽ oportet, quòd nominatim Christum esse deum, cæteris manifestius scripsit Daniel.

At illi dixerunt: In bethlehem Iudææ. Sic enim scriptum est per prophetã: Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquã minima es inter Mich. 5.

D principes Iuda, ex te enim exibit dux, qui regat populum meum Israel. Michææ prophetia est, vt prædiximus. Recitant autem ipsam pontifices & scribæ sub compendium. Vide ergo quæ in laudem Bethlehem dominus per prophetam annunciauerit. Et si, inquit, vilis appares ad aspectum, quantum tamen ad id quod animo concipitur, nõ es minima inter omnes principes tribus Iuda. Quælibet namque tribus diuersos habebat in propriis ciuitatibus principes. Et verè nomi natissima fuit post saluatoris natiuitatẽ. Quotidie enim ab vniuerso orbe accedũt, ipsam visuri, locúmq; vbi Christus natꝰ est adoraturi. Deinde magnæ famæ ac nominis causam ponit Ex te enim exibit, hoc est, nascetur dux. Ducẽ autem ac pastorem siue rectorem, dixit, regẽ. Nam Christus & secundum diuinitatẽ rex erat. Regnum (ait) meum non est ex
E hoc mundo: & secundum humanitatem: siquidẽ regis exercebat opera: leges videlicet subditis cõdens: corrigens illos ac fouens: & pro eis moriens: quæ maximè eũ, qui verè rex est, insigniunt. Diadema enim & purpura, reliquáq; similia, fastus magis sunt & arrogantiæ. Quomodo autẽ eum dixit pastorem siue rectorem Israel: (vtrunq; enim significat verbum ποιμαίνω, & regere & pascere) quum vniuersum pauerit orbẽ? Ne offendantur Iudæi, quasi cęteris nihil amplius habentes: sed occasionem magis habeãt familiaritatis eius: quòd ab ipsis genitus, & apud eos natus sit. Si quis autẽ dicat: Quomodo ergo illos non pauit, quũ sint ipsi Israel? Audiat quòd etiam hoc fecit: pauit enim illos, qui ex ipsis creF diderunt. Alioqui etiã Israel est omnis, qui videt deũ. Israel nãque, si quis interpretetur, idẽ sonat, quod videns deum.
Romã. 9. Dicit autem Paulus: Non omnes qui ab Israel descendũt, hi sunt Israelitæ. Quod si non omnes pauit Hebræos, illorum culpa est, qui ab eo pasci noluerunt. Dixit enim: Non sum
Matth. 15. missus nisi ad oues perditas domus Israel. Euangelista autẽ
Ioan. 1. Ioannes: In sua, inquit, venit, & sui eũ non receperunt. Hoc quoq; deprauant Iudæi, dicẽtes de Zorobabel loquutã esse prophetiam. Quibus nos ediuerso dicimus, Zorobabel nõ in Bethlehem, sed in Babylonia natum esse. Tu verò dei admirare gubernationẽ: quo modo ordinauit, à Magis quidẽ doceri Iudæos, quod ipsum stella prædicauerit: à Iudæis autem Magos, quod & prophetæ ipsum prænunciauerint.

Tunc Herodes clam uocatis Magis, diligẽter didicit ab eis tempus A
stellæ, quæ apparuerat eis. Quare hos clam vocauit? Quia suspectos habebat Iudęos, nempe Christi cognatos: nec volebat, vt ipsi audirẽt, quę interrogaturus aut præcepturus erat ne fortè intelligẽtes quod ei insidiaretur, seruarẽt ipsum tã quam proprium regẽ. Exactè autẽ perquisiuit, siue didicit tempus stellæ, quando scilicet eis apparuerit: vt inde tẽpus natiuitatis Christi numeraret. Cogitauit enim tũc proculdubio natum esse Christum, quando stella apparuerat.

Et missis illis in Bethlehem dixit: Ite & interrogate diligẽter
de puero: & quum inueneritis, renunciate mihi, ut & ego ueniens
adorem eum. Vide dolum Herodis. & considera eius insipientiam. Si enim verè adoraturus erat, quare hoc clanculo
B cipiebat? si verò ipsum occidere parabat, quo modo nõ intelligebat, ex secreto præcepto hos in doli suspitionẽ addu
cendos? primũ autem de stella diligenter perquisiuit, & tũc præcepit: vt si ei non manifestarẽt eũ, de quo sibi renũciari præcipiebat cognito tẽpore stellę, paratas insidias exercere posset Sed ô Herodes, qui cõtra deum pugnã suscipis, redi quęso ad teipsum. Quomodo occidere paras immortalem? Quomodo non intelligis, quod quẽ prophetę olim annũciauerũt, stellaq; significauit, & Magi ad adorandũ ĩducti sunt: huic te superstitem esse omnino sit impossibile?

Qui cum audissent regẽ abierunt. Et ecce stella quam uiderãt in
Oriente, antecedebat eos, usque dum progressa staret supra locũ in
quo erat puer. Postquam iam locum didicerãt, quare rursum ipsis stella apparuit? vt puerũ demõstraret. Quomodo enim C
aliter eum agnouissent in tugurio natũ, nec cubile splendidum habẽtem? Ob hoc igitur, veniens, stetit, supra locũ, in quo erat puer, diuinũ ostendens esse partum.

Visa autẽ stella, gauisi sunt gaudio magno ualde. Gauisi sunt, vtpote reperto duce nequaquam fallaci. Ex hoc enim certã habuerunt fiduciam, quod quæsitum inuenirent.

Et ingressi domũ uiderũt puerũ cum Maria matre eius. Domum hic tugurium vocat, quod Lucas diuersoriũ dixit. Domus nempe erat, quod vtcũq; inhabitaretur: diuersoriũ autem tanquam sedes ac mansio ingredientiũ. Diuersoriũ enim Luc. 2.
dicimus, etiam ipsum tentorium. Quum enim cõcurrissent in ciuitatem Bethlehem omnes, qui à Dauid descendebant,

Cap. 2.

D causa sensus, quem Cæsar fieri iusserat, prout scripsit Lucas non inuenerunt, qui cum virgine erant, domum liberam ad hospitandum, ideo ac diuersorium quoddam declinauerunt in quo præsepe erat iumentorum. Statim autē peperit virgo Christum: & quia alius locus nō erat in diuersorio, inuolutum fasciis infantem, reclinauit in præsepe, iuxta Lucam. Deinde, sicut ait Chrysostomus, ipsum tulit: & quando ingressi sunt Magi, ipsum super genua habebat. Nec enim more aliarum matrum partus dolores sustinuit: quia neque ex viro pepererat.

Et prostrati adorauerunt eum. Et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera: aurum, thus, & myrrham. Et quomodo ipsum esse crediderunt, quum nihil viderent circa eum præter tugurium, & matrem pauperculam, vilemque puerulum fasciis inuolutum? quo modo? Primùm quidem à stella, quæ supra ipsum permanebat: deinde autem splendor quidam diuinus animas ipsorum illustrabat, & hunc manifestabat. Propterea obtulerunt ei hæc munera. Aurum siquidem regiæ dignitatis erat symbolum: subditi enim auro tributa regibus pendunt: thus autem diuinitatis: thure nanq; deo adoletur: myrrha verò mortalitatis: hac enim veteres vngebāt mortuos ne putrescerent, aut grauē redderent odorem. Ab his igitur quæ protulerunt munerib⁹ demōstrarunt eum, qui apparuit, puerum & regem esse & deum, ac tāquam hominem propter homines moriturū. Potest quoque & alio modo dici, quòd quia reges Babylonis Ierusalē quondam expugnauerant, ac diuos thesauros deprædati fuerant, & hostias cessare fecerant, populumque iugulauerant: regnum autem Babylonis vnà cum suis thesauris ad Persas deuolutum erat: ideo afferunt Persæ Babyloniorū hæredes domino templi, quod tunc contumelia affectū fuerat: aurum quidem pro sublatis auri thesauris: thus autem pro hostiis: myrrham verò pro iugulatis. Tu itidem obserua, quòd quemadmodum Magi, nisi longè à propria terra recessissent, Christum nequaquam vidissent, ita neque tu ipsum videre poteris, nisi longè à terrenis affectibus recesseris. Dimitte & tu quoque regem insidias parantem ac turbatam ciuitatem: dico sanè insidiantem mundi rectorem, tu multumque ciuitatis: & ad Christum festina. Siue enim Ma-

E

4. Reg. 24. & 25

F

gus fueris curiosa sectatus, siue pastor simplex, nihil id tibi obfuerit, modo tali visione teipsum dignum reddēs, ad eum venias adorandū, & non ad inhonorandū. Christum siquidē inhonorat, qui ipsum indignè recipit. Sicque offer ipsi, p auro quidem purorum operum splendorem: pro thure autem orationē: Dirigatur enim oratio mea, inquit, sicut incēsum in conspectu tuo: pro myrrha verò affectionum mortificationem, quæ maximè conseruat animæ substantiam, & suaui implet odore. Considera etiam quòd Magis Hierosolyma ingredientibus, & de stella loquentibus, statim tota ciuitas turbata est: prophetaque in medium adductus est, ac locus partus manifestatus: & alia quædam facta sunt: tum circa pastores in agro degentes, tum circa angelos deum laudantes, tum circa Simeonem & Annam, quæ Lucas scripsit. Hæc autem omnia completa sunt, vt quemadmodum diximus, non possent in posterū dicere Iudæi: Nos, quando natus est, non cognouimus. Etenim sicut dicit Chrysostomus, vsq; ad impletionem dierum purificationis, hoc est, ad quadraginta dies, mānit puer in Bethlehem: vt nisi voluntariè obsurdu-issent, oculosque clausissent ad ea, quæ dicta vel visa sunt: ve-niissent vtique Bethlehem, ipsumque vidissent. Nunc autem Persæ à finibus terræ vsque Bethlehem venerūt: Hebræi verò Bethlehem circumadiacētes, ipsam ingredi noluerūt: neque ea videre, quæ ab his, qui viderant, fuerant diuulgata. Nam & pastores omnibus sibi occurrentibus nunciauerut, quæ viderant, sicut dixit Lucas. Persæ quoque, qui ante populum Hebræorum Christum viderunt, quasi facto significarunt Gentes ante populum Hebręorum ipsum agnituras: quod etiam Paulus dixit Iudæis: Vobis quidē oportuit primum loqui verbum dei: ex quo autem indignos vos iudicastis, ecce conuertimur ad gentes.

A

B

Luc. 2.

Luc. 2.

C

Et oraculo accepto in somnis ne redirēt ad Herodē: per aliā uiā reuersi sunt in regionē suā. Antequā puerum vidissent, stella ducatū eis præstitit: postquā autē viderūt, angelus deinceps quasi iam sanctificatos alloquitur. Oraculo inquit, accepto, hoc est, admonitione suscepta: Reuersi verò sunt, citius credentes tanquam fideles, in regionem suam: futuri doctores eorum, quæ facta sunt. Neque ad Herodem redierunt: vt frustra se insidiari intelligeret, & ab incœpto desisteret.

D *Qui cum receßißent: ecce angelus domini apparet in somnis Ioseph, dicens: Surge & accipe puerum, & matrem eius, & fuge in Aegyptum.* Completis quadraginta diebus purificationis, sicut dicit Lucas, adduxerunt Iesum Ierosolyma, vt sisterent
Lucæ. 2. illum domino, sicut scriptum est in lege domini. Et vt perfecerunt omnia, quę secundum legem domini erant: reuersi sunt in Galilæam, in ciuitatem suã Nazareth. Et exinde statim angelus apparet Ioseph in somnis, iubens eos in Aegyptum fugere. Quæ ergo Matthæus breuitatis amator prætermisit, hæc Lucas tanquam diligens conscripsit. Quare autẽ non mãsit Christus Nazareth, sic vt occidi non posset? Quia si hoc factum esset, aliqui affirmassent humanitatem iuxta phantasiam tantum assumptam fuisse, humanis videli-
E cet non subiectam affectibus. Atqui eos tãtum pueros occidit Herodes, qui in Bethlehem, & in finibus eius erant, non qui in Nazareth. Sed præuiderat deus, si in Nazareth mãsisset, indicandum Herodi: ideo etiam ab ipsa fugere iussit. In Aegyptum autem mittitur: simul quidem propter causam, quam dixit Euangelista, vt compleretur videlicet quod dictum est à domino per prophetam dicentem: Ex Aegypto
Osee. 11. vocaui filium meum. Simul etiam, quia Babylonia & Aegyptus maximæ erant officinæ ad flammam omnis vitij, quod per orbem spersum erat. Ab illa ergo Magos attraxit: in hãc autem intrauit. vtramque volens ad rectam viam reduci.
Hinc quoq; docet nos, quod & fidelem statim à primordiis tentationes expectare oporteat. Vide enim quo modo ipse statim à cunis appetitur insidiis, abitq; in exiliũ: fugit quo-
F que mater ac Ioseph. Sed & magi in modũ fugientiũ clam discesserunt: omnésque iusti innumeras sustinuerunt tentationes: vt si quando rei spirituali operam dederis, atque in tentationes incideris, habeas exemplum: & ne molestè feras: sed agnoscas, quòd tentationes in sortem bonis operibus datæ sunt: diabolo quidem in obstaculum adducente, deo verò ad probationem eorum, qui illum diligunt ordinante. Vide autem rei nouitatem. Siquidem Palæstina insidiatur: Aegyptus verò seruat fugientem: vt discas deũ tristibus lęta coniunxisse: nam ab vtrisque sanctorum vita probatur, quod sanè & hic factum est. Primùm suspitio habita est de virgine: deinde ex partu gaudium. Rursum fuga in Aegyptũ post;

ea autem illinc reuocatio. Iterum metus propter Archelaũ: A
deinde requies in Nazareth. Necdum enim ædẽdi miracula tempus erat. Nam si à prima statim ætate stupenda demonstrasset, nequaquam homo creditus esset, vt prædiximus. In hunc enim finem nouem mensibus vtero gestatus, natus ac lacte nutritus est, cæteraq; suo facta sunt ordine: vt per hęc omnia, facilè eius incarnatio susciperetur. Angelus autẽ deinceps virginem, non nominat vxorẽ Ioseph, sed pueri matrẽ, iam enim soluta erat suspitio, & Ioseph certior effectus diuinum esse partum. Dicens autem, Fuge in Aegyptum, nõ promisit comitem se fore itineris: insinuans, quòd magnum haberent viæ comitem, puta puerum. Hæc præterea eius in Aegyptum relegatio, magnam dedit Aegyptiis occasionem familiaritatis. Postea enim omnes hi, susceptа euangelij præ B
dicatione, plurimum gloriabantur, animoque gestiebant, eo quòd fugientem dominum susciperent.

Et esto ibi usque dum dicam tibi. Futurum est enim, ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum. Esto, hoc est, habita, conuersare. Hæc autem audiens Ioseph, nõ passus est offendiculum. Nam intellexit, quòd quũ angeli ministri essent ad ea, quæ circa puerum agebantur, omnia administratoriè fiebãt: nec in his curiosum esse oportebat: sed facilè ad omnia, quæ dominus iussisset, obedire.

Ille verò excitatus accepit puerum & matrem eius nocte: & se- Osee. 11.
cessit in Aegyptum, & erat ibi usque ad obitum Herodis, ut cõple- †
retur quod dictũ est à domino per prophetã dicentem: † Ex Aegy- C
pto uocaui filiũ meũ. Dictũ illud. Ex Aegypto vocaui filium meũ, Iudæi de sua ipsorũ reuocatione dictum asserũt. Quibus nos dicimus, hanc quoque prophetię normam esse, vt multa frequenter de aliis dicantur, & in aliis cõpleantur. Gene. 49.
Quemadmodũ de Simeone & Leui: diuidam eos in Iacob, Gene. 27.
& dispergam eos in Israel: siquidem id posteris eorum accidit. Similiter & illud dictum ad Iacob: Esto dominus fratrũ Gene. 34.
tuorũ, & adorent te filij patris tui: non est in eo completum: maximè quũ ipse timeret ac tremeret, totiesque ante fratrẽ suũ Esau genua flecteret: sed in posteris eius completũ est. Psal. 105.
Sic ergo & hic dicimus. Vter enim verius dici potest dei filius, is ne qui vitulũ adorauit, & initiatus est Beelphegor, filiosq; suos ac filias dæmoniis sacrificauit: an qui natura fi-

Cap. 2.

D lius est, æqualis in honore cum eo qui genuit?

† *Hoc de ipso quidem Israel dicitur, ut asserit Nyssenus: uerũ in multis exemplaribus non habetur, post publicatũ uidelicet euangelium, à Iudæis reiectum.*

Tunc Herodes ubi uidit, quòd illusus esset à Magis, iratus est ualde. Tunc, quando? Postquam videlicet, qui Iesu curam habebant, in Aegyptũ fugerũt. Vsque ad id enim temporis circa curas alias occupatus fuit Herodes: vxore propria ac filiis molientibus contra eũ insidias: sicque Magorum oblitus erat. Id autem diuina prouidẽtia factum est, vt in Aegypto puer seruaretur. Magi itaque angelo obedientes reuersi sunt: sed hic illusisse sibi credidit, quia non indicauerant, sicut promiserant. Oportuit autem non irasci, sed timere, & cogitare, quòd frustra diligentiam adhiberet. Etenim prius quoque audierat: à Magis quidem, quòd stella natum eum significasset, à pontificibus autem & scribis, quod prophetę de illo prædixerant. Ipse tamen maximè insaniebat, vt tandem eius ostenderetur malitia ac dementia.

Vide Iosephũ. 16. & 17. li. antiq.

CAPVT SECVNDVM DE PVERIS INTERFECTIS.

ET *missis satellitibus, occidit omnes pueros, qui erãt in Bethlehẽ & in omnibus finibus eius à bimatu, & infra secundũ tempus quod exquisierat à Magis.* Hinc ausi sunt quidam dicere Christum fuisse duorum annorum, quando à Magis adoratus est: & stellã tẽpore natiuitatis eius apparuisse: duosque annos in itinere Magorum cõsumptos esse. Chrysostomus verò silentiũ imponit hęc astruentibus. Quomodo enim verisimile esset, ad duorum tempus annorum illos iter feciisse, etiam si per gẽtes, locaque extranea venissent? Qua etiam causa, qui Christi curam habebãt, duobus annis in Bethlehem permãsissent post cẽsum, cuius gratia eò venerãt? Sed dicit tanto tempore stellam antea apparuisse, quanto possent illi gradientes peruenire: statimq; nato Christo adfuisse. Propter hoc enim stella tẽpus anticipauit, vt peruenientes, in fasciis eum inuenirent: Nam hæc res erat plena mysterij. Incertum igitur venerintne hi antè

pastores, an pastores ante ipsos: vtrúmuis enim dixeris, secure dicere poterit. Quod si à bimatu & infra iussit Herodes pueros interimi, ne mireris: suspicabatur enim nõ statim apparuisse Magis stellam, sed fortassis puerum ante eius apparitionem natum fuisse. Ideo securitatis causa tempus anticipauit, & vsque ad fines Bethlehem cædem extẽdit, vt vndique quod venabatur, concluderet, & vnà cũ interfectorũ multitudine, etiam Christũ interficeret. Eos ergo qui bimuli erant occidit, vt tempus ampliationem haberet, sicut prędiximus: illos verò qui minoris erant ætatis secundũ tempus, quod exquisierat à Magis. Itaq; & tempus quod à Magis didicit, obseruauit: & latitudinem alteram ipse adiecit. Restat igitur vt verba illa, Secundũ tempus quod exquisierat à Magis: non eo quod dicitur, A bimatu, intelligas: sed in eo quod additur, & infra. Oportet enim post id quod dicitur, à bimatu, distinctionem ponere: deinde totũ quod sequitur simul legere. Si enim, sicut dicũt, duorũ annorũ tempus expletũ esse didicisset, nequaquã eos perdidisset, qui minoris erant ætatis. Dubitant autem quidam, quam ob causam quũ Christus fugam arripuisset, curam non habuit puerorũ, qui pro ipso iugulati sunt. Quibus nos dicimus multos iniustè agere: nullũ autem iniustè pati. Omnis enim qui iniustè pati videtur, aut patitur, vt propria diluat delicta: & ita malum quidem sustinet, verùm non iniustè, quin potius beneficio afficitur, aut vt coronæ occasionem habeat: & ita quoque beneficium propter tempestiuam mali tolerãtiam, ob quam perpetuam referet requiem. Itaque qui alteri irrogat iniuriam, facit quidem iniuriam: qui verò malum sustinet, nequaquam iniuria afficitur. Quia ergo hi pueri non propter ablutionem propriorũ delictorũ interempti sunt, manifestum est passos esse, vt occasionem, qua coronarentur, haberent, nec passos esse iniuriam. Fortassis autem & hi pueri, probi futuri nõ erant. Si enim eos qui peccant deus in vita sustinet, ipsorũ expectans conuersionem: multò magis credendus est, eos qui virtute magni futuri sunt, nequaquam vita priuare. Neque multò post, puerorum interfector Herodes pœnas dedit violentæ cædis, acerba morte vitam soluens, prout scribit Iosephus.

Tunc completũ est, quod dictum est ab Ieremia propheta dicen-

Ierem. 31. te: Vox in Rhama audita est lamẽtatio, ploratus, & fletus multus,
D Rachel plorans filios suos, noluit cõsolari, eo quod nõ sint. Quã-
do dicit, Tunc completum est quod dictum est, significat
hoc prouidente deo factum esse, ac per prophetam prædi-
cente, & ita fieri permittente, secũdum suam gubernationẽ.
Rhama nomen erat loci in Bethlehem. Nominauit autem
Bethlehem Rachel propter Râchel vxorem Iacob, quæ in
Bethlehem sepulta est. Postquam autem dixit, Vox in Rha-
ma audita est, subdens declarat, quæ vox fuerit: quia lamen-
tatio, ploratus, & fletus multus, propter crudelissimam pue-
rorum extinctionem. Et noluit Bethlehem consolationem
admittere, quia pueri sui non sunt, hoc est, non viuunt. Hinc
autem calamitatis aperuit magnitudinem.

† *Mortuo autem Herode, ecce angelus domini in somnis appa-*
† *ret Ioseph in Aegypto, dicens: Surge & accipe puerum & matrem*
eius, & uade in terram Israel. Defuncti sunt enim qui quærebant
animam pueri. Terram Israel simpliciter dixit Palæstinam.
Quærentes autem animam pueri, vt eam auferrent, & à cor-
E pore separarent, dicit eos qui Herodem contingebant.

† † *Mortem acerbam habuit Herodes. Febre enim, dissenteria, sca*
bie, podagra, ac uerendorum putredine, generatione uermium, spi-
randi difficultate, ac tremore membrorum malam soluit animam.

Qui excitatus, accepit puerũ & matrem eius: & uenit in terrã
Israel. Cæterũ quum audisset, quod Archelaus regnaret in Iudæa
pro Herode patre suo, timuit illò ire. Volebat quidem habita-
re in partib⁹ Iudææ: siquidẽ Iudæa & Galilæa Palæstinę re-
giones erãt. Verùm propter Archelaũ timuit illò ire, ne for
tè & ipse patrẽ imitaretur. Neque enim determinatè signifi-
cauerat angelus habitationis locũ, vt fiduciã habere posset.
Scire autẽ oportet, quòd mortuo puerorũ interfectore He-
F rode: quatuor filiis eius electis, diuisit Cæsar Augustus re-
gnum ipsius: Archelao quidem Iudææ regionem distribuit:
aliis verò partes alias, sicut dicit Lucas. Eos autem reges te-
trarchas nominauit: quoniã quisq; eorũ quartæ partis prin
cipatũ tenebat. Quod si Lucas Pontium Pilatũ Iudææ præ-
Iosephus li. 17. ant. cap. 17. & 19. sidem scripsit, nihil mirum. Postmodum enim Archelao è re
gno propter accusationes electo, in posterum nemo rex, sed
procurator dicebatur. Itaque Pilatus in prę sidem Iudęæ sub
Tiberio Cæsare à Roma missus est.

Oraculo autem accepto in somnis, secessit in partes Galilææ, & A
profect⁹ habitauit in ciuitate, quæ uocatur Nazareth. Atqui si in
Iudæam ire metuebat propter Archelaum, oportebat & Ga
lilæam timere, propter fratrẽ eius Herodẽ, qui in ea tetrar-
cha erat, sicut dicit Lucas, Verùm Bethlehem sita in Iudæa,
su specta erat.

† *Vt compleretur, quod dictum est per prophetas, quod Nazaræus*
uocabitur. Et vbinam hoc prophetæ dixerunt? Ne quæras:
neque enim inuenies. Plurima enim propheticorum volumi
num perierunt: partim quidem per frequentes captiuitates:
partim autem propter Hebræorum negligentiam: nonnulla
quoque propter malitiam.

CAPVT TERTIVM. PRIMVS IOANNES PRAEDICAVIT REGNUM CŒLORUM.

IN *diebus autẽ illis, accedit Ioãnes Baptista præ-* Cap. 3.
dicãs in deserto Iudææ. In quibus diebus? Ne
q; enim quando Iesus puer adhuc, ex Aegy-
pto venit Nazareth, sed cùm iam triginta es Lucæ 3.
set annorum, sicut narrat Lucas. Verùm scri
pturæ mos est, in dieb⁹ illis, dicere, hoc est,
sequentibus, de quolibet tempore: manifestando solum
tempus illud, quo facta sunt, quæ narrare vult: quemad-
modum nunc fecit euangelista, quæ in medio sunt præter-
mittens. Et quare post tricesimum annum venit Chri-
stus ad baptisma? Quia ætas hæc solidæ atque perfectæ
prudentiæ est. Quia enim futurum erat, vt veterem trans- C
mutaret legem, nouámque conderet: ad transmutandum
autem & statuendum, tali opus erat sapientia: ideo tantam
expectauit ætatem. Primùm siquidem lubricas pertran-
siens ætates, nempe pueritiam, quæ multam habet insi-
pientiam: adolescentiam, cuius est vehemẽtia voluptatum:
iuuentutem, in qua nimia est auaritia: postea in ætate viri-
li, tam quoad corpus, quàm quoad prudentiam, venit ad
baptisma, vt ab hoc demonstratus, deinceps docere incipe-
ret, signáque facere. Propter hoc enim etiam tunc Ioannes
à deo mittitur ad Iordanem prædicans baptismum, vt ba-
ptisini causa multi concurrerent: & in medio multorum ad-
stãs Christus, testimonium acciperet: infernè quidẽ à Ioan-

D ne, supernè verò à patre & spiritu sancto: & hinc eos attrahens, inciperet sacris initiare, ac miracula ædere. Vnde autem venit Ioannes? Ab interiori eremo. Ait enim Lucas: Luc. 3. Factum est verbum domini super Ioannem Zachariæ filium in deserto: & venit in regionem, quę circa Iordanem erat. Hanc igitur regionem, quę circa Iordanem erat, Matthæus desertum nominauit Iudææ. Duas siquidem innuit eremos: vnam interiorem, à qua venit Ioannes: alteram, quæ circa Iordanem erat, ad quam venit.

Et dicēs: Resipiscite: instat enim regnum cœlorum. Pœniteat, inquit, vos errorum vestrorum: instat enim Christus, q̃ post me venturus est: nam hunc nominat hic, regnum cœlorum, vt pote cœlestem regem, secundum diuinitatem: qui si vos inuenerit resipiscentes, donabit peccatorũ remissione. Vel E regnum cœlorum, dicit politiam angelicam, quam Christus paulò post conditurus erat per Euangelica præcepta. Dicitur quoq; regnum cœlorum, fruitio cœlestium bonorum. Significat & alia plura nomen variæ significatiuum regnum cœlorum, prout in sequentibus erit inuenire.

Hic est enim de quo dictum est ab Isaia propheta dicente: Vox Isa. 40. *clamãtis in deserto: Parate uiam domini rectas facite semitas eius.* Vox clamantis: defectiua est oratio. Intelligitur enim: vox, subaudi, est mihi viri, clamantis in deserto, illa scilicet quæ est apud Iordanem. Clamantis autem, quæ sequũtur: Parate viam domini & cætera. Viam autẽ domini & semitas eius, vocat animas, ad quas venturũ erat verbum euangelij: quas F etiam parare exhortatur, siue mundare instrumẽto pœnitentiæ, affectionum spinas extrahendo: peccati lapides eiiciendo: & ita suaues ac molles ad ipsius susceptionem efficiẽdo.

Ipse autem Ioannes habebat † uestimentum suum è pilis came- † *lorum, & † zonam pelliceam circa lumbos suos: esca autem eius locustæ erant, & mel syluestre.* Meminit & vestis, & cibi eius, ostendens & pannum, & simplicitatem eorum: & per hæc docens corporis minimam habendam esse curam, despiciendãque sumptuositatem. Ne quæras autem, quis illi vestem texebat, aut vnde zonam habebat. Multo enim magis admirandum est, quo modo in eremo à puero aeris inæqualitati per talem ætatẽ assuefactus est. Id autem vnum scito, quòd etiã illa, diuina ei prouisione subministrabantur: & ita afflictionibus sufferendo perseuerabat. Locustas verò quidam herbarum esse virgulta dixerũt: quidam autem herbã dictam locustam: alij verò ipsum insecti genus. Dicunt enim vsque ad hodiernum diem, in illis partibus pleroſque illud edere fumo siccatum: & ipsum inter animalia munda legislatorẽ annumerasse: habere autem grauẽ odorem, malumq; gustum. Primùm tamen potius tenendum est. Mel quoque syluestre in petrarum scissuris ab agrestibus apibus conficitur: sed amarum est ac insuaue. A

† *Habitu etiam prædicabat: uestem gerens lugubrem. Dicunt autem camelum, medium esse inter munda animalia & immunda: licet enim ruminet tanquam mundum, infernè tamen ungulam non habet fissam. Quia igitur Ioannes populum Iudaicum, qui miserè mundus apparebat, ac Gentilem, qui immundus erat, ad deum adducebat: Idcirco pilos ferebat camelorum.* B

† *Omnes sancti cincti à scriptura inducuntur: uel tanquã semper in opere positi: negligentes enim & delicati nõ cinguntur: uel quia concupiscentiæ affectiones mortificarunt. Pellis nãque mortui animalis pars est.*

Tunc exibant ad eũ Ierosolyma & omnis Iudea, omnis q̃; regio undiq; Iordani finitima, & baptizabãtur ab eo in Iordane, cõfitentes peccata sua. Primùm quidem baptizantis opinio spem omnibus erigebat. Erat enim pontificis filius: & nũc primùm ab eremo descenderat, multis ornatus virtutibus, solóq; visu non parum auertebat metum. Deinde autem noua prædicationis apparentia, regnũ cælorum annunciabat: de quo tunc primum audiebãt. Tertiò verò quod etiam magis vrgebat, C propheta Isaias dictum illud, Vox clamantis in deserto, de Isa. 40. illo prædixerat. Et quo modo nullus euangelista scribit, q̃ Ioannes turbis clamauerit, parate viam domini, sicut de illo propheta ait? Manifestè quidẽ nullus scribit. Verisimile est tamen & hoc clamauisse, quanq̃ scriptum non sit, vtpote per se intellectum. veruntamen etiam illud, Resipiscite &, Facite fructus dignos pœnitẽtia, tantundem valet, quãtum, Parate viam domini. est enim præparatio ac repurgatio prę dictæ viæ ipsa resipiscentia, ac virtutum fructificatio. Exibant autẽ ad ipsum Hierosolyma ciuitas, siue Hierosolymi tæ: ita enim dixit Marcus. Quam autẽ habuerit virtutẽ Ioã- Marci. 1. nis baptisma, quamq̃; differẽtiam à baptismate, quod Chri-

Dstus statuit, diligenter apertum inuenies in explanatione euangelij secundum Marcum. Nam in ea conuenientius visum est rem hanc declarare, vbi scriptum est, Prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. *Marci.1.*

Porrò cum uidisset multos Pharisæorum & Sadducæorũ uenientes ad baptismum suum: dixit eis: Progenies uiperarum, quis demõstrauit uobis fugere à uentura ira? Iudæorũ genus variis appellatur nominibus. Siquidem Hebræi dicuntur ab Heber, vtpote lingua eius vtentes. Solius enim eius linguam seruauit deus inconfusam: quia cõmunicare noluerat cum illis qui turrim ædificabãt. Ab hoc autem descenderat Abrahã. Israelitæ verò dicti sunt à Iacob, qui deũ in scala vidit, & Israel appellatus est. Israel enim tantundem valet, quantũ, E videns deum. Iudæi autem à Dauid: quam postquam de tribu Iuda ad regnũ elegit deus: eiúsq; posteris dedit, vt hęreditario iure regnarẽt: tribum illam claram reddidit, vtpote ab eo tẽpore regiam: ita vt etiã qui ab aliis tribubus descenderent, postea Iudæi quoq; ab hac, cõmuni vocabulo dicerẽtur. His ita distinctis, dicere etiam oportet, de duabus Iudæorum sectis, quæ hic ponuntur. Sadducæi in cęteris quidem Iudæi erãt: verùm spiritũ, & angelos, ac resurrectionẽ mortuorũ negabãt, neq; oĩno esse credebant. Pharisæi verò & ipsi quoq; in cæteris Iudæi, habebant quasdam obseruationes cæteris non communes, vt ieiuniũ bino in hebdoma de die: substantiæ decimas, quas pauperibus erogabant: lotiones ac purificationes vrceorum, paropsidum, ac scyphorũ, alióq; huiusmodi mores. Sicut autem scribę siue legisperiti ac doctores, aliis præstantiores erant: ita sanè & Pharisæi ac Sadducæi, tanquam aliis superiores sese iactabant. Hos igitur Ioannes accedere videns, ipsosq; agnoscẽs: tum per inhabitantẽ in se gratiam, tum verò à veste habitúq; insigni: liberius eos arguit: siquidẽ fiduciã in eo habebat, qui se miserat. Miscet autẽ reprehẽsionis asperitati laudem: vt inde quidẽ humiliẽtur, hinc autem cõsolationem accipiãt. Nam ipsos alloquẽs, progenies viperarũ appellauit. Sicut enim viperarum proles, quum pariuntur, suas occidunt matres, exeso earum ventre: ita sanè & Iudæi suos patres spirituales, puta prophetas occiderant. Laudauit autem ipsos, dicens: Quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? Ap-

parebat enim & sola ipsorum prudentia. Futuram verò iram A dicit, vel quæ à Romanis in obsidione futura erat: vel quæ à deo in die iudicij: quam, ad pœnitentiam properando, fugiebant. Erumpendo igitur ad Pharisæos ac Sadducæos dirigit sermonem: eos autem spiritu discernens, hæc illis dicebat, qui in Christum crediturí erant, & ita prædictam iram omnino euasuri. Quòd si Lucas hæc turbis illum dixisse ait *Luc.3.* ad se vt baptizarentur venientibus: nihil inde turberis. Verisimile est enim bis hæc Ioannem dixisse: nũc quidem his, nunc verò illis. Admirabatur autẽ Ioannes magnam ipsorũ mutationẽ: quomodo hi qui prophetas occiderant, ipsum quoq; non occiderent, sed magis ad pœnitentiam venirent.

Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ. Quia ergo resipiscentis, scitote, quòd non sufficit prauitatẽ duntaxat fugere: sed B oportet virtutem quoque operari. Declina, inquit, à malo, *Psalm. 33.* & fac bonum.

Et *ne uideamini dicere intra uos: Patrem habemus Abraham.* Ne videamini, hoc est, ne velitis. Admonet autem ne in cordibus suis dicant: Patrem habemus Abraham: & sufficit nobis ad virtutem quòd ab illo descendamus. Neque enim vlos oportet de progenitorum virtutibus gloriari: quum ipsi negligentes sint de propriarum operibus virtutum.

Dico enim uobis: Potens est deus de lapidibus istis suscitare filios ipsi Abrahæ. Ne putetis, inquit, quòd si vos absq; fructu virtutum perieritis, nulli reliqui erunt Abrahæ filij. Potest *Gene. 21.* enĩ deus de inanimatis his lapidibꝰ suscitare filios ipsi Abrahæ. Etenim ipsum quoq; Isaac suscitauit ei, de inanimato ac C lapideo Saræ vtero. Potest & alio modo dici. Ne gloriemini quòd originem habeatis ipsum Abraham. Neque enim hoc vestrum bonum opus est, sed dei donum: qui potest, nẽ pe omnipotẽs, de apparẽtibus his lapidibus, suscitare filios ipsi Abrahæ. Quidam autem dicũt eos, qui è Gẽtibus crediderũt, his verbis insinuari: qui primùm ad veritatem obdurati & insensati, postea per fidem, in filios adoptati sunt. Alij verò illos designari dicunt, qui tẽpore passionis Christi ob petrarũ scissionẽ per fidẽ in filios adoptati sunt. Et hi autẽ & illi in Abrahæ filios cooptati sunt, vtpote cũ ipso æternæ hæreditatis participes. Propriè enim Abrahæ filij sunt, qui virtutes eius imitãtur, ac sorte ipsius in regno cælorum

digni habentur: siue ex Iudæis sint, siue ex gentibus. Nam tantò maior est virtutis cognatio, quàm sanguinis, quantò anima corpore præstantior est.

Iã enim iecuris ad radicẽ arboris posita est. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonũ exciditur, & in ignẽ mittitur. Quũ iam eos terruisset dicens, quòd nisi cauerent, à genere Abraham exciderent, auget adhuc metum. Non solũ, inquit, à tali genere excidetis, verùm etiã irremediabili modo, citius à præsenti vita excisi, etiam ibi in futuro pœnam luetis. Securim enim figuratiuè mortẽ appellauit: arbores autem homines, radices verò vitã ipsorum: ignẽ etiã dixit ipsius gehennæ. Quidã verò radicẽ interpretantur ipsum Abrahã: arbores autem Iudæos, qui ab ipso pullularũt: securim quoque Christum, qui ipsos quidem excisurus erat, fructum ad euangelij fidem nõ ferentes: inserturus autẽ illos, qui è gentibus crederent. Postquam ergo fastum ipsorum terruit, ac cordis eorum duriciem timore cadendi à genere Abraham, excisione ac igne emolliuit: deinceps sermonem de Christo eum multa dignitate inducit, vt ipsi apparenti occurrerent.

Ego quidem † baptizo uos aqua ad pœnitẽtiam. Qui autem post me uenturus est, fortior me est: cuius non sum idoneus calceamẽta portare. Ipse uos baptizabit spiritu sancto. In pœnitentiã, hoc est, propter pœnitentiam. Ipsos enim cõfitentes siue resipiscentes baptizabat, quia eos pœnitebat: eratq; tale baptisma pœnitentiæ demonstratio. Post se autem venturum dicit Iesum, ante quem ipse viam illi præparabat, clamans, Parate viã domini, vt supra narrauimus. Dixit quoq; Christum se fortiorem, vt pote diuinitati vnitũ. Illud verò, Nõ sum idoneus calceamenta portare, excellentem eius qui prædicabatur exprimit dignitatem. Tantundem enim est ac si diceret: Neq; inter extremos ipsius seruos numerari possum, ꝓpter magnitudinem diuinitatis ipsi vnitæ: postremis siquidẽ seruis huiusmodi commissum est obsequium. Reliqui verò Euangelistæ, corrigiam calceamentorum eius soluere dixerunt: vt manifestum sit vtrumque dixisse: nũc quidem hoc, nunc verò illud. Dicẽs autem, ipse vos baptizabit in spiritu sancto, palam fecit dominici baptismatis dignitatem. Meũ, inquit, baptisma abstinentiam à peccatis operatur: illius verò, spiritus sancti participẽ facit. Matthæus sane, Marcus & Ioannes

Marci.1.
Luc.3.
Ioan.1.

Ioannes dixerũt, in spiritu sancto. Lucas verò, in spiritu sancto & igni: vnde rursum manifestum fit, & hoc, & illud Baptistam variis dixisse temporibus. Nostris quidẽ maioribꝰ hic sermo demõstrat, spiritꝰ sancti sup Apostolos in igneis linguis descẽsum. Tunc enim in spiritu sancto & igni baptizati sunt. Postea verò idem operatur constitutum à Christo baptisma. Etenim cuiq; baptizato aduolat spiritꝰ sanctꝰ non solum ipsum sanctificans, verùmetiam inuisibiliter animæ eius sordes cosumens. Non sum autem idoneus, hoc est, non sum dignus: ita enim scripsit Ioannes.

Act.2.

† *Per metaphoram dictionis, gratiã abundantiam refert Baptista. Et ignis repetitione, gratiæ uehemẽtia ac incomprehensibilitas demonstratur.*

Qui hæc annotauit, uidetur legisse, In spiritu sancto & igni.

Cuius uentilabrum in manu eius: & emundabit aream suam: & congregabit triticum suum in horreum, paleam autem cõburet igni inextinguibili. Ex his demonstrat, quod iudex etiam sit futuri seculi. Et aream quidem vocat, vniuersalem orbis ecclesiam, ad quam omnes operatores à domini prouidentia conducuntur. Ventilabrũ autem iustum eius iudiciũ, quod eos sanè, qui omni iniquitatis vento agitantur, quasi paleaceos, tradit igni gehennę inextinguibili: illos verò qui virtutum habent grauitatem, in apothecam cælestiũ tabernaculorum colligit. Nunc siquidem in area mixta sunt triticũ & palea: tunc autem omnino discernentur, quando frumentum in apothecam deferendũ est. In manu autem sua dixit, eo quòd promptus ac paratus est ad diiudicandum. Vide autẽ quòd postquã baptizauerit in spiritu sancto, expurgat adhuc aream suam, ne suscepto baptismo torpeas.

Tunc accedit Iesus à Galilæa ad Iordanem, ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo. Cum seruis venit dominus: sed illi quidem vt pœnitentiæ actus demõstrarent accesserunt, ipse verò vt populo manifestaretur Israeli.

Ioannes autem prohibebat eum dicens: Mihi opus est ut abs te baptizer, & tu uenis ad me. Cognouit quis esset per inhabitantem in se spiritum sanctum. Ait enim Ioannes euangelista: *Ioan.1.*

D Videt Ioannes Iesum venientẽ ad se,& ait:Ecce agnus dei, qui tolit peccata mundi, & cætera. Nunc verò prohibebat ipsum dicens:mihi opus est vt abs te baptizer:ego peccatis obnoxius,ab eo qui peccare non potest:in nuda aqua baptizans,ab eo qui baptizat in spiritu sancto &igni:seruus à domino:homo à deo,& tu tamẽ ediuerso venis ad me? Alij enim per interrogationem legũt verba illa,Tu venis ad me? Theologus autem Gregorius per affirmationem quasi prophetantis ac dicentis:Sequeris me qui occidar,hoc est, occideris & tu.

Respondens autem Iesus,dixit illi:Sine modo. Desine modo impeccabilitatis ac diuinitatis meæ velamenta obtendere:
E neque enim sunt hæc præsentis temporis:sed dispensatorio modo à te baptizor. Quemadmodũ enim propter homines homo factus sum, vt tãquam homo fallam diabolum ipsos decipientẽ:ita propter ipsos, sicut ipsi baptizor:vt in aquis eorum sordes sepeliam, qui regenerandi sunt per aquam & spiritum. Simul autem & hoc dispensatorie ago,vt videlicet per baptismum populo demonstrer.

Sic enim decet nos complere omnem iustitiam. Sic congruit vt compleam omne dei præceptũ:hic enim iustitiam prçceptum dei appellat, Omnia, inquit, quæ iussit lex compleui præcepta:solum nempe id reliquũ est,vt baptizer,Sic itaq; decet,vt compleã omnem iustitiam,videlicet per baptismũ vt quia vetus Adam vnicum non compleuit præceptũ: ego
F nouus Adam pro ipso omnia adimpleam,illiusq; posteritatem perficiã,& à condemnatione quam ille à se descendentibus distribuit,illos liberẽ,qui me imitabuntur. Præceptũ
Ioan.1. autem erat dei,sed baptismus ioannis. Ait enim: Qui misit me ab baptizandum in aqua,& cætera.

Tunc omittit eum. Baptizatus autẽ Iesus statim ascendit ab aqua. Dicunt aliqui quòd vnumquemque baptizatorum,in aquã ad collum vsque immissum detinebat, quousq; peccata sua cõfessus esset, & post confessionem ascendebat de aqua, Christus autem quum peccatum non haberet, non est detentus in aqua: & ob hanc causam aiunt Euangelistam dicere, quod statim ascendit de aqua.

Et ecce aperti sunt ei cœli: & vidit spiritum dei descendentem tanquam columbam, & venientem super se. Et ecce vox de cœlo

dicens:Hic est filius meus dilectus,in quo mihi bene complacitum A
est. Veteris Adam inobedientia paradisum nobis clausit:noui autem obedientia cœlum nobis aperuit .Maiorem enim bonorum fruitionem nobis acquisiuit, quàm fuerit perditio.Et vide quo pacto Christus populo demonstratus est:clarè videlicet ac manifestè. Postquam enim Ioannes de ipso turbis prædixerat, ac sensim ad huius dicta animũ aduertebant:vt viderunt etiam ipsum quasi vnũ de populo baptizari,offendiculum passi sunt. Et idcircò cæli quidem aperiuntur,ostendẽtes, quòd ab ipsis descenderit columba, vt super eum vocẽ deriuaret, ne ipsam de Ioanne testifica ri putarent.Et ita pater testimoniũ dedit filio: spiritus sanctus verò super eum descendit, quasi digito demonstrans hunc esse,de quo ferretur testimonium. In specie autem columbæ.Hoc enim animal in multis spiritum sanctũ imi- A
tatur. Siquidem homini amicum est:nec facilè irritatur ad iram:pullis quoque priuatũ patienter sustinet, neq; minus ad eos,qui se priuauerũt,accedit: mundissimum etiam est, & bono gaudet odore.Huius quoque columbæ figura erat illa,quę Noe finem diluuij nunciauit.Quemadmodũ enim *Gene.8.*
tunc erat diluuium ab aqua,ita & nunc à peccato:& sicut illa denunciauit cessationem illius diluuij, ita & ista huius præsentis.Aperti sunt autem cœli:& super baptizatum descendit spiritus sanctus: vt discamus super omnem hominem baptizatum cœlos aperiri, vocantes ipsum ad supernã habitationem.Ad eum quoque accedit spiritus sanctus. C
Quod si hæc sensibilibus oculis non videmus,ne diffidas.Signa namque fidelibus non dantur,sed infidelibus: nobis autem signorum loco sufficit fides.Simul etiam attẽde: quòd *Matt.26.*
sicut in Paschate,siue cœna mystica, in vna mensa Iudaicum paschа adimpleuit ac finiuit: & suo dedit initium: ita *Marc.14.*
quoque in baptismate, in eodem flumine fecit vtrumq;. *Luc.22.*
Cœlorum enim apertio, & spiritus sancti descensio,Christiani baptismatis dona erant. Quid est autem, in quo mihi complacitum est?hoc est,in quo oblector.Vel.Quia na- *Luc.2.*
to ipso laudes cecinerunt angeli, dicentes, Gloria in altissimis deo,& in terra pax,in hominibus beneplacitũ,id est,bona voluntas:bona autem voluntas erat, vt homines saluarẽtur:ideo nunc dicit:Hic est,in quo hominibus bona volui,

Cap.4. D hoc est, per quem est hominum salus.

Cap.4. *Tunc Iesus subductus est in desertũ à spiritu ut tentaretur à diabolo.* Postquam tanquam homo omnia ad hominum doctrinam & fecit, & tulit: semetipsum post baptismũ spiritui sancto tradit: vt ab eo ducatur, quocũq; ille iusserit. Ducitur autẽ in desertũ, vt à diabolo oppugnetur, vt & tu post baptismum nequaquã tuiipsius ductor sis, sed ducaris potius à spiritu. Et post baptismum in tentationes incidens non turberis. Ad hoc enim armatus es, vt prælieris. Et hinc est, quòd accedẽtes tentationes deus nõ prohibet. Primùm quidem, vt virtutẽ armaturę, qua indut⁹ es, agnoscas. Deinde vt bellare discas. Ad hæc vt probatus fias. Præterea vt hoc modo non extollaris. Demum vt scias magnum tibi concreditum

E esse thesaurum. Nisi enim ita fuisset, nequaquam frustra tecum cõfligeret inimicus: Nam vbi diuitias videt, ibi aciem ex aduerso instruit. Ductus est autem in desertum inaccessum: quod manifestans Marcus, dicit etiam fuisse ibi cum be-

Marc.1. stiis: vnde maius quoque bellũ demõstratur. Tunc enim magis irruit diabolus, quum hominẽ magis viderit solitariũ, omniq; priuatum consolatione.

Et quũ ieiunasset quadraginta dies & quadraginta noctes, postea esuriit, Primùm ieiunauit, innuens quòd magnum propugnaculum sit ieiunium, his qui dæmoni repugnant. Non excessit autem mensuram, quam ante ipsum attigerat Elias, & ante illum Moses: ne virtutem humanæ naturæ supergrediens, incredibile faceret se hominem esse: & hinc est, quòd postea esuriit, hominem se esse confirmans. Siquidẽ homi-

F ni proprium est ex ieiunio esurire. Superfluè autẽ addi videtur de noctibus. Puto tamen propter Hebræorum ieiunia additum esse: qui diebus ieiunantes, noctibus edebant. Marcus tamen & Lucas, noctes tanquam subintellectas præ-

Marc.1. terierunt

Luc.4. *Et quũ accessisset ad eum tentator, dixit: Si filius dei es, dic ut lapides iste panes fiant.* Marcus autem & Lucas dixerunt, quòd etiam in quadraginta diebus tentabatur: vt manifestum sit, quòd in illis quidem ipsum è longinquo tentabat: nẽpe per somnum, per tristitiam, per ignauiam, & similia. Postquã autem ipsum esurire cognouit, iam prope ac manifestè apperuit: idque per vitium fami conueniens, puta gulam. Con-

sidera verò quid faciat. Audierat & à Ioanne, & per vocem A
cælitus delapsam, hunc esse dei filium: ignorans ergo quòd dei filius carnẽ assumpsisset: siquidem latuit eum arcanum incarnationis mysterium: suspicatus est hominem quidem esse: à deo tamen ob virtutes ipsius adoptatum. Itaque ei iam tantum inuidit honorem, sicut & veteri Adam: nisus-

Gene.3. que est hunc, velut illum ab ipso deiicere. Et idcirco propius accedens, primam producit tentationem, nempe gulositatem, per quam cœpit & primũ Adam. Quia ergo nullus aderat cibus, eo quòd desertus nimis esset locus: sciebat autem fami conuenientem esse panem: ipse quidem non adfert, eo quòd ab aduersario Christus sumpturus non erat: sed iubet, vt de lapidibus panes efficiat. Et ne Christus in-

B sidias agnosceret, obserua technas eius, ac malitiæ magnitudinem. Non dixit simpliciter: Facito, vt isti lapides panes fiant: sed præmisit: Si filius dei es: vt appareat, quod vt demonstretur, an filius dei sit, petit lapidũ in panes fieri transformationem. Putat enim huiusmodi verbis pungendũ, tan quam rubore suffundatur, si filius dei non esse credatur: vt ignorato dolo, lapides in panes transformet, accepta certè à deo potestate: ac postmodum videns iam ipsos, magna attractus esurie, deiiciatur. Sed non latuit illum, qui sapientes comprehendit in astutia sua.

Qui respõdens dixit: ✻ *Scriptũ est: Non solo pane uiuet homo, sed omni uerbo, quod egreditur per os dei.* Intellecta illius Deute. 8.
astutia, signum nõ ędidit requisitum. Nam signa ad commodum intuentium fieri consueuerunt: diabolus autem nullam C
inde relaturus erat vtilitatem. Etenim neque visis postmodum omnibus quæ fecit Christus, in aliquo mutatus est. Sed ad occultam ipsius respondet cogitationem: & ex libri Deuteronomij scriptura ei silentium imponit: ac si diceret: Ad quid mihi opus est panes ex lapidibus facere, propter famẽ quæ me vrget, vt illis visis alliciar esca? Atqui non solo panc hominum vita seruari potest, sed & alio præterea cibi genere. Omne siquidem verbum ab ore dei egrediens ad eum, qui fame premitur, loco cibi vitam eius sustinet, & sufficit ei. Ita sanè gastrimargiæ dolum longanimitate ac to lerantia repulit. Obseruandum verò Matthæum pluraliter lapides dicere: Lucam verò lapidem singulariter. Frequen- Lucæ.4.

D ter enim apud Euangelistas, huiusmodi quæ nihil officiant, diuersitates reperies.

† † A ueteri testamento depromptum est. Est enim uerbum Mosis, Nam & Hebræi manna comederũt: quod quum nõ esset panis, omnem tamen eorum supplebat indigentiam: mutatum in omnia quæ optabat quisque edere, siue piscem, siue ouum, siue caseum concupisceret Iudæus, illius gustum manna ei præbebat.

Tunc assumit eum diabolus in sanctam ciuitatem. Assumit, hoc est, assumendo ducit. Permisit enim inimico ducere se quò luberet, & pugnare sicut vellet: vt vndiquaque victus, solus aufugeret. Sanctam autem ciuitatem vocat Ieruſalem, *Gene.8.* vtpote à deo delectam, & ideò in reuerentia habitam: aut eo quòd sanctum haberet templum.

E *Et statuit eum super pinnaculum templi.* Pinnaculum domuncula erat excelsa valde, ad latus templi superstructa.

Et dicit ei: Si filius dei es, præcipita te deorsum. Scriptum est *Psal.90.* *enim Angelis suis mandaturus est de te, ac manibus tollent te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum.* Prima victus tentatione, ad secundum procedit certamen: & per vanam gloriã ipsum nititur attrahere: ideoq; iubet, vt seipsum præcipites ac seruet. Vtque ipsum rursus pungat, præmittit iterum, Si filius dei es: quasi denuo videatur hoc signum ad hoc procedere, vt se filium dei esse demonstret, quanquam id prius nõ fecerit: putabat nempe facilius illi posse persuaderi: & si nõ F ob aliud, at saltem propter illos, qui eum mirabilia operantem visuri erant: tunc enim multi inferius aderant: & ita in expassam vanæ gloriæ nassam incideret: vtpote seipsum idcirco præcipitando, vt ab eis laudaretur. Ipsum quoque Dauitica attrahit scriptura: vt videretur etiam à scriptura diuina verisimiliter persuadere. Verùm hi eius doli Christum nequaquam latuerunt.

Dixit ei Iesus: Rursum scriptum est, Non tentabis dominum *deum tuum.* Tentat autem deum, qui nulla instante necessitate seipsum in manifestum præcipitat periculum, ob habitam in deum fiduciam. *Deute. 6.*

Iterũ assumit eũ diabolus in montẽ excelsum ualde, & ostẽdit ei omnia regna mũdi ac gloriã eorũ, dixitque illi: Hæc omnia tibi dabo, si prostratus adoraueris me. Superuacuũ fuisset nomẽ adscribi mõtis: quæ enim fuisset inde consequuta vtilitas? In-

terim frustratus secundo quoque impetu inimicus, ad tertium insuper præparatur: & per auaritiam quam nouissimam seruabat, vtpote periculosiorẽ, deiicere conatur: & in montem ducit excelsum valde: ac digito ei demonstrat, in † momento temporis, quod etiam addidit Lucas, hoc est, in *Lucæ.4.* paruo tẽpore, partes orbis, in quibus mundi regna sita erãt, dicens, In hac quidẽ parte positum est regnũ Romanorum: in ista verò Persarum: & in illa Assyriorum, ac pari modo de cæteris.

Et item: Hoc præcipuam habet gloriam, si formas spectes ac species: aliud verò in aliis: & vt semel dicã, omnia recensẽt. Deinde ait: Hæc omnia tibi dabo: putaquæ in regnis mundi continentur, si prostratus adoraueris me. Quomodo ô dolose tot ac talia commutas vnica ado- B ratione? Vtique: vt vbi præcepti facilitate deceperis auaritiæ hamo eum transfigas, videlicet quum amore possidendi regnorum diuitias te adorauerit. Manifestius autem ait Lucas, dixisse ei diabolum: Tibi dabo potestatem hanc vniuersam & gloriam eorum: quia mihi tradita est, & cuicunq; volo do eam: tu igitur si prouolutus coram me adoraueris, erunt tua omnia. Matthæus quidem hæc præteriit tanquam non necessaria: Lucas verò addidit, quia hoc loco dicta.

Pleraſque autem huiusmodi omissiones ac additiones apud Euãgelistas reperies, & in omnibus pro solutione prædictas adhibe causas.

Tunc ait Iesus, Abi satana. Scriptum est enim: Dominum deum *Deute. 6.* *tuum adorabis, & illum solum coles.* Hoc quoq; in Deuteronomio scriptũ est. Considera verò quòd in prioribus qui- C dem tentationibus patienter responderit: vbi autẽ vidit ipsum impudẽter dei ad se adorationem attrahere, diuinũque expetere honorem: tũc ipsum increpauit, dicẽs, Abi satana, hoc est recede aduersarie. Lucas verò scripsit. Abi post me *Lucæ.4.* satana, hoc est, è conspectu meo te aufer, quod enim post aliquem ponitur, ipsi non apparet. Neque sustinuit, vt mendacij argueret dicentem, Omnia sibi tradita esse: sed denuo ipsum à scriptura repulit: & versuto flagellũ facta est increpatio, neq; enim amplius tolerauit. Et ideo Matthæus quidẽ postremam scripsit auaritiæ tentationem: Lucas autem potius vanæ gloriæ: quia Matthæus sanè etiam ordinis tentationum curam habuit: Lucas verò solius narrationis earum.

D In quo ergo à tentationibus saluatoris instituemur? Vt certè inimico nunquam fidem habeamus: ne si vtilia quidem ac necessaria iubeat. Siquidem per ea, quæ commoda sunt adulatur: finit verò in malum. Vtque nec propter famem, aliàmue vrgentem necessitatem, faciamus dæmonis voluntatem, sed ad deum confugiamus: ne deum tentemus, neque diabolo signa petenti intendamus. Hæc enim occultato, sub eis dolo, postulat. Quidam autem dicunt diabolum Christo demonstrasse omnia regna mundi, & gloriam eorum: non ad sensum localiter, sed ad intellectum designando. Hoc autem dixerunt propter id, quod scriptum est, hæc in momento temporis demonstrasse.

Tunc † omittit eum diabolus. Lucas autem scripsit, quòd
E completa omni tentatione, diabolus abscessit ab eo vsque ad tempus. Apparet autem tres enumeratas tentationes, capita omnium esse tentationum. Ab his namque cæteræ omnes oriuntur, vt qui hos deuicerit affectus, contra omnes victoriam obtineat. Quòd autem additur, Vsque ad tempus, significat, vsque ad Iudæorum insidias. Tunc enim rursum oppugnabit, non per seipsum, sed per Iudæos, tanquam per organa quædam.

† † *Tres tẽtationes sustinuit dominꝰ, nẽpe gulæ, uanæ gloriæ, & auaritiæ. Sũt etenim hæc omniũ malorũ affectuũ capita: qui has deuicerit, ĩ multis quóque aliis magis uictor euadet.* Lucas itáque dicit, *quod omnẽ cõpleuerit tẽtationẽ, eo quòd tẽtationũ capita cõsumF mauit. Quod autẽ etiã angeli ei ministrãt, significat nobis quóque angelos post uictoriã ministraturos.* Omnia *siquidem propter nos & facit, & ostẽdit dominꝰ, cui ueluti deo semper angeli ministrãt.*

Et ecce angeli accesserũt & ministrabãt ei. Tẽpore quidẽ tentationũ non permisit eos apparere, ne prædã perderet: postquam autem aduersarium propria deuicit authoritate, ac fugere coegit, tunc iam apparent: vt noueris, quòd postquam in modum eius viceris, & te suscipient ac stipabunt angeli.

Quĩ audisset autem Iesus, quòd Ioãnes traditus esset, secessit in Galilæam. Postquam audisset quòd in carcerem traditus esset ab Herode tetrarcha, sicut in sequentibus dicturus est.

Secessit autẽ instruens nos, vt tentationes fugiamus. Neque enim vitium est, seipsum periculo non obiicere: sed vbi inciderit, non stare viriliter. In Galilæam verò abit, simul

quidem vt compleretur, quę de ea scribitur prophetia, sicut A
inferius dicetur: vtque inde piscatores piscaretur, apostolos
dico, qui ibi morabantur. Vnde & angeli subleuato in cælũ
Christo, Galilæos, appellauerũt eos, dicentes: Viri Galilæi Actorũ. 1.
quid statis aspicientes in cælum?

Et relicta Nazareth, ueniens habitauit in Capernaum, quæ est ciuitas maritima, in finibus Zabulon & Neptalim. Relicta, hoc est, præterita: tunc enim non est ingressus Nazareth.

Vt *cõpleretur quod dictũ est per Ieſaiã prophetã dicentẽ: Terra* Iesa. 9.
Zabulõ, & terra Neptalim iuxta uiã maris, trãs Iordanem, Galilæa Gentiũ. Populus qui sedebat in tenebris uidit lucẽ magnã: & qui sedebãt in regione & umbra mortis, lux orta est eis. Galilæa
quidẽ regio erat Palæstinæ. Olim autem data est in sortem B
duabus tribubus Zabulon & Neptalim: partẽ tamẽ eius inhabitabãt Gentes alienigenæ. Et videtur horũ prophetiãcorũverborũ ordo difficilis, tũ propter defectũ quorũdam, tum propter ignoratum eorũ intellectũ. Ego tamẽ à prophetico libro illum requirens, intellexi quo modo ea ordinare oporteat: nẽpe ita conuenit. O terra Zabulon, & ô terra Neptalim: intelligit autem Galilæam, sicut dictum est: & ô vos qui circa viam maris, id est, circa mare Galilææ habitatis: & ô vos qui trans Iordanem: & ô Galilęa Gentium. Vocat autem Galilæam Gentium, eam Galilææ partem, quam Gentes incolebant. Deinde comprehendens omnes, qui in prædictis locis habitabant, res illis salutares denunciauit, dicens: Populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam, & cætera. Et tenebras vocauit errorem. Errabant enim: Iu- C
dæi quidem circa scripturas, Gentes verò circa cultum diuinum. Lucem autem magnam Christum nominauit, qui frequenter lux vera appellatur: ipse etenim hos ab errore eduxit, illustrans eos in modum lucis. Deinde iterũ huiusmodi tenebras interpretatur regionem mortis, & vmbram mortis: his vocãs nominibus, quia sicut mortis regio ac vmbra, est sepulchrum: regio quidẽ, quasi locus, vmbra verò, quasi tenebræ. Nam tenebræ vmbra est: Ita & mortis spiritualis regio ac vmbra, erat ille error: regio sanè, veluti more sepulchri eos continens, qui in ipsum incidissent, mortui, quo ad sensum veritatis: vmbra verò, vtpote tenebris eos offundẽs.

Ne mireris autem, si prophetica eloquia integrè non po

D fuerit. Vniuersaliter enim scire oportet, euangelistas interdum quidem inregrè dictorum mentionem facere: quandoque autem illa abbreuiare: & aliquando verborum quidem sensum integrum seruare: quasdam verò dictiones mutare quando id in nullo sermonem potest corrumpere.

Ex eo tempore cœpit Iesus prædicare & dicere: Resipiscite: instat enim regnum cælorum. Hoc ante saluatorem Ioannes prædicauit. Incipit autem etiam inde Christus, vt ostendat principium suum fuisse Ioannem, & nequaquam illi contrarium esse. Operæprecium enim erat, vt primum alius de eo ferret testimonium: & tunc veniret ipse. Quidam autem dicunt, videri quidem eadem prædicare Christum, quę Ioannes: puta, Resipiscite: &, Instat regnum cęlorum: non tamen ita esse. Ioannes siquidem dixit: Resipiscite, propter pec-

E cata, in quib⁹ offendistis. Christus verò: Resipiscite, vt trãsferri mereamini à veteri testamento in nouum. Et Marcum

Marci.1. pro teste adducunt, qui addit: Et credite euangelio. Et Ioannes, inquiunt, Christum vocauit regnum cælorum: Christus autem cælestem angelicamque politiam, quam ipse conditurus erat, vt prædiximus. Marcus sanè pro regno cælorũ dixit, regnum dei. Intelligitur præterea regnum dei instare, vt super credentes regnet. Siquidem incredulorum, natura rex est filius dei & verbum: credentium verò, vtroque modo, natura videlicet & voluntate, quum sponte gubernationem eius suscipiant.

Ambulans autem circa mare Galilææ, vidit duos ✝ fratres, Si-

F *monem, qui uocabatur Petrus, & Andreã fratrem eius, mittentes rete in mare: erãt enim piscatores. Et ait illis: Venite post me, & faciam uos piscatores hominum. At illi continuò, relictis retibus, sequuti sunt eum.* Matthæus quidẽ in hoc loco dicit, postquam

Ioan.1. traditus est Ioãnes, hos esse Christum sequutos: Euangelista verò Ioannes, quod potius antequam traderetur. Præterea Matthæus asserit simul vtrũque vocasse Iesum: Ioannes autem, quod Andream quidem Iesus, Petrũ verò Andreas vocauerit. Vnde manifestum est hanc secundam fuisse vocationem. Etenim quum eum sequuti fuissent ante Ioannis traditionem, rursum ad patriam reuersi sunt, artéque priorem exercuerunt: vtpote videntes Ioannem quidem traditum esse, Iesum verò secessisse. Postmodum igitur Christus,

primum eis factum ignoscens, venit vt rursum eos recuperet: iubétq; vt se sequãtur, & pro retibus quæ possidebãt, sumãt ab eo rationalem sagenam: & in mare seculi mittentes, pro piscibus homines capiant. Et vide quomodo statim his quę possidebant relictis, obedierũt, nihil tergiuersantes. Ita nępe vult Christus, vt cuiuis necessitati suus præponatur discipulat⁹. Dixit autẽ: Venite post me, hoc est, sequimini me.

✝ *Fratres fuerunt, qui primùm à Christo docente uocati sunt: tum quia huic conuenit fraterno modo gubernare: tum quia fraterno modo sapere oporteat eos, qui ab ipso docentur.* ✝

Et progressus inde, uidit alios duos fratres, Iacobum Zebedæi & Ioannem fratrem eius, cum Zebedæo patre ipsorum, reficientes retia sua: & uocauit eos. Illi autem statim relicta naui & patre suo secuti sunt eum. Horum quoq; fidẽ intuere, qua patrem B etiam despexerũt. Necesse enim est, parẽtibus quoque prępONere Christum. Neque parua virtutis ipsorum demonstratio est: quòd paupertatẽ adeo facilè tulerint ac propriis manibus victum quæsierint: & mutuo inter se amore colligati fuerint: patrem quoque vnà secum habuerint, illiq; inseruierint. Verisimile est autem, audiuisse eos à Petro & Andrea, promisisse Christum, quòd sequentes se, redderet hominum piscatores.

CAPVT QVARTVM DE DOCTRINA CHRISTI.

ET *circumibat Iesus totam Galilæam, docens in synagogis eorũ.* In synagogis eorũ docebat: partim quidẽ vt plures attraheret: partí verò ne quis dicere posset: ꝙ rudes clãculo docens deciperet, palam non ausus docere. C

Et prædicans euangelium regni. Marcus *Marci.1.* verò scripsit: Regni dei. Est autem euangelium regni dei, nouum testamentum: vtpote de regno dei disputans: aut ad regnum dei, ipsi obedientes inducens.

Et sanãs oẽm morbũ, & omnẽ lãguorẽ in populo. νόσος quidẽ (ꝙ quo nos morbũ vertimus) est diutina puerśio habitudinis corporis: μαλακία verò (quã diximus lãguorẽ) principiũ est laxationis corporis, morbi prænuntia. Et in corpore sanè ita est. In anima autẽ morbus quidem est peccati actus: languor verò inductio cogitationis ad actus consensum.

D Diuulgata est autem fama eius per uniuersam Syriam. Marcus verò dixit, Exiuit autem rumor de eo in totam vndiq; regionem Galilææ finitimam. Lucas verò: Et egrediebatur sonus de eo in omem locum finitimæ regionis. Rumor autem & sonus significant famam eius. Præterea quam dixit Matthæus Syriam, hãc cæteri Galilææ finitimam regionem appellauerunt. Dimanauit autem de eo fama, quòd talia doceret, qualia nunquam audiuissent: & quòd sermones miraculis confirmaret: quódq; cum authoritate doceret ac operaretur, sicut in Marco manifestius inuenies.

Marci. 1. Luc. 1.

E Et obtulerunt ei omnes malè habentes uariis morbis & torminibus contractos, dæmonio oppressos, lunaticos, ac paralyticos, & sanauit eos. Post verba illa, Variis morbis, distinctio ponenda est. Tormina autem vocat morborum dolores. Lunatici verò tenentur affectione corruptorum humorum. Quia enim luna quum ad plenum lumen deuenerit, naturã habet per splendorem suum attractiuam humorum, qui in corporibus sunt: fit vt hi tunc turbentur. Frequens etenim ac prauus vapor ab ipsis eleuatus, cerebrum dilaniat, hominêmq; contorquet: quúmque hæc à luna patiantur, lunatici appellantur. Verùm cur à nullo horum priusquam curaret, de fide requisiuit, quemadmodum postea fecit à pluribus? Quia nondum manifestam suæ potentiæ demonstrationem dederat: alióque modo idem producere & adhibere poterãt, fide etiam non accedente.

F Et sequutæ sunt eũ turbæ multæ à Galilæa, & Decapoli, & Hierosolymis, & Iudæa, & à locis trans Iordanem sitis. πέραν τοῦ Ἰορδάνου, etiã videlicet à regione, quæ sita erat trãs Iordanẽ.

† Cap. 5. Quum uidisset autem turbas, ascendit in † montem. In mõtem proximum ascendit: simul quidem tumultus qui in imo erant declinans: simul etiam absque vlla distractione docere cupiens. Transit enim à cura corporum ad curã animarum. Nam ita semper ab illa transit ad istam: & rursus ab hac ad illam, vt variam præstet vtilitatem.

† † In monte beatitudines exposuit dominus, docens ex hoc oportere cupientem attingere beatitudinem, à depressis humi rebus abstrahi, & ad sublimia eleuari.

Quúmq; sedisset, accesserunt ad eum discipuli ipsius. Simul quidem turbæ ascenderunt, discipuli autem accesserũt, tan-

quàm familiarius erga eum affecti, & quippiã ab eo discere cupientes. A

Et aperto ore suo docebat eos. Quam ob causam dicit, quòd os suum aperuerit? Quia etiam non aperto ore docebat eos operibus. Ad discipulos quidem dirigit sermonem, ne turbis molestus esse videatur: communiter tamen illum proponit ad vniuersos ac singulos homines.

CAPVT QVINTVM DE BEATITVDINIBVS.

Dicẽs: Beati † pauperes spiritu: quoniam ipsorum † est regnum cælorum. Non dixit, pauperes, possessionibus, sed pauperes spiritu, hoc est humiles animo ac voluntate: animum nanque πνεῦμα, id est, spiritum nominauit. Neque enim qui infortunio quóuis humiliatur, hic beatus est: quia nihil quod inuoluntarium est, beatificat. Omnis enim virtus per id, quod voluntarium est, imprimitur. Pauperem autem hic vocauit animo humilem, vt πτωχὸς, id est, pauper dicatur ἀπὸ τοῦ κατὰ πτῶσιν, quod est timuisse, siue territum esse. Siquidem humilis aut modestus animo, deum semper timet, tanquam qui nihil vnquam iuxta illius beneplacitum peregerit. Cõsidera verò, quale fundamentũ doctrinæ suæ substernat. Quia enim superbia diabolum deiecit: ac protoplastum, putantem quòd postquã de ligno comedisset, deus fieret, cõtinuò prostrauit, radíxq; & fons omnium facta est malorum: contrarium ipsi præparat pharmacum, animi videlicet modestiam: & hanc radicem ac fundamentum substrũit virtutum: quo deiecto, reliqua omnia etiam si ad cælum vsque pertingant, detrahuntur ac decidunt, quemadmodum in Pharisæo ostensum est. Aptum quoque præmium huic rependitur: pro extrema videlicet abiectione summus honor: & quo nullus maior reperiri potest, Per modum autem beatitudinum præcepta hæc induxit, inuidiosum deuitans sermonem. Oportebat enim vt in principio mansuetè cum eis loqueretur: & ita paulatim ad præcipiendum deueniret. B

† Quã ob causam dixit pauperes, & nõ humiles? Quia pauperẽ † esse plus est, quàm humilem esse. Sunt enim uarij humilitatis modi:

D *hic quidem mediocriter animo modestius est: ille verò cum excellentia: quam humilitatem etiam Dauid commendat, dicens: Cor contritum & humiliatum deus non despicies.* Psal. 50

† *Beati qui † lugent, quoniam ipsi consolationem accipient.* Quia omnes putabãt eos esse beatos, qui in gaudio essent: miseros verò, qui in afflictione: huiusmodi opinionẽ radicitus euellit, contrariam substituens. Lugentes autem dicit, non qui simpliciter lugent, sed qui pro peccatis lugent. Miserum enim ac prohibitum est lugere ob ea quæ quis patitur. Tristitia enim mundi, ait Paulus, mortem operatur: ea verò quæ secundum deum est, pœnitẽtiam in salutem stabilem. Quo modo ergo alio loco dicit Paulus, Gaudete in domino semper? Quia & ille gaudium dicit, quod è luctu oritur. Habet E nãq; luctus repensum sibi gaudium. Quemadmodum enim postquam vehemens pluuia impetuosè descenderit, serenitas stabilior esse solet: ita quoq; deductis lachrymis, trãquillitas & gaudiũ animi succedit. Vult autem hic sermo, non modo de propriis nos lugere delictis, verumetiam de alienis: & talis erat Mosis animus, Dauidis, Danielis, Pauli, cęterorũq; huiusmodi. Consolationem verò accipiẽt, siue lætabuntur. Vbi? & in præsenti, & in futuro. In præsenti quidem ea spe, quòd peccata sua luctu redimant: in futuro verò non sola horum remissione, verumetiam beatitudine. 2. Cor. 7. Phil. 4.

† *Nam qui filios aut uxores mortuas lugent, non possessiones aut propria amant corpora, nec eo turbinis tempore, ullo modo cõcupiscunt, non iniuriis exasperantur, nec alia obsidentur affectione: quantò magis qui suas lugent ægritudines, eo modo quo eas lugere dignum est.* F

Beati † mites, quoniam ipsi hæreditatem accipient terræ. Quoniam olim ab hominibus magno studio affectabatur terræ possessio, hanc etiam pro virtutis præmio ponit. Quidã sanè terram intellectualem, cælum esse dicunt. Chrysostomus verò ait, quòd & sensibilẽ pro præmio posuerit, propter crassiores, qui sensibilia potius, quàm intelligibilia quærũt. Toto nãq; euangelio ad virtutem solet adhortari: quãdoq; per futura, interdum quoque & per præsentia. Quãquam neq; vbi intelligibilia ponit præmia, priuat sensibilibus: neque ediuerso, quum sensibilia pollicetur, intelligibilia aufert. Matth. 6. Quæritæ enim, inquit, primùm regnũ dei & iustitiã eius,

& hæc omnia adiicientur vobis. Et rursus: Nemo est qui reliquerit domum aut patrem, & cætera, qui non fruatur multò pluribus in hoc tẽpore, & in futuro seculo vita æterna. A Luc. 18

† *Mites dicuntur, non qui penitus non irascuntur: huiusmodi enim insensati sunt, sed qui iram quidem sentiunt, sese tamen continent: quando autem oportet irascũtur, sicut dicit Dauid: Irascimini & nolite peccare.* Psalm. 4.

Beati qui esuriũt & sitiunt iustitiam, quoniã † ipsi saturabũtur. † Quia de eleemosyna dicturus est: aufert primùm auaritiã, vt pura fiat misericordia. Iustitia enim auaritiæ cõtraria est. Dixit autem, Esurientes & sitientes, hoc est, plurimùm cõcupiscentes: vt vehemens auaritiæ amor in iustitiã trãslata, illam perimat, Saturabuntur autem, omni videlicet bono.

† *Quia auari abundantes esse uidentur & saturati: ideo ait iustos potius saturandos esse.* B

Beati † misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequẽtur. A deo certè, sed non tantam duntaxat quantam ipsi præstiterunt. Quantum enim interest inter malum & bonum, aut potius quantum inter hominem & deum: tantum humana misericordia distat à diuina.

† *Non possessionibus tantum præstatur misericordia, sed & sermonibus. Quòd si nihil habueris, etiam lachrymis præstatur: uarius est enim eleemosynæ modus, latúmq; præceptum. Misericordiam verò consequentur, hic ab hominibus, & in futurum à deo.*

Beati † mundi corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Puros corde intelligit, qui nullius peccati sibi cõscij sunt: aut qui conseruant à voluptatibus impollutũ, quam sanctimoniam vocat Paulus, dicens: Pacem sectamini ad omnes & sanctimoniam, sine qua nemo videbit deum. Videbit autem deum dixit, tanquam humana natura potentem. Hanc verò beatitudinem post eleemosynam posuit: nã multi iustitiam ac eleemosynam assecuti, circa voluptates deuicti sunt. Ostendit itaque solas illas non sufficere virtutes. C Heb. 12

† *Mundi corde sunt, qui continenter degunt: sine continentia autem nemo uidebit deum. Quemadmodum enim speculum si purum sit, figuras recipit: ita & anima pura dei suscipit uisionem.*

Beati † pacifici, quoniam filij dei uocabuntur. Qui non solum ipsi seditiones non mouent, sed & alios mouentes ad pacem reducunt, filij dei vocabuntur: vtpote filium eius vnigenitũ

D imitantes: cuius opus fuit dissidentia in vnum reducere, ac inimicos reconciliare. Erit profectò etiam beatus pacificus, hoc est, in pace seruans voluntatem propriæ carnis cum voluntate animæ suæ: & quod prauum est, meliori subiiciens.

† † *Non solum pacem cum omnibus habentes, uerùm etiam seditiosos mutuò inter se pacificantes. Dicuntur autem pacifici, & qui per doctrinam inimicos ad deum conuertunt: qui filij dei appellantur. Nam & unigenitus deo nos reconciliauit.*

† † *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* † Hoc dixit, ne putes vbiq; pulchrã esse pacem. Iustitiam autem hic vniuersaliter omnem virtutẽ nominauit. Quòd si huius quoq; egregij facinoris præmium posuit regnũ cælorũ: ne his indigneris quasi præ-
E mium alienum sumentibus. Quãquam enim variæ videtur acceptæ retributiones, propter nominum varietatem: omnes tamen regnum cælorum designant. Siquidem omnes qui his digni habentur retributionibus, regno quoque cælorum fruuntur: ideo etiam omnes beati dicti sunt.

† *Non soli martyres persecutionem sustinent, sed plurimi quoq; alij, quia illis sunt auxilio, qui afficiuntur iniuria, & uniuersaliter propter quamcunque uirtutem. Iustitia siquidem omnis uirtus est. Fures uerò & etiam homicidæ persecutionem patiuntur, non tamen beati dicuntur.*

† † *Regnum cælorum alij quidem dicunt, uitam quam in cælis degunt: Alij uerò æqualem angelis statum in cælis: Tertij autem,*
F *speciem diuinæ uisionis, quæ cuique rependitur iuxta qualitatem ac quantitatem suæ iustitiæ. Quarti uerò regnum cælorum dicũt remunerationem, quæ secundum habitam gratiam, datur his, qui ex se ad deum bonum accedunt.*

Beati estis cùm uos probris affecerint, & persecuti fuerint, ac dixerint omne malum uerbum aduersum uos, mentientes propter me. Ad apostolos qui aderant, sermonem dirigit: ostendens doctoribus proprium esse probris affici. Ne autem suspiceris, ꝙ simpliciter verbis malis impeti sit beatum: idcirco addidit, quæ planè distinctionem faciunt: videlicet, vt quæ dicũtur, mendacia sint, & propter Christum ea dicãtur. Quòd si hæc non ita se habẽt: miser potius est, qui malè audit, vtpote plurimos suis malis operib⁹ offendẽs. Quid ergo his admonitionibus mirabilius esse potest? Vtinã verò quæ ab

omnibus

omnibus euitantur, prẽmiorum magnitudine fiant omnib⁹ A
desiderabilia. Nam qui grauia, ac molesta, & hominum consuetudini ad id vsque temporis cõtraria prẽscripsit, persuasit tamen, & persuadet vniuerso ferè orbi.

Gaudete & exultate, quoniam merces uestra † multa est in cœlis. Gaudete & exultate spiritu, quicunq; probra ac persequutiones sustinetis: & modo quo dictũ est malè auditis. Dicens autem, Merces vestra multa est in cælis: aliam quoque consolationem induxit.

† *Nam opprobria sustinere magnum est, & graue admodum. Vnde & Iob postquam alias tentationes patienter tolerauerat: tunc maximè turbatus est, quando ab amicis opprobriis afficiebatur, tanquam propter peccata sua pateretur.* B

Ita enim persequuti sunt prophetas, qui uos præcesserũt. Hinc manifestum est quod illud, Beati estis & cætera, propriè ad discipulos dixerit: & ipsis mediantibus, etiã ad omnes, qui discipulos suos esset imitaturi. Ita enim, inquit, persequuti sunt prophetas, qui vos prẽcesserunt. Quomodo ita? opprobrio videlicet afficientes, & persequentes, & dicẽtes omne malum verbum mentiendo, propter deum. Sicut enim vos à me mittemini prædicaturi quæcumque præcepero: ita & illi à deo missi erant. Dicens autem, Prophetas qui vos præcesserunt: manifestat, quòd etiam hi prophetabunt. Sinergo, inquit, non erat illis indecorum pati propter deum: neque omnino vobis. Ita prophetis eos adæquando, mẽtes C
erexit ipsorum. Obserua autem post, quot prẽcepta posuerit beatitudinem tolerãdæ persequutionis, quæ sit propter iustitiam: & exprobrationis, detractionis, ac maledictorũ: quòd omnibus prædictis virtutibus oporteat adiutum esse eum, qui hæc certamina aggreditur. Nam ideo quoque certo vsus ordine, auream nobis catenam cõtexuit. Qui enim animo humilis est, propria lugebit errata: qui verò luget, etiam mitis erit: & qui mansuetus est, iustus quoque erit omnino: iustus verò, etiam miserebitur. His autem omnibus opere perfectis, etiam mundus erit corde: talis verò, pacificus quoque erit: qui autem huc vsque profecit, ad pericula etiam extendetur: accætera quæ sequuntur magno animo tolerabit. Postquam ergo quę opportuna erant admonuit, rursus laudibus eos recreat dicens.

D *Vos estis sal † terræ.* Terram hic homines appellauit, quasi è terra formatos. Est autem tantum ac si diceret: Homines in peccatis putrefacti sunt: corrupti ab humore affectionũ. Vos igitur à me electi ad curanda m hãc totius mũdi putredinem, estis sal terræ: accepta virtute ad constringẽdum ipsos & coartandum, præterea ad occidendũ vermes inuisibiles, hoc est, vt per bonam famam, rationales affectus à graui peccatorum odore liberetis.

† *Prophetæ ad unam gentem missi sunt, uos autem sal estis uniuersi orbis, per doctrinã arguendo ac stringendo dissolutos, ne æternos producant uermes.* Non ergo mordacitatem reprehensionũ abiiciatis, sed ex opprobria ac persequutiones sustinete. Ideo subdit: Si autẽ sal infatuatus fuerit, in quo salietur? Ad nihil amplius
E *ualet, nisi ut foras proiiciatur, & ab hominib⁹ cõculcetur. Si enim is qui docet infatuat⁹ fuerit, hoc est, nõ arguit ac stringit, sed emollitus est: in quo salietur, id est, corrigetur. Ex eo tempore igitur foras proiicitur à magistri dignitate, & cõculcatur, hoc est, despicitur.*

Quòd si sal infatuatus fuerit, quo salietur? Salis fatuitas, est debilitas mordacitatis ipsi⁹. Dicit ergo: Videte quale ministerium vobis cõmittendum est: & contendite ne laxemini persequutionibus, opprobriis, ac maledictis, vt prædictum est: neq; vtilem mordacitatem respuatis. Si enim sal infatuatus fuerit, quo salietur? hoc est, si vos molles effecti fueritis aut vtilem mordacitatem neglexeritis, quo alio sale saliemini, siue condiemini, sicut habet Marcus? Vos enim sal e-
Marci. 9. F lectus estis, nec alius reliquus est. Quantò igitur præ cæteris ad huiusmodi ministerium electi estis, tantò amplius cauere debetis, ne ob propriam mollitiem ac inutilitatem, & putrefactorum perditionem, vt dictũ est, accusari possitis.

Ad nihil ualet ultra, nisi ut proiiciatur foras et cõculcetur ab hominibus. Ad nihil amplius vtilis est sal infatuatus, nisi vt extra dominicam aulã proiiciatur, & conculcetur, hoc est, despiciatur ab hominibus.

Vos estis lux mundi. Mundum rursus dixit homines in mũdo habitantes: quib⁹ erroris caligine obscuratis, vos, inquit electi estis, vt lux eorum sitis, vtque oculos animarũ ipsorum luce doctrinæ ac scientiæ illuminetis, & ad semitas rectas diuini cultus deducatis. Ideo nempe ministerium saliẽdi ac illuminandi eis commissum erat. Primùm enim oportet à putredine liberari, deinde erudiri. A

Non potest ciuitas abscondi super montem posita. Per hãc, sequentem quę parabolam ad vitæ perfectionem ac munitionẽ ipsos inducit, & certaminum perfectos esse iubet, tãquã sub omnium oculis in posterum ponendos, & in medio huius mundi theatro certantes. Nõ potest, inquit, ciuitas abscõdi super montem posita Neque vos occultari potestis in doctrinę altitudine collocati. Reliquũ est igitur, vt soliciti sitis, quomodo gubernetis, & aliis oculos in vos figentibus, optimum sitis exemplar vitæ ac doctrinæ.

Neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Ne ne accendit quispiam lucernam, &c. Restat igitur, vt neque ego vos eo fine diuina scientia accenderim, vt absconderem: sed B
ecce pono vos super candelabrum, hoc est, super excelsum doctrinæ locum, vt omnes qui in domo sunt, illuminetis.

Sic luceat † lux uestra coram hominibus, ut uideãt uestra opera bona, & glorificent patrem uestrum qui in cælis est. Luceat sanè dicit, non iubet vt in spectaculum virtus ponatur, sed vt ipsa opere compleatur, quæ per se lucere solet: ac seipsam vnguenti more propalare: ideo luceat puritas vitæ ac sermonis vestri coram hominibus, non ob studium hominib⁹ placendi, sed vt videant vestra opera bona, quæ operib⁹ ac sermonibus imitentur, & præterea vt glorificent patrẽ vestrũ, C
qui in cœlis est, hoc est deum, à quo per fidẽ adoptati estis: filij quidem eius, fratres autem mei effecti, laudant enim ipsum, vt qui huiusmodi politiã ordinauerit. Ipse tamẽ Christus hanc constituit, sed propria opera solet patri frequẽter attribuere, vt in sequẽtibus erit inuenire: patrem videlicet honorans, & similiter demonstrans quòd vnum sint sicut natura, ita & voluntate.

† *Vobis, inquit, bona opera facientibus, luceat ab eis lux uestra: quæ nullo etiam publicante, per seipsam triumphare solet, á bonis operibus prosiliens.* †

Ne putetis quòd uenerim ad † soluendum legem: nõ ueni ad soluendum legem, sed ad complendum. Quia maiora præcepta cõditurus erat his, quę erãt in veteri testamẽto, dicens, Audistis quòd dictum est antiquis: Nõ occides. qui autẽ occiderit, reus erit iudicio, Ego autẽ dico vobis: Omnis qui teme

D rè irascitur fratri suo,reus erit iudicio,&c.& diuinæ cuius
Infra cod. dã cœlestisque politiæ viã incidere volebat: ne qui propter
nouitatem suspicarentur,quòd noua cõdens, vetera aufere
bat,eumq; cõtrarium illis esse putarent: primùm huic me-
detur suspitioni:Sed videam⁹ quomodo legẽ copleuerit ac
prophetas.Prophetas quidẽ cõpleuit:omnibus quę de ipso
scripserunt prophetæ,opere cõpletis. Nam ob id quoq; fre
quenter addiderunt euãgelistæ:vt compleretur quod dictũ
est per prophetam. Legem autem vno quidem modo cõple
Matth.3. uit,nihil transgrediendo eorũ quę lex iusserat. Dixerat e-
nim prius ad Ioannem: sic decet nos complere omnem iu-
stitiam.Alio autem modo:addẽs ipsi quę prætermissa erãt,
quod etiam hinc magis cõgruum est intelligere.Quũ enim
E lex peccatorũ fines prohibeat, Christus principia quoque
vetuit.Siquidem cędes fructus est peccatis,radix autẽ eius
est ira:nisi verò quis radicem abstulerit,quandoque tandẽ,
Exod,21 fructum producet, patet igitur mancum fuisse præceptũ,
Leui.24. quod solũ occidere vetabat. Hoc autem Christus cõpleuit
præcipiens non irasci quod & in aliis præceptis procedẽdo
licebit inuenire. Et quare vetus lex erat imperfecta? Quia
Hebræi duræ ceruicis erant,nec ferebant graue iugũ: illos
itaque velut infantes lacte potauit,nobis autem tanquã vi-
Mat.11 ris,solidũ apposuit cibũ. Quomodo verò alibi dixit Chri-
Deu.28 stus.Iugum meũ suaue est,& onus meũ leue:Quia leue fa-
Esaiæ.1 cit hoc laborum remuneratio,ac præmiorum magnitudo.
Lex enim se seruantibus bona terræ promittebat:Christus
F autem bona cœlestia.

† † *Non soluit sed compleuit potius legem ueterem: neque enim euangelio cõtraria erat,sed potius uia ad ipsum, ac præco præuius & umbra,typusq; :ueniẽte autẽ euangelio,cõpleta est ac cessauit,sicut nox appetẽte die,sicut umbra additis coloribꝰ. Oportebat enim pædagogũ præceptori cõcedere. Alio quoq; modo Christus legẽ cõpleuit,seruatis ipsiꝰ præceptis,finẽmq; impositi:quia abstracta imperfectione perfecit. Vnde cõtraria nõ sunt euãgelica præcepta his quæ lex iussit,sed cõsona:lex enĩ initiũ erat, euãgeliũ uerò pfectio.*

Amen quippe dico uobis,donec transeat cælũ & terra,iota unũ aut unus apex nõ præteribit à lege donec omnia facta sint. Dictio Amen,aduerbium est confirmatiuũ,idem significans,quòd verè.Intellectus autem eorum.quæ ordine dicũtur,hic est:

Quandiu mundus permanserit, hoc enim indicat,dicendo: A
Donec transeat cælum & terra,nequaquam prætermittetur
imperfectissimum aut leuissimum legis præceptum, donec
omnia legalia facta, siue opere completa sint à me. Per iota
siquidem, aut apicem, quod abiectissimum est significauit:
hæc enim in literis leuissima sunt, tanquam quæ cæteris fa-
cilius describi possunt.Est autem iota linea recta,apex verò
linea obliqua.Modus quoque confirmationis est dicere,Do
nec transeat cælum & terra, hoc non permittam. Dixit au-
tem hoc Christus,confirmans,q̃ legem non corrigeret,tan-
quam non potens,quæ illa iusserat opere complere: Nã vs-
que ad mortem ipsam compleuit. †

Quicunque ergo soluerit unum de mandatis istis † minimis, & docuerit sic homines, minimus uocabitur in regno cælorũ. Postq̃ B
seipsum praua suspitione liberauit, deinceps exterret, mi- De præ-
nasque ponit maximas pro futura legislatione sua. Quicũ- ceptis dei
que,inquit,vnum horum præceptorum spreuerit, quæ ego
stabiliturus sum:nec solùm ipse spreuerit,sed & aliis exem-
plo tale quid faciendi fuerit.Minima verò hæc præcepta vo
cauit partim quidem modestiæ causa,partim verò ne extol-
lerentur,qui ea seruarẽt: simul quoque docens nos propria
attenuare,quanuis magna sint & excelsa. Talis ergo minimꝰ
vocabitur,hoc est,omnium postremus, vilissimus,abiectis-
simus.Quod tantundem valet ac si diceret:In suppliciũ pro-
icietur.Regnum autem cælorum hoc in loco,secũdum suũ
dicit aduentum,in quo rex omnium apparebit.

† *De minimis,ut ne dicam de maioribus.* †

Qui autem fecerit & docuerit, hic magnus uocabitur in regno C
cælorum. Vide quemadmodum dixerit oportere primùm fa- De faciẽ-
cere,& postea docere:Nec solum facere,sed etiam docere. do & do-
Quemadmodum enim reprehensibile est docere & non fa- cendo.
cere,ita rursum imperfectum est facere & non docere:perfe
cta autem virtus est, vt non soli sibi quispiam vtilis sit, sed
& aliis. Tu verò nequaquam rectè docebis,quæ opere non
complesti:nec facilè aliis persuadebis, vt faciant quod ipse
non fecisti.Audies enim,Medice cura teipsum.

Dico enim uobis: Nisi *abundauerit iustitia uestra pluſquã Scri-* De iusti-
barum & Pharisæorum,non intrabitis in regnum cælorum. Illi tia.
siquidem docent & nõ faciunt:uitã viuentes doctrinæ con-

D trarium: vos autem & docere & facere debetis, vt verbis facta concordent. Aut etiam aliter hoc intelliges. Illi quidem peccatorum fines obseruant: vos autē principia quoque obseruare debetis. Scribas namque & Pharisæos hic rectè operantes, & non trasgredientes accipito. Iustitiam verò simpliciter dixit omnem virtutem. Considera autem quomodo & per præsentia verba, & per ea quæ superius dicta sunt, nō ea lumnietur legem veterem, sed ipsam potius augeat. Verùm si illa irreprehensibilis est, cur saluos non facit illos, qui ipsam seruant: Vsque ad Christi quidem aduentum saluos eos faciebat, qui gnauiter ipsam custodiebāt: postea verò quum infantia in virilem iam profecerit ætatem, & copiosa gratia hominibus data sit: maximaq; proposita sint prœmia pro bo-
E norum retributione operum (Neque enim amplius possessio terræ promittitur, aut bonorum terrenorum, neque prolis fecunditas, aut longa vita seu victoria de inimicis, sed cæli hæreditas, honorumque cælestiū, & dei adoptatio, ac fraternitas cum vnigenito eius, victoria quoque contra dæmones, & perpetui regni cōmunicatio) meritò sanè magna exiguntur certamina, ab omnibus qui huiusmodi prœmia sorte sunt accepturi: & his certaminib⁹ suppositā sunt Christi præcepta, qui prædicta promisit præmia: magnitudinē enim laborum ad magnitudinem opposuit præmiorum.

Audistis quòd ✝ *dictum est antiquis, Non occides: quicunque autē occiderit, reus erit iudicio. Ego verò dico uobis, quòd omnis qui*
F *temerè irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* Postquam corda ipsorum beatitudinibus præmolliuit, & ad virtutem exacuit: maiora deinceps addit præcepta. Incipit autem ab affectibus, qui naturaliores sunt, puta ira & concupiscentia. Et primùm de ira disserit, deinde etiam de cōcupiscentia tractat. Dignum est autem vt inquiramus, quare non ab eo inceperit, quod in lege primum erat positum præceptū. Quia quū illud de diuinitate loqueretur, oportebat quidem illud etiā complere, & aliquid de suiipsius dignitate manifestè addere. Nondum autem tempus erat. Etenim si etiam post doctrinam atque signa, dæmonium dicebant eum habere, quū tamen nihil de ipsa manifestè diceret: quid obsecro non dixissent atque fecissent, si ante hæc omnia, tale quippiam loqui tentasset? Cur autem manifestè non dixit se deum esse?

De libro Exodi.

Exod.20. Ioan.7. 8,10.

Quia ex hoc turbandi erant auditores. Si enim discipuli ipsum cognoscentes, & ab eo quotidie edocti, videntes quoq; mirabilia operantem, ac rebus ineffabilibus communicātes, tanta etiam ab eo accepta virtute, vt & mortuos suscitarent, nequaquam tamen priusquam spiritus sanctus adueniret, omnia ferre poterant: quomodo populus insipiens, tantæque expers virtutis, poterat non turbari, aut non putare ipsum magis esse deo contrarium, eiusque honorem sibi impudenter vēdicare? Ideo sapienter ac dispensatorio modo, quandoque deo proprias & admirabiles actiones operatur, hasque relinquit, vt se deū esse prędicent: quandoque verò doctrinæ suæ verba admiscet, quæ suam indicent diuinitatem. A

Ioan.16.

Manifestè autem & vt plurimum humilia de seipso loquitur, propter auditorum imbecillitatem: sciebat enim quòd postmodum sua ipsum manifestarent opera, qualia nullus alius fecerat. Arrogātis enim est, nec suspitione caret, magna quædam de seipso dicere. Sed ad propositum redeuntes, videamus quomodo legem non soluat, sed compleat potius tanquam imperfectam. Ait enim, Dictū est à legislatore veteribus Hebręis: Non occides ô homo, alterum tui generis. Quicunque autem occiderit, obnoxius erit condemnationi, vt pœnam cędi conuenientem luat. Ego autem dico vobis, Ψ omnis qui irascitur fratri suo incassum, nec congruo tempore: hæc enim indicat dictio εἰκῆ (quam nos temerè vertim⁹) obnoxius erit condemnationi. Addens autem temerè, non omnimodam abstulit iram, sed intempestiuam tantum abiecit: quæ enim opportuna est, vtilis est. Dicitur autem ira opportuna, quæ sumitur aduersus eos, qui contra dei præcepta viuunt: quando non ad vindicandum nos, sed ad vtilitatem eorum, qui malè viuunt, ex dilectione & amore fraterno irascimur, cum congrua honestate. Irascimini enim, inquit, & nolite peccare, hoc est, ne in irascendo erretis, ira malè vtentes. Nos quoque fratres inter nos inuicem vocauit, vtpote eundem habentes deum, eundemque primum parentem, eandem naturam, & eādem fidem, eadem præcepta, & eadem promissa prœmiorum. Vide autem quid addiderit. Radicem sanè cædis incidit: qui enim ita non irascitur, nunquam ad cædem perueniet: sicut neque is qui radicem amputat, ramum vnquam germinare sinet.

Exod.20.

Psal.4.

D † *In libro Exodi dicitur: Non occides: & post multa: Si quis aliquem percusserit, morte moriatur, &c.*

Quicunque autem dixerit fratri suo Raca, † *reus erit consilio.* Superius quidem eum, qui leuiter irascebatur condemnauit: hic autem eum, qui ad verba vsque procedit. Raca autē vox est Hebraica, idem significans quòd, Tu. Quia enim ira scitur quispiam in alterum, ex nomine ipsum nollens appellare, quasi nomine indignum, loco, nominis ponit, Tu, in signum iræ & abominationis, Hunc autem condemnauit, veluti communem naturam abominantem: & seniorum populi consilio, reum ipsum constituit, vt ab eis obiurgetur.

† † *Vide quàm miserum est in aliena uersari lingua: nam à* רקק *racac spuit, fit* רק *rec quod uacuum significat uel temporalibus rebus uel intellectu. unde* 2. *Regum.* 6. הרקים *harekim, habemus*
E *translatum. scurra. Sanctes uerò Pagninus transtulit fatuū.* גיהנם *Gehennom ad uerbum sonat Vallis hinnom. Nam erat locus prope Ierusalem in prædio cuiusdam qui Hinnom dicebatur, in quo primùm Israelitæ filios suos uiuos cremabant Idolo Moloch. De quo Iere. 7. & 4. Reg. 23. ubi dicitur Iosias locum hunc contaminasse proiiciendo in eum cadauera fœtida, & alias quasque immundities, & huic usui deinceps deputatus est.*

Quicunque uerò dixerit, Fatue, reus erit gehennæ ignis. Hunc magis condemnauit, vtpote auferentem à fratre mentem, qua ab irrationalibus distamus: vel potius tanquam iniurio
F sum contra fidem. Si enim fidelis frater fatuus est, vt ille dicit, fatua est fides eius. Hic autem primùm manifestatur nomen gehennę ignis. Hanc verò gehennā vocari dicunt quidam quasi semper γεννῶσαν, id est, generantē ignem. Alij verò Hebraicum nomen dicunt, huiusmodi supplicium significans. Si igitur has, quæ à nobis leues iudicātur, iniurias ita puniuit, qua condemnatione digni sumus, qui graues cōtra fratres incessanter effundimus? Eas itaque quæ leues videntur, propter graues puniuit, vt illas timendas iudicantes, ducamus has formidabiliores. Tum etiam quia iratis non magnæ solum iniuriæ sed & paruæ frequenter ad cædes prouocant, iram ad scintillæ modum accendentes.

De offerentibus munera. *Si ergo obtuleris munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduersum te: relinque ibi munus tuum ante altare, & uade prius reconciliare fratri tuo, & tunc ueniens offer munus tuum.* Omnia quæ superius dixit, & quæ A
nunc dicit, quæque postea dicturus est, de dilectione sunt, quam frequenter ponit, ac diuersimode laudat, sicut in progressu sæpius inueniemus. Quum enim esset deus, nostri amore homo factus est, omniaque passus, vt & nos deum, ac nos inuicem amaremus, & per dilectionem nobis mutuò colligaremur, vnúque corpus efficeremur, caput habētes Christum. Ideoque pugnæ neruos præcidens, quæ dilectionē corrūpunt aufert. Considera ergo amoris erga homines magnitudinem. Despicit honorē, qui sibi exhibetur prę amore erga fratrem, tantum nō dicens: Auferatur seruitus mea, vt tu fratri recōcilieris: Nam sacrificium etiam est, erga fratrem recōciliatio: neque illam absque hac suscipit. Restat igitur, vt siue laudes deo reddas, siue orationē (siquidem etiā hæc B
sacrificia sunt) siue aliud quodcūque: ne proferas illa, fratri tuo irrecōciliatus, sciens ꝙ nihil horum sit susceptorus, nisi prius recōcilieris. Fertur autē indifferenter sermo, & ad eū qui affectus est iniuria, & ad eum qui iniuriam irrogauit. Et si quidem malè passus es, iniuriā illi remitte, & patiēs esto: quòd si iniuriam irrogasti, medere iniuriæ, nihilque relinquas eorum, quæ ad reconciliationem faciunt. Docuit igitur, quòd cuius sacrificium propter inimicitiam non suscipitur, huius quoque vita omnis deo est abominabilis.

Esto beneuolus erga † *aduersarium tuum cito, quandiu es in uia cum eo: ne forte tradat te aduersarius iudici: & iudex tradat te ministro, & in carcerem coniiciaris. Amen dico tibi, non exibis inde, donec reddas nouissimum quadrantem.* Quemadmo- C
dum ad virtutem exhortari solet, non solum per ea quæ futura sunt, sed etiam per præsentia sicut in beatitudinibus diximus: ita rursum à malo solet auertere, non per futura solum, sed etiam per præsentia. Postquam enim ab odio reuocauit per futuram gehennam: nunc idem dissuadet & terretat per præsentē iudicem, & ea quæ quotidie accidunt. Dicit ergo, Si etiam ad tribunal traharis, esto beneuolus erga aduersarium tuum, hoc est, fias ipsi amicus, quādocunque cū ipso fueris in via, quæ te ducit ad iudicem: priusquam videlicet ad iudicē venias, tunc enim tibi licet reconciliari exoluendo pecunias, quas Lucas ἐργασίαν, id est, operam dixit, Luc. 12.
quia operantur quæ volumus, ac perficiunt quod optamus.

(Nam & ἐργασία ab ἐργάζομαι dicitur, sicut opera ab operando.) Melius est enim debitum siue mulctam exoluere, quã iudicio contendere: mulctatus enim tria maxima referes cõmoda: puta, in carcerẽ non proiicieris, nec ad vltimum pœnæ aut mulctæ exactio à te fiet, & inimico reconciliaberis.

Luc. 12. Iudicio autem contendens, tria ediuerso pessima sustinebis incommoda videlicet, in carcerem proiicieris, ac nouissimũ reddes quadrãtem, quem Lucas postremum minutum dixit, hoc est, minutissimum genus, ad quæ soluenda fueris condemnatus: & tertium, quod nec ita reconciliaberis. Verisimile est enim aduersarium permanere, quantumcumque te vicerit. Sunt autem quidam, qui ea quæ dicta sunt, anagogicè interpretantur, quod Chrysostomus ad præsens non recipit.

† *Aduersarium quidam conscientiam dicunt, quasi malæ uoluntati semper oppositam & accusantem eum, qui malè operatur: uitã autem, præsentem uitam, in qua benecuolum esse oportet siue obedientem, honesta concedenti, & à malis deterrenti.*

De visa muliere. Audistis quòd dictum sit: *Non mœchaberis. Ego autem dico uobis, quòd omnis qui uidet mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est cum ea in corde suo.* In lege quoque postquam dictum est, Non occides, ponitur etiam, Non committes adulterium. Restat igitur vt postquam prius expleuit præceptũ, transeat ad sequens: & postquam iram correxit, etiam concupiscentiam moderetur. Sicut autem in priori præcepto addens, Temerè distinxit iram opportunam ab intempestiua: ita & in præsenti addens, Ad concupiscendum, distinxit aspectum sine affectu, ab eo qui vitio afficitur. Neque enim simpliciter dixit qui videt: sed, Qui videt ad concupiscendum, hoc est, qui curiosè videt, & cum animi ægritudine, quasi coitum concupiscendo: talis enim iam cor suum animi affectione impleuit: ideoque voluptate adulterium commisit. Vel qui ad hoc videt vt concupiscat. Iste nempe affectionum perturbationem quæsiuit, & ad concupiscentiam transfugit, ac seipsum animi perturbationi tradidit. Quòd si corpore alterius vxorem non tetigit, at saltem voluntate. Qui autem in transitu videt, aut alia quapiã necessitate, crimine vacat. Mulierem verò dixit, siue viro coniunctam, siue ab eo solutam, siue virginem. Scire autem oportet, huiusmodi præcepta, & si ad viros dirigi videntur, mulieres quoq; respicere. Siquidem vir caput est mulieris, caput autem & mẽbra vnita sunt. Prohibuit ergo aspectum curiosum: à tali enim, affectio ad cor defluit: quod vbi ægrotat, incendit & corpus ad coitum. Itaque radicem abscidit, ne producto ramo fructum quoque proferat.

1. Cor. 11.

De oculo malo. *Si autem oculus tuus dexter offendiculo tibi est, erue eũ, & proiice abs te. Vtile est enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, & non totum corpus tuum proiiciatur in gehennam. Et si dextra manus tua offendiculo tibi est, amputa eam, & proiice abs te. Vtile est enim tibi, ut pereat unum mẽbrorum tuorum, & non totum corpus tuum proiiciatur in gehennam.* Non de corporis membris loquitur: illa enim culpa vacant: Nam corporis membra ab anima ducuntur, & quocunque illa iusserit mouentur. Sed dextrum quidem oculum vocat idoneum amicum, qui instar oculi amatur: manum autem dextram, ministrum cõmodum, qui in modum manus vtilis est, siue viri sint, siue mulieres. Dicit igitur, ꝙ si hi tibi fuerint offendiculo, aliquam afferentes mentis perturbationem: nec eis parcas, sed amputa ipsos omni quæ aduersus te est affectione: & proiice abs te. Neq; dixit, Percute, sed, amputa, manifestans omnimodam separationem. Dicens quoque, Amputa, non ibi permãsit: sed vlterius sermonem extendit, addens: Et proiice abs te: ne in proximo remanens, fiat rursus familiaris. Quia autem rem duram præceperat, lucrum in posterum demonstrauit ab eo quod vtile est.

De dimissa muliere. Deut. 24. *Dictum est autem: Quicũq; repudiauerit uxorẽ suã, det ipsi libellũ repudij. Ego autem dico uobis: Quicunq; repudiauerit uxorem suam, nisi stupri causa, facit eam adulteram esse: & quicunq; repudiatam duxerit, adulterium committit.* Ecce & aliud adulterij genus demonstrat. Iubebat enim lex vetus, vt quomodocũque odisset quispiam vxorem propriam, ne eam retineret, sed dato ipsi libello repudij, dimitteret. Iubebat autem abiicere siue repudiare, ne occiderent eam: ægrè enim reconciliabantur Iudæi, non modò erga vxores, sed etiam erga filios. Vnde & Christus quadragesimo capite dixit ad eos: Infrà. 19. Moses, propter duritiam cordis vestri permisit vobis repudiare vxores vestras. Iussit autem dare libellum repudij, ne postea alteri iam nuptam viro, posset rursus apprehendere,

D quasi propriam: & hinc orirẽtur turbationes ac seditiones.
Christus verò prędictis verbis mansuetius eos instituens, iubet ne vxorem repudient, nisi stupri causa. Stuprum autẽ vocat hic adulterium: sed neque dimissam permittit alteri viro nubere. Qui enim extra stupri causam, suam repudiat, facit eam adulteram esse, quum alteri viro commisceatur. Qui verò sic ab altero repudiatam duxerit, adulteriũ cum aliena committit. His autem datis præceptis, vxorem etiam cordatiorem ac modestiorẽ reddidit. Audito nãq; ꝙ se repudiatã nullus in vxorem ducturus est, proprium amabit virum, eíq; inseruiet: & ita criminis adulterij admonens, tam eum qui sine causa propriam repudiat vxorem, quàm eum qui ab alio repudiatam ducit, pacem coniunctorum cõstrin
E xit: magísq; ne committeretur adulterium curauit. Qui enim suam non abiicit, sed amat potius, alienam nequaquam concupiscet: similiter & qui ab alio repudiatam prohibetur
De periurio. ducere, suam non facilè repudiabit.

† Exod. 24 Deut. 5. Leuit. 19.

Rursum audistis quòd † *dictum sit antiquis: Non peierabis: persolues autem domino iuramenta tua. Ego autẽ dico uobis: Ne* † *iuretis omnino.* Vetus quidem lex dicit, Non peierabis: offeres autem domino iuramenta tua: quod addit vt iuranti timorem incuteret, ne peieraret, sciens deum ipsum: qui omia nouit, iuramentum susciperе. Ego autem dico vobis, ne iuretis omnino, Qui enim facilè iurat, aliquando fortasse peierabit ob iurandi consuetudinem: qui autẽ nullo mo
F do iurat, non peierabit vnquam. Præterea quoq; iurans ita ne peieres, cultum diuinum obseruas: at nullo modo iurãs, ipsum maximè prouehis: & illud mediocris & imperfectæ philosophiæ est, hoc autem summæ ac perfectæ.

† *Illud quidem, Non peierabis, in libro* Exodi *scribitur: hoc autẽ, Reddes domino iuramenta tua, in lib.* Deuteronomij, *sed per alia uerba. Præcepit autem hoc, ne per falsi nominis deos iurarent.*

† *Non iurare, & iuramentum non petere, ad idẽ inducunt. Quomodo enim ad id quod tu fugis, fratrem tuum induces, si tamen fratris amator es, & non magis pecuniæ?*

Neque per cælum, quia thronus dei est, neque per terram, quia scabellum pedum eius est: neque per Ierosolyma, quia ciuitas magni regis est. Ne putarent quòd aduersus deum solum iurare prohiberet, dicẽdo, μὰ τὸν θεὸν, id est, per deũ: addit & alias

iuramentorum species, quibus tũc Iudæi iurabãt: qui enim A
per hæc iurat, rursus per deum iurat, qui hæc implet, eíq; dominatur. Nam hæc propter eum in honore habentur, & nõ per seipsa. Dicit autem per prophetam: Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum: manifestãs per hoc propheta, ꝙ omnia deus impleat. Ait enim, Nónne cælum & terram ego impleo? Dauid quoque dicit, Ciuitas regis magni. Ieſa. 66. Iere. 23. Pſal. 47.

Neq; per caput tuũ iures, quia non potes unũ capillũ albũ facere uel nigrum. Neq; vilissimum ideóq; paratissimum iuramẽtum iuraueris, dico sanè per proprium caput, ne etiã ad maiora procedas. Alio quoq; modo. Creatura nãq; etiã dei possessio est: & rursum per deum fit iuramentum, qui ipsam in sua habet potestate. Licet enim tuum quoque sit, non est B
tamen tuum opus: quod ex eo manifestum est, quia non potes vnum capillum album facere vel nigrum.

Sit autem sermo uester, Est est, Non non. Quod autem ultrà hæc additur, à malo est. Sit, inquit, sermo vester quando affirmatis, Est: quando verò negatis, Non: híq; solis pro iuramentis ad confirmationem vtamini, & nullo alio q̃ Est & Non. Quod præter hæc adiungitur, dicit iuramentum. Si autem iuramentum à diabolo est, quomodo ipsum lex vetus permittebat? Quia & animalium sacrificia à malo quidem erãt, & deceptione Idolorum, ea tamen permisit lex, propter Hebræorum infirmitatem. Cùm enim glutones essent ac lurcones, Idolothyta amabãt. Et itẽ cùm essent increduli, iuramentum quoque diligebant. Vt autem deinceps neq; Idolis C
sacrificarent, neq; per Idola iurarent, permisit quidem lex sacrificare ac iurare, & si quid aliud est simile: omnia verò ad deum transtulit. Futurum autem erat, vt successu temporis, etiam hæc sublimiori legislatione amputaret. Quia & lactere infantibus quidem vtile est, viris autem admodum ineptum: ideóque infantium more viuentibus hoc concedimus: † viriles verò ab eo abducimus ac prohibemus. Quid † igitur agendum, si quis iuramentum expetat, imò iurare cogat? Sit tibi dei timor violentior, quàm hæc necessitas: omniáq; pati eligas potius, quàm præceptum transgredi. In omni siquidem præcepto vis ac violentum periculum tibi sẽ pius occurret: & nisi vbique violẽtius ducas diuinum præ-

ceptum, omnia à te vacua & infecta discedent. In sequentibus autem dicit dominus, Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.

De oculo & dente. † Eo *intellectu. quo Christus iurare prohibuit, nempe rationabili non subexistente causa: etiam hic uult tali casu nullo hominum impulsu aut metu esse iurandum.*

Exod.21. Deut.19. *Audistis quòd dictum est, Oculum pro oculo, dentem pro dente.* Ego *autem dico uobis, ne resistatis malo.* Quidam veteri legi indignantur, iubenti oculum pro oculó, ac dẽtem pro dẽte eruere, & sine compassione contra eum qui oculum aut dentem quẽpiam eruit, eandem denuntianti calamitatem. Est autem hæc lex homini maximé amica. Id enim iussit vt timore similis afflictionis caueret, ne illius temporis homines, qui E ad plagas mutuò inferendas anhelabant, oculos aut dentes sibi inuicem eruerent. Christus autem homini beneuolentior quàm legislator, huiusmodi mala non similis metu afflictionis, sed futuræ damnationis timore dissuasit. Quum enim in præcedentibus dixerit, & quicunque dixerit fratri suo Fatue, reus erit gehennæ ignis: manifestè innuit eum qui verberaret, plusquam desipere: qui autem membro mutilaret, adhuc amplius. Vnde iussit non resistere malo. Malũ verò quidam hic illum dixerunt, qui verberasset. Chrysostomus verò diabolum intelligit. Hoc autẽ dixit Christus, docens & eo instigante hæc attentata sunt: & in hunc transmisit iram eius, qui iniuria affectus est, exasperatam aduersus eum, qui hæc ausus fuerat. Quid ergo, neq; diabolo re- F sistere licebit? Vtique, sed non in vlciscendo fratre: hanc enim resistentiam prohibuit: sed in patiendo ac sustinendo. Neq; enim per irã extinguitur ira: sicut nec ignis igni, sed contraria fiunt contrariis medicamentis.

Sed quisquis alapam impegerit in dexteram tuam maxillam, obuerte illi & alteram. Iubet vt non solum non vindicemus, sed potius vt nosipsos cædenti præbeamus: & per patientiã ac magnanimitatem ipsum refrenemus. Hæc enim ille videns, non solum non infliget plagam alteram, sed de prima quoque resipiscet ac recõciliabitur: & resistiteris, accẽdetur magis, & exasperabitur. Quare autem cùm multa sint corporis membra, de solo oculo ac dẽte distinxit lex? Quia his præcipuè partibus solent pugnantes plagas inferre, vtpote

minus seruatis, quæq; magis in prõptu sunt, ac facilius vulnerantur. Per hæc autem ad cætera quoque mẽbra lex extenditur. Dextra quoque maxilla maximè idonea est ad sustinendam iniuriam, quæ & cõmodius pulsatur manu dextra iniuriam irrogantis: & de hac est præceptum, quòd etiã ad reliqua membra similiter pertingit. A

Et ei qui uult te in ius trahere, & tunicam tuam tollere, relinque ei & pallium. Vult vt tolerantiam ac magnanimitatem hãc, non ad plagas solum, & iniurias, sed ad possessiones quoque & opes præbeas: ad ista nempe pertingit etiam sermo, qui fit de tunica, vtpote commodiori vt auferatur. Dicit enim, Volenti te in ius trahere, tuámq; auferre tunicam, relinquas etiam pallium. ac vincas illius auaritiam: non tantùm substãtiæ quàm petit cessione, verumetiam addendo id quod non B petit. Quum enim hæc feceris, vel relinquet quod petebat, tantã veritus Christianã tuã philosophiã: vel eo quod petit ablato, non attinget quod non petebat: frequenter autẽ auaritiam suam redarguet. Si autem cum eo ad iudicium quidem non accesseris, verùm id tantum quod petit dederis: quod tibiipsi solum vtile est fecisti. Si verò addideris & aliud, animã quoq; illius lucrifecisti, dupléxq; bonum pescisti. Nam & tribunal deuitasti, & auaritiam conuertisti.

† Pallium quidem est quod super alias vestes gestamus, tunica verò quam interius. Et licet dicat Lucas, Ab eo qui aufert à te palliũ, & tunicã ne prohibeas, nulla tamen est con- Luc.6. C tradictio. Hæc enim vtraq; dixit Christus: hoc quidem in monte: quod verò apud Lucam est, in loco campestri. Quid ergo nudum oportet incedere? An tibi magnum videtur, vt ob fratris vtilitatem nudus incedas?. Neq; tamen ad tãtam impellet inhumanitatem: tuam enim, vt dictum est, verebitur magnanimitatem.

† *Sæpius autem ὁ χιτὼν τὸ ἱμάτιον dicitur & econtrario, id est, tunica pallium, ac pallium tunica. Interdum quoq; omnis uestis nũc ἱμάτιον nunc χιτὼν, modò pallium, modò tunica appellatur.*

Et qui te coegerit ad milliarium unum, abi cum illo duo. Vetus quidem testamentum iuxta solam grauitatem, vitij speciem distinguẽs, leuia præteribat. Christus verò de his quoq; legẽ tulit, incipiens sanè à grauiori, & desinens in id, quod leuius est. Grauius siquidem est oculi aut dentis excussionem

pati, quàm viæ ducem se præbere, aut cibum subministrare: deinde in maxillã iniuriã, quæ maximo ducitur opprobrio: postea vestis ablatio: his autem leuius est violenta coactio. Quẽadmodum autem in aliis vexationis speciebus: cũ addi tamẽto virtuti vacare iussit: ita & in coactione iubet vincere desiderium eius, qui prauè facit iniuriam, patiq; amplius quàm ille facere volebat. Agnouisti in corpore patibili insertam ad affectiones immobilitatem? considerasti angelicã in hominibus disseminatam politiam? Non concupiscere enim iuxta affectus, neq; secũdum perturbationes irasci, cælestis sunt politiæ, de quibus per dicta præcepta Christus legem dedit. In eo enim ☞ iussit fratri temerè non irasci, neq; ipsi dicere Raca, neq; fatuum hunc appellare, neq; deo munus offerre ante reconciliationem erga fratrem, ac benevolum esse aduersario: affectui animi commoti nerũos amputauit. In eo verò ☞ præcepit mulierem lasciuis oculis non respicere, & abiicere eos, eásque qui sunt offendiculo: neq; propriam sine causa repudiare vxorem, neq; ab altero repudiatam ducere: ægrotantis concupiscentiæ radices auulsit. Rursum in eo quòd iussit omnino non iurare, cupiditatem circa affectiones ac pecunias expulit. Præcipiendo verò non resistere malo, & aliam quoque maxillam obuertere, ac pallium etiam dimittere, duoque millia abire: animum ab vlciscendo continuit.

Petenti abs te dato. Quãdo certè in loco cãpestri docẽs stetit, manifesti[a] dixit, Omni abs te petẽti dato, veluti scripsit Lucas. Iubet autem non diiudicare dignum ab indigno. Eo enim ☞ petit indigus, qualiscunque sit. Nam & deus omnia ad vitæ sustentationem æqualiter omnibus cõtulit hominibus, bonis & malis, fidelibus ac infidelibus.

Et volentẽ à te mutuò accipere, ne auerseris. Nũc quidẽ absq; fœnore mutuare iussit: quando autem, sicut diximus, in loco cãpestri docebat, iussit neq; id quod mutuatum est repetere. Si enim, inquit, mutuũ dederitis his, à quibus vos recepturos speratis, quæ vobis est gratia? Sed hoc quidem ad imperfectiores dirigitur: Illud verò Lucæ ad perfectiores.

Audistis quòd dictum sit, Diliges proximũ tuum, & odio habebis inimicum tuũ. Ego autẽ dico vobis: Diligite inimicos vestros: Benedicite maledicentibus vobis: Benefacite his qui vos oderũt: & orate pro

De eo qđ dicitur: Petẽti abs te dato. Luc. 6.

De mutuando. Ibidem.

Leui. 19. De diligendo proximo

te pro offendentibus & prosequentibus vos. Postquam, vt dictum est, iram ac concupiscentiã extirpauit, omniq; simili affectu sibi obedientes liberauit, deinceps etiã benefacere iubet, dando videlicet petentibus, ac mutuãdo indigẽtib[o]. Deinde procedendo, ad extremam perduxit virtutem. Omnis enĩ virtutis coronis ac vertex est inimicos amare, & cætera quæ sequuntur. Amare inquam ipsos, nõ quatenus inimici sunt, sed quatenus homines. Nec solũ amare, sed & ☞ eis obsecrare. Ad amorem autem inimicorum consequũtur & alia: dico sanè, bene precari deuouentibus, ac benefacere his qui oderunt: & orare pro lædentibus: Nã hæc perfectæ sunt dilectionis. Considera verò & præmiũ huiusmodi virtutis. Quia enim tam præclarum facinus omni alio maius erat, præmium quoque omni maius ipsi rependit. Ait enim *Vt efficiamini filii patris uestri qui in cœlis est: quia solem suum oriri facit super malos ac bonos: & pluit super iustos ac iniustos.* Pater quidem hominum deus est tãquam plasmator eorum (Nam patres quoque dicimus operũ aliquorũ poetas hoc est effectores) tanquam etiam prouisor ac procurator ipsorum: patris siquidem proprium est filio suo prouidere ac ☞ curare. Filij autem dei fiunt, qui per virtutẽ similes ipsi efficiuntur, quantum est homini possibile: nam filij propriũ est, suo assimilari patri. Vt sitis, inquit, filij dei: non natura, sed similitudine, amãdo videlicet inimicos vestros: quia & ille à malis, ac iniquis, blasphemiis tanquã iaculis petitus, & contumelia affectus, proprioq; honore priuatus: tamen ob amorem, quo eos prosequitur, solẽ suũ oriri facit super malos ac bonos, & pluit super iustos ac iniustos. At tu quidem à cõseruis pateris: ille verò à seruis. Et tu sanè pauca ac modica eis præstabis bona: ille autẽ plurima ac maxima: & tamen tribuit tibi, vt ob talem imitationem ipsi similis effi ciaris, eiusque filius nomineris. Per solem sanè ac pluuiam omnia ad vitam conuenientia significauit: his enim omnia è terra generantur, nutriuntur, augentur, ac perficiuntur. Potest quoque & alio modo dici. Vt sitis filij dei, assimilati videlicet filio eius, qui innumeras ab inimicis suis passᵒ iurias, ipsos amabat, & beneficia eos docendo conferebat: linguarum sagittis petitus, & tandem ab eis crucifixus pro ipsis orabat dicens, Pater dimitte illis, non enim sciũt quid

Sup. eodẽ

D faciunt. vult itaque Christus amicis te reconciliari, Abi inquit: prius reconciliare fratri tuo: inimicos verò iubet diligere, ac pro eis orare, vt prædictum est.

De dilecto eo q diligit.

Si enim dilexeritis eos qui uos diligũt, quod præmium habetis? nõne & Publicani idẽ faciũt? Et si cõplexi fueritis fratres uestros tantũ, quid supra cæteros facitis? nũ & publicani ità faciũt: Nõ est virtus amantem se redamare, sed naturæ consentaneum. Nam & publicani hoc faciũt, apud quos ne vestigiũ quidẽ est virtutis. Sunt autem publicãi, qui vectigalia colligũt, ac commerciarij (vt sic loquamur) qui scilicet mercib⁹ viuũt commutandis. Erãt autem maximè infames, qui artes huiusmodi exercebãt, tãquam iniusti, auari, ac scelerati. Vnde

Lucæ.9. & in doctrina, quæ in loco cãpestri data est, pro publicanis,

E dixit peccatores. Quum autẽ neq; diligẽtes nos diligamus, sed inuideamus potius his, qui nobis bene cupiunt, qua tãdem obsecro digni erimus condẽnatione? quum super Scribas & Pharisæos in iustitia abundare iussi, etiam illis inferiores simus, qui apud eos infames erãt?

Eritis igitur uos perfecti, sicut pater uester cœlestis perfect⁹ est. Qui diligẽtes se diligũt, hi certè in dilectione imperfecti sunt: qui verò etiam inimicos amant, hi sanè perfecti sunt.

Cap.6. De eleemosyna.

Attendite ne eleemosynam uestram præstetis corã hominib⁹ ut conspiciamini ab eis: alioquin præmiũ non habetis apud patrẽ uestrum qui in cœlis est. Plãtatis iam virtutibus, tollit deinceps affectum, qui eis adnascitur & molestus est, puta inanẽ glo-

F riam, quam etiam auellit, postquã egregia plãtauit virtutũ opera: non enim prius pullulat, sed post ipsa. Est namq; inanis gloria bene quippiam operari ad hominũ ostẽtationẽ. Et vide vnde eã incipiat expellere: ab eleemosyna videlicet oratione & ieiunio: quia his maximè bonis operib⁹ libẽter insidiatur. Sicut pharisæus cum inani gloria orabat, demonstrato Publicano: & se etiam iactabat, dicens: Ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium quę possideo. Dicit autẽ, Attẽdite insinuãs feram hanc latenter in modum furis irrepere. Dicens verò, Attendite ne eleemosynã vestrã præstetis coram hominibus, non ibi permansit, quasi vellet vt indigẽtẽ prætereas, ne qui hoc videant: sed addidit: vt eõspiciamini ab eis. Ac si diceret, Attendite ne propter hoc eam corã hominibus tribuatis, vt conspiciamini ab eis: si enim non propter hoc eam dederitis, nihil vetat etiam coram ipsis eã tra- A
dere. Finis nanque eius quæritur, non modus. Contingit enim & coram hominibus tribuentem, non ad ostẽtationẽ præbere, quando quis sola motus conpassione præbet, & nõ tribuentem coram hominibus, ad ostentationem tribuere, quando non inductus conpassione præbet, sed vt pro compassiuo prædicetur. Præmium, inquit, nõ habetis apud deũ, quia apud homines talis eleemosynæ præmiũ quæsiuistis, puta laudẽ propter ipsam. Ponit autẽ semper inter alia verba patrem qui in cœlis est: Admonens ipsos, vt patrem in cœlis habentes, terrenum despiciant. Simul etiam incitans, vt huiusmodi patre dignè conuersentur.

Quum ergo præstas eleemosynam, ne tuba canas ante te, quem admodum hypocritæ faciũt in conuenticulis, & in uicis, ut glorificẽtur ab hominibus. Amẽ dico uobis referũt mercedẽ suã. Auget B
dehortationem eleemosynæ ad ostentationem præstitæ. Ne tuba canas, id est, ne publices, vt ab hominib⁹ agnoscatur. Qui enim tuba canũt, vt à multitudine audiãtur, buccinãt. Quidam autem dicunt, quòd illo tempore hypocritę tuba conuocabant indigentes. Est autem hypocrita qui alius est, & alius apparet propter humanam comitatem. Vultus siquidem, aut potius larua illorum, misericordiæ est, natura verò personæ, insanam gloriæ appetentiam iudicat. Referunt autem, hoc est, auferunt, habent mercedem suam.

Te uerò præstãte eleemosynã, nesciat sinistra tua, quid facit dextera tua, ut sit eleemosyna tua in occulto, & pater tuus qui uidet in C
occulto reddet tibi in propatulo. Postquam dixit, quomodo oporteat nõ præbere, nũc dicit quomodo præstare oporteat. Per sinistram autem manũ, eos qui in proximo sunt ac familiares intelligit: nihil enim manu tua vicinius ac familiarius est. Neque hi, inquit, dexteræ tuę eleemosynam agnoscant. Aut per hyperbolen est sermo, quòd & ipsam sinistrã lateat dextera: per quod manifestatur plurimũ oportere latere. Consequenter verò addidit, quod deũ habeas conspectorẽ ac testẽ, qui more patris gaudet videns bona filiorũ opera: quę non perdes quæ dederis, sed ab ipso recipies omnino eleemosynę præmium. Non dixit autem vnde facere oporteat, puta quòd è iustis saculis hoc nempe omnibus notum erat. Præterea superius quoque beatos prædicauit

D esurientes & sitientes iustitiam.

Et quum oraueris, non eris quẽ admodũ hypocritæ, nã illi solẽt in cõuẽticulis & in ãgulis platearũ stãtes orare, quo uideãtur ab hominibus. Amen dico uobis, referũt mercedẽ suã. Angiport⁹ quidẽ sunt vici ãgusti, ꝑ quos pauci possunt incedere. Plateæ verò viæ publicæ per quas multi simul incedere possunt.

Tu autẽ quũ oraueris, intra in cubiculũ tuũ, & clauso ostio, ora patrẽ tuũ, qui est in occulto: & pater tuus qui uidet in occulto, per solvet tibi in propatulo. Similiter & hic quum dixisset, quo modo oporteat nõ facere, dicit etiã quo pacto facere oporteat, & hoc docẽdi modo frequẽter vsus est. Patri verò qui est in occulto, hoc est, in inuisibili loco. Rursum etiã dicit, ꝙ qui videt in occulto, persoluet tibi in ꝑpatulo: manifestans, quòd si spectatores quæris, habes pro omnib⁹ deũ ipsum. Si verò & homines habere cupis contemplatores, habebis etiam hos tẽpore præconij ac retributionis præmij: nec multos solum, sed omnes: nec homines tantũ, sed etiã angelos & archãgelos, omnesq; cœlestes virtutes. Quòd si nunc manifestas bona opera tua, & præmiũ quod expectabas à deo, perdis: & homines ipsi te condemnabũt, tanquam inanis gloriæ appetitorem. Quum ergo liceat & mercedẽ bonorum operũ accipere, & publicè corã tot tãtisque prædicari, si paululum sustineas, quomodo non omnino stulta ac irrationabile erit vtrisque his excidere, & præsenti theatro illud permutare? Hic autem sermo per anagogẽ accipiendus est. Cubiculum siquidem mens est, pulcherrimũ cogitationum domicilium. Ostium verò sedes sensuũ, oculi, auris & cætera, ꝑ quę malæ ingrediũtur cogitationes quæ virtutum prædantur diuitias. Quid ergo, non oportet in ecclesia orare? maximè quidem, sed non vt appareas hominibus: hoc enim, tanquam hypocritarum opus condemnauit, sed vt tibiipsi deum reddas propitiũ. Cõtingit enim aliquẽ inter plurimos orare, nec tamẽ peccare, quando non ad ostentationem orat. Et contingit in cubiculo clauso orantem peccare, quum ediuerso fecerit. Deus enim qui vbique est, facti discutit finem. Hypocritas autẽ & hos vocauit, formam quidem orantium habẽtes, mentem verò anhelantiũ ad inanem gloriam.

Orantes, autẽ ne ſitis multiloqui ſicut Ethnici. Multiloquij

De occultè orãdo

E

F

vitium βαττολογία dicitur: quum pluribus verbis petitio fit de his quæ non conueniunt: puta de diuitiis, gloria, potentatu, aliisque similibus, quæ nec animæ prosunt nec ad corporis consistentiam sunt necessaria. Ethnicos verò dicit infideles. Quia autem hi non solum ea petunt quæ non cõueniunt, sed & longas faciunt de huiusmodi rebus petitiones, putantes verborum multitudine persuadere: hanc ipsorum opinionem hoc modo condemnat. A De multiloquio in oratione.

Putant enim quòd in multiloquio ſuo exaudiendi ſint. Putant quidem, at non rectè.

Ne ergo aſſimilemini ipſis: nouit enim pater ueſter, quibus uobis opus ſit, priuſquam ab illo petatis. Nouit quę vobis expediant, priusquam ab illo quicquã omnino petatis. Non oportet itaque petere, quæ nec vtilia sunt, nec necessaria, sicut diximus, quod est battologiæ vitium. Quia enim pater est, indignatur filiis petentibus quæ non conueniunt. Verùm si nouit quibus nobis opus sit, cur hæc omnino ab eo postulam⁹? Planè non vt ipsum doceamus, sed vt demonstremus, quòd eum habemus educatorem ac dominum, vtque ab ipso solo pendentes, facilius eum flectamus, qui spes est salutis ac prouidentiæ nostræ. Tanquam pater enim & nouit quibus nobis opus sit, & tribuere paratus est, quæ necessaria sunt aut vtilia: exigit tamen, vt ob dictas causas nos illa petamus. B

Hæc postquam docuit, præbet etiam modum orationis, non vt hac tantum oratione precemur, sed vt habito hinc orationis fonte, ab ipso precationũ intelligẽtiam hauriam⁹.

Sic ergo orate uos. PATER † NOSTER QVI ES IN COELIS. Quo nam modo? Singulæ dictiones ponderandæ sunt. Iubet enim vt dicamus, Pater, vt cælestem cognationem ad memoriam reuocemus, & quo munere affecti simus puta diuina adoptione: & vt dignè tali patre cõuersemur: qui enim praue viuẽs deũ vocat patrem suum, & in deum, & in seipsum mentitur. Nostrum autem dicimus patrem, vt agnoscamus quòd fratres inter nos mutuò simus fideles omnes: communiter ab vno soloque deo adoptati, & vt de hoc continuè colloquentes, ob humilia non extollamur: neq; omnino aduersus fratres nostros vel cogitemus quippiam, vel loquamur, vel faciamus, sed pro nobis inuicẽ precemur. Additur autẽ, Qui C De oratione Pater noster.

D es in cælis: vt cælum semper prospiciamus, audito quòd ibi sit pater noster: magis autem vt idipsum dicamus nos, ac terrena despiciamus, & eò ascendere per virtutum scalas festinemus, vbi est pater noster. Dicentes autem deum esse in cælo, nequaquam ipsum in cælo conclusum circumscribimus: non enim loco capi aut circumscribi potest. Namvbique esse dicitur deus, maximè tamen in locis dignioribus, quòd ipsius magis susceptibilia videantur. Propter hoc igitur de in cælo esse dicitur, quia illud purissimũ est, in quo sunt astra, virtutes ac turmæ sanctorum, quibus datur requies.

† † *Chrysostomus sanè totam hanc orationem traditam, ad filium refert. Siquidem & hic pater noster dicitur, tanquam creator ac procurator, prouisor & magister. Iuxta hunc autem sermonem ille*

E *ci quoque poterit & spiritus sanctus pater noster. Itaque & proprie ad singulas personas, & communiter ad trinam unamque deitatem referri hæc possunt.*

Sanctificetur nomen tuum. Sanctificetur, hoc est, glorificetur: si enim iuxta virtutis normam conuersamur, glorificatur deus ab his, qui nos conspiciunt. Luceat, inquit, lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est. Quum igitur in se glorioſum sit nomen tuum, glorificetur etiam per nostram conuersationem.

Supra. 5.

Adueniat regnum tuum. Regnum nunc vocat secundum aduentum ipsius, in quo cum multa gloria apparebit. Hoc autem petendum addidit, vt quod petimus agnoscentes,

F præparati ad eius occursum per omnia simus. Præparari enim est optare vt veniat iudex. Potest quoque & alio modo dici. Veniat ad nos regnum tuum, id est, impera tu nobis, & non diabolus: tu nobis suadeas, ac per tua mandata iubeas, & non ille.

Fiat uoluntas tua, sicut in cælo, sic & in terra. Fiat volũtas tua in terra ab hominibus, quemadmodum in cælo fit ab angelis: de quibus dixit Dauid, Ministri eius, qui faciunt voluptatem ipsius. Aduenias autem & Fiat, licet per verba dicãtur imperatiua ἐλθάτω & γενηθήτω, sumuntur tamen pro optatiuis: optamus enim ac precamur hæc, eo quòd etiam ad ea diuino nobis opus est auxilio. Sic & reliqua quæ sequũtur verba, optatiua sunt, quanquam videantur imperatiua,

Psal. 102.

Panem nostrum † supersubstantialem da nobis hodie. Sciens A quidem naturam angelicam nequaquam cibo indigere, humanam verò huius esse indigentem, iussit quod naturæ necessarium est peti. Panem autem nostrum dixit, hoc est, propter nos formatũ. Supersubstantialem verò appellauit, quia ad corporis substãtiam, vitam, ac constitutionem conueniẽs est. Vel iuxta Chrysostomũ, ἐπιούσιον dixit, id est, quotidianum. Addit etiam, Hodie: à cura nos abducens insequentis temporis. Vult enim fideles panem tantum petere, & hunc tantum hodiernum: nec angi de insequẽti die: quum neque sciamus, an etiam in ipso viuemus. Superfluum est itaque so licitum esse de die: ad cuius spatium vtrum pertingemus ignoramus. Hoc quoque in sequentibus iubet pluribus ver- B bis, dicens inter cętera: Ne soliciti sitis in crastinum. Ita nẽ- *Infrà eodẽ* pe expediti erimus, pauca naturæ necessitati cõcedendo: reliqua verò ad operationem spiritualem tribuendo. Aequũ etiam est, animæ quoque panem petere. Indiget enim & ipsa supersubstantiali cibo: dico sanè illuminatione cælesti: vtq; diuina ei cognitio præbeatur.

Et remitte nobis debita nostra sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Sciens quàm lubrica esset natura nostra ad peccatũ: agnoscens quoque & post regenerationis lauacrũ, rursum nos esse offensuros, iubet pro peccatis deprecari: quæ etiam debita nominauit; debitũ enim & peccatum quasi eadem res, obnoxium reddunt hominem: sicut & æs alienum. Deprecantes autem pro ipsorum remissione, reminiscimur C eorum, & humiliati cõterimus. Docet quoque & modum, quo deum flectere possumus: dico sanè vt & nos illis ignoscamus, qui in nos peccauerunt: nam hos dixit debitores. Et hoc iubet pro omni forma supplicandi proferri: tãquam id solum potens sit nos liberare. Ideoque completa de oratione doctrina, iterato repetit de hac re sermonem. Nunc autẽ addidit orationi: vt nobis hoc quotidie deo dicentibus, necesse sit illis qui in nos deliquerunt, ignoscere.

Et ne nos inducas in tentationem. Tentatio est omne certamen, quod dæmonis fraude quomodocunque nobis inducitur, quo animæ nostræ fortitudo comprobatur. Hoc itaque sermone nos instruit, ne de nobisipsis cõfidamus, neque temerariè tentationibus nos ingeramus, sed precemur,

D ne in tentationem inducamur. Hæc autẽ docens, nos quoque inducit ad imbecillitatis nostræ agnitionem, & modestiam apponit. Atqui deus neminem tentat, sicut inquit Iacobus Apostolus: quomodo ergo dicit, Ne nos inducas in tentationem? Illud sanè, Ne inducas nos, tantundem valet, ac si diceret, Ne permittas nos induci. Hoc autẽ scripturæ idioma est: In eo enim quòd permittit, ipse inducere videtur. Omnis siquidem tentatio à diabolo producitur. Verùm nullum attingit hominem, nisi deus permiserit: quum neq; poscis nocere potuerit, nisi ipso permittente, veluti manifestis in progressu inueniemus. Sæpius autem permittit tentationes in nos induci, aut propter peccata nostra, aut vt manifesta fiat animæ nostræ fortitudo, quemadmodum docuit ipsius Iob historia. Iubet ergo nos quidem precari, ne in tentationem inducamur: ipse verò quum sit animarum nostrarum moderator, interdum quidem permittit, quandoque verò prohibet, iuxta quod vtrunque expediens est. Quare non inductis quidem tentationibus, ab iis cauere debemus: vbi autem inductæ sunt, viriliter contra standum est, vt & modestiæ, & fortitudinis specimen præbeamus.

Iacobi.1. E Iob.1,& 2 F

Sed libera nos à malo. Malum quidem hoc in loco diabolum nominauit: non quòd natura malus sit, sed voluntate. Per antonomasiam autem malum eum appellauit, tanquam in extremo positum malitiæ. In eo verò quòd nos precari iubet vt ab eo liberemur, ostendit quòd atrocissimũ ac irreconciliabile contra nos gerat bellum: nobisque diuino sit opus auxilio. Solum autem explicauit, vt ab eo liberari precemur: docens omnis mali hunc esse causam: & ita solum contra eum inimicitias conuenit exercere, & non contra eos, qui ex inconsiderantia ab eo inducti sunt, nobisque nocuerunt: quorum misereri potius oportet, vtpote ab eo superatorum.

Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria in secula, Amen.

Extrema orationis pars est, eorum qui orant animi gratitudo, vtque deum benedicant. Sic ergo intelligitur. Cõpleantur hæc quæ postulamus: tu enim rex noster es, potens ad ea conferẽda, semperque gloriosus, Et hoc indicat quod additur, In secula. De dictione Amen, superius dictum est.

Alio quoq; modo possumus Anagogicè interpretari quẽ-

dam in dominica oratione, vt nomen patris sit filius. Nomẽ A
enim eius cuius est nomen declaratiuum est: & ita filius patrem manifestat. Regnum autẽ spiritus sanctus dicatur, ob diuinorum donorum diuitias. Quia igitur Christus est caput nostrum, nobis qui membra eius sumus, per vitæ puritatem sanctificatis, etiam ipse sanctificatur: vbi verò sanctificati sumus, accedit ad nos spiritus sanctus. Voluntas autẽ patris quæ fit in cælis, est rationalis cælestium virtutum cultus. Dixit enim & ad Dauid: Quid mihi est in cælo, ab angelis videlicet? neque enim aliud præter rationalem cultum: & à te homine quid volui super terram? nihil aliud præter eũdem cultum, qui est id quod necessarium est, cæteris præeminens. Rationalis autem cultus est, mentem ad deũ tendere intensam, ac supernorum desiderio succensam, cum animi impetu aduersus mentis perturbationes ac dęmones. Patiæ verò noster duplex est: vnus quidem congruus substantiæ animæ, puta scientia, & hic præbetur iuxta recipientium virtutem. Alius verò naturę corporis, sensibilis videlicet. Et ille quidem supernè ministratur, hic autẽ infernè. Tentatio quoque duplex est, voluptatis videlicet ac doloris, & illa quidem naturalis est, ac perturbationum innatarum, hæc verò inuoluntaria est, & perturbationum naturæ aduersantium. Voluntariam igitur fugere oportet: inuoluntariam verò deuitare quidem propter nostram imbecillitatem: at vbi venerit, tanquam purgatiuam viriliter sustinere. Est quoque & aliud tentationum genus, sumendæ videlicet experientiæ. A malo autem, dæmone scilicet, vel opere. C

Psal.72.

B

Si enim remiseritis hominibus errata eorũ, remittet & uobis pater uester cælestis: quòd si non remiseritis hominibus errata eorũ, nec pater uester cælestis remittet uobis errata uestra. Iterauit vt diximus de hac re sermonem, ipsumque dilatat, ostendens huiusmodi opus esse deo maximè acceptabile. Cõsidera etiã mihi obsecro humanitatis magnitudinẽ. In nostra constituit potestate peccatorum nostrorum remissionem. At dices fortassis, quòd in multis delinquens, iniuria te affecerit.

De remittendis erratis.

Verùm tu in pluribus & maioribus: & ille quidem in cõseruum, tu verò in dominum: tu indigens remissione remittes, deus verò nullius indigens est. Si itaq; remiseris, teipsum liberasti: iram siquidem extinxisti, malorum memoriã

D expulisti, benignitatem induisti, deum tibi propitium reddi disti, propriamque remissionem procurasti.

De ieiunio. *Quum autē ieiunaueritis, ne sitis uelut hypocritæ tristes: obscurant enim facies suas, ut uideantur hominibus ieiunare.* Ne tetricam tristitiam affectetis, velut hi qui ob laudem humanam, pallorem procurant: occultant enim naturalem formā fictitio pallore.

Amen dico uobis referunt mercedem suam. Superius de hoc nobis dictum est.

Tu autem cum ieiunas, unge caput tuum, & faciem tuam lauā.

Suprà. 5. Quemadmodum quādo dixit, Si autem oculus tuus dexter tibi fuerit offendiculo, erue eum: & si dextera manus tua tibi fuerit offendiculo, amputa eam: non de corporis mutila-

E tione loquutus est, veluti eo in loco declarauimus: Ita neq; nunc simpliciter vngi ac lauari iubet. Neque enim ipse hoc fecit, quum quadraginta diebus ieiunaret: sed per hęc aliud quippiam admonet: occultare videlicet eam quæ ieiunium consequitur tristitiam, quum alacer ac festiuus appareas. Nam quia apud veteres signum erat lætitiæ, caput vnctum esse oleo, faciem verò aqua lotam: ad hoc gaudij signum adhortatur, quo & homines lateat quòd ieiunes, & ieiunij laborem, auferente dolorem lætitia alleues. Alio quoq; modo. Impingua capitis tui mentem eleemosynæ oleo: faciem verò tuam, lachrymarum aqua abluito. Vnde & alibi sæpi° per ea quæ ponit, adhortatur ad alia: instruens nos, ne semper in præceptis id tantū attendamus, quod prima facie ap-

F paret, sed & sensus quoque ipsorum perscrutemur.

Ne uideāris hominibus ieiunare, sed patri tuo qui est in abscondito, & pater tuus qui uidet in abscondito, reddet tibi. Ad spectaculum hominibus exponere eam, quæ ex ieiunio prouenit molestiam, cupiditatis gloriæ opus est. De his autē quæ sequuntur, iam dictum est.

De thesauro. *Ne recondatis uobis thesauros in terra, ubi tinea & corruptio perdit, & ubi fures perfodiūt ac furātur. Sed recōdite uobis thesauros in cælo, ubi neque tinea, neq; corruptio perdit, & ubi fures nō perfodiunt nec furantur.* Eiecta iam inanis gloriæ ægritudine, opportunè deinceps legem de inopia statuit. Nihil enim adeo diuitiarum inducit amorem, quemadmodum vana gloria. Ob hanc siquidem & mācipiorum greges, & eunuchorum examina, & equos auro adornatos, ac mensas argēteas, A omnēq; fastū alium excogitāt homines: nō ad necessitatem, sed ad ostētationem. Quia verò non facilè reciperetur, si iunctim de despiciēdis facultatibus admoneret: ideo hunc in partes secuit sermonem. Et primùm quidē dixit, Beati misericordes. Deinde: Esto, inquit, beneuolus aduersario tuo. Postmodum ait: Si quis tecum iudicio voluerit contendere, & auferre tunicam tuam, dato ipsi & pallium. Tānim & misericordiæ pauperū, & aduersarij, & litis in iudicio imminētis fecit mētionē: hic autem nullo simili posito, ipsum per se stabiliuit facultatū contēptum: ostēdens q; neq; illa propter se tantum iusserat, imò quāquam nullus illo- B rū tibi molestus sit, tu tamē ea quæ mundi sunt despicies, ipsaque pauperibus distribues. Quod vt facilius persuadeat, dānum ostēdit, quod à thesaurorum recōditione prouenit, & cōmoda quæ ex eorum in cælis coaceruatione sequūtur. σὴς autem (quod nos tineā vertimus) vermem significat, qui pleriſq; possessionibus innascitur. βρῶσις verò (quod nos corruptionem diximus) significat putrefactionē, ad rubigi nem mutationem, omnēq; huiusmodi à seipso corruptionē indicat. Quid ergo, etiam aurum perdūt vermes? Etsi non vermes, attamen fures. Omnes igitur spoliantur? Plurimi sanè. Incertum est autem, qui à violentia tuti permaneant. Quæ verò pauperibus distribuuntur, quònam pacto in cælo recōduntur? Quo pacto? In eo q; horū retributiones ac re- C munerationes ibi reponuntur: quæ autem ibi reposita sunt & collecta, secura permanent. Allegoricè autem tinea & corruptio significat inductam in animo opinionem, quæ latenter corrodit bona, circa quæ ipsa versatur: fures autem perfodientes, laudes sunt, quæ extrinsecus subingrediuntur, perfodientes leuia proposita, & compilantes reconditas virtutum diuitias. Deinde & aliam inducit consideratiōnem, quæ ab hoc maximè abstrahat, dicens.

Vbi enim est thesaurus uester, ibi erit & cor uestrum. Cor in hoc loco mentem appellat. Dicit autem, quòd etsi nihil horum fuerit, omnino tamen vbi est thesaurus vester, ibi erit & mens vestra. Neque paruum id animæ nocumentum est, mentem videlicet suam ibi captam esse, & circa the-

D sauri custodiam multimoda cura distringi, taliqi subiectam esse tyrannidi: neq; audere ad aliam transire cogitationem.

De lucerna. *Lucerna corporis est oculus. Si igitur oculꝰ tuus simplex fuerit, totũ corpus tuũ lucidũ erit. Si autem oculus tuus malus fuerit, totũ corpus tuũ tenebrosum erit.* Lucerna est luminare. Postquã ergo dixit de indigna seruitute mentis, quæ oculus est animæ: vult demonstrare manifestius, ꝙ huiusmodi mentis seruitus, pestis sit animæ. Sumit autẽ exẽplum ab oculo corporeo, à quo & quæ illius sunt, nobis dat intelligere. Obseruandum autem hic, ꝙ simplex appellat id quod sanum est: Malum verò quod ægrotum. Dicit ergo. Si oculus tuus sanus fuerit, totum corpus tuum illuminatum erit, à proprio videlicet luminari lucem habens: si autem oculus tuus ęgro
E tus fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit, non habẽs ab ipso lucẽ. Ita igitur & mens, quæ oculus est animæ, defossi thesauri solicitudini seruiens, ęgrota est: ipsa enim solicitudo infirmitas est, & ideo obscurata est & anima.

Si ergo lumen quod in te est tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ? Si ergo lumen quod in te est, hoc est, mens, quæ ad hoc data est, vt animam illuminaret ac regeret, tenebræ sunt, hoc est, obtenebrata est: tenebræ quæ ab affectionibus procedunt, quantæ sunt ad animam obscurandam, ipso lumine quod illi oriebatur obtenebrato?

Nemo potest duobus dominis seruire. Aut enim unum odio habebit, & alterum diliget: aut uni adhærebit, & alterum contemnet. Aliam præterea considerationem adducit formidabiliorẽ,
F vt fortius ab amore temporalium rerum auertamur: ostendens hunc dei expellere seruitutem, & in diuitiarum reducere seruitutem. Simpliciter autem, & absque nomine primùm duos dicit dominos, vt auditores dicti veritatem cogat confiteri. Deinde nominatim illos ponit, de quibus erat sermo. Duos verò dominos, dicit contraria iubentes. Adhærebit autem, hoc est, parebit.

† De mamona. *Non potestis deo seruire & † mammonæ.* Ecce nominatim quoq; duos prædictos dominos manifestat. Mãmona autem ab Hebræis diuitiæ dicuntur, quas etiam dominum appellauit, propter imbecillitatem illorum, qui earum sustinent dominium. Quid igitur, nõnne Abraham diues erat? nõnne Iob, aliiq; similes? Vtique diuites quidem erant: at nõ seruiebant, sed dominabantur diuitiis: & ipsas in egenos insumebant. Non potestis deo seruire & Mammonæ: quia deus non modò iubet ab alienis abstinere, sed & propria elargiri. Mammona verò contrarium, non modò videlicet propria non elargiri, sed nec ab alienis abstinere: & ille dominus vẽ trem iubet astringere, iste verò ventri indulgere: ille continentem esse, hic autem scortari, aliáque similia.

† ממונא *Mammona Chaldaicum potius est, & diuitias significat.* †

Propterea dico uobis, ne soliciti sitis animæ uestræ, quid edatis, aut quid bibatis, neque corpori uestro quid induamini. Postquam locum absoluit de non recondendo super terram thesauro, & ea quæ contigerunt, pauperibus distribuere suasit: docet deinceps de necessario vsu nõ esse solicitum. Ait enim, Ne
B sitis soliciti animæ vestræ, id est, propter animam vestram, quid edatis aut quid bibatis. Quanquam enim anima neque edat, neque bibat, propter animam tamen edunt ac bibunt homines, quæ corpus inhabitare non potest, quòd non comedit & bibit, donec ipsum quoque corpus incorruptibile reddatur. Alio quoque modo id aptari potest: quòd cùm homines interdum in anima anxij sint, quandoque autem sola mente soliciti: quandoque verò in corpore: aliquando & ad possessiones, quas in animo habent, hoc extendunt: & ab hac, & ab illa cura, dominus illos abstrahens, dixit, Ne anxij sitis, neque in anima vestra, neque in corpore, de cibo & potu ac vestimento.

Nónne anima plus est quàm alimentum, & corpus pluſquam uestimentum? Hoc dixit manifestãs ꝙ is qui quod amplius est
C præstat nobis, vtique & quod minus est, præstabit. Plus, autem dixit, hoc est, pretiosius.

De volucribus. *Aſpicite uolatilia cæli, quòd non seminent, neque metant, neque congregẽt in horrea: & pater uester cælestis pascit illa.* Ne quis dicat: Quomodo autem viuemus, de rebus necessariis non curantes? Soluit huiusmodi obiectionem ab exemplo auium, quas quum nihil solicitæ sint, pascit deus. Posset autem & ab hominibus exemplum sumere, & dicere, ꝙ Elias 4. Re. 17
& Ioannes, aliique similes nihil tale curabant. Verùm id nõ *Suprà. 3.*
fecit, sed ab auibus potius dictam repressit obiectionem, omnem prætextum maiori confusione arguens ac tollens, *Eccles. 11.*

D Nam & vetus scriptura, volens homines amplius sese deii-
cere, ad apem ac formicam, cæteráque animantia mittit.
Prou.6. Aues ergo eodem statu, quo à principio fuerunt, permanen
tes, cibo qui eis iuxta naturam conuenit, etiam abundant:
homo verò à deo auersus, eo priuatur. Veruntamen quæ
abstulit alienatio à deo, hæc rursum reddit reuersio. Iubet
itaque ne horum curam habeamus, sed ad deum peculiari
modo reuertamur.

Nónne uos longè præcellitis illa? Nónne vos longè melio-
res estis auibus? Quòd si viliora alit deus, multò magis
eos qui meliores sunt. Qui enim corpus cibo indigens vo-
bis aptauit, ipsius quoque alimentum omnino præbebit.
Ioan.6. Quid ergo neque seminare licitum erit? Non dixit, Ne se-
E minetis: sed, Ne soliciti sitis. Perfectorum siquidem est
non seminare, sed operari cibum qui non perit: dico sanè
virtutes, sicut apostoli, horúmque vitam imitantes, ac pe-
tere à deo alimentum. Panem, inquit, nostrum supersub-
Sup.eodē. stantialem da nobis hodie. Mediocrium verò est seminare
quidem, at non anxios esse, & seipsos totos in huiusmodi
curas deiicere, vt ob has animæ curam negligant. Ideóque
seminare neque prohibuit, neque concessit, sed in vniuscu-
iusque voluntate illud reliquit. Neque enim id de auibus
dixit, vt seminare prohiberet, sed id tantum demonstrare
voluit, quòd illas deus alat. Nam quid tibi proderit, si te
ita curis conficias? quanquam enim tu millies studium ad-
hibeas, non dabis tamen pluuiam aut solem, flatúsque ven-
F torum quibus semen fructum proferat. Nam hæc solus de-
us tribuit. Ita ergo & de potu, & de indumento, aliisque
similibus. Quomodo autem potest quispiam viuere, qui ta-
lia non curat? Quomodo? Sicut prædicti viuebant sancti.
Neque enim propriam imbecillitatem faciamus præcepti
impossibilitatem. Nihil siquidem impossibile præcepit de-
us: nouit enim possibilitatis humanæ mensuram: non solum
vt creator ipsius, sed tanquam is quoque, qui eam in se su-
scepit. Verùm illis quidem facile erat præceptum, quasi
separatis à mundo, omniq; habitu corporeo: nobis autem
impossibile videtur, eo ꝙ ab ipso non sumus auulsi. Aues
verò nutrit deus, immittens illis naturalem instinctum vn-
de cibum colligant.

Quis autem uestrum solicitè cogitando, potest addere ad statu- A
ram suam cubitum unum? Nullus. Sicut ergo hoc studio
vestro assequi non potestis: ita nec cibum congregare, nisi
deo annuente. Quanquam enim millies studium adhibea-
mus, nihil tamen absque eius prouidentia proficiemus. Et
certè neque palmum, neque digitum addere potest. Di-
xit tamen cubitum, quia propriè mensura staturæ est cubi-
tus.

Et de uestimento quid soliciti estis? Considerate lilia agri, quo- De vesti-
modo crescant: Non laborant, neque nent. Lilia hoc loco flo- mento.
res omnes nominauit, quod ex eo manifestum est, quia di-
xit, Sicut vnum horum. Quum autem esset sermo de indu-
mento, quomodo facit mentionem de cremento? Quia di- B
ctionem, illam, Crescant, propter folia dixit eorum, quæ ho
rum vnicuique sunt indumentum. Considerate, inquit, li-
lia agri, quomodo crescant in foliis, quæ quantum crescũt,
tantum decorem ostendunt.

Dico tamen uobis, ꝙ neq; Solomon in omni gloria sua amictus
est, sicut unum horum. Quòd si herba agri quæ hodie est, & cras
in clibanũ mittitur, deus sic uestit, quanto magis uos? Quare non
rursum à volucribus duxit exemplum, aut ab aliis animali-
bus. Poterat enim multa ponere adornata ac pulcherrima?
Quia vult hic & vilitatem herbæ ostendere, quæ sic à deo
adornatur, & decorem pulchritudinis adeo vili herbæ da-
tæ. Et nota ꝙ liliorum adaugẽs vilitatem, herbam in pro-
gressu ea vocauit: magísque quum addit, Quæ hodie est, &
cras in clibanum mittitur: quæ ambo ad augendam vilita- C
tem dicta sunt. Decorem quoque pulchritudinis ipsorum
similiter amplificans, non dixit simpliciter, ꝙ ea deus ve-
stiat, sed ꝙ sic vestiat. Nam dictio, Sic, hoc loco cremẽtum
denotat pulchritudinis. Solomonem autem posuit, tanquã
pulchritudinis amatorem, & ad illam cognoscendam sapi-
entem. Clibanus verò locus est ad coquendum panem.
Pronomen, Vos, vt honoris demonstratiuum sit, accipito.
Nam amantis more loquitur, acsi dicat: Nónne longè ma-
gis vos, qui estis pretiosa eius possessio, quibus corpus, ani-
mam, ac mẽtem gratis contulit, propter quos mundum for
mauit, propter quos prophetas misit, propter quos vnige-
nitum quoque filium suum tradidit.

Universidad de Deusto Biblioteca

D O *homines modicæ fidei*. Increpatiuum est hoc. Postquàm enim ostendit quod volebat, deinceps ipsos obiurgat, Parum fidentes appellans: vtpote qui non absque ambiguitate crederent, quòd deus ipsorum curam haberet, & idcirco soliciti essent. Ita obiurgans, eos confundit, ac fidétiores reddit. Docuit quoque ipso exemplo non insolescere de pretiosis vestibus, quibus longè pretiosiores sunt, magisque decori herbarum flores. Quemadmodum autem quum superius de auibus diceret, quòd non seminent, non prohibuit seminare, sicut ibidem diximus: ita neq; hic laborare, aut nere: sed ita locutus est, volens tantum ostendere, quòd deus illa vestiat Quare autem tanto decore flores amicíuit?. Quia vult, vt ex hoc discas sapientiæ ac po-
E tentiæ suæ magnitudinem. Si ergo lilia, quæ propter te facta sunt, pretiosè induit: quomodo non multo magis te vestiet: propter quem illa formauit? Et licet filius ipse omnium sit creator ac prouisor: ad patrem tamen creationem ac prouidétiam refert: ostendens hinc eandé cum illo sibi esse scientiam ac prouidentiam. Nondum enim tempus erat suam manifestè detegere diuinitatem, quemadmodum declarauimus, exponentes partem illam: Audistis quod dictum sit antiquis. Non occides.

De solicitudine quid mãducemus

Ne sitis igitur soliciti, dicentes, Quid edemus, aut quid bibemus,
F *aut quo operiemur?* Rursum iterauit de solicitudine sermonem, propter curæ violentiam, quæ vix abiici potest. Tu verò considera, & si nobis iussum est, ne de rebus etiam necessariis simus soliciti: quam sperabimus veniam, quum de his etiam quæ necessaria non sunt anxij simus?

Omnia enim hæc Gentes inquirunt. Inquirunt, hoc est, soliciti sunt de his. Considera: Gentes irrationalium more, solo mouentur voluptatum amore. Quando ergo neque gentibus præstantiores sumus, quibus iussum est, vt & Scribis & Pharisæis virtute simus eminentiores, quo supplicio digni non erimus.

Scit enim pater uester cælestis, quòd his omnibus indigeatis. Postquam satis ipsos corripuit, rursus aliunde eos adhortatur. Est enim præceptoris officium, & obiurgare dum expedit, & consolari, ac vtrinque excitare. Non dixit autem, Scit deus, sed, Scit pater vester: quò maximam habeãt fiduciam.

ciam. Ex quo enim pater est, & talis pater, filios despicere A
non poterit, & pati vt rerum necessariarum indigentia deficiant, quum neque terreni patres id sustineant. Et quia omnibus his scit vos indigere, dabit vtique. Nõ sunt enim superflua edere, bibere, aut vestiri, vt posset negligere, sed corpori vtilia, atque naturæ ipsius necessaria. Itaque quã tibi existimas esse causam solicitudinis, magis causa est securitatis. Quia enim hæc necessaria sunt, ideò magis confidere oportet. Quis enim pater, etiam necessaria filiis denegabit?

Quærite autem primùm regnum dei & iustitiam eius: & hæc o- De quæ-
mnia adiicientur uobis. Primùm, hoc est, ante ea quæ corpori rendo re-
sunt necessaria: vel præcipuè, siue maximè. Regnum verò gno dei.
dei vocat hic bonorum æternorum fruitionem. Iustitiã au- B
tem eius, hoc est, iustificationem quę à deo est, vt vos ipse
iustificet. † Si enim hæc petieritis, quæ sunt animæ neces- †
saria, etiam ea dabit & adiiciet, quæ corpori necessaria sunt
Nam superius quoq;, vbi docuit quomodo orare oporteat:
primùm quidé dicere præcepit: Pater noster qui es in cœ- *Supr. 6.*
lis, sanctificetur nomen tuum: adueniat regnum tuum: fiat
voluntas tua sicut in cœlo, sic & in terra. Deinde verò: Pa-
nem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. Neque
enim ad hoc facti sumus, vt edamus & bibamus ac vestia-
mur: sed vt illi complacentes, æternis fruamur bonis: & ad
hoc maximè conuenit viuere, idque magis postulare. Nisi
enim hoc petierimus, nequaquam dabit: ea verò quæ corpo-
ri necessaria sunt, & petentes, & non petentes accipiemus, C
propter corporis sustentationem, quemadmodum & gentes
propter corporis sustentationem, quemadmodum & gentes
incredulæ. Nam idcircò dixit, Adiicientur. Non ergo de
hoc solicitum esse oportet, quòd etiam absque solicitudine
sumus accepturi, sed de altero priori ac potiori. Verùm si
ea quę corpori sunt necessaria, nobis etiam non petentibus
præbet, quare ergo iussit, vt panem petamus supersubstan-
tialem? Non aliam ob causam, quàm vt tali petitione fatea-
mur ipsum esse qui nos alat: vtque hoc confitentes, tali ani-
mi gratitudine familiares efficiamur.

† *Vel operationem iustitiæ, siue uirtutis uniuersalis, per quam iustificamur.*

Ne sitis ergo solliciti in crastinum. Crastinus enim dies curã ha †

bebit suiipsius. Quum superius simpliciter dixisset, Ne solliciti sitis, videbatur vniuersaliter omnē eorum, quæ corporis necessaria sunt, amputasse curam. Itaque manifestius hic docet, quòd eam sanè, quæ de hodierno die est, curam permittat, tanquam propter corporis imbecilitatem necessariam: eam verò quæ de crastino est, tanquam superfluam denegat. Crastinus enim dies, & ipse rursus suiipsius curam habebit, siue eorum, quibus in ipso opus erit homini. Quidam autem dicunt, superius quidē omnē, vniuersaliter amputasse curam, idq; ad perfectiores dirigi: hic autem eam cōcedere, quæ præsentis est diei, propter imbecilles.

De nō curando de crastrino.

Sufficit diei malum suum. Malum hic vocat curam, miseriam & calamitates, quę vndiq; proueniunt, ipsisq; sufficiūt nec oportet diei crastrino etiam addere solicitudinē, ipsumque aggrauare, quum id nobis vtile esse non possit ad operā spiritualem. Dicitur enim malum & quod hic κακία dicitur, non solum vitium, sed & ea, quæ modo dicta sunt. Siquidem in aliis quoque locis dicitur & κακία, ira, siue flagellū à deo incitatum. Non est, inquit, malum quod dominus nō fecerit. Et rursus: Ego ait, faciens pacem & creans malū, hoc est, fames, pestes, ac similia. Tristia enim & afflictionem adferentia, consueuimus dicere mala.

Amos. 3.
Iesa. 45.

Nolite iudicare. † *ne iudicemini.* Iudicium hoc loco pro condemnatione accipito. Sic enim interpretatur Lucas, dicens: Nolite condemnare, & non condemnabimini. Verùm nisi condemnet quis eum qui peccauit: veluti is qui præest subditum, pater filium, aut dominus seruū: augebuntur omnino vitia, eritq; rerum confusio. Sed hic nō loquiur de huiusmodi condemnatione, quæ bonum amat, & quod prauū est corrigit. In sequentib⁹ enim iubet etiā arguere hoc modo ac ligare. Abi, inquit, & argue eum. Et rursum. Quæcūq; ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo. Hic autem sermo nō ad eos qui præsunt dirigitur, sed ad subditos: monens ne qui propria debēt inspicere, ac seipsos diiudicare, inspiciant aliena, ac diiudicent alios. Nam & paulus Apostolus dicit, Si nosipsos dīudicarem⁹, nequaq̄ diiudicaremur. Dirigitur quoq; sermo & ad eos, qui quum in maioribus offendant, cōdemnant eos qui in paruis labuntur. Dicit enim statim in sequētibus. Quid inspicis festucā in oculo fratris

Cap. 7. De eo, qđ dicit: Ne iudice tis, vt nō iudecimini.
Luc. 6.
Infra. 18.
Eodem.
1. Cor. 11.

tui, trabem autem quæ in oculo tuo est, non consideras? κάρφος autem (quod vertit interpres festucam aut stipulam) propriē ligni particula breuissima est, & pulchre trabi opponitur. A

† Dicit Chrysostomus *in expositione epistolæ ad Hebræos illud, Nolite iudicare ne iudicemini, de uita dici, nō de fide. Similiter & illud, quæcunq; dixerint uobis ut seruetis seruate & facite: uerbū, Vt seruetis, de operibus esse, non de fide.* †

Quo enim iudicio iudicatis iudicabimini. Eadem condemnatione, qua condemnabis fratrem, condemnaberis & tu: hoc est, si leuem eius lapsum curiosē inquisieris, etiam & tu cōdemnaberis, & leuia errata tua anxiè disquirentur, ac tēpore tremendi iudicij condemnabuntur.

Et qua mensura metimini, remetientur alii uobis. Et mensura qua curiosa exactione metiris, puta q̄ tuæ vtilitatis debuisset habere respectum, aut cauere ne te offenderet: eadē mēsura remetientur & tibi tuam conuersationem. Vult autē sermo, quòd quantam expetis ab eo exactionem, tantam & deus expetet à te. Aduertere autem oportet, q̄ quemadmodum si remiserimus debitoribus nostris, remittet nobis & deus: ita si fratrem non condemnauerimus, neque deus nos condemnabit. O admiranda præceptorum virtus, quæ facilia quidem sunt ad exequendum, magnam tamē nobis cōciliant salutem. Quid igitur, si frater fornicatus fuerit, aut aliud tale quippiam deliquerit, an hunc non corrigā, sed tacebo? Corrige sanè salubriter, & quasi medicus. Neque enī dixit, ne cohibeas delinquentem: sed, Ne iudices. Dixit autem & Paulus, Tu cur iudicas fratrē tuum, aut tu cur spernis fratrem tuū? Et certè nō subditum condemnare, animæ est pharisaicæ, & seipsum iustificantis. B C Romā. 14.

Quid autē inspicis festucam in oculo fratris tui, trabē autē quæ in oculo tuo est non consideras. Per festucam peccatum minimum indicauit: per trabem verò maximum. Est enim trabs lignum oblongum. Vult autē dicere: Quomodo lapsum minimum in anima fratris tui acutè conspicis, grauissimum verò in tua non intueris? quisque enim quæ sua sunt magis nouit, quàm ea quæ alterius: & maiora magis videt, quàm ea quę minora sunt. De festuca fratris

Aut quomodo dices fratri tuo: Sine eiciā festucam ex oculo tuo

Universidad de Deusto
Biblioteca

D *& ecce trabs est in oculo tuo?* Siue, Quomodo tentabis eum curare, quum ipse maximè indigeas salute? ecce enim trabs in oculo tuo est.

Hypochrita eiice prius trabē ex oculo tuo, & tunc perspicies, ut educas festucam ex oculo fratris tui. Hypochritam nominauit talem, vtpote medici munus vendicantē, ægroti verò locū retinentem. Vel, tanquam prætextu correctionis alienū lapsum curiosè indagantem, sed id proposito condemnādi agentē. Si enim curandi fratris desiderio hoc agis, cura prius teipsum, qui plus illo deliquisti: & fit temetipsum despicis, E manifestum est, quòd neque illū amas: Magis enim seipsum quisque amat, quàm fratrē. Itaque non ad emendandū, sed ad condemnādum conuiciaris. Vides ergo quod alios cura re non prohibuit, si id omnino tibi cordi est: sed admonuit, vt te prius cures, deinde illos: Medicū namque sanum esse oportet. Hæc atq; similia statuit: non auertens, vt dictū est, à mutua correctione, sed propriorum delictorum negligentiam reprimens. Duplex enim condemnatio illum expectat qui cum magnis reus teneatur malis, leuia aliorū errata curiosè scrutatur.

Ne detis sanctum canibus, neq; proiicietis margaritas uestras ante porcos. Sanctū & margaritas vocauit fidei nostræ mysterium, Sanctum quidem, vtpote diuinū: Margaritas verò propter precioſa quæ in eo recondita sunt dogmata. Et rursum, Canes & Porcos nominauit eos, qui immedicabili te- F nentur impietate. Canes quidē tanquā Christo oblatrantes: Porcos verò, quasi perturbationū luto obuolutos. Iubet igitur ne talibus tradamus dogmatum fidei mysteria. Ne g iiciatis autē, hoc est, ne apponatis. Indigni sunt enim qui talia audiant. Deinde addit & causam,

Ne quando hi conculcent eas pedibus suis, & illi cōuersi lacerēt uos. Melius enim est eos hæc ignorare, quàm cognoscere, nequādo postquā simulata probitate à vobis ea didicerint, ludibrio habeant ac detrahāt ipsis. Id enim indicat quod additur, Conculcent. Pedes verò ipsorum dicit infidelitatem eorum, qua ad perditionem gradiuntur. Deinde cōuersi à ficta probitate ad manifestam repugnantiā, lacerēt vos, hoc est, impetum faciant ac resistant vobis. Non potentes nanq; diuina dogmata, sacra quadā, vt decet, maiestate ītelligere,

affectus humanos illis attribuūt, & inde armati, illa quidem A suggillant, vos autem affligunt.

Petite, & dabitur uobis: quærite & inuenietis: pulsate & aperietur uobis. Postquam magna quædam & admiranda iusserat, puta vt discipuli cunctis animi affectibus superiores efficti, deo in diiudicandis dignis assimilentur, ne grauia videantur mandata, aptas addidit considerationes, quæ hæc esse facilia persuadeant. Maximè autem facilitatis adposuit coronidem siue apicem: dico sanè, quod ab orationibus est auxilium. Certantes enim non tantum satagere oportet, verùm etiam supernè auxilium poscere: quod omnino veniet, & aderit, ac adiuuabit, omniaque reddet facilia: ideoque etiam petere iussit, & quod dabitur promisit: Non tamen vtcunq; B petere, sed cum perseuerantia, & assiduitate. Nam hoc manifestat quod additur, Quærite. Nec solum cum perseueran tia, & assiduitate, sed etiam cum feruore ac vehementia. Id enim indicat quod subiungit, dicens, Pulsate.

Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit, & pulsanti aperietur. † Hæc in confirmationem promissionis addit: vt si non statim acceperis, ne desistas, sed perseueres ac incalescas. Ideo enim non statim dat quod petis, vt quæras: & ideircò non statim aperit ianuam, vt pulses. Apud homines enim, si vrgens petitionibus insistas, eos ad iram prouocas: apud deum verò, potius eum irritas, nisi hoc facias.

De eo & † omnis qui petit accipit.

Nam exquirit à te assiduitatem & vehementiā: tequevult perseueranter simul ac feruenter petere, Qui enim petit, nec C accipit: aut indignè petit, aut non perseuerat, aut tepidè petit. Nam tria hæc oportet concurrere.

† *Qui absque animi ægritudine quippiam ad bene operandum petit, gratiam accipit uirtutis ad operationem præceptorum. Et qui absque animi perturbatione, quærit aliquid in naturæ speculatione, inuenit rerum ueritatem. Præterea qui animo non cōmoto, scientiæ ianuam pulsat in theologica disciplina, aperietur ei cognitio reconditorum mysteriorum. Qui uerò animo, aliqua affectione perturbato petit, quærit aut pulsat, non consequetur. Petitis enim, inquit, & non accipitis, eo quod malè petatis.* Iacō. 4.

An quis quæ est ex uobis homo: qui, si filius eius petierit panem, lapidem dabit illi? aut si petierit piscem, num serpentem porriget illi? Ponit rursum considerationem facti humani: & ab ex- De peten te filio à patre.

D emplo auditorem inducit, vt his quæ dicta sunt assentiat. Oportet autem & petentem filium esse, & petere quæ patrem quidem dare, filium autem accipere deceat.

Si ergo uos quum sitis mali, nostis bona dona dare filiis uestris: quanto magis pater uester cælestis dabit bona, si ab eo petieritis? Malos ipsos dixit, non humanam calumniando naturam, sed ad differentiam bonitatis diuinæ: humana namque bonitas ad diuinam, malitia esse videtur: tantaque est harum distinctio, quantum homo differt à deo. Considera verò, quomodo nunc quidem exhortatur ad studiosè operandum, nunc autè orare admonet: rursum nũc ab hoc ad illud trãsire, nũc verò ab illo ad istud. Hoc autem facit docens, quod neque de solo bono opere securos esse oportet, neque rursum de
E sola oratione, sed & quæ nostra sunt conferamus, & cælitus auxilium imploremus. Hæc enim mutuò auxilio pugnantia, prosperum habebunt successum.

Omnia ergo quæcunque uolueritis ut faciant uobis homines, hæc & uos facite ipsis. Omnia quæ prius de dilectione statuerat, breui nũc verbo summatim collegit, ac succinctè docuit: ponens rem facilem ac iustissimã. Omnia, inquit, quæcunque volueritis vt faciant vobis homines & vos facite ipsis. Ita autem hæc ipsis facite, sicut vultis vt ipsi vobis faciãt. Et hoc idem est, quod amare proximum sicut seipsum: ideò etiam subdidit.

Ita enim est lex & prophetæ. Ita lex vetus & prophetæ determinant. Lex siquidem dicit, Diliges proximum tuum sicut teipsum: Prophetæ quoque multa de fraterno amore Iu
F deos exhortati sunt: sed & Christus in sequentibus interroganti legisperito, quod esset mandatum magnum in lege? vbi de dei ac proximi amore respondisset, subdidit: In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ, hoc est, his duobus magis appẽsa sunt: circa hæc duo magis egregiè tractant ac narrant: id pro scopo habentes, vt homines doceant deum colendo amare ac se inuicem, in nullo alteri nocendo.

Leuit. 19.

Inf. 22.

Potest quoque & alio modo dici, quòd omnis lex ac prophetæ hæc duo præcepta habent, tanquam radicem causam, & argumentum.

De angusta porta.

Intrate per angustam portam. Angustam portam vocat, virtutum operationem. Portam quidem, tanquam ad vitam æ-

ternam introducentẽm: angustam verò, vt quæ ingredientes A
præparet ad labores ac afflictiones, donec ad finem perueniant. Quia enim arcta est ob suam perfectionem, dicuntur illam non posse ingredi, qui crassi sunt peccatis: donec peccatorum à se pinguedinem expellant.

Quia lata est porta & spatiosa uia, quæ abducit in perditionem & multi sunt qui ingrediuntur per eam. Similiter viã ac portam nominauit voluptatum amorem tanquam in suppliciũ abducentem: id enim vocat hic perditionem. Latam autem & spaciosam, quia nullum præbet laborem ingredientibus per eam: quum indulgẽs sit, nullo clausa termino, nullo obseruata custode. B

Quàm angusta est porta, & stricta uia quæ ducit ad uitam. Ti, quàm, pro valde ponitur. Exaggerat enim angustiã ac constrictionem ipsius, vt his cognitis ad certamẽ excitemur, & præparemur ad laborũ tolerantiã ac constantiã. Nam quod ex se triste est, si præcognitũ fuerit ac præcogitatũ: vbi contigerit, facilius ac leuius tolerari solet. Volẽs itaque discipulos, certaminũ præualidos fieri præfectos, manifestauit viã prædictam esse angustam, ac dolore plenã. Cupiẽs autẽ eos cõsolari, ob eam quæ inde sequitur afflictionem: & alleuiãs quod in ea laboriosum est, manifestat quo ducat, puta ad vitam, videlicet æternam vt dum visis laboribus anxiaris, in finem ipsorum respiciens exciteris, viribus à spe retributionis additis. Neque minima consolatio est, vocare ipsam portam ac viam: neutra siquidem permanet, sed transit. C

Et pauci sunt qui inueniunt eam. Ibi quidem multi, quia iucunda est & sine labore: hic autem pauci, quia difficilis est ac laboriosa. Scire autem conuenit, quòd nunc angustam ac strictam viam cælestis vitæ dixit, propter temporariam ipsius afflictionem: Alibi verò suaue dicit iugum mandatorũ suorum, & onus præceptorum suorum leue, ob spem æternorum bonorum. Virtus enim grauis quidem est propter laborum molestiam, leuis autem propter retributionem: sen sumó; doloris mitigat ac extenuat futuri expectatio gaudij. Iufrà. 11

Cauete à falsis prophetis, qui ueniunt ad uos in uestimẽtis ouiũ, intrinsecus autẽ sunt lupi rapaces. Postquã de via dixit, addit & de his, quæ per viam insidiis ponuntur, vt attentiores ac vigilãtiores simus. Et in præcedẽtibus quidẽ, de canibus ac

D porcis docuit:hicverò aliud quoque genus periculosius inducit,luporum videlicet ouina pelle contectorum : quia illi certè manifesti,hi autem abscõditi sunt & occulti. Dicunt ergo quidam hos esse prodigiosa & falsa loquẽtes,ac homines quosdam sine deo,qui fallendo plurimos , obambulant: nuncupari verò falsos prophetas,vtpote futura subindicantes ac prædicentes:venire autem in vestimentis ouium,tanquam in figura rationalium ouium,quæ sub Christo pastore procedunt:esse verò lupos rapaces,hoc est, tacitè & clanculò simplicium animas fallentes, & in perditionem surripientes. Chrysostomus autem hos dicit esse Christianos, vitam quidẽ habẽtes nociuã ac pernicioſam,simulantes autem bonitatem ac pietatẽ,quorũ colloquia corrũpũt mores bonos.

Exprimẽs itaq; Christus differentiam à prædictis canib° ac
E porcis,iussit illis quidem mystica dogmata non concredere:
1. Cor. 15. ab his autem cauere ne perniciem ipsorum participemus, tanquam à feris venenatis. Ne turbentur autem auditores,eo quòd non facilè cognoscantur huiusmodi homines, docet etiam quo pacto ipsos cognoscant,dicens.

A *fructibus eorum cognoscetis eos.* Quãquã inquit latere vi deãtur,attamẽ facilè arguẽtur.Ea enim via qua meos discipulos incedere iussi,laboriosa est ac difficilis,nec possunt hypocritæ per eã incedere.Quemadmodũ enim bona ac generosa arbor,non à floribus,sed à fructu cognoscitur:ita sanè & hos non à sermonibus, sed ab operibus eorum cognoscemus. De quibus & Paulus Apostolus dixit, quod per dul-
Rom. 16. ces sermones decipiũt corda simplicium. Deinde ponit etiã
F considerationem ab exemplo,vt hi facilius dignoscantur.

Nunquid colligunt de spinis uuam,aut de tribulis ficus? μήτι, nũquid,id est,vtrum,modo interrogatiuo.Dicit ergo:Vtrũ colligunt homines de spinis vuam? &c. Est autem & tribulus spinarum genus.

De arbore bona & mala, earumqi fructu.

Sic omnis arbor bona fructus bonos facit:uitiosa autẽ arbor fructus malos facit. Vbi rem præter naturã,factuque impossibilem interrogasset:subdit,quod sicut illud fieri non potest, eo quòd spinæ ac tribuli inutilia sint , hoc est, inepta ad ferendum fructum, qui sit aptus esui:vua autem ac ficus ad cibum conueniunt. Ita quoque omnis arbor bona fructus bonos facit,& cætera. σαπρὸν. (pro quo vulgata æditio habet

malum, & potius marcidum significat aut putridum)non so A
lum dicitur putridum , verùm etiam quicquid vitiosum est & inutile. Nunc ergo vocat arbores marcidas aut vitiosas prædictos hypocritas,quorum fructus,hoc est, actiones æquales sunt marcedini,aut inutilitati ipsorum.

Nõ potest arbor bona fructus malos facere:neque arbor uitiosa fructus bonos facere. Ne quis suspicaretur quòd posset bona arbor malos quoque fructus aut inutiles producere , & arbor vitiosa bonos:manifestat,quòd hoc fieri non possit.

Verùm Dauid quum bona esset arbor, quomodo fructus 2. reg. 11.
malos produxit,adulterium videlicet ac homicidium? Pau- Actorũ. 7
lus autem quum vitiosa esset arbor,fructus bonos protulit, effectus Christo vas electũ? Quo modo? Quia mutati sunt, hic quidem à prauitate ad virtutem , ille verò à virtute ad B
prauitatem.Donec autem manserunt Dauid quidem in virtute,Paulus verò in prauitate, non potuerũt huiusmodi fructus producere. Dixit ergo hoc esse impossibile in his , qui immutati permanerent.

Omnis arbor quæ non facit fructum bonum exciditur , & in ignem mittitur. Illos quidem punire non iussit,sed tantum ab eis cauere.Ipsis tamen metum incussit atrocissimę ex haç vita excisionis impendẽtis, ac supplicij ignis inextinguibilis: simul quidem illos qui malè ab eis accipiuntur consolando, & simul ipsos exterrendo.

Itaque ex fructibus eorum cognoscetis eos. ἄρα γε itaque,vtique,sanè,confirmatiuum est,ac si diceretur,omnino. Positis enim exemplorum considerationibus , ac demonstrato C
quo modo tales cognoscendi essent, subdit: Omnino sicut prius demonstratum est, cognoscetis ipsos à prauis actionibus eorum.

Non omnis qui dicit mihi domine domine,intrabit in regnũ cælorum,sed qui facit uoluntatem patris mei,qui in cælis est. Vide quid nunc dicat.Nõ omnis qui credit in me, ingredietur ad bonorum cęlestium fruitionem,nisi etiam fecerit quę dico. Lucæ. 6.
ita quippe addidit Lucas.Neque enim sola fides ad salutem sufficit,nisi & vita fide digna adiungatur:neque vita solum virtuti conformis,si non etiam fide diteſcamus: sed vtrunque simul adiũxit,vt non separetur alterum ab altero.Nam ipsum appellare dominũ,fidei tantum est.Quomodo autem

D non dixit, Sed qui facit voluntatem meam? Vt patrem honoraret: & quia non alia est patris voluntas ab ea quæ filij est: voluntas autem patris, filij præcepta sunt.

Multi dicent mihi in illo die: Domine domine, nonne per nomen tuum prophetauimus, & per nomen tuum dæmonia eiecimus, & per nomen tuum uirtutes multas ædidimus? Et tunc confitebor illis: Nunquam noui uos. Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem. In præcedentibus quidem docendo innuit, quòd peccatores excepturum sit supplicium: nunc verò apertius id dicit. Quis est autẽ qui punit impios, nisi ipse? sed quum antea dixisset: Nõ omnis qui credit in me ingredietur regnũ cælorũ, nisi & vitã condignã habere curauerit: nunc & aliud quod mirabilius est addit: quod neq; signa & miracula æden

E tes, eo regno digni habebuntur: nisi etiã & vita correspondeat fidei. Ecce enim & hi multa talia operati fuerant, abiicientur tamen, eo quòd vitam suam neglexerint. Multi inquit ab eo quod rectum est excidentes, hæc & illa mihi dicent. Illum quidem diẽ, dixit diem iudicij: nempe cognitum & expectatum. Virtutes autem nominauit signa & miracula. Cõfitebor sanè eis, hoc est, condemnabo eos. Quum autem etiam per nomen eius multa fecissent, quomodo eos iognorat? Quia vitam habebant contrariam. Scire enim oportet, quòd apud deum duplex est scientia: Vnà quidem naturalis, qua omnia nouit: vtpote omnium conspector om

F niumque priusquam fierent cognitor. Altera verò magis peculiaris, qua solos iustos cognoscit. Nouit, inquit, dominus

Psal.1. viam iustorum. Et: Cognoscit dominus vias innocentum.

2.Tim.2. Et: Nouit dominus qui sunt eius. Eos autem qui vitam

Infra.25. habent contaminatam, ignorare se simulat: vtpote cogni-

Infra.10. tione sua indignè conuersantes. Alibi quoque negat illos,

Iesa.29. vt qui eum operibus negauerunt. Dixit enim per prophetam: Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longè est à me. Qui enim præcepta ipsius spernit, ipsum spernit: ideò quoque meritò spernitur. Verùm si indigni erant, quomodo in eis operabatur spiritus sanctus? Omnino propter duo fiebant ista: puta vt gratiæ dei liberalitas etiam in indignos diffundi demõstraretur: & vt per ipsum aliis beneficiũ conferretur, qui videlicet ab eis curabantur, vel qui opera illa admirãda intuentes credebant in Christum. Non

ergo eos admirari oportet, qui miracula operabantur: neq; A
enim quidquam à seipsis conferebant, sed deum, qui quum
illi tales essent, gratiam tamen illis præstiterat. Talis erat *Marci.9.*
qui dæmonia eiiciebat, nec tamen ipsum sequebatur: talis e- *Luc.9.*
rat & Iudas proditor. Nam licet indigni essent, gratiam tamen acceperant. In veteri quoq; testamento in multis indignis gratia operabatur: vt per eos aliis beneficium præstaret. Sed hi quidem fidem interim habebant, quanquam vita reprehensibiles essent. Balaam autem quum à fide & conuersatione bona esset alienus, pphetabat. Quin & Pharaoni *Num.22.*
& Nabugodonosor, & filio eius Baltasar, cùm essent impiis- *Gene.41.*
simi ac sceleratissimi, deus futura demonstrauit, propter a- *Daniel.2.*
liorum gubernationem. Sed quid de hominibus dico, cùm *& 5.7.8.*
& in asina Balaam suam demonstrauerit virtutem: voce pri- B
mùm humana collata, vt eam ipsius ascensor intelligeret?
Quia ergo recta vita deficiẽte, neq; fides, neq; miracula sal *Num.22.*
uos facere possunt: nobis de vita magis curãdum est. Quòd
si facere quoque signa detur, suscipiẽdum est: si autem non
detur, contristari nõ oportet. Nam qui virtute prẽditus est,
& si miracula non ædat, nihil inde patitur detrimenti: bona
siquidem vita fidelem omnino saluum facit: miracula verò
non semper. Præterea bonæ vitæ remunerationem nobis
debet deus: miraculorum autem nos potius ipsi debemus.
Causas verò propter quas, neque sanctis omnibus præbet
deus gratiã miraculorum, neq; ediuerso omnibus indignis,
solus ipse nouit, qui omnia iusta ratione facit.

Omnis ergo qui audit hos sermones meos, & facit eos, assimilabo C
eum uiro prudenti. Expleta doctrina adhortatur deinceps discipulos, vt per viam angustam & strictam gradiantur: promittens illis sufficientem affore securitatem, nempe ipsam præceptorum obseruationem. Omnis, inquit, qui audit hos sermones meos, siue hæc quæ iussi præcepta: quædam siquidem exẽplaria ὁμοιωθήσεται, id est, assimilabitur habẽt: rectum tamen est & ὁμοιώσω assimilabo: sine auxilio enim eius nullus quicquam boni potest operari. Deinde etiã prudentis opera ponit.

Qui ædificauit domum suam supra petram. Domum quidem appellat, intelligentis animæ operationem, quæ variis ædificatur virtutibus. Petram autem, præceptorum eius firmi-

D tatem,quæ fundant ac firmant ea, quæ superædificata sunt, & ad omnes tentationum insultus,ne euertantur custodiũt: suadendo omnes contumelias,multiplicésque illecebras,etiam mortem ipsam despicere,nec ob vllũ dispendium molescere,aut terga dare.

Et *descendit imber, & uenerunt flumina, flauerúntq; uẽti, ac irruerunt in domũ illã, & nõ cecidit: fundata enim erat super petrã.* Ad intellectum quidem cõmunem, per imbrem, fluuios ac ventos,varias innuit tentationes: Anagogicè verò per imbrem intelligimus cõmoti animi cogitationes,quas immittunt dæmones animis: fluuios autem affectiones ad perditionem detrahẽtes: vẽtos verò dæmones,qui nequitiæ spiritus dicũtur. Siue igitur sensibiles,siue intelligibiles dixe-
E rimus tentationes: omnes hæ in prædictã domum irruentes siue insilientes,aut illi ruinam minitãtes,non potuerunt deiicere,aut dissoluere eã, quia fundata erat firmiter super petram,siue super soliditatem, vt dictum est. Statim itaq; apostolos mihi intuere,in quos plurimæ defluxerũt insidiæ, ac innumeræ calamitatum hyemes deciderunt: nec valuerunt animarũ eorum turrim euertere, sed perditis certè corporibus,animo permanserunt inexpugnabiles ac insuperabiles.

Et *omnis qui audit hæc uerba mea, & non facit ea, assimilabitur uiro fatuo.* Quia nonnulli auditorũ laudaturi erant quæ dixerat,nec tamen ea facturi: per parabolam hos anticipando deterret. Positis autem prudentis atque fatui operibus: illius quidem rationi consonis & honestis,huius autem va-
F nis vtrinque discipulorum confirmauit salutem, & per zelum prudentiæ,& per odium vani laboris. Hoc autem frequẽter facit: ad virtutem adhortans,& ab imitatione bonorum,& ab odio malorum.

Qui ædificauit domũ suam super arenam. Et *descẽdit imber, & uenerũt flumina, flauerúntq; uẽti, ac irruerunt in domum illam, & cecidit.* Meritò stultum illum nominauit. Quid enim insipientius eo,qui domum suam super arenam ædificat,& quum laborem sustineat,priuatur tamen fructu, quem inde colligere oportuit? Est ergo tantundem,acsi diceret: Omnis qui postquam præcepta mea didicit,super ea,quasi super solidũ fundamentum,suas actiones non ædificat,hoc est,non conuersatur iuxta id quod illa admonent, sed alia incedit via,

stultus est & vanè laborat,hoc est,variis tentationibus,affli A
ctionis tempore facilè superabitur. Quum autem talis ob aliud nihil prætermittat salutis præcepta,quàm propter viã arctam & angustam, erit sanè arena voluptatum amor, super quam,suam ædificat conuersationem: ideóque ingruẽte tentatione,in negationem cadit,non ferens acerbitatem,eo ꝙ laboribus,durisque asperitatibus non sit assuetus.

Et *fuit ruina ipsius magna.* Magna vtique. Neque enim ab honore excidit aut diuitiis, seu alia huiusmodi humana prosperitate: sed à fide in Christum. Nam qui infidelis est,non cadit,sed iacet penitus in fouea erroris: qui verò ab hac extractus, & ad fidei altitudinem sublevatus, postea revocatur: hic cadit,& à vita excidit æterna.

Et *factum est quum finisset Iesus hos sermones, obstupuerunt* B
turbæ super doctrina ipsius. Habent Hebræi pro consuetudine in principio alicuius narrationis simpliciter ponere, Et factum est. Tu autem admirare mihi turbarum attentionem ac tolerantiam in audiendo: quæ donec complerentur omnia doctrinæ verba, libenter perseuerabant. Obstupuerunt verò,tãquam ab inuidia ac malitia alieni. Deinde causam quoque ponit stuporis.

Erat autem docens ipsos, tanquam autoritatem habens, & non sicut Scribæ. Docebat cum increpandi fiducia, & non cum metu, quemadmodum Scribæ. Vel, quia Scribæ à lege & prophetis proferebant ea quæ docebant: vtpote dicentes: Hæc iubet lex: Ista dicunt prophetæ: Christus verò accepta
à seipso autoritate, docebat, ac legem ferebat, & continuè C
addebat: Ego autem dico vobis: & tãquam futuri iudex seculi, bonis quidem promittebat salutem, malis verò comminabatur supplicium.

Quum autem descendisset de monte, secutæ sunt eũ turbæ multæ. Cap. 8.
A doctrina transit ad miracula. Quia enim tanquam autoritatem habens docebat,ne iactabundus esse putetur & arrogans, operibus quoque suam ostendit potestatem, & sermones re ipsa confirmat. Considera etiam turbarum beneuolentiam: ipsi siquidem doctrinam sublimem auribus percipiebant & admirabantur, credebant ac sequebantur. Principes autem ipsorum & scribæ promulgantibus quoque virtutem eius signis, offendebantur ac irritabantur.

CAPVT SEXTVM DE LEPROSO.

D

Et ecce Leprosus quum accessisset adorabat eum, dicens: Domine si uis, potes me mundare: Non dixit: Si deū inuocaueris: sed, Si vis: quod argumentum est indubitatæ fidei. Quum enim audisset de doctrina ac potentia eius, credidit deum esse, qui omnia posset. Ideo etiam cū feruore accessit. Nam quod simpliciter dixit Matthæus, Adorabat, manifestius ait Marcus, genibus prouolutus. Lucas verò similiter, quod procidit in faciem, & deprecabatur ipsum.

Marci.1. Luc.5.

Et extenta manu, tetigit eum Iesus, dicens: Volo, Mundare. Et cō festim mundata est lepra eius. Volens sanè leprosi confirmare

E iudicium, ꝙ rectè opinatus esset ipsum esse deū omnipotētem, turbisq; ostēdere potētiam suā, sicut diximus, ait: Volo. Mundare. Hic autē, Volo, benignitatis indicium est: Mundare verò, potētiæ. Quum autē hunc verbo sanaret, quam ob causam manu quoq; extenta tetigit eum? Quia lex erat, quæ leprosum tangere prohibebat. Volens autem Christus ostēdere ꝙ tāquam deus supra legem esset. Nam hæc aduersus nudos homines statuta erat: audacter tetigit, nec vllus è turba contradixit. Ex præmissis enim certi erant, ꝙ omnia legitimè faceret. Simul etiam docebat, non abominandam esse corporalem lepram eorum, qui eiusdem sunt generis.

F Solam nāq; lepram animæ cōuenit execrari, quæ est peccatum. Non solum enim manus ipsius, impuritatem non contraxit ad contactū corporis leprosi, quin potius illud emundauit. Quia igitur pulchritudine animæ nostræ lepra deletur peccati, accedamus ad sermonem præceptorum Christi: vt postquam nos tetigerit, ipsam emundet.

Et ait illi Iesus: Vide nemini dixeris. Præcepit vt taceret, & ipse laudem fugiens apud homines, & eos instruens qui beneficia in aliquē conferunt, vt ambitionem execrentur. Atqui manifestè sciebat Christus, ꝙ taciturus non esset, sed benefactorem palam prædicaturus: attamen quod suum est facit & præcipit. Oportet enim eos qui beneficia conferunt, modestiæ causa præcipere silētium: eos verò qui beneficio sunt affecti, prædicare propter gratitudinem.

Sed abi, ostende teipsum sacerdoti, & offer munus quod præcepit illis Moyses. Iussit lex, ne is qui à lepra mundatus esset, suiipsius oculis crederet, sed oculis sacerdotis iudicium emēdationis committeret. Neque prius his qui mūdi essent commisceretur, quàm se illi manifestasset: & ab eo fuisset mundus iudicatus. Deinde munus pro purificatione adduceret, sicut in libro Leuitici scriptum est. Quomodo ergo dicit, Munus quod præcepit Moses, quum id iusserit deus? Quia Moses legislator dicitur, vtpote qui scripsit, quæ deus statuerat. Sanitatem itaque ipse operatus est: approbationem verò ipsius, sacerdoti commisit: ne sacerdotum munus sibi latenter rapere videretur.

A

Leui.14.

In testimonium illis. Ad redargutionem illorum: dico sanè sacerdotum. Nam μαρτύριον, id est, testimonium, vocat nūc redargutionem. Quia enim illi transgressorē legis eum dicebant: emūdatum leprosum admonet vt seruaret legem, & faceret quæcunque lex præceperat. Hoc autem ad redargutionem illorum admonet. Nam quomodo legem seruare admoneret, si legis esset transgressor? Obseruandum verò quo pacto interdum quidem legem soluit, viam aperiens philosophiæ atque conuersationi Christianæ, quam post mortem suam vigere oportebat: ac præparans cessationem legi veteri, iámque senescenti. Quandoque verò illam seruat, demittens se ad imbecillitatem Iudæorum, ne eos offenderet,

B

CAPVT SEPTIMVM DE CENTVRIONE.

Vum autem ingressus esset Capernaum, accessit ad eum Centurio deprecans eum, & dicens: Domine puer meus iacet in domo paralyticus, & grauiter discrutiatur. Iacet, hoc est, proiectus est.

C

Et ait illi Iesus, Ego ueniam, & curabo eū. Quare non vocatus in domum, sua sponte venturum se dicit? Quia prægnouit illum iam credere quòd deus esset: & ita voluit magnam eius fidem, his etiam qui sequebantur detegere. Intende ergo iis quæ sequuntur.

Et respondens Centurio, dixit: Domine non sum dignus ut subtectum meum intres, sed tātum dic uerbo, & sanabitur puer meus.

D Non sum, inquit, dignus, quia tu deus es: sed tanq̃ oĩpotens dic nudo verbo quod vis, & ipsum quoq; verbũ opus fiet. Vides fidei magnitudinẽ? Propter hoc ergo dixit Christus, Ego veniam & curabo eum, vt dicat Cẽturio, Non sum dignus, &c. & ita manifestetur omnib⁹ magna fides eius. Nisi enim Christus illud dixisset, nequaquam hoc Centurio respondisset, & eos qui sequebantur omnino latuisset quanta erat viri fides. Vide quoq; Centurionis verba quæ sequũtur ad id directa, quòd nudo etiam verbo sanare posset.

Nam & ego homo sum sub alterius potestate constitutus, habens sub meipso milites: & dico huic vade, & vadit: & alii veni, & venit: & seruo meo, fac hoc, & facit. Ab exẽplo eius quod circa se contingebat, cõfirmabat, ꝙ solo etiam verbo sanare posE set. Postq̃ enim dixerat, dic verbo, subiũxit, Nam & ego homo sum sub ducis exercitus potestate constitutus, habens sub me milites & seruos, & quod cuique dico, is incunctanter hoc facit. Hæc autem dicebat, ostendens, ꝙ si ego homo alteri subiectus, ob modicam principatus dignitatem, solo verbo potens sum, multò magis tu qui deus es, infinitę potestatis ac dignitatis. Itaq; si dixeris morti vt abeat, abibit. si verò vt veniat, veniet. Neq; enim simpliciter subdita est, verumetiam ancilla, quæ maiorem habet subiectionem.

Hoc audito, Iesus admiratus est, & ait his qui se sequebantur: Amẽ dico vobis, neq; in Israel tantã fidẽ inueni. Admiratus est. Cùm enim neq; Israelita esset, neq; scripturas quæ de ipsoF erãt legisset, adeo facilè credebat. Nec solum admiratus est, verũetiam fidẽ eius prẽconio promulgauit, vt alij hũc imitarentur. Neque inter Israelitas, inquit, tantam inueni fidem: qui quotidie scripturarum legunt testimonia, quæ de me loquuntur. In præcedentibus autem diximus, quòd Amen dico, tantundem est, acsi dicatur: Verè ac firmiter dico: neque opus est hoc deinceps interpretari.

De finib⁹ Abraham

Dico autem vobis, quòd multi ab Oriente & Occidẽte venient, & accũbent in sinibus Abrahã. Quidã dicũt ꝙ sicut quædã profundiora maris loca, aut curua littora tales vel tales sinus appellati sunt: ita sanè & abditi fruitionũ recessus, in quibus est Abraham, sinus Abraham dicti sunt. Nam quia insignior erat Abraham apud Hebræos, ideo eos propriè ipsius Abraham nominauit. Multi tales, hoc est, è gẽtibus, Per Oriens verò

verò & Occidens, omnia loca totius vniuersi significauit. A Venient autem, ad me videlicet per fidem. Præterea Accumbent, id est, requiescent. Abraham verò in mediũ adduxit, quò maximè Iudæos morderet, adoptando scilicet ipsi Abraham eos, qui à gentibus procederent. Sinus itẽ Abraham, dixit requiem ac fruitionem iustorum, mutuãque societatem & conuersationem, quæ regnũ est cœlorũ. Quia autem iam credebant Abraham in ineffabilibus degere bonis, pro regno cœlorum sinus Abraham posuit, tanquam rẽ notiorem. Simul etiã ne his contrarius esse videretur, qui in veteri testamento virtutem sectati sunt. Nam qui Abraham ita honorabat, vt etiam sinus illius requiem ęternã nominaret, omni huiusmodi suspitione carere debebat.

Filii autem regni eiicientur in tenebras extremas: ibi erit fletus B *& stridor dentium.* Regnum nunc, deum intelligimus: filios autẽ eius, Israelitas. Filius inquit primogenit⁹ meus Israel. Exod. 4 Vel, Regnum quidem, ęternã requiem: Filios verò eius vocari nunc Iudæos, tanquam hoc existimantes, eo ꝙ semen essent Abraham. Qui inquit sese putant esse filios, eiicientur propter suam incredulitatem. Eiicientur autem, id est, expellentur. Tenebræ verò exteriores, locus est supplicij miserrim⁹. Hæc autem dixit, fastum comprimens Iudæorum, qui sese iactabant, quòd é genere essent Abraham: & cõsolans eos, qui è gentibus erant: attrahens q; ad suã fidem. Nã multi quoque gentiles propter signa sequebãtur eũ. Et his autem & illis vtilitatẽ procurabat, ne illi cõfiderent, quasi C stãtes, neque hi desperarent quasi iacentes. Considera verò quòd Centurio verbum exposcit: leprosus autem solam voluntatem, quod maioris est fidei. Quare ergo magis admirationi habitus est Ceturio? Quia leprosus quũ esset Iudęus, nouerat libros, qui de Christo testificabãtur: & inde multa habebat, quibus facilè ad fidem induceretur. Centurio verò quum Ethnicus esset, à nullo aliunde ad fidem ducebatur, quàm à sola recta mente. ideo etiam præpositus est credentibus ex Israel. Quum autem de introductione gentium, & reiectione Iudæorum facta sit mentio, confirmat hanc per signum. Vide ergo quid sequatur.

Et ait Iesus Centurioni. Abi & sicut credidisti fiat tibi. Hinc ostendit Christus, quòd plurimum conferat ad miraculi ope-

D rationẽ fides deprecantis. Sicut credidisti, inquit, fiat tibi hoc est, quia credidisti me posse ægrotum curare, licet domum tuam non ingrediar, ita fiat:

Et *sanatus est puer eius in illa hora.* Sicut de leproso dixit euangelista, quòd confestim mundatus est, ita & nunc quòd sanatus est in illa hora. Hæc autem ad augmentum addidit miraculorum. Neque enim solum admiranda operatus est, sed etiam in breuissimo temporis momento suam demõstrauit potentiam. Quidam autem dicunt alium esse hunc Centurionẽ, & alium eum de quo apud Lucam. Huius siquidem filius erat paralyticus, illius autẽ seruus. Et hic venit ad Iesum: ille verò primùm quidẽ misit seniores Iudæorũ: deinde amicos suos. Præterea iste non solum in domũ suam non vocauit Christum, sed & venire volentem prohibuit: Ille autem primũ quidẽ per seniores vocauit, ipostmodũ verò per amicos prohibuit. Quum autem huiusmodi insint diuersitates: accedunt quoq; & multę similitudines. Ambo enim Cẽturiones, & Capernaum cõmorantes, & pro paralytico mœrentes animo: eandemq; fidem suis verbis demõstrantes: & æquali beneficio affecti. Dicit autem Chrysostomus eundẽ esse & apud Matthæum & apud Lucam. siquidem Lucas diligentiæ causa omnia minutula exequutus est, præter Centurionis præsentiã: Matthæus verò breuitatis gratia, seniorum atque amicorũ missiones prætermisit, quasi non necessarias. Solam autẽ Cẽturionis fidem, & laudem quam propter eam promeruit, & miraculũ in paralytico factũ apertè descripsit. Oportet tamẽ eas quę vt videtur vt dictũ est, solvere diuersitates. παῖς (pro quo hic puerum habemus) dicitur non solum filius, sed & seruus: Habebat enim, inquit, παιδίσκας ἢ παιδίσκας, hoc est, seruos & ancillas. Quod autem Matthæus dixit accessisse Centurionem ad Christũ: Lucas verò misisse ad ipsum seniores, & postmodũ amicos: oportet intelligere & hoc, & illud factũ fuisse. Primùm quidem misit seniores deprecãtes ipsum vt veniret. Deinde sciens eum venire, & sese indignum iudicãs eius susceptione, rursum amicos misit, prohibẽs ne ueniret, ac significãs quæ dixit Lucas. Postmodum quum paralyticus vehementius dissolueretur doloribus: Et enim sicut Lucas dixit, erat iam iãque moriturus, non ferens Centurio, cucurrit & ipse post

Lucæ. 7

Gene. 30 & 31

amicos, sperans per seipsum obnixius se deprecaturum. A
Postquam autẽ amici nunciauerant quæ eis præceperat dũ
respõderet Christus quæ scripsit Lucas, stat ĩ superuenit Cẽ
turio & priusquã amicis occurisset, viso Christo, feruore ac
census est, & rursus quasi ab exordio obsecrabat eũ, dicẽs:
Domine, puer meus iacet in domo paralyticus, &c. Deinde
Christus volens amplius manifestari fidem eius, respondit:
Ego veniã & curabo eũ. Rursum subintulit Cẽturio: Domi
ne nõ sum dignus, vt sub tectũ meũ ĩtres, & alia quę sequũ
tur, veluti Matthæus cõscripsit. Manifestum est ergo, quòd
ea quæ contigerũt priusquã veniret Cẽturio, scripserit Lu
cas, & inde Matthæus quę sequuta sunt docuerit. Nã & in
his, & in illis fides mõstratur Centurionis, ac miraculi ope- B
ratio à Iesu facta. Quod autẽ Lucas dixit quòd reuersi, qui
missi fuerant, inuenerunt ægrotantem seruum sanitati resti
tutum: perpendere oportet, quòd Cẽturio certus iã de salu
te illius, tardior ac securior reuertebatur: illi autem diffi-
culter credẽtes, pręcucurrerũt, scire cupiẽtes an sanus esset.

CAPVT OCTAVVM DE SOCRV PETRI

Vumque uenisset Iesus in domum Petri, uidit so
crũ eius in lecto decumbentem, ac febricitãtem:
& tetigit manum eius, ac reliquit eã febris sur
rexitque & ministrabat ei. Marcus autem & Marci. 1.
Lucas dixerunt etiam vnde illuc venerat, Lucæ. 4.
videlicet à synagoga Iudæorum, in qua C
sabbato docuerat. Addidit quoq; Marcus, quòd cum Iacobo
& Ioãne venerit. Verisimile est enim Petrũ, quum hoc didi
cisset præcucurrisse. Præterea Marcus & Lucas dicũt, ꝙ di-
scipuli rogauerũt illũ ꝓ ea, quę in lecto decũbebat. Matthę⁹
verò etiã hoc tacuit. Non est autem hoc dissonãtiæ signũ,
sed ꝙ illi fecerũt, diligentiæ fuit, quod autẽ hic, breuitatis.
Ingressus est aũt cibi sumẽdi causa. vocãte iã hora. Illa verò
quę ĩ lecto decũbebat, surrexit, & ministrabat ei. Tu quoq;
mihi admirare, quantũ sese domin⁹ deiecerit. Nõ dedignat⁹
est vilẽ piscatoris domũ ĩgredi: hinc quidẽ & discipulũ ho
norans, & simul docẽs nos, ne vanæ gloriæ studeamus. Quũ
autẽ manu illã tetigisset, nõ solũ febrim extinxit, verũ etiã

D integrã ei tradidit sanitatẽ. Surrexit enim, & cõtinuò ministrabat. Atqui ablata etiam febri, laborantibus longo opus est tempore vt priorẽ recipiant sanitatem. In mari quoque non solũ tempestatem sedauit, sed etiã fluctuũ cõmotionẽ cohibuit, quum tamẽ post tẽpestatẽ diutius maneat aquarũ cõmotio. Ita enim nouit Christ⁹, simul & quod ægritudine affectum est soluere, & in priorem statum reponere.

CAPVT NONVM DE CVRATIS A VARIIS INFIRMITATIBVS.

† VEspera autem facta obtulerunt ei multos dæmoniacos, & eiiciebat spiritus uerbo. Vesperã finem diei nominauit, ideo Marcus & Lucas mentionem quoque fecerunt de occasu solis, manifestius demonstrantes tempus. Popularis enim turba expectato solis occasu propter sabbati obseruationem, morbis tunc laborantes adduxit: discipuli verò etiã ante solis occasum deprecati sunt eũ pro salute febricitantis, vt qui primùm viderant eum sine delectu sabbato curantẽ, ac didicerant iam ab illo, à quibus operib⁹ abstinere iuberet lex, quę de sabbati quiete statuta erat, & qualia aggredi ꝓmitteret. Obserua quóq; quo pacto interdum quidem extenta manu curat, vt in socru Petri: interdum autem verbo loquens, vt in puero Cẽturionis & in his dęmoniacis: quandoquevtrunque faciens, vt in leproso. Ostendit enim se omnipotentem esse.

Marci. 1 Lucæ. 4. E F

Et omnes malè habẽtes curauit, ut cõpleretur quod dictũ est per prophetã Isaiã dicentẽ: Hic lãguores nostros assũpsit, & morbos portauit. Per languores & morbos hic mihi intellige languorum ac morborũ reatus. Quũ enim lãguores ac multos patiẽtes morbos curauit, in seipsum eorũ reatum trãstulit: dico sanè labores & mortẽ: ideo etiã multos perpessus labores tẽpore acerbæ passionis mortuus est. Sed Matthæus de corporalibus lãguoribus ac morbis metaphorico verbo loquitur: Isaias verò lãguores & morbos peccata appellauit: quæ Christus sumere ac portare dicitur in modum victimę. Nam animal quod pro peccatis ad victimam producebatur, quodãmodo peccata omniũ in seipsum suscipiebat ac portabat, & populũ quidẽ his liberabat, ipsum verò propter hæc

Isaiæ. 53. Leui. 16.

iugulabatur. Pulchrè autem propheticum dictum transumpsit euangelista. Plurimi siquidem languores ac morbi corporales à peccatis oriuntur, sicut in progressu docebimur: nihilque vetat hæc quoque vocari peccata. A

Quũ autẽ uidisset Iesus circũ se turbas multas, iussit ut abirẽt in ulteriorẽ ripam. Iussit hoc discipulis. Simul quidẽ ne gloriæ cupidus videretur, simul etiã vt inuidię Iudæorum mederetur. Præterea instruẽs nos, vt admirationi haberi fugiamus.

CAPVT DECIMVM DE EO CVI NON PERMISIT VT SE SEQVERETVR

ET *quum accessisset quidam scriba, dixit ei: Præceptor sequar te quocunque ieris.* Hic scriba quum pecuniæ auidus esset, suspicabatur Iesum ex miraculis diuitias multas colligere, & sperabat, quòd si in morem discipuli illũ sequeretur, copiosas collecturus esset diuitias. Christus ergo cognito quid vellet, ad intentum eius respondet. Et vide quid dicat. B

Et ait illi Iesus: Vulpes foueas habent, & uolucres cæli nidos: filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. Et vulpibus inquit & volucribus cæli sum pauperior: neque enim receptaculum habeo, nec quantum sufficiat ad caput tantum reclinandum. Tales autem esse volo & eos, qui me sequuntur. Itaque frustra suspicatus es, & inuanum sperasti. Et hoc pacto dupliciter illum iuuit: & manifestando quòd animæ illi⁹ arcana nosset: & illum non manifestè arguendo, sed ipsi soli reprehensionem aperiendo: vt & pudorem effugeret, & si vellet corrigeretur. Hoc autem dicendo, non vetuit se sequi, sed docuit, quòd sequens non inuenturus esset lucrum quod quærebat †. Cæterum ille intelligens, quòd cognitus esset, ac intento frustratus, siluit. Quidam verò dicũt, quòd præcognoscens eum Christus, non solum pecuniarum amori seruientem, sed aliis quoque affectibus anagogicè respondet: vulpes ac volucres appellans dæmones propter dolũ illorum, & quòd seminibus ac fructibus virtutum insidientur, ac si diceret: Dæmones quidem foueas ac nidos in te habent: ego autem neque breuissimam requiem apud animam C

D tuam inuenio, Foueæ verò ac nidi dæmonum, affectiones sunt, in quibus occultantur ac requiescunt. Filium autem hominis se ipsum vocat, confirmans quòd verè & non phantasticè sit incarnatus, vt quidam suspicabantur: hominem dicens nūc matrem suam. Nam ἄνθρωπος, id est homo, vocatur non tantum vir, sed & mulier.

† *Volebat autem ut post posita huiusmodi spe, sequeretur.* At ille *simul ut audiuit, tanquam pecuniæ amator, abscessit.*

De eo cui nō permisit vt patrem sepeliret.

Alius verò ex discipulis ipsius dixit ei: Domine permitte mihi prius abeam ád sepelicndum patrem meum. Quis certè fuerit hic discipulus, non significauit euangelista: verùm quisquis fuerit probissimus erat. Vide enim quòd in re etiam quæ iusta ac necessaria videbatur, postulat vt sibi liceat: nolens sua ipsius autoritate abscedere. Dicit autem, Prius: manifestans E quòd postmodum quouis sequeretur.

Iesus autem dixit ei: Sequere me, & dimitte mortuos, ut sepeliant mortuos suos. Prohibuit eum: non vetans honorare parentes, sed docens oportere eū qui cælestia appetit, non conuerti ad terrena: neque viuis relictis, ad mortifera recurrere, aut supra deum honorare parentes. Sciebat enim quòd alij illum essent sepulturi: nec æquum erat, vt ab his quæ magis necessaria erant, recederet. Opinor autem eum qui mortuus erat infidelem fuisse: ideoque dixisse Christum. Dimitte mortuos, hoc est, recede ab his, qui in fide mortui sunt, vt
2. Cor. 6. sepeliāt mortuos qui ipsos contingunt: Nam hic mortuus, non est tuus mortuus: Neque enim fideli pars est cum infi-
F deli. Tu verò si admiraris quomodo non sua spōte abierit, sed petiuit, vt sibi liceret: admirare etiam quomodo prohibitus manserit. Quòd si illū neq; ad modicum dimisit Christus, vt à sua doctrina discederet, qua pœna digni erim⁹, qui omni tempore à præceptis eius discedimus?

Cumque ascendisset in nauim, secuti sunt eum discipuli sui. Turbas quidem propter causas prædictas dimisit, discipulos autem suos assumpsit, propter miraculum quod in mari facturus erat. Quū enim turbis beneficia contulisset, sanando languores ac morbos eorum: videbantur discipuli nullo affecti beneficio. Et in hos itaque suam exercet munificentiam: ac postquam eos permisit in demersionis periculum incidere, demum mirabiliter eripit.

CAPVT VNDECIMVM, DE INCREPATIONE AQVARVM. A

Et ecce motus magnus factus est in mari, adeo ut nauis operiretur á fluctibus. Hic quidem, motum dixit. Marcus autem & Lucas, procellam dixerunt. Maris enim tempestas, & motus, & procella dicta est, eo quòd aquas cō- Marci. 4. Lucæ. 8.
moueat ac conturbet. Rursum Matthæus & Marcus in mari nauem periclitatam esse dicunt: Lucas verò in stagno. Neque est cōtradictio: nam & hic, & illi Tiberiadem significant, quæ natura quidem stagnum est: situ verò, mare propter magnitudinem. Vnde & eam quandoque stagnum, interdum autem mare nominant. Facta est, inquit, B
tempestas, vt videlicet fastus comprimeretur discipulorum: imaginabantur enim magna de seipsis, vtpote qui cęteris dimissis, soli ipsi cum præceptore ingressi essent: & vt quasi orbis athletæ, periculo exercitarentur ad timores, & tanquam mundi gubernatores ad procellas tentationum.

Ipse verò dormiebat. Marcus etiam locum designat in quo dormiebat. Dixit enim ꝙ erat in puppi super ceruical dormiens. Erat autem ceruical illud ligneum, in puppi fabricatum. Dormiebat verò dispensatoriè, vt vehementer timerent. Nam si vigilasset: aut nullo modo timuissent, aut parū territi fuissent. Oportebat autem eos magnum timoris sensum concipere, vt etiam ad magnum potentiæ illius sensum peruenirent, & maiorem de eo fidem conciperent.

Et accedentes discipuli excitauerunt eum, dicentes: Domine, seru- C
a nos, perimus. Marcus verò dicit: Præceptor non est tibi curæ quòd perimus? Lucas autem, Præceptor præceptor perimus. Quidam nēpe hoc quidam illud dicebāt: & alij vnū, alij aliud: aut etiam omnes omnia.

Et ait illis: Quid timidi estis modicæ fidei homines? Timorem primùm animæ eorum soluit: ostendens quòd animæ imbecillitas timorem causare consueuerit. Modicum autem eorum fidem improperauit, nempe imperfectam fiduciam in eum habitam. Sperabant enim quòd eos seruare posset, sed vigilans: non autem dormiens: Ideo quoq; excitant illū.

Tunc excitatus increpauit uentos ac mare: & facta est tranquillitas magna. ἐπετίμησε increpauit, hoc est, imperauit. Di-

Universidad de Deusto Biblioteca

D cit enim Marcus, quòd etiã dixerit mari: Tace obmutesce.

Homines autem admirati sunt, dicentes: Qualis est hic, quòd & uenti & mare obediant ei? Lucas autem discipulos hoc dixisse ait: Matthæus verò homines turbas vocat, sicut ait Chrysostomus. Siquidem verisimile est, & ipsas audito à discipulis hoc miraculo, similiter admiratas esse, & pariter hæc dixisse. Quod si discipuli propter imperfectam fidem suam quasi hominem adhuc illum admirabãtur, multò magis turbæ. Nam vti nauigio ad trãsfretationem, ac dormire, hominem hunc prędicabant: obedientia autem ventorum ac maris, nouam quandam eius naturam testabatur. Ideo etiam conturbati dicebant. Qualis est hic? Magis autem in admirationem duxit hoc miraculum, quàm præcedẽtia: quia nullus vnquã

E tale quippiam operatus est. Neque enim virgam extẽdit, vt Moses: neque se aquis admouit vt alij: sed cum authoritate præcepit, vt dominus seruis, & vt creator creaturis.

CAPVT DVODECIMVM, DE DVOBVS DAEMONIACIS.

QVumque uenisset ad ulteriorem ripam in regionem Gergesenorum, occurrerunt ei duo dæmoniaci. Euangelia secundum Marcum & secundum Lucam Gadarenorum scribunt.

† Verùm stagno Tiberiadi adiacet ciuitas Gergesa, & non Gadara. Quidam autẽ di-

† Marci. 5.

F cunt binominẽ esse illam ciuitatem, & hoc, & illo vocari nomine Præterea Matthæus duos habet dæmoniacos, Marcus autem & Lucas vnius tantum meminerunt, vtpote notioris, qui legio dicebatur, de quo formidanda multa dicunt, cui etiam alter subseruire dicebatur: propter quod etiam illi eũ præteriere. Matthæus verò etiam hunc scripsit tanquam pariter dæmoniacum.

Lucæ. 8.

† *Imò emendatiora exemplaria habent Gergesenorum, non Gerasenorum neque Gadarenorũ etiã apud Marcũ. Gadaria enim ciuitas est apud Iudæos, cui præceps adiacet stagnum, & nullo modo mare. Ité Gerasa ciuitas est Arabiæ, nõ habẽs mare aut stagnũ propinquũ: neq; autẽ adeò manifestũ mendaciũ dixissent etiã oscitãtes Euangelistæ, uiri adeò studiosi in cognoscendis locis, quæ circa Iudæam erant. Gergesa igitur unde dicti Gergeseni, uetus est ciuitas*

iuxta eam quæ nunc Tiberias appellatur, & in decliui loco stagnũ A *habet adiacens: in quod demonstratur porcos à dæmonibus esse deiectos. Poteris autem interpretari habitaculum egredientium, ut prophetice fortasse ab euentu nomen acceperit.*

† *Potest hoc uocabulũ* גרגישה *Gergesa, si Pagnino credimus, significare peregrinationẽ, habitationẽ, uel cõgregationẽ, ruminationem, ac prouocationem, ut uidelicet deriuetur uel à* גור *gor, id est peregrinari, congregare, seu habitare. Vel à* גר *gar, id est, rumi nauit. Aut etiam à* גרח *gara id est, litem miscuit.*

Et monumentis exeuntes. In sepulchris libenter morantur dæmones, prauã opinionẽ hominibus immittere volẽtes, q̃ mortuorũ animę dęmones fiãt, sed circa propriorũ corporũ

B monumenta remaneant, imò quibusdam adhæreant. Sed nequaquã id orthodoxo persuadebunt. Si enim hoc verum esset, nullo modo cruciatus diues orasset Abraham vt Lazarũ mitteret in mũdum, quò fratribus suis significaret, quæ circa se gerebantur, sed ipse per seipsum hoc eis indicasset.

Sæui admodum, sic ut nemo posset transire per uiam illam. Et ecce clamauerunt, dicentes: Quid nobis & tibi Iesu fili dei? Quia & discipuli & turbæ hominem ipsum dicebant: veniunt nũc dæmones diuinitatem illius prędicantes: Occurrente enim illis diuino radio, statim eum cognouerunt: & non ferentes virtutem impetus, inuisibiliter eos inflammantem, clamauerunt dicentes: Quid nobis & tibi, hoc est, Quę est nostra potentia, si ad tuam conferatur? tu enim ignis es intolerabilis, nos autem fœnum quod facile accenditur.

C *Venisti huc, ut ante tempus affligas nos?* Quia deprehenderat eos creaturam suam omnino tyrannicè vexantes ac pertendentes, peccatum quidem negare non possunt: quandam autem causæ suæ defensionem prætexunt, quòd non nunc pœnas dare debeant, sed tempore vniuersalis iudicij, & grauiter discruciati dicunt: Venisti huc, id est, in terrã, vt affligas nos ante definitum tempus? Audierant siquidem à prophetis, q̃ Christus post mũdi cõsummationẽ descẽsurus esset in terram, ac iudicaturus mundum, & afflicturus dæmones.

Erat autem procul ab illis grex porcorum multorum pascens. de porcis

Dæmones verò rogabant eum dicentes: Si eicis nos, permitte nobis ut demigremus in gregem porcorum. Quandoquidem iam hominibus nocere non possunt, ad irrationalia quæ illi pos-

D sident conuertuntur: vt ostẽdatur furor, quem aduersus nos gerũt. Nec solum hoc, verumetiam aliud admodum malum machinantur. Student enim porcos occidere, vt horũ dãno contristati domini gregis, Iesum non suscipiant, & ita Euãgelij prædicatione non susceptа, maximo afficiantur dãno. Etenim neque electi cessant nocere. Quid ergo Christus?

Et ait illis: Abite. Illi verò egressi demigrauerunt in gregem porcorum. Et ecce ferebatur per præceps totus grex in mare & mortui sunt in aquis. Vides malitiam illorum? Quum non ignoraret quid tentarent, permittit tamẽ, non vt illis cõplaceat, sed dispensatoriè alia intendens. Primùm vt discant hi qui liberantur quot & quales habuerint inhabitatores. Deinde vt sciant omnes quòd neque in porcos immigrare possent, nisi

E illis ipse permitteret. Tertium quòd atrociora in illis exercerent quàm in porcis, nisi etiam in eo quòd tyrannicè agunt, à deo impedirentur, non permissi facere quæ volunt. Cuilibet enim manifestum est quòd homines magis quàm irrationalia oderũt: quum etiam irrationalia propter homines perdere studeant: & per illorum perditionem, his inferre tristitiam. Quartò vt mors porcorum omnibus confirmaret exisse dæmones. Et vide sapientissimam Saluatoris cogitationem oppositam. Nam nocere volentes, magis ipsi nocumentum acceperunt. Siquidem Christi potentia apparuit, & illorum imbecillitas ac malitia deprehensa est. Per præceps autem ferebatur grex in mare, hoc est, præcipitãter & facto impetu. Marcus verò numerũ etiam porcorũ scri-

Marci. 5. F psit, quòd erant ferè bis mille. Tu quoque mihi per anagogen intellige, quòd dæmones eiiciuntur ab hominibus, quibus sermone succurritur. Ingrediuntur autẽ porcos, eos videlicet qui irrationabiliter conuersantur, & in cœno voluptatum volutantur, ac illos in perditionem præcipitant.

Qui autẽ pascebãt fugerũt: & digressi in ciuitatẽ renũciauerunt omnia. Fugerũt timẽtes, ne se pariter occiderẽt dæmones q suos peremerãt porcos. Renũciauerũt autẽ omnia quę à dæmonib⁹ & à Christo dicta fuerãt: ac de perditione porcorũ.

Et quæ acciderant dæmoniacis. De immutatione & honesta modestia ipsorum.

Et ecce uniuersa ciuitas egressa est in occursum Iesu. Veniebat enim ipse ad ciuitatem.

Et uiso eo, rogabant ut discederet à finibus ipsorum. Dolentes, vt dictum est, de perditione porcorum, ac etiam territi, vt dixit Lucas: timebant enim ne mali quippiam electi dæmones etiam in ipsos perpetrarent. Christus autem statim paruit: neque enim digni erant doctrina ipsius. Quanquam præceptores quoque eis reliquit, illos videlicet, qui à dæmonibus liberati fuerant, & qui porcos pauerant. A *Luc. 8.*

Et ingressus nauem Iesus traiecit, & uenit in ciuitatem suam. Ciuitatem suam dicit Capernaum. Siquidem Bethlehem ipsum protulit: Nazareth ipsum enutriuit. Capernaum deinceps incolam habuit. *Cap. 9.*

CAPVT DECIMVMTERTIVM
DE PARALYTICO. B

E *Et ecce offerebant ei paralyticum in lecto decumbentem.* Dictionem, Ecce, scriptura Hebraica frequenter ponit, tanquam linguæ idioma, sicut & alia multa. Dicendum est autem alium esse hunc paralyticum ab eo cuius meminit Ioannes: *Ioan. 5.* nam ille ad Bethesda decumbebat, hic autem Capernaum: & ille quidem triginta & octo annos morbo tenebatur, de hoc verò nihil tale scriptum est: præterea ille non habebat hominem, hic autem baiulos habebat: huic quoque ait, Remissa sunt tibi peccata tua: illi verò, vis sanus fieri? Ad hæc, illum sabbato curauit, vnde etiam murmurabant Iudæi: hũc autem alio die, ideóque tacuerunt. C

I *Intuitus autem Iesus fidem illorum, dixit paralytico: Confide fili: Remissa sunt tibi peccata tua.* Sicut enim dicũt Marcus & Lucas, quum ingredi non possent, propter eorum multitudinẽ *Marci. 2.* *Luc. 5.* qui congregati erant, ascenderunt in tectum domus in qua docebat Iesus: eóque perfosso, per ipsum demiserunt grabbatum in quo iacebat paralyticus: quæ omnia magnæ fidei erant: hæc nanq; illis ne desperarent, persuasit, vtq; omnia & facerent, & paterentur, quo ipsum conspectui Saluatoris præsentarent, credentes continuò illum assecuturum esse sanitatem. Fidem, inquit, eorũ: non solum demittentium, sed eius quoque qui demissus erat. Neque enim se demitti sustinuisset, nisi salutem consequi speraſſet. Intuitus autem

D Iesus tantam illorum fidem, primùm quidem languido peccata remittit, deinde verò corpus sanat: simul docens pluri mos morbos è peccatis oriri, & prius oportere causam curare: Vnde etiam paralytico, de quo scribit Ioannes, dixit, Ecce sanus factus es, non pecces deinceps, ne quid deterius tibi cõtingat: simul quoque deũ esse ostẽdens. Corporeas simul quidẽ curare infirmitates, etiam sanctorum est: peccata verò remittere solius dei. Ideo etiam scribæ turbabãtur.

Et ecce quidam de scribis dicebant intra sese: Hic blasphemat. Marcus manifestius dixit: Erant quidam Scribarum ibi sedentes & cogitantes in cordibus suis: Quid hic ita loquitur blasphemias? Quis potest remittere peccata præter vnum, nempe deum? Offendebãtur autem præ inuidia & ma
E litia. Nam frequenter eum viderant etiam cum authoritate morbos fugantem, dæmones eiicientem, vento marique imperantem: & hæc omnia modo humanas vires superante factitantem. Sed hi proprias vlciscentes affectiones, dei videbantur iniuriam vlcisci.

Quúmque uidisset Iesus cogitationes illorum dixit: Quare uos cogitatis mala in cordibus uestris? Hic aliud quoque suæ diuinitatis & ad patrem æqualitatis signum ostendit, cui contradici non possit, cognoscendo videlicet cogitationes cordium ipsorum, quod similiter solius erat dei. Scriptum est
2. Par. 6 enim: Tu nosti corda solus omnium. Et rursum: Scrutans
Psal. 7. corda & renes deus. Et alibi: Homo videbit in faciem, deus
2. Reg. 16 autem intuebitur in corda. Nam quia illud, quum sibi vide-
F retur impossibile, non recipiebant, inducit hoc tanquã indubitatum, per hoc probãs etiam illud, ac quodammodo dicẽs: Verè nullus potest remittere peccata, nisi vnus, qui intuetur cogitationes hominum.

Vtrum enim est facilius dicere: Remissa sunt tibi peccata tua, an dicere: Surge & ambula? Quandoquidem, inquit, blasphemus vobis videor, vtpote remittens peccata, & æqualem faciens meipsum deo: respondete mihi, Vtrum est facilius vt opere perficiatur, an dicere hoc, vel dicere illud? Erant autem ambo de quibus interrogabat, deo quidem possibilia, hominibus verò impossibilia. Nam & remittere peccata solius dei erat: & similiter sua authoritate erigere ac confirmare paralyticum. Quum autem illi tacerent, eo quòd neutrum al-

tero facilius dicere poterant, ait ipse. A

Vt autem sciatis q̃ potestatem habeat filius hominis in terra remittendi peccata. Defectiuus est hic loquendi modus. Desicit enim, Respicite. Vt, inquit, cognoscatis q̃ qui vobis apparet homo, potestatem habeat tanquam deus, Respicite. Quod autem additur, In terra, simplici sensu ponitur: aut valet tantundem acsi dicatur: In conuersatione quam habet in terra. Dicebat itaque hoc de seipso.

Tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, & abi in domum tuam. Surrexitque & abiit in domũ suam. Quia remittere peccata latentem habebat demonstrationem: ad erigendum autem sua authoritate paralyticum, manifesta opus erat demonstratione: facit quod manifestũ est in signum eius quod erat occultum: & per hoc, & per illud plenam facit fidem, B quòd & hoc possit & illud. Ad cõfirmationem autem quòd corpus robustum relinqueretur, iussit vt tolleret grabbatũ suum: ne phantastico quodam modo fieri videretur. Dimittit etiã illum in domum suam: tum ne præsens ac visus, laudem sibi conciliaret: tum etiam vt sanitatis testes haberet, quibus cõtradici mon posset, ipsos nempe qui morbi testes erant, vtq; ipsis fidei fieret occasio.

Quum uidissent autem turbæ admiratæ sunt: & glorificauerunt deum qui dedit potestatem talem hominibus. Admirabantur quidem, quòd quasi deus miraculum operatus erat: hominem tamen eum esse opinabantur, habentem potestatem super hominem. C

CAPVT XIIII. DE MATTHAEO PVBLICANO.

E T *præteriens inde Iesus, uidit hominẽ sedẽtem ad telonium, Matthæũ nomine: & ait illi: Sequere me.* Præteriens, hoc est, pergens. Considera autẽ euangelistã quomodo nõ erubuerit ob priorem vitam suam. Sed Marcus quidem & Lucas, ob condisci Marci. 2.
puli reuerentiam, prætermittẽtes manifestum eius nomen, Luc. 5.
Leui hunc vocauerunt: sic enim etiam appellabatur: ipse verò apertè seipsum publicanũ fatetur. Siquidem neque Christum eius puduit. Simul autem hinc illius ostendit virtutẽ, qui se ad discipulatum vocauit: quàm facilè è medio telonio lucri maximè auidos ac impudentissimè cauponentes

D abstraxerit. Telonium verò dicit huius commerciarij (vt ita loquamur) prætorium aut domum. Quum autem prius ostendisset Christus, ꝙ peccata remitere posset, tunc etiam ad Publicanum venit, ne turbentur aliqui, videntes eum discipulis annumeratum, sed cogitent potius ꝙ qui soluit aliorum peccata, multò magis suorum peccata absoluit.

At ille † surgens sequutus est eum. Admirare perfectam eius qui vocatus est obedientiam: quomodo neque consultauit apud se quomodo nullum super ea re consuluit amicum: quomodo non disposuit quæ domus atque substantiæ suæ erant: sed confestim surgens, sequutus est relicto vniuerso mundo: solam autem adduxit mentem ad omnia paratam, quæ iussisset is qui eum vocauerat, sicut & qui antea vocati fuerant. Verùm quam ob causam de Petro & Andrea, Iacobo, Ioanne ac Matthęo, non solum ipse Matthęus, sed & Marcus ac Lucas scripserunt, vnde & quomodo vocati sint: de reliquis verò discipulis nihil tale docuerunt? Quia hi inter alios abiectissima habebant vitę instituta: neque enim quippiam peius Publicano, neque vilius piscatore. Propter quod etiam euangelistæ in omnibus fide digni habentur, quia neque ea quæ probrum adferre videbantur prætermiserunt, nec id solum de discipulis, verumetiam de præceptore faciunt. Statim nanque plurima reliquerunt miracula: nihil autem de his quæ passurus est prætermiserunt: quum de discipulis ostenderint quòd adeo abiecti, tanta gratia digni habiti sunt: de præceptore verò, ꝙ quum tantus esset, talia propter nos passus sit.

† *Tanquam de altero narrat, quæ circa se contigerunt, iactantiã abhorrens: magna siquidem laude dignus erat, quòd continuò sequutus est eum.*

Et factum est quum ipse in domo accumberet, ecce etiam publicani multi & peccatores qui uenerant, simul accumbebant cum Iesu & discipulis eius. Intuitus Christus synceriſſimam ac prõptissimam huius obedientiam accedit, vt & illum honoret, & se illi familiarem prębens, liberéque tribuens, his qui eò venerãt aliquam correctionem tradat. Ille autem tantum assequutus bonum, liberalior efficitur: & sicut ait Lucas, fecit ei conuiuium magnum in domo sua, id est, officiosum epulum. Publicanos verò appellat etiam peccatores, propter

obtrectationem qua malè audiebant: ipsi enim calumniam sustinebant, tanquam iniusti & auari ac raptores, omniq́ue compassione carentes, & impudentes. Aut fortassis & alij quidam erant, nobiliora quidem vitæ instituta habentes, eisdem tamen obnoxij affectibus: nam simile suo congaudet simili. Et hos ergo Matthæus conuiuio accepit, vtpote qui sibi in gaudio communicabant, & eius artis, eorundémque erant morum. Christus autem tolerabat, vt etiam pariter cum eo tales accumberent, propter venturam simul accumbentibus vtilitatem: & particeps cum eis erat ferculorum iniustè paratorum, ob grande lucrum, quod inde erat prouenturum: nec curabat multorum indignationem, sciẽs quòd nisi medicus putredinem toleret, ab ea non liberabit ægrotantes. Atqui planè nouerat prauam inde suspitionem de se exorituram, quòd ad epulum venisset, & quòd ad Publicani epulum, quódque simul cum multis publicanis accumberet. Vide enim postmodum Iudæos improperantes ei, ac dicentes: Ecce homo vorax, & potor vini, amicus Publicanorum & peccatorum: sed tamen hæc omnia despicit, vt quod conatur efficiat. Vt autem scias quòd simul accumbendo rem maximam operetur, audi quid dicat Zacchæus Publicanus. Postquam enim Christum audiuit dicentẽ, Hodie in domo tua oportet me manere: animo gestiens, & præ gaudio in sublime eleuatus ait: Ecce dimidium substantiæ meæ domine do pauperibus, & si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum. Dixit autem ad eũ Iesus: Hodie salus huic domui facta est. Quomodo ergo dicit Paulꝰ. Si quis dictus frater est fornicator aut auarus, cum huiusmodi nec cibum sumatis? Paulus in hoc non præceptores, sed simpliciter fratres adhortatur. Præterea de fratre hoc dicit ille: hi autem Publicani nondum facti erant fratres. Ad hæc dum permanserint in peccatis hoc faciẽdum est: isti verò potius ex hoc conuertendi erant.

A

B

C

Infra. 11.

Luc. 19.

1. Cor. 5.

Et uidentes Pharisæi dixerunt discipulis eius: Quare cum Publicanis & peccatoribus cibum capit magister uester? Marcus & Lucas dixerunt etiam Scribas simul cum Pharisæis hoc dixisse. Vide autem quòd quando discipuli peccare videntur, præceptori aduersus illos dicunt: Ecce discipuli tui faciunt, quod non licet facere sabbatis. Quãdo verò præceptor, vt

Infra. 12.

D nunc, apud discipulos illum calumniantur: dolosè agentes, vt chorum discipulorum à præceptore separent. Quid ergo ait profunda sapientia?

Quo audito, Iesus dixit: Nō opus est ualidis medico, sed malè habentibus. A cōmuni exēplo os illis oppressit: & accusationē hanc potius ad virtutis opus conuertit: ostēdens non solum irreprehēsibile esse, sed magis laude dignum. Deinde à scriptura quoque propherica persuadet, dicens.

Euntes autem discite quid sibi uelit: Misericordiam uolo, non sacrificium. Improperat quoque illis scripturarum ignorantiam, reuocans ad modestiam fastum ipsorum, & id quod agit supra sacrificia extollens. Est autem tantundem acsi dicat, Non est contra scripturam sacram, quod facio. Deus enim: per prophetam dicens, Misericordiam volo, non sacrificium, ostendit meliorem esse misericordiam quàm sacrificium. Ideo & ego misericordiam præstans his, qui peccatis sunt morbidi, infero me illis: & cum eis conuersans, omnem curandi modum adhibeo.

De misericordia & sacrificio.

E

Osee.6.

Neq; enim ueni ut uocem iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Non veni vt cum iustis conuersēr. nam ipsi sibi ad salutem sufficiunt: sed fateor propter solos peccatores me venisse, qui pœnitentia indigent: quomodo ergo hos abominabor propter quos veni? Dicit autem Chrysostomus hoc ironicè Christum dixisse, Non veni vt vocem iustos, quales vos estis iustificantes vosipsos.

F

Tunc accedunt ad eum discipuli Ioannis, dicentes: Quare nos & Pharisæi frequenter ieiunamus, tui autem discipuli non ieiunant? Et hoc quoque Marcus & Lucas Scribas & Pharisæos dixisse aiunt. Itaq; manifestū est hos primùm illud dixisse: deinde & Ioannis discipulos concitasse, acsi etiam illi aduersus Christum quasi æmuli affecti essent. Et quia à Saluatore os illis obturatum erat, transferunt indignationē ad eius discipulos, & accedentes accusabant eos. Est autem tantundem acsi dicerent: Si tu hæc quasi medicus ita agis, quare discipulos non iubes ieiunare, & non genio indulgere? Primùm autem seipsos laudant, gloriantes q̄ frequēter ieiunarent. Nā ieiunabant: hi quidem à Ioanne id accipientes, illi verò à lege. Deinde autem discipulis eius detrahebant. Et vide Christi mansuetudinem. Neque enim arguit eos quasi arrogantes, sed per parabolam illis hilariter respondet.

De ieiunio.

Marci. 2.

Luc.5.

A

Et ait illis Iesus: Non possunt filii sponsi lugere quam diu cū eis est sponsus. Superius seipsum medicum nominauit, hic autem sponsum. Et meritò: medicum quidem, vtpote ægrotas animas curantē: sponsum verò tanquam has quæ in virginitate degunt, sibi desponsantem. Filios autem sponsi dicit domesticos eius quæ desponsata est. Dixit autē hoc reducens illis ad memoriam Ioannis verbum, qui dixit. Qui habet sponsam sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Est ergo verborum intellectus iste: Ego veni vt ecclesiam fidelium per fidem mihi despondeam & coniungam: & hoc tempus est nuptiarum: Non ergo tēpus est luctus, sed gaudij. Itaque nō possunt ieiunare familiares ac propinqui spōsæ: nam ieiunare tribulationis est, & his congruit, qui imperfecto modo adhuc affecti sunt. Hos verò gaudere oportet, quamdiu cum eis sum, quamdiu mecum versantur, & vocem meam audiunt.

Ioan.3.

B

Venient autem dies quando auferetur ab eis sponsus. & tunc ieiunabunt. Hic significauit se occidendum: illos autem post modum frequenter ieiunaturos, ac multa mala passuros.

Nemo immittit assumentum panni rudis in uestimento ueteri. Volens obstendere, quòd tanquam adhuc imbecilles discipulos non oneret pondere ieiunij, per parabolam hoc significat dicens: Nullus resarciens detritam vestem veterem, assuit fragmentum panni rudis, hoc est noui, in parte veteri. Deinde addit & causam.

C

Aufert enim supplementum eius à ueste, & peior ruptura fit. Supplementum siue plenitudo eius, id est, integritas panni rudis, quum sit fortis & dura, tollit, ac detrahit à veste quæ detrita erat, quantumcūque acceperit, & maior ruptura fit. Itaque neque ego nunc vetustati ac debilitati discipulorum immitto duritiē ac robur ieiunij: ne amplius deterantur, non potētes ferre quod immissum est: sed condescendo imbecillitati eorum, donec per spiritum sanctum renouentur.

Neque mittunt uinum nouum in utres ueteres. Aliam quoque accipit similitudinem: vinum nouum vocans austeritatē, ac vehementiam præceptorum: vinum quidem, quod lætificet

De vtre veteri.

D perfectorum animas: nouum autẽ, quod assueta non sit inexercitatis. Præterea vtres veteres dicit discipulos: vtres quidem, tanquam disciplinæ capaces: veteres verò, quasi imbecilles.

Alioqui rumpuntur utres: & vinum effunditur, ac utres pereunt. Rumpuntur vtres siue dissoluũtur, quum ferre non possint vini noui fortitudinem: vinumque non retentũ effunditur, ac vtres pereunt, facti in posterum inutiles.

Sed mittunt vinum nouũ in utres nouos, & utraq; conseruãtur. Optimum enim œconomiũ diiudicare oportet vini naturam, & vtrium fortitudinem, ac vetustatem. Nũc siquidem
E veteres adhuc sunt discipuli, quod ad fortitudinẽ vtrium ac vetustatem spectat, nondum videlicet renouati. Propter quod etiam alio loco dixit eis: Multa habeo quæ vobis di-
Iohan.16 cam, sed nunc portare non potestis. Vtraque, inquit, conseruantur, vinum videlicet & vtres, illud quidem retentũ, hi autem retinentes.

CAPVT XV DE FILIA ARCHISYNAGOGI.

Adhuc illo eis loquente, ecce princeps quidã ingressus adorauit eum dicens: Filia mea modo defuncta est, sed veni & impone manum tuam super eam & viuet. Hic princeps erat synagogę Iu-
F dæorum, Iairus appellatus, vt dicunt Marcus & Lucas. Reliquerat autem filiam
Marci.5. suam iam iam morituram. Nam Marcus eum dixisse cõme-
Lucæ.8. morat: Filiola mea in extremis est. Lucas verò quòd etiam moriebatur. Itaque, Modo defuncta est, dixit coniectãdo. Suspicabatur enim, quòd tunc iam omnino mortua esset. Verisimile est autem primum dixisse eum, In extremis est: deinde, Modo defũcta est, siue iam expirauit. Duo autẽ petebat: vt veniret, & manũ imponeret, vtpote crassius affectus

Et surgens Iesus sequebatur eum & discipuli eius. Marcus & Lucas dicunt, quòd etiam turba multa sequebatur. Plures siquidẽ eorum carnaliter viuentes, non tantum animæ vtilitatem concupiscebant, quantum carnis siue corporis sanitatem.

CAPVT XVI. DE MVLIERE SANGVINIS PROFLVuio laborante. A

Et ecce mulier sanguinis profluuio laborãs duodecim annos, accessit à tergo, & tetigit fimbriam uestimenti
E *eius.* De præsenti capite latius & planius scripsit Lucas: quære ergo apud illum enarrationẽ vicesimisexti capitis. κράσπεδον fimbria, est ve- Lucæ.8.
stis extrema pars quæ pedes contegit, & ambulando terrã attingit.

Dicebat enim intra se: Si solum tetigero uestimentum eius, salua ero. Magnam habebat fidem: credebat enim quòd vbi solam B
vestimẽti fimbriã tetigisset, salua fieret, id est, sanarẽ. Hãc tamen imperfectã habebat: putabat namq; latere illum, qui occultos quoque animi motus intuetur.

Iesus autem conuersus ac intuitus eam dixit: Bono animo esto filia, fides tua te saluam fecit. Matthæus tanquam breuitatis amator, quæ in medio contigerunt prætermisit, miraculum solũ manifestans. Lucas verò omnia accuratè proposuit. In dicto ergo capite inuenies.

Et salua facta est mulier ex illa hora. Salua facta est, hoc est, curata. Lucas siquidem dixit sanata. Ex hora inquã, nõ quã dixit ei Iesus, Bono animo esto filia, sed qua fimbriam tetigit sicut Marcus & Lucas scripserunt. C

Quumque uenisset Iesus in domum primatis, & uidisset tibicines, turbámque tumultuantem, ait illis: Secedite, non est enim mortua puella, sed dormit. Et *deridebant eum.* Moris enim erat in huiusmodi calamitatib⁹ tibicines inducere, qui lamentationes excitarent. Hoc autem caput latius scripsit Marcus. Quære ergo expositionem tertij decimi capitis a- Marci.5.
pud eum.

Et quum ejecta esset turba, ingressus tenuit manum illius, & suscitata est puella: exiuitque fama hæc in uniuersam regionem illam. De his omnibus in prædicto tertio decimo capite nullo prætermisso inuenies.

CAPVT XVII. DE DVO BVS CAECIS

D

Vumque inde procederet Iesus, sequuti sunt illum duo cæci clamantes & dicentes: Miserere nostri fili Dauid. Quum audissent miracula quæ ædiderat, & credidissent eum esse Christum qui expectabatur, de quo sæpius audierant, veniunt ac sequũtur clamantes. Misere, siue sana. Filium autem Dauid hunc dicunt, vtpote qui etiam audierant è genere Dauid illum oriundum. Ad honorem verò eius hoc dicunt. Honoratissima siquidem apud Iudæos erat huiusmodi appellatio. Credebant itaque E quod omnia posset: quòd autem deus esset, nondũ plena fide tenebant: ideoque tanquam hominem decẽter honorabant, sicut & alij multi.

Ingresso autem eo domum, accedunt ad eum cæci. Protraxit eos vsque ad domum ne reprehendenti occasionem quærẽtibus, videretur ad miraculorum operationem se ingerere, quasi gloriæ amator. Omnia enim sapienter disponit, omnẽ auferens accusationis occasionem. Verisimile est autem domum fuisse cuiusdam fidelis, in qua retentus sit

Et ait illis Iesus: Creditis quòd possim hoc facere? Quod videlicet petitis? Sciebat certè illos credere q; posset: neque enim aliter sequuti fuissent eum. Obsecrãtes interrogat tamen, vt manifestaretur illorum fides: aliiq́ue per hos attraherentur. Miracula namque non propter eos tantum qui curabantur, sed propter eos potissimum ædebantur, qui videF bant & audiebant.

Dicunt ei: Vtique domine Iam non filium Dauid, sed dominum eum appellabant: ab eius interrogatione in fidei celsitudinem subleuati.

Tunc tetigit oculos illorum, dicens: Secundum fidem uestrã fiat uobis. Et aperti sunt oculi illorum. Fidei eorum sanitatem attribuit, quod frequẽter facere consueuit, alios quoque excitans ad fidem. Tangit autem & manu, ostẽdens sanctissimã esse suam carnem, quę vitam conferat. Magna verò Iudæorum hinc oritur accusatio: quod cæcis solo auditu credentibus, ipsi miracula videntes increduli permanebant.

Et interminatus est illis Iesus, dicens: Videte ne quis sciat.

ἐνεβριμήσατο, interminatus est: austerè videlicet intuentes, A contractis superciliis, commoto c..pite: veluti facere solent, qui aliquos de continendo secreto admonent.

Illi uerò egressi diuulgauerunt famam eius in uniuersam regionem illam. In sexto quoque capite mundato leproso præce- *Supra. 8.* pit vt taceret. Quære in illius expositione, cur tacere præceperit, quodq́ue omnino præcipiat, sciens illos non esse tacituros, illamq́ue solutionem pro omnibus habeto similibus.

CAPVT XVIII DE DAEMONIACO MVTO.

Illis autem exeuntibus, ecce obtulerunt ei hominẽ mutum dæmoniacum Quanquam κωφὸς dicatur sæpius surdus, nũc tamẽ capitur pro mu B to, qui fari nequit, sicut etiã alibi quãdoq;.

Et eiecto dæmonio, loquutus est mutus. Non erat natura mutus, sed dæmon linguam eius ligauerat, & ante hanc, animam: ideoq́ue ab aliis adducitur. Nec fidem exigit: siquidẽ nec fari, nec intelligere poterat: quod agnoscẽs Saluator, protinus dæmonem eiecit, ipso etiam ignorante. Quumq́ue vinculis absolutus esset, intellexit, & loquutus est homo.

Et admiratæ sunt turbæ dicentes: Nunquam apparuit sic in Israel. Nunquam apparuit sic, id est nunquam visa sunt huiusmodi mirabilia. Omnibus autem qui ab exordio mirabilia operati sunt sublimiorem prædicabant: quia omnẽ morbum curabat, & velocissimè propriaq́ue authoritate: inter- C dum quidẽ verbo, nonnunquam tactu, quandoq́ue verò tactu & verbo: & vt semel dicam, sicut volebat: in omnibus suam pandens omnipotentiam.

Pharisæi autem dicebant: Per principem dæmoniorum eiicit dæmonia. Turbæ quidem admirabãtur: Pharisæi verò calumniabantur, dicentes quòd quum amicum haberet principem dęmoniorũ, per hunc dæmonia expellebat. Nec verebantur nugari in his, quę facilè redargui poterant. Nam qui dæmoniorum principem habet amicum, quæ illi sunt grata perficit: dæmoni autem gratum est, vt quis semper noceat hominibus, doceat omne peccatum, abstrahat omnes à deo. Christus verò contraria his operatus est, beneficia semper cõfe-

D rens in homines, omnem docens virtutem, ad deum omnes adducens. Et tamen hos non solum non puniuit, sed neque arguit eos: docens nos magno animo calumnias sustinere, & potius benefacere nocentibus, ac iniuriã inferentibus. Vide enim quid fecerit.

Et circumibat Iesus ciuitates omnes & uicos, docens in synagogis illorum, & prædicans euangelium regni, ac curãs omnem morbum, omnémque languorem in populo. Hæc etiam quarto dixit capite, & ibi declarata sunt. Quære autem & apud Marcum finem tertij capitis ipsius, & in eius capitis enarratione inuenies differentiam ciuitatis à vico. Circumibat autem ciuitates omnes & vicos Iudæorum ne quis eorum diçere posset, Ad nos non venit.

Supra. 4. Marci. 1.

E *Intuitus autem turbas misertus est earum: eo quòd destitutæ essent, ac dispersæ, quasi oues non habentes pastorem.* Destitutæ, quòd nullus eas respiceret: Dispersæ, hoc est omnino neglectæ, in modum ouium pastore carentium: quarum hæ quidẽ vexatæ sunt, ac seductæ huc & illuc: aliæ autem dispersę siue abiectæ, eo quòd non sit qui earum curam habeat. Iudæorum enim principes non solum non conuertebant, aut respiciebant eos qui peccauerant, neque abiectorum curam habebant: sed & peius ipsi affecti erant quàm populus.

F *Tũc ait discipulis suis: Ipsa quidẽ messis copiosa, uerùm operarij pauci.* Messem hic vocat eos, qui crediturí erãt, tãquã paratos vt ad fidẽ colligantur: quia iam eis disseminata erat fama miraculorũ eius. Exiuit enim fama eius, ĩquit, in vniuersam Syriã. Operatores verò aut messores dicit discipulos suos, quos mittere volebat ad taliũ collectionem. Ne enim ascita multitudine videretur ꝓpter hoc circumire ciuitates & vicos, discipulos ꝓ se emittit. Potest autẽ & alio modo exponi, quod messem dixerit, facilitatẽ ostẽdẽs huiusmodi ministerij: vtpote maiori labore prẽoccupato iã ac pfecto à prophetis, q tanquã semina quædã fidei, Iudæis ea quæ de Christo erãt auspicati fuerãt: quod etiã in euãgelio Ioãnis dicebat. Alij laborauerunt, & vos in laborem illorum introistis. Messem præterea & operarios nominans, Baptistæ verba ad memoriam reducit. Siquidem ille de Christo loquens, agricolam illum induxit, factavidelicet mentione de area eius & tritico ac palea: veluti tertio capite prædictum est.

Ioan. 4.

Supra. 3.

Rogãte ergo dominum messis, ut emittat operarios in messem suam. Dominum messis seipsum vocat, cui videlicet seruantur huiusmodi segetes, & ad quem colligendę sunt, quique potestatem habet illas metere. Rogate ergo, inquit, nõ quasi opus ei sit, vt illi obsecrent. Quis enim homines magis amat quàm ipse: sed vt discipulos instruat, vt deum pro errantibus deprecentur. A

CAPVT XIX. DE APOSTOLORVM ELECTIONE.

T accersitis duodecim discipulis suis, dedit eis potestatem aduersus spiritus immundos, ut eicerent illos, & ut sanarent omnem morbum & omnem languorem. Quomodo ergo quum pauci essent discipuli, non addidit etiam dignitatem? Addidit vtique illis: at non in numeretiã dixerit illos, nõ secũdum defectũ virtutis, sed numeri. Primũ ergo cõstituit eos medicos corporũ, postmodũ quod maius est etiã committit, curã videlicet animarũ. Eiiciebãt autem dæmonia & morbos curabant, per nomen Christi. Cap. 10. B

Duodecim autẽ Apostolorũ nomina sunt hæc: Primus Simõ qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius. Quia de Petro & Andrea, Iacobo & Ioanne, ac seipso in præcedentibus docuit, quòd sequuti fuerint Christum: de aliis verò nihil manifestè scripsit: nunc illorum quoque nomina recenset, vt ea cognoscamus, & à falsis apostolis diiudicemus: multi enim fuerũt pseudapostoli. Hoc autẽ & Marcus & Lucas fecerũt. Primum verò dixit Petrũ: nõ solum tanquã Andrea fratre suo natu maiorem, verumetiam tãquam cæteris omnibus firmitate excellentiorẽ. Ideo etiam nomen Petrus ei Christus imponens, dixit: Super hãc petram ædificabo ecclesiam meam. Quare autem addidit, Qui dicitur Petrus? Omnino vt discamus quòd Simon primùm nominabatur: & vt eum ab altero Simone distinguamus, qui cognominatur Cananeus. C

Marci. 3. Lucæ. 6.

Infra. 16.

Iacobus Zebedæi, & Ioannes frater eius. Iacobum præposuit, vtpote Ioãne natu maiorem: nam virtute Ioannes præcellebat.

Philippus & Bartholomæus. Hi post prædictos Christum

D sequuti sunt:ideò etiam hoc ordine numerantur.

Thomas & Matthæus Publicanus. Marcus & Lucas Matthæum Thomæ præposuerunt,tanquam antè eum effectum discipulum:Matthæus verò hic seipsum modestiæ causa deiecit:Nam etiam Publicanum sese rursum in proprium contemptum appellauit.

Iacobus Alphæi filius,& Lebæus cognomento Thaddæus. Iacobus hic frater erat Matthæi:Siquidem Matthęus quoque Alphæi filius erat,non solum dictus Matthæus,sed & Leui. Vidit,inquit, Leui filium Alphæi sedentem in telonio. Lucas verò loco eius qui hic Thaddę⁹ dicitur, Simonẽ Zælotẽ siue Cananeũ ordinauit.Postea autem Thaddæum coniungit Iudæ Iscarioti,& hunc Iudam nominauit:Iudam inquit,Iacobi,& Iudam Iscariotem.Cõiungit autem hos propter nominum similitudinem.Duo itaque Simõ dicebãtur, Simon qui vocabatur Petrus, & Simon Zelotes, qui & Cananeus.Duo similiter nomen habebant,Iacobus,puta Iacobus filius Zebedæi,& Iacobus Alphæi filius.Duo quoq; Iudas dicebantur,Iudas Iacobi qui & Lebæus & Thaddæus,& Iudas Iscariotes. Verùm propter nominũ similitudines addunt Euãgelistæ & alia cognitionis indicia ad distinctionẽ. Cæterùm si Lucas propter nominum similitudinem Thaddæum Iudæ Iscarioti cõiungit,quare non pari modo Simonem Petrum cum Simone Cananeo ordinat, & cum Iacobo filio Zebedæi Iacobum Alphæi filium ? Quia Petrus cum F Andrea fratre suo, & Iacobus cũ Ioanne fratre suo Christũ sequuti sunt:& oportebat eos simul ordinari, non solũ quia fratres,sed etiam quia simul sequuti fuerant.Sed quare non similiter Iacobus Alphæi filius cum Matthæo fratre suo coniunctus est?Quia ille postmodum sequutus est.

Simon Cananeus,& Iudas Iscariotes qui & tradidit illum. Tradidit illum insidiatoribus.

Hos duodecim emisit Iesus, quibus præcepit. Quales hos? piscatores & publicanos:Siquidem Petrus & Andreas,Iacobus & Ioannes piscatores erant : Matthæus & Iacobus Alphęi filij,publicani.Lucas verò locum quoque dixit,in quo ipsos ad apostolatum segregauit . Ait enim quòd egressus
Luc.6. est in montem ad orandum : eratque pernoctans in oratione dei.Quumque factus esset dies, aduocauit discipulos suos,

& elegit duodecim ex eis, quos & Apostolos nominauit,& A
cætera. Verùm non dixit quando eos emisit. Marcus autem Marci.6.
modum quoque dicit,quod cœpit eos mittere binos:omnino propter mutuam consolationem.

Dicens:In uiam gentium ne abieritis : & in ciuitatem Samaritanorum ne ingrediamini . Ite autem potius ad oues perditas domus Israel. Ad Iudæorum ciuitates & vicos primum mittit discipulos, vt sint illis in magistros ac medicos, ostendẽs vim amoris quem ad illos præ omnibus habebat , quodque supra modum curam illorum gereret quoniam iniuriis ab eis appetitus,illarũ non meminit:sed omni modo corrigere eos ac sanare nititur.Ideo quoque illos quos emisit,viã quæ ad gentes ducat tangere prohibet.Iubet etiam ne ad ciuitatem Samaritanorum accedant,quę sita erat inter Iudęorum B
ciuitates . Siquidẽ Samaritani pro dimidia parte Iudaismũ seruantes,inimico animo ad Iudæos affecti erant.Et vndiq; ingratorum oppilat ora:quãquam supra omnes ab eo honorati,ipsum supra omnes honore priuauerunt. Oues autẽ Psal.79.
perditas dom⁹ Israel meritò ipsos nominauit : oues quidẽ, Supra.9.
vtpote quos olim deus pascebat : Qui pascis, inquit, Israel intende:perditas verò,eo quòd destitutę essent ac dispersę. vt prędictum est.Domus etiam Israel,puta Israelitas.Ita autem Iudæos appellans,discipulorum iram mitigabat: & potius pia curæ viscera ipsis immittebat.

Euntes autem prædicate,dicentes:Instat regnum cælorum. C
Instat fruitio quæ habetur in cælis: hoc est, apud vos est, si eam accipere volueritis: accipere inquam illam,credentes, & præcepta seruantes. Tertio autem capite de regno cælorum pulchrè dictum est. Oportet ergo & illa nosse,& inde adaptare quòd aptius videbitur.

Infirmos curate,leprosos mundate,dæmonia eiicite:gratis accepistis,gratis date. Dedit illis gratiã sanitatum:vt qui prędicationi non crederent,saltem miraculis adducerẽtur.Simul & eos per ipsam promptiores ad prædicationẽ facit. Ne autem extollantur quasi magna præstantes, aut terrenas quærant retributiones,præmunit ipsos.dicens:Gratis accepistis à me gratiam hanc sanitatum,nullo vestro præcedente labore:gratis date eas hominibus,nihil temporale ab ipsis requirentes. Intendens autem vt hæc incorrupte seruẽt, iubet ne

D prætextu etiam viæ quicquam accipiant. Ait enim:

Nolite poßidere aurum, neque argentum, neque æs ad zonas ue-
† *ßtras* †. Moris enim erat his qui per viã gradiebantur, crumenas ferre zonis appenſas, in quibus æreos nummos habe
† bant. Dat autem primùm diſcipulis legẽ perfectæ inopiæ †, volens vt non ſolum ſine ſuſpitione, ſed etiam in admiratio ne ſint. Nihil enim ita admirandos reddit, ſicut vita frugalis ac quibuſlibet obuiis contenta. Deinde omni eos cura liberat, quæ frequenter impedimento eſſe ſolet: ſuamq; vult oſtendere potentiam, quæ eis ad omnia ſufficiat. Ideoque
Lucæ.22. poſtmodum dicebat: Quando miſi vos ſine loculis & pera, num aliquid defuit vobis?

† † *Hæc dicit Saluator Apoſtolis, nolens ut ſub hoc prætextu fa-*
E *cultates congregent. Neque ergo aurum, uel argentum, aut æs, neque panem, neque peram nos habere uult, neque calceamenta, neque ueſtem, neque baculum uſus cauſa, aut opũ cupiditate per uiam accipere: nõ ad zonam æs, neque ut duabus induamur tunicis, ſed per uiam omnia facillimè & frugaliſſimè accipiamus.*

† † *Atqui loculos ipſe ferebat: non tamen quaſi pecuniæ cupidus, ſed quaſi diſpenſator eorum quæ offerebãtur: poßidẽs potius hæc, ad neceßitatem ſuam & diſcipulorum ac pauperum.*

Neque peram ad uiam, neque duas tunicas, neque calciamenta, neque baculum. Quia regnum cælorum annunciabant, oportebat eos quaſi angelos de cælo deſcẽdentes, leues ac ex peditos incedere, omni terrena cura liberos, & ad ſolũ miniſterium ſibi commiſſum reſpicientes. Perã autem dicit marF ſupium, quo ad iter immittendo pani vtebantur. Dignum eſt autem vt quæramus, quomodo Matthæus & Lucas dicũt
Lucæ. 10. iuſſiſſe, vt illi neque calceamenta, neque baculum haberẽt:
Marci.6. Marcus verò ait ſola hæc eis permiſiſſe. Quid ergo dicendũ eſt? Quòd primùm quidem ita iuſſerit, ſicut Matthæus & Lucas dixerunt: poſtmodũ autem permiſerit eis, vt calcearentur tantum ſandaliis, & retinerent baculum ad pedum cuſtodiam & ſuſtentamentum corporis, demittens ſe ad imbecillitatem eorum: propter laborem qui ab itinere prouenit.

Lucas verò pro eo quod eſt, Nolite poſſidere: habet, Nolite portare: ſicut etiam refert Marcus. Ne autem dicãt, Vnde alemur ſi nihil tulerimus. Ideo dicit.

Dignus eſt enim operarius cibo ſuo. Nullo, inquit, vobis opus

eſt viatico: digni enim eſtis qui alamini ab his, qui à vobis A
iuuantur, apud quos operamini, apud quos laboratis: Nam hoc non donum, ſed merces eſt operis veſtri, ac neceſſarium tanquam debitum.

In quamcunque ciuitatem aut uicum intraueritis, inquirite quis in ea dignus ſit, & ibi manete donec exeatis. Ne putent quòd omnium qui ab eis iuuarentur ianuas ingredi debeant, iubet, vt in quacunque ciuitate & vico, quærant vnum dignũ, qui eos ſuſcipiat, videlicet honeſtum dei cultorem: & apud eum maneant, donec è ciuitate exeant: ne domum in domũ permutantes, & eum qui ſe ſuſceperat contriſtent, & gaſtrimargiæ ſuſpitionem incurrant.

Ingredientes autẽ in domum, ſalutate illam. Salutate, hoc eſt, pacem illi præcamini. Hęc enim poſtmodum ſeptuaginta di B
ſcipulis præcipiens, dixit: In quamcunque domum intraueritis, primùm dicite: Pax huic domui. Luc.10.

Et ſi quidem fuerit domus digna, ueniat pax ueſtra ſuper illam: ſi autem indigna fuerit, pax ueſtra ad uos conuertatur. Quia is qui ſuſcipit, ſæpius digni nomen habet, vitam autem indignam, ideo dicit: Si quidem fuerit domus digna, veniat ſuper illam pax quæ à vobis datur, id eſt, operetur in illam, fruatúrque pace & tranquillitate: ſi verò fuerit indigna, pax veſtra ad vos cõuertatur, ſiue nihil operetur: ſed hac vobiſcum ſumpta, exite. Vide quòd nõ dederit eis præcognitionem digni & indigni: vt re maximè neceſſaria deſtituti, ſeſe deprimant tanquam imperfecti. Admirandum eſt autem, C
quomodo poſtquam omnibus eos nudauit, rurſum illis omnia ſubmiſerit. Quis enim læta fronte non ſuſcipiat hoſpitio quibuſlibet obuiis contentos, ac ſolicitudine carentes, fulgentes non verbo tantum & miraculis, verũetiam, quod magis eſt, bona vita.

Et quicunque non ſuſceperit uos, neque audierit ſermones ueſtros, exeuntes de domo aut ciuitate illa, excutite puluerem pedum ueſtrorum. Marcus dixit: Excutite puluerem qui eſt ſub pe Marci. 6.
dibus veſtris, in teſtimonium illis, ſiue ad redargutionem illorum. Manifeſtabant enim per talem excuſſionem, quòd non ſolum nihil inde acceperant, ſed etiam puluerem qui inde adheſiſſet, à pedibus ſuis excuterent, tanquam propter illos impium.

D *Amen dico uobis: Tolerabilius erit terræ Sodomorũ & Gomorrhorum in die iudicij, quàm ciuitati illi.* Per ciuitatem etiam vicum significauit. Sodoma autem & Gomorrha ciuitates olim magnæ ac populosæ erant: quæ propter nimiam libidinem inhabitantium maxima calamitate redactæ sunt in pulueres, igne cælitus cõflagrante: & horum supplicium à deo illis immissum, quóuis alio formidabilius videbatur, acsi terra illa ad hoc vsque tẽpus inflãmata videatur, suáq; prædicet calamitatem. Hic verò dicit Christus grauius eos punièdos, qui non exceperint, neq; audierint verba apostolorum. Sodoma enim & Gomorrha neq; miracula viderãt, sicut isti innumera: neq; ad terram illorum discipuli à saluatore missi
E fuerant. Cùm autẽ dixit: Tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhorũ in die iudicij, significauit etiam in futuro seculo Sodomitas & Gomorrhitas esse puniendos: & hinc manifestum est quædam peccata & hic & ibi esse punienda. Timeamus ergo & nos huiusmodi minas, scientes & omnis qui non seruat, neque facit quæ docuerunt apostoli, manifestum est, quòd neque suscipit eos, neque illorum audit sermones. Quare autem vno non suscipiente, vniuersa ciuitas puniẽda est? Quia cęteri quoque vidẽtes non prohibuerunt illum. Qui autem non suscipiebant apostolos, publicè eos expellebant.

Ecce ego mitto uos tãquam oues in medio luporum. † Postquã
† illis audaciam iniecit per ea quæ denuntiauerat, & duros ac adamantinos reddidit: prædicit etiam nunc quæ illis vẽtura
F sunt, nõ solum quæ paulò post, verumetiam quæ paulo post tempore. Primùm quidem vt vim præscientiæ ipsius cognoscant. Deinde verò ne patientes, suspicentur sese hæc pati, ob eius qui illos misit imbecillitatem. Tertiò vt audito primùm & mala passuri sint, facilius postmodũ ferant. Ecce, inquit, ego mitto vos, tanquam oues in medio luporum. Ego qui omnia possum, mitto vos vt mordeamini, ac dilaniemini: neque vlciscamini, aut manus repugnãtes obiiciatis. Quãobrem? Quia magis ita vincetis, & lupos in oues trãsmutabitis. Qũo? Mea virtute quæ omnia vincit, vestráq; mãsuetudine, quæ vt plurimùm ferocitatem ac truculentiam infideliũ submittit. Neq; enim ferocitas per ferocitatem, sed per mansuetudinẽ submitti solet. Nam oportet

eũ qui medetur insanis, patiẽter illorũ ferre iniurias, solam A
præ oculis habẽdo liberationẽ ab insania. Et nos ergo nisi ouium mansuetudinẽ aduersus ferocitatem illorũ qui nos lædũt proposuerimus, nequaquam pastoris nostri auxilium habituri sumus, Siquidem ouium non luporum pastor est.
† *Tanquam oues in medio luporum, ut uidelicet ouium mansue-* †
tudinem ostendatis, coram lupis prostrati, nec ouium tantum mansuetudinem habeatis sed & sedulam synceritatem, id est simplicitatem ac innocentiam: ut uerberati ac persecutionibus appetiti, non cessetis benefacere uerberantibus. Vt *autem utrunque fiat secũdum uirtutem, adsit prudentia serpentum in seruando capite, hoc est, fide: & simplicitas columbæ, in non sumenda ultione, de his qui iniuriam irrogant. Nec hoc ad quinque seu decem annos seruãdum, sed usque ad extremum spiritum: hoc enim significat quod dicitur:* B
Qui sustinuerit usque in finem, hic saluus erit.

Estote ergo prudẽtes sicut serpentes, † *& simplices sicut colũbæ.* †
Vult ipsos & prudentes esse, ne letaliter vulnerentur: & sine vitio, ne iniuriarum meminerint. Nam quia prudens est serpens, ideo cùm verberatur, alias quidem corporis partes obiicit, solum autem caput seruat: sciens in solo eo lætale inferri vulnus. Iussit ergo prudentiam imitari serpentum, vt alia quidem & corpora & animas cæteráq; obiiciãt, solam autem fidem seruent illæsam, in qua sola fit vulnus letale. Et rursum quia colũbæ cùm eis pulli auferuntur, malorum non meminerunt, aduersus eos qui abstulerunt: sed denuo ad eos accedunt, licet sæpius auferant: Iubet horum quoq; simplicitatẽ imitari, hoc est, innocentiam, in non vin C
dicandis iniuriis: sed accedendo ad eos qui læserunt, illósq; amando. Et vide sapientiam. Siquidem non solã serpentum prudentiam iussit imitari, neq; solam columbarum simplicitatem, sed vtráq; miscuit. Nam ambæ vnam simul efficiunt virtutem. Nulla enim ipsius prudentiæ est vtilitas, si defuerit innocentia. Nos verò & aliam serpentis imitemur prudẽtiam. Nam sicut ille vbi senuerit, per locum angustũ transiens, seipsum leberide, hoc est, suo exuuio ac pelle spoliat, & ita validus efficitur: ita quoq; nos qui vetustate affectuum senuimus, iniiciamus nosipsos in angustum strictũq; viuendi modum: & per hũc exuta veteri animæ veste, robusti efficiamur. Nunc itaque in bonum, serpentes atque co-

Cap.10. lumbas exẽplo accepit: alibi verò in malum potius sumpta
D sunt. Nam reprobantur Iudæi tanquam serpentes & viperarum
Supra.3. progenies: & malè audit Effraim quasi colũba demens
Osee.7. quæ non habeat cor. Solet enim frequenter scriptura ab eodem animali differentes ostendere comparationes, quando illud bonas simul & malas habet conditiones. Nam &
Gene.49. Christus dicitur leo propter regiam dignitatem, & inexpu-
Prou. 28. gnabilitatem. Recumbens, inquit, dormiuit vt leo, quis su-
1.Petri.5. scitabit eum? Iustus etiam leo vocatur, propter fortitudinem, Iustus ait, quasi leo confidit. Præterea & diabolus leo dicitur, eo quòd immitis sit ac sanguinem voret. Vt leo, inquit, obambulat quærens quem deuoret.

† * Et *hic in serpentibus, & alibi in œconomo iniquo, Prudentiam*
E *intellige obseruantiam eorum quæ cuique sunt utilia.*

Attendite autem ab hominibus. Tradent enim uos ad concilia: & in synagogis suis uerberabunt uos. Prędicit eis futuras tentationes, exacuẽs ad certamina. Attẽdite, inquit, ab hoĩbus, hoc est, obseruate homines: siue pericula ab illis expectate.

Et ad reges & principes ducemini propter me. Postq̃ dixit quæ à Iudæis passuri erãt, nũc etiam dicit quę ab aliis gentibus.

In testimonium ipsis & gentibus. Ad redargutionem Iudęorum & Gentium, ne postmodum dicere possint quòd prædicationem non audierint: intantum enim audiẽt, vt etiam prædicatores innumeris malis afficiant.

Cùm autẽ tradent uos, ne solliciti sitis quomodo aut quid loquamini. Ne dicãt: Et quo pacto idiotę ac illiterati pſuadere poterim⁹ rhetorib⁹ ac philosophis? primũ hãc eorũ soluit dubi-
F tationẽ dicens: ne soliciti sitis quomodo, aut qd loquamini.

Dabitur enĩ uobis in illa hora quid loquamini. Dabitur, à me videlicet. Hæc autem iterum dixit eis instãte crucis passione, quando de mũdi consummatione illum interrogauerũt.
Lucæ 21. Ait enim Lucas, quod tunc etiam subiunxerit: Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt contradicere aut resistere omnes, qui aduersantur vobis.

Non enĩ uos eritis illi loquẽtes. Hoc est, qui tũc loquentur.

Sed spiritus patris uestri loquens in uobis. Sed spiritus sanctus qui loquitur in vobis.

Prodet autem frater fratrem ad mortem, & pater filium. Illi non credentes, hos prodent fideles.

Et insurgent filij in parentes, & morte eos afficient. Et simi- A
liter de his dicendum est. Per hos autem amicissimos etiam alios cognatos & familiares intelligit.

Et eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meum. Ab omnibus, id est à pluribus: nam multi ipsos dilexerunt. Est autem & hoc scripturæ idioma, vt omnes, dicat pro pluribus. Quum autem superius addiderit, Propter me, nunc addens etiam propter nomen meum, magnam eis consolationem, ac animi alacritatem iniecit, quum persuasum habeãt quòd illis adsit & auxilietur, qui propter ipsum patiuntur.

Qui autem sustinuerit usq; ad finẽ, hic saluus erit. Tria innuit De pa-
præsens verbum. Primùm q̃ non solũ eis opus sit ipsius au- tientia.
xilio, sed & propria fortitudine: vt non illius solum, sed & ipsorum bona sint opera. Et quòd defatigari non oporteat. B
Nam quæ vtilitas est principij quod finem non habet? Præterea q̃ ad finem vsq; vitæ addenda sunt pericula. Dignum est autem vt hos admiremur: quomodo ad tanta ac talia emissi pericula, audientes quòd vniuersum orbem inimicum haberent, totáque vita sua tentarentur: non detrectarũt periculum, neque liberationem à malis popoſcerunt. Parebãt enim tanquam morigeri magistro: & confidebant, vtpote fideles, de potentia emittẽtis. Quum autem didicissent, quòd tantam haberet fidei prędicatio fortitudinem, vt adamantinum quoque naturæ amorem dissolueret, variis affectibus se mutuò vincentibus, magis incitati sunt, additísque viribus, indubitata spe deinceps egregia opera exhibendi: soli duodecim aggressi sunt orbem vniuersum: cum quo aduer- C
sus illos se diabolus opposuit, iunctis secum innumeris dæmoniis. Illi verò obtinuerunt victoriam, non interficientes aduersarios, sed sibi connumerantes: & quos dæmonibus ę-
quales acceperunt, angelis similes reddiderunt.

Cùm autem persecuti uos fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam. Postquam dixit quæ post ascensionem suam erant euentura, sermonem ad ea reduxit, quæ ante crucem futura erant. Iubet autem fugere, non tãquam timidos, sed tanquam eos qui expelluntur. Verùm sicut Gregorius Theologus interpretatur, iubet vt misereantur persequentium & imbecillorum: nec longè fugiant, sed ab hac ciuitate in illam, ne vllam prætereant, ad quam non perueniant.

D *Amẽ dico uobis: non perãbulaueritis ciuitates Israeliticas priusquàm ueniat filius hominis.* Priusq; veniat ad vos. Hoc autem ad solatium & refrigerium eorum dixit, confirmãs q; citius eos esset sibi adiuncturus, quàm ipsi omnes Iudæorum ciuitates circumirent, siue antequam ad vniuersam Palæstinam accederent. Sufficiebat enim pro omni consolatione, vt illis adeo exagitatis appareret: quod sanè tunc etiam fecit, sicut promisit. Quia autem futurũ erat, vt ab his qui se persequerentur, calumniam sustinerent, & ideo molestè ferrẽt: super hoc etiam cõsolationem adfert, partim à proprio exemplo, & ab his quæ sibiipsi accidebant, dicens.

De magistro & discipulo. *Non est discipulus supra magistrum suum, neque seruus supra dominum suum.* Communem profert sententiam, quæq; omnibus nota est: & huic adaptat quæ circa se accidunt, vt nullus possit contradicere. Verè enim ita est, quòd neque discipulus suo magistro præstantior est, neque seruus suo domino: dum ille discipulus fuerit, & iste seruus. nã subiectio quædam est doceri ac seruire, & secundum hoc ipsum omnino subiecti sunt. Itaque neq; vos supra me estis, cùm sim magister ac dominus vester.

E *Sufficit discipulo, ut fiat sicut magister suus.* Satis est vobis discipulis ad consolationem, vt cõtumelia afficiamini, sicut & ego qui sum magister vester: idque magnum est, vt etiam in talibus mihi similes sitis.

Et seruus sicut dominus suus. Rursum etiam huc trahendum est quod dixit, Sufficit vt fiat.

F *Si patremfamilias Beelzebul uocauerunt, quantò magis domesticos eius?* Beelzebul nominabant principem dæmoniorum. Et licet manifestè scriptum non sit vocatum esse Christum Beelzebul à Iudæis, verisimile tamen est & hoc conuitium aduersum illum iactatum esse. Vel etiam alio modo. vocatum esse dicit Beelzebul, quia amicum illius vocabant eum dicẽtes: Hic non eiicit dæmonia, nisi per Beelzebul principẽ dæmoniorũ, vt in processu inueniemus. Atqui multa quoq; alia conuitia iactabant in eum: verùm hoc solum apposuit, tanquam omnium pessimum.

Infrà. 12.

De tecto & occulto. *Ne ergo timueritis illos.* Cõuitiãtes videlicet ac mordẽtes. *Nihil enim tectum est, quin sit detegendum: & nihil occultum est, quin futurũ sit ut sciatur.* Vniuersalis quidem sermo videtur: est

est tamen & proprius: de virtute enim apostolorũ loquitur quòd hanc impossibile sit abscondi: quanquã enim nunc abscondita sit, & ideo vos obiurgant: suo tamen tẽpore detegetur. Etsi ergo nunc ab omnib⁹ arguamini, ne timueritis tamen eos qui redarguũt: sed illos potius expectate, qui in posterùm sunt laudaturi. neque præsentia contristent, sed futura potius ad confidendum adducant. A

Quæ dico uobis in tenebris, dicite in luce: & quod in aurẽ auditis, prædicate in tectis. Postquam hos tristitia liberauit, quę propter cõuitia causatur: nunc de prædicatione differit. At qui neq; tenebræ erãt quando hæc dicebat: neque in aurẽ eis loquebatur. Sed quia priuatim hæc & non publicè docebat & solis eis, nõ omnib⁹, ideo ait: Quod dico vobis priuatim, dicite publicè: & quod soli audistis, prædicate omnibus. In tenebris ergo nominauit, quod priuatim dicebatur: in aurem verò, quod solis. Et rursus. In luce, quod publicè: in tectis autem, quod omnibus. B

Et ne ab his timueritis, qui occidũt corpus: animã autẽ non possunt occidere. Sed potius timete eum, qui potest & animã & corp⁹ perdere in gehenna. Quũ prius de aliis periculis dissereret, subincidit & sermo de interfectione ipsorũ: hanc ergo etiã prędicit, iubetq; eam paruipendi: ne timueritis, inquiẽs, ab his qui occidũt corpus, hoc est, ne timueritis occidẽtes corpus: neq; propterea prędicationẽ relinquatis: sed eum time te qui vos ad huiusmodi ministerium emisit: & facite quod iussum est. Siquidem illi, & si corpus occidant, nequaquã tamen animã superabũt: hic autem & animam & corpus potest perdere in gehẽna, hoc est, punire. Timorẽ igitur hominum, dei timore repellite, minorẽ videlicet maiore. Aliũde quoq; hos de interfectionis metu cõsolat: & vide qd dicat. C

De passerculis. *Nonne duo passerculi paruulo asse ueneunt? & unus ex illis non cadet super terram sine patre uestro?* ἀσσαρίου genus oboli, diminutiũ est ab asse, cuius tamẽ vilitas prouerbio celebris est. Dicit ergo nunc Christus interrogando: Nonne tãtę vilitatis sunt passerculi, vt duo vendãtur assario, hoc est, minimo obolo? & tamẽ neque vnus ex his capitur laqueo absq; deo, non tanquam cooperante, sed tanquam permittente.

Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt. Vos autẽ tanti estis, vt omnes quoq; capilli vestri numerati sint à

D deo. Significat autē capillorum numerus exactam notitiā, quòd valde cogniti sitis ab eo, & ad minutum quoq; nouit quæ circa vos sunt, propter magnam vobiscum familiaritatem. Quòd si ne vnus quidem vilissimorum passerculorum laqueo capitur, absque eius consensu, sicut dictum est, multo magis vos qui precioſi estis, non interficiemini, nisi ipse consenserit. Non oportet ergo formidare.

Ne igitur timueritis, pluris estis uos quàm multi passerculi. Ad timoris abiectionē sæpius adhortatur, propter magnitudinem tentationum.

De cōfessiōe Christi. E *Omnis ergo qui confitebitur in me corā hominibus, cōfitebor & ego in illo corā patre meo, qui in cœlis est. Quisquis autē negauerit me coram hominibus, negabo & ego illū coram patre meo, qui in cœlis est.* Confessionem vocat testimonium: prouocans eos ad sui testimonium. Dicit ergo: Omnis qui testimoniū tulerit de mea diuinitate coram hominibus, & ego testimonium feram illi coram patre meo, hoc est, qui prædicauerit me esse deū, prædicabo & ego eum esse fidelem. Quisquis autem me repulerit, repellam & ego illum. Quod ergo dicitur, In me, Idē est, ac si dicat, mihi. Et quod dicitur, In illo ac si dicat, illi. Chrysostomus verò ait, quod non dixit, Quisquis confitebitur siue testimoniū dederit mihi, sed in me siue per me, hoc est, à me adiutus. Vnde consequenter etiam intelligimus quum dicitur, Confitebor & ego in illo, perinde esse ac si dicat, A gratitudine ipsius motus, Quia autē futurum erat, vt turbatione ac cæde impleretur prædicatio, de hoc quoque tractat, dicens:

De pace & gladio F *Ne putetis quòd uenerim pacem missurus in terrā: non ueni pacem missurus, sed gladium.* ✝ Atqui nato eo dicebant angeli: Gloria in altissimis deo, & in terra pax. Et prophetæ pacē eius annunciauerant. Ipse quoq; discipulis iussit, vt quamlibet domū ingredientes, pacē ei optarēt. Quō ergo nunc dicit, non veni missurus pacem, sed gladium? Quia gladius hic pacem illam facturus est de qua dixerunt angeli, & ante illos prophetæ, Gladium autem vocat dilectionem erga se, vtpote fideles ab infidelibus diuidētē: cuius inexpugnabili virtute, ipsi quoq; genere amicissimi, citius à mutua coniunctione sunt diuisi, facilèq; abstracti. Alibi præterea vehemetem eius actiuitatem demonstrans, dixit: Ignē veni mis-

Luc.12.

surus in terram. Siquidem primùm abscindere oportebat A quod erat immedicabile: deinde pacificare cætera, & erga seipsum & erga deum. Propter hoc ergo durius ita loquutus est, vt his cognitis, postea non turbentur. Adhuc autē sermonem qui de hoc factus est explanat, breui verbo audi tum eorum exercens, ne ob rerum difficultatem reclamēt.

✝ *Quid per gladium significatur, nisi sectio uerbi, diuidens peius a meliori, & separās fidelem ab infideli: excitans filium & filiam ac nurum aduersus patrem & matrem ac socrum: & noua ac rectia, aduersus antiqua & inueterata.* ✝

Veni enim ut dissidere faciam hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suā. Rursus per hos charissimos, cognationem omnem significauit. Propriissimē autem dixit, Vt hominem siue filiū dissidere faciam aduersus patrem suum, filiam autem aduersus matrem suam. Siquidem chariores sunt: filius quidem patri, filia verò matri, propter naturæ similitudinem. Ad hæc nurum aptè dixit aduersus socrum suam diuidēdam esse: magnum enim cum obseruantia pudorem, reuerentiam, ac obsequium exhibebant nurus socribus. In nuru autē significauit & generum aduersus socerum suum separandum. Superius itaque simplicem fecerat enumerationē dicens: Prodet frater fratrem in mortem, & pater filium: hic verò alio modo enumerauit naturaliori, magisque proprio. Quòd si dissidere facit hominem aduersus eū, qui ipso superior est, multo magis aduersus coniugem, quæ ipsi subiecta est: illud enim naturale, hoc autē ascititiū est. Proinde hoc quasi manifestum reliquit intelligendum. In sequentibus verò etiam expressè de coniugibus cōmemorabit, dicens: Omnis qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centupla accipiet, & vitæ æternæ sortietur hæreditatem.

B

C

Sup eodē.

Infra.19.

✝ *Et inimici hominis domestici eius.* ✝ Hoc propheticum est verbum, dictum olim aduersus Iudeos, quando contra se inuicem dissensiones habeant. Christus autē oportunè apraeuit his quæ dicta sunt, significans quòd omnes domestici eius qui crediturus est, inimici eius efficientur.

✝ Mich.7.

✝ *Michæ.7. Filius contumeliam faciet patri, & filia cōsurget*

Universidad de Deusto
Biblioteca

D *aduersus matrem suam, nurus aduersus socrum suam, & inimici hominis omnes domestici eius.*

Qui amat patrẽ, aut matrẽ supra me, non est me dignus: & qui amat filium aut filiam supra me, non est me dignus. Hic quoq; de solis ascendentibus & descendentibus in vnoquoq; dixisse ruit tanquam magis propriis & familiaribus. Qui amat, inquit, illos supra me: nã quando illi pij sunt, honestum est illos amare. Semper autem malum est amare illos supra deũ.

Et qui nõ accipit crucẽ suam & sequitur me, non est me dignus. Crucẽ vocat mortẽ ad ea quę mũdi sunt: quia mortis instrumẽtũ erat crux. Oportet enim eũ qui Christũ sequutur esse mortuũ esse ad mũdanas voluptates, sicut ille. Sequitur autem illũ, quisquis per vestigia conuersationis eius incedit.

E *Qui inuenerit animam suam, perdet eam.* Qui inuenerit, hoc est, lucratus fuerit tempore martyrij, & non perdiderit per mortem, hic perdet eam in futuro seculo, hoc est, in supplicium iniiciet, nempe perdita fide.

Et qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Cui ablata fuerit mea causa ab infidelib⁹, hic potius inueniet illam, siue lucrabitur, id est, seruabit. hæc autẽ dicebat abducens illos ab ignauo vitę amore & ad martyriũ prouocans: quod etiã tricesimotertio capite facit. Rursum alibi vario modo Christus mentem impellit: sæpiúsque id in multis facere solet. *Infra. 16: Luc. 14.*

Qui recipit uos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum, qui me misit. Hęc dixit apperiens discipulis domos fidelium. Quis enim læta fronte illos non excipiet hospitio, per ipsos susceptur⁹ filium, & per filium, patrem?

F *Qui recipit prophetam nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet: & qui recipit iustum nomine iusti, mercedẽ iusti accipiet.* Etiam hæc propter eandem dixit causam. Generaliter autẽ primò simpliciter de propheta sentit, ac simpliciter de iusto intelligit: & deinde de discipulis infert. Dicit enim: Qui prophetam aut iustum hospitio excipit, non ad demõstrationẽ, aut alio quopiã simulato modo, sed ob nomẽ prophetę vel iusti, id est, propter hoc ipsum, quod nominãtur & sunt, ille ꝓpheta, & hic iustus: mercedẽ prophetę & iusti accipiet. Id autẽ duplicẽ habet interpretationẽ: Vel quòd æqualibus cũ his honoribus dignus habebitur: Nã magna res est hospita-

litas: & præcipuè si dei sint cultores qui excipiuntur. Aut quòd dicendo, Mercedem prophetæ & iusti, ostenderit discipulos, & prophetas & iustos futuros. Ne quis verò paupertatis velamentũ obtẽdat, vide quousque sermonẽ demittat. A

Et quicunque ad bibendũ dederit uni ex his pusillis poculũ aquæ frigidæ tantum, nomine discipuli, Amen dico uobis, nõ perdet mercedem suam. Pusillos dixit discipulos, docẽs eos modestiam seruare. ψυχρὸν communiter dicunt aquam frigidam, quam simpliciter aquam significare potest. Vnde & Marcus ποτήριον ὕδατος, id est, poculum aquæ absolutè dixit. *Marci. 9.* *Cap. 11.*

Et factum est quum finem fecisset Iesus præcipiendi duodecim discipulis suis, progressus est illinc, ut doceret & prædicaret in ciuitatibus illorum. Progressus est inde ad docendum & prædicandum in ciuitatibus discipulorum, à quibus illi orti erãt: siue in ciuitatibus Iudæorum. B

CAPVT VIGESIMVM DE DISCIPVLIS A IOANNE MISSIS.

QVum autem Ioannes audisset in carcere opera Christi, missis duobus è discipulis suis, dixit illi: *Tu es ille qui uenturus erat, an alterum expectamus?* Lucas verò dicit, quòd ipsi renunciauerunt signa Ioanni, & tunc duos quosdam ex illis misit, quòd æmulationẽ siue inuidiam manifestat, quam habebant isti aduersus Christum. Misit autẽ illos Ioannes interrogans, an ipse esset, quẽ venturum esse dicebant libri prophetarum, nõ tanquã ignorans: quo enim pacto dubitaret, qui antea eũ prædicauerat, & propriis manibus baptizauerat, ac desuper testimoniũ de eo audiuerat, diuinumque spiritum super eum descendentẽ quasi columbam conspexerat? sed sciens discipulos suos inuidia moueri aduersus Christũ: siquidem prius quoque accesserant, dicentes, Rabbi, qui erat tecũ trans Iordanem, cui tu testimoniũ perhibuisti, ecce is baptizat, & omnes veniũt ad eum: vehementer enim præceptorem suũ amantes, & pariter gloria illi⁹ frui cupiẽtes, indignabantur, videtes Christum celebrem fieri. Verùm quia sæpius eos admonendo, persuadere nequiuerat, nunc autẽ breui moriturus erat: delectis duob⁹ qui prudentiores essent, hos mittit ad Christũ, C *Lucæ. 7.* *Ioan. 3.*

D prætextu quidem interrogandi, an ipse esset ille qui venturus erat. vera tamen causa erat, vt conspectis miraculis quæ faciebat, crederēt: sciebat namque testimonium ab operibus credibilius esse, magisq; suspitione carere. Ideo etiã Chri-
Luc. 7. stus, cognito quòd ob id potius Ioannes eos misisset, statim in illa hora multa operatus est miracula, sicut dicit Lucas. Nam si Ioannes manifestè misisset eos quò spectatores fierent, nequaquam persuaderi potuissent, vt illuc abirent. Ob hanc ergo causam prætextum finxit interrogationis.

Et respondens Iesus dixit illis: Ite & renunciate Ioanni quæ uidetis & auditis. Cæci uisum recipiũt, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resuscitantur, pauperes lætum euan-
E *gelii nuncium accipiunt.* Vide quomodo non ad effictam eorum interrogationem respõderit, sed adveram causam, propter quam missi erant. Pauperes autem qui lætum euangelij nuncium accipiunt dixit apostolos. Quid enim eo pauperius qui artem exercet piscatoriam?

Et beatus est quicũq; offendiculũ nõ acceperit in me. Hoc præsertim ppter ipsos dixit Ioãnis discipulos, detegẽs illis cordis eorũ arcanũ: ostenditque quòd se non lateret ipsos quoque offendi, quia cum publicanis & peccatoribus manducabat: & manifestè prius gastrimargiam ipsi obiecerant aduer-
Supra. 9. sus discipulos eius, vt dictum est decimoquarto capite.

His autem abeuntibus cœpit Iesus dicere turbis de Ioãne. Illi quidẽ meliores redditi abscesserunt. Quare autem non ipsis præsentibus loquutus est de Ioãne: Ne ei videretur adulari.
F *Quid existis ut uideretis in desertũ? arũdinẽ uẽto agitatã* Audita à turbis Ioãnis interrogatione, quũ intẽtũ ignorarẽt illius, turbatæ sunt: quomodo is qui de hoc tot ac tãta testatus fuisset nũc dubitabat, & immutatũ eũ esse suspicabãtur, quo cognito Christus, huiusmodi medetur suspitioni: docẽs simul, & quòd cordiũ esset cognitor, & cõfundẽdo eos redarguẽs. Ait ergo: Quid existis in desertũ, vt videretis arũdinem quæ à vẽto agitatur? hoc est, leuem & instabilem hominem, & ad modum arundinis facilè mẽte mutabilem, vt nũc suspicamini? aut ediuerso stabilem, saxoque solidiorem, vt tunc vestrum studium ac concursus testabantur?

Sed quid existis ad uidendum? hominem mollibus uestibus amictum? Delitiis scilicet gaudentem, vt etiam ex hoc mollis

videatur facileq; mutabilis? aut potius ecõtrario, duris exercitatum, vt etiam vestis eius ac cibus confirmarunt? A

Ecce qui mollia gestant in domibus regum sunt. Hic verò primùm quidem in deserto versabatur, nunc autem in carcere retinetur. Quia verò quidam à domo leues esse monstrantur, & quidam à delitiis hoc patiuntur: posuit Christus & hoc & illud: ac probauit neutrum posse dici de Ioanne. Deinde quod verum est infert, & veritati attestatur, ac Baptistæ elegantem contexit encomij coronam.

Sed quid existis ad uidendum? prophetam? ita̓que dico uobis, &
† *excellentiorem propheta.* † Excellentiorem, hoc est maiorem. Deinde dicit in quo maiorem: videlicet in eo, quòd venerit circa Christi aduentum. Nam maiores aliis inter præcones sunt hi, qui prope regem præcedunt. B

† *Excellentiorẽ propheta, utpote qui suis uidit oculis à se prophetatũ, quem prophetæ ipsum præcedẽtes in ænigmate conspexerant.* †

Hic est enim de quo scriptũ est: Ecce ego mitto angelũ meum ante faciem tuã, qui apparabit uiã tuam ante te. Post suũ testimoniũ Malach. 3. adfert & propheticum: est enim Malachiæ verbum. Dictũ est autem quasi à patre & deo, ad filium etiam deum. Ioannem verò angelum suum deus nominauit: siue quia ἄγγελος dicitur nuncius, & Ioannes quæ sibi dicta erant de Christo, annunciauit populo: Factum est, inquit, verbũ dei super Luc. 3. annem Zachariæ filium in deserto: tiue quasi angelicam degentem vitam, eo quòd super terrena eleuabatur, ac cælestia sapiebat. Ante faciem tuam, hoc est in conspectu tuo præce- C dentem, tanquam domesticum tuum, qui etiam coram te parabit viam tuam. Via autem Christi animæ erãt hominum per quas oportebat verbum procedere prout tertio capite Supra. 3. latius diximus. Potest etiã dici excellentior propheta, quia eum quem vidit prophetabat: quod nulli cõtigit prophetarum. Nec vidit tantum, verumetiam baptizauit.

Amen dico uobis: Non exortus est inter eos qui è mulieribus nascuntur, maior Ioanne Baptista. Non natus est, inquit, inter homines, qui è mulieribus nati sunt, maior illo. Quis enim De Ioanne. alius in vteri tenebris abscõditus, lucem venisse agnouit, & illam exultatione adorauit? Nullus alius præter hunc solũ, qui meritò sanè cunctis maior est. Et rursus, quis ab infantia ita solitariam ac eremiticam duxit vitam, taleque elegit

D exercitium? Certè nullus omnium. Postquam ergo Baptistam laudauit à concursu Iudæorum ad ipsum: deinde à virtute illius: & tertiò à suo suffragio: quartò quoq; à prophetæ testimonio: & maiorem prophetis eũ prædicauit, ac vniuersaliter omnibus maiorem hominibus: curat hãc laudum magnitudinem, ne propter hæc, ipso etiam Christo honoratiorem ducerent. Et vide quid dicat.

Qui autem minor est, in regno cælorum maior est illo. Minorem seipsum dicit, eo quòd ita videretur apud Iudæos: Nam Ioãnem eo maiorẽ habebant, vtpote qui ab infantia in eremũ secesserat, & admirabili vitę instituto vsus fuerat. Christum verò tanquam communi modo conuersantem deiiciebant. Qui inquit minor est, id est, qui videtur minor illo,
E maior eo est in regno cælorum, hoc est, imperando cęlis: vtpote non homo solum, sed etiam deus.

A diebus autem Ioannis usque nunc, regnum cælorum uim patitur, & violenti rapiunt illud. Chrysostomus dicit, quòd hic regnum vocat fidem in ipsum, vtpote arrhabonẽ ad regnũ cælorum, ad fruitionem inquam bonorum quę habentur in cęlis. Vim autem patitur, hoc est violentè ab hominibus arripitur, dum illi sibiipsis vim inferunt, ac certè necessitatem propriorum vincunt affectuum, aut etiam infidelitatis tyrannidem. Ideoque hoc manifestans, subiunxit quòd violẽti
Supra. 3. F rapiant illud. Hanc verò laudabilem violẽtiam, incepisse dicit à diebus prædicationis Ioãnis, qui populo clamauit. Resipiscite: instat enim regnum cælorum. Hoc autem nunc dixit Christus, simul quidem in laudem Ioannis, quasi hominum salutem sit auspicatus: simul quoque excitans auditores, vt & ipsi similiter vim inferrent sibiipsis.

Omnes enim prophetæ ac ipsa lex, usque ad Ioannem prophetauerunt. Legem vocat veterem legislationem. Siquidem etiam in hac multa de Christo prædicta sunt: & maximè in legibus de sacrificiis, figuram aut præsagium habentibus eius, qui pro mundo erat offerendus. Dicit ergo: Omnes prophetæ, qui videlicet de venturo Christo prophetauerãt, & lex quæ in ouium & agni immolatione, prophetabat de Christo immolando, huiusmodi prophetias ad Ioannem vsque protenderunt. Hæ siquidem prophetiæ erant vsque ad Ioannem: deinceps verò cum illo iam non prophetiæ man-

serunt, sed operum exhibitiones factæ sunt. Nam horũ ipse A
vidit euẽtum: ideoque agnito Christo, agnum eum appella- Ioan. 1.
uit, dicens: Ecce agnus dei qui tollit peccata mũdi. Christus autem hunc loquutus est sermonem, simul Ioannẽ hinc laudans, tanquam primum qui harum prophetiarum cognouit euentum, quasi & ipsum prophetam: simul quoque docens, quòd aduenerit iam qui prophetabatur, nec deinceps alterũ oporteat expectare. Est autem & alia quędã expositio, quòd omnes simpliciter prophetæ, & lex prophetandi, vsque ad Ioannem Iudæis prophetauerant, & hic vltimus est prophetarum: deinceps verò nullus alius eis prophetabit. Huic ergo quasi postremo, omnino credere oportet, qui multa de me testatus est: & venit vt omnium animas tanquam sponsas B
ad me adducat: Nam & hunc Malachias propheta missum di Sup. eodẽ.
xit, vt appareret viam meam ante me.

Et si uultis recipere, ipse est Elias qui uenturus erat. Expectant Iudæi Christum tunc venturum quum venerit Elias, Malac. 4.
vt præcurrat aduentũ eius. Malachiæ namque prophetia est quæ dicit: Mittam vobis Eliam Thesbytẽ, qui restituet cor patris ad filiũ. Et certè venturus est Elias, vt pręcurrat Christi aduentum, sed secundum: Ioannes namque primum præcurrit. Dicit ergo Christus: Si vultis recipere quod futurũ esse dictum est de hoc tempore: siue suscipere, id est rebus animum aduertere: ipse est Elias qui venturus erat, vtpote ipsum illius ministerium perficiens. Sicut enim ille secundũ meum aduentum præcurrens, conuertet corda Iudæorũ illius temporis ad apostolos: patres siquidem apostolorũ sunt C
Iudæi: ita & hic conuertit, præcurrẽs meum aduentum, corda eorum qui credituri sunt Iudęorum, ad me qui sum filius eorum. Nam secundum humanitatem Christus à Iudæis descendit. Et sicut primus Elias, secundus præcursor dicitur: ita sanè & primus præcursor, secũdus Elias appellatur propter simile ministerium, vt dictum est.

Qui habet aures ad audiendum audiat. Aures nunc dicit intelligibiles: omnes siquidem auditores habebant sensibiles. Dicit autem: Qui habet aures intelligibiles ad intelligendum, intelligat quod dictum est, puta quòd Ioannes sit Elias: videbatur enim ænigmati simile. Nam demonstrando quòd Ioannes esset Elias, simul quoque demonstrauerat ad-

D uenisset Christũ. Dicens autem, Qui habet aures ad audiendum audiat, excitat eos ad interrogandũ de eo quòd ænigma videbatur.

Lucæ. 7. *Cui autem assimilabo generationem hanc?* Lucas habet, Cui assimilabo homines generationis huius? Assimilabo verò, id est cõparabo. Vult autẽ esse difficile conuincere Iudæos.

Similis est puerulis in foro sedentibus & acclamantibus consodalibus suis. Puerulis Iudæos comparauit, propter eorum insipientiam. Forum autem locus est publicus in quem multitudo vndique confluit negotiationis gratia. Consodalibus verò, hoc est amicis suis: & seipsum ac Baptistam intelligit, quibus acclamabant siue colloquebantur Iudæi.

E *Et dicentibus: Tibia cecinimus uobis, & non saltastis: lugubria cecinimus uobis, & non planxistis.* Dicunt prædicti consodalibus suis, Tibia cecinimus uobis, &c. Habent autem hunc sensum: Ostendimus vobis facilem viuendi normam, & non placuit: ac difficilem, & rursus displicuit. Tibia namque læta canere, facile est: lugubria verò canere, difficile. Et rursum saltare, altero læta canẽte tibia, delectat: similiter plangere siue lugere, aliquo lugubria canente complacet. Deinde subdens interpretatur prædicta dicens.

De Christo & Ioanne. *Venit enim Ioannes neque manducans, neque bibens, & dicunt: Dæmoniũ habet. Et uenit filius hominis manducans & bibens, & dicunt: En hominem comedonem ac uini potorem, publicanorum amicum & peccatorum.* Ioannis viuendi modus difficilis erat & asper: neque enim panem edebat, neque vinum bibebat:

F Christi verò, facilis ac lenis: panem siquidem edebat vinúmque bibebat: & erant inuicem contrariæ hæ viuendi rationes, neutrius tamen conuersatio placuit: sed Ioannem quidem propter escarum, vinique abstinentiam, dæmonium habere dicebant: Christum verò, quòd ederet ac biberet, comedonem, vinique potorem nominabant: quanquam manifestè horum calumnias non scripserit Euangelista, præsentem sermonem arbitratus sufficere. Quemadmodum enim duo venatores, animal captu difficile venari conantes, quòd solis duobus modis capi potest sibi mutuò contrariis, diuidentes hos inter se, vt alterum quisque eligat, oppositio quidem inter se inuicem modo venantur: idem tamen faciunt. Ita quoque hic dispositum est, vt Ioannes quidem durio-

rem viuendi regulam haberet, Christus verò molliorem: vt A
siue hunc, siue illum eligentes, obedirent eis: & vel per hũc
vel per illum caperentur. Et erãt sanè hæ viæ inter se inuicem contrariæ: simile tamen erat opus. Verùm hi, tanquam fera captu difficilis, vtrunque fugientes, vtriq; detrahebãt.

Interrogemus ergo illos. Estne proba vita asperior? quomodo ergo non obedistis Ioanni Christum vobis demonstranti? At fortassis vita mollior ac suauior magis placet. Et quare non obedistis Christo viam salutis vos docenti? Verùm quam ob causam Ioannes potius asperam viuendi normam habuit? Quia oportebat pœnitẽtiæ prædicatorem tristem quandam grauitatem præseferre, & remissionis pecca torum largitorem, humanum atque benignum esse. Et quia B
Ioannes nihil amplius, quàm solam vitæ normã Iudæis de- Ioan. 10.
monstrauit: Siquidem Ioannes, inquit, nullum fecit signũ: Christus verò etiam a' diuinis miraculis testimonium adeptus est. Præterea quoque sciens imbecilles esse homines, Suprà. 9.
demittit sese, vt illos magis lucrifaceret, & propter hoc ad mensas etiam publicanorum dispensatorie accedebat: & indignantibus causam reddebat, dicens: Non veni ad vocandum iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Neq; tamen du ram viuẽdi normam neglexit, in deserto cũ feris versatus, ac diebus quadraginta ieiunans, vt suprà dictum est. Præterea quoq; ad mensas accedens verecundè, temperatè, & prout sanctos decet, religiosè edebat ac bibebat.

Et iustificata est sapientia à filiis suis. Iustificata est, id est, iu sta habita est, siue admirationi habita est dei sapientia, quæ C
disposuit vt Christ⁹ ac Ioãnes appositis viis incederẽt, propter ipsam hominum vtilitatem. Admirationi autem habita est à filiis suis, siue ab intelligentibus illam: filij nanque sapientiæ sunt sapientes aut intelligentes. Vel iustificata est, hoc est, iusta ac irreprehẽsibilis habita est: vtpote quæ fecit quicquid debuit: & omni modo vsa est ad illorum salutem.

Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus in quibus æditæ fuerãt plurimæ uirtutes eius, quòd non resipuissent. Exprobrare, hoc est, miseras dicere ac deplorare. Nam probrum miseria est. Virtutes autem dicit miracula.

Væ tibi Chorazin, uæ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ fuissẽt uirtutes quæ factæ sunt in uobis, olim in sacco & cinere

D *restiterint.* In sequentibus Sodoma & Gomorrha ponit, vtpote in libidine nominatissima: Tyrum autem & Sidona tanquam maximè in idololatria insignes.

Attamen dico uobis, Tyro & Sidoni tolerabilius erit in die iudicij, quàm uobis. Attamen, id est propter hoc. Significat autē miseriam ac minas, vt vel erubescant vel paueant.

Et tu Capernaum usq; ad cælū exaltata, usq; ad inferos detraberis: quia si in Sodomis factæ fuissent uirtutes, quæ factæ sunt in te, permansissent usq; in hodiernū diem. Capernaum celebris fuit, eo q̄ habitauerit in ea Christus, multaq; miracula in ea ędiderit. Dicit ergo: Et tu per gloriā vsq; ad cęlum exaltata, vsque ad inferos detraheris per ignominiam. Sunt autem quę dicuntur alterius rei significatiua. Siquidem vsq; ad cælum
E gloriæ demonstrat magnitudinem: vsq; ad inferos autem, ignominiæ. Augmentum verò criminis, & demonstratio extremæ prauitatis est, non solum peiores esse peccatoribus qui tunc erant, sed & illis qui vnquam fuerant.

Attamen dico uobis quòd Sodomis tolerabilius erit in die iudicij, quàm tibi. Vobis, ad ciuitatis illius ciues dictum est: Tibi verò, ad ciuitatem.

In illo tempore, respondens Iesus, dixit: Confiteor tibi pater domine cæli & terræ, quòd abscōderis hæc à sapientibus & prudētibus, & reuelaris ea paruulis. ἀποκρίσεως vocabulū (quod nos cōmuniter respōsionē vertimus) varia significat: Mitto nūc separationem ac digestionem secundum medicos, & quę ad
F hoc fit, terminationem. Interdum quidem principij locū habet, vt cùm dicitur, Respōdens Iesus, dixit, Cōfiteor tibi pater domine cæli & terræ, de quo nunc est sermo: nulla enim præcessit interrogatio. Quādoq; verò ad interrogationem
Infra. 19. redditur, vt est illud, Respōdens Simon Petrus dixit, Tu es
Infra. 15. Christus filius dei viui: præcessit enim interrogatio. Interdum quoq; sermonis continuationem significat, vt capite vigesimonono huius, cùm Cananea dixisset, Vtiq; domine, nā & catelli edunt de micis, quæ cadunt à mensa dominorum suorum: cōsequenter statim subiūgitur, Tūc respōdens Ie-
Infra. 13. sus dixit illi: O mulier magna est fides tua: fiat tibi sicut vis.
Infra. 26. Ad hæc quoq; significat exhortationem siue deprecationē: vt cùm dicitur, Respōdens autem Petrus dixit ei: Edissere nobis parabolam hanc. Quandoque autem abundat: vt cùm

dicitur, Respondens autem Petrus dixit illi: Et si omnes of- A
fendantur per te, ego tamen nunquam offendar. Siquidem *Marci. 14.*
Marcus prætermisit, Respondens, & dixit: Petrus autem ait illi, &c. Interdum verò significat etiam interrogationem, vt quum dicitur, Respondit eis Iesus, Num ego vos duodecim elegi? Confiteor autem dicit nunc gratiarum actionē. *Ioan. 6.*
Sapientes verò & prudentes, eos qui tales populo videbantur, puta Scribas & Pharisęos. Paruulos verò, apostolos, propter simplicitatem & innocētiam, ac synceritatem. Gratias tibi ago, inquit, quòd abscondens fidei mysteria, à sapientibus & prudentibus, illa cognoscere nolentibus: & reuelaris ea paruulis, læto animo ipsa suscipientibus. Gratias autem agens patri, demonstrauit se filium eius esse ab illo missum.
Egit ergo gratias credentium nomine, significans quem er- B
ga homines haberet amorem. Hanc autem gratiarum actionem deo obtulit etiam pro septuaginta quos emiserat, quā-
do ad eum reuersi sunt, sicut dixit Lucas. *Lucæ. 10.*

Vtiq; pater, quia sic fuit bona uoluntas apud te. Vtiq; gratias tibi ago pater, quia ita fuit bona volūtas, siue beneplacitum coram te, hoc est, quia ita bene placuit tibi, vt hæc repellerēs ab iis qui ea repellunt tanquam indignis, reuelares autē ea his, qui ad illa accedunt tanquam dignis: idque iustū est. Ne tamen patri gratias agens, videatur hominibus minus illo potens, & à natura paterna alienus, dixit.

Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Omnia videlicet quę *Ioan. 16.*
patris sunt. Siquidē etiam alibi dicit, Omnia quæ pater habet, mea sunt. Quòd si omnia ei tradita sunt, omnium vtiq; C
dominus est: si verò omnium dominus est, æqualis certè est patri. Id autem, Tradita sunt, prout deū decet intellige: nō q̄ primùm ea non habēs, postmodū acceperit: nihil enim illum præcessit, ne ipse quidem pater, sed simul pater & simul filius, simúlque omnium dominus. Verùm consueuit dispensatoriè hæc sæpius dicere, patrem honorās. Hanc ergo in similibus habeto solutionem.

Et nemo cognoscit filium, nisi pater, neque patrem quisquam cognoscit, nisi filius. Cognitionem dicit non vulgarem, sed iuxta naturam ipsorum. Quòd enim sint pater & filius, cognoscimus omnes credentes. Quis autem sit pater iuxta naturā, & quis filius, nemo cognoscit. Dicit enim Lucas: Nemo co- *Luc. 10.*

D gnoscit quis sit filius, nisi pater: & quis sit pater, nisi filius. Hoc ergo dixit Christus, manifestius docens æqualitatem ad patrem. Nam si soli omnium æqualem habent de se inuicem cognitionem, æquales vtique sunt.

Eodem. Et *cuicunq; voluerit filius reuelare*. Etiam hoc æqualitatem indicat. Si enim reuelat pater, vt supra dictum est, reuelat & filius: æquales certè sunt. Reuelabit autem naturam patris iis, qui digni fuerint in futuro seculo. Quòd si patris naturam reuelabit, vtique & suam & spiritus sancti. Vna enim & eadem est trium. Dicendo verò: Nemo cognoscit, creaturas significauit: spiritum sanctum autem, vtpote increatum non comprehendit. Et quam ob causam de hoc e-

E tiam manifestius non est locutus? Quia nondum tempus erat vt de eo doceret. Primùm siquidem oportebat filij cognitionem mentibus discipulorum insinuari: deinde etiam illis ea reuelari, quæ sunt spiritus sancti.

Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego refocillabo uos. Qui laboratis in opere peccati, & eius pondere onerati estis. Vides quomodo ostenderit peccatum, & laborem & pondus habere? Nam laborem habet priusquam perficiatur: habet pondus postquam perfectum est. Potest autem & alio modo dici? Qui laboratis ad vana, & horũ curis onerati estis. Et ego refocillabo vos, siue liberabo tali la-

bore, talique pondere.

De iugo. *Tollite iugum meum super uos*. Iugum nominauit euan-

F gelica præcepta sua, quòd in iugi modum superponãtur accedentibus ad ea: & ipsos colligent ad se inuicem., & ad aurigam Christum.

Et discite à me quòd mitis sim, & humilis corde. Mititatem hic dicit modestiam: pars siquidẽ modestiæ est mititàs. Ideo postquam dixit, Quòd mitis sim, interpretatur quod dixit: & vide quid addat: Neque enim dixit, humilis tantum, sed humilis corde, hoc est, humilis animo & electione. Humilitas nanque ab infortunio procedens, infructuosa est, vtpote leuis & inuoluntaria. Præterea humilitatem eis attulit, tã quàm omnis radicem virtutis. Seipsum item in exemplum constituit, vt facilius sermo susciperetur.

Et inuenietis requiem animabus uestris. Humilitas enim cordis quęcunque patitur: verbo solum pati videtur, neq; tur-

batur. Quidam verò requiem, eam quæ æterna est interpretantur. A

Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. Iugum quoque vocauit onus: sed iugum quidem propter dictam causam: onus autem, eo quòd graue sit inexercitatis. Vide ergo quomodo & iugum dixerit, & suaue vocauerit: onus quoque dixerit, & leue appellauerit: vt neque despicias quasi facilia, neque fugias tanquam laboriosa. Quęre autẽ in quinto capite interpretationẽ eius quod dicitur de angusta porta & stricta via quæ ducit ad vitam. Supra. 7.

In illo tempore ibat Iesus sabbatis per segetes. Sabbatis, hoc est, die sabbati. Segetes, hoc est, agros seminatos frumẽtis. Cap. 12.

Discipuli uerò eius esuriebant, & cœperunt uellere spicas, & comedere. Marcus autem dixit: Cœperunt discipuli eius interambulandum vellere spicas. Quia enim per medias segetes transibant, vnà spicas auellebant, vt prægredi possent, & auulsa grana edebant, cõfricantes manibus, sicut dixit Lucas, hoc est, terentes: nam esuriebant tanquam fame compulsi hoc facientes: siquidem minimam corporis curam gerebant, sed omni tempore auditu & assiduitate saluatoris detinebantur, & ideo fame premebantur. Marci. 2. Luc. 7. B

Pharisæi autẽ cùm uidissent, dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciũt quod non licet facere sabbato. Lucas verò ait, ꝙ ita dixerint discipulis: Quid facitis quod non licet facere sabbatis? Siquidem & Christo & discipulis hæc dixerunt, anxiè circa minutula occupati, ac carpendi quærentes occasionem: & de hoc quidem dixit Matthæus, de illis autem Lucas, taliáque frequenter inuenies. Indignabantur autem quòd vellerent, acsi opus esset, non quòd manducarent. C

Iesus autem dixit eis: Non legistis quid fecerit Dauid quãdo esuriit, & qui cum eo erant: quomodo ingressus sit domum dei, & panes propositionis ederit, quos non licebat illi edere, neq; his qui cũ eo erãt, sed solis sacerdotibus. Primo Regũ volumine scriptũ est, ꝙ Dauid insidiis appetitus Saul soceri sui, ac fugiens e- 1. Reg. 21 De Dauid.

furiit: & ingressus Nobe ciuitatem sacerdotum dei, finxit ꝙ quadam necessitate missus esset à rege Saul, panésque petiuit, quúmque casu alios non inuenisset, accepit à sacerdote fame compulsus propositionis panes. Propositio † autem illa, erat mẽsa, super quam panes oblationis in templo †

D positi erant: & acceptos comedit ipse, & pueri qui cum eo erant. Hæc itaq; est historia. Illud autem, Non licebat, id est, non erat à lege concessum. Hãc verò historiam Christus Pharisæis obiecit in patrocinium discipulorum suorũ: ostẽdens ꝙ venia digni essent propter famem, propter quam ipse quoq; Dauid famatissimus soluit legem panum propositionis: neq; solum correptus non est à sacerdote, qui tũc forte sua ministrabat, imo potius ipsos ab illo accepit.

† † *Non uidetur autor hic phrasim considerasse Hebraicam, quã in plerisque secutos fuisse euangelistas in principio libri diximus: per quam & hic dicũtur panes propositionis, id est, propositi, quia recentes super mensam coram propitiatorio proponebãtur singulis sabbatis, ut habes Leuit. 24.*

E *Num legistis in lege quòd sabbatis sacerdotes in tẽplo sabbatum prophanãt, & sine crimine sunt.* Ipsis frequẽter recẽsebat, Nũ legistis? exprobrãs illis vanũ laborem, vt qui non intelligerent quæ legebant. Nam lex erat, quæ præcipiebat nullum opus fieri in sabbato, & rursus altera lex permittẽs sacerdotib⁹ vt sacrificarẽt sabbato, & proter sacrificiũ ligna scinderẽt, ignẽ accenderẽt, animalia pascerent, & alia quędam similia facerent. Et certè omnino operabantur: & ita sabbatum prophanabãt, siue cõtaminabant, sed tãquam res sacras operantes, sine crimine erant. Historiam itaq; Dauid posuit discipulos venia dignos iudicans, vt prędiximus. Præsens autem sumpsit exemplum, abundè ostẽdens ꝙ omnino sine crimine erant. Et vide à quot partibus hoc cõfirmauerit. Primùm à persona: Sacerdotes inquit. Deinde à loco, quia in templo. Tertiò à re ipsa, quia prophanant: Non enim dixit, Irritum reddũt sabbatum, sed quod grauius est, prophanãt. Deinde induxit quod rei caput erat, Quòd etiam sine crimine sunt. Præposuit itaq; leuiorem responsionem, ac postmodum adduxit & fortiorem. Dauid siquidem propter casum inopinatum semel legẽ soluit de panibus propositionis, & per veniam dimissum est ei crimen. Sacerdotes verò quotidie sine huiusmodi casu legẽ de sabbato soluẽtes. per legem suæ transgressionis fructum referunt.

F *Dico autem uobis quòd templo maior est hic.* Ipse enim tẽpli dominus hic præsens est. Quòd si sacerdotes templi sabbatum soluentes sine crimine sunt, multo magis discipuli domini

mini templi: Nam sicut illi propter causam rationabilẽ crimine vacant, eo quòd sacrificent, & sacra faciant opera, ita etiã isti. Hebræis siquidẽ ꝓpter suam imbecilitatẽ vnum hebdomædæ diem attribuit, quo ab operibus cessarent, puta sabbatum: vt in eo & ipsi ab aliis vacarent operibus: & serui sui ac iumenta requiescerent: darent autem operã legis lectioni & sacrificiis. Christianis verò tanquam fortioribus, tota hebdomada iussit operam dare lectioni, ac spiritualibus sacrificiis: & illis quidem alia prohibuit, vt operã darent lectioni ac sacrificiis: hos autem spiritualibus vacantes, ne ab aliis quidem abstraxit. Non enim illorum manus alligari oportebat, qui eas ad nihil prauũ extendebant: neque de paruis legem ferre his, qui de magnis philosophabantur, aut imperfectos æqualiter sese in modo viuendi habere cum perfectis. Nos verò dominicum diem præcipuè honoramus, tãquam propriè requiem, in quo à mortalitate requieuit is, qui nostræ massæ primitias accepit, & innouauit nobis resurrectionem, vitamque immortalem.

Quòd si sciretis, quid sit, Misericordiã uolo & nõ sacrificiũ, ne quaquam condemnassetis innocentes. Quia odiosius videbatur quod dixerat, Templo maior est hic, sermonem ad veniam mutauit, sed cum increpatione: nã rursum illis ignorantiã improperat scripturarum dicens: Si sciretis quid significet prophetę dictum, quo misericordiam pręponit deus sacrificio, miserti vtique fuissetis adeo esurientium, vt immaturũ ederent triticum: nec eis indignati fuissetis, quũ culpa varent: & si non ob aliud, at saltem propter famen. Si enim propter sacrificium soluitur sabbatu, vt prædictum est, multò magis propter misericordiam: maior est enim misericordia sacrificio, iuxta dictam sententiam. Oſee. 6.

Dominus enim est sabbati filius hominis. Rursum diuinitatem suam ostendit. Interdum siquidem hanc obumbrat propter obtusum aspectum quærentium carpendi ansam: quandoque verò manifestat ob acutum visum modestiorum. Dominus est, inquit, sabbati qui incarnatus est, vtpote effector ac legislator eius: itaque me domino præsente ac tolerante, vos frustrà meos condemnastis. In euangelio autem iuxta Marcum aliam quoque inuenire est responsionem, vbi ait Christus: Sabbatum propter hominẽ factum est, non homo Marci. 2.

D propter sabbatum, hoc est, sabbati ociũ ad hominis vtilitatem statutum est, & non ediuerso: Aut etiam sabbatum ipsum, cunctíque dies illud præcedentes, ad hominis vtilitatem facti sunt. Non autem admirandum est, si quædam vnus euangelista proponit, alius verò prætermittit. Neque enim simul, vt Christus loquebatur, euangelia scripserunt, vt omnium etiam verborum illius possent meminisse: sed multis postmodum annis: & ita verisimile est, quum homines essent, quorundam oblitos fuisse: hanc ergo ad similia additamenta aut prætermissiones habeto solutionem. Sæpius quoque breuitatis causa quædam aliqui reliquerũt:
Marci. 5. interdum etiam tanquam non necessaria.
Lucæ. 6. Et *progressus inde, uenit in synagogam illorum.* Marcus autẽ dixit, quòd rursum ingressus est synagogẽ. Lucas verò ma-
E nifestius loquutus est, dicens: Factum est autem, vt altero quoque sabbato ingrederetur synagogam & doceret.

CAPVT XXI. DE EO QVI MANVM HABEBAT ARIDAM.

ET *ecce homo erat manum habens aridam.* Lucas autẽ dixit etiam vtra manus fuerit, cùm scriberet: & manus eius dextera erat arida
Et *interrogauerunt eum, dicentes: An licet sabbatis curare? ut accusarent eum.* Suspicantes
F quòd rursus sabbatis quosdã curaturus esset, interrogatione eum anticipãt: vt quum respõdisset licitum esse, sumerent occasionẽ illum iam accusandi tanquam transgressorẽ: & ita prohiberent, & illũ ne curaret, & alios qui propter sanitates fuissent crediturí. Malebant enim sug gẽtis homines morbis corrũpi, quàm Christum glorificari.
Ille autem dixit eis: Quis est ex uobis homo, qui habebit ouem unam, & si ea inciderit sabbatis in foueam, nónne apprehendet eã & eriget? Vide quomodo illos hoc exemplo concluserit: ostendens possessionũ potius amatores esse quàm hominũ: & quòd iumentis parcentes, hominũ non misererẽtur. Obserua etiã quo pacto diuersas variis in locis dederit de sabbati solutione rationes, prout res expetebat: vt rationabiliter legem solueret, nec tamen Iudæos perturbaret.

Quãtò ergò est homo præstantior oue. Quum illi suo silẽtio A
ei assentirent: id enim quod ipse interrogauerat lex permittebat, nec contradicere poterant: enunciatiuè dixit, quòd homo longè dignior est oue.
Licet itaque sabbatis benefacere. Quum exemplo ab oue sumpto illorum ora obturasset, deinceps ad id quod ab eis
interrogauerat respondet. Siquidem Marcus & Lucas di- Marci. 3
cunt, quòd etiam hominem statuerit in medium, & interro Lucæ. 8
gauerit eos: Vtrũ licet sabbatis benefacere, an malefacere? Postquam enim eis respondérat, statuit illum in mediũ, vt à miserabili aspectu dissolueret cordis illorum duritiẽ, eisque persuaderet vt inuidiam abiicerent, conspicientes q̃ semper bonum sit eos qui dira patiuntur curare. Deinde cõ
tra, etiam illos inexplicabilẽ interrogat quæstionem. At il- B
li veritate redarguti, tacebant quidem, sed ob prauam volũtatem non plenè ei acquiescebant: ideoque cum ira circumspiciebat eos, sicut dicit Marcus, quò illos confunderet, contristatus super duritia cordis ipsorũ. Nam ab inuidia induratũ, nec aspectu miserabili placabatur, nec sermonẽ cui contradicere non poterant, recipiebat.
Tunc ait homini: extende manum tuam. & extendit: restituta ꝙ
est sanitati sicut altera. Suo hunc iussu curauit: & illos exterrens, & deum se esse ostendens. Gestat autem dextram manum aridam, quisquis dexteram operationem non exer C
cet: dico sanè virtutem.
Pharisæi uerò egressi, cœperunt consilium aduersus eum, quomodo illum perderent. Consilium cœperunt inter se inuicem. De Hero dianis.
Marcus autem dicit quòd cum Herodianis consultarunt, ꝙ Marci. 3
& ipsi genere quidem erant Iudæi, vehemẽter autem Herodem colebant, & ipsum esse dicebãt Christũ à prophetis ꝓmissum. Nam quia prophetatum erat tunc vẽturũ esse Christũ quando deficeret qui ex Iudæis imperaret: defecerat autem diebus Herodis qui infantes necauerat: primus siquidẽ hic alienigena Iudæis imperauit: ideo hunc esse suspicabantur qui venturus expectabatur: & coniuncti inuicem, propriam fecerunt sectã. Et quia Herodem plurimũ amabãt, Herodiani cognominati sunt. Hęc itaque de Herodianis dicta sint: De Iudæis autem dixit Lucas, quòd dementia repleti sunt, & mutuò colloquebantur, quidnam ipsi Iesu face Luc. 8

D rent. Neque enim solum perterriti non erant, sed & inuidia obtenebrati, & dementia repleti erant: & primùm quidem colloquebantur quidnam ipsi facerẽt mali, deinde consulta uerunt, vt eum interficerent.

Quo cognito Iesus secessit inde. Oportet enim à prauis recedere: nec, se periculis obiiciendo, eorum insanię permittere. Simul etiã, quia nõdũ aduenerat tempus mortis ipsius multosque adhuc oportebat curari ac frui doctrina eius.

Et sequutæ sunt eum turbæ multæ, curauitq; eos omnes, & interminatus est eis ne se facerent manifestum. Hoc in loco verbũ E ἐπετίμησεν interminatus est, tantundem valet, ac si dicas, præcepit & variis verbis suasit. Vide autem quomodo & ægrotorũ curam habet, & Iudæorum deuitat inuidiam, præcipiens ne se manifestum facerent quòd curaret: plerũq; enim futurum erat, vt hoc audientes exasperarẽtur. Quia autem huiusmodi præceptum præ magna mansuetudine ac lenitate faciebat, malens suam gloriam penitus occultari, quàm hos ad maiorem insaniam accendi, inducit prophetam euangelistam, qui de tanta eius lenitate ac tolerãtia olim fuerat loquutus, & dicit.

Vt compleretur quod dictũ est per Isaiam prophetã dicẽtẽ: Ecce Isa. 42. *filius meus quem elegi.* Hæc sub persona patris dicit, Ecce filius meus vnigenitus, quem elegi, hoc est omnibus prętuli. Quia autẽ duo continet in se Christus: In eo φ dicit, Filius, diuinitatem significat. In eo verò quod addit, Quẽ elF gi, humanitatem. Et similia sunt quæ sequuntur.

Dilectus meus in quo bene complacuit sibi anima meâ. Pari modo, Dilectus meus, de diuinitate dictũ est: In qno bene complacuit sibi anima mea, de humanitate. Est enim dilectus vnigenitus. In ipso verò bene sibi cõplacuit, vtpote in quo oblectatus est: vel tanquam in eo, p quem bona voluit, dico sanè hominũ salutem. Ipso quoque baptizato, huiusmodi vocem pater desuper emisit, dicens: Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene conplacitũ est: similemque ibi dedimus enarrationem: lege ergo & illã, vt planius intelligas Quod autem dicitur, in quo bene cõplacuit sibi anima mea idem est quòd, In quo bene mihi cõplacitum est: Multa itẽ huiusmodi quæ hominum sunt, veteris testamẽti scriptura dicit de deo, propter crassam Hebręorum mentem: quæ omSupra. 3

nia intelligere oportet quatenus deo conueniunt. A

Ponam spiritum meum super eum. De filio incarnato hoc dixit, tanquam de homine proficiente per accessum spiritus sancti: de quo etiam dicit Lucas: Puer autem crescebat & Luc. 2. corroborabatur spiritu, plenus sapientia, & gratia dei erat super illum.

Et iudicium gentibus annuntiabit. Iudicium vocat legem euangelicam, quam per Apostolos prædicauit gentibus. Vel iustum iudicium suum, quo repellentibus eum Iudæis, assumpsit gentes. Hoc enim verè iustum est iudicium, ne omnino pereat opus manuum eius.

Non contendet, neque clamabit, neque audiet quisquam in plateis uocem eius. Propter hæc verba totam posuit prophetiam. Nã quum mansuetus esset ac mitis, non contendit aduersus con- B tradictores, neque clamauit, dum ei fieret iniuria: neque foris docuit, vt faciunt hi qui gloriam ab hominibus venãtur: sed in templo, & in synagogis Iudæorum, ac in desertis mõtibus & littoribus. Deinde prophetat etiã de imbecillitate eorum, qui huic omnipotenti deo insidiabantur.

Arundinem comminutam non confringet. Arundinem vocauit Iudæos, tanquam valde imbecilles ad diuinã & inexpugnabilem eius potentiam: nec tamen simpliciter arundinem, sed etiam comminutam, ad augmentum imbecillitatis eorum. Dicit ergo quòd potens sit eos tanquam arundinem comminutam facillimè confringere: nec tamen hoc faciet propter suam tolerantiam ac modestiam.

Et linum fumigans non extinguet. Hic Iudæorum accensum C aduersus Christum animum significat: quem etiam linum fumigans appellat, vt quod facilè extingui possit à Christi virtute: sicut facilè quis extinguit linum fumigans, id est accensum. Linum autẽ in hoc loco intelligim⁹ pannũ lineum: hunc tamen non extinguet vt patiatur; & patiendo demonstrẽt eximium quem erga nos gerit amorem suum.

Donec eiiciat ad uictoriã iudiciũ suũ. Donec ad finem ad perfectionẽ deducat iustitiam suam. Siquidẽ victoriã nominauit perfectionẽ: iudicium autem, iustitiam. Quousque adimpleat iustitiam suam, quousque suas ostendat iustificationes quibus Iudæos condemnet, & eorũ impudentẽ amputet cauPsal. 2. sationem. Post hæc autem tanquam vasa figuli, confringet

D illos in virga ferrea, principatu Romanorum Vespasiani & Titi, qui eos obsederunt ac exterminauerunt.

Ioseph. de bello Iud. lib. potissimũ sexto & septimo.

Et in nomine eius gentes sperabunt. Sperabunt quòd solus ipse in afflictionibus inuocatus, sperantes in se liberabit.

CAPVT XXII. DE DAEMONIACO CAECO ET MVTO.

T *Vnc adductus est ei dæmoniacus cæcus & mutus, & curauit illũ, ita vt qui cæcus & mutus fuerat, & loqueretur, & videret.* Dictio τότε tunc, interdũ consequentiam, rerumque ordinem significat sicut etiam particula ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ. In illo

E tempore: quãdoque verò vtraque harum tempus solum denotat, quo facta sunt ea quæ dicenda sunt. κωφὸν autem hoc in loco mutum accipimus non surdum, vt alibi.

Et obstupuerunt omnes turbæ, ac dicebant: Num hic est filius ille Dauid? Audierant enim prophetas annunciantes, quòd de semine Dauid venturus esset Christus.

Quo audito Pharisæi, dicebant: Hic non eiicit dæmonia nisi per Beelzebul principem dæmoniorum. Inuidia namque ad gloriã illius mordebantur: ideo etiam sua praua æmulatione, non verebantur diuinæ naturæ opera Beelzebul ascribere, dicẽtes: Hic nõn eiicit dæmonia propria virtute, sed per Beelze

Mar. 3. bul. illum sibi familiarem habẽs & amicum. Nam alibi quoque dicebant: Beelzebul habet.

F *Iesus autem sciens cogitationes eorum dixit illis.* Apud sese enim hæc dicebant timentes turbam, ipse verò secretum cordis eorum publicauit, hinc etiam deum se esse demonstrans. Vide autem quòd primùm ob id accusatus non obiurgauit illos, cognoscendam tradens suam potentiã, tum à pluribus signis, tum à doctrina quæ inde sequuta est. Quia verò rursum idem dicẽtes, perseuerabant in nullo meliores effecti, deinceps eos obiurgat, ac redarguit illorum insaniã. Id tamen cum mansuetudine facit, instruens nos, vt peccantes mansuetè arguamus. Et ab his quæ communiter accidũt formatione, sumitque tria exempla notissima & indubitata. Primùm quidem supremæ potẽtiæ, alterum mediæ, tertium verò infimæ, confirmans quòd siue magnum quippiã,

siue medium, siue infimum sit, quod aduersus seipsum exer A
ceat seditionem, peribit.

Omne regnum diuisum aduersus se, desolatur. Seditionem inter se inuicem agentibus his qui diuisi sunt.

Et omnis ciuitas uel domus diuisa aduersus seipsam non stabit. Non stabit propter dictam causam.

Et si Satanas Satanam eiicit, aduersus se diuisus est: quomodo ergo stabit regnum eius? Si Satanas qui princeps est dæmoniorum, apertè ac violenter Satanam persequitur, neque enim suum domicilium vltrò vnquam relinqueret: sed omnino inimicus est is qui patitur, persequutionem inferenti. Itaque contra seipsum diuisus est, separatis ab eo dæmonibus, qui subiecti erant: & quomodo stabit regnũ eius, quod B
in illos habet? Si ergo princeps illorum est, nequaquam eos expellendo seditionem aget aduersus illos: nequaquam homini contra dæmonem auxiliabitur: nec hominem vnquam amare poterit, qui ab initio homicida est.

Et si ego per Beelzebul eiicio dæmonia, filii uestri per quem eiiciũt? Post primã accusationis dilutionẽ, ad secũdã ꝓcedit manifestiorẽ. Nã quia discipuli quoq; eius iã dæmones eiiciebãt, sumpta ab ipso potestate, ab his magis Pharisæos arguit, qui sola moti inuidia eũ accusabãt. Siquidẽ nihil huiusmodi illis obiicientes, solũ ipsum ita accusabãt. Filios autẽ Pharisæorum Apostolos nominauit, eo quòd Pharisæi patrũ ordinem retinerent inter Iudæos, à quibus descendebant Apostoli: vel quia illis iuniores erãt. Interrogat ergo: Per quem eiiciunt? an etiam per Beelzebul? & quare illos quoque non C
accusatis? Si autem per diuinam gratiam, vtique deus ego sum: Nam per nomen meum dæmonia eiiciunt.

Ideo ipsi iudices uestri erũt. Quia ergo ipsi quoq; dæmonia eiiciũt, nec accusantur à vobis: ꝓpterea ipsi iudices vestri erũt: & condẽnabũt vos nõ de omnib⁹ quæ in vita perpetratis. Nam id solius dei est: sed de hac blasphemia, quoniã illis relictis, moti inuidia me solũ accusatis. Vel propter hoc, quia quum sint filij vestri, & agnouerint veritatem, cõdemnabunt vos patres suos, qui hanc cognoscere noluistis.

Si autem per spiritum dei ego eiicio dæmonia, profecto peruenit ad uos regnum dei. Postquam demonstrauit, ꝙ nõ per Beelzebul eiiceret dæmonia, simul etiam ex cõsequenti ostendit,

D quòd ea per ſpiritum dei eiiceret. Spiritus autem dei nunc potentiam vocat. Nam & Lucas, Per digitum dei dixit, hoc
Luc.11. eſt, per manum. † Manum verò dei, potentiam dei dicimus,
† Si verò ego per potẽtiam, inquit, diuinam eiicio dæmonia, non quaſi nudus homo, ſed quaſi dei filius, profecto peruenit ad vos regnum dei. Suum autem dicit regnum, quod videlicet per Chriſtum eſſe venturum, prophetæ prænunciauerunt. Nam ſolius dei eſt per potẽtiam diuinam dæmones eiicere. Apoſtoli namque non propria potentia, ſed per diuinam gratiam illos eiiciebant. Neque enim potuerunt tãquã deus, ſed gratiam à deo habebant. Chriſtus ſiquidem ſolo iuſſu dæmones fugabat: illi verò per nomen eius ipſos expellebant. Si verò peruenit ad vos regnum dei, quare illud repellitis? quare contra veſtra bona pugnatis? hoc nãque tẽ-
E pus eſt veſtræ ſalutis, quod olim prædixerunt prophetæ.

* † *Digitus dei hic dici poteſt ſpiritus ſanctus. Quum enim cæteri euangeliſtæ dixerint, Si ego per ſpiritum dei eiicio dæmonia, Lucas dixit, Si ego per digitum dei eiicio dæmonia.*

pe domo fortis. *Alioqui quomodo poteſt quiſpiam domum fortis ingredi: uaſáque eius diripere, niſi prius uinxerit fortem, & tunc domum eius diripiet?* Ab exemplo ſermonem producit. Per fortem autem principem dæmoniorum ſubindicat: non quòd natura fortis ſit, ſed quòd vſque tunc tyrannicè regnauerit: eoſque qui præ ſegnitie imbecilles erant, oppreſſerit. Vaſa verò eius ſubiecta dęmonia erant, quę & arma eius dici poſſunt: Nam τὰ σκέυη etiam arma dici ſolent. Ideo quoque Lucas arma eis
F ipſa vocauit: per quæ miſeros homines in ſeruitutem redigebat. Hoc ergo exemplo conſiderationem inducit, quæ oſtendat non ſolum quòd principem dæmoniorum amicum non habeat, ſed potius quòd fortitudinem eius tanquam inimiciſſimi alligauerit. Eſt autẽ conſiderationis ſcopus, quòd ſicut non poteſt quiſquam domum fortis ingredi, vaſáque eius diripere, ab illo conſeruata, niſi primùm fortem vinxerit: ita neque hic rapuiſſet dæmonia, hoc eſt diſperſiſſet, niſi primùm vinxiſſet principem illorum, qui eis fortitudinem præſtabat. Scire autem oportet, quòd non vndiquaque exempla ad omne propoſitum aptantur rebus ad quas aſſumũtur: ſed vt plurimum in magis propriis ac principalioribus partibus. Quidam verò dicunt vaſa dæmonium eſſe dæmo-

niis agitatos, quos Chriſtus ab illis rapuit, vinctis eorũ vir- A
tutibus. Poſſunt quoque dici vaſa diaboli, omnes qui opera diaboli exercent, eiuſque voluntatibus ſubſeruiunt.

Qui non eſt mecum, aduerſum me eſt: & qui non congregat mecum, ſpargit. Altera quoque conſideratione confirmat, quòd potius ſit ei inimiciſſimus princeps dæmoniorum. Quòd enim non ſit cum Chriſto, nec cum eo congreget, manifeſtum eſt ab vtriuſque operibus. Chriſtus ſiquidem omnem docet virtutem: quumque omnes amet, ægrotos ſanat: Ille verò ediuerſo omnem docet prauitatem: & quum homines odio habeat, ſanos corrumpit. Quòd ſi neque cũ eo eſt, nulla videlicet in re ei conformis, ſicut demonſtratum eſt, neq; cum eo congregat ad fidem: omnino aduerſus eũ eſt, & ſpargit quos Chriſtus congregat, quantum in ſe eſt. Quum autẽ B
dixiſſet, Qui non eſt mecum, aduerſum me eſt, ac obſcurè loqui viſus eſſet: ſermonẽ interpretatus eſt, addens: Et qui non congregat mecum, ſpargit: diabolo verò coniunxit Iudæos, qui aduerſum ſe erant: & quæ ipſæ congregabat, quantum in eis erat ſpargebant.

Propter hoc. Quia talia aduerſus me dicitis.

Dico uobis: *Omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus: at in ſpiritum blaſphemia non remittetur eis.* Non ſimpliciter omne peccatum, & omnem blaſphemiam dicit: per ea enim quæ ſequuntur, manifeſtauit quam omnem dicat blaſphemiam & quod omne peccatum. Ait enim. De ſpiritu blaſphemiæ.

Et quicunque dixerit uerbum aduerſus filium hominis, remittetur ei: quicunque autem dixerit aduerſus ſpiritum ſanctum, non remittetur ei, neque in præſenti ſeculo, neque in futuro. Quicunque- C
inquit, peccauerit aduerſus humanitatem meam, hoc eſt, quiſquis dixerit blaſphemum verbum aduerſus eam, offenſus quòd tanquam homo edam, bibam ac dormiam, aliaque quæ humanæ ſunt propria naturæ, vt homini cõueniunt, & faciam & patiar, confirmans quòd verè humanam ſuſcepe-
rim naturam huic omnino ignoſcetur, quaſi nõ ex induſtria malè egerit, ſed per veritatis ignorantiam blaſphemauerit. Qui verò deo dignas videns operationes, quas ſolus facere poteſt deus, ipſi quoq; Beelzebul illas aſcripſerit, vt vos etiam nunc facitis, & ita aduerſus ſpiritum ſanctum blaſphemiam dixerit, ſiue aduerſus diuinitatẽ (nam hanc vocat nũc

D spiritum sanctum) hic quasi ex industria manifestè ac scienter peccans, & deum iniuria afficiens, ac inexcusabiliter delinquès, veniã non consequetur. Quod autẽ sequitur, Neq; in præsenti seculo, neque in futuro: addidit, docens maximã ac tremendam esse aduersus deum blasphemiam: & quod hominum quidam hic & in futuro seculo supplicia sustinent, vt Sodomitæ & Iudæi. Et de Sodomitis quidem prædixim⁹ decimonono capite: Iudæi verò & hic pœnas dederũt, à Romanis miserabiliter afflicti: & ibi miserabilius cruciati dabunt. Quidam verò hic solum puniuntur, vt fornicarius ille apud Corinthios Satanæ traditus. Aliqui autem ibi tantũ vt diues ille in flamma crũciatus. Præterea nonnulli neque hic neque ibi, vt Apostoli & prophetæ ac Iob. Nam quæ ip

Supra. 10
Iosephus loco supra dicto.
1.Cor.5.
Lucæ.16.
Iob.1.2.

E si patiebantur, non vltionis erant à deo immissæ, sed certaminum ac luctarũ. Quod ergo minatur, aduersus illos est, qui immutabiliter in peccato remanent. Manifestum est autem, quòd eis qui resipiscunt, & hic & ibi remittetur. Multi enim qui tunc ita deliquerant, quum postmodum credidissent, veniam omnino sunt adepti.

De bona & mala arbore.

Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem uitiosam, & fructum illius uitiosum. Ex fructu enim arbor cognoscitur. Facite, hoc est, dicite. Rursum autem cõfundit illos, tanquam ea deducentes in accusationem, quæ sibi mutuò non constabant, sed præter naturam erant. Nam quia opus abigendi dæmones non improbabant, quanquam admodum impudentes essent, eum verò calumniabantur qui illos abigebat: ab exemplo illos redarguit, vt qui opus quidem iudicarent bonum, eum autem qui operaretur, malũ:

F quod impudentiæ est ac repugnantiæ. Et arborem sanè appellat seipsum: fructum verò, opus suum: Ait ergo: Aut dicite operatorem bonum, & opus eius bonum: aut operatorem malum, & opus eius malum. Nam si opus bonũ est, operator quoque eius bonus erit. Ex opere siquidem cognoscitur operator: si boni operis bonus: si praui, prauus. Quinto enim

Supra. 7. capite docuit, quòd non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor vitiosa fructus bonos facere.

Progenies uiperarũ, quomodo potestis bona loqui, quũ sitis mali? Non mirũ est si huiusmodi cõuitia iactatis. Nam quum mali sitis, non potestis bona loqui. Deinde naturali quoque

ratione demonstrat, quòd hoc non possint. A

Ex abundantia enim cordis os loquitur. Siquidem quum in corde vitium scaturiat, necessariò ab eo quod abundat, effunditur prauitas quæ est sermo malus. Et quemadmodum medici circa principia quidem, exiliẽtes humores intus remanere cogunt: quum autem illi subscaturiunt, iam vincuntur, & sic illi abundãtes prosiliunt: Ita sanè & qui praua nutriunt consilia. Ipsos verò progenies viperarum appellauit, sicut etiam Ioannes baptista tertio capite. Ibi ergo & huius quære expositionem. *Supra.* 3.

Bonus homo de bono thesauro profert bona: & malus homo de malo thesauro profert mala. Docet nunc id quod dictum est, puta os ex abũdantia cordis loqui, non in malis tantum fieri hominibus, verumetiam in bonis. Et thesaurum quidem vocat scaturiginem fontémq; bonitatis ac prauitatis: bona autem & mala, bonos malósque sermones. B

Sed dico uobis q⁹ de omni uerbo ocioso quod locuti fuerint homines, reddent rationem in die iudicij. Ociosum dicit calumniatorium & vanum, vel superfluum ac nociuum: rationem verò, examen & responsionem. Non est autem modica correctionis pars, non solum respondere & redarguere, sed & comminari, quod sanè plerunque facit.

Ex uerbis enim tuis iustificaberis, & ex uerbis tuis condẽnaberis. Ex bonis quidẽ iustificaberis, ex malis verò condẽnaberis.

CAPVT VIGESIMVMTERTIVM DE REQVIRENTIBVS SIGNVM.

C

Tunc responderunt quidam Scribarum ac Pharisæorum dicentes: Magister uolumus à te signum uidere. Quum admirari ac succũbere oporteret, tunc rursum impudenter loquuntur: & quem pauloante dæmoniacum temerario ausu vocabant, nunc adulatoriè magistrum vocant: & post tot miracula, signum videre quærunt: non vt credant, sed vt eum opprimant. Quum enim non possunt ei contradicere, dum facilè illos conuinceret: ad opera transeunt. Lucas autem dicit quòd alij tentantes signum de cælo quærebant ab eo. Suspicabantur siquidem quòd signa in terra, præstigiis fallendo æderet: signum verò de cælo ne-

Lucæ.11. *Ioan.9.*

D quaquam facere posset, quum à deo non esset. Etenim alibi quoque dicebant: Hic homo non est à deo.

At ille respondens dixit eis: Generatio prauа & adultera signum quærit. Quum illi contumelioſi essent, patiẽter eos ferebat: dum autem adularentur, asperè respondit, vtpote qui neq; animi vehemẽtia vinceretur, neq; adulatione mollesceret: hos verò à progenitorum carpit prauitate, tanquam dignã illis sobolem. Prauam quoq; dixit hanc progeniem, quasi iam olim incredulam ac tẽtantem. Ait enim Dauid: Et non crediderunt in mirabilibus eius. Ac rursum: Et tentauerũt. & exacerbauerunt deum excelsum. Adulteram verò propter progenitorum à deo defectionem: qui olim fide à deo disiuncti, fidei dæmonum adhæserunt. Adulterium quippe

E etiam nominauit idololatriam veteris testamenti scriptura, idque frequenter in propheticis libris inuenies.

Et *signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ.* Non dabitur ei, quia non ex fide, sed ex dolo, tentãdo signum quẽrit. Quid ergo, nõ fecit deinceps signum vllum? fecit vtiq; at non propter illos, nam ipsi obdurati erãt: sed ad aliorum vtilitatem. Signũ verò Ionę prophetę, vocat resurrectionẽ suam è sepulchro post tres dies & tres noctes. Iam enim hãc Iudæis prædicit: vt cùm resurrexerit ad memoriam reducant & hanc illis prædixerit, diebus etiam ac noctibus propriæ sepulturæ ad minutum designatis. Propter hoc siquidem ipso sepulto, congregati sunt summi sacerdotes & Pha

F risæi ad Pilatum, dicentes: Domine recordati sumus & impostor ille dixit adhuc viuẽs, Post tres dies resurgam. Hãc verò, signum Ionæ prophetæ nominauit, propter similitudinem, quam etiam manifestat dicens.

Sicut enim fuit Ionas in uentre Ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita erit & filius hominis in corde † terræ tribus diebus ac tribus noctibus. Hoc verè signum erat, & signorum omniũ maximè admirandum: nullius enim facta est vnquam talis à mortuis resurrectio. Datum est autem huiusmodi signum Iudęis infidelibus, hoc est opere impletum est apud eos hoc miraculum: quo certiores sint hunc deum esse omnipotentem: & deinceps quasi deo repugnantes, cõscientiam habeãt acerbè illos torquentem, & futura quæ eos comprehensura sint mala præsagiẽtem. Cor verò terræ intelligit illius pro-

funditatem. Nam in profunditate illius, lapidibus incisum A erat sepulchrum. Tres autem dies cum noctibus sub terra permansit, vt crederetur fuisse mortuus.

† *Cor terræ sepulchrum uocat.*

Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione hac, & condemnabunt eam: quia pœnitentiam egerunt ad prædicationem Ionæ: & ecce pluſquam Ionas est hoc loco. Simul tãquam omnia præcognoscens & horum prædicit impœnitentiam, quæ etiam post suam futura erat resurrectionẽ: & simul ipsos exterret. Dicere solemus hunc aut illum in futuro iudicio nos condemnaturum: non quasi ille futurus sit iudex: siquidem omnium iudex vnus erit Christus: sed quòd illius operatio nostris collata confundet nos. Hanc quoque cõsuetudinem sequutus est Christus. Plus autem ait, quàm Ionas est hoc B loco. Ionas enim seruus erat, Christus verò dominus: Ille è ceto egressus est, iste ab inferno: ille inuitus prædicauit, iste sponte: ille peregrinus erat, iste cognatus secũdum carnem: ille subuersionem prædicauit, iste regnum cælorum: ille nullum fecit signum, iste innumera: de illo nullus prædixit, de isto omnes prophetæ. Præterea Niniuitæ barbari erant, Iudæi diuinis enutriti scripturis. Et illi quidem nihil à Iona audierunt præter id tantum, † Adhuc tres dies & Niniue subuertetur, & statim ei crediderũt: isti verò variam à Christo ac profundissimam audierant doctrinam, nec ei credide- † runt. Multa quoque & alia inuenire poterimus, quæ Christus maiora habuit.

† *Ne nos accuses & tres dies hic posuerimus, imo nec authorem nostrum: uide trãslationem. 70. interpretum Ionæ. 3. qui τρεῖς ἡμεραϛ ex legunt.* In Hebræo tamen legitur ארבעים *arbahim, hoc est,* C † *quadraginta.* Verum author noster proculdubio linguam ignorabat Hebræam, sequutus semper 70. interpretes.

Regina Austri surget in iudicio cum generatione hac, & condemnabit eam, quia uenit à finibus terræ ad audiendam sapientiam Salomonis: & ecce pluſquam Solomon est hoc loco. De regina Austri

Austrum dicit regionem à qua flat Auster, dico sanè Aethiopiam, quam Saba vocauit tertius Regum liber. Sita est autem hæc regio ad finem orbis habitabilis. Plus, inquit, est hoc loco quàm Solomon. Nam Solomon solius Iudææ rex erat, Christus verò rex cæli & terrę. Ille de sapientia huma- 2. Re. 10.

D na ipsi dissertit, hic de sapientia diuina sermones habuit. Postquam ita prauitatis illorum excessum à comparatione demonstrauit, prædicit deinceps per parabolam quæ eos cõ prehensura essent mala.

De spiritu immũdo.

Quum autem immundus spiritus exierit ab homine, perambulat loca arentia, quærens requiem, & non inuenit. Arentia loca dicit deserta. Significat autem sanctorum animas nullum affectionis humorem habentes, quæ etiam desertæ sunt, nec vllius vitij fœcundę.

Tunc dicit, Reuertar in domum meam, unde exiui. Domum suam vocat hominem à quo egressus est non volens, sed iussu diuino.

Et quum uenerit, inuenit eam uacantem, scopis purgatam & or-
E *natam.* De liberatis à dæmone hoc dixit, qui ob segnitiem ac negligentiam facilè rursus à dæmone inuaduntur & capiuntur. Inuenit, inquit, priorem domum suam vacantem ac vacuam spiritu sancto seu virtute. Præterea scopis purgatam & mundatam, hoc est, instructam ad ipsius susceptionem: insuper & ornatam, siue delectabilem sibi.

Tunc uadit & assumit secum alios septem spiritus sceleratiores
† *se,* † *& ingressi habitant ibi.* Sceleratiores, hoc est, fortiores ad malefaciendum. Timuit enim ingredi, ne fortè tanquam solus ac imbecillis rursus eiiceretur. Septem verò Hebræi simpliciter pro multis accipiunt.

† † *Spiritus malus, qui assumit septem spiritus se sceleratiores, est*
cogitatio gastrimargiæ siue gulæ, quam sequuntur cogitatio forni-
F *cationis, auaritiæ, inuidiæ, iræ, tristitiæ siue pigritiæ, uanæ gloriæ & superbiæ.*

Et fiunt nouissima hominis illius peiora primis. Prius enim ab vno dæmone torquebatur, postmodum verò à multis.

Sic erit & generationi huic peruersæ. Sicut qui à dęmone, inquit, agitabantur, si postquã ab eo liberati fuerint, negligentes sint, facilè rursus vexationem sustinent: Ita erit & generationi huic incredulæ & impersuadibili. Et verè ita illi contigit. Prius siquidem Iudæi dæmonibus agitabantur, colentes idola, eisque filios suos ac filias immolantes: ab his autem per prophetas liberati sunt. Sed quia salutis domum neglexerunt, suúmque saluatorem occiderunt, facilè rursus à dęmonibus capti sunt. ideóq; insanientes, mouerunt, adu-

uersus se inuicem seditiones: cædibúsque suæ gentis hominum, Ierosolyma impleuerunt, prout scripsit Iosephus. Et iam factę sunt nouissimę eorum calamitates grauiores priori bus. Nam quæ sub Vespasiano & Tito passi sunt, longè miserabiliora fuerunt his, quæ ab Aegyptiis & Babyloniis ac Antiocho sustinuerant. Ideo etiam Christus dicebat: Erit afflictio magna qualis nunquam fuit neque erit. Dicta igitur parabola nos quoque docemur, & quisquis à malo liberatus est, nec melior efficitur, duram sustinebit vltionem: & ei qui postquam à peccato, tyrannicè primùm imperante liberatus est, rursus illi sese accessu facilem præbet, miserior erit posterior cõdẽnatio priore. Hac enim causa dixit Christus paralytico: Ecce sanus factus es, non pecces deinceps, ne quid deterius tibi contingat.

A *Libro de bel. Iudai. potißimũ 6. & 7.* *Exod. 1. 5 4. Reg. 17 24. 25.* *1. Mach. 1* *Infra. 24*

B *Adhuc autẽ eo loquente ad turbas, ecce mater & fratres eius stabant foris quærẽtes ei loqui. Dixit autẽ illi quidã: Ecce mater tua & fratres tui foris stant, quærentes tibi loqui.* Foris, id est, extra domum in qua docebat, stabãt: eo & propter turbam ad eum accedere non poterant, sicut dixit Lucas. Miserunt autem ad illum qui euocarent illum, vt ait Marcus, siue extra vocarẽt. Fratres autem eius dicit filios Ioseph, eo & horum pater esset, & matrem illius sibi desponsauerat.

De matre & fratribus dñi. *Luc. 8.* *Marci. 3.*

At ille respõdẽs ait dicẽti sibi: Quæ est mater mea, & quinã sunt
fratres mei? Hoc dixit non abnegans matrẽ suam. Qui enim hoc facere potuit, qui morti suæ vicinus magnam illius curam habuit: neq; dedignatus est ipsam habere matrem? Quomodo, inquam hoc feciſſet, qui propter reuerentiam quam

C *Ioan. 19*

erga illam gerebat, aquã in Cana cõuertit in vinum: & subditus erat non ipsi solum, verumetiam ei qui pater suus diceba tur: & erat, inquit, subditus illis. Si enim negaturus illã fuisset, aut ob eam pudore afficiendus, nequaquam ab ea natus fuisset. Sed quia tunc multitudinem docebat, nec æquũ erat vt hos relinqueret, & ad matrẽ ac fratres procurreret, ait: Quæ huiusmodi mater mea est, aut q huiusmodi fratres mei sunt, vt propter illorũ obsequium, tãtę multitudinis vtilitatem paruipẽdam? Non ergo vilipẽdens illos hunc locutus est sermonem: sed docens & præponendam iudicet perditorum salutem parentum ac cõsanguineorum obsequio. Nec mirum, quum propter hos parentes ac con-

Ioan. 2. *Luc. 2.*

D sanguineos habere sustinuerit.

Et extẽta manu ad discipulos suos dixit: Ecce mater mea et fratres mei. Matrẽ eos nominauit, quasi doctrinæ verbũ in intelligibili animæ vtero susципientes, & congruo tẽpore ipsum parientes. Fratres verò tanquam à patre cælesti adoptatos per fidem, quam in Christum habebant, factósque regni illius coheredes. Deinde sermonem hunc interpretatur.

De eo q facit dei volũtatẽ. Quicunq; enim fecerit uoluntatem patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, soror & mater est. Ipse meus frater, soror & mater est: hoc est propinquus ac domesticus meus, vtpote eadem faciẽs quæ ego: siquidẽ & ego facio voluntatem patris mei. Sororis autem mentionem fecit, quia filias etiam habebat Ioseph: aut propter vxores hoc dixit. Dei autẽ voluntatem facit, qui euãgelica præcepta seruat & custodit. Itaque neq; mater eius aut fratres eius fuissent mater eius, nisi dei volũtatem fecissent. Non est ergo hic sermo abnegãtis consanguinitatem illorum iuxta carnem neq; enim dixit, Non sunt, sed præponẽtis eam quæ secundum virtutẽ est, ac docentis nullã illius esse vtilitatem, nisi & hæc adsit. Quòd si nec dei matri genuisse illum profuisset, nisi virtutem secuta fuisset, cui alteri proderit, viri sancti esse cognatũ. si virtutem non habeat. Cõtingit enim & cognatos non haberi pro cognatis, & non cognatos pro cognatis haberi: illud quidẽ propter vitam dissimilem, hoc autẽ propter conuersationis similitudinem. Quia & alibi cùm mulier quædam dixisset, Luc.11. Beatus vẽter qui te portauit, & vbera quæ suxisti, non negauit, sed pari modo dixit, Beati qui audiunt verbũ dei & custodiunt illud. O admirandam virtutem, quæ ad se accedentes ad tãtum extollit honorẽ, vt ipsos Christi faciat esse cognatos. Chrysostomus autem dixit q mater eius humanũ quiddam & ipsa tunc patiebatur, volens turbis demonstrare quem erga se Christus haberet honorem: ideo etiam cùm ille doceret, importunè accessit, & mittens accersiuit eum extra domum, tanquam videlicet sua authoritate ad interpellandum eum accederet: Nam sperabat illum cõtinuò relictis omnibus ad se egressurum, quasi ad matrem. At ille hoc cognito contrarium potius fecit: & non solum ad illam non est egressus, sed magis verbis suis intentionẽ illius qua gloriolam venabatur confudit, & tyrannicum vanæ gloriæ affectum

affectum abegit. A

In die autẽ illo egressus Iesus de domo sedebat iuxta mare: & cõgregatæ sunt ad eũ turbæ, multæ, ita ut ipse nauim ingressus sederet. Domus erat alicuius qui in illum crediderat. Sedebat ergo iuxta mare ppter loci amplitudinẽ: Magna verò multitudine inibi aggregata, ingress⁹ nauim quę in portum adducta erat, sedens piscabatur eos qui erant in terra. Cap.13.

CAPVT XXIIII DE PARABOLIS.

Multisque turba in litore stabat: & loquut⁹ est illis multa in parabolis. Per parabolas omnem hunc texit sermonẽ: eo quòd maximæ turbę, immixti essent plures scribę & Pharisęi, quibus nolebat doctrinæ nuda proponere secreta, propter insanabile illorum vitium. B

Dicens: Ecce exiit qui seminabat ad seminãdum. Lucas autẽ addidit, Semẽ suũ. Qui seminabat erat Christus docẽs: semen verò suũ, sermo doctrinæ illius. Exiuit ergo in ciuitates & vicos Iudęę ad ipsum seminandum in terram intellectualem animarum humanarum, siue in mentem illorum. De seminato semine.

Et dum ipse seminaret, alia quidem ceciderunt iuxta uiam: & uenerunt uolucres cœli & comederunt illa. Interpretat⁹ est Christus ipse hanc parabolam, & eas quę in sequentibus ponuntur: dicem⁹ tamẽ & nos de ipsis iuxta vires. Via dicitur qui segnis est: qui verbum doctrinæ auditu quidẽ percipit, verùm illud in corde suo præ segnitie non abscõdit: sed quasi via conculcata, ideoque dura, ipsum fert leuiter impositũ. C

Volucres autẽ cœli dæmonia sunt in aere habitantia (nã & aerem cælum appellauit scriptura) quæ super ipsum de- Psal.8. uolantes, quod in corde eius seminatum erat tollunt, vtpote non occultatum: quod enim dicitur, Comederunt, idem est ac si dicatur, abstulerunt & corruperunt.

Alia uerò ceciderunt in loca petrosa, ubi non habebãt terrã multam: & statim exorta sunt, quia non habebant terræ profunditatẽ: quum autem exortus esset sol, exusta sunt: & quia non habebãt radicem, exaruerunt. Petrosa loca pusillanimis est aut parui homo animi, qui semẽ quidem in corde suo abscondit, verũ

D non habet terram multam siue profunditatẽ: in quo protinus exorta est fides, non tamẽ firmiter solidata, eo quod stabilitatem, vt dictum est non habeat. Nam quę modica terra occultantur, velociter exoriuntur. sole autem exorto, dico sanè proposita tentationis probatione, exuruntur ac inflãmatur: & quia radicem non habent, qua refrigerentur siue stabiliantur, exarescunt, fidem que produnt.

Alia autẽ ceciderunt in spinas, & ascenderunt spinæ ac suffocauerunt illa. Spinæ sunt vitæ solicitudo, pungens animã ac deiiciens: præterea & deceptio diuitiarum, sicut & delitiæ ac vana gloria, vinolentia aliaque huiusmodi, quæ omnia sunt mera deceptio? bona siquidem videntur, verum pũgũt
E & hæc in modum spinæ, ac molesta sunt. Ascẽderunt autẽ, hoc est creuerunt, potentiores effectæ sunt.

Alia verò ceciderunt in terram bonam. Terra bona est anima bona, & prædictis affectib⁹ libera, ac conueniens ad fructum virtutis ferendum. Vide autem quàm rara sint bona, quamque pauci sint qui saluentur. Ecce enim sola quarta seminis pars fructificat, tres autẽ pereũt. Et quidem is qui seminabat, super omnes seminabat, hũc ab illo non discernẽs; attamen semen in quibusdã periit, apud alios verò plurimũ multiplicatum est: & hoc factum est non ob seminis naturã: nam ipsum æqualiter ac super omnes iactatũ est: sed ob dis-
F similes hominum mentes, super quos semen proiectum est. Et quare indifferenter seminabat super viã, super petrosa & super spinas? Omnino pper bonitatis ac iustitię suę magnitudinem, ne dicere possent in die iudicij, quod si etiã super eos, seminasset, fructum vtique attulissent. Sciebat nempe illos infrugiferos fore: attamen quod suum erat ef-
Iesa.5. fecit, tanquam hominũ amator, vt dicere posset. Quid me facere oportuit & nõ feci? Hãc autem parabolam loquutus est, discipulos exhortans ne defatigentur si plures inueniãt qui pereãt, quã qui saluentur, neque ob id seminare desinant: præceptorem suum in exemplũ habẽtes, qui etsi infructuosos pręcognosceret, seminabat tamẽ etiam super ipsos.

Et dederunt fructum, aliud quidem trigecuplum, aliud autem sexagecuplum, aliud verò centuplum. Quemadmodum inter se differunt hi qui pereunt, ita rursus differunt illi qui saluantur. Tres siquidem eorum qui pereũt enumerauit ordines:

puta segnes, pusillanimes & seculi curis occupatos, simul & A
diuitiarum fallaciæ seruientes. Et rursum tres constituit ordines eorum qui saluantur: dico sanè ferentiũ fructum centuplum, sexagecuplum & trigecuplũ. Per centuplum enim significauit perfectam virtutis fructificationẽ, per sexagecuplum mediam, & per trigecuplum minorem. Nam ad triginta duplum sunt sexaginta: centum verò triplum, imò & supra triplum propter perfectionis excellentiã: vt illud qui dem ferat centum, hoc est quandoq; in hoc homine centũ: interdũ verò quæ sequuntur, in aliis & aliis. Suscipit tamẽ & primos & secundos & tertios. Ne ergo ob segnitiẽ semẽ perdamus: aut ob pusillanimitatẽ ipsum prodamus: vel pro B
pter seculi curas, seu diuitiarum fallacias, illud suffocemus. Oportet enim primũ vigilem esse ad eius susceptionẽ: deinde tentationes lõguanimiter ferre: atq; deinceps ab omni solicitudine seculari, ac diuitiarum vanitate seiparari: & ita terram bonam fieri, fructumq; iuxta virtutẽ ferre siue perfectum siue medium siue minorem, & nequaquã perire. Nã si hæc quidem negligimus, illorum autem curã habemus, omnino perimus: vnde enim oriretur dissimilitudo? certe si non per segnitiem, attamen per pusillanimitatem, & si non per pusillanimitatem, tamen per anxiam curam & vanitatẽ perire poterimus.

Qui habet aures ad audiendum audiat Hoc quoq; vigesimo dixit capite, ibi ergo quære & huius expositionem

Quumque accessissent discipuli, dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris illis? Intuiti turbas ægre ferẽtes, accesserũt tãquã C
magis familiares, & de illis hoc dixerunt. Supra.11.

At *ille respondens dixit eis: Quia uobis datũ est nosse mysteria regni cœlorum.* Vobis recte videntibus & audiẽtibus, ideoque credentibus. Mysteria verò, hoc est arcana & ineffabilia quæ sunt regni cœlorum, siue regis cœlorum datũ est autem à deo.

Illis verò non est datum. Dolosè vidẽtibus & audientib⁹, & ita non credentibus: eos autem dicit, qui erant immutabiles. Quid enim prodesset nosse & non credere: Hæc itaq; conformia sunt his quæ prius dixit: Confiteor tibi pater do Supra.11.
mine cœli & terræ, quod absconderis hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelaris ea paruulis.

D *Qui enim habet, dabitur ei & abundabit: qui uerò nõ habet, etiã id quod habet auferetur ab eo.* Qui fidem habet, dabitur ei ſe cretorum cognitio idque abundè: qui verò fidem nõ habet, auferetur ab eo etiam id quod habet à deo donũ. Vniuerſi enim donum à deo habent: hic quidem hoc, iſte verò illud: qui autem ſeſe dignè præparant, non ſolũ accipiunt huiuſmodi notitiã, verum etiã abundè accipiunt: cæteri verò qui ita ſe non habẽt, non ſolum hanc non accipiunt, ſed ab illis quoque auferuntur gratiæ quas prius acceperant.

Propterea in parabolis loquor illis, quia uidẽtes non cernũt, & audientes non audiunt, neque intelligunt. Quia videntes corporeis oculis quæ à me fiunt miracula, claudũt animæ oculos: & corporalibus auribus meos audientes ſermones, claudunt eas quæ ſunt animæ, ideoque omnino increduli remanent. Vt autem ſcias quòd animæ cæcitatẽ ac ſurditatem dicat, addidit: Neque intelligunt. Intelligere ſiquidẽ eſt ſecũdum animam videre & audire. Talibus ergo meritò, ac diſpẽſatione quadam in parabolis loquebatur, ita vt ipſi quidem audirent, verùm non intelligerent: meritò quidẽ, quia propter voluntariã prauitatem ſuam indigni erãt, qui nuda audirent myſteria: quadam verò diſpẽſatione, ne ſecretorũ cognitionem, redderent cõtradictionis materiam: & ita grauiorem ſibi inducerent condemnationem.

E

Iſa.6. *Et completur in illis prophetia Iſaiæ.* Huiuſmodi ꝓphetia iam ex parte completa erat in prioribus Iudæis, qui duri cordis fuerant: nunc autem perfectè complebatur in iſtis.

F *Quæ dicit: Auditu audietis, & non intelligetis: & uidentes uidebitis, & non cernetis.* Auditu corporali audietis ſermones, & non intelligetis veritatem, quaſi ſponte obſurdeſcentes, quod ad animam ſpectat: & corporaliter videntes videbitis miracula, nec tamen veritatem cernetis, pari modo tãquam voluntariè quo ad animam cæcutientes. Deinde addit quoque propheta cauſam, ob quam hæc paſſi ſint.

De inuidia Iudæorum.

Incraſſatum eſt enim cor populi huius. Incraſſatum eſt, hoc eſt induratum eſt, excæcatum eſt inuidia, aliisque iniquitatibus: & ideo intellectu carent.

Et auribus grauiter audierunt: & oculos ſuos concluſerunt. Aures ac oculos dicit animę. Grauiter autem audierũt, hoc eſt obſurduerunt.

Nequando uideant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, ac conuertantur & ſanem eos. † Inuidiæ magnitudine, adiiſque vt dictum eſt prauitatibus, excæcati ſunt ad intellectum, & obſurduerunt ad ſupernaturales ſermones: oculos verò clauſerũt ad ſtupẽda opera, quaſi præ ignauia timẽtes, ne quomodo audiant, videant, & intelligãt à me quòd opus eſt, vnde conuertantur & ſanem eos. Nam ex Chriſti perſona dicuntur verba hæc. Addidit autem iſta ad carpendum eos, quòd ad extremam deuenerint dementiam. A †

† Dictio μήποτε *nequando, intelligi poteſt, ut tantundem ualeat. quantum, Ne quomodo: quale eſt & illud Apoſtoli: In manſuetudine inſtruite eos qui obſiſtunt, nequando det illis deus intellectum ad ſalutem.* 2. Timo. 2. †

Adduxit autem deus hoc prophetæ dictum tanquam exiſtimantis fruſtra ad huiuſmodi populum prædicari. B

Veſtri autem beati ſunt oculi, quia uident: & aures quia audiũt. Felices quia rectè vident & audiunt.

Amen quippe dico uobis, quòd multi prophetæ & iuſti deſiderauerunt uidere quæ uos uidetis, & non uiderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. Multi, & non omnes: quidã enim hæc & viderunt & audierunt, quanquam id ſupernaturaliter, vt Abraham & qui inſigniores fuerunt. Aut multi, hoc eſt omnes: veluti quum dicitur, Et curauit multos, omnes nãque tunc curauit, vt habet alius Euangeliſta. Et rurſum ibidem, Et dęmonia multa eiecit. Tũc enim omnia eiecit. Deſiderauerunt autem deum videre incarnatum, Chriſtique miracula, & eius audire doctrinam. Prophetas verò appellauit etiam iuſtos. Aut iuſtos intelligit & alios ſanctos, qui ea quæ de Chriſto erant à prophetis audientes, deſiderauerunt videre & audire quæ dicta ſunt. Marci. 1. Supra. 8. C

Vos ergo audite parabolam eius qui ſeminabat. Vos qui creditis.

Quum quiuis audit uerbum regni, nec intelligit, uenit ille malus & rapit quod ſeminatum eſt in corde ipſius. Verbum regni dicit verbum dei, vel verbum fidei. Regnum enim eſt & fides. Nam qui credit, affectibus imperat, Chriſtoque conregnat. Non intelligit, hoc eſt in cordis profundum non recipit verbum: ſed illud duntaxat auribus percipit. Malum verò, dixit diabolum, quemadmodũ quinto capite precationem interpretantes tradidimus: Rapit autem quod ſeminatum eſt, Supra. 6.

D tanquam in superficie positum nec occultatum.

Hic est qui iuxta uiam seminatus fuit. Seminatur semen, hoc est in terram proiicitur: seminatur & terra id est semen suscipit. Ideo quòd hic dicitur, Qui seminatus fuit, non de semine intelligimus, sed de terra: ac si dicat: Hic est iuxta viam seminata terra, & idem in reliquis dicendum.

Qui verò super petrosa seminatur, hic est. Quæ verò iuxta petrosa seminatur terra, hic est de quo dicturus est.

Qui uerbum audit, & protinus cum gaudio recipit illud: non habet autem radicem in seipso, sed temporarius est. Antea radicem diximus esse firmitatem. Temporarium verò dixit, facile mutabilem. Qui enim dum docetur facile verbum suscipit,

E etiam quum tentatur facile reiicit.

Facta autem afflictione aut persequutione propter uerbum, statim offenditur. Verbum nunc dicit illud, quod est de fide.

Luca.8. Lucas autem, afflictionem ac persequutionem, vno verbo tentationem appellauit: & loco verbi Offenduntur, dixit, Recedunt.

Qui autem in spinas seminatus est, hic est. Terra quæ circa spinas seminata est, hic est quem dicturus est.

Marci.4. *Qui uerbum audit, & solicitudo seculi huius, ac deceptio diuitiarum suffocant uerbum, & infrugiferum efficitur.* Marcus verò deceptioni addidit, Et cæterarum rerum cupiditates, cõplectens omne nociuum desiderium. Lucas quoque similiter solicitudini voluptatem coniunxit. Seculi autem huius, hoc est vitæ huius. Est enim & alia vita, futura vita, quæ pro

F prie vita dicitur, vtpote quæ semper durat, nec finẽ habet.

Qui autem in terram bonam seminatus est, hic est. Terra verò quę iuxta terram bonam seminata est, hic est qui significabitur.

Qui uerbum audit & intelligit. Qui intelligit, siue in profundo cordis abscondit, vbi nullas pati possit insidias. Ideo quoque Marcus dixit: Qui verbum audiunt & recipiunt.

Rursum Lucas, Qui in corde honesto ac bono auditũ sermonem retinent. Cor verò animam vt plurimum sacra appellat scriptura.

Qui sane fructum reddit, facitque: hic quidem centuplũ, ille uero sexagecuplum, ille autem trigecuplum. Hæc in præcedentibus perfectè sumus interpretati.

A *Aliam parabolam proposuit eis, dicens: Assimilatum est regnum cælorum homini, qui seminauit bonum semen in agro suo.* Regnum cælorum nunc seipsum nominat, qui assumpta carne homini assimilatus est. In similitudine, inquit hominum factus. Semen autem bonum alio modo filios regni vocauit, prout ipse interrogatus à discipulis interpretatus est, quemadmodũ dicemus, quum eo peruenerimus. Ager verò eius, mundus est, tanquam creatura ac possessio eius.

Alia parabola de zizaniis agri. Philip. 2. Infra eod.

Dormientibus autem hominibus uenit illius inimicus ac seminauit zizania inter triticum & abiit. Hac parabola alteras diaboli insidias denuntiat. Quum enim terram bonam viderit fructum producere aut centuplum aut sexagecuplũ, aut trigecuplum: nec posse se aut semen rapere, aut quod germinatum est vrere vel suffocare: secundas aggreditur insidias: B & tanquam eius qui seminauit inimicus, nititur illius laborem perdere: dormientibusque hominibus, siue curam circa agri custodiam remittẽtibus (indicat autem præceptores & magistros, qui orthodoxorum sunt custodes) interseminat zizania, hoc est hæreticos inter ortodoxos: nam hos triticũ nominauit, tanquam ei qui seminauit vtiles.

Quum autem germinasset herba, fructumque fecisset, tunc apparuerunt & zizania. Quemadmodum zizania tritico similia sunt in arũdine, dissimilia verò in fructu, eique nociua sunt: ita & hæretici orthodoxis sunt similes habitu, sed virtute dissimiles, quę est fructus: Virtus autem & primus omnium fructus est, dogmatũ veritas. Et quemadmodũ zizania vsq; ad fructificationẽ occultata crescunt, tunc autem dignoscũ- C tur: ita sanè & hæretici quousq; doceant, latentes permanẽt: vbi verò magnam assumpserint fiduciam, tũc venenũ effundunt ac dignoscuntur. Ideo quoque in præcedẽtibus dixit, A fructibus eorum cognoscetis eos. Præterea & aliter: quãdo seminauit Christus, tunc non apparuerunt hæretici: quũ autem creuissent orthodoxi, tunc demonstrati sunt.

Accedentes verò serui patrisfamilias dixerunt ei: Domine nonne bonum semen seminasti in agro tuo? unde ergo habet zizania. Paterfamilias ipse est Christus tanquã mundi dominus: seruos verò suos qui hæc dicant effingit orthodoxos, qui feruẽtiorem erga cultum suum gerunt zelũ, qui frequenter admiratur cum indignatione, quòd deus zizania nasci permittat.

D *Ille autem dixit eis: Inimicus homo hoc fecit.* Hominem dixit diabolum tanquam nihil ab hominibus differentem, in eo quòd est affectionibus ac voluptatibus esse subiectum, & tanquam æque vt homo res amantem corporeas, terrenisq; admixtum esse.

At serui dixerunt illi: Vis ergo ut egressi colligamus ea? Colligamus, violenter euellentes, ac gladiis demetentes.

Ille autem dixit eis: Non, ne quando colligentes zizania eradicetis cum eis simul & triticum. Prohibuit auferri hæreticos, ne etiam pariter orthodoxi auferrentur. Futurum enim erat vt bella inuicem ac cædes orirentur.

Sinite ergo utráque simul crescere usque ad messem. Vtrunque genus. Messem autem dicit mundi consummationẽ. Iubet ergo vt vtriusque generis homines sinãt viuere crescen

E tes, auctosque numero in mundo vsque ad consummationem. Verisimile siquidem est, ante id tempus multos cõuertendos hæreticos: nec tamen ob hoc illis commisceri oportet: spatiosus enim est hic mundus: & illos per se viuere oportet, non ablatos quidem, sed separatos, ne docendo corrumpant quod seminatum est triticum.

Et in tempore messis dicam messoribus. Messores nunc angelos nominat.

Colligite primùm zizania. Metite falce mortis inuenta tunc zizania. Quare autem primùm? Ne etiam tunc viuentes orthodoxi simul cum hæreticis mixtim demessi, praua concipiant spem.

F *Et ligate ea in fasciculos.* Colligate eos inuicem. Ostendit autem sermo quòd hi qui in eodem peccato communicant, etiam in supplicio communicaturi sunt eodẽ, simulque vltionem sustinebunt.

Ad comburendum ea: triticum verò congregate in horreum meum. Similia quoque Baptista Sadducæis ac Pharisæis comminatus est tertio capite, dicens de Christo, quòd etiam triticum suum cõgregabit in horreũ suum, paleam autẽ cõburet igni in extinguibili. Quære ergo ibi, & inuenies quid appellet combustionem, quid horreum. Superfluum enim est semel declarata, rursum eodem modo interpretari.

Supra.3. Alia parabola de sinapi.

Aliam parabolam adiecit eis dicens: Simile est regnum cælorum grano sinapis †, *quod acceptũ homo seminauit in agro suo,* Re-

†

gnum cælorum nunc dicit sermonem fidei, tanquam regni A
cælorum arrhabonem. Comparat autem illum grano sinapis: quia breuis & paucis incluſus seminabatur, eo quòd nõ possent discipuli in principio maiora ferre. Hinc est quòd *Iesa.10.* & propheta sermonem abbreuiatum olim illum appellauit. *Rom.9.* Verùm postquam ab agricola cultus, diuini spiritus irrigationibus creuerit, omnem alium excedit sermonem, ac omnibus excelsior apparet. Per hanc verò parabolam prædicationis augmentum prænunciat. De homine autem qui seminauit & de agro, in præcedẽti parabola disseruimus. Dicitur autem mundus ager, ob hanc etiam causam, quia seminatur ac colitur in eo rationale frumentum.

† *Grano sinapis prædicationem comparauit, & ob paruam apparentiam, & ob uilitatem dictionis seu phrasis: quæ in tantũ creuit,* † B
ut attica ac mirabilis ad ratiocinãdum Græcorum philosophia, occultata sit magnitudine euangelij, quod rusticitatem præseferebat.

Quod minimum est omnium seminum: ubi autem creuerit, maximum est inter omnia holera. Minimum quidem est quantitate, sed maximum qualitate siue virtute: ideo quoque in magnitudinem excrescit. Ad huius seminis similitudinem & discipuli cum paruus grex essent, in magnum excreuerunt.

Et fit arbor ita ut ueniant uolucres cæli, & nidificent in ramis eius. Hæc dixit ad demonstrationẽ magnitudinis ac firmitatis eius. Quidã verò ramos sermonis fidei, dixerũt homines credentes, in quibus aues cœli siue angeli nidificant, seruantes eos. Alij autem dicunt ramos esse virtutes quas germinare solet fidei sermo: aues verò eos qui terrena super-

C grediũtur, atq; ala mẽtis eleuãtur ad cognitiõis altitudinẽ.

Aliam parabolã loquutus est eis: Simile est regnum cælorum fermento. Per sinapis parabolã, fidei crementum prius demonstrauit, quod fit additione eorum qui quotidie credunt: per parabolam verò, fermenti vim eius prodit. Regnum enim cælorum rursum pro fidei sermone sumendum est. Alia parabola de fermento

Quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus. Satũ (quòd etiam Græci σάτον dicunt) genus erat mensuræ apud Hebræos. Tria verò nũc dixit multa: nam sæpius per numerum triũ, multa significare solent. Et mulier intelligitur sapiẽtia, siue ipse Christus, eo quòd fertilis sit ac nutriat. Fideles siquidẽ per baptismũ generat, eosq; cibo dogmatum fi-

D dei enutrit. Fermẽto autẽ cõparatur sermo fidei. Sicut enim fermentũ quũ sit modicũ, in multa tamen farina absconditũ, per cõsperſionẽ totã farinam in vnũ simul corpus vnit, & in alterã speciem, ab ea quam prius habebat, transmutat: quũque farina res sit mortua, eam quodãmodo viuificat, ac vim habens actiuam, sursum ascendere facit. Ita quoq; fidei sermo, quum vt dictum est, quãtitate sit modicus, in multorum hominum animabus occultatus per doctrinã, omnes in vnũ vnit ecclesiæ corpus, ac in alteram conuersationis speciem trãsmutat: quumque mortui sint ad opera virtutis, viuificat ad eius operationem: & sursum ascendere facit ac cælum, omniaque efficit sua ineffabili potentia.

Donec fermentetur totum. Neque enim in hominum animabus occultatum quieſcet, donec omnes in vnum vnierit, quos sapientia illa præfiniuit, quæ omnium mentes præcognouit. Nam tria sata quanquam significatione multitudinem demonstrent, attamen numero tandẽ definita sunt. Magna ergo est prædicationis virtus: quodque semel fermentatum est, rursum reliquæ parti fermentum fiet. Quidam autem farinam dicunt homines: sata verò tria siue tres mensuras, Iudæos, Samaritanos & Græcos.

† De ipsis parabolis

Hæc omnia loquutus est Iesus turbis in parabolis †, *nec sine parabolis loquebatur eis: ut cõpleretur quòd dictum est per prophetam qui ait: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione seculi.* Sine parabola non loquebatur eis, tempore illo videlicet: multa enim sæpius illis loquutus est sine F parabolis: tunc autem per parabolas loquebatur eis, vt com- *Psal. 77.* pleretur quòd dictum fuerat per Dauid. At translatio septuaginta interpretũ habet φθέγξομαι προβλήματα ἀπ' ἀρχῆς, loquar problemata siue propositiones obscuras ab initio. Qui verò præsens euangelium in Græcam transtulit linguam, dixit ἐρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. eructabo abscondita à constitutione seculi, Hebraicis hærens dictionibus, quæ & hæc & illa significant. Sicut Eructo significat etiam loquor: & illi προβλήματα dixerunt αἰνίγματα, sicut & Aquila testatus est. Aenigmata verò sunt etiam euangelicæ parabolæ. Quemadmodum enim ænigmata absconditam habent veritatem, ita sanè & illæ. Quòd autem dicitur, A constitutione seculi, idem significat quòd, Ab initio

mundi. Marcus verò dixit, Et huiusmodi parabolis multis A loquebatur eis sermonem, prout poterant audire, hoc est, *Marci.4.* quatenus digni erant ad audiendum Scribæ & Pharisæi. Nã quia non ad sumẽdam vtilitatem audiebant, sed ad struendam sermonibus eius calumniam: in parabolis locutus est eis: vt & ipse suum opus adimpleret, & illi non intelligentes quæ diceret, per illa nihil proficerent.

† *Hæc dictio, parabola, significat quandoque narrationem, ut quum dicitur: Posuit nos in parabolam in Gentibus. Interdum autem ænigmaticum sermonem, ut est illud: Intelligere parabolam, & obscurum sermonem. Significat præterea similitudinem, ueluti sunt hæ, quæ hic proponuntur. Ad hæc designat tropologiam, ut est illud: Fili hominis dic illis parabolam hanc: Aquila magna magnarum alarum, uocans aquilam regnum Assyriorum. Insuper significat figuram, ut quando dicit Paulus de Abraham, quòd obtulit filium, qui iuxta promissiones susceptus erat, Vnde in parabolam, inquit, recepit eum.* † *Psal.43. Prou.1. Ezech.17 Heb.11* B

Tunc dimissis turbis uenit Iesus in domum. In domum vbi hospitabatur.

Et accesserunt ad eum discipuli eius dicentes: Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. Seorsim liberè interrogabant, vt qui prius audierant datum illis esse vt nossent mysteria. De sola verò hac parabola interrogãt, vtpote reliquas duas intelligentes, puta de sinapi & de fermento, tanquam manifestiores: hæc autem formidabiliores circa finem minas habebat, quæ ipsos exterrebant.

Respondens autem dixit eis: Qui seminat bonum semen, est filius hominis. Filium hominis seipsum nominat, propter humanitatem suam quæ apparebat: & hoc frequenter dicit, cõfirmans quòd verè humanitatem assumpserit. Erit ergo tibi hoc deinceps manifestum. C

Ager uerò est mundus. Superius de hoc prædictum est.

Bonum uerò semen, hi sunt filij regni. Filij regni dicuntur, qui rectam seruãt fidem: vtpote à rege Christo seminati ad colendam virtutem, & ad possidendum eius regnum. Filij verò mali illius, sunt hæretici, tanquam à diabolo seminati ad colendam prauitatem, & similiter ad possidendum ignem ipsi præparatum.

D Zizania uerò sunt filij illius mali. Modò de illis dictum est. *Inimicus autem qui seminauit ea est diabolus. Messis uerò consummatio est seculi: messores autem sunt angeli.* Etiã de his prædiximus. Te autẽ meminisse oportet, ꝙ decimooctauo capite messem vocauerit eos qui crediturí erant, veluti paratos vt colligerentur: messores autem qui illos colligebant, apostolos: in præsenti verò loco messem dicit seculi cõsummationẽ, propter excisionẽ à vita mortali: messores autẽ angelos, qui ab ea sunt illos excisuri. Similiter & semen superius sermonem fidei nuncupauit: in hac verò parabola eos qui crediderunt, iuxta alium videlicet & alium intellectum. Qui enim credidit & triticum dicitur, tãquam fructus primi seminis, verbi scilicet fidei: poterit nihilominus dici semen, vtpote rursus alterum ad fidem fructificans. Non est autẽ interpretatus quinam sint dormientes homines, & qui serui patrisfamilias, sed illos prætermisit, aut tanquam manifestos: aut etiam docens ꝙ non oporteat parabolas ad verbum interpretari, vt ait Chrysostomus, sed tantum in locis maximè necessariis, propter quæ etiam assumuntur: Nam reliqua eo tantum fine pariter adduntur, vt aptè effingantur. Nec iam vacat periculo, etiam hæc curiosè scrutari.

Supra.9.

E

Sicut ergo colliguntur zizania, atq; igni comburuntur, ita erit in fine seculi huius. Mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno ipsius omnia offendicula, & eos qui operantur iniquitatem. Regnum suum vocat mundum, vt qui natura illi impe

F ret iuxta diuinitatem: aut tanquam data sibi omni potestate in cęlo & in terra. Offendicula verò, eosdem dicit quos & operantes iniquitatem. Colligent autem eos, quum illi ex mortuis resurgent. Scire enim oportet, quòd simul cum his resurgent & iusti. Verùm antequam illi colligantur, rapientur hi in nubib⁹ in occursum domini in aera, sicut dixit Paulus: illi verò deorsum relicti quasi indigni, colligẽtur postquam ipse descenderit. Et primùm quidem boni ac iusti cõprobabuntur, deinde mali condemnabuntur. Post has verò datas sententias primò sanè peccatores reiicientur in supplicium æternum: deinde iusti in vitam æternam, sicut dicit sexagesimoprimo capite.

1.Thes.4

Infra.25.

Et mittẽt eos in caminũ ignis. Per se quidẽ seminat, ostẽdens ꝙ sibi proprium est beneficia præstare: per alios verò supplicium infert, demonstrans quòd sit à se alienum punire.

A

Ibi erit fletus & stridor dentium. Ibi in camino ignis sempiterni: vel in illis qui punientur. Per fletum autem stridorémque dentium, vehementem dolorem demonstrauit.

Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui. Verùm cùm tunc futurum sit vt dei splendor illos circundet: vtique ipsi conformes erunt ac diuini reddentur: & consequens est, vt sole splendidiores efficiantur, quomodo ergo dicit, Sicut sol? Quia noto apud illos exemplo vtendum erat: nec quicquam illis notum erat, quod esset sole splendidius.

Qui habet aures ad audiendum audiat. Hoc frequenter dictis addit, excitans illos quo reddantur perspicaciores.

B

Rursum simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit: & præ gaudio illius abit, & omnia quæ habet uendit, emitque agrum illum. Quare turbis non præsentib⁹, in parabolis adhuc loquebatur discipulis? Quia sciebat iam illos per ea quæ dicta sunt sapientiores effectos, ita vt possent intelligere. Ideo etiam post finem parabolarum ait eis: Intellexistis hęc omnia? dicunt ei: Etiam domine. Sicut autem in duabus suprapositis parabolis de sinapi & de fermento, regnum cælorum dicebat fidei sermonẽ: ita quoq; in ista. Comparat autem ipsum thesauro propter spiritus sancti diuitias, quæ in illo sunt. Ager autẽ est mundus, vt prædictum est. Scito ergo in mundo absconditam esse fidem: in fide verò diuitias spiritus. Et cætera quidem parabolæ, prout dicta sunt relinque. Considera autẽ quomodo is qui hunc ditantem thesaurum reperit, siue cognouit illũ, studiosè conatur (nam hoc indicat quod dicitur, Abit) & cum gaudio cuncta quæ habet distrahit, vt hũc solum lucrifaciat. Et intellige quòd omnes doceat huiusmodi parabola, non solum ne contristentur abiectis siue erogatis omnibus quæ possident pro fide, sed etiam vt cum gaudio hoc faciant: & hanc abiectionem siue amissionem, lucrum ducant maximum: quódque is qui aut illa non respuit, aut nó cum gaudio respuit, nu potest fidei lucrifacere thesaurum. In omnibus autem quæ habet, intelliguntur quæ in opere ac sermone, & in mente sunt peccata: quæ omnia similiter vendere oportet, hoc est, relinquere.

Alia parabola de thesauro absconditо.

C

Iterum simile est regnum cælorum homini negotiatori quærenti

De homine negotiatore.

D *pulchras margaritas, qui ubi inuenit unam pretiosam margaritã,* † *abiens uendidit omnia quæ habebat & emit illam.* Regnum cælorum proprie intelligimns desiderium regni cælorũ? & hominẽ quidẽ illud appellauit, eo quòd in homine operatur. Negotiatorem verò, quia propriam negotiatur salutẽ. Vide enim quod vbi inuenit vnam preciosam margaritam, ser monem videlicet fidei: qui vnus est propter vnam fidei veritatem, & quia nullus alius est huiusmodi: πολύτιμος autem, id est, precios us, quia multi precij, & quia multis honorabilis, qui videlicet illum cognouerunt: Abit, quod diligẽtiam ac festinationem manifestat: & relinquit omnia quib⁹ antea fruebatur: eúmq; solũ adipiscitur. Hæ autẽ duę parabolæ in multis inuicẽ sunt similes: & breuiter in hoc solo differunt, quod illa fidei sermonẽ thesaurum vocabat, hæc autem mar
E garitam: sicut & duarum præcedentium parabolarum, vna quidem granum sinapis illum appellabat, altera verò fermẽtum. Et sicut per duas illas significauit incrementum vimq; fidei, ita rursum per has duas, illius significauit diuitias & excellentiã. Crescit siquidem quasi granũ sinapis: vim habet vt fermentum: ditat veluti thesaurus: eximia est tanquã margarita preciosissima. Reliqua verò quæ in parabola habentur, non sunt nobis magnopere curanda. Ne autẽ de sola fide præsumamus, aut sufficere eam ad salutẽ credamus, addit & aliam parabolam, qua discimus quod nõ omnes qui credunt salui fiunt, sed multi eorum pereunt: Ait enim.

† F † *Margarita etiam dominus appellatus est, quia diuinitatis profunditati unitus, & solis piscatorib⁹ suisq; discipulis cognitus est.*

De verriculo. *Rursum, simile est regnum cælorum uerriculo iacto in mare, & ex omni genere congreganti.* Regnum cælorum iterum vocat fidei sermonem: mare verò mundum propter amaritudinem vndásque tentationum. Omnimoda autem piscium genera sunt, varię multitudines inhabitantium in eo hominum, virorum, mulierum, puerorum, senum, cœlibum, coniugatorum: aliorúmque similium: aut etiam differentiæ variæ gentium.

Quod quum impletum fuisset, subduxerunt in littus: & sedentes collegerunt bona in uasa, praua uerò foras abiecerunt. Quum impletum fuisset, hoc est, quando omnes crediderant: quidã voluntarij, quidam autem nõ voluntarij, Littus verò intelligit locum in quo iudicaturus est dominus: colligentes autẽ A angelos. Porrò bona quę capta sunt iustos significant: praua autem malos: vasa verò ea quæ solis iustis in hæreditatem sunt reposita. Reliqua autem huius parabolæ similiter non sunt magnopere curanda.

Sic erit in consummatione seculi. Sic, sicut dicturus est.

Exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus & stridor dẽtium. Atqui *Infrà. 25.* in sexagesimoprimo capite ait q⁹ ipse separabit eos à se inuicem. Quid ergo dicendum est? Quòd ipse quidem separabit eos suo iussu: angeli verò separabũt eos operatione, præceptum domini tanquam ministri exequentes. Est autem separare, diuidere. Quia verò in fine parabolæ dixit quòd prava foras abiecerũt: ne quis suspicetur sine periculo esse eius B modi eiectionem: interpretatur dicens, quòd etiam mittent eos in caminum ignis, & cætera.

Dicit illis Iesus: Intellexistis hæc omnia? Quæ videlicet in parabolis necessaria sunt. Atqui sciebat tanquam deus quòd ea intellexerant. Reliquum est ergo, vt hoc more humano interrogauerit.

Dicunt ei: Etiam domine. Ille autem dixit eis: Propterea omnis scriba edoctus ad regnum cælorum, similis est homini patrifamilias, qui depromit de thesauro suo noua & uetera. Quum illi fassi essent se intelligere, parabolam subinfert quæ doceat, omnes legitimè ab ipso edoctos, intelligẽtia ditescere. Omnis, inquit, scriba siue sapiens edoctus à rege cælorum, qui est Christus, intelligentia diues est: edoctus inquam ab eo C priusquã scilicet fallatur: & similis factus est homini patrifamilias, id est, diuiti, qui depromit quando vult de thesauro suo nouas veterésque res aureas. Intelligitur autem per noua, intellectus noui testamẽti: per vetera autem, veteris. Quod verò dicit: Propterea, non est nũc causæ redditiuum, sed confirmatiuum, id est, verè.

Et factum est quum finiuisset Iesus parabolas has, digressus est illinc, & uenit in patriam suam: docebátq; eos in synagoga illorũ. Patriam eius vocat Nazareth tãquam patriã matris eius, & illius qui putabatur pater eius: & tanquam locum vbi nutritus erat. Dicit enim Lucas quòd venerit Nazareth vbi fue- *Lucæ 4.* rat nutritus. Docebat autem eos. Quos? Eos videlicet qui

D è patria sua erant. Causam verò propter quam in synagoga
Supra. 4. docebat, prædiximus in principio quarti capitis.

Ita ut stuperent ipsi ac dicerent: Vnde huic sapientia hæc & uirtutes? Sapientia sermonum, & virtutes verborum. Aut virtutes vocat miracula. Videntes enim eum docentem quæ excelsiora erant, magísque appósita ad persuadendum quàm quæ docuerant viri quondam insignes: faciétem etiam maiora miracula: & ignorantes eum dei esse sapientiam ac virtutem, mirabantur & sermones eius & miracula. Offendebantur autem per eum, qui talia doceret, ac miracula huiusmodi æderet, ob aliud nihil, nisi quòd humilibus ortus esset parentibus. Sed verè cæca & insensata res est inuidia. Vnde enim magis admirari eúmque adorare oportuit, ꝙ ab
E eiusmodi parẽtibus talis progenitus esset filius, inde per eũ offendebantur.

Num hic est fabri filius? nónne mater eius uocatur Maria, & fratres eius Iacobus & Ioses: & Simon & Iudas, sororésq; eius nónne omnes apud nos sunt? Hęc omnia per interrogationem legenda sunt: nam hæc hæsitantes inuicem dicebant.

Vnde ergo huic omnia ista? Vide extremam demẽtiam. Dicunt enim: Parentibus ortus est tenuibus, vnde ergo huic omnia ista prouenerunt? Atqui ô vani, non ob parentum generositatem, neque ob diuitiarũ affluentiam, aut aliud quippiam huiusmodi, sed ob egregiam vitam intelligentia ac miracula diuinitus his qui digni sunt donantur.

Et offendebantur per eum. Hoc est, super illo.

F *Iesus autẽ dixit illis: Non est propheta sine honore, nisi in patria*
Marci. 6. *sua & in domo sua.* Marcus autem dixit, nisi in patria sua, & inter cognatos, & in domo sua. Ab exemplo autem seipsum significauit Christus, & in patria, dixit propter totã Nazareth: Inter cognatos verò, propter eos qui quomodocunq; cognati eius erãt: In domo autẽ, propter solos fratres eius: Omnes enim despiciebant eum: illi quidẽ tanquã patriotã, isti verò velut cognatum, hi autem quasi fratrem. Ideo etiam quum supernaturaliter magnificaretur, offendebantur super eo, hoc est, propter inuidiã ei credere non poterant: & si quidam magis, quidam autẽ minus inuiderent. Non est ergo, inquit, ꝓpheta sine honore apud quos videtur ꝓpheta, nisi im patria sua, & inter cognatos, & in domo sua. Hi enim

enim quanquam prophetam eum esse nouerunt, tamẽ despi A
ciunt eum propter causam dictam: & quia assueta facilè despiciũtur. Lucas autẽ dixit, Nullus propheta acceptus est in patria sua, vocans etiã ipse acceptũ, id quod in honore est.

Et non fecit ibi uirtutes multas propter incredulitatem illorum. Virtutes dicit miracula, tanquam diuinæ virtutis opera. Et vide sapiẽtiam. Fecit siquidem aliquas, ne dicere possent, Quia odio nos habet, non curat eos q̃ sunt apud nos: ꝙ si etiam apud nos hæc egisset, credidissemus vtique & nos: Nõ multas autẽ, propter incredulitatẽ eorum, quia nec his quę B
factę sunt credebant. Propterea Marcus quoq; dixit: Et mirabatur propter incredulitatẽ eorum, tantam videlicet impudentiam. Sed Matthæus quidem dixit, Non fecit ibi virtutes multas: Marcus verò: Nec potuit ibi ne vnam quidẽ virtutem operari, nisi quod paucos infirmos impositis manibus curauit. Quomodo ergo dixit quod nõ potuit? Quia impotentiam vocare solemus nõ solum defectum potẽtiæ, verum etiam impedimẽtum huius aut illius causæ: sicut etiam nunc. Impediebat enim incredulitas illorum quibus beneficiũ præstabatur. Non poterat ergo, hoc est, impediebatur: & non oportebat eos inuitos beneficio afficere:

CAPVT VICESIMVMQVINTVM, DE HERODE TETRARCHA QVI Ioannem interemit.

C
IN illo *tempore audiuit Herodes* † *Tetrarcha famam Iesu, & dixit famulis suis: Hic est Ioannes baptista: ipse surrexit à mortuis, & ideo uirtutes agunt in illo.* Similia dicit & Marcus: Lucas verò ait: Audiuit Herodes Tetrarcha vniuersa quæ fiebant ab eo: & hærebat eo quod diceretur à quibusdam quòd Ioannes surrexisset à mortuis: à quibusdam verò quòd Elias apparuisset: ab aliis autem, quòd propheta quispiam ex antiquis surrexisset: & dixit Herodes, Ioannem ego decollaui: quis est autem iste de quo ego talia audio? & cupiebat videre eum. Quomodo ergo Matthæus & Marcus scripserunt ꝙ affirmabat Herodes ipsum esse Ioannem: Lucas verò, quòd dicentibus hoc quibusdã, Herodes potius asserebat non esse illum: Ioannẽ;

Cap. 14. † Marc. 6. Luc. 9.

D inquit,ego decollaui,itaque consequens est non esse ipsum Ioannem? Quid ergo dicemus? Quod suspicatus hunc à mortuis surrexisse, ac miraculorum gratiam ob iniustã sui cædem à deo accepisse:eis tamẽ qui hoc dicebant, asserebat non esse Ioannem,ne ad eum concurrerent,& contra se seditionem concitarent: suis autem famulis confidenter detegebat secretum. Nam παῖδας hoc in loco pro ministris posuit Euangelista. Id autẽ eis confidit,q̃ hunc maximè timeret tanquam fortiorem iam effectũ,& quasi futurum esset, vt deinceps vehementius eum argueret. Et vide rem admirandam. Is qui interemerat timet interemptum. Talis est enim qui iniquus est,vt & mortuos timeat:& talis est qui
E virtutẽ colit, vt pauorem etiam post mortem immittat viuentibus. Incidente autem occasione de Ioanne,narrat consequenter Euangelista quomodo mortuus sit.

† *Herodes iste fuit filius eius qui infantes in Bethlehẽ interemit.*

Quum enim apprehẽdisset Herodes Ioannem uinxerat eum,ac posuerat in carcere,propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui. Dicebat enim illi Ioãnes:Nõ licet tibi habere eam. Quũq; uellet eum occidere,metuebat multitudinem: quia tanquam prophetã eum habebãt. Marcus autem dixit quòd Herodias insidiabatur ei,hoc est,molesta illi erat:volebatq; eũ occidere,nec poterat. Deinde causam quoque addidit cur illa nõ poterat eum occidere. Ait enim q̃d Herodes metuebat Ioãnẽ,sciẽs
F eum virum iustum & sanctum,ac obseruabat illũ,& audiẽs eum multa faciebat,libenterq; eum audiebat. Hæc sanè scripsit Marcus. Quòd si sciens eum virum iustum & sanctum, obseruabat illũ,quomodo dixit Matthęus,quòd volebat eũ occidere, timebat autẽ multitudinẽ? Præterea si multa faciebat eorum quæ Ioannes admonebat, & si libẽter eum admonentẽ audiebat,quare vinxit eum ac recluſit? Quia quæ dicit Marcus primùm facta fuerant, quæ autem dicit Matthæus,postmodũ facta sunt. Primùm enim Herodias negotium faceſſebat Ioãni, volebatque illũ occidere. Herodes verò non permittebat, sciens eum virum iustum & sanctũ, ideo quoque audito eo multa faciebat & libenter eũ audiebat. Quum autẽ vehementer illũ vrgeret, arguens ac increpans eum, tandem Herodes hinc quidẽ deuictus molestia, hinc autem vim quodãmodo ab Herodiade perpeſſus,iã pu

dorem in iram commutauit:nec omnino quieſcẽs volebat A
eum occidere,timens verò multitudinem vinxit eum quasi puniens:& ligauit eum,ne varia loca circumiens obiurgaret eum. Arguebat autem illum Ioannes,vt qui contra legem haberet vxorem fratris sui. Duabus verò de causis eũ increpabat:primùm quidem,quòd viuente fratre suo abstulerat violenter & illius vxorẽ & tetrarchiam. Deinde quòd etiam,quũ ipsa filiam ex illo peperiſſet,duxerat eam:quorum vtrumque contra legem erat. Iubebat enim lex fratris vxorem ducere,non tamen adhuc viuentis,neque eam quę Deut. 25.
ab illo prolem suscepiſſet.

Quum autem agerẽtur Herodis natalitia,saltauit filia Herodias in medio: & placuit Herodi:unde cum iuramẽto pollicitus est se daturũ illi quicquid peteret. Marcus autem dicit quòd iura
uit ei:Quicquid à me petieris dabo tibi vsq; ad dimidiũ re B
gni mei. Quum autẽ agerentur natalitia,hoc est,celebrarẽtur. Moris nanque principibus erat propria festiue celebrare natalitia. Hanc autẽ promiſſionẽ appellat hic ὁμολόγησιν, quod tamen vocabulũ sæpius assensum,pactum, aut confeſſionẽ significat. Verùm ô magnam dementiam: & daturum se iurauit,& petitionem in manu puellæ posuit,& dimidiũ regni sui breui saltatiuncula commutauit.

Illa uerò à matre sua præmonita,Da mihi,inquit,hic in lãce caput Ioannis baptistæ. Præmonita,id est,edocta. Dicit ergo: Da mihi hic,id est,nunc in conuiuio. Marcus autẽ eã dixiſse ait:Volo vt des mihi cõfestim,hoc est,statim,repẽte:Nacta siquidem Herodias tempus opportunũ,sicut iterũ scri- C
psit Marcus,qui dixit,Quũ dies opportunꝰ accidiſſet,quũ ad se ingressa esset filia interrogãs quid petitura esset,prœcepit illi vt statim in conuiuio peteret dari sibi caput Ioãnis: metuens ne si tempus illud præterlaberetur, Herodẽ omni no pœniteret,vbi decocto vino ad sobrietatẽ rediiſſet: vel etiam ne amicorum quidam deprecati, Ioannem liberarẽt.

Et contristatus est rex. Contristatus est,tũ quia magnũ virũ occisurus erat,tũ quia multitudinẽ in sui odiũ cõcitaturus.

Attamen propter iusiurandum, & propter eos qui simul discũbebant,iussit dari. O muliebre mancipiũ: periurij testes habere timuisti, iniustæ autem cædis tã multos habere spectatores non formidasti. Te enim temerè iurasse non oportuit:

D quia tamẽ incircũspectè iurasti, melius erat peierare: è duo
bus nanque malis, leuius est eligendum.

Quumq; misisset, amputauit caput Ioannis in carcere. Quũ misisset, videlicet speculatorem aut carnificem, sicut dixit Marcus. Clam illum occidit, ne interfectus quoque publica ret ob scœnum concubitum: & ne multitudinem haberet, factum hoc prohibentem. Deus autem id sustinuit: simul quidem vt iustum amplius coronaret, simul etiam vt his q iniustè patiuntur, consolationis exemplum relinqueret.

Et allatum est caput eius in lance. O fœdum ac ferale con uiuium: quomodo non vociferati sunt qui simul accumbebant, conspicientes hominis adhuc calidi caput, quod etiam num sanguinem stillabat, super mensam adductum quasi
E ferculum? quomodo non exhorruerunt?

Datumq; est puellæ. Execranda merces impudentis operis Verè talis matris digna filia: quæ vbi semel abiecit pudorem, & in conspectu tot virorum seipsam in theatrum exposuit, ac variè indecoros exercuit motus, crudelè sibi parauit animum lancémque ausa est contingere cæde plenã: nec solum contingere, verùm etiam quasi donum aliquod gratissimum perferens, lætissimè obtulit matri. Ait enim:

Et illa obtulit matri suæ. Neque enim satis erat execrandæ matri, quòd interfectus esset: sed optabat quoque in manus sumere caput, quod in suam inuehebatur lasciuiam ac libidinem, vt illud contumelia afficeret, ac insectaretur con
F uitiis. Huiusmodi sunt mulieres adulteræ, omnium improbissimæ crudelissimæ ac scelestissimę. Et vide quot ppetrauerit mala. Seipsam dedecore affecit, suúmque virum Philippum & adulterum Herodẽ ac filiam. Deinde occidit quidem adulterij insectatorẽ, vt adulterium committens, eos qui tunc erant lateret: sed quia ipsum occidit, non solum illos non latuit, verùm etiam posteris publicatũ est: semperque in vniuerso mundo publicatur.

Et quum accessissent discipuli eius, tulerunt corpus eius & sepelierunt illud. Marcus autem dicit, quod tulerunt πτῶμα eius. vocauit autem corpus eius πτῶμα ἀπὸ τοῦ πτόειν, id est, à cadendo in pauimentum post capitis amputationem.

Ac uenientes renunciauerunt Iesu. Iam erga illum beneuolentiam demonstrantes: magis enim eos flexit calamitas.

Quumque audisset Iesus secessit inde nauigio in desertum locum A
seorsim. Quum audisset occisum esse Ioannem. Siquidem etiam quum audiuit traditũ esse in carcerem, secessit: cuius causam tertio capite diximus: quod etiam factum est, vt seipsum in tempus passioni conueniens reseruaret. Quidã autem interpretantur: Quum audisset quòd Herodes arbitraretur illum esse Ioannem: huius nanque interfectionem dicunt per interpositionem nũc ad memoriam esse reductam, illiusque narrationem ad præsens vsque verbum terminari. Deinde rursum sermonẽ ad priorem sui consequentiam restituit. Verisimile est autem vtrũque eo tempore audisse, & propter vtrãque causam secessisse. Præterea tertiam quoque huius secessionis causam scripsit Marcus, puta quòd requie- *Marci.6.*
scere vellet discipulos à prędicatione reuersos. Ita enim di- B
xit. Et cõgregantur Apostoli ad Iesum, ac renũciant illi omnia, quæque fecissent, quáque docuissent. Et dixit eis: Venite vos soli seorsim in desertum locum, & requiescite paulisper. Erant enim qui veniebant & abibant multi, sic vt nec comedere vacaret: & egressi sunt nauigio in desertum locũ se- *Luc.e.9.*
orsim. Hæc sanè Marcus. Proxima his sunt quæ dicit Lucas addens etiam signum quo desertum noscereturAit enim quòd secessit seorsim in desertum locum ciuitatis quæ vocatur Bethsaida. Scire etiam oportet Christũ humano more & audire & secedere, & ea quæ circa se erant dispensare. Omnia enim tanquam deus sciebat, nec illi fuga opus erat.

Et audierũt turbæ, & sequutæ sunt eum ab urbibus pedestri itinere. Marcus verò ait quòd etiam viderunt eos abeuntes. C
Quidam enim viderunt illos, quidam autem audierunt hoc ab his qui viderant: omnesque pedestri sequuti sunt itinere: huiusmodi enim desiderium, omne repellit impedimẽtum.

Et egressus Iesus uidit turbam multam, & misertus est illorum, curauitque eos qui inter illos infirmi erant. Vidisti desiderium, vide & eius præmium. Nec ab his fidem expetebat: illam enim demonstrauerant pedestri itinere absque alimentis sequentes in desertum locum. Marcus verò & Lucas dixerunt quòd enim cœpit docere illos multa, quodque loquebatur illis de regno dei. Vnde autem egressus sanabat & docebat? Certè dubiũ non est quin à monte. Ait enim Ioannes: Abiit *Ioan.6.*
Iesus trans mare Galileę quod est Tiberiadis: & sequebatur

D eum turba multa, quia videbant eius signa quæ ædebat in his qui infirmabantur. Ascendit autem in montem Iesus, & ibi sedebat cum discipulis suis. Disseruit enim in naui cum discipulis: quumque ascendissent in montem, requieuerũt: Deinde egressus est & sanabat & docebat.

Vespera autem appetente accesserunt ad eum discipuli ipsius dicentes: Desertus est locus, & hora iam præteriit: dimitte turbas, ut egressi in uicos emant sibi cibaria. Dies declinare cœperat sicut dixit Lucas: ipsi tamen ieiuni permanebant, audiendi amore famis necessitatem vincente. Christus verò quum idcirco eos cibare vellet, expectauit tamen vt ab aliis occasionem sumeret, ne videretur ad miraculi operationem assilire: neque hic solum, verumetiam alibi idem frequenter obseruat. Præterea, vt etiã qui esurierant, maiori miraculi sensu mouerentur.

E *Iesus autẽ dixit eis: Nõ est illis necesse egredi, date uos illis quod edant.* Non dixit: Ego pascã illos: hoc enim arrogantiæ videbatur, sed discipulos adhortatur, vt dent illis quod edant, vt ipsis inopiam obtendẽtibus, iam tum ipse necessitate coactus faceret quod suum erat. Sed Matthæus quidem Marcus & Lucas dicunt discipulos suggessisse Christo de turbarum dimissione, quo cibaria emerent. Ioannes verò ait: Quum sustulisset oculos Iesus & vidisset quòd turba multa veniret ad se, ait ad Philippum. Vnde ememus panes, vt comedant hi? Hoc autem dicebat tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque

F eorum pusillum quippiam accipiat. Hæc sanè scripsit Ioannes. Verisimile est autem primùm discipulos suggessisse: deinde eum dixisse illis: Non necesse est illis egredi: date vos illis quod edant. Postmodum sustulisse oculos ac vidisse turbam aliam multam venientem. & tunc humano more tentasse Philippum, siue probasse an crederet ipsum posse omnes pascere. Tentabat autem illum tãquam cæteris eo tempore imperfectiorem: aut etiam per hunc, sermonem & ad alios dirigebat, tentans quoque & illos. Manifestũ est ergo quòd ea quæ alij dixerunt euangelistæ, prætermisit Ioannes: quæ verò illi prætermiserunt, hæc iste narrauit.

Marci. 6. Lucæ. 9.

CAPVT XXVI DE QVINQVE PANIBVS. A

AT *illi dicunt ei: Non habemus hic nisi quinq; panes & duos pisces.* Ioannes verò ait Andreã dixisse: Est puerul⁹ hic vn⁹, qui habet quinque panes ordeaceos & duos pisces, sed hęc quid sunt inter tam multos? Proculdubio autem puerulus ille discipulis hæc vendebat, ideoque tanquam illa iam habentes, responderunt se aliud non habere præter hęc tantum. Ita neglectui illis erant corporalia dum mordicus spiritualibus inhærerent: duodecim enim, solis quinque panibus iisque ordeaceis cibandi erãt.

Ipse autem dixit, Afferte mihi illos huc. Iussit quidem panes B ac pisces afferri, docẽs quòd etiam illa pauca oporteat præbere indigentibus, eosq; sibiipsis præponere. Illi verò quãquam similiter fame cruciati, nihil aliud haberent, sine vlla tamen contradictione obediunt.

Quumque iussisset turbas discumbere super gramina. Marcus autem dixit quòd iussit vt discumbere facerẽt omnes distributis conuiuiis in viridi gramine: & discubuerũt distributi in areolas centeni & quinquageni. Quòd autem dicitur, distributis cõuiuiis, in litera habetur συμποσια συμποσια, † hoc est per distributa conuiuia: siue vt hic sit vna cõgregatio, ibi alia congregatio, & alibi alia & alia. Idem quoque significat quod additur, Distributi in areolas, quòd litera habet πρασιαὶ πρασιαὶ, hoc est p distributas areolas. Potest quo- C que & alio modo dici quòd συμπόσια fuerint cõgregationes in circuli speciem ordinatæ, πρασιαὶ verò in quadranguli speciem. Huiusmodi enim sunt hortorum areolæ. Lucas verò talia vocauit discubitus à discumbendo, κλισίας videlicet à κλίθηναι, id est reclinari suo quoque certo ordine.

† *Huiusmodi sanè phrases sunt Hebraicè. In ueteri siquidem testamento qui Hebraicè norunt: talia frequentissimè reperiunt pro numero uidelicet distributiuo, geminari dictiones.*

Acceptis quinque panibus duobusque piscibus, quum suspexisset in cœlum, benedixit. Suspexit in cælum patrem honorans, ac ostendens deo se non esse contrarium. Præterea docens non prius mensam esse attingendam, donec deo gratias agamus,

D qui nobis alimentum suppeditauit, eiusque benedictionem cælitus trahamus. Interdum ergo quasi deus propria autho ritate miraculum operatur: quandoque verò deprecatur ob prædictas causas, ne malos offendat.

Et fregit, deditque discipulis panes: discipuli verò turbis. Dedit discipulis tũ quasi magis familiaribus, tum etiam ne eos lateret miraculum, ad quod suis manibus subministrauerãt.

Et comederunt omnes & saturati sunt. Qui prius eos spirituali alimento saturauerat, docendo vt dictum est & loquendo de regno dei: nunc quoque satiat illos & corporali: nec id solum, verumetiã multa docet eos. Ab accubitu quidem super gramẽ, animi modestiam. Ab eo quòd nihil prę-
E ter panes & pisces præberet, temperantiã. Ab eo verò quòd omnibus pari modo distribueret, æquitatem.

Et sustulerunt quod superfuerat de fragmentis duodecim cophinos. Quinque panes quos fregerat dedit: horum autem fragmenta in manibus discipulorum nouo miraculo multiplicabat. Neque enim solum fuerunt satis donec satiaretur populus, sed & diffundebantur donec superesset: superesset inquam, ad duodecim plenos cophinos: vt etiam duodecim Apostoli suos perferrent cophinos: & sicut manus ita & humeros haberẽt ministros ac testes huiusmodi miraculi. Marcus verò dixit, quòd duos quoque pisces diuisit eis, & quòd etiam ab illis sustulerunt quæ superfuerant.

Qui autem comederant fuerunt uirorum circiter quinque millia præter mulieres ac pueros. Hoc & augmentum est miraculi,
F & laus turbarum, quòd etiam cum vxoribus & pueris assidebant. Et quia cum tota familia sequebantur, cum tota etiam familia beneficij fructum perceperunt.

Statimque compulit Iesus discipulos ut conscenderent in nauigium, & præcederent se in ulteriorem ripam, donec dimisisset turbas. Quum ab ipso distrahi nollent, compulit illos in nauigium conscendere, & præcedere in vlteriorem partem: hoc quidem prætextu, vt ipse relictus dimitteret turbas: in veritate autem, vt secum habentes fragmentorum cophinos, per otium absente illo curiosẽ fragmenta scisciterentur, ac confirmarentur, quòd non phantastice factum esset miraculum. Nam & propter hoc superfuerant, & oportebat discipulos de ea re certiores fieri supra cæteros, vtpote qui tan-

quam communes omnium magistri in orbem erant ingres- A
suri. Et hæc quidem vna causa est cur discipulos præmiserit. Altera verò, quia volebat solus in montem ascendere, prout statim subiungitur, docens hinc quòd neque oporteat continuè multitudini immisceri, neque semper fugere multitudinem: sed vtrũq; vtiliter efficere. Iam itaque & nos relictis vrbibus earũque distractionib⁹, pedites ac leues Christum sequamur, ad solitudinem siue quietem & silentium ac otium abeuntem, eique assistamus salutaria docenti, vt affectionum abstinentia ieiunantes,, diuina gratia repleamur.

Quumque dimisisset turbas ascendit in montem seorsim ad orandum. Facta autem uespera solus erat illic. Aptus est enim mons ad orationem: nox præterea & solitudo, silentium ac indi- B
stractionem præbẽt, & immobilitatem in oratione fortiores

Nauis autẽ iam in medio maris erat, & afflictabatur ab undis: erat enim uentus contrarius. Nunc rursum discipuli fluctuãt *Supra. 8.*
ac periclitantur sicut & prius. Verùm tũc quidem quum essent imperfectiores, aderat & ipse ad consolationem, quanquam dormiebat: nunc verò quum iam profecissent aberat, vt nusquam habentes consolationem efficiantur fortiores.

CAPVT XXVII. DE AMBVLATIONE CHRISTI. super mare.

Varta autẽ uigilia noctis abiit ad illos Iesus ambulãs super mare. Marcus autẽ dixit quòd *Marci 6.* C
etiã vidit eos laborãtes in remigãdo. Ioan nes verò quòd remigauerant fermè stadia *Ioan. 6.*
vigintiquinque aut triginta. Stadium autẽ locus est siue mẽsura centũ vlnarũ, quę vldine extensio, cõtinens sex pedes. Quartã verò noctis vigiliã nominabãt antiqui, qui in exercitibus nocte vigilabant, quartã noctis partẽ, postremas videlicet tres horas: Permisit ergo Christus discipulos ad id vsq; tempus fluctuare, do cẽs vt fortes efficiamur ad pericula, quæ dispẽsatoriè inducũtur: nec facilẽ aut velocẽ quæramus liberationẽ. Præterea vt mortem præ oculis habẽtes, & ab ea mirabiliter liberati,

D agnoscerent deum esse eum, qui se seruasset: Nondum enim perfectam habebant certitudinem: ideo quoque post liberationem adorauerunt eum dicentes, Verè dei filius es.

Et intuiti eũ discipuli super mare ambulantẽ turbati sunt dicentes: Spectrũ est, & præ timore clamauerunt. Timorem qui ab vndis erat excipit alter timor: nec hunc soluit donec clamauerunt, vt exercerentur ad ferẽdas tentationũ successiones.

Ac protinus loquutus est eis Iesus dicens: Bono animo estote: ego sum, nolite terreri. Quia nocte impediente, à persona eum cognoscere nequiuerunt, sui nunc indicium puta vocem eis inducit, quæ illos vtroque timore liberaret.

Respondens autem Petrus dixit ei: Domine si tu es, iube ut veniam ad te super aquas. At ille ait: Veni. Peruenire ad illum su
E per aquas quærit, vt hinc certior efficeretur, an ipse esset Christus. Potius tamen dicendum, quòd quum vocem eius percepisset, supra modum gauisus est, & optabat ante alios ad eum accedere.

Quumque descendisset è naui Petrus, ambulabat super aquas ut ueniret ad Iesum. Videns autem uentum ualidum, territus est: & quum cœpisset demergi, clamauit dicens: Domine serua me. Mare quidem non timuit, quanquam fureret: sed de iubentis potentia confisus, audacter ambulabat super aquas, & rectè gradiebatur: vento autem magis territus est, ne fortè circũagendo eum euerteret. Huiusmodi enim est humana natura, vt plerunque in magnis rectè se gerat, magis autem conuincatur reprehensione digna esse in minoribus. Consequẽs
F itaque est, vt debilitata fide, per quam contra fluctus audentior erat illius destitueretur gratia, quæ leuem ipsum efficiebat, & demergeretur.

Et continuò Iesus extenta manu apprehendit eum: & ait illi, O homo modicæ fidei, cur hæsitasti? Hæc improperãs ostendit, quòd nequaquam venti violentia illum deiiciebat, sed exigua fiducia, hoc est infirmitas dictæ fidei. Exiguæ ergo fidei hominem illum appellauit, vt qui ventum timens, magnam eius partem abiecisset. Dicit itaque illi: Cur hæsitasti? siue, quare primùm fidutiam habens, postmodũ timuisti? id enim appellauit hæsitationem: nam qui contra fluctus te fortem reddebat, vtique & contra ventum te fortem reddidisset.

Quumque nauim essent ingressi, conquieuit uentus. Nõ statim

nauim ascenderunt, sed vento vehementer vrgente, longo A
adhuc spatio ambulauerunt, vt Petrus certior redderetur, & de sua exigua fidutia conuinceretur. Dicit enim Ioannes quòd voluerunt eum sumere in nauim & ilico nauis appulit terræ ad quam ibant. Et inde manifestum est ℣ quum nauis terræ proxima esset, tum demum in eam intrauerunt.

Cæterum qui in naui erant, uenerunt & adorauerunt eum dicẽtes: Verè dei filius es. Miraculi magnitudo perfectiorem eis induxit fidem. Mare siquidem increpare minus est, quàm super illud ambulare: nec solum eũ super illud ambulare, sed etiam alteri id præstare. neque hæc tantum, verumetiam facere illud quum venti violentia impetuosè flaret, ac mare à suo statu submoueret. Sed præsens quidem euangelista di- B
cit, ℣ communiter omnes confessi sunt esse ipsum dei filiũ. Marcus autem dixit, ℣ admirati sunt, verùm non intellexerunt. Ait enim: Et vehementer supra modum intra sese stupebant & admirabantur: neque enim intellexerunt de panibus: nam cor eorum obcæcatum erat. Est autem sensus dictorum huiusmodi, quod supra modum admirabantur eum veluti hominem qui talia posset, cùm maximè illum adorare oportuisset, tanquam deum omnia potentem. Volens autem ostendere quòd neque in prædicto panum miraculo se conuertissent ad id quod oportuit, addidit ℣ non intellexerunt neque de panibus. Adduxit autem causam cur non intellexerunt, dicẽs: Erat cor eorum obcæcatum. Nos tamen dicimus quòd simul vt ingressus est nauim Iesus, contige- C
runt ea quæ dixit Marcus: deinde dissoluta cæcitate, facta sunt ea quę scripsit Matthęus. Scire enim oportet, ℣ interdum quidem tenebatur cor discipulorum, nec poterant intelligere: quandoq; verò soluebatur & intelligebant: vtrunque autem diuina dispensatione contingebat. Et nos ergo quum demergi cœperimus tempestate perturbationum animi, Iesum inuocemus: & continuò porriget etiam nobis auxiliarem manum & extrahet nos.

Et quum traiecissent uenerunt in terram Gennesareth. Marcus autem dixit, ℣ compulit discipulos suos conscendere nauim & præcedere in vlteriorem ripam ad Bethsaidam. Ioannes verò quòd venerunt traiecto mari ad Capernaum. Sunt autem & Bethsaida & Capernaum in terra Gennesareth:

D stagnum verò Genneſaret vnitum erat Tiberiadi.

Quum q; agnouiſſent eum uiri loci illius, emiſerunt nuntios in totam uicinitatem illam: & obtulerunt ei omnes male habentes, ac deprecabantur eum, ut uel fimbriam ueſtimẽti eius tangerent: & quotquot tetigerunt, ſalui facti ſunt. Vidiſti quomodo diſcipuli paulatim profecerint? vide & multitudinẽ. Nõ iam ipſos in domum trahunt, neq; vt manus imponat quærunt, neque verbi iuſſum expetunt, ſed excelſius ac longè diuinius ſalutem accerſunt: illa enim quæ ſanguinis profluuio laborauerat, maiorem illis fidem induxerat.

Cap.15. *Tunc accedunt ad Ieſum ab Hieroſolymis Scribæ & Phariſæi dicentes: Quare diſcipuli tui trãſgrediũtur traditionẽ ſeniorũ. Nõ enim lauant manus ſuas quãdo panem edunt.* In vniuerſis qui-

E dem duodecim tribubus erant Scribæ & Phariſæi: cæteris tamen iniquiores erant qui ab Hieroſolymis erant, vtpote metropolim inhabitantes, ideóque faſtum maiorem præferentes. Viderant magnam populi fidem, & illam minuere conabantur: verùm in Chriſto nihil erat quod carpere poſſent: ſed diſcipulorum accuſabant non iniquitatem, ſed humani præcepti tranſgreſſionem. Neque enim iubebat lex diuina ne ederent priuſquam lauarent, ſed ſeniores populi.

Marci.7. Ait enim Marcus: Phariſæi omnéſq; Iudæi, niſi crebrò lauerint manus, non capiunt cibum, obſeruantes mordicus traditionem ſeniorum: & à foro reuertentes, niſi aſpergantur, non comedunt, multáq; ſunt alia quæ ſeruanda acceperunt,

F nempe lotiones poculorum & vrceorum, & æramentorum, & lectorum. Hæc quidem ait Marcus. πυγμὴ autem lauari (quẽ habet Marcus) eſt vſq; ad cubitũ lauari. (Aduerte quod vbi in Marco cum cæteris omnibus interpretibus vertentes dicimus, Crebro lauerint, loco dictionis, Crebro, habent Græca πυγμὴ, ideo dicit autor noſter q; πυγμὴ lauari, eſt vſque ad cubitum lauari: idq; ab etymologia deduci videtur. Eſt enim πυγμὴ, ἧς, pugnus, & πυγὼν ὠνος cubitus.) Lauabãt autem pocula, vrceos, æramenta & lectos, exiſtimantes ea hoc modo ſanctificari: aliáque multa huiuſmodi tradebant obſeruanda, legem quidem tranſgredientes, hæc autem ridicula obſeruantes. Diſcipuli verò frequenter illotis manibus edebant, non ſectantes iſta. Quomodo enim facere poterant, quum nunquam tale quippiam obſeruaſſent: ſed ſo-

lius virtutis curam haberent, corporales conſuetudines deſpicientes, eo quòd earum tranſgreſſio nullum animæ poſſet adferre nocumentum? A

CAPVT XXVIII. DE TRANSGRESSIONE PRAECEPTI DEI.

AT *ille reſpondens dixit eis: Quare & uos trãſgredimini præceptũ dei, propter traditionem ueſtram?* Non dixit, Benefaciunt tranſgrediendo, ne Iudæis contentionis occaſionem præberet. Nec dixit, Malefaciunt, ne huiuſmodi traditionem confirmaret. Neque eos calũniatur qui illam tradiderant, ne tanquam contumelioſum eum auerſarẽtur. Sed ſtatim ediuerſo de maiori peccato accuſat: oſtendens non oportere eos qui dei præceptum tranſgrediũtur, accuſare illos, qui hominũ traditionem præ- B tereunt. Deinde etiam dicit, q; dei præceptum tranſgrediuntur, & propter quam traditionem ſuam: ac illam præcipuè in medium adducit iniquitatem, quæ tunc inde emergebat.

Nam deus præcepit dicens, Honora patrẽ & matrem. Et, Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur. In libro Exodi ambo hæc præcepta habentur. De patre & matre. Exod. 20 & 21.

Vos autẽ dicitis: Quiſquis dixerit patri uel matri: Munus, quodcunq; ex me in tuũ uertitur cõmodum. Difficilis eſt horũ ordo verborum, niſi primùm rem enarremus. Seniores Iudæorũ docuerant iuuenes, vt prætextu diuini cultus parẽtes con- C temnerent. Si quis enim parẽtum peteret à filio ouem aut vitulũ, aut aliud quippiã, præcipiebant illis, vt dicerent: Munus eſt deo, quodcũq; ex me in tuũ vertitur cõmodum, hoc eſt, deo conſecratum eſt quodcũque à me lucrifacis: & ita docebant eos deſpicere parentes ac legẽ trãſgredi. Ignominia ſiquidem eſt, legiſq; trãſgreſſio, filios reſiſtere parentibus. Nam & ipſos parẽtes dei prætextu fraudabant re debita, & nec deo illam offerebant. Hęc itaq; rei narratio eſt. Nunc verò oportet & dicta interpretari. Vos autem dicitis: hoc eſt, vos interpretamini, vos docetis deceptionem illam humanam: Quiſquis dixerit patri vel matri, Munus eſt deo cõſecratum quicquid ex me in tuum vertitur commodum, ſiue quicquid ex me lucrifacere cupis. † †

† *Quidam autem per defectum interpretantur hoc dictum, di-*
D *centes: Deus quidem hæc uel illa præcepit: uos autem hæc reiicientes dicitis, Qui̇squis dixerit patri uel matri, Corban ſiue munus eſt deo quæſitum, quodcunq; ex me in tuum uertitur commodum, liberatus eſt. Hoc enim dicunt deficere utpote Iudæis notum ad quos dirigebat ſermonem.*

Et non honorabit patrem ſuum uel matrem ſuam. Et talis homo iam impudens effectus, deinceps non honorabit parentes ſuos.

Et irritum feciſtis præceptum dei propter traditionem ueſtram. Quum manifeſtè demonſtrauerit illos iniquitatis eſſe præceptores, ex conſequenti quoq; diſcipulos ſuos accuſatione liberauit, quòd illorum non ſeruarent traditionem, qui dei
E præceptum non ſeruabant.

Ieſa. 29. *Hypocritæ bene prophetauit de uobis Ieſaias.* Hypocritas illos dixit, quia legẽ ſeruare videbantur, ipſam tamen tranſgrediebantur. Prophetam autem in medium adducit, qui iam olim illos accuſabat de his, de quibus ipſe nunc eos accuſat: & ſe eum eſſe oſtendit, qui etiam illa per prophetam loquebatur.

Dicẽs: Appropinquat mihi populus hic ore ſuo, & labiis ſuis me honorat, cor autem eorum procul abeſt à me: ſed fruſtrà colunt me docẽtes doctrinas præcepta hominum. Poſtquàm dixit appropinquat mihi ore, interpretatus eſt hoc, addẽs: Et labiis me honorat, deum me eſſe confitens & creatorem ac dominum
F vniuerſi: Cor autẽ eorũ longè abeſt à me, nõ appropinquãs meis volũtatibus. Fruſtrà autem colunt me, quum mea non ſeruent præcepta, ſed doceant doctrinas quæ ſunt præcepta hominũ & non dei. Timeamus ergo & nos qui ſumus Chriſti populus, ne etiam aduerſum nos hæc dicantur.

Et aduocata turba dixit eis. Illos tanquam incurabiles reliquit, vbi ſilentium eis impoſuiſſet, eoſq; confudiſſet: cõuertit autem ſermonem ad turbam tãquam digniorem quæ audiat.

Audite & intelligite. Audite quod dico & intelligite illud. Hoc autem ait honorans illos, vt facilius ſuſcipiatur quod dicturus eſt.

Non quod intrat in os, impurum reddit hominem. Hoc eſt,
De eſcis. Non ſordes manuum illotarum quæ vnà cum eſcis in os in-

grediuntur, contaminant aut conſpurcant hominem, quia A
nec tangunt animam: ſolùm nanq; peccatum fœdũ eſt, quod animæ nocet. Talis autem dicti huius interpretatio inpti eſt. Aiunt autem & alteram profundius eſſe recluſam, puta q̃ nihil factum à deo, natura impurũ eſt. Ait enim Moſes: Et vidit deus quęcunque fecerat, & ecce bona valde. Di- Gene. 1.
cunt ergo hac profundiori interpretatione ciborum reiici obſeruationem, quam Iudæi ſeruabant. Nam cùm lex, quæ de cibis erat, allegoricum haberet intellectum, Iudęi qui nihil excelſum cogitare poterant, corporaliter & prout in cõſpicuo erant, omnia excipiebant.

Sed quod egreditur de ore, hoc impurum reddit hominem. Egreditur de ore omnis ſermo: ſed nunc de malo loquitur, B
qui cor pro fonte habet. In ſequentibus autem manifeſtiora reddit, quæ hic obſcurè dicta ſunt.

Tunc accedentes diſcipuli dixerunt ei: Noſti Phariſæos audito ſermone offenſos fuiſſe. Quo ſermone? Eo videlicet quo dicebat, Non quod intrat in os, impurum reddit hominem: ſubuertebat enim traditionem ſeniorum.

At ille reſpondens dixit: Omnis plantatio quam non plantauit pater meus cæleſtis eradicabitur. Plantationem nunc dicit traditionem ſeniorum, & præcepta hominum.

Sinite illos. Tanquam incurabiles. Ideo enim neque ipſe curauit illorum offenſionem, ſciens nihil illis profuturum eſſe quicquid diceret.

Duces ſunt cæci cæcorum. Cæcos vocat eos tanquam ani- C
mæ oculo à fluxu affectionum excæcatos, & quaſi non po- De incu-
tentes oculos intendere in lucem veritatis. Nec ſolum hoc, rabilibus
ſed & duces eorum, qui ab ignorantia ſcripturarum excæca cæcis.
ti ſunt. Grande ſiquidem malum eſt aliquem eſſe cæcum: eũ verò qui cæcus eſt, ducatum alteri cęco pręſtare, duplex certè malum eſt.

Porrò ſi cæcus cæco dux fuerit, ambo in foueam cadunt. Hoc manifeſtum eſt.

Reſpondens autem Petrus dixit ei: Edi̇ſſere nobis parabolã hãc. Marcus autem dixit: Et quum ingreſſus eſſet domum ſemo Marci. 7.
tus à turba, interrogauerũt eum diſcipuli eius de parabola. Cùm enim Petrus inchoaſſet, alij quoque pariter interrogauerunt. Parabolam autem vocant Hebræi ænigma & ſer-

D monem obscurum. Nam quia superius dixerat Christus, Quod egreditur de ore hoc impurum reddit hominẽ. Dein de sicut refert Marcus, subiunxerat, Si quis habet aures ad audiẽdum audiat, visus est eis sermo obscurus, & ideo para bolam illum vocantes de ipso interrogant.

Iesus autem dixit: *Adhuc & vos intelligentia caretis? Non intelligitis quòd quicquid intrat in os, in secessum* † *emittitur?* Omnia hæc per interrogationem legenda sunt. Marcus autem postquam dixit, & in secessum egreditur, addit, Quod purgat omnes escas, hoc est, puras relinquit. Dictæ enim sordes in secessum egressæ, pura relinquunt quæ intus remanent alimenta, quæ videlicet natura retinuit.

† † ἀφεδρὼν *quidem inter alia significat etiam corporis partem quà* E *sedetur. Eius autem compositum* ἀποφεδρεών, ὦνος *fimus est uel stercus quod secernitur.*

Quæ verò de ore egrediuntur, à corde exeunt, & illa impurum Supra. 12 *reddunt hominem.* Dixit enim etiam vigesimo secundo capite, quòd ex abundantia cordis os loquitur. Primùm enim in corde concupiscimus: deinde quod desideratum est, per os educim°, & ita quod foris ingreditur, rursum foras procedit: quod autem ab interioribus egreditur, adhuc intus manet & contaminat.

A corde enim egrediũtur cogitationes malæ, cædes, adulteria, for F *nicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ.* Marcus verò latius enumerat & alia: auaritiam, malitiam, dolum, impudicitiam, oculũ prauum, superbiam & stultitiam. Vt autem breuiter & apertè dicã, cogitationes malæ sunt nociuæ concupiscentiæ: cædes verò, furtum, falsum testimonium, auaritia, dolus & superbia nota sunt: adulterium autem est, ad alienã vxorem accedere: fornicatio verò ad eã quæ virum non habet: blasphemia autem esse deo cõtumeliosum vel ingratũ, aut illũ accusare: Malitia est cogitare mala aduersus aliquẽ, aut suspicari de illo quæ non oportet: impudicitia est concubitus cum masculo, aut si quæ est huiusmodi lasciuia: oculum autem malum vocat inuidiã: Stultitia verò propriè est Psal.13. non nosse deum: Dixit stultus, inquit, in corde suo, non est deus. Sunt autem & alia mala innumera quæ nunc prætermisit Christus, eo quòd sufficiant ea quæ dicta sunt, ad habendam etiam illorũ notitiam. Hæc ergo à corde dixit egredi, quoniam

di, quoniam ab illo principium habẽt. Horum autem prin- A
cipia concupiscẽtiæ sunt, quæ à corde solẽt emanare. Quia verò à corde, omnino etiam ab ore egrediuntur: quando in corde ebulliendo in modum mali humoris quod superfluum est euomi cogitur.

Hæc sunt quæ impurum reddunt hominem: illotis autem manibus comedere non impurum reddit hominem. Scientes & nos dein ceps quæ sint ea quæ hominem contaminãt, hanc sanè immundiciam abiiciamus, quę sordidam reddit animam. Si enim ipsa sit impura, etiam si totis fluminibus corpus laueris, nihil tibi proderit: illa verò, aqua lachrymarum & purificatione virtutum abluitur.

Et egressus inde Iesus secessit in partes Tyri & Sidonis. Hæ B
ciuitates Cananæorum erant. Quomodo ergo qui discipulis præcepit ne in viam gentium abirent, ipse abit? Non abit prædicaturus, sed vt paululum requiesceret. Ideo etiam Marci.7. postquam abiisset, ingressus domum, prout Marcus ait, neminem scire voluit, nec potuit latere.

CAPVT XXIX. DE PHOENICISSA SIVE CANANAEA

T *ecce mulier Cananæa à finibus illis egressa clamabat ad eum.* Marcus ait: Erat autem mulier Græ
E ca, Sira Phœnicissa †: hoc est Græca quidem C
religione, Syra verò lingua, Phœnicissa verò genere siue gente. Phœnices enim Chananæi dicebantur, eo quòd metropolim Phœniçen haberent. Hæc † ergo, quum famam quidẽ eius iam olim audisset, nũc verò quòd eò accessisset, sequuta est eius vestigia.

† *Syra Phœnicissa est cuiusque anima mentem quasi filiam habens, quæ materiæ tenetur amore: & ideo comitiali morbo laborat, ac discruciari dicitur.*

Dicens: Miserere mei domine fili Dauid: *Filia mea malè à dæmonio torquetur.* Filia quæ à dæmonio torquebatur relicto, eo φ omnino sensu careret, seipsam profert quasi maximè indigeat vt sui misereatur, quia morbum sentiebat, & ideo innumera sustinebat incõmoda. Filium autem Dauid eum vocat, quòd didicerat à genere dauid Christũ oriundum.

D Omnibus siquidem nominatissimus erat Dauid. Malè, inquit, à dæmonio torquetur, hoc est miserè.

Ipse autem nō respondit ei uerbum. Illa quidem altè vociferatur, dolorem qui latebat in corde significans: ipse verò penitus silet, sustinens donec omnis illius fides, animi modestia ac prudentia manifestaretur: quod vario modo facere solet in multis. Simul etiam vt ediuerso Iudæis ostenderet, qualem erga illos gereret affectum, quum infirmos eorum semel tantū rogatus, imò nec semel quidem, statim curabat: gentilium verò non ita.

E *Et accedentes discipuli eius rogabant illum dicentes: Dimitte illam quia clamat post nos.* Quod hic dicitur, rogabant, litera habet ἐρώτων, quod verbum licet vt plurimum interro-
Lucæ.14. gare significet, interdum tamen significat deprecari. Nā & hoc loco Marcus eo vtitur, quum de muliere loquens ait: ἐρώτα, hoc est, deprecabatur eum vt dæmonium eiiceret à filia sua. Et Lucas quinquagesimoquarto capite ἐρώτω, hoc
Lucæ.5. est deprecor te habe me excusatum. Est & vbi iubere significat, vt quum circa finem decimi capitis apud Lucam dicitur: Ingressus autem in vnam nauim quę erat Simonis ἐρώτησεν, id est iussit eum vt à terra abduceret pusillum. Tā quam præceptor enim iussit. Nam & paulò post quasi auctoritatem habens dixit, duc in altum.

At ille respondens dixit, Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel. Sufficiebat quidem silentium, vt eam in desperationem coniiceret: at responsio multò etiam amplius
F desperationem intendit. Respondit enim: Non sum missus nisi ad Iudæos, hos enim appellauit oues perditas domus
Supra.10 Israel. Nā decimonono quoque capite rursum ita dixit Apostolis.: Ite autē potiꝰ ad oues perditas domꝰ israel. Quid ergo mulier? Quum sese videret esse despectam, repudiatos etiam illos qui pro ea deprecarentur, non desperauit: nam magnam habebat fidem ac prudentiam: sed impudens est honesta impudentia: & iam relicto clamore qui eminus fiebat, proprius accessit. Nos autem non ita, sed vbi statim non assequimur, desistimus: quum proprius oporteret accedere, & feruentius orationi incumbere.

Porro illa quū accessisset, adorauit eum dicens: Domine adiuua me. Vsque tunc enim neque in illius conspectum ausa fuerat accedere indignam sese reputans.

A *Ille autem respondens dixit: Non est decens sumere panem filiorum & obijcere catellis.* Quantùm illa augebat petitionem, tantùm ipse repulsionem. Marcus ait quòd dixerit ei: Sine primùm saturari filios. Vndique enim ostendebat familiaritatem ac dilectionem erga Iudæos, eorumq; procurabat honorem. Filios quidem eos vocauit tanquam suos ac dilectos: Ethnicos verò catellos tanquam impuros ac sceleſtos. Panem autem dicit sanitatem non corporum tantùm verùm etiam animarum. Et vide mulieris prudentiam: Christi enim verbis perculsa, suum ab illis texit patrocinium.

At illa dixit: Vtique domine. Nam & catelli edunt de micis quæ cadunt à mensa dominorum suorum. Certè domine verè dixi B
sti: illi quidē sunt filij, ego verò vnà è catellis: ideoq; mei potius misereri oportet. Nam & catelli edunt de micis quę cadūt à mensa dominorum suorum. Quia ergo catella sum nō aliena sum, neque de micis participare prohibeor, sicut neque catelli: de micis inquam intellectualibus, id est sanitatibus collatis ab eo, qui nunc casu sese obtulit. Quod ergo adeo repulsa non discessit, fidei erat: quod verò se catellam est confessa, humilitatis: quod autem à Christi sermonibus patrocinium sibi aptauerit, prudētiæ. Propterea enim Christus sanitatē distulit, vt hęc manifesta fierēt: atque per illa huius philosophiā demōstraret, vtq; cōfunderentur Iudæi, adeo fide, humilitate ac prudentia à gentili C
muliere superati: præterea vt hæc videntes Apostoli, sume rent audaciam, quum postmodum ad gentes emitterentur. Iam itaque Christus illius fidem promulgat.

Tunc respondens Iesus dixit illi: O mulier magna est fides tua. Fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia eius ab illa hora. Marcus autem ait Christum ad illam dixisse: Propter hunc sermonem, abi: exiuit dæmonium à filia tua, hoc est, propter hunc sermonem quo sapienter admodum vsa es ad patrocinium. Etenim Saluator & fidem eius laudauit & prudentiam. Et ideo Matthæus quidem laudem fidei eius scripsit: Marcus verò prudentiæ. Tu autem considera quomodo quum Apostoli pro illa deprecati fuissent, nihilque effecissent, ipsa potius perfecit. Hinc enim docemur, quòd deus mauult

D nos pro nobisipsis obsecrare: discipuli enim maiori liberta te vtebantur, sed mulier magnam demonstrauit constantiã ac perseuerantiã. Et verè magna potest precationis assidui tas. Præfigurabat autem iuxta allegoriam Cananæa hæc mulier ecclesiam è gentibus congregandam, quæ dum in fi nibus suarum obseruantiarum permansit, filiam habebat à dæmonio agitatam, videlicet operationem dæmonibus sub iectam. vbi autem egressa est à finibus suis, oblita scilicet populi sui ac domus patris sui, Christi sermone digna effe. cta est, & à dæmonum violentia liberata.

E *Et progressus inde Iesus uenit iuxta mare galilææ, conscensõque monte sedebat illic.* interdum quidem ipse circumit, sanans eos qui mal è habent: quandoque autem sedet expectans eos quibus cura opus est: illud quidem sua bonitate, hoc verò, vt de infirmorum fide sumat experimentum. Frequenter autem in montem ascẽdit, propter suæ altitudinẽ diuinitatis: ac docens à solo eleuari eos, qui deo appropinquare cupiunt.

CAPVT. XXX. DE TVRBIS SANATIS.

Iuſrà.18. F ET *accesserunt ad eum turbæ multæ habentes secum claudos, cæcos, mutos, mutilos, aliósq; multos.* Κυλλοὶ (pro quo Mutilos vertimus) propriè dicuntur, qui manib⁹ carẽt, sicut trigesimoseptimo capite manifestius patebit. *Et iecerũt eos ad pedes Iesu: & sanauit illos.* Vide proficientem illorũ fidẽ. Neque enim amplius tãgũt fimbriam vestimenti eius, sed proiiciũt solũ ad pedes eius. & repẽte curat illos: non quòd maioris sint fidei quàm Cananæa, sed quòd Iudæi sint. vt ingratorum obturet ora Iudæorum, demonstrans illos maiori dignos supplicio. Ingratus enim quantò maioribus pluribusque afficitur beneficiis, tantò ad maiorem pœnam luendam est obnoxius.

Ita ut mirarentur turbæ, aspicientes mutos loqui, mutilos esse sanos, claudos ambulare, & cæcos uidere. Mirabantur propter eorum multitudinem qui curabantur, & propter curationis velocitatem.

Et glorificabant deum Israel. Deum ipsius Israel, hoc est, A qui ab Israelitis colebatur.

Iesus autẽ aduocatis discipulis suis dixit illis: Miseret me turbæ, quia iam triduum perseuerant mecum: nec habent quod edant. † † Admiranda erat tanta turbæ perseuerantia. Quare autem tacent discipuli, nec dicunt vt prius, Dimitte turbas, idque tribus iam elapsis diebus? Quia videbant illos perseuerantes, ac gaudentes super sanitatibus infirmorum, nec famem penitus sentientes. Fortassis autem & ad tertium vsque diem escas detulerant: ideo tunc demum ad miraculum accedit, quando in ciborum indigentia cõstituti sunt. Quare autem rursum illos in deserto pascit? Vtique ne in via deficerent, sicut ipse consequenter dicit: & vt confirmaret signum præcedentium quinque panum: vndique enim diuulgatũ erat, B vt quòd publicè factum fuerat.

† *Desertum intelligi potest humana natura, aut mundus iste: in quo assidui sunt ad sermonem uirtutis & cognitionis, qui propter fidem ac spem futurorum bonorum, mala patiũtur. Tres autẽ dies, tres animæ potentiæ per quas assidui sunt: per rationalem quidem inquirentes: per concupiscibilem uerò, quod quæsitum est desideran tes: per irascibilem autem, pro eo quod concupitum est decertãtes. Aut tres dies sunt tres leges generaliores: naturalis, scripta & euangelica, ad modũ diei illuminantes, & ad eius quod expedit operationem excitantes. Qui ergo secundum hos etiam tres dies, ad dei sermonem perseuerant, & pro unoquoque labores prõpto sustinent animo, nequaquam ieiuni relinquuntur, sed suscipiunt splendidũ ac diuinum cibum: pro naturali quidem lege, promptissimam efficaciã* C *eorum quæ naturali instinctu effici possunt: pro scripta uerò, ne affectiones quæ præter naturam insurgunt sequantur: pro euangelica autem, unionem ad deum ac deificationem.*

Et dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in uia. Marcus autem addit: Quidam enim eorum è longinquo venerũt. Vide *Marci. 8.* ergo domini humanitatem. Nam sciens naturam humanam cibo indigere, prouidet ei etiam non requisitus, cibumque præbet. Communicat autem cum discipulis, vt recordati miraculi quinque panum, offerant ei panes quos habent, & dicant: Multiplica etiam hos: sed non intellexerunt illi causam interrogationis: ideo rursus indigentiam obiiciunt.

Et dixit illi discipuli eius: Vnde nobis in deserto tam multi panes

D *ad saturandam turbam tantam?* Et prius & postea in deserto loco longè à ciuitatibus ac vicis hoc facit miraculũ, ne turbis videatur à propinqua ciuitate ac vico cibos deferre.

CAPVT XXXI. DE SEPTEM PANIBVS.

Marci. 6

ET *dicit illis Iesus: Quot panes habetis? At illi dixerunt: Septẽ & paucos pisciculos.* In quinque panibus hoc etiam interrogauit, sicut dixit Marcus, & ne sic quidem intellexerunt. Quòd si tãtæ eorum cęcitati indignaris, quòd quum adeò recens præteriisset illud miraculum, adeò velociter obliti sunt: admirare tamen

E quòd veritatem ita colant, vt scribentes, suos etiam defect⁹ non abscondant. Aduerte etiam quantum ventri dominabãtur. Quum enim essent in deserto, & tres dies demorarentur, septem tantum panes attulerant.

Et iussit turbis ut accumberent super terrã: sumptosque panes & pisces benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, discipuli verò turbæ. Et comederunt omnes ac saturati sunt. Similia prioribus & dicit & facit, vt prius miraculum ex omni parte eis ad memoriam reducat.

Et sustulerunt fragmentorum quæ superfuerant septem sportas plenas. Qui autem manducauerant erant quater mille præter mulieres & pueros. Quomodo ibi duodecim cophini superfue-

F rant, hic autem sportę septem, quum oporteret hic magis superesse? plures enim erant hic panes, & pauciores qui mãducauerant. Dicit Chrysostom⁹ sportas cophinis fuisse fortasse maiores. Vel alio quoque modo. Ita dispositum erat, vt huiusmodi fragmentorum diuersitas ac inæqualitas, indelebilẽ vtriusque miraculi memoriam conseruaret. Præterea & aliter. Ibi quidem cophinos æquali numero cum Apostolis fecit: hic autem sportas æquali numero cum panibus: vtrinq; docens facilè ei esse quod velit facere. Iam verò secretius etiam considerare oportet de illis quinque millibus, & de his quatuor millibus. Quinquies mille sunt imperfecti in virtute: quater autem mille sunt perfectiores. Multi siquidẽ sunt & isti & illi: semper tamen imperfectiores numero vincunt perfectiores. Edunt autem iuxta CHRISTVM, hoc est spi-

ritualiter intelligunt: imperfectiores quidem pauciora do- A
cumenta propter imbecillitatẽ, perfectiores verò plura propter eorum fortitudinem. Supersunt tamen plura ab imperfectioribus, eo quòd pauciora edant: à perfectioribꝰ autem pauciora, eò quòd pluribus alantur. Hæc sanè diximus nos simplicius ac manifestius: alij verò seipsos in subtiles disputationes demittentes, multam & anxiam contraxerunt de minimis rebus disceptationem ac molestiam: nec id in præsenti tantum loco, verùm etiam in aliis multis considerationibus, quas pro molestis habentes prætercurrimus.

Et dimissis turbis conscendit in nauim. Non abiit pedestri itinere, ne sequentes glorificarent eum.

Et uenit in fines Magdala. Marcus autem dicit quòd statim nauim ingressus cum discipulis suis, venit in partes Dalma- B
nutha: vtrumque enim cognomen regio illa habebat.

Quumque accessissent Pharisæi & Sadducæi tentantes rogabant Cap.16.
eum ut signum aliquod de cælo ostenderet ipsis. Hic rursum verbum ἐπερωτῶ non interrogare, sed deprecari significat, vt prædiximus. Signũ autem de cælo videre quærebant quod prodigiosè circa solem fieret, aut circa lunam, aut in stellis. Hoc verò tentantes quærebant: neque enim vt crederẽt, sed vt quasi Magum apprehenderent. Et alij quoque tẽtatores ante hos signum de cælo quæsiuerunt ab eo, sicut vigesimo tertio capite prędictũ est, & ibi aliam etiam quæras causam. *Supra.12.*

At ille respondens dixit eis. Marcus verò dixit quòd etiam ingemuit spiritu suo, hoc est, gemuit à spiritu, ab animo, q̃ nos possumus dicere ab intimo cordis. Nam quum tentan- C
tes ipsos cognouisset, ingemuit propter incurabilem illorũ malitiam, & dixit eis.

Quum cœperit esse uespera dicitis: Serenitas erit, nam rubet cælum. & manè: Hodie tempestas, rubet enim cælum triste. Hypocritæ faciem cæli nostis diiudicare, signa uerò temporum non potestis? Hypocritas hos nominauit, non solum tanquam alia dicentes, & alia sentientes, verumetiam tanquam habentes se pro sapientibus, quum essent insipientes. Dicit ergo: Apparentiam à cælo nostis diiudicare, quando serenitatem indicat, & quando tempestatem: signa verò temporum non potestis diiudicare? Quòd si sapientes essetis, cognosceretis vtique quòd hæc signa quæ in terra fiunt, præsentis sunt tem-

D poris: signa verò quæ de cælo fiunt, temporis sunt consummationis seculi. Tunc enim sol obscurabitur, & luna nó dabit splendorem suum, stellæque cadent de cælo.

Et respondens dixit eis: Generatio prava & adultera signum requirit, & signum non dabitur ei, nisi signũ Ionæ prophetæ. Hæc eodem modo dixit vigesimotertio capite, & in eo declarata sunt. Tu verò eorum excæcationem considera: quòd quũ Ionam nossent, ac præsentia verba & prius & nunc quoque audissent, noluerunt interrogare, ac discere quòd esset hoc signum quod diceret: tentatores enim erant sicut dictũ est: ideo etiam ipse relictis illis abscessit.

Infra.24. Supra.12.

Et relictis illis abiit. Marcus autem ait, quòd conscensa naui rursum abiit in vlteriorem ripam.

E *Et quum uenissent discipuli eius in ulteriorem ripam, obliti sunt panes † sumere.* Marcus autem dicit, quòd vnum tantum panem habebant secum in naui.

Marci.8.

† *Qui uidelicet eis sufficerent.*

CAPVT TRIGESIMVMSECVNDVM, EX FERMENTO PHARISAEorum & Sadducæorum.

F IEsus autem dixit eis: *Videte & cauete à fermento Phariſæorũ & Sadducæorum.* Marcus verò dixit, quòd etiam præcepit eis dicens: Videte & cauete à fermento Phariſæorum & fermento Herodis. Verbum autem Marci διασέλλετε (pro quo vertimus, præcepit) imprope capitur, sicut alia plurima apud Marcum. Significat enim vt plurimum distinguere, disputare vel explicare. Illa autem reduplicatio, Videte, cauete præcepti siue admonitionis exaggerationem demonstrat. Fermentũ verò Phariſæorum, Sadducęorum ac Herodis, vocat doctrinam Phariſęorum, Sadducæorum ac Herodianorum. De Phariſæis quidé & Sadducæis tertio capite, prædiximus: de Herodianis autẽ vigesimoprimo capite. Hanc verò doctrinã vocaui fermentum, vtpote acetosam ac marcidam.

Supra.3. Supra.12.

At illi cogitabant intra seſe dicentes, Panes non sumpsimus. Christus quidé fermẽtũ appellabat prædictorũ doctrinã, & ab hac abstinere præcipiebat: discipuli verò fermẽtũ, Iudaicos panes intelligẽtes, & de illorũ abstinentia præcepisse putãtes, cogitabãt apud seſe, hoc est, turbabãtur, phibiti quidem Iudaicos edere panes, vt opinabãtur, quũ tamẽ alios nó adferrent: dicentes tanquã pœnitentia ducti: Panes nõ sumpsimus à fidelibus qui nos excipiunt hospitio, vt eis pascamur si moram facere contingat. Quid ergo Christus, qui cogitationes illorum nouerat? Meritò propter vtrũque reprehendit illos, & quia existimabant eum præcepisse de ciborũ obseruatione, quam vtpote Iudaicam ipse antea reiecerat, quãdo docuit, quòd non id quod in os ingreditur impurum reddidit hominem: & quia de cibo soliciti erãt, quum secum haberent, eum qui cibum omnem subministraret.

A

Supra.15.

Quo cognito Iesus dixit eis: Quid cogitatis apud uosipsos exiguæ fidei homines, quòd panes non sumpsistis? Primùm cibi solicitudinem illis improperat dicens: Quid turbamini quòd panes alicunde non sumpsistis. Rursus autem vocat eos exiguæ fidei homines, quia non credebãt quòd ab ipso possent ali, sed ipsi sui curam habebant.

B

Nondum intelligitis neque recordamini quinque panum quũ homines essent quinquies mille, & quot cophinos sustuleritis? neq; septem panũ quum homines essent quater mille, & quot sportas sumpseritis? Marcus verò grauius eos increpasse ait, addens: Adhuc excæcatum habetis cor vestrum? oculos habentes nõ videtis, & aures habentes non auditis? Et quare non tunc improperauit potius eis quando dixerũt, Vnde nobis in deserto panes tam multi? Quia non erat æquum vt hos corã multis cõfunderet. Simul etiam expectans donec ædito duplici miraculo, grauior ac efficacior redderetur accusatio.

C

Quomodo non intelligitis quòd non de panibus dixerim uobis, Cauete à fermento Phariſæorum & Sadducæorum? Ecce iam obseruationem quoque ciborum illis improperat.

Tunc intellexerunt quòd non dixerit ut cauerent à fermento panis sed à doctrina Phariſæorum & Sadducæorum. Vidisti præmissam increpationem: vide etiam fructum eius: excitauit enim mentem illorum quæ dormiebat, & intellexerunt. Siquidem oportet non vbique mitem esse præceptorem, sed quandoque asperum fieri: & interdum quidem libere se tradere discipulis ad refocillationem: interdũ verò increpare ad correptionem: & hac varietate illorum procurare salutẽ.

CAPVT XXXIII. DE INTERROGATIONE APVD CAESAREAM.

D QVum autem uenisset Iesus in partes Cæsareæ Philippi, interrogabat discipulos suos dicens: *Quem me esse dicunt homines filium huius hominis?* Cæsaream hanc Philippus in honorem Cæsaris constructit. Erat autem & alia Cæsarea Stratonis. Et procul à Iudęis abductos discipulos interrogauit, vt sine timore liberè respõderẽt ad id quod interrogabãtur. Nec de Scribis & Pharisęis rogabat: illi enĩ ipsum manifestè cõtumelia afficiebant: sed de populari turba, quæ ab inuidia & malitia libera erat. Nã & Lucas dicit, Et factũ est quũ esset ipse solus orãs, erãt

E cũ eo & discipuli: & interrogauit illos dicẽs: Quẽ me dicũt
Lucæ. 9. esse turbę? Marcus verò ait, quòd in via interrogauerit eos.
Marci. 8. Est enim verisimile quòd quũ venisset in partes Cæsareę simul orabat & ambulabat. Filiũ verò hominis ait, hoc est, eũ, qui hominibus apparet nudus homo. Interrogauit autẽ non quasi ignorãs, sed dispẽsatorio modo, vt Petr⁹ diceret quòd sibi reuelatũ erat: & cæterorũ omniũ opiniones quę de ipso erant, reprobarentur tanquã erroneæ. Sciebat nanque quòd deus ac pater reuelauerat Petro de se, aperiens mentẽ eius. Vide autem quòd non circa prædicationis initia interrogauerit, sed postquam multa magnaque signa ediderat, postq̃ multa magnaq; docuerat: postq̃ sufficientes de sua diuinitate ac æquitate ad patrem, probationes euidentes tradiderat.

F At *illi dixerunt: Alii quidem Ioannem Baptistam: alii autẽ Eliã: alii uerò Ieremiam, aut unũ prophetarum. Ait illis: Vos autẽ quem me esse dicitis?* Vos, inquit, qui mecum semper conuersamini, & multam habetis experientiã meæ potentiæ, quæ & opere & sermone eluescit. Quum ergo diceret illis, Vos autem quẽ me esse dicitis significauit turbas non rectè dicere.

Respondens autem Simon Petrus dixit: Tu es Christus filius
Iosue. 3. *ille dei uiuentis.* Rursus Petrus vbique feruens prosilit &
Ezech. 18. præcedit. Viuentis autem dixit, quia scriptum est, Deus viuens ego sum. Et: Viuo ego dicit dominus: multaque similia, ad oppositam distinctionem mortuorum idolorum.

Et respondens Iesus dixit ei: Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & sanguis nõ reuelauit tibi, sed pater meus qui est in cælis. At-

qui prius etiam discipuli sedata tempestate filium dei esse A
confessi sunt, dicentes, Verè dei filius es, nec tamen beati *Supra. 14.*
prædicati sunt. Et alij quidam deum esse crediderũt, vt prę- *Supra. 8.*
diximus, sed nullus illorum beatificauit. Quid ergo dicendum est? Quòd omnes qui ipsum esse dei filiũ cõfessi sunt, aut deum esse crediderunt, non natura & propriè hæc illum esse opinabantur, sed adoptione, & secundum excellentiam virtutis, veluti etiã omnes sanctos, dei filios esse dicunt. Solus autem Petrus verè Christum, & natura & propriè filiũ dei hunc esse intellexit. Ideo quoq; volens Christus discipulis demõstrare, q̃ solus hic rectè cognouerit, & sine errore confessus sit, ipsum beatificat, tanquam assecutum diuinam de se reuelationem. Caro enim, inquit, & sanguis, hoc est, homo, non initiauit te ad sacram hanc de me confessionem, B
sed pater meus, tanquam huiusmodi confessione dignum.
* Quòd autem dicitur Bar, Hebraica dictio est, significans †
filium: erat siquidem filius cuiusdam Iona. Postquam ergo Petri opinionem confirmauit, & hunc à Deo edoctum esse demonstrauit, vide quibus eum dignetur bonis.

* *Aiũt enim Hebræi* בן יונה *ben Iona. Sed Chaldæis* כריונא *bar Iona sonat Latinis filium columbæ.*

Et ego dico tibi quòd tu es Petrus: & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Tu es Petrus, vt qui post abnegationẽ, fidei Petra futurus es: vel tanquam iam prudentia firmus. Itaq; super hanc firmitatem ædificabo ecclesiam meam, sicuti te ponam fundamentum credentium: Ecclesia enim fi- C
deles sunt. Hoc autem dixit, excitans eius prudentiam ad artem pascendarum ouium.

Et portæ inferi non præualebũt aduersus eã. Nõ dominabũtur ecclesię. Portas aũt inferorũ dicit blasphemias quę à gẽtibus ac hæreticis proferũtur. vtpote ad æternũ introducẽtes cruciatum: vel supplicia ab illis inflicta, quasi ad mortẽ carnis inducentia. Deinde alium quoque ponit honorem:

Et dabo tibi claues regni cælorum. Quum confessus esset ipsum dei filium esse legitimum, iam ei demonstrat suæ diuinitatis dignitatem, dicens: Aedificabo super te ecclesiam meam: & dabo tibi claues regni cælorum, videlicet vt ad illud introducas: siquidem clauigeri est introducere. Atqui donum hoc, cæterorum etiam fuit apostolorũ: sed primùm

huic datum est, quia primus hic filium dei legitimum esse Christum fassus est: ideo quoque post Saluatoris in cælum assumptionem, præ omnibus lõgo docuit tempore, multõsque introduxit ad fidem.

Et quodcunq; ligaueris super terram, erit ligatum in cælis: & quodcunq; solueris super terram, erit solutum in cælis. Etiam & hoc clauigeri proprium est. Ligare autem, dicit non ignoscere: soluere verò, ignoscere. Promittit ergo: Quodcunq; peccatum non condonaueris super terram, neq; in cælo condonabitur á deo: & quodcunq; condonaueris hic, erit & ibi condonatum. Sed & Marcus & Lucas breuitatis causa Petri responsionem per compendium dixerunt: ideo & beatitudinem eius & alium honorem tacuerunt: simul etiam scientes eum abundè honoratũ. Matthæus verò diligentiæ gratia hæc omnia conscripsit, pariter etiam Apostolorum principem honorans.

Tũc præcepit discipulis suis, ut nemini dicerẽt, ꝙ ipse esset Christus. Marcus autẽ dixit, Et interminatus est illis ne cui de se dicerent. Lucas verò interminatus præcepit eis ne cui hoc dicerent. Vnde liquet ꝙ hic in Matthæo sumitur verbum, διεστείλατο, pro, Præcepit: & apud Marcum ἐπετίμησε, hoc est, interminatus est, pro, Cõfirmando præcepit: & similiter eius participium ἐπιτιμήσας apud Lucam. Vt nemini dicerent ꝙ ipse esset Christus, naturalis videlicet dei filius, sicut Petrus confessus est. Necessarium siquidem erat, vt hoc ab ipso patre reuelaretur, ab ipso autem filio autem mortem suam cõfirmaretur, & á solis discipulis cognosceretur, vtpote qui popularibus perfectiores erãt, & quasi cõmunes orbis magistri: populares verò id nunc scire noluit vsq; ad resurrectionẽ suam á mortuis: ne si nũc discerẽt illũ natura esse dei filiũ, & natura deum: postea videtes eum ignominiosè cõtumeliis affectum, & indigna patiẽtem, ac acerbè interẽptum, offenderẽtur: & rursum ad priorem incredulitatem recurrerẽt, ægréq; ab ea reuocarẽtur. Nam si discipulos etiã, qui popularibus perfectiores erant, offenderũt non solum hæc conspecta, verumetiam de his rebus habiti sermones: quid non passæ fuissent imperfectę turbę dum hęc cõspexissent, maximè ignorantes passionis mysterium, quod ipsis quoq; discipulis erat receptu difficile? Nã & hi, quãdo post Saluatoris in cælũ ascẽsionẽ, venit super eos spiritus sanctus, tũc demum diuina gratia repleti, humanis cogitationibus abiectis, omnia cognouerunt mysteria. Verùm semper ad id vsque tẽpus omnia ad humanitatem pertinentia offendebant illos. Propter hoc ergo, vt dictum est, noluit á popularibus sciri, ꝙ natura dei filius esset, & natura deus: idq; multis modis præcepit discipulis. Quando verò completis ac finitis omnibus quæ offendere poterant, prædicaturus illum erat natura deum esse sol obscuratus, velũ tẽpli dissciissum, terra cõcussa, petræ diruptæ, & corpora sanctorũ qui dormierant excitata, ipsęque glorioscè á mortuis resurgens, tunc sanè effulsit virtus diuinitatis eius, & indubitata erat demõstratio. Simul quoq; immissurus erat spiritus sanctus intellectũ, nõ solis discipulis, sed omnibus etiam credentibus: & tunc iam demum omnibus publicari volebat, & diuinitatis & passionis suæ mysterium, vt absque vllo offendiculo prædicatio procederet.

Ex eo tẽpore cœpit Iesus indicare discipulis suis, ꝙ oporteret eũ abire Ierosolyma: multáque pati á senioribus & principibus sacerdotũ ac scribis, & occidi, tertiáq; die resurgere. Ex eo tẽpore, ex quo firmiter cognouerunt discipuli, ꝙ naturalis esset dei filius: tũc enim demũ cœpit demonstrare siue prædicere illis quæ passurus erat: vt hęc præsciẽtes tẽpore passionis non offenderẽtur, neq; suspicarẽtur ꝙ propter naturæ imbecillitatem pateretur. Quo enim pacto id fieret de eo, qui prænouit & & prædicit, ac festinat potius vt patiatur.

Et assumẽs eũ Petrus cœpit reprehẽdere illũ. Assumẽs, hoc est seorsim accipiens. Audito enim ꝙ moriturus esset, grauiter tulit: Nam id sua diuinitate indignum putauit: ideoq; quasi iam sumpta libertate, eó ꝙ beatificatus esset, seorsim increpauit illũ siue reprehẽdit. Scire enim oportet ꝙ hoc verbũ ἐπετίμησε (pro quo vt plurimũ vertimus Increpauit aut interminatus est) apud euangelistas interdum quidem significat silẽtium imponere siue os obstruere: vt de dæmone qui dicebat se nosse Christum, ꝙ sanctus ille dei esset. Ait enim ἐπετίμησε, hoc est, increpauit illum, siue silentium imposuit. Interdum autem significat Refrenauit siue imperauit: vt & ἐπετίμησε, id est, imperauit ventis & mari, siue refrenauit. Quandoque verò denotat Confirmauit: vt cùm dicitur ἐπι-

Marci. 1.

Supra. 8.

D ἐπετίμησε eis, hoc est, confirmauit illos ne cui de se dicerent.
Marci. 8. Quandoque autem Reprehendit: vt est id de quo erat sermo. Interdum quoque increpauit vel corripuit: vt est illud
Infra. 19. ἐπετίμησε id est increpauit Petrum, vt statim cõsequenter dicemus: Est & vbi significat, Prohibuit, vt in fine quadragesimi capitis inueniemus.

Dicens: Propitius tibi sis domine, non erit tibi hoc. Tanquam cõsulens hoc ait, vt ingenuus amicus. Quod autem dicitur, Propitius tibi sis, consueto more locutus est. Moris enim erat hoc dicere eum, qui indignaretur absurdum quippiam dicenti: vt, Propitius tibi sit deus ob talem sermonem. Id verò quod addit, Non erit tibi hoc, tãtundem est acsi diceret: Ne contingat tibi hoc quod dicis.

E *At ille conuersus dixit* Petro: *Abi post me Satana.* Marcus autem dixit ꝙ conuersus & intuitus discipulos suos, increpauit siue corripuit Petrum. Etenim voluit illos quoque increpationem audire ac castigari, qui idem quod Petrus patiebantur. Satanam autem eum vocat, quasi in hoc Satanam imitantem, quòd Christum occidi nolebat. Siquidem neque Satanas Christum occidi volebat, vt mendaces videretur prophetiæ quæ de morte eius loquebãtur: & ne mors carnis huius, fieret mors suæ potestatis: quanquã ipse propria victus malitia Iudæos ad eius cædem incitauit. Potest autem & aliter dici: ꝙ quia Satanas aduersarius dicitur, Petrus autem prohibens Christum mori, non sequebatur eius voluntatem, sed aduersabatur, ait ei Saluator: Abi post me
F Satana, hoc est, sequere me aduersarie.

Obstaculo mihi es. Impedimento mihi es, aduersarius meæ voluntati. Deinde dicit etiam causam propter quam aduersabatur.

Quia non sapis ea quæ dei sunt, sed ea quæ sunt hominum. Hoc inquit, pateris, quia non diuino, sed humano modo sapis. Etenim si diuina gustares, vtique dignum me iudicares, qui moriar pro mundo: quia verò humana sapis, potius indignũ me iudicas qui moriar. Tu verò mihi cõsidera eum qui paulò ante maximè beatus prædicatus est, nunc maximè increpatum, & ad correptionem suæ audaciæ: & vt intelligas ꝙ Saluator non sit personarum acceptor: quum enim rectè loquutus est, beatum prædicauit illum: quando autem non re-

ctè increpauit. Rectè quidem locutus est in his quæ per re- A
uelationem diuinitus accepit: non rectè verò locutus est in his quæ à seipso dixit.

Tunc Iesus dixit discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Marcus & Lucas aiunt etiam ad turbas, & simpliciter ad omnes hæc illum dixisse. Dixit autem hæc confirmans non solum non esse indecens vt ipse moriatur, sed neq; posse quẽpiam suum esse discipulum, nisi & ille moriatur pro honesto. Si quis, inquit, vult post me venire, siue sequi me tanquam discipulus & imitator, abneget semetipsum, dico sanè suiipsius voluntatem, voluptatum ac vitæ amorem, aut suũ proprium corpus, non parcẽs illi laboranti & afflicto, sed exponat illud periculis: & tollat crucem suam, siue ferat in B
memoria suam mortem. Per crucem enim mortem significauit: quia tunc mortis instrumentum erat crux: semper sui ipsius cędem expectet, semper ad mortẽ paratus sit, & quotidie voluntate moriatur. Alio etiam modo prẽsens dictum interpretati sumus decimonono capite. Vide autem quomodo dixerit. Si quis * vult, siue vir siue mulier, siue prẽsidẽs, siue cui alius præsidet: Si velit: neminẽ enim inuitum cogit. Ne putes autem ꝙ mala pati solum sufficiat: nam & latrones & deprædatores ac magi, aliique praui homines innumera mala patiuntur, addidit: Et sequatur me, docens nõ solum oportere talia pati, sed etiam se sequi, hoc est, per ve
stigia conuersationis ipsius incedere. C
* *Tis enim Græcis tam fœmininum est quam masculinum, ut etiã Quis interdum apud Latinos.*

Quisquis enim voluerit animam suam saluare, perdet eam: quisquis autem perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Dixit etiam hęc decimonono capite: quære ergo ibi horum interpretationem. Marcus autem dixit, Propter me & euangelium, hoc est, propter me & meam doctrinam.

Quid enim prodest homini si totum mundum lucrifecerit, animæ uerò suæ iacturam fecerit? Impossibile quidem est quempiam totum mundum lucrifacere: si tamen possibile foret, nulla esset vtilitas. Siquidẽ omnia quæ mũdi sunt, mortalia sunt, anima verò immortalis: & horum sanè delectatio tẽporalis, illius verò suppliciũ sempiternum. Deinde auget & terro-

rem. Inde enim plerunq; meliores reddere solet auditores.

Aut quid dabit homo cõmutationis pro anima sua? Si enim neq; mũdus totus correspõdens est animæ rationali, quid dabit quispiã cõmutationis vt hãc ab æterno supplicio eripiat? Certè nihil. Omnib⁹ itaq; relictis, huius curã habere solius oportet, cuius iactura est maximè mortalis, & ob quam perditam nulla potest dari cõmutatio. Vt autem discant ꝙ segnibus non sine vltione erit sua segnities, neque sedulis prẽmio carebit sua sedulitas: vtque illi amplius terreantur, hi verò maiorem accipiant consolationem, dicit.

Filius enim hominis uenturus est in gloria patris sui cũ angelis suis: & tũc reddet unicuiq; iuxta id quod operatus est. Simul demõstrauit ꝙ eandem habeat cum patre gloriam. In gloria, E inquit, patris sui. Quòd si eandem habet gloriam, eiusdem vtique substantiæ est & potentiæ ac diuinitatis: quorum enim gloria est eadem, horum & cętera quoque sunt eadem.

Amen dico uobis: Sũt quidã de hic stãtibus, qui non gustabũt mortem, donec uiderint filium hominis uenientem in regno suo. Postq̃ de seipso dixit, ꝙ futurum est vt veniat in gloria cũ satellitio ac comitatu & præmissione angelorum: cognito ꝙ discipuli de hoc sermone diffiderent, confirmat illum: prẽmit tens ꝙ nõ multò post quidam se visuri essent in gloria: hãc enim regnum nũc vocauit. Significabat autem suæ trãsformationis splendorem, quem post breue tẽpus demonstratu rus erat Petro, Iacobo & Ioãni: Nam de his dixit, Sunt quidam hic stantes. Regnum autem suum, siue gloriam suam, F splendorem illum nominauit, cum quo postmodum descen surus est, quando reddet vnicuique iuxta id quod operatus

Rom.2. est. Venientem verò dixit, hoc est, apparentem.

Cap.17. Luc.9. *Et post sex dies assumit Iesus Petrum & Iacobũ ac Ioãnem fratrem eius.* Lucas autẽ dixit, Post octo: nec tamen contrarius est. Siquidẽ annumerauit ille & duos dies alios, hũc videlicet quo prædicta locutus est Iesus discipulis, & eum quo illos assumpsit: Matthęus verò vtroque prætermisso, medios tantum enumerauit. Quare autem solos hos tres assumpsit, non modò tantum, sed & aliâs frequentius, sicut in progressu inueniemus? Quia cæteris discipulis pręstãtiores erant: Petrus quidem eo quòd valde diligeret eum, propter fidei feruorem, Ioannes verò, quia plurimùm diligebatur ab illo, propter virtutum excellentiã, Iacobus autẽ quia grauis admodum erat Iudæis intantũ vt Herodes occiso illo maximam præstiterit gratiam Iudæis. Vide autem quomodo Matthæus nõ occultauerit illos, qui sibi prępositi sunt. Hoc autem & Ioannes plerisque in locis facit, pręcipua Petri encomia libenter describens: Apostolorũ nãq; chorus expers erat inuidię. Ideo autẽ quũ dixisset Christus, Sũt quidã de hic stantibus, horũ occultauit nomina, ne cæteros contristaret: nam indignos sese arbitrati, doluissent se despici.

A Acto,12

Iohan.21

Et subduxit illos in montem excelsum seorsim. Lucas autem dicit, quòd assumpsit illos, ascenditq; in montem vt oraret. B

CAPVT XXXIIII DE TRANSFORMATIONE CHRISTI.

T *transformatus est coram illis: resplenduitque facies eius sicut sol, uestimenta uerò eius facta sunt candida sicut lumen.* Subducit illos in montem excelsum, vt à nullo alio conspici possit: ideo etiam addit, Seorsim. Nihil enim faciebat ad gloriam, sed omnia ad vtilitatem. Præterea vt discamus oportere à terrena subleuari humilitate eum, qui diuina contemplatione dignus habendus est. Et transformatus est, corpore quidem in propria figura manente, diuino verò splendore modicum quid dam in eo detegente, ac faciem eius illustrãte, speciemque illius ad maiorem dei similitudinem immutãte. Coram eis C autem, ne transformatum ipsum intuiti ălterum esse suspicarẽtur: vtque scirent eũ facillimè quod velit facere posse. Splẽduit verò facies eius sicut sol, quia ita illis apparuit: ille enim supra solẽ erat. diuinus quidam & ineffabilis. Vestimenta autem eius facta sunt candida sicut lumen, diffuso etiam in illa splendore: Itaque si nostrũ quoque aliquis Iesum vt petrus amauerit, & amatus ab eo fuerit vt Ioãnes, ac inimicis illius grauis fuerit vt Iacob⁹: inimici verò illi⁹ prę cipui sunt dæmones: subducetur ab eo in mõtem excelsum, siue in altitudinẽ cognitionis: & gloriã illius intuebitur, quantũ homini permissum est: dico sanè mysteria quæ multis occultata sunt ac inuisa. Non erit autem ptæter intẽtum aut intempestiuum, vt dicamus faciem Iesu intellectum sermonum illius: vestimenta verò eius dictiones sermonum,

D quibus occultatus in eis intellectus tanquã vestimentis in duitur: talisq; eius facies apparebit, splendẽs ac illuminãs eos qui in illã defigũt oculos: & rursum talia eius vestimẽta cãdida sunt, nihilq; tenebrosum aut obscurum habẽtia.

Et ecce uisi sunt Moses & Elias cum eo loquentes. Propter multas causas secum astare fecit Mosen & Eliã. Quia enim
Supra. 16 turbæ dicebant: hi quidem Ioannem esse baptistam, alij autem Eliam, alij verò Ieremiam, aut vnũ veterum prophetarum: constituit coram se tanquã seruos, eos qui in veteri testamẽto insigniores refulserant, vt discrimẽ quod est inter se & illos appareat, & quantũ ipse ab illis differat. Hæc ita
Ioan. 10. que vna fuit causa. Altera rursum: quia accusabant illum de legis transgressione dicentes, Non est hic à deo, quia sabbathum non custodit: Rursusque blasphemię eum accusabãt, & quòd dei gloriam sibi vendicaret dicẽtes, de bono opere
E non lapidamus te, sed de blasphemia, & quia homo quũ sis facis teipsum deum: astare fecit coram se Mosen, vt ostenderet quòd si legis transgressor esset, nequaquam in modũ serui legislator sibi astitisset: Eliam verò, vt appareat ꝙ si blasphemus esset, nequaquã is qui semper dei gloriã vehemẽter amauerat ac tuit⁹ fuerat, tãquã seru⁹ illi astaret qui deo cõtrarius esset. Tertia quoq; causa, vt mortis vitęq; dominus cognosceretur. Moses enĩ mortu⁹ erat, Elias autẽ viu⁹ & vt vidẽtes postmodũ discipuli illũ moriẽtẽ, intelligerẽt quòd hæc volũtariè pateretur, & cogitarẽt quòd nequaquã moreretur inuitus, q mortis vitęq; esset domin⁹. † Potest
† & alia addi causa ꝙ hos propter discipulos adduxit, vt ad eorũ imitationẽ excitarẽtur. Siqdẽ Moses linguę tardioris
F erat, Elias verò durior ac asperior: ãbo etiã inopes erãt, & aduersus tyrãnos magna loquẽdi libertate visi sunt, Moses quidẽ aduersus Pharaonẽ, Elias verò aduersꝰ Achab: & à pessimis hominib⁹ qui à se magis affecti erãt beneficiis, plurima passi sunt pericula, & nec sic destiterũt eos ad bonũ semper dirigere. Vtq; vehemẽtius imitarẽtur Mosis quidẽ cle-
Exod. 6. 7. 8. mentiam, Eliæ verò zelum quẽ pro deo gerebat: vtriusque autem administrationem, laborumque tolerantiam: millies nãque quòd in se erat pro dei beneplacitis moriebãtur, & pro populo sibi concredito, suãsque perdendo animas inuenerunt eas. Colloquebãtur autem cum eo, ostendẽtes quòd

lex quę per Mosen data erat, ac sermo qui per prophetas de A
morte eius fuerat, conformiter cum illo pręsignauerãt: ille quidem in figuris victimarũ, hic autẽ in diuersis vaticiniis. Lucas verò dicit quòd etiã hi in gloria siue splendore apparuerunt: vt discamus quòd omnes qui secundum deũ vixerunt, diuinũ induunt splendorem. Quid autẽ colloquebantur cum eo? Rursus hoc docuit Lucas, dicens quòd dicebãt *Luc. 9.*
excessum eius quem cõpleturus erat Ierosolymis, excessum vocans ab hac vita exitũ siue transitum. Quædã autem exemplaria non ἔξοδον, id est, Excessum sed ἄνοδον, id est, Gloriam habẽt: nam gloria quoque appellatur crux ipsa. Aliis siquidem omnibus probrũ erat vtpote magnorũ pœna criminũ: soli verò Christo gloria facta est, magni videlicet erga nos amoris præmiũ. Quis enim gratũ habens animũ, au B
diẽs quod qui omni dignus erat honore, huiusmodi pro nostra salute perpessus est ignominiam, nõ glorificabit illum? Est & altera ratio iuxta quã dicitur, Crux gloria eius, quam suo referemus tempore. Interim vero Moses & Elias dicebant excessum eius, & gloriam eius, hoc est loquebãtur de exitu, vel de gloria eius, siue de cruce eius, quomodo cruci figendus erat. Dignum est autẽ, vt inquiramus vnde discipuli post tã multos annos Mosen & Eliã agnouerunt. Neq; enim apud Hebræos erãt imaginum tabulæ. Dicimus ergo quòd in libris quidã vetustiorũ Hebręorũ species insigniũ virorũ posteris reliquerant, quas legẽtes, inde eos agnoscebant. Verisimile quoq; est, ex traditionibus viua voce tradi
tis, in memoria habitas fuisse illorũ species aut figuras. For C
tasse autem & ex diuina reuelatione illos agnouerunt.

† *Aut etiam aliter: Iuxta Christum apparent Moses & Elias,* † *significantes quòd mysteria legalia ac prophetalia in unum intendunt Christum, & ea quæ Christi sunt præsignant.*

Respondens autem Petrus dixit Iesu: Domine bonum est nos hic esse: si uis faciamus hic tria tabernacula. † *tibi unum, & Mosi* † *unum, & Eliæ unũ.* Quum Petrus vehementer præceptorẽ amaret, nec vellet eum abire Ierosolyma, ne eo digressus pateretur, sicut prædixerat: palam quidem non audet eũ prohibere, ne rursum increpareretur: viso autem quòd mons magnam haberet securitatẽ, vtpote insidiatoribus incognitus: simul autem Mosen & Eliã idoneos qui vlciscerẽtur. Nam *4 Reg. 1.*

D ille plurimas Gentes deuicerat, hic verò ignem super qnin-
quagenarios de cœlo detraxerat: cõsulit illi dicens: Bonũ,
est nos hic esse. Cognito autẽ quòd malè loquutus fuisset
ex propria mente statuens, addidit, Si vis faciamus hic tria
tabernacula, tibi vnum, & Mosi vnum, & Eliæ vnum. Quid
ais ô Petre? Pauloante naturalem hunc dei filium confessus
es, nũc autẽ cũ seruis dominũ cõnumerãs, etiã ab ipsis ser-
uãdum eum speras? Vide quomodo ante passionẽ imperfe-
cti admodũ erant discipuli. Simul autẽ Petrus duplam tunc
mẽtis commotionẽ sustinebat: hinc quidẽ trepidãs pro ma
gistro, illinc verò à supernaturali illo aspectu turbatus est
& cõfusus, taliaque loquebatur, nesciẽs, quid diceret, sicut
E dixit Lucas, hoc est quòd inconsideratè loqueretur. Marcus
Marci.9. autem ait: Neq; enim sciebat quid loquuturus esset, id est,
Lucæ.9. nõ nouerat quid aliud melius loquuturus esset vel loqui
posset. Deinde addidit & causam dicẽs q̃ erãt exterriti. Lu
cas verò scripsit, q̃ erãt somno grauati: Exterriti quidẽ visa
specie plusquã humana: Grauabãtur autẽ somno prę sopo-
re qui à splẽdore procedebat: neq; enim nox erat sed dies,
splẽdoris tamẽ excessus obscurabat illorum oculos, ac mẽtẽ
aggrauabat, donec perfectè experrecti, sicut dixit Lucas, si-
ue ad se à tali sopore & obtenebratione reuersi, viderunt,
quãtum possibile erat, gloriam eius. Petrus itaq; confusam
adhuc mẽtẽ habens, inconsiderata & incõgrua loquebatur.

✝ ✝ *Tria tabernacula intelligi possent tres ad salutẽ dispositiones,*
F *uidelicet operatiõis, cõtẽplationis, & theologiæ. Operationis itá-*
que typus fuit Elias fortis ac tẽperatus. Contẽplationis Moses le-
gislator ac iuris dator. Theologiæ verò Christ⁹ utpote omnimo
de perfectus. Hæc autem tabernacula sunt, cõparatione futurarũ
quietum incomparabiliter meliorum.

Adhuc eo loquẽte, ecce nubes lucida obũbrauit illos, & ecce vox
Psal.103. *de nube.* Nubes & vox, vt certiores redderentur dei esse vo
Exodi.19 cem: didicerant enim quòd deus in nube veheretur: Ponẽs
inquit nubes ascensum suũ: multaq; huiusmodi frequẽter
habet scriptura. Cõsidera verò quo pacto dum minatur, ob
scuram ponit circa se nubem, vt super Sina: nunc autem fi-
lium ostendere volens, lucidam illam habet.

Supra.3. *Dicens: Hic est filius meus dilect⁹, in quo mihi complacitum est.*
Hæc tertio etiã capite quũ Saluator baptizaretur dixit, cœ

litus pater: sed ibi propter circũstantiũ multitudinẽ, hic au- A
tem maximè propter Petrũ: ac si diceret vox patris: Quid ti
mes ô Petre de Iesu: hic est filius meus: nec simpliciter fili⁹,
vt hi qui per virtutẽ à me sunt adoptati, sed dilect⁹ siue ele-
ctus tãquã vnigenitus: nec id tãtũ, verũetiã in quo mihi cõ-
placitum est, hoc est in quo requiesco, in quo oblector, vt in
vnanimi & æquali mihi: ne ergo illi timeas. Quãtũcũq; enĩ
illũ diligas, nõ adeò eũ diligis vt ego. Triplex est nãq; apud
me vis amoris erga illũ. Siquidẽ tanq̃ filiũ illũ diligo, & tã-
quã dilectũ, & tanquã me recreantẽ mihiq̃ placentẽ. Re-
liquũ est igitur, vt si huius non fidis potentiæ, at meæ fidas.
Nemo enim adeò dilectum irrationabili causa destituit.

Ipsum audite. Huic obedite: huic credite, si quid aut dixe
rit aut fecerit. Quòd si etiam crucifigi voluerit, nemo illi B
obsistat: vos enim ignoratis dispensationis suæ mysterium.
Nam quicquid ipse & dicit & facit, mea volũtate & dicit &
facit, Ipsum itaque audite, lege Mosaica, propheticisq̃ sa-
crorum initiationibus relictis: complementum siquidem le
gis ac prophetarum est Christus: & iam omnia illa comple-
ta sunt, vtpote quæ vsque ad hunc solum protendebantur.

Et audita uoce, discipuli prociderũt in faciẽ suam, & territi sunt
uehementer. Atqui prius etiã in Iordane vox facta est huiusmodi: & post hæc rursum quando tonitru dicebant factum Ioan.12.
esse: & nullus quicquam tale passus est: quomodo ergo nũc
hi prociderunt in faciem suam? Quia altitudo magna erat,
profundaq; solitudo ac multũ silentium. Prętera transfor-
matio facta est horroris plena, & lux immortalis eluxit, ac C
subito desuper circumposita nube, voceq̃ super eos dela-
psa, meritò perculsi sunt & exterriti. Potest quoque & aliter
dici quòd prociderunt in faciem suam, hoc est adorauerunt.

Et accedens Iesus tetigit eos dicens: Surgite & nolite timere.
Miseratus est imbecillitatem eorum, & cito soluit timorem.

Eleuatis autẽ oculis suis neminẽ uiderũt nisi Iesum solũ. Vt cer-
tiores redderẽtur q̃ de ipso facta esset vox, sol⁹iã illis videt.

Et descẽdẽtib⁹ illis de mõte præcepit eis Iesus dicẽs: Nemini dixe-
ritis uisionẽ, donec fili⁹ hominis à mortuis resurgat. Quãtò enim
maiora de eo dixisset, tãtò difficili⁹ credibilia viderẽtur. Iu
bet ergo visionẽ hanc ab illis occultari, quia futurũ erat, vt
neq; ipsi persuadere possent: & Iudæi magis exasperarẽtur.

D Et *interrogauerunt eum discipuli eius dicentes*: *Quid ergo Scribæ dicunt quòd Eliam oporteat uenire primùm?* De diuinitate eius iam ad plenum edocti, & à Petri confessione, & à trãsformatione, & à cælesti voce, interrogant: Quũ tu sis Christus, quare Scribæ dicunt quòd Eliam oporteat venire ante Christum? quo modo non venit hic ante te? Hoc itaque interrogauerunt discipuli. Scire autem oportet, quòd scriptu rę duos Christi aduentus dicũt, eum videlicet qui factus est & futurum. De vtroque docuit Paulus: de priori quidẽ, Ap
Titum.2. paruit inquit gratia dei salutaris. De posteriori verò: Exp=
Ibidem. ectantes beatam spem & apparitionem magni dei, & Saluato
ris nostri Iesu Christi. Et prioris quidem factus est Ioannes
Malac. 4. præcursor: posterioris verò fiet præcursor Elias, de quo di
E cit propheta Malachias: Mittam vobis Eliam Thesbytẽ, qui restituet cor patris ad filium, hoc est qui conuertet corda Iudæorum qui tunc superfuerint, ad Apostolos, vt obediãt doctrinis eorũ, credãtq; Christo. Patres enim apostolorũ erãt Iudæi. Sed Scribæ duos Christi aduẽt° in vnũ cõfundentes, & posteriorẽ in priorẽ cõtrahentes, de solo posteriori docebãt populũ: & propterea Christũ non suscipiebant dicẽtes, quòd Eliam oportet venire primùm, & mox Christum. Sed nunc Christus de duobus apertè docet Aduerte ergo:

Iesus autem respondens dixit eis. Elias quidem veniet primũ, & restituet omnia. Dico autem vobis quòd Elias iam venit, & non cognouerunt eum. Elias quidem prior siue Thesbites nondum venit: veniet autem circa secundum meum aduentum: & re-
F stituet omnem qui ei crediderit: hoc est cõuertet cor patris ad filiũ, vt ait propheta Malachias. Dico autem vobis quòd Elias secundus siue Baptista iam venit circa primum meum aduentum, vt dicunt scripturæ: & non cognouerunt scribæ quòd etiam hic esset Elias tanquam præcursor. Non cognouerunt autem eum vtpote malè intelligentes scripturas.

Sed fecerunt in eo quæcunque voluerunt. Herodes videlicet: multa enim in eum fecit, in carcerem illum iniiciens: deinde amputatum caput deferri iubens in lance.

Ita quoque futurum est ut filius hominis ab eis patiatur. Ita quoque: non cognitus scilicet quòd sit Christus: Non cognitus autem propter prauam mentem ipsorum. Sed quo nam modo fiet, vt quum præsentes Hebræi Christo non crę

diderint, qui tunc erunt credant Eliæ? Quia agnoscunt eũ, A
sciuntque de illo prædixisse Malachiam. Simul etiam tam longum tempus quod in medio intercidet, tantaque virtus prædicationis, emollient duritiem cordis eorum.

Tunc intellexerunt discipuli quòd de Ioanne baptista dixerat eis. Nam vicesimo quoque capite prædixerat eis, quòd ille sit Elias qui venturus esse dicitur. *Supra.12.*

CAPVT XXXV. DE LVNATICO.

Q Vmque venissent ad turbam accessit ad eum homo, procidens ad genua eius & dicẽs: Domine miserere filij mei, quia lunaticus est, & miserè affligitur. De B
lunatico prædictum quidem est modo naturaliori insistendo, quarto capite: dicetur autẽ & *Supra. 4.*
nunc perfectius, quòd dæmonum quidam secedẽtes, aduersus quosdam homines tempus certum lunæ obseruabant: & tunc insultum in illos faciebant, vt dũm luna mali causa videretur, eius creator calumniæ exponeretur.

Frequẽter enim cadit in ignẽ, & frequẽter in aquã. Itaq; si nõ etiam tunc dei virtus dæmonem cohibuisset iãdudum eum perdidisset. Marcus autem dicit, quòd dæmonium quod in *Marci. 9.*
eo erat, mutum erat ac surdum: nõ quod natura esset huiusmodi, sed quia dæmoniaci vocem ligauerat & auditum.

Et obtuli eum discipulis tuis, nec potuerunt curare illum. Non C
potuerunt propter offerentis incredulitatem. Licet enim eum adduxerat, non tamen indubitanter credebat, quòd dæmonem fugare possent. Hoc autem & ex eo manifestum est quòd dixit Christus, O generatio incredula: & rursus ab eo quod dixit adducens, Si quid potes adiuua nos: & ex eo q interrogauit Christus, Si potes credere: & iterũ ab eo quòd ipse respondit, Credo domine auxiliare incredulitati meæ. Nam hæc latius scripsit Marcus.

Respondens autem Iesus dixit: O generatio incredula & distorta. Generalius increpat propter Iudæos quosdam similiter incredulos, licet innumera huiusmodi cõspexissent nõ per ipsum tantum, sed & per discipulos facta miracula. Distorta autem, id est tortuosa, non rectè intelligens.

D *Quousque ero uobiscum? quousque patiar uos?* Indignatur, & mortem quærit, eo quòd essent ipsi infidelitate immedicabiles.

Afferte illum mihi huc. Ne ipse quoque impotens videatur, eiicit dæmonium. Iubet autem adduci dæmoniacum, vt manifesta fiat sua potentia his, qui etiam ipsum impotentem esse putabant.

Marci.9. Lucæ.9. *Et imperauit ei Iesus.* Hoc est præcepit. Marcus autem & Lucas dicunt, quòd imperauit spiritui immundo. Siquidem vtrique imperauit: dæmoniaco quidem vt resipisceret, dæmoni verò vt fugeret: Hic enim verbum ἐπετίμησε idem significat quod præcepit.

Exiitque ab eo dæmonium: & sanatus est puer ab illa hora.

E Hæc certè manifesta sunt. Verùm à dæmone quoque muto & surdo possidetur, quisquis non loquitur neque audit diuinos sermones. Hunc autem proiicit dæmonium: interdũ quidem in ignem iræ & concupiscentiæ, interdum verò in aquam commotionis aliarum affectionum.

Tunc accedentes discipuli ad Iesum seorsim dixerunt: Quare nos non potuimus eiicere illud? Iesus autem dixit eis: Propter incredulitatem uestram. Marcus verò dixit, quòd quum ipse domum ingressus esset interrogauerunt. Interrogant autem, ti mentes ne fortè perdiderint, quam acceperant virtutem, ad uersus spiritus immundos. Verùm Christus coram multitudine incredulitatem offerentis pro causa reddit seorsim verò discipulorum causatur incredulitatem. Etenim hi etiam

F priusquam aggrederentur, diffidebant se posse laborantem curare, quum tamen alios multos curassent: & ita quum conarentur, non potuerunt. Optimè ergo coram multis multorum incredulitatem reprehendit: semotis autem arbitris suorum diffidentiam. Neque enim æquum erat, vt corã multis confunderet communes orbis præceptores.

Amẽ quippe dico uobis: Si habeatis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc illuc, & transibit. Fidem nunc eicit, non de hoc quod ipse sit deus, sed ad faciẽda signa. Dicit enim: Si habeatis fidem adeò acrem & vehementem ac feruentem sicut granum sinapis: illud enim talis est qualitatis: credentes sine vlla trepidatione quòd facturi estis signa: tantam habebitis virtutem, vt ipsos etiam montes transferatis,

si volueritis. Tantam autem fidem aliquem habere, videtur A quidem facilè, est tamen etiam excelsum valde. Nascitur siquidem ex libertate ad deũ: rursum talis libertas est ex mente placidè composita. Est autem magni certaminis ex placabilitate acquirere talem erga deum libertatem, vt credat illum daturum quicquid postulabitur. Petite, inquit, & dabitur vobis. Quòd si palam non fecerunt transmigrare montes Apostoli, ne mireris: non enim hoc ideo fuit quòd non possent, sed quia noluerunt, vtpote huiusmodi necessitate aut vtilitate sese illis non offerente: post hos nanque sancti alij Apostolis longè inferiores, vrgente necessitate montes demigrare fecerunt, iuxta dominicam sententiã. Potest quoque mons dici diabolus propter opinionis suæ elationem, B quem facile sancti à sua sede commouent, quando volunt.

Et nihil impossibile erit vobis. Non solum, inquit, montes transferetis, imò nihil etiam aliud impossibile erit vobis.

Hoc autem genus non egreditur nisi per orationem & ieiunium. Genus dæmonum omnium non alio modo egreditur, nisi per orationem & ieiunium: non solum eius qui sanat, sed eius etiam qui patitur. Oratio siquidem dæmoni admodum terribilis est. Hanc autem fortiorem reddit, & valde potentem efficit ieiunium, non sinens corporis satietatem remittere firmitatem, aut fumos qui ab ea ascendunt turbare cerebrum, mentẽque confundere: itaque corpore firmo, menteque sine distractione operante, vehementius igne, omniq; re terribilius ascendit oratio: ideo has semper coniunctas esse oportet. C

Quum autem uersarentur in Galilæa dixit illis Iesus: Futurum est ut filius hominis tradatur in manus hominum, & occident eum, & tertio die resurget. Et *contristati sunt uehementer.* Discipulis de sui occisione frequenter prædicit: vt præexercitati monitionis frequẽtia, facilè ferãt quũ acciderit: & vt vno verbo dicam, propter causam, quã tricesimotertio capite tradidimus. Vide ergo quomodo licet ibi Petrus fuerit increpatus, & postmodũ iusserit pater vt eũ audirẽt, ipse quoque resurrectionẽ post tres dies promiserit: nec sic tamẽ ferre potuerũt, sed contristati sunt: & non vtcunque sed vehemẽter. Hoc autem factum est, eo quòd ignorarent virtutem eorum quæ dicebantur, sicut Marcus & Lucas dixerunt. Nam ille

Supra. 16

Marci.9. Lucæ.9.

Lucæ.9. dixit quòd ignorabant verbum, & timebant eum interro-
D gare: Hic autem, Et erat absconditum ab eis vt non intelli-
gerent illud. Diuina autem dispensatione occultabatur ab il
lis verbi cognitio tanquam ab imperfectis, & qui necdum
poterãt ad supernaturale eius penetrare mysterium. Verùm
si illud ignorabant, quomodo contristati sunt vehementer?
Non penitus ignorabant, sed de morte eius intelligebant,
quum de ea sæpius audissent, & de hac contristati sunt vehe
menter: de resurrectione verò ignorabant, de qua etiam sæ-
pius audierant, nec tamen poterant intelligere quid ea es-
sent. Dicit enim Marcus inter alia, quod conquirebant inter
E se quid esset, A mortuis resurgere. Suspicabantur nanque
hanc etiam quandam esse parabolam. Siquidem post resur-
rectionem aperuit mentem illorum, vt intelligerent scriptu
ras de omnibus.

CAPVT TRIGESIMVM SEXTVM DE EXIGENTIbus Didrachma.

AT *quum uenissent Capernaum acceßerunt ad Petrum qui didrachma* † *accipiebant, & dixerunt: Præceptor uester num soluit didrachmã? ait: etiam.* Primogeniti omnes Hebræorum singulis annis didrachma pendebant deo in gratiarum actionem: eo quod olim
F Aegyptiorum primogenita perdiderat. Quia ergo Christus etiam primogenitus erat, qui hæc congregabant, ad ipsum quidem accedere verebantur, honorantes eum propter miracula: ad Petrum autem tanquam principẽ iam discipulorũ accedunt: nec exigunt, sed cũ mansuetudine interrogãt. Est autem didrachmũ genus numismatis.

† *Drachma minæ Atticæ pars est centesima, sex continens obulos: didrachmum, duodecim.*

Quumque domũ ingreßus esset, præuenit eum Iesus *dicẽs: Quid tibi uidetur Simõ: reges terræ à quibus accipiunt tributum uel censum, à filiis suis an ab alienis?* Priusquàm loqueretur Petrus de didrachmo præuenit eũ Iesus: demõstrans non opus esse sibi vt ab alio disceret, quum sciret non tantũ quæ dicebantur, verumetiam quæ cogitabantur. Per exemplum autem A
ostendit quòd quum naturalis sit dei filius, non debet pendere patri didrachmum. Nam reges nõ à propriis filiis, sed ab alienis tributum vel censum accipiunt. Idem autem significant τέλος (quod tributum vertimus) & κῆνσος census: sed illud apud Græcos, hoc apud Romanos.

Dicit ei Petrus: *Ab alienis. Ait illi* Iesus: *Ergo liberi sunt filij.* Liberi ne pendant tributum vel censum.

Verùm ne simus illis offendiculo, profectus ad mare mitte hamum, & eum piscem qui primus prodierit, tolle: & aperto ore illius inuenies statherem: illum acceptum da eis pro me & te. Demonstrato primùm φ ipse non debeat pendere propter diuinitatem, tamen dare iubet propter humanitatem, ne of B
fendiculum paterentur, quasi ipse deum despiceret, volens & ipse deo pendere didrachmum. A mari autem dat tributum hinc quoque ostendens quòd tanquam omnium dominus præcipit & mari, quod quasi præcepto eius subiectum, mittit piscem qui tributum domino deferat: nec pro ipso solum, sed & pro primo eius discipulo: Nam Petrus quoque primogenitus erat. Prius siquidem etiam *Suprà. 8.* *Supr. 14.* hoc diuersimodè demonstrauit: & quando ipsi furenti imperauit, & quando per ipsum quasi per aridam pedes ambulauit. Et nunc quoque idem rursum aliter ostendit, vario modo subiectionem illius significans. Est & stater numismatis genus duo didrachma, id est, quatuor drachmas continens. Vide autem quomodo nunc Iudæis offendiculo C
esse noluit: alibi verò Pharisæorum despexit offendiculum. quando de cibis disputabat. Docet enim φ aliquando offen *Matt. 15.* diculum cauere oportet, interdum verò illud despicere, & cum iudicio hoc & illud facere. Vniuersaliter enim in his quæ iuxta dei præceptum dicuntur aut fiunt, offendiculum oportet despicere: in his autem quæ iuxta voluntatem nostram, offendiculum curare conuenit, prout præcepit Magnus Basilius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

D

CAPVT XXXVII. DE DICENTIBVS QVIS MAIOR.

Cap.18. IN *illa hora accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Quisnam maximus est in regno cælorum?* Humanum quiddam discipuli tunc patiebantur. Intuiti siquidem præpositum fuisse Petrum: nam & Iacobus primogenitus erat & alij: sed nihil tale pro eis dixit, doluerũt, & tamen affectum suum cõfiteri erubuerunt, sed indistinctè præceptorem interrogant, quisnam maximus esset eorum. Nec id solum affectum hunc excitauerat, sed & alia multa. Nam & prius quoque beatificauit eum, multáq; illi promisit: alibi etiam visa illius libertate subtristes effecti sunt. Marcus verò ait, quòd primùm inter se disputauerant, quis maximus esset. & huic consonat etiam Lucas: & id quidé priusquam ad Petrum accessissent qui didrachma accipiebant, sed tunc videntes rursus petrum præhonorari magis irritati sunt, & ita demum interrogauerunt. Videntur autem de eo interrogare quod iam nouerant, non tamé est ita. Siquidem ex his quæ videbant, sciebant quòd in terra Petrus sibi præponeretur: volebant autem scire vtrum etiam in cælo præhonorandus esset. Sed tunc quidem de his dolebant: verùm postmodum quum effecti essent perfecti, primos honores inuicem concedebant.

E

Marci. 9.
Luc.9.

Et accersito puero statuit eum Iesus in medio illorum. Marcus autem ait: Et amplexatus illum, dixit eis. Lucas verò ꝙ statuit eum iuxta se. Omnia autem facta sunt. Primùm siquidem statuit eum in medio illorum: deinde iuxta se: postmodum amplexatus est illum. Vult autem per exẽplum de puero sedare hunc illorum affectum.

F

Et dixit: Amen dico uobis: nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut pueri, non intrabitis in regnum cælorum. Vos quidem de primatu in regno cælorum interrogatis: ego autem dico vobis ꝙ nisi conuersi fueritis à prauitate ad synceritatem, & efficiamini innocentes vt pueri, in illud omnino non ingrediemini. Puer siquidem est simplex, non curiosus, neque vanæ gloriæ cupidus, sine fastu, liber est & ab inuidia, æmulatione, sui amore, contentione, & vt semel dicam, solutus est ab omni voluntario affectu, & non per exercitium, sed per

pe puero

simplicitatem. Si quis ergo discesserit à voluntariis affectionibus, efficietur sicut pueri, habens per exercitiũ quod habent pueri per simplicitatem. A

Quisquis ergo sese demiserit sicut puer iste, hic est maximus in regno cælorum. Quisquis voluntariè seipsum vehementer deiecerit, sicut puer iste non voluntariè vehementer deiectus est: oportet enim, vt dictũ est, imitari puerum, qui mul tas habens virtutes, ob nullam illarum extollitur.

Et quicunque susceperit unum talem puerum in nomine meo, me suscipit. Et quicunque hospitio exceperit vnum talem puerum qualem dixit, videlicet vnum aliquem factum sicut talis puer, dico sanè humilem, vilem & abiectum. Quod autẽ dicit, In nomine meo, hoc est, propter me, & quia talis est meus. Vide ergo quantũ talem amet: hũc, inquit, suscipiẽs, me suscipit. Marcus verò addidit, Quisquis autem me suscipit, nõ me suscipit, sed eum qui misit me. Est autẽ sensus omniũ dictorũ talis. Quicũq; susceperit eum qui factus est veluti puer, per illum quidem me suscipit, per me autẽ patrẽ meũ qui misit me. Pater siquidem appropriat sibi eum, qui mihi defertur, honorem: ego verò delatũ illi qui factus est veluti puer. Quid igitur tali susceptione beati⁹, per quẽ suscipit quis beatã trinitatem? Nam si filiũ & patrem, vtiq; & spiritum sanctum: inseparabilis siquidem est beata trinitas. Nondum autem tẽpus tunc erat docendi de spiritu sancto. Quod verò addit, Non me suscipit, per vsum loquendi dictum est. Frequenter enim dicere solemus: Quod mihi facis, non mihi facis, sed deo. Ideo etiam Lucas reliquis positis illud reliquit tanquam loquendi proprietatem. B C

Quicũq; autẽ offendiculo fuerit uni de pusillis istis qui credũt in me, expedit ei ut suspẽdatur mola asinaria in collum eius, & demergatur in profundũ maris. Offendiculũ vocat hic cõtumeliã. Dicit enim: Sicut qui hos honorantes suscipiunt illos propter me, excelsa digni sunt beatitudine: ita sanè & qui ipsos contumelia afficiẽtes despiciunt illos, extremum luent supplicium. Vni autẽ de pusillis istis, videlicet qui pusilli apparent & viles. Dicit autem de illis qui facti sunt veluti pueri. Dicẽs verò ꝙ expedit ei vt miseram sustineat vltionem, ostendit quòd miseriorem passurus est in futuro seculo. De offendiculo quod Græci σκάνδαλον vocãt

Væ mundo ab offendiculis. Prædicit damnum quod ab os-

D fendiculis proueniet, vt expectãtes ea, semper vigilent non soli apostoli, sed & omnes. Mũdum siquidem eos dicit, qui in mundo sunt. Offendicula verò, impedimenta rectæ conuersationis. Deplorat autem mundum propter offendicula, vt qui ab illis multa passurus sit.

Necesse est enim ut ueniant offendicula. Propter hoc dicunt quidam. Si necesse est vt veniant offendicula, necesse est vt fiant peccata. Si autem necesse est vt fiant peccata, iniustè pœnas luũt peccatores: Nam quod ex necessitate fit, culpa caret. Quibus dicimus, ꝙ necesse est vt veniãt offendicula, propter necessitatem dæmonum: non est autem necesse, vt virtuti dediti offendiculum patiantur: id enim in sua voluntate situm est, cùm liberum habeant arbitrium. Vt ergo E veniant offendicula non in nobis situm est: vt autem offendiculũ patiamur, omnino in nobis situm est. Sciẽs ergo Christus ꝙ omnino futura sint offendicula, prædicit de illis, vt sicut dictũ est caueamus: nõ tamen ideo ventura sunt, ꝙ prę dixerit: sed propterea prædixit, quia ventura erant.

Verũtamen uæ homini illi per quẽ offendiculũ uenit. Offendiculũ quidẽ á dæmone seminatur: ab homine verò alitur & augetur ac recipitur, qui prauam & corruptam habet voluntatem, quẽ etiam nũc deplorat, tãquam dæmonis ministrũ. Deinde etiam docet quomodo offendicula deuitemus.

Si autem manus tua uel pes tuus est tibi offendiculo, abscide eã, & proiice abs te. Melius tibi est ingredi ad uitam claudum aut mutilum quàm duas manus uel duos pedes habentem proiici in ignem F *æternum.* Non de membris corporis hoc dicit, sed de cognatis & amicis ac ministris, quos horum membrorum lóco habemus: quemadmodum quinto capite particularius enarrauimus. Nam & hæc in illo dicta sunt: quære ergo ibi expositionem. Sed ibi de affectu erat sermo, hic autem de qualicunque nocumento. Vide autem nunc quòd κυλλὸν, hoc est, mutilum, vocat eum qui manibus caret.

Supra. 5.

Et si oculus tuus offendiculo est tibi, erue eum, & proiice abs te. Melius tibi est unoculum ad uitam ingredi, quàm duos oculos habentem proiici in gehennam ignis. Dictum est etiam de his in illo capite, & superfluum foret repetere. Verè ergo nihil est adeo noxium sicut prauorum cõsortium. Quòd si etiam in membris nostris amputamus frequenter quædam ex il-

Matth. 18

lis quando & ipsa immedicabilia manserint, & cætera corrumpunt: multò magis in cognatis & amicis ac ministris facere hoc oportet, vbi nobis obstaculo fuerint aut impedimento ad rectam conuersationem. Præstat enim sine illis saluum fieri, quàm cum illis perire. Postquam ergo prauos fugere admonuit, bonos honorare iubet. Ait enim. A

Videte ne contemnatis unum ex pusillis istis. Qui hominibus quidem pusilli videntur propter abiectionem & simplicitatem, verè tamen magni sunt propter virtutẽ. Ne vnum quidem horum despicere oportet: manifestum est ergo quòd neque duos omnino, neque plures. Deinde etiam aliunde venerandos illos facit. B

Dico enim uobis quòd angeli eorum semper uident faciem patris mei qui in cælis est. † Inde manifestum est iustos habere angelos custodes. Dicit enim Dauid: Castrametabitur angelus domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Quos autem seruant angeli, qui tantam apud deum habent libertatem, vt semper videant deũ qui in cælis est, verè hos despicere nõ oportet: & si non propter illorũ virtutẽ, at saltem propter custodes eorum. Faciem verò patris, hoc est, patrem meum: Deinde aliam quoq; ponit rationabiliorem causam, cur eos despicere non oporteat. † *Vident autem illum non perfectè sicut est in essentia, sed prout eis permittitur. Deum enim (ait) nemo uidit unquam, non materialis solum creatura, sed etiam immaterialis,* † *Ioan. 1.*

Venit enim filius hominis ad saluãdum quod perierat. Venit, inquit, in mundum, siue incarnatus est, vt saluaret eos qui antea perditi erant. Quòd si ego tantam illorum habui curam, quomodo vos despicietis illos? Deinde verò ponit & parabolam, qua demonstrat amoris sui magnitudinem. C

CAPVT XXXVIII. DE CENTVM OVIBVS.

Quid uobis uidetur. Si fuerint homini cuipiam centum oues, & aberrauerit una illarum, nónne relictis nonaginta nouẽ, profectus in mõtes quærit eã quæ aberrauerat? Hominẽ seipsũ significat: Centũ verò oues omnẽ rationalem creaturam, hominem videlicet: oues quidem propter ipsorum subiectionem, & quòd ab eo

D pascantur:centum verò propter perfectionem ordinum rationalis huius creaturæ:tot enim sunt quot oportet. Numerum autem centenarium in perfectione solet ponere, vt in terra frugifera, quod vnum dedit centuplum, sicut vigesimoquarto capite prædictum est. Ouis autem errãs ordo est hominũ qui à dei ouili abiectus est,& sequutus fallaces dæmones. Montes verò secundum aliquos cælum est propter altitudinem,in quo alios ordines dereliquit. Iuxta alios autem terra, propter agrestes dæmones, qui in ea commorari gaudent, tanquam feræ in montibus: & quia fructum non defert lenem & suauem,qui suauem dominum nostrum delectet,sed agrestem & acerbũ,qui acerbo Satanæ suauis sit. Ad hos profectus est,vt quærat ouem errãtem. Quòd si homo errantem irrationalem ouem non despicit,quum tamen multas habeat non errantes, multò magis deus rationalem non despicit,cuius misericordia ad humanam est, sicut mare totum ad vnam aquæ guttam.

Suprà.13.

E

| *Et si cõtingat vt inueniat eã:amẽ dico uobis,gaudet super illa magis quàm super nonaginta nouẽ,quæ non aberrauerũt.* Neq; enim tãtum gaudemus de his quæ securè possidemus, quãtũ de eo quod postquam perditum erat inuẽtum est. Etenim cùm illa semper habeamus, nõ adeo sentimus gaudiũ quod de ipsis habemus:cùm autem illud perdiderimus, ac vehementer contristati simus,tanquam damno affecti:vbi inuenerimus,vehementer gaudemus,tanquam illud lucrati.

F *Ita non est uoluntas coram patre uestro qui in cælis est, ut pereat unus pusillorũ istorum.* Ita,sicut docuit parabola,Patrem verò discipulorum seipsum nominat: non solum tanquam ipsorum præceptorem,sed etiam tanquam creatorem. Scire enim oportet,quòd interdum patrem suum dicit patrem discipulorum,interdum verò seipsum. Coram patre vestro autẽ,hoc est,in patre vestro. Nam & hic sermo linguæ proprietas est. Verùm quomodo signum non dedit quo pusillos cognituri simus: Vt eum qui dignus est ignorantes,nullum despiciamus,sed omnium curam habeamus.

De correctione fratris.

Si peccauerit in te frater tuus,abi & argue eũ inter te & ipsum solum. Quia vehementi sermone disseruit aduersus eos qui sunt offendiculo vel obstaculo,& vndique eos terruit:tandem ad eos quoq; transit,qui patiũtur offendiculum, & iubet

bet non aspernari eos,qui sunt offendiculo. Fratrem autẽ dicit,eiusdẽ gentis ac fidei hominẽ. Et quia is qui fuit offendiculo non facilè veniret ad confessionem aut purgationẽ, rubore ac confusione detentus:ducit illum qui offendiculũ passus est ad eum: Abi inquit & argue eum,hoc est,suggere quòd fuerit offẽdiculo: doce quod iniustè egerit, fraternè tamen & in modum corrigentis,non quasi inimicus aut increpans: & vt facilius recipi possit correptio, exhortatur vt fiat inter duos tantum, ne fortè publicatus improbior fiat ac incorrigibilis.

A

Si te audierit,lucratus es fratrẽ tuum. Si tibi obedierit corrigenti,resipuerit que,ac seipsum condemnauerit,magnum fecisti lucrum, ipsum videlicet fratrem tuum, membrum tuum:hunc enim perdideras propter offendiculum, diuulsum à fraterna coniunctione tua, quod grande damnum est his qui verè fratres sunt.

B

Si autẽ non audierit,assume tecum adhuc unũ aut duos:ut in ore duorum testiũ uel trium stet omne uerbum. Quia solus non valuisti curare,assume tecum adhuc nõ multos,ne ille publica ri se reputans,durior efficiatur:sed vnum aut duos auxiliatores:vt si perduraverit non mollescens, sint etiã testes tuæ mansuetudinis & duritiei illius. Vtque iuxta veteris legis sententiam,in ore siue per os duorũ testium vel trium, stet, hoc est confirmetur omne verbum, puta te feciſſe quod in te est,nihilque prætermisisse: primùm enim solus abiisti ad eum,deinde aliis quoque assumptis.

Deu.19

Quod si nec illos audierit,dic ecclesiæ. Ecclesiã nunc vocat præsides fidelium ecclesiæ. Renuntia illis quę circa hunc aguntur: Fortasse illi immutabunt eum veritum dignitatem ipsorum.

C

Porro si nec ecclesiam audierit,sit tibi tanquã ethnicus & publicanus. Sit tibi deinceps incõmunicabilis,cum quo nullam ineas vitæ societatem,tanquam immedicabili. Ethnicis autem infidelilus cõiunxit publicanos, propter pecuniæ amorem & auaritiam, incompassibilitatem & iniustitiã. Audiamus ergo qui huiusmodi affectionibꝰ sumus obnoxij. Vide autem quantum adhiberi iusserit vt corrigantur hi, qui fuerint offendiculo:quum neq; illos curare sustineamus, quibus præstitimus offẽdiculũ. Quid ergo,hæc sola erit vltio

D illorum qui sunt incurabiles? Nequaquam, sed audi etiam quæ sequuntur.

Amen dico uobis: Quæcunque ligaueritis in terra, erunt ligata in cœlo: & quæcunq; solueritis in terra, erũt soluta in cœlo. Vbi tandẽ ecclesię dicere iussisset, pręsidibus videlicet ecclesię: nũc ad eos sermonẽ intẽdit, dicens: Quæcunq; ligaueritis in terra, &c. Hoc autẽ & ad Petrum dixit tricesimotertio capite: ibi ergo quære enarrationem. Est autem nunc oratio- *Supra.16* nis sensus iste. Quicquid vos in terra censueritis, aut sentẽtia decreueritis, hoc Deus in cœlo ratum habebit: siue eos qui sunt incurabiles ab ecclesia amputaueritis, siue postmodũ resipiscẽtes receperitis. Hæc autẽ comminatus est, nõ vt hæc fiant, sed vt quisque territus & ecclesiæ amputationem & Dei sententiam mutet ac liberetur, & eam euadat. Nã & propter hoc, primum, secundũ, ac tertium tribunal cõstituit, & E tãdẽ iudicauit eum abiiciẽdum: vt si primum non audiret, obediret secundo: si autem & hoc despiceret, timeret vel tertium: quòd si etiam hoc contẽneret, iam tunc abiectionẽ formidaret amaram, supernamq; sententiã, quæ hac abiectione magis formidanda est: & ita omnino corrigeretur.

Rursum Amen dico uobis, q̃ si duo ex uobis cõsenserint in terra, de omni re quacunq; petierint, fiet illis à patre meo qui in cœlis est. Papæ quantum ponit de dilectione studium, variis euãgelij locis de hac iterans sermonem. Nunc siquidem postquam magna minitatus est his qui ponunt offendiculum: & his qui non corriguntur, eorum studio qũi offendiculũ pat- F si sunt: rursum magna promittit his qui diligunt: vt tum minis, tum promissis ad amorem congreget Christianos. Dicit ergo: Si duo ex vobis videlicet in amore viuentes, cõcordi ter petierint à Deo de qualicunque re, exaudientur: quòd si duo, multòmagis plures. Quomodo ergo frequenter aliqui duo in dilectione existẽtes, & deũ concorditer de aliquo postulantes, non exaudiuntur? Quia nõ sunt similes Apostolis. Neque enim simplicer dixit, Si duo consenserint: sed, Si duo exvobis, hoc est similes vobis, virtutẽ colẽtes: vel quia non ea præstant quæ possunt: vel inutilia petũt: vel aduersus eum qui molestia affectus est deprecantur: vel pro indigno postulant: vel omnino aliqua alia ratio adest quæ causet repulsam: qua sublata, qui vitam degunt secundum virtutẽ &

in amore viuunt, ac concorditer petũt, statim cõsequũtur: A mentiri enim non potest qui promisit. Atqui etiam vnus virtuti deditus si sic petat exaudietur. Sed non tantum quã tum duo cõformes. Quia verò dixit, Fiet illis à patre meo: Docet consequenter, quòd non solus pater dat, sed etiam ipse: ideo consequenter dicit.

Vbi enim sunt duo uel tres cõgregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. In nomine meo, hoc est, propter me, propter mea præcepta, & non propter aliam causam. Vbi ergo ita cõgregati fuerint, ibi sum in medio eorũ, colligans & custodiens eos, ac complens eorum petitiones. Non autem dixit Ero, sed Sum protinus. Deus verò inter hos quidem esse dicitur, inter illos verò non esse: non tanquam loco circumscriptus: neque enim loco circunscribi potest, sed quòd B virtus eius inter dignos libenter commoretur.

Tunc accedens ad eum petrus dixit: Domine quoties peccabit in me frater meus & remittam ei? Quum de dilectione ac iniuriarum obliuione docuisset dominus: interrogat rursus discẽdi cupidissimus Petrus, ignorans quòd semper oporteat ignoscere peccantibus.

Num usque septies? De hoc tanquam per additamentum interrogat: arbitratus videri hoc magnanimi ac patientissimi animi. Quid igitur Christus.

Ait illi Iesus: Non dico tibi usque septeis, sed usque septuagies septies. Septuagies septies inquit Chrysostomus, non significat hic numerum, sed immensum, continuum & sem- C per. Nam sicut μυριάκις, hoc est, decies millies, significat frequenter apud Græcos, ita sanè & septies apud Hebræos: & multò magis Septuagies: ac insuper quod ex vtroque compositum est Septuagies septies. Quia ergo infinities in deũ peccamus, infinitis vicibus iussit ignoscere his qui in nos delinquũt, si semper resipiscant: eum namque qui non resipiscit, post tertiam monitionem repelli iussit tanquam ethnicum & publicanum: quomodo enim remittet quis ei, qui remissionem non querit?

Propterea assimilatũ est regnum cœlorum homini regi qui uoluit conferre rationem cum seruis suis. Propterea, quare? Quia oportet ei semp ignoscere q̃ semper resipiscit. Regnũ autẽ

D cœlorum seipsum nũc appellat tanquam regem cœlestem, prout sæpe dixmus. Conferre verò rationẽ, hoc est, sumere ac subducere computũ inter seruos suos, qui sunt homines. Fingit autem hanc parabolam, volens ostendere, quòd is q̃ non ignoscit in se peccãti, priuat seipsum Dei misericordia

CAPVT .XXXIX. DE EO QVI DEBEBAT DECEM MILLIA talentorum.

E OVmque cœpisset cõferre rationem: oblatus est ei unus debitor decem millium talentorum. Vn⁹ videlicet seru⁹. Qđ aũt est apud Grẽcos λίτρα, hoc est libra auri, id apud Hebrẽos est talẽtũ. Erat enĩ numismatũ põd⁹ maximi precij, cẽtera oĩa excedens põdera. Et quũ nõ posset ille soluere, iussit eum dominus ei⁹ uenũdari & uxorẽ illi⁹, & filios ac omnia quæ habebat, & sic solutionẽ. Vt omnino solueret debitũ. Nõ tamẽ hoc ex crudelitate iussit, sed ex cõpassione, vt tali sententia territ⁹ deprecaretur, ac remissionem consequeretur. Nisi enim eo fine talem protulisset sententiam, nequaquam deprecanti remisisset debitum. Nam si valde facilè remissionem percepisset, futurum erat vt gratiæ magnitudinem nõ cognosceret: propter hoc ergo in magnam necessitatem eum redegit, vt ad memoriam in posterum reuocare posset, qua condemnatione absolutus esset: & compassiuus etiam ipse erga suum fieret debitorem, propriis edoctus calamitatibus.

F Postratus ergo seruus ille adorabat eum dicens: Domine patiẽs ac lenis esto erga me, & omnia tibi reddam. Misertus autem dominus serui illius absoluit eum, & æs alienũ remisit illi. Vide pœnitentiæ vires ac domini humanitatem. Pœnitẽtia siquidẽ fecit seruum à malitia cadere: stans enim firmus in prauitate, non poterat remissionẽ accipere: Dei verò humanitas siue benignitas omnino ignouit, & æs alienũ remisit. Atqui seruus non omnimodam remissionem, sed longanimitatem ac protelationem quærebat. Disce ergo Deum plura conferre quàm nos postulemus: tãta est Dei benegnitas & humanitas etiam quũ durior videtur, puta iubendo venundari eum, &

omnia quę illius erãt. Neq; enim hoc ex asperitate dicebat, A
sed vt seruũ terreret & pſuaderet, eũq; ad humiliter deprecandũ adduceret, & ad respiciẽdum quomodo inuitaretur.

Egressus autem seruus ille inuenit unum de cõseruis suis qui debebat ipsi cẽtum denarios & appræhensum eum suffocabat dicens: Solue mihi quod debes. Non post longum tempus sed statim: beneficentiam faciens tramitem, ad id quod neque deo gratum est, neque hominibus.

Prostratus ergo seruus ad pedes eius rogabat eum dicens, Patiẽs ac lenis esto erga me & soluã tibi. Ille autem noluit: sed abiit & cõiecit eum in carcerem, donec solueret debitum. Neque formã supplicationis veritus est, qua & ipse misericordiã percepit: neque sermone placatus est, per quem & ipse seruatus erat: neque à simili, propriæ meminit calamitatis, sed permãsit omni fera crudelior. Atqui non pro ęqualibus erat supplicatio: ipse enim pro talentis, hic pro denariis rogabat: & ipse pro decem millibus, hic autem pro centum: & ipse dominũ, hic autem conseruum: & dominus tantum debitum ipsi vniuersum remiserat, ipse verò neque dilationem conseruo dedit. B

Videntes autem serui quæ fiebant, contristati sunt uehementer, & uenientes manifestauerunt domino suo cuncta quæ fiebant. Incompassibilitas enim non à deo solum habetur odio, sed neque mansuetis hominibus grata est.

† Tunc accersiuit eum dominus eius & dixit ei: Serue scelestę totum debitum illud remisi tibi, quia obsecrasti me: Nonne oportebat & te misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus sum? O immensam mansuetudinem? † Ex æquo disceptat cum eo qui omni sermone indignus est: & patienter ac leniter eum conuincit, qui per se condemnatus est, ostenditque quòd ipse sibiipsi priorem etiam gratiam subuertit, & ex eo vltionẽ adduxit. Et quum non posset soluere, nõ eum scelestum nominauit, sed eius potius misertus est: quando verò erga conseruum non est motus compassionis affectu, tunc & scelestum appellauit & puniuit. Audiamus nos qui non compatimur & horreamus: sciamus quòd ipsi nosipsos omnino condemnamus, Dei misericordiam quam erga nos exhibuit subuertẽtes, æternumque supplicium attrahentes. C

† Quantum excedit aquæ gutta ab inexhausto maris pelago † tãtò & multò amplius excedit nostra humanitas & benignitas à

D *dei humanitate & benignitate.*

Et iratus dominus eius tradidit eum tortoribus quoadusque solueret sibi totum debitum. Hoc est, continuè & semper: postea enim nunquam soluet. Tu verò reliqua parabolæ ne curiosè scruteris, quę persuasibilitatis gratia sunt coassumpta: sed hoc solũ ex ea manifestè accipito: peccata quæ in deũ cõmittimus infinitis modis plura esse, his quæ delinquunt in nos fratres nostri. Nam quisque nostrum deo debitor est decem millium talentorum, hoc est, multi ac magni reus debiti: debemus enim illi multas grauesq; pœnas, propter magna grauiaque peccata. Quisque autem eorum qui in nos deliquerunt, nobis debitor est centum denariorũ, videlicet parui vilisque debiti, si conferatur ad decem millia talentorũ. Quũ

E ergo deo tãta debeamus, nisi erga nostros debitores misericordia vsi fuerimus, subuertemus etiam quæ iam nobis supplicãtibus remiserat: & postmodum omnium pœnæ à nobis sine vlla compassione expetentur. Vide enim quæ sequũtur.

Sic & pater meus cælestis faciet uobis, nisi remiseritis unusquisq; fratri suo de cordibus uestris delicta illorũ. Propter hũc sermonẽ totam composuit parabolam, exemplo illum confirmans, & facilius reciperetur. In principio siquidem parabolæ seipsum posuit regẽ ac legislatorem: post finem verò ipsius, patri vltionis autoritatem attrribuit, ne iactabũdus ipse videretur: simulq; ostendens vnam vtriusque esse autoritatem. De cordibus vestris autem, hoc est, ex corde, & non tantum ab ore.

Et factum est ubi finiuisset Iesus sermones hos, transiuit à Gali-

F *læa & uenit in fines Iudææ trans Iordanem.* Venit in extremas Iudææ partes: quia instabat tempus passionis ipsius.

Cap.19. *Et secutæ sunt eum turbæ multæ, curauitque illos ibi.* Rursum vt frequenter diximus, à doctrina transit ad miracula: quandoque curans animas, interdum verò corpora, & nihil vmquam negligens.

CAPVT XL. DE INTERROGANTIBVS VTRVM LICET HOMINI DIuortium facere cum vxore.

Tacceſſerunt ad eũ Pharisæi tentantes eum, & di-

E *centes ei: Vtrum licet homini diuortium facere cum uxore sua qualibet ex causa?* Rursum visis miraculis ac virtute illius, efferati fuerãt: & quia

facta eius reprehẽdere non poterant, accedunt tentantes, an A
in sermonibus eum possent comprehẽdere: quumque id sæpe fecissent, & vbique mirabiliter impositum ipsis fuisset silentium, impudens tamen ac improba erat eorũ inuidia. Interrogant ergo si liceat homini diuortium facere cum vxo- *Supra.5.*
re sua ex qualibet causa. Et cõsidera mihi astutiã: quia enim de hoc quæsito in præcedentibus docuerat, quinto videlicet capite, dicens, Quicunque repudiauerit vxorem suã excepta causa fornicationis, facit eam adulterã esse, &c. putauerunt eum doctrinam illam obliuioni tradidisse. Ideo etiã non dicunt, Quare hoc docuisti: sed quasi de hoc nondũ docuisset prauo more suo interrogant: vt si licere diceret, opponerent dicentes: Et quomodo in præcedentibus docuisti non licere? Si verò diceret non licere, opponerent ipsi legẽ. B
Quære autem prædicto quinto capite dicti illius enarratio nem. Quicunque repudiauerit vxorem suam excepta causa fornicationis, facit eam aduiteram esse: ibique & legem facilè disces & causam ob quam statutũ erat. Quid ergo Christus qui horum astutias ac dolos perfectè nouerat?

At ille respondens dixit eis: Num legistis quòd qui fecit ab ini- Gene.1.
tio, masculum & fœminam fecit eos? Eos videlicet homines. Hoc autem verbum in libro Geneſis scriptum est. Tu verò admirare domini mansuetudinẽ: quomodo sciẽs quòd eum tẽtarẽt, non dixit: Quid me tẽtatis? quod alibi dixit ad eos. Neque exasperatus est sicut alio loco: neque omnino arguit eos, vt suam ostendat lenitatem, & vt discipulos doceat iniurias leniter ferre. Non tamen semper exhibet lenitatem, ne C
putent sceleſti hæc illum latere, vtque refrenaret malitiam. Et vide sapientiã. Interrogatus an liceret, nõ statim dixit nõ licere, ne daret eis occasionẽ contentionis ac tumultus, sed hoc alio modo aptè admodum astruit ab ipsa creatione quæ ab initio facta est. Quid ergo ait? Nũ legistis q̃ qui fecit ab initio, masculum & fœminam fecit eos: hoc est vnum masculum vnĩq; fœminã vt vnus vnã haberet. Nã si voluisset masculum hanc relinquere, rursumque hanc ducere, plures vtique formasset ab initio fœminas: quia ergo plures nõ formauit, restat vt voluerit virum non repudiare vxorem suã.

Et dixit: Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrẽ, & Gene 2.
adhærebit uxori suæ, eruntque duo in carnem unam. Ostenso à

D creatione quòd nõ liceat repudiare, oſtẽdit hoc & à diuino iuſſu. Scire autẽ oportet, quod in libro Geneſis apparet præ ſens verbũ ipſius Adã eſſe ꝓphetãtis de vxore: ſed Chriſtus nũc docet quòd hoc dei fuerit præceptũ, & nõ ipſius Adam prophetia vt apparet. Nihil tamẽ vetat idẽ dictũ & ipſi⁹ Adã fuiſſe prophetiã à deo inductam, & rurſum dei præceptũ dictum per Adã: vt id dixerit & Adã inductus à deo, & rurſus dixerit etiã deus loquutus per Adam. Ait ergo quòd etiam dixerit creator: Propter hoc videlicet, qa formata eſt vxor de latere viri ſui, (nam & hoc ante prędictum pręceptũ ſcriptum eſt) relinquet homo patrem ſuum & matrem, &c. Eruntque duo coniuncti in carnem vnam ſiue corpus vnum propter coniunctionem vnitatis, ſiue coniunctiuam formã.

E Quia ergo vnum corpus hos eſſe iuſſit, non licet repudiare.

Itaque iam non ſunt duo ſed una caro. Poſtquam tentatoribus diuinum recitauit præceptum, interpretatur nunc quòd poſt coniunctionem vnum corpus fiant duo coniuges. Deinde ſuam quoque infert ſententiam. Ait enim:

Quod ergo deus coniunxit, homo ne ſeparet. Ecce id ſubintulit quod nõ licet: blãdè quidẽ modoque perſuaſibili vt diximus: oſtendens præter naturam ac præter legem eſſe diuortium. Præter naturã quidem: nam vna caro diuiditur, prętęr legem verò, quum enim deus vnũ eſſe iuſſerit, diſtrahuntur.

Dicunt ei: Quid ergo Moſes iußit dare libellum repudii ac dimittere eam? Quid, id eſt quare vel quomodo. Libellum verò repudij dicunt ſcripturã repudiationis, quod etiam quin

F to capite diximus.

Ait illis: Moſes quidem ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis repudiare uxores veſtras: ab initio autem non ita factum eſt. Cauſam in caput illorum conuertit, quod frequenter facere conſueuit. Propter duritiam cordis veſtri, inquit, hoc permiſit, iuxta diuerſas cauſas eorum qui ſibi nuptas oderant, neque illis reconciliabãtur: Siquidem illas repudiare ſtatuit, ne occiderentur. Cur autem libellus repudij daretur, manifeſtè diximus prædicto quinto capite. Ab initio autem non ita factum eſt. Nam ſi deus id ab initio voluiſſet, nequaquã vnum formaſſet maſculum vnamque fœminam: neque iuſſiſſet duos eſſe in carnem vnam.

Proinde dico vobis: quiſquis repudiauerit uxorem ſuã niſi ob ſtu-

prum, & aliam † duxerit, adulterium committit: & qui repudiatã duxerit, adulterium committit. Siue non repudiatam ab alio, A † siue repudiatam duxerit, adulterium committit. Hæc autem Marcus ait ad diſcipulos eſſe dicta. Primùm namque ad Pha Marci. 10. riſæos dicta ſunt, deinde etiam ad diſcipulos in domo ſeorſum. Dictum eſt autem & de his quinto capite, & ibi quære enarrationem. Solam verò eam iuſſit eiici, quę ſtuprum ſiue adulterium commiſiſſet, propter fœtus confuſionem, & propter dubitationẽ eius quod pariendum eſſet: quaſi alia quęuis cauſa curari poſſit, hæc autẽ ſola non recipiat curationẽ.

† *Intelligi quoque poteſt ſermo de uirgine ſecundo ducta, hoc eſt poſt relictam uxorem.* †

Dicunt ei diſcipuli eius: Si ita ſe habet cauſa hominis cum uxore, nõ expedit cõtrahere matrimoniũ. Nũc tandẽ intellexerũt prę- B cepti grauitatẽ, tanquã rei quę moleſtia afficiat. Siquidẽ grauę admodũ videbatur, difficilẽ prauãque tolerare mulierẽ, nec eam poſſe repudiare quæ fera ſæuior eſt ac moleſtior. Ideoque dicunt: Si ita ſe habet cauſa hominis cum vxore: id eſt ſi vnica cauſa eſt vel medium ſeparans virum & vxorem, dico ſanè fornicationem, non expedit venire ad nuptias.

Ille autem dixit eis: Non omnes capaces ſunt huius dicti. Non omnes ſuſcipiunt hunc ſermonem de non contrahendo matrimonio: non omnes ferunt. Magna enim res eſt cœlibatus: nec ab omnibus ferri poteſt.

Sed quibus datum eſt. Soli illi ſermonem hunc ſuſcipiunt & ferunt, quibus datũ eſt hoc donũ à deo: datum eſt autẽ his qui petiuerunt. Petite enim, ait, & dabitur vobis: petẽtibus (inquam) non ſimpliciter, ſed feruenter & perſeueranter: & C vt ſemel dicam, ſicut oportet. Significatum eſt ergo virginitatem, dei donum eſſe, datum his qui petunt vt oportet.

Sunt enim eunuchi qui de matris utero ſic nati ſunt †, & ſunt eunuchi qui caſtrati ſunt ab hominibus: & ſunt eunuchi qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cælorum. Quia de cœlibatu incidit ſermo, docet nunc de innuptis: & tria enumerat genera eunuchorum: quorum primum nullam ſuſtinet calumniam, ſecũdum autem vituperatur, tertium verò laudabile eſt: eorum videlicet qui ſeipſos caſtrauerunt, vt regnum cælorum conſequerentur: nõ nouacula ferrea execantes genitalia, ſed continentia inſaniam concupiſcentiæ amputantes: & amore

D virginitatis,coitus amorem emarcescere sinentes.Quorum enim naturam manus humana trãsformauit,ferrumque deprauauit, non tantum ob seruatam virginitatem laudantur, quantum hi qui veluti libidinis accusati,vltionem susceperunt,quæ id etiam vincat,quod à ferro est auxilium.

† † Gregor. Theol. *Hi quidem natura inclinantur ad bonum. Quum autem dico naturam,non abiicio uoluntatem,sed utrumque pono: & inclinationem ad id quod honestum est,& quæ ad opus bonum ducit naturam. Quibusdam uerò à præceptoribus amputantur affectiones,quidam autem per seipsos illas amputant,ut qui præceptores non assequuti,seipsos docent quæ conueniunt, & radicẽ uitiorum excidentes,& membra prauitatis exterminantes.*

Qui potest capere capiat. Tandẽ vbi cælibes laude dignos
E demonstrasset,& ita talem cælibatum laudasset,ac eo modo latẽter auditores ad virginitatẽ prouocasset: sciẽs id magnũ esse, & à paucis deligi:relinquit rem in hominum volũtate. Qui potest inquit capere hoc,aut peruenire ad hoc, capiat.

De infantibus ac pueris. Lucæ. 18, Mar.8. *Tũc oblati sunt ei paruuli,ut manus imponeret eis,& oraret:discipuli uerò increpabant illos.* Infantes dixit Lucas,qui offerebantur in fide parentum. Discipuli verò eos increpabãt qui offerebant,sicut scripsit Marcus,hoc est prohibebant. Verisimile est autem quòd & pueros increpabant.Nam & hos & illos,præceptorem honorando prohibebant.

Iesus autem dixit: Sinite paruulos, & ne prohibueritis eos uenire ad me:talium est enim regnum cælorum. Marcus dixit,quòd etiam indignabantur prohibẽtibus. Recipit autem pueros,
F significans se recipere simplices, ac docens oportere fastum qui à sublimitate procedit conculcare:& se suscipere despicabiles. Non dixit autem: Horum est regnum cælorum, sed
Supra. 18 talium,imitantium videlicet horum simplicitatem : de quibus latius dictum est triceſimoseptimo capite.

Et impositis manibus super illos progressus est inde. Marcus dixit,q; etiam cõplexatus est illos,ac impositis manibus super eos benedicebat illis . Hoc autẽ faciebat illorũ adimplẽs petitionem qui eos adduxerant. Oblati sunt enim,inquit ei paruuli,vt manus imponeret eis & oraret.Simul etiã ostendit iterum quòd amplectitur ,sibique familiarem efficit eũ, qui dolo ac malitia caret:&ponit super eum manus siue excubantem suam virtutem,ac benedicit,eumque sanctificat.

CAPVT XLI. DE DIVITE INTERROGANTE IESVM. A

ET *ecce unus accedens dixit ei: Præceptor bone, quid boni faciam,ut habeam uitam æternam?* Principem dixit hunc Lucas , videlicet Iudæorum . Non erat autem hic adolescens dolosus aut fictus,vt aiunt quidam : neque enim intuitus illum Iesus dilexisset eum, quod dixit Marcus , sed in cæteris quidem bonus erat, vitæque cupidus æternæ:sed auaritiæ spina pingue suę animę aruum perdiderat.

Ipse autem dixit ei: Quid me dicis † bonum? Nemo bonus nisi unus,nempe deus. Nullus neq; corporeus,neq; incorporeus propriè bonus est,nisi solus deus:quia deo secũdum naturã B conuenit bonitas,ideóq; mutari non potest: cæteris autem omnibus visibilibus & inuisibilibus secundum voluntatem, & ideo mutabilis est. Quia ergo hic Christum hominem tãtum esse suspicabatur,bonũq; vocabat eum, non tãquam deum,sed tãquam hominem , & vnum quẽpiam præceptorum apud Hebræos : ad huiusmodi suspitionem eius nunc etiam ipse quasi homo cum eo disserit,dicens:Quid me dicis bonum,qui homo sum iuxta tuã suspitionem? Nam tanquãm homo non sum bonus,tanquã deus autem,etiam maximè bonus sum:solus nanque deus propriè bonus est.Hoc autem dixit, non homines priuans bonitate , sed de ea quæ propriè bonitas est docuit:simulq; adulationem reppulit,& instruxit nos ne laudibus assentiamur. C

Quòd si ad uitam uis ingredi,serua mandata. Ait *illi:* Quæ? Non tentãdo dixit,Quæ?sed putabat præter legalia esse alia,quę ad talem inducerent vitam.

Iesus autẽ dixit: Non facies homicidium:non cõmittes adulterium: non furtum facies: non falsum testimonium feres: honora patrem tuũ & matrem: Et *diliges proximum tuum sicut teipsum.* Dicit *ei adolescẽs, Omnia hæc custodiui ab infantia mea.* Principaliora præcepta legalia dispensatoriè ipsi profert, † simul ea honorãs, † & vt ipso respondente,Hæc omnia opere compleui:nam id significat Custodiui , & ab infantia . Sciebat enim & quòd opere compleuisset , & quòd ita responsurus esset: auditoribus manifestaretur cõuersatio illius virtuti consentanea.

D Deinde tandem prolato ei vno euangelico præcepto, dico sanè diuitiarum abiectione, facilius conuinceret eum esse auarum: & ita bona occasione demonstraret manifestè auaritiam corrũpere omnem virtutem: & ita demonstrato damno deuitari posset huiusmodi affectus. Quare autem non protulit illi primum & maximum præceptum, puta, Diliges dominum deum tuum? Quia alia huius bona opera occulta erant: pietas verò huius ad deum omnibus nota erat. Dubitabit autem aliquis, vtrum proposita legalia præcepta concilient vitam æternam? Cui dicere possumus, quòd conciliãt quidem, at non talem qualem euangelica. Nam vita æterna accipienda est fruitio quæ est in cælis, quæ varia est & multiplex: multæ enim apud solum deum fruitiones sunt. Rursum dubitabit aliquis, vtrum verè dicebat adolescens? Siquidem cùm multas haberet possessiones, quomodo diligebat proximum sicut seipsum? Vtrum enim diuidebat has parum aut nihil habentibus? Quid ergo dicendum est. Quòd hoc quoque præceptum compleuerat, quatenus ipsum cõpleri tunc permissum erat. Diligebat nanque proximum sicut seipsum: sed quasi nullum ei inferendo nocumentum, non quasi diuidendo suas cum eo possessiones. Nam id excelsum est & supra Iudaicum in humum depressionem.

† *Quæ eo tempore maximè erant necessaria. Cætera quidem in una Exodi parte statuta sunt. Illud autem: Diliges proximum tuum sicut teipsum, in alia: & manifestè ita habetur in Leuitico. Assumpsit autem & hoc tanquam maximè necessarium.*

† 1. Exo. 20
2. Leui. 19

F *Quid adhuc mihi deest?* Quid adhuc habere me oportet quo careo? Hoc autem dicens manifestabat q̃ maiorem desiderabat virtutem. Ideo quoque, vt ait Marcus, intuitus illum Iesus dilexit eum, & dixit ei, Vnum tibi deest. Lucas autem dixit, Vnum tibi deficit. Intuitus siquidem est illum mansuetum: dilexit autem eum quasi vehementer salutem appetentem: quanquam auaritiæ tyrannide præpediebatur. Quid est autem quod deficit? Vt sequatur eum. Audi ergo.

Ait illi Iesus: Si vis perfectus esse, abi, uende quæ habes, & da pauperibus, habebisque thesaurum in cælo: & ueni sequere me. Quia ea quæ habebat, id est diuitiæ, impedimento erant ne sequeretur: iubet hæc vendi, darique pauperibus. Dicit ergo: Si vis perfectus esse: imperfecti enim sunt, qui sola legalia complent præcepta: quia & ipsa imperfecta erant propter Iudęorum imbecillitatem. Habebis thesaurum autem, dixit consolans eius auaritiam: ac promittens quòd iterum thesaurum reconderet: nec id tantum, sed & melius, quia in cælo. Vocat autẽ thesaurum in cælo bonorum retributionem operum, quæ ibi his qui digni fuerint, reposita sunt. Quod autem addit, veni, sequere me, tantundem est acsi dicat: Gradere iuxta vestigia meę cõuersationis, sequere mea præcepta: hoc enim tibi deficit, qui legalia adimplesti.

A

Audito autem hoc sermone adolescens abiit contristatus: habebat enim multas possessiones. Quo plura habebat eò magis seruus eorum effectus erat: additio siquidem diuitiarum, additionem facit auaritiæ. Opulentia itaque causa fuit tristitiæ & incredulitatis.

B

At Iesus dixit discipulis suis: Amen dico uobis, Diues difficulter intrabit in regnum cælorum. Quòd si diues difficulter, auarus nullo modo. Si enim condẽnatur qui non dat quæ sua sunt, multò amplius qui rapit aliena.

Rursus autem dico uobis: Facilius est camelum per foramen acus trasire, quàm diuitem intrare in regnum dei. Cùm rem dixisset difficilem, hanc subiunxit impossibilem: nec simpliciter impossibilem, sed & impossibili magis impossibilem. Impossibile siquidem est camelum viuum trãsire per foramen acus: hoc autẽ impossibilius est illud. Fertur autẽ hic sermo per exaggerationem ad auarorũ terrorem. Quidam autẽ cameli vocãt funem nauis crassiorem. Verùm hæc dicens Christus non vituperat diuitias, sed seruire diuitiis. Est autem optimũ exẽplum: nam sicut foramen acus non est capax cameli propter nimiam sui angustiam, & propter grandem illius molem ac tumorem. Ita quoque via quæ ducit ad vitã, non capit diuitem propter sui angustiam, & propter huius tumorem. Oportet ergo omnem repellere tumorem iuxta apostolum, & attenuari per voluntariam paupertatem.

C

Quum autem audissent hæc discipuli, exterriti sunt ualde dicentes: Quis ergo potest saluus fieri? Exterriti sunt, id est, turbati sunt, non tamen pro seipsis, quum pauperes essent, sed pro diuitibus. Cœperunt enim præceptorum assumere viscera, ac dolere plurimum pro perditione hominũ dicentes, Quis ergo diuitum potest saluus fieri?

D *Intuitus autẽ Iesus, dixit eis, Apud homines hoc impossibile est, apud deum omnia sunt possibilia.* Primùm miti aspectu exteritam eorum mẽtem consolatus est. Deinde dixit: Apud homines diuites, hoc puta saluum fieri, impossibile est: fortiter enim auaritiæ vinculis alligati sunt, factiq; impotentes, vt à seipsis solis huiusmodi tyrannide liberẽtur. Deus autẽ non solum saluare hos potest, sed etiam omne aliud potest. Saluabit ergo hos, si quod possunt studiũ adhibẽtes, ac diuitias in pauperes euacuãtes, ignẽq; cupiditatis diuitiarũ extinguentes, hunc inuocauerint auxiliatorem ac libertatis assertorem. Docuit ergo omnis hic sermo, ꝙ auarum impossibile est saluum esse, nisi quod in se est adferat studium, vt dictum est: & deum habeat adiutorẽ ad liberationem illius
E miserrimæ affectionis. Aiunt autem quidam, ꝙ si deo omnia sunt possibilia, vtique & facere malum deo possibile est. Quibus nos dicimus, ꝙ facere malum non est potentiæ, sed
Psal.15. impotentiæ. Ideo etiam Dauid peccata appellauit imbecillitates siue infirmitates dicens: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum. Et Paulus ait, Quum nos essemus infirmi siue
Rom.5. peccatores. Prẽterea & alio modo iuxta Gregoriũ Theologum, principium mali est negligere bonum: quomodo autem bonum negliget, qui est ipsa bonitas.

De interrogatione Petri. *Tunc respondens Petrus dixit ei: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo erit nobis?* Quæ omnia beate Petre? An arundinem, rete, nauim, artémque piscatoriam? Vtique, inquit, quæ & quanta habebam: mea siquidem volun-
F tas integra fuit. Quum ergo dixisset Saluator adolescenti, Si vis perfectus esse, abi, vẽde quæ habes, & da pauperibus, habebisque thesaurum in cælo: timuit Petrus sibi ac condiscipulis: quasi ipsi minus fecissent, quia non vendiderãt quę habebant, nec dederãt pauperibus: ideo etiam ait, Ecce nos non vendidimus, nec pauperibus dedimus, sed simpliciter omnia quæ habebamus reliquimus, & secuti sumus te: quid ergo erit nobis retributionis.

Iesus aũt dixit eis: Amen dico uobis, ꝙ uos qui secuti estis me, in regeneratione cùm sederit filius hominis in sede gloriæ suæ, sedebitis & uos super duodecim sedes, iudicãtes duodecim tribus Israel. Regenerationem dicit nunc à mortuis resurrectionẽ, quasi iteratam viuificationem. Quid ergo, sedebunt tunc apostoli & iudicabunt? Nequaquam: solus enim Christus sedebit, A
& solus ipse iudicabit. Sed per duodecim sedes innuit frui tionem siue requiem ac præcellentiam duodecim discipulorum, & regni sui cõmunicationem. Iudicantes autẽ dicit, hoc est, condẽnantes. Ait ergo: Fruemini tunc siue requiescetis, & præcelletis ac conregnabitis mihi, condẽnantes Israelitas: non ꝙ ipsi iudicaturi sint, sed sicut vigesimotertio capite dicebat Niniuitas ac reginam Austri condẽnaturos generationem illam: ita & hos nunc condẽnaturos ait duodecim tribus Israel. Ideo enim non dicit Gentes aut Orbẽ, *Suprà. 12* sed solos Israelitas suos contribules, suos cognatos. Condemnabunt enim eos non quasi iudicantes, sed quia is qui iudicabit, à fide horum sit condemnaturus illos. Siquidem cùm eisdem moribus ac legibus & hi & illi sint enutriti: hi B
tamen crediderunt, illi verò credere noluerũt, Quid ergo, Iudáne etiam sedem habebit, & condemnabit? Nequaquã: cõmunis enim facta est promissio ad duodecim discipulos, ne per hũc Iudas in vllo cęteris deterior haberetur: ipse verò animæ prauitate seipsum hac priuauit. Est enim dei lex à Ieremia promulgata ad Iudæos, quæ dicit, Si conuersa fue- *Ierem.18.*
rit gẽs illa ab iniquitatibus suis, pœnitebit & me malorum quæ cogitaueram facere illis. Deinde ait, Et si fecerit malũ coram me, vt non audiat vocem meam, pœnitebit & me de bonis quæ decreueram facere illis. Quid ergo ait ista lex? Si cõminatus fuero vt faciam tibi malum, & tu corrigaris: solues meam sentẽtiam: & si promisero tibi bona, & ignauiter egeris, solues meam promissionẽ: tua enim causa factus es C
ea indignus. Pœnitentiam ergo in deo intelligimus propositi mutationem, cuius nos omnino causa sumus. Scire autẽ oportet, ꝙ discipulis connumerat eos, qui postmodũ in chorum duodecim discipulorum subingressuri sunt, vtpote eãdem fidem idémque ministerium suscepturi.

Et omnis qui reliquerit domum aut fratres, aut sorores, aut patrẽ aut matrẽ, aut uxorem aut filios, aut agros propter nomen meũ, centupla accipiet, & uitã æternã hæreditate accipiet. Vobis quidẽ duodecim contingent quæ dixi, cæteris verò credentibus erunt hæc & ista. Matthæus itaq; dixit, Propter nomẽ meũ, id est, propter me. Marcus autem addidit, Et propter euan- *Marci.10*
gelium, hoc est, propter prædicationem. Lucas verò ait, Pro- *Lucæ.18.*

D pter regnum dei, vt scilicet illud consequatur. Quemadmodum autem quando dicebat, Qui perdiderit animam suam mea causa, inueniet eam: non hoc dicebat, vt nosipsos interimamus, sed vt ipsi etiam animæ nostræ, fidem quæ in ipsum est præponamus. Ita & nũc dicens, Qui reliquerit vxorem: non hoc dixit, vt nuptias penitus diuidat, sed vt ipsi quoque coniugi præponamus & ipsum & euangelium, & regnum dei. Hoc autem & in omni alia cognatione & familiaritate dicendum est. Marcus præterea & Lucas manifestius de his recitantes, cẽtuplum retributionem hoc tẽpore rependi dicunt, in hoc videlicet seculo, vitam autem æternam venturo siue futuro. Cẽtupla verò, hoc est, variè multiplicata, aut
E multò plura, sicut dixit Lucas. Sed quomodo variè multiplicatam accipiet quis hanc retributionem in præsenti seculo? Quomodo? Sicut acceperunt apostoli & martyres cæterique omnes iusti. Vide enim q̃ omnium fideliũ domus sibi habebant apertas: fratres etiã & sorores parauerunt omnes sanctos & sanctas: patres verò omnes ipsos colentes, ipsorúmq; curam habentes, ac erga ipsos compassionis affectu tactos: nam hæc sunt propria patris: matres quoque omnes pari modo se habẽtes: vxores verò omnes ministrãtes, subseruientes ac curantes eos: hæc siquidem vxoris sunt opera: filios, præterea omnes discipulos. Ad hæc omnes fidelium agros in sua potestate habebant: quódque omnium est maximè admirabile, omnia hæc habebant cum persecutionibus, prout addidit Marcus, hoc est, à fidei inimicis persecutionẽ
F sustinẽtes. Potest etiam esse multiplicatio, gratia sanitatum, aut prophetia, aut aliud quippiam simile.

De primis & nouissimis. *Multi autem primi erunt nouissimi, & nouissimi primi.* Multi qui hic videntur primi, erũt ibi postremi. Hoc autem & simpliciter de omnibus dictũ est, vt nunquam hi qui præponũtur in vita, extollantur: neque qui hic despiciũtur, animum despondeant: & præcipuè ad Pharisæos eisq; similes sermo refertur, qui primatus totis vendicabant viribus. Quia verò nõ omnes eo tẽpore credebãt, sed alij quidem prius, alij verò postea, ponit parabolam quæ posteriores consoletur, animæque iniiciat alacritatem, quam totam pariter necesse est primùm accipere, ita exposcente eius enarratione, & demũ ea quæ videbũtur similiter de ea dicere: quanquã enim

longiuscula sit, apta tamen est vt facilè capi possit. A

CAPVT. XLII, DE MERCEDE CONDVCTIS OPERARIIS.

Cap.20 De vinea

Similè enim est regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exiit primo simul diluculo, ut mercede conduceret operarios in uineam suam. Conuẽtione autem facta cum operariis ex denario per diem, emisit eos in uineam suam. Et egress° circiter tertiam horam uidet alios stantes in foro ocio
sos, & ait illis: Abite & uos in uineã meã, & quodcunque fuerit iustũ dabo uobis. Illi autem abierunt. Rursus egressus circiter sextam & nonã horam fecit similiter. Circiter undecimam verò horã
egressus, inuenit alios stantes ociosos, & ait illis: Quid hic statis B
toto die ociosi? dicũt ei: Quia nemo nos cõduxit: Ait illis: Abite & uos in uineã meam, & quicquid iustũ fuerit accipietis. Facta autẽ uespera dixit dominus uineæ procuratori suo: uoca operarios, & redde illis mercedẽ, incipiẽs à postremis usq; ad primos. Quũq; accessissent qui circiter undecimã horã uenerant, acceperunt singuli denariũ. Venientes autẽ primi, arbitrati sunt quòd plus essent acceptur: acceperunt autem & ipsi singuli denarium. Et quum accepissent, murmurabant aduersus patrẽ familias, dicentes: Hi postremi
unã horã fecerũt in opere, & pares nobis illos feciſti, qui portauimus pondus diei & æstum †. Ipse autem respõdẽs, uni eorũ dixit: †
Amice nõ facio tibi iniuriã: Nõne denario pactus es mecũ? Tolle quod tuum est & abi. Volo autem & huic postremo dare sicut & C
tibi. An non licet mihi quod uolo facere in rebus meis?

† Intelligi potest pondus & æstus diei, grauitas tentationũ, & ignis indomitarum uoluptatum, ac ferocium affectionũ quæ portauerunt siue sustinuerunt, ne ab eis uincerentur. †

Huius omnis parabolæ solum exponẽda sunt quæ opportuna videntur, veluti monet Chrysostomus: cætera verò nõ sunt curiosè scrutanda, sicut vigesimoquarto capite prędixi Sup.13.
mus. In hac enim regnũ cœlorũ intelligitur ipse Christus, sicut in parabolis frequenter diximus. Vinea autẽ eius, euãgelica ipsius præcepta sunt. Operarij verò huiusmodi vineę, homines operatores talium præceptorum. Tẽpus operationis, præsens vita. Diluculũ verò, hora tertia, sexta, nona, & vndecima, variæ hominum ætates quibus ad fidem veniũt,

D & probi facti deo placent, Diluculum siquidem siue primæ hora, ætas est eorum, qui ab infantia vocati sunt ad dicta præcepta. Tertia autem hora, ætas epheborum. Sexta verò, virorum. Nona, senum: & undecima, decrepitorum, quib⁹ breue est reliquũ vitæ tempus. Exiit ergo Christus in mundum, tum per seipsum, tũ per Apostolos, eosque præceptores qui illos sequuti sunt, vt mercede conduceret operarios in vineam suam. quæ botros fructificat virtutum, lætificantes patrẽ familias, qui dominus est vniuersi. Meritò autem dixit, Vt mercede conduceret: merces enim reposita est præ
ceptorũ operariis, puta cuiusque salus: hanc enim intelligimus esse denariũ. Effingit autem parabola primos murmurantes impositumque illis silentium: non quòd in regno cœlorum futura sit inuidia. Nã si hic adhuc viuentes iusti suas
E animas pro hominib⁹ ponunt, multò magis ibi, vidétes eos saluos esse gaudent. Sed tale figuratum est murmur, impositumq; silentium ad solam demonstrationẽ diuinæ benignitatis erga eos, qui postremi veniunt, vt confidãt quòd nihil illis oberit postremos veniſſe, si deiceps operati fuerint. Et nos siquidẽ vbi aliquem multò dignati fuerimus honore, & postmodum voluerimus huiusmodi magnitudinẽ demonstrare, solemus dicere quòd quidã ob tãtũ honorẽ murmurabant. Hoc autem dicimus non illum reprehendentes, sed hunc ad gratiarum actionem excitantes. Quare autem non omnes simul vocauit ad vineam? Quia non simul omnes in-
F uenit: impossibile enim erat eodem tẽpore, vt prædiximus eademque ætate omnes accedere. Tunc autem vnumquémq; inuenit, quum ille obediens efficitur. Ait enim Paulus: Vbi
Galat. 1. verò beneplacuit ei, vt me separaret ab vtero matris meæ. Tunc autem beneplacuit, quando hic obediuit. Docet itaq; parabola, ne eos qui extrema senectute accedunt reprobemus, sed sciamus quòd possibile sit breui etiam studio ac diligentia saluari. Hic siquidem scopus eius est. Oportet autẽ nos solo ipsius scopo adepto, cætera non magnipendere: reliqua enim omnia propter finale intentum composita sunt, vt facilius excipiatur: neque periculo vacat, etiã illa scrutari, veluti tradit Chrysostomus capite de parabolis.

Si oculus tuus malus est, quòd ego bonus sum. Quòd, pro Sed,
Supra. 13 hic sumitur. Ait enim, Si oculus tuus inuidus est, atqui ego

bonus sum, seruans & te & illũ. Tu verò ne ex hoc turberis A
quasi æqualia dentur brabia his qui à prima ætate vsque ad finem euangelica seruauerunt præcepta, & his qui in postrema ætate acquieuerunt. Solum enim docuit parabola quòd æqualiter salui fiunt, non quòd etiam æqualiter glorificantur: salus siquidem est non perire: gloria verò consequi brabia quæ varia sunt iuxta proportionẽ data his qui seruãtur.

Sic erunt nouissimi primi, & primi nouissimi. Non hoc ex parabola concluſit: nam impertinens est. Ibi enim primis æquales sunt postremi, hic autẽ postremi dicuntur primi. Sed alius est hic sermo, docens quòd sicut illud accidit, vt qui à prima ætate operati sunt, æqualem accipiãt mercedem his qui in postrema acquieuerunt: ita sanè & hoc contingit, vt nouissimi appareant primi, & primi nouissimi. Possunt au- B
tem hi esse Christiani & Iudæi: aut fidelium quidam in principiis negligentes, postmodum verò seriò operam dantes: quidam autem in principiis diligentes, postmodum verò negligẽtes: neque enim in fide solum, sed in vita quoque fiunt huiusmodi transitus.

Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. Multi quidem ad fidem vocati sunt, pauci verò acquiescunt.

Et quum ascenderet Iesus Ierosolyma, assumpsit duodecim discipulos suos seorsim in uia, & ait illis: Ecce ascẽdim⁹ Ierosolyma & filius hominis tradetur principibus sacerdotũ ac scribis, & cõdemnabũt eum morte, tradéntq; eum gentibus ut illudatur, & flagelletur, & crucifigatur. Ascendẽs iam ad passionem rursum præ C
dicit discipulis quæ futurum est vt ipsi contingãt, vt crebro illis prædicendo, auferat vehementem eorum tristitiam. Seorsim autem de his disserit illis. Siquidem non multos hęc scire oportebat ne offenderentur. Nam si hæc audientes discipuli turbabantur, multò magis turbæ. Cur ergo non dictum est de his & ad turbas? Dictum est quidem, sed nó manifestè: Sic erit, inquit, filius hominis in corde terræ tribus Sup. 12
diebus & trib⁹ noctib⁹: & alibi similia illis obscurè dicebat, sicut in sequentibus inueniemus. Verùm quum hæc non intelligerent, quare omnino ea dicebat illis? Vt quum postmodum ea cognoscerent, scirent quòd quæ passurus erat præcognouerat, & voluntariè ad passionem venerat. Sed neque discipulis principio particulariter de his loquutus est,

D sed primùm quidem obscurè, deinde manifestius. Nũc verò quum tandem passionis opinione exercitati sunt, etiam alia particularius addit: quòd tradent eum gentib⁹ siue militib⁹ Romanis, præsidem agente Ierosolymis Pilato, quòdq; hi illudent eum & flagellabunt ac crucifigent.

Et tertio die resurget. Vbi tristitia dixisset, addit etiam ℣ consolationem adferat: vt quum illa viderint, etiam hoc expectent. Lucas verò Christum quoque eis dixisse ait: Et consummabuntur omnia quæ dicta sunt per prophetas de
Lucæ.18. filio hominis, & quòd ipsi nihil horum intellexerunt. Pro-
E phetæ siquidem particulariter de omnibus quæ passurus erat prædixerunt: & nisi in longum protrahendus esset sermo, omnes de his afferrem in medium prophetias: discipuli verò tunc nihil horũ intellexerũt, quæ videlicet per prophetas scripta erant, sed erat sicut idem scripsit Lucas, verbum hoc absconditum ab eis, siue ignoratum: hoc inquam, Tertio die resurget: nec intelligebant quę dicebantur de illo, sicuti etiam dixim⁹ in fine tricesimiquinti capitis. Addit quoque & aliam huius ignorantiæ causam Chrysostomus: quia de alio quidem qui ab alio excitatus esset, & audierant & viderant: de mortuo verò qui seipsum excitasset, ne
Supra.17 que audierant, neque viderant. Præterea & de eo quòd occidendus esset Christus, vbi ad humanas respiciebant operationes, credebant hoc & contristabantur: vbi verò diuinas in mentem assumebant, incredituli permanebant, nec intelligebant quæ dicebantur de hoc, id est non suscipiebant tales de hac re sermones, suspicantes & hos aliquam
F esse parabolam.

CAPVT XLIII. DE FILIIS ZEBEDAEI

Vnc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi adorans & petens aliquid ab eo. Ille autem dixit ei: Quid vis? Ait illi, Dic ut sedeãt hi duo filii mei, unus à dextris tuis, & alter à sinistris tuis in regno tuo. Quum quadragesimo primo capite
Supra.19 dixisset saluator discipulis, Quum sederit filius hominis in sede gloriæ suæ, sedebitis & vos super

duodecim sedes, audissentque filij Zebedæi Iacobus & Io- A
annes arbitrati sunt sedem gloriæ dici thronum regni, quo Ierosolymis regnaturus esset. Quumque paulo ante rursum dixisset, Ecce ascendimus Ierosolyma, & quæ sequuntur: nõ ea de afflictionibus intellexerũt, vt superius significauim⁹, sed sperabãt instare iam regnum eius. Siquidem prophetas quoque audiebant appellantes Christum regem Israel. Statim ergo præeminentiæ amore capti sunt: nam se præ cæteris honorari sciebant: sed Petrum timebant. Ideo primùm quidem, vt ait Marcus, ipsi soli ad eũ accedunt dicentes: Ma- *Marci.10.*
gister volumus vt quicquid petierimus facias nobis. Ille autem dixit eis: Quid me vultis facere vobis? At illi dixerunt ei: Da nobis vt vnus à dextris tuis, & alter à sinistris tuis se- B
deamus in gloria tua. Verùm non cognoscentes ideo se passũm esse repulsam, ℣ indigna peterent: ad supplicationẽ assumũt & matrem. Interrogat autem Christus primùm quidẽ illos, deinde & matrem illorum tãquam homo: simul etiam vt eorũ responsio fieret quodammodo affectus sui cõfessio.

Respondens autem Iesus dixit: Nescitis quid petitis. Deinceps illis respondet, vt qui matrem suam submiserant, vt pro ipsis postularet, & ait: Nescitis quid petitis. Sedere enim à dextris aut à sinistris in regno meo, magnum est, & supra dignitatem non hominum tantum, verumetiam supernarum virtutum. Siquidem regnum meum non est ex hoc mundo, prout vos putatis. Quia verò opinabantur tempus illud nõ *Ioan.18.*
regni solum esse, sed etiam requiei: hoc quoque, quod in se est corrigit: demonstrans hoc potius esse tempus afflictio- C
nis & cædis. Ait enim.

Potestis bibere poculũ quod ego bibiturus sum, aut baptismo quo ego baptizor, baptizari? Poculum dicit mortis: & baptismum qui fit per sanguinem. Nam & poculum & baptismum vocat cædem: poculum quidem, vtpote læto animo pro hominib⁹ susceptam: baptismum verò, tanquam purificationem ipsorum. Addens autem, Quod ego bibiturus sum, & Quo ego baptizor, subindicat, quòd qui afflictionibus eius non communicat, neque regno suo communicabit.

Dicunt ei: Possumus. Omnia promittunt, petitionem consequi cupientes. Chrysostomus autem dicit, quòd neque poculo & baptismo intellectis, à sola animi promptitu-

D dine gratiam quærebant. Quid ergo Christus?

Et *ait illis: Poculum quidem meum bibetis, & baptismo quo ego baptizor baptizabimini.* Prophetabat eis, quòd ipsi quoque occidendi essent, ac martyrij morte honorandi. Et de Iacobo quidem nouerunt omnes quòd ab Herode Tetrarcha sit Acto.12. interemptus. De Ioanne verò quæstio est apud multos. Aiunt enim quòd quia infallibile est Christi vaticinium, & ille nondum martyrij mortem sustinuit, nondum mortuus est, sed adhuc viuit: & cum Enoch & Elia circa seculi consummationem occidendus est. Chrysostomus autem manifestè docet, quòd mortuus est & interemptus. Nam interpretando eius euangelium, ait de illo secunda homilia: Euangelio totum comprehendit orbem, corpore verò me-
E diam obtinuit Asiam, dico sanè Ephesum: anima autem ad illum secessit locum qui sanctis congruus est. In prima verò dicit, quòd etiam Christi bibit poculum, & baptismo eius baptizatus est: voluntate enim & hic interemptus est, plagis martyrij susceptis, & passus innumera propter Christum pericula. Nam athleta ac martyr dicitur non solum qui violètè mortuus est propter Christum, verumetiam qui flagellatus est, aliaque multa passus propter eum. Inuenimus siquidem & post hunc plerosque certasse quidem, verùm animam in pace deo commendasse: nec propter hoc dicet quispiam eos à martyrij excidisse dignitate. Quod autem mortuus sit, ipse idem ait: in e-
Apoca.11. uangelio quidem dicens: Non dixit ei Iesus, Non moritur.
F In libro autem Apocalypsis sub persona Saluatoris: Et dabo
† duobus testibus meis & prophetabunt tot diebus † amicti
saccis. Hi autem sunt Enoch & Elias.

† † *Scio communia exemplaria habere, Diebus mille ducentis sexaginta: non fuit tamen animus quicquã immutare ab eo quod in nostro repertum est exemplari.*

Sedere autem à dextris meis aut à sinistris, non est meum dare, sed iis continget, quibus paratum est à patre meo. In præcedentibus diximus, quòd sedere à dextris eius aut sinistris, excedit dignitatem non hominum solum verumetiam supernarum virtutum: nullus itaque sedebit. Et quomodo hic dicit, Non est meum dare, sed iis continget quibus paratum est à patre meo? Ostendit enim quosdam sessuros. Dicimus ergo

quòd quum præeminentiam inter discipulos peterent, nunc A
Christus cathedram à dextris & sinistris, dicit primam inter ipsos sedẽ, qua Petrus & Paulus digni habiti sunt principes discipulorum, vt qui plus cæteris laborauerunt. Et quomodo qui omnipotens est, ad hanc dandam redditur impotens? Quod dixit, Non est, non impotentiæ est, sed iustitiæ. Nam quia gratis sibi dari primatum petebant: Nõ est inquit meũ dare gratis primatũ siue primam sedem: id siquidem significat Dare: iustus enim sum, nõ personarum acceptor: sed hoc (ait) est illorum, quibus paratum est à patre meo. Paratũ est autem his, qui digni sunt vt hoc consequantur, Nõ enim sola mihi cæde communicare, primam conciliat sedem: sed primas omnium ferre etiam in cæteris virtutibus. Inde autem maximè traduxit illos. A patre meo autem dixit, tum vt pa- B
trem honoraret, tum vt seipsum demonstraret tanquã idem cum patre potentem. Ego inquit & pater vnum sumus. Ioan.10.

Et quum audissent decem indignati sunt de duobus fratribus. Duo quidem supra decem discipulos elati fuerãt: decem verò de duobus inuidebant, eo quòd primas sedes desiderauerant: & ita omnes imperfecti erant. Nondum enim spiritus sanctus descenderat. sed postmodum ipsos perfectè cognoscito, & videbis omni affectu liberos, ac inuicem extollentes, & mutuò primatus concedentes. Tunc itaque indignati sunt, siue grauiter tulerũt. Siquidẽ quando frequenter Christus illos præ cæteris honorauerat, non ægre tulerant, ipsum scilicet veriti. Quando autem per se primatum petierũt, indignati sunt: & maximè cognito quòd exauditi non essent: ex præceptoris enĩ respõsione intellexerũt quid petiissent. C

IESVS *autem aduocatis illis dixit.* Quia duo ab aliis diuisi ad eum accesserant, & astantes colloquebantur, aduocat & alios: ac primùm quidem turbatos placat, per coadunationem quæ inter se & illos erat. Deinde ait:

Scitis quòd principes Gentium dominentur eis: & qui magni sunt potestatem in eas exercent. Non ita autem erit inter uos. Cognito quòd hoc fine duo illi petierant primatum, vt cæterorum haberent principatum: hoc intentum carpit quasi à Gentibus sumptum. Principes inquit Gentium, & qui magni sunt inter illas, dominantur, & potestatem exercent in alios, Non ita autem erit inter vos qui mei estis. De dominatione magnatũ.

D Deinde docet etiam quo pacto oporteat parare primatum. Audi ergo quid dicat.

Sed quisquis voluerit inter uos magnus fieri, sit uester minister: & quicunq; voluerit inter uos esse primus, sit uester seruus. Sicut superius eosdem dixit Principes & Magnos: ita & nunc eum dem vocat Magnum & primum. Hæc autem omnia ad subiectionem dixit, vt quæ singulis vtilis est, Dicit ergo: Potestatem in alios exercere, Gentiũ est: ego verò legem vobis statuo parandi principatus, à ministrando aliis, eisque seruiendo. Qui enim hoc facit, illum ego magnum ac primum declaro, & hic apud me primatũ habebit. Deinde seipsum quoque ponit in exemplum, qui non solum omnibus ministret, sed etiam pro omnibus moriatur.

E *Sicut filius hominis nõ uenit ut sibi ministretur, sed ut ministret. & tradat animam suam redemptionem pro multis.* Sit inquit, hic aliorum minister & seruus, quemadmodum ego non veni in mundum vt aliqui mihi ministrarent. Quanquam enim socrus Petri & Martha soror Lazari, aliæque mulieres ministrabant ei, non tamen quasi ipse harum ministeria cuperet. Non ergo veni vt ministretur mihi ab aliquibus, sed potius vt ipse aliis ministrem, curans ac sanans quorundam animas, quorundã corpora, quorundam & animas & corpora: quodque ministerio ac seruitio maius est, vt tradam animam meã redemptionem pro multis, qui serui facti erant diaboli. Multis autem, dicit nunc pro omnibus. Frequenter enim scriptura multos dicit pro omnibus. Itaque pro omnibus tradidit animam suam omnesque redemit: quanquam multi sua spõte in seruitute remanserunt. Quodam etiam modo animam suam tradidit patri. Exclamauit enim moriens, Pater in manus tuas commendabo spiritum meum. Atqui non à patre, sed à diabolo detinebamur. Aduertendum autem ad difficultatis solutionem, omnem redemptionem siue precium liberationis in aliis, sitam esse aut venire in potestatem eius qui aliquos retinet, eosque qui detinentur per illius manum liberari. Pretium verò quod à Christo datum est, vtpote differenti modo & omni alio pretio supernaturalius, liberauit sanè eos qui detinebantur: ipsum verò non venit in potestatem eius qui illos retinebat, quum illud non posset accipere. Patri autem hanc tradidit, tãquam animam filij sui: ideo

F

Luc. 23.

etiam quasi dato iam pretio, quanquã non potuerit illud tyrannus accipere, liberati sunt qui detinebãtur. Et quomodo tradidit animã suam redemptionẽ pro multis? Quia volũtariè seipsum in mortem obtulit pro libertate hominum: moriens enim, apta occasione tyrannum perdidit, tanquam occidentem illum qui peccato carebat. Peccati siquidem mulcta, est mors: solus autem Christus peccatum non fecit. Scire autem oportet, quòd non sola Christi anima vocatur redemptio nostra, verumetiam sanguis ipsius. Itaq; quæ nunc de anima eius dicta sunt, de sanguine quoque eius dicũtur.

A

CAPVT XLIIII. DE DVOBVS CAECIS.

B

ET *egredientibus illis ab Iericho sequuta est eum turba multa: Et ecce duo cæci sedentes iuxta uiã. audito quòd Iesus transiret, clamauerunt dicentes: Miserere nostri fili Dauid.* Similia quoq; scripta sunt decimoseptimo capite, ibi ergo quære enarrationem integrè conscriptam. *Turba autem increpabat eos ut tacerent.* Imponebat illis silentium in honorem Iesu, quem illi molestia afficiebant. *Illi uerò amplius clamabant dicentes: Miserere nostri fili Dauid.* Vide perseuerantiam. Hos imitemur & nos, qui animę oculis excæcati sumus: & clamemus ad eum ex toto corde. Quòd si ab aliquibus impediti fuerimus, intentiorem reddamus deprecationem. nec desistamus: & eum omnino flectamus sicut & isti.

Supra. 9.

C

Et stans Iesus uocauit eos, dixitque: Quid uultis ut faciam uobis? Dicunt illi: Domine ut aperiantur oculi nostri. Quare interrogauit illos? Ne putaret quispiam quòd alia volẽtibus accipere, ipse daret alia. Et cur non requisiuit ab eis fidem? Quia fidei demonstratio erat clamor, & perseuerantia in eo, quum alij silentium eis imponere conarentur.

Misertus autem Iesus tetigit oculos eorum, & protinus uisum receperunt oculi illorum & secuti sunt eum. Non solum perseuerantes erant, sed & grati sequebantur eũ, rependentes beneficium. Aiunt autem quidã vnum horum cęcorum insigniorem fuisse, de quo à Marco facta est mẽtio trigesimoprimo

Marci. 10.

Cap.21. D euangelij sui capite, qui Bartimeus dicebatur: à Luca ve-
Lucæ.18. rò sexagesimoquarto sui euangelij capite: alterum autem,
ab his silentio præteritum tanquam illius ministrum: quem-
Supra.8. admodum sanè & de duobus dæmoniacis duodecimo capi-
te prædictum est: idque coniectura assequūtur, eo quòd ea-
dem & dixerint & audiuerint, ac similiter sequuti fuerint.
Ego verò re attentius considerata, alterum ab his duobus
esse dico eum, de quo habet Marcus: rursumque alterum ab
eo, de quo Marcus, illum de quo loquitur Lucas. Is siqui-
dem de quo Marcus, vestem præ nimia festinatione proie-
cit: & sine contactu sanitatem accepit. Is autem qui apud Lu
cā est, Christo potius ingrediente Iericho, & non egredien-
te, sanitatem est consequutus. Huiusmodi etiam opinionem
mihi confirmat Chrysostomus, qui de illis vtpote aliis ni-
E hil omnino significat.

CAPVT XLV. DE ASINA ET PVLLO.

Cap.21. ET *quum appropinquassent Ierosolymis, venis-*
sentque Bethphage ad montem oliuarum: tunc Ie
sus misit duos discipulos dicens illis: Ite in castel
lum quod contra uos est, & confestim inuenietis
asinam alligatam & pullum cum ea: soluite & ad
ducite mihi. Et si quis uobis quippiam dixerit,
dicite: Domino his opus est, & protinus emittet eos. Iam morte
F sua appropinquante, maiori authoritate negotia attingit: &
quia de asina & pullo prophetatum erat, nunc tanquam om
nium dominus iubet his quos emittebat vt dicant, Domino
his opus est, & post habitum vsum reduci hos ad dominum
Marci.11. eorum. Sed Matthæus asinam dicit & pullum: Marcus ve-
Luc.19. rò pullum solum. Inuenietis inquit pullum alligatum, su-
Ioan.12. per quem nullus hominum sedit. Similiter autem scribit &
Lucas. Ioannes verò pullum asinæ hunc appellauit, tanquam
tenellum asinum. Quid ergo dicemus? Quòd vtroque opus
erat Christo: sed pullo vt super eum veheretur: asina autem
vt pullum sequeretur: explebat enim mysterium quod futu
ra præfigurabat. Et erat pullus in figuram noui è Gentibus
populi, venturi ad fidem quę est in Christum: qui ad diuinę

legis iugum inexercitatus erat: super quem nullus homi- A
num sederat, propheta videlicet vel apostolus. Asina verò
in typum veteris è Iudæis populi sub iugo legis degentis.
Et pullus quidem Christum vehit insidentem: asina verò se-
quitur: docente re ipsa, quòd postquam Christus Gentibus
insederit, & in eis tanquam in se credentibus requieuerit,
sequentur & Iudæi. Dicit enim & Paulus: Cæcitas ex parte Rom.11.
facta est in Israel, donec plenitudo Gentium intrauerit: &
tunc omnis Israel saluus erit. Propterea ergo Matthæus ex-
acta diligentia vtriusque iumenti meminit: cæteri autē bre-
uitatis causa pullum quidem scripserunt, eo quòd super il-
lum vectus sit Saluator: asinam verò silentio præterierunt,
vt quæ tantum sequebatur. Vectus est itaque super pullum
Christus, simul præfigurans, vt dictum est, quod futurum e- B
rat: simul etiam quia contingebat quosdā imbecilliores in-
digere iumentis, etiam in hoc modum posuit, ostēdens non
oportere discipulum suum equo aut mulo vti, sed asino: vt
vbique sola id fieri necessitate.

Hoc autem totum factum est: ut compleretur quod dictū est per Zach.9.
prophetā dicentem: Dicite filiæ Sion, Ecce rex tuus uenit tibi man
suetus ascendens super asinum † & pullum filium subiugalis. †
Hoc, Quid? Discipulos missos esse vt asinam & pullum ad-
ducerent. Prophetam autem dicit nunc Zachariam. Cōple-
ta est itaq; huiusmodi prophetia: eius verò completio rur-
sus facta est alterius rei prophetia, puta fidei Gentium vt di
ximus. Filia autem Sion † est ipsa Sion, sicut filius hominis †
ipse homo. Nā & hoc idioma est Hebraicæ Phrasis. Et Sion C
quidem est Hierusalem: rex autem Sion ipse Christus, vel
tanquam deus, vel tanquam è regia Dauid radice progeni-
tus: vel etiam tanquam is qui in eam plurima contulit be-
neficia. Venit ergo ad eam mansuetus: neque satellites ha-
bens, neque qui lanceam, gladium, aut faces ferant, sed mul
tam præseferens mansuetudinem ac humanitatem. Sedens
verò super asinum & pullum, non diuisim, modó super hūc,
modò super illum: neque tanquam super bigam ab his tra-
ctam, sed asinum & pullum, intellige ipsum pullum, asinum
quidem natura, pullum verò ætate. Tu ergo interroga Iu-
dæum quis rex venerit Ierusalem asino & pullo vectus: nul
lum enim malum dicere poterit præter Christum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

† Non te turbet quòd in hac prophetia asinum masculino genere
D uerterimus. Ad id enim & autoris enarratio nos coegit & Græcũ
uocabulum ὄνος, quod tam asinum significat quàm asinam id permit
tit, maximè quum hic careat articulo. Præterea apud Zachariam li
tera. 70. interpretum non habet ὄνον sed ὑποζύγιον, id est, subiuga-
le. In Hebraica autem origine hæc dictio חמור hamor, asinum ma
sculino genere ubique significat.

† Aliter quoque filia Sion est Ierusalem, eo ꝙ subiecta sit mõti qui
uocatur Sion. Dicitur quoque ipsa Ierusalem Sion, propter mon-
tem Sion qui supra ponitur, ut sit metaphorica appellatio.

Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit illis Iesus, & du-
xerunt asinam & pullum. Marcus autem particularius recitat
E id quod fecerunt. Ait enim: Abierunt & inuenerunt pullũ
alligatum iuxta ianuam foris in biuio: soluúntq; illum. Et
quidam eorum qui ibi stabant dixerunt eis, Quid facitis sol
uentes pullum? At illi dixerunt sicut præceperat Iesus, & di
miserunt eos. Hæc sanè Marcus, ianuam dicens domus do-
minorum pulli. Considera autem ꝙ omnia ad præfiguratio-
nem faciant. Sicut enim asina & pullus funiculis alligati e-
rant foris in biuio, ita quoque antiquus Iudæorum popu-
lus, nouúsque Gentium, peccatis alligantur extra ecclesiam
in vita: Nam hanc per biuiũ intelligimus. Et quẽadmodum
apostoli soluta illa animalia adducunt ad Christum, ita sanè
& istos. Ad hæc sicuti tentauerunt quidam prohibere hos,
puta domini ipsorum, sicut dicit Lucas: audito autem quòd
F domino his opus esset, concesserunt: ita sanè & in his: ten-
tãt quidem, qui dominãtur eis dæmones prohibere: audito
verò ꝙ deo his opus est, permittunt.

Et posuerunt super eos uestimenta sua. Posuerunt & super
asinam & super pullum, ignorantes super quem illorum ve-
hi vellet.

† Et sedit super ea. Super ea, † puta vestimẽta quæ pullo e-
rant superposita. Possunt autẽ discipulorum vestimenta, re-
cõditiori intelligẽtia dici virtutes, quæ intelligibilia sunt
animæ vestimenta, illos adornãtia qui Christo adducuntur.
Lucas autem dixit, ꝙ discipuli imposuerunt Iesum super
pullum: discipuli enim verbum Gentibus superimponunt.

† Hanc cõmodè adiunxit expositionem, quòd apud Græcos ἀμφι
sensum faciat ambiguum. uide autem in nostris additiunculis, quas

de uaria exemplariorum lectione in principio libri adiunximus.

Plurima autem turba strauit in uia uestimenta sua. Ostẽderunt ꝙ plusquam prophetam eum habebant: ideo etiã excellẽti modo ipsum honorauerunt. Nam & modico ante tempore, quum Lazarum resuscitasset, magnam apud eos reuerẽtiam acquisiuit. Abiiciamus ergo & nos corporis ornatum propter Christum, & ornemus viam eius, abiicientes opes ac affectiones quibus induimur aut circundamur.

| Alij autem cædebant ramos de arboribus & sternebant in uia. Marcus verò στοιβάδας dixit. Est autem στοιβὰς ramorum congeries. Oliuarum nempe rami erant. Nam tunc montem oliuarum præteribant.

Turbæ autem quæ præibant, & quæ sequebantur clamabant dicentes: Hosanna filio Dauid. Hosanna Hebraicum est, & significat interdum † hymnum siue laudem: quandoque verò serua. Nunc ergo tantundem est acsi dicat, Hymnus filio Dauid. B †

† Hinc planè liquet autorem nostrum, utpote Hebraicarum literarum ignarum ad eundem cum Hilario impegisse lapidem. Nam הושיעתנא hosia na, dictiones duæ sunt, quarũ prior hosia imperatiuus est tertiæ Hebræorum coniugationis significans idem quòd ſaluum fac: cuius sores siue radix quam uocant est ישע iasa, id est, saluauit: altera pars interiectio est efflagitantis uel obtestantis, ac si dicas Saluum fac obsecro, ut habetur psalmo. 117. Potest etiã dictum uerbum in prædicta imperatiui persona habere הושׁע hosa, ut dicatur הושׁענא hosa na: & ita nostri uerterunt. Quod autem C dicitur, Hosia na filio Dauid, & Hosia na in excelsis, phrasim opinamur esse Hebræorũ, qui hosia na tanquam particulam bene ominantis uel precantis & acclamantis, uariis addere solent dictionibus, ut τῷ υἱῷ capiatur pro τὸν υἱόν: quẽadmodũ ל apud Hebræos articulus datiui, nonnunquam etiam designat accusatiuum: Et ἐν τοῖς ὑψίστοις capiatur pro ὁ ἐν τοῖς ὑψίστοις qui es in excelsis: sicut ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς qui es in cælis. Est ergo sensus: Saluum fac obsecro filium Dauid: & saluum fac obsecro tu qui es in excelsis.

Benedictus qui uenit in nomine domini. In nomine domini, hoc est, à domino. Benedictus qui venit à deo, benedictus qui missus est à deo. Marcus autẽ addidit: Benedictũ quod venit regnũ in nomine domini patris nostri Dauid. Existimabant enim, ꝙ erigeretur abiectus thronus regni Dauid:

D vnde gaudentes dicebant, Benedictum quod redit regnum primi patris nostri Dauid. Quod venit in nomine dni autem, hoc est à deo. Ioannes verò dicit, Benedictus qui venit in nomine domini rex Israel. Verisimile enī est tunc omnia fuisse dicta à turbis quæ præcedebant & quæ sequebātur: quæq; egressæ erant in occursum eius. Intelligitur etiā In nomine domini, in maiestate domini, in ordine regio.

Hosanna in excelsis. Laus in excelsis. Laudent etiam qui sint inter excelsas virtutes siue angelos deū qui nobis misit regem, ac instaurauit regnū Dauid. Lucas verò loco Hosanna in excelsis, dixit, Gloria in excelsis. Hic autem & de discipulis scribit, ꝙ dicebant, Benèdictus qui venit rex in
E nomine domini, pax in cælo & gloria in excelsis. Considera verò quomodo in tali plausu tātóque clamore, pullus quām omnino indomitus, mansuetissimè tamen incedebat, præfigurans planè Gentium obedientiam, & omnimodam eorum ad disciplinam immutationem.

Quúnque intrasset ipse Ieroſolyma, commota est uniuersa ciuitas dicens, Quis est hic? Commota est, id est, turbata est, excitato tumultu propter plausum & & fauores.

Turbæ uerò dicebant, Hic est Iesus propheta à Nazareth Galilææ. Etsi plusquam prophetam eum habebant, prophetam tamen eum dicebant: quia nihil excelsius concipere poterāt propter humana eius opera. Lucas autē dicit, Et quidā Phariſæorum de turba dixerūt ad eum, Magister increpa discí-
F pulos tuos. Et respondens ait illis, Dico vobis, quod si hi tacuerint, lapides clamabūt. Inuidia enim moti dicebāt, Prohibe discipulos tuos, ne te huiusmodi plausibus ac fauoribus prosequātur. Dicens autem, Si hi tacuerint, lapides clamabūt: ostendit, ꝙ impossibile sit suam taceri gloriam. Possunt quoque lapides dici, qui ex Gentibus crediderunt, tanquām prius mente indurati ac insensibiles ad diuinam dei cognitionem, qui postquam apostoli morte tacuerunt, iam clamant prædicantes.

Et ingressus est Iesus tẽplum dei, & eiecit oēs uendẽtes ac emẽtes, mensásq; numulariorum euertit, ac sedilia eorū qui colūbas vẽdebant. Similia quoque dicit Ioannes: sed ille quidem circa
Ioan. 2. principium euāgelij: Matthæus autem & cæteri circa finē. Manifestum ergo ꝙ bis hæc fecerit Christus, variisq; tem-

poribus. Et tunc quidem dicunt ei Iudæi. Quod signum o- A
stendis nobis? modò autem tacent. Et vide abiectionem eorum. In templo siquidem cauponabantur: & hi quidem vendebant indigentibus, quæ ad sacrificium apta erant, oues dico, boues ac columbas: sicut Ioannes manifestauit, & si quid est simile. Alij verò emebant. κολλυβισταὶ autem, pro quibus vertimus numularios, sunt mensarij siue trapezetæ, & quos multi κολλάκτας vocant, hoc est, vt vulgus dicit, Cambiatores. Nam κόλλυβος obulus, & κολλυβίζω commuto dicitur. Ingressus est ergo Christus tẽplum cum magna libertate, tā quām paterfamilias domum suam, & eos qui iam dicti sunt eiecit, ac potentiam quam vt deus ad omnes habebat manifestans, & propter immunitatem à peccato confidens, hinc B
quidem ornatus templi sui curam habet, hinc autem sacrificiorum quæ per sanguinem fiunt reiectionem manifestat. Præterea instruit nos, vt pro ecclesia liberè agamus.

Et ait illis, Scriptum est: Domus mea, domus orationis uocabitur. Scriptum est in propheta Iesaia.

Vos autem fecistis illam spelunCam latronum. Latrones nominauit eos, qui in illo cauponabantur, quòd ad modum latronum lucris inhiarent: latrones siquidem lucri auiditate tenentur. Aut quia ea quæ vendebantur ex rapina vel auaritia erant. In Ieremia autem scriptum est, Num spelunca latronum domus mea est? Iesa. 56.

CAPVT XLVI. DE CAECIS ET CLAVDIS. C

E *T accesserunt ad eum claudi & cæci in templo, & curauit eos.* Claudus est quisquis nō recta ad virtutē incedit. Et cæcus est omnis, qui quod bonum est ac honestum non intuetur.

Videntes autem principes sacerdotum & scribæ mirabilia quæ fecerat, ac pueros clamantes in templo & dicentes, Hosanna filio Dauid, indignati sunt. Dispēsatoriè ordinauit deus, vt pueri quoque laudarent eum: quo ab omni contradictione excluderentur Iudæi, videntes filios qui apud se fuerant enutriti ac instructi, mirabiliter ac supernaturaliter motos ad Christi laudem. Verùm illi fiunt ex hoc multò impudētio-

D res, atque inuidia dirupti insaniunt.

Et dixerunt ei, Audis quid isti dicunt? O impudentiam: æquũ potius erat vt diceret eis Christus: Auditis quid dicunt hi filij vestri, qui me nunquam viderunt?

Iesus autem ait illis: Vtique. Omnino, inquit, audio. Et quia plurimum impudentes erant sicut diximus, increpatoria vsus est responsione, dicens.

Psal.8. *Nunquam legistis: Ex ore infantium & lactẽtium perfeciſti laudem?* Dauid dictum est, quo ea quæ tunc fiebant prophetauerat. Itaque stupore plenissimum est hoc miraculum. Tũc enim chorus puerorum lactentium clarè locutus est. Siquidem non simpliciter pueri erãt, sed pueri infantes ac lactentes. Perfeciſti verò, id est, perfectam ex imperfecto ore fe-
E ciſti. Bene autem dixit, Ex ore infantium. Nam os erat infantium: id autem quod dicebatur, potentiæ ipsius erat quæ disertam reddebat immaturam lactentium linguam. Et hoc quoque miraculosè factum est ad discipulorum consolationem, vt de seipsis confiderent, quòd qui disertã fecerat balbutientem linguam, sapientem etiam facturus erat eorum ruditatem. Erat & hoc figura Gentium, quæ cùm ad Theologiam & diuina verba balbutirent, repetè ita perfectè resonarunt, vt ab omnibus exaudiri possent.

Et relictis illis exiuit è ciuitate in Bethaniam, & demoratus est illic. Exiuit vt affectus tumorẽ in illis remitteret, & accensum inuidiæ eorum ignem extingueret.

F

CAPVT XLVII. DE FICV QVAE EXARVIT.

Manè verò reuertens in ciuitatem esuriit: & uisa ficu † *quadam in uia, uenit ad eam: nihilque inuenit in ea nisi folia tantum, & ait illi: Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum: & protinus exaruit ficus.* Quia frequenter demõstrauerat potentiã suam, qua beneficia præstabat: seueram autem & vltionis inflictiuam, ne semel quidem: iam etiam demonstrare eam intendit, vt hic quoque discipuli confiderent, quòd potens esset vlcisci insidiantes Iudæos, quòdque non pateretur non volens. Hanc autem in hominem non exercet, vtpote hominum amator, sed in plantam.

in plantam. Ideo se finxit esurire, & venit ad ficum, si forte in ea quippiam inueniret, sicut dixit Marcus. Atqui sciebat se nihil in ea inuenturum. Nam & hoc dixit Marcus, addens quòd non erat tempus ficuum. Dispensatoriè autem hæc effinxit, vt apta occasione ad miraculi operationem descendat, soloque verbo ficum arescere faciat, & suam punitiuam ostendat potentiam, sicut eius intentum erat. Arefacit quoque plantam, quæ præ cæteris maiorem habet humorem, vt maius fiat miraculum. A

Ne ergo inquiras, cur punita sit planta, quæ nihil offenderat, sed solum intuere miraculum, eumque admirare qui operatus est. Punita est enim, non quòd peccauerit, sed vt discerent qui sequebantur, quòd etiam vltionem sumere possent Christus.

* *Ficus solis ornata foliis, Iudæorum erat synagoga, fructum non habens iustitiæ, sed cõsuetudinũ effictarum ostentationem, tanquã folia producẽs? Vel etiã aliter: cultus diuinus qui in umbris & figuris corporalib⁹ erat, ac Iudaicæ obseruatiões posſũt dici ficᵉ illã* B

† *Et uidentes discipuli admirati sunt dicentes: Quomodo repente exaruit ficus?* Videntes: non statim, sed die sequenti. Ait enim Marcus: Et quum iam facta esset vespera, egrediebatur extra ciuitatem. Et manè prætereuntes, viderunt ficũ exaruisse radicitus. Recordatusq; Petrus ait illi: Rabbi ecce ficus quã execratus es, exaruit. Recordatus enim execrationis ostendit ei ficum. C

Respondens autem Iesus dixit eis: Si habueritis fidem, nec hæsitaueritis, non solũ quod de ficu contigit facietis, uerùm etiam si mõti huic dixeritis, Tollere & proiice te in mare, fiet. Similia quoq; his dixit trigesimoquinto capite. Quære itaque ibi enarrationem, per quã scire & hac manifestè, poteris. Marcus verò Iesum dixisse refert. Quicũque dixerit monti huic, Tolere & proiice te in mare, & non dubitauerit in corde suo, sed crediderit quòd quę dicit fient: erit illi quicquid dixerit. Mõs tamẽ etiam diabolus intelligitur propter elationẽ: mare verò abyssus & chaos siue vorago inferni. *Supra.17*

Et omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis. Marcus autem dixit: Et quæcunque orantes petitis, credite quòd accipietis, & erunt vobis. Omnia autem non simpliciter intelligit, sed quæ digna sunt.

CAPVT XLVIII DE PRINCIPIBVS SACERDOTVM ET SENIORIBUS dominum interrogantibus.

QVumque ipse ueniſſet in templum, acceſſerũt ad eum docentem principes ſacerdotum & ſeniores populi dicentes: *In qua poteſtate hæc facis? & quis tibi dedit poteſtatem hanc?* Quia miracula capere non poterant, de electione conqueruntur eorum, qui in templo emebãt ac vẽdebãt dicẽtes: In qua poteſtate hęc facis, prohibẽs quę nos nõ prohibem⁹? & quis tibi dedit poteſtatẽ hãc, cui E null⁹ tẽpli principat⁹ cõmiſſ⁹ eſt? Atqui bonũ op⁹ fuerat operat⁹ repurgato tẽplo: verũ inuidia, etiã bona calũniari ſolet.

Reſpondens autem Ieſus, dixit eis: Interrogabo uos & ego unũ ſermonem, quem ſi dixeritis mihi. & ego uobis dicam in qua poteſtate hæc faciam. Baptiſma Ioannis unde erat, è cœlo an ex hominibus: E cœlo, hoc eſt cœlitus à deo. Ex hominibus, id eſt ab hominum præcepto. Vide autẽ quomodo non ſtatim reſpondit eis: ne ſeipſum magnificare videretur, & ne ipſum carperent, quaſi dei aduerſarium. Quia autem Baptiſta multa de eius magnitudine teſtatus fuerat: inde eos ediuerſo interrogat: & in perplexitatem eos concludit: ita vt etiam ipſi agnoſcentes turbati ſint.

At illi cogitabant intrà ſe dicentes: Si dixerimus: E cœlo: *dicet nobis: Quare ergo non credidiſtis ei?* Hæc eſt perplexitas. Dixiſſet enim eis: Quare non credidiſtis ei, quum multa & magna de me diceret? nam ſi his quæ dicebat credidiſſetis, cognouiſſetis vtique in qua poteſtate hæc faciam. Nunc itaq; conuincimini, quòd fruſtra Ioannem habueritis prophetã, quum illi non credideritis.

Si autem dixerimus: Ex *hominibus: timemus turbam. Omnes enim habent Ioannem tanquam prophetam.* O miſeram hominibus placendi captiuitatem. Deum contemnunt, homines verò timent: & ad eorum gratiam omnia operantur.

Et reſpondentes dixerunt Ieſu: Neſcimus. Ait illis & ipſe: Nec ego dico uobis in qua poteſtate hæc faciam. Oportebat quidẽ eos dicere, quòd baptiſma Ioannis à deo erat, & quòd Ioannes à deo miſſus erat. Quia verò argui timebant, qui non

crediderant illi viſi fuerant, veritatem abſcondebant. Ait ergo: Neque ego dico vobis quòd ſcire cupitis: nõ ſicut vos veritatem abſcõdens, ſed reſpõſione iudicãs vos indignos, qui ita doloſè verſamini. A

Quid autem uobis uidetur? De his quæ dicam. Quum enim dicere noluiſſent vnde erat baptiſma Ioannis, ne arguerẽtur quòd ei nõ credidiſſent, per parabolã eos aggredi parat, vt ſeipſos ipſi condẽnent tanquam incredulos, & dicit.

CAPVT XLIX DE DVOBVS FILIIS PARABOLA

HOmo *habebat duos filios: & accedẽs ad priorem dixit: Fili abi hodie, operare in uinea mea. At ille reſpondens dixit: Nolo. Poſtmodum uerò pœnitentia ductus abiit:* Et *accedens ad alterum dixit ſimiliter. Ille verò reſpondens dixit: Eo domine:* Et *non abiit.* Hominem ſignificat deum, tanquam videlicet humanum aut hominum amatorem. Duos autem filios eius, populum Gentilem & Iudaicũ, qui ſunt facturæ ipſius. Et is qui non promiſit, ſed tamen abiit, populus eſt Gentilis: qui verò promiſit nec tamen abiit, Iudaicus. Gentes ſiquidem non promiſerunt ſe deum audituras, & tamen poſtea audiuerunt, obedientes Chriſto ac deo, & in eum credentes: Iudæi verò promiſerunt, dicentes in libro Deuteronomij: Omnia quæ dixit deus faciemus & audiemus: poſtmodum autem obaudierunt, ipſi permanentes CHRISTO ac deo increduli. Hæc tantum de parabola elige & intellige. reliqua verò prætereas. quemadmodum & in reliquis parabolis admonuimus, tanquam hoc ſolo fine in ea poſita quo firmior eſſet, & Iudæi nihil de ſeipſis intelligentes, rectam proferrent ſententiam. B Parabola ad Iudæos. C *Deuter. 5.* *Exod. 4.*

Quis horum fecit uoluntatem patris? Dicunt ei: *Primus.* Coegit illos vt dictum eſt, ſententiam qua condemnarentur proferre. Deinde ad publicanos tranſit & meretrices, hos pluſquam illos arguens.

Ait illis Ieſus: Amen dico uobis. Publicani & meretrices præcedunt uos in regnum dei. Publicanos dicit qui pœnitentiam

D egerant, baptizatiq́ fuerant prædicante Ioãne, & meretrices similiter præcedunt, hoc est priora sumunt. Deinde & rationem docet, quomodo priora sumunt, dicens.

Venit enim ad uos Iohannes per uiam iustitiæ: & non credidistis ei: Publicani uerò & meretrices crediderũt illi. Venit ad vos non per ignauam vitam, sed per viam virtutis, vt fide dignꝰ haberetur, & non credidistis ei, quum resipiscere admoneret, pararíque ad susceptionem regni dei.

Vos autem uidentes, nec resipuistis postmodum ad credendum ei. Vos autem videntes, quo modo publicani & meretrices ad prædicationem Ioannis conuersi erant, non resipuistis ad credendum?

E

CAPVT L. DE VINEA PARABOLA

Parabola ad Iudæos.

ALiam parabolam audite: Homo quidam erat paterfamilias qui plantauit uineam: & sepem circũdedit ei: foditque in ea torcular: & ædificauit turrim. tradiditque eam agricolis: ac peregre profectus est. Hominem similiter ænigmaticè significat deum & patrem, propter hominum amorem, & propter parabolæ morem. Plantata autẽ vinea ab illo, populus est Iudaicus, quam plantauit in terra promissionis. Dicit enim Dauid, Vineam de Aegypto transtulisti, eiecisti Gentes & plantasti eam. Sepes verò lex, non sinens eam commisceri Gentibus, Potest quoque dici sepes, dei custodia, quę vineam hanc ab omnium circumiacentium Gentium insidiis custodit. Destruxisti inquit sepem eius, & vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur vineã. Lacus siue torcular est altare in quo sanguis effũdebatur. Turris verò templum, propter structuræ fortitudinem ac sublimitatem. Agricolæ autem, sunt principes sacerdotum & scribæ, senioresq́ue populi. His enim tanquam præceptoribus concredidit deus hanc vineam. Profectionem autem patris familias, dicit Chrysostomus longanimitatem ac patientiam eius in his qui peccauerunt.

Psal.79.

F

Quum autem appropinquasset tempus fructuum, misit seruos suos, ut acciperent fructus illius. Et agricolæ apprehensos seruos eius, hunc quidem cæciderunt, illum autem occiderunt, alium uero lapidauerunt. Rursum misit alios seruos plures prioribus, & fecerunt illis similiter. Fructus dictæ vineæ obseruatio erat legalium præceptorum ac virtutes. Serui autem prophetæ: quos diuersos, diuersisque temporibus missos ad repetitionem huiusmodi obseruationis mandatorum ac virtutum, vt dictum est, variis modis punierunt. Marcus autem & Lucas tres missiones describserunt dicentes missos esse: primò vnum seruum, deinde alterum, postmodum tertium. Nec id contradicit his, quæ scribit Matthæus. Nam & hic per duas missiones comprehendit omnes: & similiter illi per tres: hic tamen generalius, illi verò particularius, qui etiam per vnũ seruum omnes significant, qui vna missione missi sunt, eodemque tempore. Quid est autẽ quod dicit Marcus, Et hũc lapidantes ἐκεφαλαίωσαν? Quidam dicunt tantundem significari, ac si dicatur, quod iniuriam in hoc collegerũt siue impleuerunt. Ego autem puto ἐκεφαλαίωσαν significare, Caput illi comminuerunt.

A

Marci.12. Lucæ.20.

B

Postmodum uerò misit ad eos filium suum dicens: Reuerebuntur filium meum. Hoc dixit non quasi futurum: sciebat namque quòd hunc reuerituri non essent, sed tanquam id quod fieri deberet, ac si diceret, Oportet vt reuereantur filium meum. Lucas autem ait, quòd dixerit dominus vineæ: Quid faciã? mittam filium meum dilectum: fortassis hunc intuiti reuerebuntur. Dixit autem, Quid faciam? non ex ambiguitate, sed ex humani generis amore. ostendens quantum sint illi curæ ingrati, nondum eos punire volendo: sed modum quærẽdo, quo hos exasperatos, redderet mansuetos. Dictio autẽ ἴσως apud Lucam (pro qua vertimus Fortassis) id quod decẽs est & æquum innuit.

C

Agricolæ autem uiso filio dixerunt intra se: Hic est hæres, uenite occidamus eũ, & occupemus hæreditatem eius. Considera quàm diligenter prædicit ea quæ ventura erant. Atqui non occiderunt hunc tanquam dei filium. Non occiderunt eum vt dei filium, sed occiderunt tanquam vineæ hæredem siue tãquam regem Israel. Aspicientes siquidem ad ea quæ operabatur miracula, & audientes ea quæ sapiẽtissimè disserebat: cognouerunt quidem apud semetipsos hunc esse quem prophetæ regem Israel annunciauerunt: verùm inuidia deiecti & ab ea excæcati, id sanè occultauerunt: consilium verò

D ceperunt vt eum occiderent, & ita occuparent, deinceps eius hæreditatem, hoc est populum Occidamus, inquit Marcus, eum, & nostra erit hęreditas. Nihil autem de eo quod in posterũ succederet suspicabantur. Etenim viuens adhuc arguebat eos, & exprobrabat illis, non tamen ei fides habebatur.

Et apprehensum eum eiecerunt extra vineam & occiderunt. Extra terminos vineæ suæ, extra ciuitatem. Nam hunc extra illam crucifixerunt. Marcus autem dicit quòd hunc primum occiderũt, deinde foras extra vineam eiecerunt. Quid ergo dicemus? Quod ille Foras eiicere, iuxta aliud dixit significatum, vt tantundem sit sicut Hæreditate priuare, prout illis videbatur.

Quum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis?

E Rursus eos interrogat: vt contra semetipsos ipsi concitaren tur, ac sese prolata sententia condemnarent.

Dicunt ei: Malos *malè perdet.* Mali quum sint, acerbè illos puniet.

Et vineam locabit aliis agricolis, qui reddent ei fructus temporibus suis. Nolentes prophetant & ipsi quod futurum est. Veniens enim dominus huius vineæ, puta Christus hæres à mortuis resurgens, ac propria potestate reuersus, tradidit eos Romanis in perditionem & interitum, Locum autem vineæ locauit Christianorum Episcopis, qui temporibus suis, quando videlicet Christianorum tempora florebant, varias virtutes fructificabant. Verùm Matthæus quidem ipsos ait contra sese protulisse sententiam. Marcus autem & Lucas dicunt ipsum contra illos sententiam tu

F lisse. Verisimile ergo est primùm illos tulisse sentẽtiam: deinde Christum dixisse quod illi dixerant. confirmando dictum ipsorum. Propriissimè autem dixit Lucas, quòd quum audissent dixerunt: Absit. Antea enim ignorantes, q̃ de ipsis esset parabola, condemnauerant seipsos: postmodum verò sententiam, confirmante Christo, intellexerunt & dixerunt, Absit.

Dicit illis Iesus: Nunquam legistis in scripturis: Lapis quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? Dauidica prophetia est. Ostendit autem per hanc Christus, quòd omnino futura sunt quæ dixit, quæ etiam à spiritu sancto olim prænunciata fuerant. Et quidem ab eis occidetur Christus, Psal.117.

siue reprobabitur: verùm à mortuis resurgens, fiet in caput A anguli. Quid est autem hoc? Dicimus quòd prophetia Christum appellauit lapidem: ædificantes verò, magistros Iudęorum, quos etiam agricolas nominauit præcedens parabola. Reprobauerunt autem siue repulerunt hunc lapidem, primùm quidem dicentes: Hic nõ est à deo. Et rursum: Hic seducit mundum, aliaque similia: vltimo verò crucifigentes. Ioan.9. Ioan.7. Caput autem anguli, est lapis angularis. Itaque Christus factus est in caput anguli, siue factus est lapis angularis, quum assimilatus est huiusmodi lapidi. Nam sicut ille coniungit in seipso duos parietes: ita & Christus in seipso duos coadunat populos, gentilem videlicet & Iudaicum, ac per fidem facit vnum. Quidam autem angulum intellexerunt ecclesiam, vt pote fideles colligantem, in cuius caput factus est Christus, B caput videlicet siue principium & dominator.

A domino factus est hic, & est mirabilis in oculis nostris. Etiã hoc pars est dictæ prophetiæ, docens, quòd dei quoque voluntate fiet huiusmodi angulus, id est coniunctio populorũ: & quòd admirationi apud omnes erit hic angulus, non solum quia variis adornabitur virtutibus, sed etiam quia omnibus insidiis erit superior.

Ideo dico vobis, quòd tolletur à vobis regnum dei, & dabitur nationi facienti fructus ipsius. Regnum dei dicit custodiam eius qua seruabantur: Nationem verò faciẽtem dignos eius fructus, vocat genus Christianorum.

Et qui ceciderit super hunc lapidem, confringetur. Offendẽs in illum, sibiipsi nocebit, & non illi: quod passi sunt princi- C pes sacerdotum & scribæ ac seniores populi.

Super quem verò ceciderit, conteret eum. Super quemcunque aggrauauerit se, hoc est cui iratus fuerit, comminuet & dispergęt, ac exterminabit eum, quod factum est in totum genus Iudæorum: traditum nanque est Romanis militibus in direptionem.

Et quũ audissent pontifices ac pharisæi parabolas eius, cognouerunt quòd de se diceret: & quærentes eum apprehendere, timuerunt turbas: quoniam tanquam prophetam eum habebant. Vbique homines timent, Christus autem & parabolas sanè dixit, & prophetiam adduxit: vt timore correpti malitiam relinquerent: ipsi verò occidere magis illum quære-

D bant. Atqui sciebat quòd mutandi non essent: attamen vbique quod suum est facit, nihilque prætermittit eorum quæ conueniunt.

CAPVT LI. DE VOCATIS AD NVPTIAS.

Cap.22. ET respondens rursum Iesus, dixit eis in parabolis, & ait: *Simile factum est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo, & emisit seruos suos ut uocarent inuitatos ad nuptias, & nolebant uenire.* Parabola præcedens ea tractauit, quæ ad passionem vsque cõtigerunt pu-

E ta dei prouidentiam qua erga Iudæos vsus est, prophetarum cædem, & tandem ipsius Saluatoris occisionem. Hæc autem quæ nunc proponitur, ea quæ post crucem contigerunt indicat: regnum cælorum vocans deum & patrem: nuptias verò mysticam filij coniunctionem ad ecclesiam credentium. Duplicem autem intelligimus huiusmodi coniunctionẽ: & quę hic fit per fidẽ ac virtutes cæteras: & quæ illic magis supernaturaliter perficienda est. Id autem vocat nuptias, tum pro-

Ioan.3. pter desiderium quod habet ad ecclesiam, tum propter ipsi' ecclesiæ gaudium. Siquidem & Baptista sponsum illum appellauit. Seruos quoque dicit apostolos, qui primùm Ierosolymis docuerunt. Inuitatos verò, Iudæos qui primùm ad huiusmodi nuptias fuerant inuitati: olim quidem à prophetis,

F postmodum verò à Baptista: siquidem ad hunc populum ipsos seruos transmisit. Præterea quoque & ab ipso sponso. Et vide hinc quidem Iudæorum prauitatem: illinc autem saluatoris bonitatem. Illi enim occiderunt: ipse verò quum essent homicidæ, rursum vocat eos ad gaudium sempiternum, illi autem ab eo resiliunt.

Rursum emisit alios seruos dicens: dicite inuitatis, Ecce prandiũ meum paratum est: tauri mei & altilia mactata sunt, & omnia parata: uenite ad nuptias. Priores quidem seruos intelligit Petrum, & qui cum eo erant: Posteriores verò Paulum & suos. Prandium autem & tauros ac altilia mactata siue parata dixit iuxta morem qui seruari solet in nuptiis. Et hic quidem dici possunt delitię diuinorum dogmatum: in futuro autem

cæleste gaudium ac fruitio, Per tauros verò & altilia, pretio A
sitas ac magnificentia conuiuij declaratur.

Illi uerò neglexerunt, & abierunt, alius in uillam suam, alius uerò ad negociationem suam. Despexerunt inuitationem: abierunt ad propria opera: hoc est, detenti sunt his, quæ priora ac potiora habebant.

Reliqui uerò apprehensos seruos eius, contumelia affecerunt & occiderunt. O impudentiam. Non solum non venerunt, sed & eos qui ad se missi erant, contumelia affecerunt & occiderunt. Et in præcedẽti quidem parabola illi iugulati sunt, qui fructus repetebant, in hac autem qui ad nuptias vocabant. Quid huic insaniæ æquari poterit? quò magis rex patiẽs est & humanus, eò duriores efficiuntur hi ac ferociores.

Quumque audisset rex ille, iratus est: & missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos & ciuitatem eorum succendit. Vide gu- B
bernationem ac tolerantiam ineffabilem. Plantauit vineam & ad perfectum perduxit: tradidit eam agricolis, & peregre profectus est. Emisit in tempore seruos repetẽs fructus: his interfectis, emisit alios: etiam his iugulatis, suum misit filiũ dilectum: quo etiam iugulato patienter sustinuit: imò missis seruis homicidas ad gaudium æternum inuitauit: noluerunt venire: rursus alios misit: illi autẽ & hos interfecerunt. Tunc dæmum quasi insanabiliter ægrotantes, occidit sceleIosephus
stos ac perditos illos. Exercitus verò eius, intellige exerci- de bel. Iu-
tus Romanorum (Omnes enim dei sunt ratione creationis) li. 6. & 7.
qui sub Vespasiano & Tito homicidas iugularunt, ac ciuitatem eorum Ierosolyma succenderunt.

Tunc ait seruis suis, Nuptiæ quidem paratæ sunt, qui autem vocati erant, non fuerũt digni. Ite ergo ad exitus uiarum, & quotcũque inueneritis, uocate ad nuptias. Exitus viarum dicit ciuitates & vicos gentium, quæ vocauit exitus viarum, significãs abiectionem gentium: in exitibus enim abiecti commoran- Acto.13.
tur. Primùm siquidem apostoli Iudæis prædicabant, quum Mat.28.
adhuc apud eos essent: postquam autem illos eiecerunt, dicit eis Paul', Vobis oportuit primùm loqui verbũ dei: quia Acto.1.
autem indignos vos iudicastis, ecce couertimur ad gentes. Atqui postquam resurrexit Christus, statim hos ad gentes emisit dicens: Eũtes docete omnes gentes. Quomodo ergo primùm Iudęis prędicauerunt? Scribit Lucas libro Actorũ,

D quòd quum ascensurus esset Christus in cælum, dixit Apostolis: Accipietis virtutem superueniente spiritu sancto super vos, & eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & vsque ad extremum terræ. Ecce quomodo significauerit, quod à Ieroſolymis inchoaturi essent.

Et egressi serui illi in uias congregauerunt omnes quos inuenerunt, malos & bonos. Malos nominat malis assuetos, aut intemperantes in affectionibus: bonos verò simplices ac temperantes ad irrationales impetus, quibus simul omnib⁹ prædicauerunt Apostoli, omnes ex æquo inuitantes ad coniunctionem cum Christo, & eam quæ in præsenti est seculo, & quæ erit in futuro.

E *Et impletæ sunt nuptiæ discumbentibus. Ingressus autem rex ut uideret discumbentes, uidit ibi hominem non uestitum ueste nuptiali* †, *& dit illi: Amice quomodo huc intrasti, non habens uestem nuptialem?* Dicens quòd impletæ sunt nuptiæ siue domus nuptiarum, significauit quòd multi ingressuri sunt vsq; ad mũdi consummationem. In sequenti verò parabola docet de futuro iudicio. Tu autem nihil profundi⁹ scruteris, puta quis sit sponsus: & quomodo simul cũ decenter ornatis ingressus est is, qui nuptiali ornatu carebat, & si quid est simile. Periculosa enim est talium indagatio, & propter profunditatem speculationis illorũ, & propter libertatẽ parabolæ, suamque legẽ, Siquidem id solum trahẽdum est hinc, quòd neminem securũ esse oporteat, eo quòd ad nuptias intrauerit, sola videlicet in Christum fide: sed postquam baptismate ablutus F est, opus est veste etiam nuptiali indui: hoc est, ornatum esse ac dignum futuris nuptiis. Est autem hæc vestis & ornatus, vita pura ac splendida, in modum vestis virtutibus cõtexta. Hominem itaq; non vestitum veste nuptiali, appellauit omnem hominem indignè ornatum. Vestis verò non nuptialis, vita est sordida & impura. Amicũ autem dixit vtpote Christianum, quanquam indignè tali appellatione cõuersantem. Atqui per gratiam omnes vocauit: quomodo ergo eos scrutatur? Quia conuenit etiam eum qui ad nuptias vocatus est, regio ornatu omnino ingredi, & decenti stola, gratiæ vocationis respondere. In corruptibilib⁹ enim nuptiis respõdere quispiam posset, ꝙ digna stola difficilis inuẽtu foret: in his autem incorruptibilibus nuptiis ablata est omnis excusatio.

In proximo nãq; est ornatus ac inuentu facilis: si modò illũ A verè quęsierimus. Iustè itaq; illũ eiicit qui ornatus nó erat, tanq̃ segnem ac negligẽtem. Siquidẽ sicut iniustè erga illũ egerunt qui non venerunt, ita & qui sordidi ingressi sunt.

† *Sordida nãq; gerit uestimenta, qui indutus non est uiscera misericordiæ, benignitatem, fraternum amorem, & similia.* †

At ille obmutuit. Vtpote nihil habẽs quod respõderet, dum is qui peccauit seipsum condẽnat. Tacere enim nec posse aliquo modo respondere, condemnationis est indicium.

Tunc dixit rex ministris. Angelis qui ad puniendum subministrant. Tanquam facta autem dicit ea quæ futura sunt in modum prophetiæ.

Ligatis illi manibus & pedibus, tollite eum, & mittite in tenebras extremas. Catenam vocat detentionem siue cessationẽ ope- B rationis quæ manibus aut pedib⁹ perficitur. Tũc enim cessabit omnis peccatorum operatio, nec amplius vel vna actio ad iudicem placandum dabitur. Operationis siquidem præsens tempus est, futurum verò retributionis. Ligantur autẽ manus, quæ iniqua perpetrabant: pedes verò qui ad peccatum gradiebantur.

Ibi erit fletus & stridor dentium. Ne putet quispiam ꝙ solæ tenebræ sint huiusmodi punitio, hoc est, sola lucis priuatio, addidit, Ibi erit fletus & stridor dentium: acerbos demonstrans ac doloribus plenos, qui erunt ibi, cruciatus. Audiamus & horreamus quotquot post diuini baptismatis ablutionem, animam perdita vita sordidauimus, eo ꝙ non tantum à nuptiis eiiciendi sumus, verumetiam in miserrimum C suppliciũ detrudẽdi. Habẽda est itaq; cura de stola interiori & non de exteriori: quãdiu enim de externa curauerimus, de interna curam habere nõ poterimus. Quæret autem fortassis aliquis, quomodo non patri potius coniungatur ecclesia, quàm filio? & audiet omnino ꝙ filius qui carnem assumpsit, cum ea conuersatus est: & ꝙ filio coniuncta, etiam patri coniũgitur. Dicit enim filius: Ego & pater vnum sumus. Et: Qui vidit me, vidit & patrem. Ioan. 10. Ioan. 14. Supra. 10

Multi enim sunt uocati, pauci uerò electi. Hoc enim dixit in fine parabolæ de operariis mercede conductis.

Tunc abeuntes Pharisæi consilium ceperunt, ut illaquearent eum in sermone. O profundam cæcitatem. Nihil eorum quæ

D dicta sunt tetigit animum illorum: sed inuidia ebrij, ad insi-
dias conuertuntur: & quia propter turbam apprehendere
eum non poterãt, vt dictum est: simul deliberant, vt eum in-
terrogatione illaquearent.

Et mittunt ad eum discipulos suos cum Herodianis. Dictum
est de Herodianis vigesimoprimo capite: hic autem dicit
Suprd. 12 Chrysostomus per Herodianos intelligi milites Herodis,
qui tũc eò accesserant, & simul à Pharisæis emissi sunt tanq̃
testes, si quid fortassis cõtra Cæsarem responderet. Erat e-
Luc. 20. nim Herodes amicus Cæsaris. Lucas verò de emissis eorum
discipulis manifestius scripsit: insidiatores illos apellãs, &
iustitiam simulabãt, propter quam videlicet eum interroga
bant, & quòd miserunt vt captarent sermonem eius: & tra-
E derent eum principatui & potestati præsidis. Sperabant e-
nim quòd contra Cæsarem responsurus esset.

Dicentes: Magister, scimus quòd uerax es, &c. Vide impuden-
tem adulationem qua vsi sunt, inflare eum cupientes ac e-
mollire, vt omnino responderet. Verùm si verax est, quo-
modo alibi dicitis, quòd seducit mundum?

Ioan. 7. *Et uiam dei in ueritate doces.* Et quomodo rursum dicitis,
Ioan. 9. quòd non est à Deo? Viam autẽ dei dicunt virtutem per quã
progreditur quispiam ad deum.

*Et non curas quenquam: Non enim respicis ad personam ho-
minis.* Et hoc dicunt, incitantes eũ ne Cæsarem vereretur:
aut eius timore omitteret ad interrogata respondere. Vera
certè erant quæcunque de eo testificati fuerãt: ea tamen in-
F uiti fassi fuerant ad insidiarum apparationem.

CAPVT LII. DE QVAERENTI-BVS OCCASIONE CENSVS.

Dic ergo nobis, quid tibi uidetur? De hoc vide-
licet quod te interrogaturi sumus?

Licet censum dari Cæsari an non? κῆνσος la-
tina dictio est, idem significans φ tributum
aut vectigal. Licet autẽ, hoc est, fieri potest
aut iustum est. Olim siquidem Iudæi dum
leges suas obseruarent, omni fruebantur libertate: postmo-
dum verò cùm eas prætergrederẽtur, seruierunt Romanis,
quorũ princeps erat Cæsar, & illis tributa pẽdebant. Inter-
rogãt autẽ malignè ac dolosè: vt si licere dixerit, cõmoueãt

aduersus eum etiã turbas: vtpote suadẽtem seruire Cæsari, A
& subiicientem homini populũ Dei. Si verò non licere re-
spõderit, tradãt eum præsidi, tanquam defectionem à Cæsa
re, bellúmq; cõsulentem. *Quid ergo is qui fons est scientię?*
Cognita autem Iesus malitia eorum, dixit. Marcus simulatio- *Marci. 12*
nem dixit. Lucas autem versutiam.

Quid me tentatis hypocritæ? Simulantes quidem interro-
gare, vt quod iustum est cognoscatis: foueam autem fodien
tes per interrogationem, in quam me præcipitetis. Quum
ergo ostendisset φ sibi cogniti essent: respõdet tamen & ad
interrogationem: & vide quomodo.

Ostẽdite mihi numisma census. Apud Marcũ ait: Afferte mi-
hi denarium vt videam: & similiter apud Lucam. Numisma
enim dicebatur etiam denarius. Quæsiuit autem videre nu B
misma vt responsionem mirabiliter ab eo fabricaret.

*At illi obtulerũt ei denarium. Et ait illis: Cuius est imago hæc,
& inscriptio? Dicunt ei: Cæsaris.* Non ignorãs interrogauit:
sed vt ex illorum responsione suam fabricaret sententiam.

Tũc ait illis: Reddite ergo quæ sunt: Cæsaris Cæsari. Quia
Cæsaris est, reddite itaque Cæsari quæ sua sunt. Ideo enim
non dixit, Date, sed Reddite, tanquam ea quæ eius sunt. Ne
autem dicant, Homini nos subiicis & non deo, addidit.

Et quæ sunt dei deo. Licitum est enim & hominibus dare
quæ conueniunt, & Deo quæ debentur: illis quidem tribu-
ta, & si quid est simile: huic autem pietatem & obseruantiã
mandatorum. Potest autem dici Cæsar diabolus, qui mundi
princeps est, cui reddẽda sunt quæ sua sunt, puta omnis ma- C
litia, omnísq; carnalis affectus.

Et audientes admirati sunt, ac relicto eo abierunt. Admirati
quidem sunt, verùm non crediderunt, quòd ipsum magna
est eorum accusatio.

CAPVT LIII. DE SADDVCAEIS.

*In illo die accesserunt ad eum Sadducæi, qui di-
cunt non esse resurrectionem.* Dictum est de
secta Sadducæorum tertio capite: hi ergo *Suprd. 3.*
resurrectionem ex mortuis negabant, eo φ
in Mosaicis scripturis huius manifestè non
fiat mentio. Nam has solas agnoscebant, a-
liis libris non receptis. Sed ô dementiã. Imposito Phariseis

D silentio, qui inter Iudæos diligentissimi & acutissimi erãt, Sadducæi his inferiores quasi succedentes occurrunt. Cũque maximè oporteret eos animo reprimi ac mœstos esse, audacia impudentes facit ac temerarios, & impossibilia tentantes. Et quia in propheticis scripturis manifestius continebatur dogma resurrectionis: suspicabantur illud docere q̃ tales resurgerent homines, quales erãt priusq̃ morerentur: cum eisdẽ habitib⁹ & affectibus: ideoq; ad subuersionẽ huiusmodi dogmatis, efficta apud se occasione accedunt.

Et *interrogauerũt eũ dicẽtes, Magister Moses dixit, Si quis mortuus fuerit nõ habẽs liberos, ducat frater eius uxorẽ illius, & suscitet semen fratri suo.* Ex lege Mosaica occasionem cõmenti
E sumunt, vt verisimile appareat quod quæritur. In scriptura
Deut.25. siquidem Deuteronomij præcepit Moses, vt vxorẽ mortui absq; liberis, rursum ducat frater eius, & quicquid primum natũ fuerit, nominetur id filio⁹ fratris mortui, ad eius memoriã. Hæc itaque sunt legis. Vide autem quid hi machinẽtur.

† *Erant ergo apud nos septem fratres,* † *& primus ducta uxore mortuus est, & non habens semen reliquit uxorem suã fratri suo: similiter & secundus & tertius usq; ad septimum: nouissimè autem omnium mortua est & mulier. In resurrectione ergo cuius ex septẽ erit uxor? omnes enim habuerunt eam.* Septem eos supponunt, vt magis intricatum videatur problema. Intẽtum autẽ Sadducæorum erat, vt siue vnius, siue omnium responderet, stat tim opponerẽt q̃ cùm iterum futuræ essent nuptiæ, certè esF sent & puerperia & nutritio infantum, quæstus pecuniarũ, iudicia, bella ac ægritudines, rursumque mortes, & omnia quæ in præsenti vita habẽtur, & ita vita illa non erit alia ab ista: q̃ si eadem erit, ad quid futura est resurrectio? Itaq; nõ erit resurrectio. Quid ergo Christus?

† *Mulier quidem esse potest humana natura: septem autem uiri, septem leges uariis temporibus à deo ei traditæ ad institutionem & productionem fructuum iustitiæ (nam dictio νόμος, quæ legem significat, apud Græcos masculina est, ideo conuenienter illis uiros denotat) cum quibus quasi cum uiris successiuè conuersata est, nec tamẽ ab ulla uerum habuit fructum. Harum prima fuit, quæ Adæ in paradiso tradita est. Secũda rursus eidem data extra paradisum in statu pœnarum. Tertia quæ Noe data est de arca, Quarta quæ Abraham data est de circũcisione. Quinta quæ eidem de Isaac im-*

molatione. Sexta quæ Mosi: Septima quæ per prophetas. Itaq, dæ- A
mones qui docent non credere resurrectionem, interrogãt malignè per cogitationes. Si, inquiunt, futura est mortuorum resurrectio, iuxta quã harum septẽ legũ humana tũc natura cõuersabitur, ut si seeũdum aliquam harum dixerimus: inferant, Non ergo sine fructu illi erit aut uana humana uita, priorib⁹ rursus obnoxia malis. Sed uera ac salutaris ratio pietatis, silentium his imponit: docens alteram esse uitam post resurrectionem. Quod si quis etiam septem millia annorum præsentis mundi accipiat, siue septem secula quibus uixit hominum natura, à uerisimili non aberrabit. Nullius autem erit uxor post resurrectionem, quum hæc finem habeant. Sed aliud seculum octauum quod finem non habet, accipiet illam.

Respõdens autẽ Iesus dixit eis, *Erratis nescientes scripturas neq; uirtutẽ dei.* Fallimini, vt qui nõ intelligitis propheticas scri- B
pturas, quæ non talem qualem vos suspicamini, docent resurrectionem: & veluti ignorãtes virtutẽ dei, quæ mortuos resuscitare potest, sine prioribus habitibus & affectibus.

In resurrectione enim neq; cõtrahent matrimonium, neq; nuptui tradẽtur. Neq; viri matrimonium cõtrahent, neq; mulieres nuptui tradentur, hoc est, non coniungentur viris, vtpote non existẽte ibi affectu nuptiali. Apud Lucam autem addi- Luc.20.
dit, Neq; amplius mori poterunt: ostendens q̃ nuptiæ propter mortem factæ sunt, & loco mortuorum alij generentur: vbi autem non est mors, iam neque nuptiæ sunt.

Sed quasi angeli dei † *erunt in cælo.* De solis iustis dicit hic, †
q̃ deinceps quasi angeli erũt, quãtum ad affectionum ac voluptatum carnẽ tiam: præterea etiam quoad immortalitatem, C
lucẽq; perpetuam. Quod autẽ dicit, Quasi angeli dei in cælo, hoc est, quasi angeli dei q̃ sunt in cælo: Ita enĩ dixit Marcus. Lucas verò quod maiꝰ est dicit, Et filij erũt Dei cùm futurũ sit, vt sint filij resurrectionis, hoc est, regenerati p̃ resurrectionẽ, quæ est iterata generatio. De iustis enim etiam ab eo dictũ est. Qui verò digni habẽbuntur, vt seculũ illud consequantur, & resurrectionem ex mortuis, & cætera.

† *Angelorum natura diuisionẽ in masculum & fœminam non suscipit, quia mortalis naturæ est huiusmodi diuisio, ut per filiorum procreationẽ, quæ in nuptiis est, repleat id quod morte euacuatur.* †

De *resurrectione autẽ mortuorũ nõ legistis quod dictũ est à deo dicente: Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob?*

D Quia illi Moſen obiecerunt, iam etiam Moſaica ſcriptura
Exod.3. eorum obturat ora. In libro enim Exodi ſcripta ſunt, quæ hic dicũtur. Et cõſidera rationem. Ego ſum deus Abraham, & deus Iſaac, Deus Iacob, non penitus mortuorum: nam ſi penitus mortui fuiſſent, dixiſſet vtiq;, Ego eram deus, nũc autem quia dixit. Ego ſum deus Abraham, &c. oſtendit ℣ eorum qui reſurrecturi erant, tãquam viuorum deus eſſet:
Gene.2. &.3. Sicut enim Adam, licet viuebat poſt ligni illius eſum, attamen in die quo comedit, mortuus eſt per mortis ſententiã: Sic & iſti quãquam mortui erant, attamen viuebant per reſurrectionis promiſſionem.

Non eſt deus mortuorum, ſed uiuentium. Deus ſiquidẽ & eſt
E & viuit: mortuus verò nec eſt nec viuit. Atqui alibi ſcriptũ eſt, Vt & mortuorum & viuorum dominetur. Sed ibi quo-
Rom.14. que Mortuos intellige eos qui reſuſcitandi ſunt. Lucas autẽ addidit, quòd omnes illi viuunt ſiue apud illum.

Quúmq; audiſſent turbæ ſtupuerunt de doctrina eius. Turbæ ſimplices & incorruptæ. Vt autem dixit Lucas, quidam etiã dixerunt. Magiſter bene dixiſti: hi enim reſurrectionẽ quidem confitebantur: attamen admirati ſunt & ipſi argumenti modum, & interpretationem illius ſermonis, Ego ſum deus Abraham, & cætera: nec amplius audebant eum quicquam interrogare. Nam etiam hoc dicit Lucas.

CAPVT LIIII. DE LEGIS DOCTORE.

F PHariſæi autem cùm audiſſent quòd ſilentium impoſuiſſet Sadducæis, cõuenerunt in unum & interrogauit unus ex eis legiſdoctor tentans eum & dicens: *Magiſter quod eſt mandatum magnũ in lege?* Silentio illis impoſito rurſum irruunt hi, ac legiſdoctorem proferunt: non diſcere volentes, ſed doloſẽ agentes. Quia enim id erat primum præceptum, Diliges dominum deum tuum, & cætera, opinati ſunt, quòd aliquid etiam de ſeipſo additurus eſſet, eo ℣ ſe quoque deum diceret, & ita tanquam blaſphemus, occaſionem ipſis calumniandi præberet.

Ieſus autem ait illi, Diliges dominum deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc eſt primum & magnum

magnum mandatum. Secundum ✝ autem ſimile eſt huic, Diliges ℣ A
ximum tuum ſicut teipſum. Cognita eorũ malitia, reſpõdit quidem irreprehẽſibiliter, quod interrogabatur, ſed addidit & ſecundum præceptũ, per hoc illos obiurgans, vtpote qui ſe Lucæ.18.
non amabant, ſed inuidia ac inſidiis proſequebãtur: eoq; ſi ne etiam nunc rogabant: nam ſi diligerent nõ tẽtarent. Símile autem primo dixit ſecundũ, quò ad magnitudinẽ: magnum eſt enim & hoc. Nam ſibi mutuò hærent, ac ſe inuicẽ ferunt hæc duo præcepta. Siquidem qui deum diligit, etiã proximum diligit, ſeruans illius præceptũ, qui autẽ proximũ non diligit, nec Deũ diligit, trãſgrediẽs eius præceptũ.

✝ *Secundum, non ordine legiſlationis, ſed uirtute. In alia enim parte ponitur hoc præceptum.*

Id his duobus præceptis uniuerſa lex & prophetæ pẽdẽt. Dicta est de hoc manifeſtè quinto capite. Quære ergo ibi di B
ctum illud, Ita enim eſt lex & prophetę. Sed apud Matthẽũ Supra.7
tẽtator dicitur hic legiſdoctor: apud Marcũ verò potiꝰ laudignꝰ habetur. Quare? Quia primùm certè tẽtauit, vt di Mar. 12.
ctum eſt, à phariſæis directꝰ: animaduerſa autem reſponſio
ne ſuſcepit eam, & conuerſus, rẽ ita ſe habere confeſſus eſt:
& deinde Ieſus intuitus eum, quod adhibita mentis ratione
reſponderet, ait illi, Non longè es à regno Dei, hoc eſt appximas fidei, qui veritatẽ confeſſus es: hoc autẽ dixit adhortans illum ad perfectã fidem. Et hęc apud Marcũ inuenies.

CAPVT LV. DE INTERROGATIONE DOMINI AD PHARISAEOS.

C

COngregatis autem Phariſæis interrogauit eos Ieſus dicẽs: *quid uobis uidetur de Chriſto, cuius filius eſt?* De Chriſto inquit qui annunciatus eſt à prophetis, Nondum autem aduenit vt vos dicitis, ſed expectatur à vobis. Et videſtum additurum quippiam & de ſeipſo in primo præcepto, vt ſe quoque Deum eſſe demonſtraret. Hoc autem ipſe non fecit, vt euitaret illorum vafritiem, ſed ſeorſim de ſua diſputat diuinitate, nec id ex manifeſto ſed obliquè, vt omni careret ſuſpitione: & quantum ad id quod apparet, de Chriſto qui expectabatur & interrogat & enunciat: in rei verita

Cap.23. D te autem hæc de seipso dicit.

Dicunt ei Dauid. A prophetícis sermonibus hoc cognoscebant. Simpliciter autem filium Dauid, siue nudum hominẽ Christum suspicabantur: quum tamen prophetæ hunc non simpliciter filium Dauid, sed & deum prædicarent.

Ait illis, Quomodo ergo Dauid in spiritu dominũ eum uocat dicens, Dixit dominus domino meo, sede â dextris meis, Donec posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum? In spiritu videlicet sancto, sicut dixit Marcus, & non à seipso. Psal.109.

Si ergo Dauid uocat eũ dominũ, quomodo filius eius est? Hoc dixit non tollens Christum filium esse Dauid, sed erroneã illorũ arguens opinionem, quia non est eius filius talis, qualem ipsi suspicabantur: hoc est, nudus homo: sed & dominꝰ eius. Dicitur enim filius eiꝰ, vtpote ex radice eius, iuxta humanitatẽ generatus: dominus autẽ eius tanquã Deus illius. Ob id itaq; vsus est Dauidico verbo ad Pharisæorũ cõfutationem, ostendens quòd nõ solũ filius esset Dauid, sed & dominus eiꝰ. Nos verò etiã hoc interpretari oportet. Ait enĩ Dauid: Dixit dominꝰ pater, domino meo filio suo Christo, post assũptionẽ in cęlu: sede â dextris meis, siue fruere meo regno, pari ĩ throno, pari in honore mecũ permanẽs, Inimici autẽ Christi: inter sensibiles quidẽ primi sunt Iudęi, deide Gẽtes ac hęretici. Intelligibiles verò sunt dęmones. Marcus autẽ ait, q̃ hoc dixerit docẽs in tẽplo, & q̃d multa turba libẽter eũ audiebat. Verisimile est enĩ de hoc primũ ĩterrogasse Pharisæos: deĩde etiã de hoc in tẽplo docuisse turbã. E

Et nemo poterat ei respõdere quicquã: neq; ausus fuit quisquã ab eo die amplius illum interrogare. Ad mortem enim appropinquans de perfectis disseruit cum illis, nec solum os eis obturauit, sed & timorem in futurum ipsis incussit. F

Cap.23. *Tunc Iesus loquutus est turbis ac discipulis suis.* Tunc, quãdo? Postquam tentantes refrenauit: postquam effecit, vt amplius non auderent illum interrogare: Postquam demonstrauit eos immedicabiliter ægrotare.

Dicẽs: In cathedra Mosi sedẽt scribæ & Pharisæi. Omnia ergo quæcũque dixerint uobis ut seruetis: seruate & facite: iuxta opera uerò eorum ne feceritis. Mosaicę inquit sedis quæ doctorũ est, facti sunt successores: ideo quæcunque dixerint vobis vt seruetis, seruate & facite. Non enim quæ sua sunt dicũt

quando docent, sed quæ Dei, & quæ per Mosen statuta sunt quum autem dicit omnia, non omne intelligit statutum, puta de sacrificiis, quoq; ac cibis, aliisque similibus. Quo enĩ pacto id iuberet, quum in præcedẽtibus finem his imposuerit? sed omnia simpliciter quæ mores corrigunt, ac meliores reddunt, nec euangelicis dogmatibꝰ cõtraria sunt. Iuxta opera verò eorum ne feceritis. Suis nãque doctrinis aduersantur, easque coarguũt. Docuit ergo nõ oportere in prece ptores insurgere, etiã si prauã habeant conuersationẽ: sed doctrinæ quidẽ eorum obedire, vitam autem eorum indignam non imitari. Docentes nãque fide digni sunt, at non sunt imitatione digni cõuersantes. Potest autẽ & aliter dici, quòd quia ad seruandã turbam, tandem manifestè reprehensurus erat malas illorũ operationes: ne putarẽt quidam quòd amore principatus eorũ calũniaretur illos, huiusmodi primùm curat suspitionẽ, dicens, Omnia quæcunque dixerint vobis vt seruetis, seruate & facite: & si non ppter vitam illorum, ac propter dignitatẽ ac doctrinę sedem. Ne tamen quidam adhærentes doctrinis eorũ, imitarẽtur quoq; ipsorum vitam, addidit, Iuxta opera verò eorum ne feceritis. Et ita vbi sese suspitione liberauit, incipit reprehẽsionẽ A B

Dicunt enim & non faciunt. Vide vnde incipiat. Quicunq; certè legẽ transgreditur, condemnatione dignus est: præceptor tamen triplici dignus est: tum quia transgressor est: tũ quia alios debet corrigere: tum quia nocet etiã discipulis.

Alligant enĩ onera grauia & importabilia, & imponũt in humeros hominum. Onera grauia portatuque difficilia, vocat altissima & exquisita præcepta circa conuersationem. Humeros verò operationem hominum. Apparet autem quòd prę ter legem quoque aliqua iubebant. C

Digito autem suo nolunt ea mouere. Non solũ humeris suis portare nolunt, quæ aliorum humeris ferenda imponunt, vt suo exemplo promptiores illos reddant, sed nec digito suo ea mouere volunt: hoc est in parte, & summis, vt aiunt, digitis attingere. Dicit enim & Lucas: Vno digitorum vestrorum onera non attingitis. Subditis siquidem iubẽt exactissima, sibiipsis autem omnem permittunt licentiam, quũ contrarium fieri oporteret: vt seipsos potius arctarẽt, aliis verò multa ignoscerent. Luc.11

Cap.23.

D *Omnia autẽ opera sua faciunt quò uideãtur ab hominibus.* Omnia: quænam? Quæ sibi bona videntur. Et obserua & prędicte accusationes de crudelitate & segnitie erant: hoc verò crimen est insanientium ob vanæ gloriæ appetitũ. Deinde ostendit quòd neque de magnis glorientur, vtpote egregiis operibus destituti, sed de paruis quibusdam & vilibus, quod ipsum auget etiam accusationem.

Dilatant phylacteria sua, & magnificant fimbrias palliorũ suorũ Hæc erant de quibus tãquã de egregiis operibus vanè gloriabantur. Oportet autẽ & de his dicere. Quia cõtinuè Dei beneficiorũ obliuiscebãtur, iussit ea Deus libellis inscribi, & magistrorũ appendi manibus: vt semper viderẽtur, & in memoria haberẽtur. Huiusmodi verò libeluli phylacteria dicebantur, eo quòd ab obliuione seruarẽt ac ꝓtegerẽt ἀπὸ τῆ φυλάττω. Rursum ne præceptorum Dei obliuiscerẽtur, iussit Deus fragmentum hyacintinum assui iuxta pedes oræ palliorum eorum: vt semper apparens, hos præceptorũ Dei memores efficeret: & hæc vocabãt κρασπεδία, hoc est, fimbrias. Scribæ itaque & Pharisęi præcepta quidẽ negligebant, huiusmodi autẽ latis phylacteriis sese ornabãt, dictasque fimbrias palliorũ suorũ plurimum distendebãt: his gloriantes ac stultè sese iactantes. Hæc autem Marcus stolas appellauit dicens: Prospicite siue cauete à Scribis qui amant in stollis ambulare. Similiter autem dixit & Lucas. Nec in his tantum amore gloriæ infirmi erant. Audi itaque.

Marc.12.

Amántque primos accubitus in cœnis, & primas sedilia in synagogis. Primos accubitus dixit in cœnis, ac prima sedilia in synagogis Nã in cœnis accũbebãt, in synagogis verò sedebãt.

Ac salutationes in foris & uocari ab hominibus Rabbi Rabbi. Amãt salutationes, siue corpore fiãt, siue appellatiõe. Amãt & vocari ab hoĩbꝰ magistri, quod Hebraicè dicitur Rabbi.

Vos autem ne uocemini Rabbi. Vnus est enim magister uester Christus: Omnes autẽ uos fratres estis. Cætera quidem, vsque ad illorum duntaxat perduxit accusationem tanquam vilia, nec ad sui correctionem, longiorem requirentia sermonẽ. Principatus autem amorem, vtpote multorum causam malorum, in medium adducit, ac diligentius castigat. Ne vocemini, id est ne vocari cupiatis. Nam si vos ita vocent alij, non erit id ad vestram condemnationem.

Et patrem ne uocetis uobis in terra: unus enim est pater uester qui est in cœlis. Hoc dixit non prohibens vocari patres eos qui iuxta carnem genuerunt, aut etiam iuxta spiritum, sed vt sciamus quis sit præcipuè & tanquam prima causa pater noster. Nã hic solus est nobis qui in cælis est Deus: qui vero iuxta carnem ac iuxta spiritum sunt, cooperatores magis aut ministri natiuitatis nobis sunt. Dicit ergo: Patrẽ vobis pręcipuum & tanquam primam causam ne vocetis vobis in terra. Is enim est vnus qui in cælis est, qui in trinitate personarum vnus est deus. A

Nec uocemini magistri, unus est enim magister uester Christus. ῥαββὶ & καθηγηταὶ (quod hic interpretamur magister) vnũ sunt. Repetit ergo priorem sermonem ad augmentum detestationis huiusmodi mali. Sicut ergo quanquam vnus magister dicatur Christus, non excluditur pater, quinetiam dicatur magister: ita quoque licet vnus pater noster dicatur ipse pater, non excluditur filius quinetiam dicatur pater noster. Nam vnus & vnus ad oppositã distinctionem dicta sunt hominum & angelorum. B

Qui autem maximus est uestrum, erit uester minister. Ablegata misera seruitute amoris principat⁹, docet etiam deinceps quo pacto id effugere poterim⁹, puta ministrãdo siue deprimendo nosipsos. Deinde ponit etiam elationis præmium similiter & propriæ deiectionis, vt illa abiecta hanc assumãt.

Quisquis autẽ sese exaltauerit, humiliabitur: & quisquis sese humiliauerit, exaltabitur. Maxima possessio est animi modestia: ideo frequenter de ea disserit, continua monitione hãc ædificans in animis discipulorum. Iubet autem non solum primam non amare sedilia, sed magis postrema prosequi, illud enim deprimit amantem, hoc autem exaltat prosequentem. C De exaltante seipsum.

CAPVT LVI. DE DEPLORATIONE SCRIBARVM ET PHARISAEORVM.

VAE *autem uobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ.* Vniuersalius accepto vocabulo, hos appellat hypocritas, vtpote simulantes pietatem ac virtutem.

Quia deuoratis domos uiduarum. Quibus auxiliari oportebat. Ad eas enim sub præ-

D textu defensionis accedentes, magis atterebant, substantiam earum consumendo.

Et occasione prolixè precantes. Occasione deuorandi domos viduarum, siue quæ in domibus earum sunt, prolixè exaggerata orantes, vt viderentur sancti ac reuerentia digni.

Ideo accipietis grauius iudicium. Quia tanquam tutores earũ ingredimini, sed veluti corruptores egredimini, ꝓpter hoc grauius condemnabimini. Iudicium enim vocat condemnationem. Siquidem quisquis peccat, supplicio dignus est: qui autem virtutem facit peccati occasionem, grauius punietur. Deplorat autem eos ac redarguit, populum instruens ne fallatur, ac ne propter illorũ dignitatẽ velit etiam eos imitari.

Væ uobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia clauditis regnũ
E *cælorum coram hominibus: uos enim non intratis, nec ingredientes finitis introire.* Clauditis inquit ipsum ante homines, puta ante vosipsos, & eos qui vobis subsunt: vt neq; ipsi ĩgrediamini per fidẽ quæ est in me: neq. alios sinatis ingredi. Ingredientes autẽ dicit eos, qui parati sunt ac possent ingredi. Grauis est autẽ hæc accusatio. Nã si nulli prodesse, sufficit ad cõdemnationem, qui etiã nocet nequaquam veniã percipiet, quum sit hominum pestis. Apud Lucam verò ait, Tulistis clauem scientiæ: ita vocans fidem quæ in se est, vtpote introducentem ad scientiam rectorum dogmatum ac ineffabilis sapientiæ, quam clauem tulerunt siue abstulerunt à populo.

Væ uobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia circuitis mare
& aridã, ut faciatis unũ proselytũ: & ubi factus est, faciatis eũ fi-
F *liũ gehẽnæ duplo magis quàm uos estis.* Circumitis, percurritis. Nam id significat hoc loco περιάγετε. Proselytum autem appellabat lex eũ, qui ab idololatria ad religionem accedebat Iudæorum. Dicit ergo Christus: Infinitis vix tandem laboribus vnum efficitis proselytũ, & nec ideo illi parcitis, adeo estis & ad salutem idololatrarum inutiles, & ad eius qui iam aduenit segnes, imo potius proditores, corrumpentes eũ vitæ vestræ nequitia: & facientes eũ filium gehennæ, id est, familiarem gehennę, & ea dignum. In duplo autẽ dixit. Quisquis enim præceptorem habet prauum, non illius sistit malitia, sed eius vtens exemplo, solet vlterius procedere.

Supra.15. *Væ uobis duces cæci.* Quere vigesimooctauo capite dicti illius enarrationem, Cæci sunt duces cæcorum.

A *Qui dicitis, Quicunque iurauerit per templum: nihil est: qui au-*
tem iurauerit per aurum templi, reus est. Nihil est, puta hoc: Reus est, videlicet debiti. Si quis enim aliquid se donaturũ iurauerat: siquidem per templum id iurasset, dicebant hunc ad nihil obligari. Quòd si per vas aliquod aureum id iurasset, dicebant illum debito teneri. Hæc autem propter insipiẽtiam docebant: ideo etiam horum Irridet fatuitatem. De tẽplo & altari & auro.

Stulti & cæci: Vtrum enim maius est aurum, an templum quod
sanctificat aurum? Cæcitatem illis exprobrat non corporis sed animæ.

Et, quicunque iurauerit per altare, nihil est: quicunque autem iu-
rauerit per donũ quod est super illud, reus est. Stulti ac cæci: Vtrũ
enim maius est donum an altare quod sanctificat donum. Altare B
dicit super quod iugulabant adductas victimas.

Qui ergo iurauit per altare, iurat per ipsum, & per omnia quæ
super illud sunt: & qui iurauit per templum, iurat per illud, & per
eum qui habitat in illo: & qui iurauit per cælum, iurat per thro-
num dei, & per eum qui sedet in illo. Hæc dicit non quòd iurare permittat: quinto enim capite prohibuit omne iuramentum, sed quòd Iudæi per talia iurarent.

Væ uobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia decimatis mẽthã
& anethum, ac cyminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iu-
dicium & misericordiam, ac fidem. ✻ Quum lex populo iubet, vt daret decimas omnium fructuum, ipsi etiã circa mẽthæ, anethi, ac cymini vilissimarum herbarum decimas, exactam subducebant rationem, legem prętendentes. Hos ergo irridet tanquam circa minima legis præcepta exactissimè C
scrutantes, magna verò negligentes. Iudicium autem dicit, quod fieri debet pro his qui iniustè afficiuntur iniuria: misericordiam quam fieri cõuenit in egenos: & fidem, quę est in deum. Lucas autem dilectionem etiam dei ponit.

✻ *Oportet unumquemque doctorum à populo suo decimare, hoc*
est petere à decem sensibus puta quinque corporalibus, & quinque
qui sunt animæ, iudicium, misericordiam ac fidem.

Hæc autem oportuit facere, & illa non omittere. Hæc primùm quæ grauiora sunt, exequi oportuit: & rursum leuiora illa non relinquere, si exactè legem seruare vultis.

Duces cæci excolãtes culicẽ, camelũ uero glutiẽtes. Qui parua quidẽ curiosè seruatis, in magnis verò peccatis conniuetis.

D De poculo & paropside. Luc.11. *Væ uobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quia purgatis exteriorem poculi patinæque partem: cæterum interiora plena ſunt rapina & iniuſtitia.* παροψίδα lancis aut patinæ genus eſſe dicunt. Vnde Lucas huius loco πίνακα, hoc eſt, catinum, poſuit quadrageſimotertio capite. Eſt autem hic ſermo ænigmaticus, id innuens. Corpora quidem veſtra purgatis: illa enim vocat exteriorem poculi ac patinę partem: interiores autem animæ, plenæ ſunt rapina & iniuſtitia affectionum, hoc eſt, corporalis quidem purificationis curam habetis, eam verò quæ animæ eſt negligitis. Iniuſtitiam autem nunc dicimus etiam omne peccatum, eo quòd iuſtitia quoque dicatur omnis virtus. Lucas autem manifeſtius dixit: Quod intus eſt veſtri, plenum eſt rapina & malitia.

E *Phariſæe cæce munda primùm interiorem poculi & patinæ partem, ut munda fiat etiam pars exterior.* Quum enim purificatur anima, ſimul etiam & corpus purificatur: quum autem purificatur corpus, non ſimul purificatur & anima. Animam itaque purificare conuenit, vt pariter purificetur & corpus.

Væ uobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quia ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis, quæ foris quidem apparẽt ſpecioſa, intus autem ſunt plena oſſibus mortuorum & omni ſpurcitia. Sic & uos foris quidem apparetis hominibus iuſti, intus autem pleni eſtis fictione & iniquitate. Lucas autem dixit: Quia eſtis vt monumenta quæ non apparent, & homines ambulantes ſuper ea neſciũt. Sepulchra enim quæ non apparent, intus plena ſunt ſpurcitia, foris autem apparent terra munda ac via publica.

F *Væ uobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quia ædificatis ſepulchra prophetarũ, & ornatis monumẽta iuſtorũ ac dicitis, Si fuiſſemus in diebus patrũ noſtrorũ, nequaquã fuiſſemus ſocij eorũ in ſanguine prophetarũ.* Væ inquit vobis, nõ ꝙ hæc facitis & hæc dicitis quũ bona ſint, ſed ꝙ hæc facientes & hæc dicentes, ac vtrinq; patrum veſtrorum homicidium accuſantes, ad illud vos quoq; curritis, feſtinantes & me & diſcipulos meos occidere: & quia vanè & in fictione hæc facitis ac dicitis: nam & vos eorum quos accuſatis homicidium imitamini.

Itaque teſtimonio eſtis uobiſmetipſis, quòd filii eſtis eorum qui prophetas occiderunt. Itaque, ex eo quòd confitemini homicidium patrum veſtrorum: & ex eo præterea quòd illud imitamini, demonſtratis voſipſos filios eſſe eorum, qui prophetas occiderunt. Lucas verò addidit, Comprobatis facta patrum veſtrorum, hoc eſt, ea quodammodo ſuſcipitis: vtpote ædificando his qui occiſi ſunt ſplendida monumenta, prædicatis audatiam homicidarum: id enim de ea gloriantium eſt eamque approbantium. Videremini ſiquidem in honorem eorum qui occiſi ſunt, ornare monumenta ipſorum, & ad accuſationem patrum veſtrorum prædicta facere, niſi homicidium eorum imitaremini. A

Et uos implete menſuram patrum ueſtrorum. Menſuram malitiæ. Non dixit autem hoc præcipiendo, ſed quod futurum erat prædicendo.

Serpentes, progenies uiperarum, quomodo effugietis iudicium gehennæ? Serpentes ipſos nominauit, tanquam nociuos & inſidiatores ac peſtiferos. Progenies autem viperarum, vtpote ſimiles patribus ſuis in veneno malitiæ & in truculentia, Progenies quoque viperarum appellauit eos Ioãnes Baptiſta tertio capite, ſed iuxta alium intellectum. Iudiciũ verò gehennæ dicit condemnationem & ſupplicium gehennę, ſiue quod mittit in gehennam. B *Supra.3.*

Propter hoc, ecce ego mitto ad uos prophetas & ſapientes ac ſcribas, & ex illis occidetis ac crucifigetis, & ex eis flagellabitis in ſynagogis ueſtris, ac perſequemini de ciuitate in ciuitatem. Propter hoc: propter quid? Quia impleturi eſtis menſuram malitiæ patrum veſtrorum. Mitto autem dixit, oſtendens diuinitatis dignitatem. Prophetas autem & ſapientes ac ſcribas dicit apoſtolos, & qui eos ſequuti ſunt paſtores ac doctores eccleſiarũ, vtpote dignos habitos prophetica gratia, & quaſi ab eo edoctos & tanquam ſcripturam intelligentes. Quod autem dicitur ex illis: ſignificat quòd non omnes occiſuri erant, neque omnes flagellaturi. C

Vt ueniat ſuper uos omnis ſanguis iuſtus qui effuſus eſt ſuper terram. Sanguinem, intellige ſanguinis ſiue cædis condemnationem. Vt veniat inquit, ſuper vos condemnatio cuiuſlibet iuſti ſanguinis qui effuſus eſt ſuper terram. Lucas autem dixit, Vt exquiratur ſanguis omnium prophetarum, qui effuſus eſt à conſtitutione mundi à generatione iſta. Docet autem quiddam tremẽdum ſermo iſte. Qui enim peccatorum nouit pœnas, & nihilominus eos imitatur, reus eſt vt ab eo exigantur omnium ſupplicia, hoc eſt pro vnoquoque pœnã

Universidad de Deusto Biblioteca

D Iuat: eo quod exemplo eius sese non refrenauerit. Et ex illis occidetis inquit, vt expetatur à vobis vltio cuiuslibet cædis, quæ prius contra iustos fuerat perpetrata. Audierant enim quòd Cain septem suppliciis dignus fuerat: Lamech verò septuaginta septem eo quòd sese non refrenasset exemplo. Dictionem autem ὅπως vt, aiunt quidam, non capi causaliter, sed vt significet id quod futurum est.

Gene. 4.

A *sanguine Abel iusti, usq; ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quē occidistis inter templū & altare.* Opportunè Abel meminit, ostēdēs ꝙ etiā cædes illius per inuidiā perpetrata est. Zachariā autē quidā dicūt eū qui fuit vnus duodecim prophetarū: quidā verò eū, qui filius Ioiadę dicebatur, qui etiā Zacharias appellabatur. Plures autē patrē Baptistæ. Scribūt enim se accepisse à patrū traditione: quæ citra scriptū ꝑ manus peruenit ad posteros (quæ traditionū genera ἄγραφα nominātur) ꝙ erat in tēplo locus virginib⁹ destinat⁹: à quo stātem quondā in eo dei matrē post partū, nō eiecit, dicēs virginē esse, & ideo occisus est inter templū & altare exterius.

E

Amen dico uobis, uenient omnia hæc super generationem istam. Quia timore gehennæ quæ eis impendebat eo quòd ventura esset, hos non commouebat, exterret ac propulsat eos calamitatibus, quæ non longè post futuræ erant: ideo confirmat quod etiam ventura sunt omnia hæc, videlicet quæ miserrimæ sunt vltionis, super generationem istam, siue super hosipsos. Sub Vespasiano enim & Tito apprehenderunt eos quæ à Romanis prouenere mala.

Ioseph⁹ de bel. Iud. li. 7. & etiam præcedētibus.

F

Ierusalem Ierusalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt. Ad ciuitatem conuertens sermonem deplorat hāc. Reduplicatio autem appellationis, demonstratio est miserationis. Eius etenim miseretur, vt quæ olim dilecta erat, nunc verò extrema passus est, propter iniquitates inhabitantium in ea. Cōsequenter autem exprobrat ei, quòd interemerit prophetas quos ipse ad eam miserat.

Quoties uolui cōgregare filios tuos, quemadmodū cōgregat gallina pullos suos sub alas, & noluistis. Volui inquit cōgregare filios tuos sub mea ꝓtectione, quos peccata dispersērāt à diuina custodia. Exemplo autē gallinę suū in Iudæos amorem ostēdit. Quidā autē sermonē intelligūt de Iudæis per varias regiones dispersis sub prioribus captiuitatib⁹. Et noluistis:

me non recipientes, sed persequentes & occidere festinantes. Ad ciuitatis habitatores rursus sermonem conuertit. A

Ecce relinquitur uobis domus uestra deserta. Domus vestra siue templum relinquitur vobis desertum ab inhabitante in ea diuina gratia. Hoc autem domus illorum erat, vtpote in ciuitate eorum ædificatum.

Dico enim uobis, Nequaquam me posthac uidebitis donec dicatis: Benedictus qui uenit in nomine domini. Et quando hoc dicturi sunt? Volentes quidem, nūquam: nolentes autem tempore secundi aduentus eius, quando venturus est cum potestate & gloria magna: quādo nulla erit eis vtilitas cognitionis. Amātis verò dictum est, Nequaquam me posthac videbitis. Vehementer siquidem amabat, verùm despiciebatur, & idcirco maximè dolebat. Posthac autem dicens, non solū tempus illud significauit, sed totum vsque ad passionis tempus: post quod amplius non viderunt eum, quanquam enim visus est quibusdam post resurrectionem, at non infidelibus Iudæis. Quod verò additur, Benedictus qui venit in nomine domini, Dauidicum est, & eius data est interpretatio quadragesimoquinto capite. B

Psal. 117.

Et egressus Iesus exiuit de templo, secutique sunt eum discipuli eius, ut indicarent ei structuras templi. Cùm audissent, Ecce relinquitur vobis domus vestra deserta, admirabantur si tale templum desolandum esset: & ideo accesserunt vt ostenderent ei structuras templi tanquam admirandas.

Supra. 21 Cap. 24.

Iesus autē dixit eis: Num hæc omnia uidetis? Amen dico uobis: Non relinquetur in hoc loco lapis super lapidem qui nō diruatur. Interrogat primùm eos: Num hæc omnia videtis tam admirāda? Deinde prædicit eorum perditionē: & iam nō amplius de desolatione, sed de omnimoda demolitione prophetat. Marcus autem dicit, Et egrediente eo de templo dicit ei vnus discipulorum suorū: Præceptor vide quales lapides, & quales structuræ. Iesus autem respondens ait illi: Vides magnas has substructiones? Nō relinquetur lapis super lapidē qui non diruatur. Lucas verò scripsit. Et quibusdā dicētibus de tēplo, ꝙ pulchris lapidibus & donis ornatum esset, dixit, Ex his quæ videtis venient dies quādo non relinquetur lapis super lapidem qui non diruatur. Siquidem accesserunt discipuli omnes, vt ostenderent ei structuras: quibusdā autē C

Marci. 13

Lucæ. 21.

D dicentibus apud sese de templo, ꝙ pulchris lapidibus ac donis ornatum esset, vnus discipulorũ ait Christo, Præceptor vide quales lapides & quales structuræ. At ille etiam ad cęteros omnes dixit ea quæ respondit. Aiũt autẽ quidam, Atqui in his quos significauit diebus relictus est lapis super lapidem, qui non est dirutus. Quibus respondemus, ꝙ omnia quæ demonstrata sunt, & admiratione digna erant, vsq; ad fundamenta diruta sunt, iuxta domini sententiam. Quod si quid adhuc residuum à Romanis relictum est, etiam hoc à posteris diruitur, vt ad alias structuras transferatur.

CAPVT LVII. DE CONSVMMATIONE.

E SEdente autem eo in monte oliuarum, accesserunt ad eum discipuli seorsim dicentes: *Dic nobis quãdo hæc erunt? & quod signum aduentus tui & consummationis seculi.* Marcus autem nomina quoq; dixit eorum qui interrogauerũt: Petrus, inquit, & Iacobus, Ioannes & Andreas. Omnes siquidem accesserunt vt discerent: hi autem quatuor interrogauerunt, vtpote maiorem habentes fiduciam. Interrogant autem non tantum de templi vastatione discere cupiẽtes, quãtum de tempore secũdi aduentus eius: ideo etiam seorsim accesserunt, ne Iudæis hoc manifestum fieret. Sed Matthæus duo hæc eos interrogasse dicit, puta: Quãdo hæc erũt? quæ videlicet de templi euersione dixisti:

F Et, Quod signũ aduẽtus tui & consummationis seculi? Marcus verò vnicam fuisse dicit interrogationem, de tẽplo solum. Ait enim, Dic nobis quando hęc erunt, & quod signum quando hæc omnia consummanda sunt? Similiter autẽ scripsit & Lucas. Quid ergo dicendum est? Quod vna quidem fuit interrogatio, sicut scripserunt marcus & Lucas: intẽtio autem discipulorum erat, vt de his duobus certiores fierẽt: puta de euersione templi, & de secundo, Christi aduentu: existimantes autem ꝙ simul hæc duo contingerent, fecerũt vnam de vtroque interrogationem. Verùm Matthęus intẽtionem eorum manifestans, illam in duas diuisit.

Et *respondens Iesus dixit eis, Videte ne quis uos seducat. Multi enim uenient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus, & multos seducent.* Nihil ad has interrogationes respondit, sed primùm illa dicit eis, quæ primùm eos scire oportebat: quę videlicet futurum erat vt ante illa occurrerent. Lucas autem dicit, Videte ne seducamini. Multi enim venient in nomine meo dicentes, Ego sum, &: Tempus instat. Ne igitur sequamini illos. Venient, inquit, nomine meo vtẽtes ad deceptionem eorum, qui illis crediturí sunt, & dicẽtes, quisq; videlicet eorum, Ego sum, nẽpe Christus. Et, Tempus instat, puta mei secundi aduentus. Ne ergo sequamini eos, situe aliquem illorum. Marcus autem dixit: Et multos seducent. Fuerunt autem huiusmodi seductores, Simon & Menander Samaritani & alij.

Futurum est autem ut audiatis bella & rumores bellorum. Bella dicit quæ mota sunt contra Ierosolyma: rumores autem bellorum qui contra alias Iudęorum ciuitates, quos factos fuisse scribit Iosephus antequam caperetur Ierusalem. Siquidem erexit se natio Iudæorum, nec tributum exolue-bat. Romani verò non ferentes iniuriam, expeditionem in illos parauerunt.

Videte ne turbemini, oportet enĩ omnia fieri, sed nondũ est finis. Ne terreamini, inquit, quasi prædicatio sub seditione & turbatione dirimenda sit. Siquidẽ vẽtura sunt hæc omnia quæ de his bellis dixi, sic tamen vt nihil illi noceant. Aut ne terreamini, quasi iã instet finis siue perditio tẽpli ac ciuitatis. Oportet enim hęc omnia fieri: sed nõdum est finis siue perditio eorum. Nam pòstmodum capta sunt Ierosolyma. Dicit autẽ Chrysostomus, ꝙ discipuli cùm in pręcedẽtibus de extrema Iuæorũ vltione audissent, tãquam ad alienã calamitatẽ, quæ nihil eos tãgeret, negligenter se ad eã habebãt, & sola ea tunc somniabant bona, quæ absq; tumultu in secũdo Christi aduẽtu vẽtura erãt: propter quæ etiã interrogationem produxerãt. Christus verò rursum illis laboriosa pronuntiat, cõstituens eos certaminum præfectos: & duplicem ob causam vigilare iubet, tum ne à seductoribus fallantur, tum ne à bellorum rumore turbẽtur. Duplex siquidem ait instare bellum, & à seductoribus, & à Romanis, multámque ac variam commotionem, & interius, & exterius.

Exurget enim gens in gentem, & regnum in regnum. Gentes sociæ Romanorum in gentes Iudæis federatas: & regna au-

A

Eusebius ecclesiasticæ historiæ. lib. 2. ca. 11. & 13. & lib. 3. cap. 26. Omnibus de bel. Iu. libris.

B

C

D xiliaria Romanis, in regna auxiliaria Iudæis : & propterea fortia erunt horum bella.

Et erunt pestilētiæ & fames ac terræmotus per loca. Hoc est, singulis Iudæorum locis. Apud Lucam ponitur: Terroresq; & signa à cælo magna erunt, vt cognoscāt Iudæi ea quæ fiēt diuinæ esse iræ: & intelligant & propter Saluatoris interem ptionem hæc patiantur.

Omnia autem hæc initium erunt dolorum. Principium malorum, & primordia calamitatum quę Iudæis imminent.

Tunc tradent uos in afflictionem. Tunc: Quando? Ante defectionem: nam in illud tempus sermonem traduxit, quod & Lucas significauit dicens, Ante hæc omnia iniicient manus suas in vos, & persequentur, tradentes in synagogas & E carceres, tractos ad reges ac præsides propter nomen meū. Plurimas enim calamitates post Saluatoris assumptionem Iudæi induxerunt apostolis: interdum quidē synagogę principibus tradentes, vt punirentur, Interdum verò ad reges trahentes veluti ad Herodem & Agrippam, ac similes. Præterea ad præsides ac ciuitatum præfectos, & consulis aut principis munere fungentes, quemadmodum liber apostolicarum actionum testatur.

Et occident uos. Hoc solis eis dicit, qui per Iudæorum improbitatem ac versutiam occidendi erant: puta Stephanus, Iacobus frater Ioannis, & si quis alius.

Et eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meum. A parentibus, à cognatis, ab amicis, à contribulibus, à familiaribus, ab hospitibus, à principibus, à subditis, &, vt semel dicam, ab omnibus qui alieni sunt à prædicatione. Vbi autem tristia prædixit, consolationem deinceps subiunxit, dicens, Propter me: Nam id significat, Propter nomen meū. Et verè magna discipulis erat consolatio pati propter ipsum.

Et tunc offendiculum patientur multi. Erunt inuicem suspecti propter fidei diuersitatem : siue non credentes apud eos qui credent.

Et alius alium inuicem tradent, séque inuicem habebunt odio. Marcus autem manifestius dixit, & tradent frater fratrem in mortem, & pater filium : & insurgent filij in parentes, & morte eos afficient. Verisimile est itaque omnia facta esse, etsi liber Actorum particulariter de omnibus non differat.

Lucas verò etiam dicit : Trademini autem à parentibus & A cognatis, amicis ac fratribus, & morte afficient quosdam ex vobis. Prædixit enim & hoc Christus discipulis, quod omnium est miserrimum, videlicet quod etiam à familiarissimis impugnandi erant: vt præscientes parati essent ad tolerantiam : & ita periculum facilius sustinerent. Hæc autem omnia prædixit eis decimonono capite. Quære ergo & ibi *Suprà.19* horum expositionem.

Et multi pseudoprophetæ surgent ac seducēt multos. Superius de iis dixit, qui se Christos esse fingent : nunc autem de his dicit, qui se prophetare simulabunt. Tunc enim multi tales fuerunt, quum adhuc initia essent prædicationis.

Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet dilectio multo- B *rum.* Et hoc miserrimum est, quod neque ab amicorum dilectione consolationem habituri sunt. Quidam autem ἀγάπην nominari dixerunt hospitalitatem: alij verò compassionem. Vide quot pericula eis prædixerit, ad omnia exacuēs, & ad magnanimitatem roborans, ac confortationibus adamantinos reddens.

Qui autem perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. Hoc etiā dictū est decimonono capite, & ibi manifesta admodum data est interpretatio.

Et prædicabitur hoc euangelium regni in uniuerso orbe. Hinc demonstrauit, & nulla pericula prædicationem superabunt: & ita magnam prædicatoribus iniecit consolationem, & voti sui compotes erunt: quia nihil erit eis obstaculo, si modò tolerauerint. Marcus autem manifestius dixit: Et in omnes C gentes primùm oportet prædicare euangelium.

In testimonium omnibus gentibus. Ad redargutionem, ad accusationem eorum qui non crediderint: ne dicere possint in die iudicij, Prædicationem non audiuimus. Dictum est etiā de hoc decimonono capite.

Et tunc ueniet consummatio. Consummatio tēpli & Ierusalem, vt prædiximus. Dicit ergo: Postquam facta fuerint vniuersa quæ dicta sunt, & postquam prædicatum fuerit euangeliū in vniuerso orbe: tūc veniet Iudæis omnimoda perditio. Quod autem priusquam caperentur Ierosolyma prædicatum sit euāgelium per totum mundum, dixit Paulus: Fru- *Colo.1.* ctificauit, inqt, accreuit in omni creatura quæ sub cælo est:

Rom. 15. Si enim ipse à Ierosolymis vsq; ad Hispaniam prædicauit,
D cõcipe etiam de cæteris apostolis quousq; percurrerint. Id-
circo enim postquam prædicatum est euangelium vbiq; ter
rarum, pereunt Ierosolyma, ne ymbram quidem responsio-
nis habeant Iudæi: tantam videtes prædicationis virtutem,
vt breuissimo tempore vniuersum percurrerit orbem, & v-
bique splendorem dederit: quum tamen ipsi permanserint
in infidelitate & ingratitudine sua.

Daniel. 9. *Quum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est*
à Daniele propheta, stantem in loco sancto, qui legit, intelligat.
Abominationem dicit Titi statuam, quam capta ciuitate sta
tuit in adytis templi. Siquidem abominationes appellabat
lex huiusmodi imagines. Desolationis verò dixit, quia illa
E deserto templo ac ciuitate erecta est: aut quia eius erat ma
go qui hæc deserta fecit. Quod autem ait, Quum videritis,
videtur quidem dictum esse ad apostolos, sed tamen fertur
ad Iudæos, vt sciant q̃ non longè post, sed eis adhuc viuen
tibus abominatio stabit. Plures siquidem apostolorum ante
id tempus mortui sunt: cæteri verò qui remanserant, in
aliis tunc orbis partibus versabantur. Misit autẽ eos ad Da-
nielem, qui de huiusmodi abominatione & strage prophe-
tauerat. Tunc, inquit, qui legit Danielis librum, intelligat
ac consideret erectam abominationem. Lucas verò aliud di-
cit signum, Quum videritis circundari ab exercitibus Ieru
salem, tunc scitote q̃ imminet desolatio eius. Apparet ergo
quòd vtrunque dixerit Christus.

F *Tunc qui in Iudæa sunt fugiant ad montes.* Postquam de ma
lis dixit, quæ cõprehensura erãt Ierosolyma: de multis præ
terea ac variis apostolorũ tentationibus: insuper & de pro-
spero prædicationis successu, q̃ absq; vllo impedimento v-
niuersum percurret orbem: loquitur iterum de Iudæorum
calamitatibus, ostendens quòd postquam ipse & discipuli
sui vbiq; in opinione celebri habiti fuerint, tunc hi vndiq;
perdentur. Per ea verò quæ parua videntur, demonstrat pla
garum illarum intolerabilitatẽ. Considera enim. Tunc, in-
quit, qui in Iudæa sunt, vbi Ierosolyma sita sunt, fugiant ad
montes: nullam salutis spem in remanendo habentes, ne-
que enim erit omnino reuocatio aut mali mutatio: ideo id
amplectendum erit, vt nudo etiam corpore, nec versa re-
trorsum

trorsum facie fugiant. A

Qui in tecto, nõ descendat vt tollat quicquã de domo sua. Pro-
pter ineuitabile periculum, ne incidat in perditionem.

Et qui in agro, non reuertatur vt tollat uestimenta sua. Si enim
qui in ciuitate sunt, fugiunt eam quæ intus est stragẽ, mul-
tò magis qui in agris. Apud Lucam verò dicit etiã causam
vehementiæ plagarum: quia dies vltionis hi sunt, vt cõple-
antur omnia quę scripta sunt, in libris videlicet Danielis &
aliorum prophetarũ de huiusmodi expugnatione. Dies au
tem vltionis cædis dominicæ erunt. Sed hæc quidem iux
ta historiam. Iuxta anagogen verò, qui in iudæa sunt, hoc
est, in diuino cultu: nam id significat Iudæę nomen: fugiant
ad montes, id est ad excelsum dei auxiliũ: aut ad excelsa vir B
tutum. Qui verò in tecto, siue qui conuersatione eleuatus,
& excelsior per vitam effectus fuerit, non descendat, vt tol
lat mundi affectus quos reliquerat. Et qui in agro siue in so
litaria vita: non reuertatur vt tollat vestimẽta sua, quæ sunt
operimenta peccatorum, ab eo iandudum relicta.

Væ autem pregnantibus & lactantibus in illis diebus. Illis
quidem propter onus interius, his verò propter exterius:
Ille enim pondere embrionum grauantur, hæ autem one-
re lactentium. Siquidem facilè est pro salute pecunias & ve
stimenta contemnere: fieri autem leuem & fugam expedi-
tam eam quæ in vtero habet, aut abiicere infantem eã quæ
lactat, prorsus impossibile est propter naturæ vinculũ. Væ
ergo illis, quia facilè comprehendentur: & similiter embri- C
onibus ac lactentibus, vt qui simul peribunt. Iuxta anago-
gen verò prægnantes dicimus animas, quæ virtutem non-
dum pepererunt: lactantes autem quæ pepererunt qui-
dem, verum puerilis est fœtus & admodum pusillanimis.

Orate autem, ne fiat fuga uestra hyeme aut sabbato. Ma-
nifestum & hinc, quòd quanquam ad Apostolos protende
bant huiusmodi sermones, attamen vel isti ad Iudæos respi
ciebant: neque enim amplius obseruabant Apostoli sabba-
tum, quando capta sunt Ierosolyma. Quare autem nõ hye
me neque sabbato? Hyeme quidem propter temporis diffi
cultatẽ: sabbato verò propter legem, quæ non permittebat
sabbato iter facere vltra statutos lege passus. Anagogicè au
tem fugam intelligimus exitum animæ à corpore: hyemem

D verò cõmotionem ac turbationem cogitationum: sabbatũ autem ociũ à virtute. Iubet itaque sermo vt oremus, ne fiat exitus animæ nostrę in commotione aut turbatione cogitationum, neque in ocio à virtutibus, sed in tranquilitate cogitationum & operatione virtutum.

Erit enim tunc afflictio magna, qualis non fuit à principio mũdi ad hoc usque tempus, neque fiet. Si quis in Iosephi scripta incidat, certior omnino de his efficietur. Siquidem quum etiam Iudæus esset, affirmat de huiusmodi dei ira, quod omnem excesserit calamitatem, omnemque supergressa sit tragœdiam. Nam præter tremendã illam obsidionem, tanta erat fames, vt ipsis quoq; matribus pugna fuerit pro esu filiorum.

Omnibus de bel. Iu. libris. Ioseph. de bel. Iu. lib. 7. cã. E 7. & 8.

Ob quam ergo causam, miserabiliorem ac horribiliorẽ passi sunt afflictionem omnibus quæ fuerunt à seculo? Quia magis execrandum ac horribilius perpetrauerunt flagitiũ omnibus qui fuerunt à seculo, dei filium occidẽtes. Lucas autem planius dicit: Erit enim afflictio magna super terrã, & ira in populo hoc: cadentque acie gladij & captiui ducẽtur in omnes gentes: & Ierusalem calcabitur à gentibus, donec impleantur tempora gentium. Irã quidem dei dicens: tempora verò gentium, ea quæ durabunt vsque ad consummationem eorum, totiusque mundi.

Et nisi breuiati fuissent dies illi, non fuisset salua omnis caro: propter electos autem breuiabuntur dies illi, †. Dies ait belli & obsidionis, dicens, quòd nisi diminuti fuissent dies illi dispẽsa F tione diuina, nequaquam salua fuisset, nequaquam mortem euitasset omnis caro, id est nulla remãsisset caro, Iudaica vidélicet, Omnes enĩ mortui fuissent homines, & qui intus, & qui extra erant: quidam fame, quidam verò peste aut gladio, omnibusque mortis generibus. Aduersus omnes siquidem Iudæos Romani furore accensi erant, etiam aduersus eos, qui vbique terrarum dispersi ferebãtur. Electos autem vocat fideles, qui ex Iudæis erant, propter quos citius quieuit bellũ, ne perirent vna cum infidelibus, sed potius increduli aliqui per hos seruarentur: ne posset quispiam dicere quòd ppter eos qui crediderãt, hæc à deo immissa vltio superueniſſet: sed qui relicti erãt videntes omnes qui inter ipsos crediderãt permãsisse, intelligerẽt causam, ac certiores

redderentur, quòd non solum non perierant propter illos, A qui mortui erãt, sed potius & ipsi propter eos seruati erãt. Quòd autem non Omnis caro, pro Nulla caro sumatur, manifestum est quoq; à dicto Dauidico quo dicitur. Nõ dominetur mei omnis iniustitia, id est, nulla. Nam & hoc, idioma est veteris scripturæ. Tu verò considera mihi diuini spiritus dispensationẽ, quomodo Ioãnes qui in viuis adhuc erat dum hæc facta sunt, & multo adhuc tempore post expugnationem vixit, nihil horum scripsit, ne quasi olim prædicta scribere videretur, quę iam facta erant. Qui uerò priusquã hæc fierent mortui sunt, manifestè omnia scripserunt, vt supitione carere videretur Christi de his vaticiniũ. Postquã ergo hactenus ad plenum prędixit, quę de captiuitate Ierosolymorum futura erant, transit etiam ad reliquam quæstionem puta de secundo aduentu suo, & huius signa prædicit, B quæ Christianis futura sunt vtilia.

Pſal. 118. *Nota.*

† *Decurtauit autem deus afflictiones & omnino bellum: si enim bellũ amplius durasset, omnes qui intus erãt penitus fame periſſet.* †

Tunc si quis uobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere. Dictio τότε tunc, interdũ non significat consequẽtiam prædictorũ, sed initium tantum eorum quæ dicenda sunt? sicut etiã, In diebus illis: de quo disseruimus tertio capite. Et ita hoc in loco dictio Tunc, ordinem tẽporis nõ significat, sed quãdo fient quæ dicenda sunt. Similiter & hęc ad Apostolos dici videntur: ad eos tamen dirigitur Christianos, qui tunc futuri erant.

Sup. 3

Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ. Surgent, C hoc est venient. Sunt autem pseudochristi, qui se Christum esse fingunt: pseudoprophetæ verò, qui se fingunt esse prophetas.

De pseudochristis & pseudoprophetis

Et ædent signa magna & prodigia. Etiam ante expugnationem Ierosolymorũ dixit futuros esse pseudochristos & pseudoprophetas. Multi enim, inquit, venient in nomine meo dicentes, Ego sum christus. Et rursus. Et multi pseudoprophetæ surgent. Sed qui ante secundum suum aduẽtum venient, hi longè graviores erunt illis, qui fuerũt ante captiui tatem Ierosolymorum. Nam hi signa quoque magna ac prodigia facient: pseudochristi quidem, miracula ædentes pseudoprophetæ verò quædam futura prædicentes.

Universidad de Deusto Biblioteca

D *Ita ut in errorem inducantur si fieri potest etiam electi.* Si fieri potest, eis dicitur. Inter pseudochristos autem vnus est Antichristus, postremus eorum venturus, cuius prophetæ qui dicuntur, hi sunt pseudoprophetæ: de quo etiam Paulus scripsit. Postquam enim vocauit eum hominem peccati, filiumque perditionis addidit. Cuius est aduentus secundum 2 Thes. 2 operationem Satanæ, in omni virtute & signis ac prodigiis falsis. Hi ergo signum sunt secundi aduentus.

Ecce prædixi uobis. Testatur quòd manifestè prædicendo munierit. Apud Marcum verò ait: Vos autem videte: Ecce prædixi vobis omnia, quæ videlicet contingent de seductoribus. Per Apostolos verò hæc etiam dicit ad posteros, vt prius significatum est. Obserua enim & etiã ad Apostolos prædixerit ea quæ de Ierosolymorum captiuitate dicta E sunt, quæque de secundo suo aduentu, tanquam ad præceptores noui populi: sciens quòd etiam hæc docturi essẽt ac scripturi: & ad demonstrationem eorum quæ prophetauit de captiuitate, & ad munitionem fidelium, qui futuri sunt ante secundum eius aduentum.

Si ergo dixerint uobis: Ecce in deserto est: nolite exire: Ecce in penetralibus, nolite credere. Qui tunc hæc dicent, prænũciierunt ac ministri Antichristi. Penetralia autem nunc Intelligit loca in domibus magis recondita.

Sicut enim fulgur exit a partibus Orientis: & apparet usque ad partes Occidentis: ita erit aduentus filii hominis. Sicut, inquit fulgur egreditur, & omnibus in conspicuo est nullo egens F præcone aut prænũciante: sed excessiuo suo splendore minimo tẽporis momento, vniuerso apparet orbi: Ita quoq; erit aduentus ille, propter magnitudinem sui splẽdoris, Omnibus simul apparens, & factus hominibus ipse sui nũcius. Neq; enim quẽadmodũ primus aduentus in paupertate & nominis obscuritate factus est, ita erit & secundus. sed euersо hic cum potestate & gloria magna fiet, stipante omni cœlesti exercitu: ideo nullus hunc ignorare tunc poterit.

Vbicunque enim fuerit cadauer: ibi congregabuntur & aquilæ. Hoc dicit propter satellitiũ quo tunc circundabitur. Et stipantes quidẽ assimilauit aquilis, tanquam alatos ac regios: seipsum verò cadaueri. tanquam congregantem huiusmodi aquilas, & quasi cibum spiritualem eorum, vitãque sempi-

ternam. Lucas autem pro cadauere posuit corpus, hoc est A pro πτῶμα, σῶμα.

Statim autem post afflictionem dierum illorum, sol obscurabitur: & luna non dabit splendorem suum: & stellæ cadent de cælo. De his dixit & Lucas: Et erunt signa in sole, & luna, & stellis. Vide autem quomodo dixerit. Statim, demonstrans quòd simul ferè omnia, & quæ dicta sunt, & hæc & quæ dicentur, fient. Breuiabit siquidem & hanc tentationem deus propter electos suos. Afflictionẽ autem dicit eam quæ ab Antichristo mouebitur, eiusque seductoribus: & pios affliget. Sol verò obscurabitur: non è medio sublatus, sed Christi venientis luce superatus: luna autem non dabit splendorem suum: & stellæ cadent, tãquam nulli amplius vsui futuræ. Nulla enim tunc erit nox. Lucas verò scripsit: Et super terram anxietas B gentium, per defluxum † resonante mari ac fluctu: arescentibus hominibus præ timore & expectatione, quæ superuenient orbi terrarum. Anxietatem gentium, appellauit turbam tionem: Defluxum autem, tranquillitatem ventorum. Nam absque ventis resonabit præter naturam mare ac fluct⁹ eius. Arescentiam verò dicit mortem. †

† *Quum omnia, quæ hactenus uiderim exemplaria habeant* ἀπορίας, *apud Lucam, hoc est, desperatione aut consilii inopia: & sic iũgi uideatur præcedentibus: autor hic legisse uidetur* ἀποξηρασίας, *hoc est defluxu, & iungit sequentibus.*

Et uirtutes cælorum commouebuntur. Et cælestes exercitus horrebunt vidẽtes huiusmodi creaturæ mutationem: deum in terram descendentem, homines autem vniuersos qui ab C initio fuerunt, à mortuis suscitari, vt rationem reddant cunctorum quæ in vita operati sunt.

Et tunc apparebit signum filij hominis in cælo. Signum eius dicit crucem, quæ tunc longè clarius sole fulgebit: nam ille obscurabitur, hæc autẽ apparebit. Ob quam autem causam apparebit? Vt exterreat præcipuè quidem Iudæos, deinde etiam gentiles, qui Christo improperabant crucẽ, & vt sciãt quòd hic ipse tanquam deus descendit.

Et tunc plangent omnes tribus terræ. Tunc lugebit ómne genus, infidelium videlicet. Hi quidem, & deum crucifixerint: illi autem, quòd Christianos punierint: rursum isti, quòd nõ crediderint. Neq; enim alia est eis opus accusatione præter

D crucem. Tunc autem planctus erit eis inutilis.

Et *videbunt filium hominis uenientem in nubibus cæli cum potestate & gloria multa.* Præcedet quidem eum crux, tanquam iustificatio aduersus illos, qui eum crucifixerunt. Descendet autem in nubibus sicut assumptus est.

Et *mittet angelos suos cum uoce magna tubæ, & congregabunt electos eius à quatuor uētis, à summis cælorum, usque ad terminos eorum.* Priusquā appareat crux mittet illos: neq; enim vsus est ordine narrationis, sed simpliciter dicit quod futurū est. Per quatuor autē vētos, quatuor orbis extremitates significauit, Orientē, Occidentē, Septētrionē, & Meridiē. Ab vnaquaq; enim extremitate propriꝰ spirat vētus: & hi quatuor dicūtur ppriè vēti. Per extrema verò, etiā media significauit. Quod autē dicit, A sūmis cælorū vsq; ad terminos eorū, declaratiuū est eius quod dixit, A quatuor vētis: significans idē importare terminos, Vētos, & Extrema. Apud Marcum verò ait, Ab extremo terræ, vsq; ad extremū cæli: docēs eadem esse extrema terræ & cæli. Et nota quòd tuba mortuos excitabit: excitatos autem congregabunt angeli: congregatos verò rapiēt nubes, sicut dixit Paulus, in occursum domini in aera. Quod autem etiam peccatores congregabunt angeli, docuit Christus interpretatus quartam parabolam vicesimiquarti capitis. Dixit enim, Mittet filius hominis angelos suos, & colligēt de regno eius omnia offendicula, & eos qui operantur iniquitatem. Quære ergo ibi declarationem.

E

1. Thes. 4

Supra. 13.

A *ficu autem discite parabolam.* Parabolam vocat exemplum quod dicturus est, ad demonstrandū, quòd non sit magnum discrimen inter hoc signum significatiuum secundi aduentus & ipsum aduentum.

F

Quum iam ramus eius tener fuerit, & folia enata, scitis quòd propinqua sit æstas: ita & uos quum uideritis hæc omnia, scitote quòd prope sit in foribus. Apud Lucam autem manifestius dixit: His autem fieri incipientibus, puta quæ de pseudochristis & pseudoprophetis dixi: suspicite & leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. Deinde ait: Et dixit illis similitudinem. Videte ficulneam & omnes arbores, quum protrudunt iam gemmas, cernentes ex vobisipsis scitis quòd iam prope sit æstas: sic & vos quum videritis hæc fieri, scitote quòd instet regnum dei. Quum videritis

inquit, hæc fieri, quæ videlicet dicta sunt de manifestatis seductoribus, scitote, quòd prope sit secundus Christi aduentus: Hunc enim dicit nunc regnum dei, ac redemptionem istorum: regnum quidem, quia tāquam rex appropinquat, redemptionem verò eorum, quia seruat eos. Sumpsit autem à ficu exemplum: ostendens quòd sicut quando hęc protruserit iam gemmas: siue quum enata fuerint folia, necesse est, vt instet tempus æstatis: ita etiā quando signū secundi aduētus factū fuerit, necesse est ipsum in proximo esse. Solet siquidē naturalia sumere exempla, ad ea quæ verè ventura sunt.

A

Amen dico uobis: nequaquā præteribit generatio hæc, donec omnia ista fiant. Omnia ista, quæ videlicet prædixit de captiuitate Ierosolymorum, & de his quæ circa secūdum suum aduentum erunt vsque ad ipsum. Quomodo ergo dixit Generatio hæc? Generationem vocauit religionem ipsorum qui crediderant. Ne enim suspicarētur Apostoli, quòd prædicta pericula penitus delerent prædicationem ac fideles: certiores eos facit, ꝙ non sit delenda religio fidelium vsque ad secundum aduentum, sed vsque ad consummatiònem seculi permansura, nec vllo periculo intercidēda. De hoc autē etiā prius diuersimode eis prædixit & confirmauit: sed quia tūc facilè à corde excidebant, amplius adhuc facit certiores.

B

Cælū & terra præteribunt, uerba autem mea non præteribunt. Fide digna astruens esse ea quæ dixit, ait: Hæc adeo cōpacta & immobilia potius demolientur, quàm excidant sermones mei, quos de his quæ interrogastis his respondi. Alibi quoque hoc confirmationis modo vsus est dicens: Facilius est cælū & terram præterire, quàm à lege vnum iota excidere.

C

Supra. 5.

CAPVT LVIII. DE DIE ET HORA.

De die autē illo & hora nemo scit, ne angeli quidē cælorum. Cætera quidē omnia prędixit eis, quę scire proderat: solū autem diē & horam cōsummationis seculi dispēsatoriè occultauit, vt qui tūc viuebāt, hęc ignorantes vigilarent, & animū adhiberent, semperq; expectarent, Et vide quomodo mirabiliter repulerit vehementē

D eorũ discẽdi cupiditatẽ de die illo & hora: ne enim super his
Exod.3. amplio turbarẽtur, ait: Ne angeli quidẽ cælorũ de his norũt
quãdo vẽtura sunt, ac si diceret: Si angeli cæleſtes hæc ignorant, multò magis homines terrenos ea scire non expedit.

Niſi pater meus ſolus. Dictio Solus in ordine ad creaturas intelligitur, non ad filium. Si enim omnia quæ habet pater,
Ioan.16. filij sunt, sicut dixit filius: inter omnia autem est vnum, scire
Marci.13. diem & horam: filij proculdubio etiam hoc erit. Apud Marcum verò scriptum est, Neque filius, nisi pater. Et quidã intelligunt, quòd neque filius nouit diem illum & horam vt homo: nam vt deus nouit æqualiter cum patre. Aptius est
Ioan.10. autem vt ita dicatur: Neque filius scit, nisi pater videlicet
E sciat: quia verò scit pater, scit vtique & filius: Ego enim inquit & pater vnum sumus. Considera verò quomodo apud Matthæum quidem ponitur Solus, sed nulla fit mentio filij, ne etiam ad eum referatur. Apud Marcum autem non habetur Solus, sed fit mentio filij, vt intelligatur sicut diximus.

De diluuio. *Sed ſicut erãt dies Noe, ita erit & aduẽtus filii hominis.* Exemplo manifestat quòd repente erit & inexpectatus.

Sicut enim erant in diebus qui præceſſerunt diluuium edentes & bibentes, contrahentes matrimonium, & nuptum dantes, uſque ad eum diem quo intrauit Noe in arcam: nec cognouerunt donec uenit diluuium, & tulit uniuerſos: ita erit & aduentus filii hominis.
1.Theſ.5. Declarando exemplum docuit, quòd multis versantibus in
delitiis ac securitate veniet. Hoc autem & Paulus scribens
F in hunc modum, ait: Quum dixerint pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. Verùm si tunc in delitiis erũt, quomodo dixit, Post afflictionem illorum dierum? Afflictio quidem erit colentium deum ac iustorum: delitiæ verò malorum & insensatorum. Aptum autem posuit exemplum. Sicut enim tempore Noe videntes arcam fabricari, quæ venturam ac propinquam eorum subuersionem prænũtiabat, non sentiebant: ita quoque hi videntes Antichristum sedulò laborantem, & consummationis signa, sine solicitudine permanebunt. Obserua etiam quomodo particulariter omnia prædicit, quæ vsque ad aduentum suum vẽtura sunt: ostendens quòd diem quoque illum & horam nouerit, sed dispẽsatorie, vt dictum est, illum conticuerit. Quære autem secundo libello Gregorij Theologi de filio, caput decimũ,

& gratissimam inuenies solutionem. A

Tunc duo erunt in agro †, unus aſſumetur, & alter relinquetur: duæ molentes in mola, una aſſumetur, & altera relinquetur. Per eos qui in agro sunt, diuites intelligit: per eas autem quæ molunt in mola, pauperes: ac docet quòd & de diuitibus, & de pauperibus quidam saluantur, quidam verò pereũt. Ideo etiam de diuitibus sermonem masculinè induxit, excelsum ac forte demonstrans quod in eis est: de pauperibus autem fœmininè, subindicãs debile ad depressum quod in illis est. Siquidem quotquot vel diuitias bene sectantur, vel paupertatem bene ferunt, assumuntur in occursum domini, tanquam illi familiares: quotquot autem contrario modo se habent, deorsum tanquam indigni relinquuntur, vt ibi iudicẽ expectent. Lucas verò de his alio modo dicit capite sexage B
simo. Erunt (inquit) duo in lecto vno: vnus assumetur, & al- Lucæ.17.
ter relinquetur: duę erũt molẽtes simul: vna assumetur, & alter relinquetur. Per eos qui in lecto sunt significãs illos qui in requie degunt: per eas autem quæ in mola, eos qui aduersa tolerant. Manifestum est ergo, quòd diuersimode alio atque alio tempore dicta sint: prius quidem ea quæ apud Lucam, postmodum verò quæ apud Matthæum.

† *Agrum uocauit mundum. Aſſumitur ergo qui ſeruatur, relinquitur qui condemnatur. Diſcamus igitur ex hoc loco, quòd & pauperes & diuites, & ſerui & domini aſſumuntur ac relinquuntur. Oſtendit autem quòd nec omnes diuites pereunt, nec pauperes ſaluantur omnes. Vnde & poſtmodum ait: Vigilate ergo quia neſcitis* C
qua hora dominus ueſter ueniet. Non dixit diem, uolens eos continuè ad certamen eſſe paratos.

Vigilate ergo quia neſcitis qua hora dominꝰ ueſter uenturus ſit. Mar.13.
Marcus autẽ scripsit, Vigilate, & orate, nescitis enim quando tempus sit: secundi videlicet aduentus eius. Per vigiliam autem siue vigilantiã, intellige non solam somni temperantiam: verumetiam omnimodam attentionem & custodiam. Lucæ.21.
Dicit enim & Lucas, Attẽdite vobisipsis ne quando grauentur corda vestra crapula & ebrietate, ac curis huius vitæ, & repẽtinus superueniat vobis dies ille. Tanquã laqueus enim superueniet in omnes qui sedent super faciẽ vniuersę terrę. Tanquam laqueus sanè propter non apparentiam & impræmeditationẽ. Facies autem terræ est superficies & apparitio

Universidad de Deusto Biblioteca

D illius. Sedétes verò, sunt viuẽtes, aut in mũdo degẽtes. Deinde dicit etiam de oratione. Vigilate omni tempore pręcantes, vt digni habeamini effugere omnia hæc quæ ventura sunt, à seductoribus videlicet, & quæcũq; alia erũt pericula.

Illud autẽ scitote quod si sciisset paterfamilias qua uigilia fur uenturus erat, uigilasset utique, & non sinisset perfodi domum suam.

Supra. 14 Vigilia siue custodia dicitur quarta pars noctis, prout etiam alibi diximus. Parabolicè autem nũc dicit, quòd si sciisset homo quo tempore finis vitæ suæ futurus esset, vtique circa illud tempus vigilasset, & nequaquam periisset. Sed propter ea & cõmunem omniũ finem, & eũ qui cuique proprius est, fecit deus vt ignorarent, ne ad illud solum tẽpus vigilarent, omni reliquo male viuentes: sed vt, quum incertus sit finis,

E semper illum expectent, semper sint ad certamen parati.

Ideo & uos estote parati: quia qua hora non putatis, ea filius hominis uenturus est. Ideo. Quare? Quia tempus ignoratis. In vniuersali siquidem fine mundi manifestum est, quòd dominus veniet. De proprio autem fine dicũt quidam, quòd vnoquoq; Christiano moriente adest dominus cum sanctis angelis: quando etiam rationem reddit anima. Quidam verò aduentum proprium illius, dicunt imperium eius quo iubet vt anima separetur. Quia autem in futuri iudicij memoriam incidit, ad præceptores conuertit sermonem, & dicit.

Quisnam est fidelis seruus & prudens, quem præfecit dominus suus familitio suo, ut det illis cibum in tempore. Famulitium dicit ipsos famulos ac dei seruos: Cibum autem, rationalem

F doctrinam.

Beatus seruus ille quem quum uenerit dominus eius, inueniet sic facientem. Sic, sicut iussit.

† *Amen dico uobis quòd super omnia bonà sua constituet eũ.* † In magnum honorem constituet eum, vt bonis suis dignum ducat illum. Tu verò huiusmodi nevlterius curiosè scruteris. Parabolica namque ita tractanda sunt, quasi significantia solum ea quæ necessaria sunt. Vide autem quòd duo hæc habere oporteat eũ qui præpositus est: puta fidem, ne retineat ea quæ sunt cõseruorum, aut inutiliter consumat: & prudentiã, vt decenter ea diuidat, quæ sibi tradita sunt, & cum iudicio tam in qualitate, quàm in quãtitate. Conuenit autem hic sermo non his tantũ qui diuites sunt in sermone, sed & his qui

pecuniis ac possessionibus diuites sunt. Omnes † enim constituit deus dispensatores eorum quæ possident, volens vt oẽs fideliter ac prudẽter cũcta diuidant. Præterea illis quoque aptatur hic sermo, qui principatum quemcunq; accepe runt: oportet enim & ipsos non iuxta propriam beneuolentiam aut inimicitiam administrare (quod fraudis est & infidelitatis) neque stultè & imprudenter. A †

† *Iustissimè sanè tanquam prudentem ac studiosum. Id autem non de solis pecuniis ac possessionibus dictum est, sed & de sermone erga mentem, omnique dispensatione quam quisque nactus est,* †

† *Dominum constituens unumquenque erga eos, qui ipsorum indigent liberalitate. Studeamus itaque cum omni gaudio ac promptitudine ea quæ acquisiuimus spargere in pauperes.* †

Quòd si dixerit seruus ille malꝰ in corde suo. Cũctatur dominus meus uenire: cœperitq; percutere cõseruos suos: edat autem & bibat cum ebriis: ueniet dominus serui illius die quo nõ expectat, & hora qua ignorat. Seruus ille malus qui videlicet ediuerso infidelis & imprudens euasit: si putans cunctari dominum suum, eo q; diem ignorat & horã, vt dictum est, cœperit verberare conseruos suos, hoc est, quóuis modo illis nocere, siue corporaliter siue spiritualiter. Edat autem & bibat cum ebriis, hoc est, cõuersetur cum peruersis & corruptis hominibus, improuisè deprehendet eum dominus suus. B

Et diuidet eum. † Separabit ab eo dispẽsandi dignitatem. †

† *Diuisionẽ eius dicit omnimodã & perpetuã gratiæ spiritus sancti ablationẽ. Quòd si neq; nunc cõmiscetur animabus eã contaminatibus: at saltẽ adest his, qui semel ea sunt insigniti, expectans conuersionem ipsorum: tunc autem omnino & perpetuò alienabitur.* † C

Partémque eius cum hypocritis ponet: ibi erit fletus & stridor dentium. Partem eius dicit eum ipsum, vtpote iam diuisum à dispensatoria dignitate aut diuidet eum à suis cultoribus, eiúsque sortem ponet cum hypocritis, tanquam fingentem se dispensare ac præpositum esse, quum potius nociuus sit. Bifariam itaq; excitauit ad semper vigilandum: & ex honore qui seruo fideli ac prudenti reponitur, & ex supplicio quod malum expectat seruum. Hãc autem parabolam Lucas quoque scripsit quadragesimosexto capite, in quo de malo seruo ait: partémque eius cum infidelibus ponet. Infideles autem vtique etiam hypocritæ sunt; promittunt enim Lucæ. 12.

Cap.25. D se nosse deum, sed mentiuntur. Et ita consonant quæ dicta sunt: ꝙ si etiam dissona sunt, nihil mirum: variis enim dicta sunt temporibus.

CAPVT LIX. DE DECEM VIRGINIBVS.

Cap.25. THunc *simile fiet regnum cælorum decem uirginibus.* Regnum cælorum suo more nunc vocat ea quæ tunc circa regnum cælorum contingent. Virgines autem seruantes virginitatem, siue viri sint siue fœminæ. Scire ergo oportet ꝙ in præcedente parabola generalius de omnium vtilitate docuit quàm conseruis debent: in hac autem de ea sola prrticularius disserit, quæ est in pe- E cuniis & possessionibus. Virgines autẽ huic parabolæ supponit non vtcunque, sed quia magnum quippiam esse virgi- Suprd. 19 nitatem docuit, cùm dixit, Sunt eunuchi qui seipsos castrauerũt propter regnum cælorum. Verè etenim magnum est, ideo neque sub legis necessitate constitutum est, † sed in † propria hominum voluntate permissum est: Qui potest, inquit, capere capiat. Nunc vult ostendere, ꝙ neque præclarum hoc facinus sine eleemosyna possessum proderit.

† *Siquidem laudat id exequentem: non autem cogit nolentem.*

† *Quæ acceptis lampadibus suis exierunt in occursum sponso.* Virginea lampas est munditia quæ à virginitate procedit. Sponsus verò Christus vtpote amans & qui amatur. Exierunt autem in occursum eius: expectatione occursus eius.

F *Quinque autem ex eis erant prudentes, & quinque fatuæ.* † *Fatuæ verò acceptis lãpadibus suis, non sumpserant oleum secũ: prudentes verò acceperant oleum in uasis una cum lampadibus suis.* Oleum vocat eleemosynæ virtutem. Has ergo meritò stultas vocauit, quia cùm acrem ac vehementem corporis amorem deuicissent, maioremq; sustinuissent laborem: tenacitate deuictę sunt. Illud enim bellum multò violentius est, magisque tyrannicum. Rursum verò sapientes nuncupauit cæteras, vtpote non passas quod stultæ passæ sunt.

† *Dicit ergo ꝙ uirgo etiam si in cæteris bene se habeat, sit tamen eleemosynæ bonis destituta, una cum scortis eiicitur, & meritò. Vn de uirginitatem dicit uitæ puritatem: oleum autem uocat humanitatem, eleemosynam, auxilium egenis præstitum.*

† *Aliter Theologus quædam prædictorũ uerborũ sumit in adhortatione ad baptismum: uerùm & hæc, & illa pulchrè dici possunt.* † A

Tardante uerò sponso dormitauerunt omnes & dormierunt. Tardante propter cunctationem secundi aduentus. Dormitatio autem in hoc loco pro refrigescentia accipienda est: somnus verò pro morte.

Media autem nocte clamor factus est: Ecce sponsus uenit, exite in occursum ei. Medium noctis dixit, vel rursum improuisum & inexpectatum demonstrans: vel significans ꝙ in nocte fiet resurrectio mortuorum. Eum verò qui hic clamor dicitur, Paulus iussum ac vocem archangeli dixit, Exite autem, videlicet è monumentis. 1. Thes.5

Tunc surrexerunt omnes uirgines illæ, & ornauerunt lampades suas. Omnes quidem surrexerunt: quæ verò ornauerunt lampades suas erant prudentes. Ornauerunt autem olei ornamento. B

Fatuæ autem prudentibus dixerunt: Date nobis de oleo uestro, quia lampades nostræ extinguuntur. Et hoc stultitiæ fuit, spe- rasse se ibi oleum ad ornatum accepturas, quod tunc ab aliis posset ideretur. Extinguuntur autem obscuratæ tenebris inclementiæ. Solent enim multi tenebrosos quoque vocare inclementes.

Responderunt uerò prudentes dicentes, Nequaquam ne non sufficiat nobis & uobis. Et hoc prudentię fuit, Docet autem ser- mo, ꝙ nullus à propria virtute alterum tũc iuuare poterit. Vix enim sibi ipsi ad salutem sufficiet, eò ꝙ in multis delinquat etiam is, qui plurimùm virtuti deditus est. Vide autem C quomodo prudentes etiam ibi eleemosynam demonstrent: volentes quidem fatuis tradere, sed non potẽtes. Hoc enim responsio illarum significat. De virginibꝰ prudentibus

Ite potius ad uendentes & emite uobismetipsis. Quum ob rationabilem causam tradere non possent: tamen præ humanitate consulunt. Vendentes quidem sunt pauperes: verùm tunc non vendunt.

Euntibus autem illis ut emerent, uenit sponsus. Tentauerunt quidem abire, sed non potuerunt. Ostendit autem & hic sermo, quòd tunc vanus erit ad virtutem conatus.

Et quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias: clausáque est ianua. Nuptiæ sunt communicatio regni cælorum, &

D conuersatio cum Christo.

Postea uerò ueniunt & reliquæ uirgines dicentes, Domine dómine aperi nobis. Putãt enim quòd tanq̃ virgines intrabunt.

At ille respõdens dit, Amen dico uobis, non noui uos. Non cognosco, inquit, vos, extinctis videlicet lampadibus vestris. Cognitionem autem nunc eam intellige, quæ à familiaritate procedit. Nullus enim immisericors familiaris est misericordi Christo. Heu post tantos labores, post tanta certamina, post tãta trophæa, quæ ille aduersus insaniẽtẽ naturã exercãt, repudiatæ sunt propter eleemosynã. Vbi ergo quis immisericors virginitatẽ etiã non habuerit, qua tũc condẽnatione dignus non erit. Non est autẽ curiosè scrutãdum quare decem sint virgines, & quæ sint vasa earũ, qúæue sit

E ianua nuptiarum, cæteráq; ipsius parabolæ similia, vt alias

Infr. eod. quoq; frequẽter pręceptũ est. Verùm sexagesimoprimo capite scriptum est, ꝙ primùm abeũt peccatores in suppliciũ æternum: deinde iusti in vitam æternam: in pręsenti verò capite contrarium apparet, quum ingressis primùm prudẽtibus virginibus, postmodum reprobatæ sint fatuæ. Ne suspiceris contrarietatem inesse capitibus: illud siquidem exactè tractat de ordine: hoc autem aliud habet intẽtum, quòd videlicet neq; virginitas saluabit, non habens sibi etiam cõiunctã eleemosynam, &ꝙ vnius virtus alij tũc nõ proderit: quòdque tunc motus ad virtutem vanus erit. Item quòd licet plurimùm deprecentur qui condemnati sunt, nequaquam flectunt iudicem. Cætera verò omnia nullo delectu

F composita sunt, vt probabilis fiat parabola. Nam neque dixit quòd ablegatæ sunt in supplicium, eo quòd nunc huiusmodi non exactè disquirat.

Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam, in quâ filius hominis ueniet. Frequenter id subinfert, ostendens quòd maxima sit vtilitas, vt in hoc attendatur, propter finalis diei & horæ incertitudinem.

CAPVT LX. DE TALENTIS.

S *Icut enim homo qui peregrè proficiscitur uocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua: & huic quidem dedit quinque talenta, alij autem duo alij uerò unum: unicuique secundum propriam facultatem.*

Etiam hæc parabola similis est ei quæ superius de fideli ac

prudente seruo posita est: verùm alio modo figurata est: & A
de his disserit, qui à deo gratias acceperunt docendi (nam
has nunc talenta vocat propter honorem illarum) & vel per
earum vsum lucrum attulerunt, vel defodiendo nihil lucri
fecerũt. Dicit ergo quòd vocauit seruos suos, filius videli-
cet hominis, vtpote homo qui peregrè profecturus erat:
& vni quidem dedit quinque talenta, siue multa: Nam va-
ria sunt doctrinæ dona quę Paulus enumerauit: alij autem,
duo, hoc est pauca: alij verò vnum solum. Hi autem esse pos- 1. Cor. 12.
sunt episcopi & præceptores ecclesiarum. Deinde addit &
causam inæqualitatis in diuisione, quòd scilicet fuerit secun-
dum cuiusque facultatem & idoneitatem.

Et profectus est statim. Hoc est, & reliquit eos vt operarentur. Sicut enim de vinea dixit, quòd locauit eam agrico- B
lis, & peregrè profectus est: ita dicit & nunc, vt eius discas
longanimitatem, quomodo non continuò repetat. Quidam
autem dicunt peregrinationem esse Saluatoris in cælum
assumptionem.

Abiit autem qui quinque talenta acceperat, & negotiatus per ea confecit altera quinque talenta. Similiter & qui duo, lucratus est & ipse altera duo. † Duplicant ea quæ sibi concredita sunt † †
omnes qui proficiscuntur ad salutem discipulorum, facientes eos rursus præceptores aliorum.

† *Qui bene operatur & rectè docet, duplicat cõcredita sibi talẽta.* †

Qui uerò unum acceperat, egressus fodit in terram, & abscõdit pecuniam domini sui. Terram ipsummet intellige: in seipso C
enim retinuit, quod ad operationem datum erat, sic vt nec
sibi, nec aliis vtilis fieret.

Post multum uerò tempus uenit dominus seruorum illorum, & ponit rationem cum eis. Venit iuxta secundũ aduentum, ideo etiam dixit, post multum tempus.

Et accedẽs qui quinque talẽta acceperat, obtulit altera quinq; talẽta, dicẽs: Domine, quinq; talẽta tradidisti mihi: ecce altera quinq; talenta lucratus sum per ea. Lucrum sunt qui per illius diligentiam acquisiti sunt, vt dictum est, & fructificati deo.

Ait illi dominus eius: Euge serue bone & fidelis, super pauca fuisti fidelis: super multa te constituam. Multis gratiis dignum faciam, multa bona tibi tradam.

Intra in gaudium domini tui. Requiem & beatitudinem,

per nomen gaudij significauit.

Accedens autem & qui duo talenta acceperat, dixit: Domine duo talenta tradidisti mihi: ecce altera duo talenta lucratus sum per ea. Ait illi dominus eius: Euge serue bone & fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam. Intra in gaudium domini tui. Quanquam diuersæ fuerunt gratiæ, æqualis tamen est honor: quia & æquale in illis studium. Siquidem vterque accepta duplicauit. Vel etiam aliter dici potest, quòd æqualiter quidem laudantur, & æqualiter introducuntur, sed diuersimodè remunerantur iuxta proportionem lucrorum, quę ab eis facta sunt.

E *Accedens autẽ & qui unũ talẽtum acceperat, dixit: Domine noui te ꝙ homo durus es, metẽs ubi nõ seminasti, & colligens ubi nõ sparsisti: ac territus abij, absc̃ondiq; talẽtum tuũ in terra: ecce habes quod tuum est.* Durus, hoc est, austerus. Putabat enim ꝙ sola diligentia eorum qui negotiabantur, sine dei auxilio, omne lucrum efficeret. Hanc autem responsionem effinxit parabola, volens ostendere ꝙ tales nihil rationabile respõdere poterunt: & ꝙ quæcunque respondebunt contra seipsos omnia conuertentur. Audi ergo quæ sequuntur.

F *Respõdens autẽ dominus eius, dixit ei: Serue nequã & piger, sciebas quòd meto ubi non seminaui, & colligo ubi non sparsi: oportuit ergo te cõmittere pecuniã meã mensariis, & ueniẽs ego recepissem utiq; quod meũ est cũ usura.* Non quasi ille vera dixerit hæc ait dominus: nihil enim rectè fit sine ipso, sed suppositio sermone procedit, acsi diceret: Si etiam talis ẽssem, quod verũ non est, tamẽ quia talem me noueras, ideo magis oportebat te exposuisse donum meum, his qui nossent bonum à praua diiudicare: hos enim appellat mensarios: oportuit te docuisse, admonuisse, cõsuluisse, quicquid in te erat fecisse, reliquum autem mihi permisisse, dico sanè repetitionẽ: oportuit te quod facilius est interea perfecisse: quod autem difficilius est mihi reliquisse. Aes itaq; alienũ, doctrina est: vsura verò talis æris, additio virtutum. Vsuram vocauit simpliciter omne lucrum, more communi vtens.

Tollite itaq; ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta. Omni enim habenti dabitur & abundabit: ab eo autem qui non habet, etiam id quod habet auferetur ab eo. Iussit eum nudari doctrinæ dono: hoc enim dixit talentum: & honorem hunc in additionem

dditionem dari ei qui habebat decem talenta. Omni enim A
qui diligẽtiam & curam habet, dabitur honor, etiam supra eum qui ipsi adiectus erat. Ab eo verò qui diligentiã non habet, vt dictũ est, neq; curam, auferetur etiam id quod habet doctrinæ donum, tanquam ab eo cui nulli est vsui.

Seruum quoque inutilem eijcite in tenebras exteriores: illic erit fletus & stridor dentiũ. Non in ablatione finẽ pœnæ posuit, sed in suppliciũ quoq; ẽtol rabile ablegauit. inutilẽ autẽ dixit pigrũ, & nullius bonæ frugis. Vide ergo rem tremẽdã. Punitur siquidẽ nõ quòd mala fecerit, sed quòd bona non fecerit. Declina enim inquit à malo & fac bonũ. Illa verò parabola, quæ apud Lucam ponitur sexagesimoseptimo capite de decem minis, alia est ab ista, etsi in pluribus sit similis. In illa enim data quidẽ æqualia fuerunt: lucra verò & honores inæquales. Nam hæc de diuersis doctrinæ gratiis non æqualiter datis differit: illa verò de diuersis æqualiter datis. B

Psal. 33.
Lucæ. 19.

CAPVT LXI. DE ADVENTV CHRISTI.

Vum autẽ uenerit filius hominis in gloria sua & omnes sancti angeli cum eo, tunc sedebit super sedem gloriæ suæ. Narrat etiam deinceps de secundo aduentu suo, ad terrorem & correctionem auditorum. Suam autem gloriã dicit, quę deo propria est. Primus enim aduentus eius inglorius factus est. Sedebit verò, tanquam iudex. Sedes autem siue thronus dicitur gloriæ, hoc est glorioſus & regius. C

Et congregabuntur ante eum omnes gẽtes. Postquam videlicet à mortuis resurrexerint: prædixit enim variis in locis de resurrectione earum.

Et separabit eas, alteras ab alteris. sicut pastor segregat oues ab hœdis. Nunc etenim commixti sunt omnes: tunc verò diligenter separabũtur. De solis autẽ Christianis loquitur hic sermo, veluti inferius manifestabitur.

Et statuet oues quidem à dextris suis, hœdos verò à sinistris. Quibus comparantur iusti, propter mansuetudinem, modestiam, ac fructificationem in virtutibus, sicut illę in lacte &

D Iana: Hœdis verò peccatores, propter inclementiam, & immodestiam, ac infructuositatem. Poteris quoque addere, ꝙ etiam propter grauem peccati odorẽ: & ꝙ non recta gradiantur, sed â recto discedant itinere: quodque per præcipitia incedãt. Verùm illa sanè animalia, ea quæ habẽt, â natura possident: iusti verò & peccatores â voluntate. Ideo quoq; illi honorantur, isti autem puniuntur. Diuidit etiã
Iere.29. eos, non quòd testibus egeat, ipse enim testis est & iudex.

Tunc dicet rex his qui à dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei. possidete præparatum uobis regnum ab exordio mundi.

O vocem optabilem: ô honorem ineffabilem. Benedicti inquit, patris mei: laudati, electi. Non dixit autem, Accipite, sed possidete, tanquam paternum, tanquam debitum, tãquã
E præparatũ vobis à constitutione mundi. Priusquã enim homines fierent, paratũ erat iustis, cognoscente deo, quod futurum erat. Deinde dicit & causam tanti honoris.

Esuriui enim & dedistis mihi edere. sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes erã, & collegistis me: nudus, & operuistis me: infirmus eram, & uisitastis me: in carcere eram, & uenistis ad me.. Hinc manifestũ est, ꝙ ad solos Christianos verba facit, ad quos euangelij sui præcepta facta sunt: nã ad infideles nullus tũc erit ei sermo: omnes enim simul per se cõdẽnati erunt, Ideo enim dicit: Non resurgẽt impij in iudicio, hoc est, nõ resurgent vt iudicentur, sed vt puniantur. Siquidẽ manifestatũ est etiam superius, quòd quãdo apparebit signum filij hominis in cœlo, tunc plangent omnes trib⁹ terræ, solam habenF tes condemnantem conscientiam. Nũc ergo ad Christianos vt diximus sermo est. Vide autem quomodo de sola humanitate siue amore erga proximos differat, & ab hac sola iustos honore dignos iudicat, peccatores verò supplicio. Nõ ꝙ cætera vel iustorũ bona opera, vel peccatorũ delicta sine examinatione vel discussione relinquenda sint: omniũ siquidem cuncta inquiret & opera, & verba, & cogitationes, vt ipsemet frequẽter sua doctrina manifestauit, & â multis diuinæ scripturæ locis discimus, & bonis quidem operibus præmia rependet, delictis autẽ pœnas. Sed nũc de sola hac, vt dictũ est, virtute differit, confirmare volens quod hanc maxime requirit, & hanc præ omnib⁹ expetit, vtpote Christianis maximè necessariã. Cuiusq; enim Christiani insigne

quo dignosci potest, est dilectio, In hoc inquit cognoscent Io.13.
omnes quòd mei discipuli sitis, si dilectionem habueritis A
inter vos mutuam. Huius autem optima pars est pauperum amor, & erga proximum misericordia ac compassio, iuxta Gregorium Theologũ. Nulla enim alia re inquit, inter omnes ita colitur deus, vt misericordia: neq; alij cuiquam magis rependetur humanitas quàm humanitati. Præcipuè ergo differit de præcipuo Christianorum opere, hoc modo nos & exterrens & attrahens, vt qui homines sumus, humani efficiamur, vtentes ea, qua ipse tunc vtetur humanitate. Iustissima est autem merces, vt inhumanis inhumanitas, & misericordibus misericordia repẽdatur. Etenim ipse qui misericors est, paruis operibus magnum retribuit præmiũ: quid enim regno illi æquale esse poterit? Manifestum est autem B
quòd ex his quę possumus, humanitatem requirit: his enim qui non possunt, sufficit quòd velint. Varias enim humanitatis partes recensет: vt siquidem possumus, omnes impleamus: sin autem, at saltem eas quas possumus.

Tunc respõdebunt ei iusti dicentes, Domine quãdo te uidim⁹ esurientẽ, & cibauimus: aut sitientem, & dedimus tibi potum? Quãdo autem te uidimus hospitem, & collegimus te: aut nudũ, & cooperuimus te? Quãdo uerò te uidim⁹ infirmũ, Vel in carcere, & uenimus ad te? Et respõdens rex dicet eis, Amẽ dico uobis, quatenus fecistis uni de his fratribus meis minimis †, mihi fecistis. Regẽ vocauit †
seipsum tanquã omnibus iam subiectis. Quatenus autẽ, id est, in quantum. Fratres autẽ vocauit pauperes, vt qui similẽ cum eis susceperit naturam & abiectionem: vel etiã tanquã C
eos, qui communicauerunt paupertati ipsius. †

† *Fratres minimos uocat pauperes, quia humiles, mendici, & abiecti sunt: & eos qui uiles ac despicabiles habentur: Nõ dico monachos solos, & eos qui montes inhabitant, sed unumquenque fideliũ esurientem, siue fame pressum, nudum aut peregrinũ: hos inquam fratres uocat. & primũ eos laudat, qui his subuenerũt, ut sentẽtiæ suę iustitiã demõstret. Venite inqt benedicti patris mei, &c. Quãto bono poterit nomen hoc pensari, ut benedictus sis. idq; à patre. Tunc dicet rex etiam his qui à sinistris erũt, Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.* Vides? Regnum quidẽ hominibus paratum est, ignis verò dęmonibus. Insipientissimi autem homines, relictis his quę

D regno digna sunt, præferunt ea quæ ignem promerẽtur, ideo etiã ab illo excidentes, ad hunccõdemnantur. Deinde rursus causa etiam vltionis ponitur.

Esuriui enim & non dedistis mihi edere: sitiui, & non dedistis mihi bibere: hospes eram, & non collegistis me: nudus, & non operuistis me: infirmus & in carcere, & non uisitastis me. Nõ dixit, Nõ liberastis me paupertate, ifirmitate, ac carcere, sed, Quæ necessaria sunt non præbuistis, quæ facilia sunt nõ fecistis. Primùm autem misericordes prędicat, ostendens boni operis facilitatem, vt ab illo hos condemnet.

Tũc respondebunt ei, & illi dicentes, Domine, quãdo te uidimꝰ esurientem aut sitientẽ, aut hospitem, aut nudũ, aut infirmum uel in carcere: & nõ ministrauimus tibi: Tũc respondebit illis dicẽs:
E *Amẽ dico uobis, quatenꝰ nõ feciſtis uni de his minimis, nec mihi feciſtis.* Meritò qui misericors fuit, regnum possidet, quia charitatem quæ virtutũ caput est opere compleuit: eius enim pars est eleemosyna. Qui verò fuit immisericors, in ignẽ abiegatur: quia loco dilectionis odiũ possedit, quod caput est vitiorum, & eius præcipua pars est inhumanitas. Ille quoq; misericordem humanumq́, deũ imitatus est. hic autem immisericordem inhumanumq́ue diabolum.

Et abibũt hi in supplicium æternum: iusti uerò in uitam æternã. Væ omnibus quidem peccatoribus, maximè tamen immisericordibus.

Cap.26. Et *factum est postquã finisset Iesus omnes hos sermones: Dixit*
F *discipulis suis: Scitis ꝙ post biduũ pascha fit: & filiꝰ hominis traditur ut crucifigatur.* Quũ legale pascha decimoquarto mẽsis incideret, sicut lex quę de illo statuit disponebat: manifestum est quòd hæc duodecimo die mẽsis dixerit discipulis. Hoc siquidem duodecimo die in domo Simonis Leprosi cœnauit: decimotertio verò apud eũ in cuiꝰ domo instratũ est cœnaculum, veluti paulo post demonstrabitur: decimo quarto autem incidit pascha. ſ Dixit autem hoc significãs propinquam esse mortẽ suam: nam ipso legalis paschæ tẽpore passurus erat & ipse. Non autem simpliciter dixit, Traditur, sed addidit, Vt crucifigatur. Iudęis enĩ apertè quidẽ traditus est post vnũ diem, videlicet decimotertio. Nã hoc adhuc durante, postquam cũ discipulis mystica cœna communicauerat, traditus est insidiatoribus: vt autẽ crucifige-

retur, traditus est post duos dies, duodecimũ scilicet ac decimumtertium. De decimoquarto enim dicit euangelista, A
Tunc absoluit illis Barrabam: Iesum autem flagellis cæsum tradidit vt crucifigeretur. *Infrà.27.*

† *Memento autorem nostrum in his omnibus sequi dogma Græcorum, quum ipse Græcus esset.* †

Tunc congregati sunt principes sacerdotum & scribæ ac seniores populi in atrium principis sacerdotum qui dicebatur Caiphas: & consilium inierunt ut Iesum dolo apprehenderent & occiderent. Quum lex iuberet, vt vnus princeps sacerdotum constitueretur quoad viueret: hoc autem mortuo, alter loco eius crearetur, Iudæi legem euerterunt, & annuam fecerunt summi sacerdotij dignitatem. Vnde verisimile est quòd multi tũc erant, qui summo functi fuerant sacerdotio sed iam compleB
uerant ministerium quod fuerant sortiti, quos nunc principes sacerdotum euangelista nominauit. Scribas autem dicit legisdoctores: Seniores verò populi, antiquos ac sapientiores, qui omnes simul tunc congregati sunt ad Caipham, qui tunc sorte pontificatum gubernabat, ab hoc volentes cædis ansam capere, à quo potius eos prohiberi oportuit. Dolosam autem apprehensionem dixit occultam captionem: eam enim quę in propatulo fieret timebant, propter eius discipulos, & eos qui alias illum sequebantur. *Numer.20*

Dicebant autem: Non in die festo: ne tumultus fiat in populo. Dicebant autem, Non in die festo, videlicet fiat. Omnibus enim in festo paschæ vndique congregatis contingeret multos adesse qui Iesum sequerẽtur. Præterea quoque nisi factũ C
esset occultum, certum eis erat turbandum populum, qui illos abominaretur, nõ solum quòd insontem occidissent, sed etiam ꝙ in festo fecissent, quo consuetum erat etiam condẽnatum, in eius honorem absoluere. Itaque non deum sed homines vbique timent. Verùm quanquam ita statuerunt, non tamen expectauerunt, sed inuento proditore occasionem raperunt, & inuidiæ rabie ad insaniam redigente, quid expediret, non viderunt: sed hunc in festo immolantes, furoris magnitudinem, quẽ aduersus eum gerebant, demonstrarũt. Oportebat enim, oportebat inquam salutarem agnũ in die immolationis legalis agni immolari: vtente in hoc malitia illorum Saluatore ad suã gubernationẽ: vt figura, modò hoc,

D modò illud disponẽdo, sumeret omnino euentum. Præterea intelligere oportet, ꝙ frequenter eum apprehendere voluerunt, nec potuerunt, quia ipse noluit: vbi autem ipse voluit, tunc etiam nolentes (siquidem ipsi diem festum cauebant vt
Mar.14. dictum est) comprehenderũt eum. Eadem & Marcus de hoc
Lucæ. 22. dicit. Lucas verò breuiter loquens, ad Iudam transiuit. Ioan
Ioan.13. nes autem hoc caput tanquam ab aliis dictũ præteriit, quod etiam in multis aliis fecit: nam quum longæuus admodum fuerit, libros illorũ assecutus est, veluti in procœmio præsentis libri significauimus: reliquum verò sermonem prosequitur, & de pelui quoque narrat, vtpote ab his prætermissum.

CAPVT LXII. DE EA QVAE VNXIT DOMINVM VNGVENTO.

E OVum autem esset Iesus Bethaniæ in domo Simonis Leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, & effudit super caput ipsius recumbentis. Scire autem oportet tres fuisse mulieres quæ dominum vnguento vnxerunt. Prima quidem apud Lu
Luc.7. cam, quæ etiã peccatrix erat, & medio prædicationis tempore hoc fecit in domo Simonis Pharisæi, quando etiam solus ex hoc offendiculũ sumit Pharisæus, cui mercedem repẽdit Saluator, peccatorum
Ioan.12. videlicet] remissionem. Secunda verò apud Ioannem est, quæ erat Maria soror Lazari vitam habens probatam: & ante sex dies paschæ legalis in ꝓpria domo hoc fecit, & in gratiarum actionem resurrectionis fratris, protulit vnguẽtum,
F propter quod illi mercedem promisit, quando etiam solus murmurat Iudas. Tertia autem est hæc, de qua Matthæus & Marcus similiter tractant: quæ ante duos dies paschæ accessit in domo Simonis Leprosi: ad distinctionem enim Pharisæi, à lepra insigne illi apposuerunt: simul etiam ostendentes, quòd corporis eius immũditiã non abominabatur Christus, propter puritatem animæ illius: & super caput Christi vnguentum effudit, non super pedes vt illæ, quando discipuli quoque indignabantur. Cuius etiam memoriam in mundum promisit prædicandam. Manifestæ sunt itaque triũ differentiæ. Hæc autem quæ animam lepra infectam habebat, vbi Simonem Leprosum curatum vidit, fidutiam sumpsit,

quòd & ipsa salutem consequeretur. Alabastrum verò, ge- A
nus est vasis vnguentum continentis. Marcus autem vnguenti quoque genus addidit: Nardi, inquit, pisticæ preciosæ: pisticum vocans purum, vel non temperatum seu mixtum, vt apparet, & ad puritatem seruatum: aut fortè hæc appellatio quædam erat vnguenti. Dicit etiam quòd vas comminuerit, præ festinatione videlicet, quia angustũ erat, & in caput dominicum infudit.

Intuiti autem discipuli eius indignati sunt dicentes: ad quid perditio hæc? Potuit enim hoc unguentum uænundari magno & dari pauperibus. Indignati sunt, verùm apud sese, sicut dixit Marcus, qui addidit eos dixisse: Potuit hoc distrahi pluris quàm trecentis denariis: & quod infremebant aduersus illam, hoc & obiurgabant eam & indignabantur illi propter abusum B
vnguenti. Ad hoc autem adducti sunt humanitate: quum frequenter præceptorem audissent multa de eleemosyna differentem, & iam magnam pauperum curam haberent: scientes etiam quòd deus misericordiam vult & non sacrificium. Est autẽ admiratione digna hæc mulier quæ tanto sumptui non pepercerit ob animę salutem: neque enim propter corporalem hoc fecit sanitatem.

Quo cognito ait illis Iesus: Quid molestiam præbetis mulieri? Quum illa effundere vnguentum festinasset, deinceps tuetur eam Christus, non quòd vnguento sibi opus fuerit: sed ne illius fidem retunderent. Et quia discipuli mulierẽ increpabant impellentes eam ad pœnitentiam eius quod fecerat, audientẽ ab eis quòd vanè consumpserit pretiosam substan- C
tiam: ediuerso illos obiurgat: Molestiam dicens dolores qui à pœnitentia sequuntur, docens quòd non oporteat obtundere hominũ fidem quæ germinare incipit, sed pariter eam potius enutrire, neque circa principia exactè disquirere, aut excelsiora ab infirmioribus exigere. Deinde consolatur etiã mulierem, dicens:

Opus enim bonum operata est in me. Vbi simpliciter opus illius laudauit, primùm quidem soluit discipulorum de pauperibus prætextum: postea verò defendit etiam opus eius.

Pauperes enim semper habetis uobiscum, me uerò non semper habetis. Quod enim hæc misit unguentum hoc super corpus meum, ad sepeliendum me fecit. De pauperibus scripsit Marcus. Quum

D inquit, volueritis potestis illis benefacere. Dicendo autem, Me verò non semper habetis, cædis suæ quæ paulo post futura erat mentionem eis iniecit. Ad sepeliendum me fecit, hoc est ad sepulturam meam, tanquam quæ prophetizauit mortem meam breui futuram. Et hoc etiam manifestius dixit Marcus. Quod habuit hæc, fecit: præuenit vt vngeret corpus meum ad sepulturam. Moris enim erat cum vnguentis sepelire corpora, vt diutius incorrupta perdurarent. Quod habuit, id est quod potuit. Et tu ergo si aliquos construentes ecclesias aut monasteria, siue sacras imagines videris, ne factum dirui iubeas: ne animi illorum promptitudinem retundas: si verò priusquam ædificet, te quispiam interrogauerit, iubeto dare pauperibus.

E *Amen dico uobis: Vbicunque prædicatum fuerit hoc euangelium in toto mundo, hoc quoque quod hæc fecit narrabitur in memoriam ipsius.* Hoc & laus est ac consolatio mulieris, & discipulorũ solatium: illius quidem: quia per vniuersum orbem decantabitur: horum autem, quia prædicatio totum comprehẽdet mundum. Hoc euangelium, id est, opus meum & narratio facta de me. Et verè quotquot cognoscunt ea quæ circa Christum contigerunt, etiam id norunt quòd hæc fecit: & simul cum euangelio prædicatum est huius opus, & in vniuersum percurrit orbem huius memoria. Sed quomodo nihil spirituale mulieri promisit, sed perpetuam duntaxat memoriam? Et hoc sanè, vt illius quoque fiduciam haberet, dedit: nam si bonum illius fuisse opus testatus est, manifestum est quòd etiam rependet pro ipso mercedem. Præfigurauit autem hæc
F mulier ecclesiam quæ prius erat peccatrix: Vnguentum verò, fidem quam in Christum effudit. Cõmemorationem autem discipulis vt diximus suggerẽdo propinquæ cædis suę, etiam Iudã clam percussit, vtpote ꝙ Christũ non lateret, ipsum iniqua tractare: tanquam pœnitentiæ ianuã illi aperiendo. Ille autem etiam prius de sorore Lazari murmurauerat, dicens: Quare hoc vnguentum non væniit trecẽtis denariis & datum est egenis? Dixit autem hoc, inquit Ioannes, non ꝙ
Ioan.12. de egenis sollicitꝰ esset, sed quia fur erat & loculos habebat, ac ea quæ mittebantur portabat. Loculi autem erant marsupium in quo recondebat eã quæ pauperũ gratia ascita erant. Quum autem loculos seruaret, volebat etiam vnguẽti præcium in loculis recondi, quo furari inde posset. Siquidem A auaritia captus in furtum intendebat. Et tunc quidem illi respondsum est, sed quia nũc idem factũ vidit, ac furandi occasione rursus fraudatus est, iam in iram exarsit: quumque ingressus esset in eũ Satanas, sicut dixit Lucas, insidias appetit.

Tunc abiit unus de duodecim qui dicebatur Iudas Iscariotes ad principes sacerdotũ, & ait, Quid uultis mihi dare & ego uobis eũ tradam? Quum aliena est effecta domestica, tunc domesticus alienatus est, & ad illos abiit, nõ ab illis vocatus est. Additum est etiam patriæ cognomen, quia alius etiam Iudas erat qui Iacobi dicebatur. Nõ dixit autem Iesum Christum, sed Eum: iam enim & nomen eius oderat. Lucas verò dixit quòd etiam locutus est cum magistratibus quemadmodum B illum tradat eis. Principes enim sacerdotum persuaserant quoq; magistratibus, vt sibi essent auxilio aduersus Iesum, tanquam contra eum qui vulgus ad seditionem solicitabat.

At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et ex eo tempore quærebat opportunitatem ut eum traderet. Principes autem sacerdotum appenderunt ei triginta argenteos: nã argenteus certum libræ põdus erat, sicut etiam denarius, stater, talentum. Marcus verò dicit quòd promiserunt ei argentũ se daturos. Lucas autem quòd pacti sunt. Verisimile est autem quòd primùm pacti sunt & promiserunt: postmodum verò appenderunt siue constituerunt. Quidam tamen intellexerunt Constituerunt. hoc est, pacti sunt & decreuerunt. Argentum verò singulariter dicitur etiam multitudo argenteorũ. Lucas autem de Iuda quoque addidit, quod spopondit, siue firmi- C ter pactum fecit, è corde promittendo se facturũ, quod statutum erat: ita enim capitur apud eum ἐξομολόγησι. Opportunitatem verò intellige tempus cõueniens quo propter eũ comprehensum, nõ esset futurum, vt exoriretur tumultus. Necesse est autem ab hoc loco ad finem vsque euangeliorũ, omnimodam atque exactam adferre diligentiam, quò dicta euangelistarum inter se cõcordemus, in his quæ consona nõ apparent, sed potius non aduertentibus multam præbẽt difficultatem. Ob hoc ergo ea quæ Matthæi sunt tractantes, etiam quæ aliorum sunt, vbi res exposcerit, in medium afferemus, tanquam ad enarrationem necessaria, quò sermo conformis ac manifestus reddatur.

D CAPVT LXIII. INTERROGATIO DE PRAEPARATIONE PASCHAE.

PRimo autem azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes ei: *Vbi uis paremus tibi ad edendum pascha?* Azyma quidē ipsum pascha vocāt euāgelistę Matthęus & Marcus, quia circa pascha cū agni carnibus etiā azyma edebant: & ab his azymis ipsum quoque pascha cognominabatur azyma. Confirmat hoc & Lucas dicens: Appropinquauit festus dies azymorum, qui dicebatur pascha. Primum autem azymorum dicunt diem qui pascha præcedit, decimumtertium videlicet mensis & quintum septimanæ, vocantes hunc primum azymorum, quasi præcedentem ipsa paschæ azyma. Et huius sermonis manifestus testis est Ioannes qui ait, Ante diem festum paschæ sciens Iesus quòd veniret hora eius & cætera. Hunc ergo diem quē Matthæus & Marcus primum azymorum vocauerunt, hic Diem ante festum paschæ nominauit. Sed hęc quidem hactenus. Quod autem de hoc die, videlicet decimotertio mensis, quinto autem hebdomadæ Marcus dixit: Et primo die azymorū quando pascha immolabāt: Lucas verò: Venit etiā dies azymorū, in quo necesse erat immolari pascha: illud, Quando pascha immolabāt: & hoc, In quo necesse erat immolari pascha, ne ad primū azymorū coniungas. Non enim decimotertio, sed decimoquarto immolabatur. Dicit enim lex, In primo mense, in decimoquarto die mēsis ad vesperā per mediū vesperarum pascha erit domino. Verùm si ad vesperam per medium vesperarum pascha immolabant, quomodo diem appellant pascha & azyma? Quia vesperam, diei præcedenti coniūgere solēt Iudæi. Itaque à vespera paschæ & azymorum, diem quoque ipsius vesperæ vocant azyma. Quomodo autem de decimotertio die mēsis dixit Lucas, Venit dies azymorum? Quia dictio ἦλθε venit, significat etiā instabat, imminebat: & hoc nūcvsus est significato. Scire autē oportet, quòd etsi azyma decimoquarto die mensis incipiebant, festum tamen azymorum decimoquinto perficiebant. Dicit enim lex; Decimoquinto die mensis festū azymorum erit domino, Et hunc etiam primum azymorum vocabant, vtpote prænumeratum

Ioan.13.

Leui.23.

septem determinatis diebus, quibus nihil fermentatum edebatur. Sed non de hoc festo azimorū, neq; de hoc primo azimorum dixerunt euangelistæ, vt demōstratum est. Illud siquidem decimoquinto die mēsis accidebat, illi verò de decimotertio die scripserūt. Dicentes verò discipuli, Vbi vis paremus tibi ad edēdum pascha, demōstrauerunt q̄ propriū habitaculum nō habebat. Puto autem q̄ neq; ipsi cùm prius omnia reliquissent, alioqui eum illuc inuitassent vt veniret. Perficit verò pascha, ostēdens q̄ vsq; ad mortem legem obseruabat. Ait autem Lucas primum dixisse Christum discipulis, Euntes parate nobis pascha vt edamus: deinde discipulos interrogasse, Vbi vis paremus?

At ille dixit: Ite in ciuitatem † ad quendam & dicite ei: Tempus meum prope est: apud te facio pascha cum discipulis meis. Marcus numerū quoq; dixit eorū qui missi sunt, puta q̄ duo. Lucas verò etiam horum addidit nomina dicēs, q̄ misit Petrum & Ioannem. Ciuitatem autem pro Ierosolymis acipito. Et vide quomodo dicens, Quendam in obliquo, viri nomen cōticuerit: ne Iudas cognita domo ad insidiatores excurrat, & illos ad se introducat, priusquam cœnam mysticam discipulis tradiderit. Pro domo verò dedit aliud indicium, quod scripsit Marcus dicens, Occurret vobis homo hydriam aquæ baiulans, sequimini eum: & quocunque ingressus fuerit, dicite patrifamilias, Magister dicit, Vbi est diuersorium in quo pascha cum discipulis meis edam? Et ille vobis ostendet cœnaculum grande instratum: illic parate nobis. Proxima his etiam scripsit Lucas. Tēpus autem eius propinquū, intelligimus tēpus mortis ipsius. Cum discipulis meis addidit, vt pro his quoque sufficiens præpararetur conuiuiū: κατάλυμα verò quod Marcus dixit (& nos vertimus diuersorium) est cœnaculum. Apparet autem quòd fidelis hic paterfamilias, siue diuina reuelatione, siue corporali Saluatoris collocutione, nouerat quòd apud se facturus esset ille pascha: & ideo ad susceptionem prēparatum habebat cœnaculum. Præterea in hoc etiā loco cum autoritate significat, tanquàm omniū dominus. Mysticè verò significatur, q̄ ad quēcunque diuinum baptisma ingressum fuerit, Nam id hydrię aqua figuratur: apud hunc Christus requiescit, maximè si instratum habeat cœnaculum, siue purificatam mentem, &

D adornatam splendore contẽplationum supernaturalium: illic, inquit parate nobis: ea videlicet quæ ad paschæ festum conueniunt, agnum, azima, lactucas agrestes ac baculos.

† *Ciuitas quidẽ iuxta anagogẽ sensibilis est mũdus. Homo uerò, generaliter natura est humana. Duo aũt qui ad hũc mittũtur discipuli, lex ueteris ac noui testamẽti tãquã præcursores quidã Christo mysticũ cõuiuium præparãtes: illa quidẽ per philosophiã practicã eos ab omni inquinatione expurgans: hæc aũt per theoricam sacrorũ disciplinã à corporalib⁹ ad cognatas intelligibiles uisiões, animæ mẽtem attollens. Practicæ quidẽ signũ fuit Petrus, theoricæ uerò Ioannes. Præterea illa, Lagenã aquæ baiulãs esse potest, quæ per operationẽ in humeris uirtutũ tãquam in lagena, id est, mortificatione mẽbrorum corporis quæ sunt super terrã, excubias seruat,* E *puta gratiã spiritus sancti quæ per fidẽ purificat: hæc uerò paterfamilias intelligi potest, quæ per contẽplationis altitudinem seipsam excelsa intelligẽtia instrauit, ut deo dignis cogitationib⁹ ac dogmatibus, diuinum suscipiat sermonem. Aliter ad idem. Ciuitas cuiusque anima est, ad quam à deo mittũtur: hic quidem, sermo de uirtute: ille autem de cognitione. Qui uerò lagenam aquæ baiulat, est fortis cogitatio, quæ temperantiæ humeris defert datam sibi in baptismate gratiam. Domus autem quæ ex multis ac uariis, firmis ac uirilibus moribus & cogitationibus, tãquam lapidibus ædificatur,* F *est status habitúsque uirtutum. Cœnaculum est sublimis intelligentia & aptitudo ad scientiam, quæ sternitur diuinis & ineffabilibus sermonibus ac reuelationibus. Paterfamilias mens est quæ ipsius domus per uirtutem constructæ, clara celsitudine, & cognitionis magnitudine dilatatur: apud quem facit dominus, pascha, hoc est, transitum: accedens ad eum unà cum discipulis suis, id est, sublimibus sermonibus ac institutionibus, quæ de deo, & à deo sunt.*

Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Iesus, ac præparauerunt pascha. Sicut cõstituit, hoc est, præcepit. Parauerũt pascha, id est, ea quæ ad paschæ festum opus erãt, sicut dictum est. manifestum ergo est Christum tũc legale pascha manducasse: neque enim frustrà quæ necessaria erant præpararunt.

Vespera autẽ facta discũbebat cũ duodecim. Lucas autem dixit: Cùmq; hora aduenisset, videlicet serotina siue vespertina. Hinc affirmãt quidã non comedisse tũc Christum legale pascha, & causas adducũt, ꝙ decimustertius tunc dies mensis esset: oportebat autem decimoquarto pascha comedere.

Quodq; lex stãtes edere iuberet: ipse verò discubuit. Præterea omnis panis fermẽtatus ante immolationẽ abiiciebatur, ignéque cõburebatur: nũc autẽ & panis adest, & diuiditur. Ad hæc assatũ tantum edere fas erat: hic verò etiam ius quo intingitur panis apponitur. Respõdendum ergo est ad vnãquanq; hæsitationem. Tẽpus quidẽ dispẽsatiuè anticipauit vno die. Quia enim nouerat se decimoquarto die morituru: siquidẽ æquũ erat vt die quo immolabatur figuratiuus agnus, & verus quoq; agnus immolaretur, vt inuicẽ responderent figura & veritas. Edit igitur decimotertio die pascha, rebus aliter non sinẽtibus: nã ita & legale impleuit pascha, & spirituale tradidit, statímque in ea nocte à Iudæis cõprehẽsus est. Ideo etiã dixisse eũ discipulis scribit Lucas, Desiderio desideraui hoc pascha comedere vobiscum anteq; B patiar, hoc est, festinatione festinaui hoc anno pascha edere vobiscum antequam patiar, id est, non expectaui tẽpus à lege statùtum, ne passio crucis prohiberet legalem cœnam ac mysticam. Et hæc quidem de tẽpore. De modo autem mãducãdi, verisimile est ꝙ stantes primùm mãducauerunt pascha secũdum legem: deinde discubuerunt & cœnauerũt. Panis autem & ius apposita sunt postquam illi pascha manducauerant, & in cœna discubuerãt: nõdum enim venerat decimus quartus dies, quo omne fermẽtatũ abiectũ erat. Nec quicquam vetabat iurulenta quoq; edere. Et quam ob causam tacuerũt euangelistæ paschæ mutationem? Quia necessarium non erat de hac re dicere: quid enim Christianis conferebat C huius rei narratio? hanc ergo prætermiserunt: sermones tamen cœnæ mysticæ diligentius pertractarunt, vtpote maximè necessarios ac plurimum conducẽtes ad fidem nostram. Et vbiq; regulam hãc obseruant, vt quę necessaria non sunt prætercurrant, vel in transitu solum mentionem eorum faciant, omnem diligentiam ac studium circa vtilia dirigẽtes. Verùm quum ante legitimum tempus Christus pascha perfecerit, quomodo Iudæi manifesta hac accusatione relicta, quærebant falsum testimonium aduersus Iesum? Quia sciebant nullam esse legem, quæ condemnaret eum qui pascha ante tempus celebrasset: præuidẽte olim deo quod futurum erat, nihilq; de hoc statuente. Et viderent admiratione dignã, ꝙ contra eũ qui post legitimũ tẽpus celebrasset statutũ

D erat,nisi talis occasionẽ maximè necessariã prætexisset:con
tra eũ verò qui tẽpus præuenisset,nulla erat definita pœna.
Ioãnes autẽ dicit ꝙ cùm à cœna surrexisset,pedésq; discipu
lorũ lauisset,rursus discubuit:Nam hoc caput ab aliis euan
gelistis est prætermissum: & ideo scripsit ille quẽadmodum
in enarratione euangelij eius deo donante referemus.

Et edẽtibus illis dixit: Amen dico uobis ꝙ unus uestrũ me tradi-
turus est. Marcus verò addidit,Qui manducat mecũ:ne su-
spicarentur ꝙ vnum diceret eorum qui crediderant, qui
non esset vnus de duodecim discipulis. Simul quoq; Iudæ
clanculum testabatur se nosse cor eius. Etenim pedes etiam
eius lauit,ad pœnitẽtiam eũ reuocãs,quãquam ille in duri-
E tia permãsit. Traditionẽ autẽ intellige proditionem. Tradi
dit enim eum in mortem,& insidiatoribus hunc prodidit.

Et contristati admodum cœperunt singuli dicere ei: Nunquid ego
sum domine? Hæc etiam Marcus dixit, Elegit autem Chri-
stus,vt cæteri omnes timerent ac contristarentur,quò per-
ditus discipulus cõuerteretur. Quare autem cæteri anxij e-
rant,cùm nihil tale sibi conscij essent? Quia præceptori ma-
ximè credebant tanquam veracissimo, & timebat quisque
ne fortè talis euaderet mente excæcatus.

At ille respondens dixit: Qui intinxit mecum manũ in catino,hic
me tradet. Ponit quoq; insigne quo posset ille dignosci,Mar-
cus verò dixit, Vnus ex duodecim qui intingit mecũ in ca-
tinum. Hoc autem Saluator ad Iudæ cõfusionem adduxit.
Adeo enim præceptorem despexerat, vt iam eũ nõ vererе-
F tur.sed cum eo intingeret. Catinus autem est lancis genus.

Filius quidem hominis abit sicut scriptum est de ipso. Væ autem
Iesa.50. *homini illi per quem filius hominis proditur.* Abit,hoc est,va-
53. dit,transit ab hac vita, sicut scriptum est à prophetis de ip-
Ierem. 11. so,quomodo videlicet moriturus est.
12. *Bonum esset ei si natus non fuisset homo ille.* Vtile fuisset ei
cuum in vtero matris crescеret omnino non nasci, qui tale
flagitium perpetraturus erat, vt tali dignus esset futurus
supplicio. Dicũt autem quidam culpa carere eum, qui quod
prędefinitum erat peregit. Quibus nos dicimus,quòd non,
quia prędefinitum erat,tradidit:sed quia tradidit,ideo prę-
definitum erat. Deo præuidente quicquid euenturum erat.
Talis enim euasurus erat non à natura,sed ex voluntate. Et

quare omnino suscepit Christus in discipulum eum,qui ta- A
lis euasurus erat? Vt manifesta fieret magnitudo bonitatis
Christi,& malitiæ proditoris:quomodo ille suum proditо-
rem salutaria docuit,ac dilexit:gratiísq; dignum duxit: nec
ab aliis segregauit,sed omnia quæ ad conuersionem ac cor-
rectionem eius erant,induxit:ne dicere posset,ꝙ pręceptо-
rem nactus non fuerat, qui volentes posset seruare. At ille
cùm omnia hæc consecutus fuisset, nihilominus malus per-
mansit. Ex quo enĩ animã suã domiciliũ diabolo fecerat,aua
ritia ei aperiente,illũq; introducẽte,non effugit scelus. Vn-
de tãquam non coactè, sed voluntariè factum proditorem,
deplorat hũc dominus,commiseratus potius eum,qui mul-
tos suos de inopia sermones frustrà audiuerit,& sese auari- B
tiæ ac diabolo facilè capiendum tradiderit:non sanè ob in-
efficaciam verborum præceptoris,quæ & publicanos attra-
xerunt & meretrices, sed propter illius segnitiẽ & malitiã.
Verùm dicet rursus aliquis: Si bonũ erat Iudæ si natus non
fuisset, cur eum nasci permisit? Quia non malus natus est,
sed mentis nequitia ac voluntatis prauitate malus effectus
est:nullum autem cogit fieri bonum, ne inuoluntariè sit bo
nus,sed salutaria suggerit, & ea eligentem coadiuuat: per-
mittit autem vnumquẽq; ferri quo voluerit, vtpote liberũ
habentem arbitrium. Et Iudas ergo non quia natus est, ma-
lus effectus est,sed quia ignauia torpuit. Qui autem mali ef
ficiũtur,duplicem merẽtur vltionẽ: & quia mali facti sunt,
& quia à bonis nullam ceperunt vtilitatem. Similiter & qui
boni efficiuntur,duplici digni sunt honore,& quia boni fa- C
cti sunt,& quia à malis nullum reportauerunt damnum.

Respõdens autẽ Iudas qui tradidit eum,dixit: Nunquid ego sum
Rabbi? O impudentiam, interrogat tentans interim latere
discipulos. A principio siquidem non interrogauit quando
dixit Christus, Vnus ex vobis: putabat enim latere præce-
ptorẽ: vbi verò indiciũ addidit, nouit iam ꝙ cognit⁹ esset:
sed cæteris interrogantibus, interrogat & ipse,cõfidens de
præceptoris benignitate,ꝙ palam eum omnino non argue-
ret: ideo quoque Rabbi illum vocat,hoc est,magister.

Dicit illi, Tu dixisti. Vide quàm clementer arguat eum,ter
minos nobis ac regulas lóganimitatis describens. Ait enim,
Tu testatus es te esse. Auferẽdo enim,Nũquid relinquitur,

D Ego sum Rabbi, quod depositionem ac confessionem significat. Christus itaq; nihil prætermisit eorum quæ ad correctionē spectant: ob hoc enim diuersimodè suggessit ac retinuit, & per opera, & per sermones, per timorem & per obsequiū. Quoniāverò nihil illū ab ęgritudine reuocauit, sed penitus incurabilis permānsit: eo iam relicto pergit ad cætera.

CAPVT LXIIII. DE COENA MYSTICA.

E *Dentibus autem illis sumpto Iesus pane cùm gratias egisset fregit, deditque discipulis & dixit: Accipite, comedite: hoc est corpus meū.* † Postquam legale pascha comedissent, discūbentes cœnabant, vt prædictū est: deinde cùm surrexisset lauit pedes eorum, vt ait Ioannes: & rursus discumbentes edebant. Postmodum cœnam mysticam tradidit interim discipulis. Edentibus, inquit, illis, sumpto pane, qui videlicet appositus erat, aut altero qui similiter ei tanquam magistro erat appositus: fregit siue cōminuit, & tradidit illis. Lucas verò postquam scripsit, Hoc est corpus meum, addidit: Quod pro vobis datur, siue traditur in mortem. Egit autem gratias & nunc ante panem, & postmodum ante poculum, docens quòd gratias agere oportet ante huiusmodi mysterium, quod perfectum est ad præstandum naturæ nostræ beneficium. Si enim agni figuratiui immolatio ab interfectione liberationem, & à seruitute libertatem Iudæis præstitit, quantò maiora præstabit Christianis veri agni immolatio. Simul etiam ostēdens, quòd vltroneus ad passionem veniret, & præterea docens nos gratias agere in omnibus quæ patimur. Sicut autem pictores in vna tabula & lineas supponunt, & picturas adumbrant, & colores superinducunt ac formant: ita quoque Christus in eadem mensa & figuratiuum ac vmbratile pascha subscripsit, & verum ac perfectum apposuit. Et quia cædes agni legalis cædem rationalis agni præfigurabat: oportet omnino vmbram euanescere, apparente sole, & figuram cedere, adueniente veritate.

F

† † *Dicitur hoc mysteriū etiā participatio, quia participamus hæc sacramenta. Dicitur & Communio, quia cōmunicamus & Christo & nobis inuicem per ea: & incorporamur Christo, & mēbra inter nos inuicem efficimur.* Non autem corrumpūtur ista, neque in secessum abscedunt, sed in substantiā coassumuntur spirituali eius qui participat. Et sicut non aliud corpus & sanguis fiunt à corpore & sanguine eius qui participat: ita rursum neque aliud corpus & sanguinem dicimus à corpore & sanguine domini: Hoc enim est corpus meum inquit. Et rursus: Hic est enim sanguis meus. Est autem supernaturale uerbum. Et quanquam Magnus Basilius exemplaria hæc esse dixit: hoc tamen est priusquam sanctificētur & gratiam accipiant. Vide autem quomodo è naturalibus supernaturalia fiant. Naturalis siquidē cib⁹ est ac potus panis uini quæ proponūtur: supernaturalis uerò, efficax horū operatio. Primùm autem lauit pedes discipulorū, deinde eos misterij huius fecit esse participes: ut discamus quòd primùm purificari eos oporteat, deinde participare. Carbonem uidit Iesaias: Carbo autem non est simpliciter lignum sed lignū ignitum. Illuminat quidem carbo huius mysterij eos qui digni sunt: indignos uerò inflammat: iuxta duplicem ignis operationem. Inflammat autem, puniendo & absumendo. Et sumpto poculo quum gratias egisset, dedit eis dicens: Bibite ex eo omnes. Hic est enim sanguis meus qui est noui testamēti. Noui testamēti, siue nouę legislationis. Siquidē sānguis figuratiui agni, veteris erat testamēti: sanguis aūt veri agni, est noui † † fit sermo. In exodo enim dicitur quòd postquam Moses uitulos immolasset, dimidium sanguinem effudit in craterem: sumptúmque testamenti librum legit audiēte populo: & dixerunt: Omnia quæcunque loquutus est dominus faciemus: & obedientes erimus. Sūpto autem Moses sanguine aspersit populum, & ait: Ecce sanguinem testamenti quod pepegit uobiscum domin⁹ de omnibus his sermonibus. Erat itaque sanguis ille sigillum siue signaculū testamenti, ac testimonium & confirmatio fœderis populi.

A

B

C

Qui pro multis effunditur. Ille quidē sanguis pro solis effundebatur Hebræis: hic autem pro omnibus hominibus. Multos siquidem hic dicit omnes: nam omnes multi sunt. Vel multis, dixit comparatione gentis horum Hebręorum: illis enim plures sunt hi, qui ex omnibus liberantur & saluantur, propter quos Christus mortuus est.

In remissionem peccatorum. Ille siquidē in salutem tantum primogenitorum effundebatur: hic autē in remissionē per

D catorum omniũ hominũ. Vide ergo quantò veteribus maiora sint noua mysteria. Aptissimè verò nominauit hic testamentum propter appropinquantem mortem: testãtur enim qui moriuntur. Itaque sicut vetus testamentũ hostias & sanguinẽ habebat: ita sanè & nouũ, corpus videlicet & sanguinem domini. Nõ dixit autem, Hęc sunt corpus meũ & sanguis mei: sed, Hęc sunt corpus meũ & sanguis meꝰ. Oportet ergo non ad naturã eorũ quæ proponuntur aspicere, sed ad virtutem eorũ. Quemadmodũ enim supernaturaliter assumptam carnẽ deificauit (si ita loqui liceat) ita & hæc ineffabiliter transmutat in ipsum viuificum corpus suum & in ipsum precioſum sanguinem suum, & in gratiã ipsorum. Habent autem similitudinem quãdã panis ad corE pus, & vinum ad sanguinem. Nam & panis, & corpus terręsunt: vinum autẽ & sanguis aerea & calida. Et quẽadmodũ panis cõfortat, ita & Christi corpus hoc facit, ac magis etiã corpus & animam sanctificat. Et sicut vinum lętificat, ita & sanguis Christi hoc facit, & insuper præfidiũ efficit. Quòd si de vno corpore & sanguine ões fideles participamꝰ omnes vnum sumus per ipsam horum mysteriorum participationem: & in Christo omnes, & Christus in omnibus. Qui edit inquit meam carnem & bibit meũ sanguinem, in me manet & ego in illo. Verbum siquidẽ, per assumptionẽ carnivnitũ est: hæc rursus caro vnitur nobis per participationẽ. Facta autẽ sanguinis & testamenti mentione, rursum mortẽ suam repræsentauit, vt hæc facilè ab eis susciperetur, freIoan.6. F quentissima mentione efficiens. Nam si hac, licet sæpius annuntiata, ad passionis tamen nomem turbabantur quid non passi fuissent, si hanc primùm non didicissent. Ait autẽ Lucas hoc quoque dixisse Christũ, Hoc facite in mei recordationem: hoc inquit nouũ mysterium, & non illud vetus. Siquidem vetus illud mysterium in recordationem inductũ est salutis Hebræorũ primogenitorũ in Aegypto, ac libertatis Hebræorum: hoc autem in recordationẽ domini. Per tale enim sacrificiũ reminiscimur, quòd corpus suum pro nobis in mortem tradiderit, & sanguinẽ suum effuderit. ac ita continuitate memoriã renouamus. Vidisti quo pacto discipulos à veteri sacrificio in nouũ transtulerit? nã quę est deinceps imaginis vtilitas, verùm iam exemplar habẽtibꝰ?

Dicit autẽ Chrysostomus, quòd Christus tunc primus parti A
cipauit mysteriũ, ne molestũ eis esset, quòd carnẽ & sanguinẽ participare eos hortaretur: cuiꝰ etiã signũ erat quia dixit

Dico autẽ uobis, quòd non bibã posthac ex hoc fructu uitis usq; in diem illũ, quum illũ bibã uobiscũ nouũ in regno patris mei.

Quòd si poculum participauit, vtique & panem. Posthac verò, id est, ab hac hora. Diem autem illum vocat tempus post resurrectionẽ, quando edit & bibit cum discipulis: quod e- Acto.10
tiam ipsi sumẽtes prò certo resurrectionis indicio, dicebãt, Qui manducauimus: & bibimus cũ eo. Nouũ verò, id est, nouo & admirando modo. Quum enim corpus haberet immortale, nec amplius cibo egeret aut potu, comedit tamen & bibit: nõ ob necessitatẽ, sed ob certitudinẽ, ne phãtasma videretur. Regnum autem vocat potestatem datam sibi tanquam homini post resurrectionẽ. Data est mihi, inquit omB
ni potestas in cœlo & in terra. Patris tamen mei dicit, hoc Infrà.28.
est, quod à patre mihi datũ est. Hoc autem dixit, quia ad illũ refert omnia quæ sunt. Similiter & Marcus scripsit, Quãdo bibam illũ nouum in regno Dei. Præterea Lucas, Donec regnum Dei veniat: vocantes hi similiter Regnũ, prædictã potestatem. Lucas etiam de legali pascha Christum ait dixisse, Non edam ex eo donec cõpleatur in regno Dei, quod videlicet erit in seculo venturo: tunc enim pascha perficiet & perfectius & purius immolãs ineffabile verbum diuinitatis & humanitatis suæ, gladio doctrinæ dissecans illud ac diuidens, his qui sacrorũ suorum doctrina digni erunt. Quod autem vel quantum gaudiũ est, vt nos quidem discamus, il
le verò doceat: & vna cũ eisipsis eius discipulis verbũ par- C
ticipemus, sicut Ait Gregoriꝰ Theologus. Pulcherrima est Luc.22.
de tali pascha philosophia. Sed de his hactenus. Nunc autẽ Lucæ verba tractãda sunt ac cõcilianda, quatenus possibile fuerit. Ait enim ille Christum primó quidẽ sumpsisse poculũ & gratias egisse ac dixisse: Accipite hoc & diuidite inter vos. Deïde sumpsisse panẽ & gratias egisse ac diuisisse. Similiter autem & poculũ ipsum. Vnde videtur de duobus loqui poculis. Nõ est autẽ ita, sed primùm quidem sumpsit poculũ & benedixit ac dixit: Accipite hoc & diuidite inter vos deinde quum addidisset, Nequaquam bibã de hoc fructu vitis donec regnũ Dei veniat: timore mortis suæ turba-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Duit eos. Vt autem verisimile est, facta cõcertatione ac confusione, repositum est poculũ. Deinde aliquanto post tempore facta sunt quæ sequuntur, siue panis siue poculi traditio. Quum enim dixerit euangelista de pane, ꝙ vbi gratias egisset fregit ac dedit eis: deinde subiũxerit, Similiter & poculum ipsum: ostẽdit ꝙ illud ipsum fuit poculũ quod prius acceperat: Nõ enim simpliciter dixit, Similiter & poculũ: sed, Similiter & poculũ ipsum, addito videlicet articulo, & rem de qua facta est mentio significãdo. Præterea quod subiungitur, Hoc ipsum poculũ nouum testamentũ est in meo sanguine: & si scabrosa loquutio videatur, nihil tamẽ differt à dicto sermone, quẽ Matthæ⁹ & Marc⁹ scripserũt. Illi siquidẽ dixerunt, Hic est sanguis meus qui est noui testamẽti, hoc est, qui nouum tradit testamẽtum, Hic autẽ ait, Hoc ipsum poculum nouum testamentum est, quod ego nunc testor præcipiens vobis, vt ita faciatis. Hoc autem nouũ testamentum est in meo sanguine. vetus enim testamentum irrationalis animalis sanguinẽ habebat. Similiter & quod sequitur, Veruntamen ecce manus tradentis me mecũ est in mensa, simile est illi quod dicitur, Qui mãducat mecũ: aut: Qui intinxit mecum manum in catino. Hoc autem posuit Lucas post panis & poculi diuisionẽ: Matthæus & Marcus ante illam. Vnde apparet, ꝙ hoc bis dixerit Christus, & ante mysteriorum traditionem quando in catinum intingentes edebant: & post traditionem quãdo rursus appositus est catin⁹. Et hoc etiam magnam habet dubitationem: quo modo quũ
F Matthæus dixerit Christum ante traditionem mysteriorum manifestasse proditorem, respõdens illi, Tu dixisti. Rursus Ioannes post misteriorum traditionẽ ignorantes scribit discipulos ac hæsitantes: quãdo & seipsum à Petro incitatum,
Ioan. 13 interrogasse dicit præceptorem, & sibi datum esse signũ intinctã offulam. Manifestum enim est, quòd hoc postea factum est. Nã accepta, inquit, ille offula, exiuit cõtinuò: Cæteris quidẽ enarrationib⁹ nulla cura digna apparuit prẽsens quæstio: nos autẽ quod post multos labores intelleximus, in mediũ afferemus. Percepimus sanè quòd ante panem & poculum discipulis pariter interrogantibus, Christus signũ dedit commune. Qui intinxit inquit mecũ: &, qui intingitur Siquidẽ omnes & intinxerãt. & adhuc intingebãtur. Deinde proditore singulariter interrogãte, addidit particularius A
dicens, Tu dixisti. Sed prius quidem indicium magis obumbrauit: secundum autem, minus quidem, attamen etiam hoc benignitate obumbrauit: vt Iudas cognito tam à cõmunione signo, quàm à particulariori ꝙ non lateret, pœnitẽtia duceretur antequam cæteris discipulis manifestaretur. Verùm hi neque à priori indicio, neque à posteriori intelligere potuerunt quis esset proditor: illud enim, Tu dixisti ænigmati simile erat. Nec enim manifestè confessus erat, Ego sum, sed per interrogationem. Nunquid ego sum? Itaque tacuerunt, ne quomodo tãquam insensatis exprobraret Christus: Nam Supra. 15.
& hoc alibi passi sunt. Iudas verò à secundo quidem indicio intellexit, quòd à Christo cognitus esset: putans tamen se discipulis nondum manifestatũ esse, quum illi non intellexis- B
sent, ignorantem se finxit, sumpta à clementia præceptoris fiducia. Post diuisionem autem mysteriorum rursus saluator de proditione testatur siue protestatus est, veluti scripsit Ioannes, vt vel sic Iudas tantam expertus longanimitatem, nec manifestè traductus, neque mysteriis frustratus, sed æque cum discipulis horũ particeps effectus, melior ac mente sanior efficeretur. Statim ergo discipuli, iam vlterius tolerare nequeuntes: plurimùm enim anxij erant, & ad seinuicem respiciebant, hęsitantes de quo diceret: ipsi quidem interrogationem facere ausi non sunt, ob eam quã paulò ante diximus causam: sed hanc Petrus Ioanni commisit, tanquam maximè à præceptore dilecto, & tunc in eius sinu recumbẽti: at ille conuersus, & cum reuerentia super pectus eius re- C
cidens: in aurem interrogauit. Et tũc saluator cognito quòd Iudas incurabilis permaneret: nec sic quidem publicauit eum: sed respondit & ipse in aurem, Ille est, cui ego intinctum panem porrexero: & intinctũ panem dat Iudæ Simonis Iscariotæ. Sciens ergo Iudas ꝙ hoc signum erat, tum à secreta Christi ad Ioannem collocutione, tum quia soli ipsi talis offula data erat: hæc enim alia erat à pane, qui omnibus diuisus est. Præterea quum audisset, Quod facis, fac citius: hoc est, quod cogitatione facis, perficito & opere: siquidem tẽpus iam appropinquabat. Quanquã adhuc discipulis ignota erant & quæ de offula erant, vtpote soli Ioanni secreto dicta. Alius itidem sermo incertus erat ad quid dictus esset:

D quidam enim, inquit, putabant quia loculos habebat Iudas, quòd diceret ei Iesus, Eme ea quæ ad festum nobis necessaria sunt, aut pauperibus, vt aliquid daret. Tunc itaque nō ferens infamiam, suspicatus est enim, quòd omnibus manifestus esset, & discipulos quoque timens, ne se forsitan discerperent, exiuit continuò: & ad insidiatores abiit. Hæc autem omnia solus Ioannes retulit, vtpote ab aliis prætermissa. Illud verò, Quæ ad festum nobis necessaria sunt, multis enarratoribus difficultatem ingessit. Diem enim paschæ iam celebrauerāt, vt prædictum est: Ergo manifestum est quosdam discipulorum cognouisse quam ob causam magister præuenerat tempus celebrandi pascha: quidam verò intentum eius ignorantes putabant quòd ipsum adhuc celebraturus esset

E in ipsa parasceue. Aut festum, intelligendum est de festo azymorum. Quare verò dicatur dominus Ioannem diligere, & quare in sinu eius recubuerit, dicetur annuente domino in enarratione euangelij secūdum Ioannem. Quòd si Lucas ait in Iudam ingressum esse satanam priusquam loqueretur cū principibus sacerdotum & magistratibus de proditione: Ioannes verò post acceptam offulam, nulla est cōtradictio. Primùm enim satanas experimētum sumebat, miserumque explorabat: postmodum verò cognito quæ designata erāt, iam velut incorrigibilem magna fiducia ingressus est. Nec tamē despiciēdo diuina mysteria ingressus est: id enim nequaquā fieri potuit, sed quòd hunc sciret indignum qui in his versaretur, & quòd inde nullam sumpturus esset vtilitatem.

F *Et dictis laudibus exierūt in montem oliuarum.* Gratias quidem egit ante distributionem, laudes autem dixerunt post distributionem: vt & nos ita faciamus, gratias Deo agentes, ipsumque glorificātes, qui nos huiusmodi bonis dignos duxit. Exiuit autem in montem oliuarum, ne occultari videretur, & ne propter eum in ciuitate fieret seditio. Mons verò oliuarū vltra torrentem Cedrō̄n erat, iuxta Ioannis scri-

Ioan.18. pturam: vbi erat hortus in quem ingressus est ipse & discipuli eius. Sciebat autem inquit & Iudas, qui tradebat eum, locum, quòd frequenter conueniret illuc Iesus cum discipulis suis. Manifestum est ergo quòd sæpius foris pernoctabat in montibus, tū vt absque vlla distractione oraret, tū etiā vt discipulis secretiores sermones cōmunicaret. Siquidem pri-

usquam exiret in montem plurima dixit, quorum quædam A scripsit Lucas, quædam verò Ioannes.

Tunc ait illis Iesus: Omnes uos offendiculū patiemini mea causa in hac nocte. Scriptum est enim, Percutiam pastorem & dispergentur oues gregis. Zach.13. Offendiculum patiemini, hoc est excutietur à vobis fides quam in me habetis, siue fugietis. Est autem prophetæ Zachariæ dictum quod sequitur. Dicitur autem pater percussisse filium, vtpote permittens, vt ipse vulneraretur siue occideretur. Hinc itaque manifestū est, quòd voluntate patris ac diuina dispensatione occisus est.

Postquam autem resurrexero præcedam uos in galilæam. Vbi tristia prædixit, prædicit etiam consolatoria. Præcedam, hoc est, præueniam vos in Galilæam, ibi vos excepturus.

Respondens autem Petrus dixit ei, Et si omnes offendantur tui B *causa, ego tamen nunquam offendar.* Quum maximè deprecari opus fuisset, ac dicere, Domine auxiliare nobis. Ille in trib⁹ errauit. Primùm quòd prophetæ ac Christo contradixit. Secūdò quòd se aliis præposuit. Tertiò quòd in seipso solo, & non in diuino auxilio fiduciam habuit: ideo etiam cadere permittitur, vt corripiatur ac discat nō nimis in seipso confidere: & cæteri quoque corripiantur. Quod autē ait Lucas, Simon Simon ecce satanas expetiuit vos, & cætera alio dixit tempore, priusquam videlicet egrederetur in montem oliuarū: ideo etiam alterius sunt illa propositi ac sermonis.

Ait illi Iesus. Amen dico tibi, quòd in hac nocte priusquam gallus canat, ter me negabis. Priusquam gallus canat, id est, antequā vllius temporis expleat sonos. Solet namque gallus variis C temporibus sæpius canere, deinde cessare, & post aliquantum temporis rursus ab altero principio canere. Hoc autem Marcus planius significauit dicens, Tu hodie in hac nocte priusquam bis gallus cecinerit, ter abnegabis me. Negationem verò dicit, assertionem, quòd se non nouerit Petrus. Dicit enim Lucas, Non cantet hodie gallus priusquam ter abneges, te nosse me.

Dicit ei Petrus: Etiam si opus sit me mori tecū, nequaquā te abnegabo. Quantò firmius affirmat Christus, tantò Petrus e diuerso maiorem ostendit fortitudinē: vehemens enim erat in ipso affectus propriæ confidentiæ, ideo miserum patitur naufragiū: à diuino auxilio solus relictus, vt eius arguatur

D infirmitas. Vide autem quomodo post hæc sit ad modestiã reuocatus. Siquidem quum post resurrectionem de Ioanne
Ioan.1. dixisset, Domine hic autem quid? & impositum esset ei silen
Acto.1. tium, ilico obticuit. Et ante assumptionem quum audisset,
Acto.10. Non est vestrum nosse tempora vel occasiones temporum, similiter conticuit. Et post hæc de linteo quum audisset, Quæ deus purificauit, tu communia ne dixeris, quanquam non intelligeret manifestè quod dicebatur, non tamen ausus est respondere. Hæc autem omnia casus ille negationis correxit. Et ante hoc quidem, quicquid erat fidei in se reponebat, dicens: Ego tamen nũquam offendar: &, Nequaquam te abnegabo: quum addendum fuisset, Si te habuero adiutorem. Postmodum autem de claudi sanatione palam dicebat,
E Quid nos intuemini quasi nostra virtute aut pietate effece-
Actorũ.3. rimus vt hic ambularet? Hinc ergo magnum discimus documẽtum, quòd neque humana promptitudo quicquam efficiat absque diuino auxilio, neque diuinum auxilium prosit absque promptitudine humana. Vtriusque rei exempla sunt Petrus & Iudas. Oportet ergo neque obdormire, omni negotio in deum reiecto: neque rursum putare seipsos omne opus efficere. Siquidem nec totum operatur deus, ne ocioſi permaneamus: nec totum nobis permittit, ne gloriemur, sed ab vnoquoque quod nociuum est auferens, quod vtile est, nobis reliquit. Permisit itaqua cæterorum principem cadere, non propter dictas tantum causas, verumetiam vt amplius amaret: cui enim dimissũ fuerit amplius, hic amF plius diliget. Et nos itaque credamus vbique deo, nec contradicamus, etiam si quod ab eo dicitur contrarium esse videantur nostris cogitationibus & aspectibus: sit tamen firmior sermo eius nostris cogitationib⁹ & aspectib⁹. Ita quoque in adorandis mysteriis faciamus, nõ ea solum quæ proponuntur intuentes, sed sermonibus eius credẽtes. Quumque ille dicat, Hoc est corpus meũ: &, Hic est sanguis meus: & pareamus & credamus. Siquidem etiam in baptismo, sensibilis quidem est aqua, sed intelligibile donum est regeneratio. Quia enim corpori conserta est in nobis anima, in sensibilibus intelligibilia tradidit nobis deus.

Similiter & omnes discipuli dixerunt. Imitantes & ipsi Petrum.

Tunc uenit cum illis Iesus in uillam quæ dicitur Gethsemani, A
† *& ait discipulis: Sedete hic donec uadam & orem illic.* Solus † abit ad orationem, docens oportere eum qui feruenter oraturus est, solitarium orare.

† *Quod Hebræis sonat uallem pinguedinum. Siquidem* גיא *Geuallem significat, &* שמן *Semen pinguedinem uel oleum: Vnde* גישמנים *Gesemanim uallem oliuarum uel pinguedinum.* †

Et *assumpto Petro, duobúsque filiis Zebedæi cœpit contristari & mœstus esse.* Non ad orationem eos assumpsit, sed antequam oraret: vt seorsim separatis ab aliis discipulis suam ostenderet tristitiam. Marcus autem dicit, quòd cœpit expauescere, id est timere. Permisit enim naturæ pati quod suũ erat. ἀδημονεῖν autem (pro quo Mœstum esse vertimus) sig- B nificat nunc acerbo esse animo. Mœstitiam itaque & animi acerbitatem demonstrat: ostendens q̃ sicut omnino deus est, ita omnino homo est: proprium est autem humanæ naturæ mœstitiam pati propter mortem maximè violentã, hanq̃que timere. Solis autem his demõstratur, vt qui soli spectatores fuerant diuinæ gloriæ ipsius in trãsfiguratione, & qui magis inter omnes poterant non turbari aut decidere.

Tunc ait illis Iesus: Tristis est anima mea usque ad mortẽ: Manete hic, & uigilate mecum. Manifestius naturæ pandit infirmitatem tanquam homo. Quod autem ait, Vsque ad mortem, tantundem est ac si dicat, Sicut in morte. Vigilare verò secum iubet eos consolationis gratia, sicut moris est in afflictionibus. Deinde etiam hos ibi reliquit, & solus abit C ad orandum.

Et progressus pusillum procidit in faciem suam. Lucas verò etiam spatij dixit mẽsuram, quòd auulsus est ab eis quãtum iactus est lapidis.

Orans & dicens: Pater mi si possibile est, transeat à me poculum istud. Veruntamen non sicut ego uolo, sed sicut tu. Dicens, Si possibile est transeat à me poculum istud, humanum demõstrauit timorem, poculum vocans mortem. Dicens autem, Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu, docuit quòd natura licet retrahente, sequi oporteat dei voluntatem, illãque propriæ voluntati præponere, tãquam maximè vtilem. Quod verò ait, Veruntamen nõ sicut ego volo, sed sicut tu: planius retulit Lucas dicens, Veruntamen non mea volũtas

D sed tua fiat. Marcus autem dicit quòd orabat, vt si possibile esset, trãsiret à se hora, videlicet mortis. Et ꝙ dicebat, Abba pater omnia tibi possibilia sunt, transfer poculum hoc à me, sed non quod ego volo, sed quod tu. Dictio Abba Hebraica est †, significans idem quod pater: ideo quoque sua interpretatio opposita est. Quod autem additur, Sed non quod ego volo, sed quod tu, defectiua oratio est: deficit enĩ, Fiat: nam completa oratio est: Fiat non quod ego volo, sed quod tu. Apud Lucam verò scriptum est, Pater si vis transferre poculũ hoc à me: & similiter est oratio defectiua: deficit enim, Trãsfer. Vt homo autẽ dicebat, Si possibile est, hoc est quatenus fieri potest: humanum est enim timere. Verisimile est autem omnia per partes dicta esse. Solemus enim in precationibus vnum & idem vario modo dicere.

E † *Imo* אבא *abba Chaldaicum potius est: nam Hebræi* אב *ab dicunt.*

Et uenit ad discipulos, & reperit eos dormientes, & ait Petro: Sic? Per modum interrogationis legẽdum est. Pudore nãque affecit eũ. Atqui etiam alij dormiebant. Sed hũc vehementius obiurgauit tanquam magis temerarium, diçens: Sic te promisisti facturum?

Non potuistis una hora uigilare mecum. Mecum mori promisistis, & non potuistis vna hora vigilare mecum? Marcus autem ait dixisse Petro: Simon dormis? Non potuisti vna hora vigilare? Præcipuè enim ad illum direxit sermonem, deinde etiam ad alios.

F *Vigilate & orate ut non intretis in tentationem.* Non vobis ipsis confidatis, neque magna promittatis, sed attendite & orate ne intretis in tentationem. Quidam verò, Tẽtationem interpretantur hic de negatione.

Spiritus quidem prõptus est, caro autem infirma. Anima quidem prompta est, & audenter accedit periculum: caro verò quum infirma sit, formidat, nec adeo constans est: ideo conuenit ne promptitudinem animæ attendentes insolescãt, sed carnis infirmitatem aduertentes modesti sint.

Rursus secũdò abiit & orauit dicens: Pater mi si non potest hoc poculum transire nisi bibam illud, fiat uoluntas tua. Marcus autẽ scripsit quòd eundem dixerit sermonem. Verisimile est ergo & hunc & illum dixisse.

Et uenit & reperit eos iterum dormientes. Erant enim oculi eorum grauati. Grauabantur non tantum somno, sed & mœrore, sicut dixit Lucas. Iam enim certiores facti erant de morte ipsius. Marcus verò dixit, Et nesciebant quid ei responderent. A

Et relictis illis abiit iterum, & orauit tertiò eundem sermonem dicens. Secundò & tertiò orauit, docens quòd sæpius orare oporteat, & non defatigari. Venit autem secundò ad discipulos, conuincens infirmitatem illorum, qui post correptionem meliores redditi non fuissent, sed adeo somno demersi essent, vt neque respondere ei possent: ideo tunc non obiurgauit eos. Lucas autem latius dixit, quòd apparuit illi angelus de cælo confortans eum: dicens videlicet ei tanquã homini vt confortaretur ac roboraretur. Quòdque factus in agonia, hoc est, angore correptus protẽdebat orationem: docens nos, vt in necessitatibus orationem protendamus. Et quòd factus est sudor eius sicut grumi sanguinis decurrentes in terram. Grumi sanguinis, hoc est, crassissimæ sanguinis guttæ: significãs non quòd sanguinem sudauerit, sed ꝙ crassos deduxerit sudores. Ne fictio videatur quod factum est, non in facie tantum mœstitiam demonstrat, sed & manifestius hunc prodit: & orat frequentius: angelúsque ei apparet, ad fortitudinem exercens: & angore corripitur, ac protendit orationem: crassique defluunt sudores. Hæc autem omnia & facit & patitur confirmans, ꝙ non phantasticè humanitatem assumpserit, sed iuxta veritatem. Etenim si etiam his ita factis quæ ad humanitatem pertinebãt, quidam adhuc eius incarnationem non credunt, quantò magis incredouli essent, si hæc facta non fuissent? Dignum est autem, vt inquiramus, vnde didicerint euangelistæ, quid tunc orans dixerit, & quoties orauerit: ac vt semel dicam de angelo & cæteris quæ ab hoc loco sequuntur? Siquidem discipuli omnes tunc dormiebant, postmodum verò eo relicto fugerunt. Mihi sanè apparet ꝙ post resurrectionem præceptor ipse etiam hæc discipulis dixerit, quando per dies quadraginta eis apparuit, sicuti refert Actorum liber. B C Actorũ. 1.

Tũc uenit ad discipulos suos & ait illis: Dormite iã & requiescite. Pudore suffundẽs eos ac obiurgans hoc dicit, ꝙ in articulo periculi dormitarent, cùm tamen multis eos vigilare

D præcepiſſet & orare: illi autẽ obliuioni cuncta tradidiſſent, acſi diceret: Ex quo hactenus non vigilaſtis, iam deinceps dormite, & requieſcite, ſi poteſtis.

Propterea nos in Marco traduximus Completum eſt.

Ecce appropinquauit hora. Hora proditionis. Marcus autem ait eum ante hunc ſermonem dixiſſe ἀπέχει aufert, hoc eſt, accepit aduerſum me diabolus poteſtatem. Vel abſcedunt quæ de me ſunt, ſiue finem habent. Nam etiam apud Lucam dixit, Ea quæ ſunt de me finem habent.

Et filius hominis traditur in manus peccatorum. Hoc manifeſtum eſt.

Surgite eamus: ecce appropinquauit qui me tradit. Etiã hinc oſtendit ꝙ voluntariè pateretur. Præſciens enim eos qui cũ proditore venirent, non fugit, ſed potius in occurſum eorũ
E exire feſtinat, dicens, Eamus ad illos. Lucas autem ait eum dixiſſe diſcipulis, Vt quid dormitis? ſurgite & orate, vt non intretis in tentationem. Veriſimile eſt ergo hæc primùm dixiſſe, deinde addidiſſe, Surgite eamus.

CAPVT LXV. DE TRADITIONE IESV.

T adhuc eo loquente, ecce Iudas unus de duodecim uenit, & cum eo turba multa cum gladiis & fuſtibus, miſſa à principibus ſacerdotum, & ſenioribus populi. Vnus de duodecim additur pro indicio ad ſignificandum quòd è primo diſcipulorum choro erat. Et poſitũ eſt
F hoc in Iudæ accuſationem. Tangit autem hoc & alios diſcipulos, non tamen pudefiunt ſcribẽtes ea euangeliſtæ: Vbiq; enim veritati ſtudent. Ioãnes verò de Iuda dicit, quòd ſumpta cohorte & à pontificibus & phariſæis miniſtris, venit illuc cum laternis & facibus ac armis.

Ioan.18.

Qui autem tradebat eum dedit illis ſignum dicens, Quemcũque oſculatus fuero, ipſe eſt, apprehẽdite eum. Poſt tanta argumenta occultare ſtudebat ꝙ ipſe eum proderet, ideo palam quidem non prodit, ſed oſculũ effingit, fiduciam habens de mãſuetudine Saluatoris, ꝙ eum non repelleret, quum id magis ſufficeret, vt eum confunderet, omniq; venia priuaret, qui adeo humanum prodebat. Timens autem ne fortè inſidiatores effugeret, quod frequenter fecerat, admonet dicens: Apprehendite eũ & abducite cautè: hoc enim addidit Marcus.

Sed Chriſtus hunc euincens, ꝙ fruſtrà ſe ficto ſigno munie A
rit, ac oſtendens ꝙ ſe inuitum nequaquam poſſent comprehẽdere, egreſſus dixit eis, ſicut ſcripſit Ioãnes, Quem quæritis? Reſponderunt ei, Ieſum Nazarenum. Dicit eis Ieſus, Ego ſum. Stabat autem & Iudas qui tradebat eum, cum ipſis. Vt ergo dixit eis, Ego ſum, abierunt retrorſum & ceciderunt in terram. O verbi potentiam. Non potuerunt ſuſtinere tantum, Ego ſum: ideo cum & faces haberent & lampades, excæcati ſunt vnà cum proditore. Præterea cùm gladiis & fuſtibus armati eſſent, diſſoluti ſunt & ceciderunt. Poſtquam autem ſuam oſtendit virtutem, deinceps permittit, ac iterum interrogauit eos, Quem quæritis? At illi dixerunt, Ieſum Nazarenum. Reſpõdit Ieſus: Dixi vobis ꝙ ego B
ſum. Si ergo me quæritis, ſinite hos abire. Iudas verò his quoque ita factis, non eſt mutatus: nec minimo quidem puncto ab his quæ diſpoſuerat, diſceſſit.

Et confeſtim accedens ad Ieſum dixit, Aue rabbi: & oſculatus eſt eum. Ait autem Lucas dixiſſe Chriſtum Iudæ quum accederet, vt oſcularetur eum, Iuda oſculo filium hominis tradis? Patienter enim expreſſit ei, quo fine fuerit ille oſculatus: & exprobrauit ꝙ amoris ſignum, feciſſet ſignum proditionis: & tamen non repulit, ſed & oſculũ ſuſcepit, & ſe vt abduceretur præbuit. Ille autem quum tantum accepiſſet experimentum virtutis illius & humanitatis ac manſuetudinis, omni tamen permanſit fera crudelior.

Ieſus autem dixit ei, Amice ad quod † uenisti? Vide miſericor †
diam inenarrabilem. Siquidem donec traditus eſt, fuit illi C
cura de proditore. Ideo etiam nunc amicum nominauit eũ, qui erat inimicus. Quod autem addit, Ad quod veniſti, non eſt per modum interrogationis legendum: ſciebat enim ad quid venerat: ſed enũtiatiuè: ſignificat enim: Ad id propter quod aduenisti, id eſt iuxta intentum tuum operare relicto velamento. Finis ſiquidem erat proditio, velamentum autem, oſculum & ſermo.

† *Quod Græcè habetur ἐφ' ᾧ, capi poteſt pro ad quid & pro ad quod, uel propter quod, interrogatiuè uidelicet, uel relatiuè capto ᾧ.* †

Tunc accedentes iniecerunt manus in Ieſum, & apprehenderũt eum. Secundum datum ſignum.

Et ecce unus ex his qui erant cum Ieſu, extenta manu exemit gla-

D *dium suum, & percutiens seruum pontificis, amputauit illius auriculam.* Lucas autem scripsit, Videntes hi qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei, Domine, percutiemúsne gladio? Et percussit vnus quispiam ex eis seruũ principis sacerdotum, & amputauit auriculã eius dextram. Ioannes verò eum quoq; manifestauit qui percussit dicens, Simon ergo Petrus quum haberet gladium, exeruit eum, & percussit pontificis seruũ, amputauitq; auriculam eius dextram. Erat autem nomen seruo Malchus. Nam quum adhuc cæteri interrogarent, ipse non expectata responsione, vtpote feruentissimus: percussit quidem in caput, sed auriculam amputauit. Habebant enim duos gladios, sicut dixit Lucas,
E quos vt verisimile est à cœna sumpserãt: quibus vtpote magnis vti possent in auxilium aduersus eos qui inuasuri erãt. Videns autem Iesus quod factum erat, dixit, Sinite huc vsque, tactáq; illius auricula sanauit eum. Nam & hoc addidit Lucas. Dicens itaq; Christus, Sinite huc vsque, ostẽdit ꝙ iuxta dispensationem ablata sit seruo principis sacerdotũ auricula, in signum ꝙ principes sacerdotum præ inuidia auditu priuati essent, ne audirent & intelligerent eas quæ de ipso erant prophetias. Sanans autem illum, ostendit misericordiam quã erga illos haberet, quodq; de illis si libuisset, pœnas sumpsisset: verùm ostendit oportere potius beneficio afficere malefacientes. Sed quomodo is qui de non vlciscendo mandatum acceperat, gladio percutit? Primùm quidem non pro seipso hoc fecit, sed pro præceptore. Dein
F de nondum perfectus erat: postmodum autem videas hunc sexcentas pati iniurias, atq; omnia mansuetè tolerãtem. Admirari etiam quispiam poterit, quomodo non comprehenderint discipulos ac trucidauerint propter id quod factum est in seruũ principis sacerdotum. Sed verè ipsa virtus quæ hos excæcauerat ac prostrauerat, illa etiam tunc iram quam de auriculæ amputatione conceperant, dispersit.

Tunc ait illi Iesus, Conuerte gladiũ tuũ in locum suum. Omnes enim qui accipiunt gladiũ, gladio morientur. Vbi eum increpasset docuit, neq; etiam pro deo defendendo vtẽdum esse gladio †. Per gladium verò omnia arma prohibuit. Quod autem dicit, Omnes qui accipiunt gladiũ, prophetia est perditionis Iudæorũ, qui aduersus ipsum venerant. Ioannes verò

Loquitur de priuata persona.

ait eum dixisse: An non bibam poculum quod dedit mihi pa A
ter? ostendens hæc nõ à potestate illorũ fieri, sed patris permissione, quòdq; patri sit obediens vsque ad mortem.

An putas ꝙ non possum modò rogare patrem meum, & exhibebit mihi plusquam duodecim legiones angelorum? Legio agmen est militare maximi numeri. Non dixit autẽ, Possum eos perdere, ne absurda loqui videatur propter susceptas affectiones: mœrorem videlicet, pauorem, agoniam, sudores, & quęcunque paulò ante tanq̃ homo passus est. Nondũ enim eam quã decebat, conceperant de eo opinionem, & idcirco humilia de se loquitur. In tanto autem numero legiones dixit angelorum, vt abundè confortet eos, qui timore erãt penè emortui. Vnus siquidem angelus quondam centum octoginta- 4. Re. 19
quinque millia hominum breui tempore interfecit. 2. Par. 32
B

Quomodo ergo complebuntur scripturæ quòd sic oportet fieri? Nisi ita interẽptus fuero, inquit, quomodo cõplebũtur scripturæ propheticæ, quotquot de morte mea loquuntur? quæ scribunt ꝙ ita oporteat fieri, ꝙ ita oporteat me mori.

In illa hora dixit Iesus turbis, Tanquam ad latronem existis cũ gladiis & fustibus, ut comprehenderetis me: Quotidie apud vos sedebam in templo docens, & non apprehendistis me. Ostendit his quoq;, ꝙ non sua virtute apprehenderint eum. Sicut enim tunc non potuerunt eum apprehendere, ita neque nũc, nisi omnino voluisset. Lucas verò ait hæc eum dixisse his, qui venerant ad ipsum, principibus sacerdotum ac magistratibus templi & senioribus. Verisimile est autem, & his & illis eum dixisse. Apparet ergo ꝙ Iudas quidem sumpta co- C
horte, & à pontificibus & Pharisæis ministris, præcesserit. Secuti sunt autem eum quidam etiam summi sacerdotes ac magistratus templi & seniores, quos nunc Lucas significauit: simul quidem vt eos qui missi erant incitarent: simul etiam ne muneribus allicerentur. Magistratus verò templi dixit eos qui illud cum militibus seruabãt, cum quibus etiam superius locutus esse dicitur Iudas.

Hoc autem totum factum est ut complerentur scripturæ prophetarum. Hoc totum, puta ꝙ me voluerim apprehendi, factum est, vt complerentur ac perficerentur scripturæ prophetarum, quotquot narrant de morte mea. Ieſ. 50. 53 Ierem. 11. & 12.

Tunc discipuli eius omnes relicto eo fugerunt. Audito quòd

D voluntarię seipsum traderet secũdum scripturas: & viso ꝙ deinceps futurum non erat vt effugeret, tũc fugerunt iuxta infallibile ipsius vaticinium. Marcus verò addidit, ꝙ vnus quispiam adolescẽtulus sequebatur illum circũamictus sindone super nudũ, & apprehendunt eum adolescẽtuli. At ille relicta sindone, nudus fugit ab eis. Quidam itaq; aiunt à domo illa fuisse adolescentulum, in qua Christus pascha manducauerat. Alij autem hunc fuisse dicunt Iacobum fratrem domini, qui etiam tota vita sua vnica veste vtebatur. Circũamictus autem erat sindone super nudum, videlicet corpus.

At illi apprehensum Iesum adduxerunt ad Caipham pontificem, vbi Scribæ & Pharisæi congregati erant. Similia quoque scri
Ioan.18. pserunt Marcus & Lucas: at Ioannes latius ac diligẽtius scri
E bens ea quæ ab hoc loco sequuntur, vtpote qui rebus illis adfuit, dicit. Cohors igitur & tribunus ac ministri Iudęorũ comprehenderunt Iesum, & ligauerunt eum, ac duxerunt eum ad Annam primùm: erat enim socer Caiphæ, qui erat põtifex anni illius. Deinde vbi particulariter recitauit quæ in domo Annæ facta sunt, quæ alij prætermiserunt euangelistæ, tãdem dicit, Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem.

Petrus autem sequebatur eum procul usq; ad atrium principis sacerdotum. Reuersi statim, ipse & Ioannes sequebantur. Ioan
nes verò permissus quoq; est appropinquare, vtpote notus pontifici, sicut ipse scribit. Cæteri autem tres euangelistæ
F concorditer Petri tantum meminerunt, necessitate ducti, vt ostenderent Saluatoris vaticinium de illius negatione fuisse completum: vtq; ostenderent quantum sit malum in seipso quempiam, non in deo confidere. Ioannes verò suiipsius etiam fecit mentionem diligentiæ causa: ne tamen seipsum laudare videatur, vtpote ꝙ in huiusmodi periculis secutus sit, nomen proprium conticuit & dixit: Sequebatur autem Iesum Simon Petrus & alius discipulus.

Et ingressus intrò sedebat cũ ministris ut uideret finẽ Tres quidẽ euãgelistæ tres Petri negationes in Caiphæ domo factas esse dicũt. Ioannes autem in domo Annæ soceri ipsius, nec tamen ob hoc inter eos est dissonantia. Siquidem amborum vna domus erat, idémq; atrium, habẽs in se duo habitacula à se inuicem separata. Scire autem oportet, quod Matthæus dicit

dicit ancillam primùm terruisse Petrum: exinde alterã: post A
modũ verò astantes: Marcus verò primùm ancillam, exinde rursus eandem ipsam, postmodũ astãtes. At Lucas primùm ancillam, deinde alterum, & postmodum aliũ quẽdam. Ioannes autem primùm ancillam ostiariam: exinde quosdã: Nota.
tertiò vnum ex seruis pontificis, eius cognatum cui Petrus auriculam abscíderat. Si tamen aduertamus, nec sic dissonãtia vlla reperitur. In prima siquidẽ negatione eadem ancilla apud quatuor euangelistas fuisse memoratur: in secunda verò quosdam ostendit Ioannes interrogasse Petrum: at hi quidam, erant ancilla de qua dixit Matthæus, & prior ancilla de qua ait Marcus, & alter de quo scripsit Lucas. In tertia autem negatione eodẽ modo Marcus & Lucas dixerũt, astantes scilicet interrogasse Petrũ, in quibus erat & alius B
de quo apud Lucam, & hic est qui à Ioanne dicitur seruus pontificis. Postquam ergo ea quæ necessaria erant significauimus, declaranda sunt quæ vlterius sequuntur. Quę in domo Caiphæ facta sunt, non sunt recitata à Ioanne, eo ꝙ à cæteris dicta essent.

Principes autem sacerdotum & seniores, totúmq; concilium, quærebant falsum testimonium aduersus Iesum, ut eum morti traderẽt, & non inueniebant. Vt illis quidem videbatur, verum testimonium: vt autem rei veritas erat, falsum testimoniũ. Vel etiã quum scirẽt quòd aduersus innocẽtẽ verũ testimoniũ non inuenirent, iam falsum quoque exquirebãt testimoniũ. Volebãt sanè tanquam reum condemnare illum, ideo etiam C
forũ iuditiale effingunt, ac falsum testimoniũ quærunt: ipsi & iudices & accusatores effecti, & studebant eum apud se condemnare: nam apud iudices diffidebant, quòd huius negotij essent reportaturi victoriam.

Quumque multi falsi testes accessissẽt, non inueniebãt. Nam contraria sibi mutuò testabantur. Ait enim Marcus: Et idonea testimonia non erant. Completa est autem & Dauidica *Psal.9.*
prophetia quæ dicit, quæretur peccatum illius & non inuenietur.

Postmodũ uerò accesserunt duo falsi testes & dixerũt: Hic dixit. Possũ dissoluere templũ dei, & in triduo ædificare illud, Dixit, at *Ioan.2.*
non dixit soluã, sed, Soluite: neq; de templo manufacto, sed de ꝓprio corpore. Propter hoc enim etiã hos euãgelista fal-

D sos testes appellauit. Marcus verò ait: Et quidã assurgebãt, & falsum testimoniũ aduersus illum ferebãt, dicẽtes: Nos audiuimus ipsum dicentem, Ego dissoluam templum hoc manufactum, & in triduo aliud non manufactũ ædificabo. Et nec sic idoneũ erat testimonium illorum. Multi siquidem de tali materia testabantur, duo verò concorditer ferebant, quos dixit Matthæus: alij verò duo diuersa loquebantur, propter quod dixit Marcus, quòd non erat idoneum testimonium illorum.

Et surgens princeps sacerdotũ ait illi: Nihil respondes? Cur isti aduersum te testimonium ferũt? Iesus autẽ tacebat. Videns & iudicij forum iniquum: nam latronũ iudicio simile videbatur, & tyrannicum tribunal. Sciens etiam quòd apud huiuſ
E modi frustra responsurus esset, tacebat.

Et respondens summus sacerdos, dixit ei, adiuro te per deum uiuum, ut dicas nobis an tu es Christus filius dei. Adiurauit volẽs eum ad responsionem attrahere: vt hac facta, hunc ex ea cõdemnaret. Addidit autẽ filius dei, quia etiam reges & prophetæ Christi dicebãtur à χρίεσθαι, hoc est vngi. Marcus verò ait, Filius benedicti, siue, dei qui benedict⁹ est & laudat⁹.

Dicit ei Iesus, Tu dixisti. Etiã hic ablata dictione, An, relinquitur, Tu es Christus filius dei. Ait autem Marcus eũ dixisse Ego sum: vtrunq; enim dixit, Tu dixisti & ego sum.
F Sciens ergo quòd non crediturus esset, tamẽ veritatẽ deponit, ne postmodum dicere possent: Si posteaquam adiuratus est confessus fuisset, vtique credidissemus.

† *Veruntamen dico uobis: Amodo uidebitis filiũ hominis sedẽtem à dextris uirtutis* †. *& uenientem in nubibus cœli.* Amodo, hoc est non lõgo post tempore. Significat autem tempus post resurrectionem, Videbitis me qui à vobis interimor sedẽtẽ à dextris virtutis quę est dei. hoc est, breue erit tempus insidiarum quæ in me incitatæ sunt: Paruo enim expleto tempore superior omnibus inimicis meis efficiar.

† Eodem uidelicet throno cum deo & patre. Insuper Venientem quoque secundo suo aduentu in nubibus cœli tanquã deum. Vidébitis autem dixit, non quòd hi eum essent ita uisuri: sed protestatus est & ita uenturus esset: aut ad eos dirigitur sermo qui ex eis crediturí erant. Præterea uerbum, Videbitis, significat etiam Cognoscetis. Dicit autem apud Lucam: Ex hoc tempore erit filius ho-

minis sedens à dextris uirtutis dei. A

Tunc summus sacerdos discidit uestimenta sua dicens, Blasphemauit: quid amplius egemus testibus? Moris erat Iudæis, quũ aliqd triste vidissẽt, vel audissent discindere vestimẽta sua: quod etiam nunc summus sacerdos fecit, tanquã audita blasphemia intolerabili. Et hoc facto, licet inuit⁹, simul prophetauit quòd discindendus esset pontificatus Iudæorum.

Ecce nunc audistis blasphemiam eius. Quid uobis uidetur? Auxit etiam suo dicto accusationem, & blasphemiã vocans, responsum, & prę iudicio damnans eum, & exinde cæteris viã faciens ad eum condemnandum, quasi scilicet manifestato eis delicto, cogens eos ad pronuntiãdam sententiam, vt ita roboretur condemnatio, & ex hoc, tanquam reum Pilato tradant vt interimatur. B

At illi respondentes dixerunt, Reus est mortis. Quod voluerunt statuerunt. Nam corrupta mens, corruptam fert & sententiam, Lucas verò scripsit. quòd duxerunt illum in concilium suum dicentes, Si tu es Christus, dic nobis. Ait autẽ illis, Si dixero vobis non credetis: & si etiam interrogauero, non respondebitis mihi, neque absoluetis. Ex hoc tẽpore erit filius hominis sedens à dextris virtutis dei. Dixerũt autem omnes: Tu ergo es filius dei? Ipse verò ait ad illos, Vos dicitis quòd ego sum. At illi dixerunt, Quid amplius nobis opus est testibus? ipsi enim audiuimus ex ore ei⁹. Verisimile est enim & summum sacerdotem & consessores interrogasse & examinasse eum: rursumq; ipsum & illi & istis respondisse. Quare autem occultè ipsum non occiderunt? G Ne inuidia moti occidisse eum viderentur. Studebant ergo publicè illum tanquam maleficium occidere: perdere nitentes opinionem quam de eo turbæ cõceperant. Ideo etiã petierunt, vt crucifigerẽt eum: & simul cũ eo latrones crucifixerunt. Ediuerso autem factum est quãm illi optauerãt. Nã quia publicè interemptus est, magis resplenduit gloria eius. Rursumq; in sepulchro sigilla, militumq; custodia veritatem magis effulgere fecerunt.

Tunc expuerunt in faciem eius. Horreto cœlum & terra, vniuersaque creatura, in quam faciem, quam intulerunt iniuriam.

Et colaphys eum cæciderunt. Alij autem alapas in facie eius de-

D derunt, dicẽtes, Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit? Quia à multis propheta dicebatur, verberabant eũ tanquam falsum prophetam, facie eius veste cõtecta, ne videret, sicuti Marcus & Lucas dixerunt. Nunc autem cædebant, nunc verò alapas dabãt dicentes, Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit? Est autẽ colaphus verberatio quę in colo fit vacua manu vt somnum ædat: alapa verò in faciẽ datur.

Post iniustam enim condemnationem tanquam abiectũ quempiam & triobolarẽ in medio sumentes, hi quidẽ quic quid in buccam veniebat debacchabãtur in eum, non liberi solum, sed & serui: alij verò omnimodam aduersus eum mouebant insaniam, gaudentiq; animo rabiem euomebant.

Vniuersa autẽ magno animo sustinebat, docẽs nos iniurias tolerare. Et erat apud illos vehemens prauitatis abũdantia, E apud hunc verò tolerantia. Est autem admiratione dignum, quomodo euangelistæ tanquam veritatis amatores, quę etiã maximè probrosa videntur, referunt, & neque Iudã aut Idæos tanquam inimicos cõuitiis lacessunt: neque magistrũ tanquam præceptorẽ, sublimem efferunt, sed quasi nullo moti affectu omnia narrant, ac solius curam habent veritatis, & vbique ad id quod res postulat se conferunt.

CAPVT. LXVI. DE NEGATIONE PETRI.

F PEtrus autẽ sedebat foris in atrio. Et accessit ad eũ una ancillula dicens: Et tu eras cũ Iesu Nazareno. Ille autẽ negauit coram omnib⁹ dicens, Nescio quid dicas. Vide quomodo eum, qui paulo ãte adeo sese iactabat, ĩfirma ãcillula prę ceptorẽ negare fecit, vtpote diuina destitutum gratia.

Quũ autẽ exisset in uestibulũ, uidit eũ altera ancilla, & ait his qui erant ibi, Et hic erat cum Iesu Nazareno. Rursumq; negauit cum iuramento dicens, nõ noui hominem. Heu qualem reddit eũ timor. Non solũ eũ negauit, sed etiã cũ iuramẽto. Exiuit autẽ non extra vestibulũ, sed in vestibulũ, hoc est, priorem atrij partem. Nam Marcus προαυλιον dixit.

Et post pusillũ accesserũt astantes & dixerunt Petro, Vere & tu ex illis es: siquidem loquela tua manifestum te facit. Tunc cœpit

execrari & iurare, quòd nõ nosset hominem. Marcus autem di- A
xit: Nam & Galilæus es, & loquela tua conuenit. Habebant enim quippiam insigne Galilęi in veste, & quasdam præterea idiomatis proprietates. Execrari autẽ est deuouere. Vnde Marcus scripsit ἀναθεματιζειν. Ambo verò hæc, maledictiones inferre significant.

Statimque gallus cecinit. Et recordatus est Petrus uerbi Iesu, qui dixerat ei, Priusquam gallus canat, ter me negabis. Marcus autem dixit, quòd cũ Petrus semel negauit, tunc gallus primùm cecinit: quando verò tertiò negauit, tunc secundò cecinit. Notauit autem hoc, manifestans quòd primum gallicinium non admonuit eum. Rursum autem Lucas scribit, ꝙ postquam gallus cecinit, conuersus dominus respexit Petrũ, per aspectum ad memoriam eum reducẽs. Adeo enim illum B deuicerat timor, vt paulominus fuerit emortuus: quumque gallus non semel tantum, sed & bis cecinisset, neque ita ad sensum redierat, sed opus etiã fuerat saluatoris aspectu. Vide ergo infirmitatem in quam breui tempore tertiò negauerit, & successiuè tres emiserit negationes, non quæstionibus examinatus, sed fortè fortuna in transitu requisitus.

Et egressus foras fleuit amarè. Egressus est foras, ne fortè flens, & ipse apprehenderetur. Fleuit autem, non vtcũque, sed acerbè. Marcus autem dicit, quòd adiiciens fleuit: adiiciens, hoc est incipiens. Ioannes verò hoc, tanquam ab aliis dictum prætermisit. Vidisti peccatum? vide & pœnitentiã. Ob hoc enim peccata & pœnitentiæ sanctorũ scriptæ sunt. Permissus est autem cadere Petrus, non propter dictas tan- C
tum causas, sed etiam vt ignoscere discat his quoque qui labuntur, horum imbecillitatem ex sua cognoscens: nam pastor constituẽdus erat. Et vt magnorum factus operator miraculorum, modestus sit, ac sui casus recordatus, deo rem omnem ascribat. Siquidem & Paulus cum tentationibus per- 2.Cor.12.
missus est pugnare, ne extolleretur, vt ipse ait. Potissimum autem, vt peccatoribus clarum esset pœnitentię exemplum. Si enim cæterorum princeps Apostolorum, qui tales virtutes & viderat & fecerat, tandem in negationem lapsus est: deinde agnito delicto illum pœnituit, & non solum breui tempore maculam omnem abstersit, sed & cęterorum pastor discipulorum creatus est, & multorum ac magnorum opera-

D tor miraculorum appellatus est: nullum qui ceciderit despe-
rare conuenit, sed illico pœnitẽtiam agere, quũ diuitias co-
gnoscat mansuetudinis domini. Et hic quoque obseruandũ,
quòd Matthæus quidem & Marcus scripserunt, primùm fa-
ctam esse à principe sacerdotum interrogationẽ, deinde Iu-
dæorum iniurias, & postmodũ Petri negationes. Lucas verò
primùm Petri negationes, deinde iniurias, postmodũ facto
iam die interrogationes. Illi siquidem non solum ea quæ fa-
cta sunt retulerunt, sed & ordinis rerum gestarum curam ha
buerunt: hic autem facta tantum relatione rerum perpetra-
tarum, ordinis curam non habuit.

Cap.27. *Manè autem facto consilium inierunt omnes principes sacerdo-*
tum ac seniores populi aduersus Iesum, ut eum morti traderent: li-
E *gatumque eum abduxerunt, & tradiderunt eum* Pontio Pilato præ-
Mar.15. *sidi.* Similiter & Marcus & Lucas dixerũt: Ioãnes verò ait,
Luc.23. Ducunt Iesum à Caipha ad prætorium. Erat autem manè, &
Ioan.19. ipsi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur,
sed vt ederẽt pascha. Per totam enim noctem examinauerãt
eum, & nunc transferebant. Sed ô insaniam. Cædem perpe-
trantes & ad mortem tradentes, non putabant se inquinari:
ingredi autem ad tribunal, contaminationem ducebant, cu-
licem liquantes, & camelum glutientes.

CAPVT LXVII. DE IVDAE POENITENTIA.

F *VNc uidens Iudas qui tradiderat eum, quòd dam-*
natus esset, pœnitentia ductus, retulit triginta ar-
genteos principibus sacerdotum & senioribus di-
cens: Peccaui tradens sanguinem innocentem.
Videns quòd ad mortem condemnatus esset
à Iudæis Christus. Oportebat autẽ ante pro-
ditionem pœnitentia duci. Sed talis est diabolus: ante pecca
tum non permittit videre malum, ne sequatur resipiscentia:
postquam autem peccatum omnibus numeris est expletum,
videre permittit, vt mœrore afficiat, & in desperationẽ præ
cipitet. Peccaui, inquit, tradens sanguinem innocentem, vt
effunderetur.

At illi dixerũt, Quid ad nos? tu uideris. Etiã Iudas dicẽs, *Pec-*
caui tradens sanguinẽ innocentẽ, iniustè eũ mori testat⁹ est.

Iudæi quoq; respondentes, Quid ad nos, tu videris: testimo- A
nio eius assenserunt, & veritatem licet inimici confessi sunt
instigante autem furore, omne crimen in Iudam declinãtes,
ipsi affectione iam ebrij, ad cædem Christi impelluntur.

Et *proiectis argenteis in templo recessit, & abiens laqueo se su-*
spendit. Peccatum quidem coram omnibus confiteri, ac pro
iicere argenteos resipiscentiæ fuerũt: laqueo verò se suspen
dere, desperationis. Agnouit siquidem & pœnituit eum, ac
confessus est: veniam autem ab eo qui hanc dare poterat, nõ
requisiuit: neque enim permisit eum diabolus sic pœnitẽtia
duci, quo ad Christum iret in quem peccauerat: sed hũc ante
perfectam pœnitentiam abduxit, vtpote conscientiæ remor
sum non ferentem. Quum ergo ad hunc clementissimum cõ
fugere oporteret, ille ad mortẽ potius confugit, vt à despe- B
rata tristique vita citius liberaretur. Et neq; id continuo as-
sequutus est, prout cupiebat: agnitus enim à quibusdam de-
positus est ne præfocaretur: deinde postquã in secreto quo-
dam loco, modico vixisset tempore, præceps factus siue præ
cipitatus, inflatus, diruptus ac diffusus est medius: & effusa Acto.1.
sunt omnia viscera eius, sicut ait liber Actorum. Quòd si e-
tiam in eo scriptum est, q̃ prædium comparauit de mercede
iniquitatis, non tamẽ hoc fuit post strangulationem, vt qui-
dam putant. Id enim declarans Chrysostomus, agrum figuli
fuisse dicit prædium illud. Triginta siquidem argentei qui-
bus hic paratus est ager, ipsi Iudæ merces erat iniquitatis,
quam aduersus præceptorem perpetrauit. Quid enim huius
proditione iniquius? Intelligamus ergo qui argenti sumus C
amatores, quomodo Iudas & peccatum perpetrauit, & pecu
niæ fructum non accepit, & propriam animam perdidit.

Principes autẽ sacerdotũ acceptis argenteis, dixerunt, Non licet
ipsos mittere in corbonam quia precium sanguinis est. Impuden
ter fatentur precium esse sanguinis siue cædis emptionem.
Corbonas autem erat thesauri repositorium in templo, hoc
est, donorũ receptaculũ. Puto autẽ id fuisse quod dicebatur
Gazophylacium. Gaza enim Romanis diuitiæ appellantur.

Consilio autem inito emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam
peregrinorũ. Propter hoc uocatus est ager ille, ager sanguinis usq;
in hodiernum diem. Multo melius eis fuisset hos in corbonã
misisse; nequaquã enim quod perpetratũ est adeo diuulga-

D tum fuisset. Ipsi verò ad redargutionem fœdi homicidij sui agrum emerunt, cuius nomen tuba clarius, illud publicaret. Neque hoc vtcunque faciunt, sed sumpto inter se consilio: vbique enim consilium ineunt, vt nemo immunis relinquatur. Liber quoque Actorum ait, prædium illud vocatum esse Acheldema †, hoc est, prędium sanguinis. Hic itaque est ager de quo ille liber loquitur.

† † † *Syris enim* חקל *hacal agrum sonat, &* דמא *dema sanguinem, & ita dicit se legisse Munsterus in Græcis & uetustis latinis exemplaribus.*

Tunc impletum est quod dictum est per Ieremiam prophetam dicentem, Et acceperunt triginta argenteos precium appreciati, quem E *appreciauerunt à filiis Israel, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi dominus.* In libro quidem Ieremiæ qui cõmuniter legitur, hoc scriptũ non est †, restat ergo vt in apocrypho eius † scriptũ sit. Acceperũt ergo summi sacerdotes precium Christi pretiosissimi, quem æstimauerunt qui sunt à filiis Israel, videlicet Israelitæ. Dicit autem eosdem summos sacerdotes, quando ad eos dixit Iudas, Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos Constituit mihi, hoc est, dixit mihi dominus.

† † *Verisimile etiam est postmodum abiecta hæc esse ab eo libro qui legitur, dolo ac malitia Iudæorum, sicut etiam in multis aliis uerbis factum est.*

Ab hoc apocrypho dicit Origenes locum hunc posse peti. Quin & Hieronymus hunc enarrans locum, ait Iudæum quendam fa- F *ctionis Nazarenæ exhibuisse sibi Ieremiam apocryphũ, in quo hæc erant ad uerbum, ut ab euangelista citantur.*

Iesus autem stetit coram præside. Vbi eum adduxissent ad prætorium, dicit Ioannes, quòd exiuit ad eos Pilatus, & ait, Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc? Responderunt & dixerunt ei, Nisi esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Dixit ergo eis Pilatus, Sumite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum, & cætera. Illi itaque tradiderant eum Pilato ad interficiendum, non ad inquirẽdum. At ille non tulit, vt priusquam perquireret occideretur: ideo discere vult quæ sit accusatio. Ipsi autem fiduciam de seipsis non habentes, accusationem quidem non dicunt, sed respondent: Nisi esset hic malefactor nõ tibi tradidissemus eum, vtpote qui nihil iniustè agimus. Pilatus verò grauiter ferẽs, & ipsum occidere vellent absq; sua inquisitione interfectionẽ eis permittit. Itaq; spe sua frustrati, iã inuiti etiã accusant eũ, de his quę scripsit Lucas, qui ait, Cœperunt autem illum accusare dicentes: Hũc inuenimus peruertentẽ gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, dicentem se Christum regem esse. Et vide dolum ac malitiam. Volentes enim Pilati iram exacuere aduersus Christum, & adducere quò eũ citius occideret, defectionis ac tyrannidis crimen huic affingunt. Simul etiam vt timens Cæsarem Pilatus, etiã si vellet, hunc à morte eripere nõ posset.

Et interrogauit eum præses dicens: Tu es rex Iudæorum? Iesus autem ait illi: Tu dicis. Istud, Tu dicis, &, Tu dixisti, aliaque huiusmodi, similis cuiusdam sunt rationis irreprehensibilis B plenæque modestiæ. Ioannes de hoc quoq; capite latius scribens ait, quòd ingressus est rursum in prætorium Pilatus: & vocauit Iesum, dixitque ei, Tu es rex Iudęorum? Respondit ei Iesus: A temetipso tu hoc dicis: an alij tibi dixerũt de me? Respondit Pilatus, Nunquid ego Iudæus sum? Gens tua & pontifices tradiderunt te mihi. Quid feciſti? Respondit Iesus: Regnum meum non est ex hoc mundo, si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri vtique mei decertarent, ne traderer Iudęis, nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit ergo ei Pilatus: Nũ itaque rex es tu? Respõdit Iesus, Tu dicis quod rex sum ego. Pilat° ergo audita de defectione & tyrannide accusatione, ac timens, priuatim eum interrogauit, C secretius aliquid ab eo dicere cupiens. Christus verò rursus eum interrogauit, A temetipso tu hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me? non quòd ignoraret, sed obiurgans eum, quòd accusatores simul præsentes esse non faceret: neque cogeret eos vt signa defectionis exhiberent, quò magis cõfunderentur. Pilatus autem dicit, q̃ hoc à semetipso nõ diceret: Num ego Iudæus sum vt res tuas cognoscam? Qui gẽtis tuæ sunt tradiderunt te mihi, & horum primi magisque honorati, & ipsi hoc dicunt. Deinde interrogat. Quid feciſti, quòd de talibus te accusent? Et deinde soluit Christus tyrãnidis suspitionem, dicens regnum suum nõ esse ex mundo hoc: & Pilatum timore soluit. Ponit autem & considerationem, quæ & hoc demonstret. Nam regnũ quod ex hoc mundo est, in mi-

D nistris habet fortitudinem: huius autem regnum, quum cæleste sit, à seipso robur obtinet. Dicēs verò, Regnum meum non est ex hoc mundo, non detrahit regno mundano suam fortitudinem, sed ostendit quòd suum non sit vt regna mundi huius, ministris indigens, timoriq; subiectum, ac finem capiens. Deinde egressus Pilatus tentauit liberare eum. Ait enim Lucas quòd dixerit ad principes sacerdotū & turbas: Nihil inuenio noxiæ in hoc homine. At illi inualescebant dicentes, Commouet populum docēs per vniuersam Iudæā, exorsus à Galilæa vsque ad hūc locum. Pilatus audita Galilæa, interrogauit vtrum homo Galilæus esset. Et vt cognouit quòd ad Herodis ditionem pertineret, remisit illū ad Herodem, qui & ipse Ierosolymis erat in illis diebus, & cętera.

E Pilatus itaque quum audisset à Christo de regnò ipsius quòd ex mundo hoc non esset: & cognito quòd non haberet apparatum aliquem tyrannicum siue insigne terreni regni: & cognoscens non esse probabilem accusationem: inculpatum eū declarauit. Ipsi verò quum dictarum accusationum signa nō possent ostendere, ad alteram digrediuntur accusationem dicentes, Commouet siue perturbat populum, docens. Et quidem quod doceat astruunt: non dicūt autem quid doceat, ne rideantur. Vbi autem fecisset Herodes quę refert Lucas, rursus eum remisit ad Pilatum, insequentibus etiam principibꝰ sacerdotum ac scribis, & aduersus eum vociferantibus. Pilatus verò conuocatis principibus sacerdotū & magistratibꝰ, ac plebe, dixit ad illos: Nam id quoq; refert Lucas: Obtulistis mihi hunc hominē, tanquā auertentē populū: &

F ecce ego corā vobis, quū inquisissem, nihil inueni criminis in homine isto ex his de quibꝰ accusatis eū: sed ne Herodes quidē: Nā remisi vos ad ipsum: & ecce nihil dignum morte actū est ei. Correptū ergo ipsum absoluam: Correptionem hic vocans mediocrem flagellationem, ad solatium & represſionem iræ illorum, vt visi illum deuicisse cohiberētur ab vlteriori insania. At illi nec sic in aliquo minus efferati, immobiliter ad id spectantes, vt velociter interficeretur, rursus oblatrant.

Et quum accusaretur à principibus sacerdotū & senioribus, nihil respondit. Quum enim vehementer ad eius cædem insanirent, nec omnino reuocari possent, sciebat frustra dandam iri deinceps omnem responsionem.

Tūc dit illi Pilatus: Nō *audis quāta aduersum te dicūt testimonia?* Hoc ait cōcitans eum vt respōderet, ac sic liberaretur: sciebat enim ꝙ facilè posset illorum diluere calumnias. A

Et non respōdit ei ad ullum uerbum. Deinceps enim superfluum fore ducebat responsionem quæ ipsi daretur, quum non posset illos comprimere. Siquidem malum oderat Pilatus: & eum maximè optasset liberare: verùm quum mollis esset, illorum cedebat affectionibus.

Adeo ut miraretur præses supra modū. Admiraretur quomodo demōstraret tantā māsuetudinem: quomodo quū respondere posset, illósq; cōfūdere, volūtariè sileret ac sustineret.

In festo autem consueuerat præses absoluere turbæ unum uinctū quem uoluissent. Habebant autem tunc uinctum insignem qui dicebatur Barabbas. Quum ipsi ergo congregati essent, dixit eis Pilatus, Quem uultis absoluam uobis, Barabbam, an Iesum qui dicitur Christus? In festo paschæ videlicet. Ait enim Ioānes dixisse Pilatum: Est autem consuetudo vobis, vt vnum absoluam vobis in pascha. De Barabba verò manifestius dicit Lucas ꝙ propter seditionem quandam factam in ciuitate & cædem coniectus erat in carcerem. Pilatus ergo quum non posset tanquam innocentem liberare Christum, tentauit eum saltē vt iudicio damnatum donare ipsum festo. B

Sciebat enim ꝙ propter inuidiā tradiderāt eū. Sciebat hoc, & sperabat ꝙ nequaquā præponerent ei homicidā Barabbam. Propter hoc ergo sumpta fiducia interrogat, Quem vultis absoluā vobis? Vt aūt dicit Marcus, ante interrogationē quū acclamasset turba cœpit petere, sicut semper faciebat eis. Petere videlicet vt fieret sicut semper faciebat eis. Erat autem petitio, vt vnus ex vinctis absolueretur turbæ. Vnde nactus occasionem Pilatus, tentauit, vt dictum est, & interrogauit. C

Sedēte aūt eo pro tribunali, misit ad eū uxor eius dicens, Nihil tibi cū iusto illo, multa enim passa sum hodie in somnis ꝓpter ipsum. Ipse quidem huiusmodi somniū non viderat, vel tanꝙ indignus, vel quia taciturus fuisset, vtpote iudex, vel quia fides ei adhibita nō fuisset, quasi id ad eū liberandum effingenti. Vxor autē potius videt, vel tanꝙ melior, vel tanꝙ apud Iudæos fide dignior: vt huic quasi nō suspectę fidē habētes, refrenarētur. Nec videt solum, sed & patitur, hoc est, tormento afficitur, vt yxoris cōpassione, illis etiā non acquiescen-

tibus, vir eius prohiberet cædē. Nihil tibi cū iusto illo, hoc est, nihil contentiosum sit inter te & illum, abstine ab illo. Notandum est autem, ꝙ σήμερον hodie de nocte dicitur.

Principes autem sacerdotum & seniores persuaserunt turbis, ut peterent Barabbam, Iesum uerò perderent. Homicidæ homicidam ei qui vitam tribuit præposuerunt: nec simpliciter homicidam, sed insignem siue diuulgatum in malitia: adeo inflammauit eos inuidia. Corrupti autem ipsi, corruperunt & turbas, vt ille quoque fraudis suæ pœnas luerent. Marcus verò dicit, quòd concitauerunt siue agitauerunt turbam.

Respondens autem præses dixit eis, Quem uultis ut de duobus uobis absoluam? Primùm interrogauerat, sed antequam respondisset occupatus est ad suggestionem vxoris suæ: itaq; nunc rursus interrogationem repetit.

At illi dixerunt, Barabbam. Sicut edocti erant.

Ait illis Pilatus, Quid igitur faciam de Iesu qui dicitur Christus? Spe frustratus rursum de eo interrogat, ponens rem in illorum potestate: ita obsequio illos captans ac mitigans: ipsi tamen æquè truces permanent.

Dicunt ei omnes, Crucifigatur. Omnes non turbæ solum, sed & principes sacerdotum & seniores. Nec dicunt, Occidatur, sed, Crucifigatur, vt mortis quoque genere maleficū eum esse conuincant.

Præses autem dixit, Quid enim mali fecit? Quum placare eos non posset, apertè contradicit.

At illi uehementer clamabant, dicentes, Crucifigatur. Vehementer, hoc est, vehementius, ita enim scripsit Marcus. Lucas autem dixit, ꝙ instabant vocibus magnis postulantes, vt crucifigeretur. Et inualescebant voces eorum ac summorū sacerdotum.

Videns autem Pilatus quòd nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, sumpta aqua abluit manus coram turba dicēs, Innocens ego sum à sanguine iusti huius, uos uideritis. Manus aqua purgauit, ostendens ꝙ purus esset, & non particeps cędis. Nam id Iudaici moris erat, hoc modo protestari eos qui nollent alicuius cædi communicare. Ait enim & Dauid, Lauabo inter innocentes manus meas. Psalm. 25.

Et respondens uniuersus populus dixit, Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Sanguinem vocant sanguinis cōdemnationem. O scelestam vocem, ô extremam audaciam. At qui non solum aduersus seipsos, sed etiam aduersus filios suos trahunt imprecationem. Christus verò & de eis, & de filiis eorum resipiscentes suscepit: nec solum huiusmodi liberat imprecatione, sed & mille bonis dignos ducit. Nam & Paulus ex eis erat, & innumeri eorum qui postmodum Ierosolymis crediderunt.

Tunc absoluit illis Barabbam, Iesum autem flagellis cæsum tradidit ut crucifigeretur. Marcus dixit, ꝙ volens populo satisfacere. Lucas verò, quòd adiudicauit fieri petitionem eorum. φραγέλλιον autem (quod nos flagellum dicimus) verber erat è funiculis aut loris cōtextum, quo dorsa condemnatorum verberabant. Flagellationem verò manifestauit dicens, Accepit Pilatus Iesum & flagellauit. Hæc autem fecit, vt rigorem insaniæ Iudæorū arte retraheret, vt visa iniuria quę in eum facta esset, auditaq; sententia qua eum tradiderat voluntati eorum, vt dixit Lucas, siue vt crucifigeretur. Nam hæc eorum voluntas erat, mitigarent iram, ac vel serò tandem venenum euomerent. Propter hoc enim etiam quæ sequuntur fieri permisit, videlicet vt circundarent ei chlamydem, & imponerent coronam, daréntq; arundinem, ac reliquam explerent illusionem.

Tunc milites præsidis accipientes Iesum in prætorium, congregauerunt ad eum uniuersam cohortem: & exuerunt eum, ac circundederunt ei chlamydem coccinam, & coronā de spinis contextam imposuerunt super caput eius, arundinémq; in dexteram eius. Chlamydem hanc Marcus dixit purpuram: Ioannes verò vestem purpuream. Erat autem vestis purpurei coloris. Matthæus autem absque differentia, coccinam vocauit huiusmodi tincturam, vtpote purpuræ similem. neque enim vera erat purpura. Quia autem rex Iudæorum dictus erat, ideo tanquam regi illudebant, purpura illa circundantes pro veste purpurea: & coronam de spinis contextam superponētes pro diademate: ac arundinem pro sceptro in manum porrigentes: & ita quanquam nolentes, veritatem figurauerunt.

Et genu flexo ante eū illudebant ei dicētes, Aue rex Iudæorum: quúmq; expuissent in eū, acceperūt arundinem, & percutiebant caput eius. O incōparabilis patientia, ô innocentia quæ omnem superat sermonem. Ioannes autem dicit ꝙ etiam dabāt

D ei alapas. Omnem enim inferebant ei sceleſti iniuriam, rem gratam Iudæis dei oſoribus exhibere cupientes. Ipſe verò Ioannes quæ ab hinc ſequũtur ſcripſit, tãquam ab aliis prætermiſſa, dicens, Exiuit ergo iterum foras Pilatus, & ait illis, Ecce adduco vobis eum foras, & cætera quæ ſequuntur vſq; ad eum locum, Tunc ergo tradidit eis illum vt crucifigeretur. Apparet itaq; ꝙ bis eum tradiderit vt crucifigeretur: ſed primùm quidem in ſimulatione propter ſupradictã cauſam. Quia verò poſtq̃ omnia excogitaſſet, vidit eos omnino immobiles, tandẽq; audiuit ab illis, Si hũc abſolueris, non es amicus Cæſaris. Quicunq; ſe regem facit, contradicit Cæſari: tunc iam in veritate tradidit eum illis vt crucifigeretur. Ideo quoq; primùm ſimpliciter tradidit eum: ſecũ

E dó verò tradidit eum illis. Mille itaq; modos excogitauit Pilatus, vt Chriſtum omni pœna liberaret, & omnino ne occideretur laborauit. Verùm oportuit eum fortius more iudicis reſiſtere, nec iniuſtis aſſentire: aut eum prodere, qui ab ipſomet Pilato teſtimonium acceperat, ꝙ mortis noxia carebat. Quòd enim potuerit eum non tradere manifeſtum eſt ex eo, quod ipſe dixit, Neſcis ꝙ poteſtatem habeam crucifigendi te, & poteſtatem habeam abſoluẽdi te? Ideo etiã Chriſtus à condẽnatione eum non abſoluit, dicens, Qui tradidit me tibi maius peccatum habet: Maius videlicet q̃ ſit tuum. Neq; enim ſermo de tyrãnide liberat eum: oportebat enim cùm id audiſſet, vt accuſatores aduocaret, ac demonſtrationes inquirere, & quæcunq; tyrannidis ſigna eſſent, vtpote ſi

F exercitum conſcriberet, ſi pecunias colligeret, ſi arma fabricaret, & ſi quid eſt huiuſmodi. Ille autem ſtatim vt audiuit, ignauiter timuit, & indiſcuſſam relinquens talem accuſationem perſuaſus eſt & perculſus. Quantò enim duriores erant Iudæi & audaciores, tantò ille mollior erat ac timidior, & ideo leuis, facilèq; mobilis. Quære quoq; enarrationem eorum, quæ (vt dictum eſt) à Ioanne proponuntur. Plurimùm enim conferunt ad ea quæ propoſita ſunt.

Et poſtquam illuſerunt ei, exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum veſtimentis ſuis, abduxerúnque eum ut crucifigeretur. Ex quo chlamyde eum exuerunt, vtique etiam coronam depoſuerunt. Ioannes autem dicit, quòd aceperunt Ieſum, & duxerunt in prætorium: Iudæis & hoc optantibus, vt in-

de eductus condemnatus videretur. A

Exeuntes autem inuenerũt hominem Cyrenæũ nomine Simonẽ. Hũc coegerunt ut tolleret crucẽ eius. Marcus quidẽ addidit, Patrem Alexandri & Rufi. Lucas autẽ, Venientẽ ab agro. Ioannes verò dixit, Baiulans crucem ſuam exiuit. Primùm ſiquidem impoſuerunt ipſi crucem tanq̃ condẽnato, & baiulans eam, exiuit. Deinde Simoni obuiant: hunc coegerunt vt eã tolleret. Lucas verò inſuper addidit, ꝙ ſequebatur eum magna multitudo mulierum, quæ etiam plangebant & lamentabantur eum. Conuerſus autem ad illas Ieſus dixit, Filiæ Ieruſalem, ne fleueritis ſuper me, ſed ſuper vobiſipſis flete, & ſuper filiis veſtris: quoniam ecce venient dies, & cætera. Dicens ne fleueritis ſuper me, hoc eſt, propter me, ſed propter voſipſas, & propter filios veſtros: quia ecce venient B dies: ſignificauit dies captiuitatis Ieroſolymorum.

Quúmq; uenissent in locum qui dicitur Golgotha. † Hic locus ciuitati propinquus erat, ſicut ſcripſit Ioannes. †

† גולגלת *gulgoleth, hoc eſt, caput aut cranium, ſiue caluaria: quanquam Munſterus aſſerit eſſe Chaldaicum ac dici* גולגלתא *golgoltha, & ita dicit ſe inueniſſe in uetuſtis exemplaribus latinis. Nam Chriſtus uſus eſt inquit lingua uulgari inter Hebræos, quæ tunc Chaldæa erat, ſeu Syriaca magis quàm Hebræa.* †

Quod eſt Caluariæ locus. Quod videlicet nomen Golgotha dictum ſiue verſum ab Hebraica lingua in Latinam, eſt & dicitur, Caluariæ locus. Aiunt autem quidam ibi Adam mortuum eſſe ac iacere: & diſpoſitum eſt, vt vbi vetus Adam cecidit in mortẽ, ibi etiam noui Adam trophæum erigeretur C contra mortem, dico ſanè crucem.

Dederũt ei ad bibẽdum acetum cum felle mixtũ: quúmq; guſtaſſet, noluit bibere. Marcus autem dicit, ꝙ etiam dederũt ei ad bibendum vinũ myrrha mixtum: at ille non accepit: vtrũq; autem obtulerunt ei ludẽtes, & tanquam animo deficiẽtem refocillantes. Aceto itaq; fel miſcuerunt, vt acrius fieret, & amarius: hæc autem manifeſtant Iudæorum acerbitatem, & amaritudinem: nam ipſa etiam myrrha amariſſima eſt. Sed prædicta quidem priuſquam in crucem aſcenderet, obtulerunt ei ſicut Matthæus & Marcus dixerunt: Poſtquam verò aſcẽdit, ſolum acetum vt hi ipſi rurſus ſimúlq; Lucas ac Ioannes dicunt. Obſeruandum eſt autem, quòd quum vinum

D myrrha mixtum, tanquam intẽpestiuum non accepisset, nũc
myxturã aceti & fellis gustauit propter solum fel: vt cõple-
Psalm.68 retur quod dictum est, Et dederunt in escã meam fel: crucifixus verò solum acetũ potandum accepit, propter id quod
sequitur, Et in siti mea potãdum dederũt mihi acetum. Atqui in vno & eodem, fel & acetum gustauit, & in vno & eodem videtur terminũ accepisse vtrũq; dictum. Verùm quia
scriptum est, In siti mea: nõ sitiebat autem priusquam in cru
cem ascẽderet, sed postq; ascẽdisset. Ait enim Ioannes, Intuitus Iesus q̃ omnia iam cõsummata essent, vt cõpleretur scriptura, dicit: Sitio. Primùm siquidem à seipsis ipsi dictas po-
tiones lusus gratia obtulerãt, vt diximus. Postmodum autẽ audito q̃ sitiret, produxerunt acetum. Sed cùm scriptum
E sit, Dederunt in escam meam fel, siue vt ederem: quomodo idem fel ipsi dederunt vt biberet? Arbitror fragmenta aridi fellis in aceto emollita fuisse: vt acetum quidem loco vini
esset, illa verò fragmenta pro buccella panis. Et præcipuè sanè potum dederũt, cõsecutiuè verò etiam cibum. His enim qui animo destituũtur, vinum præbere solemus, iecto pane: vt primùm bibentes, postmodum etiam possint edere. Quòd si non ita intellexerimus, non inueniemus alibi datũ ei fel in cibum. Nisi quis fel, anagogicè interpretetur, amaritudinem quam ei in cibum dederunt, hoc est, loco cibi eius, quotidie eum irritantes, & ad iram prouocantes.

Quumq; crucifixerunt eum, diuiserunt uestimẽta eius, sortẽ mit-
F *tentes.* Proxima his ait & Lucas: Marcus autẽ dixit, Mittẽtes sortẽ super illa quis quid tolleret. Sed hi quidẽ euãgelistæ simpliciter & indistinctè scripserunt, q̃ diuisa sint, quòdq; sortem miserint: Ioãnes verò manifestius de hac re scribẽs ait: Milites ergo cùm crucifixissent Iesum, acceperunt vesti
menta eius, & fecerunt quatuor partes, vnicuiq; militi partem: & tunicam. Erat autem tunica incõsutilis, à summo cõtexta per totum. Dixerunt itaque inter seſe, Ne scindamus
Psalm.21. eam, sed sortiamur de illa cuius sit. Vt scriptura compleretur, quæ ait, Partiti sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meam miserũt sortem. Sola ergo Christi vestimenta diuisa sunt, cùm tamen latronum vestimentis essent viliora: vt Dauidica prophetia quæ de his erat compleretur. Siquidem in
his quoque subsannantes, quasi regis vestimẽta essent ea diuiserunt:

uiserunt: & ita ordinatũ est vt prophetia quę de his fuerat, A
vt dictũ est, compleretur. Et vestimenta quidẽ diuisa sunt:
de tunica verò inconsutuli, quam prophetia ἱματισμὸν appellauit, sortẽ miserunt. Sed quot fuerint vestimenta nullus euangelistarũ significauit. Ideo quidã fuisse dixerunt quin-
que, quatuor quidem, quatuor militibus diuisa: quintũ verò Nota.
tunicam inconsutilem. Videtur autem incredibile dictũ, eo
quòd indecens saluatori fuisset: nemo, enim, ne aliorum qui
dem hominũ tot vestibus induitur. Cõiectantes ergo dicimus, nec procul fortasse ab eo quod congruũ est, tria fuisse
uniuersa: vnum quidẽ fuisse tunicam corpori applicatã in
modum subuculæ: dico sanè tunicam hãc inconsutilem: alterum autem quo super primum vestiebatur: & tertiũ exte
rius indumentum. Hãc verò tunicam è traditione patrũ accepimus opus fuisse dei matris à superioribus partibus cõtex B
tam, veluti sunt apud nos capitis aut pedũ hyemalia operimẽta. Vnde commodè de ea allegoricè loquũtur qui dicũt
solũ id quod à dei matre sumptũ est corpus, desuper fuisse
contextum: hoc est, à cœlo coaptatã sibi habuisse diuinitatem: vel à deo fuisse in rerum natura productum, & nõ à se-
partes fecerũt dissecantes ea. Siquidem quũ de inconsutili
tunica dixissent, Ne scindamus eam: significauerunt, quòd
reliqua sciderant. Neque enim tanquam preciosa diuiserũt
ea, vt à faciendis partibus abstinerent, sed illudentes, vt præ
dictum est. Et hi quidem ignominiosè quæ preciosa erãt di C
uiserũt: per quę talia facta sunt miracula, sed tunc virtus eorum detinebatur. Quidam verò dubitant, quomodo Chri-
stus qui legem dedit Apostolis, ne duas possiderent tunicas
ipse plures inuentus est possidere? Quibus respondẽdũ est,
quòd ipse quoque vnicam habebat tunicã, quæ corpori adhærebat: cætera enim tunicæ nõ erãt, sed pallia. Propriè enim χιτὼν (quod nos tunicam vertimus) dicitur quę intima
est vestis. Et de his quidem ita. Considera verò totum sal-
uatoris corpus iniuriis affectum. Caput quidem per spineã
coronam, & arundinis percussionem, faciem per sputa, ma-
xillas autem per alapas, os verò per fel & acetum, aures per
blasphemias, collũ per colaphos, dorsum & pectus flagellis
& verberibus, manus autem & pedes clauis, latus verò lan-

D cea,veluti scribit Ioānes, cæteras quoque partes chlamydē ac nuditate,& vt semel dicam,totum corpus,quod in cruce spectaculo est expositū. Quando ergo blasphemię nobis in geruntur,aut contumelia afficimur,siue spectaculo exponi mur:hæc considerantes,omnem abiiciamus ab anima tumo ris flāmam:cogitātes simul,quòd ipse quidē deus erat, nos autem homines:ipse dominus,nos autē serui:ipse sine pec cato,nos autē peccatores:ipse à seruis patiebatur, nos autē à cōseruis:ipse propter nos,nos autē propter nosipsos:ipse quidem spectantibus Iudæis,Romanis,& Græcis,nos verò coram paucis,etsi coram pluribus,at non tam multis.

Et sedentes seruabant eum ibi, Custodiebant eum ne à quoquam deponeretur.

E *Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptā: Hic est Iesus rex Iudæorum.* Causam,ob quam esset crucifixus:illā enim in tabula inscriptā superposuit Pilatus,vt ab omnib⁹ legi posset,& qui prę sentes erant,& qui præteribāt. Marc⁹ sanè dicit,Et erat inscriptio causæ eius scripta, Rex Iudæo rum.Lucas verò: Erat autem & inscriptio scripta super eū literis Græcis & Latinis ac Hebraicis:Hic est rex Iudęorū. Hoc autē tribus inscriptum est linguis,eo quòd tunc multi ad ciuitatem venerāt Iudæorum Græci ac Latini. Ioannes verò dicit: Scripsit autem & titulum Pilatus,posuitq; super crucē. Erat autem scriptū. Iesus Nazarenus rex Iudæorū. Hunc ergo titulum multi legerūt Iudęorum,quia prope ci uitatem erat locus vbi crucifixus est Iesus:& erat scriptum F Hebraicè, Grę cè & Latinè, Dicebant ergo Pilato pōtifices Iudæorum,Noli scribere,Rex Iudæorum,sed,quod ille di xerit,Rex sum Iudæorū. Respondit Pilatus, Quod scripsi, scripsi. Titulus itaque apud Romanos causa dicitur†. Scri psit ergo Pilatus dictam causam:instituitque vt scripta, cū ctis nota fieret, ne possent sua malitia Iudæi Christo aliam causam affigere,aut diuulgare:simulq; & hos notauit & illi patrocinatus est,quòd propter inuidiam esset crucifixus. Quum autem literæ in altum positæ regnum eius clarè pro mulgarent,conantur pontifices Iudæorum inscriptionē in uertere,dicentes Pilato, Noli scribere,Rex Iudæorum, no vera videatur inscriptio:Sed quòd ille dixerit,Rex sum Iu dæorum, vt ille mendax appareat:sed nequaquam persua-

serunt ei. Respondit enim. Quod scripsi, scripsi: hoc est, A quod scriptum est non immuto. Iuxta diuinam autem omnino prouidentiam titulus super solam Christi crucem positus est. Quum enim tres cruces simul terra tunc obruerē tur multis temporibus, requisita postmodum domini crux, à titulo potissimum fuit cognita.

† *Hinc apparet autorem nostrum nec latinè calluisse. Dicitur enim titulus à tueor scriptura nidelicet libro statuæ, aut cuiquam alij appositа: quæ autorem aut eum cui apponitur à plagiariis, uel aliis quibusuis.* †

Tunc crucifiguntur cū eo duo latrones,unus à dextris,& alter à sinistris. Et hoc Iudæorum opera factum est,vt in medio duorum maleficorum pēdens, & ipse maleficus putaretur: B vtque participatio supplicij, participem quoque eū prædicaret maleficij. Ob hoc siquidem eū cunctis videntibus pu blicè crucifixerūt. Dicit autem Lucas quòd stabat populus spectans,vtque militum manibus crucifigeretur laborās,& modis omnibus faciens,vt praua de eo opinio apud omnes diffunderetur. Completa quoq; est hic Iesaię prophetia quę *Iesa.53.* dicit, Et cum iniquis deputatus est. duo verò latrones,duos populos ænigmaticè figurarūt, veterem scilicet ac nouum: horum siquidem ille blasphemiis eū appetēs mortuus est: hic autem deum in fine tādem hunc agnouit.ipse verò medius inter hos pependit:vtpote medius effectus inter vet⁹ nouumque testamentum.

Qui autem præteribāt,conuitia iacebāt in eum,mouentes capita sua,& dicentes, Tu qui destruis templū,& in tribus dieb⁹ ędi C *ficas,serua temetipsum:si filius dei es,descende de cruce.* Qui præteribant,putà illa via Iudæi.Marcus verò ait quòd dice bant,Vah qui destruis,&c. Est autē οὐὰ irridentis ac subsan nantis aduerbium(quod in vah,vertimus)Hęc autē ei qua si mendaci dicebant suggillantes.

Similiter autem & summi sacerdotes illudentes cum scribis & se nioribⁿ dicebāt, Alios saluos fecit, *seipsum nō potest saluū facere.* Similiter,propter blasphemiam dicit. Nam & hi quoq; bla sphemiis eum appetebant, etsi aliis verbis. Dixerunt autē, Alios saluos fecit:miracula eius calumniātes,tanquam præstigiis facta fuerint.

Si rex Israel est,descendat nunc de cruce,& credemus in eum.

D Hoc dicebant propter tituli inscriptionem. Quum enim nō potuerint eam subuertere, falsam nitūtur illam arguere, eo ꝙ sibi impossibilia quæsierit. Et vtique descendisset, si ipsi crediturī fuissent.

Confidit in deum: liberet nunc eum, si uult eum. Dixit enim: Filius dei sum. Quod prædixit Dauid in persona eorum, hoc ipsi nūc dicunt, huiusmodi prophetiam ad finem perducentes.

Psal.25. Scriptum est enim, Sperauit in dominū, eripiat eū, saluum faciat eum, quoniam vult eum. Dicebāt ergo conuitia iactā tes, Cōfidit in deum, tanquā filius eius? seruetur ab eo. Hoc autem dicebant, non quòd deus eū seruare non posset, sed quòd non esset ipse dei filius, vt ipsi putabāt. Sed ô sceleſti ac pessimi: ergo nec prophetæ erant prophetæ, aut iusti, ex

E quo deus illos à periculis non eripuit. Verùm & prophetæ & iusti erant, nec minus tamen periculis subiacuerunt secundum variam dispensationem,

Id ipsum autem & latrones qui crucifixi erant cū eo, exprobrabant ei. Id ipsum, id est eodem modo. Non enim Iudęos tā tum inflammauit diabolus, sed & Romanos milites furore agitauit, & ipsos etiam latrones, quāquā cum eo crucifixos aduersus eum exacerbauit. Matthęus itaque & Marcus v trunque aiunt exprobrasse ei. Lucas verò vnum quidem co uitiis illum agitasse dicit, alterum autem blasphemantē magis increpasse. Primū siquidem ambo propriorum obliti la borum ex crudelitate exprobrabant ei, vtpote & ipsi Iudęi.

F Fortè autem etiam id in gratiam Iudęorum faciebāt, vt pro pter hos ipsos deponerent. Postmodum verò alter pœniten tia ductus est: tum quidem Christi signa ad memoriam re uocans, eiusque conuersationem inculpatam: tum verò audi to quod etiā pro his qui ipsum crucifigebant intercessisset, veluti scripsit Lucas: videns præterea & aerem prętera ram obscuratum.

A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super uniuersam terram usque ad horam nonam. Post petulantiæ ac scommatum la tietatē id factum est, vt quiescente iam furore, aliquid à mi raculo lucrifieri posset. Admirabilius enim erat hęc facere eum qui in cruce pendebat, quàm à cruce descēdere. Quod si hæc eum facere non suspicabantur, sed quod deo hæc ope rante prouenirent, timere sanè oportebat, intelligere quòd

propter hunc ad iram commotus esset. Neque enim dicere A potuerunt, ꝙ solis eclipsis secundum naturam esset: Nam ip sa & in vno temporis accidit momento, & in vna parte terræ, & non in decimoquarto die lunæ: hæ verò tenebræ & ad tres horas perseuerarunt, & super vniuersam terram: & decimoquarto die lunæ, quando impossibile est secundum naturam contingere solis eclipsim.

Circiter horam uerò nonam clamauit Iesus uoce magna, dicens: Eli Eli lama azabtani, hoc est, deus meus deus meus ut quid dereliquisti me? Dauidicum est verbum. Hebraicè autem ipsum Psal.21. clamauit, vt solis Hebræis notum fieret, qui soli Dauidica nouerant. Marcus verò Eloi Eloi scripsit. Significat autem † Eli deus mi. Eloi verò, Deus meus †. Clauorum ergo dolo- B ribus depressus, ait: Deus meus, deus meus, vt quid dereliquisti me? hoc est, propter quid me dimisisti vt sustinerē dolores. Hoc autem dixit, confirmans ꝙ sicut in veritate humanam assumpsit naturam, ita quoque verè crucifixus est, & non phantasticè prout multi hæretici delirarūt. Neq; enim nisi dolens ita clamasset. Potest autem & aliter dici, ꝙ iam pro hominibus moriēs in persona generis humani, dicta clamauit voce. Ait enim Gregorius Theologus, ꝙ in seipso figurat quod nostrum est: nos siquidem primùm derelicti eramus ac despecti: deinde nūc assumpti ac seruati sumus illius afflictionibus.

† *Vide obsecro quanta sit miseratione dignus qui in ignota uersatur lingua.* Quanquā enim apud Marcū scriptorū incuria legatur C Eloi Eloi: apud quē etiā eadem causa pronomē Meus, semel tantum ponitur, haud dubiū tamen est quin uterque aut Hebraicis aut Græcis literis scriptū reliquerit, quod psalmo uicesimoprimo dixit Dauid: puta אלי אלי למה עזבתני Eli Eli lama azabtani: Deus meus, deus meus, quare dereliquisti me. Munsterus tamē dicit in uetustis exemplaribus Græcis ac Latinis se incorruptam inuenisse dictionem Chaldaicam שבקתני Sebactani: Nam à reditu Iudęorū è captiuitate Babylonica ad Christum natū uix, 515. anni interceserunt, & ita uulgo adhuc Chaldaicè magis quàm Hebraicè loquebātur. Itaque Christus sermoni uulgi suum accōmodabat sermonē.

Quidā autem ibi adstantium quū audissent, dixerūt: Eliā uocat iste. Milites hi erāt Romani, vocem Hebraicā ignorantes.

Statimque currens unus ex eis quum acceptā spōgiam implesset

D *aceto, imposuit arundini, dabátque ei vt biberet.* Hoc etiam ludens fecit ad modum consolantis, sicut & præcedentes: aut etiam vt aceti acerbitas, additio fieret illi doloris.

Cæteri verò dicebant: Sine, videamus an veniat Elias seruaturus eum. Marcus verò ait, quòd hic dixerit, Sinite videamus an veniat Elias ad deponendum eum. Verisimile est autem & hunc & illos hoc dixisse.

Iesus autem quum iterum clamasset voce magna, emisit spiritum. Quę autem fuerit vox, significauit Lucas, videlicet, Pater in manus tuas commendabo spiritum meum. Clamauit autem voce magna: vt omnes audirent, omnesque scirent, quòd ad extremum vsque spiritum patrem deum appellaret, & vniuersa in eo poneret: nec esset ei contrarius: vtque discerent quod sua potestate quando voluit mortuus est. Quum enim dixit, Pater in manus tuas commẽdabo spiritum meũ: tunc demum morti permisit, vt ad se accederet. Non autem dixit, Commendo, sed, Commendabo: significans quòd paulopost expiraturus sit. Vnde & Ioannes quæ post dictam vocem facta sunt, refert, tanquam etiam ab aliis prætermissa dicens, Stabat autem iuxta crucem Iesu mater eius, &c. Vbi autem dixit, quomodo dilectam matrem ac virginem dilecto commendauerit discipulo ac virgini, & quomodo sitienti datum sit acetum ad potandum: tandẽ ait: Quum ergo accepisset Iesus acetum, dixit, Consummatum est: & inclinato capite tradidit spiritum, de quibus omnibus quære in Euangelio secundum Ioannem.

F *Et ecce velum templi scissum est in duas partes à summo usque ad imum: terráque mota est, ac petræ scissæ sunt.* Sol quidem tenebris indutus est, templum verò scidit velum suũ significãdo ꝙ propter absurdũ ac irrationabile spectaculũ lugeret: Lugentium enim est vestem scindere, nigráque indui stola. Per terram autem motam, petrasq; scissas ostendit ꝙ potẽs esset in aggerem eos cumulare & obruere: sed nõ vellet propter suam mansuetudinem, & propter illos qui ex eis erant credituri, lucemque daturi. Propriè autem velũ templi scissum est ad eorũ redargutionem, cui contradicere non possent: vt si niterentur causari, & ad ea quę naturaliter accidũt, passiones obscurati solis, terræ motæ, petrarũque scissarũ reducere: os illis obturaretur per veli scissionem: quũ tale quid esse

vnquã factũ demonstrare non possent. Scisso autẽ velo, ostẽdit deus, ꝙ à templo diuina auolasset gratia: quodque interiora, puta sancta sanctorum omnibus peruia ac cõspicua cõstituenda essent: quod etiam postmodũ ingredientibus Romanis factũ est. Quod autẽ mihi magis placet accipe. Quia interiora veli figura erant cæli, exteriora verò terram figurabant. Scissum iam velum, significauit diuisum iam esse medium parietem inter cęlum & terram (puta inimicitiam) qui inter deum erat & homines: & factum esse cælum hominib⁹ peruium, soluto iam per Christum obstaculo medio, talique nobis ascẽsu innouato. Vniuersaliter autem quæ facta sunt, diuinæ iræ signa erant, Iudæorum insensibilitatem reprehendentia, horumque perditionem prædicantia. A *Iosephus de bel. Iu. li. 7. cã. 10*

Et monumenta aperta sunt, multaque corpora sanctorum, qui dormierant surrexerunt. Ad demonstrationem potentiæ suę, & hoc factum est, terroremque Iudæorum, vt perpenderẽt, quod is qui adeo facilè mortuos viuificaret, facilius posset viuos morti dare. Præterea etiam ad futuræ resurrectionis confirmationem. B

Et egressi de sepulchris post resurrectionem eius, uenerũt in sanctam ciuitatem: & apparuerũt multis. Egressi sunt & apparuerunt: ne phantastica videatur sepulchrorum apertio, ac dormientiũ resurrectio. Post resurrectionem autẽ eius egressi sunt de sepulchris, ac venerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerũt multis, vt ex eorũ resurrectione certiores reddãtur & de resurrectione illius, cogitantes ꝙ qui hos resuscitauit, multo magis seipsum resuscitauit. Sancti verò surrexerunt, vt fide digni videantur, qui de Christo loquuntur. Postquam autem apparuerunt, iterum dormierunt. C

Centurio autem & qui cum eo erant, seruantes Iesum, quum uidissent quæ fiebant, uehementer territi sunt, dicentes. Verè dei filius erat iste. Hunc Marcus voce latina Centurionem vocat: Matthæus verò Græca ἑκατόνταρχον, idem significante. quod enim Græci ἑκατον, hoc Latini centum vocant. Videns, inquit Cõturio, qui ex aduerso eius adstabat, quòd sic emisso clamore expirasset, dixit, Verè homo hic filius dei erat, intuitus siquidem quòd cum libertate deum patrẽ vocasset, & in manus eius spiritum suum commendare se testatus esset, ac paulo post expirasset: intuitus quoque adeo

D horrenda quæ fiebant, credidit filiũ esse dei. Lucas verò de eo dicit, Videns Centurio quod factum erat, glorificauit deũ dicẽs, Verè homo hic iustus erat: Iustum, vt opinor, diuinũ nominans. Vel etiam primùm quidem dixit, q̃ iustus erat: deinde tãdem q̃ filius dei erat. Addit autẽ Lucas, Et omnes turbæ quæ simul accesserãt ad spectaculum illud, percutientes pectora sua reuertebãtur: dolorem videlicet interiorem significantes. Intelligebant enim à præcedentibus signis, & ab his quæ accidebant, q̃ & creatura passionem illius non ferens, compatiebatur ei.

Erant autem ibi mulieres longè spectantes, quæ secutæ fuerant Iesum à Galilæa, ministrantes ei. Suppeditantes quæ ei necessaria erãt. Chorus enim erat discipularum apud dei matrem

E coniunctarum, & expensas de suis facultatibus suppeditantium. Et vide conuersum ordinem: discipuli siquidem fugerant, discipulæ verò assistentes permanebant.

Inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Ioseph mater, ac mater filiorum Zebedæi. Quum multæ essent, insignio-res enumerat. Quidã itaque dicũt, q̃ dei mater est, quę apud euangelistas nunc quidem Iacobi & Ioseph mater nominatur, quandoque autem Maria Iacobi, interdum verò Maria Ioseph: Nam hi filij erant Ioseph: & quemadmodum pater illorum vir eius dicebatur propter dispensationem, ita rursus ipsi filij virginis. Verum sermo hic absurdus videtur. Primùm siquidem, quid prohibebat eam appellare matrem Iesu? præ-

F sertim quum in præcedentibus narrationibus vt plurimum ita eam appellauerint. Deinde absurdum quoque foret in locis sequentibus vbique Magdalenen ei præponi, & ostendere illam fuisse matrẽ dei feruentiorem. Vnde suspicamur alteram quandam fuisse hanc Mariam, quæ mater erat Iacobi Parui, & Ioseph, non filiorum Ioseph, sed aliorum, qui erant è septuaginta discipulis. Nam multæ tales similis erant nominis apud Iudæos. Verisimile est autem tunc dei matrẽ propinquiq̃ cruci adstitisse, quàm cęteras mulieres: idque viscerum inflammatione Iudæorum vincente timorem: fortassis verò etiam circumisse, quum propter naturæ aculeos in eodem loco manere non posse: postmodum autem apud monumentum mansisse & singula conspexisse. Quòd si hoc recipimus, quærendũ est, quomodo ipsius non meminerũt euã-

uangelistæ? Quia de ea notũ erat, q̃ adfuerit, & quę matrũ A sunt demõstrauerit. Ideoque neque planctũ eius scripserũt: abunde enim satisfecerunt pronunciantes, q̃ filium docentẽ sequebatur. Oportet autem & hoc & illud scire, quodque naturæ conformius est suscipere. Marcus verò ait, Erãt autem & mulieres eminus aspiciẽtes, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi Parui, & Ioseph mater, & Salome. Hãc autem Salomen quidam eam esse dixerunt, quæ apud Matthæum dicitur mater filiorum Zebedæi.

Quum serò autem factum esset, uenit homo diues ab Arimathæa nomine Ioseph, qui & ipse discipulus erat Iesu. Ioannes verò etiã alia quędã priusquã ad horũ accederet narrationẽ, scripsit dicẽs, Igitur Iudæi ne remanerẽt in cruce corpora sab-

B bato, quia parasceue erat, & cætera de crurũ latronũ confractiõe, & de apertione lateris domini. Hũc autẽ Ioseph, Marcus honestũ senatorẽ scripsit, ac expectantẽ regnũ dei. Honestum quidẽ, vtpote grauem & modestũ: senatorẽ verò, nẽpe vnum senatorum ciuitatis: erant autem senatores, decuriones, consiliarij, ac officiales curiæ. Expectans item regnum dei, quod videlicet circa secundum domini aduentum futurum erat. Lucas autem, virum iustum & bonum eum nominauit, & quòd non consenserat consilio ac facto Iudæorum: oriundus ab Arimathæa ciuitate Iudæorum. Ioannes verò, discipulum quidem eum fuisse dicit Iesu, occultum autem propter metum Iudæorũ, & erat ex septuaginta discipulis.

CAPVT LXVIII. DE PETITIONE CORPORIS DOMINI. C

HIc *accessit ad Pilatum & petiit corpus Iesu.* Eo quòd illi notus esset. Marcus verò dicit, q̃ sumpta audacia ingressus est ad Pilatum, & petiit corpus Iesu. Priorem enim timorem sequenti audacia mirabiliter abluit, & seipsum in mortem tradidit, ob beneuolentiam quam gerebat erga præceptorem, suscipiens in se cũctorum inimicitiam Iudæorum.

Tunc Pilatus iussit reddi corpus. Marcus autem dicit, quòd Pilatus admirabatur si iam mortuus esset: & accersito Cen-

D turione, interrogauit eum, an iamdudum mortuus esset: & re à Centurione cognita, donauit corpus ipsi Ioseph. Spera bat enim tardè illum moriturum, tanquam diuinum quen- dam hominem qui cæteros excederet. Ipse verò lege natu- ræ mortuus est tanquam verus homo.

Sumptúmque corpus Ioseph inuoluit illud sindone munda. Io- annes autem latius scripsit dicẽs, Venit ergo & tulit corpus Iesu. Venit autẽ & Nicodemus is qui venerat ad Iesum no- cte primum, ferens mixturam myrrhę & aloes ad libras ferme centum. Acceperunt itaque corpus Iesu, & obuinxerũt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire. Insignis ergo erat & antea Ioseph, sed insignior factus est eo ꝙ Christi corpus ausus fuerit accipere, illudque honora- E re. Neque enim solum tulit, sed & pretiosè ac honorificè cũ Nicodemo sepeliuit. In mixtura autem myrrhæ & aloes il- lud sepelierunt, vt sine corruptione & in bono odore perma neret: adhuc enim vt nudum hominem ipsum honorabant. Et nos ergo domini corpus per participationẽ in altari acci- pientes, odoramentis illud vngamus, suauibus videlicet vir tutum operibus, ac opere & contemplatione.

Et posuit illud in monumento suo nouo, quod excíderat in petrá, & aduoluto saxo magno ad ostium monumenti, abiit. Hic qui- dem euangelista ipsius Ioseph dicit fuisse monumentum: cæ teri verò non significauerunt cuius fuerit. Ioannes enim ait, Erat autem in loco vbi crucifixus est hortus, & in horto mo numentum nouum, in quo nõdum quisquam positus fuerat, F &c. Verisimile ergo est ipsius Ioseph fuisse hortum in quo erat monumentum. Ordinatum est autem vt illud fuerit no uum, ne postquã resurrexisset saluator, suspitio haberi pos- set alium resurrexisse. Aduoluit quoque saxum magnum, au xilium ipsi præstante & Nicodemo. Monumentum autem in spelunc æ modum erat excisum.

Erat autem ibi Maria Magdalene, & altera Maria sedentes ex aduerso sepulchri. Marcus verò ait: Maria autem Magdalene, & Maria Iose aspiciebant vbi poneretur. Lucas autẽ, Subse- quutæ, inquit, mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa, vi derunt monumentũ, & quomodo positum erat corpus eius: reuersæ verò parauerunt aromata & vnguenta. Quum enim eos qui sepeliebãt subsequi & cũ eis reuerti decreuissent se-

debant ex aduerso sepulchri, aspicientes vbi poneretur cor A p°, & quomodo poneretur: vt reuersæ, paratis aromatib° & vnguẽtis, venirẽt die dñico & aromatib° ac vnguẽtis illud vngerent. Siquidem quando sepultus est iam vespera appe tebat, in qua non licebat ad monumentum accedere. Iudæi enim vesperã illius parasceues maximè honorabant: non so lum tanꝝ sabbati festum præcedens, sed etiã tanꝝ festũ pro- pter pascha: in hac enim oportebat pascha immolari. Sabba to verò quieuerunt propter legẽ. Adhuc enim cõsuetudinẽ & legẽ seruabãt. Cæterum die dñico ad sepulchrum venire disponebant, quod sanè etiam fecerũt, veluti paulò post di- cetur. Quũ enim nõdum quicquã excelsum de resurrectio- ne cognouissent, sepultum corpus se inuenturas sperabant.

Postero autem die qui sequitur parasceuen, cõuenerunt principes B *sacerdotũ & pharisæi ad Pilatũ dicẽtes: Domine recordati sumus, ꝙ impostor ille dixit adhuc uiuẽs: Post tres dies resurgam. Iube er go muniri sepulchrũ usꝙ in diẽ tertiũ, ne quãdo ueniẽtes discipuli eius furentur ipsum, dicántque plebi, Surrexit à mortuis: & erit postremus error peior illo priore.* Muniri sepulchrũ puta sigil lum apponi & custodiã. Quia aũt credi oportebat, ꝙ mor- tuus esset & sepultus, quòdꝙ resurrexisset: vide tria hęc ini micorum testimoniis approbata: cõsideranda sunt enim ver ba eorũ. Quod enim aiũt, Recordati sumus, quòd impostor ille dixit adhuc viuẽs, attestatur ꝙ mortuus sit. Quod autẽ sequitur, Iube muniri sepulchrũ, attestatur ꝙ sepultus sit. Porrò ꝙ subiũgunt, Ne quãdo veniẽtes discipuli eius, furẽ C tur ipsum, plenam facit fidem, quòd munito sepulchro, non sit furtò sublatum corpus, & ita resurrectioni contradici nõ potest. Dignum est autem vt inquiramus vbi dixerit. Post tres dies resurgam. Siquidem variis in locis dixit discipu- lis, Tertia die resurgam. Id autem, Post tres dies resurgam, nusquam dixit. Hoc itaque Iudæi ab exemplo Ionæ quod *Sup.12 &* ad eos dixerat colligebant. Postremum verò errorem di- *Luc.11.* cebant, ꝙ à mortuis resurrexerit: priorem verò, ꝙ sit filius dei. Sed ô insensati, quo tãdem fine essent ipsum furtò sub- laturi. Nisi enim tertio die resurrexerit sicut promisit, mani festum est ꝙ decepti, & propter eum ab omnibus gentibus odio habiti, sine domibus & extorres facti, potius auersabũ tur eum, & odio habebũt tãquam impostorem, & ita nolent

D eum furari. Sed neq; populo persuadere poterunt, q̃ à mortuis surrexerit. Cui enim innitentur? an vehemẽtiæ sermonum? atq; illiterati sunt. An fortè abundantiæ rerum? Atqui sunt omniũ pauperrimi. Generis fortassis claritati. Verùm ignobiles sunt, & ab ignobilibus progeniti. Vtrum suiipsorum multitudini? At non plures sunt q̃ duodecim, Vtrũ patriæ splendori? Verùm à regionibus sunt obscuris & ignobilibus. An putatis q̃ præceptoris promissionibus? Quibus? Si enim non resurrexerit, neq; illis crediturí sunt. Demonstratum est igitur q̃ vanè suspicamini hunc furtò auferendum esse: ob dictas enim causas est incredibile.

Ait illis Pilatus, Habetis custodiam: ite, munite sicut scitis. Sicut σπεῖρα, id est, cohors, ita & κουστωδία ordo erat militaris. Nõ
E permisit autẽ vt soli milites munirent sepulchrum, sed principibus sacerdotum ac Pharisæis præcipuè commisit ea quę muniminis erant, sequente eos custodia. Ita enim deus ordinauit: ne post resurrectionem dicere possent, quòd quum soli milites sepulchrum muniuissent, tradiderant corpus discipulis.

Illi autẽ abeuntes munierunt sepulchrũ, obsignato lapide, adhibitáq; custodia. Non solùm ostij lapidem obsignarunt, sed & electis quos voluerunt militibus, huic in custodes adhibuerũt, sicut paulò post manifestabitur. Et hæc sabbatho operati sunt ob insaniæ suæ furorem, soluentes illud. Quia verò nunc dicturi sumus quomodo mulieres ad monumẽtum
F peruenerint: nõ in tẽpestiuum fuerit dicere, q̃ cùm diuersimodè de apparitionibus scripserint euangelistæ, maximam præbent non animaduertentibus difficultatem. Et quidem Chrysostomus de huiusmodi differentia nihil curiosè scrutatus est. Cæteri verò quum dicta euangelistarum circa hæc conciliare non possent, multos his de rebus inuanum effuderunt sermones: hi quidem quatuor ad monumentum accessus diuersis temporibus factos esse dicentes, non easdem fuisse mulieres aiunt, quarum meminerunt quatuor euangelistæ, sed alias & alias similium inter se inuicem nominũ. Alij verò de quatuor accessionibus conformiter dicunt: sed hos ab eisdem mulieribus factos esse asseuerant. Et hi autẽ, & illi facilè conuincuntur, q̃ leuia facilèq; confutabilia dixerint: si quis diligentius ad euangelistas aduertat. Sed nos

ab eo qui sepultus est, quíq; resurrexit, postulata gratia, dicta concordare nitemur, ac manifestè ostendere eandem apud omnes euangelistas esse consonantiam. A

Vesperà autem sabbathorum, quæ luceßit in unum sabbathorum, uenit Maria Magdalene & altera Maria ut uiderent sepulchrum. Cap.28.
Hebræi sabbathum honorantes, septimum videlicet hebdomadæ diem, etiam sex dies ipsum præcedentes in honorem eius sabbatha appellabant, nominantes diem dominicum, vnum siue primum sabbathorum: secũdum autem sabbathorum, & tertium sabbathorum, secundum ac tertium septimanæ diem, & similiter alios sequentes. Dicens ergo Matthæus vesperam sabbathorum, finẽ significauit omnium sab B
bathorũ, siue septem hebdomadæ dierum. Nam & nos vesperam aut serum diei dicentes siue serum noctis, vltima ipsorum significamus. Finis autem septem dierum hebdomadæ non solum ipsum propriè dicitur sabbathum, sed & ipsius sabbathi finis. Ne autẽ putes, q̃ in fine ipsius sabbathi venerint prædictę mulieres ad monumentum, sed in principio diluculi, addit: Quę luceſcit, hoc est, appetente iam die, Prospectãte & oriente, & sermonem magis adhuc explicãs, adiecit, In vnum sabbathorum, Vnus autem sabbathorum, siue primus septem dierum, dominicus est, sicut prædiximus. Quum autem ita scripsit Matthęus, principium dominici diei manifestauit. Omne verò diluculum post sextam noctis horã incipitur, quãdo primùm galli canũt. Idẽ quoq; tẽpus scripsit & Marcus dicens, Et valde manè vno sabba *Marci. 16*
thorum veniunt ad monumentum orto sole. Valde manè C
enim principium est diluculi. Verũ si valde manè erat, quomodo dixit orto sole? Quia tũc ꝓpriè sol oritur, etsi nobis nondũ appareat, demoratus adhuc circa profundissimas extremásq; orientis partes, & paulatim exurgens, cuius testimonium est gallicinium. Nam galli primi inter omnia animantia sentientes illius calorem, repentè clamant, eiúsque præsentiam hominibus prænuntiant. Idem quoq; tempus
significauit & Lucas dicens: Sabbatho quidem quieuerunt *Lucæ. 24*
secundum præceptum. Vno autem sabbathorum profundo diluculo venerunt ad monumentum ferentes quæ parauerunt aromata. De Maria autem Magdalene, cuius meminit Ioannes in sequentibus suo loco dicemus.

D Et *ecce terræmotus factus est magnus: angelus enim domini qui descenderat de cælo, quum accessisset, reuoluit lapidem ab ostio, & sedebat super eum. Erat autem aspectus eius sicut fulgur, & indumentum eius candidum tanquam nix.* Christus quidē surrexerat priusquam angelus descēderet. Quemadmodum enim natus est seruatis integris claustris virginis, ita quoq; resurrexit seruatis integris monumenti signaculis. Terræmotus autem factus propter assidentes sepulchro custodes, vt timore terræmotus erecti, & horrore aspectus eius qui lapidem reuoluerat consternati, fugerent & hæc Iudęis nuntiarent, ac testes ipsi fierent veritatis: hæc enim maximè fulgere solet, quādo ab inimicis suis prædicata fuerit. Lapidē verò reuoluit angelus propter mulieres, vt sepulchrum viderent vacuū, ac surrexisse crederent. Marcus autem de his
E mulieribus ait, ꝙ dicebant inter sese. Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? quúmq; respexissent, vidēt ꝙ reuolutus esset lapis: erat enim grandis valde. Dum itaq; venirent, ita dicebant inter sese: interim verò dum hæc colloqueretur, factus est terremotus: quúmq; accessisset angelus reuoluit lapidem: & iam ad monumentum respicientes, vident ꝙ reuolutus esset lapis. Marcus sanè breuitati studens, neq; terræmotum scripsit, neq; quis lapidem reuoluerit docuit. Similiter & Lucas narrationem de his abbreuiauit, dicens, Inuenerunt lapidem à monumento reuolutum, Itaque quando ad monumentum venerint mulieres significauerūt
F euangelistæ, quando verò resurrexerit Christus, nullus eorū indicauit: solus enim hoc nouit, qui solus surrexit vt nouit. Omnes autem vnanimiter sancti patres & doctores tēpus resurrectionis eius fuisse dicunt circa primum gallicinium, qui iam dominici diei lucem præferebat. Ideo quoq; post sextam noctis horā virtutis sectatores, soluto ieiunio lætitiam auspicantur. Surrexit autem tertio die prout dixerat. Ex quo enim hora nona parasceues mortuus est, numeratur primus dies parasceue: secundus sabbathum: tertius dies dominicus, in quo incipiente diluculo, surrexit, paulò antequā mulieres accederēt: & connumerantur ipsius finis parasceues, & dominici principium. Quod autem in exemplo de Iona dixit, Ita erit & filiꝰ hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus: de diebus quidem non est ꝙ

hæsitemus: iam enim enumerati sunt: de noctibus verò di- A
cemus, ꝙ Iudæi ad tertium vsque diem sepulchrum munierant, videlicet ab ipsa parasceue vsque ad diem dominicum occidente sole: ita enim decreuerant. Tertiam verò noctem absq; munitione relinquebant: nam si etiam hanc expectasset, suspecta habita fuisset resurrectio: respondissent enim, ꝙ ex quo intra tēpus munitionis non resurrexerat: hac solu ta, fide carebat resurrectio: furtò enim sublatus erat, nullo custodiente. Itaq; cùm adhuc custodirent resurrexit, omnem tollens contradictionem: & neque totum tertium expectauit diem, sed statim quum inciperet surrexit. Quòd enim intra tēpus munitionis resurgeret, argui non poterat: ꝙ si id postmodum faceret, suspectum erat. Nam quod ci-
tius quàm sit constitutum efficitur, potētiæ est: quod autem B
tardius, imbecillitatis. Etenim rex quoque qui ad certum diem beneficium quibusdam cōferre promisit, si ante statutùm diem beneficium eis conferat: non solum promissum compleuit, sed & aliam gratiam velocitatis addidit. Nihil autem aliud Iudæi appositis signaculis ac custodibus apparebant, quàm vt resurrectio publicaretur, sumerétque ab ipsis custodibus testimonium. Sed rursum ad dictorum enarrationis ordinem reuertendum est.

Præ timore autem eius concussi sunt custodes, & facti sunt velut mortui. Præ timore terræmotus, fuit enim magnus: aut angeli, fuit enim aspectu terribilis. Cōcussi sunt autem, hoc est, tremuerunt, deinde ad se reuersi fugerunt, & ita mulie- C
ribus data est securitas.

Respōdens autem angelus dixit mulieribus: Ne timueritis vos? Ne, inquit, timueritis vos, sed hi puta custodes, omnésque inimici domini. Primùm itaque timore illas liberauit & sermone & habitu, deinde de resurrectione disserit.

Scio enim quòd Iesum crucifixum quæritis. Non confunditur dicere dominum suum crucifixum: quia his quidē qui ante ipsum crucifixi sunt, crux ignominia erat, quum argumentum esset maleficij eorum: huic verò potius gloria, quum fuerit demonstratio beneficij in homines collati, propter quod ad crucem condemnatus est.

Non est hic, surrexit enim sicut dixit, accedite, uidete locū ubi positus erat dominus. Dicens, accedite, videte locum vbi positus

D erat dominus, significauit quòd propter eas vt viderent, lapidem reuoluerat.

Et cito euntes dicite discipulis eius, quòd surrexit à mortuis, & ecce præcedet uos in Galilæam: ibi eũ uidebitis. Præcedet: hoc est, præueniet vos. Iubet autẽ abire eos in Galilæam, in qua sine Iudæorum timore ad eũ accessuri erant, & cum eo colloquuturi.

Ecce dixi uobis. De omnibus videlicet. Vel aliter, Ecce admonui vos de discipulis. Nolite itaq; admonitionem negligere. Hic ergo angelus extra sepulchrum super lapidem sedens, prædicta dixit mulieribus. Quia verò non ausis appropinquare præcepit, vt sepulchrum ingrederẽtur. (Nam hoc
E significat, Accedite, videte locũ vbi positus erat dominus) ingressæ sunt. Sed Matthæus quidem vsq; ad ingressum sepulchri narrauit: reliqua prætertẽs: cæteri verò relictis his, quæ vsq; ad sepulchri ingressum acciderant, quę in eo facta sunt conscripserunt. Et hoc est quod maximam prębet non aduertentibus hæsitationem. Ait enim Marcus. Et ingressæ in monumentum viderunt aduleſcentulũ sedentem in dextris amictum stola candida, & obstupuerunt. Ille autẽ dicit eis, Ne obstupescatis. Iesum quæritis Nazarenũ crucifixũ: surrexit, non est hic. Ecce locus vbi posuerunt eũ. Sed abite: dicite discipulis eius & Petro, ꝙ præcedet vos in Galilæam: ibi eũ videbitis, sicut dixit vobis. Quia enim is qui
F foris sedebat angelꝰ præceperat eis ingredi, ingressæ in monumentum viderunt alterum angelum sedentẽ à dextra ipsius parte: & vt verisimile est, viso repẽtè eo obstupuerũt. At ille dixit eis, Ne obstupescatis, &c. Et sicut exterior angelꝰ, ita & interior, primùm quidẽ stupore eas liberat: deinde ea quę de resurrectione erãt disserit. Et certè exterior timẽdꝰ erat, propter custodes: interior verò talis non erat, propter mulieres. Ideo illo quidem viso, istæ timuerunt: Hoc autem viso, obstupuerunt. Nominatim autem Petrum addidit: vt sciret remissum sibi esse trinæ negationis lapsum, propter feruẽtem pœnitẽtiam, & respiraret: absorptus siquidẽ erat immẽso mœrore. Addẽs autẽ, Sicut dixit vobis, reduxit eis ad memoriam id quod in monte oliuarum dixerat. Postquã autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam, sicut dixit
Supra.26 Matthæus sexagesimoquarto capite. Lucas verò scripsit:

Et in-

Et ingressæ non inuenerunt corpus domini Iesu. Et factum A
est dum mente consternatæ essent super hoc: Et ecce duo viri steterunt iuxta illas in vestibus fulgurantibus. Quumque expauissent, & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas, Quid quęritis viuentẽ cum mortuis? Nõ est hic, sed surrexit. Mementote quomodo loquutus sit vobis, quũ adhuc esset in Galilęa dicens: Oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorũ, & crucifigi, ac tertio die resurgere. Et recordatæ sunt verborũ illius. Angelus itaque qui sedebat à dextris, quiq; ad eas dixerat ea quæ retulit Marcus, disparuit. Quod etiã, quia à Marco silentio præteritum est, cum his quæ à Luca narrata sunt, similiter obscuritatem peperit. Quum autẽ ipsę corpus domini Iesu non inuenissent, expauerunt cogitantes, quid de eo factum esset. Nondũ e- B
nim credere poterant quòd resurrexisset. ita cõsternatis ipsis apparuerunt duo prædicti angeli, & ij videlicet quẽ extra sepulchrum viderant, & quem in ipso conspexerant, trãsfigurati in vestibus fulgurantibus, vt etiam ob splendorem transformationis apertius angeli dei viderentur. Quum autem nouo aspectu conterritę essent, nec possent ob vestium coruscationẽ in eos respicere: dixerunt ad eas non iam mã
suetè vt prius, sed obiurgandi modo propter ipsarum incredulitatem: Vt quid quæritis viuentem cum mortuis? tãquã videlicet mortuum: nam id est esse cum mortuis. Vt quid
eum qui resurrexit, quæritis ac si non resurrexisset? Nõ est C
hic, sed surrexit. Deinde vbi eas ad maiorem resurrectionis fidem induxissent, admonuerunt verborum domini, dicentes: Memẽtote quomodo loquutus sit vobis, quũ adhuc esset in Galilęa, dicens: Oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorũ, & crucifigi, ac tertio die resurge Supra.17
re. Postmodum ait euangelista, quòd recordatę sunt verborum eius, significans, quòd deinde crediderunt. Scripsit enim Matthęus trigesimoquinto capite, quod quum versarentur in Galilæa, dixit illis Iesus: Futurum est vt filius hominis tradatur in manus hominum & occident eum, ac tertio die resurget. Nihil autem præcipiunt hic angeli de Apostolis: vt qui iam quæ dicta sunt de illis præceperant.

Et egressæ cito cũ timore & gaudio magno cucurrerũt ut nuntiarent discipulis eius. Etsi nullam fecerit mentionem Mat-

A

D theus quòd in monumentũ intrauerunt, nunc tamen dicẽs quòd ergessæ sunt, ostendit primùm fuisse ingressas. Cum timore itaque egressæ sunt ob admiranda quę viderant: cũ gaudiò vero, ob lętum nuncium quod audierant. Marcus autem dixit: Quumque exissent fugerunt à monumento: habebat enim eas tremor ac stupor, & nemini quicquã dixerũt, timebãt enim. Considera ergo quomodo non repugnent quæ dicũtur. Egresse enim cito à monumento secundum Matthęum: fugerunt secundum Marcum, propter Iudæos, ne conspectę viderentur ipsæ furari Iesum. Quòd si dixit ille, quòd timebant & gaudebant: hic autem quòd tremebant ac stupebant: non est cõtradictio: tremor nempe illis è timore processit: gaudium verò tacuit Marcus, vel etiam per stu
E porem significauit: ipsum siquidem quãdoque vertit in stuporem. Nemini autẽ quicquam dixerunt, nulli videlicet hominum, qui sibi per viam occurrerunt. Nam Apostolis vniuersa retulerunt, vbi ad eos reuersæ sunt, sicut scribit Lucas. Causa autem quòd nemini quicquam dixerint, erat timor Iudęorum, ne ipsas occiderent, audito quòd Christi prędicarent resurrectionem.

Quum autem irent ut discipulis nũciarent: & ecce Iesus occurrit eis. Quæ ante omnes diluculo surrexerant, ante omnes vident dominum, & hoc in mercedem sui studij suæque festinationis referunt.

Gene.3. F *Dicens, Gaudete.* Gaudere eis tribuit, quæ ob veterem inobedientiam condemnatę erant ad habendum mœrorem. Loquutus est autem, vt à voce magis cognoscerent eum: & prima eius vox lætum gaudij nuntium fuit.

Ille verò accesserunt, ac tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Ille quidem ex desiderio & reuerentia os tenuerunt ipse verò non prohibuit, præstans vt per tactum certiores efficerentur, quòd phantasma non esset.

Tunc ait illis Iesus, Nolite timere. Rursum & ipse quoq; repellit primò timorem earum: deinde de discipulis præcipit: confirmans suos fuisse angelos, eos qui prius apparuerant, & eadem præceperant.

Ite renunciate fratribus meis, ut eant in Galilæam, & ibi me uidebunt. Mulieribus pro Apostolis vsus est ad Apostolos, honorans genus quod ex serpentis seductione infame factum

fuerat. Et quia olim mulier viro facta est ministra mœroris: A
nũc mulieres fiunt viris ministręque gaudij. Fratres verò appellauit Apostolos: simul quidem propter incarnationem. fratres siquidem sunt inter se mutuò omnes homines, simul etiam ad honorem ipsorum.

Illis autem abeuntibus, ecce quidam de custodibus uenerunt in ciuitatem. & renunciauerunt principibus sacerdotum uniuersa quæ acciderant. Quidam: ij videlicet, qui ab eis custodes relicti erant: vel, qui ex eis insigniores erant.

Et cõgregati cũ senioribus accepto consilio pecunias multas dederunt militibus dicentes: dicite. Discipuli eius nocte uenerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus. Prius quidem emerunt eędem eius nunc verò etiam veritatem emunt resurrectionis illius: & propriam conculcant conscientiam, nec pudet ipsos deprauare custodes, sed effecto mendacio simul cum eis B
veritatem occultant: vtentes iis, qui veritatis testes erant, vt mendacij fierent ministri.

Et si hoc auditũ fuerit à præside, nos illi persuadebimus, & securos uos faciemus. Persuadebitis ei, vt qui facilè potest falli. Nam si stabilis esset, nequaquam ei persuaderetis: Valde enim absurdus est sermo vester. Quo etenim lucro erant ipsum furto sublaturi? Quomodo in tanto periculo ausi fuissent viri adeo timidi? quorum is qui pręcipuus erat, mulier culę metu præceptorem negauit: cęteri autem, cũ vidissent quòd ligatus esset, aufugerunt? Quomodo etiam quũ prima nocte absque periculo furari eum potuissent, quãdo nullus C
seruabat sepulchrum: elegerunt potius secunda nocte magno cum periculo ipsum furari, præsentibus iam custodibus? Sed vide quomodo aduersus seipsos diligentiam adhibuerunt vanè sapientes Iudæi, veluti etiam superius significauim⁹. Nisi enim custodes apposuissent, aliquid de furto dicere potuissent: nunc autẽ apud æquos iudices nihil mutire possent: vndique impositio eis silentio.

Illi autẽ sumptis pecuniis fecerunt sicut edocti erant: & diuulgatus est hic sermo apud Iudæos usque in hodiernum diem. Si discipulum vicerunt pecunię, multò magis milites. Verè itaque magnum est malum pecunię amor, & magnorum causa malorum. Sermonem autem diuulgatum dicit, quòd furtò sublatus sit Iesus. Lucas verò de mulierib⁹ ait: Et reuersę

D à monumento nunciauerunt hæc omnia ipſis vndecim, cæterisque omnibus, videlicet ſeptuaginta. Deinde enumerat eas dicens: Erant autem Maria Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacobi, ac cæterę quæ cum eis erant, quę dicebant ad Apoſtolos hec. Verùm Matthæus quidem Mariam Magdalenen, & Mariam Iacobi & Ioſe conſcripſit non quaſi ſolas, ſed tanquam cæteris quæ cum eis erãt inſigniores. Marcus autem etiam Salomen ſignificauit. Lucas verò Salomen quidem abſque expreſſo nomine reliquit, manifeſtauit autem Ioannam: Addens verò, Et cæteræ quæ cum eis erant, ſignificat & ipſam Salomen, & alias quaſdam. Poſt dictam itaque mulierum enumerationem, rurſum ſubiunxit Lucas Et viſa ſunt coram illis tanquam deliramentum verba ea
Ioan.20. rum, nec crediderunt ipſis. Hinc ergo ſumunt initium,
E quæ de Maria Magdalene ſolus ſcripſit Ioannes, veluti ea quorum apud reliquos nulla eſt facta mentio. Quia enim viſa ſunt coram Apoſtolis tanquam deliramentũ verba mulierum: ipſa cogitans intra ſe quòd verè deceptæ eſſent, quodque per phantaſiam vidiſſent quæ viderant, & audiſſent quæ audierant: neque enim aliter tanquam deliramentum apparuiſſent cordatioribus ac ſapientioribus: non quieuit, ſed ſola protinus ad monumentum cucurrit, quum adhuc tenebræ eſſent, opinata quòd ipſum clauſum eſſet repertura. Videns autem quòd ſublatus eſſet lapis à monumento, nihil meminit eorum, quæ prius facta fuerant, vtpote renunciatione quam de his fecerat, à diſcipulis repro-
F bata: ſuſpicata eſt autem tranſpoſitum eſſe corpus à Ioſeph in tutiorem locũ. Currit ergo & venit ad Simonẽ Petrum, & ad alium diſcipulum quẽ diligebat Ieſus, & ait illis, Tulerunt dominum meum de monumento, & neſcimus vbi poſuerũt eum, & cætera quæ deinceps facta ſunt, ſicut ſcripſit Ioannes. Demonſtratum eſt igitur vnam eſſe apud omnes euangeliſtas concordiam, & corpus hiſtorię vnum, rebuſque licet conuenienti ordine enarratis: quod enim hic euãgeliſta præteriit, hoc ille ita diuina deſponente gratia dixit, vt etiam hinc manifeſtum eſſe poſſit, quòd non ex compoſito aut pacto ſcripſerint.

Vndecim uerò diſcipuli profecti ſunt in Galilæam. Non ſtatim abierunt in galilæam: ſiquidem in ipſo die quo reſurrę

xit à mortuis viſus eſt eis, quum eſſent adhuc Ieroſolymis. A
Et hoc ſanè Marcus & Lucas oſtendunt, manifeſtius tamen his ſcripſit Ioannes. Poſtquam enim ad diſcipulos reuerſa eſſet Maria Magdalene, ait: Quum eſſet ſerò die illo qui erat vnus ſabbathorum, & fores eſſent clauſæ, vbi erant diſcipuli cõgregati, propter metum Iudæorum: venit Ieſus, ſtetitque in medio, & ait illis, Pax vobis. Quumq; hoc dixiſſet, oſtendit eis manus ac latus ſuũ. Gauiſi ſunt ergo diſcipuli viſo domino, & cætera. Manifeſtum eſt itaque, & poſtmodum abierunt in Galilæam. Non autem mentitus eſt Chriſtus, & ſtultè dixit apoſtata Iulianus, quaſi promiſerit ſe in Galilæa videndum eſſe, & Ieroſolymis ſe eis vidẽdum præbuerit. Sed & hoc compleuit promiſſum: viſus ab eis poſtmodum in Galilæa: donauit autem & alteram gratiam, prius eis apparens B
Ieroſolymis, vt & mœrorem eorum ſolueret, & mulierum verba confirmaret aliorumque qui eum viderant poſtquam reſurrexerat. Matthæus ergo præteriit ea quę acciderunt donec abirent diſcipuli in Galilæam: cæteri verò euangeliſtæ etiam illa conſcripſerunt. Marcus quidem breuius: Lucas autem latius: Ioannes verò adhuc fuſius.

In montem in quo conſtituit eis Ieſus. In quo conſtituit eis, hoc eſt, vbi per mulieres præcepit eis vt proficiſcerentur, ſicut prædictũ eſt: vel vbi promiſit eis quando dixit, Poſtquã autem reſurrexero, præcedam vos in Galilæã. Atqui in Galilæam quidem conſtituit illis vt abirent: de monte verò nihil ſcriptum eſt. Veriſimile eſt tamen & de hoc vel dixiſſe illis, vel nunc per mulieres ſignificaſſe, quanquam ſcriptum C
non ſit. Præterea familiaris etiam illis erat mõs iſte: ibi enim propter quietem maximè verſabantur.

Quemque uidiſſent illum, adorauerunt eum. Quum vidiſſent illum ibi: id enim ſubintelligendum eſt.

Quidam verò dubitauerunt. Quidam verò eorum dubitauerunt de ipſo, timentes errorem. Non autẽ quærere oportet qui nam hi fuerint. Nam ſilentio præteriti ſunt ſed ſcire tantum oportet, quòd & hi, quum acceſſiſſet ad ipſos Ieſus, confirmati ſunt.

Et accedens Ieſus, loquutus eſt eis dicens, Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra. Data eſt mihi, inquit, tanquam homini, poteſtas quam habebam tanquam deus.

D *Euntes docete omnes gentes.* In data mihi potestate fiduciã habentes. Dicens autem omnes Gentes, etiam Hebræorum genus significauit. Siquidem apud Marcum dixit eis manifestius: Euntes in mundum vniuersum prædicate euangelium omni creaturæ. Apud Lucã verò adhuc expressius ait: Prædicari nomine eius pœnitentiam ac remissionem peccatorũ in omnes Gentes, facto ab Ierosolymis initio. Nõ enim meminit dominus malorum, eorum qui resipiscunt. Siquidem postquam à mortuis resurrexit, & discipulos alloquutus est, non solum mẽtionem non fecit de malis, quæ à Iudæis passus est, sed ne Petro quidem exprobrauit negationem, aut fugam cæteris discipulis.

† *Baptizantes eos in nomine* † *patris & filii & spiritus sancti.*

E Hoc præceptum de baptismo est ac dogmatibus.

† † *Vnum nomen trium, denotat unam sanctæ trinitatis naturã. Nomen autem, puta, Qui est uel deus, uel aliud ineffabile: ideo etiam in nomine tantum dicunt qui baptizant, nullo in specie addito.*

Docentes eos seruare omnia quæcunque præcepi uobis. Hoc rursum præceptum de conuersatione est: Neque enim sufficiũt ad salutem baptismus & dogmata, nisi etiam deo digna conuersatio accedat.

Et ecce ego uobiscum sum omnibus diebus. Maiorem eis adiiciens fiduciam, dixit, Et ecce ego vobiscum sum, cooperãs, impedimenta complanans, ac seruans vos.

† *Vsque ad consummationem seculi.* † Hoc ostendit, quòd nõ solum cum discipulis qui tunc erant, sed cum his etiam qui

F illos erant sequuturi, futurus esset. Neque enim apostoli vsque ad seculi consummationem erant permansuri: sed mediantibus iis qui tunc erant, etiam illis qui postmodum futuri essent, hanc promisit gratiam, tanquam vni corpori cum omnibus loquens fidelibus. Non est autem statim assumptus in cælum, sed post aliquantum temporis, sicut ex aliis euãgelistis licet cognoscere. Etenim à resurrectione eius, vsque ad assumptionem, per quadraginta dies permãsit, apparens discipulis, & cũ eis conuersans: deinde ab vno monte qui in Iudæa erat, & dicebatur mons Oliuarum, assumptus est, veluti narrat liber Apostolicarum actionum.

† † *Hoc dixit, non quòd post hoc non sit cum eis futurus, sed quòd non eodem modo futurus, sed excelsius ac deo congruentiori modo*

quàm nunc. Detur quæso nobis dignè euangelio docentibus & conuersantibus, tandemque morientibus, vt regnum illud quod per euangelium perfectis promittitur, assequamur, per gratiam perfecti ac vniuersalis regis Iesu Christi, quem decet gloria & adoratio simul cum æterno ac perpetuo patre, & coæterno simulque perpetuo spiritu, nunc & semper & in secula seculorum. Amen. Actorũ.1. A

PROOEMIVM EVANGELII SECVNDVM MARCVM.

B

MARCVS filius fuit Mariæ, quæ in domo sua benignè Apostolos excipiebat. Vocabatur autem & Ioannes, quemadmodum in Actis Apostolorum inuenimus. Petrus, inquit, re cognita venit ad domum matris Ioannis, qui cognominabatur Marcus: vbi erãt multi congregati & orantes. Et circa principia quidem coniunctus est Barnabæ auũculo suo & Paulo, sicuti liber Actorum testatur, & Paulus in epistolis mentionem eius faciens: vt in epistola ad Colossenses, & in secunda ad Timotheum. Deinde cum Petro Romæ conuersatus est, quemadmodum prior eius epistola demonstrat, qua etiam hic filium suum iuxta spiritum Marcum appellauit: à quo insuper totũ euangelij sermonem Marcus didicit, & postmodum euangelium conscripsit, secundũ Clementem Stromaticũ, hoc est qui varia in vnum contexuit, in ipsa Roma: iuxta Chrysostomũ autem in Aegypto, rogatus à fratribus qui ibidem morabantur, post decimum à Saluatoris assumptione annum. Plurimùm autem cum Matthæo consentit, nisi quod latius ille cuncta describit. Vbique autem scire oportet quòd euangelistæ interdum quidem Christi doctrinam ac miracula ordine describunt in modum historiæ, quandoque verò ordinem non seruant: id solum studentes, vt quod dictum aut factum est annuntient. Actorũ.10. Actor.13. Colos.4. 2. Tim.4. 1. Petri.5. C

Universidad de Deusto Biblioteca

D

Caput primum iuxta latinorum enarrationem.

INITIVM *euãgelii Iesu Christi filii dei, sicut scriptum est in prophetis.* Euangelium nunc Marcus appellauit nouum testamentum, nouam Christi legislationem. Cur autem ita nominauerit, dictũ est in proœmio enarrationis euãgelij iuxta Matthæum, vbi de euangeliorum inscriptione tractatum est. Ait ergo præsens euangelista, quòd principium nouæ Christi legislationis ita fuit sicut in prophetis scriptum est: dicit autem Iesaiam & Malachiam. Deinde ea

E

quoque ponit, quæ à prophetis dicta sunt, vt videas tale fuisse euangelij principium, quale dicunt prophetæ. Aiunt autẽ hi Ioannem fuisse principium, veluti dicta eorum explicata demonstrabunt. Quia enim omnes prophetę & lex vsque ad

Matth. 11. Ioannem prophetauerunt, iuxta domini verbum: oportebat hunc, qui finis erat veteris testamẽti, noui quoque esse principium. Verùm distinguenda sunt propria duorum prophetarum oracula.

Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit

Malac. 3. *uiam tuam coram te.* Malachiæ vaticinium est. De hoc autẽ manifestè dictũ est vicesimo capite euãgelij iuxta Matthęũ, vndè superfluum esset eadem rursum in medium adducere.

F

Vox clamantis in deserto, Parate uiam domini, rectas facite semitas eius. † Iesaiæ testimonium est, quod etiam explanatũ

† *Iesa. 40.* est in enarratione tertij capitis euangelij iuxta Matthæum, *Matth. 3.* ibi ergo quærito. Hæc itaque prophetica dicta concorditer clamant, quòd Ioannes præcessurus erat Christum, viamque ei præparaturus euangelij, & quod inde nouę legislationis futurum erat initium, quæ omnia ita facta sunt. Quum enim Ioannes ante Saluatorem ad Iordanẽ venisset, ac pœnitentiam prædicasset, in animabus hominum, fundamentorum loca fodit: veniens autem Christus, fidei posuit fundamenta, nouamque ædificauit legislationem. Quũ autem dixisset Initium euãgelij ita factum esse, quemadmodum scriptum est in prophetis. Deinde prophetica quoque dicta adduxisset: consequenter nititur quod proposuit demõstrare, & incipit ea dicere, quæ circa Ioannem fuerunt: quomodo

venerit ad Iordanẽ: quomodo prædicauerit, & vt semel dicam, quomodo initium euangelij fuerit. Et quia Marcus admodum Matthæo conformis est, sicut in principio indicauimus, quę apud illum declarata sunt prętermittemus, tanquã iam manifesta: hoc tantum in vnoquoque loco significantes, quod de eo incerto quodam capite dictũ sit. Tu ergo caput statim quærito, ac donec quod quæris inuenias perlegito.

A

Ad ea igitur in quibus varius est, expositionem deinceps deducamus.

† *Præparat quidem domino uiam, qui uirtutem operatur. Verum non rectas facit semitas eius, qui non ad dei beneplacitũ, sed ad stu dium hominibus placendi, aut aliquem alium finem non bonum, hãc operatur. Hic enim laborem quidem præparationis sustinet, deũ au tem non habet huiusmodi semitas perambulantem.* †

B

† *Idem quoque & de cæteris euangelistis dicendum.* †

Fuit Ioannes Baptizans in deserto, & prædicans baptismum pœ nitentiæ, & remissionem peccatorum. Fuit, hoc est, erat. Quòd autem hic baptismum pœnitentiæ prędicauerit, manifestum est tum ab his quæ dixit, tum ab his quæ operatus est. Præcipiẽs enim vt ipsos pœniteret, baptizauit eos qui resipiscebant. Quòd tamen baptismus quo baptizabat, non conferebat peccatorum remissionem, similiter manifestum est: siquidem baptismus Ioannis pœnitentiæ solum erat: Christi verò baptismus remissionis erat. Quam eorum differentiam ipse prędursor docuit dicens, Ego quidem baptizo vos in a- *Matth. 3.*

C

qua, videlicet nuda: ipse autem baptizabit vos in spiritu sancto. Ante saluatorẽ enim nusquam apparet data remissio peccatorum, sed primus Christus hoc donũ largit⁹ est per seipsum, & per suũ baptisma. Manifestũ est ergo baptisma Ioannis, prępparationem fuisse ad peccatorũ remissionem. Oportet enim vt peccatorem primum pœniteat, deinde remissionem adipiscatur. Sed iam videamus quid euangelista dicat: Fuit, inquit, Ioannes baptizans in deserto, & prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Non dixit, Pœnitentiæ & remissionis peccatorũ: ne putes illud baptisma remissionem quoque tribuisse, sed addidit, In remissionem peccatorum: hoc est, propter remissionem. Nam prædicabat pœnitentiam causa remissionis, vt per pœnitentiam de peccatis redarguti ac compuncti, eũ feruenter quę-

D rerent, qui tollit peccatum mundi, quo apparente procurrerent, ac peccatorum remissionem ab eo acciperent.

Et exibant ad eum, tota regio Iudæa ac Ieroſolymitæ, & baptizabãtur omnes ab illo in Iordane flumine, confitentes peccata ſua. Hæc declarata ſunt in expoſitione prædicti tertij capitis.

Erat autem Ioannes veſtitus pilis cameli, & zona pellicea circa lumbos ſuos, ac veſcebatur locuſtis, melleque ſylueſtri. Et hæc in enarratione dicti capitis manifeſta ſunt. Induebatur autẽ pilis cameli, non ſimpliciter incompoſitis, ſed contextis. Dixit enim Matthæus quòd habebat veſtimentum ſuum de pilis camelorum. Dictio autem Veſtitus erat, ſubintelligitur etiam in eo quod additur, Et zona pellicea.

Et prædicabat dicens: Venit is qui me fortior eſt poſt me, cuius
E *non ſum idoneus, ut procumbens ſoluam corrigiam calceamẽtorum ipſius.* Hoc quidem propter excellentiam eius qui prædicabatur dictum eſt, quemadmodum prædicto capite traditum fuit. Quidam autem dicunt per calceamenta carnem intelligi, qua calceatus ſiue veſtitus eſt dei filius. Corrigiam verò ineffabilem cõiunctionis ſue rationem: quomodo videlicet naturis inconfuſis, vnita ſit humanitas diuinitati. Iuxta planam verò interpretationem, corrigiam vocat è corio factum vinculum. Eſt autem hic dictorum ordo. Cuius ipſius corrigiam calceamentorum non ſum idoneus ſoluere procumbens. Procumbit enim qui vult illud ſoluere. Calceamenta verò dicit ſandalia Et quod dicitur, Cuius ipſius, frequens eſt apud Hebræos: vt illud, Cuius tollens os eius im-
F plet. Similiter &, Cui ipſi, vt quod dicitur, Beatꝰ vir cui eſt
Pſal.83. auxilium ipſi abs te.

Ego quidem baptizaui uos in aqua: ille uero baptizabit uos in ſpiritu ſancto. Similiter & de hoc ſuperius dictũ eſt in prædicto capite.

Et factum eſt in illis diebus: Venit Ieſus à Nazareth Galilææ, & baptizatus eſt à Ioanne in Iordane. Dictio quoq; Et factũ eſt, particula eſt apud Hebræos in frequenti vſu. Et factum eſt, inquit in illis diebus. Deinde incipit dicere quid factum ſit. Dicit autem nunc dies quibus prædicabat Ioannes baptimum pœnitentiæ. De his verò quæ ſequuntur prædicto capite dictum eſt, Sed Matthæus quidem ſimpliciter dixit, A Galilæa: Marcꝰ verò ciuitatẽ etiã addidit in aqua habitabat.

Et ſtatim aſcendens ab aqua, uidit diffindi cælos: & ſpiritum A
tanquam columbam ſuper ſe deſcendentem. De his quoque eodem capite inuenies. Verùm Matthæus quidem & Lucas, aperiri cælos dicunt: hic autem diffindi, hæc tamen pro eodem accipiuntur.

Et uox facta eſt de cælis, Tu es filius meus dilectus, in te mihi bene complacitum eſt. In euangelio iuxta Matthæum ſcriptum eſt, Hic eſt filius meus. Marcus autem & Lucas habẽt, Tu es *Lucæ.3.*
filius meus. Quid ergo dicemus? Nihil aliud q̃ quod apud Matthæum diximus: ꝙ euangeliſtæ interdum quidem integrè huiuſmodi verborum mentionem faciunt: quandoq; verò ſententiam quidem ſeruant integram: quaſdam autem dictiones non curantes immutant, dum hoc ſermoni nihil po
B teſt obeſſe, quod pro vna dictione alia idem ſignificans adduciur, Nam idem demõſtrant Hic & Tu. Rurſum ſimile eſt quod Matthæus & Marcus ſcripſerunt, In quo mihi bene cõplacitum eſt, & quod Lucas, In te mihi bene complacitum eſt. Et hic tibi canon generalis eſto ad omnia ſimilia.

Statim q; ſpiritus expellit eum in deſertum: & erat illic in deſerto diebus quadraginta, ac tẽtabatur à ſatana. Dictum eſt de his tertio iuxta Matthæum capite. Ille tamen ſimul & Lucas dixerunt, A diabolo: hic autem à ſatana. Quum enim dæmon multa habeat nomina, & ab vnaquaq; malitia ſua recipiat appellationem: illi quidem vnum poſuerunt, hic verò aliud. Dictus eſt autem ſatanas, hoc eſt contrarius. Nam deo contrarius eſt dæmon, & contraria ſtatuens.

C
Et erat cum beſtiis. Matthæus & Lucas genera quoq; ten- *Matth.4.*
tationum ſcripſerunt. Marcus verò quum ſupra cæteros bre- *Lucæ.4.*
uitatis eſſet amator, ſatis putauit dicere, Et tentabatur. In hoc enim genera quoque complexus eſt. Quòd autem erat cum beſtiis propter magnam loci ſolitudinem accidit: vt etiam ab hoc diſcas: ꝙ is qui tuetur animæ dignitatem, beſtiis potius formidabilis eſt. Ante inobedictiam enim iuſſum erat vt omnibus homo dominaretur.

Et angeli miniſtrabant ei. Poſt tẽtationes videlicet, & poſt manifeſtam de tentatore victoriam, quemadmodum ſignifi cauit Matthæus.

Poſtquam autem traditus eſt Ioannes, uenit Ieſus in Galilæam prædicans euangelium regni dei. Dictum eſt & de his eodem

D capite. Euangelium autem regni dei dicit nunc nouum testamentum, vtpote annuntians de regno dei, & inducens ad regnum dei.

Et dicens, Completum est tempus. Tempus à deo constitutum conuersationi noui testamenti, de quo dicit Apo-
Gala.4. stolus: Vbi venit completio temporis, misit deus filium suum.

Et appropinquauit regnum dei. Appropinquauit vt regnet super credentes, sicut manifestius interpretati sumus prædicto capite.

Resipiscite & credite euangelio. Rursum euangelium nominauit hic testamentum nouum, adhortans vt nouo testamento credant. Vel, sicut illum credere suadet.

E *Ambulans autem iuxta mare Galilææ, vidit Simonem & Andream fratrem ipsius Simonis mittentes rete in mare: erant enim piscatores.* De his eodem capite dictum est.

Et dixit eis Iesus, Venite post me, & faciam uos fieri piscatores hominum. Et statim relictis retibus, sequuti sunt eum. Similiter & de his eodem capite dictum est.

Et progressus inde paululum, vidit Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrē eius, qui & ipsi in naui resarciebant retia: & statim uocauit eos, Et relicto patre suo Zebedæo in naui cum mercenariis, sequuti sunt eum. Dictum est & de his ibidem.

Et ingrediuntur Capernaum: statimque sabbathis ingressus in synagogam docebat. Hæc etiam Lucas scripsit. Vene-
F runt autem Capernaum à Nazareth, sicut ille significauit. Sabbathis verò, hoc est, diebus sabbathorum, quando videlicet sabbathum erat. In his enim diebus, dum illis ocium erat, permittebat lex vt congregarentur ac leges recitarent. Tunc ergo ingressus est, vt per ocium omnes audirent ipsum.

Et stupebant super doctrina eius: erat enim docens ipsos,
Matth.7. *quasi autoritatem habens: & non sicut scribæ.* Hæc Matthæus quoque posuit in fine quinti capitis. Verùm ille Christum in montem ascendisse dicit, ibique sedentem discipulos suos docuisse, adstantibus & turbis: deinde post lōgum sermonem inducit, quòd etiam turbæ stupuerunt super doctrina ipsius, &c. Manifestum ergo est vtrunque factum esse.

CAPVT PRIMVM DE DAEMONIACO. A

ET erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo, & clamauit dicens: Sine, Quid tibi nobiscum est Iesu Nazarene? Venisti ut perdas nos. Noui te quis sis, sanctus nempe ille dei. Hæc etiam dixit Lucas. Vocant autem dæmonium immundum, quasi immunditiis ac sceleribus gaudentē. Clamauit sanè homo, non ferēte quod in eo erat dæmonio vim diuinitatis. Sine, hoc est, dimitte nos. Quid tibi nobiscum commune est? Christum quoque vocauit Nazarenum, eo & in ciuitate Nazareth nutritus esset, quemadmodum scripsit Matthæus. Perditionem autem, B vocat hic dæmon cohibitionem suæ potestatis, virtutémq; contrariam, ac sui persequutionem. Id etiam quod additur, Noui te quis sis, adulando ei dixit, vt ipsi parceret. Non solum autem dixit Sanctus, sed, Ille sanctus cum articuli additione. Siquidem & prophetæ sancti sunt, sed per participationem: solus autem deus propriè & natura sanctus est. Ob id ergo dixit, Sāctus ille, hoc est, natura & propriè sanctus.

Et increpauit Iesus ipsum dicens: Obmutesce & exi ab eo. Increpauit, hoc est, os obturauit. Vide autem quòd non susceperit Christus à dæmone testimonium, quanquam vera diceret. Primùm quidem quia non vult veritas, vt sibi à falsitate perhibeatur testimonium. Deinde docuit nos ne dæmonibus vnquam credamus, etiam vera dicentibus: quum C enim ament mendacium, sintque nobis inimicissimi, nunquam vera loquūtur, nisi vt ad fallēdum, veritate quasi esca quadam vtantur.

Et quum discerpsisset eum spiritus immundus, & clamasset uoce magna exiuit ab eo. Pro discerpsisset dicit Lucas, Proiecisset in medium: addens & nihil illi nocuit. Et siquidem permisit dominus, vt hominem proiiceret, quo demonstratur proiicientis malitia: nocere autem non permisit, vt appareret expellentis potentia. Clamauit etiam voce magna flagellatus imperio dominico. Non dixit tamen quid clamauerit, eo & voces nihil significantes ædiderit.

Et admirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter sese dicentes:

Universidad de Deusto Biblioteca

D *Quid est hoc? Quæ doctrina noua hæc, quòd cum autoritate etiam spiritibus immundis imperat, & obediũt ei?* Quid est hoc quod videmus? Dicebant autem etiam nunc Christi doctrinam, vtpote differentem à doctrina scribarum, aut etiam à doctrina Ioannis Baptistę. Illi siquidē docebant tantum: Christus verò etiam dæmones cum potestate expellebat. Autoritatis nanque est, Obmutesce & exi. † Lucas verò loco eius quod dicitur. Quæ doctrina noua hæc, dixit: Quod est hoc verbum? nominās verbum, doctrinam quæ per verbum fit: aut dicens Verbum, illud quod ad dæmonem factum est, putà, Obmutesce & exi. Vnde etiam addidit. Quia cum autoritate ac potestate imperat spiritibus immundis & exeũt. Cum autoritate quidem, eo ꝙ iuberet: cum potestate verò, E eo ꝙ efficeret quod vellet.

† *Phrasis est potius Hebraica, ut uerbum pro re uel facto ponatur, quemadmodum ante libri exordium præfati sumus.*

Exiuit autē rumor de eo in totam undiq; regionē Galilææ finitimam. Dictum est de hoc quarto iuxta Matthæum capite.

CAPVT SECVNDVM DE SOCRV SIMONIS.

ET statim quum exisset à synagoga uenit in domũ Simonis & Andreæ cum Iacobo & Ioanne. Qua de causa eò venerit, superius dictum Matth. 8. est octauo iuxta Matthæum capite.

F *Socrus autē Simonis decumbebat febricitās, & statim dicunt ei de illa: & accedens erexit eam apprehensa manu illius, & continuò reliquit eam febris, ac ministrabat ipsis.* De his quoque dictum est eodem capite. Vide autem ꝙ Christus sæpius ob aliorum fidem confert aliis sanitatem, quando futurum est, vt is quoque credat qui curatur, & non potest ad se venire aut propter ęgritudinem, aut propter intempestiuam ætatem, aut etiam propter ignorantiam. Nā & hic alij eũ deprecati sunt. Suscipiamus igitur & nos Christum siue sermonem eius, vt febrim affectionum Matth. 25 in nobis extinguat. Suscepto autem beneficio ministremus ei, curando pauperes. Quicquid enim, inquit, feciſtis vni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis: ministremus & his

qui eum imitantur quasi discipulis ipsius, vt & illi pro nobis deprecentur. A

CAPVT TERTIVM DE CVRATIS A VARIIS LANGORIBUS.

EXacta autem uespera quum sol occidisset, afferebant ad eum omnes malè habentes, & qui à dæmoniis uexabantur: & uniuersa ciuitas ad ianuam congregata erat. Dictum est & de his capite nono iuxta Matthæum.

Et curauit multos malè habentes uariis infirmitatibus: & dæmonia multa eiecit. Marcus quidem dixit, ꝙ Matth. 8. multos curauerit. Matthæus verò ꝙ omnes. Similiter au- B tem & de dæmoniis dixit Marcus, ꝙ dæmonia multa eiecit: Matthęus verò ꝙ spiritus eiecit, putà omnes. Quid ergo dicimus? Quòd Multos & Multa addidit hic euangelista, nō ꝙ aliquos prætermiserit dñs quin curauerit, aut dæmonia aliqua reliquerit, sed tātū vt ostendat Marcus ꝙ multi fuerint qui sanati sunt, multáque eiecta dæmonia. Considera autem quomodo dæmoniacum esse, non coniungat aliis infirmitatibus, sed hoc per se ponat tanquam id quod miserrimum est.

Et non sinebat loqui dæmonia quòd ipsum nossent. Prohibebat ipsa de se loqui, clamantia sicut dixit Lucas, & dicentia. Tu es Christus filius dei. Loquebātur verò de eo, quoniam C nouerant ipsum esse Christum, sicut rursum dixit Lucas. Co- Lucæ. 4. gnoscebant autem per radium diuinitatis, qui in eos ad modum ignis iaciebatur. Non sinebat etiam ea loqui propter Supr. eod. causam quam superius reddidimus, vbi obmutescere fecit spiritum immundum hominis in synagoga vexati.

Et sūmo manè cùm in crepusculo surrexisset, egressus abiit in desertum locum, ibiq; orabat. In crepusculo, hoc est, cùm adhuc nox esset: summum manè enim crepusculum est siue diluculum. Sic enim alibi quoque dixit Ioannes, quòd Maria Ma- Ioan. 20. gdalene venit summo manè, quum adhuc tenebræ essent. Verùm Marcus quidem hoc loco dixit, In crepusculo: Lucas verò, Facto die. Non est autem contradictio: Nam valde manè & crepusculum est, & diei principium. Abiit autem

D in desertum locum, vt nos doceret: quòd si quando admiratione digna fecerimus, laudem ab hominibus fugiamus: & ab aliis segregati, deo qui nobis beneficium cõtulit, gratias agamus, ac deprecemur vt illud in posterũ confirmet. Vnde locus desertus orationi conueniens est, eo ꝙ distractionem non adferat.

Et prosequuti sunt eum Simon & qui cum illo erant: & quum inuenissent eum, dicunt ei, Omnes quærunt te. Marcus quidem ait, Simon, & qui cum illo erant, prosequuti inuenerunt eum. Lucas autem, quòd turbæ. Verisimile ergo est vtrunq; factum esse, & primùm quidem discipulos hoc fecisse, deinde verò turbas. Etenim discipuli, vt qui feruentius eum a-
E mabant anticipauerunt, dicentes de turbis, Omnes quærũt te. vide autem quomodo secessio desiderabiliorem eum reddiderat.

Et ait illis, Eamus in proxima municipia, ut & ibi prædicẽ, quia in hoc egressus sum. Oppidum vel ciuitas est, quæ muros habet: pagus autem siue villa aut vicus, quæ muris caret: κωμόπολις verò quod hic ponitur, vicos significat maiores, aut oppidula rusticana, quæ & vici & oppida videri possunt: partim quidem muris cincta, partim autem muris carentia. Abeamus, inquit, in hos etiam vicos, siue ad hæc oppidula, vt in illis quoque prædicem. Lucas verò genus quoq; prædicationis addidit dicens, Oportet me annuntiare regnum
Mat. 3. 4. dei, ꝙ videlicet appropinquauerit, vt super credentes regnet, quemadmodum circa principia prædicationis Christi
F in euãgelio iuxta Matthęum dictum est. Sed Marcus quidẽ habet Egressus sum: Lucas verò, Missus sum. Sed verisimile est vtrunque dictum fuisse, nunc hoc, nunc autem illud. Et quia duo quædam erant in Christo, quòd dicitur, Missus sum, intelligitur tãquam homo: quòd autem, Egressus sum, quasi deus.

Et prædicabat in synagogis eorum per totam Galilæam, & dæmonia eiiciebat. A doctrina transibat ad miracula, vt quos non attrahebat sermo, attraheret miraculorum potentia, & vt sermonem confirmaret. Simul etiam figura nobis fuit, vt non solum de virtute loquamur, verumetiam operemur.

CAPVT

CAPVT. QVARTVM DE LEPROSO. A

ET uenit ad eum leprosus obsecrans eum, qui genibus prouolutus, ait illi, Si uis potes me mundare. De hoc leproso dictũ est sexto iuxta Matthęũ capite. Videtur autẽ euãgelistę ali Mat. 8.
quãtulũ circa tẽpus sanationis huius discrepare. Matthæus siquidẽ antequam Petri socrum curaret, ponit ea quę de leproso sunt. Marcus verò & Lucas postea. Verisimile est autem hos miraculum tantum perscrutatos esse, & de tempore non magnopere curasse, re videlicet non necessaria: quod & alias frequenter fecerunt. Luc. 5.

Iesus autẽ misericordia motus, extenta manu tetigit eum, & ait B
illi, Volo, Mũdare. Quo dicto discessit cõfestim ab eo lepra, & mũdatus est. Similiter & de hoc ibidem dictũ est.

Et comminatus ei statim illũ emisit, & ait: vide nemini quicquã dixeris, sed abi, ostende teipsum sacerdoti, & offer pro emũdatione tui, quæ iussit Moses in testimonium illis. Comminatus est & duob⁹ cęcis. Quęre autem enarrationem decimi septimi ca Matth. 9.
pitis iuxta Matthæum, in quo de comminatione dictũ est. Emisit verò eum à conspectu suo, hoc est amandauit. De his autem quæ sequuntur data est interpretatio prædicto sexto capite.

Ille autem egressus cœpit prædicare multa, & disseminare uerbũ: ita ut amplius non posset Iesus palam ingredi ciuitatem, sed foris in desertis locis erat: & ueniebant undique ad eum. Quum C
gratus esse vellet leprosus, nõ tulit vt beneficiũ silẽtio tegeretur, sed prædicabat multa de Christi potestate, & dissemi
nabat verbũ †, quod ad eum dixerat Christus, puta, Volo, †
Mundare: tanquã per autoritatẽ factum, statimque in opus deductum. Veniebant autem vndique ad Christum, vtpote fama ad omnes percurrẽte. Dicit enim Lucas, quòd peruagabatur magis in illo rumor, hoc est fama: & laborem vincebat cupiditas videndi eum, qui adeo diuulgatus esset.

† *Et hic quoque phrasis est Hebraica, ut uerbum pro facto ponatur.*

Et ingressus est iterum Capernaũ post dies aliquot. Post dies Cap. 2.
hoc est præteritis aliquot diebus.

D Et *auditum est quòd in domo esset.* In domo quadam.
Et statim congregati sunt multi, adeo ut iam non caperent eos, nec illa loca quæ circa ianuam erant. Vbi audissent quòd in domo erat, concurrerunt putantes quòd ita facilius ad eum accederent. Tot autem congregati sunt, vt iam neque loca quæ circa ianuam erant (hoc est vestibulum domus) caperent reliquos, impleta iam ipsa domo.
Et loquutus est eis uerbum. Videlicet doctrinæ.

CAPVT QVINTVM DE PARALYTICO.

E *T ueniunt ad eum ferentes paralyticum, qui à quatuor portabatur, & quum non possent appropinquare illi propter turbam, nudauerunt tectum domus in qua erat, & perfosso tecto demittunt grabbatum in quo paralyticus iacebat.* Similia quoque his posuit Lucas: Matthæus vero de tecto tacens, reliqua similiter retulit.
Intuitus autem Iesus fidem ipsorum, ait paralytico, Fili remissa sunt tibi peccata tua. Dictum est de his decimotertio iuxta Matthæum capite. Est autem paralyticus similiter quicunque animæ potentias ad virtutis opus habet immobiles. Quòd si per quatuor euangelistas à terrenis eleuetur, & demittatur, siue humilietur coram Christo, audiet & ipse, Remissa sunt tibi peccata tua.
F *Erant autẽ quidam scribarum ibi sedentes, & cogitãtes in cordib⁹ suis, Quid hic ita loquitur blasphemias? Quis põt remittere peccata præter unum nempe deũ?* Dictum est de his ibidem.
Et statim ubi cognouisset Iesus spiritu suo, quòd ita cogitarẽt intrà semetipsos, dixit eis. Spiritum vocat hic diuinitatem: tam quam deus enim cognouit cogitationes eorum.
Vt quid hæc cogitatis in cordibus uestris? Quid est facilius dicere paralytico, remissa sunt tibi peccata tua: an dicere, Surge ac tolle grabbatum & ambula? Similiter & de hoc dictum est.
Vt autem sciatis quòd filius hominis habeat potestatem remittendi in terra peccata: dicit paralytico: Tibi dico, Surge ac tolle grabbatum tuum, & abi in domum tuam. Et de his quoque data est prædicto capite interpretatio.

Et confestim surrexit, ac sublato grabbato exiuit corã omnib⁹, A *adeo ut stuperent omnes, & glorificarent deũ, dicentes, Nũquã sic uidimus.* Et hæc ibidem explanata sunt. Nunquam autem sic vidimus, videlicet ab alio, qui admiranda operaretur.
Et egressus est iterum ad mare, omnisque turba ueniebat ad eum, & docebat eos. Egressus est: fugiens plausum de miraculo, & cupiens à turba separari.

CAPVT SEXTVM DE LEVI PVBLICANO.

E *T præteriens uidit Leui filium Alphæi sedẽtem ad telonium, & ait ei, Sequere me. Qui quũ surrexisset, secutus est eum.* Leui hic est Matthæus: erat enim binominis, de quo particularius dictũ est decimoquarto capite euangelij secũdum Matthæũ. B
Vide autem quomodo eos qui digni sunt eligat, quasi Margaritas in luto iacentes.
Et factum est dum accumberet in domo illius, multi quoque publicani & peccatores simul discumbebant cũ Iesu & discipulis eius: erant enim multi, & secuti fuerant eum. Etiã de his omnibus in eo capite require.
Et scribæ ac pharisæi uidentes eum cum publicanis & peccatoribus edentem, dicebant discipulis eius: Quidnam est quod cũ publicanis & peccatorib⁹ edit ac bibit? Quo audito Iesus, ait illis, Nõ opus habent qui ualent medico, sed qui male habent. Non ueni ad C *uocãdum iustos, sed peccatores ad pœnitẽtiam.* Etiam hæc in eo capite declarata sunt. Reprehendebãt autem Christũ, quasi nihil discriminis facientem inter sanctum & eum qui iuxta legem prophanus habebatur, non agnoscentes quod supra legis consuetudinem præstaret humanitatis gratiam. Lex siquidem prauũ eiiciebat: Christus verò immutabat. Ostendit ergo quòd non quasi iudex, sed quasi medicus aduenerit: ideo etiam cum infirmis versabatur.
Et erant discipuli Ioannis & pharisæorũ ieiunantes: & ueniũt, dicũntque ei: Quare discipuli Ioannis & pharisæorum ieiunant, tui autẽ discipuli non ieiunãt? Et ait illis Iesus: Nũ possũt filij spõsi quàm diu cũ eis est sponsus ieiunare? Quanto tempore secum habẽt sponsum, non possunt ieiunare: uenient autem dies dum auferetur

D tur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt in illis diebus. Etiam de his inuenies supradicto capite.

Et nemo commissuram uestimenti rudis assuit uestimento uetu ri: alioquin aufert supplementum eius nouũ à ueteri, & prior scis- sura fit. Et hac quoq; parabola eodẽ capite declarata est.

Nullus præterea mittit uinum nouum in utres ueteres, alioqui rumpit uinum nouum utres, & uinum effunditur, & utres pereũt: sed uinum nouum in utres nouos mittendum. De hac similiter parabola quære eodem capite.

Et factum est quum transiret sabbathis per segetes. cœperunt di scipuli eius inter ambulandum uellere spicas †, & dixerunt ei † pharisæi: Ecce cur faciunt sabbathis quod non licet? Quære de Matth. 12 his circa finem vicesimi capitis in euangelio secundum Matthæum.

† † Qui post operationem in immobilitate animi constituti sunt E sermones decerpũt ab his quæ facta sunt, hisq; piè aluntur: Sabbathũ enim ad otium factum, immobilitatis animi signũ est, quẽ admodum dies præcedentes, operationis, propter laborem.

Et ait illis. Nũquam legistis quid fecerit Dauid quum in necessi tate fuit, & esuriit ipse & qui cum eo erãt, quomodo ingressus est † domum dei sub Abiathar † summo sacerdote, & panes propositio nis comedit, quos non licebat edere nisi sacerdotibus: & dedit etiã 1.Re.21 his qui secum erant? Hanc quoque historiam eo loco quære. Istum autem Abiathar Regum historia Achimelech vocat: liber autem Psalmorum Abimelech. Manifestum ergo est F quod binominis fuerit, vtroque modo appellatus Achime lech, vel Abimelech quẽadmodum & alij Hebræi. Cognomen verò Abiathar habuit à progenitoribus deductũ. Ideo filius quoque eius similiter Abiathar vocatus est.

† † Abiathar iste princeps sacerdotum dicitur: Regum autem historia Achimelech sacerdotẽ fuisse tradit. Verisimile ergo est Abiathar requieuisse, quum Dauid in domum dei ingressus est, uel pro pter summi sacerdotij præstantiam, uel ob imbecillitatem præ se nectute. Achimelech uerò tunc ea quæ diuini cultus erant exercu isse: aut quòd aliis sacerdotibus præstantior esset, aut quòd sua sor te illis diebus curam haberet.

Dixitq; eis, Sabbathũ propter hominem factum est, non homo propter sabbathũ. Itaque domin⁹ est filius hominis etiã sabbathi. Etiam hæc in dicto capite declarata sunt.

CAPVT VII. DE EO QVI HA- A BEBAT MANVM ARIDAM.

T rursum ingressus est synagogam, & erat ibi ho mo manum habens aridam, & obseruabant eum, an Cap.3. E sabbathis sanaturus esset ipsum, ut accusarent eum. Dictum est de hoc vicesimoprimo iuxta Matthæum capite.

Et ait homini arefactam manum habenti: Surge in medium: dicítque illis, Licet sabbathis benefacere an malefacere: animam seruare an occidere? Illi uerò tacebant. Horum interpretatio data est prædicto capite. Animam autem dicit nunc hominem, à parte totum intelligens. Interrogat enim an hominem liceat à morte seruare, an occidere.

Quumque circunspexisset eos cum ira, contristatus super duri- B tia cordis ipsorum, dicit homini, extende manum tuam. Et extendit: ac restituta est manus eius sana ut altera. Iam hæc similiter dicto loco explanata sunt.

Egressi uerò pharisæi, statim una cum Herodianis consultarunt aduersus eum, ut ipsum perderent: & Iesus secessit cum discipulis suis ad mare. Præterea etiam hæc.

Et multitudo magna sequuta est eum à Galilæa, & ab Iudæa, & ab Ierosolymis, & ab Idumæa, & trans Iordanem, & qui cir- ca Tyrum ac Sidonem habitabant hominum multitudo magna: qui cum audissent quæ faciebat, uenerunt ad eum. Trans Iordanem, id'est qui habitabant vltra Iordanem. Sequuti sunt autem: hi quidem languidos deferentes: Illi verò vt ipsi salutẽ con sequerentur, aut miracula viderent. Nec soli Hebræi, verũ- C etiam alienigenæ Idumæi, Tyrij, & Sidonij. Alienigenæ ergo veniebant ad eum, cognati verò Iudæi ad se venientem magis persequebantur.

Et dixit discipulis suis, ut nauicula sibi deseruiret propter turbã ne ipsum premerent: multos enim sanauerat. ita ut irruerent ad ip- sum, quò eum tangerent quotquot infirmabantur. Vt sibi deser- uiret, ad ascendendum in illam, ne eum turbarent.

Spiritus quoq; immũdi uiso ipso procidebãt illi, clamabántq; di centes, Tu es filius dei. Et multum comminabatur eis, ne se manife- stum facerent. Quum diuinam eius potentiam cognouissent dæmones, procidebant ac prædicabant eum esse dei filium: illud quidem, imperium illius manifestãdo: hoc autem, ne se

D torqueret deprecando. Silentium ergo illis imponebat, ne se manifestum facerent, Iudæorum inuidiam accendentes.

Supra.1. Quære autem in principio primi capitis, quare immũdo spiritui sit interminat', & alias inuenies causas: sed & vicesimo capite iuxta Matthæum interminatus est turbis, ne se manifestum facerent: quęre ibi quoque enarrationem.

CAPVT OCTAVVM DE ELECTIONE APOSTOLORVM.

E *Ascendit in montem, & aduocat quos ipse uoluit, uenerúntque ad eũ, & fecit duodecim ut essent secum, & ut mitteret eos ad prædicandum, útque haberent potestatem curandi ægritudines, & eiiciendi dæmonia.* Lucas autem dicit, quòd exiuit in montem ad orandum: & erat pernoctans in oratione dei.

Lucæ.6. Quumque factus esset dies aduocauit discipulos suos. & elegit duodecim ex eis, quos & Apostolos nominauit, & cætera. Pernoctabat enim in oratione ad deum: instruens nos, vt si quando aliquem electuri sumus, in oratione pernoctemus, quò is qui dignus est innotescat: ne cõmunicemus peccatis alienis. Elegit autem ex omnibus credẽtibus in ipsum quos voluit, puta digniores. Elegit item & Iudam Iscariotem, vt qui tunc bonus erat: ostendens se bonum recipere, donec malus efficiatur. Et quanquã prægnoscat quod futurum est, non tamen ob futuram prauitatem eum abiicit,

F qui nunc bonus est, sed propter virtutem præsentem, sibi familiarem facit illum etiam qui malus futurus est. Potestatẽ verò intelligit virtutem curandarum ægritudinum, eiiciendorumque dæmonum. Deinde propter falsos apostolos, nomina quoque ponit Apostolorum.

Et imposuit Simoni nomen Petrus. Atqui in euangelio iu-

Ioan.1. xta Ioannem discimus, quòd quando primum frater eius Andreas duxit illum ad Iesum, intuitus eum Iesus dixit:

Mat.16. Tu es Simon filius Iona, tu vocaberis Cephas, quod est, si quis interpretetur, Petrus. Verisimile est ergo tunc dixisse, vocandum esse Petrum, nunc autem vocare eum Petrum. Quære autem decimonono capite iuxta Matthæum expositionem enumerationis nominum duodecim Apostolorum,

& omnia suo inuenies ordine. A

Et Iacobum Zebedæi ac Ioannem fratrem Iacobi. A communi cognomen ascisciturꝛ & propter eos qui sequuntur hoc assumitur.

Et imposuit illis nomina Boanerges, quod est filij tonitrui.† Sicut filius iniquitatis, dicitur qui iniquus est, & filius perditionis, perditus: & filius pacis, pacificus. Ita quoque filij tonitrui qui tonant: tanquam tonitruum enim de cælo auditũ, hi diuina tonarunt dogmata: Iacobus quidem sine scriptura, Ioannes verò scribendo. Boanerges autem Hebraicũ nomen est, quemadmodum & Cephas. †

† Nam בני *bene filios sonat Hebræis, &* רגש *reges tonitruum aut fremitum.* Potius tamen legendum est, בניא רגש *benaia reges, & est Chaldaicum ac sonat filios tumultus.* B

Et Andream & Philippum & Bartholomæum & Matthæũ & Thomam & Iacobum Alphæi filium & Thaddæum & Simonem Cananæum & Iudas Iscarioten qui & prodidit illum. De his omnibus dictum est prædicto 19.cap. iuxta Matthæum.

Et ueniunt in domum, ac rursus conuenit turba, ita ut ipsi neque panem manducare possent. In domum cuiusdam fidelis.

Et quum audissent, qui ad illum attinebant, exierunt ut tenerent eum. Quum audissent domestici eius multã conuenire turbam, exierunt vt eam † cohiberent, ac prohiberent ne amplius sanaret. Fortassis autem erant hi fratres ex Ioseph, aut alias cognati. †

† Potest ergo dictio αὐτὸν, *eum referri ad Iesum & ad turbam: nomen enim* ὄχλος *quod turbam significat, etiam masculinum est.* C

Dicebant enim, In excessum uersus est. Dicebant quidam inuidi, & desiperet, quia se totum ad dandas sanitates tradiderat: humanitatem ducentes furorem, & misericordiã facientes crimen. Et verè hi insaniebant. Sic ergo intelligitur hic sermo, & exierunt sui, vt prohiberent eum. Alij verò quæ dicta sunt aliter interpretantur, & exierunt sui vt tenerẽt eum ne discederet: dicebant enim quidã & excessisset siue discessisset † à se propter turbam. Vel, Exierunt vt tenerent eum siue adiuuarent: dicebant enim quòd excessisset siue dissolutus esset à vigore corporis præ nimio labore.

† *Verbum quidem* ἐξέστη, *significat, in excessum uersus est: uel, in furorem uersus est: uel, excessit.*

D *Scribæ etiam qui à Ieroſolymis deſcenderãt, dicebant: Beelzebut habet, & per principem dæmoniorum eiicit dæmonia.* Hoc & phariſæi dicebãt 22. iuxta Matth. c. & ibi quęre expoſitionẽ.

Quibus ad ſe uocatis dicebat illis in parabolis. In exemplis & ſimilitudinibus.

Quomodo poteſt ſatanas ſatanam eiicere? Dictum eſt de his eodem capite.

Et ſi regnum contra ſeipſum fuerit diuiſum non poteſt ſtare regnum illud: & ſi domus contra ſeipſam fuerit diuiſa, non poteſt domus illa ſtare. Etiam de his ibidem diſputatum eſt.

Et ſi ſatanas in ſeipſum inſurrexit & diuiſus eſt, non poteſt ſtare ſed finem habet. Quære etiam de his prædicto capite.

Nemo poteſt uaſa fortis, ingreſſus domum illius, diripere, niſi
E *prius fortem ligauerit, & tunc uaſa eius diripiet.* Hæc quoque ibidem integrè declarata ſunt.

De his q blaſphemãt ĩ ſpiritum ſanctum.

Amẽ dico uobis, Cũcta peccata filiis hominũ remittẽtur, & blaſphemiæ quib⁹ blaſphemauerint: quicunque autẽ blaſphemauerit cõtra ſpiritũ ſanctũ, nõ habebit remiſſionẽ in æternũ, ſed reus erit æterni iudicij. Hæc præterea optimã ibi nacta ſunt interpretationẽ. In æternũ, hoc eſt, nunquã. Iudiciũ verò dixit nunc cõdemnationẽ. Deinde addit etiam quare prædicta dixerit.

Quia dicebant, Spiritum immundum habet. Dicebant hoc, affirmantes, quòd Beelzebul haberet.

Et ueniũt mater eius & fratres, & foris ſtãtes miſerũt ad illum qui uocarẽt eũ, & ſedebat turba circa eũ: dixerũt autẽ ipſi, Ecce mater tua & fratres tui, ſororéſq; tuæ foris quærunt te. Quære de
F his circa finem viceſimitertij capitis ſecundum Matthæum.

Et reſpondit eis dicens: Quæ eſt mater mea, & qui ſunt fratres mei? Quumque circunſpexiſſet in circuitu circunſedentes, ait, Ecce mater mea & fratres mei. Quicunque enim fecerit uoluntatem dei,
† *hic frater meus & ſoror mea eſt.* † Rurſum ſanè & de his omnibus exactè inuenies ſupradicto capite.

† † *Hæc autẽ dixit nõ abiicies omnino matrem & fratres, ſed oſtẽdens q̃ omni cognitioni corporali præponi debet eiæ familiaritas*

Cap. 4. *Et iterũ cœpit docere circa mare, & cõgregata eſt ad eum turba multa, ita ut cõſcenſa naui ſederet in naui.* Ibi etiã de his quære. Sedit autẽ: volẽs ita omnes in cõſpectu habere, nullumque poſt tergum: & à mari piſcabatur eos qui in terra erãt.

Omniſque turba circa mare in terra erat. Hoc eſt, ſta-

bant in littore, ſicut dixit Matthæus. A

Et docebat eos in parabolis multa. Dictum eſt de his parabolis viceſimoquarto cap. iuxta Matthæum. Matth. 13.

Et dicebat eis in doctrina ſua, Audite. Siue, Animaduertite.

CAPVT IX. DE SEMINE PARABOLA.

E *Ece exiuit qui ſeminat ad ſeminandum: & factum eſt dum ſeminaret, aliud quidem cecidit ſecus uiam, uenerũntq; uolucres cæli & comederũt illud. Aliud autem cecidit ſuper petroſam terram, ubi non habebat multam terram: & ſtatim exortũ eſt, eo q̃ terræ altitudinẽ nõ habebat: orto autem ſole, æſtu affectũ eſt: & eo quòd nõ haberet radicem, exaruit. Et aliud cecidit in ſpinas, & ſuccreuerunt ſpinæ & ſuffocauerunt illud: & fructum non dedit. Et aliud* B *cecidit in terrã bonã, fructúmq; dabat emergẽtem atq; creſcentem: & afferebat unum triginta, alterum ſexaginta, tertium uerò centũ.* De his omnibus dicto capite ad verba ſingula diximus.

Et dicebat, Qui habet aures ad audiendum audiat. Qui habet aures intellectuales ad intelligendum intelligat.

Quum autem ſolus eſſet, interrogauerunt eum qui circa ipſum erant cum duodecim parabolam. Qui circa ipſum erant, hoc eſt, ſeptuaginta diſcipuli. Interrogabant autem de parabola, quæ videlicet eſſet hæc parabola, ſicut ſcripſit Lucas.

Et dicebat eis, Vobis datum eſt noſſe myſterium regni dei. Dictum eſt de hoc, eodem capite.

Illis autem qui foris ſunt, in parabolis omnia fiunt. Foris eſſe C dicit eos qui ſunt extra fidẽ in ipſum. In parabolis vero fiũt omnia, quæ videlicet ad doctrinam pertinent.

Vt uidentes uideãt & nõ cernãt: & audientes audiãt, & nõ intelligant. Illud. vt videntes videant, reduplicatio eſt, pro eo quod eſt, Vt videãt. Similiter illud, audiẽtes audiãt, hoc eſt, Audiãt. Dicit ergo: Vt videãt quidem doctrinã, tãquã attẽti ad eam: Non cernant autem eam, vtpote parabolæ obſcuritate cõtectam, eo quòd cognitione eius indigni eſſent, quaſi immedicabiles. Hæc item manifeſtat etiã id quod ſequitur. In dicto autem ſecundum Matthæum capite, alia ponitur reſponſio. & veriſimile eſt vtrunque dictum fuiſſe à Chriſto.

Ne quando conuertantur: & remittantur eis peccata. Dictum

D est de hoc, loco supradicto.

Et ait eis, Nescitis hanc parabolam? & quomodo omnes parabolas cognoscetis? Omnes parabolas, quas scilicet in processu dicturus erat. Si hanc nescitis, quomodo illas cognoscetis? Hoc autem dixit, quo attentiores eos redderet, ipsosque excitaret. Deinde interpretatur dictam parabolam.

Qui seminat, uerbum seminat. Scilicet doctrinæ.

Hi autem sunt qui secus uiam. Hi, quales? quos dicturꝰ est.

Vbi seminatur uerbum: & quum audierint, confestim uenit satanas & aufert uerbum quod seminatum est in cordibus eorum. Vbi seminatur verbum, hoc est, in quos seminatur. Dictum est autem de his prædicto capite.

Et hi sunt similiter qui super petrosam terram seminantur: qui dum audierint uerbum, statim cum gaudio suscipiunt illud, & non
E *habent radicem in seipsis, sed temporarij sunt. Deinde facta afflictione aut persequutione propter uerbum, repente offenduntur.* Dictum est de his dicto capite.

Et hi sunt qui in spinas seminantur, qui audierunt uerbum: & sollicitudines sæculi huius, ac deceptio diuitiarum, cæterarúmque rerum cupiditates, introeuntes suffocant uerbum & infructuosum efficitur. Similiter quoque de his dictum est.

Hi præterea sunt qui in terram bonam seminati sunt, qui uerbũ audiunt ac recipiunt: fructúmque afferunt, hoc triginta, istud sexaginta, illud uerò centum. Dictum est de his.

Et dicebat illis: Num lucerna uenit ut subter modium ponatur, aut subter lectum? Nonne ut super candelabrum ponatur? Venit,
F hoc est adducitur, affertur. Dictum est autem de hoc, capite
Matth.5. quinto euangelij secundum Matthæum post beatitudines.

Non est enim quicquam occultum, quod non manifestetur, neque fuit secretum, sed ut in propatulum ueniat. Neque fuit, inquit, secretum, vt omnino secretum esset, sed vt quandoque in
Matth.10. propatulum veniat. de hoc autem dictum est 10. cap. secundum Matthæum.

Si quis habet aures ad audiendum audiat. Superius de hoc tractatum est.

Et dicebat eis: Videte quid audiatis. Videte, hoc est, Attẽdite.

Qua mensura metimini, metietur uobis. Qua mensura metimini attentionem, in eadem metietur vobis in cognitione, hoc est, quantum intuleritis attentionis, tantum conferetur vobis cognitionis.

A

Et adietur uobis qui auditis. Nec solum per hanc mensuram, verumetiam amplius.

Quicunq; enim habuerit dabitur ei: & qui nõ habet, etiam quod habet auferetur ab eo. Quicũq; habuerit attentionem, dabitur ei cognitio: & qui non habet, semen cognitionis auferetur ab eo. Quemadmodum enim studium auget tale semen, ita segnities corrũpit. In euãgelio autem secũdum Matthæũ Mat.7.
hæc alio modo dicta sunt, & iuxta alium intellectum.

Et dicebat. Sic est regnum dei, quẽadmodum si iaciat homo semen in terrã ac dormiat: & ille excitetur noctè ac die: seges autem germinet surgátque in altum dum nescit ille. Regnum nunc dei
B seipsum appellat, tanquam regem & deum. Similiter & hominem se vocat, vtpote incarnatum. Semen autem euangelica præcepta. Terram verò homines terrenos, attamen bonos; nam de solis his fit hic sermo. Somnum quoq; requiẽ. Excitatur ergo: nocte quidem, dum permittit induci tentationes, quę nos ad gratum deo obsequiũ prouocant. Nox enim tentationes sunt propter obscuritatem tristitiæ. Die verò, dum per vtiliora consolatur, quę nos ad virtutem exacuunt: Nam hæc diem significant, propter illumintationem lętitiæ. Germinare verò segetem, & in altum surgere dixit, dum ignorat is qui seminauit: spontaneum opus manifestãs germinationis atque crementi: quódque iuxta voluntatem & non iuxta necessitatem germinat ac crescit: & hoc manifestum est ex his quæ sequuntur.

Vltrò enim terra fructificat primùm herbam, deinde spicam, exinde plenũ in spica frumentum. Herbam quidẽ germinant, qui
C virtutis principium demõstrantes, ad certamina sunt adhuc delicati. Spicam verò, qui in bono progressi, & ad sufferendas contumelias duriores effecti sunt: spica siquidem internodiis distinguitur, & recta in altum erigitur. Plenum autem frumentum, qui perfectam virtutem fructificant.

Quum autem productus fuerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis. Quum productus fuerit, siue cùm maturuerit: hoc est, vbi omnes qui fructum sunt allaturi fructificauerint. Falcem verò dicit verbum quo mundi imperabit consummationem. Messis autem collectio iustorum est: hi enim fructus sunt euangelicæ segetis.

D Et dicebat, Cui aßimilabimus regnum dei? aut qua comparatione conferemus illud? Conferemus, hoc est, exemplo manifestabimus.

Matth. 13 Est sicut granum sinapis. Quære autem totius huius parabolæ expositionem vigesimoquarto capite euangelij iuxta Matthæum.

Quod dũ seminatũ fuerit in terra, minus est omnibus seminibus quæ sunt in terra: & postquam seminatum fuerit, exurgit, fitq; maius omnibus oleribus, & facit ramos magnos, ita ut poßint sub umbra illius aues cæli nidificare. Tertio loco parabolam hanc inuenies inter parabolas dicti vigesimiquarti capitis.

Et hiusmodi parabolis multis loquebatur eis sermonẽ prout poterant audire. Prout digni erãt & apti ad audiẽdum. Dictũ est
E autem de hoc prædicto capite circa finem parabolarum.

Sine parabola uerò non loquebatur eis: seorsim autem discipulis explanabat omnia. Ibidem omnia hæc declarata sunt.

Et ait eis in die illo cùm facta esset uespera, Transeamus in ulteriorem ripam. Et dimissa turba assumunt eum ut erat in nauigio. Vt erat, hoc est, sicut sedebat in nauigio. in eo enim, sicut dictum est, sedens docebat. Quod autem dicitur, In die illo, perinde est acsi dixisset, In vno dierum, sicut habet Lucas: neque enim illum innuit in quo dixit parabolas, sed alium quo facta sunt ea quę dicentur, sicut etiam in principio tertij capitis iuxta Matthæum significauimus.

Sed & aliæ nauiculæ erant cum illo. Cum illo putà nauigio
F (nam πλοῖον quod nauim siue nauigium significat, Græcis neutrum est) Addidit autem de aliis, non absque causa, sed vt ostendat quòd sua dispositione solum hoc nauigium periculum sustinuerit.

Et oritur procella uẽti magna: fluctúsque in nauim irruebãt, ita ut iam impleretur. Dictũ est de hoc capite decimo iuxta Mat
Matth. 8. thæum.

CAPVT X. DE INCREPATIONE VENTI ET MARIS.

E T erat ipse in puppi super ceruical dormiens, & excitant eum, dicúntque illi: Præceptor, non est tibi curæ quòd perimus? Et excitatus increpauit uentum, dixitque mari: Tace, obmutesce. Et facta est tranquillitas magna. Dictum est ibidem de his omnibus.

Et dixit eis: Quid ita timidi estis? Vt quid ita timetis? A quum me vobiscum habeatis, qui possum de morte seruare, & omnia possum.

Quomodo fiduciam non habetis? Firmam ac indubitatam.

Et timuerunt timore magno, dicebántque ad se inuicem, Quisnã est hic? quia & uentus & mare obediunt ei. Etiam de his ibi dictum est.

Et uenerunt traiecto mari in regionem Gadarenorum. Di- Cap. 5.
ctum est & de his duodecimo euangelij iuxta Matthæum capite.

CAPVT VNDECIMVM DE LEGIONE.

B

T egresso illo de nauistatim occurrit de monumentis homo in spiritu immundo, qui domicilium habebat in monumentis. Ibi etiam hæc quære.
E

Et neque catenis poterat eum quisquam ligare, eo quòd frequenter catenis & compedibus ligatus, discerpserat catenas, & compedes comminuerat, nullúsque eum poterat domare, & semper die ac nocte in montibus & in monumentis erat clamans, & concidens seipsum lapidibus. Quum uidisset autem Iesum eminus, occurrit & adorauit eum. Clara sunt hæc & manifesta.

Et clamans uoce magna dixit, Quid tibi rei mecum est Iesu fili dei excelsi? Quære in dicto loco. C

Adiuro te per deum ne me torqueas. Sanè hoc quoque licebit vt inde cognoscas.

Dicebat enim ipsi: Exi spiritus immunde ab homine. Multis dæmonibus imperat quasi vnus esset, propter imbecillitatem ipsorum.

Et interrogabat eum: Quod tibi nomen est? Respondítque dicens: Legio mihi nomen est, quia multi sumus. Hominẽ quidem interrogabat, sed peruenit quæstio ad multitudinem demonum, qui in ipso erant: ideo quoque respondit multitudo illorum. Legio autem propter multitudinem dicti sunt. Propriè enim legio militum agmen est. Interrogabat verò, vt cognoscerent qui præsentes erant, & multorum dæmonum habitaculum erat vnus homo.

Universidad de Deusto Biblioteca

D *Et deprecabatur eum multum, ne se emitteret extrà regionem.* Lucas verò dixit, ꝙ etiam deprecabãtur eum ne iuberet ipsis, vt in abyssum irent. Verisimile est autem ꝙ & hoc & illud deprecabantur.

Erat autem iuxta montem grex magnus porcorum pascens, & deprecabãtur eum omnes dæmones, dicentes: Mitte nos in porcos, ut in eos ingrediamur, & confestim permisit eis Iesus. Quúmque exissent spiritus immundi, ingressi sunt in porcos, & impetum fecit grex per præceps in mare. Erant autem circiter bis mille, & suffocati sunt in mari. De his particularius dictum est prædicto capite duodecimo.

Qui verò pascebant porcos fugerunt, & annuntiauerunt in ciuitatem ac in agros: exierúntque ut uiderent quid esset quod acci-
E *derat.* Similiter & de his dictum est.

Et ueniũt ad Iesum, uidéntque illum qui à dæmonio uexabatur sedentem ac nestitum, sanáque mente, eum inquam qui habuerat legionem: & timuerunt. Lucas autem dixit etiam vbi inuenerunt eum sedentem, puta ad pedes Iesu.

Narrabant autẽ eis qui uiderãt, quomodo acciderat dæmoniaco. Quomodo facta fuerat in eo mutatio ac sana mens.

Et de porcis. Quomodo hi perierant.

Cœperúntque eum deprecari, ut discederet à finibus eorum. Similiter & de his docet capitulum illud.

Quúmque ascendisset nauim, deprecabatur eum is, qui à dæmonio uexatus fuerat, ut esset cum eo. Gratus, simul & dæmones timens, ne sine illo inuentus, rursum eis traderetur.

F *Iesus autem nõ dimisit eum, sed ait illi, Abi in domũ tuam ad tuos, & annuntia illis quanta tibi dominus fecerit, ac misertus sit tui.* Dimisit eum, abiecto sanè ab eo huiusmodi timore, ꝙ non auderent ad eum dæmones accedere, & vt illos qui erant in domo & patria sua doceret miraculum. Non dixit autem, Quanta tibi fecerim, sed, Quanta tibi dominus fecerit: patri miraculum adscribens: ac docens nos, vt egregia virtutum opera deo attribuamus.

Et abiit, cœpitque prædicare in decapoli, quanta fecisset illi Iesus, omnésque mirabantur. Christus modestiæ causa patri miraculum attribuebat: qui autem curatus fuerat, quum gratus esset, Christo adscribebat.

CAPVT XII. DE FILIA ARCHISYNAGOGI. A

Vúmque Iesus naui traiecisset rursus in ulteriorem ripam, cõgregata est ad eum turba multa: erátque circa mare: & ecce uenit unus principũ synagogæ, nomine Iairus: ac uiso eo procidit ad pedes eius, & deprecabatur eum multum dicens: Filiola mea in extremis est. De hoc disputauimus decimoquinto capite euãgelij secundum Matthæum. In extremis est, hoc est, nouissimũ exhalat spiritũ. Mat. 13.

Vt ueniens imponeret illi manus, quo seruaretur ac viueret. Per hyperbaton est ordo verborum: ꝙ videlicet deprecabatur eum multum, vt veniens, imponeret illi manus, &c. Deinde addatur quod in medio est. B

Et abiit cum eo, sequebatúr ꝙ eum multitudo magna, & cõprimebant eum. Coarctabant eum, ait Lucas, siue impellebant.

CAPVT XIII. DE MVLIERE SANGVINIS PROFLVVIO laborante.

E *T mulier quædam quæ fluxum patiebatur sanguinis ab annis duodecim, multáque passa erat à compluribus medicis, & omnia sua consumpserat, nec quicquam adiuta fuerat, sed magis in deterius uenerat: quum audisset de Iesu, uenit in turba à tergo, tetigitque uestimentum eius.* Caput hoc manifestius proposuit Lucas: quære ergo apud eum enarrationem vigesimosexto capite. C Lucæ. 8.

Dicebat enim, Si uel uestimenta eius tetigero, salua ero. Dictum est de hoc decimosexto capite euangelij secundum Matthæum.

Et continuò siccatus est fons sanguinis eius: sensitque corpore ꝙ sanata esset ab eo flagello. Cognouit in corpore, quòd ex quo iam non fluerent guttæ sanguinis, sanata esset. Flagellum verò infirmitatem nominauit, vt quæ ipsam tum labore, tum pudore flagellauerat.

Statimque Iesus quum in semetipso cognouisset uirtutem, quæ à sese egressa erat, conuersus in turba dixit: Quis mea tetigit uesti-

D menta? Et dicebant ei discipuli eius: Vides turbam te comprimentem, & dicis, Quis me tetigit? Circunspiciebátq; ut eam uideret, quæ hoc fecerat. Quære etiam de his in expositione vigesimisexti capitis euangelij secundum Lucam.

Mulier autem timens ac tremens, quum uidisset quòd in se contigerat: uenit & adorauit eum: dixítque ei omnem ueritatem. Ipse uerò ait, Filia, fides tua te seruauit. Vade in pace. Hæc quoque omnia declarata sunt in prædicto vigesimosexto capite.

Et esto sana á flagello tuo. Neq; Matthæus, neq; Lucas hoc addiderunt: nec mirum. Siquidem dictum est, q̃ ea quæ necessaria non erant, quidã euangelistæ prętermittebant breuitatis gratia: quidam verò etiam hæc adscribebant diligen
E tiæ causa. Verisimile quoque est eos miraculorum quidem meminisse, non autem omnim verborum.

Adhuc eo loquente ueniunt ab archisynagogo dicentes: Filia tua defuncta est: quid adhuc uexas magistrum? Veniunt á principe synagogæ, hoc est, á domo ipsius. Vexas autem, hoc est, molestas, turbas. Domestici enim principis synagogæ, cùm imperfectam in Christum fidem haberent, suspicabãtur q̃ omnem certè ægritudinẽ sanare posset, mortuum autem suscitare non posset. Nondum enim factum ab eo huiusmodi miraculũ viderant: ideóque dicebãt, Filia tua mortua est, quid adhuc vexas magistrum, quum eam non possit suscitare?

Iesus autem protinus audito sermone qui dicebatur, ait archisynagogo: Ne timeas solum crede. Cognito q̃ archisynagogus cir
F ca finem dubitaret, vtpote sermonibus illorum seductus: cõfortat eum, ac refouet fidei illius imbecillitatem.

Et non permisit quenquam se sequi, nisi Petrum & Iacobum ac Ioannem fratrẽ Iacobi. Solos hos inter alios discipulos coassumpsit, quasi cæteris præstantiores. Nam & in sua transfiguratione solos hos spectatores secum assumpsit. Quære e-
Matt. 17. tiam trigesimoquarto capite euangelij iuxta Matthęum causas ob quas istos præponeret: & præter illas etiam præferebat eos, vt & cæteri tales effici conarentur.

Et uenit in domum archisynagogi, uidétq; tumultum ac flentes multúmque eiulantes. Tibicines luctuosum cantum pulsabant. (qui hic dicitur eiulatus, quanquã propriè ἀλαλάζειν, est perpetuo sonitu strepere ac tinnire: sono sonum excipiente, quemadmodum fit in lebetibus) de his diximus decimosexto

mosexto iuxta Matthæum capite. A

Et ingressus ait illis, Quid tumultuamini ac plangitis? Puella Matth. 9.
non est mortua sed dormit. Primùm quidem hoc dixit tristitiam eorum consolando. Deinde etiam quòd illis quidem mortua erat, sibi autem dormiebat: illi namque suscitare eam non poterant, ipse verò perfacilè. Tribuens præterea confidentiam, quòd mortem quasi somnũ abigeret, vtpote mortis ac vitæ dominus.

Et irridebant eum. Quasi dormire dicentẽ illam quæ mortua erat, scientes quòd mortua esset, sicut dicit Lucas. Voluit autem & ipse irrideri, vt & tibicines & qui irrisissent, aliáque similia, demonstratio fierent manifesta, quòd mortua fuisset puella. Nec posset dicere quisquam postmodum, quòd mortua non fuerit. Nam propter hoc quoque immoratus est circa miraculum factum in muliere quæ sanguinis B
fluxum patiebatur: vt manifestè puella moreretur, & tibicines inferrentur: cæteráque suo fierent ordine.

Et eiectis omnibus assumit patrem puellæ ac matrem, eósque qui secum erant. Eos qui secum ingressi erant. Dicit autem Petrũ, Iacobum & Ioannem. Patrem siquidem matremque puellæ, miraculi spectatores assumpsit, tanquam puellæ magis domesticos: discipulos verò tanquam sibiipsi magis familiares: cæteros autem omnes eiecit, fugiens eorum laudem. Quum enim nunquam tale quippiam vidissent, applausuri erant, & supra modum laudaturi. C

Et ingreditur ubi puella iacebat, ac manu puellæ apprehensa dicit ei, Talitha cumi ✝, quod est, si interpreteris: Puella, tibi dico, ✝
surge. Statimque surrexit puella & ambulabat. Apprehendit manum eius & vocauit. vt vox animam quæ discedebat reuocaret, manus autem corpus disponeret. Vel etiam aliter. Tenuit manum eius, vt ostenderet quòd sanctissima quoq; caro eius mortuos viuificaret.

✝ Potius legendum esset טליתא taliatha ut i sit consonans, & est ✝
Chaldaica dictio, atque hoc modo scriptum inuenitur in nonnullis uetustis exemplaribus tam Græcis, quàm Latinis.

Erat enim annorum duodecim. Quia eam superius modò puellam appellauit, modò puellulam: nunc etiam ętatem eius manifestat.

Et obstupuerũt stupore magno: ipse uerò præcepit eis uehemen-

C

D *ter, ut nullus hoc sciret.* Præcepit, hoc est admonuit: sic enim habet Lucas. Ob hoc enim etiam alios omnes eiecit. Et quã quam sciret futurũ esse, vt miraculi sermo vbiq; diuulgare tur: Nam & Matthæus dixit, quòd exiuit fama hæc in vniuersam regionem illam, tamen quod suum est vbiq; facit.

Dixitque ut darent illi ad manducandum. Hoc iussit ne eis phantasticè suscitata videretur. Vnde propter hanc causam neque ipse dat illi ad manducandum, sed parentibus vt hoc faciant permittit.

Cap. 6. *Et exiuit, inde, uenitque in patriam suam, & sequuntur eum discipuli eius: factóque sabbatho cœpit in synagoga docere, & multi audientes obstupescebant, dicentes, Vnde huic istat & quæ est sapien*
E *tia quæ data est illi, & uirtutes tales quæ per manus eius fiũt? Nũ hic est faber filius Mariæ, frater autẽ Iacobi & Ioſe, & Iudæ & Simonis? sororésque eius nonne hic apud nos sunt? Et offendebã tur per illum.* Ascendit in patriam suam, non ignorans futurum vt se despicerent, sed ne postmodum dicere possent, q nõ docuisset eos. Simul etiam inuidiam eorum conuincẽs: quum enim de eo potius ipsis esset gaudendũ, qui patriam suam doctrina & miraculis ornaret: magis offẽdebãtur per eum ob generis ipsius ignobilitatem. Quod autẽ additur, Et virtutes tales quæ per manus eius fiũt, defectiua oratio est. Deficit enim, Vnde, vt dicatur: Et vnde virtutes tales quæ per manus eius fiunt. Dictum est autem de his vicesimoquarto capite euangelij secundum Matthæum circa finem post expletas parabolas.

Matth. 13 F *Dicebat autem eis Iesus, Non est propheta sine honore nisi in patria sua, & inter cognatos, & in domo sua.* Etiam de his eodem capite disputatum est.

Nec potuit ibi ne unã quidem uirtutem operari: nisi quòd paucos infirmos impositis manib⁹ curauit: & mirabatur ꝓpter incredulitatem illorum. Etiam de his manifestè tractatum est. Intelligitur autem: Non poterat, hoc est, tanquam impossibile dicebat. Ait enim Gregorius Theologus, quòd simul vtrunq; necessarium est ad perficiendas sanitates, & fides eorum qui curandi sunt,, & potẽtia eius qui curare debet: nec prodest vnum si deficiat alterũ, quod illi coniunctũ esse debet. Imo nec scio sit ne etiam hoc addẽdum, vt iusta & rationabilis sit sanitas. Neque enim iusta sanitas est quæ his confertur, qui

bus per incredulitatem nocumentum est allatura. A

CAPVT. XIIII. DE APOSTOLORVM ORDINATIONE.

T circumibat uicos, undique circumiacentes docens: & conuocat duodecim, cœpítque eos emittere binos.

E Ad mutuam consolationem, vt dictum est decimonono iuxta Matthæum capite. Matth. 10

Et dabat eis potestatem spirituum immundorum. Matthæus autem addidit, Et vt ipsos eiicerent, & curarent omnem ægritudinem, omnemque languorem. Lucas autem scripsit, quòd dedit eis virtutem & potestatem super omnia Luc. 9. dæmonia, & vt morbos curarent.

Et præcepit eis ut nihil portarent per uiam nisi baculum tantum, B *non peram, non panem, non æs ad zonam, sed calciarẽtur sandaliis.* De his singulatim dictum est prædicto decimonono capite.

Et ne induerentur duabus tunicis. A communi supplenda est dictio Præcepit.

Et dicebat eis, Vbicunque introieritis in domum, ibi manete, donec illinc exeatis: Ibi etiam hæc declarata sunt.

Et quicunque non susceperint uos, neque audierint uos, exeuntes illinc excutite puluerem, qui est sub pedibus uestris, in testimonium illis. Dictum est de his prædicto capite. C

Amen dico uobis, Tollerabilius erit Sodomis & Gomorris in die iudicij, quàm ciuitati illi. Similiter & de hoc.

Et quum exissent, prædicabant ut resipiscerent, & dæmonia multa eiiciebant, ungebántque oleo † multos infirmos, & curabant. † De vnctione olei solus Marcus loquitur. Admonet autẽ & de hoc Iacob⁹ in epistola sua catholica, dicẽs, Aegrotat quis Iacobi. 5. inter vos? asciscat seniores ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei seruabit laborantem, & eriget eum dominus. Verisimile est autẽ dominum etiam docuisse Apostolos. Erat autem oleum signũ hilaritatis corporis, & alacritatis animæ. †

† *Vnctum oleum & laborem mitigat, & luminis causa est, ac hilaritatem excitat & ægritudinis salutem ac cordis illuminationem.*

CAPVT. XV. DE IOANNE ET HERODE.

T audiuit rex Herodes: manifestũ enim factum est nomen eius, & dicebat: Ioannes qui baptizabat excitatus
E est à mortuis: & ideo uirtutes agũt in eo. Alij dicebãt, Elias est. Alij autem dicebant, Propheta est uel tanquã unus prophetarum. Quumque audisset Herodes dixit: Quem ego decollaui Ioannes iste est, ipse excitatus est à mortuis.
Matth. 14 De hac materia diligenter tractatum est vicesimoquinto capite iuxta Matthæũ. In quodam autẽ exemplari dictio Propheta, habet articulum, vt sit: Propheta ille est, aut tãquam unus prophetarum. Intelligebant autem illum prophetam, de quo ipsis Moses vaticinatus fuerat: & is erat Christus.

E Ipse enim Herodes missis satellitibus cepit Ioannem, & ligauit
Deute. 28 eum in carcere, Propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam in uxorẽ. Dicebat enim Ioannes Herodi, Non licet tibi habere uxorem Philippi fratris tui. In eo capite etiam de his dictum est.

Herodias autem insidiabatur ei: uolebátque eum occidere, nec poterat: Herodes enim metuebat Ioannem, sciens eum uirum iustum & sanctum, ac obseruabat illum, & audiens eum multa faciebat, libentérque eum audiebat. Præterea & de his.

Et quum dies opportunus accidisset, quando. Herodes in natalitiis suis cœnam præbebat primatibus suis & cẽturionib⁹, ac primis Galilææ: quũ ingressa filia ipsius Herodiadis saltasset, ac placuisset Herodi simúlq; discũbẽtibus: dixit rex puellæ: Pete à me quod
F cũq; uolueris, & dabo tibi iurauitque illi dicẽs: Quicquid à me petieris dabo tibi usque ad dimidiũ regni mei. Similiter & de his.

Illa autem quum exisset, dixit matri suæ: Quid petam? Quæ ait Caput Ioãnis Baptistæ. Et ingressa protinus cũ festinatione ad regẽ petiuit dicẽs: Volo ut des mihi cõfestim in disco caput Ioãis Baptistæ. Et dolore affectus rex, propter iusiurandum simulq; discumbentes noluit eã repellere: sed statim misso spiculatore, iussit rex inferri caput eius. Qui egressus decollauit eũ in carcere, & tulit caput ipsius in disco, & dedit illud puellæ: puellaque dedit matri suæ. Etiam de his omnibus capitis illius enarratio cõmemorat.

Et quum audissẽt discipuli eius uenerũt, & tulerunt corpus eius posuerũtq; illud in monumẽto. Dictũ etiã est de his in illo loco

A Et cõgregantur Apostoli ad Iesum, ac renũtiant illi omnia quæque fecissent, quæq; docuissent. Et dixit eis: Venite uos soli seorsim in desertum locum, & requiescite paulisper. Erant enim qui ueniebant & abibant, multi, sic ut nec comedere uacaret. Ibi etiam de his quære. Hinc autẽ docemur oportere ecclesiæ magistros nõ semper exponere seipsos multitudini, sed quũ datur opportunitas, retrahi ac solitarios esse, mẽtemque ab exteriori distractione reuocare, & ꝙ eos qui ministrãt conueniat requiescere, & post ministerium etiam corporaliter cõsolari.

Et egressi sunt nauigio in desertũ locum seorsim, & uiderunt eos abeuntes, multique eos cognouerunt, ac pedestres ab omnibus ciuitatibus concurrerunt illuc. Aeque etiam & de his. Ab omnib⁹ autem ciuitatibus, quæ videlicet circumcirca adiacebant.

B Et egressus Iesus uidit turbam multam, ac misericordia motus est super eos: erant enim tanquã oues non habentes pastorem. Etiam de his prædicto capite disseruimus. Pastorem autem dicit eum, qui de salute earum curam haberet.

Et cœpit eos docere multa. Quumque iam multum diei præteriisset, accedentes ad eum discipuli eius dicunt, Desertus est locus, iámque lõgum præteriit tempus: dimitte illos, ut abeuntes in proximos uicos ac uillas, emant sibi panes: neque enim habent quod edant. Ille autem respondens, ait illis, Date eis uos ad edendum. Et hæc quoque inde cognitu facilia sunt.

Et dicunt ei, Egressi ememus ducentis denariis panes, & dabim⁹ eis ad comedendum? Hoc per interrogationem legẽdum est. Est autem huiusmodi sermo eorũ, qui se grauari querũtur.

C

CAPVT XVI. DE QVINQVE PANIBVS ET DVOBVS PISCIBVS.

ILle autem dicit eis, Quot panes habetis? Ite uidete. Quumque cognouissent, dicunt, Quinque, & duos pisces. Et præcepit eis ut discumbere facerent omnes per conuiuia super uiridem herbam. Et discubuerunt distributi in areolas centeni & quinquageni. De his dictũ est vicesimosexto capite euangelij secundum Matthæum.

Et acceptis quinq; panibus duobúsq; piscibus: suspiciens in cælũ benedixit, ac fregit panes: dabátq; discipulis suis ut apponerent il-

D lis: & duos pisces diuisit omnibus. Et comederunt omnes, ac saturati sunt: tulerúntq; fragmentorũ duodecim cophinos plenos, & de piscibus. Erant autem qui comederant ipsos panes circiter quinque millia uirorum. Ibidem de his quoque omnibus dictum est.

Statimque compulit discipulos suos conscendere nauim, & praecedere in ulteriorem ripam ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret turbam: & quum dimisisset eos, abiit in montem ut oraret. Similiter & de his.

CAPVT XVII. DE AMBVLATIONE SVPER AQVAS.

E Vespera autẽ facta, erat nauis im medio maris, & ipse solus in terra, & uidit eos laborãtes in remigando: erat enim uentus cõtrarius, & circa quartam uigiliam noctis uenit ad eos ambulans super mare. Quære de his vicesimoseptimo capite Iuxta Matthæum.

Volebátque praeterire illos. Vt fortius esset eis certamen.

Illi autem quum uidissent eum ambulantem super mare, putauerunt spectrum esse, & clamauerunt: omnes enim eũ uiderunt ac conterriti sunt: statimque loquutus est cum eis, & ait illis, Confidite, ego sum, nolite timere. Etiam de his ibidem dictum est.

Et ascendit ad eos in nauim, cessauitque uentus. Omisit Marcus quae de Petro acciderunt: similiter & Ioannes. Matthæus verò diligenter illa conscripsit.

Et uehementer supra modum intra sese stupebant & admirabantur. Neque enim intellexerunt de panibus: nam cor eorum obcecatum erat. Etiam hæc eodem capite sunt explanata.

F Quúmque traiecissent uenerunt in terram Gennesaret, & applicuerunt in portum, & quum egressi essent de naui, statim agnouerunt eum, ac percurrentes totam regionem illam cœperũt in grabbatis male habentes circumferre, audito quòd ibi esset. Et quocunq; introisset in uicos aut in ciuitates, uel uillas, in plateis ponebant infirmos, ac deprecabantur eum, ut uel fimbriam uestimenti eius tangerent, & quotquot tangebant, salui fiebant. Ibi etiam de his omnibus inuenies, Saluos autem intelligit hic sanos.

Cap. 7. Et conueniunt ad eum pharisæi, & quidam scribarum, qui uenerant ab Ierosolymis, quúmque uidissent quosdam discipulorum eius communibus manibus, hoc est illotis, comedentes panem, reprehendebant, pharisæi siquidem omnésque Iudæi, nisi crebro lauerint manus, non capiunt cibum, obseruantes mordicus traditionem seniorum: & á foro reuertentes, nisi aspergantur non comedunt. De his quoque disserit capitis illius enarratio. A

Multáque sunt alia quæ seruanda acceperunt, nempe lotiones poculorum & urceorum & æramentorum & lectorum. Ibi quoque de his dictum est.

CAPVT XVIII. DE TRANSGRESSIONE PRAECEPTI DEI.

DEinde interrogãt eum pharisæi & scribæ. Quare discipuli tui non incedunt iuxta traditionẽ seniorum, sed illotis manibus panem edunt? Ille autem respondens dixit eis, Bene prophetauit Iesaias de uobis hypocritis, sicut scriptum est, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum lõgé abest á me: frustra uerò colunt me, docentes doctrinas praecepta hominum. Relicto enim dei praecepto, tenetis constitutiones hominum, lotiones urceorum & poculorum, aliáque multa similia facitis. Horum intellectus vicesimooctauo capite euãgelij secundum Matthæum positus est.

B Ies. 29.

Mat. 15.

Et dicebat eis, Bene irritum facitis praeceptum dei, ut traditionẽ uestram seruetis. Per ironiam hoc dicit.

Moses enim dixit, Honora patrem tuum & matrem tuam: &, Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Vos autem dicitis, Si dixerit homo patri aut matri Corban, quod est donũ, quodcunque ex me in tuum uertitur commodum. Etiam de his in illo capite singillatim dictum est.

De maledicentib⁹ patri aut matri. C

Et praeterea non sinitis eum quicquam facere patri uel matri. Quicquam, quod illis gratum sit.

Irritum facientes uerbum dei propter traditionem uestram quã statuistis, aliáque similia multa facitis. Verbum dei dicit legem quae parentes honorare iubet, Quære etiam de his in dicto capite.

Et aduocata omni turba dixit eis. Audite me omnes & intelligite, Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eum inquinare, sed quæ ab homine egrediuntur, illa sunt quæ inquinant hominem. Ibi etiam de his dictum est.

Si quis habet aures ad audiendum audiat. Hoc frequenter declaratum est.

D De eduliis,

Quúmque ingressus esset domum semotus à turba, interrogauerunt eum discipuli eius de parabola: & ait illis, Sic & uos rudes estis? Non intelligitis quòd quicquid in hominem foris ingreditur non potest eũ inquinare? quia non ingreditur in cor eius, sed in uentrem: & in secessum egreditur, quod purgat omnes escas. Ibi etiam de his exactè traditum est.

Dicebat autem, Quod ab homine exit, illud inquinat hominem. Ab interioribus enim à corde hominum cogitationes malæ exeunt, adulteria, stupra, homicidia, furta, auaritiæ, malitiæ, dolus, impudicitiæ, oculus prauus, blasphemia, superbia, stultitia. Omnia hæc mala ab internis egrediuntur, & coinquinant hominem. Similiter & de his.

Et inde surgens abiit in confinia Tyri & Sidonis. In partes,
E dixit Matthæus. Quære autem explanationem finis vicesimi octaui capitis illius.

Et ingressus domum neminem scire uoluit, nec potuit latere. Ibi causam diximus.

CAPVT XIX. DE PHOENICISSA.

QVum enim audisset de eo mulier, cuius filia spiritum habebat immundum, ingressa procidit ad pedes eius. Erat autem mulier Græca Syra Phœnicissa genere. De hac dictum est vicesimonono capite euangelij secundum
F Matthæum.

Et rogabat eum ut dæmonium eiiceret à filia sua. Iesus autem dixit illi: Sine primùm saturari filios. Neque enim decens est sumere panem filiorum, & proicere catellis. Illa uerò respondit, & ait illi, Vtique domine. Siquidem catelli comedunt sub mensa de micis filiorum. Et dixit ei, Propter hũc sermonem abi: exiuit dæmonium à filia tua. In illo capite omnia ista declarata sunt.

Et regressa in domum suam inuenit dæmonium exisse, & filiam iacentem super lectum. Iacentem, in pace ac salute.

Quúmque rursum exisset è finibus Tyri & Sidonis, uenit ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos. Non immoratur in finibus gentilium, ne à Iudæis accusaretur, quòd gentibus commisceretur.

CAPVT XX. DE BALBO. A

ET adferunt ei surdum ac impeditæ linguæ, & deprecabantur eum ut imponat illi manum: Quúmque apprehendisset illum de turba seorsim, misit digitos in aures eius: & ubi spuisset, tetigit linguam
E *eius.* Apprehendit eum à turba seorsim, hoc est, assumpsit, separauit: ne miracula videretur spectaculo exponere, & maximè cognoscens multitudini quosdam immixtos esse qui reprehenderent. Præterea quandoque miracula coram multis operabatur, propter spectantium vtilitatem: interdum verò separatim, vt laudem fugeret, tanquam generatiuam superbiæ. Misit autem digitos suos in aures eius: vnum quidem dextre manus in dextram aurem, vnumque sinistræ in sinistram, propter angustiam ac profunditatem auditus vt hunc acuat. Poterat quòque & alio modo hunc curare: sed ita curauit, vt sciremus omnem partem sancti corporis ipsius diuina plenã esse virtute. Ecce enim sputum etiam immaculati oris sui, quo linguam tetigit impeditam, diuinam quoque participabat virtutem, ac omnino excrementa diuini corporis omnia sancta erant, vtpote talis *Infra.8.* corporis: solum autem operabantur dum vellet. Præterea vicesimotertio præsentis euangelistæ capite, sputo etiam v- *Ioan.9.* sus est ad cæci curationem. Ad hæc Ioannis capite decimo, quando cæcum à natiuitate curauit. Hoc autem agebat vt fidem faceret vnitæ sibi diuinitatis: quo enim pacto hæc operaretur nisi deus esset? C

Et suspiciens in cælum ingemuit, & ait ei, Ephpheta †, *quod est, Adaperire. Statimque apertæ sunt aures eius, ac solutum est uinculum linguæ eius, & loquebatur rectè.* Suspexit in cælum, docens eos, qui alios erant sanaturi ad deum aspicere: & virtutem ab eo petere. Ingemuit autem, motus hominis afflictionibus, ac humanæ misertus naturæ, quæ tum à dæmonibus, tum ab infirmitatibus adeo impetitur propter præcepti transgressionem. †

ΕΦΦΑΘ Ephphetach apertus esto, imperatiuus passiuus est primæ Chaldæorum coniugationis.

Et præcepit eis ut nemini dicerent. Quantò autem ipse magis eis præcipiebat, tantò potius amplius prædicabãt, & supra modum ad-

D *mirabantur dicentes, Bene omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui.* Causam ob quam tacere præcipiebat variis in locis diximus.

CAPVT XXI. DE SEPTEM PANIBVS.

Cap.8. IN illis diebus quũ turba plurima esset, nec haberent quod comederent, conuocatis Iesus discipulis suis, ait illis. Miseret me turbæ, quia ecce triduo sustinent me, nec habent quod edant: & si dimisero eos ieiunos in domum suam, deficient in uia: quidam enim eorum de longinquo uenerunt. Dictum est de his in fine tricesimi iuxta Matthæum capitis.

E Et *responderunt ei discipuli eius. Vnde hos poterit quis saturare panibus hic in solitudine?* Et *interrogauit eos: Quot panes habetis? At illi dixerunt, Septem.* Et *præcepit turbæ, ut discumberent super terram: acceptisque septem panibus, quum benedixisset, fregit deditque discipulis suis ut apponerent, & apposuerunt turbæ.* De his facta est mentio tricesimoprimo capite euangelij secundum Matthæum.

Et *habebãt pisciculos paucos, & quum benedixisset, dedit ut hos quoque apponerent. Comederunt autem & saturati sunt, ac sustulerunt quæ superfuerant fragmentorum septem sportas. Erant autem qui comederãt ferme quater mille, & dimisit eos.* Etiam hæc ibi declarata sunt.

F Et *statim nauim ingressus cũ discipulis suis uenit in partes Dalmanutha.* Et *egressi sunt pharisæi, cæperúntque cum illo disputare, quærentes ab eo signũ de cælo tẽtando eum.* Ibi quoque de his dictum est.

Quúmque ingemuisset spiritu suo, ait: Quid generatio hæc signum requirit? Similiter & de his. *ri* verò significare potest Quid: id est ad quid, quare: aut potius Quod: id est, quale signum? sciebat namque ob quam causam huiusmodi signum requirerent.

Amen dico uobis si dabitur generationi huic signũ. Si dabitur, id est non dabitur: hoc enim linguæ Hebraicæ idioma est.

Et *dimissis eis cõscensa nauí rursum abiit in ulteriorem ripam.* Præterea & de his in illo capite disputatum est.

CAPVT XXII. DE FERMENTO PHARISAEORVM.

ET *obliti sunt panes accipere: & unũ tantum panẽ habebãt secũ in naui.* Et *præcepit eis dicens, Videte & cauete à fermento Pharisæorum, & à fermento Herodis.* De his plenè inuenies trigesimosecundo capite euangelij secundum Matthæum.

A

Et *conferebant inter sese dicentes: Panes non habemus. Quo cognito, Iesus ait illis: Quid confertis dicẽtes q̃ panes non habetis? Nondum intelligitis, neque animaduertitis? Adhuc excæcatum habetis cor uestrum? Oculos habentes non uidetis, & aures habentes non auditis, nec recordamini?* Præterea & de his.

B

Quando quinque panes fregi in quinque millia, quot cophinos plenos fragmentorum sustulistis? Dicunt ei, Duodecim. Quando uerò septem in quatuor millia, quot sportas ex reliquiis fragmentorum tulistis? Illi autem dixerunt, Septem. Et *ait eis, Quomodo nõ cõsideratis?* Præsens caput manifestius scripsit Matthæus: quære ergo ibi de omnibus.

CAPVT XXIII. DE CAECO.

E *Tuenit in Bethsaida, adferúntque ei cæcum, ac deprecãtur ut tãgat eum.* Et *accepta manu cæci, eduxit eum extra uicum.* Non enim digni erãt vici illius incolæ, vt fieri viderent huiusmodi miraculum. Nam cum alia multa vidissent, manserant increduli.

C

Et *quum expuisset in oculos eius, impositis manibus suis interrogabat eum, si quid uideret.* Sputo ac manibus hũc sanat: ostendens q̃ sermo coniunctus operibus miraculum operari potest. Sermonis quidem signum est sputum: vtrunque enim ab ore egreditur: operis verò manus. Sermonem autẽ dico laude dignum: similiter & operationẽ. Dictum est autem de simili altero quoque modo, vigesimo capite præsentis euangelij. Primò verò cæcum hũc imperfectè curauit, vtpote imperfectè credẽtem: ideo etiam interrogauit eum si quid videret, vt qui parum adhuc respiciebat, per modicum aspectum crederet perfectius ac sanaretur perfectius: sapiens enim erat medicus.

Supra. 7.

D Et respiciens dicebat, Video homines. Obscurè videlicet. Quoniam uelut arbores cerno ambulantes. Propter visus obscuritatem.

Deinde rursus imposuit manus super oculos eius, ac fecit eum respicere, & restitutus est, uidebátque omnes dilucidè. Augmentum fidei augmentum promeruit sanitatis.

Et dimisit illum in domum suam, præcepitque ei dicens, Neq; in uicum ingrediaris, nec cuiquam dicas in uico. Propter eorum incredulitatem qui in illo erant, & ne fidem eius peruerterent.

CAPVT XXIIII. DE INTERROGATIONE IN CAESAREA.

E E Texiuit Iesus ac discipuli eius in uicos Cæsareæ Philippi: & in uia interrogabat discipulos suos dicens illis, Quem me esse dicunt homines? Illi autem responderunt, Ioannem baptistam: & alij Eliam: quidam uerò unum prophetarum. Dictum est & de his trigesimotertio capite iuxta Matthæum.

Mat.16.

Et ipse ait illis, Vos autem quem me esse dicitis? Respondens autem Petrus dicit ei, Tu es Christus. Et interminatus est illis ne cui de se dicerent. Etiam hæc ad vnguem declarata sunt eodem capite.

Cœpit q; docere illos, q̃ oporteret filium hominis multa pati, & reprobari à seniorib⁹ & principibus sacerdotũ ac scribis, & occidi: ac post tres dies resurgere. Ibi quoq; de his dictum est.

Et apertè sermonem loquebatur. Manifestè ac sine vllo tegu
F mento hunc dicebat sermonem.

Et apprehendit illum Petrus, cœpitque increpare eum. Ille uerò conuersus ac intuitus discipulos suos, increpauit Petrum dicens, Abi post me satana, quia nõ sapis quæ dei sunt, sed quæ hominum. Similiter & de his.

Et aduocatis turbis cũ discipulis suis, dixit eis: Quisq; uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucẽ suã, ac sequatur me. Quicũq; enim uoluerit animã suã salnã facere, perdet eã: quicunq; autem perdiderit animam suam propter me & euangelium, hic seruabit eam. Præterea & de his dictum est.

Quid enim proderit homini si mũdum uniuersum lucrifaciat, & animæ suæ iacturam faciat? Aut quid dabit homo commutationẽ pro anima sua? Etiam de his.

Quemcunque enim puduerit mei meorúmq; sermonum in gene- A
ratione hac adultera ac peccatrice, huius quoque pudebit filium hominis, quum uenerit in gloria patris sui cum angelis sanctis. Quisquis pudore tactus non ausus fuerit confiteri me esse deum, meosque sermones esse dei, propter incarnationis humilitatem, afflictiones ac crucem: me quoque pudebit confiteri illum esse meum, quum venero, non iam abiectus vt nunc, sed glorioſus sicut pater meus. Oportet enim non modò credere, verumetiam liberè prædicare. Adulteram verò impiorum generationem appellauit: vtpote à deo, qui pietatis ac virtutis sator est deficientem: ac dæmoni adhærentem qui impietatem ac malitiam seminat.

Et dicebat eis: Amen dico uobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec uideant regnum dei uenisse in uir B
tute. De his quoque prædicto capite disputatum est.

CAPVT XXV. DE TRANSFORMATIONE DOMINI.

ET post dies sex assumit Iesus Petrum & Iacobum ac Ioannem, & subducit illos in mõtem excelsum seorsim solos, & transfiguratus est coram eis, uestimẽta eius facta sunt splendentia, alba admodũ quasi nix, qualia non potest alba reddere fullo in terra. Et apparuit illis Elias cum Mose, & colloquebantur cum Iesu. Dictum est de his trigesimoquarto iuxta Matthæum capite. Cap.9.

Matt.17.

Et respondens Petrus ait Iesu: Magister bonum est nos hic esse, C
& faciamus tria tabernacula, tibi unum & Mosi unum ac Eliæ unum, Neque enim sciebat quid dicturus esset, erãt enim exterriti. De his præterea subtiliter ibi tractatum est.

Factáque est nubes obumbrans eos, & uenit uox de nube dicẽs, Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Et repentè circunspicientes, non amplius quenquam uiderunt, sed Iesum tantum secum. Similiter & de his.

Descendentibus autem ipsis de monte præcepit eis ut nemini narrarent quæ uiderant, nisi postquam filius hominis à mortuis surrexisset. Præterea quoque de his.

Et cõtinuerunt uerbum apud sese. Verbum quod erat de resurrectione eius à mortuis: tenuerunt apud sese, nulli alij

narrantes. Vel, Verbum quod erat de trãsformatione illius.

Disputantes quidnam esset, A mortuis resurgere. Cùm enim neminem vidissent seipsum à mortuis suscitasse, neque etiã audissent, opinabantur & hoc parabolam esse, & disputabãt quid significaret. Dictum est autem de hoc etiam in fine enarrationis trigesimiquinti capitis euangelij secundum Matthæum.

Et interrogabant eum dicentes, Quid est quod scribæ dicunt, ꝙ Eliam oportet prius uenire? At ille respõdens dixit eis, Elias quidem cùm prius uenerit, restituet omnia. Dictum est autem & de his prædicto trigesimoquarto iuxta Matthæum capite.

Et quomodo scriptum est de filio hominis, ut multa patiatur & contemnatur? Hoc dixit, coniiciens in dubitationem respõ-
Isa. 53. E sionis ipsos scribas. Si enim secundum ipsos quum nondum venerit Elias, nondum venit Christus: Elias autem quum prius venerit restituet omnia: hoc est, veniet & conuertet omnem Iudæum ad Christum: quomodo scriptum est de filio hominis, siue de Christo, vt à Iudæis multa patiatur: si enim ad ipsum conuertendi sunt, quomodo ab ipsis multa patietur? Itaque Elias Thesbites ante secundum Christi aduentum venturus est, quando hi qui tunc erunt Iudæi conuertentur ad ipsum. Nunc autem primus Christi aduentus est, cùm à Iudæis multa patitur, cuius præcursor non Thesbites, sed Ioannes.

Sed dico uobis, quòd etiam Elias uenit, & fecerunt ei quæ uoluerunt. De hoc manifestius loquutus est Matthæus: quære
F ergo prædicto trigesimoquarto capite.

Isa. 49. *Sicut scriptum est de eo.* Prædixit enim Isaias de Ioannis etiam passione.

Quumq; uenisset ad discipulos suos, uidit turbã circa eos & scribas disputantes cum illis. Discipulos dicit nunc nouem reliquos qui cum eo in montẽ non ascẽderant: cùm enim hos solos inuenissent scribæ, circunueniebant interrogationibus, futurum sperantes, vt illos compedirent seu fallerent.

Statimq; omnis turba uiso eo obstupuit. Obstupuit aut propter accessus opportunitatem quasi præcognouerit scribarũ inuasionem, ideóq; ad discipulorum auxilium aduenerit. Vel propter splendorem aspectus eius. Etenim verisimile est à transformatione gratiam quandam contractam esse.

Et decurrentes salutauerunt eum. Qui videlicet è turba e- A
rant desiderantes eum quasi benefactorem ac saluatorem: non autem inuidi scribæ.

Et interrogauit scribas, Quid disputatis aduersus eos? Quum ille interrogasset, nullus illorum respondere ausus est.

CAPVT XXVI. DE LVNATICO HABENTE SPIRITVM mutum.

E *Tᴛ respondens unus de turba dixit, Magister, attuli filium meum ad te habentem spiritum mutum: & ubicunque apprehendit ipsum lacerat eum, atque ille spumat, ac stridet dentibus suis, & arescit.*

Mutum dixit spiritum, vtpote impedientem filij sui loque- B
lam: nec id tantum, sed & auditum eius, sicuti postea declarabitur. Lacerat autem, hoc est, deiicit in terram. Arescit, id est, sine sensu est. Matthæus verò trigesimoquinto capite ait ipsum dixisse, Domine miserere filij mei, quia lunaticus est, & miserè affligitur. Verisimile ergo est & hoc & illud ipsum dixisse.

Et dixi discipulis tuis ut illum eiicerent, nec ualuerunt. At ipse respondens ait illi: O generatio incredula, quousq; apud uos ero, quousque patiar uos? affer illum ad me. In illo capite de his disputatum est.

Et attulerunt ipsum ad eum: uisóque illo statim spiritus discerpebat eum, & prolapsus in terram uoluebatur spumans. Permisit hæc ipsum pati, vt viderent qui præsentes erant, à quibus C
calamitatibus liberandus esset, vtque postquam vidisset pater eius dæmonium viso Christo turbari, ad fiduciam de eius virtute induceretur.

Et interrogauit patrem eius: Quantum temporis est ex quo hoc ei accidit? Ille autem dixit, A pueritia: sæpiúsque eum in ignem deiecit, & in aquã, ut perderet eum. Interrogauit vt illo respõdente cognoscerẽt audientes, quòd iam olim perdidisset eum, nisi diuinitus fuisset cohibitus.

Sed si quid potes adiuua nos misertus nostri. Vides ꝙ fidem non habeat indubitatam.

Iesus autem dixit ei, Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. Potentiam in fide illius reposuit: hinc quidem diri-

D gens eum ad fidem: illinc verò de seipso modestè sapiens ac loquens.

Statimque exclamans pater pueri cum lachrymis dixit: Credo domine, auxiliare incredulitati meæ. Quæ hactenus fuit.

Quum uidisset autem Iesus accurrentem simul turbam, imperauit spiritui immundo. Statim expulit dæmonem, ne diutius ille vexaretur.

Dicens ei, Mute & surde spiritus, ego tibi præcipio, exi ab eo. Ego, quem nosti, tibi præcipio.

Et amplius in eum ne ingrediaris. Hoc dixit præuidens quod futurum erat vt dignus esset propter suam incredulitatem, vt rursum ad eum reuerteretur. Prohibet ergo eum, ne cuiquam videatur ꝙ prius non fuerit eiectus.

E *Et cùm clamasset spiritus, multúmque eum discerpsisset, exiuit: & factus est quasi mortuus, ita ut multi dicerent, Mortuus est, Iesus autem apprehensa manu eius erexit eum, & ille surrexit.* Clamauit significans ꝙ violenter expelleretur.

Quúmque ingressus esset domum, interrogabant eum discipuli eius seorsim. Quare nos non potuimus eiicere illum? ὅτι, nunc significat. Quare: ita enim dixit Matthæus. Aut ἐπερώτων αὐτὸν, capi potest, acsi dicas, Dicebant ei. Multæ siquidem huiusmodi improprietates apud Marcum reperiuntur. (& ὅτι significat ꝙ, vel abundat quod frequens est apud Græcos) Dictum est autem de hac interrogatione prædicto capite.

Et dixit eis, Hoc genus dæmoniorum per nihil potest exire, nisi per orationem & ieiunium. Per nullum alium modum. Ibi au

F tem & de hoc disputatum est.

Et quum inde exissent, fecerunt iter per Galilæam, noluitque ut quisquam sciret. Quare noluit? Quod sequitur manifestat: ne videlicet quisquam intelligeret ea de quibus loquebatur.

Docebat enim discipulos suos, & dicebat eis: Filius hominis tradetur in manus hominum, & occident eum, ac mortuus tertio die resurget. Dictum est etiam de hoc in fine dicti trigesimiquinti capitis euangelij secundum Matthæum.

At illi ignorabant uerbum, & timebant eum interrogare. Similiter & de hoc.

CAPVT

CAPVT XXVII. DE DISPVTANTIBVS QVIS ESSET MAIOR

A

ET *uenit Capernaum: quúmque uenisset in domũ interrogabat eos: Quid per uiã inter uos disputabatis? At illi tacebant: inter se enim disputauerant, per uiam quis maior esset.* Tacebant præ pudore quasi iam condemnati. Significatũ est autem de hoc trigesimoseptimo capite euangelij secundum Matthæum. Matth.18

Quúmque sedisset uocauit duodecim, & ait illis. Si quis cupit primus esse, sit omniũ nouissimus, & omniũ seruus. Dixit quoq; hoc quadragesimotertio capite euangelij iuxta Matthęum. Matth.20

Quære ergo ibi de hoc capite.

B

Et sumpto puerulo statuit eum in medio eorum: & amplexatus illum dixit eis: Quisquis unum ex huiusmodi puerulis susceperit nomine meo, me suscipit: quisquis autem me susceperit: nõ me suscipit, sed eum qui misit me. Matth.18 Ante hoc alia quoque dixit quæ Matthæus conscripsit: de quibus simul omnibus trigesimoseptimo capite euangelij illius disseruimus.

Respondit autem ei Ioannes dicens, Magister uidimus quendam per nomen tuum eiicientem dæmonia, qui non sequitur nos, & prohibuimus eum, eo quòd non sequatur nos. Addidit & causam prohibitionis, Eo quòd non sequatur nos. Quidã enim eorũ qui crediderant gloriæ amore capti imitabãtur Apostolos: & per inuocationem nominis Christi expellebãt dęmones. Non sequebantur tamen propter continentiam & asperum C viuendi modum ipsorum.

Iesus autem dixit, Ne prohibueritis eũ. Nemo est enim qui ædat uirtutem per nomen meum, & possit facilè malè loqui de me. Qui enim per nomen meũ glorificatur, non cito maledicet mihi: hoc est, dum gloriam amat, & virtutẽ edit per nomen meũ, nequaquam me calumniabitur. Permittit autem & his vt mirabilia operentur: simul quidẽ ad prædicationis suæ confirmationem: & præterea ad emendationem eorũ qui miracula operabãtur. Quære etiam de his quinto iuxta Matthæum capite, vbi circa finem habetur: Multi dicent mihi in illo die, Domine domine, nònne per nomen tuum prophetauimus & per nomen tuum dæmonia eiecimus? Matth.7.

Qui enim non est contra uos, pro uobis est. Idipsum enim, il

D

Dum non resistere vobis, vestrum est auxilium. Aliud est autem quod alibi dicitur, Qui non est mecum, contra me est. Nam illud de dæmone dicitur, & alium habet intellectũ: ut vigesimosecũdo iuxta Matthæum capite declarauimus.

Matth.12. *Quicunque enim dederit uobis ad bibendum poculum aquæ in nomine meo, quia Christi estis, Amen dico uobis non perdet mercedẽ suam.* Hoc etiam dixit in fine deciminoni capitis euangelij

Matth.10 iuxta Matthæum.

Et quicunque offenderit unum ex pusillis qui in me credunt, melius illi foret si circundaretur lapis molaris circa collum eius, & deliceretur in mare. Dictum est de hoc trigesimoseptimo ca-

Matth.18 pite euangelij secundum Matthæum.

E *Et si offenderit te manus tua, amputa eam. Bonum est tibi ut mutilus ad uitam ingrediaris, potius, quàm duas manus habens abeas in gehennam, ubi uermis eorum non moritur, & ignis eorum non extinguitur.* Etiam de his illo capite dictum est. Vermis autem eorum, qui videlicet abeunt in gehennam. Quidam verò Vermen & ignem, conscientiam intellexerunt peccatorum, tanquam in modum vermis & ignis rodentem ipsos, ac inflammantem.

Et si pes tuus offenderit te, amputa eum. Bonum est tibi ut claud⁹ ad uitam ingrediaris, potius, quàm duos pedes habens mittaris in gehennam, in ignem inextinguibilem, ubi uermis eorũ non moritur & ignis non extinguitur. Similiter & de his.

Et si oculus tuus offenderit te erue eum. Bonũ est tibi, ut unoculus

F *ingrediaris in regnum dei, potius, quàm duos oculos habens proiiciaris in gehennam ignis, ubi uermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.* Præterea & de his.

Omnis enim igne salietur. Omnis fidelis: Igne, fidei quæ ad deum est: vel dilectionis quæ est ad proximum. Salietur vt videlicet putredinem abiiciat. Vel, Condietur, vt suauis deo reddatur.

Et omnis hostia sale salietur. Omnis hostia spiritualis siue fiat per orationem, siue per eleemosinã, siue per aliud quippiam. Sale, fidei vel dilectionis. Salietur, siue saliri debet.

Hoc autem à libro Leuitici translatum est. Ibi enim scriptũ

Leuiti.2. est, Omne munus hostiæ vestræ salietur.

Bona res & sal. Per qualitatem quam habet, vt cibos reddat suaues & ne corpora putrefiant, efficit.

Si autem sal ipse insulsus fiat, in quo illum condietis? Si perdat id quod in ipso est laudabile. Sal autem hic iuxta sublimiorem intellectum fides est aut dilectio. Lucas verò dicit, Lucæ.14. Quòd si sal ipse insulsus fuerit, per quid condietur? Salẽ ibi vocans doctrinę verbum: qui insulsus fit quando corrumpitur. Differenter autẽ iuxta diuersas occasiones Christus salis significatum transtulit. Etenim apud Matthæum ipsos quoq; Apostolos salem nominauit, veluti quinto apud illũ capite post beatitudines inuenies: vbi etiam manifestius declarauimus, quæ de sale dicuntur. Matth. 5.

Habete in uobismetipsis salem, & pacem habete inter uos. Salem dilectionis qui in vnum continet, & ad vnitatem & concordiam constringit. Dicitur quoque sal, prudentia & gratia, quemadmodum dicit Paulus, Sermo vester semper per gratiam sale condiatur. Coloss.4.

Et quum inde surrexisset, uenit in fines Iudææ per regionem quæ est trans Iordanem, & conueniunt rursus ad eũ turbæ, & sicut consueuerat, iterum docebat eos. Et accedentes Pharisæi interrogabãt eum, utrum liceat uiro dimittere uxorem, tentantes eum. Quære quadragesimum caput euangelij secundum Matthæum. Cap.10. Matth.19

CAPVT XXXVIII. DE HIS QVI INTERROGABANT DOMINVM an liceret cum vxore diuortium facere.

C

ILle autem respondens dixit eis, *Quid præcepit uobis Moses? At illi dixerunt, Moses permisit scribere libellum repudij & dimittere.* In illo capite de his quoque dictum est.

Iesus autem respondens ait illis, Ad duritiam cordis uestri scripsit uobis hoc præceptum, à principio verò creationis masculum & fœminam fecit eos deus. Similiter & de his.

Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit uxori suæ, erunt; duo in carnem unam. Itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo deus coniunxit, homo non separet. Aeque & de his actum est.

D Et *in domo rursus discipuli eius de hoc interrogauerunt eum.* De hac eadem quæstione.

Et *ait illis, Quicunque dimiserit uxorem suam & aliam duxerit mœchatur aduersus eam.* Mœchatur aduersus eam, videlicet inducendo alteram.

Et *si mulier dimiserit uirum suum & alteri nupserit, mœchatur.* Matthæus verò ad pharisæos hæc esse dicta ait, addens etiã quando possit fieri diuortium. Verisimile autem est primùm ad illos, postmodum verò ad discipulos ea dixisse.

Et *offerebant ei puerulos, ut tangeret eos: discipuli uerò increpabãt offerẽtes. Quo uiso Iesus indignatꝰ est, & dixit eis: Sinite puerulos uenire ad me, & ne prohibueritis eos, talium est enim regnũ*
E *dei.* De his subtiliter dictum est in fine prædicti capitis.

Amen dico uobis, Quicunque non acceperit regnum dei tanquã puerulus, nequaquam intrabit in illud. Hoc dicit & Lucas. Re-
Luc. 18. gnum autem dei vocat hic prædicationem regni dei quam ipse prædicauit. Quisquis ergo illam non susceperit vt puer, videlicet nihil de ea hæsitans aut dubitans, nequaquam intrabit ad eam.

Et *amplexatus illos, ac manibus super eos impositis, benedicebat illis.* De his quoque finis illius capitis disserit.

CAPVT XXIX. DE DIVITE QVI IESVM INTERROGABAT.

F *Tegresso ipso per uiam quum accurrisset quidam, genuq; ante ipsum flexisset, interrogabat eum, Magister*
E *bone quid faciam, ut uitam æternam possideam?* Dictum est de hoc quadragesimoprimo capite euãgelij secundum Matthæum.

Iesus autem dixit ei, Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi unus nempe deus. In eodem loco hæc manifestè ac diligenter examinata sunt.

Præcepta nosti, Ne occidas, ne adulterium committas, Ne furteris Ne falsum testimonium feras, Ne fraudes, Honora patrem tuum & matrem. Ille autem respondens ait, Magister hæc omnia seruaui ab infantia mea. Similiter & hæc.

Iesus uerò intuitus illum dilexit eum. Ibi quoque hoc declaratum est.

Et ait illi. Vnum tibi deest. Abi, quæ habes uende & dato pauperibus, habebisque thesaurum in cælo, ac ueni, sequere me. Simi- A
liter & ista.

Sublata cruce. Hoc est interitu carnalis voluntatis, depositione afficientis nos voluptatis: sensu fortis doloris, & fastu qui causatur à terrenis.

At ille ingemiscẽs abiit tristis: habebat enim multas possessiones. Etiam de his ibidem quære.

Quãmq; circũspexisset Iesus ait discipulis suis, Quàm difficulter qui pecunias habẽt in regnũ dei intrabunt. Hoc dicit & Lucas. Est autẽ πῶς (quod in Quàm vertimꝰ) cõfirmatiuũ: hoc est verè. Habentes verò, siue retinẽtes. Nã qui recõdunt nequaquam vtuntur. χρήματα autem (pro quo habemus pecu-
nias) dicuntur ἀπὸ τοῦ χρῆσθαι, hoc est, ab expẽdendo vel con B
sumendo, propter χρῆσιν, id est, vsum, quòd his omnino vti oporteat ad ea quæ opus sunt, & non recludere.

Discipuli uerò admirabantur propter uerba ipsius. Cur admirarentur paulò post dicturus est.

Iesus autem rursus respondens dicit eis, Filij quàm difficile est ut qui fiduciam habent in pecuniis, regnum dei ingrediãtur. Eodem modo hic intelligitur dictio πῶς, quàm.

Facilius est camelum per foramẽ acus ingredi, quàm diuitem introire in regnum dei. De his quoque caput illud disserit.

Illi uerò supra modum obstupescebãt, dicentes intra sese: Et quis potest saluus fieri? Ecce causam etiam addidit admirationis ac stuporis.

Intuitus autẽ eos Iesus ait, Apud homines impossibile est: at non C
apud deum. Omnia siquidem possibilia sunt apud deum. Dictum est & de his ibi.

Cœpit autẽ *Petrus dicere illi, Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te.* Præterea & de his.

Respondens Iesus dixit, Amẽ dico uobis, Nemo est qui reliquit domum aut fratres, aut sorores, aut patrem aut matrem, aut agros mei causa & euangelij, qui non accipiat centuplo plura nunc in hoc tempore: domos & fratres & sorores, & matres & liberos & agros cum persequutionibus: & in futuro seculo uitam æternam. Horum similiter omnium ad amussim data est interpretatio. Quæ autem nunc in secunda enumeratione relicta sunt, ea breuitatis causa, & quasi iam nota sunt prætermissa.

D *Multi autem primi erunt postremi, & postremi primi.* Et de his pari modo.

Ascendebant autem in uia Ierosolymam, & præcedebat eos Iesus. Præcedebat eos: ostẽdens quòd volũtariè abiret vt occideretur propter hominum salutem.

Erántque stupefacti. Propter illa quæ dicebat. Vel quia sua sponte ad passionem progrediebatur.

Et sequentes timebant. De eius occisione, de qua in præcedentibus dixerat illis.

CAPVT XXX. DE FILIIS ZEBEDAEI.

E *Tassumptis rursũ duodecim, cœpit eis dicere quæ sibi euentura essent: Ecce, inquit, ascendimus Ierosolyma & filius hominis tradetur principibus sacerdotum ac scribis, & condemnabunt eum morti, tradéntque eum gentibus, & illudent illi ac flagellabunt eum, & conspuent illum, & occident eum, & die tertio resurget.* Mat.10. Dictum est de his omnibus in fine quadragesimi secundi capitis euangelij secundum Matthæum.

Et accedunt ad eum Iacobus & Ioannes filij Zebedæi dicentes: Magister uolumus ut quicquid petierimus facias nobis. Ille autem dixit eis. Quid me uultis facere uobis? At illi dixerunt ei: Da nobis ut unus à dextris tuis, & alter à sinistris tuis sedeamus in gloria tua. De his clarissimè habetur. 43. iuxta Matthęũ capite.

F *Iesus autem ait illis, Nescitis quid petitis. Potestis bibere poculũ quod ego bibo, & baptismate quo ego baptizor baptizari? At illi dixerũt ei, Possumus. Ipse autem ait illis: Poculum quidem quod ego bibo bibetis, & baptismate quo ego baptizor baptizabimini. Porrò sedere mihi à dextris aut sinistris non est meũ dare, sed his continget quibus paratum est.* Similiter de his omnibus.

Et quum audissent decem, cœperunt indignari de Iacobo & Ioanne. Præterea & de his.

Iesus autem quũ eos ad se uocasset, ait illis, Scitis quòd qui gentibus imperare uidentur, dominium exercent aduersus illas: & qui primates sunt inter eas, potestatem exercent in illas. Nõ autem ita erit in uobis, sed quicunque uoluerit fieri magnus inter uos, erit uester minister: & quicunque uoluerit primus esse uestrum, erit omnium seruus. Nam & filius hominis non uenit ut sibi ministraretur, sed ut ipse ministraret, ac daret animam suam redemptionẽ pro multis. Dictum est & de his in fine dicti capitis. A

CAPVT XXXI. DE BARTIMAEO

E *Tueniunt Iericho, & egrediente eo Iericho & discipulis ac turba copiosa, filius Timæi Bartimæus cæcus sedebat iuxta uiam mendicans.* Nomẽ addidit, eo quòd multis notus erat.

Quúmque audisset quòd Iesus Nazarenus esset, cœpit clamare ac dicere: Fili Dauid Iesu miserere mei. Et increpabãt eũ multi ut taceret: ille uerò multò magis clamabat: Fili Dauid miserere mei. B *Et stans Iesus dixit ut uocarent eum. Et uocant cæcũ dicentes illi, Bono animo esto, surge, uocat te. At ille reiecto pallio suo, quũ surrexisset uenit ad Iesũ. Et respõdens, ait illi Iesus: Quid uis faciam tibi? Cæcus autem dixit ei, Rabboni, ut uideam. At Iesus dixit illi, Abi, fides tua te saluum fecit. Et confestim uidit, & sequutus est Iesum in uia.* Lege totam enarrationem integri quadragesimiquarti capitis iuxta Matthæum. Etsi enim ille de duobus cæcis loquatur, cætera tamen proxima sunt his, quæ dicũtur: & illorum interpretatio etiam ista manifestat, ac ad finem eius apposita est dubij solutio gratissima.

CAPVT XXXII. DE PVLLO.

E *Tdum appropinquãt Ierosolymis ad Bethsphage & Bethaniam iuxta montem Oliuarum: mittit duos è discipulis suis, & ait illis: Abite in uicum qui* C *contra uos est, & statim ingredientes in illum, inuenietis pullum alligatum, super quem nullus hominũ sedit: solutum eũ adducite. Quòd si quis uobis dixerit, Cur hoc facitis? dicite quòd domino opus est eo, & continuò ipsum emittet huc.* Cap.11. Dictum est de his omnibus quadragesimoquinto capite euangelij secundum Matthæum. Mat.21.

Abierunt autem, & inuenerunt pullum alligatum iuxta ianuam foris in biuio, soluúntque illum. Et quidam eorum qui ibi stabant, dixerunt eis. Quid facitis soluentes pullum: At illi dixerunt eis, sicut præceperat Iesus, & dimiserunt eos, duxeruntque pullum ad Iesum. Similiter & de his.

D Et iniecerunt illi uestimenta sua, seditque super eum. Plurimi autem uestimenta sua sternebant in uiam. Alij uerò ramorum multitudinem cædebant ex arboribus, & sternebant in uiam. Et qui præibant, & qui sequebantur clamabant dicentes, Hosanna, Benedictus qui uenit in nomine domini: Benedictum quod uenit regnum in nomine domini patris nostri Dauid, Hosanna in excelsis. Etiã hæc ibi declarata sunt.

Et ingressus est Iesus Ieroſolyma ac in templum: Et circunspectis omnibus, facta iam uespera exiuit Bethaniam cum duodecim. Circunspexit omnia quæ in templo erant, tanquam dominꝰ illius habitaculi: & tunc quidem siluit, dans tempus correctionis his qui ipsum despiciebant: postmodum verò quum rediisset, austerius eos puniuit tanquam incorrigibiles.

E

CAPVT XXXIII. DE FICV QVAE EXARVIT.

POstero autem die quum exissent à Bethania esuriit, & uisa ficu procul habente folia, uenit si forsitan in ea quippiam inueniret: quúmque uenisset ad eam, nihil inuenit præter folia, neq; enim erat tempus ficuum. Dictum est de hac, quadrageſimoſeptimo iuxta Matthæum capite.

Et respondens Iesus ait illi, Posthac ex te in æternum nullus fructum edat. Etiam de hoc.

Et audiebãt discipuli eius. Propter eos enim & famẽ simu-
F lauit, & ficũ execratus est, vt scirẽt ꝙ potẽs etiã esset ad puniendum, veluti dicto capite diligenter manifestatum est.

Et ueniũt Ieroſolyma: Et ingressus Iesus in templum cœpit eicere uendentes & ementes in templo, mensásque numulariorum, & sellas uendentium columbas euertit. De his disserit finis quadrageſimiquinti capitis euangelij ſecundum Matthæum.

Nec permittebat ut quis deferret uas per templum. Nam & id in contemptum erat. Per hoc etiam docebat, quòd nihil per neglectum admitti debeat, quod indecens sit in templis.

Ieſa.56. Et docebat dicens eis, Nonne scriptum est, Domus mea, domus orationis uocabitur cunctis gentibus? uos autem fecistis illam speluncam latronum. Ibi quoque horum data est interpretatio.

Et audierunt scribæ ac principes sacerdotũ: & quærebant quo-

modo illum perderent. Audierunt quomodo liberè & audaA cter loquutus esset ac fecisset.

Timebant enim eum, quia omnis turba stupebat super doctrina eius. Verebantur propter turbam temere eum occidere.

Et quum iam facta esset uespera egrediebatur extra ciuitatem. Egrediebatur in suburbia propter quietem,

Et manè prætereuntes uiderunt ficum exaruisse radicitus. Recordatúsque Petrus ait illi, Rabbi ecce ficus quam execratus es exaruit. In prædicto quadrageſimoſeptimo capite euangelij ſecundum Matthæum, etiam de his disputatum est.

Et respondens Iesus ait illis, Habete fidutiam in deum. Possidete inquit fidutiam erga deum: fidutiam autem puram & indubitatam.

Amen enim dico uobis, Quicunque dixerit monti huic, Tollere
& proiicere in mare, & non hæsitauerit in corde suo, sed credideB rit quòd quæ dicit fient, erit ei quicquid dixerit. Eodem capite de his quoque actum est.

Ideo dico uobis, Quæcunque orantes petitis, credite quòd accipietis, & erunt uobis. Similiter & de his.

CAPVT XXXIIII. DE OBLIVIONE INIVRIARVM.

E Tdum steteritis orantes, remittite si quid habetis aduersus aliquem, ut etiam pater uester qui in cælis est, remittat uobis errata uestra. Hæc in præC cedentibus quoque dixit dominus Matthæi quinto capite postquam docuit orationem, Pater noster qui es in cælis. Quære ergo ibi horum interpretationem.

CAPVT XXXV. DE INTERROGANTIBVS DOMINVM, IN qua potestate hæc facis.

E Tueniunt rursus Ieroſolyma: quúmque ambularet in templo, ueniunt ad eum principes sacerdotum & scribæ ac seniores, dicúntque illi, In qua potestate hæc facis? & quis tibi dedit hanc potestatem ut ista facias? Hæc: quæ nam? Eiicere videlicet ven-

D dentes & ementes in templo: euertere prefatas mẽsas ac sellas: non permittere deferre vas per templũ, ac similia. Quære autem quadragesimumoctauum caput secundum Matthæum, & omnia inuenies.

Respondens autem Iesus ait illis: Interrogabo uos & ego unum uerbum, & respondete mihi, ac dicam uobis in qua potestate hæc facio: Baptismus Ioannis erat è cælo an ab hominibus? respondete mihi. In illo etiam de his inuenies.

Et cogitabãt intra sese dicẽtes, Si dixerimꝰ è cælo, dicet, Quare ergo nõ credidistis ei. At dicamus: Ab hominibus. Deficit, Non. *Timebant populum, Omnes enim habebant Ioannem, quòd uerè propheta esset.* Habebant Ioannem, hoc est, certi erant de Ioanne. Dictum est autem & de his ibidem.

E *Et respondentes dixerunt Iesu, Nescimus. Iesus quóque respondẽs ait illis: Néque ego dico uobis in qua potestate hæc facio.* Similiter & de his exactissimè.

CAPVT XXXVI. DE VINEA.

Cap.12. *Et cœpit illis in parabolis dicere: Vineam plantauit homo & circundedit sepem, ac fodit lacum, ædificauítque turrim, & locauit eam agricolis, ac peregre profectus est.* Alia quidem huius parabolę declarata sunt quinquagesimo capite euangelij secundum Matthæũ. Lacum verò dicit, qualis erat sub altari, vbi recipiebatur sanguis animalıũ quæ immolabantur.

F *Et emisit ad agricolas tempore opportuno seruum, ut ab agricolis sumeret fructus uineæ.* In illo etiam de his inuenies. Vide autem quomodo ab agricolis fructus repetuntur, tanquam à procuratoribus ac custodibus vineæ.

At illi arreptum eum cæciderunt aut uacuum remiserũt: rursúmque emisit ad illos alium seruum: & cõiectis in eum lapidibus, uulnerauerunt in capite, ac contumeliis affectum remiserunt: rursúmque alium emisit, & illum occiderunt. Præterea multos alios, quorum hos quidem cæciderũt, illos uerò occiderunt. Hæc quoque omnia similiter ibi declarata sunt.

Adhuc autem unicum habens filium suum dilectum, emisit & ipsum postremũ ad illos, dicẽs: Reuerebũtur filiũ meũ. Illi uerò agricolæ dixerũt intra sese: Hic est hæres, agite occidamꝰ eũ, & nostra

erit hæreditas: arreptúmque illum occiderunt ac eiecerunt extra uineam. A Et hæc similiter proximè accedunt ad eam quæ ibi data est, enarrationem.

Quid ergo faciet dominus uineæ? Veniet ac perdet agricolas, & uineam tradet aliis. Præterea & hæc.

An nec scripturam illam legistis, Lapidem quem reprobauerunt hi qui ædificabãt, hic factꝰ est caput anguli: à domino factꝰ est hic, & est admirabilis in oculis nostris. Psalm.117 Similiter & hæc.

Et quærebãt eũ apprehẽdere, timebãtq; turbã: sciebãt enim ꝙ ad eos dixerat parabolam. Ad eos, hoc est, de ipsis: ita enim dixit Matthæus, apud quem prædicta omnia manifestata sunt.

Et eo relicto egressi sunt. Ne & alia aduersus eos diceret: vtque insidias aduersus eum præpararent.

Et emittunt ad eum quosdam pharisæos & Herodianos, ut ipsum captarent sermone. B Dictum est de his quinquagesimoprimo iuxta Matthæum capite circa finem. Matth.22

CAPVT XXXVII. DE INTERROGANTIBVS DOMINVM occasione census.

Vi cùm uenissent dicunt ei, Magister, scimus quòd uerax es, & non curas quenquam, neque enim respicis ad personam hominum, sed in ueritate uiam dei doces. 1 In veritate, hoc est, verè. Dictum est & de his ibidem.

Licet censum dare Cæsari an non? Demus, an non demus? At ille uisa eorum simulatione, ait illis: Quid me tẽtatis? Afferte mihi denarium ut uideam. Illi autem attulerunt. Et dicit illis: Cuius est imago hæc & inscriptio? At illi dixerunt ei, Cæsaris. Et respondens Iesus dixit illis, Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sũt dei deo. Et admirati sunt de eo. C De his quoque omnibus data est ibi interpretatio.

CAPVT XXXVIII. DE SADDVCAEIS.

Venerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt resurrectionem non esse. 1 Dictum est de his quinquagesimotertio capite euangelij secundũ Matthæum.

Et interrogauerunt eum dicentes, Magister, Moses scripsit nobis, quòd si cuius frater mortuus fuerit, relique-

D ritque uxorem,nec filios dimiserit,ut accipiat frater eius uxorem illius, & suscitet semen fratri suo. In illo dictum est de his.

Septem fratres erant, & primus accepit uxorem, & mortuus non dimisit semen: & secundus accepit ipsam, ac mortuus est, & neque ipse dimisit semen:ac tertius similiter: & acceperũt ipsam septem,nec dimiserunt semen: postremò omnium mortua est & mulier. In resurrectione quando resurrexerint cuius erit uxor? siquidẽ septem habuerũt ipsam uxorem. Similiter & de his omnibus.

Et respondens Iesus dixit eis: Nónne propter hoc erratis non scientes scripturas neq; potentiam dei? Propter hoc:Quidnã? Propter hoc quòd carnaliter de resurrectione sentiatis. Vel propter hoc,q̃ nesciatis scripturas,neq; potentiam dei. De quibus similiter ibi dictum est.

E Quum enim à mortuis resurrexerint,neque ducent uxores,neq; nuptum dabuntur,sed erunt tanquam angeli qui sunt in cælis. Quum resurrexerint, omnes videlicet homines. Et de his quoque eodem capite quære.

De mortuis autem quòd resuscitentur non legistis in libro Mosis:quomodo in rubo loquutus est ei deus dicens, Ego sum deus Exod.3. Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob. Non est deus mortuorum, sed uiuentium. Et hæc ibi per singula sunt explanata.

Vos ergo multum erratis. Non vtcũq;,sed multum. Hoc autem addidit tãquam eorum insipiẽtiam manifestè arguens.

CAPVT XXXIX. DE SCRIBA.

F

T accedens unus ex scribis, quum audisset eos disputantes, & sciret quòd bene illis respondisset, interrogauit eum, Quod est primum omnium mandatorum? Primum omnium quæ sunt in lege.

E

Dictum est autẽ de hoc quinquagesimoquarto capite euangelij secundum Matthæum.

Deut.6. Iesus autem respondit illi: Primum omnium mandatorum est: Audi Israel, Dominus deus uester dominus unus est. Et diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua †. Hoc est primum mandatum. Et secundum simile est illi: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Etiam de his in illo disputatum est. Illud autem, Audi Israel. Dominus deus ve-

ster dominus vnus est, Matthæus non scripsit, vtpote proœ- A
mium primi præcepti. Hoc vero tres demonstrat hypostases, vnamq̃ diuinitatis naturam. Quum enim dicitur, Dominus, deinde, deus, & rursum, Dominus, tres personæ manifestãtur: quod autem additur, Vnus, naturæ declarat vnitatem. Alio quoque modo dici potest, q̃ videlicet Hebræis frequens sit hæc reduplicatio dominus dominus, &, deus deus propter eius sublimitatem.

† Quanquam in nostro exemplari non habeatur ναὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου arbitror tamen id librarij uitio omissum esse, maximè quum in sequentibus uerbis ipsius scribæ, inter alia repetatur. Ex tota uirtute: & id etiam habeat editio Complutensis, & translatio uulgata. †

Maius his aliud præceptum non est. Hoc confirmatiuum est B
eius quod dixit, præcepta illa primum ac secundum esse.

Et ait illi scriba, Bene præceptor cum ueritate dixisti, q̃ unus est deus, & nõ est alius præter ipsum: & q̃ diligere ipsum ex toto corde & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota uirtute: & diligere proximum sicut seipsum, plus est quàm oĩa holocaustomata & uictimæ. Vide quomodo tũc Iudæi victimas siue sacrificia pro præclaris facinoribus ducebãt: cæteras virtutes non curantes. Intellectũ autem scriba appellauit mentem ipsam.

At Iesus autem intuitus illum quòd prudenter responderit, ait ei: Non longè es à regno dei. De hoc docet finis enarrationis prædicti capitis.

Et nemo deinceps audebat illum interrogare. De hoc dictum C
est quinquagesimoquinto capite euangelij secundum Matthæum, postquam ipse interrogauerat Pharisæos

CAPVT XL. DE INTERROGATIONE DOMINI.

T respondens Iesus, dicebat docẽs in tẽplo: Quomodo dicũt scribæ quòd Christus filius est Dauid? ipse enim Dauid dixit per spiritum sanctum, Dicit dominus domino meo, sede à dextris meis: Donec posuero inimicos meos scabellum pedum tuorum. Ipse ergo Dauid dicit eũ dominũ, & unde filius eius est? De his manifestè dictum est prædicto quinquagesimoquinto capite. Ne autẽ tibi insolẽs videatur quod habeat, Dicit. Siqui-

E

† dem Hebraica dictio † & Dicit significat & Dixit. Ideo hic
D quidem illam, ille autem hanc significationem indifferēter accipit: & pleraque similia frequenter inueniemus.

† † Hæc uidelicet Hebraica dictio psalmi 110. iuxta Hebræorum diuisionem, דנ neum.

Et multa turba libenter eum audiebat. Tanquam suauiter sermocinantem: vel tanquam facilè illos deuincentem, & ꝙ ab inuidia seſe ipse liberauerit.

Et dixit eis in doctrina sua: Prospicite à scribis. Prospicite, hoc est, cauete.

Mat.23. Qui amant in stolis obambulare. Dicit de ipsis Matthæus circa medium quinquagesimiquinti capitis: Dilatant phylacteria sua, & magnificant fimbrias palliorum suorum, quæ Marcus nūc stolas nominauit. Quære ergo ibi horum enar-
E rationem.

Et salutationes in foris, primásq; sellas in synagogis, ac primos accubitus in cœnis. A præcedentibus supplendum est, Qui amant, hoc videlicet aut illud. De quibus ibidem quære.

Qui deuorant domos uiduarum, & sub prætextu longo tempore orant: hi accipient grauius iudicium. De his exactè disputatum est in principio quinquagesimisexti capitis euangelij secundum Matthæum.

CAPVT XLI. DE VIDVA QVAE DVO MINVTA OBTVLIT.

† T quum sederet Iesus ex aduerso gazophylacij †, aspiciebat quomodo mitteret turba æs in gazophy
F E lacium. Gazophylacium erat arca vbi thesaurus in templo seruabatur, in quam omnes qui habebant & volebant, pro viribus iniiciebāt ad pauperum alimentum.

† † Nam γάζα thesaurus est, & φυλάττω custodio.

Et multi diuites iactabāt multa. Vúmque uenisset quædam uidua paupercula misit minuta duo quod est quadrans. Quod puta minutum, est apud Hebræos siue dicitur quadrans. Dicitur quoque alio modo obolus siue λεπτόν.

Et aduocatis discipulis suis ait illis, Amen dico uobis, quòd uidua hæc paupercula plus misit, quàm omnes qui miserunt in gazophylacium. Omnes enim ex eo quod supererat sibi miserūt: hæc autem ex penuria sua. ὑστέρησις, defectus dicitur vel indigentia,

nunc autem pro eo quod necessarium est & vtile, vt opinor, A
accepit. (nos penuriam vertimus.)

Omnia quæ habuit misit, totam substantiam suam. Etsi pauper erat possessionibus, diues tamen animo ostenditur: ideo Saluator qui non donum ponderat, sed voluntatem eius, plusq; omnes misisse dicit. Vtinam verò & anima mea vidua efficiatur, abiecto diabolo cui adglutinata est atque subiecta: quæ mittat in dei thesaurum duo minuta †, corpus videlicet ac mentem: comminuta, illud quidem per temperātiam, hanc autem per animi modestiam. †

† Minuta comminuta siue attenuata, apud Græcos pulchra est alluſio, quum dicunt, λεπτὰ λεπτυνθέντα. †

CAPVT XLII. DE CONSVMMATIONE.

Cap.13. T egrediente eo de templo, dicit ei unus discipulorum suorū: Præceptor, uide quales lapides & quales structuræ. Iesus autem respondens ait illi, Vides magnas has substructiones? Non relinquetur
E lapis super lapidem, qui non diruatur. De his dictum est in fine quinquagesimisexti capitis euangelij secundum Matthæum.

Mat. 24. Quúmq; ipse sederet in monte Oliuarum è regione templi, interrogabant eum seorsum Petrus & Iacobus & Ioannes & Andreas dicentes, Dic nobis quando hæc erunt? & quod signum quādo hæc omnia consummanda sunt? Quære de his quinquagesimoseptimo capite euangelij secundum Matthæum.

Iesus autem respondens eis cœpit dicere: Videte ne quis uos sedu C
cat. Multi enim uenient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus, ac multos seducent. Quum autem audieritis bella, & rumores bellorum, ne turbemini: oportet enim fieri, sed nondum finis. Insurget enim gēs aduersus gentem, & regnū aduersus regnum: & crūt terræmotus per loca, & erunt fames ac turbationes. Principia dolorum hæc. Eodem capite de his omnibus dictum est.

Vos autem cauete uobis ipsis. Seruate vosipsos à seductione quæ tunc erit.

Tradent enim uos in concilia & in synagogas: cædemini, & sub præsidibus ac regibus ducemini causa mea. Ibi quoque & de his inuenies.

In testimonium ipsis. Ad accusationem & increpationem

D ipsorum, ne possint dicere tẽpore vniuersalis iudicij: Non audiuimus prædicationem. Intantum enim ipsam audituri sunt, vt eius etiã præcones extremis suppliciis subiiciant.

Et in omnes gentes primùm oportet prædicari euangelium. Matthæus verò scripsit prædicto capite, quòd prædicabitur hoc euangelium in vniuerso mundo. Quære ibi huius intellectum.

Quum autem duxerint uos tradẽtes, ne soliciti sitis quid loquamini, neque cogitetis, sed quicquid datum uobis fuerit in illa hora, hoc loquamini. Non enim uos eritis qui loquẽtur, sed spiritus sanctus. Dispensatoriè spiritus sanctus tũc loquetur, vtens ore ipsorum, ne rusticitas illorum videatur incredulis abiectio & minoratio prædicationis. Dixit quoque & hæc decimo-
Mat.10. E nono iuxta Matthæum capite circa medium: quære ergo ibi enarrationem.

Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium: & insurgent filij in parentes, ac morte eos afficient: & eritis odio habiti ab omnibus hominibus propter nomen meum. Qui autem perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. Etiam hæc omnia in prædicto decimonono capite declarata sunt.

Quum autem uideritis abominationem desolationis, quæ dicta
Mat.24. *est à Daniele prophæta stãtem ubi non oportet, qui legit intelligat.* Dictum est de hoc dicto quinquagesimoseptimo iuxta Matthæum capite.

Tunc qui in Iudæa sunt fugiant in mõtes, & qui in tecto fuerit, non descendat in domũ, neq; ingrediatur, ut tollat quippiam de do-
F *mo sua: & qui in agro, non conuertatur ad ea quæ post tergũ sunt, ut tollat pallium suum. Væ autem prægnantibus & lactantibus in illis diebus.* In eo loco etiam de his dissertum est.

Orate autem ne fiat fuga uestra hyeme. Erunt enim dies illi afflictio, qualis nõ est facta à principio creationis quã creauit deus usque nunc, neque fiet. Et nisi dominus abbreuiasset dies, nequaquam
salua fieret omnis caro: sed propter electos quos elegit, abbreuiauit dies. Similiter & de his. Illud autem, Erunt dies illi afflictio, hoc est, in diebus illis erit afflictiõ.

Et tũc si quis uobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut ecce ibi, ne
credideritis. Excitabuntur enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa & prodigia ut decipiãt, si fieri potest, etiã electos. Vos autem uidete: ecce prædixi uobis omnia. Etiam & de his ibi

ibi disputatum est. A

Porro in illis diebus post afflictionem illam sol obscurabitur, & luna non dabit splendorem suum, ac stellæ cœli decident, & uirtutes cœlorum concutientur. Et tunc uidebunt filium hominis uenientem in nubibus cum uirtute magna & gloria. Et tũc mittet angelos suos & aggregabit electos suos à quatuor uentis ab extremo terræ usque ad extremum cœli. Et de his similiter.

A ficu autem discite parabolam. Quum iã ramus eius tener fuerit, & producta folia, scitis quòd prope sit æstas: Sic & uos quum hæc facta uideritis, scitote quòd prope sit in foribus. Amen dico uobis, non præteribit generatio hæc, donec fiant hæc omnia: Cœlum & terra præteribunt, uerba autem mea non præteribũt. Præterea & de his omnibus ad verbum in dicto capite subtiliter B disputatum est.

CAPVT QVADRAGESIMVM TERTIVM DE DIE illo & hora.

DE die autem illo & hora nullus nouit, neque angeli qui sunt in cœlo, neque filius nisi pater. Dictum est de hoc quĩquagesimooctauo capite euangelij secundum Matthæum.

Attendite, uigilate, & orate: nescitis enim quando tempus sit. Ibidẽ etiam de his dictum est. C

Sicut homo qui peregre agens reliquit domum suam, & dedit seruis suis substantiam, & suũ cuique opus, ac ianitori præcepit ut uigilet. De Christo ac Christianis sumptũ est hoc exemplũ. Est autem defectiuum: deficit enim, Est. Dicit ergo quòd est sicut homo qui peregre agit: hominem quidem seipsum innuens, quemadmodum in multis dictum est parabolis. Peregrinationem verò, in cœlos assumptionem. Domum autem suam, præsentem mundũ. Seruos quoque suos, dicit Christianos. Cuiusque autem opus, est custodia mãdatorũ, & operatio virtutum. Ianitor verò, mens vniuscuiusque, quæ ianuis animæ præest, hoc est sensibus, per quos intellectualis fur ingredi solet.

Vigilate ergo: nescitis enim quãdo dominus domus uẽturus est: serò, an media nocte, an gallicinio, an manè: ne quum uenerit repẽ-

D te inueniat uos dormientes. Serum quidem dicitur ætas senũ: medium noctis, eorum qui in media sunt ætate constituti: gallicinium verò, eorum qui iam sapere incipiunt: quum prudentia in modum galli gallinacei excitat eos ab insensibilitate. Manè autem, ætas est puerorum. Quære autem præ dicto quinquagesimo octauo iuxta Matth. capite declaratio nem illius dicti, Ideo & vos estote parati, quia qua hora nõ putatis, ea filius hominis venturus est.

Quæ autem uobis dico, omnibus dico. Omnibus Christianis qui futuri sunt vsque ad mundi consummationem. Hinc moti quidam dicunt prædictas ætates iis aptari Christianis qui tunc reperientur. sub illis enim fiet secundus ad-
E uentus.

Vigilate. Hoc rursum addidit, tanquam id quod futurũ
Cap.14 erat protestatus.

Erat autem pascha & azyma post biduum. Pascha & azima
Matth.26 vocat nunc euangelista ipsum paschæ festum: quia in ipso carnes agni & azyma comedebant, sicuti sexagesimotertio capite euangelij secundum Matthæum significatum est. Quære autem prope finem etiam sexagesimi primi capitis dictum illud. Et factum est postquã finisset Iesus omnes hos sermones dixit discipulis suis, Scitis, quòd post biduum pascha fit.

Et quærebant principes sacerdotum & scribæ quomodo eum dolo apprehensum occiderent. Dicebant autem. Ne in die festo, ne quando tumultus sit populi. Ibi quoque de his inuenies.
F

CAPVT QVADRAGESIMVM-QVARTVM DE EA QVAE VNXIT DOMINVM VNGVENTO.

T quum esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi & discumberet, uenit mulier habens alabastrum unguenti nardi pistice preciosæ: & comminuto alabastro effudit super caput eius. De hac dictũ est sexagesimo secũdo
E capite euangelij secundum Matthæum.

Erant autem quidam indignè ferentes apud sese, & dicentes, Ad quid perditio hæc unguẽti facta est? Potuit enĩ hoc distrahi plus trecẽtis denariis, & dari pauperib⁹. Et infremebãt aduersus illã.

Similiter & de his A

Iesus autẽ dixit, Sinite illã. Quid ipsi molesti estis? Bonũ opus operata est in me. Semper enim pauperes habetis uobiscũ, & quũ uolueritis potestis illis benefacere: me autem non semper habebitis. Quod habuit hæc fecit: præuenit ut ungeret corpus meum ad sepulturam. Amen dico uobis, ubicunque prædicatum fuerit hoc euangelium in uniuerso mundo, etiam id quod ista fecit, narrabitur in memoriam ipsius. Prẽterea & de his subtiliter tractatum est.

Et Iudas Iscariotes unus de duodecim abiit ad principes sacerdotum, ut proderet eum ipsis. At illi quum audissent gauisi sunt, & promiserunt ei argentum se daturos. Et quærebat quomodo oppor tunè illum traderet. Etiam de his ibi quære. Gauisi sunt autẽ non solum quia ipsum sine tumultu comprehensuri erant, B opportunè à Iuda traditum, verùm etiam quòd à suis discipulis odio haberi inciperet.

CAPVT QVADRAGESIMVM-QVINTVM DE PASCHA

T primo die azymorum quando pascha immolabãt, dicunt ei discipuli eius, Vbi uis ut abeuntes paremus tibi ut edas pascha? Et emittit duos è discipulis suis, & dicit eis: Abite in ciuitatem*, † & occurret uobis homo hydriam aquæ baiulãs, sequimini eũ, & quocũque ingressus fuerit, dicite patrifamilias, Magister dicit, Vbi est diuersorium in quo pascha C cum discipulis meis edã? Et ille uobis ostendet cœnaculum grande instratum. illic parate nobis. Et exierunt discipuli eius, ac uenerunt in ciuitatem, & inuenerunt sicut dixit eis, ac parauerunt pascha.

A sexagesimotertio capite euangelij secundum Matthæum hæc facilè intelliguntur, quum ibi sint exactè disputata.

* Vide annotationẽ quæ habetur super illud Matth. 63. Ite in ciuitatem ad quendam, & cætera. †

CAPVT. XLVI. DE PRODITIONE PROPHETIA

T facta uespera uenit cum duodecim: & discumbentibus
E ipsis ac edentibus dixit Iesus: Amen dico uobis: Vnus ex uobis tradet me, qui edit mecum. At illi cœperunt

D contristari & dicere ei singilatim, Num ego? Et alius, Num ego? Ille autem respondens ait eis, Vnus ex duodecim qui intingit mecum in catinum. Filius quidem hominis abit, sicut scriptum est de illo. Væ autem homini illi per quem filius hominis traditur: bonum esset ei, si natus non fuisset homo ille. Ibidem hæc etiam explanata sunt.

Et edentibus illis, quum accepisset Iesus panem, ac gratias egisset, fregit ac dedit eis, & ait, Sumite, comedite, hoc est corpus meum. Et sumpto poculo quum gratias egisset, dedit eis: & biberunt ex eo omnes. Et ait illis, Hic est sanguis meus qui est noui te-
E stamenti, qui pro multis effunditur. Amen dico uobis, Non bibam amplius de fructu uitis usque ad diem illum, quando bibam illum nouum in regno dei. De his diximus sexagesimoquarto iuxta Matthæum capite.

Et dicto hymno exierunt in mõtem Oliuarum, & ait illis Iesus. Omnes offendiculum patiemini propter me in hac nocte: quia scriptum est, Percutiam pastorem & dispergentur oues. Sed postquam resurrexero præcedam uos in Galilæam. Petrus autem ait illi, Etsi omnes offendiculum patiantur, at non ego. Et dicit ei Iesus, Amen dico tibi, quòd tu hodie in hac nocte priusquam bis gallus cecinerit, ter abnegabis me. At ille uehementius multò dicebat, Si oportuerit me commori tibi, non abnegabo te. Similiter & omnes dicebant. Etiam de his in eo capite per ordinem dictum est.

Et ueniunt in prædium cui nomen Getsemane: dixitque discipu-
F lis suis, Sedete hic dum orabo. Et assumit Petrũ & Iacobum ac Ioannem: cœpitque expauescere & angi, ac dicere eis, Tristis est anima mea usque ad mortem: manete hic & uigilate. Et progressus pusillum, prostratus est in terram, & orauit, ut si possibile esset trãsiret à se hora, ac dicebat. Abba pater omnia tibi possibilia sunt, transfer poculũ hoc à me: attamen non quod ego uolo, sed quod tu. Similiter & de his.

Et uenit ac inuenit eos dormientes, & dicit Petro, Simon dormis? Non potuisti una hora uigilare? Vigilate & orate ne intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Et rursus digressus orauit, dicto eodem sermone. Reuersusque iterum inuenit eos dormientes. Erant enim oculi eorum grauati, & nesciebant quid responderent illi. Venitque tertio, & ait illis, Dormite iam & requiescite. Completum est. Venit hora: ecce traditur filius hominis in manus peccatorum. Surgite, eamus: ecce

qui me tradit appropinquat. Præterea & de his caput illud A docuit.

Et statim adhuc eo loquente, accedit Iudas unus de duodecim, & cum eo turba multa cum gladiis & fustibus, à principibus sacerdotum & scribis ac senioribus. Dictum est de his sexagesimoquinto capite euangelij secundum Matthæum.

Dederat autem proditor eis commune signum dicens. Quemcunque osculatus fuero, ipse est, apprehendite eum & abducite caute. Ac protinus quum uenisset, & ad eum accessisset, dicit illi, Rabbi rabbi, & deosculatus est eum. Illi uerò iniecerunt in illum manus suas, & apprehenderunt illum. Vnus autem quispiam eorum qui adstabant, exerto gladio, percussit seruum summi sacerdotis, & amputauit eius auriculam. Similiter & de his: lege ergo totam B enarrationem quæ ibi accuratè posita est.

Et respondens Iesus dixit illis, Quasi ad latronem existis cum gladiis & fustibus ut comprehenderetis me? Quotidie eram apud uos in templo docens, & non comprehendistis me, sed ut impleantur scripturæ. Et relicto eo omnes fugerunt. Et unus quispiam adolescentulus sequebatur eum amictus sindone super nudum, & apprehendunt ipsum adolescentuli. At ille relicta sindone, nudus fugit ab eis. Similiter & de his ibidem actum est.

Et abduxerunt Iesum ad summum sacerdotem. Et conueniunt ad eum omnes principes sacerdotum & seniores ac scribæ. Petrus etiam eminus sequebatur illum intrò usque in atrium summi sacerdotis: ac sedebat unà cum ministris & calefiebat ad lumen. Ad lumen, quod ab igne producebatur: ita vt in propatulo esset his qui vnà cũ eo sedebant, ac omnibus qui in atrio erant. C Dictum est autem & de his ibi.

Summi uerò sacerdotes & totum concilium quærebant aduersus Iesum testimonium, ut interficerent eũ, nec inueniebant. Multi enim falsum testimoniũ ferebant aduersus eum, & idonea testimonia non erant. Et quidam assurgebant, & falsum testimonium aduersus illũ ferebant, dicentes: Nos audiuimus ipsum dicentem, Ego dissoluam templum hoc manufactum, & in triduo aliud non manufactum ædificabo. Et ne sic idoneum erat testimonium illorum. Ibi quoque hæc declarata sunt.

Quumque surrexisset summus sacerdos in medium, interrogauit Iesum dicens, Non respondes quicquam? Quid hi aduersum te ferunt testimonia? At ille tacebat, nihilque respondebat. Rursus sum-

D mus sacerdos interrogabat eum, & ait illi, Tu es ille Christus filius benedicti? Iesus autem dixit, Ego sum: Et uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis, & uenientem cum nubibus cæli. Similiter & hæc. Quod autem dicitur, Cum nubibus, idem est ac si dicas, In nubibus.

Summus uerò sacerdos discissa ueste sua dicit, Quid adhuc nobis opus est testibus? Audistis blasphemiam. Quid uobis apparet? Omnes autem condemnauerunt eum esse reũ mortis. Et cœperunt quidam conspuere in eum, & obuelare faciem illius, & colaphis eũ cædere, ac dicere illi: diuina. Et ministri alapas illi impingebant. Similiter & hæc.

E

CAPVT QVADRAGESIMVM SEPTIMVM DE negatione Petri.

T quum esset Petrus in atrio inferius, uenit una puella summi sacerdotis, quúmque uidisset Petrum calefacientem se, intuita illum dicit, Et tu cum Iesu Nazareno eras. Ille uerò abnegauit dicens, Nõ noui, neque scio quid dicas. De his dictum est sexagesimosexto iuxta Matthæum capite.

Exiuitque in uestibulum, & gallus cecinit. Lege sexagesimoquarto capite euangelij secundum Matthæum enarrationem
F dicti illius, Priusquam gallus cecinerit, ter me abnegabis.

Et rursum puella uiso eo cœpit dicere adstantibus. Hic ex illis est. At ille iterum abnegauit. Et paulò post, rursus adstantes dicebant Petro, Verè ex illis es. Nam & Galilæus es, & loquela tua conuenit. Ille uerò cœpit deuouere & peierare dicens, Nõ noui hominem istum quem dicitis. Et iterum gallus cecinit. De puella & adstantibus accuratè dictũ est sexagesimoquinto capite euãgelij secundum Matthæum: & ibi lege dicti illius interpretationem, Et ingressus intrò sedebat cum ministris, vt videret finem. De reliquis autem pari modo dictum est sexagesimosexto illius euangelij capite.

Et recordatus est Petrus uerbi quod dixerat ei Iesus, Priusquã
Matth.01. gallus bis cecinerit, ter me abnegabis: & adiiciens fleuit. Ibidem

quoque de his dictũ est. Non solum autẽ hoc dictum verbũ A
præ timore ac imbecillitate exciderat, verùm etiam illud quod dixerat, Quicunque abnegauerit me coram hominibus, & ego abnegabo eum, &c.

Et statim diluculo inito consilio, summi sacerdotes cum scribis Cap.15.
ac senioribus, totóque concilio, uinctum Iesum abduxerunt ac tradiderunt Pilato. Præterea & de his.

Et interrogauit eum Pilatus, Tu es rex Iudæorum? At ille respondens dixit ei: Tu dixisti. Et accusabant eum summi sacerdotes in multis. Pilatus uerò rursum interrogauit eum dicens, Non respondes quicquam? Ecce quanta aduersum te testantur. Iesus autem deinceps nihil respondit, sic ut miraretur Pilatus. Quære sexagesimumseptimum caput euangelij secũdum Matthæum: Matt.27.
inde enim facile est & hæc intelligere. B

In festo autem absoluebat illis unum uinctũ quem petebãt. Erat autem qui dicebatur Barrabas, qui cum seditiosis erat uinctus, qui per seditionem homicidium perpetrauerant. Et quum acclamasset turba cœpit petere (ut fieret) sicut semper faciebat ipsis. Respondit autem eis Pilatus dicens: Vultis absoluam uobis regem Iudæorũ? Sciebat enim quòd per inuidiam tradidissent eũ summi sacerdotes. Principes autẽ sacerdotũ concitauerunt turbã, ut potius Barrabam absolueret ipsis. Pilatus uerò iterum respondens ait illis, Quid igitur uultis faciam ei quem dicitis regem Iudæorũ? At illi rursus clamabant, Crucifige eum. Pilatus autẽ dixit illis. Quid enim mali fecit? Ipsi uerò uehementius clamauerunt, Crucifige eũ. Et hæc omnia dicto capite conuenienter declarata sunt. C

Pilatus autẽ uolens eũ populo benignè agere, absoluit illis Barrabã, & tradidit Iesum flagellis cæsum ut crucifigeretur. Milites uerò abduxerunt eum intrò in atrium quod est prætoriũ: & conuocãt totam cohortem, ac induunt eum purpura, & circumponunt illi contextam spinis coronam: cœperúntque eum salutare, Aue rex Iudæorum: & percutiebant caput eius arundine, ac spuebant in eum, & ponentes genua adorabant eum. Manifestius scripsit de his Matthæus prædicto capite, in quo etiam de omnibus dictũ est. Salutare verò significat hoc in loco, Compellare.

Quúmque illusissent ei, exuerunt ipsum purpura ac induerũt uestimentis suis, ducúntque eum ut crucifigerent. Et coegerunt prætereũtem quendam Simonem Cyrenæum uenientẽ ex agro patrem Alexandri & Ruffi, ut portaret crucẽ eius, & ducũt eum in Gol-

D gotha locum, quod est, si interpreteris, Caluariæ locus. Et dabant illi ad bibendum uinum myrrha mixtum: at ille non accepit. De his quoque ibidem declaratum est. Patrem verò dixit Alexandri & Rufi, vtpote qui adhuc viuebant, notique erant dum hæc scriberet. Aiũt enim hos sequutos esse Apostolos, quum in Christum credidissent.

Et postquã crucifixerunt eum, partiti sunt uestimenta ipsius, mittentes sortem super illa, quis quid tolleret. Præterea & de his.

Erat autẽ hora tertia, & crucifixerũt eum. Atqui hora sexta crucifixus est sicut dicit Ioannes. Quid ergo dicendum est? Quòd id quod dicitur, erat autem hora tertia, non trahitur ad id quod additur, Et crucifixerũt eũ: sed refertur ad principium eorum quæ passus est Saluator. Erat autem, inquit,
E hora tertia, quando videlicet pati cœpit à militibus Pilati. Deinde quod sequitur, per se legendum est, Et crucifixerũt eum, sexta videlicet hora. Mentio ergo tertiæ horę quæ fit à Marco, principium manifestat eorum quæ passus est dominus: sextę verò, à Ioanne, finem ostendit, qui fuit crucifixio.

Et erat inscriptio causæ eius scripta, Rex Iudæorum. Et cum eo crucifigunt duos latrones, unum à dextris, & alterum à sinistris eius. Et qui præteribant conuitiabantur illi, mouentes capita sua, ac dicentes, Vah, qui diruis templum, & in triduo illud extruis: serua teipsum, ac descende de cruce. Similiter & summi sacerdotes illudentes inter sese cum scribis dicebant: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere? Christus rex Israel descendat nũc de cru
F ce, ut uideamus & credamus. Et qui cũ eo crucifixi fuerãt, cõuitiabantur in eum. Etiam de his prædicto capite dictum est.

Facta autem hora sexta, tenebræ ortæ sunt super totam terram usque in horam nonam. Et hora nona clamauit Iesus uoce magna dicens, Eli Eli lama azabtani? quod est, si quis interpretetur, Deus deus meus ut quid dereliquisti me? Et quidam eorum qui adstabant quum audissent, dicebant, Ecce Eliam uocat. Cucurrit autem quidam, & impleta spongia aceto, imposuitque arundini, potum offerebat illi dicens: Sinite, uideamus an ueniat Elias ad deponendum eum. Iesus autem emissa uoce magna expirauit. Et uelũ templi scissum est in duas partes à summo usque deorsum. Videns autẽ Centurio qui ex aduerso eiº adstabat, quòd sic emisso clamore expirasset, dixit, Verè homo hic filius dei erat. Similiter & de his omnibus data est ibidem explanatio.

Erant autem & mulieres eminus aspicientes, inter quas erat Ma A
ria Magdalene, & Maria Iacobi Parui & Iose mater, & Salome: quæ etiam dum esset in Galilæa, sequebantur eum & ministrabant illi: ac aliæ complures quæ simul cum eo ascenderant Ierosolyma. De his etiam ibi quære expositionem.

CAPVT QVADRAGESIMVMOCTAVVM DE PETITIONE CORporis Christi.

T facta iam uespera quum esset parasceue, quæ præcedit sabbathum, uenit Ioseph ab Arimathæa honestus senator, qui & ipse expectabat regnum B
dei. In fine illius capitis etiam de his subtiliter actum est.

Et sumpta audacia ingressus est ad Pilatum, ac petiit corpus Iesu. Pilatus autem admirabatur, si iam mortuus esset: & accersito Centurione interrogauit eum an iamdudum mortuus esset. Et re d Centurione cognita, donauit corpus ipsi Ioseph. Isque mercatus sindonem, depositum inuoluit sindone, & deposuit in monumento quod erat excisum è petra: aduoluitque lapidem ad ostium monumenti. Sexagesimooctauo capite euangelij secundum Matthæum hæc omnia prout conuenit patefacta sunt.

Maria autem Magdalene, & Maria Iose aspiciebant ubi ponC
retur. ¶ Et quum pertransisset sabbathum, Maria Magdalene Cap.16.
& Maria Iacobi & Salome emerunt aromata, ut uenientes ungerent Iesum. Similiter & hæc. Mat.28.

Et ualde manè una sabbathorum ueniunt ad monumẽtum exorto sole. Et dicebant inter sese, Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? Quúmque respexissent, uident quòd reuolutus esset lapis: erat enim magnus ualde. Similiter & hæc.

Et ingressæ in monumentum uiderunt adolescentulum sedentem à dextris, amictũ stola candida, & obstupuerunt. Ille autẽ dicit eis, Ne obstupescatis, Iesum quæritis Nazarenum crucifixum. Surrexit, non est hic. Ecce locus ubi posuerunt eum. Sed abite, dicite discipulis eius & Petro, quòd præcedet uos in Galilæam: ibi eum uidebitis sicut dixit uobis. Etiam ibi de his actum est.

Quúmque exissent fugerunt à monumento: habebat enim illæ

D *tremor ac ſtupor, & nemini quicquam dixerunt: timebant enim.* Præterea & de his.

Nota. ¶ Quidam autem interpretum aſſerunt hoc in loco completum eſſe Marci euangelium: quæ verò ſequuntur recentiorem eſſe additionem. Oportet tamen & hanc explanare, quum veritati nihil repugnet.

Quum autem ſurrexiſſet, manè primo ſabbathorũ apparuit primùm Mariæ Magdalenæ, de qua eiecerat ſeptem dæmonia. Poſtquam dictum eſt, Quum autem ſurrexiſſet, ſtatim pone diſtinctionem: deinde lege. Manè primo ſabbathorum apparuit primùm Mariæ Magdalenæ. Incertum eſt ſiquidem quando ſurrexerit: quando autem apparuerit, certum eſt: ſicut etiam dicto capite prædictum eſt. Similiter quòd primus ſabbathorum, dies dominicus dicatur, quódque ma-
E nè huius, Chriſtus apparuerit, pariter ibi declaratum eſt. Quærendum autem quomodo hoc loco ſcriptum eſt, ꝙ apparuerit, primùm Mariæ Magdalenæ? Siquidem apparuit primùm non ſoli Magdalenæ, ſed etiam alteri Mariæ Iacobi & Ioſe, veluti narrauit Matthæus. Dicendum ergo eſt quòd per Magdalenem, alteram quoque ſignificauit. Frequẽti eſt enim in vſu apud euangeliſtas, per perſonam quæ inſignior eſt eam etiam intelligere, quæ minus nota eſt. Inſignior autem erat Magdalene, in hoc quòd feſtinauit & præceſſit ad monumentum: multo enim fidei in Chriſtum calore feruebat, vtpote magno ab eo affecta beneficio: quum ipſam à ſeptem dæmoniis liberauerit.

F *Illa profecta renuntiauit iis, qui cum eo fuerant, lugentibus ac flentibus.* Hoc eſt, diſcipulis qui cum eo verſati fuerant, qui ipſum ſequuti fuerãt: non ſolum vndecim, verumetiam ſeptuaginta duobus. Hoc itaque illis renuntiauit iſta ſanè & altera Maria. Atteſtabãtur autem & aliæ mulieres, ſicut ſcripſit Lucas: de quibus quære prædicto euangelij iuxta Matthæum capite enarrationem illius dicti, Illi autem ſumptis pecuniis fecerunt prout edocti erant.

Poſt hæc autem, duobus ex ipſis ambulantibus apparuit in alia forma, euntibus rus, & illi abierunt ac renuntiauerunt cæteris: neque illis non crediderunt. Hi duo ex ſeptuaginta diſcipulis erant. Et quidam dicunt eos eſſe Cleopham & eum qui cum ipſo pergebat in caſtellum nomine Emmaus, de quibus nar-

rauit Lucas. Sed hoc videtur dictu abſurdum. His ſiquidem Luc. 24.
quum renuntiaſſent, non eſt habita fides: illi verò magis in- A
uenerunt apoſtolos dicentes: Surrexit dominus verè & viſus eſt à Simone. Manifeſtum ergo eſt alios eſſe illos, & alios iſtos: fuiſſe tamen & hos & illos ex ſeptuaginta. Primùm itaque apparuit Chriſtus Magdalenæ & alteri Mariæ: deinde his duobus: poſtmodum Petro: demũ verò illis duobus. Sanè his non eſt habita fides: Petro verò tanquã ſummo ac principi cæterorum creditum eſt. & ita duo qui apud Lucam ab Emmaus reuerſi ſunt, inuenerunt apoſtolos dicẽtes, Surrexit dominus verè, & viſus eſt à Simone. Et hæ omnes apparitiones in die reſurrectionis factæ ſunt.

Poſtea diſcũbentibus ipſis undecim apparuit, & exprobrauit illis incredulitatem eorum, cordiſque duritiem, quia his qui uiderant eũ B
poſtquam reſurrexerat, non crediderãt. Poſtea: Poſteaquam videlicet certiores facti fuerant à Petro, venerántq; Cleopas & comes eius, ac narrauerant quæ ſibi in via acciderant: & quomodo ab eis cognitus fuerat in fractione panis, ſicut dixit Lucas. Ait enim ipſe: Hæc illis loquentibus ipſe Ieſus ſtetit in medio eorum, & ait illis, Pax vobis, & cætera. Hoc autem in eiuſdem diei veſpera accidit. Scripſit enim & Ioannes, Quum ſerum eſſet die illo, qui erat vnus ſabba Ioan. 20.
thorum, & fores eſſent clauſæ vbi erant diſcipuli congregati propter metum Iudæorum, venit Ieſus, ſtetítque in medio, & ait illis, Pax vobis, & cætera. Tunc enim exprobrauit incredulitatem eorum, cordiſq; duritiem, ſiue impẽſua ſibilitatem: quia his qui viderant eum poſtquam reſurrexe- C
rat, non crediderant, puta Magdalenæ & alteri Mariæ, ac his duobus de quibus ſcripſit Marcus. Itaque Marcus dictã exprobrationem ſcripſit. Lucas verò & Ioannes hac prætermiſſa, aliarum rerum quæ tunc factæ ſunt, meminerunt.

Et dixit eis, Euntes in mundum uniuerſum, prædicate euangelium omni creaturæ. Hoc eſt, in vniuerſum orbem. Dixit autem illis hunc ſermonem, non tunc ſanè, ſed poſtmodum quum profecti ſunt in Galilæam in montem in quo conſtituit illis Ieſus, veluti circa finem euangelij ſecundum Matthæum ſcriptũ eſt. Quæ verò ſequuntur Matthæus quidem reliquit, horum narratione abbreuiata. Marcus verò retulit dilatato de his ſermone.

D *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, qui uerò non crediderit, condemnabitur.* Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: modo fidem ac baptismum impolluta conseruauerit, aut post contractas sordes emundauerit ac purificauerit. Intelligitur autem verbum hoc & alio modo, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: si ea quæ fidei sunt per baptismum suscepta, demõstrauerit: illa verò sunt operatio mandatorum dei, ac sui ipsius custodia. Non dixit autem, Qui solum crediderit: neq;, Qui baptizatus fuerit tãtum: sed vtrunque coniunxit: alterum enim sine altero non saluum facit hominem.

Signa uerò eos qui crediderint hæc prosequentur Eos qui crediderint non simpliciter, sed sicut diximus. Deinde ponit &
E signa siue miracula.

Per nomen meum dæmonia eicient, linguis loquentur nouis. Linguis peregrinis: idiomatis aliarum gentium.

Serpentes tollent. Delebunt, occident, aut etiam in manibus absque periculo tenebunt.

Et si mortiferum quippiam biberint, non eis nocebit. Multa talia plurimis contigerunt sanctis, sempérque contingunt fidelibus, qui videlicet exercentur in euãgelicis præceptis: nam fides sine operibus mortua est iuxta magnum illum Ia-
Iacobi. 2. cobum.

Super ægros manus imponent, & bene habebunt. Per dicta signa etiam ea innuit quæ prætermissa sunt. Dixit enim in præcedentibus, ꝙ omnia possibilia sunt credenti.

F *Dominus itaque postquam locutus est eis, assumptus est in cælum.* Postquam locutus est: non hæc solum, sed & omnia
Actorũ. 1. verba quotquot eis locutus est à die resurrectionis suæ, donec cõpleti sunt quadraginta dies, in quibus apparebat discipulis, & cõuersabatur cum eis. Dictum est autẽ de assumptione sua etiam in fine euangelij iuxta Matthæum.

† *Et sedit à dextris dei.* † Atqui deus & pater eius cùm sit incoporeus, nequaquam dextra habet aut sinistra: hi nanq; habitus sunt corporum. Reliquum est ergo, vt sedere ipsius, requiem manifestet ac fruitionem diuini regni. Quod autẽ additur, A dextris dei, familiaritatem denotat ac æqualem cum patre honorem.

† † *Non tantum in dextris patris sedere dicitur filius, uerumetiam*

stare, quemadmodum in libro Actorum dixit Stephanus: ut illud Acto. 7.
quidem requiem designet, intransmutabilem, hoc autem firmam ac A
diuinam in bono confirmationem. Vnde nulla huiusmodi uerborum immutatio reddit aliquam sententiæ diuersitatem. Præterea cùm dixit stare filium, non dixit sedere patrem: ne ex hoc intelligamus differentiam dignitatis. Restat igitur, ut & cõsedere patri dicatur, & simul cum eo stare.

Illi uerò egressi prædicauerunt ubique domino cooperante, & sermonem confirmante, subsequentibus signis. Sermonem, prædicationis. Vtinam autem & sermo doctrinæ nostræ confirmetur per subsequentia debitæ virtutis signa, vt in fine vitæ nostræ perfecti inueniamur, per gratiam & benignitatem domini nostri Iesu Christi. Amen.

Universidad de Deusto
Biblioteca

SIMILIS ENARRATIO IN EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM.

BEatus Lucas Antiochensis fuit genere. Omnem autem sermonis disciplinã adeptus, medicinam etiam corporum didicit, ac postmodum animorum quoque medicinam assequutus est. Primùm quidem Christo adhęsit, & ab eo pietatis semina suscepit. Postea verò Paulo duci coniunctus, maximeque familiaris effectus est, ac discipulis eius comesque itineris: quemadmodũ & Marcus Petri cæterorũ principis. Dicũt autem quidam, & maximè Origenes, quòd Marcus & Lucas ante dominicam passionem inter septuaginta discipulos cõnumerati sunt. Post B quindecim verò annos à Saluatoris assumptione, permissu Pauli conscripsit euangelium ad Theophilum fidelissimum deique amantissimum. Multa autem quæ ab aliis euangelistis silentio fuerant præterita, iste commemorat.

QVANDOQVIDEM *multi tentauerunt retexere narrationem earũ, quæ nobis certissima fide cõprobatæ sunt.* Demõstrat quosdã tẽtasse euangelium cõscribere, sed à veritate longè aberrasse. Non C enim de Matthæo & Marco hoc dicit: hi enim non tentauerũt, sed scripserunt. Certissima fide comprobata, hoc est, confirmata. Nobis: qui Christi sumus discipuli. Rerum: hæ autem sunt opera ac sermones eius, miracula ac dogmata, & vt semel dicã, conuersatio eius in carne. Cap. I. iuxta Latinorum enumerationem.

Sicut tradiderunt nobis, qui à principio ipsi viderunt, ac uerbi ministri fuerunt. A principio miraculorum & dogmatũ. Hoc autem scribens ostẽdit quòd ipse illis posterior ad ipsum accessisset: ideoque hęc ab illis didicerat, qui semper cũ Christo fuerant, ac singula viderant & audierant: dicit autem eos discipulos, qui è duodenario fuerũt numero. Verbum verò intelligit hic Christum, qui ab his per incarnationem ac hu

F

D manitatem visus est. Ministros quoq; hos nominauit, vtpote
† auditores, & ad fidei prędicationem emissos.

Visum est & mihi qui cuncta diligenter ab exordio sum assequ tus, ordine tibi scribere strennue Theophile †. Assequutio hoc loco pro cognitione sumēda est. Cuncta, videlicet opera Sal uatoris ac sermones. Dicit ergo, Visum est & mihi, hoc est, ęquum apparuit mihi, qui cūcta à principio accuratè cogno
† ui, ordine tibi scribere. Deinde etiā scribendi causam addit
Acto. 26. † *Hic senatorij erat ordinis, & fortasis præfectus. Strennui enī nomen ad præsides ac primates dicebatur: sicut & Paul⁹ ait ad præ sidem Festum, Strennuē Feste. Omnis etiam homo qui deum amat, sumpta aduersus affectiones fortitudine, dici potest strēnuus Theo*
E *philus, ac dignus qui doctrinam audiat euangelicam.*

Vt agnoscas de quibus imbutus fueras certitudinem. Vt agnoscens, vehementius sermonum fidei certitudine rapiaris. De quibus imbutus fueras, siue de quibus edoctus es, ne te fal
De Za- lat narratio quā multi tentauerunt retexere, sicuti superius declaratum est.

Fuit in dieb⁹ Herodis regis Iudææ sacerdos nomine Zacharias. Patrē dicit Baptistæ. Primū autem admiranda exponit, quę circa præcursoris conceptū ac nativitatem acciderūt: demō
F strans q̄ statim ab exordio vitę dignus erat, qui Christū annūtiaret populoq; demōstraret. Quia verò ea narratur⁹ est, quæ apud Iudæos cōtigerunt: meritò quoq; ponit præ oculis tēpus Herodis regis, vt & tempus illarū rerū fiat manifestum. Herodem autē intelligit eum, qui infantes occidit, patrem illius Herodis qui præcursorem interemit.

Ex vice Abia. Vicem appellabant hebdomadarium ministerium. Tunc siquidem duo erant templi sacerdotes sibi mutuò succedētes. Abia videlicet & Barachias. Ex vice igitur Abia, siue post vicem Abia, id est, succedens ipsi Abia.

Et uxor eius de filiabus Aaron. Eposteris Aaron. Demonstrauit ergo quòd præcursor à sacerdotali descēdit tribu, nō secundum patrem tantum, sed etiam secundum matrem: & vtrinque sacerdotalis erat.

Et nomen eius Elizabet. Addidit & hoc diligentiæ causa.

Erant autem iusti ambo coram deo. Iustos dicit nunc virtuti deditos. Erant autem iusti non coram hominibus, sed coram deo, hunc habentes suę iustitię inspectorem: hæc enim

est vera iustitia. A

Incedētes in omnibus præceptis & iustificationibus domini absq; reprehensione. Legalia præcepta vocauit etiā iustificationes, vtpote iustitię plēas: & quę incedētes in ipsis iustificarēt

Et non erat eis filius, eo quòd esset Elizabeth sterilis †: *& ambo* † *processerant in diebus suis.* Processerant, hoc est senuerant & proiectæ erant ætatis.

† *Sæpenumero iustorū uxores etiā Iustæ, liberis caruerūt, ut hinc* † *discas legē non exigere carnalē propagationē, sed spiritualem.*

Factū est autē quū sacerdotio fūgeret eum in ordine vicis suæ corā deo secūdū cōsuetudinē sacerdotalis sortis: accidit ut incēsū poneret in C *gressus in tēplū domini: & multitudo orabat foris, tēpore quo incendebatur thymiama. Apparuit autē angelus domini stans à dextris* B *altaris thymiamatis.* Intus erat altare thymiamatis: extra verò altare super qđ offerebātur animalia & oblationes. A dextris autē stetit, vt qui prospera & bona nuntiaturus venerat.

Et Zacharias uidens eo turbatus est, ac timor cecidit super eum. Turbatus est, suspicatus se protinus moriturum.

Dixit autē ad eum angelus, Ne timeas Zacharia. Primum abiecit animi illius timorē, vt sine turbatione audiret, & animū adhiberet ipsius sermonibus. Dicēs autem ne timeas, innuit vt gaudeat: deinde causam quoque ponit gaudij.

Quia exaudita est oratio tua. Quā pro salute populi fudisti. Pro hac enim sacerdotes quotidie precabātur. Exaudita est autē, eo quòd iam saluator sit humanitatē susceptūrus, & populum suū, à peccatis eorū saluū facturus. Ad demōstratio
C nem verò & confirmationē q̄ eius oratio exaudita esset, ait.

Et uxor tua Elizabeth pariet tibi filiū. Et hūc vtilē ad populi salutē. Ostēsurus enim erat populo saluatorem. Nam quia pœnitētiam præcedere oportet ad salutem: opus etiā erat, vt pœnitentiæ prædicator eum præcederet, qui salutē erat collaturus. Ideo quoque primùm nascitur præcursor.

Et uocabis nomen eius Ioannem. Vtpote à ventre matris gratia donatum, siue à deo amatū. Vel tanquā causam gratię suis parentibus multisque aliis, veluti postea manifestū erit. Ioannes enim Hebraicum nomen est, quòd si quis ad Latinam vocem interpretetur, sonat gratia vel gaudium.

Et erit tibi gaudium & exultatio. Qui talis pueri factus sis pater, cuius & conceptus, & quæ sequentur, supernaturalia

D erunt ac admiranda, ſicut in ſequentibus patebit.

Multique in natiuitate eius gaudebunt. Non cognati ſolum & vicini, verùm etiam quibuſcunque diuinitus innotuerit, quod miniſterium ipſe ſit expleturus.

Erit enim magnus coram domino. Magnus apud deum, quia magnus virtutibus.

† *Et uinum ac ſiceram nequaquam bibet.* Sicera vocabatur quicquid in modum vini inebriare poterat †: maximè verò potio à palmarum fructu confecta.

† A uerbo שכר ſachar, quod inebriare ſonat.

Et ſpiritu ſancto replebitur iam inde ab utero matris ſuæ. Poſt quàm per vini ac ſiceræ abſtinentiam, de ſuauium rerum abE ſtinentia fecit certiorem: vbi etiam ab hoc innuit durum cõuerſationis eius exercitium, docuitque quòd magnus futurus erat coram domino: ad firmam deinceps perſuaſionem, dicit id quod maius eſt, videlicet quòd à puero induetur virtute exalto præuidente deo conuerſationẽ eius, & in quod diuinum vas erat euaſurus.

Multósque filiorum Iſrael conuertet ad dominum deum ipſorũ. Qui ab eo perſuaſi confugient ad Chriſtum: hunc enim vocat hic dominum deum.

Et ipſe præcedet coram eo. Præcurret coram eo prædicans pœnitentiam, & annuntians aduentum eius.

In ſpiritu & uirtute Eliæ. Spiritum appellauit gratiam ſpiritualem: virtutem autem, efficaciã. Dicit ergo quòd gratiã quoq; & efficaciã habebit Elię, quas videlicet habebit EliF as præcurrens ſecundum Chriſti aduentum: & hic nunc faciet quæ poſtmodum facturus eſt Elias. Apponit autem &

Malach.4 quæ futura ſit eius virtus ſiue potentia.

Matth.11. *Vt conuertat corda patrum in filios.* Prophetauit hoc & Malachias, & accuratè declaratum eſt vigeſimo capite euangelij iuxta Matthęũ vbi dicitur, Et ſi vultis recipere, ipſe eſt Elias qui venturus erat.

Et inobedientes ad prudentiam iuſtorum. Hos eoſdem dicit inobediẽtes, quia ad id vſque tempus fuerant inobediẽtes. Conuertet ergo hos ad prudentiam bonorum, ad inteligentiam perfectorum.

Vt paret domino plebem præparatam. Præparatam per pœnitentiam: vel præparatam ad ſalutis ſuſceptionem.

Dixitque Zacharias ad angelum, Per quid hoc cognoſcam? Ego A *enim ſum ſenex, & uxor mea progreſſa eſt in diebus ſuis.* Ad ſenectutem ac naturæ imbecillitatem. Verùm non attenta dei virtute, tardus erat ad ſuſcipiendam fœtus promiſſionem.

Et reſpondens angelus dixit ei, Ego ſum Gabriel qui aſtiti corã deo, & emiſſus ſum ut loquar ad te, tibique hæc annuntiem. Et ecce eris mutus, nec loqui poteris uſque ad diem quo hæc fient. Quæ nam natiuitas videlicet, ac nominis impoſitio.

Eo quòd non credidiſti uerbis meis. Quæ de his erãt rebus.

Quæ complebuntur in tempore ſuo. Tempore videlicet natiuitatis ac nominis impoſitionis. Vide autem quòd propter vocem incredulitatis, retenta ac cohibita eſt illi vox.

Et expectabat populus Zachariam, ac mirabatur quòd moram faceret in templo. Egreſſus autem non poterat loqui illis: & cogno B *uerunt quòd uiſionem uidiſſet in templo. Ipſe autem innuebat illis, permanſitque mutus.* κωφός (pro quo hic habemus mutum) ſignificat etiam ſurdum. Neq; enim ſola vox illi ablata eſt, ſed & auditus, eo quòd cũ incredulitate audiſſet ac locutus fuiſſet. Significabat autem ſilentium ſacerdotis ſenis, veteris ſacerdotij cultusque taciturnitatem.

Et factum eſt poſtquàm cõpleti ſunt dies miniſterij ſui, abiit in domum ſuam. Poſt hos autem dies concepit Elizabeth uxor eius. Oportebat nãque ſacerdotem omnino abſtinere à propria vxore in diebus miniſterij ſui: hoc enim & diuina lex præcepit. His autem completis cõgreſſus eſt Zacharias cũ vxore ſua propter promiſſum fœtũ, ſilentij flagello edoctus, vt angelicis verbis crederet. C

Et occultabat ſeſe menſes quinque. Erubeſcens eo quòd eſſet ſenior ac intempeſtiua quæ prægnans fieret, donec virgo etiam concepit.

Dicens, Sic fecit mihi dominus, in diebus quibus aſpexit, ut auferret opprobrium meum inter homines. Quando beneplacuit vt auferret opprobrium meum, quod apud homines erat: eo quòd prole carerem. Apud Hebræos ſiquidem probro dabatur corporum ſterilitas, vtpote qui magis carnales erant ac corporales: apud Chriſtianos verò probro datur animarum ſterilitas, tanquam magis ſpirituales.

Sexto autem menſe miſſus eſt angelus Gabriel à deo in ciuitatem Galilææ cui nomen Nazareth ad uirginẽ deſpõſatam uiro, cui no-

D *men Ioseph, de domo Dauid, & nomen uirginis Maria.* Sexto mense, postquam prægnans effecta fuerat Elizabeth, quum eius uterus intumesceret. Desponsata autem erat uirgo, ut
Iesa.7. diabolum lateret Christi natiuitas. Audierat enim prophetas annunciasse quòd esset è uirgine nasciturus: ideoque uirgines obseruabat: ut si quam in utero gestare videret, circa hanc fraudulentiæ suæ laqueos apponeret. Placuit itaque deo, ut uirgo quæ in habitaculum suum segreganda erat, uiro desponsata esset: ut hac relicta, indesponsatas improbus
Mat.1. ille obseruaret. Dictum est autem de sponso matris dei in proœmio euangelij iuxta Matthæum, Quod verò additur, De domo Dauid, intelligitur & de uirgine & de Ioseph. Nã & hæc & ille è genere Dauid descenderant.

E *Et ingressus angelus ad eam dixit: Gaude gratiosa: dominus tecum.* Gaudium hoc, Euæ soluit maledictionem. Illa siquidem iussa est habere mœrorem, (Nam id propriè significat λύπη uocabulum, quod Geneseos tertio capite in ærumnas & dolorem uertitur) hæc autem gaudium, quod mœrori cõtrariũ est. Gaude inquit, utpote inter omnes uirgines in dei matrem electa. Gratiosam verò nominauit illam, tanquam uidelicet gratia supernaturali dignam. Dominus tecũ, hoc est, deus in te est.

Benedicta tu in mulieribus. Hoc est laudata beata.

Illa verò quum uidisset, turbata est in sermone eius. Timuit ne forte dolosus esset.

F *Et cogitabat qualis esset illa salutatio.* Utrũ diuina an à dæmone. Salutationem autem dicit, compellationem.

Et ait angelus ei, Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud deum. Beneuolentiam, familiaritatem.

Et ecce concipies in utero & paries filium, & uocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus. Magnus, propter magnitudinem operum ac sermonum suorum.

Et filius altissimi uocabitur. Erat quidem filius altissimi: ita autem postea etiam uocatus est ab his qui in ipsum crediderunt.

Et dabit illi dominus deus thronũ Dauid patris ipsius. Thronum siue regnum & potestatem super Hebræos.

Et regnabit super domum Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Populus dei quandoque Israel uocatur, interdum

uerò Iacob. Unus enim idemque homo & Israel & Iacob erat. Et natura quidem Iacob uetus erat populus, utpote à A
Iacob per sanguinis cognationem descendens: adoptione uerò, Israel nouus erat populus: Nã pro ueteri inductus est nouus populus. Super hunc itaque nouum populum regnabit in eternũ, id est semper, qui uidelicet ex operibus ac sermonibus ipsum agnouit, seseque illi uoluntariè subdidit. *Ioan.19.*
Christus siquidẽ & inquantũ deus rex erat, Regnũ, inquit, meum nõ est ex hoc mũdo: & inquantum homo: habebat enim regis opera: puta subditis leges condere, dirigere, excolere, ac pro eis morti sese exponere: Nã hæc potissimum eũ
qui rex est, insigniunt. Ista autem dicta sunt etiam capite pri- *Matth.2.*
mo euangelij secundum Matthæum, ubi habetur: Qui regat (siue pascat) populum meum Israel. B

Dixit autem Maria ad angelum: Quomodo erit hoc, quum uirũ non cognoscam? Quomodo erit hoc, ut uidelicet concipiam in utero & pariam filium? Et hæc itaque non credidit sicut Zacharias, non tamen incredulitatis admonita est per pœnam: ille siquidem multa habuit exempla susceptionis liberorum: Sarram, Rebeccam, Rachel, Annam: uirgo autẽ nullum. Nulla enim uirgo ad id usque tempus sine uiro conceperat & pepererat.

Et respondens, angelus dixit illi Spiritus sanctus superueniet in te. Qui ineffabiliter operabitur & conceptum sine uiro, & partum supernaturalem.

Et uirtus altissimi obumbrabit tibi. Idem quoque indicat hic sermo, Virtus dei proteget te: potentem faciet te ad hu- C
ius rei operationem.

Ideo & quod nascitur sanctum, uocabitur filius dei. Ideo quoque sanctus infans, inquit, qui ex te nascitur, uocabitur à fidelibus filius dei, propter diuina opera uitæ sibi diuinitatis. Quidã autẽ ubi legerint, Quod nascitur, faciũt ibi subdistinctionẽ, dicẽtes ꝙ quia spiritꝰ sanctus superueniet, & uirtute altissimi obumbrabit, ideo quod nascitur, erit sanctum siue diuinum: deinde quod sequitur absolutè legunt.

Et ecce Elizabeth cognata tua, & ipsa concepit filiũ in senectute sua: & hic mẽsis est sextus illi, quæ uocatur sterilis: quia nõ erit impossibile deo omne uerbum. Ut certiorem eam reddat, exemplum Elizabeth illi proponit, docens quod qui vẽtri sterilis

D fructu carenti dedit fructum, ipse quoque in te faciet, quod per me tibi loquutus est. Omne enim verbum, id est, quicquid dicit, quicquid annunciat, vel quicquid aliquis dicit. Sed quomodo erat Elizabeth cognata Mariæ? Illa quidem ex Leuitica siue sacerdotali tribu descēderat, hæc autem de Iudaica siue regia. Variæ fuerunt harum duarum tribuū cognationes: quum enim Aaron primùm, & postmodum Ioiada, qui ambo summi sacerdotes erant, vxores è regia tribu duxerint, & post hos alij: cōsequutum est, vt ex tali permixtione hæ duæ essent inter se cognatæ. Quia enim in diuinis rebus primas ferebat sacerdotale genus, in humanis verò regale: meritò cōmixta sunt, vt & sacerdos regalis esset, & rex esset sacerdotalis.

Potius, id est, omne factibile, uel omnis res p phrasim Hebraicam.

Exod.6. 2.Par.12.

E *Dixit autem Maria, Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum uerbum tuum.* Iam non solum credidit, sed etiā optabat, vt sibi contingeret sicut dixerat angelus.

Et discessit ab ea angelus. Simulac iam per verbum suum conceperat.

Exurgens autem Maria in his diebus abiit in montanam cum festinatione in ciuitatem Iuda. Montana erat Iudææ ciuitas, in qua habitabat Elizabeth. Abiit autē illuc diuino prægnās spiritu, vt infante in vtero Elizabeth exultante, & illa prophetante, maiorem acciperet celsitudinem.

Et intrauit in domū Zachariæ, & salutauit Elizabeth. Compellauit vt moris erat.

Et factum est ut audiuit Elizabeth salutationem Mariæ, exultauit infans in utero eius. Christus quidem loquutus est per
F os suæ matris: Ioannes autem audiuit per aures suæ matris: & agnito supernaturaliter domino suo, exultatione illum prædicauit: infans enim qui in vtero ferebatur virginis prophetica statim gratia donauit infantem, qui in vtero gestabatur sterilis.

Et impleta est spiritu sancto Elizabeth, exclamauitque uoce magna ac dixit, Benedicta tu in mulieribus & benedictus fructus uentris tui. Ab infante qui erat in sterili, prædicatur infans qui erat in virgine: à sterili verò virgo. Christo siquidē reuelato ei qui in vtero Elizabeth impletus erat spiritu sancto, impletur & ipsa: & quæ prophetā in vtero gestabat etiā vaticinatur, ac benedicit & virginem, & fructum ventris virginis.

Et unde hoc mihi ut ueniat mater domini mei ad me? Vnde mihi res hæc inopinata? Sicut enim postmodū filius Elizabeth veniente ad ipsum Christo, indignum se tali domini accessu dicebat: ita quoque nunc mater ipsius indignam sese fatetur tali dominæ accessu. Matrem autem etiam ante partum eam nominauit, & dominum eum qui ex illa nasciturus erat: attestans angeli verbis, idque efficiens, vt sermonibus eius firmius virgo crederet. A De Elizabeth.

Ecce enim ut peruenit uox salutationis tuæ ad aures meas, exultauit præ gaudio infans in utero meo. Præ gaudio vtpote sentiens iam hominum salutem, ac de ea gaudens.

Et beata est quæ credidit, quoniam perficientur ea quæ illi dicta sunt à domino. Beatam prædicat Mariam quæ his fidem habuerit quæ sibi à domino per angelū dicta sunt. Prægnouit enim Elizabeth etiam ea quæ dicta erant, & quòd virgo crediderat. Itaque aliæ quoque steriles genuerant, at nunquam earum infans prophetica gratia dignus habitus fuerat, quum adhuc in vtero matris gestaretur. Facta sunt ergo circa hanc sterilem admiranda, vt etiam crederentur quæ circa hanc facta sunt virginem, maximè supernaturalia. B

Et ait Maria, Magnificat anima mea dominum. Magnificat, hoc est, benedicit, glorificat. Est autem hic sermo credentis ac gratias agentis. De Maria

Et exultauit spiritus meus in deo saluatori meo. Spiritum rursus animam intellige. Gauisa est, inquit, anima mea in deo, qui me saluam fecit: iam enim salua facta sum, quæ digna habita sum, vt fierem mater dei. Deinde etiam causam dicit cur gratias agat. C

Quia respexit ad humilitatem ancille suæ. Ad vilitatem: seipsam enim deiicit quasi tanta re indignam: vel etiā propter abiectionem humanæ naturæ comparatæ ad sublimitatem diuinæ.

Ecce enim posthac beatam me dicent omnes generationes. Credentium videlicet.

Quia fecit mihi magna qui potens est. Quia fecit in me magna, & supernaturalia miracula, qui ad huiusmodi facienda potens est.

Et sanctum nomen eius. Eximium, magnum.

Et misericordia eius in progeniem & progenie timentibus eum.

D Quod dicitur, In progeniem & progeniem: & in generationes generationum, aliaque similia, idem significant quod Semper, apud Hebræos. Dicit ergo, quòd etiam misericor-
Psal. 102. dia eius semper est in his qui timent ipsum: similia loquens cum Dauid, qui ait, Misericordia domini ab æterno & vsque inæternum super timentes eum. Deinde recẽset & alias dei virtutes, vt moris est his qui gratias agunt.

Fecit robur per brachium suum. Fecit magnificentiam, fecit victoriam per fortitudinem suam. Nam brachium hoc in loco significat fortitudinem. Qui enim in certaminibus pugnant, in brachio fortitudinem habent.

Dispersit superbos cogitatione cordis sui. Superbos in cogi-
E tatione cordis sui, superbos apud seipsos.

Detraxit potentes à sedibus, & exaltauit humiles. Esurientes implebit bonis, & diuites dimisit inanes. Similia sunt his quæ di-
1. Reg. 2. xit Anna mater Samuelis, Dominus pauperem facit & ditat: humiliat & subleuat. Deinceps ergo vaticinatur & de misericordia erga Christianos: dicit enim.

Auxiliatus est Israel puero suo. Visitauit Israeliticum populum suum, seruum suum: Puerum enim dicit nunc seruum.

Vt memor esset misericordiæ. Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham & semini eius in seculum. Auxiliatus est & visitauit vt memor esset misericordiæ in seculum: siue misericordiæ sempiternæ, continuæ. Sicut loquutus est,
F sicut annuntiauit ad patres nostros. Deinde dicit etiam, quibus loquutus est de huiusmodi misericordia, quod videlicet Abraham & semini eius scilicet Isaac & Iacob: profectò & Dauid. His enim vtpote maximè insignibus ænigmaticè de hoc annuntiauit. Misericordia verò dicitur incarnatio diuina: vtpote per misericordiam qua misertus est deus, hominibus facta ex semine Abraham dictorumque filiorum, ac ab eo progenitorum, iuxta promissionem ad eos factam. Dubitabit aliquis, quomodo auxiliatus sit deus Israelitico populo, vt memor esset dictæ misericordiæ? Christianis namque potius auxiliatus est, quàm Iudæis. Cui respondemus, quòd vetus Israel antiquus est populus: nouus autem Israel, nouus populus pro illo inductus, hoc est Christianus, qui ex omni gente consistit: hunc ergo Israel hic intellige. Quòd si etiam veterem intellexeris, ita

quoq; sermo constabit: propter illum enim potissimum in- A
carnatus est: deinde & ab eis matrem elegit, ac cognatus illorum nũcupatus est, & apud illos docuit, ac miracula operatus est: ideóque dicebat, Non sum missus nisi ad perditas Mat. 15.
oues domus Israel. Quia verò in sua venit, & sui eum non Ioan. 1.
receperunt. ideo gentes misericordia dignæ habitæ sunt.

Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus. Per voluntatem videlicet sponsi: Ioseph enim & Zachariam & Elizabeth sanctos esse sciebat, & animo lætissimo virginem eis tradidit: non solum quia cognati eius erant, verũetiam quia irreprehẽsibiles. Mansit autem vsque ad partum Elizabeth apud illam, vtpote cognoscentem quod in se agebatur mysterium: & ob id amantem hanc, & ab hac amatam.

Et reuersa est in domum suam. Deuitans eos qui ob natum B
infantem ad domum Zachariæ concurrere debebant. Erat autem & moris vt abscederent virgines quum parituræ erant prægnantes.

Ipsi autẽ Elizabeth impletũ est tẽpus pariẽdi, & peperit filiũ. Et De præ-
audierũt uicini & cognati eius, q magnificasset dominus misericor- curiore.
diam suam cum illa, & congratulabantur ei. Factumque est in die octauo uenerunt ut circunciderent puerum. Secundum legem.

Et uocabant eum nomine patris sui Zachariam Plurimi enim filij patrum nominibus vocati sunt.

Et respondens mater eius dixit: Nequaquam, sed uocabitur Ioannes. A spiritu sancto ipsa quoq; nomen pueri didicerat: Ideo etiam conabatur vt ipse vocaretur Ioannes.

Et dixerunt ad illam, Nemo est in cognatione tua qui uocetur hoc C
nomine. Innuebãt autem patri eius, quid uellet uocari eum. Nutu illum interrogabant, vt qui etiam audire non posset, veluti superius manifestatum est. Aiunt enim vno quodam neruo colligatas esse audiendi loquendiq; vires: ideo neq; audire posse eos qui à natiuitate muti sunt. Zachariæ ergo ita fuit ablata loquela, sicut iis qui à natiuitate illa priuati sunt.

Et postulatis tabellis scripsit dicens, Ioannes est nomen eius. Postulatis, non per vocem sed similiter per nutum.

Et mirati sunt uniuersi. Mirati sunt quomodo qui nec audire ab Elizabeth, nec ei dicere hoc potuerat, cum ea conueniebat. Verisimile est enim Elizabeth certiores illos fecisse, q non per scripturam hoc vel dixisset vel audisset.

D *Apertum est autem repente os eius ac lingua eius, & loquebātur benedicēs deum.* Apertum est, hoc est, in vocem solutum est. Manifestum est autem quòd & auditus pariter solutus est. Sicut enim pariter ablatus fuerat, ita quoq; pariter solutus est.

Et factus est timor super omnes uicinos eorum. Timor præ admiratione.

Et in tota montana Iudææ diuulgabantur omnia uerba hæc. Quæ erāt circa miracula facta in impositione nominis pueri, quomodo inopinatè in eo parentes conuenerant: & quo pacto à Zacharia mirabiliter ablata erat loquelæ carentia: similiter & quæ à principio ad finem vsque contigerant.

Et posuerunt omnes qui audierant in corde suo. Posuerunt
E hæc tanquam admiranda.

Dicentes, Quisnam puer hic erit. Dicentes dubitantium more, aut cogitantes. Operæprecium est autem quærere, quare ablata non est à Zacharia loquelæ carētia quādo puer natus est, sed potius quādo nomen accepit? Dicimus ꝙ propter angeli vaticiniū. Dixerat enim, & ecce eris mutus, nec loqui poteris vsque ad diem quo hæc fient. Siquidem dicēs Hæc, duo vtique manifestauit, natiuitatem videlicet ac nominis impositionem, non autem solam natiuitatem: vt conuenientia in nomine sit etiam miraculum.

Et manus domini erat cum illo. Virtus ac gratia dei.

De Zacharia. *Et Zacharias pater eius implet⁹ est spiritu sancto, & prophetauit dicens: Benedictus dominus deus Israel, quia uisitauit & fecit*
F *redēptionem plebi suæ.* Hæc de Christi incarnatione prophetat: per hanc enim visitauit ac redemit populum suum, non solum à tyrannide hostium inuisibilium, sed etiam visibiliū, vt videlicet fidem eius superare nō possint. Populum suum autem: primò quidem veterem: illo verò non credēte, postmodum nouum. Dicit autem ea quæ futura sunt, tanquam ea quę facta sunt more prophetiæ. Verùm quomodo dicitur deus solius Israel, quum non tantum Israelitarum deus sit, sed & omnium hominum: vtpote omnium creator? Quia cæterorum quidem omnium hominum deus erat, ipsis etiā nolentibus. solorum autem Israelitarum, vltroneorum, & per cognitionem. Ne turberis autem propter difficultatem eorum quæ à Zacharia dicuntur: nam huiusmodi sunt pro-

phetica: tentabimus tamen ea iuxta datam nobis intelligen- A
tiam explanare.

Et erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui. Sicut locutus est per os sanctorum prophetarum suorum, qui à seculo fuerunt. Per cornu regnum hic intelligit: quia per cornu reges inungebantur ac designabātur. Aut significat potentiā. In cornu enim fortitudinem habent omnes animantes cornua gerentes. Cornu verò non simpliciter, sed salutis siue salutare. Regnum autem & potentiam salutarem dicit Christum, vtpote regem regnantium, & potentiam patris, ac saluatorem in se credentium. Domum etiam intelligit domū Dauid. Dicit ergo ꝙ instituit nobis populo suo regnum & potentiam salutarem è genere Dauid serui sui. A genere e- B
nim Dauid descendebat virgo ex qua Christus natus est. Fecit autem hoc sicut promiserat per os sanctorum, videlicet prophetarum, qui olim fuerunt. Per ipsos enim promiserat regem exorituru potentem in domo Dauid saluato- *Psalm. 88 & 131.*
rem Israel. Et hoc docent multi psalmi Dauid.

Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos. Erexit autem hoc cornu, salutem & redemptionem ab inimicis nostris visibilibus & inuisibilibus.

Vt faceret misericordiam cum patribus nostris, & memor esset testamenti sui sancti. Faciēdo misericordiam cū patribus nostris, siue miserēdo patrū nostrorum, ad quos facta est promissio salutis nostræ, & per illos habēdo huius memoriam. Testamentum enim vocat promissionem, huius autem me- C
moriam, terminationem ac complementum.

Iusiurandi quod iurauit ad Abraham patrem nostrum. Vt etiā memor esset iusiurandi quod iurauit, hoc est, confirmationis quam confirmauit ad Abraham patrem nostrum: iusiurandum enim dei, confirmatio est. Indifferenter autem verbum μνησθῆναι à genitiuo transit ad accusatiuū: id enim frequēter in scripturis accidit propheticis, sicut & in ænigmaticis & figuris (idémque fit apud Latinos in vulgata translatione, quum primò dicitur testamenti, & postmodum iusiurandum.) Deinde dicit ad quid fuerit hoc testamētum & confirmatio.

Vt daret nobis quo sine timore, de manu inimicorū nostrorum liberati, seruiamus illi, in sanctitate & iustitia corā ipso oībus die-

D *bus uitæ nostræ.* Per hyperbaton est horum ordinatio verborum. Primùm autem dicendum est, Vt daret nobis quo sine timore seruiamus illi, in sanctitate & iustitia còram ipso omnibus diebus vitæ nostræ. Deinde quod in medio remansit, De manu inimicorum nostrorum liberati. Sanctitatem itaq; vocat cultum diuinum: iustitiam verò reliquarũ perfectionem virtutum. Deinde in vaticinio ad filiũ quoq; suum Ioannem digreditur, & ait:

Et tu puer propheta altissimi uocaberis. Et verè omnes prophetam eum nominabant.

Præibis enim ante faciem domini ad parandum uias eius. Dominum hic Christum appellat, quem precedens Ioannes, vtpote præcursor ac præco eius, quãdo ad desertum venit Iu-

E dææ parauit vias eius. Quæ autem sint viæ eius diximus ter

Matth.3. tio capite euangelij secũdum Matthæum, vbi habetur, Vox clamantis in deserto, Parate viam domini.

Ad dandam scientiam salutis plebi eius. Præibis, inquit, ante faciem domini, & cætera, vt des populo ipsius cognitionem salutis, hoc est, ad indicandum ac demonstrandum Iudæis Christum: hic enim salus ipsorum est.

Per remissionem peccatorum eorum. Salutis, inquam, quæ est per remissionem peccatorum eorum, siue quæ fit quum remittuntur ac soluuntur illis peccata sua, Sic enim & ange-

Mat.1. lus ad Ioseph locutus est, interpretans nomen Christi: Ipse enim, inquit, saluum faciet populũ suum à peccatis eorum.

Per uiscera misericordiæ dei nostri Per remissionem pec-

F catorum, quæ est per viscera misericordiæ dei nostri, siue quę datur per compassionem misericordię ipsius, & non per opera eorum.

Quibus uisitauit nos oriens ex alto. Per quæ viscera misericordiæ, vel propter viscera misericordiæ visitauit nos, siue apparuit oriens solis intellectualis ex alto diuinitatis. Dicit autem Christi apparitionem, quæ nondum erat.

Vt appareret his qui in tenebris & in umbra mortis sedent. Visitauit, inquit, nos, vt appareret, hoc est, vt illucesceret lux veritatis his qui in tenebris erroris sedent. Vmbra verò mortis peccatum est: nam & hoc mortem significat. Sicut enim hæc animæ separatio est ita quoque peccatum est spiritus sancti expulsio.

Ad dirigendos pedes nostros in uiam pacis. Vt dirigeret iter A cõuersationis nostræ in viam pacis quæ secũdum deum est.

Puer aũt crescebat & corroborabatur spiritu. Spiritu diuino.

Et erat in desertis usque ad diem quo demõstrandus esset Israeli. Vsq; ad diem quo ipsum Israelitis demonstrari oporteret: quando venit in omnẽ quæ circa Iordanem erat regionem, prædicans baptismum pœnitentiæ. Oportebat enim eum à teneris, quod aiunt, vnguibus ad virtutem exerceri: vt & liberè argueret, & Christi qui à se annũtiaretur testis fide dignus esset.

CAPVT PRIMVM DE CENSV CAESARIS.

B

Factum est autem in diebus illis. Exiit edictum à Cap.2. *Cæsare Augusto, ut describeretur uniuersus orbis.* Vt censum penderẽt, vt tributum exoluerent, qui iam Romanorum subiecti erãt potestati, quorũ princeps erat Cæsar. Præfigurabat autem vniuersi orbis ergà Cęsarem subiectio ac descriptio, totius mundi ad Christũ subiectionem, ac recensionem eorum qui in cælos describuntur. Facta est autem huiusmodi descriptio, quum nasciturus erat Christus: vt dum omnes in sua metropoli describi oporteret, abiret & virgo in Bethlehem, ac ipsum in ea pareret: & prophetia impleretur quæ ait, Et tu Bethlehem terra Iuda nequaquam minima es inter principatus Iudæ: ex te enim C exibit dux qui regat populum meum Israel, de qua manifestè dictum est capite primo euangelij iuxta Matthæum. *Mich.5.* *Matth.2.*

Hæc descriptio prima facta est. Quæ vsque illud tempus facta non erat.

Præside Syriæ Cyrenio. Principatum descripsit Cyrenij, ad significandum quòd ipse fecerit Syriæ descriptionem, in qua sita est Palæstina.

Et ibant omnes ut describerentur quisque in suam ciuitatem. In tribus suæ Metropolim, vt nota fieret cuiusque tribus multitudo.

Ascẽdit autem & Ioseph à Galilæa de ciuitate Nazareth in Iudæam ad ciuitatem Dauid, quæ uocatur Bethlehem, eo q; esset ipse de domo & familia Dauid, ut describeretur cum Maria despõsata

D *sibi uxore.* Quum Dauid in Bethlehem imperasset, suam appellauit ciuitatem. Simul autem descriptus est Christus, vt eos qui descripti essent in seruitutem principis Cæsaris, liberaret à seruitute diaboli, qui princeps est mundi.

Quæ erat prægnans. De spiritu sancto videlicet, sicut dictum est.

Factum est autem quum essent ibi, completi sunt dies ut ipsa pareret, & peperit filium suum primogenitum. De significatione nominis Primogenitus, tractauimus in fine proœmij euangelij iuxta Matthæum, vbi dicitur, Et nõ cognouit eam donec peperit filium suum primogenitum. Matth.1.

† *Et fasciis eum inuoluit ac reclinauit eum in præsepe*†, *quia non erat eis locus in diuersorio.* Diuersorium dicitur hospitium, E in quo quum non esset locus propter domus angustiam, reclinauit ipsum in præsepe irrationalium quod ibi erat. Futurum † enim erat vt verbũ pasceret nos verbo euangelij† & ab irrationalitate ac brutalitate affectionũ liberaret. Quære autem primo iuxta Matthæum capite enarrationem eius quod dicitur. Et intrantes domum viderunt puerum.

† † *Præsepe est mundus, nos uerò irrationalia. Vt ergo nos ab irrationalitate liberaret, ideo uoluit ibi reclinari.*

† † *Non potuimus uno uerbo eam reddere consonantiam uel allusionem quæ pulchrè apud Græcos apparet quum dicunt* λόγος καὶ ἄλογος, *hoc est, uerbum siue ratio, & irrationalis.*

CAPVT II. DE PASTORIBVS IN AGRO DEGENTIBVS.

F

ET *pastores erant in ea regione in agro degentes & excubantes excubias noctis super gregẽ suũ.* Verbum ἀγραυλέω quidam interpretantur ἐμ ἀγρῷ αὐλέω in agro tibia canere siue fistula vti. Alij verò ἐμ ἀγρῷ αὐλίζεσθαι, in agro degere, siue pernoctare.

Et ecce angelus domini adstitit illis, & claritas domini circunfulsit illos. Claritatem domini intellige hic diuinum lumen. Circunfulsit autem illos, vt angelum domini esse scirent eum qui illis adstaret.

Et timuerunt timore magno. Propter visionis nouitatem.

Dixit

Dixitque illis angelus, Ne timueritis. Ecce annuncio uobis gaudium magnum, quod erit omni populo. Quod autem sit nuntiũ audito. A

Quia natus est uobis hodie saluator, qui est Christus dominus in ciuitate Dauid. Natꝰ est vobis in ciuitate Dauid saluator qui est Christus, vtpote vnctam habens humanitatem suam diuinitate. Dominus autẽ, vtpote deus. Scribis verò & pharisæis non annunciauit hoc gaudium: quum enim peruersi essẽt & inuidi non erant crediturí: sed pastoribus, qui versutia ac inuidia carebant, quíque veterem patriarcharum viuendi modum apprehenderant: Quia etiam pastor ac dux factus est populi, pastoribus primùm ea quæ de se erant mysteria manifestauit. Significatur quoq; & aliud: quòd videlicet pastoribus rationalium ouiũ diuina mysteria primùm ante alios reuelantur. B

Et hoc uobis signum. Hoc vobis argumentum quòd vera dicam.

Inuenietis infantẽ fasciis inuolutum iacentem in præsepe. Fasciis alligatũ vt fascias nostrorum solua peccatorum. Iacebat autem, vt eos qui in peccata ceciderant erigeret.

Et subito facta est cum angelo multitudo cœlestis militiæ. Facta est cum angelo, id est, coniuncta est illi angelo.

Laudantium deum. Laudes canentium vni sanctæ trinitatis diuinitati, propter ordinatam hominum salutem.

Et dicentium Gloria in altissimis deo. Laus in cœlis deo.

Et in terra pax. Vt hæc hymno siue laudi correspondeat. Quia & in terra pax facta est, quę in cœlis versabatur, hominibus pacem iam ad deum habentibus. Vel quia etiam in terra dei filius apparuit, qui est pax mundi, mediator dei & hominum factus: qui pacificauit terrestria cœlestibus, dissidentia coniungens, eosque qui inuicem hostes erant reconcilians. Vel. Et in terra pax: quia õnipotẽte Christo nato, bellũ omne dissolutum est: omnibus simul gentibus Romanorum ditioni subiectis. C

In hominibus beneplacitum. In hominibus nunc est quod olim patris erat beneplacitum: hoc autẽ est vt incarnaretur dei filius, ac saluaretur homo perditus. Nunc enim completum est quod olim illi beneplacuit, siue quod definiuit aut voluit.

G

D *Et factum est postquam discesserunt ab illis angeli in cœlum, & homines pastores dixerunt inter se inuicem: Transeamus iam usq; Bethlehem: & uideamus hanc rem quæ accidit, quam dominus notam fecit nobis.* Videamus rem, hoc est, inquiramus factum de nato nobis hodie saluatore. Inquiramus autem hoc, per datum nobis signum.

Et uenerunt festinantes, & inuenerunt Mariam & Ioseph ac infantem iacentem in præsepe. Quum uidissent autem cognouerunt de uerbo quod dictum erat eis de puero hoc. Cognouerunt siue certiores facti sunt de verbo quod dictum erat eis de puero hoc, quòd natus erat populo saluator.

† *Potius tamem διεγνώρισαν, hoc est, notũ fecerunt, Vel diuulgauerunt. ob id potissimũ quod protinus sequitur, Et omnes qui audierunt, mirati sunt, &c.*

E *Et omnes qui audierunt, mirati sunt de his quæ dicta erant ipsis pastoribus.* Statim enim annunciauerunt Ioseph & matri pueri quęcunque dicta erant ipsis ab angelo, & de multitudine cœlestis militiæ. Nec his solũ, verum etiã omnib⁹ quibus occurrebãt, qui etiam mirabantur de his quæ audiebãt.

Maria autem conseruabat omnia uerba hæc. Quæ à pastoribus dicta erant, Conseruabat autem apud sese.

Conferens in corde suo. Examinans hæc apud seipsam, & comparãs ad Gabrielis ab exordio salutationem, ac sine semine cõceptum, & absque doloribus puerperium, partúmque sine corruptione: & paulatim certitudinem suscipiebat perfectiorem.

F *Et reuersi sunt pastores glorificantes & laudantes deum super omnibus quæ audierãt & uiderant, sicut dictum est ad ipsos.* Reuersi sunt ad gregem suum.

Quumque completi essent dies octo ut ipse puer circumcideretur, & uocatum est nomen eius Iesus: quod uocatũ est ab angelo, prius quam in utero cõciperetur. Quemadmodum apud nos sacerdotes quando baptizant, tunc etiam nomen imponunt: ita & apud Hebræos quando circuncidunt, tunc etiam nomen imponunt. Dubitabit autem aliquis, quare Christus circuncisus est, qui circuncisioni finem erat impositurus? Cui respõdendum est q̃ hoc secundum dispensationẽ actum est. Nisi enim circuncisus fuisset, nequaquam eius doctrina suscepta fuisset, sed omnino repudiata, tãquam alienigenæ: neq; credidisset quispiam ipsum esse Christum, de semine Abraham expectatum. Omnes enim qui ab Abraham descendebant, signillum ac signum habebant circuncisionis quæ distinguebat illos ab aliis gẽtibus. Ob hoc itaque circuncisus est. Legem etiam in hoc adimplens, sicut in aliis quoque præceptis legalibus: ne legis transgressor videretur. Hanc autem cessare facit, & valde rationabiliter: Hebræorum enim circuncisio, Christianorum baptisma figurabat, ac præsignabat. Quemadmodum enim illa signabat eos & ab omni gẽte distinguebat: ita & hoc Christianos†. Oportebat autem cessare figuram, veniente exemplari: & quiescere signum, adhibito significato. Nam hoc per seipsum adimplet: & superfluũ est, quicquid reliquum est. †

† *Et sicut illa superfluam amputat corporis particulam, ita & hoc amputat peccatum superfluum.* B †

Et quando cõpleti sunt dies purgationis eorũ iuxta legem Mosi. Lex quidem dei erat, vtpote ab eo data. Dicebatur autem & Mosi tanquam ab eo scripta. Iubebat autẽ, vt quæ semẽ suscepisset ac peperisset masculũ, impura haberetur vsque ad quadraginta dies. Hoc autem ordinabat ad requiẽ matris, ne statim viri suis, quę peperisset, vxoribus cõmiscerentur: nondũ curato labore, qui parientes cõsequitur. Verùm dei genitrix huic certè legi subiecta non erat, eo q̃ semen non susceperat: obediuit tamen, ne legẽ transgredi videretur. Purgationis autẽ eorũ, puta matris pueri ac sponsi eius: ap propriabantur enim & viris purgationes vxorum suarum. *Leuiti. 12.* C

Adduxerũt illũ Ierosolyma, ut sisterent eũ domino: sicut scriptũ est in lege domini: Omne masculinũ adaperiens uuluã, sanctũ domino uocabitur. Sisterẽt siue adferrẽt domino in tẽplũ quod erat Ierosolymis. Scriptũ erat enim in lege: Omne masculinũ adaperiẽs vuluã: primũ videlicet, hoc est, primogenitũ: sanctũ domino vocabit: siue separatũ domino vocabitur. Cõsecrabãtur autẽ Hebrẽorũ primogenita deo, quia olim primogenita Aegyptiorũ morti tradidit p̃ libertate Hebrẽorũ. Sed hæc q̃dẽ primogenita iã aptã adaperiũt vuluã: aperitur emẽ in viri cogressu, quãdo semẽ infundit. Sol⁹ aũt Christus nõdũ apertam supernaturaliter aperuit, & clausam naturaliter seruauit: quia etiã solus hic propriè sanctus est domino, & secundũ diuinitatem, quia filius eius: & secundũ huma- *Exod. 13. Nume. 8.*

D nitatẽ, vtpote vnitus filio eius. Itaq; licet propter dictã causam de omnibus primogenitis præsens verbũ statutum est solum tamen Christum directè respicit.

Et ut darent hostiam secundũ quod dictum est in lege domini, par turturum, aut duos pullos columbarum. Adduxerũt eũ, inquit, vt sisterent domino sicut dictũ est, & vt darent hostiam pro eo, illa scilicet quę dicta sunt. Iussit enim lex vt darent par turturũ, propter pueri tẽperãtiã: est enim turtur animal castissimum: aut duos pullos columbarum, propter eius fœcũditatem: columba namque fœcundissima est. Erant autẽ & hæc & illa duplicia. Vnum enim offerebatur in placationẽ, alterum in oblationem. Verùm sicut Christi mater prędictę legi subiecta non erat, sic nec ipse præsenti.

Leuitic. 12.

E

CAPVT III. DE SIMEONE.

Et ecce erat homo in Ierusalem, cui nomen Simeon: & homo hic iustus & pius, expectans cõsolationẽ Israel. Id est, reuocationem, redemptionem Israelitici populi à seruitute. Expectabat autem hanc ex libris propheticis Christum annuntiantibus, qui noui Israelitici populi reuocatio est, reuocans eum ab erroris seruitute.

Et spiritus sanctus erat super eum. Spiritus sanctus prophetiæ. Non erat autem sacerdos, vt mihi interim videtur: aliàs enim & hoc omnino manifestasset euangelista tanquam magnam viri dignitatem.

F *Et responsum acceperat à spiritu sancto, non uisurum se mortem priusquam uideret Christum domini.* Legens enim quodã tempore prophetias quę de Christo erãt, quũ inuenisset q̃ deus incarnandus esset, ad supernaturale mysterium tanquam homo anhelabat: ideo etiam oraculũ siue responsum accepit, se non moriturum, donec ipse Christum oculis videret corporeis. Christum autem domini dixit, propter eius ad patrẽ similitudinem. Dominum enim intelligit nunc patrem.

Et uenit per spiritum in templum. Motus à spiritu sancto.

Et quũ inducerent parentes puerum Iesum ut ipsi facerent iuxta consuetudinem legis pro eo: & ipse accepit eum in ulnas suas. Statim enim cognouit eum perspicacissimis oculis.

Et benedixit deum. Qui incarnatus erat.

Et ait: Nunc dimittis seruum tuum domine secundum uerbum tuum. Nunc omnino me absoluis à vita, quemadmodum olim dixeras mihi requirenti de tua incarnatione. A

In pace. In pace cogitationum. Nunc enim quæ me turbabant de diuina incarnatione cogitationes, pacificatę sunt. Vel, In pace intrepiditatis: quia deinceps mortem non metuam, propter profundam senectutem. Vel, In pace gaudij, quia deinceps non contristabor propter libertatem Israelis: iam enim vidi liberatorem.

Quia uiderunt oculi mei salutare tuum. Nunc dimittis me, inquit, quia vidi incarnationem tuam: hanc enim vocat salutare, vtpote pro hominum salute factam.

Quod parasti ante faciem omnium populorum. Quod salutare dispositi coram omnibus, vt omnibus manifestũ esset, non Iudæis tantum, verumetiam aliis gentibus. B

Lumen † *ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.* Lumen: quod gentibus errore cæcis visum restituat. Reuelationem enim vocat visus restitutionem. Ad gloriam id quidẽ & nominis celebritatem populi tui Israelitici. Nã gloria illorum est quòd secundum humanitatem sis ab eis progenitus. Et verè salutaris incarnatio, gentes quidem illustrauit illustratione diuinæ cognitionis ac virtutis: Iudæos verò glorificauit, quia cognatus eorum fieri dignatus est. †

† *O qui uerè lumen es & diceris, ad reuelationem gentium, ad manifestationem affectuum, ad increpationem dæmonum, & gloriã populi tui Israelis, noui uidelicet: in quo per te est destructio malorum quæ sunt præter naturam, & possessio bonorũ quæ sunt secundum naturam, & acquisitio bonorum, quæ sunt supra naturã. Vel, uirtus & cognitio diuinitatis.* †

C

Et erant Ioseph & mater eius admirantes super his quæ dicebantur de illo. Mirabantur, non quòd tunc primùm de illo audissent, sed quòd præter ea, quæ prius didicerant adhuc mirabiliora percipiebant.

Et benedixit eis Simeon, & dixit ad Mariam matrem eius, Ecce †

situs est hic in casum † *& in erectionem multorũ in Israel.* In casum his qui ad ea offendunt quę hominis sunt, qui cadunt in incredulitatem diuinitatis eius: erectionem verò his qui adhærẽt rebº quæ dei sunt. Situs est autẽ vtpote lapis angularis cõiungens ad seipsum duos populos, veterẽ ac nouum.

Cap.2. Nam & per Iesaiam prædixit deus, Ecce pono in Sion lapi-
D dem offensionis & petram scandali.

† *In casum quidem carnis siue carnalis prudentiæ & affectionum*
Iesaiæ.8. *ac cogitationum malarum & dæmonum ac legis literalis. Erectio-*
nem uerò spiritus siue spiritualis prudentiæ ac naturalium poten-
tiarum, uirtutisque & cognitionis ac legis spiritualis.

Et in signum cui contradicitur. Et in miraculum cui ab in-
fidelibus contradicitur, siue contradictionem sustinens: mi-
raculum enim erat, vtpote neque homo tantum, neque deus
tantum, sed deus simul & homo (quod Græcè vnico dicitur
vocabulo θεάνθρωπος) ideoque quasi rei quæ supra naturam
est contradicunt ij qui omnia secundum naturam inquirũt,
nec quicquam supernaturale intelligere possunt. Quidam
E verò, Signum cui contradicitur, dicunt crucifixionem: si-
gnum quidem, quasi symbolum amoris erga homines: nam
hãc propter homines sustinuit: huic verò ab infidelibus cõ-
tradicitur vtpote rei probrosæ.

Et tuam ipsius animam penetrabit gladius. Gladium no-
minauit dolorem acutissimum maximeque diuidentem, qui
penetrauit cor matris dei, dum filius eius cruci affixus est.
De hoc enim cruciatu nunc vaticinatus est.

Vt retegantur ex multis cordibus cogitationes. Eorũ qui su-
spicabantur hanc nõ esse illius matrem. Sicut enim multi ad
ea respicientes quæ hominis sunt, dicebant hominem tantũ
esse filium Mariæ: ita sursum alij attendentes ad ea quæ diui
nitatis eius erant, suspicabãtur quòd esset tantum deus, nec
F esset hæc mater eius: tunc autem intuentes eam amare dolen
tem, ac plurimum lugentem, naturaéque cedere, crediderũt
quòd mater esset eius. & retegebant siue prodebant cogita-
tiones cordium suorum, quæ à suspitione processerant.

CAPVT QVARTVM DE ANNA PROPHETISSA.

T erat Anna prophetissa filia Phanuel de tribu
Aser, hæc processerat in diebus multis. Proue-
ctæ admodum ætatis siue anus.

Et uixerat cum uiro annis septem a uirginita-
te sua. Et hæc uidua erat ferme annorũ octogin-

ta quatuor: quæ non discedebat de templo, ieiuniis ac orationibus
seruiens nocte ac die. Ob hoc enim prophetica etiam gratia A
dotata fuit, quia non discedebat de templo, ieiuniis & ob-
secrationibus deo seruiens nocte ac die.

Et hæc ipsa hora superueniens uicissim confitebatur domino.
Gratias agebat deo incarnato.

Ac loquebatur de eo omnibus qui expectabant redemptionem in
Ierusalem. Loquebatur de eo, quod hic esset redẽptio. Ve-
rùm Simeon quidem figura erat veteris testamenti, Anna au
tem noui: inter quos medius positus Christus, illud abso-
luebat, hoc verò retinebat: ostendens quòd vetus quidẽ ces-
sat, nouum autem viuit.

Et ut perfecerunt omnia quæ secundum legem domini erant, re-
uersi sunt in Galilæam, in ciuitatem suam Nazareth. Omnia B
quæ erant circa pueri præsentationem, ac circa hostias de
quibus iubebat lex. Quære autem primo capite euangelij
secundum Matthæum dicti illius expositionem: Ecce ange- Matth.2.
lus domini apparet in somnis Ioseph dicens, Surge & acci-
pe puerum & matrem eius, & fuge in Aegyptum.

Puer autem crescebat & corroborabatur spiritu, plenus sapien-
tia, & gratia dei erat super illum. Quò ad humanitatem hæc
omnia intellige. Tãquam puer enim crescebat ætate: corro-
borabatur autem aduersus malitiam, spiritu, siue vnita sibi
diuinitate Nã spiritus vocatur & diuinitas: implebatur ve-
rò sapientia, tanquam diuinitati vnitus: gratia quoque vni-
ti sibi dei erat super illum, quę ipsum moderabatur, regebat
& cõponebat. Vel etiã alio modo. Corroborabatur spiritu, C
videlicet sancto, gratia autem dei siue patris erat super illũ.
Sicut enim incarnatus est ex patris beneplacito, ac superue-
niente spiritu sancto: ita etiam conuersabatur ac operabatur
per beneplacitum patris & cooperationem spiritus sancti.

Et ibant parentes eius quotannis Ierosolyma in die festo pa-
schæ. Et quum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis,
Ierosolyma secundum consuetudinem diei festi consummatisque
diebus, quum ipsi redirent, remansit puer Iesus in Ierusalem. Fi-
nitis diebus, videlicet die festo paschæ, diebusque azymo-
rum. Remansit autem siue relictus est in Ierusalem volens
commisceri doctoribus.

Et non cognouit Ioseph & mater eius. Iuxta diuinam pro-

D uidentiam hoc factum est,ne prohiberẽt eum quasi puerum & sine literis.

† † Ex his uerbis, simúlque & ab iis quæ paulò post habentur super eo uerbo, Et uiso eo obstupuerunt, apparet autor sentire, quòd uirgo hoc tempore non cognouerit Iesum fuisse deum: non tamen ita sentit, quod patet ex illius dicti enarratione: Et mater eius conseruabat omnia uerba hæc in corde suo, quod paulò post prædicta sequitur.

Existimantes autem illum esse in comitatu, uenerunt itinere diei, & requirebant illum inter cognatos & notos. Quúmque non inuenissent eum, reuersi sunt in Ierusalem quærentes illum. Et factum est post tres dies, inuenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum. Vnum quidem diem consumpserunt, quan-
E do venerunt itinere dei, & requirebant illum inter cognatos & notos: alterum quando non inuento eo reuersi sunt in Ierusalem quærentes illum: circiter tertium verò tãdem inuenerunt illum. in templo inuenitur Christus, siue in sacro loco, & in sacro negotio, ac in sacro homine.

Audientem illos, & interrogantem eos. Audientem & interrogantem de legalibus, vt à puero intelligentia eius cognita foret. Timeamus ergo qui præceptores sumus, quoniam in medio nostrum est Christus, attendens quo pacto doceamus.

Stupebant autem omnes qui audiebant eum super intelligentia & responsis eius. Oportebat enim hoc fieri, vt quum post-
F ea doceret, facilè ab illis reciperetur.

Et uiso eo obstupuerunt. Ioseph videlicet & mater eius. Obstupuerunt autem, nõ propter intelligentiam tantum & responsa illius, verumetiam propter audaciam.

Et dixit mater eius ad illum, Fili cur feci sti nobis sic? Ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Patrem, Ioseph nominauit, vtpote sponsum suum, & illius nutritium. Dolentes autem quærebant illum, propter longam moram & desiderium. Si quis ergo præ desiderio dolens quęrat eum, inueniet illum.

Et dixit ad illos: Quid est quod me quærebatis? Quasi errantem videlicet: deus enim non errat.

Nesciebatis quòd in his quæ patris mei sunt oportet me esse? Id est, in domo patris mei. Dicebat autem de templo, quod

deo patríque suo à Solomone ædificatum erat. Verùm ma- A
ter eius de adoptiuo patre loquuta fuerat: ipse autem eum qui natura sibi pater erat manifestabat.

Et ipsi nõ intellexerunt uerbum quod loquutus est illis. Quod erat de templo.

Et descendit cum eis, uenitque Nazareth, & erat subditus illis. Docens vt subditi simus, non solum naturalibus parẽtibus. verume tiam adoptiuis.

Et mater eius cõseruabat omnia uerba hæc in corde suo. Quæ de templo dixerat ac similia, tanquam verba non simpliciter pueri, sed etiã filij dei. Conseruabat autem examinans apud sese, vtpote quæ non vulgariter dicta erant.

Et Iesus proficiebat † sapientia & ætate ac gratia apud deum atque homines.. Tanquam puer lege humanæ naturæ paula- B
tim ad hæc proficiebat. Nã vt deus omnino perfectus erat. † †

† Grego. Theolo. Proficiebat inquit ut ætate, ita & sapientia & gratia. Non hæc accipere opottet per augmentum? Quid enim? Num qui ab initio perfectus erat, perfectior fieri potera? sed quod hæc paulatim denudaret ac demonstraret.

Anno uerò decimoquinto principatus Tiberij Cæsaris. Post Cap.3.
prædictum Augustum Tiberius fuit Cæsar Romanorum, hoc est, Imperator. Tunc enim Cæsar rege maior erat: postea verò Cæsaris dignitas depressa est. Significat autẽ euangelista & tempus Cæsaris qui tunc impetebat, & præsidum, more historiæ, Id enim historicis mos erat.

Pontio Pilato præside Iudææ, Tetrarcha Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius Tetrarcha Iturææ & Trachonitidis re- C
gionis, & Lisania Abilenes Tetrarcha. De his accuratè dictũ est capite secundo euangelij secundum Matthæũ, vbi de Io- Mat.2.
seph dicitur, Audiẽs autem quòd Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo timuit illò ire.

Sub pontificibus Anna & Caipha. Atqui eo tempore solus Annas pontifex erat: Caiphas enim pontifex factus est circiter annum quo crucifixus est saluator. Verùm euangelista coniunxit & Caipham tanquam adiutorem. Erat enim gener eius, & communem inter sese gubernationem habe- Mat.26.
bãt, veluti diximus sexagesimoquinto iuxta Matthæum capite, vbi de Petro dicitur. Et ingressus intrò sedebat cum ministris. Siquidem etiam Annas postmodum opitulaba-

D tur Caiphæ in pontificatu ipsius.

CAPVT QVINTVM DE VERBO QVOD FACTVM est ad Ioannem.

EActum est uerbum dei super Ioannem Zachariæ filium in deserto, & uenit in omnem regionem, quæ circa Iordanem erat. Quære tertio capite euangelij secũdum Matthæum dictum illud, In diebus illis venit Ioannes Baptista prædicans in deserto Iudææ: & lege totam illius verbi enarrationem.

E Prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.

Marci. 1. De his manifestè dictum est in procœmio euangelij secundum Marcum, vbi dicitur, Fuit Ioannes baptizans in deserto, & prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionẽ peccatorum.

Iesa. 40. Sicut scriptum est in libro sermonum Iesaiæ prophetæ dicentis:

† Vox clamantis in deserto †, Parate uiam domini, rectas facite semitas eius. Hæc prophetæ verba declarata sunt tertio capite euangelij iuxta Matthæum. Quæ verò sequuntur, prophetia est docens, quòd æquabit Christus inæqualitatẽ mundi, tortuositatem ac asperitatem hominum corrigẽs, ac delens aratro euangelicorum præceptorum. Ait enim.

† Desertum est hic mundus aut humana natura, siue cuiusque anima propter infructuositatem bonorum, quæ à ueteri transgressione prouenit. Vox autem clamantis dicitur morbi sensus, quasi per conscientiam clamans contra ea quæ quisque deliquit, arguendo cordis occulta, & adhortando ad resipiscendum, & etiam ad parandum uiam domini. Præparatio autem est morum & cogitationum ad melius mutatio. Via uerò domini, est uita quæ uirtuti secundum deum innititur. Semitæ quoque uaria sunt studia secũdum deum. Has rectas faciunt, qui rectè atque irreprehensibiliter uirtutem sectantur. Bonum enim, inquit, non est bonum nisi rectè & bene fiat.

Deut. 16.

† Omnis uallis † implebitur, & omnis mõs & collis deprimetur. Vallis & mons ac collis loca sunt inæqualia & accessu difficilia. Significatur autem per vallem præfracti & ad pra-

uitatem allicientes: vallis enim prærupta est. Per montem & collem elati, duri, ac infructuosi ad virtutem. Impletur autem omnis vallis, iniecto eo quod deerat, videlicet pietate ac virtute: deprimitur verò omnis mons & collis, ablato superfluo, puta impietate ac prauitate. Quod autem dicitur Omnis, etsi vniuersale sit, sæpius tamen apud Hebræos non vniuersum significat, sed simpliciter multitudinem. Potest & alio quoque modo vallis quidẽ illos innuere, qui in profundum perditionis deiecti sunt: qui implebuntur per euangelicam prędicationem. Mons & collis, elatos dęmones, qui deprimentur & euertentur à Christo.

† Vallis est cuiusq; caro, quæ multo ac uehemẽti fluxu affectionũ, in modum torrentis demissa, spiritualem animæ continuitatem ac coniunctionem ac dei colligantis legem diuidit. Potest autem & anima, uallis intelligi, quæ frequenti ac ueloci malarum cogitationũ defluxu cauatur, & spiritualis planitiei pulchritudinem per prauitatem abiicit. Omnis ergo huiusmodi uallis per eos implebitur, qui uiam domini parant, hoc est, ad debitũ statum perueniet, per prauitatis & ignorantiæ abiectionem, & uirtutis ac scientiæ adiectionem, recipiétque decentem naturalium uirtutum ornatum.

† Mons est scientia omnis falsi nominis, elata contra ueram dei scientiam. Collis uerò est omnis iniquitas, contra uirtutem erecta, Aut mons significat spiritus, qui falsam producunt scientiam: Collis uerò eos qui operantur malitiam, qui omnes deprimentur, deicientur, diruentur, & auferentur per contrariam scientiam, & oppositam uirtutem. Item alio quoque modo qui falsæ scientiæ habitum in ueram scientiam, & prauitatis efficaciam in actum uirtutis immutauerit, hic per montium & collium subuersionem, ualliũ concauitates repleuerit.

Et obliqua fient directa: & asperæ fient uiæ planæ †. Obliqua sunt viæ peruersæ hominum, & asperæ viæ, opiniones ipsorum: hæc fient recta & plana, ita vt per ea æquabiliter pergant ad Christum. Aut etiam obliquitas & asperitas prauitatis, in rectitudinem & planitiem virtutis immutabitur. Vel alio quoque modo obliquitas & asperitas veteris legis, in rectitudinem ac perfectionem euangelij cõuertetur. Veteris quidẽ legis obliquitas, erat obscuritas ac varietas: asperitas verò, austeritas & incompassibilitas. Rursus euangelij rectitudo est claritas ac simplicitas: lenitas autem,

D mansuetudo & compassibilitas.

† *Obliqua sunt sensuum motiones quæ præter naturã fiunt: directa uerò secundum naturam. Rursum asperæ uiæ sunt tentationũ impetus, quæ nobis inuitis accidũt: planæ autem sunt attractiones, quæ per has fiunt in patientia & gratiarum actione: explanat enim & mutat laboriositatem illarum, gratiarum actio cum patientia. Obliqua uerò manifestius dici possunt tentationes uoluptariæ, quæ per uoluptatẽ accidũt: est enim uaria & mutabilis uoluptas. Asperæ autem uiæ dicuntur quæ per dolorem inuitis nobis accidunt.*

Et uidebit omnis caro salutare dei. Salutare lumen euangelij, vel salutarem incarnationem, quæ ambo præparauit deus ante faciem omnium populorum.

Dicebat autem populis qui egrediebantur ut baptizarentur ab
E *eo: Progenies uiperarum, quis submonstrauit uobis ut fugeretis à uentura ira?* Hæc etiam scripsit Matthæus capite tertio sui euangelij, & in eo declarata sunt.

Facite ergo fructus pœnitentiæ dignos, & ne cœperitis dicere apud uosipsos, Patrem habemus Abraham: dico enim uobis, q̃ potest deus ex lapidibus his suscitare filios ipsi Abrahæ. Similiter & hæc.

Iam autem & securis ad radicẽ arborum posita est. Omnis ergo arbor quæ nõ facit fructũ bonum, exciditur, & in ignem mittitur. Pari modo & hæc: quære ergo ibi omnium enarrationem.

CAPVT VI. DE HIS QVI IOANNEM INTERROGABANT.

F

ET interrogabant eum turbæ dicentes, Quid igitur faciemus? Iussi facere fructus pœnitentia dignos interrogant.

Respondens autem dicit eis: Qui habet duas tunicas tradat non habenti. Tradat nullam omnino habenti: aut habenti quidem, sed inutilem.

Et qui habet escas similiter faciat. Per traditionem vestis ac cibi inducuntur hi ad pauperum subsidium, communicationem & mutuum amorem. Nihil ergo nũc quod grauius esset, illis præcipit: sciens q̃ non multo post Christus euangelica stabiliturus esset præcepta.

Venerunt autem & publicani ut baptizarentur, & dixerunt ad eum, Præceptor, quid faciemus? Ille autem dixit eis: Nihil amplius quàm quod constitutum est uobis exigiæ. Habebant enim constitutũ de exactionibus, de quãtitate & qualitate exactorũ.

Interrogabant autem & milites dicentes: Et nos quid faciemus? *Dixitque illis: Neminem concutiatis, neque calumniemini.* Concutiebant enim & calumniabantur multos quasi à Cæsare deficientes aut insidiatores. eo q̃ vitam turpiter quæstuosam ducerent.

Et contenti estote stipendiis uestris. Tesseris frumentariis. Omnes ergo admonebat diuersimodè vt expediebat, perfectiorem doctrinam Christo relinquens.

Expectante autem populo. Suspicante. deinde interpretatur verbum. B

Et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, num ipse esset Christus. Respondit Ioannes omnibus. Cogitantibus omnibus, num ipse esset Christus, quem prophetæ annuntiabant. Obstupefaciebat enim eos conuersatio ac sermo ipsius. Sciens autem Ioannes hanc eorum opinionem acumine sui spiritus, respondit illam corrigens.

Dicens, Ego quidem aquâ baptizo uos: uenit autem is qui me fortior est, cuius non sum idoneus, ut soluam corrigiam calceamentorum eius †. Dictum est & de his capite tertio euangelij iuxta Matthæum. Lege quoque in procœmio secundum Marcum enarrationem illius verbi, Venit is qui me fortior est post me. † C

† *Quod Ioannes ait, Non sum dignus ut soluam corrigiam calceamentorum eius: quàntum ad manifestiorem intelligentiam significat se non esse dignum, qui uel numerari dignus sit postremus eius seruus. Quantum autem ad reconditum sensum duo calceamenta domini sunt, duæ eius peregrinationes, puta à cælo in terram, & à terra ad infernum. Harum enim peregrinationum modos nemo potest soluere, nesi Ioanni quidem sit similis. Quis enim poterit dicere, aut quo modo sit incarnatus, aut quo modo ad infernum descenderit.* †

Ipse uos baptizabit in spiritu sancto & igni †. Prædicto tertio capite euangelij secundum Matthæum etiam de eo inuenies. †

† *Baptizat Christus in spiritu sancto fideles, in igne uerò infi-* †

D *deles: & illud quidem in præsenti uita, hoc autem in futurâ.*

Cuius uentilabrum in manu ipsius, & purgabit aream suam, & cõgregabit frumentum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Hęc etiam scripsit Matthæus, & similiter enucleata sunt tertio capite euangelij ipsius.

Multa quidem & alia exhortans nũtiabat populo. Multa prę-terea & alia de Christo annuntiabat populo, adhortans vt ad eum accurrerent, & in eum crederent qui iam veniebat. Vel, Multa de salute illorum adhortans eos, vt pœniteret ip sos, ac resipiscerent.

Herodes autem Tetrarcha quum argueretur ab eo de Herodia-de uxore fratris sui, & de omnibus malis quæ fecerat Herodes: addidit & hoc super omnia, & recluſit Ioannem in custodia.

E Postquam videlicet baptizatus fuerat Christus. Dictum est autem de Ioannis incarceratione vigesimoquinto capite e-
Matth.14 uangelij secundum Matthæum.

Factũ est aute cùm baptizatus esset ab eo populus, ut baptizato Iesu ac orante, aperiretur cœlum, descẽderétq; spiritus sanctus cor porali specie quasi colũba super eum, & uox de cœlo fieret dicens, Tu es filius meus dilectus, in te mihi complacitum est. Baptizatus orabat docens eos qui baptizati sunt orare. Spiritus sanctus autem corporali specie descendit, vt oculis corporalibus hominum videri posset: & etiam in honorem corporis Christi. Sed de eius baptismate plani⁹ scripsit Matthæus tertio capite. & ibi sunt omnia ad verbum explanata.

† F *Et ipse Iesus erat ferme annorum triginta.* † De his pulchrè dictum est in principio dicti tertij capitis vbi habetur. Venit Ioannes Baptista prædicans in deserto Iudææ.

† † *Tricenarius hic numerus & tẽporis & naturæ sensibilis, natu ræq; intelligibilis, creatorem ac gubernatorẽ inducit dominũ. Tẽporis quidẽ per septem, tẽpus enim per septem dies procedit. Naturæ autẽ sensibilis per quinque: sunt enim quinq; sensus. Naturæ uerò intelligibilis per octo: paululum enim supra tẽpus quod per septem procedit, est intelligibilium generatio. Gubernatorem uerò per de-cẽ, propter denarium præceptorũ numerũ, qui homines ad beatitudinem inducit. Aut ideo, quia litera iota quæ decẽ significat, principium est humanæ appellationis domini, scilicet nominis ιησοῦς. Cõiungens itaq; septem, quinque, octo & decem, trigesimum efficies numerum, qui prædictas res mysticè ac ænigmaticè designat.*

Incedens. Veniens sese demonstrando ad populum manifesta conuersatione, per signa videlicet & doctrinam. A

Vt putabatur filius Ioseph. Vt putabatur à Iudæis, vt enim veritas habebat, non erat filius eius. Vbi autem de Ioseph fecit mentionem, ascendit & ad patrem Ioseph, deinde etiã ad auum eius, & ad proauum ac abauum: & ita consequẽter regrediens ascendit vsque Adam. Dictum est autem de huiusmodi genealogia in primordiis genealogiæ quæ apud Matthæum est, vbi dicitur, Filij Dauid, filij Abraham: & ibi Mat.1. quære causam diuersitatis earum.

Qui fuit Eli. Ioseph filij Eli. Verùm quomodo Matthæus Ioseph filium dixit Iaacob, Lucas autem nunc filium Eli? Quia mortuo Eli sine prole, Iaacob qui frater eius ex eadẽ B matre erat, sumpta illius vxore iuxta legis præceptum, genuit Ioseph. & factus est Ioseph lege quidem filius Eli, natura verò filius Iaacob. Itaque Matthæus naturalem eius patrem scripsit, Lucas verò legalem, vtrinque enim Ioseph inuenitur generis relationem habere à Dauid.

Qui fuit Matthan. Ipsius Eli filij Matthan †. Sed quomodo rursum Matthæus Matthan dicit patrem Iaacob, Lucas autem nunc patrem dicit Eli? Quia alius fuit Matthan iste & alius ille. Matrem siquidẽ ipsius Eli & Iaacob primùm duxit in vxorem hic Matthan, de quo Lucas, & genuit Eli: deinde iam viduam duxit hanc Matthan ille qui apud Matthæum ponitur, quum esset de eadem tribu, quanquam de alia cognatione, & genuit Iaacob. Eli itaq; & Iaacob ab eadem nati sunt matre, diuersis tamen patribus. Reducunt au C tem genus, Matthan quidem pater Eli ad Resa filium Zoro babel, Mattham verò pater Iaacob ad Abiud similiter filium Zorobabel, & vterque ad Zorobabel, à quo duo hæc genera diuisa sunt. Alia quoque similia in euangelistarum genealogiis habentur.

† *Veram nominum huius genealogiæ orthographiam ad Hebræorum fontem reductam in nostris annotationibus de uaria exemplariorum lectione in huius libri exordio inuenies circa hũc locum.* †

Qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Ianna, qui fuit Ioseph, qui fuit Mattathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naũ, qui fuit Esli, qui fuit Naggæ, qui fuit Naath, qui fuit Mattathiæ, qui fuit Semei, q fuit

D Ioseph, qui fuit Iuda, qui fuit Iohaanan, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri. Salathiel Matthæus filium Iechoniæ nominauit, vtpote naturalem eius filium: Lucas verò nunc filium Neri tanquam legalem. Reducunt autem & hi genus, Neri quidem ad Nathan filium Dauid, Iechonias vero ad Solomonem filium similiter Dauid, & rursus vterque ad Dauid.

Qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosam, qui fuit Elmodã, qui fuit Er, qui fuit Iose, qui fuit Eliezer, qui fuit Ioram, q fuit Matthat, q fuit Leui, qui fuit Simeon, q fuit Iuda, qui fuit Ioseph, qui fuit Ionan, qui fuit Eliacim, qui fuit Melea, qui fuit Mainan, qui fuit Mattatha, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid, qui fuit Iesse, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmõ, qui fuit Naasson, qui
E fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esrom, qui fuit Phares, qui fuit Iuda, qui fuit Iacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abraham, qui fuit Nachor, qui fuit Seruch, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Eber, qui fuit Sala, qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, qui fuit Mathusalẽ, qui fuit Enoch, qui fuit Iared, qui fuit Maleleel, qui fuit Cainan, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam. A nouo Adam incipiens ascendit generationem texendo vsque ad veterem. Causam autem didicisti in primordiis genealogiæ quã retexit Matthæus vbi dicitur, Fili Dauid, fili Abraham.

Qui fuit Dei. Ipsius Adam qui fuit à deo. Neque enim ipsi Adam fuit pater homo, sed deus formauit eum. Vide autem q à Christi inchoans humanitate, sermonem reduxit
F ad eius diuinitatem: demonstrans Christum vt hominem quidem incepisse, vt deum verò carere principio.

CAPVT VII. DE TENTATIONIBVS IESV.

Cap.4. IEsus autem plenus spiritu sancto reuersus est à Iordane, & ductus est à spiritu in desertum: ac diebus quadraginta tentabatur à diabolo.

Plenus spiritu sancto, vt sciamus quòd spiritum sanctum accipimus in diuino baptismate. Lege au em tertio capite euangelij
Matth. 3. secundum Matthæum expositionem illius dicti, Tunc ductus est Iesus in desertum à spiritu vt tentaretur à diabolo.

Scire

Scire autem oportet, quòd humanitas Saluatoris tanquam A magistrum habuit spiritum sanctum, non quòd vnita sibi diuinitas non sufficeret, sed quemadmodum patris beneplacito incarnatus est, ita cooperatione spiritus sancti totius vitæ ipsius curriculum peractum est, vt demonstraretur quòd eiusdem sint inter se naturæ.

Nihilque comedit in diebus illis: & completis eis postea esuriit. Dixitque ad eum diabolus: Si filius dei es, dic lapidi huic ut panis fiat. Et respondens Iesus ait illi: Scriptum est: Non in pane solo uiuet homo, sed in omni uerbo dei. Ibi & hęc omnia ad verbum declarata sunt. Deut.8. Matth.4.

Et subduxit eum diabolus in montem excelsum: & ostendit ei omnia regna mundi in momento temporis, dixitque ei diabolus: tibi dabo potestatem hanc uniuersam, & gloriam eorum: quia mihi tradita est, & cuicunque uolo do eam. Tu igitur si prouolutus corã me adoraueris, erunt tua omnia. Et respondens dixit illi Iesus, Ali B Deut.6. post me satana. Scriptũ est enim, Dominũ deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Etiam de his omnibus illo capite manifestissimè dictum est, vbi habetur, Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde.

Duxitque eum Ierosolyma, ac statuit eum super pinnaculũ templi & ait illi, Si filius dei es, mitte teipsum hinc deorsum. Scriptũ est enim, Angelis suis mandabit de te, ut seruent te, & in manibus portabũt te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum. Et respõdens dixit illi Iesus, Dictum est, Non tentabis dominum deũ tuum. Si militer & hæc illo capite conuenienter explanata sunt, vbi dicitur, Tunc assumit eum diabolus in sanctam ciuitatem. C Pſal.90. Deut.6.

Quúmq; expleuisset omnem tentationem diabolus, discessit ab eo usq; ad tempus. Dictum est & de hoc ibidem, vbi habetur, Tunc dimisit eum diabolus.

Et reuersus est Iesus in uirtute spiritus in Galilæam. In virtute vnitæ sibi diuinitatis, vel etiam sancti spiritus: vt discamus quòd qui diabolum vicerit, deinceps confirmatur diuino spiritu ad facienda signa.

Et fama exiuit per uniuersam regionem uicinã de illo: ipse autẽ docebat in synagogis eorum, & glorificabatur ab omnibus. Laudabatur à turbis quæ malitia ac inuidia carebant.

Et uenit Nazaret ubi erat nutritus. Dictum est de hoc vigesimo quarto capite euangelij secundum Matthæum post fi-

H

Dnem parabolarum.

Et ingressus est iuxta consuetudinem suam in synagogam, surrexitque ut legeret. Adhortantibus eum præceptoribus populi, quòd & ipse præceptor esset: vel vt cognoscerent vtrũ legere nosset, quum literas non didicisset,

Iesa. 61. *Et traditus est ei liber Iesaiæ prophetæ: apertóque libro inuenit locum in quo scriptũ erat: Spiritus domini super me.* Per prouidentiam suam inuenit statim, quæ de diuinitate sua dicta erant: prius enim ipse hæc per prophetam fuerat loquutus. Dicit autem tanquam homo: Diuinitas domini siue filij super me Iesum, hoc est, deus vnitus est mihi. Hoc nanq; loco per spiritum intellige diuinitatem. Spiritus autem domini super me, vt homines saluos faciam: id enim deficit & subE auditur, sicut manifestum est ab eo quod sequitur.

Propter quod unxit me. Cuius causa, cuius gratia, vnxit me hominem deus: vnxit autem me non oleo, sicut reges ipsos vngebant, sed diuinitate.

Ad euangelizandum pauperibus misit me. Pater videlicet. Pauperes autem vocat gentiles, vtpote diuini cultus diuitias nõ habentes, omniq; bono carentes. Aut etiam Iudæos, qui virtute pauperes erãt, quibus simul omnibus euangelizauit cultum diuinum ac conuersationem quæ secundum virtutem est, idque per euangelium.

Ad sanandum contritos corde. Eosdem, quibus grauitate peccatorum cor contritum erat.

F *Ad prædicandũ captiuis remissionẽ & cæcis uisum.* Captiuis quorũ anima à diabolo ducta est in captiuitatẽ. Cæcis verò hoc est, excæcatis mente ab affectionibus. Prædicabat autẽ, his quidem libertatẽ, illis verò intelligẽtiã, quãdo tradebat euãgelica præcepta. Siquidẽ illa sunt prædicatio saluatoris.

Ad dimittendum confractos per remissionem Ad absoluẽdũ per libertatem confractos tyrannide dæmonum.

Ad prædicãdum annum domini acceptum. Annum vocauit tempus quo docebat ac miracula operabatur. Acceptum verò dixit, vtpote super omnem annum patri acceptabilẽ. Eo enim tempore salus omnium hominum germinauit. Aut saIutare euangelium. Prędicabat autem hunc annum postquã

Mal. 3. tentatus fuerat ac tentatorem superauerat & reuersus erat. Ab eo enim tẽpore cœpit, inquit, Iesus prędicare & dicere,

Rèsipiscite, instat enim regnum cœlorum. Nam instat, tem- A
poris significatiuum est.

Quúmque clausum librum reddidisset ministro, resedit. Ministro scilicet doctorum.

Et omnium qui erant in synagoga, oculi defixi erant in eum. Vt audirent quomodo interpretaretur ea quæ legerat.

Cœpit autem dicere ad illos, Hodie completa est scriptura hæc in auribus uestris. Scriptura hæc: vt subaudiatur, Quæ sonuit, in auribus vestris. Hodie verò, hoc est his diebus. Hoc autem dicens, significabat sese eum esse de quo loquebãtur quę lecta erant.

Et omnes testimonium illi dabant, & admirabantur super sermo B
nibus gratiæ, qui procedebant de ore eius. Dixit enim & alia admiranda, de quibus mirabantur, & testimonium ei dabant de gratia diuina.

Et dicebant, Nonne hic est filius Ioseph? Quære de hoc dicto capite vbi hęc clarè ponuntur. Matth. 13

Et ait illis, Omnino dicetis mihi parabolam hanc: Medice cura teipsum: Quæcunque audiuimus facta in Capernaum, fac & hic in patria tua. Parabolam, dicit hic prouerbium, prouerbium inquam, quod dici solet de medicis ægrotantibus. Medice cura teipsum. Dixit autem hoc, cognito quòd cupidi essent videndi signa. Ait ergo, Omnino dicetis mihi, Medice cura teipsum, siue patriam tuam quæ ægrotat, non solum prauis corporis habitibus, verùm etiam infidelitate animę, nec cre C
dere valet signis, quæ à te facta esse audiuit, nisi etiam oculis similia videat.

Dixit autem, Amen dico uobis, Nullus propheta acceptus est in patria sua, Prædicto vigesimoquarto capite euangelij iuxta Matthæum accuratè etiam de hoc dictum est. 4. Reg. 5

In ueritate autem dico uobis, Multæ uiduæ erant in diebus Eliæ in Israel quando clausum est cœlũ annis tribus & mẽsibus sex, sic ut facta sit fames magna super uniuersam terrã, & ad nullam illarũ missus est Elias, nisi in Sarephtha Sidonis ad mulierẽ uiduam. Ostendit hoc signo quòd indigni sint signorũ propter insensatam illorũ incredulitatẽ. Quẽadmodũ enim & Elias quũ multæ essent apud Israelitas viduę, ad nullã illarũ missus est à deo, quòd indigne esset vt ad eas accederet: ad solã aũt illã venit, q̃ in Serephtha ciuitate Sidonis regionis habitabat,

Cap.4.

D propter illius honestatem & promptitudinem ad virtutẽ, licet alienigena esset: & miraculum apud eam operatus est, sicut ostẽdit tertius liber Regum. Ita quoq; ipse ad nullũ horum qui indigni erant veniebat signa facturus: & non solũ inutile esset, verùm etiã blasphemię occasio, sed ad solos eos qui per ea iuuandi erant, & quos futurũ erat, vt pœniterẽt

4.Reg.5 Et *multi leprosi erant tempore Elisæi prophetæ, & nullus eorũ curatus est, nisi Naaman Syrus.* Idem quoque præsenti manifestauit exemplo,

Et repleti sunt omnes qui in synagoga erant ira audientes hæc, & surgentes eiecerunt eũ extra ciuitatem, duxerúntque illũ usque ad uerticem montis, super quem ciuitas sua ædificata erat, ut præcipitarent eum. Hinc ostenderunt seipsos esse signis indignos & Saluatoris sermonẽ qui de hoc factus erat, ab eo quod fa

E cere conabantur, confirmarunt.

Ipse autem transiens, per medium illorum ibat. Seruatus ab vnita sibi diuinitate.

Et descendit Capernaum ciuitatem Galilææ, docebátque eos sabbathis, & stupebãt super doctrina eius, quia per autoritatem erat

Mat.7. *sermo illius.* Scripsit & hoc Matthæus in fine quinti capitis: quære ergo ibi enarrationem.

CAPVT VIII. DE HABENTE SPIRITVM DAEMONIACVM

F *T in synagoga erat homo habens spiritum dæmonis immundi, & exclamauit uoce magna dicens: Eia quid tibi nobiscum est Iesu Nazarene? uenisti ut perdas nos? noui te quis sis, nempe sanctus ille dei.* Hæc & Mar-

Mar.1. cus primo scripsit capite, & in eo ad verbum declarata sunt.

Et increpauit eum Iesus dicens, Obmutesce & exi ab eo. Et quũ proiecisset illum in medium, exiuit ab eo, nihilque illi nocuit. Similiter & hæc.

Et factus est pauor super eos, ac colloquebãtur inuicem dicentes, Quod est hoc uerbum, quod cum autoritate ac potestate imperat spiritibus immundis & exeunt? Similiter & hæc.

Et egrediebatur sonus de eo in omnem locũ finitimæ regionis.

Mat.4. Dictum est de hoc, quarto iuxta Matthæum capite.

CAPVT IX DE SOCRV PETRI. A

Q Vúmque surrexisset de synagoga ingressus est domum Simonis: socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus: & rogauerunt eum pro illa: & astans præcepit febri: & dimisit illam, ac continuò surgens ministrabat illis. ἠρώτησαν, non significat interrogauerunt, sed rogauerunt, sicut alibi dictum est. Similiter ἐπετίμησεν non est hic propriè increpauit, sed præcepit, quod etiam alio loco dictum est. Quæ verò sunt de socru Simonis Petri, manifestè declarata inuenies octauo capite euangelij secundum Matthæum. Matth.8.

CAPVT X. DE CVRATIS A VARIIS MORBIS. B

Q Vum sol autem esset in occasu, omnes qui habebant infirmos uariis ægritudinibus, ducebãt illos ad eũ. At ille singulis eorum manibus impositis curabat eos. Dictum est de his in principio noni capitis euangelij secundum Matthæum.

Exibant autem & dæmonia à multis clamantia & dicentia, Tu es Christus filius dei. Et obturato illis ore, non sinebat ea loqui, & nossent ipsum esse Christum. ἐπετίμων non est hic propriè increpans, sed silentium illis imponens. Lege autem tertio capite euangelij secundum Marcum dicti illius expositionem, Mar.1. C Et non sinebat loqui dæmonia.

Facto autem die egressus iuit in desertum locum. Dictum est de hoc eodem loco.

Et turbæ requirebãt eũ: uenerúntque usque ad ipsum, ac detinebant illum ne discederet ab eis. Illo capite de his dictum est.

Ipse autem dixit eis, Aliis etiam ciuitatibus oportet me annuntiare regnum dei: quia ad hoc missus sum. Et prædicabat in synagogis Galilææ. Similiter & de his omnibus.

Cap.5. *Factum est autem quum turba immineret ei, ut audiret sermonem eius: & ipse stabat iuxta lacũ Gẽnesaret, & uidit duas naues stantes iuxta lacum.* Vna quidem erat Simonis & Andreæ, altera verò Iacobi & Ioannis: hi siquidem socij in piscatione erant, prout in sequentibus inueniemus.

D *Piscatores autem descenderant ex illis, & abluebant retia.* Nempe Simon & Andreas, Iacobus & Ioannes. Atqui Matthæus ait hos in principio prædicationis reliquisse piscatoria omnia, & sequutos esse Christum. Verùm die quidē sequebantur Christum, nocte verò piscatoria exercebant: nōdum ingenuè in Christi familiā asciti: eo quòd propria detinerentur verecundia. Verisimile est autem id vna nocte factum aut duabus, & non amplius.

Ingressus autem in unam nauim quæ erat Simonis, iussit eū ut à terra abduceret pusillum. Verbum ἐρώτησεν, nec hic significat interrogauit, sed iussit.

Et sedens docebat de naui turbas: Docebat de naui ne in eū
E docentem irruerent: videretque omnes coram facie stātes. Hoc autem aliâs etiam fecit, veluti dixit Matthęus vicesimo
Mat.13. tertio capite.

CAPVT XI. DE CAPTVRA PISCIVM.

VT *autem cessauit loqui, dixit ad Simonem, Duc in altum, & laxate retia uestra in capturam.* Sciens quòd tota nocte nihil ceperant, adhortabatur vt nunc laxarēt retia: quo cognita firmius eius potentia, maiorem de eo fidē conciperent: relictaque deinceps capturę magnitudine, continuè eum sequerentur.

F *Et respondens Simon dixit ei: Præceptor tota nocte laborantes nihil cœpimus: ad uerbum tamen tuum laxabo rete. Quumque hoc fecissent, concluserunt multitudinem piscium copiosam: rumpebatur autem rete eorum, & annuerunt sociis qui erant in altera naui, ut uenientes adiuuarent eos: & uenerunt ac impleuerunt ambas naues, ita ut ipsæ mergerētur.* Nutu eos vocauerunt, quum præstupore & timore loqui non possent.

Videns autem Simon Petrus, accidit ad genua Iesu, dicens. Exi à me domine, quia uir peccator sum. Intellexit quòd præceptū eius admirando modo operatū erat, quodque diuinus ac supernaturalis homo esset: & magna illius reuerentia, suique correptione repressus, indignum sese ducebat. Eius itaque deuitabat præsentiam, timens ne quando periclitaretur, eo quòd talis talem ausus fuisset suscipere.

Stupor enim circundederat eum & omnes qui cum eo erant, super captura piscium quam comprehenderant. Verisimile enim A
est non solum fratrem Andream secum habuisse, verumetiā
mercenarios: sicut etiam de Iacobo & Ioanne docuit Marcus Mar.1.
circa finem sui procœmij.

Similiter autem & Iacobum ac Ioannē filios Zebedæi qui erāt socij Simonis. Et dixit ad Simonem Iesu: Noli timere: posthac homines captabis. Abundans captura piscium, typus erat copiosæ hominum capturæ, ac præsignatio magnæ illorum multitudinis, qui ab Apostolis irretiendi erant, quorū sensibilem capturam ad intellectualem trāstulit Christus. Posthac, inquit, mutata tibi piscatione, homines captabis. Considerandum autem & iuxta anagogen, quę ad præsens faciūt propositum. Ante Christi sanè peregrinationē, nox erat erroris & ignorantiæ rectæ fidei: in qua prophetæ laborantes B
nullum obedientem acceperant: eo quòd essent facinorosi
rationales illi pisces & fugerent. Quādo autem ortus est sol
iustitiæ, hominum illuminans animas: tunc ab Apostolis laxata sunt retia doctrinæ prædicationis euangelicæ: & concluserūt multitudinem copiosam rationalium piscium, greges videlicet gentium. Participes verò ac socij capturæ Apostolicæ sunt episcopi ac magistri singularum ecclesiarū, qui suo labore coopitulantur Apostolis.

Et deducentes nauigia in terram, relictis omnibus sequuti sunt eum. Nunc perfectè sequuti sunt eum.

CAPVT XII. DE LEPROSO. C

E *FActum est dum esset ipse in una ciuitatū: ecce uir plenus lepra uiso Iesu procidit in faciem: & deprecabatur eum dicens: Domine si uis potes me mūdare.* De hoc dictum est sexto capite euange- Mat.8.
lij secundum Matthæum.

Et extenta manu tetigit eum dicens, Volo, Mundare. Et confestim discessit ab eo lepra. Et ipse præcepit ei, ut nemini diceret. Ibi etiam hęc declarata sunt.

Sed abi & ostende te sacerdoti, ac offer pro emundatione tui sicut constituit Moses. Sed abi, inquit: Deficit enim inquit, extrinsecus sumendum. Inuenies autem horum quoque enarrationem prædicto capite.

Universidad de Deusto Biblioteca

D *In testimonium illis.* Similiter & præsentis verbi.

Peruagabatur autem magis rumor de illo: & conueniebant turbæ multæ vt audirent ac sanarentur ab illo de infirmitatibus suis. Ipse verò in secessu agebat in desertis & orabat. Oportet ergo & nos quum præclari aliquid agimus fugere, ne ab hominibus celebremur: orare verò vt nobis donum & gratia conseruetur.

Factúmque est uno dierum, & ipse sedebat docens. In hac oratione, Et ipse erat docens: abundat, &, Hebraicę autem lin
Mar.2. guæ hoc peculiare est, & sæpius apud Lucam. Marcus verò etiam addidit vbi tunc erat docens, nempe in domo.

Et sedebant pharisæi ac legis doctores, qui uenerunt ab omni uico Galilææ & Iudææ ac Ierusalem. Qui vndique aduenerant
E propter famam eius.

Et uirtus domini erat ad sanandum eos. Virtus dei erat cũ eo ad sanandum turbas. Virtutem autem domini dixit ob continuam & autoritatis plenam sanationem.

CAPVT XIII. DE PARALYTICO.

Et ecce uiri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus: & quærebant eum inferre ac ponere co-
Mat.9. E *ram illo.* De hoc manifestè dictũ est decimotertio capite iuxta Matthæum.

F *Quúmque non inuenissent qua illum inferrent præ turba.* Qua via, per quem ingressum.

Conscenso tecto per tegulas demiserunt eum cum lectulo in medium ante Iesum. Et intuitus fidem illorum, dixit ei, homo remissa sunt tibi peccata tua. In illo etiam de his dictum est.

Cœperúntque disceptare scribæ & pharisæi dicentes, Quis est hic qui loquitur blasphemias? Quis potest remittere peccata nisi solus deus? Similiter & de his.

Cognita autẽ Iesus disceptatione eorum, respõdens dixit ad eos. Quid disceptatis in cordibus uestris? Vtrum est facilius dicere, Remissa sunt tibi peccata tua, an dicere, Surge & ambula? Pari modo & de his.

Vt autem sciatis q̃ potestatem habeat filius hominis in terra remittendi peccata, dixit paralytico, Tibi dico, Surge & sublato le-

ctulo tuo, uade in domum tuam. Et repente surgens coram eis sub- A *lato eo in quo iacebat, abiit in domũ suam glorificans deum. Et stupor apprehendit uniuersos, ac glorificabant deum.* Ibi etiam hæc omnia diligenter enucleata sunt.

Impletique sunt timore dicentes, Vidimus admiranda hodie. Admiranda quippe timorem solét immittere peccatoribus: ne quo modo patiantur aliquid mali propter peccata sua.

CAP. XIIII. DE LEVI PVBLICANO.

Post hæc egressus est, uiditque publicanum nomine Leuin sedentẽ in telonio: & ait illi: Sequere me.
E *Et relictis omnibus surgens sequutus est eum.*
Dictum est de hoc decimoquarto capite euan B *gelij secundum Matthæum.*

Fecitque ei conuiuium magnum Leuis in domo sua. Et erat turba magna publicanorum ac aliorum qui accumbebant cum eo. Eodem capite etiam hæc manifestata sunt. δοχὴ autẽ quod hic ponitur idem significat quòd ἐπιδοχὴ vel ἑστίασις, conuiuium epulum, vel prandium.

Et murmurabant scribæ qui inter eos erant & pharisæi ad discipulos eius dicentes, Quare cum publicanis & peccatoribus editis & bibitis? Ibi & de his disputatum est.

Et respondens Iesus dixit ad eos, Non opus est sanis medico, sed malè habentibus. Non ueni ut uocem iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Præterea & de his omnibus.

At illi dixerunt ad eum, Quare discipuli Ioannis crebrò ieiunãt, C *& precationes faciunt, similiter & pharisæorum, tui verò edunt ac bibunt?* Eodem capite hæc enarrationem sortita sunt.

Ille verò dixit ad eos, Num facere potestis ut filij sponsi, quãdiu cum eis est sponsus, ieiunent? Per interrogationem hoc legendum est. Dictum est autem & de hoc in eodem loco.

Venient autem dies quum auferatur ab eis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus. Similiter & de his.

Dicebat autem & similitudinem ad eos: Nemo immissuram uestimenti noui immittit in uestimentum uetus: sin autem, & nouum scindit, & ueteri non conuenit immissura a nouo. Etiam hæc inde facilè cognoscuntur. Nouum autem nõ scinditur, sed ipsum potius scindit vetus.

D *Et nullus mittit uinum nouum in utres ueteres: sin autem, rumpit uinum nouum utres, & ipsum effunditur, utréque pereunt: sed uinum nouum in utres nouos mittendum est, & utraque conseruantur.* Similiter & hæc omnia.

Et nemo qui biberit uetus, statim uult nouum: Dicit enim, Vetus melius est. Ostendit quòd nullus vetustati legis assuetus, statim potest euangelij ferre nouitatem. Putat enim illud melius esse ac vtilius, propter consuetudinem.

Cap.6. *Factum est autẽ in sabbatho secundo primo, ut ipse transiret per sata.* Sabbathum simpliciter omne festum vocant Hebræi propter requiem. Nũc autem dicit festum azymorum. Hoc itaque sabbathum vocabatur secũdo primum, tanquam secundum quidem à pascha, primum verò ab azymis. Post fe-
E stum enim paschæ festum azymorum peragebant quod primus erat septem dierum quibus vescebantur azymis.

Mat.12. *Et uellabant discipuli eius spicas, edebantque confricantes manibus.* Quære viceſimo capite euangelij ſecundum Matthæum enarrationem illius dicti, In illo tempore ibat Iesus sabbathis per segetes. Non oportet autem propter tempus hæsitare. Quũ enim calidissima sit Palestinæ regio, fructus producit præcoces.

Quidam autem pharisæorum dixerunt eis, Quid facitis quod non licet facere sabbathis? Et respondens dixit ad illos Iesus, Neque hoc legistis quod fecit Dauid quando esuriit ipse & qui secum
1.Reg.21. *erant? quo modo ingressus est domum dei, panésque propositionis accepit, & comedit, deditque & his qui secum erant, quos non li-*
F *cet edere nisi solis sacerdotibus?* Eodem capite de his omnibus inuenies.

Et dicebat illis, Dominus est filius hominis etiam sabbathi. Ibi & hoc post pauca positum est.

CAPVT XV. DE HABENTE DEXTRAM MANVM aridam.

F *Factum est autem ut altero quoque sabbatho ingrederetur synagogã & doceret. Et erat ibi homo, manúsque eius dextera erat arida. Observabãt autem scribæ & pharisæi an sabbatho curaret, ut inueni-*

rent unde accusarent eum. De hoc dictum est vigesimoprimo capite euangelij iuxta Matthæum. A

Ipse verò sciebat cogitationes eorum, & ait homini manum aridam habenti: Surge & sta in medium. Ille verò erectus stetit. Dixit ergo Iesus ad eos, interrogabo uos: Quid? Licet sabbathis benefacere an malefacere? animam saluam facere an occidere? Et circunspectis omnibus ipsis, dixit illi: Extende manum tuam. Ille autem fecit, & restituta est manus eius sana sicut altera. In eodem etiã de his omnibus diligenter diximus. Animam verò intellige hominem, à parte videlicet totum.

At illi dementia repleti sunt, & mutuò colloquebãtur, quidnã ipsi Iesu facerent. Ibi quoq; de his dictum est in enarratione dicti illius, Pharisęi verò cœperunt consilium aduersus eum.

Factum est autem in his diebus, exiuit in montem ad orandum: B *erátque pernoctans in oratione dei.* Quúmque factus esset dies, Marci.3. *aduocauit discipulos suos.* Quære in euangelio iuxta Marcum enarrationem principij octaui capitis, vbi & hęc pulchrè ac succinctè habentur.

CAPVT XVI. DE ELECTIONE DVODECIM APOSTOLORVM.

ET elegit duodecim ex eis, quos & apostolos nominauit: Simonem quem & Petrum nominauit, & Andream fratrem eius: Iacobum & Ioannẽ: Philippum & Bartholomæum: Matthæum & C Thomam: Iacobum Alphæi filium, & Simonem qui dicebatur Zelotes: Iudam Iacobi, & Iudam Iscariotem, qui etiam proditor euasit. Decimonono capite euangelij secundum Matthæum inuenies de ordine horum Mat.10. nominum apostolorum, vbi dicitur, Duodecim autem apostolorum nomina sunt hæc.

Quúmq; descendisset cũ eis, stetit in loco cãpestri, & turba discipulorũ eius copiosáq; populi multitudo, ab omni Iudæa & Ierusalẽ, ac maritima Tyro & Sidone, qui uenerant ut audirent eum, ac sanarentur ab infirmitatibus suis: & qui uexabãtur à spiritibus immundis curabantur, omnísque turba quærebat eum tangere: quia uirtus de illo exibat, & sanabat omnes. Virtus ab illo egrediebatur diuina, sanans illos, qui vel tetigissent ipsum.

CAPVT XVII. DE BEATITVDINIBVS?

ET ipſe eleuatis oculis ſuis in diſcipulos ſuos dicebat: *Beati pauperes, quoniam ueſtrum eſt regnũ dei.* Aliæ ſunt hæ beatitudines ab his quæ ſupraſcriptæ ſunt in euangelio iuxta Matthęum. Illas ſiquidem dixit, vbi in montem conſcendiſſet ac reſediſſet: has verò quum deſcendiſſet, ſtetiſſetque in loco campeſtri. Et ibi quidem pauperes ſpiritu, ſiue animo humiles beatos dixit: hic autẽ ſimpliciter pauperes, eos videlicet qui diuitiarum amore non tenentur, eos qui voluntariè pauperes ſunt. Matth.5.

Beati qui nunc eſuritis, quia ſaturabimini. Similiter quoque eſurientes ac ſitiẽtes iuſtitiam beatificauit, ſiue iuſtitiam vehementer appetentes: hic autem ſimpliciter eſurientes, eos videlicet qui voluntaria eſuriunt paupertate, gratóque ſuſtinent animo, qui æternis ſaturabuntur delitiis.

Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Qui flent non vtcunq;, ſed vel pro ſuis peccatis, vel pro aliorum afflictionibus: & vt vno abſoluam verbo, qui ſecundum deum flent. Hi autẽ in futuro ridebunt ſeculo, hoc eſt, ſpiritualiter gaudebunt: gaudij enim ſignum eſt riſus.

Beati eritis quum uos oderint homines, & cùm ſeparauerint & exprobrauerint, & eiecerint nomen ueſtrum tanquam malum propter filium hominis. Quum prædicta vobis fecerint, non propter aliquod malum quod in vobis ſit, ſed propter me, & quia vos mei eſtis.

Gaudete in illo die & exultate: ecce enim merces ueſtra multa eſt in cælo. Gaudete ſpiritualiter.

Secundum hæc enim faciebãt prophetis patres eorum. Secundum ea quæ dicta ſunt, puta odio habentes, & ſeparantes ſiue ſegregantes ſeſe ab illis, & cętera quæ ſequuntur. Patres autem eorum, puta Iudæorum, qui vobis hæc facturi ſunt.

Veruntamen uæ uobis diuitibus, quia habetis conſolationem ueſtram. Poſtquam beatificauit pauperes & eſurientes ac flentes, & odio habitos ac ſegregatos, opprobriiſque ac conuitiis propter ſe affectos: deplorat deinceps eos qui contrario modo ſe habent, vt per beatificationem ad illa adhortetur, per deplorationem verò ab his auertat. Diuites autem dicit

nunc auaros diuitiis intabeſcentes, maléque tabeſcentes. ἀπέχετε autem, habetis ſiue aufertis ſonat: vel ab hoc tempore ſiue ab ipſis diuitiis accipitis.

Væ uobis qui impleti eſtis, quia eſurietis. Qui ſaturati eſtis in præſenti vita, quia eſurietis in futura, ne vna quidem cõſolatione fruentes.

Væ uobis qui nunc ridetis, quia lugebitis & flebitis. Qui ridetis nunc immoderatè, quia flebitis. Intenſio autem ipſius luctus eſt fletus: aut luctus eſt tacita lamentatio: fletus verò, ea quæ auditur.

Væ quum laudauerint uos homines. Quum mali ſitis, Væ vobis, inquit, quum laudauerint vos tanquam illis placentes, & non deo. Sicut enim beatus eſt, qui iniuſtè contumeliis afficitur, ita rurſum miſer eſt, qui iniuſtè laudatur.

Secundum hæc enim faciebant pſeudoprophetis patres eorum. Secundum hæc, videlicet eodem modo laudantes, tanquam ad beneplacitum ſuum prophetantes.

Sed uobis dico qui auditis. Qui mihi aſſentitis, & obedientes eſtis.

Diligite inimicos ueſtros. Dixit hoc quoque capite quinto euangelij ſecundum Matthæum vbi habetur, Audiſtis & dictum ſit, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum.

Benefacite his qui uos oderunt: benedicite maledicentibus uobis, & orate pro calumniantibus uos. Hæc etiam ibi dixit.

Percutienti te in maxillã præbe & alterã: & ab eo qui aufert pallium tuum, etiã tunicam ne prohibueris. In illo capite etiam horum quære enarrationem, vbi ante prædicta habetur, Audiſtis quod dictum ſit, Oculum pro oculo, dentem pro dente.

Omni autem exigenti abs te tribue. Similiter & huius data eſt interpretatio.

Et ab eo qui aufert quæ tua ſunt, ne repoſcas. Hoc manifeſtè expoſitum eſt.

Et quemadmodum uultis ut faciant uobis homines, ita & uos facite illis. Rurſus in eo capite quære dicti illius interpretationem. Omnia ergo quæcunque vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite ipſis. Mat.7.

Et ſi diligitis eos qui uos diligunt, quæ uobis eſt gratia? etenim etiã peccatores diligunt diligentes ſe. Ibi quoq; hoc inuenies. Mat.5.

D *Et si benefeceritis his qui uobis benefaciunt, quæ uobis est gratia? siquidem peccatores hoc ipsum faciunt.* Nam id retributio est, non beneficium.

Et si mutuum dederitis à quibus speratis uos recepturos, quæ uobis est gratia? † *Siquidē & peccatores peccatoribus dāt mutuū, ut paria referant.* Et hoc manifestum est.

† † *Et quale mutuū est à quo nō expectatur spes receptionis? Erga eum quidē qui mutuū accipit donum est, eo ꝙ non sit spes receptionis: erga deum uerò mutuū est propter spem retributionis. Qui miseretur, inquit, pauperis, fœneratur, siue mutuum dat deo.* Prou.19.

Veruntamen diligite inimicos uestros: bene facite, & mutuum date, nihil inde sperantes, & erit merces uestra multa. Nihil ab illis sperantes vos accepturos. Repetiuit autem sermonem, confirmans huiusmodi præceptum. E

Et eritis filij altissimi, quia ipse benignus est erga ingratos ac malos. Bonus est simul erga omnes. Dicto autem capite ait, Vt efficiamini filij patris vestri qui in cælis est, quia solem suum oriri facit super malos ac bonos, & pluit super iustos ac iniustos.

Estote ergo misericordes, sicut & pater uester misericors est. Et hoc manifestum est.

Et nolite iudicare, ut non iudicemini: nolite condemnare, ut non condemnemini, remittite, & remittetur uobis. Dictum est etiā, Nolite iudicare, prædicto capite. Mat.7.

Date & dabitur uobis. Date ac præstate omne genus beneficij.

F *Mensurā bonam, confertam, & concussam, ac superexundātem dabunt in sinum uestrum.* Metaphorica loquutio est. Solēt enim qui triticum bene metiūtur, superpositis modio manibus, deorsum illud premere, cōcutere vt descendat, & adiicere donec supereffundatur. Reddēt autem huiusmodi mēsuram beneficij, ij sanè qui beneficio affecti sunt. Deo enim pro ipsis rependente, ipsi rependere videntur. Hanc verò illis reddent, qui liberaliter eis mutuum dederunt.

Eadem enim mensura qua metimini, metientur alij uobis. Eadem beneficij mensura qua metimini, mutuò illud dantes his qui indigent.

Dixit autem illis similitudinem, Numquid potest cæcus cæcum ducere? nónne ambo in foueam cadent? Dixit etiam hoc vige-

simooctauo capite euangelij secundum Mattheum, sed de pharisæis, hic autem de omnibus dixit simpliciter, qui obscuratos habent animæ oculos, & eos docere conantur, qui similiter affecti sunt: primùm enim videre opus est, deinde ducatum aliis præstare. A Mat.15.

Non est discipulus super magistrū suum. Et hoc rursum decimonono iuxta Matthæum capite de seipso dixit: hic autem de discipulis hoc ait, quos præceptores constituit, vt nullus super eos efferatur, putans supergredi virtutem illorum. Mat.10.

Perfectus autem erit, sicut magister suus. Dixit enim prædicto quoque decimonono capite. Sufficit discipulo vt fiat sicut magister suus.

Quid autem uides festucam in oculo fratris tui, trabem uerò quæ in proprio oculo est non consideras? aut quomodo potes dicere fratri tuo, Frater, permitte eiiciam festucam de oculo tuo, quum ipse trabem in oculo tuo non uideas? Hypocrita, eiice primùm trabem de oculo tuo, & tunc perspicies ut eiicias festucam de oculo fratris tui. Dicta sunt omnia quinto iuxta Matthæum capite: ibi ergo quære explanationem. B Mat.7.

Non est enim arbor bona, quæ fructum facit uitiosum: neque arbor est uitiosa, quæ fructum facit bonum. Vnaquæque enim arbor à proprio fructu cognoscitur. Similiter & hæc. Attamen ibi de seductoribus: hic autem de his qui purgati sunt, & alios purgant: & de his qui quum immundi sint, alios tamen mundare tentant. Hos autem per similitudinem appellauit arbores: fructus verò operationes illorū. Et admonet, vt ad horum operationes attendamus, quæ sunt fructus, & non ad verba quæ sunt folia. C

Non enim è spinis colligūt ficus, neq; è rubo uindemiāt uuam. Non colligunt neque vindemiant talia è talibus homines. Rursum autem exēplo cōfirmat sermonem. Sicut enim hoc præter naturam est & impossibile: ita sanè & illud.

Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonū: & malus homo de malo thesauro cordis sui profert malū. Ex abūdātia nāq; cordis loquitur os eius. De his qui benedicūt aut maledicūt fratribus nūc loquitur. Dixit autē hæc etiā vigesimosecundo capite euangelij iuxta Matthæum: & ibi quære de his. Mat.12.

Quid autem uocatis me domine domine, & non facitis quæ dico? Quære quinto iuxta Matthæum capite dicti illius enarra- Mat.7.

D tionem, Non omnis qui dicit mihi domine domine intrabit in regnum cælorũ, sed qui facit voluntatem patris mei qui in cælis est.

Omnis q̃ uenit ad me, & audit sermones meos, facitq̃ eos, ostendam uobis cui similis sit. Similis est homini ædificãti domũ, q̃ fodit in altũ, posuitq̃ fundamẽtum super petram. Inundatione autẽ facta illisum est flumen domui illi, nec ualuit eam mouere, fundata enim erat super petram. Hæc etiã dixit circa finem quinti capitis euangelij secũdum Matthæum: & in eo lege interpretationẽ loci illius: Omnis ergo qui audit hos sermones meos, & facit eos, assimilabo eũ viro prudẽti. Sed ibi quidẽ compẽdiosẽ dictũ est, Qui ædificauit domũ suam super petrã, hic autem latius. Qui fodit in altum, quod ad iaciẽdum fundamentum, præcedens est: & ad solam acceptũ est emphasim diligenter fundamentum ponentis. Inundatio verò fluminis est multitudo ac vehementia tentationum.

Qui aũt audiuit & nõ fecit, similis est homini q̃ ædificauit domũ suã super terrã absq̃ fundamẽto, cui illisum est flumen, statimq̃ cecidit: & facta est ruina domus illius magna. Etiam hæc ibi manifestata sunt. Ruina verò casus est ac dissolutio.

Cap.7. *Quum autem consummasset omnia uerba sua audiente populo, intrauit Capernaum.* Omnia verba sua, quæ videlicet dicta sunt. Ait enim Matthæus, Et factum est quum finisset Iesus hos sermones.

CAPVT DECIMVMOCTAVVM
DE CENTVRIONE.

Enturionis autem cuiusdam seruus malè habẽs, erat iamiamque moriturus, qui erat illi charus Quum uerò audisset de Iesu, misit ad eum seniores Iudæorum, deprecans eum ut ueniret, ac saluaret seruum ipsius. Et hic ἐρωτᾷν idem significat quòd deprecans. De hoc autem dictum est septimo iuxta Matthæum capite. Lege ergo totius capitis illius enarrationem, & potissimùm in fine, vt scias q̃ non repugnent euangelistarum dicta, etsi videantur.

Matth. 8.

Qui cum uenissent ad Iesum, studiosè deprecabantur eum dicentes, Dignus est ut hoc illi præstes. Hoc, quidnam? puta venire ac

re ac sanare seruum eius. A

Diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse ædificauit nobis. Synagoga hæc habitaculum erat, in quo congregabantur statutis à lege diebus.

Iesus autem ibat cum illis. Quúmque iam non longè à domo abesset, misit ad eum Centurio amicos dicens, Domine noli uexari. Ne distraharis, ne molesteris.

Non enim sum idoneus ut sub tectum meum intres: sed dic verbo, & sanabitur puer meus. Hæc etiam dixit Matthæus, & declarata sunt prædicto capite.

Siquidem ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites: & dico huic, Vade, ac uadit: & alij, Veni, ac uenit: & seruo meo fac hoc, & facit. Simliter & hæc. B

His autem auditis Iesus admiratus est eum, & conuersus sequenti se turbæ ait: Dico uobis, Ne in Israel quidem tantum fidem inueni. Pari modo & hæc.

Et reuersi qui missi fuerant in domum, inuenerunt seruum, qui languerat, sanum. De hoc rursum inuenies in calce enarrationis, quæ posita est ad finem dicti capitis.

CAPVT XIX. DE FILIO VIDVAE.

Et factũ est deinceps, ibat in ciuitatem quæ uocãtur Nain, & ibãt cum eo discipuli eius multi ac turba copiosa. Vt autem appropinquauit portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatur, qui fuerat filius unigenitus matri suæ: & hæc uidua erat: turbáque ciuitatis multa cum illa. Condolebant enim illi, vt quæ non modo virum perdiderat, sed nũc quoque filium, & hunc vnigenitum. C

Et intuitus eam dominus miseratione motus est super illam. Intuitus eam inconsolabiliter flẽtem. Si enim turba miserebatur, quantò magis qui fons erat misericordiæ?

Dixitque illi, Noli flere. Et accedens tetigit loculum. Arculam in qua iacebat mortuus.

Qui verò portabãt, substiterũt. Et ait, Adolescẽs tibi dico, surge. Et resedit qui fuerat mortuus, cœpitque loqui, & dedit illũ matri suæ. Quemadmodum ferrum quod in igne aliquanto tem

D pore permansit, habet ignis operationes: ita quoq; sancta ip
sius caro diuinitati vnita, quæ diuinitatis sunt operabatur.
Ideo manus quidem mortuum ac desertum corpus coniun-
xit: vox autem recedentem animam reuocauit.

Accepit autem timor uniuersos, & glorificabant deum dicentes, Propheta magnus surrexit in nobis, & uisitauit deus plebem suã.
3.Reg.17 Olim siquidem propheta Elias filium Sarephthanæ viduæ
suscitauit, sed deplorãdo erga deum, ipsumque deprecãdo.
4.Reg.4 Et propheta Elisæus filium Somanitidis, sed extensus su-
per eum, totus super totum. Hic verò tangens solum ac iu
bens, statim excitauit. Propter hoc itaque dicebant, Prophe
ta magnus, sed ingrati postmodum ipsum occiderunt.

Egressúsque est hic sermo in uniuersam Iudæam de illo, & in omnem finitimam regionem. Sermo miraculi, & quòd pro-
pheta magnus surrexisset.

E *Et nuntiauerunt Ioanni discipuli eius de omnibus his: aduoca tisque Ioannes duobus è discipulis suis, Misit ad Iesum dicens, Tu es ille qui uenturus erat, an alium expectamus?* De his exactè
Mat.11. dictum est vigesimo iuxta Matthæum capite.

CAPVT. XX. DE DISCIPVLIS MISSIS A IOANNE.

F *Vum uenissent autem uiri ad eum dixerũt, Ioã nes Baptista misit nos ad te dicens, Tu es ille qui uenturus erat, an alium expectamus? in ipsa uerò hora curauit multos à morbis ac plagis, & spiritibus malis, & cæcis multis donauit uisum. Et respondens Iesus ait illis, Euntes renũtiate Ioanni, quæ uidistis & audistis: quòd cæci uident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiũt, mortui resurgũt, pauperibus annuntiatur euangelium: & beatus est quicúnque non acceperit offendiculum mei causa.* De his quoque omnibus in illo capi
te dictum est manifestè. Plagas autem siue flagella, intelli-
ge dolores. Sunt enim morbi quidam dolore carentes: vela
ti sunt cæcitas, surditas, mutum esse, ac multi huiusmodi.

Quúmque discessissent Ioannis nuntij, cœpit ad turbas dicere de Ioanne. Dictio ἀγγέλων significat hic internuntiantes, siue
nuntia perferentes à Ioanne ad Christum.

Quid existis ut uideretis in desertum? arundinem uento agitatã? A
Sed quid existis ut uideretis? hominem mollibus uestitus amictum? Ecce qui uestitu splendido uestiuntur, & in deliciis agunt, in aulis regum sunt. Sed quid existis ut uideretis? Prophetã? utique dico uobis & plusquã prophetã. Hic est de quo scriptum est. Ecce ego
Malac.3. *mitto angelũ meum ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuam ante te.* Similiter & de his omnibus ad verbum dictum est

Dico enim uobis: in his qui è mulieribus nati sunt, maior Ioãne Baptista nemo est. Qui autem minor est in regno dei, maior est illo Et hæc quoq; pulchrã ibidem sortita sunt interpretationẽ.

Omnisque populus qui audiuit & publicani, iustificauerunt deum, baptizati baptismate Ioannis. Iustificauerunt siue gra
tias ei egerunt, qui baptistam sibi miserat, prouidens ipso- B
rum saluti. Christi autem & hic sermo est, sicut etiam di-
ctum quod sequitur.

Pharisæi uerò & legisperiti cõsiliũ dei spreuerunt in semetipsis, Supr.7.
non baptizati baptismate Ioannis. Consiliũ dei vocat ipsum
baptisma tanquam dei præcepto factum Factum est, inquit,
verbum domini super Ioannem Zacharię filium in deserto:
& venit in omnem regionem, quæ circa Iordanem erat, prę
dicans baptismum pœnitentię in remissionem peccatorum.
In semetipsis autẽ. Nam ἐις ἑαυτοὺς capitur pro ἐν ἑαυτοῖς.

Cui autem assimilabo homines generationis huius, & cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, & acclamantibus inui
cẽ, ac dicentibus: Tibia cecinimus uobis, & non saltastis: lugubria C
cãtauimus uobis, & nõ planxistis. Venit enim Ioannes neque panẽ
edẽs, neque uinum bibens, & dicitis dæmonium habet. Venit filius
hominis edens ac bibens, & dicitis, En hominem comedonem, ac ui
ni potorem, amicum publicanorum ac peccatorum. Et iustificata est
sapientia à filiis suis omnibus. Prædicto vigesimo capite de
his omnibus ac singulis inuenies.

Inuitabat autem illum quidam, è pharisæis ut ederet cum ipso. Similiter & hic ἠρώτα non significat interrogabat sed voca-
bat: nam tanquam prophetam, eum ad conuiuium vocabat
vel inuitabat.

Et ingressus domum pharisæi accubuit: Non deuitauit hũc,
ne daret occasionem dicendi, quòd cum publicanis & pecca
toribus vnà cibum caperet: pharisæos autem fastidiret.

CAPVT XXI. DE EA QVAE VNXIT DOMINVM VNGVENTO

T ecce mulier quæ erat peccatrix in ciuitate, ut cognouit ꝙ Iesus accubuisset in domo pharisæi, allato alabastro unguenti, & stans ad pedes eius à tergo flens, lachrymis cœpit rigare pedes eius. Quære in euangelio secundum Matthęum enarrationem sexagesimi secundi capitis. Hæc autem mulier quum Christi miracula partim ipsa vidisset, partim ab his qui viderant audisset: deum esse credidit eum, qui hæc operabatur: ideo etiam venit, sperans remissionem peccatorum suorum se accepturam. Considera verò magnam huius reuerentiam. Stetit enim ad extremas corporis illius partes, tanquam extrema: & à tergo, tanquam audacia carens: flebat quidem propter peccata sua: rigabat autẽ pedes illius lachrymis, vtpotè ad pedes eius inclinata.

Matth. 26

Et capillis capitis sui extergebat. Extergebat eos, quos lachrymis madidos reddiderat. Christus quũ rei causam nosset, sustinebat: vt etiam fides eius feruorque pœnitentiæ apparerent, & vt meritò ꝙ his rebus, quod quęrebat, acciperet.

Et deosculabatur pedes eius, ac unguento ungebat. Osculabatur quidem ipsos, tanquam eius qui petitionem suam adimplere poterat, siue tanquam dei: vngebat verò vnguento, plusquam humano modo hunc honorans, qui plusquam homo erat.

Intuitus autem pharisæus qui uocauerat eum, ait intra se dicens: Hic si esset ꝓpheta, sciret utiq; quæ & qualis sit mulier quæ tãgit eũ, quia peccatrix est. Offendiculũ passus hæc dicebat, ignorans quòd quũ deus esset, propter peccatores homo factus erat. Neque autem Iudas hic murmurabat, neq; cęteri discipuli siquidem ille morbo auaritię nondũ captus erat: isti verò nec dum sermones de pauperibus infixos habebant.

Et respondens Iesus dixit ad eũ, Simon habeo quiddã quod tibi dicam. At ille ait, Magister dic. Pharisæus intra semetipsum de eo offensus erat, ꝙ meretricem admitteret, nec sciret esse peccatricem: ipse verò hoc cognito, maius quiddã facit, quàm sit prophetæ, detegens ei arcanum cogitationis suæ. Itaque exemplo demonstrat quod etiã hoc nosset, ac iustè

eam admitteret propter magnam ipsius dilectionem, quæ à fide & pœnitentia procedebat.

Duo debitores erant cuidam creditori: unus debebat denarios quingentos, & alter quinquaginta. Quum autem illi non essent soluendo, cõdonauit utrique. Dic ergo, Vter horum plus eum diliget? Et respondens Simon dixit: Existimo quòd is cui plus cõdonauit. At ille dixit ei: Rectè iudicasti. Hinc intelligendũ dedit, quòd veluti narrat exemplum, ita sanè & tu tanquam is qui paucis obnoxius est suppliciis, parum me dilexisti: hæc verò vt quæ multis erat obnoxia, vehementer me dilexit, vt multũ sibi remitteretur: ideo quoque congruum mihi est, vt ei tanquam vehementer diligenti, multum remittam. Multum autem, intellige hic vniuersum debitum.

Et conuersus ad mulierem ait Simoni: Vides hãc mulierem? Intraui in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem lachrymis rigauit pedes meos, & capillis capitis sui extersit. Osculum mihi non dedisti: hæc autem ex quo intraui, non cessauit deosculari pedes meos. Oleo caput meum non unxisti: hæc autem unguento unxit pedes meos. Tu quidem ea etiã quę facilia erãt non fecisti: hæc verò quæ etiã difficilia sunt operata est. Vide autem quòd ab his vnde prius suam ipsa venabatur perditionem, ab eisdem nunc venata est salutem: lachrymis enim amatoriis, & capillis curiosius concinnatis ac vnguento, lasciuos iuuenes dementabat: quæ verò primùm fuerunt instrumenta peccati, ea nunc fecit instrumenta virtutis.

Propter quod dico tibi: Remissa sunt peccata eius multa, quoniã dilexit multum. Multa quidem, quum illa multa haberet, & omnia remissa sunt.

Cui autem minus remittitur, is minus diligit. Hoc dixit reprehendens Simonem.

Dixit autem ad illam: Remissa sunt peccata tua. Dixit hoc illi, vt certior ipsa redderetur, & ipse donaret indigenti quod illa petebat.

Et cœperunt qui simul accumbebant dicere intra sese: Quis est hic qui etiam peccata remittit? Hoc & alij dixerunt quando paralyticum curauit. Sup. 5.

Dixit autem ad mulierem: Fides tua te saluã fecit: Vade in pace. Eodem modo loquutus est ad eam quæ sanguinis profluuio laborabat, quemadmodũ vigesimo sexto præsentis euãgelij

Infra.8. capite inuenies. Vtinam autem cõtingeret, vt & anima mea
D fornicaria, siue voluptatum amatrix, pœnitentia pungeretur, & lachrymis ablueret fœtorem ipsius peccati, ac suauẽ ad deum deferret odorem vnguenti ipsius virtutis.

Cap.8. *Factúmque est deinceps, & ipse iter faciebat per ciuitates ac uicos, annuncians regnum dei.* Denuncians quòd fruitio diuina, requiesq; sempiterna donarentur in ipsum credentibus.

Et duodecim cum eo. Simul erant cum eo.

Ac mulieres quædam quæ curatæ erant à spiritibus malis & infirmitatibus: Maria quæ uocatur Magdalene de qua septem dæmonia exierant, & Ioanna uxor Chuzæ procuratoris Herodis, ac Susanna, aliæque multæ: quæ ministrabant ei de facultatibus suis.
E Quum enim beneficiis ab eo affectę essent, non discesserunt ab eo. Septem dæmonia quidam pro multis interpretantur. Consuetum est nanque apud Hebræos Septem vocare quæ multa sunt, Procuratorem verò Herodis intellige œconomum & dispensatorem rerum ipsius.

CAPVT XXII. DE SEMINANTE PARABOLA.

Vum autem turba multa conueniret, & de singulis ciuitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem: Q *Exiit qui seminabat ad seminandum semen suum, Et dum seminaret, aliud cecidit iuxta uiam, & conculcatum est, & uolucres cæli etiam comederunt illud. Et aliud cecidit super petram: & enatum aruit, quia non*
F *habebat humorem. Et aliud cecidit inter spinas: & simul enatæ spinæ suffocauerunt illud. Et aliud cecidit in terram bonam: & enatum fecit fructum centuplum.* De hac sementis parabola latius scripsit Matthæus vigesimoquarto capite: & ibi de his
Mar.13. omnibus quære.

Hæc dicens clamabat: Qui habet aures ad audiendum audiat. De his etiam ibi dictum est.

Interrogabãt autẽ eũ discipuli ei⁹, quæ esset hæc parabola. At ille
Mar.4. *dixit: Vobis datũ est nosse mysteria regni dei.* Similiter & de his.

Cæteris autem in parabolis. Marcus verò planius scripsit dicens: His autem qui foris sunt, in parabolis omnia fiũt. Et horum quære expositionem nono eius capite.

Vt uidentes non cernant, & audientes non intelligant. Ibi & hæc declarata sunt.

Est autẽ hæc parabola. Hęc, id est talis iuxta ĩterpretationẽ, A
Semen est sermo dei. Sermo fidei euangelicus.

Qui autem iuxta uiam: hi sunt, qui audiunt: deinde uenit diabolus, ac tollit sermonem de corde eorum, ne credentes salui fiant. Prædicto vigesimoquarto capite ait Matthæus: Quum quis audiuit verbum regni, nec intelligit: venit ille malus, & rapit quod seminatum est in corde ipsius: hic est qui iuxta viam seminatus fuit. Et lege vniuersam illorum expositionem, vnde & præsentia facile erit cognoscere.

Qui uerò super petram. Qui ad petram, hi sunt videlicet de quibus dicturus est.

Qui quum audierint, cum gaudio excipiunt sermonem, & hi radicem non habent, qui ad tempus credũt, & in tempore tentationis recedunt. Eodem capite etiam hæc inuenies.

Quod autem in spinas cecidit, hi sunt. Hoc est, In his est. B
Qualibus his? Audi.

Qui audierunt uerbum, & sub solicitudinibus & diuitiis ac uoluptatibus euntes suffocantur, nec referunt fructum. Sub solicitudinibus & diuitiis ac voluptatibus, hoc est cum solicitudinibus ac voluptatibus euntes siue conuersantes. In eo etiã de his dictum est.

Quod uerò in terram bonam, hi sunt qui in corde honesto ac bono auditum sermonem retinent, & fructum afferunt per patientiam. Similiter & de his.

Nemo quũ accenderit lucernã, operit eã uasc, aut sub lecto ponit, sed super cãdelabrũ ponit, ut intrãtes uideãt lumẽ. Hæc debito C
modo declarata sunt quinto cap. euãgelij secundũ Matthæũ Mat.5.
vbi post beatitudines ponitur, Vos estis lux mũdi: ad apostolos enim dicta sunt, quanquã ad omnes cõmunia videantur.

Non est enim occultum, quod manifestum non sit futurum, neque absconditum, quod non sit cognoscendum, & in propatulũ uenturum. Decimonono capite dicit Matthæus, Nihil tectum Mat.10.
est, quin sit detegẽdum: & nihil occultum est, quin futurum sit vt sciatur. Et lege eorum enarrationem. Verisimile est autem quòd variis temporibus Christus similia dixerit: ideo etiam diuersis euangeliorum locis posita sunt. Quidam autem dicunt sermonem hunc de occulta dici virtute, quæ omnino manifestanda est tempore retributionis: quanquã in præsenti quoque vita frequentius hoc fiat.

D *Videte ergo quomodo audiatis.* Attẽdite quomodo his quę à me dicuntur animum aduertatis: oportet enim diligenter & cum ſtudio hæc audire, quum allegorica ſint ac ſublimia, & non temerè aut caſu dicta.

Quiſquis enim habuerit, dabitur illi. Quicunque habuerit ſtudium ac diligentiam, dabitur illi horum cognitio.

Quiſquis uerò non habuerit, etiam quod habere uidetur, tolletur ab eo. Nono capite dicit & Marcus, Quicunque habuerit, dabitur ei, & qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo: illorum ergo lege interpretationem.

Venerunt autem ad illum mater & fratres eius, & non poterant accedere ad eum propter turbam. Dictum eſt de his in fine
Matth.12. vigeſimitertij capitis euangelij ſecundum Matthæum.

E *Et nuntiatum eſt illi dicturnque, Mater tua & fratres tui ſtant foris uolentes te uidere. At ille reſpondens dixit ad eos, Mater mea & fratres mei hi ſunt, qui ſermonem dei audiunt, ac faciunt.* Ibi etiam de his omnibus exactè diſſeruimus.

CAPVT XXIII. DE INCREPATIONE VENTI AC TEMPESTATIS maris.

T accidit uno dierum, & ipſe aſcendit in nauim ac diſcipuli eius, & ait ad illos, Tranſeamus in ulteriorem ripã ſtagni. Et ſoluerũt. Nauigantibus autẽ illis, obdormiuit: & ingruit procella uenti in ſtagnũ, E F *& implebantur ac periclitabantur.* Horũ interpretationem quære in enarratione vndecimi capitis euangelij ſecundum Matthæum. Implebantur autem, puta aqua.

Matth.8. *Porro accedentes excitauerunt eum dicentes, Præceptor præceptor perimus. Ipſe uerò excitatus increpauit uentum, ac tempeſtati aquæ, & ceßauerunt, factáque eſt tranquillitas.* Omnia in eo capite conuenienter manifeſtata ſunt.

Dixit autem eis, Vbi eſt fides ueſtra? Quæ de hoc eſt, quod ſeruem à periculis, quodque perire non poſſint, qui ſaluatorem ſecum habent.

Territi uerò admirabantur dicentes inter ſe, Quiſnam eſt hic? quia & uentis imperat & aquæ, & obediunt ei. Etiam de his ſimiliter ibi diſputatum eſt.

CAPVT XXIIII. DE LEGIONE DAEMONVM.

T nauigauerunt ad regionem Gadarenorũ, quæ eſt è regione Galilææ. Quum autem exißet ipſe in terram, occurrit ei uir quidam è ciuitate, qui habebat E *dæmonia à tẽporibus multis: & ueſtimẽto nõ induebatur, nec in domo manebat, ſed in monumẽtis. Intuitus autẽ Ieſum quũ exclamaſſet procidit ante eũ, & clamauit uoce magna dicens, Quid mihi rei tecum eſt Ieſu fili dei excelſi? obſecro te ne me torqueas.* In enarratione duodecimi iuxta Matthæum capitis de hoc manifeſtè dictum eſt. Multitudo verò inhabitantium in eo dæmonum, tanquam vnum propter cõmunicationem, obſecrabat vtens ore hominis. B

Præcipiebat enim impuro ſpiritui, ut exiret ab homine. Tanquam vni imperabat multis dæmonibus, propter illorum imbecillitatem: vel etiam quia omnes ſimul, legio vocabantur: ſiue quòd vnus eſſet princeps cęterorum: qui etiam obſecrabat, & cui Chriſtus imperabat, tanquam aliis eum ſequentibus.

Frequenter enim corripuerat illum: & uinciebatur catenis, ac compedibus cuſtodiebatur: & uincula rumpens, agebatur à dæmone in deſerta. A dæmone qui cæterorum, qui ſecum erant, princeps erat.

Interrogauit autem eum Ieſus dicens, Quod tibi nomen eſt? At ille dixit, Legio, Quia dæmonia multa ingreſſa erãt in eum. Et deprecabantur eum de iuberet ipſis ut in abyſſum irent. Hæc om- C
nia ſcripſit Marcus, & horum enarrationem quære vndeci- Marci.5.
mo capite euangelij quod ille conſcripſit.

Erat autem ibi grex porcorum multorum paſcentium in monte, & rogabant eum, ut permitteret ipſis in illos introire. Et permiſit ipſis. Egreſſa uerò dæmonia ab homine, intrauerunt in porcos, & impetu abiit grex per præceps in ſtagnum, & ſuffocatus eſt. Prędicto duodecimo capite euangelij ſecundum Matthæum de his omnibus inuenies.

Quum autem uidiſſent paſtores quòd acciderat, fugerunt, ac renunciauerunt in ciuitatem ac uillas. Similiter & de his.

Exierunt autem ut uiderent quod contigerat: uenerúntque ad Ieſum: & inuenerunt ſedentem hominem à quo dæmonia exierãt, ue-

D *stitum ac sanæ mentis, ad pedes Iesu, & timuerunt.* Matthæus dixit quòd exierunt in occursum Iesu: siquidem ipse veniebat in ciuitatem. Lucas verò nunc ostendit, quòd ipse non ambulabat: nam si progrediebatur, nequaquam is, qui à dæmoniis liberatus fuerat, ad pedes Iesu sedebat. Manifestum ergo est, quòd dum iret in ciuitatem stetit quodã in loco docens: is autem qui curatus fuerat, tanquam tyrannide dæmonum miserè afflictus ac defatigatus, sedere iussus est.

Nuntiauerunt autem eis, & qui uiderant, quo modo sanus factus esset is, qui à dæmonio agitabatur. Et rogauerunt eum omnis multitudo adiacentium Gadarenorum, ut discederet ab ipsis, quia magno timore tenebantur. Duodecimo iuxta Matthæum ca-

E pite hæc pulchrè declarata sunt. Et hic ἠρώτησαν, idem est quòd rogabant.

Ipse uerò conscenso nauigio, reuersus est. Orabat autem eũ uir, à quo dæmonia exierãt, ut esset cum eo. At Iesus remisit eum dicẽs, Reuertere in domum tuam, & narra quanta tibi fecerit deus. Et abiit per totam ciuitatem prædicans, quanta sibi fecisset Iesus. De his scripsit Marcus vndecimo capite, & ibi inuenies quare orabat eum vir vt cum ipso esset, & quam ob causam remisit eum Iesus, ac de aliis diligenter tractata.

Factum est autem dum reuerteretur Iesus, excepit eum turba: erant enim omnes expectantes eum. Tanquam bene de eis meritum ac salutatorem.

F

CAPVT VIGESIMVMQVINTVM DE FILIA Archisynagogi.

ET ecce uenit uir cui nomen Iairus, & ipse princeps erat synagogæ, & procidens ad pedes Iesu, deprecabatur eum, ut intraret in domum suam, quia filia unigenita illi erat ferme annorum duodecim, & hæc moriebatur. De his pulchrè dictum est decimoquinto iuxta Matthæum

Mat.9. capite.

Inter eundum autem turbæ coartabant eum. Constringebant, comprimebant impellentes circa eum.

CAPVT XXVI. DE MVLIERE PROFLVVIO SANGVInis laborante.

A

T *mulier quæ erat in profluuio sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos impenderat omnem substãtiam, nec ab ullo poterat curari: accessit retro, ac tetigit fimbriam uestimenti eius, & protinus stabat fluxus sanguinis eius.* Ab annis duo-

E decim, id est, annos duodecim: hoc enĩ significauerunt prio res euangelistæ. Marcus verò addidit ꝙ non solum à medicis in nullo adiuta fuerat, verumetiam magis in deterius venerat. Quid sit autem fimbria, dictum est decimosexto capite euangelij secundum Matthæum. Præterea dicit Mat- B thæus venisse ipsam in turba à tergo, hoc est immiscuisse se turbę, quod latere niteretur. Sed cur manifestè non tetigit? Quia seipsam immundam esse sciebat, & eum qui mundus erat palam tangere formidabat, quum à lege prohiberetur.

Quare autem à longinquo stans non petebat sanitatem? Quia verebatur huiusmodi morbum publicare. Simul etiã timebat, ne quo modo agnita à turba repelleretur propter suam impuritatem.

Et ait Iesus, Quis me tetigit? Interrogauit, non ꝙ ignoraret, sed vt illa, cognito quod non lateret prout sperauerat, sanitatem furtim non subriperet, sed hanc ab ipso vltroneo auferret, confitendo quæ circa se facta essent: & ita nota fierent his qui Christum sequebãtur, & mulieris fides, & Chri- C sti virtus, quem nihil latere potest: ac multi & fidem illius imitarentur, & timerent huius omnipotentiam, omniúmq; scientiam. Præterea vt archisynagogus à præsenti miraculo maiorem conciperet fiduciam.

Negantibus autẽ omnibus, dixit Petrus & qui cũ eo erãt: Præceptor, turbæ cõprimunt ac coarctant te, & tu dicis, Quis me tetigit? Petrus de simplici contactu Christum loqui existimabat, quo omnes qui sequebantur tangebant eum, impulsi ac coarctati circa ipsum, & ita constringebant eum: ipse verò de tali non loquebatur, sed de eo qui fide factus erat. Cùm enim tunc multi casu eum comprimendo tangerent, solum huius sensit contactum, qui à fide procedebat.

Iesus uerò ait, Tetigit me quispiam. Quia nondum confessa

D erat mulier timore perterrita, expectabat ipse dicens, Tetigit me quispiam: vt videns ipsa huius quasi stuporem, sua sponte quod factũ erat confiteretur, & ipsa miraculum prædicaret.

Ego enim sensi uirtutem quæ à me exiit. Virtutem videlicet sanandi, quam attraxit fides mulieris. Dixit autem hoc vt magis confirmaretur, quod eum non lateret, quæ esset ea quæ ipsum tetigerat. Marcus verò dixit, & etiam circunspiciebat, vt videret eam quæ hoc fecerat.

Quum ergo uideret mulier quòd non latuisset, tremens accessit. Tremens, tum propter illius virtutem, tum propter legem, & quum immunda esset, eum qui mundus erat tetigisset.

Ac procidit ad pedes eius: & ob quam causam illum tetigisset indicauit ei coram omni populo: & quemadmodum sanata protinus
E *fuisset.* Per hyperbaton est ordo verborum. Procidit ad pedes eius, & indicauit ei coram omni populo, ob quam causam illum tetigisset, puta clam siue occultè: hanc autem causam superius prædiximus.

Iesus autem dixit ei: Confide filia, fides tua te seruauit. Ne aut me aut legem timeas. Ex fide enim & non ex contemptu tetigisti: & certè fides tua à me quidem conciliauit tibi sanitatem: à lege verò remissionem. Fidei autem illius totum attribuit negotium, vt & alij ad fidem attraherentur, sicut prædiximus. Ostendit itaque per hoc Christus, & nullus ob morbum vel affectionem quam inuitus patitur, immundus est apud deũ. Filiam verò ipsam vocauit, vtpote per fidẽ sibi
F adoptatam: simul etiã huiusmodi appellatione timorem penitus ab ea repellens, ipsamq; sibi familiarem reddens.

Vade in pace. Qua deinceps à morbo non impugneris. Iuxta anagogen verò intelligi potest sanguine fluens, natura humana, quæ priusquam veniret Christus, manabat pec-
† cati impuritate sanguinaria † siue mortifera: nec quicquam adiumenti senserat à spiritualibus animorum medicis, qui eius curam habuerant puta philosophis: sed detrimentum potius susceperat, per extraneas ac absurdas eorum doctrinas. Vt autem Christi tetigit vestimẽtum, hoc est, incarnationem eius per fidem, repẽte sanata est. Eius siquidem tangit vestimentum quisquis credit ipsius incarnationem.

† *Allusio est apud Græcos quando dicunt* φοινικὸς, ἤτοι φονι-

κὸς, *id est, sanguinarius siue mortifer.* A

Adhuc eo loquente uenit quidam à domo principis synagogæ dicens illi: Mortua est filia tua, noli uexare magistrum. Quod quum audisset Iesus, respondit illi dicens, Ne timeas, crede solum, & salua erit. Hæc etiam scripsit Marcus decimotertio capite, & in eo quære interpretationem.

Quum autem uenisset Iesus in domum, neminem intrare permisit, nisi Petrum ac Ioannem & Iacobum, ac patrem matrémq; puellæ. Flebant uerò omnes, & plangebant illam. At ipse ait, Nolite flere, non est mortua, sed dormit. Et irridebant illum, scientes & mortua esset. Similiter & hæc omnia illo capite explanata sunt.

Et apprehensa manu eius clamauit dicens, Puella surge. Reuersusque est spiritus eius, & repente surrexit, ac iussit illi dari cibũ.
Et stupuerunt parentes eius: ipse verò admonuit eos ut nemini dice B
rent quod factum est. De his quoque nullo prætermisso ibi inuenies.

CAPVT XXVII. DE EMISSIONE DVODECIM APOSTOlorum.

Cap.9. *Conuocatis autem duodecim, dedit eis potestatem & autoritatem super omnia dæmonia: & ut morbos curarent.* Dictum est de his decimonono iuxta Matthæum capite. Mat.10.

Et misit illos ut prædicarent regnum dei, ac sanarent infirmos. Eodem capite de his quo-
C que distinctè dictum est, vbi ponitur, Euntes autem prædicate, dicentes: Instat regnum cælorum.

Et ait ad illos, Nihil feratis in uiam, neque uirgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque binas tunicas habeatis. Similiter & de his.

Et in quamcunque domum intraueritis, ibi manete, atque illinc exite. De his quoque latius scripsit ibi Matthæus.

Et quicunque non susceperint uos: exeuntes de ciuitate illa etiam puluerem à pedibus uestris excutite in testimonium aduersus illos. Pari modo & de his.

Egressi uerò circumibant per uicos euangelizantes, & curantes ubique. Iuxta præceptum eius qui miserat illos.

D *Audiuit autem Herodes tetrarcha uniuersa quæ fiebant ab eo: & hærebat eo ꝙ diceretur à quibusdam, ꝙ Ioannes surrexisset à mortuis, à quibusdam uerò ꝙ Elias apparuisset: ab aliis autẽ quòd propheta quispiam ex antiquis surrexisset. Et dixit Herodes: Ioannem ego decollaui: quis est autem iste de quo ego talia audio? Et cupiebat uidere eum.* De his exactè disputatum est vigesimo-
Mat. 64. quinto capite euangelij secundum Matthæum.

Et reuersi apostoli narrabant ei quæcũque fecerant. Et assumptis illis secessit seorsim in desertum locum ciuitatis quæ uocatur Bethsaida, quod ubi cognouerunt turbæ, secutæ sunt eum.
Marci. 6. Decimoquinto capite euangelij secundum Marcum dictum est de his latius vbi ponitur, Et congregantur apostoli ad Iesum.

E *Et suscipiens illos loquebatur eis de regno dei: eósque quibus cura opus erat, sanabat.* De his vigesimoquinto iuxta Matthẽ capite diligenter disputauimus, vbi dicitur, Et egressus Iesus vidit turbam multam: & misertus est illorum.

Dies uerò cœperat declinare: & accedentes duodecim dixerunt ei: Dimitte turbas, ut euntes in castella villásque uicinas diuertãt, & inueniant escas, quia hic in loco deserto sumus. Prædicto capite horum data est explanatio. Diuersorium verò dicit nunc receptaculum.

CAPVT XXVIII. DE QVINQVE PANIBVS.

F *Ait autem ad illos, Vos date illis quod edant. At illi dixerunt, Non sunt nobis plures quàm quinq; panes & duo pisces: nisi nos eamus & emamus in omnem hunc populum escas. Erant enim uiri fermè quinquies mille.* Similiter & de his.

Dixit autem ad discipulos suos, Facite illos discumbere in singulo quoque discubitu quinquagenos. Et fecerunt omnes discumbere. Pari modo & de his.

Acceptis autem quinque panibus & duobus piscibus, suspexit in cœlum, ac benedixit eos, fregítque ac distribuit discipulis, ut apponerent turbæ. Et comederunt & saturati sunt omnes. Et sublatum est quod superfuit illis fragmentorum cophini duodecim. Præterea & de his.

CAP. XXIX. DE INTERROGATIONE DOMINI AD discipulos. A

T *factum est quum esset ipse solus orans, erãt cum*
E *eo & discipuli. Et interrogauit illos dicens, Quem me dicũt esse turbæ? At illi respõderũt: Ioãnem Baptistã: alij autẽ Eliam: alij uerò quòd propheta quispiam de antiquis surrexit. Dixit autem eis, Vos autem quem me esse dicitis? Respondens uerò Petrus ait, Christum dei.* Horum omnium interpretationem inuenies trigesimotertio capite euangelij secundum Matthæum. Mat.16.

Et interminatus præcepit eis ne cui hoc dicerent. Lege totam enarrationem eorum quæ in illo capite dicta sunt, vsque ad
B eum locum vbi dicitur: Ex eo tempore cœpit Iesus indicare discipulis: & inde simul omnium diligentissimam sumito explanationem.

Dicens: Oportet filiũ hominis multa pati, & reprobari à senioribus ac principibus sacerdotum & scribis: & occidi, tertióq; die resurgere. Ibi de his quoque suo ordine disputatum est.

Dicebat autem ad omnes: Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucẽ suam, & sequatur me. Sed & de his quoque ibidem post pauca inuenies.

Quisquis enim animam suã seruare uoluerit, perdet eam. Quicũq; uoluerit animam suam à morte seruare tẽpore martyrij, factus animæ amator, at non Christi amator: perdet eam in futuro seculo, hoc est, in supplicium proiicietur. Hęc au-
C *tem ibidem etiam, suóque dicta sunt ordine, videlicet decimonono capite euangelij secundum Matthæum.* Mat.10.

Quisquis uerò perdiderit animam suam propter me, hic seruabit eam. Quicunque illa priuatus fuerit per martyrium, hic seruabit eam in futuro seculo.

Quid enim proderit homini si mundum uniuersum lucretur, seipsum autem perdat, aut suiipsius iacturam faciat? Hoc & Mat- Mat.16.
thæus scripsit in fine trigesimitertij capitis: & ibi quære enarrationem. Quod autem addit, Aut suiipsius iacturam faciat, declaratiuum est præcedentis, puta, Seipsum perdat. Perditionem verò & iacturam nominat æternam condemnationem & supplicium.

D *Quemcunque enim mei puduerit, meorúmq; sermonum, huius & filium hominis pudebit, quum uenerit in gloria sua & patris, sanctorúmq; angelorum.* Horum & Marcus meminit vigesimoquarto capite, & ibi explanata sunt. Verùm quomodo & patris & sanctorum angelorum? Quia gloria patris, gloria est ipsius, quum vnum sint. Ego & pater, inquit, vnum sumus: gloria verò angelorum, etiam ipsius est: dominus enim illorum est.

Marci.8.

Ioan. 10.

Dico autem uobis uerè: sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem, donec uiderint regnum dei. Dictum est de his in fine trigesimitertij capitis euangelij secundũ Matthęum.

CAPVT XXX. DE TRANSFORMATIONE.

E

FActum est autem post hæc uerba circiter dies octo. Videlicet pertransierunt.

Assumpsit Petrum & Iacobum ac Ioannem, ascenditque in montem ut oraret. Et facta est dũ oraret, species uultus eius altera, & uestitus eius candidus ac coruscans. Et ecce duo uiri loquebantur cum eo, Moses uidelicet & Elias, qui apparentes in gloria dicebant excessum eius, quem completurus erat Ierosolymis.

Mat.17.

De hac transformatione manifestius scripsit Matthæus trigesimoquarto sui euangelij capite, in quo etiam hæc ad verbum declarata sunt. Orans autem transformatus est, vt discamus, & oratio transformat ac illustrat hominem, si fiat quemadmodum oportet.

F

Petrus verò & ij qui cum eo erant, somno grauati erant. Perfectè autem experrecti, uiderunt gloriam eius, & duos uiros qui stabant cum illo. Ibi etiam de his dictum est. Gloriam verò intellige splendorem.

Factũ est autẽ cùm illi ab eo discederẽt, dixit Petrus ad Iesũ, Præceptor, bonũ est nos hic esse, & faciamus tria tabernacula: tibi unũ, Mosi unum, & Eliæ unum, nescies quid diceret. Hæc autem eo dicente, facta est nubes, & obumbrauit eos, timuerúntque intrantibus illis in nubem. Moses quidem & Elias intrauerant in spissitudinem nubis, ad loca omnino inter se separata: discipuli verò quum etiam propter domini trãsformationem essent exterriti, veluti dixit Marcus, vidẽtes etiam quòd hoc modo

Mar.9.

modo ipsi supernaturaliter in nubem reciperentur, maximè timuerunt. A

Et uox facta est de nube dicẽs: Hic est filius meus dilectus: ipsum audite. Quúmque fieret uox, inuentus est Iesus solus. Prædicto capite euangelij secũdum Matthęum subtiliter de his disputatum est. Quæ ergo prętermisit Matthęus, ea Lucas expressit: quæ verò prætermisit Lucas, ea scripsit Matth.

Et ipsi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quicquam eorum quæ uiderant. Dixit enim Matthęus, quòd dum descenderent de monte præcepit eis Iesus dicens: Nemini dixeritis visionem, donec filius hominis à mortuis resurgat. Et ibi lege horum interpretationem.

CAPVT TRIGESIMVMPRIMVM DE LVNATICO B

FActum est autem sequenti die, dum ipsi de monte descẽderẽt, occurrit ei turba multa: & ecce uir de turba exclamauit dicẽs: Magister obsecro te respice ad filium meum, quoniam unicus est mihi: & ecce spiritus apprehendit eum: subitóque clamat ac discerpit eum cum spuma: uixque ab eo discedit dilanians eum. Et oraui discipulos tuos ut illũ eiicerẽt, nec potuerũt. Filium hunc lunaticum fuisse scripsit Matthæus trigesimoquinto capite: & omnino de his ibi dictum est.

Respondẽs autem Iesus dixit: O generatio incredula & peruersa, usquequo ero apud uos & patiar uos? adduc filium tuum huc. C In illo horum omnium declarationes inuenies.

Quum ille uerò adhuc accederet, laniauit eum dæmonium ac dissipauit. Hæc latius scripsit Marcus vigesimosexto capite: & ibi enarrationem horum quære.

Increpauit autem Iesus spiritum immundum, sanauitque puerũ, & reddidit illum patri suo. Prædicto trigesimoquinto capite euangelij iuxta Matthæum de his dictum est.

Stupebant autem omnes super magnificentia dei. Putabant enim non propria sed dei virtute hæc eum operari miracula.

Omnibus verò admirãtib⁹ super his quæ faciebat Iesus, dixit ad discipulos suos: Ponite uos in auribus uestris sermones istos. Quos Sup.eodẽ.

D dixit vigesimonono capite presentis euãgelij de sua passione & occisione ac resurrectione : ideo etiã quum hos quasi significare incepisset, cętera reliquit tãquam iam intellecta.

Futurum est enim ut filius hominis tradatur in manus hominũ. Ipsi uerò ignorabant uerbum istud, & erat abscondituũ ab eis, sic ut non intelligerent illud : timebántq; interrogare eum de uerbo hoc. Verbum non quod erat de passione & occisione sed de resurrectione. Dictum est autem de hoc in fine enarrationis trigesimiquinti capitis euãgelij secundum Matthęum: lege ergo quæ ibi dicta sunt.

CAPVT XXXII. DE DISPVTANTIBVS QVIS ESSET MAIOR.

E *INtrauit autem cogitatio inter eos, quis eorum maior esset, At Iesus uidens cogitationem cordis ipsorum, assumpsit puerum, & statuit illum iuxta se* Matthęus verò trigesimoseptimo capite ait, quòd accedentes discipuli, de hoc interMatth.18 rogauerunt eum. Verisimile ergo est quòd vbi cogitationem illorum cognouisset, & interrogasset, Mar.9. Quid in via tractabatis: sicut dixit Marcus, postmodum etiã ipsi, quum iam cognita esset cogitatio sua, interrogauerunt de hoc: deinde Iesus apprehendit puerum qui ibi præsens erat, & statuit illum iuxta se, dixitque cætera quę sequũtur. Itaq;, Matthæus scripsit : quòd interrogauerunt discipuli: Marcus verò & Lucas hoc relicto scripserũt, quòd cognoF uit cogitationem eorum: & ille quidem posteriora dixit, hic autem priora. Lege ergo dicto capite euangelij iuxta Matth. explanationem totam quæ admodum vtilis est.

Et ait illis, Quicunq; susceperit puerum hunc in nomine meo me suscipit: & quicunque me susceperit, suscipit eum qui me misit. Alia quoque ante hæc dixit, quæ Matthęus conscripsit, per quæ etiam hæc facilè cognoscuntur: quære ergo illa. Per puerum verò humilitatem & abiectionem significauit.

Nam qui minimus est inter omnes uos, hic erit magnus. Hic finis est intentionis propter quam puerum iuxta se statuit. Minimum autem dixit humillimum. Similia quoque dixit quadragesimotertio euangelij secundum Matthęum capite: Matth.20 & quære iuxta medium eius capitis.

Respondens autem Ioannes dixit : Præceptor uidimus quendam A *per nomen tuum eiicientem dæmonia, & prohibuimus eum: quia nõ sequitur nobiscũ.* Et *dit ad illũ Iesus, Nolite prohibere : qui enim non est aduersum nos, pro nobis est.* Hæc etiã scripsit Marcus vigesimoseptimo capite, & ibi horum lege explanationem.

Factum est autem dum cõplerẽtur dies assumptionis suæ, & ipse faciem suam obfirmauit, ut iret Ierosolyma. Dies assumptionis ipsius dicit præfinitum tempus dum à terra assumeretur in cœlum: iam enim instabat sui interemptio ac resurrectio & assumptio. Obfirmauit faciem suã, hoc est, direxit vt iret Ierosolyma, progrediens ad passionem, ne respiciendo quidem in tergum. Scriptũ est enim in libro quoque psalmorum: Obfirmabo super te oculos meos: siue infigam, dirigam indeclinabiliter aspiciam. *Psalm. 31* B

Misit nuncios ante conspectum suum. Hic etiam dictio ἀγγέλους simpliciter nuncios significat.

Et euntes intrauerunt in oppidulum Samaritanorum. Quod in transitu eius situm erat.

Vt parerent illi. Hospitium videlicet, ad susceptionem ipsius, & illorum qui cum eo erant.

Et non receperunt illum, quia facies eius erat pergens Ierosolyma. Facies eius, hoc est, ipse, à parte totum. Non recepe runt, inquit, eum, quia pergebat Ierosolyma ad inimicos ipsorum. Nam Samaritani inimico animo affecti erant ad Ierosolymitas.

Quod quũ uidissent discipuli eius Iacobus & Ioannes, dixerũt: C *domine uis dicamus ut ignis de cœlo descẽdat & perdat illos, sicut etiam fecit Elias? Conuersus autem increpauit illos & ait, Nescitis cuius spiritus estis uos. Filius enim hominis non uenit ad perdẽdas animas hominum, sed ad seruandum.* Suspicor hos fuisse præmissos. Itaque irati sunt quòd præceptorem spreuissent: interrogauerũt ergo an contemptores vlcisci oporteret, vtpote Zelotem Eliam imitantes. Increpauit autem illos Christus tanquam clemens: instruens eos, vt incredulorum iniurias patienter ferrent. Siquidẽ sciebat quòd se susceputuri nõ essent Samaritani: misit tamen discipulos, vt illis non parentibus, & his irascẽtibus, obiurgaret ac doceret eos nõ insurgere in illos qui contẽnerent. Futurũ enim erat, vt quũ euãgelium annunciarent, à multis repudiarentur. Non sibiipsis

D autem, sed de illius potentia confidentes dixerunt, Vis dica
mus, vt ignis de cœlo descendat.

CAPVT TRIGESIMVMTERTIVM
DE EO CVI NON PERMISIT vt sequeretur.

T *abierunt in aliud oppidulũ. Factum est autem dum irent per uiam dixit quidam ad illum. Sequar te quocunque ieris domine. Et Iesus ait ad illum: Vulpes latibula habent, & uolucres cœli nidos: filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet.* De hoc & Matthæus scripsit duodecimo capite, & ibi posita est interpretatio. Matth.8.

E Ait *autem ad alterum: Sequere me. At ille dixit: Domine permit te mihi ut prius abeam, ac sepeliam patrem meum. Iesus autem ait illi: Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: tu uerò abiẽs annuncia regnum dei.* Ibi etiam planè de hoc disputatum est. Hunc ve rò Christus vocabat sciens eum dignum.

De ara tro. Dixit *autem & alter: Domine sequar te, sed permitte mihi prius ut ualedicã iis qui sunt domi meæ. At Iesus ait illi: Nemo q̃ manu sua admota aratro, respexerit à tergo, aptus est regno dei.* Qui arare conatur, & à tergo respexit, corrumpit conatus promptitudinem, segnitie qua à tergo respicit. Parabolicè ergo saluator dixit Aratrũ, & Sequi se: & tantundẽ est ac si dicat: Nemo qui me sequi conatur, si à tergo respiciat, hoc est, mentem adhuc ad tẽporalia habeat, aptus est ad regnũ dei.

F Oportet enim eum qui eligit sequi Christum, confestim omnia despicere, & sequi, ne oculos quidem ab eo diuertendo, ne fortè habitu ac specie eorum quę à tergo sunt, retinea tur. Quid enim deo optabilius ac præstantius.

CAPVT XXXIIII. DE DESIGNATIS SEPTVAGINTA APOSTOLIS.

Cap.10. *Ost hæc autem designauit dominus & alios septuagin ta.* Apostolos videlicet. Multi enim crediturí

P erant, & pluribus prædicatoribus opus erat. Duodecim siquidem apostoli primus erat chorus: septuaginta verò, secundus. Hos autem duodecim & septuaginta præfigurabant duodecim fontes aquarũ & septuaginta trunci palmarum in Aelim, ad quam venerũt Israëlitæ, vbi mare rubrum pertransissent. A Exod.15.

Et emisit eos binos ante conspectum suum, in omnem ciuitatem & locum, quò erat ipse uenturus. Similiter & duodecim coniunctim emisit, sicut dixit Marcus decimoquarto capite: sed duodecim in omnes ciuitates ac pagos Israel emisit tanquam perfectiores: septuaginta verò in solas eas, quæ in transitu erant, per quas iter facturus erat, vt prędicarent remissionem peccatorum, eiusque aduẽtum qui remissionem illorum tribueret. Mar.6.

Dicebat *ergo ad eos, Messis quidem multa, operarij uerò pauci.* Messem dicit illos, qui ab infidelitate demetendi, & ad fidem suam erant comportandi: operarios verò Apostolos, & B quicunque ad hoc subministrarent. Hic autem manifestata est causa promotionis ipsorum septuaginta, & tamen paucos adhuc esse dicit omnes Apostolos ad multitudinem illorum qui crediturí erant.

Rogate ergo dominum messis, ut producat operarios in messem suam. Hoc & id quod ante istud præcessit, etiam dixit Matth.9. in fine decimioctaui iuxta Matthæum capitis: sed ibi messem multam appellat eos, qui de Iudæis erant crediturí: hic autem eos qui ex gentibus: & ibi admonet duodecim, vt orent pro emissione horũ septuaginta: hic verò ipsos septuaginta admonet, vt orent pro promotione episcoporum ac præceptorum per singulas ciuitates ac regiones. Lege autem enarrationem præsentis dicti in memorato capite euan C gelij secundum Matthæum.

Ite, ecce ego mitto uos sicut agnos inter lupos. Hoc etiam ad Matth.10. duodecim dixit, & quære decimonono iuxta Matthæum capite dicti illius interpretationem, Ecce ego mitto vos tanquam oues in medio luporum. Poterit quiuis hoc etiã loco dicere, quòd duodecim appellauerit oues tanquam perfectiores, septuaginta verò agnos tanquam teneriores.

Nolite portare sacculũ neq; perã, neq; calciamẽta. Hoc interdicto iubet, vt de necessariis corporis spem in illũ habeant qui ipsos emisit. Quũ autẽ iubet ne sacculũ ferãt, ab auaritia auocat: dicẽs, Neque perã, dehortatur à recõdendo cibo: quũ verò addit, Neq; calciamẽta, ad exercitiũ ipsos erudit.

D *Et neminem per uiam salutaueritis.* Hoc iussit, non inhumanos eos fieri volens, aut moribus asperos, quos nemo possit compellare, sed impedimento carentes. Solet enim salutatio per viam, vehementiæ studij vtplurimum obstare. Præcipit itaque illis, vt soli operi eis commisso intendant: & oblatam prædicationis occasionem non insumant in ea, quæ necessaria non sunt, sed præter intentum sese offerunt.

4.Reg.4. Elisæus quoque olim emisso Giezi famulo ad opus quod festinationem requirebat, præcepit dicens, Si inueneris virũ, non benedicas ei: & si tibi benedixerit vir, ne respondeas illi: indicans opus esse vt indistractus ac omnino sine impedimento procederet.

In quamcunque domum intraueritis, primùm dicite, Pax huic
E *domui* Hãc alloquutionem Matthæus salutationem nominauit prædicto capite. Est autem huiusmodi salutatio signũ dilectionis, significans quòd pacifici & amici aduenerint.

Et si ibi fuerit filius pacis, requiesceat super illum pax uestra. Hoc est gratia datæ à vobis pacis, vel efficacia huiusmodi sermonis. Filius quoque pacis dicitur pacificus, sicut variis in locis diximus.

Sin minus, ad uos reuertetur. Lege quoque decimonono capite euangelij iuxta Matthæum dicti illius enarrationem. Et si quidem fuerit domus digna, veniat pax vestra super illam: si autem indigna fuerit, pax vestra ad vos conuertatur.

In eadem autem domo manete, edentes & bibentes quæ ab illis
offeruntur. Dignus est enim operarius mercede sua. Similiter &
F de his in illo capite manifestè dictum est paulò superius. Edere autem ac bibere permisit quæ ab illis porrigerentur: non simpliciter, sed sicut discipulos suos docebat: hoc enim ipsis notum erat.

Nolite transire de domo in domum. In illa enarratione huius causam inuenies.

Et in quamcunque ciuitatem ingressi fueritis, & receperint uos,
comedite quæ apponuntur uobis, & curate infirmos qui in ea sunt,
ac dicite illis, Appropinquauit in uos regnum dei. Regnum dei nunc seipsum appellat tanquam regem ac deum. Appropinquauit inquit, & iam diuersatur vobiscum: digni habemini qui præparemini ad eius susceptionem.

In quamcunq; autem ciuitatẽ ingressi fueritis, & non receperint

uos, exeũtes in plateas eius, dicite: Etiam puluerem qui adhæsit nobis de ciuitate uestra extergimus in uos. Ibi de his etiã quære, vbi declaratum est illud, Et quicunque non susceperit vos. A

Tamen hoc scitote quòd appropinquauit in uos regnum dei. Hoc protestari præcepit incredulis, ne dicere possent: Non cognouimus aduentum tuum domine.

Dico uobis q̃ Sodomis in die illo tolerabilius erit, quàm ciuitati illi. Prædicto capite etiam hæc cõuenienter declarata sunt.

Væ tibi Chorazin, uæ tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent uirtutes, quæ factæ sunt in uobis, olim in cilicio & cinere sedentes scelerum eos pœnituisset. Quære vigesimo capite iuxta Matthæum vbi dicitur, Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus, in quibus æditæ fuerant plurimæ virtutes eius, quòd non resipuissent: ibi enim & de his dictum est. Matth. 11. B

Veruntamen Tyro & Sidoni tolerabilius erit in iudicio, quàm uobis. Vobis puta incredulis. Hoc quoque dixit decimonono capite euangelij iuxta Matthæum, & ibi lege dicti illius declarationem, Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhorum, quàm ciuitati illi. Matth. 10

Et tu Capernaum usque ad cælum exaltata, usque ad infernum
detraberis. Vigesimo capite euangelij secundum Matthẽ Matth. 11.
etiam de hac dictum est, ibi ergo quære.

Qui uos audit, me audit: & qui reiicit uos, me reiicit: qui autem
me reiicit, reiicit eum qui misit me. Reiectionem hanc vocat incredulitatem & auersionem. Ne enim mœrore afficiantur quum spernuntur, dicit: Vestra iniuria per vos in me recurrit, qui misi vos: per me autẽ, in patrem meũ qui misit me. C

Reuersi sunt ergo septuaginta cũ gaudio dicẽtes, Domine etiam
dæmonia subiiciũtur nobis per nomẽ tuum. Gaudebãt quòd digni haberẽtur & miracula edere, & dæmonia sibi subiicere.

Dixit autẽ illis, Videbã satanã, tanquã fulgur de cælo, cadẽtem. Causam significauit subiectionis dæmoniorum, quia cecidit princeps eorum, qui fortes illos reddebat ac confortabat, & iam facilè deuincũtur: Siquidem ante saluatoris incarnationem in sublime ferebatur, & tyrannũ agebat ac potens erat: quum autem deus in terra per carnem diuersaretur, cecidit, non à cælo: olim enim inde ceciderat, nec amplius eò ascendit, sed à dicta celsitudine, tyrãnide ac potentia. Dicit ergo, Videbam satanam, postquam videlicet humanitatem assum-

D psi,cadentem vt fulgur quod de cælo cadit. Quidam autem Cælum intelligunt hoc loco aerem in quo versari gaudet sa
Psal.8. tanas. Nam & aer cælum dicitur: Volucres inquit cæli. Vsus est autem fulguris exemplo, ostendens vehementiam ac ve locitatem casus illius.

Ecce do uobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones. Serpētes ac scorpiones intelligibiles, qui animas mordent ac deuorant. Ita autem dæmones appellauit, non solum propter insidias, veneni iaculationem ac infectionem, sed & propter debilitatem ac ignauiam. Verùm quòd de dæmonibus loquatur, manifestat id quod subditur.

Et super omnem uirtutem inimici. Videlicet intelligibilis
E draconis. Quum ergo vidisset eos gaudentes de subiectione dæmoniorum, dat quidem continuam aduersus illa potestatem, quam prius ad tempus acceperant quum mitteren tur: sed adhortatur ne de hac gaudeant, quia non ex certamine eis prouenit, sed ex dono, propter eos qui adiuuandi erant. Potest autem virtus inimici dici, non solum ipsi dæmones, sed & multiformes eorum tentationes. Quidam verò & feras quæ homines perdunt, virtutem illius dicunt, ꝙ etiam his aduersus nos vtatur.

Et nihil uobis nocebit. Nec dæmon, nec tentatio, nec fera venenata.

Veruntamen in hoc nolite gaudere, quòd spiritus subiiciũtur uobis. Non enim vestrum est opus, sed mea gratia. In hoc er
F go ne gaudeatis, ne tanquam de egregio facinore gaudentes, in elationem eleuemini.

Gaudete autem quia nomina uestra scripta sunt in cælis. Quia propter fidē vestrā in ciues cōscripti estis in æterna ciuita-
Psal.138. te: nō atramēto, sed memoria: neq; vt homines scribunt, sed sicut deus scribere nouit. Dicit enī de iustis Dauid, Et in libro tuo omnes scribētur. Siquidē subiicere dæmonia, propter aliorū vtilitatē vobis datū est: quòd autē nomina vestra scripta sunt in cęlis, propter salutē vestrā: ideo furtiuū quidem illud gaudiū tumorē causare nouit, hoc verò gratiarū actionem potius: & illud quidem cauēdum tanquam superfluum, hoc autem proponendum est tanquam necessarium.

In illa hora exultauit in spiritu Iesus. Animo exultauit tanq̄ homo propter eorū salutem, qui à discipulis iuuandi erant.

Et dixit: Cōfiteor tibi pater domine cœli & terræ, quòd abscon- A *deris hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelaris ea paruulis. Vtique pater, quia sic beneplacitum fuit coram te.* Hæc quoque dixit de duodecim discipulis vigesimo capite euangelij secundum Matthæum: & ibi quære expositionem.

Et conuersus ad discipulos dixit, Omnia mihi tradita sunt à patre meo: & nemo scit quis sit filius nisi pater, & quis sit pater, nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. In eo loco etiam hæc diligenter explanata sunt.

Et conuersus ad discipulos seorsim dixit: Beati oculi qui uident quæ uidetis. Dico enim uobis, quòd multi prophetæ & reges uoluerunt uidere quæ uos uidetis, & non uiderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. Hæc quoque dixit vigesimoquarto iu- Mat.13.
xta Matthæum capite, & in eo lege ipsorum interpretatio- B
nem, vbi dicitur, Vestri autem beati oculi. Hac autem auiditate captus est Dauid propheta simul & rex: ideo etiam di Psal.84.
xit, Ostende nobis domine misericordiam tuam: saluatoris videlicet incarnationem appellans misericordiā, vtpote propter hominū misericordiam factā. Verùm obserua ꝙ ad discipulos saluator conuertitur, & ipsis seorsim loquitur, ab iis qui discipuli non sunt, auersus. Ideo & nos quoque si discipuli eius fuerimus, per obedientiam mandatorum ipsius, & animæ simul & corporis habuerimus oculos rectè intuētes, aures que rectè audientes, ad nos etiam omnino conuertetur, & mysteriis à vulgo absconditis dignabitur.

CAPVT XXXV. DE TENTANTE LEGISPERITO. C

T *ecce legisperitus quidā surrexit tentās cū, & dicēs: Magister quid faciēdo, uitā æternā possidebo?*
E Illaqueare putabat Christum, si quippiam legi contrarium vllo pacto doceret. Dicit ergo: Quid faciendo vitam æternam possidebo, quā populo annuntias? Cognita autem illius versutia saluator, ad legem ipsum remittit: simul quidem conatū illius repellens, simul etiam arguens illum, quòd sese pro virtutis cultore gereret quum nō esset, veluti finis indicabit parabolæ.

Ipse uerò dixit ad eum: In lege quod scriptum est? Maius præceptum †. †

† *Ex hoc autoris scholio uidetur iuxta mentem eius legendum in* †

D litera. *Quod, ut pro substantiuo habeat, præceptū, quod facilè subauditur. Nam Græci eadem dictione τί, efferunt Quid & Quod.*

Quomodo legis? Maiora legis præcepta: de maioribus nanque ipsum interrogauit.

At ille respondens ait, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua, & ex tota mente tua: ac proximum tuum sicut teipsum. Dixit autem ei: Rectè respondisti. Rectè illum respondisse dixit: vt qui duo recitauerit præcepta quę ad se inuicem cōnectuntur, sicut quinquagesimoquarto iuxta Matthæum capite manifestatum est. Alius autem erat hic legisperitus ab eo, de quo à Matthæo & Marco facta est mentio.

E *Hoc fac & viues.* Hoc quod nunc recitasti, hoc inquam fac & viues vita æterna, qua viuunt iusti, qui hæc præcepta seruauerunt. Docuit siquidem prædicto capite euangelij secundum Matthæum, quòd in his duobus præceptis vniuersa lex & prophetę pendent: quorum enarrationem perfectè inuenies quinto iuxta Matthæum capite, vbi dicitur. Ita enim est lex & prophetæ.

Matth. 22

Matth. 5.

At ille volēs iustificare seipsum, dixit ad Iesum: Et quis est meus proximus? Conatu suo frustratus, effudit quem apud se occultabat tumorem. Putabat enim se cunctis esse præstantiorem: Nam lex proximum † nominauit eum, qui alterius egeret auxilio: ipse verò illum dici opinabatur, qui virtute

F æqualis esset: ideo etiam volens seipsum iustificare siue aliis præponere interrogat: Quis mihi est æqualis? Deinde Christus per parabolam demonstrat illum esse proximum, qui alterius indiget auxilio.

† *Proximus dicitur omnis homo, quòd omnes inter nos propinquissimus secundum naturæ communicationem.*

Suscipiens autem Iesus dixit. Suscipiens: hoc est excipiens sermonem.

CAPVT XXXVI. DE EO QVI INCIDERAT IN LATRONES.

Omo quidam descendebat ab Ierusalem in Iericho. Parabola hæc etsi efficta sit, vt ostēdat quis sit

H proximus: paucis tamēverbis ostēdit humanā & benignā saluatoris nostri gubernationem. Hominē siquidē intelligimus Adā, & qui ab

Adam descenderunt vniuersos: descēsum autē ab Ierusalem A in Iericho, viā à virtute ad vitium, & ab obedientia ad inobedientiam, & à sublimi vitæ institutо ad terrenam conuersationē: est enim Ierusalem sublimis, Iericho verò humilis.

Et incidit in latrones. Id est dæmones qui in via residebāt.

Qui etiam exuerunt eum. Vestimentis virtutis, timore dei, quo in modum vestis circundatus erat.

Et vulneribus inflictis abierunt. Animæ plagis, vulneribus peccatorum.

Relinquentes semimortuum. Ex dimidio factū mortalē: iuxta animam enim māsit immortalis, corpore verò mortuus est. Quod autem dicitur, Abierunt, & Relinquentes, nō est de hoc curiosè scrutandum propter normam parabolæ.

Casu autem sacerdos quidam via illa descendebat. Sacerdos, B hoc est, lex data per Mosen, vtpote de sacrificiis disputans.

Visóque illo præteriit. Pertransiit illum, quum ita malè affectus esset.

Similiter Leuites quum iret iuxta locum, uenissétque ac uidisset, præteriit. Per leuitem hoc loco accipiendus est sermo prophetarum, vtpote dei iussionibus subministrans.

Samaritanus verò quidam iter faciens uenit ad eum: & uiso eo, misericordia motus est. Samaritanus intelligitur nunc Christus, vtpote ab incredulis Iudæis Samaritanus appellatus. Vel etiam non Iudæorum tantum, sed & cunctarum gentiū naturam per carnis assumptionem amplectens. Samaritani enim sunt quædam natio gentium.

Et accedens obligauit uulnera eius. Vinculo doctrinæ. C

Infundens oleum & uinum. Lenitatem ac mordacitatem. Doctrina enim eius alibi quidem mansuetè procedit & exhilarat: interdum verò perstringit ac mordet: & ita pulchrè temperata est, ac vndique iuuat.

Et imponens illum in iumentum suum. In proprium corpus quod occidendum erat † : hoc est, portans infirmitates eius per assumptam humanitatem.

† *Nam θῆλυς, pro quo hic habemus iumentum, dicitur ἀπὸ τοῦ θηλύνεσθαι, id est, occidi, quia pecus siue iumentum mactationi nascitur: uel mactari & immolari solet.* †

Duxit in diuersorium. Diuersorium est ecclesia, quæ omne genus hominum recipit.

D *Et curam illius egit.* Rationem eius habuit,& de eo prouidit.

Ac postero die egressus. Post aliquod tempus mortuus & de mundo egressus.

Depromptos duos denarios dedit hospiti, & ait illi: Curam illius habe. Donec viuebat,ipse curam habebat infirmorum: vbi verò mortuus est ac resurrexit,& ad peregrinandum in cælum diuertit, hanc curam Apostolis commisit:hospes enim est, quisquis ecclesiæ præest, puta omnis episcopus, vel quisquis apostolorum successor est. Duo verò denarij
Mat.13. sunt nouum ac vetus testamentum, quæ infirmis medicinam suppeditant. Dixit enim vigesimoquarto capite euangelij secundum Matthæum. Omnis scriba edoctus ad re-
E gnum cælorum similis est homini patrifamilias, qui depromit de thesauro suo noua & vetera. Vel, duo denarij, duæ sunt interpretationes scripturæ euangelicæ, aut etiam omnis diuinæ:illa videlicet quæ iuxta historiam est,& quæ iuxta anagogen.

Et quodcunque præterea insumpseris, ego quum rediero persoluam tibi. Si etiam de tuo quippiam insumpseris, quod in eius cedat vtilitatem. Nam de suo quoque præceptores apponunt, dilatantes diuinorum sermonum interpretationes. A duobus siquidem testamentis sumunt quidem argumentum:propriis autem sermonibus abundantiorem curam exhibent laborantibus. Reuersio verò CHRISTI, secun-
F dus est aduentus eius, in quo persoluet omnibus retributiones.

Quis ergo horum trium proximus tibi fuisse uidetur illi qui incidit in latrones? At ille dixit, Qui fecit misericordiam cum illo. Cum illo,hoc est,in illum.

Dixit ergo ei Iesus, Vade & tu fac similiter. Curam eius habe qui auxilio indiget. Qui enim hoc non facit,non diligit proximum suum, sicut seipsum: qui verò proximum non diligit tanquam seipsum, neque deum diligit ex toto corde suo,& ex tota anima sua,& ex tota fortitudine sua,& ex tota mente sua, quæ dilectionis vehementiam ac intensionem manifestant.

CAPVT XXXVII. DE MARTHA ET MARIA. A

Factum est autē dum irent, ut ipse intraret in quoddam castellum: mulier autem quædam nomine Mar
F *tha excepit illum in domum suam: & huic erat soror nomine Maria, quæ etiam assidens ad pedes Iesu audiebat sermones illius.* Castellum hoc Bethania erat: hanc enim Ioannes castellum dixit Mariæ & Marthæ. Ioan.11.

Martha verò distrahebatur circa frequens ministerium. Præparans quæ necessaria erant ad conuiuium & obsequium eius ac discipulorum ipsius.

Quæ adstitit, & ait: Domine, non est tibi curæ quòd soror B *mea reliquit me ut sola ministrem? Dic ergo illi ut me adiuuet.* Tanquam præceptor curam illi committe, vt vnà mecum ministerio manum admoueat.

Respondens autem dixit illi Iesus, Martha Martha, solicita es, & tumultuaris circa multa. Tumultus hoc loco distractio est & turbatio. Circa multa verò,puta quæ ad conuiuium & obsequium necessaria sunt,vt dictum est.

Atqui unum est necessarium. Videlicet meorum auscultatio sermonum. Neque enim vt epuler veni,sed vt vos doceam.

Maria verò bonā partē elegit, quæ non auferetur ab ea. Duæ partes conuersationis laudabiles sunt, nempe practica siue operatiua,& theorica siue contēplatiua:has duæ sorores istæ elegerāt:Martha quidem operatiuam,ministrādo circa cor- C porale domini obsequium:Maria verò cōtemplatiuam,audiēdo sermones illius. Et quia bipartitus erat Christus: illa quidem refocillabat partem eius visibilem,hęc autem colebat partem eius inuisibilem:ipse verò illius quidē prōptitudinem non vituperauit, huius autem electionem laudauit. Siquidem illius opus vtile certè admodum erat, huius tamen sublimius. Tu ergo quam volueris imitare,aut curam habe corporis domini,dico sanè pauperū. Nā quatenus,in- Mat.25. quit, vni de his minimis feciſtis,& mihi feciſtis. Aut occupare circa auscultationem sermonum ipsius, circa contēplationem dogmatum illius. Aut etiam vtrūq; exerce cōgruis temporibus. Bonam verò partem dixit, non q altera mala sit:sed bonam hic appellauit eā quæ melior est. Potest enim

D fieri, vt duorum bonorum vnum altero melius sit. Bonum siquidem est hospitalem esse, verùm melius est deo assidere: illud enim corporale est, hoc autem spirituale.

CAPVT XXXVIII. DE ORATIONE.

Cap.11. Accidit autem quum esset in quodam loco orans, ut cessauit, dixit quidam ex discipulis eius ad eũ: Domine, doce nos orare, sicut & Ioannes docuit discipulos suos. Discipulus hic erat ex septuaginta. Nam duodecim docuerat quinto capite euangelij iuxta Matthæum. Quum videret enim præceptorem nouum vitæ institutum & exercere & admonere: nouam quoque orationem quæsiuit, vitę studio conuenientem. At ille quam ipsos duodecim docuerat, hanc etiam nunc exponit.

Mat.6.

E

Ait autem illis: Quum oraueritis, dicite: Pater noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat uoluntas tua, sicut in cælo, sic & in terra, panem nostrum quotidianum da nobis quotidie, & remitte nobis peccata nostra, siquidem ipsi remittimus omni debenti nobis, & ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Horum omnium ad verbum data est interpretatio prædicto quinto capite. Quod si dictiones quædam hic permutantur, eandem tamen & istæ seruãt significationem, & in similem conueniunt interpretationẽ. Postquam autem orare docuit, vult ostendere, q̃ orationis

F perseuerantia tribuit id, quod quis expetit: & parabola vsus est, quæ hoc demonstret, quæ etiam accuratius formata est, vt persuadibilior reddatur.

de amico Et dixit eis, Quis uestrum habebit amicum? & ibit ad illum media nocte, dicétque illi: Amice, da mihi mutuo tres panes, quoniam amicus meus uenit de uia ad me, nec habeo quod apponam illi. Et ille intus respondens dicat, Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere & dare tibi. Dicunt quidam per amicum anagogicè deum intelligi hominum amatorem. Vadit autem ad ipsum media nocte, & petit tres panes, qui conuenienti tempore petit triplicem diuinum sermonem, patris videlicet & filij ac spiritus sancti, vt apponat amico qui ad se venit de instabili

ac cõculcata via, & huiusmodi indiget cibo. Cæterum deus A intus, siue inuisibiliter respondet, Noli mihi molestus esse, iam ostium diuini sermonis clausum est, nõdum tempus est huiusmodi gratiæ: & cætera etiam quæ in parabola sequuntur conati sunt quidam huc reducere, nec potuerunt suo aptare proposito: idcirco horum anagogen tanquam minus conuenientem præterij, videns q̃ ad emphasim composita sint, vt rationabilis videatur repulsio. Pater nanq; qui cum filiis suis dormit, rationabiliter recusat intempestiuè surgere, ne illos expergefaciat. Apparet autẽ mihi tota hæc proposita parabola nihil aliud demonstrare, nisi petitionem esse maximè necessariam, & repulsionem esse iustissimam: vt videatur propter perseuerantiam exauditus esse is qui petit, & persuadibilis fiat admonitio. B

Dico uobis: etsi non daturus sit illi surgens, eo quòd amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit ei quãtum illi opus fuerit. Hoc est, cuius gratia hæc parabola facta est. Improbitatem tamen siue impudentiam vocat assiduitatem ac perseuerantiam petitionis.

Et ego uobis dico, Petite, & dabitur uobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur uobis. Omnis enim qui petit, accipit: & q̃ quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. Hæc similiter ipsis quoq; duodecim præcepit, quemadmodum scripsit Matthæus quinto capite: & ibi quære enarrationem optimè traditam. Mat.7.

Quis autem uestrum pater, à quo si petierit filius panem, num lapidem dabit illi? aut si piscem, num pro pisce serpentem dabit ei? aut si petierit ouum, num porriget illi scorpium? Ibi etiam de his consequenter inuenies. C

Si ergo uos quum sitis mali, nostis bona dona dare filiis uestris, quantò magis pater qui de cælo est, dabit spiritum bonum poscentibus se? Similiter & de his. Malos verò eos dixit, nõ solum propter causam ibi dictam, sed etiam propter humanam naturam, quæ malitiæ capax creata est.

CAPVT XXXIX. DE EIECTO DAEMONIO MVTO.

E Erat eiiciẽs dæmoniũ, & illud erat mutũ. Nec ipsũ loquebatur vel audiebat, nec hominẽ sinebat loqui vel audire: non ex natura, sed ex

Mat.9. malitia. Huius autem apud Matthæum facta est mentio
D decimooctauo capite, in quo de ipso manifestè disputatum est.

Factum est autem ut egresso dæmonio loqueretur mutus, & admiratæ sunt turbæ. Ibi etiam de his dictum est.

Quidam uerò ex ipsis dixerũt: Per Beelzebul principem dæmoniorum eiicit dæmonia. Similiter & de his. Pharisæi autem hoc dixerunt, veluti scripsit Matthæus.

Alij autem tentantes signum ab eo petebant de cælo. Non nunc tantum, sed frequenter hoc fecerunt, sicut aliis Matthæi capitibus significatum est. Quære autem potissimum trigesimoprimo capite euãgelij eius vbi dicitur iu-
Mat.16. xta finem: Quúmque accessissent pharisæi & Sadducæi ten-
E tantes rogabant eum, vt signum aliquod de cælo demonstraret sibi: & lege eius enarrationem, ac disces causas fraudulenti eorum conatus.

At ipse sciens cogitationes eorum. Cogitationes, tum suspitionis, quòd in Beelzebul eiiceret dæmonia, nam hoc apud se dicebant, timentes turbam, tum conatus quo signum petebant. Et nunc quidem de vno respondet, post pauca verò de reliquo. Quære autem vigesimo secundo capite euange-
Mat.12. lij secundum Matthæum interpretationem quoque illius quod dicitur: Iesus autem sciens cogitationes eorum. Frequenter autem à nobis dictum est, quòd euangelistæ interdum quidem temporis aut ordinis eorum quę dicta aut fa-
F cta sunt curam habent, quandoque verò id tantum studeant, vt rem quæ gesta est enarrent.

Dixit illis, Omne regnum aduersus seipsum diuisum desolatur., & domus aduersus domum cadit. Domus aduersus domum, videlicet diuisa. Prædicto vigesimosecundo capite etiam de his consequenti ordine data est interpretatio.

Quòd si satanas quoque aduersus se diuisus est, quomodo stabit regnum eius? Similiter & de hoc.

Quia dicitis per Beelzebul eiicere me dæmonia. Manifestat etiam eis, quid apud se dicentes suspicabantur.

Si autem ego per Beelzebul eiicio dæmonia, profectò peruenit in uos regnum dei. De hoc quoque apertissimè ac diligentissimè ibidem inuenies.

Quum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet

possidet: at ubi fortior eo superueniens uicerit eũ, uniuersa eius ar
A *ma aufert in quibus confidebat, & spolia eius distribuit.* Pari modo & de his caput illud differit: & ex his quæ ibi dicta sunt, etiam hæc facilius cognosci poterunt.

Qui non est mecum aduersũ me est: & qui nõ colligit mecum dispergit. Præterea & de his.

Quũ immundus spiritus exierit ab homine ambulat per loca arẽtia quærens requiem, & non inueniens dicit: Reuertar in domũ meam unde exiui. Et quum uenerit, inuenit eam scopis mũdatã atque ornatam. Hęc Matthæus quoque scripsit vigesimotertio capite, & in eo declarata sunt.

Tunc uadit & assumit septem alios spiritus nocẽtiores ipso: &
B *ingressi habitant ibi, fiúntque extrema hominis illius peiora primis.* Similiter & hæc.

CAPVT XL. DE MVLIERE QVAE DE TVRBA VOCEM EXTVLIT.

Factum est autem quũ hæc diceret, extollens uocẽ quædam mulier de turba dixit illi, Beatus uenter qui te portauit, & ubera quæ suxisti. Elata siue eleuata voce. Quum enim vehementẽ in eam impressionem sermones illius fecissent, magna & exaltata voce eam beatificauit quæ illum pepererat vtpote quę talis filij mater fieri di
C gna fuerat.

At ille dixit, Quinimo, beati qui sermonem dei audiunt, illúmq; custodiunt. Quinimo, hoc est verè dico vobis. Quære autem vigesimotertio iuxta matthæũ capite vbi dicitur, Quicunque enim fecerit voluntatẽ patris mei qui in cœlis est, ipse & meus frater & soror & mater est: ac lege totam dicti illius enarrraionẽ. Custodia verò sermonis dei, eius est adimpletio.

CAPVT XLI. DE HIS QVI SIGNVM PETEBANT

Vrbis autem condensantibus se, cœpit dicere: Generatio hæc praua est, signum quærit. Nunc etiam de re-
T reliqua eorũ cogitatione respondet. Prauã autem

Dnominauit generationem pharisæorum,ac sadducæorũ tam quam tentantem ipsum.De hac autem dictum est vigesimo tertio cap.euangelij secundum Matthæum.

Et *signum nõ dabitur ei,nisi signum Ionæ prophetæ.* Ibi etiã hæc manifestè declarata sunt.

Sicut enim fuit Ionas signũ Niniuitis,ita erit & filius hominis generationi isti. Quemadmodũ ille fuit signũ apud Niniuitas,hoc est res nunquam audita,quod supernaturaliter è vẽtre ceti tertio die liberaretur.ita hic erit signum apud generationem infidelium Iudęorũ,siue res inaudita,quod supernaturaliter è vẽtre terrę tertio die surrexerit.Sed Niniuitę sanè crediderũt auditæ nouitati,ac obedierunt his quę Ionas prędicauit:hi verò nec crediderũt nec obedierũt,ideo quoq; illi cõdẽnabũt istos,sicuti paulò post manifestabitur.

E *Regina Austri surget in iudicio cũ uiris generationis huius, & condemnabit illos:quia uenit à finibus terræ ad audiendum sapientiam Solomonis:& ecce plusquam Solomon hoc in loco.* Hæc & Matthæus prædicto loco proposuit: & ibi quære horum enarrationem.

Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam, quia ad pœnitentiam adducti sunt prædicatione Ionæ:& ecce plus quàm Ionas hoc in loco. In illo capite etiam hæc scripsit Matthæus antequam de regina Austri: lege ergo ibi horum quoque interpretationem rationabiliter enarratam.

De lucerna

Nemo postquam lucernam accendit in abscondito ponit illam, F *aut subter modium,sed super candelabrum,ut qui ingrediuntur lumen uideant.* Dictum est de his quinto capite euangelij iuxta Matthæum,vbi dicitur. Nõ potest ciuitas abscondi supra montẽ posita. Ex iis enim quæ ibi dicta sunt,etiam hæc plenissimè tibi nota fient. Absconditum autem dicit occultum domicilium.

Matth.5.

Lucerna corporis est oculus:quum igitur oculus tuus fuerit simplex,totum quoque corpus tuum lucidum erit:quòd si malus fuerit, & *corpus tuum tenebrosum erit.* Hanc etiam considerationẽ scripsit Matthęus quinto capite,& ibi quære interpretationem diligenter expositam.

Matt.5.

Vide ergo ne lumẽ quod in te est tenebræ sint. Obserua ne mẽs, animæ tuę fenestra,affectionibus,obtenebretur.

Si ergo corpus tuum totum lucidũ fuerit,non habens ullam partem tenebrosam,erit lucidum totũ,sicut quando lucerna fulgore illuminat te. Ab exemplo eius quod circa corpus accidit,facit vt de anima intelligamus,cuius illi maior cura est, Sicut enim in corpore,ita & in anima:si hæc tota lucida fuerit,non habens quicquam affectione tenebrosum,neque rationale, neque irascibile,neque concupiscibile, erit lucida tota,sicut quando lucerna fulgore suo illuminat te, hoc est splendissima ac lucidissima. A

CAPVT XLII. DE PHARISAEO QVI DOMINVM INVITAVIT

ET *quum loquutus esset, rogabat eum quidã pharisæus,ut prandaret apud se.* Quum loquutus esset quæ iam dicta sunt .ἠρώτα,hoc est deprecabatur,sicut frequẽter diximus, aut inuitabat. Hoc autem faciebat ostendens se præstantiorem esse cæteris pharisæis, & ab illorum inuidia liberum.Christus verò paret,cupiens mensa vti ad conuiuatoris admonitionem. B

Ingressus autem accubuit. Pharisæus verò admirabatur quũ uidisset quòd ante prandium non lauisset. Quemadmodũ moris erat,non tantũ Pharisæis,sed & Iudæis omnibus. Ait enim Marcus in fine decimiseptimi capitis, quòd pharisæi & omnes Iudæi nisi crebrò lauerint,non capiunt cibum,obseruantes mordicus, traditionem seniorũ: & à foro reuertẽtes nisi lauerint,nõ comedunt. Etenim deus nusquam huiusmodi lotionem eis præcepit, sed seniores illis tradiderunt cũ cæteris nationibus cõmunem: idque faciunt putantes se abluere omnem maculam,quæ ipsis in foro adhæsit. Mar.6. C

De poculi mũdatione.

Et ait dominus ad illum,Nunc uos pharisæi exteriora poculi catinique mundatis,quod autem intus est uestri,plenum est rapina & malitia. Offerẽte se rationabili occasione arguit omnes pharisæos inter capiendum cibum,tanquã eos qui se superiores arbitrarentur cæteris Iudæis, quanquã etiam ipsi insipiẽtes essent. Hic autẽ inductis poculis & catinis, aptè sumpsit ab ipsis exemplũ:vnumquẽq; pharisæorum per hæc insinuãs. Et exteriorem quidem eius partem dicit corpus tanquã apparens: interiorem verò, animam tanquam absconditam. Obiurgat autem eos, vt qui corpora quidem mundabant,

animam verò immundam relinquebant. Prædictum enim baptisma siue lotio, corporales tantum sordes mundare potest. Hæc quoque aduersus pharisæos dixit quinquagesimo sexto capite euangelij secundum Matthæum. Matth. 23

Stulti, nõne qui fecit quod foris est, etiam id quod intus est fecit? Eiusdẽ artificis aut figuli opus sunt corpus & anima: quare ergo & hanc non mundatis? Prædicto capite manifestius dixit: Pharisæe cæce munda primùm interiorem poculi & patinæ partem, vt munda quoque fiat & pars eorum exterior: & ibi quære enarrationem.

De eleemosyna.

Veruntamen de his quæ adsunt date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis. Vbi superfluam ac vanam esse ostẽdit dictam ablutionem, deinceps procedit aduersus auaritiam, quæ his maximè dominabatur: & per eleemosinam adhortatur corpus purgare & animam, dicens: De his quę adsunt, videlicet de repositis diuitiis, date pauperib⁹ eleemosinam, & simul omnia mundabuntur, & corpus & anima. Hoc autẽ maxima dixit prouidentia, volẽs illos emergente affectione liberare. Solent nanque ingenioſi præceptores virtutem extollere ad quam exhortãtur: & præsertim quòd per eam, qui penitus in tenebris versantur, omnia perspicacissimè videant.

Sed uæ uobis pharisæis quia decimatis mentham & rutam & quoduis olus: & præteritis iudiciũ ac dilectionẽ dei. Hæc oportuit facere, & illa non omittere. Prædicto quinquagesimosexto capite euangelij secundum Matthęum de his exactè disputatum est.

De primis cathedris.

Væ uobis pharisæis, quia diligitis primas cathedras in synagogis & salutationes in foris. Quinquagesimoquinto capite euãgelij secundum Matthæum de his quoque dixit: Amãt primos accubitus in cœnis, & prima sedilia in synagogis, ac salutationes in foris: & horum lege interpretationem.

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ quia estis ut monumẽta quæ non apparent, & homines superambulantes nesciunt. Dictum est de his quinquagesimosexto capite euangelij secũdum Matthæum, vbi illud declaratum est, Væ vobis scribę & pharisæi, quia similes estis sepulchris dealbatis, &c.

CAPVT XLIII. DE DEPLORATIONE LEGISPERITORVM.

Respondens autem quidam ex legisperitis ait illi: Magister, hæc dicens etiam nos afficis contumelia. Quũ similibus ipse affectibus esset obnoxius, cognouit quòd hæc aduersus omnes diceret qui æqualiter errarent.

At ipse dixit: Et uobis legisperitis uæ: quia oneratis homines oneribus quæ portare non possunt: & ipsi uno digitorum uestrorum onera non attingitis. Quinquagesimoquinto iuxta Matthæum capite etiam de his dictum est, vbi habetur: Alligant onera grauia & importabilia & imponũt in humeros hominum: quære ergo ibi enarrationem. Vtilis est autem opportuna redargutio, quæ arrogantium detrahit vanum fastum.

Væ uobis quia ædificatis monumenta prophetarum: patres autẽ uestri occiderunt illos, profectò testamini quòd cõprobatis facta patrum uestrorum, quoniam illi quidem eos occiderunt, uos autem ædificatis monumenta eorum. Manifestius de his scripsit Matthæus quinquagesimosexto capite: & in eo lege explanationem, à qua etiam hæc tibi captu facilia erunt.

Propterea etiam dei sapientia dixit, Mitto ad eos prophetas & Apostolos, & ex illis occident ac persequentur. Sapientiam dicit suam: aut etiam seipsum vocat dei sapientiam. Prædicto enim capite ait Matthæus eũ dixisse, Ecce ego mitto ad vos prophetas & sapientes ac scribas & cætera: vbi enarrationẽ aptissimam ad singula verba inuenies. Nunc autẽ more prophetiæ vtens, prædicit quod futurum est.

Vt exquiratur sanguis omnium prophetarum, qui effusus est à constitutione mundi à generatione ista, à sanguine Abel, usque ad sanguinem Zachariæ, qui periit inter altare & ædem. Ibi etiam hæc rationabiliter declarata sunt.

Profectò dico uobis, exquiretur à generatione ista. Similiter & hæc.

Væ uobis legisperitis, quia tulistis clauem scientiæ, ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis. Prædicto. 56. capite quære vbi dicitur, Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia clauditis regnum cælorum coram hominibus, vbi manifesta ponitur enarratio.

D *Quum autem hæc ad illos diceret, cœperunt scribæ & pharisæi grauiter insistere, & ab ore interrogare eum.* Insistere, hoc est molesti esse siue irasci. Quædam verò exemplaria ἐπέχειν scribunt, id est arguere siue disputare. Quod autem sequitur ἀποστοματίζειν, significat extemporales & non consideratas responsiones dolosarum interrogationum expetere, ideoque vertimus Ab ore interrogare.

De multis insidiantes ei. In multis problematis insidiantes ei. Deinde additur & causa talis technæ seu conatus.

Quærentes uenari quippiam ex ore eius, ut accusarent eum. Putabant enim repente & de improuiso in errorem omnino illum inducere. Verùm sapientissimè dissoluebat omnia, facileque respondebat.

E

CAPVT QVADRAGESIMVM-QVARTVM DE FERMENTO Pharisæorum.

Cap.12. INter quæ quum cõuenissent innumera turbæ multitudo, adeo ut se inuicem conculcarent, cœpit dicere ad discipulos suos primùm, *Cauete uobis ipsis à fermento pharisæorum, quod est hypocrisis.* Quia etiam nunc per hypocrisim interrogabant, apparenter quidem discere quærẽtes, occultè verò insidiantes, discipulos suos omnino munit, vt caueant sibi ab hypocrisi illorum, ne imprudẽter in eam incidant. De hoc autem fermento etiam illis præcepit trigesimo secundo capite euangelij secundum Matthæum.

F Matth.16. *Nihil enim opertum est, quod non reuelabitur: nec occultũ, quod non cognoscetur.* Etiam hæc de hypocrisi dixit eorum, docens quòd arguetur in die vniuersalis iudicij. Et quia tunc omnia cognoscentur, & opera & sermones ac cogitatus, superflua nunc est & inutilis hypocrisis.

Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine audiẽtur: & quod in aurem loquuti estis in conclauibus, prædicabitur super tecta. Factus quidem est ad discipulos sermo, verùm & hic potius de illis dictus est, q̃ quæcunque apud sese cogitarẽt, vel etiã inter se mutuò clam cõmunicarent. omnia tunc à deo publicabuntur, qui cuncta cognouit. Lumen enim & tecta, publicationem nominauit. Quoniam, id est propterea, quia nihil

occultum erit. Hæ etiam decimonono iuxta Matthæum capite tractauit, quanquam secundum alium intellectum. A Matth.10.

Dico autem uobis amicis meis, ne terreamini ab his qui occidũt corpus, & post hæc non habent quid amplius faciant. Ostendã autem uobis quem timeatis: timete eum qui postquam occiderit, habet potestatem coniiciendi in gehennam, utique dico uobis, hunc timete. O immẽsitatẽ humanitatis ac dilectionis. Amicos vocat seruos, sciens quòd se ament ex toto corde, & ex tota anima & ex tota mente. Quod autem dicit, Ne terreamini ab his qui occidunt corpus & cætera, dixit etiam prædicto capite decimonono euangelij secundum Matthæum: & ibi horum quærito enarrationẽ. Variis enim opportunitatibus ac temporibus, Apostolos de eisdem frequenter admonebat: volẽs hæc animabus eorum infigi tenacius. B

Nõne quinq; passeres uenũt paruis assibus duobus? & unus ex illis nõ est in obliuione corã deo. Sed & capilli capitis uestri omnes numerati sunt, Nolite ergo timere, multis passeribꝰ pluris estis. Similiter & hęc dixit eodẽ capite. Attamẽ ibi duos paruulo asse siue assario venire dixit: hic autẽ quinque passeres paruis assibus duobus. Et verisimile est tũc aliter væniisse, nũc verò aliter. Lege ergo & eam quæ ibi posita est enarrationẽ.

Dico autem uobis, Omnis quicunque in me confessus fuerit corã hominibus, & filius hominis confitebitur in eo corã angelis dei: qui uerò negauerit me coram hominibus, negabitur coram angelis dei. Pari modo & hæc consequenter dixit eodem capite: sed ibi dixit Coram patre meo qui est in cælis: hic autem coram angelis dei, Est autem indifferens. Nam patri eius & ipsi sanctoque spiritui, tempore iudicij assistent simul & angeli. C

Et quicunque dixit uerbum contra filium hominis, remittetur ei: conuitium uerò contra spirium sanctum ingerenti, non remittetur. Quære 22. capite euangelij secũdum Matth. interpretationem illius dicti, Quicunque dixerit contra filiũ hominis, remittetur ei, omnia bene ac nullo prætermisso continentem. Matth.12.

Quũ autẽ adduxerint uos ad synagogas & magistratus ac potestates, nolite soliciti esse quomodo aut quid respõdeatis, uel quid dicatis: spiritꝰ enim sanctꝰ docebit uos in illa hora quæ oporteat dicere. Hęc etiã dixit decimonono capite euãgelij iuxta Matthęũ & in eo lege dicti illius enarrationẽ. Quũ autem tradiderint vos, nolite soliciti esse quomodo aut qd loquamini. Matth.10.

CAP. XLV. DE EO QVI VOLEBAT DIVIDERE HAEREDITATEM.

It autem ei quidam de turba: Magister, dic fratri meo ut diuidat mecum hæreditatem. Ipse verò dixit ei, Homo quis me constituit iudicem aut diuisorem super uos? Mansuetè illum, tanquam de minimis verba facientem, reiecit. Quum enim auarus esset, ac pecuniæ desiderio flagraret: quod animæ necessariũ erat, eiusque saluti vtile, petere omisit: corporale autem requisiuit, maiorẽ habens curam corporis quàm animæ. Reprehendit ergo petitionem illius Christus, respondens quòd non pecuniarum aut possessionum diuisor, sed regni cælestis tanquã hæreditatis dator aduenisset.

E

De auaritia.

Et ait ad illos, Videte & cauete uobis ab auaritia. Opportunè sumpta occasione apud discipulos protestatur: Auaritiã vocans plus habere quàm quod sufficiat aut sit necessarium.

Quia non in abundantia cuiusquam uita eius est ex his quæ possidet. Non quia homo quispiam diuitiis abundat, vita eius abundat ex tali abundantia eius. Admonet itaque ab auaritia fugiendum, quia non secundum hãc accedit vitę mensura. Deinde etiam parabolam profert, ostendentem quòd auaritia solicitudinem quidem adfert ac mœrorem: vitam verò addere non potest. Itaque auarum esse nõ solum inutile est, verumetiam nociuum.

F

CAPVT XLVI. DE DIVITE CVIVS AGER FERAX FVIT.

Dixit autem ad illos similitudinem dicẽs: Hominis cuiusdam diuitis uberes fructus prædium attulit. χώραν prædium vocat, terram, siue agrum.

Et cogitabat intra se dicens, Quid faciam, quia non habeo quò congregem fructus meos? Quum omnes fructus præ auaritia habere vellet, sed præ multitudine non posset, hæret & angitur tanquam admodum pauper, qui nimium erat locuples. Cognoscit enim quòd non nimia tantum penuria, sed nimiæ quoque diuitiæ angere solẽt: ibi quidem ob rerum necessariarũ penuriam: hic autem ob facultates superfluas, vbi rationem non habuerint quæ gubernet. Considera etiã mihi profundam insipientiam. Quum enim veteres fructus euacuare oporteret in ventres pauperum: aut etiam de his qui nuper culti erant partem erogare pauperibus, & ita locum facere etiam abundè patentem, ac deo gratias agere ob fertilitatẽ: hoc ille non cogitauit, auaritia obtenebratus, sed alium locum extruere meditatur conuenientem.

A

Et dixit: Hoc faciam: Diruam horrea mea, & maiora extruam: & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi. Imprudenti vsus consilio, considerauit quo pacto solus omnia reciperet, vt omnes vtilitate, quæ posset à fructibus prouenire, fraudaret: non perspiciens quòd non ipsi soli, verumetiam indigentibus ager suus vberes fructus attulerat: neque vt fructus lucrificaret, sed vt ipsos dispensaret, ac pauperibus diuideret. Si enim ipsi soli fertilis fuisset, certè ea tantum produxisset, quæ illi satis fuissent.

B

Et dicam animæ meæ, Anima habes multa bona reposita in annos multos, requiesce, comede, bibe, gaude. O diues habes quidem multa bona: vnde autem nosti quòd reposita sint in annos multos? ipsi enim fructus tuque cum ipsis, corruptibiles estis ac temporales: ideoque meritò stultus vocatus es.

Ait autem illi deus: Stulte, ac nocte animam tuam repetunt à te. Hæc ei dixit per conscientiam: tunc enim conscientia mortem sentiens talia differit. Et vide quomodo non in abundantia cuiusquam vita eius est ex his quæ possidet, & quomodo superflua solicitudinem quidem ipsi conciliauerunt, vitam verò addere non potuerunt.

C

De malo thesauro.

Quæ verò parasti, cui cedent? Non solum quę recondidisti tibi non cedent, tua non erunt, sed nec tibi manifestũ est cuius hæc erunt, vtrum hęredis, an peregrini: amici, an inimici: quod ipsum etiam mœrorem adauget.

Sic est qui sibi recondit, nec apud deum ditescit. Qui thesauro fidit, & in deum non habet fiduciam, qui sibi in futurum temporalia reponit, & secundum deum non ditescit: diuitiæ verò secundum deum, sunt acquisitio virtutum.

Dixit autem ad discipulos suos: Propterea dico uobis, Ne soliciti sitis animæ uestræ quid edatis, neque corpori uestro quid induamini. Anima plus est quàm esca, & corpus plus quàm indumentũ. Hæc quoque dixit quinto iuxta Matthæum capite: & in eo quære dicti illius expositionem: Propterea dico vobis ne so

Matth. 6.

D liciti ſitis animæ veſtræ quid edatis aut quid bibatis, neque corpori veſtro quid induamini &c.

De coruis *Conſiderate coruos, quia non ſeminant neque metunt, quibus penu non eſt, aut horreũ, & deus paſcit illos: quanto magis uos pluris eſtis quàm uolucres?* In illo etiam de his inuenies.

Quis autem ueſtrum ſolicitudine ſua poteſt adiicere ad ſtaturam ſuam cubitum unum? Si ergo neque quod minimũ eſt poteſtis, quid de cæteris ſoliciti eſtis? De hoc quoque ibi dictum eſt. Minimum autem vocat adiectionẽ quantitatis cubitalis ad ſtaturam.

De liliis agri. *Cõſiderate lilia quomodo creſcũt: non laborant neque nent. Dico autem uobis, neque Solomon in omni gloria ſua ueſtitus eſt ſicut unũ ex iſtis. Quòd ſi herbam quæ hodie in agro eſt, & cras in clibanum mittitur deus ſic ueſtit, quantò magis uos ô parum fidentes?* De his etiam prædicto capite diſputauimus.

E *Et uos nolite quærere quid edatis aut quid bibatis, & ne extollamini: hæc enim omnia Gentes mundi requirunt: pater autem ueſter nouit quòd his indigeatis. Veruntamen quærite regnum dei, & hæc omnia adiicientur uobis.* Præterea & de his: ibi ergo lege omnium horum enarrationem diligenter expoſitam. μετεωρίζεσθαι autem (pro quo extolli vertimus) hic mihi intelDe puſillo grege. lige à cæleſtibus diſtrahi ad terrena.

Ne timueris puſille grex. Poſtquàm à corporali ſolicitudine abduxit, iubet nõ timere indigentiã corporalis neceſſitatis: puſillum gregẽ vocans congregationẽ fideliũ, collatã ad

F magnitudinem angelicæ multitudinis. In parabola ſiquidẽ, angelos, nonagintanouẽ oues appellauit, fideles verò, vnã. Vel etiam ad magnitudinem mukitudinis infidelium. Aut propter voluntariam deiectionem huiuſmodi gregis. Deinde cauſam etiam addit, cur timere non oporteat.

Quia complacitum eſt patri ueſtro dare uobis regnum. Quòd ſi adeo magnam ac præcellentem fruitionem tribuit, dabit vtique & neceſſaria vitæque ſufficientia.

Vendite poſſeßiones ueſtras, & date eleemoſynam. Hoc præceptum ad eos qui habent dirigitur.

Facite uobiſipſis ſacculos qui nõ ueteraſcũt, theſaurũ non deficientem in cælis, quo fur nõ accedit, neque tinea corrodit. Παλαιούμενον eſt ipſe theſaurus. Non veteraſcens, idem eſt quod nõ deficiẽs: ſecunda itaque particula interpretatiua eſt primæ. Legę

præterea quinto iuxta Matthæum capite interpretationem A
eius quod dicit, Ne recõdatis vobis theſauros in terra, &c. vbi etiam de his quæ ſequuntur inuenies.

Vbi enim eſt theſaurus ueſter, ibi & cor ueſtrum erit. Conſequenter ibi etiam de his dictum eſt.

Sint lũbi ueſtri præcincti, & lucernæ accẽſæ. Cùm p̃cinctos eſſe iubet, practicã ſiue operatiuã proponit virtutem: quum verò lucernas accẽdi præcipit, contẽplatiuam. Solent enim qui aliquid operantur, lũbos habere præcinctos: & qui caſti, modeſti, ac ſobrij degunt, lucernas incendere: illi quidẽ, vt expeditè operentur: hi verò, vt in luce permaneant. Aliter quoq; per lumborum præcinctionem ad concupiſcibilis alligationem adhortatur: nam in lumbis concupiſcibile ſitum eſt: per lucernarum verò accẽſionem, ſplendorem in- B
terioris ac eloquentis ſermonis ſtatuit. Oportet enim vt hic ſemper illuminet, tum nos, tum eos qui à nobis docentur.

Et uos ſimiles hoĩbus expectãtib⁹ dominũ ſuũ, quãdo reuertatur à nuptiis. Per ſimilitudinẽ ſignificauit, vt ad occurſum ſuũ præparentur, in omnibus bene diſpoſiti, & expectãtes eum qui rurſum è cælo venturus eſt. Propter hoc enim deſcenſum ſuũ, quo, lõgo expectatus tẽpore, veniet, reuerſionem nominauit: nuptias verò, ſupernã lætitiam & exultationem.

Vt cùm uenerit & pulſauerit, confeſtim aperiant ei. Hoc eſt, vt cognoſcentes eius aduentum, prõptè & cum gaudio occurrant, nullius ſibi mali conſcij. Prẽter hæc autem nihil eſt curioſè ſcrutandum de parabola.

Beati ſerui illi, quos cùm uenerit dominus inuenerit uigilantes. C
Vigilantes item, eo q̃ in vigilantia moriantur: quum enim animæ virtus ſit vigilantia, ſimul cum ea permanet. Quidã verò ex hoc reditu & aduentu ac pulſatione intellexerunt, q̃ Chriſtus aduenit ad mortem iuſtorum: nec horum tantũ, verumetiam peccatorum: & hoc ex eo confirmant quod dixerit deus diuiti, Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te. Alij verò hunc accipiunt intellectum, vt dicant Chriſti aduentum eſſe ſermonem eius, qui tũc iuſtos accerſit ad gaudium, peccatores autem ad mœrorem.

Amen dico uobis quòd præcinget ſe, & faciet illos diſcumbere, ac tranſiens miniſtrabit illis. Præcinget ſe, iuſtitia retributionis: & faciet illos diſcumbere ad requiem ſempiternam, tãquam

D eos qui propter ipsum laborauerunt:ac ministrabit illis,distributionem dignarum retributionum.

Et si uenerit in secũda uigilia, & si in tertia uigilia uenerit, & ita inuenerit,beati sunt serui illi. Quia nocti præsens vita assimilatur propter infusam ei caliginem ac errorem à dæmonibus & affectibus: meritò in diuersas vigilias seu custodias ipsam diuidit. Veteres enim q nocte vigilabãt, in tres excubias ipsam diuidebant:quidam verò in quatuor. Et primam quidẽ dicit statum eorum,qui ad virtutẽ sunt perfectiores, secundam mediocrium, tertiam, postremorum:qui omnes si ita inuenti fuerint sicut ante dixit, videlicet parati mortis tẽpore,beati erunt,vtpote vitę beatæ pariter participes.

Hoc autem scitote,quòd si sciuisset paterfamilias qua hora fur
E *uenturus erat,uigilasset utique, & non permisisset perfodi domum*
Mat.24 *suam.* Quinquagesimooctauo etiam capite euangelij iuxta Matthæum dixit. Illud autem scitote quòd si scisset paterfamilias qua vigilia fur venturus erat, vigilasset vtiq; & cætera:lege ergo ibi enarrationem.

Et uos ergo estote parati,quia qua hora non putatis, filius hominis uenturus est. Ibi quoq; hæc dicta sunt ac declarata.

Ait autẽ ei Petrus,Domine,ad nos dicis istam parabolam,an etiã ad omnes? Dixit autẽ dominus, Quisnam est fidelis dispensator ac prudẽs,quẽ præficiet dominus familitio suo,ut det in tẽpore demensum cibum? Sciẽs Petrus quasdam parabolas electis propriè aptari discipulis,quasdam verò cõmuniter omnibus meritò de parabola interrogat, qua videlicet dixit, Sint lũbi vestri
F pręcincti & cętera. Quid ergo Christus? Requisito fideli ac prudẽti dispẽsatore,deinde ipso beato prædicato,ostẽdit q̃ de ipsis dixerit parabolam: futurum enim erat vt ipsi fidelium dispensatores fierent, dantes ipsis in tempore demensum doctrinæ cibum. Lege autem LVIII. iuxta Matthæũ capite dicti illius enarrationem, Quisnam est fidelis seruus & prudens: & ibi horum omnium inuenies explanationem.

Beatus ille seruus,quem quum uenerit dominus eius, inuenerit ita facientem. Verè dico uobis, quòd omnibus quæ possidet præficiet illum. Ibi etiam hæc patefacta sunt.

Quòd si dixerit seruus ille in corde suo: Cunctatur dominus meus uenire, & cœperit percutere seruos & ancillas, edere ac bibere & inebriari: ueniet dominus serui illius die quo non sperat,

& hora qua nescit:ac dissecabit eum,partémque eius cum infidelibus ponet. Consequenter etiam prædicto capite hæc dicta ac declarata sunt. A

Ille uerò seruus qui nouit uoluntatem domini sui, & non se præparauit,nec fecit secundum uoluntatem eius,uapulabit multis. De futuris pastoribus est hic sermo,exterrens eos qui omnem dei voluntatẽ nouerunt,nec se præparant,hoc est,non faciunt iuxta beneplacitum eius. Et protestatur quòd vapulabunt multis,puta plagis,id est,miserè torquebuntur,quia scientes despexerunt.

Qui uerò non nouit,fecit autem digna plagis, uapulabit paucis. Atqui ignorabat voluntatem domini: sed tamen ita quoq; vapulabit:quum enim scire potuisset,nõ sciuit: neq; tamen tãtum vt prior:ille siquidem despexit, hic verò segnis fuit: B grauior autem est segnitie contemptus. Significat autem fidelem,ignorantem ex ignauia ac ruditate dei voluntatem. Infideles enim non ex segnitie dei volũtatem ignorant,sed voluntario errore ac immutabili prauitate.

Porrò cui multum datum est,multum quæretur ab eo. Et hoc de pastoribus dictum est:his enim magna gratia intellectus diuinæ voluntatis data est, ad eorum qui pascuntur vtilitatem:ideo etiam tanquam ab his, qui multa acceperũt talenta,multum lucri ab eis quæretur. Quòd autẽ pastoribus data sit gratia,etiã Paulus dicit scribens ad Timotheum: No- 1.Tim. 4
li negligere gratiam quę in te est,quæ tibi data est cum impositione manuum presbyterij.

Et cui commendauerunt multum,plus petent ab eo. Exempla- C
ris quidem sermo: est autem & hic de eisdem:cui enim multam summam ad negotiationem commendauerunt,plus lucri ex negotiatione petent ab eo. Ita & Christus cui multũ gratię cõmendauit, plº petet ab eo. Ei enim cõcredita est nõ solum propria salus,verumetiam populi.

Ignem ueni missurus in terram. Ignem nunc dicit fidem ac sui dilectionem,demonstrans vehementiam ac ipsius efficaciam, quam decimonono capite euangelij secundum Mat- Matth.10
thæum appellauit gladium: ibi ergo quære dicti illius enarrationem,Ne putetis q̃ venerim pacem missurus in terram: non veni pacem missurus,sed gladium.

Et quid uolo si iam accẽsus est? Et quid amplius volo? Si etiã

D accensus est quid amplius in mundo expecto? Hæc autem dicens significabat ꝙ in discipulis iam accensus erat, & accensus deinceps non extingueretur, & orbem percurreret vniuersum, quodque iam ipse à præsenti vita transiret.

Sed baptismate habeo baptizari. Manifestius prædicit de morte sua. Baptismate baptisandus sum, quod est per sanguinem: baptisma, dixit sui occisionem, tanquam nostri purificationem.

Et quodammodo coarctor, donec perficiatur. Et veluti anxius sum propter tarditatem. Ostendit autem ꝙ festinaret mori pro nobis, & voluntariè seipsum traderet.

Putatis quòd pacem uenerim missurus in terram? Non, dico uobis, imò separationem. Quære veluti superius diximus, de-
E cimonono capite euangelij secundum Matthæum dicti illius enarrationem, Ne putetis ꝙ venerim pacem missurus in terram: non veni pacem missurus, sed gladium.

Erunt enim ex hoc quinque in domo una diuisi: tres aduersus duos, & duo aduersus tres. Hæc iuxta historiam narratione non egent, sed tantum secundum anagogen interpretanda sunt. Vna enim domus, anima est viri fidelis: quinque verò, sunt quinque eius potentiæ: puta mens, intelligẽtia, opinio, phantasia, & sensus: quæ ante fidei sermonem vnitæ erant: hoc est, in voluptatum amore concordes. Postquam autem ad eas sermo ille peruenit, diuisæ sunt tres rationales, mẽs, intelligẽtia, & opinio: aduersus duas irrationales, puta phãtasiam, & sensum, non concordes cum ipsis in affectione: hę
F verò irrationales contra tres prædictas rationales, non cõsonæ cum eis in immobilitate circa affectiones, donec ratio vincat irrationalitatem. Præterea & alio modo. Quum homo habeat quinque prædictas animæ potentias, & quinque sensus corporis, visum, auditum, olfactum, gustum, & tactum: domus esse potest ipse homo. Erunt autẽ in ea quinq; diuisi, videlicet tres rationales animæ potentiæ, mens, intelligentia, & opinio, aduersus reliquas duas, phantasiam & sensum: duo verò præcipui corporis sensus, visus & auditus, contra reliquos tres, olfactum, gustum, & tactum: repugnantes illis, ac subiicere contendentes.

Diuidetur pater aduersus filiũ, & filius aduersus patrem, mater aduersus filiam, & filia aduersus matrem: socrus aduersus nurum

suam, & nurus aduersus socrum suam. † Hæc prædictis non † sunt coaptanda, sed ab alio principio legenda, ac secundum A historiam interpretãda: significant enim diuisionem fideliũ ab infidelibus: & ꝙ propinquissimę generis habitudines separabũtur. Lege autem decimonono capite euangelij secũdum Matthæum dicti illius interpretationem, Veni enim vt dissidere faciam hominem aduersus patrem suum, & cætera quæ præsentibus verbis plurimùm conformis est. Iuxta anagogen vero pater esse potest mens †: filius autem eius, praua cogitatio, aduersus quam mouebit seditionem, negans ipsam tanꝙ nociuam. Mater verò, cor: filia eius, praua cupiditas, aduersus quam etiam ipsa insurget & ab ea auelletur. Socrus autem sit synagoga Iudæorum: nurus eius, ecclesia B Christianorum, vtpote nupta Christo, qui dictæ synagogæ iuxta humanitatem filius erat, nempe ab ipsa generatus.

† *Græcis enim νοῦς, id est mens, masculinum est sicut & νόημα, id est cogitatio, neutrum.* κραδία *uerò, id est, cor fœmininũ, sicut* ἐπιθυμία, *id est cupiditas uel concupiscentia.*

† *Quomodo cùm quinq; prius dixerit, nũc sex adfert, tres enĩ binarios adducit: Nõ diuidit quinariũ in senariũ qui à quinario oriatur: sed mysticũ quiddã denotat ille quinarius: senariũ uerò assumit exẽpli gratia. Quid est ergo quod per quinariũ significatur: irrecõciliabilitas, federisq; carẽtia post fidẽ, inter eos qui ante susceptã fidẽ uniti erant. Sicut in quibusdã quinq;, puta duobus hominibus, & tribus rebus, aut duabus rebus & tribus hominibus, difficilis quædã est ac impossibilis conciliatio: cùm duo homines de tribus rebus dissentiũt, aut ecõtrario tres de duab°: omnino enim ne-* C *cesse est, ut una trium duobus diuidatur hominibus, uel duæ res in tres secentur, cùm nullus eorũ diuisam sortiri uelit. Ita & in his, qui cognatione aut cõiunctione uniti erãt, dissentiẽtibus circa fidẽ ac diuisis, & implacabiliter se habentibus. Erunt, inquit, duo super tribus, id est, tãquam duo homines super tribus rebus dißidentes, & rursum tãquam tres homines super duab° rebus, Deinde ponit etiã exempla cognationum ac habitudinum eorum qui propinquißimi sunt, & sibi mutuò maximè familiares, sed diuisi acutißimo fidei gladio, quæ per prædicationem inducitur: quorum duo binarij sunt sanguine coniunctorum, tertia verò coniunctio est affinium.*

¶ *Præterea circa idẽ alio modo. Duæ habitudines aduersus tres personarum cõbinationes. & rursum tres personarum cõbinatio-*

nes aduersus duas habitudines: dupla siquidem habitudo est duorũ extremorum processus iteratus, utpote à patre ad filium, & à filio ad patrẽ, & ita in cæteris. Triplex uerò personarum cõbinatio est. pater & filius, mater & filia, socrus & nurus. Quod autẽ Græcè dicitur ἐπὶ significat contra uel aduersus, ut cõtra uel aduersus tres aut duos, ad significandam separationem uel alienationem.

Dicebat autẽ & ad turbas: Cùm uideritis nubẽ oriẽtem ab occasu statim dicitis, Imber uenit, & ita fit: & quũ austrũ flãtem, dicitis ꝙ æstus erit, & fit. Hypocritæ, faciem cæli & terræ nostis probare: hoc autem tempus quomodo non probatis? Facies cæli & terræ superficies est eius & illius. Dicit ergo, Diiudicantes apud vos præsagia, superficiem cæli & terræ nostis discernere, & ex eius obseruatione quod futurum est prædicere: hoc autẽ
E tempus mei videlicet aduẽtus, quomodo non discernitis ex obseruatione legalium librorum ac prophetalium, in quibus signa & præsagia posita sunt, quibus ipsum facilè digno scitur ab his qui aduertunt. Est autem hic sermo ad scribas, quanquam simpliciter ad turbas dictus sit.

Cur autem à uobisipsis non iudicatis quod iustum est? Ad aliũ transiuit sermonem, & exemplo notissimo admonet à satana liberari siue ab opèribus eius, dicens, Quare & à vobisipsis non diiudicatis quod honestum est, quum facile sit ad diiudicandum?

Quum enim uadis cum aduersario tuo ad magistratum, in uia da operam ut libereris ab illo. Da operam: siue adferas laborem, diligentiam, certamen, vt ab illo libereris. Per aduer-
F sarium autem satanam indicat communem inimicum. Per magistratum verò, deum tanquam omnium dominum, ad quem abducimur cũ inimico, de malis operibus nostris causam dicturi. Viam autem, præsentem vitam instabilem intelligit, in qua cum huiusmodi aduersario nostro proficiscimur. Hæc quoque sententia alio proposito tractata est capite quinto euangelij secundum Matthæum. Mat.5.

Ne forte pertrahat te ad iudicem. Diabolus enim etsi dei inimicus est, tamen eius vltor est, prout Dauid docuit dicens, Psalm.8. Vt destruas inimicum & vltorem.

Et iudex tradat te exactori. Angelo qui carceribus præpositus est.

Et exactor coniiciat te in carcerem. In supplicium.

Dico

Dico tibi nõ exibis inde, donec extremum etiã minutum exoluas. A Donec omne id sustineas ad quod cõdemnatus eras, hoc est, nunquam inde exibis: ad hoc enim condemnantur huiusmodi vt semper puniantur. Nihil autem prohibet, vt quę dicta sunt intelligantur iuxta sensum qui datus est prædicto quinto iuxta Matthæum capite.

CAPVT. XLVII, DE GALILAEIS, ET IIS QVI IN Siloe, & cætera.

ADerant autem quidam eodem in tempore nuntiantes ei de galilæis quorum sanguinem Pilatus miscuerat cũ sacrificiis. Hi Galilæi quũ partes tuerentur Iudę Galilęi, accusati sunt tãquam qui à Cæsare defecissent, & Galilæam seditione aduersus ipsum repleuissẽt. Cap.13. B Quum ergo quodam tempore congregati essent ac sacrificarent, audiuit hoc Pilatus, & ira feruens, mittit in eos milites ipsisque iugulatis, sanguinem illorum miscuit sacrificiis ipsorum. Quæ itaque ad rem gestam spectant, ita se habent. Aderant ergo quidam Iudæi nuntiantes Christo de illis, scire cupientes vtrum tanquam peccatores vltra omnes suæ regionis galilæos hæc passi essent: ita enim ipsi existimabãt.

Et respõdens Iesus dixit eis: Putatis quòd hi Galilæi præ cunctis Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? Non, dico uobis: C *imo nisi respueritis, omnes similiter peribitis.* Quum omnes similiter essent peccatores, soli illi passi sunt, vt & ipsi darent pœnas, & cæteri deprehensi corriperentur. Nisi ergo conuertamini à mouenda seditione aduersus regem vestrum, Christum videlicet, subiiciendo vos ipsi, & à malitia ad virtutem: omnes similiter peribitis: hoc est etiam vos in sacrificiis interficiemini, in quib⁹ extollimini ac gloriamini. Et ita factum est. In festo enim paschæ, obsidione capti, à Romanis cæsi sunt.

Aut illi decẽ & octo supra quos cecidit turris in Siloe & occidit illos, putatis quòd hi debitores fuerint, super omnes homines habitãtes Ierosolymis? Nõ, dico uobis: imo nisi respueritis, omnes similiter peribitis. Etiã de his erat quæstio: an propterea casum

M

D adeo acerbum passi fuissent, quòd essent peccatores vltrà cẽ
ctos, qui Ierosolimis habitabãt: hic enim debitores appella
uit peccatores. Ostẽdit itaq; & de ipsis, ac protestatur, quòd
nisi conuertantur, omnes similiter peribunt: hoc est & ipsi
acerbũ accipient finem, sicut etiam acceperunt, à Romanis
miserè capti. Hinc ergo discamus, quod temporalis fratrũ
nostrorum exterminatio, diuinæ in omnes iræ exemplũ est,
facta ad correctionẽ nostram propter summam dei bonita
tem, nõ propter sola illorum peccata. Deinde & parabolam
adfert, qua ostendat, quòd nisi resipuerint, peribunt.

Dixit autem parabolam hanc: Ficum habebat quidã in uinea sua
plantatã, & uenit quærens fructum in ea, & non inuenit. Dixit au
tem ad uineæ cultorem: Ecce tres anni sunt ex quo uenio quærens
E *fructum in hac ficu & non inuenio, succide illã: ut quid etiã terrã*
occupat? Per ficum infrugiferam indicat synagogã Iudæo-
rum, foliis quidem lasciuientem ac virentem, verbis videli
cet legalibus ac propheticis, sed fructũ nõ ferentẽ, puta vir
tutem. Vinea autem mundus est, vtpote plantatus vt fructũ
deo proferret iucundissimũ: cultor verò vineę Christus, cu
ram scilicet gerẽs huiusmodi vineæ, ac plantator fidelium:
habere autem ficum dicitur pater: hũc namq; solum fatetur
Iudęorũ synagoga dominũ suum. Tres verò anni, tres sunt
Iudęorum gubernationes, ea videlicet qua sub iudicibus re
gebantur, ea qua sub regibus, & ea qua sub pontificibus. Ait
ergo: Succide illam, vt quid etiam terram reddit ociosam?

F *At ille respondens ait ei: Domine sine eam & hoc anno, donec fo*
diam circa illam, & mittam stercora. Precatur pro Iudæis, vt
qui ex Iudęis humanitatem assumpsit: & pro cognatis iuxta
carnẽ obsecrat, vt vel hoc anno relinquantur, videlicet tem
pore quo docebat: donec effoderet duritiem, quæ in anima
eorum erat instrumento admonitionis, & mitteret stercora
impinguantia, hoc est doctrinam quæ ad fructificationem
pinguem reddit.

Et si fecerit fructum. Defectiua oratio est: dificit enim, Be-
ne se habet res, vel bene quidem.

Si minus, in futurum succides illam, In futurum tempus, si-
gnificat autem tẽpus quo Iudęam obsederunt Romani: tũc
enim generaliter synagogam Iudęorum excidit à terra illa:
ac loco eius Christianorum ecclesiam plantauit, quæ fructũ

semper affert. Quòd si quis dicat: Non semper infrugifera A
erat synagoga Iudęorum in prædictis tribus gubernationi-
bus: quidam enim inter eos fructum attulerunt etiam tem-
pore quo docebat Christus. Dicemus quòd multorum mali
tia, paucorum occultat virtutem: & ex eo quòd in ipso abun
dat quiduis iudicatur.

CAPVT XLVIII. DE MVLIERE CONTRACTA SPIRITVM infirmitatis habente.

Docebat autem in una synagogarũ sabbathis. Et
ecce mulier erat habens spiritum infirmitatis an-
nis decem & octo. Dæmonium imbecilita- B
tis non sinens illam viuere cum salute.

Erátque contracta, nec omnino poterat caput
erigere. Intuitus autem illam Iesus uocauit eam
ad se. Misericordia motus vocauit illam.

Et ait illi: Mulier liberata es ab infirmitate tua: imposuitque illi
manus: & continuò erecta est, ac glorificabat deum. Creditura
erat mulier & grata futura. Siquidem etiam propter ipsum
venerat, & sanata gratias agit. Ideo velociter eã curauit: ver
bo quidem vt deus, manuum verò impositione tanquam ho
mo. Figurabat hęc mulier communem humanitatem, satanę
insultibus debilitatam, & ab affectibus in terram inclinatã, C
ac humi ad terrena contractam: nec omnino potẽtem ad cœ
lestia, diuina ac intelligibilia caput sursum erigere: cuius ita
miserè habentis, misertus est qui eam formauerat: & per eu-
angelium ad se vocauit ac erexit: vt viam quę in cœlum du
cit recta transiret.

Respondens autem princeps synagogæ, admodum ægrè ferens
quòd sabbatho curauerat Iesus, dixit turbæ: Sex dies sunt quibus il-
cet operari: in his ergo uenite ut curemini: & non die sabbathi.
Christo nihil dixit, veritus eximiam eius virtutem.

Respõdit ergo illi dominus: Hypocritæ unusquisque uestrũ sab
batho non soluit bouem suũ aut asinum à præsepe & ducit aquatũ?
Hãc ergo filiam Abrahæ quã alligauit satanas ecce decẽ & octo
annis, non oportuit solui à uinculo isto die sabbathi? Hypocritas
nominauit eos qui cum principe synagogæ erant: vtpote fin

D gentes se legem sabbathi honorare, sed hoc prætextu suam inuidiã defendẽtes, ac sanitatem quę sabbathis daretur prohibentes: quia sabbatho potissimum curabat, ideo ꝙ tunc concursus esset turbarum: & tunc vehementer admirationi habebatur. Aut hypochritas dixit quia fingebant se scire legem, eius autem intellectum ignorabant: si enim curam irrationalis iumenti permittebat, multò magis rationalis, quũ longè pretiosior sit homo iumento.

Quúmque hæc diceret, erubescebant omnes aduersarij eius. Propter reprehensionem cui contradicere non poterant.

Et omnis turba gaudebat super uniuersis rebus gloria plenis quæ fiebant ab eo. Tanquam ab inuidia libera, & tanquam ab ipso affecta beneficio.

E

CAPVT. XLIX. DE PARABOLIS.

De grano sinapis.

Icebat autem: Cui simile est regnum cœlorum: & cui assimilabo illud? Simile est grano sinapis quod acceptum

D *homo misit in hortum suũ: & creuit ac euasit in arborẽ magnam & uolucres cœli nidificabant in ramis eius.*

Matth.13. Hanc similitudinem vocauit Matthæus parabolam, quam tertiam ordinauit vigesimoquarto euangelij sui capite: & in ipso lege eius enarrationem.

De fermento.

Rursus dixit: Cui simile dicam regnum dei? Simile est fermento quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria, donec fermen

F *tatum est totum.* Hoc est tota farina. Hanc quoque similitudinem ille dicto capite nominãs parabolã, quarto loco collocauit, & quære etiam ibi eius interpretationem.

CAPVT L. DE EO QVI DOMINVM INTERROGABAT AN pauci essent qui salutem consequerentur.

T pertranſibat ciuitates ac uicos docens & proficiscens Ierosolyma. Dixit autem illi quidam: Domine an pauci

E *sunt qui salutem consequuntur?* τὶ πρ dixit, ponitur hoc loco pro interrogauit. Quidam autem interpretantur τὶ πρὸς τι, id est dixit, Sanè: vt sit sen

sus, Dixit: Sanè pauci sunt qui saluantur. A

Ipse uerò dixit ad eos: Cõtendite intrare per angustam portam. Ad interrogationem quidem nõ respondit, eo quòd superflua esset & insipiens. Quid enim prodest discere pauci ne sint an multi qui saluentur: solum autem dixit modum quo posset quispiam saluus fieri, & docuit quòd ad salutẽ ingredi oporteat per angustam portam: hoc enim potius necessarium erat discere. De angusta autem porta dictum est quin- Matth.7.
to iuxta Matthæum capite: & ibi quære dicti illius interpretationem: Intrare per angustam portam.

Quia multi dico uobis, quærent intrare, nec poterunt. Qui non per angustam portam, sed per latam plateam gradiũtur. Ibi autem & de platea inuenies.

Quum autem surrexerit paterfamilias, clauseritque ostium, & B
cœperitis foris stare ac pulsare, dicentes: Domine domine aperi nobis: Et respondens dicet uobis: Nescio uos unde sitis. Tunc incipietis dicere: Comedimus coram te ac bibimus, & in plateis nostris docuisti. Ponit per parabolam timorem his imminentem qui suam negligunt salutem. Effingit enim patrẽfamilias sedentem, suosque amicos recipientem, deinde surgentem ac domus suæ ostium claudentem, nec aliis ingredi permittẽtem. Ipse ergo Christus paterfamilias intelligitur: domus autem regnum cælorum. Per hoc ergo quòd sedet, & amicos recipit, significatur vsque ad mundi consummationem expectare, & eos qui digni sunt recipere: per hoc verò quod surgit & ostium claudit: finis mundi denotatur. Qui autem foris
stant, dici possunt infideles Iudæi quærentes intrare, ac di- C
centes ad deũ: Comedimus ac bibimus coram te: sacrificantes enim edebant ac bibebant in templo: & in plateis nostris docuisti, plateas appellãtes synagogas in quibꝰ deus eos docebat, per legales ac propheticos libros loquẽs, quum hi in synagogis legebantur. Possunt quoque qui foris stãt dici fideles negligentes: qui comederũt ac biberunt corã eo, pretiosum eius corpus, sanctumq; ipsius sanguinem: & in quorum ecclesiis ac congregationibus docuit per euangelium, aliasque scripturas à deo inspiratas.

Et dicet dico uobis: Non noui uos unde sitis. Quemadmodũ cognoscit cognoscentes se, ita rursum voluntariè ignorat illos, qui voluntariè ipsum ignorant: aç reprobat illos, qui se

D reprobant. Voluntariè autẽ reprobant ipsum non solum infideles Iudæi, sed fideles etiam negligentes: illi quidem voluntariè excęcati, ac voluntariè obsurdescentes ad miracula & doctrinas ipsius. hi verò ex ignauia, eius prȩcepta spernẽtes: quanquam nouerunt quòd qui ea spernit, ipsum spernit.

Discedite á me omnes qui operamini iniustitiam. Hoc est peccatũ. quicunque enim peccat, iniuria afficit, aut seipsum tantum, aut etiam alterum.

Ibi erit fletus & stridor dentium. Ibi: hoc est tunc in illo tempore erit fletus, qui consolationem non recipiet: & stridor dentium, ex intolerabili dolore prouenies.

Quum videritis Abraham & Isaac & Iacob, omnésque prophetas in regno cælorum, uos autem expelli foras. Hoc præsertim ad Iudæos dictum est qui insolescebant eo quòd de semine essent Abrahæ ac cæterorum.

Et uenient ab oriente & occidente & aquilone & austro: & accumbent in regno dei. Venient ad fidem, & vt deo sese gratos exhibeant, qui ex gentibus conuertentur à quatuor mundi partibus, ortu & occasu, septentrione ac meridie. Per aquilonem nãque septentrionalis pars significatur. per austrum verò meridies: accubitum autem dicit requiẽ ac fruitionẽ.

Et ecce sunt postremi qui erunt primi. Fideles ex gentibus: qui nunc quidem postremi videntur: vtpote qui filiũ agnouerunt. erunt autem tũc primi, propter synceram eorũ fidẽ.

Et sunt primi qui erunt postremi. Infideles Iudæi nũc quidem primi videntur, vtpote qui primi deum agnouerunt: nã filius meus (inquit) primogenitus Israel: tunc autem postremi erunt propter eorum infidelitatem. Intelligitur autẽ sermo & de fidelibus, qui in præsenti vita esse videntur postremi, erunt autem primi in futuro sæculo: & rursum econtrario.

Exod. 4.

CAPTVLI. DE HIS QVI SVADEBANT VT SECEDERET propter Herodem.

ODEM *die accesserunt quidam pharisæi dicentes ei: Exi & uade hinc, quia Herodes uult te occidere.* Audito quòd eiiciẽdi essent foras, quòdq; su-

turi essent postremi, accensi sunt ira: & simulata beneuolentia suadent illi vt exeat ac secedat: hoc quidem prætextu ne ab Herode occidatur: in veritate autem ne præsens ac miracula edens, glorificetur & attrahat turbam.

Et ait illis: Ite & dicite uulpi illi: Ecce eiicio dæmonia ac sanitates perficio hodie & cras, tertióque die consummor. Cognita eorum versutia, clementer ac scitè respõdet dicens: Ite & dicite vulpi illi: hoc est dolo morũque difficultati quæ in vobis est Quãquam enim hic sermo Herodi videtur attribui, ad ipsos tamen respicit. Hodie verò & cras, etsi enumeratorum dierum significatiua apparent, attamen temporis significant breuitatem Solemus enim quando modicum tempus indicare volumus, hodie & cras dicere. Similiter etiã quod dicit, Tertio die cõsummor, indicat se nõ multo post moriturũ. Hæc autem dixit vt iram ac inuidiam eorũ mitigaret.

Tamen oportet me hodie & cras † & perendie ambulare. Oportet me hodie & cras, siue modico tẽpore operari quæ dixi: & perendie ambulare, id est in sequenti die trãsire à vita prȩsenti, siue postmodum occidi à vobis, qui Ierosolymis principatum tenetis.

Quidam aiunt Hodie & Cras eum dicere de diebus quibus miracula ibi erat editurus, tertium uerò eum qui post hos erat futurus, in quo consummandus erat, ac iter Ierosolyma uersus inchoaturus, ut in ea morerctur.

Quia fieri nõ potest ut pereat propheta alibi quàm Ierosolymis. Ironicè hoc dixit obiurgans Ierusalem tanquam prophetarum homicidam. Est autem huiusmodi sententia sermonis: Quum me dicat prophetã, vtique occidet: impossibile enim est siue insuetum, vt propheta alibi occidatur quàm in ea.

Ierusalem Ierusalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt: Quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodum auis nidum suum sub pennas & noluistis. Hæc etiã scripsit Matthæus quinquagesimo sexto capite: & in eo lege ipsorũ expositionem. Nidum autem vocat pullorum multitudinẽ. Mat. 23.

Ecce relinquitur uobis domus uestra. Deserta videlicet, sicut addidit Matthæus: vbi etiam hoc dictum consequenter declaratum est.

Dico autem uobis: Non me uidebitis donec dicatis: Benedictus qui uenit in nomine domini. Quousque veniat tẽpus quũ hoc

D dixeritis. Horũ autem omnium in eo loco cõsequenter interpretationem inuenies.

Cap.14. Et *factum est quum introisset in domum cuiusdã principis pharisæorum sabbatho ad capiendum cibum, & ipsi obseruabant eum.* Et hic pharisæus tanquam prophetam vocauit eum ad conuiuium, opinionem venari cupiens, quòd ipsi nõ inuideret. Erant enim quidam inter pharisæos semimali, & qui cæteris erant præstantiores. Sequutus est autem & hic Christus occasionem vtilitatis pharisæi, faciens in domo eius prãdium. Cæteri verò obseruabant eum, an faceret quippiam in sabbatho quod præter legem esset.

CAPVT LII. DE HYDROPICO.

E

ET *ecce homo quidam hydropicus erat ante illũ.* Erat stans nec audẽs petere curationẽ propter sabbathum & pharisæos: solum autem apparet, vt quum ille vidisset, miseratione moueretur erga ipsum, ac hydropisi liberaret.

Et respondens Iesus ait ad legisperitos ac pharisæos. Qui etiam ibi simul erant inuitati.

Dicens: An licet sabbatho curare? At illi tacuerunt. Etiam alibi simile quid interrogati obmutuerunt: neque enim dicere poterant, quòd prohibuisset lex benefacere in sabbatho.

F *Ipse uerò apprehensum sanauit eum ac dimisit.* Apprehendit, hoc est tetigit eum.

Et respondens illis dixit: Cuius uestrum asinus aut bos in puteũ cadet, & non continuò extrahet illum in die sabbathi? Hoc enim lex permittebat. Quòd si irrationale animal à periculo extrahi non prohibebat in sabbatho, multò magis rationale, cuius commodo viuebat irrationale. O profundam sapientiam quomodo variis temporibus sabbatho tribuens sanitates, diuersis ad id vsus est responsionibus, omnibusque insolubilibus, docens quòd à corporalibus operibus iubebat lex quiescere, non à spiritualibus.

Et non poterant ad hæc respondere illi. Quum manifesta esset veritas.

CAPVT LIII. DE NON AMANDIS PRIMIS ACCVBITIBVS.

A

Icebat *autem & ad inuitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent.* Intendẽs,

D id est obiurgans aut indignans, quia primos accubitus eligebant: tunc enim eos hoc facere videbat.

Dicens ad eos. Ad vnumquemque illorum.

Quum ab aliquo inuitatus fueris ad nuptias, ne accũbas in primo loco, ne quando honoratior te sit inuitatus ab illo, & ueniens is qui te & illum inuitauit, dicat tibi: Da huic locum, & tunc incipias cum rubore postremum locum tenere. Admonet ne se honoratioribus præponant, neque ante alias sese collocent. Per parabolam autem admonitionem contexens, absque inuidia eos redarguit: nam huiusmodi sunt parabolicæ admonitiones. Per nuptias verò omne prandium omnemque cœnam significauit: inuitari enim ad nuptias honorificentius videbatur, quàm ad prandium aut cœnam vocari. B

Sed quando inuitatus fueris, uade accumbe in postremo loco, ut quũ uenerit qui te inuitauit, dicat tibi: Amice ascẽde superius. Tũc erit tibi gloria coram simul tecum discumbentibus. Dilatat sermonem ostendens & confusionem ab impudentia nasci, & gloriam à verecũdia: & vtrinque ad modestiam adhortatur. Deinde infert etiam vniuersalem sententiarum collectionẽ ad confirmationem adhortationis, dicens:

Omnis enim qui sese extollit, deiicietur: & qui sese deiicit, extolletur. Ille quidem deiicietur. Hic autem extolletur, nõ tantum apud homines rectè iudicantes, verumetiam multò magis apud deum. C

Dicebat autem & ei qui se inuitauerat: Quum prandium feceris aut cœnam, noli uocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos tuos, neq; uicinos diuites ✝ nequãdo & ipsi te uicissim inuitent, ac rependatur tibi beneficium. Sed quum feceris conuiuium, uoca pauperes, debiles, claudos, cæcos: & beatus eris, quia nõ possunt rependere tibi: repẽdetur enim tibi in resurrectione iustorum. Vide totius vtilitatis argumentum. Conuiuium fecit: postquã enim admonuit quæ ad inuitatos maximè pertinerent, admonet etiam quod expedit conuiuatori. Non dixit au-

D tem, Quum nuptias feceris, sed, Quum prãdium feceris aut cœnam. In nuptiis enim necessarium est amicos, & fratres, & cognatos, & vicinos diuites inuitare ad honorem nuptiarum. Quidam tamen per prandium & cœnam nuptias intelligi dicunt. Est autem docendi mos non tantum mala prohibere, sed vtilia quoque consulere: illa ne fiant, hæc verò vt fiant. Non autem in contumeliam amicitiæ, fraternitatis, cognationis, aliorumque similium hæc admonuit: sed vt quod melius est cognoscẽtes, id præponamus: & ne benignitatem his qui non indigent, repensionis intuitu vendamus: Deum enim potius quàm hominem curare oportet, & à deo potius retributionem quærere, quàm ab hominibus. Congruum eiã est vt spiritualis conuiuator pauperes conuocet, qui videlicet scientia indigent, debiles præcordiorum dissolutione, & qui in actiua vita claudi sunt, & qui in contemplatiua cæci: Nam qui tales non sunt, hoc conuiuio non indigent.

E

† *Siquidem qui pusillanimes sunt uocãt amicos & fratres, cognatos ac uicinos diuites, ut cito ab eis sibi repẽdatur: qui uerò magno sunt animo, longè honestius ac honorificentius operãtur, quod demonstrauit dominus per eos, qui hoc faciũt erga infirmos & indigentes ac mutilos, à quibus non est retributio, quibus deus in futura uita se daturum esse mercedem pollicitus est.*

CAPVT LIIII. DE INVITATIS AD COENAM.

F

QVumque hæc audisset quidam de simul accumbentibus, ait illi: Beatus qui prãdium sumit in regno dei: At ipse dixit ei: Homo quidam fecit cœnam magnam †, & uocauit multos. Parabolam subinfert vt ostendat, quòd nullus qui ei nõ obedierit fruetur regno dei. Hominem itaque vocauit deũ & patrem, tanquam humanum ac hominum amatorem.

Matth.22 Cœnam verò magnã ineffabilem regni dei fruitionem, quã ideo cœnam vocauit, quòd finem nesciat. Nam quinquagesimoprimo iuxta Matthæum capite prandium appellauit. Et vocauit multos, puta duodecim tribus Israel: ipsæ enim ante omnes gentes vocatæ erant, vtpote populus à deo electus.

† *Vniuersorũ creator & pater deus magnã fecit cœnã, hoc est dispensationem euãgelicam, ad quã omnes cõuenirẽt. Cœnã autẽ uocat, nõ prãdium, quia in postremis tẽporibus & ad uesperã seculi. Parauit ergo peccatorũ depositionẽ, spiritus sancti participationẽ, adoptionis splẽdorem, regnũ cælorum ac uaticinia euangeliorum.*

A

Et *misit seruum illũm suum hora cœnæ ut diceret inuitatis*: Venite, *quia iam parata sunt omnia.* Seruum patris dicit seipsum, eo ꝙ serui formã acceperit: non tamen simpliciter seruum, sed cum articulo, seruum illum, qui secundum humanitatem ad Iudæos missus est, vt eos ad prædictam fruitionem vocaret per euangelium.

Et *cœperunt omnes simul excusare.* ἀπὸ μιᾶς ab vna, puta pactione vel fœdere: hoc est in vnum & communiter, nos Simul vertimus.

B

Primus dixit ei: Villã *emi, & necesse mihi est exire ut uideã illã*: rogo te habe me excusatum. Et *alter dixit*: Iuga *boum emi quinq;, & eo ad probãdum illa, rogo te habe me excusatum.* Et *alius dixit*: Vxorem *duxi, & ideo non possum uenire.* Diuersæ excusationes nihil aliud indicant, quàm varios animi morbos & affectiones, propter quas dicta fruitione priuati sunt: Nam hic quidem ista detentus, alter autem illa, tertius verò alia, euãgelium repulerunt, per quod hanc oportebat assequi fruitionem, tanquam propositis & electionibus suis contrariũ. Et hic ἐρωτῶ non interrogo significat, sed Obsecro.

C

Et *reuersus seruus ille, renuntiauit hæc domino suo.* Hæc dixit, non ꝙ pater recusationem illorum ignoraret, sed propter parabolæ consequentiam: moris enim iis est qui ad vocandum aliquos emissi sunt, reuerti ac renuntiare de illis.

Tunc iratus paterfamilias dixit seruo suo: Exi *cito in plateas & uicos ciuitatis, & pauperes ac debiles, claudos & cæcos introduc huc.* Qui recusauerunt, erant pontifices & scribæ ac pharisæi, & quiq; honoratiores populi: hi verò qui loco illorum introducti sunt, communes & abiecti ac plæbei: qui iudicantur à prioribus pauperes ac debiles, claudi & cæci, vtpote incompositi & indocti, qui potius Christo docenti obedierunt. Vel etiam de iis qui sensibilibus huiusmodi affectionibus erant obnoxij intellige: qui ab eis liberati per fidem, introducti sunt ad dictam fruitionem.

Et *ait seruus*: Domine, *factũ est ut imperasti, & adhuc locus est.* Humanus ac benignus sermo est, suggerẽs etiã de gẽtibus.

D *Dixitq; dominus ad seruum: Exi in uias & sepes, & cõpelle intrare.* Viæ, sunt habitationes gentium, vtpote non munitæ lege ac diuina custodia seu visitatione, sicut habitatio Iudęorũ: vel tanq; à dæmonibus cõculcatæ. Similiter & sepes, tãquam peccatorum spinis stipatæ: vel tanquam circuitum igne dignum habentes. Cogi verò iussit eos qui ex Gẽtibus erant, non ꝙ violentiam inferri præceperit, sed subindicans ꝙ vehementiorem ac constantiorem adhiberi prædicationem eis oporteat, vtpote fortiter à dæmonibus detentis, & in profundis erroris tenebris dormientibus.

Vt impleatur domus mea. Vult enim omnes introduci propter immensas suæ bonitatis diuitias.

Dico enim uobis quòd nullus uirorum illorum qui uocati erant, E *gustabit cœnam meam.* Vt qui inobedientes fuerunt, ac vocationem siue prædicationem spreuerunt. Ob hunc ergo sermonem tota parabola composita est, quẽadmodum in principio eius diximus.

Ibant autem turbæ multæ cum eo. Alio videlicet tempore.

Et dixit illis: Si quis uenit ad me, & nõ odit patrẽ suũ & matrẽ, & uxorem & filios, & fratres & sorores, adhuc autẽ & animam suã, nõ potest meus esse discipulus. Sciens ipsos quidẽ se sequi velle, cùm tamen vinculis amicitiæ ad huiusmodi personas retinerẽtur, manifestè protestatur ꝙ quisquis ad se per fidẽ venit, nec prædictas odit personas, cùm ad dilectionẽ erga deum sibi fuerint impedimẽto, & ad iter ad Christum: vel ꝙ infideles sint, vel ꝙ mũdana sapiant, non potest ipsius esse di F scipulus. Siquidem qui illis obedit, Christo inobediens est: illi nãq; carnaliter eum viuere volunt, ipse verò spiritualiter eum conuersari docet. Honorandi siquidem sunt pater & mater, verùm deus prior illis in honore habendus est. Per propinquiores autem personas, omnem dilectam personam significauit. Addidit & quod maius est: Adhuc autem & animam suam, hoc est, suam quoq; ipsius voluntatem, vbi diuinæ fuerit contraria voluntati. Oportet enim verè Christi discipulum in spiritualibus certaminibus, à carnis & animæ siue voluntatis amore penitus auelli.

Et quisquis non baiulat crucem suã, & uenit post me, non potest meus esse discipulus. Quisquis nõ baiulat in memoria mortẽ suã: per crucem enim mortem significauit, quia tũc mortis

instrumentum erat crux, sicut etiam trigesimotertio iuxta A
Matthæum capite dictum est. Quisquis non baiulat sui mor Mat.16.
tificationem eam videlicet quæ est carnis suæ aduersus voluptates. Quia verò auersio vitę à voluptatibus, quodãmodo conuersio quædam est ad laboriosam conuersationem, cõsolatur & docet per exemplum, ꝙ oporteat eum qui vult eius esse discipulus præparare seipsum ad tolerantiam omnis tentationis. Scriptũ est enim: Si accesseris vt seruias domino, præpara animam tuam ad tentationem. Eccles.2.

CAPVT LV. PARABOLA DE AEDIFICATIONE TVRRIS.

Vis enim est ex uobis qui uelit turrim ædificare, quin prius sedens cõputet sumptus, an ha- B
beat quibus opus est ad perficiendũ: ne postquã posuerit fundamẽtum nec potuerit perficere, omnes qui uiderint incipiant illudere ei dicẽtes: Hic homo cœpit ædificare, nec potuit consummare? Sicut is qui turrim sensibilem cupit ædificare, debet primùm sumptus pecuniarum numerare: ita quoq; volens turrim intellectualem ædificare, puta virtutum compactionem, debet metiri primùm sufficientiam quam habet ad tentationes, vt præparatus ferat facilius quum inciderint. Deinde & alio exemplo ad tolerantiam excitat.

Aut quis rex proficiscẽs, ut cõmittat prælium aduersus alterũ regẽ, De rege.
nõnne sedẽs prius consultat an possit cũ decẽ millibus occurrere ei,
qui cũ uiginti millibus uenit cõtra se. Pari quoq; modo quem- C
admodum rex ad prælium proficiscens debet primùm consultare, ita & hic primùm consultare debet, an possit cum paucis euangelij præceptis resistere satanæ, qui cum multis dæmonibus & machinis ac affectionibus venit contra se.

Alioqui adhuc illo longè agente, legatione missa rogat ea quæ pacis sunt. Rursum ἐρωτᾷ significat precatur aut petit. Hæc autem addidit, nos adhortans vt qui non possint occurrere, pacem ineant cum satana: quónam enim modo id fieri potest, quũ ille homines enecet, ac perdat animas? Sed exẽpli consequentia vsus est, sicut etiam fecit superius: simul etiam ad confusionem eorum qui postquam facti sunt discipuli, emolliuntur. Nam & hic est modus loquendi ad generositatem

D excitant quo dicere solemus: Melius est hoc vel illud facinus non inchoare, quàm non perficere, posteaquam inchoaueris: præsertim quum hic sit sermo de eo qui verè discipulus est aut esse cupit. Qui enim non renuntiat, veluti docuit Christus non est verè discipulus: qui autem non est verè discipulus, sed nomen ferens discipuli, opera verò habẽs quæ non respondeant illius operibus, pacẽ facit cum satana, perpetrando quæ illi grata sunt.

Ita ergo omnis ex uobis qui non renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Ita: sicut superius protestatus est dicẽs: Si quis nõ facit hæc & illa, non potest meus esse discipulus

De sale. *Bona res est sal.* Salem nunc vocat aptum ad docendum
E sermonem. Scripsit autem & Marcus circa finem vigesimi-
Marci.9. septimi capitis sui euangelij, Bona res est sal: & ibi quære huius enarrationem.

Quòd si sal ipse insulsus fuerit, per quid condietur. Eodem capite etiam de hoc dictum est.

Nec; in terram neque in sterquilinium utilis est. Terram nũc dicit discipulos, vtpote impinguatos ac commodo affectos. Dicit ergo: Si sermo aptus ad docendũ prauis dogmatibus corrumpatur: neque iis qui discunt cõueniens aut vtilis est, neque iis qui docent.

Foras proiiciunt illum. Tanquam inutilem.

Qui habet aures ad audiendum audiat. Hoc frequenter de-
F claratum est.

Cap.15. *Appropinquabant autẽ ad eũ omnes publicani & peccatores ut audirẽt illũ. Et murmurabãt scribæ & pharisæi dicentes: Hic peccatores recipit & cibum capit cum illis.* Etiã decimoquarto iuxta Matthæum capite dixerunt discipulis eius: Quare cum
Mat.9. publicanis & peccatoribus cibum capit magister vester?

CAPVT LVI. PARABOLA DE CENTVM OVIBVS.

Ixit autem eis parabolam hanc, dicens: Quis ex uobis homo est qui habet centum oues, & si perdiderit unam ex illis, nónne relinquit nonagintanouem
D *in deserto, & uadit ad illam quæ periit, donec inueniat eam?* Parabolicè os illis occludit, docens quòd non

propter iustos humanitatem assumpserit, sed propter pec- A
catores. Hanc autem parabolam scripsit & Matthæus trige-
simooctauo sui euangelij capite, & ibi lege eius enarratio- Mat.18.
nem quæ pulchrè posita est.

Quumque inuenerit, imponit in humeros suos gaudens. Euidens signum dilectionis est ac prouidentiæ, quam habebat erga genus nostrum.

Et ueniẽs in domum conuocat amicos ac uicinos dicens: Congaudete mihi, quia inueni ouem meam quã perdideram. Domum eius intellige cælum, Qui habitas, inquit, in cælis. A- Psal.122.
micos autem ac vicinos dicit angelos: amicos, tanquam ea diligentes quę ille diligit: vicinos tãquam illi propinquos. Hæc autem per parabolam nunc significat, ostendens quòd in tali inuentione etiam angeli dei congaudent, vtpote & ip B
si benigni erga homines.

Dico uobis q̃ ita gaudiũ erit in cælo super uno peccatore resipiscẽte, magis quàm super nonagintanouẽ iustis, qui nõ indigent pœnitentia. Ita: Quomodo? Sicut docuit parabola. Perditur itaq; rationalis ouis, cùm à diuinis præceptis lõgè separatur: inuenitur autẽ cùm p pœnitẽtiã resipiscit, & in illis reponitur. Deinde alterã quoq; adducit parabolam, de gaudio quod de eius qui perierat inuentione exoritur.

Aut quæ mulier habẽs drachmas decẽ: & si perdiderit drachmam De dracha
unam, nónne accẽdit lucernã, & uerrit domũ, quæritq; diligẽter do ma.
nec inueniat? Et cùm inuenerit, conuocat amicas ac uicinas dicens: Congaudete mihi, quia inueni drachmam quã perdideram. Sicut prędicta facit mulier, ita fecit & filij dei humanitas, siue be C
nignitas. Perdidit enim drachmam vnam puta humanam naturam, quum affectionibus obruta esset. Accendit lucernã: hoc est, ostendit in mundo suam carnem, iuxta Gregorium Theologum splendentem non solum fulgure diuinitatis, verumetiam lumine puritatis, & illuminantem eos qui errore obtenebrati erant. Verrit domum, siue purgauit hominum habitaculum, puta mundum, quum diffusas in eo peccati tenebras abegit, iacẽtésq; affectionum sordes extulit. Et quærẽdo diligẽter, circumeundo ciuitates ac vicos, & mittendo discipulos in mũdum vniuersum, inuenit quod quærebat: & conuocauit amicas ac vicinas, puta administratorios exercitus, ad communionem huiusmodi gaudij.

D *Ita dico uobis, gaudium erit coram angelis dei super uno peccatore resipiscente.* Gaudium erit non solum super multis, sed etiã super vno. Id autem ostendit deum vehementer sitire cuiusuis peccatoris pœnitentiam. Drachmas autem nominauit ordines, vtpote dei regis characterem habentes, ac imaginem. Quidam itaque centum esse omnes ordines senserunt, ad parabolam centum ouium attendentes: quidam verò alteram decem drachmarum parabolam in patrocinium assumentes, decem hos esse dicunt: nouem quidem cælestes iuxta Dionysium Areopagitam: Thronos Cherubim, Seraphim, Dominationes, Potestates, Virtutes, Principatus, Archangelos & Angelos: decimum verò terrenum puta homines: Ego verò opinor & Centum & Decem in his parabolis non significare numerorum diuersitates, sed tantum multitudinem ordinum perfectam: est enim perfecta multitudo & centum & decem: Multitudinem autem ordinum perfectam esse dicimus: quia tot sunt quot esse oportuit. Sed quomodo dixit, Inueni drachmam quam perdideram, cùm non omne genus respuerit? Dicimus quòd quantumcunq; fuit quod inuenit, id drachma erat perdita: hoc enim meritò drachmam perditam appellauit.

De ordinibus angelorum & hominum.

E

CAPVT LVII. DE DVOBVS FILIIS QVORVM IVNIOR LVXVrioſè vixit.

F

Dixit autem: Homo quidam habebat duos filios, & ait adolescentior illorum patri: Pater da mihi portionem substantiæ quæ mihi obuenit. Aliam quoq; inducit plurimæ vtilitatis parabolam: quæ vim pœnitentiæ eorum qui peccauerunt submonstrat & diuinæ benignitatis magnitudinem: & per hanc peccatores ad pœnitentiam adhortatur: hominem quidem appellãs patrem ac deũ qui humanus est, duos autem filios eius omnem iustum, omnémque peccatorem: est enim & iustorum pater, & peccatorum, vtpote per lauacri regenerationẽ ab ipso adoptatorum, de fidelibus enim sermo est. Iuniorem verò nominauit peccatorem, † vt qui pueriliter sapit facileq; fallitur: qui etiam

† †

etiam substantiæ partẽ quæ sibi obueniebat petiuit: hoc est liberum arbitrium quod ei ex natura debebatur. Quisquis enim pueriliter sapit, liberum poscit arbitrium. † Aut obtingentem substantiæ partem dicit debitam ex baptismo gratiam. Cuiuis enim baptizato diuina datur gratia. Substantia autem siue diuitię dei, sunt charissimata, id est, dona quę diuidit fidelibus. A

† *Non quia tempore iunior, sed quia sensu indigens, mentéque inconstans.* †

† *Ac si diceret: Nolo urgeat me seruiendi necessitas: liberum est enim mihi arbitriũ: si uolo, modestius sum: si uolo cogi nequeo. Pater ergo cãdide impertiit: uult enim dominus ut sibi uoluntariè seruiatur.* †

Amos. 8.

Deinde peregrè profectus est. Quo? *Non à loco ad locum, sed mẽte discessit à deo, & deus ab illo. Propter quod etiam facta est illi fames ualida: non fames panis & aquæ, sed fames audiendi uerbi dei: quia fames bonorum uehemens est.* B

Et diuisit illis substantiam. Liberum videlicet arbitrium illis diuisit. Substantiam nãq; aut facultates filiis diuidere nihil aliud est quàm libero arbitrio illos relinquere: neminem enim cogit deus qui ipsi nolit obedire. Aut etiam diuisit eis congruentia dona prout dictũ est.

Et post dies paucos adolescentior cõtractis omnibus peregrè profectus est in regionem longinquam. Senior quidẽ apud patrem remãsit, tanquã prudens: iunior verò congregatis omnibus puta libero arbitrio, ac dei dono: vel omnibus suis volũtatibus: id est, dominus illorum constitutus, peregrè profectus est ad peccatũ, quod à deo longè separatur: lõgè enim fiunt à deo qui peccant: non loci segregatione sed virtutis. C

Ac ibi dissipauit substantiam suam. Corrupit donum quod à baptismo susceperat, puta, animæ nobilitatem, ad virtutes aptitudinem, Hæc enim & similia erant eius substantia ac diuitiæ.

Viuendo luxuriosè. Prodigaliter, intemperanter, libidinosẽ, lasciuè.

Quumque omnia cõsumpsisset. Quum abiecisset aut respuisset quæcunque habebat à deo bona.

Facta est fames ualida in regione illa. Vbi enim diuini timoris frumentum non seritur, ibi fames valida, non panis sed virtutis: vbi fertilitas omnis mali, ibi sterilitas omnis boni.

D *Et ipse cœpit egere.* Fame premi, dilapso ab eo omni bono, solaque incontinentia derelicta.

Et abiit & adhæsit uni ciuium regionis illius. Ciues regionis illius puta peccati, sunt dæmones. Distractus ergo a patre, O magnam dementiam, adhæsit inimico: & qui non sustinuerat parere deo humanissimo, seruiuit inhumanissimo dæmoni.

Atque is misit eum in uillam suam ut pasceret porcos. Ita dæmones remunerant eos qui sibi adhærent. Significat autem sermo extremam miseri seruitutem, cui indignissima præciuntur. Propterea enim dilatat Christus parabolam, & minutatim amplificat quæ calamitatis erant: vt discamus qualia patiantur ij qui à dei præceptis recedunt, & suis voluntatibus gradiuntur. Potest quoque villa dæmonis dici indigna
E conuersatio: porci verò voluptates ac lutulentæ cogitationes: quas miser pascere ac fouere iussus est.

Et cupiebat implere uentrem suum de siliquis quibus porci uescebantur. Siliquæ iuxta anagogen voluptates sunt, quibus prædictę cogitationes nutriuntur. Quemadmodum enim siliquæ ad breue spatium gustui dulcescunt, deinde vt plurimum constringunt: ita & in his quod suaue est, primum & ad tempus habent: quod autem amarum & acerbum, posterius est ac æternum.

F *Nec quisquam illi dabat.* Nullus illi dabat ad satietatem: huiusmodi enim dæmones neminem sinunt satiari voluptatibus ne citius à peccato quiescat: semper enim excitant appetitum ac defatigationem suscitant.

In se autem reuersus. Sui compos effectus: hoc est, tanquam expergiscens ab ebrietate grauique somno, & resipiscens.

De pnĩa. *Dixit: Quam multi mercenarij patris mei abundant panibus: ego uerò fame pereo.* † Mercenarios intelligimus eos qui adhuc sunt catechumeni: & nondum per baptismum adoptati *quibus* merces fidei datur, puta adoptio: panes verò, doctrinas animarum nutritiuas. Dicit ergo ab intimo cordis: O quot mercenarij patris mei non modò cibum habent animarum, sed & delitias: id enim significat Abundare: ego autem qui filius sum, fame pereo. Hæc & ea quę sequuntur parabolicè narrans saluator, veræ pœnitentiæ figuram nobis tradit.

Surgens ibo ad patrem meum. † Surgens à casu peccati. A †
† *Honestè eò reuertar unde malè exiui.* †
Dicámque illi: Pater peccaui in cœlum. † Præponens videlicet illi terram, siue bonis cœlestibus terrena. †
† *Timeo enim firmamenti aspectum, tanquam accusatoris uocẽ.* †
Et coram te. † Hoc est in te, vt qui tuam voluntatem posthabui meæ. †
† *Vereor tuæ diuinitatis lucem intueri: sordidos enim habeo corporis & animæ oculos.* †
Nec posthac dignus sum qui uocer filius tuus. Quia tali patre indignè conuersatus sum.
Fac me sicut unum de mercenariis tuis. † Ex quo primo ordine excidi, dignare me vel secundo: tantũ ne penitus abiicias me. Placabilis est sermo, & cor attingens paternum. †
† *Hoc est, ne me ab atrio tuo expellas domine: ne inuentum me rursum errãtem, inimicus tanquam captiuum abducat.* B †
Et surgens uenit ad patrem suum. Venit: hoc est, veniebat sumpta fiducia de illius misericordia: oportebat enim nõ solum bene velle, sed & quæ animo concepta sunt operari.
Quum autem longè adhuc abesset, uidit illũ pater eius O visum compatientis acutissimum. Simul vt quis resipiscere in animo cogitauit, hunc etiam simul ipse vidit: paratus semper ad eorum qui conuertuntur susceptionem, & ab exordio statim pœnitentiæ illos recipiens. Hinc ergo parabola incredibilem manifestat misericordiam, ac incomparabilem cælestis patris amorem, & quantam qualémque demonstret erga eos qui conuertuntur compassionem. C
Ac misericordia motus est. Pater enim erat: nec id tantum, sed & deus misericordiæ.
Et occurrens ruit in collũ eius, & osculatus est eum. Præ nimio gaudio, nõ expectauit vt ille veniret, sed priꝰ occurrit: neq; id vtcunq;, sed & accurrit, vt appareat amoris vehemẽtia: & ruit in collũ eius, certiorem eu reddens, quòd omne peccatum illi remisisset: & osculatus est eum, tanquã desideratum filium, qui vsque ad pœnitẽtiam sceleratus fuerat & abominabilis. O admirandam reconciliationem. Quid dicam, aut quid loquar de ineffabili dei benignitate? Nã vbi Nota.
ad immẽsum illius pelagus respicio, sermo mihi præciditur, neque quid loquar mihi reliquũ est: solum autem hoc clara

D ac libera voce clamo, quòd res magnas efficit pœnitẽtia, facilè eum flectẽs qui facilis est vt flectatur, benignum videlicet deum nostrum. Homini verò maximè cõgrua sunt prædicta, quæ eum fecisse dicit ad manifestiorem compassionis ac reconciliationis ipsius doctrinam, quum etiam in principio parabolæ hominem eum supposuerit.

At autem illi filius: Pater peccaui in cœlum & corã te, nec posthac dignus sum qui uocer filius tuus. Quę dicere cogitauerat, ea nũc toto corde dicit, vt hinc discamus, quòd oporteat etiam post reconciliationẽ toto corde fateri quòd peccauerimus, nosque ipsos condemnare.

Dixit autem pater ad seruos suos. Ad ecclesiæ sacerdotes: nam hi deo ministrant ad eorum qui conuertuntur salutem.

E

Proferte stolam primam & induite illum. Primam preciosissimam, quę est purificatio aut gratia qua custodiatur, quam perdidit à patre separatus, fidem, veritatis cognitionem: & induite illum, qui seipsum exuit.

Et date annulum in manum eius. Arrhabonem familiaritatis erga deum, aut signaculum ad operationem eius, ne ipsa insidiis appetatur.

† *Et calciamenta in pedes.* † Id est, custodiam ad iter conuersationis suæ.

Ephe. 6. †

† *Vt his calciatus in præparatione euãgelij pacis, conculcet serpentes ac scorpiones, hoc est, contrarias potestates.*

Et adductum uitulum illum saginatum mactate. Vitulus sagi-

F natus sanctum Christi corpus est: vitulus quidem, tanquam non domatus iugo ac pondere peccati: saginatus verò, tanquam virtutibus impinguatus, ac seruatus, vt pro peccatoribus immoletur.

Ac epulantes lætemur. Edere quoq; ipse dicitur ad lætitiæ communicationem.

Quia hic filius meus mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuentus est. Mortificationem quidem ac perditionem dicit eam, quæ à peccato procedit: viuificationem verò ac inuentionẽ eam quæ à pœnitentia.

De senio re filio.

Cœperúntque lætari. Hoc manifestum est.

Erat autem filius eius senior in agro. In agro virtutum, exercens ac colens illas.

Quúmque ueniens appropinquasset domui, audiuit Concentum & choros. Talis quidem, venit felicitate prouectionis: perfectione autẽ appropinquat domui dei, & audit musices cõcentum propter filij erga patrem concordiam, qua per pœnitentiam concors factus est: choros verò propter gaudium quod inibi erat: Nam in domo dei sonus est purè festa celebrantium. A

Et accersito uno de seruis, interrogauit quid hæc esset. Vno angelorum accersito. Per angelum enim reuelantur diuina mysteria. παῖδας vocat nunc seruos: nam angeli sunt serui dei.

Ipse dixit illi: Frater tuus uenit. Adest conuersus.

Et mactauit pater tuus uitulum illum saginatum, quia saluum illum recepit. Abiecto morbo per pœnitentiam.

Indignatus est autem, nec uolebat introire. Assimulat hũc pa- B rabola indignantem, nec intrare volentem: non quòd inuiderit, nullus enim mœror iustis de salute fratrum, sed vt ob oculos ponat immensam dei bonitatem. Ostendit siquidem huiusmodi indignatio, quòd tantam demõstrat erga eos qui resipiscunt gratiam & gaudium † vt cæteris inuidiam mouere posset. Hoc autem fecit & parabola operariorum mercede conductorum, quadragesimo secundo iuxta Matthæum capite: nam in illa quoque primi murmurabant.

† *Alluslo est apud Græcos inter* χάριν καὶ χαρὰν, *hoc est, gratiam & gaudium.* †

Pater ergo eius egressus rogabat illum. Vtpote filiorum amator ac prudens: & eum qui conuersus est habens in honore, & eum qui permansit rogans. C

At ille respondens dixit patri: Ecce tot annis seruio tibi, nec unquã præceptũ tuũ trãsgressus sum, & nunquã dedisti mihi hœdum, ut cum amicis meis lætarer. Non dicunt hæc aut similia sancti deo, sed cõsequenter ad indignationem assimulata est & hæc causę redditio, ob causam quam prædiximus. Solent enim inuidi de similibus conqueri. Quidam ergo per hœdũ, minimã voluptatem intelligẽtes, per amicos verò voluntates: aiunt illũ dixisse: Mihi ne minimã quidẽ voluptatẽ vnquam permisisti, vt cum voluntatibus meis lætarer. Nobis autem non est curiosè scrutandũ quis sit hœdus, aut qui sint amici: nam periculosæ sunt in talibus subtiles quæstiones ac disputationes, sicut in multis parabolis protestati sumus.

D *Sed quum filius tuus hic, qui deuorauit substantiam tuam cum meretricibus uenit, mactasti ei uitulum illum saginatum.* Etiam hæc eiusdem sunt consequẽtię, & similiter effícta sunt. Dei verò substantiam dicit dona vel gratiam veluti superius significatum est: meretrices autem, voluptatum amores.

At ille dixit ei: Fili tu semper mecum es. Nunquam à me discedendo, sed mandata mea semper implendo.

Et omnia mea tua sunt. Quum enim talis sis, omnia mea hæreditario iure possidebis: huiusmodi nãque filij in hæreditatem accipiunt regnum patris & dei. Ne ergo tristeris, nam in nullo affectus es iniuria. Et ita mansuetè illum consolatus, deinceps etiam de his respondet, quæ in fratrem eius facta sunt.

E *Lætari autem & gaudere oportuit, quoniam frater tuus hic mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuentus est.* Ostendit necessariam fuisse lætitiam & gaudium. Quis enim quum mortuum viderit reuixisse, non lætatur? & quis vbi id quod perierat inuenerit, non gaudet? Vidisti quemadmodũ & quando peregrè profectus est patienter sustinuit, & conuersum immenso excepit gaudio: nec solum substantię rationem nõ repetiit, sed & donis illum dignatus est, nec solum nõ exprobrauit, sed insuper pro eo respondit. Verè magna est domine benignitas tua, nec vllus explicare sufficiet sermo ad gratiarum actionem illius. Vtinam autem & nos qui æqualiter cum prodigo sumus peregrè profecti, ac diuitias cõsumpsimus, æqualem cum eo conuersionem demonstremus, & æ-
F quali benignitate digni habeamur.

Nota.

CAPVT LVIII. DE DISPENSATORE INIQVO.

Cap.16. Parabola ad Christianos.

DIcebat autem ad discipulos suos: *Homo quidam erat diues, qui habebat œconomum, & hic delatus est apud illũ, ut qui dissiparet bona illius.* Parabola hæc Christianis attributa est, qui non volũt omnino possessiones ac pecunias despicere: admonens illos, vt in pauperes sint benefici. Dicta est autem ad discipulos, quia & hi sunt dispensatores. Repręsentat etiam hominem diuitem, puta deũ humanum, nulloque indigentem: œconomum verò siue dispensatorem, omnem qui possidet diuitias: tales enim non sunt domini sed dispẽsatores. Dicit nãque deus: Meum est aurum, meum est argẽtum. Delatus est autem apud deum malus dispensator de mala dispensatione, vt qui dissiparet quæ dei erãt, in ea quæ non oportuit, nec superflua pauperibus distribueret. A Aggæ.2,

Et uocauit eum, dixitque illi, Quid hoc audio de te? redde rationem dispensationis tuæ. Hęc illi per diuinas dixit scripturas, quę de futuro docent iudicio, & de redditione rationis,

Neque enim posthac poteris dispensare. Morte propemodum te transferente.

Ait autem dispensator intra se: Quid faciã, quia dominus meus auferet à me dispensationem? Fodere non ualeo, mendicare erubesco. Post mortem enim nemo poterit operari: nam præsens tempus operationis est, futurum verò retributionis, & deprecari erit inutile. B

Scio quid faciam. Eruditus à scripturis.

Vt quum amotus fuero à dispensatione, recipiant me in domos suas. Hi quos scio, & quos nunc dicturus est.

Et aduocato unoquoque debitorum domini sui, dicebat primo: Quantum debes domino meo? At ille dixit, Centum batos olei. De debitoribus. *Dixitque illi, Accipe cautionem tuam, & sedens cito scribe quinquaginta. Deinde alteri dixit, Tu uerò quantum debes? Qui ait, Centum coros tritici. Dixitque ei, Accipe cautionem tuam, & scribe octoginta.* Quisnam debitor sit olei, & quis tritici, quisvé vnusquisque debitor, & quę cautio debiti, & quare prior scripsit quinquaginta, posterior verò octoginta, ac similia quæ in præsenti reperiuntur parabola, superfluum est inquirere: siquidem ad nihil aliud effícta sunt, quàm vt ostendatur, q̃ dictus dispensator, dum dispensationis tempus habuit, prudenter domini rebus ad suum commodum abusus est, & per eas in futurum suam salutem procurauit, vt hinc discant qui habent diuitias, quòd oporteat eos, quum illarum dispensatores constituti sint, dum vitæ tempus habent, prudẽter dei rebus ad suum abuti commodum: & per illas, pauperibus benefaciẽdo, in futurum salutem sibi acquirere. Batus itaque mensura erat olei, corus vero tritici mensura. C

Et laudauit dominus dispensatorem iniquum, quòd prudẽter fecisset. Quid manifestè cõsequatur, auditoribus reliquit co-

D gitandũ. Nam si dominus iniustitia affectus laudauit iniquũ dispensatorem, qui videlicet suam ipsius salutem ex iniustitia procurauerat: multò magis deus qui in nullo iniustitia afficitur, laudabit iustum siue iustitiæ dispensatorem, qui videlicet suam ipsius salutem ex iustitia dispensauerit: id enim habet iustitia, vt superflua pauperibus diuidantur.

Quia filij huius seculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua. Filios huius seculi dicit mundo adhærentes. seculum enim nunc mundum appellauit: filios autem lucis vocat eos, qui seipsos à mundo separauerunt. Et dicit illos prudentiores esse istis in hoc solo, quod de futuro illis cura est, sicut dicti dispensatoris exemplum demõstrauit. Exhortatur autem sermo eos, qui de futuro negligentes sunt.

E *Et ego dico uobis: Facite uobis amicos de iniquo mãmona.* Mãmona apud Hebræos diuitiæ dicũtur. Iniquũ autẽ dixit siue iniquitatis, quod ex iniquitate recõdatur: quę ĩ hoc est, quia superflua pauperibꝰ nõ diuidũtur. Quũ ergo inquit hactenꝰ malè dispensaueritis, & concreditas vobis iniquitatis diuitias malè expenderitis: vel tandem serò facite vobis ab ipsis amicos pauperes, ad imitationem modò dictæ parabolæ.

Vt quum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula. Vt quum per mortem hinc demigraueritis, præparẽt vobis locum ad æterna tabernacula, ipsi prius hospites ibi facti.

Qui fidelis est in minimo, & in multo fidelis est: & qui in minimo iniquus est, etiam in multo iniquus est. Qui fidelis est in

F minimo, etiam multo dignus est. Dicit autem minimum, terrenas diuitias: multum verò, cælestes.

Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis. Malè videlicet dispensando.

Quod uerum est, quis credet uobis? Veras regni dei diuitias.

Et si in alieno fideles nõ fuistis, quod uestrũ est, quis dabit uobis? Similiter & alienum nominat terrenas diuitias, quippe quę apud illũ nõ permaneãt, qui ipsas est assequutus: nostrũ autẽ cælestes: vt quæ apud illum permaneant, qui ipsas accipit.

Nullus minister potest duobus dominis seruire: aut enim unum odio habebit, & alterum diliget: aut uni adhærebit, & alterum contemnet. Mat.6. Hæc etiam dixit quinto capite euangelij secundum Matthęum: & in eo lege dicti illius enarrationem, Nemo potest duobus dominis seruire.

Non potestis deo seruire & mammonæ. Consequenter ibi & A de hoc dictum est, & data interpretatio.

Audiebant autem hæc omnia & pharisæi qui erant auari, & deridebant illum. Vilipendebant eum, ipsi viles ac detestandi.

Et ait illis, Vos estis qui iustificatis uos ipsos coram hominibus. Qui vos ipsos iustos putatis.

Deus autem nouit corda uestra. Peccatis plena & execrãda.

Quod enim hominibus excelsum est, abominandum est corã deo. Siquidem, inquit, etiam si in alio nullo deliqueritis, quàm quod coram hominibus sublimiter sapere videmini, id abominatio est coram deo, ac detestandos facit superbos.

Lex & prophetæ usque ad Ioannẽ. Lex prophetandi & prophetæ, qui videlicet de me prophetauerunt, vsque ad Ioannem prophetauerunt: Nam hoc addidit Matthæus, Posthac B autem neque lex neque prophetæ, sed quid? Mat.11.

Ab eo tempore regnum dei annuntiatur. Non obscurè prophetatur, sed palã annuntiatur: ipse enim Ioannes illud primùm annuntiauit dicens: Resipiscite, instat enim regnũ cælorum. Regnum verò dei nunc dicit fidem quę in ipsum est, vtpote arrhabonem regni cælorum siue fruitionis cælestiũ Matth.3. bonorum.

Et quilibet in illud uim facit. Omnis sapiẽs ad illud sibiipsi vim infert à mũdi amore ac infidelitate abstractus. vos autẽ quũ insipientes sitis & segnes, meritò increduli permanetis.

Facilius est autem cælum & terram præterire, quàm legis uel unum apicem cadere. Legem hoc in loco appellauit omne vetus testamentum, in quo frequenter prædictum est, quòd il- C li à dei familiaritate exciderent. Dicit ergo, Facilius cælum ac terra corrumpentur, quàm vel minima pars eorum quæ per scripturam prænuntiata sunt de casu illorum ob infidelitatem, concidat aut irritum permaneat.

Quisquis repudiat uxorem suam & alteram ducit, adulterium committit: & qui repudiatam à uiro ducit, adulterium committit. Nunc quidem non interrogatus hæc dixit, in quosdam inuehens, qui in huiusmodi rebus delinquebant: quadragesimo verò capite euangelij secundum Matthæum interrogatus à Mat.19. pharisæis vtrum licet homini diuortium facere cum vxore sua qualibet ex causa, latiorem dedit responsionem: lege ergo ibi totam eius enarrationem.

D

CAPVT LIX. DE DIVITE ET LAZARO.

HOmo quidam erat dives. Quum multa frequẽter de paupertatis amore docuerit, nũc per parabolam etiam timorem duris corde ac tenacibus diuitibus incutit: de his quæ adhuc futura sunt, tanquam de præteritis narrans: nondum enim eorum quæ in vita sunt peracta, datur retributio, quum nõdum adsit iudicium, aperte manifestans, quæ nam vltiones excipiãt diuites, qui nullo compassionis affectu mouentur: & quæ refrigeria suscipiant pauperes, qui labores tolerauerunt. Alia etiam vtilia per hanc discimus parabolam.

Tanquam Græcus sequitur dogma Græcorum.

E *Qui induebatur purpura & byſſo.* Preciosissimis ac speciosissimis vestibus corpus ornabat.

Et epulabatur quotidie splendidè. Preciosè.

Erat autem quidam mendicus nomine Lazarus. Diuitis quidem nomen non addidit, vtpote odio digni. Scriptum est enim, Nec memor sim nominum eorum per labia mea: mendici verò nomen addidit tanquam amore digni. Aiunt autẽ quidam ex traditione Hebræorum, quòd iuxta ea tempora dives ille fuerat Nineusis appellatus, & mendicus iste Lazarus: postquam autem vterq; mortuus est, formauit Christus parabolam de rebus ab illis gestis, & futuras ipsorum retributiones quasi iam factas narrauit, timorem iis qui diuiti illi adhęserant, immittẽs vt diximus, eis verò qui ad pauperẽ hũc attinebãt, consolationem: & his autem & illis vtilitatẽ.

Psal.15.

F *Qui iacebat ad ianuam eius hulceroſus, cupiens saturari de micis quæ cadebant à mensa diuitis: ſed & canes ueniebant ac lingebant hulcera eius.* Adeo debili erat corpore, vt neque canes posset abigere. O crudelitatem ac præstupore indolentiam, per quam in tantis constitutus bonis, in tot malis ac calamitatibus positum despiceret, idque ad ianuam suam iacẽtem. Et rursum ô egregiam fortitudinem ac tolerantiam, quòd quum ille ita se haberet, hic ita affectus non malediceret neque murmuraret.

Accidit autem ut moreretur mẽdicus, & deportaretur ab angelis in ſinum Abrahæ. Vt hospitem Lazarum apud hospitalẽ Abraham intuitus dives, osor hospitum, haberet hoc ad cõ-

futationem suæ inhospitalitatis. Obserua etiam ꝙ peccatorum animæ violentè ac durè repetuntur: Stulte, inquit, hac nocte repetunt animam tuam à te: iustorum verò piè ac reuerenter ab angelis tanquam satellitibus abducuntur. A

Sup.12.

Mortuus est autem & dives, ac ſepultus est. De mendico non dixit quòd sepultus sit, eo ꝙ vile esset pauperis sepulchrum, de diuite verò maximè, propter pretiositatem sepulchri diuitis.

Atque in inferno ſublatis oculis quum esset in tormentis, uidet Abraham eminus & Lazarum in ſinu eius. Infernum dicit locum supplicij. Ex hac autem parabola discimus, quòd in futuro sæculo non solum peccatores vident iustos, & iusti peccatores, sed & agnoscunt: & peccatores quidem iustorum vident fruitiones, quo magis doleant videntes quibus sint priuati bonis: iusti verò peccatorum vident supplicia, quo magis gaudeant, intuentes quanta effugerunt tormenta. Agnoscunt autem se inuicem, vt sciant inter quos sunt hi de quibus ante mortem ignorabant. Tunc autem deum non obsecrant iusti pro peccatoribus, scientes quòd cum diabolo & angelis eius condemnati sunt. Et quemadmodum pro dæmonibus supplicare vanum esset & inutile, ita quoque & pro his, sicut dixit Gregorius Dialogus †. Non dolent autem quanquam compatientes sint: tunc enim fugit ab eis dolor, mœror, ac gemitus, vt purè lætentur. Hæc quidem dicit Gregorius Dialogus. Alij verò patres dicunt, neque à peccatoribus videri iustos, neque à iustis peccatores: illi siquidem in luce degunt, hi autem in tenebris: longè autem distãt à se inuicem lux & tenebræ. Præterea quum illi sint omnino lux, nequaquam cupiunt ad tenebras prospicere: hi verò quum omnino sint tenebræ, nó possunt lucem aspicere. Nam & peccatoribus doloris esset consolatio lux ipsa, & iustis imminutionem voluptatis adferrent tenebræ. Dicunt itaq; in hac parabola proponi hoc lege parabolica, & vt terribilior ac magis persuadibilis fieret sermo. Oportet autem & hæc & illa scire: sanctorum enim sunt, & nihil pietatem lædunt. B C †

† *Gregoriũ primũ Romanũ põtificem Græci cognominarũt Dialogum, ut manifeſtum est ex concione quadam de orando pro defunctis, quæ Damasceni operibus inſeritur. Opinor aũt id cogno-* †

Universidad de Deusto Biblioteca

D minis ipsos illi tribuisse, quo hunc à Theologo uel Nysseno distinguerent, habentes fortaßis huius libellum Dialogorum in Græcam linguam uersum.

Et ipse clamans dixit, Pater Abraham miserere mei, & mitte Lazarum ut intinguat extremũ digiti sui in aquam, ac refrigeret linguam meam, quia crucior in flamma hac. Vide quantum eum sapere fecit cruciatus: quem enim prope iacentem despexerat, hunc eminus acutè videt. Nec tamen Lazarum deprecabatur: suspicabatur nanque q̃ malorum ipsi inflictorum aduersus se memor esset: sed Abraham obsecrat opinatus, q̃ hunc lateret quæ circa se contigerant. Quemadmodum autem Lazaro quum in tot malis positus esset, calamitatum erat augmentum intueri diuitem in tot bonis: ita nunc diuiti in tantis degenti miseriis, additio suppliciorum est videre Lazarum in tantis bonis.

E

Dixit autem Abraham, Fili recordare q̃ receperis bona tua in uita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic solatio fruitur, tu uerò cruciaris. Inhumanitatem huic non improperat, sed mansuetè respondet. Scriptum est enim, Animam humiliatam ne turbaueris. Et hunc nominat filiũ, vtpote patriarcha seu progenitor ipsius, & tanquam senex. Non dixit autem: Accepisti bona tua, sed Recepisti. Nam recipere ob ea ponitur quæ debentur: & hinc omnino significatur, q̃ & dies quanquam peccator erat, aliquam tamen habebat virtutem, pro qua bona debita adhuc viuens receperat: & Lazarus quanquam iustus erat, aliquod tamen vitium habebat, propter quod adhuc viuens debita mala receperat. Siquidẽ nullus hominum expers est virtutis aut omnino malus: nul

Eccles. 4.

Nota.

F lúsq; expers est vitij aut omnino bonus: ideóq; iam moriẽtes discesserunt, ille quidẽ meram habens malitiam, hic autem puram habens virtutem.

Et super hæc omnia inter nos & uos hiatus ingens firmatus est, ut hi qui uolunt hinc trãsire ad uos, non poßint: neque inde ad nos transcendere. Hiatum magnum dicit firmissimum dei præceptum, tanquam ad modum hiatus prohibens horum & illorum commixtionem.

Ait autem: Rogo ergo te pater. Etiam hic ponitur ἐρωτῶ pro obsecro.

Vt mittas ipsum in domum patris mei: habeo enim quinque fratres, ut testificetur illis, ne & ipsi ueniant in locum hunc cruciatus. A Repulsam passus in eo quòd pro se orabat, pro fratrib⁹ supplicat insinuans, quòd sicut ipse ante mortem, ita & illi pro fabulis ducunt minas, quæ in scripturis habentur de futuri seculi suppliciis: & propterea solam voluptuosam vitam insequuntur.

Dicit illi Abraham, Habent Mosen & prophetas. Mosaicos libros ac prophetias: neq; enim ita tibi curæ sunt fratres vt deo qui fecit illos, & sexcentos eis adhibuit præceptores.

Audiant illos. Cùm vitam suadeant virtuti conformem.

At ille ait: Non pater Abraham. Non audiunt illos.

Sed si quis ex mortuis ierit ad eos, resipiscent. Libris quidem non habent fidem, vtpote scriptis ab his qui viuebãt & necdum ea viderãt quæ in futuro sunt seculo: si quis autem B ex mortuis ierit ad illos, credent, tanquam ei qui viderit vniuersa.

Ait autem illi, Si Mosen & prophetas non audiunt, neq; si quis ex mortuis resurrexerit, credent. Siquidem Iudęi quia Mosen & prophetas non audiebant, neque iis quì à mortuis resurrexerant credebant: quin & Lazarum Marthæ & Mariæ fra Ioan. 12. trem qui à mortuis surrexerat, & de rebus quæ in inferno erant loquebatur, potius occidere volebant.

Ait autem ad discipulos suos, Fieri non potest quin ueniant offendicula, uæ tamen illi per quem ueniunt. Hoc est, necesse est Cap. 17. De offendiculis. vt veniant. Dixit enim trigesimoseptimo etiam iuxta Matthæum capite. Væ mundo ab offendiculis: necesse est enim Mat. 18. vt veniant offendicula, veruntamen væ homini illi per quẽ C venit offendiculum: & in eo lege interpretationem quæ pulchrè posita est.

Expedit illi ut mola asinaria alligetur ad collum eius, & proiicia tur in mare, potius quàm ut offendiculo sit uni de pusillis istis. Ibi etiam hæc paulò ante dicta sunt, & apertè declarata.

Cauete uobismetipsis. Cauete ne quo modo cuiquam sitis offendiculo, aut à quoquam offendiculum patiamini.

Quòd si peccauerit in te frater tuus, corripe illum. Fraternè illum increpa, & more eius qui corrigit.

Et si resipuerit, remitte illi. Pœnitentia enim promeretur, vt veniam impetret.

Et si septies in die peccauerit in te, & septies in die cõuersus fue-

D rit dicens, Pœnitet me: remittes illi. Oportet enim nos qui infirmi sumus, & affectionibus vincimur, condolere his qui similiter affecti sunt. Hic autem septies, idem significat quòd frequẽter: hoc est, quoties in die post peccatum pœnituerit eum, toties remitte illi: & ita idẽ indicat quòd Septuagies septies. Aliter etiam: Septies quidem de vnoquoque die dictum est, Septuagies septies autem, de omnibus simul.

Et dixerunt apostoli domino, Appone nobis fidem. Appone ei quam habemus deficientem: siue perfice in nobis fidem quæ in te est. Fides siquidem partim à nobis inducitur iuxta id quod dicitur, Fides tua te saluam fecit: partim verò à deo datur. Ait enim Apostolus Paulus, Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ: alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum: alij verò fides per eundem spiritum. Hoc ergo scientes petunt eam fidem, quæ à deo datur, quam etiã acceperunt post superuentionem spiritus sancti in specie ignitarum linguarum. Ideo priusquam hanc accepissent exprobrabatur illis ꝙ pusilli essent fide: imperfecti enim ad fidem erant: addita verò à deo fides, perfectio erat & confirmatio fidei prius illatæ.

Mat.9. 1.Cor.12. E Mat.8.

De sinapi Ait autem dominus: Si haberetis fidem sicut granum sinapis, diceretis sanè huic sycamino, eradicare & trãsplantare in mare, & obediret utique uobis. Si haberetis fidem adeo acutam, vehementem ac feruentem, sicut est granum sinapis: nam illud talis est qualitatis, moueretis sanè & arbores, illásque in mare plantaretis. Hoc autem dixit, laudans perfectam fidem, & F magnam eius significans potentiam. Dixit autem de fide & Mat.17. grano sinapis etiam trigesimoquinto iuxta Matthæum capite, alio tamen intellectu.

Quis autẽ ex uobis habẽs seruũ arantem aut pascentem, qui regresso ab agro statim dicat, Trãsi & accũbe, ac non potius dicit illi, Para quod cœnem, & præcinge te ac ministra mihi, donec comedero ac bibero, & postea tu comedito ac bibito? nũ gratiã habet seruo illi, quia fecit quæ ei imperata fuerant? Non opinor. Sic & uos cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis, dicite: Serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. Postquam præcedentibus sermonibus ad boni operationem discipulos exacuit: hoc nunc exemplo iactationis affectum qui hanc consequitur auellit, docens ꝙ sicut nullus seruum suum arantem aut

pascentem, & ex agro domum reuertẽtem, honore dignum A ducit ob huiusmodi laborem, sed rursum iubet, ac debitam adhuc exigit seruitutem, & nec sic illi gratiam habet: ad eũdem sanè modum & deus. Itaq; secundum iustitiæ sermonem his qui præcepta non adimplent, periculum imminet: ipsa verò implẽtibus, gratia nulla, nec propterea extolli oportet. Quod bene sciens Paulus apostolus dicebat: Si euãgelium prædico, non est ꝙ inde glorier: necessitas siquidem 1. Cor. 9. mihi incũbit: væ enim mihi est, si euangelium non prædicauero. Attamen cùm bonus sit deus, seruis tanquam mercenariis vtitur, & seruitutem illorum mercede repẽdit, ac debitum obsequium tanquam facinus egregiũ suscipit, & præmium tribuit quod labores etiam excedat. Vincit nanq; bonitas eius, id quod iustum est & æquum. B

CAPVT LX. DE DECEM LEPROSIS.

ET *factum est dum iret Ieroſolyma, & ipſe tranſibat per mediam Samariam & Galilæam: quúmque ingrederetur quendam uicum, occurrerunt ei decem leproſi.* Nouem quidem erant Iudæi, vnus autem Samaritanus: morbi verò communicatio tunc eos adunauerat, audito ꝙ pertranſiret Chriſtus.

Qui ſteterunt procul. Tanquam immundi.

Et eleuata uoce dixerunt: Ieſu præceptor miſerere noſtri. ἐπιστὰ &c., hoc est, domine præceptor aut magister. C

Quos ut uidit, dixit illis: Ite oſtẽdite uos ſacerdotibus. Nõdum mũdauit eos, sed mittit sacerdotibus manifestãdos, vt inter eundum mundarentur. Hoc autem fecit probans fidem illorũ. Illi verò credendo ꝙ eundo posset illos mundare, ibãt non diiudicantes de eius præcepto. Manifestabantur autem sacerdotibus qui mundati erant, vt ab illis mundi dicerentur: & tunc iuxta legem hostiam offerebant.

Et accidit ut inter eundum mundati ſint. Vnus autem ex illis ut uidit quòd mundatus eſſet, regreſſus eſt cum magna uoce glorificans deum. Magnum quendam ac magnæ potentiæ credens esse Christum, nondum tamen natura deum.

Et procidit in faciem ad pedes eius, gratias illi agens. Cùm

D enim mundatus esset, iam appropinquabat.

Et hic erat Samaritanus. Respondens autem Iesus dixit, Nónne decem mundati sunt? Et nouem illi ubi? Non sunt reperti qui redierint, ut darent gloriam deo, nisi hic alienigena. Hinc ostẽdit ꝙ magis grati sunt gentiles quàm Iudæi: hi enim beneficium continuò obliuioni tradentes, ingrati & erga patrem & erga filium apparebant.

Et ait illi, Surge, uade, fides tua te saluum fecit. Atqui etiam illos fides eorum saluos effecerat: sed fideles quidem decẽ fuerunt, solus autem hic gratus fuit.

Interrogatus autem à pharisæis, quando uẽturum esset regnum dei. Quia frequenter docuerat instare regnum dei, de seipso hoc dicens: nunc interrogant eum quando regnaturus
E esset, irridentes eum, vt qui vilis appareret, vt in proximo ab eis interficiendus esset.

Respondit illis, & ait, Non ueniet regnum dei cum obseruatione. Cum prospectu humano.

Neque dicent, Ecce hic, ecce illic. Quod faciunt in terrenis regibus.

Ecce enim regnum dei intra uos est. Regnum dei dicit seip-
Ioan.1. sum, vtpote regem ac deum. Intra ipsos autem erat, tanquã in medio eorum conuersans: de quo & præcursor dixit illis, Medius vestrum stetit, quem vos non nostis.

Ait autem ad discipulos: Venient dies quando desiderabitis uidere unum diem filij hominis, & non uidebitis. Pharisæis licet
F irrisoriè interrogantibus, mansuetè tamen cõsuetáque respondit clementia: discipulis verò iam prænuntiat, ꝙ breui occidendus, non esset amplius cum eis conuersaturus: nam hoc indicat quod ait futurum esse, vt concupiscant vnum ex diebus vitæ ipsius.

Et dicent uobis, Ecce hic, aut ecce illic: nolite exire, neq; sectari.
Mat. 24. De his manifestius scripsit Matthæus quinquagesimoseptimo capite dicens, Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus aut illic, nolite credere. Surgẽt enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & cætera. Lege ergo ibi etiam horum interpretationem.

Sicut enim fulgur coruscãs è regione quæ sub cælo est, in alterã quæ sub cælo est fulget. Ab Orientis parte quæ sub cẽlo est, in Occidentem quæ sub cẽlo est fulget. Ait enim Matthæus in illo

in illo capite, Sicut enim fulgur exit à partibus Orientis, & A
apparet vsque ad partes occidentis & cætera: lege ergo ibi interpretationem, & disce quid significet huiusmodi exemplum.

Ita erit & filius hominis in die suo. Ita erit & ipse orbi vniuerso manifestus. Diem verò suum, dicit diem secundi aduentus sui. Illud autem caput etiã de his manifestè disserit.

Primùm autem oportet ipsum multa pati, & reprobari à natione hac. Prauorum Iudæorum.

Et sicut accidit in diebus Noe, ita erit & in diebus filij hominis: Gene. 7
edebant, bibebant, uxores ducebant, & dabantur nuptum, ad eum usque diem quo intrauit Noe in arcam: & uenit diluuium, ac perdidit uniuersos. Manifestius scripsit exemplum hoc Mat-
B thæus quinquagesimo octauo capite: & ibi quære huius intellectum.

Similiter quoque sicut accidit in diebus Lot: edebant, bibebant, Gene. 19.
emebant, uendebant, plantabant, ædificabant. Cæterum quo die exiit Lot è Sodomis, pluit ignis & sulphure de cœlo, ac perdidit uniuersos. Secundum hæc erit dies quo filius hominis reuelabitur.
Quemadmodum eos qui fuerunt temporibus Noe & Lot, in delitiis agentes ac securos perdidit, illos quidem diluuium, hos verò ignis & sulphur, cœlitus repente demissa: ita & eos qui tempore secundi aduentus erunt, in delitiis agentes ac securos, perditio repentina deprehendet. θεῖον autem,
C siue θεῖόν (quod nos sulphur dicimus) egregium est ignis nutrimentum.

In illo die qui fuerit in tecto & uasa eius in domo, ne descendat ad tollendum ea. Qui à terrena conuersatione subleuatus, & sublimis vita fuerit effectus, cuius affectus in mũdo relicti sunt, quibus ad peccati operationem vtebatur, ne descendat vt tollat eos, sed maneat in celsitudine, & expectet descendentem dominum.

Et qui in agro, similiter non conuertatur ad ea quæ à tergo sunt. Qui in vita sunt anachoretica siue segregata aut separata. Hæc autem præcipit propter seductiones pseudoprophetarum Antichristi, quę tunc frequentes erunt, & vehementem ipsius Antichristi deceptionem.

Memores estote uxoris Lot. Quid videlicet illi acciderit. Ibidem.
Quũ enim deus ipsi Lot significasset vt à Sodomis omnino

D fugeret, propter incendium diuinitus immittendũ, quod il
la exprellurum erat: ac præcepisset, vt nec in tergum respi
ciẽdo progrederetur, respexit vxor eius in tergum, & facta
est statua salis: statua quidem in exemplum eorum qui à salu
tari via ad priores mores reuertuntur: salis autem propter
De amo- peccati acerbitatem.
re aĩæ. *Quicunque quæsierit animam suam seruare, perdet eam.* Qui-
cunque quæsierit animam suam liberare ab inductis illi pro
pter religionem ab Antichristo periculis, perditioni futuri
supplicij tradet illam, vt quæ fidem prodidit.

Et quicunque perdiderit eam, uitam uiuificabit. Quisquis per
martyrij mortem ipsa fuerit priuatus, hic vitã illi parabit,
siue seruabit eam in futuro seculo.

E *Dico uobis: in illa nocte erunt duo in lecto uno, unus assumetur,
& alter relinquetur: duæ erunt molentes simul, una assumetur &
altera relinquetur.* In illa nocte, qua? In ea quæ erit tempo
re secundi aduentus ipsius. De his autem qui erunt in agro,
& quę erut molentes, manifestè dictum est quinquagesimo
octauo iuxta matthæu capite: & ibi quære dicti illius enar
rationem, Tunc duo erunt in agro.

De aqui- *Et respondentes dicunt illi. Quo domine?* Quo assumentur?
lis. *At ille dixit eis: Vbi fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilæ.*
Hoc est in occursum mei, ad satellitium ac præmissionem.
F Aquilas siquidem nominauit iustos tãquam virtutibus sub-
limes & regios: corpus verò seipsum, tãquam huiusmodi a-
quilas congregantem. Quod autem hic habetur σῶμα cor-
pus, Matthæus scripsit πτῶμα, hoc est cadauer.

CAPVT LXI. DE IVDICE INIQVO

Cap.18. *Dicebat autem & parabolam ad illos hunc spectantẽ, quòd oporteret semper orare.* Die videlicet & nocte, cõgruis & ordinatis tẽporib⁹. *Nec defatigari.* Non deficere orantes.

Dicens: Iudex quidam erat in quadã ciuitate, qui deum non timebat, nec hominem reuerebatur, Vidua autẽ erat in ciuitate illa, & ueniebat ad ipsum dicẽs: Vindica me de aduersario meo, & nolebat aliquãdiu. Neq; deũ timebat

iubentẽ eos vindicare, qui iniuria affecti sunt: neq; hominẽ A
reuerebatur, q iudicib⁹ indignatur oppressos despiciẽtib⁹.

Post hæc autem dixit intra se: Etsi deum non timeo, nec hominem reuereor: quia tamen mihi molesta est hæc uidua, uindicabo illam, ne in finem ueniens exturbet me. In finem, hoc est prorsus aut tãdem. Exturbet autem, id est grauiter aspiciat aut cogat: nã hæc significat verbum ὑποπιάζῃ.

Ait autem dominus: Audite quid iudex iniustitiæ dicat. Puta quòd quanquam non propter dei timorem, nec hominis re-
uerentiam, at saltem propter molestiam ac interpellationis B
continuitatem, vindicaturus est illam.

Deus autem non faciet uindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte. Interrogat hoc tanquam necessarium vt quiuis fateatur.

Etiam quum tolerans fuerit super illis. Quanquam deus su-
per illis primùm tolerans sit, siue quasi despicere aliquanto
tempore videatur, vt ipsi probentur.

Dico uobis quòd faciet uindictam illorum cito. Omnino post
tolerantiam faciet. Quidam verò iuxta anagogen intelligũt
iudicem iniustitię deum: qui deum non timet, quum non sit Iesa.45.
alius deus prẽter ipsum: nec hominem reueretur, vtpote ca-
rens respectu personarum. Ciuitatem verò, ecclesiam dicũt C
fidelium: Viduam autem, quamlibet animam separatam à
dæmonis coniunctione. Contrarium verò illius, diabolum.
Ostendit ergo parabola, quòd res sit maximè expediens o-
rationis perseuerantia. Chrysostomus verò impium ac in-
humanum dicens hunc iudicem, reiicit huiusmodi ana-
gogen.

*Veruntamen filius hominis quum uenerit, an reperturus est fi-
dem in terra?* Quum venerit in secundo aduentu. Interrogat
autem & de hoc, non quòd ignoret, sed ostendens quòd
tunc pauci fideles inuenientur.

CAPVT LXII. DE PHARISAEO ET PVBLICANO

D *Dixit autem ad quosdam qui in se cõfidebant quòd essent
iusti, & aspernabantur cæteros parabolã istam: Duo
homines ascenderunt in templum ut precarentur, unus*

D *pharisæus & alter publicanus.* Aptè vnum proposuit pharisæum & alterum publicanum: pharisæi siquidem iusti videbantur, & publicani peccatores.

Pharisæus stans hæc apud se orabat: deus gratias tibi ago quòd non sim sicut cæteri homines, raptores, iniusti, adulteri, uelut etiam hic publicanus. Talia orans nihil aliud agebat quàm quòd seipsum laudabat, cæteros verò homines ac publicanum spernebat. Atqui scriptum est, Laudet te vicinus, & non os tuũ,
Prouc.27 alienus & non labia tua.

Ieiuno bis in sabbatho. Sabbathum dicit hic totam hebdomadam.

Decimas do omnium quæ possideo. Pauperum gratia.

Et publicanus procul stãs, nec oculos ad cœlum uolebat attolle-
E *re.* Non solum indignum se iudicans vt prope staret, verũ
† etiam vt in cœlum intenderet.

Sed percutiebat pectus suum † *dicens: Deus propitius esto mihi peccatori.* Spretus à pharisæo sese magis hinc condemnabat, & percutiebat pectus suum, ostendens quòd plagis dignus esset.

† † *Verberans enim pectus crimina confitetur, & tanquam morbũ medico manifestans, precatur sibi misericordiam exhiberi.*

Dico uobis: descendit hic iustificatus in domum suam potius quã ille. Hoc est, & non ille. Siquidem qui sese adeo iustificauerat, à deo condemnatus est: & qui sese adeo condemnauerat,
F à deo iustificatus est: & illius quidem eminẽtias omnes seu bona opera euacuauit iactantia: huius autẽ omnes defectus repleuit humilitas siue ꝓpria deiectio. Vide ergo quomodo breui tempore cordis affectus & oris sermo, illius quidem multorum annorum iustitias, huius verò multorum annorum iniustitias corruperunt. Hinc itaque discamus & nos, quomodo precari oporteat, & à miserabili statione, & ab habitu miseratione digno, & à verbis placantibus potius flectamus, nec irritemus deum horum contrariis.

Quia omnis qui sese extollit, deiicietur: & qui sese deiicit, extolle-
De infan *tur.* Hæc omnino manifesta sunt.
tibus. *Afferebant autem ad eum & infantes, ut eos tangeret, Videntes autem discipuli increpabant illos.* At Iesus conuocatis illis dixit,
Math.19. *Sinite puerulos uenire ad me, & ne ꝓhibueritis eos: talium est enim regnum dei.* De his scripsit & Matthæus in fine quadragesimi capitis, & ibi hæc omnia explanata inuenies. A

Amen dico uobis: quicunque non acceperit regnum cælorum sicut puerulus, nõ intrabit in illud. Hoc & Marcus scripsit ad finem vigesimioctaui capitis: & ibi quære enarrationem. Mar.10.

CAPVT LXIII. DE DIVITE QVI DOMINVM interrogauit.

ET *interrogauit eum quidam princeps dicẽs: Magister bone quid faciam, ut uitã æternam possideam. Ait autem illi Iesus: Quid me dicis bonũ? Nemo bonus nisi unus, nẽpe deus. Mandata nosti: Ne committas adulterium: ne occidas, ne furtum facias: ne falsum testimonium feras: honora* B
patrem tuum & matrem tuam. De his dictum est quadragesimoprimo capite euangelij secundum Matthæum, & in illo omnium declarationem inuenies ad singula verba positam.

At ille dixit: Hæc omnia custodiui ab infantia mea. His autem auditis Iesus, ait illi: Adhuc unum tibi deest: Omnia quæcunque habes uende, & distribue pauperibus, habebisque thesaurũ: & ue- Mat.19.
ni sequere me. Similiter & de his ibi ad singula quæq; verba dissertum est.

Quum autem ille hæc audisset, mœrore affectus est, quia diues erat ualde. Intuitus autem Iesus quòd mœrore affectus esset, dixit: Quàm difficilè qui pecunias habẽt in regnum dei intrabunt. πῶς, quàm vel quomodo: vel cõfirmatiuũ est, ac si dicat, Verè. Et quod dicitur οἱ ἔχοντες, qui habẽt, sumitur pro Retinẽt, aut C Recõdũt nec vtũtur: quũ pecuniæ χρήματα dicãtur propter χρῆσιν, hoc est vsum: & omnino ipsis χρῆσθαι, id est vti oporteat ad id quod opus est, non includere, sicut etiam in dicto iuxta Marcũ capite prædiximus. Lege autem de his supradicto quoque capite euangelij secundum Matthæum.

Facilius enim est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem in regnum dei intrare. Dixerunt autem qui audiebãt: Et quis De Petri
potest saluus fieri? At ille ait: Quæ impossibilia sunt apud homi- verbis.
nes, possibilia sunt apud deum. Præterea & hæc omnia manifestè declarata sunt eodem capite.

Dixit autẽ Petrus: Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te. Ipse uero ait illis: Amen dico uobis, quod nemo est qui reliquit

D *domum uel parentes, uel fratres aut uxorem, aut filios propter regnum dei, qui non recipiat multò plura in tempore hoc, & in futuro seculo uitam æternam.* Consequenter eodem capite de his omnibus diligenter tractatum est, & pulchrè expositum.

Assumptis autem duodecim dixit illis: Ecce *ascendimus Ierosolyma: & complebũtur omnia quæ scripta sunt per prophetas de filio hominis: tradetur enim gentibus, & illudetur, & contumeliis afficietur, & conspuetur: quúmque flagellauerint, occident eum: & tertio die resurget.* Dixit hæc & Matthæus in fine quadragesimi secundi capitis: lege ergo dicti illius enarrationem, Et quum ascenderet Iesus Ierosolyma assumpsit duodecim discipulos suos seorsim in via, &c.

Mat.20.

E *Et ipsi nihil horum intellexerunt, & erat uerbum istud absconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur.* In fine enarrationis dictorum verborum etiam de his facta est mẽtio, & ibi quære explanationem.

CAPVT LXIIII. DE CAECO.

EActum *est autem dum appropinquaret Ierichò, cæcus quidam sedebat iuxta uiam mẽdicans. Audita uerò turba prætereunte, interrogabat quid hoc esset. Respondérunt autem illi, quòd Iesus Nazarenus pertransiret, & clamauit dicens: Iesu fili Dauid miserere mei.* Filium Dauid dixit ipsum, in honorẽ eius: honoratissima siquidẽ erat apud Hebræos huiusmodi appellatio.

F *Et qui præibant increpabant eum ut taceret.* Silentium imponebant ne molestus esset magistro.

Ipse uerò multò magis clamabat: Fili Dauid miserere mei. Multò amplius clamabat, vt vel perseuerantia flecteret.

Stans autem Iesus iussit illum adduci ad se: quúmque ille appropinquasset, interrogauit eum dicens, Quid tibi uis faciam? *Ipse uerò ait,* Domine ut uisum recipiam. Interrogauit eum, ne quis putaret, quòd aliud accipere volenti, aliud daret. Non expectauit autem ab eo fidem: nam fidei erat perseuerans clamor.

Et Iesus ait illi, Recipito uisum. *Fides tua te saluum reddidit. Et continuò uisum recepit, ac sequebatur eum glorificans deum. Cunctúsque populus ut uidit, dedit laudem deo.* Fidem habebat non quòd deus esset, sed quòd se sanare posset: sequebatur verò ipsum tanquam gratus, & ita beneficium rependens.

CAPVT SEXAGESIMVMQVINTVM A DE ZACCHAEO.

T *ingressus perambulabat Iericho: Et ecce uir nomine Zacchæus, atque is princeps erat publicanorum,* Cap.19.

E *& idem erat diues, quærebátque uidere Iesum quis esset, nec poterat præ turba, quòd statura pusillus esset. Et præcurrens ascendit in caprificum, ut uideret illum.* † Caprificus arbor erat in via sua. †

† *Nam quum ille dominum Iesum conspicere optaret, & ob id in caprificum ascendisset, salutis fructum in eo germinauit.*

Quia illac erat transiturus. Et quum uenisset ad locum. Vbi sita erat caprificus. B

Suspiciens Iesus uidit illũ. Oculis humanitatis: nam prius viderat eum oculis diuinitatis.

Et ait illi, Zacchæe festinans descende, hodie enim in domo tua oportet me manere. Cognouit enim eum ad obedientiam esse paratum, & feruentem ad fidem, facileque à vitio mutabilem esse ad virtutem: ideo etiam vocat, & accedit vt illum lucrifaciat.

Et festinans descendit ac suscepit eum gaudens.. † Gaudens non solum quòd eum vidisset vt optauerat, sed quòd etiam ab illo vocatus esset, quodque ipsum susscepisset, quod nunquam fore sperauerat. †

† *Vnde & statũ misericors fact⁹ est, et pauperũ ac pietatis amator.*

Quúmque uiderent omnes, murmurabãt dicentes quòd intrasset, apud hominem peccatorem diuersaturus. Mansurus ac recubiturus. Publicani enim apud omnes habebantur peccatores propter suam auaritiam ac iniustitiam. Indignabantur ergo Christo, quemadmodum etiam propter Matthæum Publicanum, ac alios huiusmodi variis in locis. Ignorabãt autem modũ & causam ob quam Christus cum illis cõuersaretur: ideo etiam hos ipse despiciebat, quum propter huiusmodi res offenderentur. Oportet enim modicum offendiculum parui ducere, vbi cuipiam magna salus accedit, nec propter rem modicam magnum perdere emolumentum. C

Stans autem Zacchæus dixit ad Iesum, Ecce *dimidium bonorũ meorum domine do pauperibus: & si quid aliquẽ defraudaui: reddo quadruplum.* O velocem mutationẽ, auarus factus est li-

D beralis:iniuſtiſſimus,iuſtiſſimus. O ſalutem quam ſeſe ipſe docuerat:neque enim adhuc à Chriſto didicerat: dimidium bonorum dedit pauperibus in beneficium:dimidiũ verò retinuit,nõ vt poſſideret,ſed quò per id exolueret in quadruplum,lucra fraude quæſita.Quod enim hoc in loco habetur ἐσυκοφάντησα,nõ ſignificat vanè aut ſtultè calumniatus ſum, ſed,Ex iniuſtitia & calumnia acquiſiui.Quadruplum autem reddit ſecundum legem quæ quatuor oues ob vnam ſublatã exolui iubebat.Audiamus qui iniuriã facimus,& vel ea quę iniuſtè parta ſunt, affectis iniuria reſtituamus: vel ſimilem medelam illis qui iniuriam irrogauerunt offeramus.

Dixit autem Ieſus ad illum: Hodie ſalus domui huic contigit. Domũ dicit eos qui in domo erant. Hodie,inquit,ſalus con
E tigit,eiecta iam perditione,quæ in ea morabatur propter auaritiam & iniuſtitiam.

Eo quòd & ipſe filius ſit Abrahæ. Hoc propter eos dixit qui murmurabant quòd intraſſet, apud peccatorem virum diuerſaturus.Ait ergo,Hodie ſalus domui huic contigit:oportebat ſiquidem ſaluum fieri Zacchæum, quia & ipſe ex genere eſt Abrahæ. Significat autẽ inducẽs hic ſermo quòd propter eos potiſſimum humanitatem aſſumpſerit, qui ab Abraham deſcendebant.

Venit enim filius hominis ut quæreret ac ſaluum faceret quod periit. Quod periit ex genere Abrahæ.Ait enim, Non ſum
Matth.15. miſſus niſi ad oues perditas domus Iſrael. Ego verò & Zac
F chæus ſum ſtatura ſpirituali puſillus: adhuc enim humi circa terrena trahor: cupio autem Chriſtum intueri manifeſtè & ſicut expedit:verùm ita ipſum intueri non poſſum,niſi ea
Nota. quæ mihi ad hoc impedimento ſunt fugiam, & aſcendam in arborem,id eſt, ſupra terrena eleuer, attollarq; ad cæleſtia: tũc enim & ipſe me ingenuè aſpiciet,vocabitq; ad ſe,& mãſionem apud me faciet:talis ſiquidem efficitur domus dei.

Hæc illi audiẽtibus adiiciẽs dixit parabolã,eo ꝙ eſſet prope Ieruſalem.& exiſtimarẽt confeſtim regnũ dei manifeſtandũ. Audiẽtes quidam ex Iudæis eũ frequenter dicentem,quòd inſtaret regnum dei,ſuſpicabantur quòd propterea nunc aſcẽderet Ieruſalem vt regnaret in ea, quod ipſe ſciens,per parabolam corrigit erroneam illorum opinionem:oſtendens regnum ſuum non eſſe ex hoc mundo,ſed cæleſte ac ęternum.

CAPVT SEXAGESIMVMSEXTVM A

DE HOMINE QVI PROFECTVS est vt acciperet ſibi regnum.

DIxit ergo, Homo quidam præclaro genere natus, profectus eſt in regionem longinquam. Seipſum ſignificat, homiem quidẽ,vt qui humanitatẽ aſſumpſit:præclarum verò genere, vtpote filium dei. Profectus eſt autẽ in regionem lõginquam, poſt reſurrectionem ex mortuis,aſcendens ab eis in cælum †:ſiquidem tanquam iam facta dicit ea quæ futura ſunt.

† *Nam regio longinqua alia præter terram eſt cælum.*

Vt acciperet ſibi regnum. Quod vt homo accepit, de quo B
dixit Dauid, Dominus regnauit. Et rurſus, Dixit dominus *Pſal.92.*
domino meo, ſede à dextris meis, donec poſuero inimicos *Pſal.109.*
tuos ſcabellum pedum tuorum.

Ac reuerteretur. In ſecundo aduentu ſuo.

CAPVT SEXAGESIMVMSEPTIMVM

DE HIS QVI DECEM MInas acceperunt.

VOcatis autem decem ſeruis ſuis dedit eis decẽ minas. Numerus in hoc loco denarius,multitudinis duntaxat manifeſtatiuus eſt, tam de ſeruis quàm de minis. Mina autem genus erat argentei numi.Seruos ergo dicit omnes fidelium præceptores: minas verò ſpiritua- C
lia dona.

Et ait ad illos, Negotiemini donec ueniam. Negotiemini per dona ſalutem hominum.

Ciues autem eius oderant eum. Cognati eius Iudæi.

Et miſerunt legationem poſt illum dicentes, Nolumus hunc regnare ſuper nos. Nam & prius dixerunt ad Pilatum : Non *Ioan.19.*
habemus regem niſi Cæſarem:& poſtmodum orabãt ad deũ *Ierem.11.*
& patrem,vt extingueretur etiam eius memoria.

Et contigit ut ipſe rediret accepto regno. De ſecundo aduentu eſt hic ſermo,quando reuertetur cum poteſtate magna & gloria,ſedebitque ſuper ſedem gloriæ ſuæ.

Iuſſitque uocari ad ſe ſeruos illos quibus dederat pecuniam, ut

D *sciret quantum quisque negotiatus esset.* Nam tunc rationem ponens reddet unicuique iuxta opera sua.

Venit autem primus dicens, Domine mina tua decem minas acquisiuit. Per denarium numerum etiam hic multitudinem siue magnitudinem lucri significauit.

Et ait illi, Euge bone serue, quia in minimo fuisti fidelis. Bene precantis est, vel laudantis, contrariũ Væ. Bene tibi sit, quia in vna mina diligens fuisti.

Habeto potestatem super decem ciuitates. Per potestatem super decem ciuitates, variam beneficij magnitudinem ac honorem demonstrauit.

Et secundus uenit dicens, Domine mina tua confecit quinque minas. Dixit autem & huic, Tu quoque esto super quinque ciuitates.

E Conformiter ad mensuram studij cuiusque mensuratur & honor ac beneficium.

Et alius uenit dicens, Domine ecce mina tua quam habui repositam in sudario. Sudarium anagogicè ocium ac segnitiem & inutilitatem hoc in loco demonstrat.

Timebam enim te, quòd homo austerus sis, tollis quod non posuisti, & metis quod non seminasti. Putabat enim quòd sola negotiantium diligẽtia absque dei auxilio totum efficeret: & quũ esset austerus, repeteret ab aliis lucra in quæ ipse nihil contulerat. Hanc autem responsionem figurauit parabola, volens ostẽdere quòd tales nihil rationale possint respõdere, sed quæcunque responderint cõtra seipsos conuertentur: Nam audi quæ sequuntur.

F *Ait autẽ illi, Ex ore tuo iudico te serue male.* Ex verbis tuis.

Sciebas, quòd ego homo austerus sim, tollens quod non posui, & metens quod non sparsi: & quare non dedisti pecuniam meam ad mensam. Ad mensarios. Hi dici possunt, qui norunt diiudicare bonum à malo. Ait ergo, Quum talẽ me cognosceres, quanquam talis non essem, quare non potius exposuisti datum tibi donum meum ad mensarios: oportebat enim quod in te erat facere, reliquũ verò mihi relinquere: efficere interim id quod erat facilius, quod autẽ difficilius mihi permittere, dico sanè repetitionem.

Et ego ueniens cum usura utique exegissem illam. Repetiissem. Mutuum ergo est doctrina: vsura verò huiusmodi mutui, virtutes sunt quæ ex doctrina oriũtur. Lucrũ autẽ quaemcunq; nominauit vsuram, communi vsus consuetudine. A

Et adstãtibus dixit. Ministrantibus videlicet angelis.

Tollite ab eo minam, & date illi qui decem minas habet. Tollite ab eo gratiam docendi, & date illam ad accessionem honoris ei qui decem minas habet.

Et dixerunt ei, Domine, habet decem minas. Habet sufficientem honorem.

Dico uobis, quòd omni habenti dabitur, & abundabit. Qui adstabant dixerunt, Habet sufficientem honorem. Ipse verò ait, Omni studium ac diligentiam habenti, dabitur honor etiam abundantior quàm illi conuenit.

Ab eo autem qui non habet, etiam id quod habet auferetur ab eo. Ab eo qui studium non habet ac diligentiam, vt dictum est, etiã id quod habet, gratia videlicet docendi auferetur, tanq̃ B ab illo qui ea nõ vtitur. Sed quare de solis tribus seruis dixit, relictis cæteris? Quia ex his facile est etiam de aliis cõiectare: quotquot enim negotiati sunt, conformes ad lucrũ susceperunt honores: quotquot verò ociosa ac inutilia seruauerũt dona, similia cum prædicto passi sunt. Sexagesimo autem iuxta Matthæum capite, quum similem dixisset parabolam, in fine addidit, Et inutilem seruum eiicite in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium: & ibi horum dictorum interpretationem legito. Mat.29.

Veruntamen inimicos meos illos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, & interficite coram me. Hæc cædes aut designat supplicium Iudæorum in futuro seculo, aut omnimodam eorum subuersionem sub Vespasiano & Tito. C

Et his dictis pergebat ascendens Ieroſolyma. Festinans ad passionem & crucem.

CAPVT LXVIII. DE PVLLO.

ET factum est quum appropinquasset ad Bethsphage & Bethaniam ad mõtem Oliuarũ emisit duos ex discipulis suis dicens: Ite in castellum quod è regione est, in quod introeuntes inuenietis pullũ alligatum, super quem nullus unquam hominum sedit, soluite illũ & adducite. Et si quos interrogauerit, quare soluitis? Ita dicetis ei, Quia hic domino necessarius est. Et hoc inuenies 45. iuxta Mattheum capite, Mat.21.

D in quo tota huius enarratio ad verbum expoſita eſt.

Abierunt autem qui emiſſi erant, & inuenerunt ſicut dixerat eis. Cùm autẽ ipſi ſoluerent pullũ, dixerũt domini eius ad ipſos: Quare ſoluitis pullũ? At illi dixerunt: Quia hic domino neceſſarius eſt. Et duxerũt illũ ad Ieſum. Ibi etiam de his dictum eſt.

Et ſuperiectis veſtimentis ſuis, ſuper pullum impoſuerunt Ieſum. Eunte autem illo, ſubſternebant veſtimenta ſua in via. Hęc ſubſternebat plurima turba, ſicut dixit Matthæus: nam & iſta quoque inuenies eodem capite.

Quúmq; iam appropinquaſſet ad deſcenſum montis Oliuarum, cœperunt omnis multitudo diſcipulorum gaudentes laudare deum uoce magna, ſuper omnibus, quas uiderant, uirtutibus. De miraculis quæ ipſo tempore viderant. Erat enim miraculum,

E de pullo illiúſque dominis prędicere: & quum ipſe eſſet in domitus, adeo compoſitè ac modeſtè incedere, turbam ad tantum illius honorem attrahi, ac huiuſmodi fauſtam de eo efferri acclamationem & ſimilia.

Dicẽtes: Benedictus qui uenit rex in nomine domini. Matthęus autem dixit, ꝙ turbæ quæ præcedebant & quæ ſequebãtur clamabant dicentes hoc: & ibi lege totam enarrationem illorum verborum vſque ad eum locum: Quúmque intraſſet ipſe Ieroſolyma, commota eſt vniuerſa ciuitas.

Pax in cælo, & gloria in excelſis. In ea interpretatione etiã hæc enarrata ſunt. Videntes enim diſcipuli turbas hæc facientes, & ita clamantes, ſimul ac ſimiliter vociferabantur, vnâ cum eis numine afflati.

F *Et quidã phariſæorũ de turba dixerũt ad eum: Magiſter, increpa diſcipulos tuos. Et reſpõdens ait illis: Dico uobis ꝙ ſi hi tacuerint, lapides clamabũt.* Lege conſequenter prædicto capite illius dicti interpretationem, Turbæ autem dicebãt: Hic eſt Ieſus propheta: ibi enim hæc declarata ac manifeſtata ſunt.

Et poſtquam appropinquauit, intuitus ciuitatem fleuit ſuper illa. Sciens illam propter immenſa vitia deſtruendam, humano modo ipſam præ immenſa ſua bonitate deflet, etiam hinc oſtendens qualia haberet erga ingratos Iudæos viſcera.

Dicens: Si cognouiſſes & tu. Et quidẽ in iſto die tuo quæ ad pacem tuam. Defectiuus ſermo eſt: deficit enim: Nequaquam perires. Conſueuerunt enim flẽtes verba præ affectus vehementia obrumpere. Quod autem ait, tantundem eſt acſi di-

ceret: Si cognoſceres & tu in die hoc, id eſt, in hoc tempore A quo ego hic conuerſor: tuum enim eſt, quia propter te potiſſimum humanitatẽ aſſumpſi, & peregrinus effectus ſum. Si cognoſceres, inquam, quæ ad pacem tuam pertinent, quę te erga deum pacificant, quæ ſunt aut fides in me filium eius, aut meæ prædicationis ſuſceptio, nequaquam perires. Quod autem interponitur, Et quidem, ſuperfluum eſt tanquam proprietas Hebraicæ compoſitionis.

Nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis. Abſcondita ſunt hæc ab oculis animæ tuæ: ſiue contempta, neglecta.

Quòd uenient dies in te, & circundabunt te inimici tui uallo. Hęc tanquam ab exordio propriè legenda ſunt. Nam ipſum Quod, propheticum eſt hic & narratiuum. Dies itaque dicit obſeſſionis: inimicos verò illius, Romanos, qui poſtmo- B dum in eam ſæuierunt.

Et cingẽt te, ac coãguſtabũt te undiq;, & ſolo ꝓſternẽt te ac filios tuos in te. Et filios tuos in te, videlicet ſolo proſternent.

Nec relinquent in te lapidem ſuper lapidem. Hoc eſt, lapidum compoſitionem ſiue ſtructuram.

Eo quòd non cognoueris tempus viſitationis tuæ. Quia non agnouiſti tempus curæ tuæ, tempus nanque peregrinationis meæ erat tempus curæ ſalutis tuæ.

Et ingreſſus in tẽplum cœpit eiicere uẽdentes in eo & emẽtes, di- Ieſa.56.
cẽs illis: Scriptũ eſt, Domus mea, domus orationis eſt, uos aũt feci- Ierem.7.
ſtis illã ſpelũcam latronũ. Latius de his ſcripſit Matthęus in fine quadrageſimiquinti capitis: & ibi quære enarrationem. C

Et docebat quotidie in tẽplo: Principes autem ſacerdotum ac ſcribæ quærebãt eum perdere, & primores plebis: nec inueniebãt quid illi facerent: uniuerſus enim populus pendebat ab ore eius, cùm audiret illum. Quum ab eo doceretur.

CAPVT LXIX. DE SACERDOTIBVS ET SCRIBIS AC SENIORIBVS QVI dominum interrogabant.

Cap.20. E *Taccidit quodam dierum illorum quum ipſe populum doceret in templo & euangelizaret, inſtiterunt ſacerdotes & ſcribe cum ſenioribus populi, & dixerunt ad illum: Dic nobis qua autoritate iſta facis? aut quis eſt, qui dedit tibi iſtam autoritatem?* Dictum eſt de

D his quadrageſimooctauo capite euangelij ſecundum Matthæum.

Reſpondens autem dixit ad eos: Interrogabo uos & ego unam quæſtionem, & reſpondete mihi: Baptiſmus Ioannis erat è cælo, an ex hominibus? At illi cogitabant apud ſeſe dicentes: Si dixerimus, E cælo, dicet: Quare non credidiſtis illi? Si dixerimus, Ex hominibus: uniuerſus populus lapidabit nos: perſuaſum enim habet Ioannem fuiſſe prophetam. Conſequẽter in illo capite etiam hæc manifeſtata ſunt.

Et reſponderunt ſe neſcire unde. Ieſus uerò ait illis: Neque ego dico uobis, qua autoritate iſta faciam. Similiter etiam hæc: & ibi lege enarrationem.

E

CAPVT LXX. DE VINEA.

HOmo plantauit uineam, ac locauit eam colonis & peregrè egit ad multa tẽpora. Hæc parabola quinquageſimum eſt caput euangelij ſecundum Matthæum: & ibi quære huius enarrationem, ad minutula uſque appoſitam.

Quumque opportunum eſſet, miſit ſeruum ſuum ad colonos, ut de fructu uineæ darent ipſi: coloni uerò cæſum ipſum dimiſerunt inanem. Et rurſus adhuc alterum ſeruum miſit: illi uerò hunc quoque cæſum & contumelijs affectum emiſerũt inanem. Rurſum miſit & tertium. At illi hunc etiam inſtictis uulneribus eiecerunt.

F In illo capite hæc quoque declarata ſunt.

Dixit autem dominus uineæ: Quid faciam? mittam filium meum dilectum, fortaſsis hunc intuiti reuerebuntur. Similiter & hæc. *Quum autem uidiſſent eum coloni, cogitauerunt intra ſeſe dicẽtes, Hic eſt heres, uenite occidamus eum, ut noſtra fiat hæreditas. Et eiectum eum extra uineam occiderunt.* Pari modo & hæc.

Quidergo faciet illis dominus uineæ? Veniet ac perdet colonos illos, dabitque uineam aliis, Quod quum audiſſent dixerunt, Abſit. Etiam de his diligenter ibi dictum eſt.

Pſal. 117. *At ille intuitus eos dixit, Quid ergo eſt illud quod ſcriptum eſt, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, is factus eſt in caput anguli?* Præterea & de his.

Omnis qui ceciderit ſuper lapidem illum, conquaſſabitur: ſuper quemcunque autem ceciderit, comminuet eum. Prædicto capite poſtquam etiam illud addidit, quòd de hac Dauidica prophetia hic relictum eſt poſtquam etiam dixit: Ideo dico uobis, quòd tolletur à uobis regnum dei, & dabitur nationi facienti fructus eius: tunc intulit, Et qui ceciderit ſuper hunc lapidem confringetur: ſuper quemcunque verò ceciderit, conteret eum. Sunt itaque ea quæ Matthæus habet exactè recitata, quæ autem apud Marcum & Lucam habentur compendioſè tradita, quemadmodum frequẽter diximus. Apud omnes itaque euãgeliſtas hanc inuenimus diſpenſationem, vt quiſque eorum interdum quidem diligenter, interdum autem compendioſè retulerint. Propoſitum autem verbum dicto capite iuxta Matthæum declaratum eſt: & ibi quære enarrationem. A Mar. 12. B

Et quærebant principes ſacerdotum & ſcribæ iniicere in illum manus eadem hora, & timuerunt: cognouerunt enim quòd in ipſos dixerit parabolam hanc. Hæc item manifeſtius ſcripſit Matthæus prædicto capite.

Et obſeruantes emiſerunt inſidiatores qui ſe iuſtos ſimularent, ut caperent eius ſermonem, quo traderent eum principatui & poteſtati præſidis. Ait Matthæus in fine quinquageſimi capitis. Tũc abeũtes phariſæi cõſilium ceperũt, vt illaquearẽt eum in ſermone, & cætera. Lege ergo illorum enarrationem, & ibi etiam præſentium verborum declarationem inuenies. Mat. 22.

C

CAPVT LXXI. DE HIS QVI DOMINVM INTERROGABANT occaſione cenſus.

E

Et interrogauerunt eum dicentes, Magiſter, ſcimus quòd rectè dicis & doces, nec reſpicis perſonam, ſed uiam dei in ueritate doces. Licet nobis cenſum dare Cæſari an non? Quinquageſimoſecundo capite de his manifeſtius ſcripſit Matthæus, & ibi ſimiliter quære interpretationem.

Cognita uerò illorũ uerſutia dixit ad eos, Quid me tẽtatis? Oſtẽdite mihi denariũ: cuius habet imaginem & inſcriptionem? Reſpõdentes autem dixerunt, Cæſaris. Et ait illis: Reddite ergo quæ

D *sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt dei deo. Et non potuerunt uerbum eius reprehendere coram populo, miratique super responso eius tacuerunt.* In illo etiam horum facta est mentio, datáq; interpretatio.

CAPVT LXXII. DE SADDVCAEIS

ACcedentes autem quidam Sadducæorum qui negant esse resurrectionem interrogauerunt eum dicentes, Magister, Moses scripsit nobis, Si cuius frater mortuus fuerit habens uxorem, isq; sine liberis mortuus fuerit, ut accipiat frater eius uxorem, & suscitet semen fratri suo. Septem ergo fratres erãt, & primus sumpta uxore mortuus est absq; liberis: &
E secũdus accepit uxorem, isq; mortuus est sine liberis: tertius quoq; accepit illam: similiter autem & cæteri septem, liberos non reliquerunt, & mortui sunt. Nouissimè uerò omnium mortua est & mulier. In resurrectione ergo cuius eorum erit uxor? septem enim habuerunt eam uxorem. Caput hoc quinquagesimumtertium est apud Matthæum: & ibi quære totam enarrationem.

Et respondens ait illis Iesus: Filij huius seculi ducunt uxores, & nuptum dant. Hoc est, filij huius mundi, huius vitæ.

Qui uerò digni habebuntur ut seculum illud consequãtur ac resurrectionem ex mortuis, neq; ducent uxores, neq; nuptum dabuntur, neq; enim amplius mori poterunt, siquidem æquales angelis erunt, & filij dei erũt, quum futurum sit ut sint resurrectionis filij-
F Apud Matthæum etiam horum facta est mentio, datáq; interprætatio, vbi dicitur, In resurrectione enim neque contrahent matrimonium, neque nuptui tradentur.

Quòd autem surgant mortui & Moses innuit iuxta rubum. Id est, significauit in scriptura de rubo: hæc autem scripta
Exod.3. sunt in libro Exodi.

Quum dicit dominum deum Abraham & deum Isaac & deum Iacob: Deus autem non est mortuorum, sed uiuẽtium: omnes enim illi uiuunt. Etiam de his prædicto iuxta Matthæum capite dictum est: & ibi quære enarrationem.

Respondentes autem quidam scribarum dixerunt: Magister, bene dixisti. Et amplius non audebant eum quicquam interrogare. Ibi horum quoque facta est mentio, vbi dicitur, Quúmque audissent turbæ stupuerunt de doctrina eius.

CAPVT

CAPVT LXXIII. INTERROA GATIO DOMINI AD IVDAEOS, quomodo dicant Christum filium esse Dauid.

AIt autem ad illos: Quomodo dicũt Christum filiũ esse Dauid, quũ ipse Dauid dicat in libro Psalmorum, *Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum?* Dauid ergo dominũ eum uocat, & *quomodo filius eius est?* Matthæus autem quinquagesimoquinto sui euangelij capite ait, quòd cõgregatis pharisæis interrogauit eos Iesus dicens, Quid vobis videtur de Christo cuius filius est & cætera: ibique omnia ratio
B nabiliter enarrata sunt. Psal.109

Audiente autem omni populo ait discipulis suis: Cauete à scribis qui uolunt ambulare in stolis, & amant salutationes in foris, primáq; sedilia in synagogis, ac primos discubitus in conuiuiis. Lege prędicto Matthæi capite dicti illius enarrationem. Dilatant phylacteria sua & magnificant fimbrias palliorum suorum, ac de omnibus inuenies. Matth.23

Qui deuorant domos uiduarum, & occasione prolixè precãtur: hi accipient grauius iudicium. Quinquagesimo sexto euãgelij secũdũ Matthæũ capite dixit etiam ad scribas & pharisæos, Vę vobis scribę & pharisæi hypocritæ, quia deuoratis domos vìduarũ & cętera: lege ergo illorum interpretationem.
C

CAPVT LXXIIII. DE VIDVAQVAE DVO MINVTA OBTVLIT.

REspiciens autem uidit eos qui mittebant munera sua in gazophilatium diuites. Vidit autem & quãdam uiduam pauperculam mittentem illuc duo minuta. *& ait, Verè dico uobis, quòd uidua hæc paupercula plus omnibus misit: omnes enim illi ex eo* Cap.21.
quòd sibi exuberat miserunt in munera dei: hæc autem ex penuria sua uniuersam substantiam quam habebat misit. Marc.12.
De hac & Marcus quadragesimoprimo sui euangelij capite disseruit: & ibi quære totam enarrationem.

P

D Et quibusdam dicentibus de tẽplo quòd pulchris lapidibus & donis ornatũ esset, dixit, Ex his quę uidetis, uenient dies in quibus nõ relinquetur lapis super lapidem, qui non diruatur. De his diligẽter dictũ est in fine quinquagesimi sexti iuxta Matth. capitis vbi habetur, Et egressus Iesus exiuit de tẽplo: sequuntiq; sunt eum discipuli eius, vt indicarent ei structuras templi. Matt. 24

CAPVT LXXV. DE CONSVMMATIONE.

E Interrogauerunt autem eum dicentes, Præceptor quando ergo hæc erunt? & quod signum quando hæc futura sunt? Dicit Matthæus 57. capite quòd sedẽte eo in monte oliuarum accesserunt ad eum discipuli seorsim dicentes, Dic nobis quando hęc erunt? & quod signum aduentus tui & consummationis seculi? & ibi ista quære.

At ille dixit, Videte ne seducamini. Multi enim uenient in nomine meo dicentes, Ego sum, &, Tempus instat. Ne igitur sequamini illos. Ibi etiam horum facta est mentio, & data declaratio.

Quũ autẽ audieritis bella & seditiones, Nolite terreri: oportet F enim primũ hæc fieri, sed non statim finis. Tunc dicebat eis, Surget gens contra gentem, & regnum aduersus regnum, & terræmotus magni erũt in singulis locis, & fames ac pestilentiæ, terroresq; & signa à cœlo magna erunt. Ibi etiam de his dictum est.

Verùm ante hæc omnia iniicient manus suas in uos & persequẽtur, tradentes in synagogas & carceres, tractos ad reges ac præsides, propter nomen meum. Similiter & de his.

Continget autem uobis in testimonium. In protestationem, in redargutionem eorum qui non crediderũt, ne dicere possint in die iudicij quòd prædicationem non audierint. Aut contingent vobis quæ ab illis inferẽtur in martyrij gloriã. (Nã Græci dicunt, Continget vobis εἰς μαρτύριον, id est in martyrium, aut in testimonium).

Habete igitur fixum in cordibus uestris non esse præmeditandã defensionem, ego enim dabo uobis os & sapiẽtiam, cui non poterũt contradicere aut resistere omnes qui aduersabuntur uobis. Os appellat verba: sapientiam verò intelligentiam verborum.

Trademini autẽ à parẽtibus & cognatis, amicis ac fratribus: &

morte afficient quosdam ex uobis. Et eritis inuisi omnibus propter nomen meum. A Prædicto capite etiam de his inuenies.

Et capillus de capite uestro non pereat. Et verè multi fidelium in ignem iniecti, ne capillos quidem perdiderunt. Manifestum ergo est, quòd si cuius pars aliqua corporis amputata sit, hoc diuina permissione sustinuit: siquidem interdũ propriam ostẽdebat potentiam, quandoq; autem carni permittebat, vt iuxta naturam pateretur. Quum ergo dixerit, Et capillus de capite vestro non pereat, significauit, quòd omnipotens esset, quódque illis auxiliaretur, ac alacritatem immitteret. Daniel. 3.

Per patientiam uestram possidete animas uestras. Possidete B siue seruate, quòd si animas, omnino & corpora. Scriptum est enim prædicto capite, Qui autem perseuerauerit vsque in finem hic saluus erit.

Quum autem uideritis circundari ab exercitibus Ierusalem, tunc scitote quòd imminet desolatio eius. Matthæus verò prædicto capite aliud scripsit signum dicens, Quum videritis abominationem & cętera: lege ergo totam dictorum illorum enarrationem.

Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes. In illo etiam de his quærito.

Et qui in medio eius, discedant, Rursum idem dicit ad confirmationẽ sermonis.

Et qui in regionibus, non intrent in eam. Hoc prætermiserunt Matthęus & Marcus, sicut & hic aliud quod illi dixerunt, puta: Qui in tecto, non descendat vt tollat quicquam Marc. 13 de domo sua: & qui in agro, non reuertatur vt tollat vestimenta sua. C

Quia dies ultionis hi erunt. Videlicet dominicæ cædis.

Vt compleantur omnia quæ scripta sunt. Vt compleantur omnia quę in libris Danielis aliorumque prophetarũ de huiusmodi Ierosolymorum expugnatione scripta sunt. Daniel. 9.

Væ autem prægnantibus & lactantibus in illis diebus. Apud Matthæum hoc etiam dicto capite manifestatum est.

Erit enim afflictio magna super terram, & ira in populo hoc, cadẽntque acie gladij, & captiui ducentur in omnes gentes, & Ierusalem calcabitur à gentibus, donec compleantur tempora gentium. Dicit Matthæus quòd erit tunc afflictio magna, qualis non

D fuit à principio mundi ad hoc vsq; tempus, neq; fiet: ex interpretatione ergo quæ ibi posita est, etiã hæc cognoscẽtur.

Et erunt signa in sole & luna & stellis; & super terram anxietas gentium, per defluxum † resonante mari ac fluctu: arescentibus
* hominibus præ timore & expectatione quæ superuenient orbi terrarum. Nam uirtutes cœlorum mouebuntur. Hæc de secundo aduentu suo dicit, Quære autem similiter apud Matthæum dicti illius enarrationem, Statim autem post afflictionẽ dierum illorum sol obscurabitur, & luna non dabit splendorem suũ, & stellæ cadent de cœlo: ac dicti sequẽtis: & de his etiam inuenies.

† Quæ te quam posuimus annotatiunculã capite iuxta Matthæũ
† 24. secũdum numerum latinorum ad illud dictum, Statim autem
E post afflictionem dierum illorum & cætera.

Et tunc uidebunt filium hominis uenientem in nube cũ potestate & gloria magna. Rursus ibi suo ordine lege enarrationes quæ necessariẽ sunt vsq; ibi, A ficu autem discite parabolã.

His autẽ fieri incipientibus suspicite & leuate capita uestra, quoniam appropinquat redẽptio uestra. Et dixit illis similitudinẽ. Videte ficulneam & omnes arbores, quum protrudũt iam gẽmas; cernẽtes ex uobis ipsis, scitis quòd iam propè sit æstas. Sic & uos quũ uideritis hæc fieri, scitote quòd instet regnum dei. Rursus ibi reliqua enarratio legẽda est vsq; ibi: Amẽ dico vobis, nequaquã præteribit generatio hæc, donec omnia ista fiant: in ea
F enĩ & horũ facta est mẽtio, & data interpretatio vt par erat.

Amẽ dico uobis, Non præteribit generatio hæc, donec omnia fiãt. Cœlum & terra præteribunt, uerba autem mea non preteribunt. Ibi etiam de his dictum est.

Attendite autem uobis ipsis nequando grauentur corda uestra crapula & ebrietate, ac curis huius uitæ: & repentinus superueniat uobis dies ille. Tanquam laqueus enim superueniet in omnes, qui sedẽt super faciem uniuersæ terræ. Vigilate itaque omni tempore precantes, ut digni habeamini effugere omnia hęc quę uẽtura sũt, Quinquagesimooctauo euangelij iuxta Matthæum capite quære enarrationem eius quòd dicitur, Vigilate ergo quia nescitis qua hora dominus vester venturus sit: nã in eo etiã de his facta est mentio, dataque enarratio. Signandum est autem, quòd non sola ebrietas, sed & curæ seculares animam absorbẽt, mentemque demergunt.

Et stare ante filium hominis. Adstare Christo cũ angelis. A
Erat autem interdiu docens in templo. Propter eorum vtilitatem qui illuc concurrebant.

Noctibus uerò exiẽs diuersabatur in mõte qui uocatur Oliuarum. Ne mẽte distraheretur, & quia aptus erat ad precãdũ, nec minus quoque ob secretiorẽ discipulorũ instructionẽ: nam manifestũ est q̃ illuc cum eis exibat & conuersabatur.

Omnisque populus diluculo ueniebat ad eum ut in templo audiret illum. Si populus ille hoc faciebat, multò magis nos qui populus magis illi familiaris sumus oportet diluculo venire ad eum, vt in templo audiamus illum per scripturas sanctas docentẽ: nec solũ vt audiamus, sed etiam vt obediamus.

CAPVT LXXVI. DE PASCHA. B

Cap.22. A Ppropinquauit autem dies festus azymorum, qui dicebatur Pascha. Festũ azymorũ etiã dicebatur ipsum paschæ festum, quia in pascha carnibus agni & azymis vescebãtur: quũ itaque tũc primùm azyma gustarent, ipsum pascha nominabant etiam azyma. Aliud tamen propriè festum erat azymorum die sequenti post paschæ festum, de quo latius dictũ est sexagesimotertio capite euangelij iuxta Matthæum vbi dicitur, Primò autem azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes ei, Vbi vis paremus tibi ad edendum pascha? Mat.26.

Et quærebant summi sacerdotes & scribæ quomodo eũ occiderent: timebant enim populũ. Quærebãt quomodo occidẽrent C eũ occultè, aut nacta bona occasione scilicet: timebant enim populum, si palam aut nulla data occasione illum occiderẽt.

Intrauit autẽ satanas in Iudam cui cognomẽ erat Iscariotes, qui Ioan.13.
è numero erat duodecim. Ioannes verò dicit, quòd post offulam tunc introiuit in illũ satanas. Non est autem in hoc contradictio. Primùm siquidem experientia probabat satanas, ac miserum explorabat: postmodum verò agnito q̃ repudiatus esset & incorrigibilis, ausus est in eum ingredi, sicut etiã in euangelio iuxta Matthæum diximus, non tamẽ quòd insanire eum faceret aut agitaret, sed quòd illi dominaretur, & tanquã seruo vteretur. Iscarioten hunc dixit ad discrimẽ alterius Iudæ. Addidit etiã quòd è numero duodecim erat,

D vt ostenderet, quòd de primo erat discipulorum choro.

Et abiit ac loquutus est cum principibus sacerdotum & magistratibus, quemadmodum illum traderet eis. Magistratibus qui templum custodiebãt. Nam & hi pecuniis persuasi cum homicidis coniurauerant. Traderet autem, hoc est traditurus esset.

Et gauisi sunt, ac pacti sunt se argentum ei daturos. Sicut petebat.

Et ille spopõdit. Hoc in loco ἐξωμολόγησεν, idem est quòd Pactus est, firmiter & ex animo promisit.

Ac opportunitatem quærebat, ut traderet eum illis sine turba. Sine tumultu.

E *Venit autem dies azymorum, in quo oportebat occidi pascha.* Verbum Venit, significat hic Instabat. Dixit autem, Venit, propter magnam propinquitatem. Aliud enim est quod superi° dixit ἤγγικεν appropinquauit, & aliud ἐπλησίαζεν imminebat, quod hic significatur per verbum ἦλθε Venit. Siquidem propinquius est ἐπλησίαζεν quàm ἤγγικε. Ideo vbi posuit ἤγγικε, erat ante duos dies paschæ. Nam ante duos dies locutus est Iudas cum principibus sacerdotum & magistratibus:
Mar. 14. vbi autem significatur πλησίαζεν, est ante vnum diem. Nã ante vnum diem misit Petrum & Ioannem ad parandũ pascha, sicut apud Matthæum & Marcum didicimus.

Et emisit Petrum ac Ioannem dicẽs: Euntes parate nobis pascha ut edamus. Secundum legem.

F *At illi dixerunt ei: Vbi uis paremus?* Neque enim ipse proprium habebat diuersorium, neque illi: vtpote omnibus iam derelictis.

Ipse uerò ait illis: Ecce introeuntibus uobis in ciuitatem, occurret uobis homo hydriam aquæ baiulans, sequimini eum in domum in quam intrat, & dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi magister: Vbi est diuersorium ubi pascha cum discipulis meis edã? Et ipse uobis ostendet cœnaculum magnum stratum, ibi parate. Sexagesimotertio euangelij secundum Matthæum capite quære dicti illius interpretationem, At ille dixit: Ite in ciuitatẽ ad quendam & cætera in illa enim de his omnibus dictum est.

Abeuntes autem inuenerunt sicut dixit eis, ac parauerũt pascha. *Cumque hora aduenisset, accubuit, & duodecim Apostoli cum eo.* Consequenter ibi etiam de his inuenies.

Et ait illis: Desiderio desideraui hoc pascha comedere uobiscum A *antequam patiar.* Festinatione festinaui hoc anno pascha comedere vobiscum antequam crucifigar, siue ante tempus paschæ: nam in eo crucifigendus erat, sicut apud Matthæum legisti in dicti illius enarratione, Vespera autem facta discũbebat cum duodecim.

Dico enim uobis: Posthac non edam ex eo, donec compleatur in regno dei. Sexagesimoquarto euãgelij iuxta Matthæum capite quære dicti illius enarrationem, Dico autẽ vobis quòd non bibam posthac ex hoc fructu vitis vsque in diem illum, quum illum bibam vobiscum nouum in regno patris mei: lege totum, & de omnibus particulatim inuenies.

Et accepto poculo quum gratias egisset dixit: Accipite hoc & diuidite inter uos. Hinc incœpta est mystica cœna. B

Dico enim uobis, quòd nequaquam bibam de fructu uitis, donec regnum dei ueniat. In prædicta interpretatione etiam horum facta est mentio cum his quæ sequuntur.

Et accepto pane quum gratias egisset, fregit ac dedit eis dicens: Hoc est corpus meũ, quod pro uobis datur: hoc facite in mei recordationem. Similiter & poculum ipsum postquam cœnauit dicens: Hoc ipsum poculum nouum testamentum est in meo sanguine, quod pro uobis effunditur. Veruntamen ecce manus tradentis me, mecũ est in mensa. Lege prædicto capite dicti illius enarrationẽ, Edentibus autem illis sumpto Iesus pane quum gratias egisset, fregit, deditque discipulis: similiter autem & sequentes interpretationes vsque ad eum locum quo dicitur, Et dictis laudibus exierunt in montem Oliuarum: & de his omC nibus exactè inuenies: nihil enim indiscussum relictum est. Quod verò dicitur, Quod pro vobis effunditur, ad poculũ referendum est: porro poculum est sanguis eius.

Et filius quidem hominis secundum quod definitum est uadit, tamen uæ homini illi per quem traditur. Matthæus sexagesimotertio capite sic habet, Filius quidem hominis abit sicut scriptũ est de ipso & cætera: ibi ergo etiã hæc manifestata sunt.

Et ipsi cœperunt conquirere inter se quis hoc facturus esset. Matthæus quidem & Marcus ante panis ac poculi diuisionem aiunt ipsos de hoc dubitasse: Lucas verò & Ioannes Ioan. 13. post diuisionem. Manifestum est ergo quòd & antè & posteà factum sit.

CAPVT LXXVII. DE CONTENTIONE QVIS esset maior.

D EActa est autem & cõtentio inter eos, quis eorum uideretur esse maior. Etiam alibi de huiusmodi re curiosè inquisierant, sicut manifestius scripsit Matthæus trigesimo septimo sui euangelij capite, sed tũc quidẽ de hoc erat, quis nam maior esset in regno cælorum: hic autẽ alia de causa contentio siue inquisitio inter eos incidit: iam enim certiores facti de morte magistri, inquirebãt quis eorum videretur esse maior, vt cæterorum fieret magister. Mat.20.

E At ille dixit eis, Reges gentium dominantur eis. Docet sanè quòd is qui præponendus esset, non deberet dominari tanquam dominus, nam id reges terræ faciunt inflati principatu, & elati propter eos quibus dominantur.

Et qui potestatẽm habent super eas, benefici uocantur. Tanquam iudicati maiores, aut etiam tanquam gloriæ cupidi.

Vos autem non ita, sed qui maior est inter uos, fiat sicut iunior: & qui princeps est, sicut is qui ministrat. Fiant hæc quantum ad animi modestiam. Iuniorem autem dicit postremum.

Vter enim maior est, qui accumbit, an qui ministrat? nõne qui accumbit? At ego in medio uestrũm sum sicut qui ministrat. Seipsum in exemplum sermonis præbet. quum enim ipsi accumberent, tanquam maiores ab eo habiti: ille ministrabat, quasi F postremum seipsum ducens, quum & pedes eorum lauaret.

Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. Et ego dispono uobis, sicut disposuit mihi pater meus, regnum. Dispono vobis regnum, hoc est promitto. Regnum verò cœleste intelligit, cuius spe roborabat eos etiam ad magnitudinem ac tolerantiam.

Vt edatis ac bibatis super mensam meam. Mensam videlicet illam regiam ac cœlestem. Possunt autem dici mensa, bona æterna & ineffabilia, quæ diligentibus deum præparata sunt, cibus verò ac potus, est illorum fruitio.

Et sedeatis super thronos iudicantes duodecim tribus Israel. Hoc etiã illis promisit quadragesimoprimo euangelij iuxta Matthæum capite, vbi scriptum est, Iesus autem dixit eis: Mat.19.

Amen dico vobis, quòd vos qui secuti estis me & cætera: A ibi ergo lege horum interpretationem.

CAPVT LXXVIII. DE EXPETITIONE SATANAE.

DIxit autem dominus, Simon Simon, ecce satanas expetiuit uos, ut cribraret sicut triticum. Illi enim moris est præstantiores expetere ad palæstram, sicut Iob. Cribrare verò, id est turbare, mouere, concitare. Cribrum, siquidem quod frequẽtius κόσκινον siue σινιατήριον vocatur, à quibusdam etiã σινίον dicitur à quo verbum σινίζω cribro vel concutio. Nam in cribro triticum transfertur & B concutitur ac confunditur. Prædicit autem eis de futura tentatione, quando omnes relicto eo fugerunt.

Ego uerò pro te rogaui ne deficiat fides tua. Rogaui, inquit, patrem meum tanquàm homo, ne perdas tandem fidem tuã quam in me habes, in tempore negationis.

Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Conuersus, post negationem videlicet per fletum amarũ: hoc est in pristinum locum denuò restitutus. Fratres autem eius dicit reliquos Apostolos, aut illos qui per eos erant crediturí.

At ille dixit ei, Domine tecum paratus sum & in carcerem & in mortem ire. Oportebat quum hæc ab ipsa veritate audisset, fortitudinem atque auxilium ab eo petere: at ille præ feruore contradicit potius, asserens se nihil tale passurum. C

Ipse uerò ait, Dico tibi Petre, nõ canet hodie gallus, priusquã ter abneges te nosse me. Hodie, inquit, eo quòd instabat nox diei illius. Scribit autẽ Matthæus sexagesimoquarto capite quod Mat.26. dixerit illi Iesus: Dico tibi Petre quòd in hac nocte priusq̃ gallus canat, ter me abnegabis: & ibi lege enarrationem.

Et dixit illis: Quando misi uos sine loculis & pera, num aliquid defuit uobis? Aiunt illi: Nihil. Atqui tunc de loculis nulla est facta mentio. Verùm per aurum & argentum etiam hoc simul innuit. Quum enim illa possidere vetasset, manifestum quòd & hoc prohibuerit: vbi nanque non est thesaurus, vtique superfluum est thesauri repositorium. In peram siquidem panem immittebant: in marsupium verò coriaceum, Mar.10.

D quod φασκώλιον vocant, æs siue obolos reponebant: in loculos autem, aurum & argentum.

Dicit autem eis: Sed nunc qui habet loculos †, tollat: similiter & peram. Tunc quidem necessariò egestatem eis imposuit, vt ad illam accingerentur: postquam verò hoc actum est, aufert nunc necessitatem, & permittit eis vt loculos habeant & peram, quò virtus eorum appareat, qui nulla cogente necessitate sectantur inopiam: & primùm quidem ipse tenebat illos, non sinens vt aliquo egerent, propter eorum imbecillitatem: postmodum verò dimisit ipsos, vt sibiipsis essent auxilio, quasi iam robustiores effectos: nam hoc per loculos ac peram significatur. Quum ergo prohibuit eos habere loculos & peram ac similia, tunc nullo indiguerunt, vt eius po-
E tentiam ac gratiam agnoscerent: quando verò permisit vt illa haberent, tunc & esurierunt & sitierunt & nuditatem passi sunt, vt ipsorum fortitudo ac tolerãtia cognoscatur. Verùm quomodo dixit, Qui habet loculos, quum nullus illorũ haberet? Capitur itaque Habet, pro habere potest.

Qui habet loculos, hoc est scientiam, tollat & peram, thesaurum videlicet uirtutum: nam habenti scientiam, necessariæ sunt & uirtutum diuitiæ: qui ergo non habet utrunque, uendat tunicam suam, id est exponat corpus laboribus uirtutum, & emat gladium, hoc est dimicet aduersus affectiones & dæmones.

Et qui non habet, uendat tunicã suam, & emat gladium. Qui non habet, nunc videlicet. Quod autem sequitur, Vendat tunicam suam, & emat gladium, per emphasim dixit, solum
F ostendens esse tempus vltionis: venientibus, quantum nunquam aliàs, persequutionibus: non quòd gladiis vim propelli vellet: nam Petrum ita vlcisci volentem postmodum prohibuit. Intelligi autem & alio modo potest, vt dictum primum, sit de Iuda, siquidem solus ille loculos habebat, tanquam ab auaritia in seruitutem redactus: iubet itaque vt ipse qui loculos habet, tollat similiter & peram, hoc est de seipso curet, quum iam à diuina prouidentia sit abiectus: secundum verò dictum, sit de cæteris Apostolis: nam ipsis qui non habebant, iubet vt vendant tunicam & emant gladium, id est tradant corpus & mortem recipiant.

Dico enim uobis, quòd adhuc hoc quod scriptũ est oportet perfici in me. Et cũ iniquis reputatus est. Quod scriptũ est in ꝓpheta-

Tanquam iniquum enim & facinorosum in medio iniquo- A
rum & facinorosorum latronum crucifixerunt illum.

Et enim ea quæ sunt de me, finem habent. Quæ de me scripta sunt in lege ac prophetis, iam perficiuntur.

At illi dixerunt: Domine ecce duo gladij hic. Quum non intellexissent quid sibi volebat hoc verbo, Qui non habet, vẽ dat tunicam suam, & emat gladium, ostendunt duos gladios quibus vsi fuerant ad immolationem ac diuisionem agni, cupientes eius dicere intentionem.

Ipse verò ait illis, Satis est. Hinc adhuc magis patet, quòd non gladiis vlcisci se volens, iusserat emere gladios: nam si id voluisset, quomodo nunc dixisset, Satis est: siquidem neque centum gladij suffecissent ad irruentium multitudinẽ. Itaque quod dixit, Satis est, ostendit ꝙ nulla erat gladiorũ B
necessitas.

Et egressus ibat quemadmodum solitus erat in mõtem Oliuarũ: sequebantur autem illum & discipuli eius. Quúmque esset in loco dixit illis: Orate ne intretis in tentationem. Et ipse auulsus est ab eis quantum iactus est lapidis, positisque genibus orabat dicens: Pater si uis transferre poculum hoc à me, ueruntamen non mea uoluntas, sed tua fiat. Cætera quidem manifesta sunt: de oratione verò quære 64. euangelij iuxta Matthæum capite dicti il- Mat.26.
lius enarrationem, & progressus pusillum procidit in faciẽ suam, ac cætera quæ sequuntur.

Apparuit autem illi angelus de cælo confortans eum: factúsque in agonia protendebat orationem: & factus est sudor eius sicut gutti sanguinis decurrentis in terram. Eodem capite horum om C
nium facta est mẽtio, datáque interpretatio, & ibi lege verbi illius declarationem, Et relictis illis abiit iterum, & orauit tertiò eundem sermonem dicens.

Et quum ab oratione surrexisset ueniss̃etque ad discipulos suos, reperit eos dormientes præ mœrore, & ait illis, Vt quid dormitis? surgite & orate, ut non intretis in tentationem. Consequenter dicto capite lege ea quæ sequuntur, & ab illis etiam hæc manifestissimè cognosces.

Adhuc autem eo loquente, ecce turba, & qui dicebatur Iudas unus de duodecim præcedebat illos, & appropinquauit Iesu ut oscularetur eum: hoc enim signum dederat illis, Quemcunque osculatus fuero, ipse est. Sexagesimoquinto euangelij sec. Mat. cap.

D de his exactè tractatum est. Præcedebat autem eos, siue antecedebat tanquam ductor.

Iesus autē ait illi: Iuda osculo filium hominis tradis? Videtes autē hi qui circa ipsum erāt quod futurū erat, dixerūt ei: Domine percutiemus ne gladio? Et percussit unus quispiam ex eis seruum principis sacerdotum, & amputauit auriculam eius dextram. Respondens autem Iesus dixit, Sinite huc usque. Tactáque illius auricula sanauit eum. Similiter & in illo lege ea quæ sequuntur, & horum omnium pulchras inuenies ambiguitatū solutiones.

Dixit autem Iesus his qui uenerant ad se principibus sacerdotum ac magistratibus templi & senioribus. Tanquam ad latronem existis cum gladiis ac fustibus? quum quotidie uobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me. Etiam de his ibi dictum
E est, ac diligenter tractatum.

Sed hæc est hora uestra. In qua à deo potestatem in me accepistis.

Et potestas tenebrarum. Tenebras vocat hic diabolum: accepit enim & ipse tunc potestatem aduersus eum. Similiter autem & Pilatus cui dixit, Non haberes vllam potestatem aduersum me, nisi esset tibi datū è supernis, veluti scripsit Ioannes, Tunc autem simul omnes vim ac potestatem acceperunt ipsum afflictionibus ac morti subiiciendi, vt impleretur dispensatio salutaris incarnationis. Ioan.19.

Comprehensum autem eum duxerunt, & induxerunt in domum principis sacærdotum. Pari modo ibi de his etiam quære.

Petrus uerò sequebatur eminus. Quum autem accendissent ignē
F *in medio aulæ, unáque consedissent, sedit & Petrus inter illos.* Præterea & de his: quum enim latius scripserit Matthæus, Particulatim in illo omnia manifestata sunt.

Intuita autem illum ancilla quædam sedentem ad lumen. Quod ab igne resplendebat.

Defixis in eum oculis dixit, Et hic cū illo erat. Ipse uerò abnegauit dicens: Mulier nòn noui illum. Et post pusillum alius uidēs eū dixit, Et tu ex illis es. Petr⁹ uerò ait: Homo, nō sum. Et interuallo facto quasi horæ unius, ali⁹ quidā affirmabat dicēs, Verè & hic cū illo erat, nam & Galilæus est. Ait autē Petrus, Homo, nescio quid dicas. Lege etiā quæ de his scripsit Matthæus sexagesimo sexto capite, eorúmq; solutiones: deinde paululum retrocede, & quære dicti illius enarrationem, Et ingressus intrò se-

debat cum ministris, vt videret finem. A

Et protinus adhuc eo loquente, cecinit gallus: cōuersúsque dominus respexit petrū. Et recordatus est Petrus sermonis domini quo modo dixerat ipsi, Priusquā gallus cecinerit, ter abnegabis me. Et egressus foras Petrus fleuit amarè. Cōsequenter dicto capite etiam hæc manifestata sunt.

Et uiri qui tenebant illum, illudebant ei cædentes: & circumtecto eo percutiebant faciem eius, & interrogabant eum dicentes: Vaticinare, quis est ille qui te percussit? Et alia multa conuitiantes dicebant in eum. In fine sexagesimiquinti capitis de his scripsit Matthæus. Lege quoque sexagesimosexto capite ipsius, dicti illius enarrationem quod dicitur, Et egressus foras fleuit amarè: in fine.

Atque ut illuxit conuenerunt seniores populi, principésque sacer- B
dotum, & duxerunt illum in concilium suum dicentes: Si tu es Christus, dic nobis. Ait autem illis: Si uobis dixero, non credetis: quòd si etiam interrogauero, non respondebitis mihi, neque absoluetis. Ex hoc tempore erit filius hominis sedens à dextris uirtutis dei. Dixerunt autē omnes: Tu ergo es filius dei. Ipse uerò ait ad illos: Vos dicitis quòd ego sum. At illi dixerunt: Quid amplius nobis opus est testibus? ipsi enim audiuimus ex ore ipsius. Lege prædicto sexagesimoquinto iuxta Matthæum capite ab eo loco. Et respondens summus sacerdos dixit ei, Adiuro te & cætera, quousque dicatur, Tunc expuerunt in faciem eius: nam in illis declarationibus etiam hæc manifestata sunt.

Et surgens uniuersa multitudo eorum, duxit illum ad Pilatum. Cap.23.
Cœperunt autem accusare illum dicentes: Hunc inuenimus per- C
uertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, dicentem se Christum regem esse. Lege sexagesimoseptimo cápite euangelij iuxta Matthęum dicti illius interpretationē, Matth.27
Iesus autem stetit coram præside.

Pilatus uerò interrogauit eum dicens, Tu es rex Iudæorū? At ille respōdēs dixit ei? Tu dicis. Pilatus autē ait ad principes sacerdotum & turbas: nihil inuenio noxiæ in hoc homine. At illi inualescebant dicentes: Commouet populū docens per uniuersam Iudæā exorsus à Galilæa usq; ad hūc locū. Pilatus uerò audita Galilæa, interrogauit utrū homo Galilęus esset. Et ut cognouit quòd ad Herodis ditionē pertineret, Remisit illū ad Herodē, qui & ipse Ierosolymis erat in illis diebus. Cōsequēter ibi etiā de his inuenies.

D Herodes autem uiso Iesu gauisus est ualde: cupiebat enim à multo iam tempore uidere illũ, eo ꝙ audiret multa de ipso, & sperabat signum aliquod se uisurum ab eo fieri. Interrogabat ergo eum multis sermonibus. Videlicet cauillatoriis, & in modũ tentãtis. Ipse uerò nihil illi respondit. Vtpote tentanti & responsione indigno. Sciens etiam eum velle signum videre, non vtilitatis causa, sed oblectationis: nec tanquam diuinas virtutes, sed velut aperta prodigia: non fecit apud eum signum.

Stabant autem summi sacerdotes & scribæ acriter accusantes eum. Simul enim & ipsi ad Herodem remissi erant, sicut in progressu inueniemus.

E CAPVT LXXIX. DE CONTEMPTV HERODIS.

Preuit autem illum Herodes cũ exercitibus suis: & quum illusisset, indutum eum ueste splendida, remisit ad Pilatum. Hæc omnia forsan illi fecit tanquam regi Iudæorum.

Et facti sunt amici Pilatus & Herodes inter se mutuò eodẽ die, cùm antea simultas inter eos intercessisset, Pilatus ergo cõuocatis principibus sacerdotum & magistratibus ac plebe dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem tanquam auertẽtem populum: & ecce ego coram uobis cùm inquisissem, nihil inueni criminis in homine isto ex his de quibus accusatis eum. Sed ne Herodes quidem: nam remisi uos ad ipsum, & ecce
F nihil dignũ morte actũ est ei. Correptum ergo ipsum absoluam. Correptionem hic vocat mediocrem flagellationem ad mitigandum ac deprimendum furorem illorum: vt arbitrati eum superasse, cessarent ab vlteriori insania: at illi ita nihilominus efferebantur, hoc vnum solum præ oculis immobiliter habentes, vt quàm citissimè occideretur, quemadmodum etiam prædicto capite dissertum est

Necesse autem habebat absoluere eis in festo unum. Exclamauerunt autem simul cum uniuersa multitudine, dicentes, Tolle hunc & absolue nobis Barrabam, qui erat propter seditionem quandam factam in ciuitate & homicidium, coniectus in carcerem. Matthæus verò ait dicto capite, In festo autem cõsueuerat præses absoluere turbæ vnum vinctum quem voluissent, & cętera: lege ergo interpretationem illorum. A

Rursus ergo Pilatus loquutus est ad illos, uolens absoluere Iesum. At illi clamauerunt dicentes, Crucifige, crucifige eum. Ipse autem tertiò dixit ad illos: Quid enim mali fecit hic? nullum crimen morte dignum inueni in eo, correptum ergo ipsum absoluam. At illi instabant uocibus magnis, petentes ut crucifigeret eum, & inualescebant uoces eorum ac summorum sacerdotum. Matthæus & alia quædam scripsit dicto capite.

Pilatus ergo adiudicauit fieri petitionem eorum. Absoluit autẽ eum qui propter seditionem & homicidium coniectus fuerat in carcerem quem petebant, Iesum uerò tradidit uoluntati eorum. Ibi quoque de his dictum est, Voluntas autem eorum erat vt crucifigeretur.

Et quum abducerent eum, apprehenderunt Simonem quendam B Cyrenæum uenientem ab agro, & imposuerunt illi crucem, ut ferret post Iesum. Etiam de hoc dictum est ibidem.

CAPVT LXXX. DE MVLIERIBVS DOMINVM PLANGENTIBVS.

Equebatur autẽ eũ magna multitudo populi ac mulierum, quæ etiam plãgebant & lamẽtabantur eum.

S Conuersus autẽ ad illas Iesus dixit: Filiæ Ierusalẽ, ne fleueritis super me, sed super uobisipsis flete, & super filiis uestris. Ne fleueritis propter me, sed propter vosipsas flete, & propter filios vestros.

Quoniam ecce uenient dies in quibus dicent, Beatæ steriles, & uentres qui non genuerunt, ac ubera quæ non lactauerunt. Dies dicit obsidionis & expugnationis Ierosolymorum: in quibus beatificabuntur ab eis quæ genuerunt illæ quæ non pepererunt: vtpote quæ non audirent aut viderent varias filiorum suorum strages. C Iosephus de bel. iu. lib. 6 & 7

Tunc incipient dicere montibus, Cadite super nos: & collibus, Operite nos. Incipient hæc dicere Iudæi, non ferentes pericula innumera, ac vehementissima.

Si enim in humido ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Si in me, qui vitam habeo diuinam, hæc faciunt Romani à Iudæis instigati: in vobis qui mortem vobis ex peccato parastis, quid ab illis fiet?

D Ducebantur autem & alij duo scelerati, ut cum eo interficerentur. Quúmque peruenissent in locum qui dicitur Caluaria, ibi crucifixerunt eum & facinorosos, unum quidem à dextris, alterum uerò à sinistris. Matthæus alia quoque scripsit: illa lege, & apertè de his etiam inuenies. Nam in euangelio iuxta Matthæum de domini afflictionibus nullo prætermisso suáque serie omnium exactè data est interpretatio.

Iesus autem dicebat, Pater remitte illis. Pro crucifixoribus Iudæis orans tanquam homo, compassionis formam hominibus demonstrauit, quam erga illos habere oportet, qui ipsos iniuria afficerent. Dubitauerunt autem quidam sumpta hinc occasione. Si enim remissum erat eis peccatum, quo-

Ioseph° lo cis pdictis

E modo postmodum Romanis ob illud ad internecionem traditi sunt? Quibus nos dicimus, q̃ non pro omnibus precatio facta est, sed p̃ his dũtaxat qui nihil mali deinceps perpetraturi erant. Qui verò quum sol obscuraretur, & velum scinderetur, terráque commoueretur, ac petræ finderẽtur, aliáquè signa in resurrectione eius fierent, malitiam addiderunt, & fortuita hæc esse cogitantes, diuinæ resurrectioni calumniam malignè struxerunt: non pro his orauit, ideo etiam hi omnino traditi sunt inimicis.

Nõ enim sciũt quid faciũt. Inuidia videlicet temulẽti. Quidam verò dicũt q̃ nõ pro Iudæis, sed pro Romanis militib°, qui in crucifixione subministrabant, òrationẽ fecerit: hi enĩ ignorabant quæ de ipso lex ac prophetæ prædixerant. Con-

Mat.27.

F sidera autem q̃ dicendo in præcedentibus, Pater mi, si non potest hoc poculum transire à me, fiat voluntas tua, videtur cædes filij secundum patris fieri voluntatem: nũc verò cùm dicat, Pater, remitte illis, videtur contra illius fieri voluntatem: neque enim aliàs iram ipsius mitigaret, quam contra homicidas habebat. Quid ergo dicendum est? Quòd in se quidem inuoluntaria erat. Propter nostram tamen salutem erat volũtaria. Quẽadmodum & strẽnui militis plagas, in se conferatas acerbas ducimus; propter strẽnuitatem tamẽ, quam aduersus inimicos ostendit, dicimus esse suaues.

Diuidẽtes verò uestimẽta eius, miserũt sortem. Et stabat populus spectans. Prædicto euangelij iuxta Matthæum capite quære dicti illius interpretationem. Quúmque crucifixissent eum, diuiserũt vestimenta eius sortẽ mittentes: vbi pulchrę

datæ

datę sunt solutiões ad quæstiões, quę respõsionẽ merentur. A

Et deridebant eum principes cũ eis dicentes: Alios saluos fecit, seipsum saluum faciat, si hic est Christus dei electus. Illudebãt autẽ ei & milites accedentes, & acetum offerentes ei ac dicentes: Si tu es rex Iudæorum, serua teipsum. Matthæ° verò dicit, Qui autem præteribant, conuitia iaciebant in eũ & cætera, vbi latius dictum est. Similiter autem & de aceto ac felle vinoque myrrhato, in illo capite ad verbum elucidatum est.

Erat autem & inscriptio scripta super eum literis Græcis & Latinis ac Hebraicis: Hic est rex Iudæorum. In eo capite etiã de his exactè dissertum est, vbi dicitur: Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptã: Hic est Iesus rex Iudæorũ.

CAPVT LXXXI, DE LATRONIS POENITENTIA. B

VNus autem maleficorum qui pendebant, conuitia iactabat in eum dicẽs: Si tu es Christus serua teipsum & nos. Respondens autem alter increpabat eum dicens: Neque tu times deum, quòd in eadẽ damnatione es? Et nos quidem iustè digna enim factis recepimus, hic uerò nihil mali gessit. Rursus in illo ait Matthæus: idipsum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo exprobrabant ei: vbi pulchras propo suimus ambiguitatum solutiones. Damnationem autem nunc vocat iudicium & crucis condemnationem.

Et dicebat Iesu: Memento mei domine dum ueneris in regnum tuum. Quod supra mundanum est. Nam verisimile est eum C quoque audiuisse de sermone quem ad Pilatum dixerat, Regnum meum non est ex hoc mundo.

Et ait illi Iesus: Amen dico tibi: Hodie mecum eris in paradiso. Quomodo petente latrone sui memoriam in regno saluatoris assequi, ipse aliud quiddam, quod supra id erat, promisit, conuersationem videlicet in paradiso? Quia latro ignorans quòd esset eius regnum, non ad determinatum aliquid & cognitum fecerat petitionẽ sed solum per huiusmodi petitionem precabatur, vt bonum aliquod consequeretur. Christ° verò sciens eius intentionem promisit quod illi omniũ optatissimũ videbatur. Nouerat enim latro paradisum è doctri

Q

D na Mosaica: & tunc quidem dedit ei conuersationem in paradiso tanquã arrhabonem regni sui, quod est fruitio ineffabilium ac æternorum bonorum, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Nondũ enim quisquam iustorum accepit promissionem, veluti magnus docuit Paulus Postmodũ verò & hoc tradet regnum tempore vniuersalis retributiõis. Sed quomodo dixit, Hodie mecum eris in paradiso? quia tanquam deus qui replet vniuersa, vbique simul erat, & in sepulchro, & in inferno, & in paradiso, & in cælo.

Diximus iam alibi quòd Græcorũ dogma sequatur, nempe Græcus.

Erat autem ferme hora sexta, & tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam, & obscuratus est sol. De hoc quære prædicto iuxta Matthæum capite.

E *Et velum templi scissum est medium.* Ibi quoque de hoc inuenies.

Et clamans uoce magna Iesus ait: Pater in manus tuas cõmendabo spiritum meum: & his dictis expirauit. Similiter etiã ibi de his dictum est, vbi habetur, Iesus autem quum iterum clamasset voce magna emisit spiritum. Et hoc nobis effecit dominus, ne deinceps iustorum animæ descenderent in infernum, sed magis ad deum ascenderent. Nam per manus dei intelligimus deum ipsum. Ait autem & apostolus: Qui patiuntur secundum dei voluntatem fideli creatori commendent animas suas. Primùm verò ad deum ascendit anima Iesu deinde ad inferos descendit, vt animas quæ ibi detinebãtur, liberaret. Verùm quo pacto dixit Mariæ post resurrectionem, Nondum ascendi ad patrem meum? Quia tunc corpore nondum ascenderat.

1. Petri. 4.

Ioan. 20.

F *Videns autem Centurio quod factum erat, glorificauit deum dicens, Verè homo hic iustus erat. Et omnes turbæ quæ simul acceserãt ad spectaculum istud, & uiderant quæ contingebant, percutientes pectora sua reuertebãtur.* Quære prædicto euangelij iuxta Matthæum capite vbi dicitur, Centurio autem & qui cum eo erant seruantes Iesum & cætera: nam ibi hæc quoq; declarata sunt.

Stabant autem omnes noti eius procul, & mulieres quæ cum sequutæ fuerant à Galilæa hæc uidentes. Consequenter etiam ibi de his dictum est.

CAPVT LXXXII. DE PETITIONE CORPORIS DOMINI.

A

ET ecce uir nomine Ioseph senator, uir bonus & iustus: hic non cõsenserat consilio ac factis eorũ, oriundus ab Arimathæa ciuitate Iudæorũ, qui expectabat & ipse regnum dei. Hic accessit ad Pilatum, petiitque corpus Iesu & dispositum inuolui illud sindone, ac posuit ipsum in monumento quod erat in lapide excisum, in quo nondum quisquam positus fuerat. Etiam de his omnibus ad verbum disputatum est sexagesimooctauo iuxta Matthæum capite.

Et dies erat parasceue, & sabbathum illucescebat. Splendescebat, oriebatur. B

Subsequutæ autẽ mulieres quæ cum eo uenerant de Galilæa, uiderunt monumentum & quomodo positũ erat corpus eius. Reuersæ verò parauerunt aromata & unguẽta. Ibi quoq; horũ facta est mentio in illius loci enarratione quo dicitur, Erat autẽ ibi Maria Magd. & altera maria sedentes ex aduerso sepulchri.

Et sabbatho quidem quieuerunt secundum præceptum. ¶ *Vno autem sabbathorum profundo diluculo uenerunt ad monumentum, ferentes quæ parauerant aromata, & nõnullæ cum ipsis.* Quære apud Matthæum dictum illud: Vespera autem sabbathorum quę lucescit in vnum sabbathorum & cætera, & lege illius interpretationem, ac præterea illa quæ sequuntur, & omnia euangelistarum dicta ab hoc loco inuenies consonãtię causa proposita ac declarata. Cap. 24. Matth. 28 C

Inuenerunt autem lapidem à monumento reuolutũ: & ingressæ non inuenerunt corpus domini Iesu. Et factum est dum mente consternatæ essent super hoc, & ecce duo uiri steterũt iuxta illas in uestibus fulgurantibus: quumq; expauissent & declinarent uultum in terrã, dixerũt ad illas: Quid quæritis uiuentẽ cum mortuis? Nõ est hic, sed surrexit. Memẽtote quomodo loquutus sit uobis, quũ adhuc esset in Galilæa, dicens: oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, ac tertio die resurgere. Et recordatæ sunt uerborum illius. Ibi etiam hæc vt diximus proposita sunt, & dat a est interpretatio, vbi habetur, Ecce dixi vobis.

Et reuersæ à monumẽto nuntiauerũt hæc omnia ipsis undecim, cæteris q; omnibus. Erãt aũt Maria Magdalene & Ioanna & Maria Iacobi ac cæteræ quæ cũ eis erãt, quæ dicebãt ad Apostolos hæc:

D Et *uisa sunt coràm illis tanquam deliramentum uerba eárum, nec crediderunt ipsis.* Similiter & hæc proposita sunt ac declarata, vbi habetur: Illi autem sumptis pecuniis fecerunt sicut edocti erant.

Petrus uerò surgens cucurrit ad monumentum. Quum cæteris prudentior esset ac feruentior, non sustinuit.

Qnumque prospexisset, uidit linteamina sola posita. Linteamina. dicit funeralia, sindonem videlicet.

Et abiit ad seipsum. Ad suum diuersorium. Nam & Ioannes de Petro ac seipso ait. Abierunt ergo rursus ad seipsos discipuli.

E *Admirans quod factum erat.* Intellexit enim nõ esse transpositum, siquidem alioqui fuisset cum linteaminibus transpositum. Apparet ergo, quòd tertio venerit Petrus ad monumentum: primùm quidem solus: postmodum verò cum Ioanne, prout ipse Ioannes scripsit. Quum autem reuersi essent, rursus coactus est solus currere: neque enim hunc sustinere permisit amoris vehementia intensumque desiderium, quo præceptori primus inter alios discipulos optabat occurrere, & negationis perfectam accipere veniam: quando etiam apparuit illi dominus, veluti in sequentibus inueniemus. Trina ergo vice ad sepulchrum accedens, trinam curauit negationem.

Et ecce duo ex illis ibant eodem die in castellum quod aberat spatio stadiorum sexaginta ab Ierosolymis, cui nomen Emaus. Vlti-
Marc. 16 mo capite euangelij secundum Marcum quære vbi ponitur,
F Post hæc autem duobus ex ipsis ambulantibus, apparuit in alia forma euntibus rus & cætera: & lege illorum enarrationem: conducit enim ad proposita Lucæ verba. Dixit autem, Ex illis, hoc est, simpliciter ex omnibus illis.

Et ipsi loquebantur inter se de omnibus quæ contigerant. De cruce signisque horrendis quæ tunc facta erant, de sepulchro & his quæ à mulieribus renunciata fuerant, ac de resurrectione domini.

Et accidit dũ confabularentur ac conquirerent, & ipse Iesus appropinquans ibat cum illis. Conquisitionem vocat indaginé puta: Quomodo quum talis esset, huiusmodi passus est? & quomodo quum mortuus ac sepultus esset, resurrexit?

Oculi uerò illorum tenebantur ne eum agnoscerent. In hoc so-

lum tenebantur, ne eum agnoscerent. A

Dicit autẽ ad eos, Qui sunt hi sermones quos cõfertis inter uos ambulãtes, & estis tristes? Cõfertis siue obiicitis & inquiritis.

CAPVT OCTVAGESIMVMTERTIVM DE CLEOPA.

RE*spondens autem unus cui nomen Cleopas dixit illi, Tu solus diuersaris in Ierusalem, & non cognouisti quæ in ea facta sunt his diebus?* Cognito ex voce & habitu quòd & ipse Iudęus esset, improperant non quòd solꝰ ipse diuersaretur Ierosolymis, sed quòd solus ignoraret, quæ omnibꝰ ibi diuersantibꝰ nota erãt: & increpãdo di- B
cunt, Tu solus ex omnibus qui Ierosolymis habitant, diuersaris in Ierusalem ignorans quæ in ea facta sunt his diebus?

Et ait illis, Quæ? Ignorantiam fingit, vt etiam ex ore illorum audiat, quæ à corde eorum cognoscebat, & ita obiurget ac increpet illos.

At illi dixerunt ei, De Iesu Nazareno qui fuit uir propheta, potens opere ac sermone, coram deo & omni populo. Virum prophetam illum fuisse opinabantur imperfecta adhuc fide. Per opus itaque signa intellige: per sermonem verò, doctrinas.

Quomodo tradiderunt eum summi sacerdotes & principes nostri in damnationẽ mortis, & crucifixerunt eum. Hoc in loco κρίμα iudicium, capitur pro condemnatione.

Nos autem sperabamus ipsum esse qui redempturus erat Israel. C
Sperabamus quòd ipse esset redemptor noster qui à scripturis annunciabatur.

Atqui cum his omnibus tertius dies est hodie ex quo hæc facta sunt. Cum his omnibus, hoc est, factis his omnibus.

Sed & mulieres quædã ex nobis attonitos nos reddiderunt, quæ diluculo peruenerunt ad monumentum, & non inuẽto corpore eius uenerunt, dicentes se etiam uisionem angelorum uidisse, qui dicunt eum uiuere. Mulieres quædã ex nobis siue nostræ, aut fideles sicut & nos. Dicit autem illas, quæ cum Maria Magdalene erant, & ipsam Magdalenen. Attonitos, inquit, nos reddiderunt vtpote incredibilia asseuerantes.

Et abierunt quidam ex his qui nobiscum erant ad monumentum.

D Petrus videlicet & Ioannes vt prædiximus.

Et ita inuenerunt quemadmodum dixerant mulieres, ipsum uerò non uiderunt. Ita inuenerunt, hoc est, non inuenerunt corpus eius.

Et ipse dixit ad eos: O insensati & tardi corde ad credendum in omnibus quæ loquuti sunt prophetæ. Insensatos illos dixit, tacitè ad sui cognitionem excitans. Tardos verò corde, vtpote tardos ad credendum ea quæ prophetæ loquuti fuerãt de morte & resurrectione ipsius.

Nonne hæc oportuit pati Christum, & intrare in gloriã suam? Hæc quæ videlicet loquuti fuerant prophetæ. Gloriam suã, quæ videlicet suæ erat diuinitatis. Est autem interrogatorius sermo.

E *Quúmque incepisset à Mose & omnibus prophetis interpretábatur illis in omnibus scripturis quæ de ipso erant.* A Mose, siue à Mosaicis libris.

Et appropinquauerunt castello quo ibant, & ipse præ se ferebat se longius ire. Simulabat se longius ire, tanquam vulgaris comes fuisset itineris.

Et coegerunt illum dicentes: Mane nobiscum, quoniam aduesperascit & inclinatus est dies. Inclinatus est ad occasum.

Et intrauit ut maneret cum illis. Factúmque est dum accumberet cum eis sumpto pane benedixit: & quum fregisset, porrigebat illis, & aperti sunt oculi eorum, agnouerúntque eum. Quum vidissent assuetam ac cognitam panis benedictionem: nam tũc permissi sunt vt eum agnoscerent.

F *Et ipse euanuit à conspectu illorum.* Ne amplius tardarent, sed citius ad discipulos reuerterentur: volebat namque eodem die omnibus simul apparere.

Et dixerunt inter se: Nonne cor nostrum ardebat in nobis, dum loqueretur nobis in uia, & aperiret nobis scripturas? Incendebatur, saliebat, mouebatur ac vibrabat.

Quúmque surrexissent eadem hora, reuersi sunt in Ierusalem. Surrexerunt eadem hora, non tamen reuersi sunt eadem hora: nam erat via sexaginta stadiorum. Verisimile est autem, quòd declinante sole cucurrerint præ nimio gaudio totum interuallum ad noctem vsque, septem videlicet millia & dimidium, quæ in prædictis erant stadiis.

Et inuenerunt congregatos undecim, eósque qui cum illis erant.

Qui cum illis erant, puta septuaginta, aut simpliciter omnes. Sed quomodo dixit quòd inuenerunt congregatos vndecim? Siquidem Iudas Iscariotes iam abiectus erat: & Thomas tunc præsens non erat. Ait enim Ioannes: Thomas autem vnus ex duodecim qui cognominabatur Didymus non erat cum illis quando venit Iesus. Dicẽdum est ergo, quòd ex quo Mathias aderat qui loco Iscariotis sorte electus est, etiam ipsum iam connumerauit, tanquam cum vndecim Apostolis coaptatum. A

Ioan. 20.

Dicẽtes: Surrexit dominus uerè, & uisus est à Simone. Quære rursus vltimo capite euangelij secundum Marcum vbi dicitur, post hæc autem duobus ex ipsis ambulantibus, apparuit in alia effigie euntibus rus & cætera: ac lege illorum enarrationem, quæ ad præsens dictum plurimum conducit. B

Et ipsi narrabant quæ gesta erant in uia, & quomodo fuisset ab ipsis cognitus in fractione panis. Hæc autem illis loquentibus, ipse Iesus stetit in medio eorum, & ait illis, Pax uobis. Cõsequẽter ibi etiã de his inuenies. Cõsidera autẽ ꝙ & discedẽs pacẽ illis reliquerit, sicut scripsit Ioãnes: rursumque rediens pacẽ tribuit: pacem inquam, quæ & rem & nomen dulce habet.

Ioan. 14.

Expauefacti uerò & conterriti existimabant spiritum se uidere, & ait illis: Quid turbati estis? & quare cogitationes ascendunt in corda uestra? Expauefacti, id est turbati. Cogitationes autẽ de hoc ascendebant, vtrum videlicet spiritus esset id quod videbatur siue spectrum. Ostẽdit ergo quòd cordium esset cognitor. Deinde aliud quoque dat signum.

Videte manus meas, & pedes meos, quia ego ipse sum. Et quomodo ab his eum cognoscere poterant? Quia clauorum adhuc ferebant foramina. C

Contrectate me & uidete, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me uidetis habere. Contrectate per tactum.

Et hoc dicto demonstrauit eis manus & pedes. Ioannes verò ait: Ostendit eis manus & latus suum. Primùm siquidem ostendit eis manus & latus, deinde etiam pedes. Nam vterque euangelistarum ex his quæ dixit, ostendit etiam id quod tacuit, veluti iam cognitum.

Ioan. 20.

Adhuc autem illis non credentibus præ gaudio & admirãtibus. Id enim sæpenumero fieri solet.

Dixit eis, Habetis hic aliquid edulij? At illi obtulerunt ei partem

D *piscis assi, & aliquid de fauo apiario.* Et *accepit, ac in cõspectu eorum comedit.* Nõ quòd deinceps indigeret, sed ad maiorem fidem, maioremque confirmationem, ne spectrum videretur. Sicut autem supernaturaliter comedit, ita supernaturaliter quæ comederat digessit. Scire verò oportet, quòd quædam à saluatore dispensatoriè facta, non sunt regula ac prætalitatem cicatrices habebit, aut cibum sumet.

Dixit autem eis: Hi sunt sermones quos loquutus sum ad uos, quum adhuc essem uobiscum. Suggerit quoque illis ea quæ
Supra.18. prædixerat de seipso, vt etiam hinc agnoscant quòd ipse sit. Hi sunt inquit sermones quos loquutus sum ad vos, quum
E adhuc essem vobiscum. Hi, quales?

Quòd oporteret impleri cũcta quæ scripta sunt in lege Mosis & prophetis & psalmis de me. Tunc aperuit mentem illorum, ut intelligerent scripturas, & ait illis: Sic oportebat pati Christum, ac resurgere à mortuis tertio die, & prædicari nomine eius pœnitentiam ac remissionem peccatorum in omnes gentes, facto ab Ierosolymis initio. In prædicando videlicet.

Vos autem estis testes horum. Passionis ac resurrectionis, totiusque meæ dispensationis.

Et ecce ego mitto promissum patris mei super uos. Patris sui promissum vocat spiritus sancti in specie ignitarum linguarum descensionem: nam hanc promisit per prophetam Ioel,
Ioel.2. qui dixit: Et erit in diebus illis nouissimis, ait dominus om-
F nipotens, Effundo de spiritu meo super omnem carnẽ: præcipuè videlicet Apostolicam.

Vos autem sedete in ciuitate Ierusalem, quoadúsque induamini uirtute ex alto. Conuersamini simul Ierosolymis, non separati propter imbecillitatem qua adhuc tenemini, & timorẽ vestrum, quoadusque induamini in mundum armaturæ, virtute ex alto cælo, vel alta diuinitate per prædictam spiritus sancti descensionem.

Eduxit autem illos foras usque in Bethaniam. Non tunc, sed quadragesimo die post resurrectionem: nam quæ interim facta sunt prætermittit euangelista.

Actorũ.1. Et *eleuatis manibus suis, benedixit eis: factúmque est dum benediceret illis, discessit ab eis, ac ferebatur in cælum.* Suscipiente illum nube, veluti scripsit præsens euangelista

libro Apostolicarum actionum. A

Et ipsi adorato eo regressi sunt Ierosolyma cum gaudio magno. Propter illius resurrectionem, & propter spem dictæ promissionis. In dicto autem libro scriptum est, quòd regressi sunt Ierosolyma à monte qui vocatur oliuarum. Manifestũ ergo est, quòd Bethaniæ vnitus sit mons Oliuarum.

Erántque semper in templo laudantes ac benedicentes Deum. Temporibus videlicet quibus congregari solent: erant semper in templo, quando in eo esse licebat. Vtinam autẽ & nos deum semper laudemus ac benedicamus: & ita finem præsentis vitæ iocundum ac beatũ inueniamus per Iesum Christum Dominum nostrum. Amen.

SIMILIS ENARRATIO IN EVANGELIVM SECVNDVM IOANNEM. B

QVis certè fuerit Ioannes euãgelista à prioribus euãgelistis didicimus, puta quòd frater Iacobi, filius Zebedæi à vico Bethsaida regionis Galilææ, arte piscator. Neque autem prius, neque postea literas didicit, sed penitus idiota erat: attamẽ talem eum, nouimus, qualem esse decebat illum, qui à Christo edoctus esset. Siquidẽ quũ in cœna super pectus domini recubuisset, talem hausit sciẽtiam, qualem alius nemo sortitus est. Et *Ioan.13.* verè de cælo tonuit, & de penetralibus exclamauit: non tanquã altè vociferãs, sed quasi de rebus altis clamãs: & linguã cũ spiritu mouẽs. Hic igitur quũ in tria aliorũ euãgelia, quę C sibi à quibusdã fidelibus allata erant, incidisset: vidisset que hos tres in eo maximè sermone versatos, qui de saluatoris erat humanitate, cæterũ dogmata quæ de diuinitate eius erant prætermisisse, ipsa quidẽ euãgelia admiratus est ac laudauit, & vera eos dixisse ac fide digna testatus est. Ipse autẽ motus à Christo ad præsens opus accessit, & quædã narrat, quæ etiam ab aliis scripta erãt, ne videatur euangeliũ suũ ab aliorum euangeliis separasse: præcipua tamen illi cura fuit, quæ ab aliis relicta erant addere, ac de diuina saluatoris gratia plura pẽnere, sicut necessarium esse ob insurgentes hæreses iudicauit. Alij siquidem ob auditorum imbecillitatem illa prætermiserant, nondum cõfirmata prædicatione: hic au-

Dtem crescente iam fide, ac fidelibus intellectu capacioribus, de hac definiuit, addidit etiam quibusdã capitibus, quæ antea silentio fuerãt præterita. Præsens autem euangeliũ multis annis post capta Ieroſolyma conscripsit.

caput primũ iuxta latinorũ enumerationẽ.

IN principio erat uerbum. Nomen ἀρχὴ plura significat: hic autem propriè significat idem ϕ Semper. Huic verò ἀρχῇ coniuncta dictio ἦν Erat, ipsum omnino reddidit incognitum. Quò enim reduces mente tua illud Erat, quod ante omnia & vbique præcurrẽs, non sinit cogitationẽ tuam inuenire terminũ. Et in creaturis quidem, Erat, præteritum tempus manifestat. In triade verò increata, hoc etiã significat dictio Semper. Et in intellectuali sanè ac sensibili creatura, de nullo susci potest, vt dictum sit, Semper erat: siquidem omnia postmodum facta sunt: sed id soli beatæ trinitati aptatur: nam sola ipsa infecta est siue increata. Similiter quoque nomen λόγος Verbum, multa significat. Nunc autem propriè significat dei filium. Dicitur namque verbum prout dicit Gregorius Theologus, quòd ad patrem ita se habeat, sicut verbum ad mentem: non tantũ ob generationem quæ omni affectu caret humano: verùm etiam propter cõnexionem & manifestationem. Omnia inquit, quę audiui à patre meo, nota feci vobis. Poterit quoque dicere quispiam, quòd etiam sit quasi definitio ad suum definitum: nam & hoc significat dictio λόγος: Qui enim vidit filium, inquit, vidit & patrem, hoc est intellexit, vt sit ipse filius tanquam breuis ac facilis finitio naturæ patris. Omne enim quod genitum est, eius qui genuit tacens verbum est. Quum autem dixerit euangelista, In principio erat verbum, demonstrauit quòd semper erat: nec erat tempus aliquod aut seculum, quo ipsum nõ erat: ipse enim effector est temporum ac seculorum. Quare autem non dixit, In principio erat filius? Ne quæ irrepat suspitio carnalis aut tẽporalis generationis. Ob id siquidẽ quũ ipsum nominasset verbum, atque hinc omni tempore, omniq; affectu generationem ipsius supernaturalem carere docuisset, abiectis quoque cæteris indecentibus circa eam suspitionibus, postmodum in sequentibus ipsum etiam liberè filium dicit. Volens quoque ostendere non modò ipsum semper fuisse siue æternum, sed etiam inseparabilem ac coeternum patri, ait:

Et uerbum erat apud deum. Non dixit, ϕ erat in loco: non enim in loco continetur, qui circunscribi non potest: neque quòd in deo, ne statim in primordiis, personarum confusionem quis imaginetur, sed ϕ apud deum siue apud patrem, vt & quòd proprium est personarum appareat, quòdq; inseparabiles sint pater & filius: & omnino manifestum est, ϕ etiam spiritus sanctus: siquidem in principio erat trinitas, simúlque erat trinitas.

Et deus erat uerbum. Cùm verbi nomine vsus fuisset ad docendum in superna generatione intẽporalitatem, affectuũq; carẽtiam, curat deinceps ac tollit damnum quod ad hoc nomen subrepit: puta ne quis blasphemet, putans tale verbum esse quale nostrum est, siue internum, siue id quod proferimus: neque enim tale est, sed substantiale, eiusdem cum patre naturæ ac dignitatis.

Hoc uerbum erat in principio apud deum. Cùm dixisset ϕ semper erat, quòdque à patre inseparabile, & quòd deus erat: breui mirandóque modo, theologiam quam de hoc exposuit, in summam redigit: compendium diuinæ de eo cognitionis nobis præbens. Dicentibus autem, ϕ omnis filius patre posterior est, respondebimus, Quum dicitis, Omnis filius, iam id quod quæritur dissoluistis. Siquidem dei filius non est talis, qualis est Omnis filius, sed verè supernaturalis. Præterea contentioſẽ asserẽtibus eum qui ab aliquo est, necesse omnino esse vt sit posterior eo à quo est, respondendum est, ϕ etsi hoc dicant, solis tamen radius quum ab ipso sit, non est eo posterior: nunquam enim sol sine radio apparuit. Quòd si in sensibilibus ita est, quidnam dicere quispiã poterit de his quæ maiora sunt, quàm vt dici possint? Ex quo autem deum ipsum esse prædicauit, dat etiam ei diuinitatis insigne: dico sanè creandi potentiam: dij enim, inquit, qui cælum & terram non fecerunt, pereant. Id autem, ne putetur patre minor esse.

Ioan.15.

Ioan.14.

Ierem.10

Universidad de Deusto Biblioteca

D *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil quod factum est.* Cùm omnia per ipsum facta dixisset: ne putaretur id de sensibilibus tantum dixisse, subdidit: Et sine ipso factũ est nihil quod factũ est, hoc est, nihil eorum quæ facta sunt, siue sensibile sit, siue intelligibile. Excluditur autẽ spiritus sanctus: neq; enim factus est vt inter alia comprehendatur, sed infectus aut increatus, sicut & filius & pater. Sola nãq; diuina trinitas infecta siue increata est. Cùm autem demõstrauerit filiũ creatorem omnis visibilis atq; inuisibilis creaturę non exclusit patrem à creandi dignitate, sed docuit tãtum filium esse creatorem sicut & patrem: id enim tribus cõmune est, quum sit diuinitatis insigne, vt prædictũ est. Ideo quoq; in diuina scriptura creandi potẽtia quandoq; de patre dicitur, quandoq; de filio, interdum verò de spiritu sancto, tanquam videlicet patre volente, filio autem operante,
E
Infra.5. spiritu sancto verò cooperante. Dicit siquidem capite etiã septimo, Pater meus ad hoc vsq; temporis operatur, & ego operor. Quidam verò deliri partem illam, Per ipsum, filij minorationem intellexerunt, dicẽtes, id non creationis, sed subministrationis esse significatiuum. Nec viderunt quòd
1.Cor.1. id de patre quoque vsurpatur. Ait enim Apostolus, Fidelis deus, per quem vocati estis in societatem filij eius. Ne quis autem incredulus sit, ambigens quomodo hæc & similia per ipsum facta sint, dicit:

In ipso uita erat. Qua non solum hæc produxit, verumetiam conseruat, vt in esse permaneant. Nam quod de patre
F
dictum est, de ipso quoque dici potest: In ipso viuimus, mo
Act.17. uemur & sumus. Quum autem audieris quòd in ipso vita erat, ne compositum eum suspiceris, sed vitæ fontem: nam protinus etiam totum ipsum vitam nominat, dicens, Et vita
Infra.14. erat lux hominum. Alibi quoque dicit ipse Christus, Ego sum vita. Qui autem spiritui sancto resistunt, eiúsque naturam diminuunt, post id quod dicitur, Sine ipso factum est nihil, distinctionem statuũt: deinde quod sequitur simul legunt, Quod factum est, in ipso vita erat: vt spiritum sanctũ factum esse demonstrent: nam de ipso loqui dicunt huiusmodi verbum Facilè autem refelluntur. Primùm quia pars illa, Quod factum est, indistinctè posita, omne quod factum est indicat. Deinde quia etiam vita dicitur esse lux: subdit

enim quòd vita erat lux hominum: post paululum autem de A
Ioanne loquens ait: Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de luce. Manifestum est autem, q; Ioannes non de spiritu sancto, sed de filio tulit testimonium, sicut in sequentibus inueniemus.

Et *uita erat lux hominum.* Etiam ipse filius erat lux hominum, vtpote mentem ipsorũ illuminans, & ab errore deducens ad veritatem. Quòd autem ipsum filium lucem no- *Infra.8.*
minauit, ipse quoque filius alibi dicit, Ego sum lux mundi. Dicitur itaque & lux & vita: vita quidem tanquam viuificãs ac continens vniuersa: lux verò, quasi illuminans, & exhilarans mentem hominum, qui ipsum recipiunt. Quidam autẽ vitam ac lucem dicunt euangelicam prædicationem, quã ho
minibus adduxit, vtpote causam vitæ spiritualis ac cogni- B
tionis lucis.

Et *lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Lucem quidem vocat prædicationẽ, propter dictã causam, & propter veritatem. Tenebras verò errorem, propter falsitatem. Dicit ergo, Prædicatio in errore lucet, & error eam non comprehendit. Gregorius autem Theologus dictum verbum aliter intelligit sermone quem facit in sancta lumina. Verùm potest & hãc & illam recipere interpretationem. Quum ergo hactenus euangelista de filij diuinitate disserue rit, consequenter hinc euangelium aggreditur.

Fuit homo missus à deo, cui nomen erat Ioãnes. Lucas autem *Lucæ.3.*
scripsit, Factum est verbum dei super Ioannem Zacharię fi- C
lium in deserto.

Hic uenit in testimonium, ut testimonium perhiberet de luce. Lux intelligitur hoc in loco Christus, propter causam prius redditam, Perhibuit autem Ioannes testimonium de diuinitate ipsius, sicut in sequentibus patebit. Quum autem Christus huius testimonio non egeret, subiungitur etiam causa testimonij: addit enim.

Vt *omnes crederent per illum.* Quemadmodum enim carne vestitus est, ne nuda diuinitate apposita omnes perderet: ita quoq; testimonio vsus est, vt Iudæi cognati Ioannis vocem audientes, per eam crederent facilius in eum de quo testificabatur: Omnia siquidem ad hominum salutem dispo suit. Ioannes itaque testimonium perhibuit vt omnes cre-

D derent, non omnes tamen crediderunt: Fides enim non est coacta, sed voluntaria.

Non erat ille lux. sed ut testimonium perhiberet de luce. Adhuc missionis causam declarat. Neq; enim venit vt luceret: non erat siquidem ipse lux, sed vt testimonium perhiberet de luce. Simul quoq; ne putaret quispiam eum qui testimonium ferebat, maiorem ac fide digniorē eo de quo ferebatur testimonium, vt plerunque solet accidere. Verùm quia recēs erat Ioannis testimonium, ne similis quædam oriretur suspicio & de eo de quo ferebatur testimonium, ait.

* *Erat lux uera* †, *quæ illuminat omnem hominem uenientem in*
* *mundum* †. Semper erat, iuxta suprapositum recōditiorem intellectum: siquidem tanquam deus semper erat: tanquam
E homo verò, esse incepit. Verùm si omnem hominem veniētem in mundum illuminat, quomodo tot relicti sunt non illuminati? Sanè quod ad ipsum attinet, omnes illuminat: qui autem non illuminati manent, à propria hoc patiuntur voluntate: Nam lucis beneficium, quod ad solem attinet, super omnes simpliciter diffunditur. Quòd si qui luce frui no lunt, ipsi sibi causa sunt q̄ non illuminentur. Veram quoq; lucem dixit, tanquam incomparabilem ac super omnes, & quæ propriè lux est.

† † *Dicitur quoq; uera imago, & uera sapientia, & uera uita: non ad calumniam aliarum sanctarum imaginum: neque sapiētiæ quæ à*
F *scripturis diuinis est, neq; uitæ p̄sentis, ut ne dicā futuræ: sed talis figura sermōis id qđ incōparabile est, per amplitudinē manifestat.*
† † *Siue uenientem in uerum mundum uirtutum.*

In mundo erat. Non tanquam loco circūscriptus, sed tanquam omnia replens. Cùm autem dixisset, In mundo erat, ne quis suspicaretur mundo contemporalem esse, quod accidit Paulo Samosatensi, addidit.

Et mundus per ipsum factus est. Manifestum est autem q̄ factor ante id quod factum est fuerit.

Et mundus eum non cognouit. Mundum hūc dicit eos, qui mundana sapiūt, qui mūdo affixi sunt, qui à sensibilibus rebus abduci nequeunt, nec quicquam supra hæc intelligere possunt. Qui enim tales non sunt, ipsum priusquam etiam in carne aduenisset, cognouerunt. Et hinc est quod ad apostolos vigesimoquarto iuxta Matthæum capite dixit Chri-

stus, Multi prophetæ & iusti desiderauerunt videre quæ vi- A
detis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. Quòd si ipsum non cognouissent, nō desiderassent videre, vt dictum est, vel audire. Itaq; cognouerūt quidē eū, eiúsq; in carne mysterium, verùm id supernaturaliter: desiderauerunt autem & sensibiliter videre ipsum mirabilia operātem, & audire ipsum docentem: & simpliciter in humana specie. Intelligitur quoq; q̄ indignatus euangelista super eorum cæcitate qui ipsum ignorauerunt, dicit, Et mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit: hoc est, qui facti sunt, factorem non cognouerunt.

In sua uenit, & sui eum non receperunt. Adhuc verbum amplius manifestat. Nam Sua, mundus est, nēpe factura ipsius.
Sui quoq; sunt homines, vtpote etiam opera ipsius, & tan- B
quam ad ipsius imaginem formati. Venit igitur in eos, siue ad eos tanquam homo: siquidem tanquam deus in mundo erat. Declaratur autem & alio modo: quòd ex quo Christus à Iudæis secundum carnem natus est, Sua, sunt horum conuersationes: Sui verò ipsi sunt, tanquam ipsius cognati, eiusdémque gentis. Nam & ipse dixit, Non sum missus nisi ad Matth. 15
oues perditas domus Israel. In sua igitur venit, non ob propriam necessitatē: Deus enim nullius eget, sed propter suorum salutem. Sui autem eum non receperunt, quum venisset vt eis beneficia præstaret, sed more insanientium saluatorem tanquam inimicum abiecerunt.

Quotquot autē receperunt eum, dedit eis potestatē filios dei fieri, C
credētibus in nomen eius. Quotquot receperūt eū suscipiēdo doctrinā ipsius: dedit eis potestatē filios dei fieri: nō statim fecit eos dei filios, ne per ignauiā perdāt gratiā: sed dedit ipsis potestatem fieri quò diligētiores reddantur. Quid ergo, nónne omnes potestatē habēt, vt filij dei fiant? Non omnes, sed hi tātum quibus datū est: solum autē datum est credentibus in ipsum. Ideo quoq; manifestās quibus dederit, subdit, Credentibus in nomen eius, hoc est, in ipsum. Itaque ipsius quidem est dare potestatem: illorum verò, vti ea. Aliud est autem per baptismum aliquem à deo adoptari, & aliud per euangelicorum præceptorum obseruantiam filium dei fieri: nam illud principium est, hoc autem finis: & illud sanè dei donum est, hoc verò studij facinus egregium.

D *Qui non ex sanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt.* Attenuat quidem humanam generationem, tanquam naturalem, eã verò qu ex deo est extollit tanquam supernaturalem, vt cognita deiectione primæ, & exaltatione secundę: intellecta quoque beneficii magnitudine: dignè gratias agamus, & laboremus, ne ipsum nostra ignauia perdamus. Quum autem dixisset, Non ex sanguinibus, subiecit manifectius, Neque ex voluntate carnis. Deinde hoc etiam amplius interpretatur addens, Neque ex voluntate viri. Sanguis enim & caro vir est. Voluntatem verò, intelligit nunc coitus concupiscentiam.

† A parte totum. *Et uerbum caro factum est* †. Vbi dixisset homines ex deo natos esse, ait filium etiam dei factum esse hominem. Nam E hoc indicat quod ait, Verbum caro factum est: vt qui illud admirabatur, magis etiam hoc miretur, vtpote excellẽtiori modo magis admirandũ, quia & hoc illius causa est, Ad hoc siquidem dei filius homo factus est, vt homines filij dei fierent. Cùm verò audieris, Verbũ caro factum est, ne trãsmutationem diuinæ essentiæ intelligas. Ipsa etenim immutabilis est ac impatibilis, sed quod verbũ permanens quod erat, factũ est quod non erat: siue manens deus, factus est homo per carnis assumptionem, animatus videlicet. Tribus autẽ modis id quod iam est, fieri dicitur: Vno quidem modo natura eius quod est, in id quod fit transmutatur: iuxta quem modum lac efficitur caseus: & lutum efficitur testa. Altero verò quando manente eius quod erat substantia immutata, aliud per accidẽs efficitur: iuxta quem modum æs efficitur F statua: & homo efficitur iustus vel iniustus, aliáq; similia. Tertio verò modo, quando salua ac immutata vnius substãtia, alia quoque additur substantia: & hoc modo miles efficitur armatus. Primo ergo modo non est verbum factũ caro: non enim natura mutata est. neq; secundo: non enim per accidens caro facta est, sed ipsa quoque substantia. Restat igitur vt quod dictum est, tertio modo intelligatur. Nam more militis, carne vestitus bellum nostrum deuicit. Dixit autem Factum est, vt blasphemiam tolleret nugãtium ac dicẽtium, quòd caro imaginatum est verbum. Vsus enim hoc verbo, Factum est, confirmauit quòd verè & non phantasticè incarnatum est. Verùm ne diuinæ substantiæ mutationem

Nota.

nem intelligas, dicit. A

† *Non poterat aliter dei erga nos dilectio ità manifestari, sicut, facta carnis mentione: & quòd propter nos usq; ad id quod peius est sese deiecerit: caro siquidem longè uilior est anima.*

Et habitauit in nobis. Habitauit in nostra carne, in ea quæ nobis propinqua est, in ea quę à nobis assumpta est. Quòd si aliud est is qui habitat, & aliud habitatio: verbum secundũ substantiã & naturam aliud mansit à carne. Nam secundum coniunctionẽ & vnionem, vnum est verbum suscipiens, caroque susceptа, seruatis etiam post vnionem, immutatis atque inconfusis duabus ineffabiliter naturis.

Et uidimus gloriam eius. Gloriam verbi, virtutem diuinitatis, quæ per carnem tanquam per velum illuxit: quæ autẽ B erat illa? Certè nunquam antea visa variaque miracula: perlucida ac supernaturalis transformatio: & tempore passionis solis præter naturam obscuratio, formidabilis veli scissio, horribilis terræ motus, petrarum scissiones, monumentorum apertiones, mortuorum suscitationes: quodque omnium caput est, mirabilior quàm dici aut cogitari potest domini resurrectio, & post hanc quæcunque glorioſa apostoli deinceps conspexerunt.

Gloriam tanquam unigeniti à patre. Gloriã, non qualis est sanctorũ beatorum vel angelorũ, sed gloriam verè vnigeniti. Nam hic dictio ὡς Tanquam, idem significat quòd verè. Vnigeniti autẽ à patre, siue, natura filij dei. Vnigenitũ enim à matre nominari, declarat hunc natura filium virginis: dici C verò vnigenitũ à patre, hunc natura dei filium prædicat.

Plenum gratia & ueritate. Confirmans amplius quòd verbum caro factum, nihil ob hoc diminutum sit, ait: Plenum erat gratia diuina & veritate. gratia quidem in admirandis operibus: veritate autem in doctrina, Et præterea gratia, quia cuncta poterat: veritate verò, quia nihil in eo phantasticum erat.

Ioannes testimonium perhibet de ipso, & clamat. Et si ego inquit quibusdam non satis fide dignus videor, Ioannes ante me testimonium de ipsius diuinitate perhibet: Ioannes inquam ille, cuius nomen magnum ac celebre erat apud omnes Iudæos. Nec solum testificatur, verùm etiam clamat, siue cum libertate vociferatur, ac metu omni sepositо præ-

D dicat. Audi verò quid testificetur & clamet.

Hic erat de quo dicebam: Post me uenturus est qui ante me fuit. Dixit enim hoc, aliaque similia Iudæis de Christo antequã ipse appareret aut manifestaretur tanquam propheta, vt fama eius præoccuparentur: & quum postmodũ appareret, facilius testimonium de illo reciperetur. Siquidem Matthæus Matth.3. scribit eum dixisse: Qui post me venit, fortior me est, cuius non sum dignus calceamenta portare. Quid est autem, Post me venturus est qui ante me fuit? hoc est, post paululum ad vos venturus est, qui licet vt homo nondum apparuit, gloria tamen ac maiestate me præcedit: nam maximè glorificandus & exaltandus est. Quod autem futurum est, more prophetiæ, quasi iam factum sit, dixit. Deinde ponit etiam causam huiusmodi sublimitatis.

E *Quia prior me erat.* Quia me tanquam deus præcedebat.

Et de plenitudine eius nos omnes accepimus. Quum ipsum dixisset plenum gratia & veritate, ac fontẽ omnis boni perennem & inexhaustum esse demonstrasset, ait: Nos etiam omnes discipuli de tali ipsius plenitudine per participationem accepimus.

Et gratiam pro gratia Nouum testamentum pro veteri. Quod autem de his loquatur, ex sequentibus manifestum est: interim autem scito quòd & hoc & illud Gratiam nominauit, quia vtrunque gratis accipientibus datum est, deo ipsis propria sua misericordia gratificante, non ob præcedentes illorum virtutes rependente. Quemadmodum autem dicuntur lex & lex, testamentum ac testamentum, multaque alia nomina habent communia: ita quoque gratia & gratia

F nominantur. Hæc autem æquiuoca sunt non synonyma: illa siquidem quæ veteris sunt, rudem expressionem duntaxat significant & imitationem, quæ autem noui, perfectionem: & illa sanè omnibus conueniũt, hęc autem solis viris: vel potius illa viris, ista verò angelis. Differentiam consequenter ipsorum ab his qui ea administrauerunt ostendit.

Quia lex per Mosem data est, gratia & ueritas per Iesum Christum fuit. Lex quidem, siue vetus testamentum per Mosen mediatorem data est, gratia verò siue nouum testamentum per Iesum Christum nullo altero mediante. Et Moses quidem seruus erat: quodque à deo accepit, hoc dedit: Chri-

stus autem dominus erat, & ipse tanquam deus nouum con- A
didit testamentum. Quantum est igitur Mosis à Christo discrimen, tantum sanè & horum. Superius certè Gratiam & gratiam dixit ob causam ibidem dictam: hic autem nouum duntaxat testamentum Gratiam nominauit, vtpote verius gratiam. Nam solum ipsum peccatorum condonat remissionem, regenerationem, adoptionem, regnum cœlorum tribuit, ac bona quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Vbi verò dixisset Gratia, addidit, Et veritas, infallibilem ipsam esse attestãs ac perfectam: illa siquidem gratia erat imperfecta. Lex enim, vt ait Apostolus, nihil ad perfectum adduxit: hæc autem perfecta, vt- Hebr.7.
pote perfectè operans. Quantò ergo maiori gratia digni habiti sumus, tantò ad maiorem obligamur virtutem, ne tãto beneficio indignè conuersantes, dignũ tanta ignauia sup- B
plicium sustineamus.

Deum nemo uidit unquã: unigenitus filius qui est in sinu patris ipse enarrauit. Qua consequentia venerit ad hoc euangelista, aduerte. Postquam differentiam demonstrauit legis & gratiæ, rationabilem etiam differentiæ causam addit: quod legem quidem attulit Moses, homo qui deum non vidit: etenim deum nemo vidit vnquam, ideoque lex inferior est. vtpote ab homine delata. Gratiam verò siue euangelium vnigenitus filius qui versatur in sinu patris, semperque deũ videt, nempe deus ipse, illud enarrauit, ordinauit, ac docuit: ideoque potior est gratia, quippe à deo facta, qui deum C
intuetur, & ea quæ dei sunt cognoscit. Sed quomodo dixit, Deum nemo vidit vnquam? Nam & Iesaias deum vidit sedentem super solium excelsum & eleuatum: Iezechiel autem vidit ipsum sedentem super Cherubim. Daniel præterea ipsum vidit sedentem antiquum dierum: & alij quoque ipsum viderunt. Sed id non veluti secundum naturam erat, sed sicut iuxta similitudinem apparebat. Nam si ipsum iuxta suam naturam vidissent, nequaquam variis modis vidissent: simplex enim & sine figura est, & neque sedet, neque stat, neque ambulat: nam hæc corporum sunt. Vnde & dicit: Ego visiones multiplicaui, & in manu prophe- Oseæ.12.
tarũ assimulatus sum: visiones diuersas ac similitudinẽ significans. Nominatur autẽ vnigenitus filius, ꝙ solus patri nat⁹

Universidad de Deusto Biblioteca

D sit, soloque patre genitus. Pater quoque solum est pater, nõ etiam filius alicuius, vt alij sint patres: filius etiam solum natus est, non pater etiam alicuius, vt plures essent filij. Ad hæc quia vnico ac proprio modo natus est, qui nec dici, nec cogitari potest, non corporum more. Dicitur autem filius, quòd eiusdem sit cum patre substantię: nec solum hoc, sed quia etiam ab eo est. Sinum verò dixit patris, non quòd deꝰ sinum habeat: nam sinus corporum est: sed per hoc quod dicit, Qui est in sinu patris: proprium & consubstantiale filij significauit. Potest quoq; & alio modo dici, quòd prioris dicti videlicet, deum nemo vidit vnquã, confirmatio est id

E quod sequitur, Vnigenitꝰ filius qui est in sinu patris ipse enarrauit, hoc est ipse docuit quòd deum nemo vidit vnquã. Nã de hoc variis locis Christus loquutus est, sicut in sequẽtibus manifestum erit. Nulla itaq; creatura deum videt, nõ materialis tantũ, sed & immaterialis: siquidem ipsis quoque immaterialibus virtutibus inuisibilis est deus in sua natura, licet prout sibi conceditur deum videant.

Et hoc est testimonium Ioannis. Hoc inquam de quo nunc in progressu dicturus est.

Quando miserũt Iudæi ab Ierosolymis sacerdotes & leuitas, ut interrogarent eum, Tu quis es? Testimonium videlicet datũ quando miserunt Iudæi, &c. Siquidem pontifices & sacerdotes populi, quum circa Christi partum admiranda audissent: sumpto præterea de sapientia ac prudentia illius ex-

F perimento, quãdo duodecim annorum factus immixtus est doctoribus, audiẽs illos & interrogãs, veluti scripsit Lucas:

Lucæ.2. obstupescebant, inuidiaque agitari cœperunt. Quum autem

Matth.3. & Ioannẽ postea multa ac mirabilia de ipso ad suum baptis-

Lucæ.3. ma accedentibus dixisse audissent, intellexerũt enim quòd talia de illo diceret, magis turbati sunt: missisq; ab Ierosolymis sacerdotibus ac leuitis siue ministris interrogauerunt eum, Tu quis es? non tanquam id ignorantes: nã cunctis nota erant quæ circa natiuitatem eius contigerant: quæq; in eius circunciſione ac nominis impositione, ita vt omnes dicerent, Quis nam puer hic erit? sed præ malitia ignorantiã fi-

Lucæ.1. mulant. Nec dicunt, Quis es, sed Tu quis es? ac si dicerent: Si maior te est quẽ tu prædicas, tu ergo quis es? erga quem magnopere affecti sumus, & de quo magnificam habemus

opinionem, quemque vehementer colimus. Putabant enim A insipienter, quòd licet in cęteris vigilantius excubare videretur, attamen humanum quiddam tanquam homo sentiret, ac gloriæ amore illectus, Christũ se esse responderet, & deinceps ipsius Iesu fama extingueretur, ob quã omnes oriebantur anxietates. Nam & hac de causa non vulgares quosuis miserunt, sed sacerdotes & leuitas, idque ex Ierosolymis vtpote præstantiores atque astutiores cunctis, qui ex aliis erant ciuitatibus.

Et cõfessus est & non negauit. Confessus est, veritatem scilicet: nam verax erat ac solidus.

Et confessus est dicens: Non sum ego Christus. Virtutem eius confirmans, rursum idem repetit. Neque enim solũ ambitionis omnino nihil passus est, aut dominicam non arripuit gloriã, sed nec eã quæ à multis dabatur respexit. Et vide prudẽtiam. Nõ dixit quis esset quod postmodũ fecit, sed ad mentem eorum accedens, & quid velint agnoscens, rectè id à principio abstulit, quod ipsum sperabant responsurum. Dixit enim, Non sum ego Christus. B

Et interrogauerunt eum: Quid ergo, Elias es tu? Et dicit: Non sum. Iam conatu frustrati, ad aliud cõuertuntur, intentumque suum adumbrare volentes dicunt: Quid ergo, Elias es tu? vt videantur simpliciter ac sine malitia interrogare: Siquidem expectabant etiam vẽturum Eliam: Scriptum est enim apud Malachiam prophetam: Mittam vobis Eliã Thesbiten, qui conuertet cor patris ad filium. Rursum ergo rogant, ne suspecti habeantur. Malac. 4. C

Es tu ille propheta? Et respondit, Non. Non dicunt, Es tu propheta: nam sciebant eum esse prophetam: sed es tu ille propheta, de quo scripsit Moses? Scripsit enim eis dicens, Deut. 18. Prophetã suscitabit vobis dominus, ipsum vt me audietis. Ille autem erat Christus.

Dixerũt ergo ei: Quis es, ut respõsum demꝰ his qui miserũt nos? Quid dicis de teipso? Ait: Ego vox clamãtis i deserto, Dirigite viã domini sicut dixit Iesaias propheta. Quũ ad omnia patiẽter respõdisset, nũc etiã dicit quis sit. Ego inquit, sum illa vox de qua scriptũ est, Vox clamãtis in deserto: Dirigite viã domini & cętera. Hoc autẽ verbũ pulchrè exponitur tertio iuxta Matthæum capite: quære itaque ibi expositionem ipsius. Iesa. 40. Mat. 3.

D *Et qui missi fuerant, erant ex pharisæis.* Significauit etiã ipsorum sectam, repræsentans obliquam eorum curiositatem.

Et interrogauerunt eum, & dixerunt ei: Quid ergo baptizas si tu non es Christus, neque Elias, neque propheta? Quum persicere non potuissent quod intendebant, accusatione nituntur hunc attrahere, vt vel timore cogeretur dicere, quod non erat. Rursum autem magnam demonstrat æquitatem.

Respondit eis Ioannes dicens: Ego baptizo in aqua, medius autem uestrum stetit, quem uos non nostis. Eo enim tẽpore Christus immixtus erat populo: nam quasi vnus è vulgo veniebat ad baptismum, quod diuina reuelatione Ioãni innotuerat. Id autem quod addit, Quem vos non nostis, de illius diuinitate dictum est.

E *Ipse est qui post me uenturus est, qui ante me fuit.* De quo videlicet verbum istud dicebam. Est autem superius declaratum.

Cuius ego non sum dignus, ut soluã eius corrigiam calceamenti. Sublimiter id quod est in Christo incomparabile hinc demõstrat, dicens: Neque inter postremos eius seruos numerari mereor, propter magnitudinem consideratæ in eo diuinitatis. Postremis nanque ministris aptari solent huiusmodi
Mar.1. ministeria. Quære autẽ ad principium euangelij iuxta Marcum dicti illius expositionem quo dicitur, Et prædicabat dicens: Venit is qui me fortior est post me, cuius nõ sum idoneus vt procũbens soluam corrigiam calceamentorũ ipsius.

F *Hæc in Bethania facta sunt trans Iordanem, ubi erat Ioannes baptizans.* Emendatiora exemplaria In Bethabara scribunt: nam Bethania nõ est sita trans Iordanem aut in deserto, sed prope Ieroſolyma. Demonstrat autem locũ, ostendens quòd multis præsentibus Ioannes ea quæ de Christo erant prædicabat. Omnia verò quæ interim acciderunt prætermittens: Puta quomodo baptizatus est, quomodo cælitus accepit testimonium: ieiunium præterea quadraginta dierũ in deserto ac tentationes, tanquam ab aliis iam euangelistis narrata, refert deinceps quæ post descensum eius à deserto contigerunt, & ab illis relicta sunt.

Postero die uidit Ioannes Iesum uenientem ad se. In crastino post descensum eius à deserto scilicet: adhuc enim circa Iordanem permanebat Ioannes. Quare autem venit ad ipsum?

Quia suspicabantur quidam venisse tanquam peccatorem A
ad baptismum in pœnitentiam more aliorum. Venit ergo nunc ad Ioannem, vt occasionem illi daret corrigendi perfectiori testimonio huiusmodi suspitionem.

Et ait: Ecce agnus dei. Agnum ipsum appellauit, ad memoriam eis adducens vmbras veteris testamenti, ac Iesaiæ Exod.12.
prophetiam: tãquam diceret, Ecce agnus in lege figuratus, Iesaiæ.16.
& ab Iesaia annunciatus. Deinde addit etiam id quod præcipuum est eius, puta quod à deo missus sit ad immolandum pro salute hominum. Vel dei, hoc est, diuinus, propter suã diuinitatem.

Qui tollit peccatum mundi. Agnus siquidem qui in lege sacrificabatur, vnius Israelitici populi auferebat peccatum tanquam figura, signum & vmbra veritatis. Agnus autem B
dei immolatus, totius mundi aufert peccatum, & tanquam veritas, eos qui in mundo sunt purificat. Ille siquidem irrationalis erat, hic verò rationalis: nec solum hoc, verumetiam diuinus. Peccata autem non tantum animæ dicit maculas, à quibus liberi sunt qui eius seruant præcepta: verumetiam corporeas infirmitates, à quibus ægrotantes liberat. Dicens autem, Qui tollit peccatum mundi, soluit prædictam suspitionem. Nam qui aliorum aufert peccata manifestum est, quòd ipse non habeat peccata: qui autem peccatis non est obnoxius, alia omnino causa venit ad baptismum, quã ipse Baptista paulò post referet. Rursum alibi di- Sup.eod.
cit, Ante me fuit: &, Prior me erat: seipsum intrepidè tanquam seruum deiiciens, illum autem quasi dominum incom C
parabiliter extolleus.

Et ego nesciebam eum. Ne putarent quòd illum iam olim cognoscens talia de eo ferret testimonia, gratiã illi præstans tanquam cognato, ait: Ego ignorabam eum priusquam ad Iordanem veniret, vtpote semper in deserto versatus. Atqui quum adhuc in matris esset vtero, cognouit eum, & prę gau Luc.1.
dio exultauit, quemadmodum scripsit Lucas. Verùm id non fuit naturaliter, sed supernaturaliter tunc eum cognouit, & quo modo nullus omnino hominum cognouit. Nunc autem triplici cognitione cognouit: puta per visum, per auditum, peréque propheticam notitiam, quarum nulla Christũ cognoscebat, priusquam ad Iordanẽ veniret, deinde autem

D triplici hoc modo cognouit eũ. Siquidem propheticè ei reuelata sunt quæ de ipso erãt: ideo & dixit: Qui post me venturus est, ante me fuit. Vidit quoque eum: illum nãque prohibebat dicens: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Mat.3. Audiuit præterea vocẽ de illo dicentem: Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacitum est, sicut alij euangelistæ docuerunt.

Sed ut manifestaretur Israeli, propter hoc ueni ego in aquã baptizans. Ecce dixit etiam causam, ob quam venit & ipse vt baptizaret, & Christus vt baptizaretur: Vna siquidem eademque fuit & huius causa & illius: videlicet vt manifestaretur Christus Israelitis. Nam à deo missus fuerat Ioannes ad Iordanem, vt baptisma pœnitentiæ prædicaret, quò propter baptisma multi concurrerẽt, & adstans Christus in medio multorum, vtpote baptizandus, testimonium acciperet, infernè quidẽ à Ioanne, supernè verò à patre & spiritu sancto: atque hinc ipsos attrahens, mysteria docere, ac mirabilia operari inciperet: neque enim ita concurrissent omnes, neque ita testimonium audiuissent, nisi hoc factum fuisset.

Et testimoniũ perhibuit Ioannes dicens, Vidi spiritũ descendentem tanquã columbam de cælo, & mansit super eum. Et *ego nesciebam eũ, sed qui misit me ad baptizandũ in aqua, ille mihi dixit: Super quẽ uideris spiritũ descendentem, & manentẽ super eũ, hic est qui baptizat in spiritu sancto.* Rursum ait, Nesciebam eũ, vt proprium testimoniũ ab omni suspitione remoueret. Verùm quãdo dixit ei deus, Super quem videris spiritum descendentem &c. Quando quæ de Christo erant ipsi reuelauit, illo nõdum manifestato: tunc siquidem & hæc, & alia dixit. Postea verò ipsum quoque demonstrauit ad baptismum accedentem. Præsens itaque euangelista ea, vt dictũ est prętermisit, quæ circa domini baptisma ab aliis euangelistis cõscripta sunt. Matthæus verò hæc ceteris latius enarrauit: lege ergo illa ad perfectiorem habendam cognitionem.

Et ego uidi. Spiritum, videlicet descendentem, & manentem super eum.

Et testimonium perhibui, quòd hic sit filius dei. Et vbi hoc perhibui testimonium? neque enim vsquam scriptum est. Omnino sanè hoc testificatus est: relictũ est autem ab euangelistis, quemadmodum & alia multa.

Postero die iterum stabat Ioannes & ex discipulis eius duo: & intuitus Iesum ambulantẽ ait: Ecce agnus dei. Non vulgari modò neque casu hæc de ipso loquitur: sed quia nondu Iudæorum insensibilitatem attigerat: nemo enim quicquam de ipso interrogauerat, rursum hæc de ipso dicere cogitur, mentemque eorum iteratis vocibus expergefacere quasi dormientem. Et quemadmodum sponsus nihil interim sponsæ loquitur, nec eam per seipsum accipit, sed dux sponsæ omnia differit, eamque illi tradit: vbi verò hanc ipse acceperit, ita eã immutat, vt illa priorũ omniũ obliuiscatur. Ita & nũc Christus adhuc tacet, Ioãnes verò cũcta operatur, ideo etiã amicus sponsi vocatus est, tanquã qui nuptiis pręest, omniaque administrat quæ ad spõsum pertinent. Vbi verò accepit desponsatam sibi ecclesiam, ita eam sibi copulauit, vt illa cõtinuò omnium obliuiscereturi. Et sicut sponsa nequaquã ad spõsum accedit, sed hic ad illam, etiam si fuerit ipse regis filius, illa verò omniũ abiectissima. Ita & hic accidit: iste quũ tantus esset, ad eam quæ despectissima erat accessit, & coniunctus non permisit vt hic deinceps remaneret, sed susceptam in paternam deduxit domum, hoc est, in cælum.

A

Nota.

B

Et audierũt eum duo discipuli loquentem, ac sequuti sunt Iesum. Inter multos auditores hi soli audisse dicuntur, auribus videlicet animę, quum alij vtique audissent auribus corporis. Ex discipulis namq; Ioannis soli hi duo tunc animo prẽsentes erant, quum tamen alij multi adstarent. Sequuti sunt autem eum, cupientes eius habere notitiam.

Conuersus Iesus quum uidisset ipsos sequentes, ait illis, Quid quæritis? Non tanquam ignorans, qui hominum penetrat cogitationes, sed vt interrogando familiares sibi redderet, ac fiduciam daret. Verisimile est enim quòd erubescebant, & quasi ignoti formidabant.

C

At illi dixerunt ei: Rabbi, quod dicitur, si quis interpretetur, Magister, ubi habitas? Quum nondum ab eo quicquam audissent, magistrum siue præceptorem eum appellant: atque hinc causam cur sequerentur manifestant, videlicet vt quæ forent vtilia audirent, vtque sese in discipulos ingererent. Dicunt autem, Vbi habitas? volẽtes diutius & inquiete cum eo conuersari.

Dicit eis, Venite & uidete. Non dat habitationis signa, vo-

Universidad de Deusto Biblioteca

D lens vt illi sequerentur, quò maiorem haberent fiduciam.

Venerunt & uiderunt ubi maneret, & apud eum manserunt die illo. Hora *autem erat ferme decima.* Horam significat, & in his innuēs discipulatus dēsiderium, & in illo humanitatē, quod neque propter tempus auersi sunt, quū iam sol ad occasum declinaret: neque tempus, aut aliud quippiam causati sunt. Quòd si alibi dicit se nō habere vbi caput suum reclinaret, nō hoc simpliciter de domo dicit, sed de propria domo: neque enim propriam habebat, sed alienis vtebatur. Dicit itaque euāgelista mansisse ipsos apud eū die illo: quod autē instructi sint, tanquam manifestum reliquit intelligendū. Tantum enim vna nocte profecerunt, vt ad aliorum venationem sequenti die procederent. Oportet igitur & nos ob nullū tergiuersari tēpus ab audiēdis his quæ diuina sunt, sed omnia his posteriora ducere. Alia siquidem mundana vniuersa tempus habent: ad hæc verò omne tempus esto conueniens.

E

Andreas frater Simonis Petri erat unus è duobus qui audierant à Ioanne, & secuti fuerant eum. Alterius siluit vocabulum, siue quia insignis non erat vel cognitus: siue ipse qui hæc scribit erat, vt quidam dicunt.

Reperit hic prior fratrem suum Simonem, & ait illi, Inuenimus Messiam †, *quod est si interpreteris, Christus.* Sermo est admodum lætantis: Inuenimus quem quærebamus, quem venturum sperabamus, quē scripturæ annunciauerunt: nam ab his hunc esse cognouit, à quibus ad sacra introductus est. Cōsidera verò, quòd hi etiam quum piscatores essent scripturis

F animum aduertebant: nos autem qui de eis colloquimur, in eisque versamur, nequaquā tamen adeo animū attendimus.

† † *Mediatorem uidelicet, genus à deo ac hominibus ducentem.*

Et duxit eum ad Iesum. Postquam videlicet dixerat quę ab eo audierat. Siquidem hoc germanæ fraternitatis est, hoc syncerę amicitiæ, vt boni participē assumat & fratrem. Fortassis autē non retulit quæ ab eo mysteria audierat, sed tantum vbi dixisset, Inuenimus Messiam, duxit eum ad Iesum, id solum studens, vt ipsum duceret, Christoque traderet, sciens quòd ille doceret eum vniuersa.

Intuitus autē illū Iesus dixit, Tu es Simō filius Iona. Tu uocaberis Cephas †, *quod est, si quis interpretetur, Petrus.* Quę diuinitatis sunt deinceps à vaticinio aperire incipit. Siquidē no

† minus alliciūt homines prophetiæ aut futurorum annūtiatio, quàm signa. Præterea minus etiam patēt inuidiæ: nam signa calumniabantur insipiētes. In Beelzebul, inquiūt, eiicit dæmonia. De prophetis verò nihil tale dixisse leguntur. Et circa Simonem quidem & Nathanael hoc vsus est modo. De Andrea autem & Philippo nihil vaticinatus est. Siquidem Andreas Ioannis testimonio attractus est: Philippus verò videns illos qui ipsum sequebantur, ad fidem & ipse adductus est. De Petro quidem prophetauit cuius esset filius, & quo vocādus esset nomine. Quære præterea ad perfectiorem intelligentiam tertio iuxta Matthæum capite dicti illius enarrationem, Ambulans Iesus circa mare Galilęæ *Matth. 4.* vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andreā *Marci. 3.* fratrem eius, mittentes rete in mare. Ad hæc octauo iuxta B Marcum capite verbi illius interpretationem, Et imposuit Simoni nomen Petrus. Sed & loci illius explanationē decimo capite euangelij secundum Lucam, Piscatores autē *Lucæ. 5.* descenderant ex illis, & abluebant retia. Omnia enim confe runt ad ea quæ hic ponuntur. Hunc itaque nominauit Petrum: sicut Iacobum & Ioannem filios tonitrui: ostendens se eum esse qui in veteri quoque testamēto nomina adaptauerat, Abram vocans Abraham, Saram † verò Sarram, & † Iaacob Israel. Nam quibusdam ab ortu nomina imponebat, quibusdam autem postmodum. Quorum enim virtus à primo, quod aiunt, capillo fulgebit, his ab initio nomen imponit: quorum autem postea, his etiam postea.

C

† *Munsterus dicit legendum esse* כיפא *Cbepha, quod sonat petram, & dictionem esse Chaldaicam.* †

† *Iuxta septuaginta translationem quæ prius Sara dicebatur, postea dicta est Sarra literæ uidelicet adiectione, sicut etiam factū est in nomine mariti. In Hebraica autem & Chaldaica litera, Abraham quidem dictus est literæ additione, Sara uerò quæ prius Sarai, literæ י Iod ademptione.* †

Postero die uoluit Iesus exire, & reperit Philippum, ac dicit illi: Sequere me. Erat autem Philippus à Bethsaida ciuitate Andreæ & Petri. Postero sanè die voluit exire, at non postero die reperit Philippum, sed postmodum postquam Petrū & Andream, Iacobum ac Ioannem attraxerat, quemadmodum ab aliis euangelistis licet colligere. Sed quam ob rem non

Dmeminit quomodo eos attraxerit ambulans circa mare Ga-
Matth.4. lilææ? Quia Matthæus & Marcus hoc tradiderunt, sed quia
Marci.1. illi prætermiserant quæ circa Philippum acciderant, hæc
nũc iste manifestat. Ait autem illi Iesus, Sequere me. Sciẽs
quidem & hunc iam animo sequutum, cùm de eo audisset ab
his qui sequebãtur, sed reuerentia detineri, soluit eum me-
tu. Dicit autem euangelista qua sit Philippus ciuitate orun
1.Cor.1. dus, puta à Bethsaida vili & ignobili: vt scias q̃ ignobilia
mundi elegerit deus.

Reperit Philippus Nathanael. Postquam videlicet Chri-
stum secutus erat.

Et ait illi, Quem scripsit Moses in lege & prophetæ, inuenimus.
Sumpto de ipso experimento, statim prædicator efficitur:
E Sciénsque Nathanael in legis ac prophetarum scripturis di
ligentissimum: siquidem erat in eis maximè versatus, quẽ-
admodum & ipse Christus attestatur, & res ipsa demõnstra-
uit: ad Mosen ac prophetas eum remittit, confirmans inde
suum de Christo testimonium esse fide dignum.

Iesum filiũ Ioseph. Adhuc enim filius eius esse putabatur.

A Nazareth. A Nazareth ideo dicebatur, quòd ibi nu-
tritus esset.

Et dixit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse?
Mich.5. Cùm prophetã audiret dicẽtem, Et tu Bethlehem terra Iu-
da, nequaquã minima es inter principatus Iuda: ex te enim
exibit dux, qui regat populum meũ Israel, è Bethlehẽ Chri
stum expectabat: nũc autem audiẽs eum Nazarenũ esse, tur
F batus est & admirabatur, non inueniens Philippi verbũ con
uenire prohetiæ, ideóque opinatus hunc circa locum esse
lapsum, benignam fingit obiectionem, innuens non ita ip-
sum inuẽtum esse, sed eum esse à Nazareth, planè quodam-
modo per modum interrogationis repellit, suam ostendens
circa scripturas diligentiam, & infallibilitatem figurarum.
Est autem simile acsi diceret, Vtrum fieri potest, vt à Naza-
reth adeo exigua & abiecta sit quippiam boni? Nam Gali-
læa à Iudęis malè audiebat: porro Nazareth Galilęæ ciuitas
erat. Dicebat autem hoc certissimus q̃ non à Nazareth, sed
à Bethlehem expectaretur Christus.

Dicit ei Philipp⁹, Veni & vide. Modũ quo hoc dixerat igno
rans, putãsq̃; illum simpliciter ciuitati Nazareth detrahere,

ducit ipsum ad Christum tanquam statim crediturum, si mo A
dò doctrinam ac conuersationem eius gustasset.

Vidit Iesus Nathanael uenientem ad se, & dicit de eo, Ecce uerè Israelita. Laudauit ipsum quasi intelligentem quæ legerat: id enim est verè Israelitæ. Nam pontifices & scribæ quique illos contingebant, non attendentes ea quæ legebant, falso nomine Israelitæ dicebantur.

In quo dolus non est. Dolum vocat, veritatis contectionem vel obscurationem à malitia.

Dicit ei Nathanael, Vnde me nosti? Non est laudibus infla tus, sed rogat vnde eum talem esse cognosceret, qualem dicebat.

Respõdit Iesus, & dixit ei: Priusquàm te Philippus uocaret, cùm esses sub ficu, uidebam te. Ille quidem tanquã hominem adhuc B rogabat, ipse verò quasi deus illi respõdet: nam se vidisse dicit quòd nullus vidit. Priusquam autem occurrisset ei Philippus, fuerat sub ficu, nullo pręsente aut ipsum vidẽte. Dedit itaq; signum quod cognosceret ac videret quæ hominibus visa non forent: ideóq; & tẽpus dixit & locum ac arborem. Simul etiam indicauit se omnino audisse quæ dixisset, Vtrum à Nazareth posset quippiam esse boni: & ex hoc magis intellexit ipsum esse Christum. Cogitabat enim q̃ aliter non eum laudasset, sed potius repulisset. Cæterum & à prophetia, & à laud[illegible] ipsum esse credidit. Prophetia verò non de futuris tantum est, verumetiam de præteritis: sicut Moses de mundi constitutione: & de præsentibus, vt quum dixit Christus quæ sint in corde hominum. C Gene.1.

Respondit Nathanael, & ait illi: Rabbi tu es filius dei, tu es rex Israel. Vides animam præ nimia lætitia exultantem, hísque verbis ipsum amplectentem: Tu, inquit, ille ipse es qui expectabatur. Sed quare Petrus qui post tanta miracula, tantámque doctrinam confessus est ipsum esse dei filium, beatus dictus est: Nathanael verò, qui & ante miracula, & ante doctrinã hoc ipsum fecit, nõ est dict⁹ beatus? Quia licet hoc ipsum locutus est, non tamen eadem mente. Nam Petrus eũ natura dei filium esse confessus est: Nathanael verò, dei filiũ adoptione: & ille quidem propriè deum, hic autem per gratiam, quod manifestum est ex eo quod subditur, Tu es rex Israel. Qui enim natura dei filius est, non Israelitarum so-

D lum, sed & omnium rex est. Neque hinc solum manifestum est, verumetiam ab his quæ respõdit Christus, ad perfectiorem confessionem hunc inducens ac docens, ne sibi quasi puro homini auscultaret.

Respondit Iesus & dixit ei: Quia dixi tibi, Videbam te sub ficu, credis? maiora his uidebis. Vt perfectius credas, Nam cùm parua adhuc audisset, parum credebat.

† *Et dixit ei: Amen amen dico uobis: posthac uidebitis cælum apertum, & angelos dei ascendentes & descendentes † super filium ho*
E *minis.* Siquidem tanquam super legitimum dei filium ascẽdebant & descendebant angeli dei ad eum, ministrantes illi: hoc quidem circa tempus passionis, illud autem tempore resurrectionis & assumptionis. Cui autẽ in modum seruorum ministrant angeli, hic non simpliciter homo est, sed & deus ac dominus. Amen amen dico vobis fidelibus, Posthac videbitis post ingenuam verámque fidem. Hæc autem sunt maiora illa de quibus dixerat, Maiora his videbis. Visionẽ verò intellige etiam cognitionem. Hæc enim omnes discipuli cognouerunt: hi quidem videntes, illi autem ab his qui viderant audientes. Quod ergo in aliis, hoc etiam nunc facit. Siquidem duo vaticinia protulit: vnum certum dicens, Priusquam te Philippus vocaret, quum esses sub ficu, videbam te: aliud verò ambiguum, puta ꝙ visuri essent cælos apertos, & cætera, & à certo confirmat ambiguum. Ideo etiã Nathanael tacuit, Christus verò subsistit, ac siluit, expectãs
F verbum eius, sinens vt dicta apud se reuoluerent. Vbi enim semen in terram bonam seminasset, reliquit: vt per ocium postmodum nasceretur.

† *Primùm dixit Ascendentes, significans quòd usque tunc cum eo præsentes fuerant, eique ministrauerant.*

CAPVT PRIMVM DE NVPTIIS IN CANA.

Cap.2. ET *die tertio nuptiæ factæ sũt in cana Galilææ.* Tertio post Christi à deserto descensum. *Et erat mater Iesu ibi.* Vocata tanquam familiaris ab his qui nuptias celebrabant. *Vocatus est autem & Iesus ac discipuli eius ad nuptias.* Et ipsi quasi familiares. Accessit autem Salua-

tor, non habito respectu ad suam dignitatem, sed ad homi- A
num vtilitatem. Siquidem qui nuptias condiderat, venit vt eas honoraret, suáque præsentia sanctificaret: & quum serui formam assumpsisset, non dedignatur seruorum interesse nuptiis, licet qui eum vocauerant non haberent congruentem de eo opinionem. Simpliciter enim tanquam notum, vnúmque è pluribus illum vocauerant.

Et deficiente uino dicit mater Iesu ad eum, Vinum non habent. Quum carerent vino, hoc est, cùm opus esset vino, siue cùm iam vinum defecisset. (Nam habet Greca litera ὑστερήσαντος οἴνου) Neque enim ad id vsque temporis vllum fecerat miraculum. Quum ergo cognouisset mater quæ circa ipsum erant, quòdque Ioannes propter eum venerat, ac de illius diuinitate testimonium tulerat, & quòd cælitus de eo testi- B
monium acceperat. Simul etiam videns quòd discipulos acceperat: intellexit quò reuelari ex eo tempore inciperet. Sumpta igitur fiducia deprecata est eum pro deficientis vini miraculo: & his qui vocauerant gratiam volens rependere, & suam gloriam volens per filij potentiam demonstrare. Ideóque eam corripit, non quasi vilipendens, sed corrigens tanquam intempestiuè precantem. Nam quòd eam plurimùm honoraret, & ex aliis multis manifestum est, & ex eo ꝙ ipsius compleuit exhortationem. Corripuit itaque eam docens nondum talia esse quærenda, quanquam miracula verbo posset operari. Obediuit autem, eam tanquam matrem honorans.

Dicit ei Iesus: Quid mihi & tibi est mulier? Quid ad nos at- C
tinet id pro quo deprecaris? quid ita nos vrget? Potest præterea & alio modo intelligi. Quid mihi tecum cõmune est? ego siquidem vtpote deus noui quæ tempora ædẽdis miraculis sint congrua: tu verò illa ignoras quasi homo. Non dixit autem mater, sed mulier tanquam deus.

Nondum uenit hora mea. Nondum adest tempus meum ad edendum quod quæris miraculum: tunc autem aderit cùm his quibus opus est miraculo, cognouerint quòd talia possim operari, & ipsi me fuerint deprecati. Nunc autem matre adhortante non solum intempestiuum esset, verumetiam su- *Infrà.7.8*
spectum, & quæruloſis facillimè pateret calumniæ. Hæc *&.17.*
autem, Nondum venit hora mea: non potuerunt eum ap-

D prehendere, quia nondum venerat hora eius : Nullus iniecit in eũ manus, quia nõdum venerat hora eius: Pater, venit hora, aliáq; similia, non ostẽdunt ꝙ necessariis tẽporum horarúmq; obseruationibus subiaceat : nam quo id pacto fieret, quum horum effector sit? sed hæc de contingentibus opportunitatibus dicta sunt: demonstrantia, ꝙ omnia ratione ac ordine fieri oporteat. Quum ergo dixisset, Nondum venit hora mea, miraculum tamen operatus est: & matrẽ vt dictum est honorans, & ostendens ꝙ temporibus non seruiat aut subiaceat, sed eis dominetur.

Dicit mater eius ministris, Quicquid dixerit uobis facite. Cùm verbi scopum ac rationem intelligeret : quòdq; non impotentiæ excusatio erat, sed ne videretur sese miraculis ingE rere, & spectaculo exponere, matris autem exhortationem non despiceret: mensæ ministros admonet vt sibi adsint, & ipsi quoque alio modo cum ea deprecentur.

Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Iudæorum, capientes singulæ metretas binas uel ternas. Hydriæ vasa sunt aquæ: Metretæ verò mensuræ. Erant autẽ positæ secundum purificationem Iudæorum: id est, paratæ ad eorum purificationem, vt si qui fortè immundi redderentur, non longè eundum esset ad fontes.

Dicit eis Iesus, Implete hydrias aqua. Et impleuerunt eas usque ad summum. Mensæ ministros, facit etiam ministros miraculi, vt ipsi testes rei essent. Non iussit autem vt vasa vinaria implerentur, sed aquales, siue hydriæ, ne qui suspicarentur F ꝙ relictis fecibus mixtio aquæ facta esset. Quare autem nõ ipsemet solo verbo etiã hydrias impleuit, sed ministris hoc imperauit? Ne phantasma esse videretur: sed si quis miraculum calumniaretur, vt qui aquam hauserant, silentium illis imponerent.

Et ait illis: Haurite nunc & ferte architriclino. Et tulerunt. Vt autẽ gustauit architriclinus aquã factã uinũ, & non sciebat unde esset, ministri autem sciebant qui hauerant aquam: uocat sponsum architriclinus, & dicit ei, Omnis homo primùm ponit bonũ uinũ: quúmq; inebriati fuerint, tunc id quod deterius est, tu seruasti bonum uinum usq; modò. Architriclinum dicit conuiuij præfectum, qui conuiuium procurat. Triclinia enim vocabantur aulæ conuiuiorum. Non ergo simpliciter aquam conuertit in

tit in vinum, sed in bonum vinum, sicut architriclinus ipse A testatus est. Nam huiusmodi admiranda Christi opera longè erant naturalibus præstantiora. Quòd igitur aqua versa sit in vinum, ministri testes fuerunt: quòd autem in bonum etiam vinum, architriclinus ac sponsus: vt deinceps miraculum latere nõ posset, quod testimoniis adeo manifestis parabatur. Verisimile est autem & sponsum dixisse, Quid nã est hoc? veruntamen id prætermisit euangelista vtpote nõ necessarium. Vtinam autem & ego qui frigidus sum, & laxus & effusus, nihil in hoc ab aqua differens, in calorem cõuerterer spiritualem, virtutis constrictionem, ac morũ firmitatem, vt & alios lætificare possem.

Hoc fecit initium signorum Iesus in Cana Galilææ. Nõ solũ B scripto prodidit miraculum, sed etiã docuit principiũ hoc fuisse signorum. Nam quia id scitu dignum erat, & ab aliis prẹteritum, scripsit illud, vtpote ad hoc vtile, ne fides adhibeatur his quę dicuntur pueri Christi miracula : hoc enim fuit initium signorũ : illa verò sunt opus viri qui à veritate aberrauit. Nam si puer mirabilia operatus fuisset, id statim omnibus innotuisset, neque Israelitis fuisset opus Ioãne vt eum manifestaret. Siquidem Ioannes ipse dixit, Vt manife *Supra. 1.* starentur Israeli, propter hoc veni ego in aqua baptizans. Meritò ergo expectauit decentem viros ætatem, ne phantasmata esse putarent ea quæ fierent. Nam si plurimi id suspicabantur quum in legitima ac perfecta ætate mirabilia operaretur, multò magis in imperfecta, & priusquam tempus conueniens aduenisset, quũ inuidia tabescerent, in Saluatorem insurrexissent: & ita non solum increduli fuissent C dispensationi incarnationis, sed etiam euangelium impedissent. Quære etiam tertio iuxta Matthæum capite, quam ob *Matth. 3.* causam post trigesimum annum venerit Christus ad baptisma, vbi dicitur, In diebus illis venit Ioannes Baptista prædicans in deserto Iudææ, & causas inuenies aptissimas, ac rationi maximè consonas.

Et manifestauit gloriam suam. Potentiam & virtutem suam magnitudinem diuinitatis suæ. Verùm quomodo aut quo pacto hoc fuit, quum pauci ad id quod factũ erat aduertissent, soli videlicet ministri & architriclinus ac sponsus cũ discipulis eius? Quod in se erat, manifestauit eã per huius-

D modi miraculum: quanquam enim pauci tunc aduertebant postea tamen diuulgatum est miraculum, multosque attraxit. Quòd autem die illo nullus aliorum crediderit, ex sequētibus manifestum est, nam subiunxit:

Et crediderunt in eum discipuli eius. Qui etiam antea ipsum admirabantur. Vides quòd tunc oporteat fieri signa, quum futurum est, vt spectatores beneuoli sint & animum aduertant.

Post hæc descendit Capernaum ipse & mater sua & fratres sui, mānserúntque in ea non multis diebus. Descēdit Capernaū, vt q escere faceret ibi matrē, Fratres sui autē, lege nō natura, filij videlicet Ioseph, qui lege & non natura pater illius erat.

E

CAPVT SECVNDVM DE EIECTIS E Ttemplo

ET prope erat pascha Iudæorū, *ascēditque Iesus Ierosolyma, & repperit in templo vendentes boues & oues ac columbas, & numularios sedentes. Quúmque fecisset flagellum è funiculis, eiecit omnes de templo, oues simul ac boues, & numulariorum effudit æs, mensásque subuertit.* Similia quoque scripsit Matthęus in fine quadragesimiquinti capitis: & illorum lege enarrationem plurimum ad hæc cōferentem, κερματισταὶ autem propriè dicuntur permutatores
Matth. 21 quos Matthæus κολλυβιστὰς nominauit, hoc est numularios.
F Et sicut κόλλυβος obolos est, qui pro permutatione monetæ datur, id est (vt vulgo dicitur) cambium: sic & κέρμα congeries est obolorum, aut minutorum numorum quibus fit permutatio. Præterea φραγέλλιον genus est flagelli: erat autem contextum: nam & eorum qui eiecti sunt, conuersatio contexta erat absurdis verbis ac operibus: & rursum eiicientis conuersatio cōtexta erat ex supernaturalibus verbis ac operibus, siue rebus diuinis & humanis. Opus itaque operatus est multa plenum autoritate. Nam quia sabbatho curaturus erat, multaq; similia facturus, quæ Iudæis legis trangressio videbantur: ne hæc tanquam deo contrarius facere videretur, hinc primùm huiusmodi aufert suspitionem. Qui enim tantum zelum erga domum dei demonstrauit, tantaq; vehementia ac indignatione propter hanc vsus est, vt nulli omni A
no parceret, sed seipsum in periculum cōiiceret, & tum caupones illos, tum Iudæos id ipsis permittentes in se exacuit, omnia sustinere paratus pro honore tēpli, nequaquam posset templi domino esse contrarius.

Et his qui uendebāt columbas dixit: Auferte ista hinc, & ne facia tis domum patris mei domū negotiationis. Non factis solū, sed & verbis ostendit deo se non esse contrarium. Sed ipse quidem deum natura patrem suum vocauit: Iudæi autem adoptione patrem ipsum nominasse putantes, non sunt hoc verbo turbati. Sed neq; his quæ fecit exasperati sunt: siquidem arguebat illos conscientia ac confundebat, ostendens quòd B
iustè hæc & fecisset & dixisset. Domum autem negotiationis, hoc est cauponam aut tabernam. Prædicto verò Matthęi capite dixit, Speluncam latronum. Ex quo adnotare possumus, quod zelum ac libertatem arguendi bis demonstrauerit aduersus eos qui in tēplo cauponabantur, & in principio euangelij & circa finem. quæ ergo in principio euangelij contigerunt, Ioannes hoc loco conscripsit: quæ verò circa finem, Matthæus.

Recordati sunt autē discipuli quòd scriptū est, Zelus domus tuæ Psal. 68.
comedit me. Nam id scriptū est in libro Psalmorum. Zelū autē dicit nunc iustam indignationē. Comedit, hoc est valde amplectitur & inflammat me. Scire autē oportet, quòd homines facto flagello non verberauit, sed ipsos quidē exterruit ac expulit: oues verò ac boues verberauit & eiecit. C

Respondérunt ergo Iudæi & dixerunt ei, Quod signū ostendis nobis quòd hæc facias? Scientes sese cōdemnatos, ipsum quidem reprehendere ausi nō sunt, sed dixerunt ei: Quum hęc facias, siue cùm dominium tibi vindices, quod signum ostendis nobis tuæ autoritatis? O ingentem dementiam: quū beneuolos esse oporteret, ipsumque laudare, qui domū dei tanta purgaret ignominia, autoritatis signum quærunt, inutilia tabescētes, & signum carpere volentes. Nam alibi quoq; dixerunt, in qua potestate hęc facis?

Respondit Iesus & dixit eis, Soluite templum hoc, & in tribus diebus erigam ipsum. Potentiæ suæ autoritatis signum dat eis, puta, tertij diei resurrectionē. Nā templū dicit corpus suum: ipsum enim domus est & templū nō animæ solū, verū

D etiam diuinitatis. Soluite autem dixit, nõ adhortans eos ad
sui interfectionem, sed quia cognouit quod facturi erant,
figuratiuo sermone prædixit. Soluite ergo, siue in terram
subuertite, ab anima separate, & coniunctionem quę cum il
la est dissoluite.

Dixerunt ergo Iudæi, *Quadraginta & sex annis ædificatũ est templum istud, & tu in tribus diebus illud eriges? Ipse autem dice-*
3. Reg. 6. & 7. *bat de templo corporis sui.* Prior quidem structura viginti an
nis à Solomone absoluta est, altera verò per quadraginta &
sex à Zorobabel. Prior nanque à Babyloniis destructa, cœ-
1. Esdr. 4. 5. 6. pta est posterior circa annum primum regis Cyri: deinde
inuidia & calumnia circummorantium Samaritanorum im
E pedita, ita quadraginta annis permansit. Circa secundũ ve-
3. Esdr. 7. rò annum Darij Hystaspis missus Zorobabel in sex annis
ipsam perfecit: & ita annis quadraginta & sex ædificatũ est
templum, qui numerantur ab initio ædificationis vsque ad
consummationem.

Quando ergo surrexit à mortuis, recordati sunt discipuli eius q hoc dixerit, & crediderunt scripturæ eius. Quum autem hoc di-
ceret hæsitabant quid nam diceret, nec credebant. Multa
quoque talia loquitur, primùm quidem audientibus incer-
ta, postmodum verò manifesta, vt ostendatur præuidisse quę
dicebat. Et quare ænigma non dissoluit dicens quòd tem-
plum intelligeret corpus suum? Quia tunc ei fides habenda
non erat. Siquidem duo tunc obstabant: vnũ quidem resur
F rectionis opus, alterum verò quòd deus esset, qui tale tem-
plum inhabitaret.

Quũ autẽ esset Ierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomen eius, uidentes signa eius quæ faciebat. Crediderũt
in eum non tamen firmiter: nam illi firmius credebant, qui
non propter signa tantum, verùm etiam propter doctrinam
eius credebant: nam signa crassiores attrahebant, doctrina
verò ac prophetiæ mente subtiliores. Ideo quoque constan
tiores sunt hi, quibus etiam aptatur id quod dicitur: Beati
Lucæ. 11. qui non viderunt & crediderunt.

Ipse autem Iesus non credebat seipsum eis. Neque credebat,
neque tanquam legitimis discipulis confidebat: Quare?

Et quòd ipse nosset omnia. Omnem hominem siue constans
† esset siue inconstans. Vel, omnia quæ in omnibus sunt. †

† *Hæc diuersa oritur interpretatio, quòd πάντα pro quo in uul-* †
gari translatione legitur Omnes, Græcis accusatiuus est masculi- A
nus singularis, aut neutrius generis pluralis, & ita uerti potest in Omnem aut omnia. Plurima tamen exemplaria Græca habent πάντας, hoc est Omnes, & ita legisse uidetur qui uulgarem ædidit translationem.

Et non erat opus ei, ut quis testimonium ferret de homine. De qualicunque homine.

Ipse enim sciebat quid esset in homine. In quocunque homine, vtpote cordium cognitor deus.

CAPVT TERTIVM DE NICODEMO.

RAt autem homo ex pharisæis Nicodemus nomine, princeps Iudæorum. Hic uenit ad Iesum nocte. Timebat enim palam accedere pro- Cap. 3.
pter Iudæorum suspitionem, qui auersuri B
erant accedentes ad eum.

Et dixit ei, Rabbi scimus quòd à deo uenisti magistrum. Putabat enim quòd propheta esset missus à deo ad docendum.

Nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi deus fuerit cum eo. Quum prophetam eum putaret, meritò arbitrabatur hæc eum non propria facere potestate, sed esse à deo precibus obtenta.

Respondit Iesus & dixit ei, Amen amen dico tibi, Nisi quis superne natus fuerit, non potest uidere regnum dei. Existimabat
Nicodemus se nosse deum, ac de eo rectè sentire. Ostendẽs C
autẽ Christus quòd longè à veritate aberraret, ait. Nisi quis
regeneratus fuerit per regenerationem diuini baptismatis,
non potest scire siue cognoscere eius dignitatem ac magni-
tudinem. Nunc enim seipsum dicit deum, id tamen obscu-
rè, quo insolentiam deuitet. Diuina siquidem gratia quę per
sacrum datur baptisma, & mentem roborat, & rectè videre
tribuit, & dissipata imbecillitate, quæ obtenebrabat.

Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci quum sit senex? num potest in uentrem matris suæ iterum introire & nasci?
Quid hoc Nicodeme: Rabbi ipsum vocas, & à deo venisse
dicis, nec tamen credis quæ dicit? O Iudaicam crassitudinẽ,
Audiuit regenerationem, sed spiritualem: non potuit hanc

D concipere,sed carnalem intelligit, & meritò dubitat,modũque sciscitatur.

Respondit Iesus,Amen amen dico tibi, Nisi quis natus fuerit ex aqua & spiritu,non potest intrare in regnum dei. Modum manifestat dicens,quòd ex aqua & spiritu,videlicet sancto:nó tamen clarè hoc dicit,quò attentius interrogaret. Sæpius enim occultè mentem excitat, vt diligentiorem ac curiosiorem reddat auditorem. Nicodemus siquidem impossibilem dicebat regenerationem,Christus verò omnino possibilem: nec id solum,sed & necessariam: adeo vt sine ea regnum dei nullus possit intrare,hoc est,eius dignitatem ac magnitudinem cognoscere,aut diuinam attingere fruitionem. Intelligitur autẽ verbũ de his qui post Christũ baptizatũ fuerunt.

E Reliquũ est igitur, vt & apostoli regenerati sint per aquã sanè à Ioãne,per spiritũ verò,quia ad eos in specie ignitarum aduenit linguarum. Scribunt autem quidã,apostolorũ temporibus proximi, quòd Christus Petrum ac virginem matrem baptizauerit: Petrus verò reliquos omnes apostolos.

Quod natum est ex carne,caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non carnalis inquit generatio est, sed spiritualis:nam quod ex carne natũ est, carnalis est progenies:quod autem natum est ex spiritu,spiritualis generatio est. Carnalis itaque natiuitas est sensibilis,spiritualis verò,intellectualis:nec oportet quod intellectuale est sensibiliter indagare: neque humano modo, opus quod diuinum est. Siquidem ex quo prior generatio facta est inutilis, data est secunda re

F generatio excelsior & honorabilior. Dei opus est prior,dei opus est & posterior,Deus enim spiritus est. Quum igitur audieris quòd spiritus regenerat,ne modum quæras. Nam si incomprehensibilis est in vtero formatio, longè incomprehensibilior est quæ in aqua fit: quòd si de illa non ambigimus, omnipotenti dei sapientiæ credentes, de hac multò magis credere oportet. Sicut autem in prima hominis formatione subseruiuit terræ elementum, cuũ vniuersa in manu essent creatoris, ita & nunc subseruit aquæ elementum, quum vniuersa sint in voluntate spiritus. Quòd si me interroges,quare nunc aqua: ediuerso te interrogabo, quare tunc terra. Poterat siquidem sine terra fieri homo. Nam & quòd sine verbo nihil faciat deus confiteor: & q̃ solus om-

nium verba exactè nouit,& dico & credendũ suadeo. Quod A
autem in carnali generatione est vterus,hoc in spirituali est aqua: sed ibi quidem ad generationẽ opus est tempore, hic autem non ita:quia carnalia in tempore perfectionem assumunt,spiritualia verò statim perfecta creãtur. Perfectũ itaque verbum per aquę ministerium soli deo manifestum est: hoc autem à sanctis patrib⁹ vtcũque comprehẽsum est:quia diuina in eo signa adimplentur, sepultura videlicet ac resurrectio. In eo nanque tanquam in quodam sepulchro, capite mergimur,vetusque homo sepelitur ac demergitur: deinde quum exilimus,nouus resurgit & ostenditur. Quemadmodum enim nobis facilè est demergi & exilire: ita deo facilè est veterem hominem sepelire,nouumque excitare. Hoc autem tertium fit,vt scias potentiã patris & filij ac spiritus san B
cti omnia efficere. Dubitãt autem quidam. Nam si quod natum est ex spiritu,spiritus est, Christi certè caro spirit⁹ erit. De virgine enim dicit angelus,Quod in ea natum est,à spiritu sancto est. Quibus nos dicimus, quòd hoc dixerit do- Mat.1.
cens quòd à viro non esset,non quin esset à muliere. Dicit enim Apostolus,Factum ex muliere, caro videlicet de carne. Nat⁹ est ergo à carne virginea,ne ab humana natura es- Gal.4.
set alienus. Nam si & hoc facto quidam non credunt incarnatum,quomodo in impietatem non cecidissent, si ita factũ non esset? In virgine ergo natus est à spiritu sancto, siue supernaturaliter,quia non à viro. Nam hoc significat quod dicitur, A spiritu sancto.

Non mireris quòd dixerim tibi, Oportet uos nasci supernè. Videns eum nondum à crassitudine diuelli sed turbari,pri- C
mùm reprimit:deinde facili conatu hũc ad exemplum ducit sensibile,propter illius imbecillitatem,& medium inter corpoream crassitudinem & incorpoream subtilitatem: vt hinc mentem eius reducat. Dicit ergo.

Spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis,sed nescis unde ueniat,aut quò uadat. Sic est omnis qui natus est ex spiritu. Spiritum dicit nũc ventũ. Est autẽ intentio eius. Sicut ventus vbi vult spirat,hoc est vbi motus fuerit: voluntas enim vẽti,motio est,& vocem eius audis siue sonum aut stridorẽ:non cognoscis autẽ vnde venit aut quo abit. Sic est omnis qui natus est ex spiritu:incõprehensibilis est videlicet quo ad hu-

D iusmodi generationē. Quòd si sensibilis spiritus impetū ac viam nō potes cōprehendere, cuius sensum recipis, tū quia sonum eius audis, tum ꝙ te calefaciat aut frigefaciat: multò magis intelligibilis. Si ergo vim illius corporei spiritus licet non comprehendas, credis tamen: quomodo hunc incorporeum propterea non credis, quod non comprehendas?

Respondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo possunt hæc fieri? Adhuc Nicodemꝰ in Iudaica manet imperfectione, nihil valens supra sensum intelligere, etiā manifesto huiusmodi exemplo proposito. Dicit ergo: Quomodo possunt hæc fieri, quæ de prædicta regeneratione dixisti? Vnde & Christꝰ iam obiurgantis more cum eo disserit.

Respondit Iesus & dixit ei: Tu es præceptor Israelis & hæc
E *ignoras?* Nequaquam malitiæ condemnat eum Christus, sed ignauiæ ac ruditatis. Oportebat enim eum qui præceptor erat, hæc à scripturis cognoscere. Signa siquidem regenerationis spiritualis continent libri Iudæorum, puta quæ de ru-
Exod. 14. bro mari scribuntur, in quibus aquæ typus erat mare, nubes
4. Reg. 5. verò spiritus. Et quæ de leprosō Naaman, quando in Iordane lotus est, & reuersa est caro sua ad ipsum sicut caro pueri paruuli. Aliaque plurima similia. Habebant insuper & pro-
Psal. 15. 31 phetias. Dixit enim Dauid, Et annuntiabunt iustitiam eius
& 101. populo qui nascetur, quem fecit dominus. &: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorū tecta sunt peccata, &: Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Aliorum siquidem pro-
F phetiæ præ multitudine in præsentia relinquantur.

Amen amen dico tibi, quia quod scimus loquimur. Vel de seipso & patre hoc dicit, vel de seipso solo. Quanquam tu nō credas, nos tamen quod probè nouimus, hoc loquimur.

Et quod uidimus testamur. Idem confirmationis causa repetit, quod scimus testamur: neque enim sensibilem aspectū intelligas, quum nondum factum esset.

Et testimonium nostrum non accipitis. Hoc non indignè ferens dixit, sed leniter quod fiebat enarrās, & modestè quod futurum erat prædicens, & quasi protestans ac docens nos, ne quum erga aliquos disputamus, indignè feramus, clamemus, aut exasperemur, si non persuadeamus: nam iræ materia ac principium clamor est: patienter verò respondere, est conari vt credibile facias quod dixeris.

Si terrena dixi uobis & non creditis, quomodo si dixero uobis A
cælestia credetis? Frequenter quum verba facturus est, quæ suæ congruant maiestati, his propter auditorum crassitudinem ac imbecillitatem relictis, humiliora dispensatorio modo condescendēdo præfert: quod sanè etiam nūc fecit. Nam ex quo de spirituali generatione loquutus est, de sua ipsius etiam generatione quæ fuit ante secula, quæque omnem & mētem & sermonem excedit, dicere volebat. Videns autem Nicodemū neque spiritualem posse intelligere, nihil de illa dicit, sed causam talis silentij docet, quòd sit videlicet propter auditorum incredulitatem. Horum ergo incredulitati aut imbecillitati tribuendum est, quod sepius mediocria aut
humilia loquatur. Terrena autem intelligunt hic quidam de B
vento dictum esse, ac si diceret: Si terrenum proposui exemplum, & non creditis, quomodo si cæleste aliquid aut sublimius dixero, credetis? Alij verò, Terrena, de regeneratione dictum astruunt: interpretantes quod terrenam hanc dixerit, etsi cælestis sit ac diuina, tanquam super terram implet a, & comparando ad suam ineffabilem generationem. Nam ad illius celsitudinem hæc terrena est & humilis.

Et nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo. Quia superius dixit Nicodemus, Scimus quod à deo veneris in magistrum: hoc ipsum nunc corrigit, ac si dicat: Nec me talem existimes præceptorem, quasi vnum aliquem ex prophetis, Nullus siquidem illorum ascendit in cælum, siue ingressus est in cælū, nisi ego qui è cælo descendi, ideoque sublimiora defero dogmata. Alio præterea modo dixit, Qui descen- C
dit de cælo: quia in veteri testamēto diuersimode, variaque dispensatione dicitur deus ascendere ac descēdere, velut est illud, Descendens videbo si iuxta clamorē illorum operati
sunt. &, Ascēdit deus ab Abraham vt cessauit loqui ad eum: Gene. 18.
multaque similia.

Filius hominis. Qui secundum humanitatem filius est hominis. Scire autem oportet, quòd à diuinitate seipsum frequenter nominat, & etiam sæpius ab humanitate.

Qui est in cælo. Qui iuxta diuinitatem in cælo est siue cæ lestis. Vide autem quomodo, etsi sublimia videantur verba, non tamen maiestati suæ conformia sunt. Nam & quū in cælo est, terram non relinquit: & de cælo descendens, non

Dabeſt à cælo, ſed vbique eſt, quum diuinitas circunſcribi nõ poſſit. Talia tamen loquitur, parcens auditoris imbecillitati, & paulatim ipſius mentem eleuare volens.

Numer.21. *Et ſicut Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in eum nõ pereat, ſed habeat uitam æternam.* Quũ maximum retuliſſet beneficium, quod hominibus per baptiſmum confertur, narrat & aliud nõ minus, quod per baptiſmum datur. Quæ duo Paulus quoque

1.Cor.1. ſimul poſuit ſcribens ad Corinthios: Num pro vobis crucifixus eſt Paulus, aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Nã hæc duo ineffabilem eius oſtendunt dilectionem, quod & regenerationem contribuit, vt mundaret nos à peccatis noſtris, & crucifixus eſt, vt in æternum viuamus. Innuit itaque cru-

E cifixionem ſuam, oſtendens quòd eam præcognouerit, & ex conſequenti voluntariè ad eam propter hominum ſalutem accedat. Non tamen de ea directè loquutus eſt, ſed exaltati à Moſe ſerpentis ſumpſit exemplũ, docens quòd vetera nouis cognata ſint, eorumque figuræ. Eſt autem de ſerpente hiſtoria talis: In eremo olim ſerpentes morſu necabant Iſraelitas, Iuſſit ergo deus Moſi, vt factum ſerpentem æneum exaltaret in ligno, ad quem intenderent qui morſi erant ac ſanarentur. Eratque ſerpens æneus durus, figura corporis Chriſti, duri ac ſeueri contra peccatum: ille abſque veneno, & hic ſine veneno peccati: ille in ligno eleuatus, & hic in ligno crucis exaltatus: ille morſis à ſerpente & in ſe intendentibus vitam præbens, hic morſis à ſerpentibus ſpiritualibus

F vitam tribuens ſempiternam, ſi fide in ipſum intendant. Propter hoc ergo per ſimilitudinem dixit, Sicut Moſes exaltauit ſerpentem & cætera. Deinde cauſam addit talis exaltationis. Sicut enim eleuauit ille ſerpentem, vt in eũ intendentes vitam haberent: ita & hic exaltatus eſt, vt in eũ intendentes ſiue credentes, vitam habeant ſempiternam. Sed ibi ſanè ſerpens propter ſerpentes mordentes, hic autem homo propter homines morſos. Ibi quia propter ſerpẽtes prouenerat nocumentum, per ſerpentem erat & cura: hic verò, quoniam per hominẽ intrauit mors in mundum, datur & vita per hominem: eumque mortuũ, vt eis qui mortem induxerat moreretur. Dicens autem, Vt omnis qui credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam, omnino ſe deũ eſſe oſtendit,

cuius mors præſtat aliis vitam æternam: moritur ſiquidem A
tanq̃ homo, præſtat autem vitam æternam, tanq̃ deus: & qui
aliorum prohibet perditionem, ipſe nequaquam perire poteſt. Crux ergo vitæ æternæ fons eſt. Vnde quod cogitatio
non facilè recipit, fides recipit, quæ cogitationis imbecillitati neruos addit. Patet ergo fidei vtilitas.

Nam deus ſic dilexit mũdum, ut filium ſuum unigenitum daret: ut omnis qui credit in illum non pereat, ſed habeat uitam æternam. Deus ſic dilexit mundum, ſiue adeo homines amat, vt pro hominibus filium ſuum dilectum in mortem tradiderit: vt omnis qui credit in eum, viuat perenniter vita beata, quæ ſanctis congruit. Oſtẽdit ergo quòd de mẽte ſua ſicut & patris fuerit cruciſixio: Vna ſiquidem eadémq; voluntas eſt patris & filij ac ſpiritus ſancti. Rurſum quod additur, Vt o- B
mnis qui credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam, confirmatio verbi eſt. Sed quã ob cauſam dilexit deus
mundum? Planè ob aliud nihil, quàm propter immẽſam bo- Nota.
nitatem ſuam. Erubeſcamus igitur intuentes eius dilectionem: Nam ipſe neque filio ſuo vnigenito pepercit propter nos, at nos etiam pecuniis parcimus, ne eas propter ipſum expendamus: quod certè omnem excedit ingratitudinem, vt opus eius immenſæ ſit bonitatis, noſtrum verò immenſæ ingratitudinis. Erga filium quoque ſimili vtimur perfidia. Homini nanq; qui ſe pro nobis expoſuit periculo, promptè omnem tradimus ſubſtantiam: Chriſto verò qui pro nobis
mortuus eſt, neq; hãc benevolentiæ menſuram exhibemus: C
ſed fratres eius minimos deſpicimus eſurientes, aliáq; plurima ſuſtinentes: magis autem ipſum, qui mala illorum per compaſſionem pro ſuis ducit.

Non enim miſit deus filiũ ſuum in mundũ, ut condẽnet mundum, ſed ut ſaluetur mũdus per eum. Aliam quoq; dei oſtẽdit humanitatẽ, ac ineffabilem quã erga nos gerit curam. Neq; enim ſolum dedit filium ſuũ vnigenitũ, ſed & iudicium reiecit, ac in ſecũdum eius diſtulit aduẽtum. Duo ſiquidem Chriſti ſunt aduentus: qui iam factus eſt, & qui futurus eſt. Nõ ſunt autem hi duo ad eoſdem fines: Eſt enim primus non vt inquirat, ſed vt remittat quæ ab hominibus perpetrata ſunt: Secũdus verò non vt remittat, ſed vt inquirat. Hic ergo de primo loquitur. Atqui etiam primus condemnationis erat,

D si quod verum est fateri volumus: nam ante hunc lex naturalis erat,& lex scripta ac prophetæ : doctrinæ & signorum exhibitiones,aliáq; multa quæ vitæ instituta corrigerent:& consequens erat vt omnium transgressiones punirẽtur. Sed quum admodum humanus esset,non statim de malis inquirebat,sed ignoscebat:nam si inquisisset, omnes simul abrepti essent: omnes siquidem peccauerant . Nunc ergo venit, vt de præteritis veniam tribuat , & de futuris securos reddat.Postmodum autem veniet vt condemnet , & de his qui
Ioan.15. non crediderunt vltionem sumat. Si non venissem,inquit, & locutus eis fuissem,peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo.

Qui credit in eum non condemnatur. Qui legitimè credit.
E Vel qui seruat etiã eius præcepta. Nam de his qui tales non
Titum.1. sunt ait Apostolus,Confitentur se scire deum, factis autem negant.

Qui autem non credit iam condemnatus est : quia non credit in nomen unigeniti filij dei . Nam sicut illum fides exemit condemnationi,ita hunc incredulitatis ante iudicium condemnauit.homicida enim,& quicunq; delinquit,ex natura peccati statim condemnatus est, sed postmodum sententia principis. Alio quoque modo . Quia iudicium non erat præsens,sed futurum , condemnationis timorem prope adduxit. In nomen autem,hoc est,in ipsum: nam & hoc idioma est scripturæ Hebraicæ , vbi de deo loquuntur , capere no-
F men eius pro ipso , religionis gratia.

Hæc est autem condẽnatio,quia uenit lux in mũdum, & dilexerũt homines magis tenebras quam lucem. Hæc est infidelitũ cõdemnatio:propter hoc condẽnantur , quia veniente ad eos luce scientiæ ac veritatis(dicit autem hoc de seipso) dilexerunt magis tenebras ignorantiæ ac mendacij,q̃ lucem. Nam qui absente luce manet in tenebris , excusationem fortassis aliquam habebit:quanq̃ & hũc oportuit non ita se habere,sed lucem quærere:qui verò veniente ad se luce adhuc in tenebris residet,omni priuatur excusatione:auersum enim animum ad lucem claudit , & voluntariè tenebris offunditur: nec solum ad lucem non venit,sed ediuerso cùm magis lux ad se veniat,fugit , & à sua auertitur salute . Deinde etiam causam ponit,propter quam dilexerunt tenebras.

Erant enim mala eorum opera. Ideo ergo lucem fugerunt, A
ne ea manifestaret. Atqui non venit vt inquirat, sed potius vt ignoscat: & ideo accurrere magis oportebat.

Nam omnis qui malè agit,odit lucem. Quandiu mala operatus fuerit,quandiu in his permanserit.

Et nõ uenit ad lucẽ,ne manifestẽtur opera eiº. Timẽs videlicet.

Qui aũt operatur ueritatẽ, uenit ad lucẽ. Qui operatur quod rectũ est,qui rectè cõuersatur,venit ad lucem,amat lucem.

Vt manifestentur opera eius. A luce:neque enim erubescit, aut veretur ea.

Quòd per deum sint facta. Quòd secundum deum sint,q̃ deo placentia . Quod autem dictum est, Vt manifestentur, non est intelligendum quasi hoc in facto suo quærat,sed tã- *Infrà.4.*
quàm rei consequentia hoc faciente:solet nanque lux mani B
festare quæ proximà sunt.

Post hæc uenit Iesus & discipuli eius in terram Iudæam, & ibi morabatur cum eis,ac baptizabant. Ipsi baptizabant,non ille. Dicit enim in sequentibus euangelista,q̃ ipse Iesus non ba- *Supra.1.*
ptizabat, sed discipuli eius . Siquidem vt eos qui crediturierant nec concurrebant,hoc modo congregarent,(quod in Simone fecit Andreas,& in Nathanael Philippus)baptizare iussi sunt,vt multos simul coadunare possent:quos etiam ea quæ de Christo erant edocẽtes,Saluatori qui prope aderat offerebant. Quædam autem exemplaria habent, Et baptizabat,quod etiam ipsum,intelligitur,quod non per seipsum,sed per discipulos suos hoc faceret. C

Erat autem & Ioannes baptizans in Aenon iuxta Salim, quia aquæ multæ erant ibi: & ueniebant ac baptizabantur. Nondum enim coniectus erat Ioannes in carcerem. Aenon & Salim, loca quænam erant ita nominata . Præterea Ioannes baptizabat donec in carcerem cõiiceretur, vt cõtinuè posset docere de Christo, & baptizatos ad eum transmittere . Et ne zelo aut ira cessasse videretur,sed potius de eo crederetur q̃ Christi discipulis cooperaretur,baptizatósq; ad eum adduceret. Et tertiò,ne discipulos suos ad maiorem æmulationem accenderet. Nam si millies clamans,sempérq; primas Christo cõcedens , & tantum sese deiiciens , non persuasit eis q̃ illius præcursor esset,si deinceps baptizare cessasset,proculdubio omni postposito pudore sub prætextu honorandi magistri,

D cúmq; præponendi, cõtra Christum & apostolos multa deblaterassent. Quod etiã sciens Christus tunc præcipuè cœpit prædicare, cùm Ioannes è medio sublatus est. Vnde & Chrysostomus, Propterea, inquit, opinor præproperam *illi* concessam esse mortem, vt omnis affectus multitudinis in Christum transfunderetur: nec deinceps diuiderẽtur variis de vtroq; sententiis. Quòd si quis requirat quid amplius habebat baptismus discipulorum supra baptismum Ioannis: Respondemus ꝙ nihil: vterq; enim similiter gratię spiritus expers erat, & vtriſq; vna erat causa, vt videlicet baptizatos Christo abducerent.

CAPVT QVARTVM DE PVRIFICATIONE.

E *Facta est autẽ quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione.* Facta est disputatio ex discipulis Ioannis aduersus quendam Iudæũ à Christi discipulis baptizatum. Quæstio autem erat de purificatione siue baptismate, tanquam baptisma eorum amplius quiddam haberet super baptisma discipulorum Christi, æmulatione siquidem accensi, id persuadere conabantur.

Et uenerunt ad Ioannem ac dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti: ecce is baptizat. Quum Iudæum vincere non possent, venerunt ad magistrũ suum ac dixerunt: Ille de quo tanta ac talia testificatus es, quem tuo testimonio glorificasti: hic tuum munus contra F te exercet, tuámq; rapit gloriam. Et insuper exasperare illum cupientes, addiderunt.

Et omnes ueniunt ad eum. Te relicto.

Respondit Ioannes & dixit: Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. Non potest homo à seipso tale quippiam accipere, vtpote celeste ac diuinum: nam terrenum ac humanum sæpius etiam à seipsis accipiunt. Hoc autem dicens, occultè quidem ostendit Christum non simpliciter hominẽ esse, sed etiam deum: manifestè verò demõstrauit quòd à deo acceperat vt glorificaretur, omnésq; attraheret. Deinde quia Ioannis testimonium ad Christi imminutionẽ assumpserant, retorquet ipsum contra eos, & ab eo magis ostendit illum sibi præpositum. Ait enim.

Ipsi uos testes estis quòd dixerim: Non sum ego Christus, sed A *missus sum ante illum.* Missus sum ante illum, siue minister ac seruus eius. Si ergo meũ producitis testimonium, illud maiorem hunc esse testificatum est.

Qui habet sponsam sponsus est. Ipse qui spõsam habet, spõsus est vel dñs. Sponsa siquidem populus est fidelium, siue ecclesia mysticè per fidem coadunata: sponsus verò Christus, hãc ineffabiliter sibi coadunans & approprians ac eligens. Vnde & saluator rem hanc nuptias alibi appellauit. Mat. 9.22

Amicus autem sponsi qui stat & audit, gaudio gaudet propter uocem sponsi. Superius quidem seipsum seruum ac ministrum, hic autem amicum illius vocat: non seipsum extollẽs aut iactans, sed in hoc negotio gaudium demonstrans per amici appellationem. Neque enim ita gaudent serui in nu- B ptiis dominorum sicut amici. Quod ergo dicit, tantundem est acsi diceret, Ille quidem sponsus est ac dominus: ego verò amicus ac sponsæ ductor, qui stans iam & nuptiis intendens perficiendis, quódq; mihi iussum est adimplens, & exinde audiens ipsum cum sponsa colloquentem, illámq; componentem ac instruẽtem, gaudeo propter hanc eius vocem, quæ adeo dulcis est, adeo efficax, adeo salutaris.

Hoc ergo gaudium meũ impletum est. Cùm illi sponsam tradiderim, ac cõmissum mihi ministerium, vt dictum est, impleuerim. Illi ergo putabant præceptorem suum exasperandum, & ad æmulationem irritandum: ipse verò quum prędicta diceret, ostendit quòd non solum non æmularetur eum qui gloria superaret, sed gauderet potius, vt qui hoc procu- C rasset. Deinde etiam de futuro prophetat.

Illum oportet crescere, me autem minui. Minui: quemadmodum Lucifer orto sole. Vides quo pacto paulatim ac ingeniosè illorum inuidiam cohibeat, ac impossibilia tentantes ostendat? Ideo enim adhuc eo viuente & baptizante dispositum est vt ita fieret, quo ipsum excellentiæ Christi testem haberent fide dignum, & in nullo contradicere possent: vnde nec à seipso hoc dixit, sed illis impellentibus.

Qui de supernis uenit, super omnes est. Qui cælestis est, maior omnibus est: & ideo ego quoque minor sum. Vel aliter. Qui cælestis est nullo eget, & ita nec meo eget testimonio, ipse sibi sufficiens.

Universidad de Deusto Biblioteca

D *Qui è terra profectus est, terrenus est.* Sicut illud de illo, ita & istud de isto dicit: nam qui è terra profectus est, terrenus est siue inferior illo: siquidem cælum supernum est & excelsum: terra verò inferna & humilis.

Et de terra loquitur. Atqui diuina loquebatur. Sed quemadmodum Christus in præcedentibus dixit, Si terrena dixi vobis, & non creditis, terrenum vocans diuinam regenerationem: non ꝙ terrena esset, sed in comparatione æternæ generationis suæ, quę omnem sensum, omnémque excedit intellectum: Ita & nunc Ioannes de terra se loqui dicit, in comparatione supernaturalium Christi sermonum: ostẽdens sua esse parua ac vilia, si ad ea quæ illius erant conferãtur. Nam sicut per cælum significat excelsum, ita per terram depressum ac humile.

E *Qui de cælo uenit, super omnes est.* Idem rursum dicit, sermonem confirmans.

Et quod uidit, quódq; audiuit, hoc attestatur. Metaphoricus sermo est ab his qui ea quæ testificantur, visu & auditu acceperunt. Neq; enim ipsi opus erat cognitione quæ à visu vel auditu procederet, cùm natura sciret omnia, vtpote perfectus deus qui nullo indiget. Sed quia perfecta in nobis cognitio ab his producitur, atq; illum iudicamus fide dignũ, qui ea de quibus testificatur, visu accepit vel auditu: ab his quæ apud nos sunt, comprobat etiam quæ sunt illius. Dicẽs ergo, Quod vidit, quódq; audiuit, hoc attestatur: humili modo propter auditorum imbecillitatem loquutus est, verùm nihil aliud innuit, quã si dixisset, Vera testificatur. Siquidem volens de aliquo affirmare ꝙ vera dicat, asserimus eum id testificari quod vidit & audiuit. Quando igitur ipsum audieris dicentem, Sicut audio iudico. & rursum, Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. & iterum, Quæ audiui ab eo hæc loquor in mũdum: & quæcunque sunt similia: scito talia dispensatoriè dixisse: solum vt videatur vera dicere, eo quòd congruam de eo opinionem nondum haberent auditores.

F *Inf. 5. 7. 8*

Et testimonium eius nemo accipit. Nullus infidelium. Hoc autem de insensatis Iudæis dixit Ioannes, præsertim autem de discipulis suis, qui eum in ambitionem & inuidiam impellere conabantur.

Qui

Qui ãcepit eius testimoniũ is obsignauit quòd deus uerãx sit. A
Obsignauit siue confirmauit, demonstrauit quòd pater verax sit. Deinde quod dictum est probat.

Is enim quem deus misit, uerba dei loquitur. Siquidem ex quo is qui missus est, verba dei loquitur, consequens est, vt ꝙ testimonium eius sumpserit eiq; crediderit, cõfirmet ac demõstret, ꝙ deus verax sit, qui ipsũ misit, & cuius sunt ea quę loquitur verba. Qui autẽ non suscipit eum, nec credit ei, contrariũ facit: nec aliud agit, quã manifestè cõtra deũ pugnat. Vide quomodo hinc eos terreat, quum discant, quòd qui illi inobediens est, deo inobediens est qui misit ipsum. Postquã ergo demonstrauit eius doctrinam esse fide dignam, idq; à patre: demonstrat nunc idem & à spiritu sancto.

Non enim huic ad mensuram dat deus spiritum. Non mensuratã dat ipsi pater spiritus virtutẽ, sicut aliis sanctis: sed hãc B
sine mensura habet ac totam, tanquam eiusdem naturæ. Spiritum enim nunc dicit spiritus efficaciã ac virtutem. Siquidem mensurari non potest spiritus: virtus autem ipsius mẽsuratur ac diuiditur, iuxta eorum qui illam participant dignitatem. Demonstrauit ergo doctrinam illius esse fide dignam, à patre & spiritu sancto: non quasi illinc egeat testiũ approbatione, qui soli sibi sufficiens est, eiusdem cum eis dignitatis & naturæ: sed quia patrem cognoscebant, & quòd spiritus esset credebant, filium autem ignorabant, opinionẽ quam de hoc esse oportebat ab illis confirmat: talia dispẽsatoriè loquens, & paulatim eos ducere tentãs. Oportet ergo quę in scripturis posita sunt, non simpliciter percurrere: sed C
& dicẽtis intentionẽ inquirere & auditorum imbecillitatẽ. Siquidem neq; præceptores omnia dicunt vt volunt: Non 1. Corin 3
potui, inquit, loqui vobis tãquam spiritualibus, sed tãquam carnalibus lac vobis potum dedi non solidum cibum. Non potuit autem, propter illorum impotentiam.

Pater dilũgit filium. Quia prius dixerat, Quẽ deus misit: ne ex hoc putarent alterius eum esse naturæ subseruientis, ac subiectæ: curat id quod dictum est, & hunc prædicat filiũ eius esse qui misit eum. quòd si filius, certè & eiusdem substantiæ: etsi dilectus, vtique omnis qui ei resistit, patri eius resistit.

Et omnia dedit illi in manum. Tanquam deus omnia habe-

bat: Omnia siquidem per ipsum facta sunt: hæc tamen etiã
Supra.1. dedit ei tanquam homini. Cõuenienti autem modo dictum
D est, diligit, & dedit, sicut inter homines dicitur. Solent nãq;
patres diligere filios, eisq; tradere quæ sua sunt.

Qui credit in filium, habet uitam æternam, Credendo in doctrinam filij, eiq; obediendo.

Qui uerò non credit ei, non uidebit uitam. Diximus superiꝰ quòd vita æterna sit & dicatur vita beata quæ sanctis conuenit.

Sed ira dei manet super eum. Non dixit ira filij quanquam filius sit iudicaturus: sed patris iram comminatur, magis eos
E timere volens. Quod autem addit, Manet super eum, tantundem est ac si diceret, Nequaquam ipsum effugiet, semper eum puniet.

Cap.4. *Vt ergo cognouit dominus audisse pharisæos, quòd Iesus plures discipulos faceret & baptizaret quam Ioannes: quãquã Iesus ipse non baptizaret sed discipuli eius: reliquit Iudæam, & abiit in Galilæam* Reliquit Iudæam, amputans ipsorum inuidiam.

† *Oportebat autem eum transire per Samariam.*† Ostendit euangelista fecisse eum rem quandã non quasi ex proposito, sed tanquam occasione viæ: in his videlicet quæ cum Samaritide acta sunt, propter Iudæorũ aduersus Samaritanos cõ
4.Reg. temptum. Erat autem Samaria regio quædam varias habens
27 ciuitates & pagos. In hac autem olim Israelitæ habitabant:
F deinde post diuersa bella rex Assyriorum eam deuastauit, & captos duxit in Babylonem, ac è Babyloniis Medis & Chaldæis mixtos homines congregans in ea habitare fecit. Volens autem deus ostendere quod non propter impotentiam, sed peccatis exigentibꝰ traditi essent Babyloniis, leones Barbaris eam inhabitantibus immisit: quod rex audiens & intelligẽs, mittit ad eos sacerdotẽ Israelitarum qui traderet etiã illis dei legem, vt à peste leonũ liberarentur. Ex eo ergo tẽpore partim ab impietate recesserunt: postmodum verò perfectè idola reliquerunt: Veruntamen aliquantulum adhuc erat ipsis discrimen à Iudæis. Nam solis Mosi libris susceptis, cæterorum non magnam habebant rationem.

† † *Dicendum est unde Samaritani sint appellati. Samaria mons*
Isaiæ.7. *erat sicut etiã dicit Isaias, Caput Ephraim Samaria. Qui aũt in-*
4.Reg.15 *habitabant non Samaritani sed Israelitæ dicebantur, Temporis au-*

tem progressu cùm irritassent dominum, & regnaret Phaccee, ascẽ- A
dens Theglatphalasar multas tulit ciuitates, & in Elã irruit, ipsóque interfecto, Oseæ regnum tradidit. Postmodum uerò ascendens 4.reg.17.
Salmanasar reliquas tulit ciuitates, fecitq; tributarias: hic autẽ ad Aethiopum confugit auxilium: quod audiens Assyrius parato exercitu ipsum intercmit, neque gentem diutius ibi manere permisit: sed hos duxit in Babyloniã, & inde uariis gẽtibus eductis, in Samaria habitare fecit, ut propriis subditis locum possidentibus, firmum sibi relinqueret principatum. Volens autem deus suam ostendere potentiam, quòdque non propter impotentiam tradiderit Iudæos, sed propter eorum peccata, Barbaris leones immisit: temporis autem progressu idola cum suis impietatibus abiecerunt.

CAPVT QVINTVM DE SAMARITANA B

Venit ergo in ciuitatem Samariæ quæ dicebatur Sichar iuxta prædium quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Prædium illud erat, quod extra sortem dedit Iacob Ioseph, & dicebaꝰ Sikima.
Erat autem ibi fons Iacob. Puteum vocat Gen.48
fontem, quia è subterraneo loco manabat: dicebatur autem ipsius Iacob, eo quòd ipsum fodisset.

Iesus ergo fatigatus ex itinere sedebat sic super fontẽ. Hora erat ferme sexta. Fatigatus iuxta humanitatis proprietatem. Quum enim pedes incederet, adeo vehementer ambulabat, vt etiã fatigaretur. Quid est autẽ quod additur, Sedebat sic? Simpliciter videlicet prout sese locus offerebat: vel, humi. C
Demonstrat siquidem sermo, quòd omni fastu careret. Sedebat autem corpus refocillans, & iuxta fontem recreans. erat enim meridies quando sol vehemẽtius humana attingit corpora. Simul etiam discipulos expectabat, qui abierant vt cibos emerent. Vide autẽ euangelistę diligentiã: neq; enim dixit, Hora erat sexta, sed ferme sexta, instruens nos, ne etiam minima paruipendamus, sed in his quæ sese offerunt veritatem sectemur. Siquidem ne affirmando erraret, dictionem correxit, & coniecturaliter loquutus est.

Venit mulier à Samaria ut aquã hauriret. Inde enim hauriebant aquam ac bibebant, qui dictam ciuitatem inhabitabant

Universidad de Deusto Biblioteca

D eo quòd pauci iuxta locum essent putei.

Dicit ei Iesus, Da mihi ut bibam. Quemadmodum in ficu quæ exaruit, ficus requirebat non propter esuriem, sed dispensatoriè agens, vt accepta occasione ad miraculum perueniret: ita & nunc de fonte, aquam postulat non sitis causa, sed dispensatoriè, quò nactus occasionem cum muliere colloqueretur: præsciebat enim ipsam crediturum, multorumque fidei causam futuram: ideoq; exorta colloquutione aquam reliquit.

Discipuli autem eius abierant in ciuitatem ut cibos emerent. Siquidem viaticum non contulerant, edocti ventrem despicere, nec anxius ipsius gerere obsequium, sed tùc solum ipsius habere curam, quum ad hoc natura cogeret. Cur autem
E tunc miraculum operatus non est circa cibos discipulorum? Quia si omnia tanquam deus mirabiliter operatus fuisset, nequaquam homo esse creditus fuisset: quemadmodum edi uerso, si omnia tanquam homo fecisset, deum esse nullo modo credidissent. Ideo quandoque vt homo operatur, ostendens quòd homo sit: interdũ verò quasi deus mirabilia operatur. Solus autem sedebat circa fontem, ex hoc etiam ostendens, quàm esset à fastu alienus.

Dicit ergo ei mulier illa Samaritana. Quomodo tu Iudæus cũ sis potũ à me poscis, quæ sum mulier Samaritana? Nõ *enim cõmercium habent Iudæi cum Samaritanis.* Non commerciũ habent siue non communicant, ipsos abominantes, tanquam solũ in
F parte Iudaizantes. Sed vnde Iudæum esse cognouit? Ab habitu aut etiam à loquela. Nam Christus quidem tanquã non vulgariter Iudæus, sed etiam deus, cõtempta huiusmodi obseruantia, captabat non Samaritanorum tantum familiaritatem, sed & cunctarum vbique gentiũ. Samaritana verò existimans eum peccare, corripientis more ad memoriam reducit obseruationem.

Respondit Iesus & dixit ei: Si scires donum dei, & quis sit qui dicit tibi, Da mihi ut bibã, petisses utique ab eo, & dedisset tibi aquã uiuam. Hinc planè manifestum est quod sitim simulauerit, vt ad se errantẽ attraheret, ac loquutionis reti venaretur. Sitiebat certè, sed errantium conuersionem, quam etiam in processu suum vocat cibum, dicens: Meus cibus est, vt faciã voluntatem eius qui misit me: nunc verò ait: Si scires donũ

dei, si cognosceres quidnam sit quod donat deus. Dicebat autem hoc de ipso, paulatim se illi manifestans, vt quæ A
tali doctrina digna esset, eo quòd ad conuersionem apta esset. Aquam viuam autem, appellauit doctrinæ suæ fluenta: aquam quidem, quia in modũ aquæ sordes abluit, flãmásq; affectionum extinguit, & incredulitatis siccitatem ac infructuositatem curat: Viuam verò quasi perennem semperque motam. Aquæ enim vita fluere est ac moueri. Dicit autem Nota.
Chrysostomus aquam viuã, diuini spiritus gratiam: siquidẽ variis modis hunc ait appellari, iuxta diuersas ipsius operationes, nunc aquam, nunc ignem: aquam quidem, quia sicut aqua de cælo descendens nutrit ac viuificat, quumque vnius sit speciei, vario modo operatur: dealbans in lilio, denigrans in narcisso, rubricãs in rosa, purpurissans in viola, dulcorãs B
in ficu, amaricãs in absinthio: ita diuinus quoque spiritus de cælo descendens, nutrit ac viuificat animam: quumque vnus sit, variis operationibus gratiam diuidit ac virtutem. Ignis quoque dicitur: quia sicut ignis quum vnius sit speciei, varios habet effectus, calefaciens, inflammans, illuminãs & purificans: ita sanè & diuinus spiritus.

Dicit ei mulier: Domine neque in quo haurias habes, & puteus altus est, unde ergo habes aquam uiuam? Quum id quod dictũ erat non posset intelligere, suspicabatur quòd aquam viuam diceret, haustam ab eodem puteo qui aquã emittebat ac scaturire faciebat: & opinabatur dictum esse verbũ illud, quasi posset ipse citius haurire, eo quòd fortior esset magisque idoneus. Interim autem dominum vocat eum, putans ma- C
gnum aliquem esse. Audierat namque dicentem, Si scires quis sit qui dicit tibi, Da mihi vt bibam & cætera: ideo statim tali ipsum honorat appellatione, & cum omni mansuetudine reliqua proloquitur.

Num tu maior es patre nostro Iacob qui dedit nobis puteũ, & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius? Samaritani etiam quum iam Samariam in patriam possiderent, Iacob quoq; patrem suum appellabãt, tanquam iam olim possessorem ac patrem huius ipsorũ patriæ: & hinc sese intrudebant in generosam Iudæorum generationem. Quidam autem dicunt hanc mulierem, aliosque plurimos Samariam incolentium à Iacob descendisse: olim autem progenitoribus captis, ac

D Babyloniam in seruitutẽ ductis, hos Samaritanis cõmixtos, & cum eis versatos, longo tempore, variisque calamitatibus ad eorum mores transmutatos. Aut vocabant patrem Iaacob, eo quòd & hic à Chaldæis genus traxerat. Dicit ergo nunc Samaritana: Quod si de hac nõ loqueris aqua: num tu maior es patre nostro Iaacob, qui dedit nobis puteum hunc tam celebrem, vt meliorẽ possis dare aquam? Quod autem additur, Et ipse ex eo bibit, & filij eius & pecora eius, ad ipsius putei laudem dictum est. Nam si meliorem alium habuisset, nequaquam cum tota familia ex hoc bibisset. Reliquum est igitur, vt si possis dare meliorẽ, maior sis Iaacob. Hęc itaque Samaritana de Iaacob cum eo loqui perseuerat, optans quod quærit inuenire: Iudæi verò etiam lapidare eũ
E tentabant, dum Abraham faceret mẽtionẽ. Quomodo ergo ęquum esset, vt huiusmodi repelleret mulierem studiosam, discendi auidam, ac iuuari cupientem.

Respondit Iesus & dixit ei: Omnis qui bibit ex hac aqua, sitiet iterum. Siti aquæ.

Quisquis autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. Nequaquam sitiet vnquam incredulitatis siti.

Sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ. Per fontem significauit perpetuitatẽ ac integritatem huiusmodi aquæ.

Salientis in uitam æternam. Scaturientis ad vitam æternam, eo quòd vitam præbeat æternam. Vide autẽ quòd quũ
F mulier dixisset, Num tu maior es patre nostro Iaacob, non dixit, Vtiq; maior sum: videretur enim seipsum iactare: sed ab his quæ dixit, hoc intulit. Nam differentia aquarum differentiam infert præbẽtium illas, quum naturaliter aqua illa consumatur, hæc autem perpetuò maneat.

Dicit ad eum mulier, Domine da mihi hanc aquam, ut non sitiam neque ueniam huc ad hauriendum. Paulatim ad dogmatũ celsitudinem prouehitur. Ab aquæ enim quam tribuit præstantia, hunc esse maiorem Iaacob credit, quodque excellentioris naturæ aquam tribuat, intelligit: nondum autem perfectè cognoscit, aut quis sit qui hanc donet, aut quid illa sit aqua, percipit: suspicatur tamen id quod datur tale quippiã esse, quod sitim hanc sensibilem perimat. Non est ergo leuis hæc mulier: neque enim vtcunque susceptit ea quæ dicebantur, sed post longam interrogationem: neque rursum in-

credula ac cõtentiosa. Nam quum maiorem eum inuenisset A
quàm Iaacob, non permansit in præsumpta opinione. Atqui Iudæis dixit Christus, Qui venit ad me non esuriet: & qui *Infrà.6.*
credit in me non sitiet in æternum: illi autem non solum non crediderunt, sed & offendiculum ex eo passi sunt.

Dixit ei Iesus: Abi uoca uirum tuum, & ueni huc. Quum instaret & apprehendere vellet, ait: Abi voca virũ tuum & veni huc, simulans quòd etiam illum cum ea communicare oporteret in dono. Atqui nouerat eam virum legitimum non habere, vtpote omnia sciens: id tamen volebat ipsam dicere, vt apprehensa occasione, quæ circa eam acciderant prophetaret, ipsamque corrigeret. Vult enim vaticiniorum ac miraculorum occasiones ab his quæ contingunt accipere: vt & vanæ gloriæ suspitionem deuitet, & eos sibi familiariores reddat. Siquidem alio modo dicere, Frequenter nupta B
fuisti, & nunc viro iuncta es illegitimo, intempestiuum videbatur atque superfluum: accepta verò ab ea causa, tempestiuum erat atque consequens.

Respondit mulier & dixit: Non habeo uirum. Putans simpliciter cum homine loqui, occultata rei turpitudine, fallere eum conabatur.

Respondit ei Iesus: Bene dixisti, Non habeo uirum. Quinque enim uiros habuisti: & nunc quem habes, non est tuus uir. Hoc uerè dixisti. Accepta vt dictum est occasione prophetat, eamque arguit, ad amussim omnino manifestos ac legitimos eius viros enumerans, & eum qui nunc occultus erat ac illegitimus manifestans. Nam quinque viros palam & successiuè habuerat, siquidem hoc permissum erat: quinto autẽ mortuo, nullus eam manifestè in vxorem accipere voluit: ipsa verò non ferens concupiscentiam, sibi occultè coniunctum habebat. Quinque ergo viri fuerant ipsius, quia manifestè cõiuncti: is autem cui nunc commiscebatur suus non erat, eo quòd occultus esset. C

Dicit ei mulier: Domine uideo quòd propheta es tu. Non indignè tulit quòd manifestè argueretur, neq; pro iniuria duxit increpationem, sed admirata perfectam eius cognitionẽ, verè prophetam eũ esse deprehendit: Video inquit siue intelligo. Et exinde nihil mũdanum aut temporale eum interrogat, sed statim de dogmatibus. Ait enim.

D *Patres nostri in monte hoc adorauerunt: & uos dicitis, quòd Ie-*
Gene.22. *rosolymis est locus ubi oporteat adorare.* Patres dixit Abrahã & Isaac. Vetus siquidem historia tradit Abraham in illo monte obtulisse Isaac deo in holocaustum. Aut patres dixit Iaacob & filios eius. Nam Iaacob ibi constituit altare & adorauit deum. Mulier itaque quæstionem proposuit putans Samaritanorum dogma melius esse quàm Iudæorum, & honoratiorem locũ esse montis illius, quàm Ierosolyma. Christus verò primum eleuat vtriusque loci dignitatem, eo quòd breui futurũ esset, vt cultus diuinus in vtroque cessaret: deinde Iudæos præponit, & postmodum diuini cultus dogma manifestat.

Ait illi Iesus: Mulier crede mihi, uenit tempus quando neque in
E *monte hoc, neque Ierosolymis adorabitis patrem.* Ex hoc prædicit dissolutionẽ Samaritici simul & Iudaici cultus, quam passi sunt, exterminati post Christi passionem à Romanis.

Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus. Quanquam enim eundem deum colebant Samaritani & Iudæi: tamen Samaritani ignorabant quòd omnium gentium esset dominus: opinabantur siquidem quòd solis Samaritanis atque Iudæis dominaretur: Iudæi verò cognoscebant, q̃ omnium gentium esset dominus omnipotens. Ideo dixit ad illam, Vos adoratis quod nescitis, hoc est cuius potestatem non cognoscitis: & seipsum Iudæis connumerauit, dicens, Nos adoramus quod scimus, quia & ex Iudæis erat progenitus, & Samaritanæ Iudæus videbatur. Deinde etiam indu-
F cit quod maius est.

Quia salus ex Iudæis est. Samaritanorum salus ex Iudæis est: nam ab illis didicerũt deum cognoscere, & idola respuere. Aut alio modo: Salus mundi ex Iudæis est, quum ab eis Christus sit incarnatus.

Sed uenit tempus & nunc est, quando ueri adoratores adorabũt patrem in spiritu & ueritate. Vbi Iudæos Samaritanis præposuisset, rursum nunc Iudæis præponit Christianos: vt suspitione careat prælatio, & non appareat Iudeis gratificari tanquam Iudæus. Vbi autem dixit, Venit tempus: ne putaret illud differendum, subiunxit, Et nunc est: siue iam imminet, instat. Veros itẽ adoratores dicit eos, qui in se credũt, qui de ecclesia sunt, tanquam verè colentes, & non in vmbris ser-

uientes, sicut Iudæi & Samaritani: nam omnis horum ser- A
uitus vmbra erat & figura veritatis. Veri ergo adoratores adorabunt patrem non in corpore, sed in spiritu, hoc est nõ per corporales victimas, sed per spirituales: nec in vmbris & figuris, sed in veritate: nec cultum loco circunscribentes, veluti Iudæi & Samaritani, sed in omni loco dominationis Psal.102.
eius benedicentes dominum. De solo autem patre facit nũc mentionem propter mulieris imbecillitatẽ: neque enim repentinum dogma proponere ei oportebat.

Nam & pater tales quærit qui ipsum adorent. Puta non figuratiuos sed veros: non corporaliter sed spiritualiter immolantes. Dicens autem Quærit, ostendit quòd legalis immolatio displiceret, & sanè olim condescendendo statuerat illam, & vsque ad id tempus sustinuerat, propter Hebræorũ imbecillitatem & crassitudinem. B

Spiritus est deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet adorare. Spiritus, hoc est incorporeus: ideo etiam colentes eum, spiritualiter colere oportet, non in vmbra: sed in veritate: hæc enim conueniens est, ac deum de- Psal.50.
cet. Spiritualis autem cultus siue latria est animi modestia, Psal.49.
Sacrificium inquit deo spiritus contritus: & oratio, Sacrifica, ait, deo sacrificium laudis: Et vt vno verbo dicam omnis Psal.50.
virtus spiritualis, Tunc acceptabis, inquit, sacrificium iustitiæ: vbi dictio Iustitiæ, pro omni virtute accipitur, per quã homo iustus efficitur.

Ait illi mulier, Scio quòd Meßias uenturus sit qui dicitur Chri-
stus: ubi ille uenerit, annuntiabit nobis omnia. Inhiabat ad eo- C
rum quæ dicta sunt sublimitatem, sed modò desperat posse de illis audire. Sed vnde Samaritanis expectatio aduentus Christi? A Mosaicis scripturis. Scripsit enim Moses, pro- Deute.18.
phetam suscitabit vobis deus de fratribus vestris: tanquam me illum audietis.

Dicit ei Iesus, Ego sum qui loquor tecum. Iudæis instantibus ac dicentibus, Quoadusque animam nostram suspẽsam tenes, dic nobis an tu sis Christus, non respondit hoc manifestè: huic autem protinus seipsum manifestauit: nam hæc æquior illis erat. Siquidẽ ipsi non vt crederent discere quærebant, sed vt reprehenderent: ipsa verò statim postquam dicit credidit.

D *Et in hoc uenerunt discipuli eius.* In hoc, id est his dictis.

Ac mirabantur quòd cum muliere loqueretur. Quod quũ talis esset, cum vili muliere disputaret.

Nemo tamẽ dixit, Quid quæris, aut cur loqueris cum illa? Tacuerũt honorẽ ipsi deferentes: siquidẽ instructi erãt ne omnia magistri facta curiosẽ inquireret: simul etiam sciebãt & spiritualibus illius vulneribus pharmacum apponeret.

Reliquit ergo hydriam suam mulier, abiitque in ciuitatem, & dit hominibus: Venite, uidete hominem qui dixit mihi quæcunque feci, num hic est Christus? Venerat ad sensibilem fontem, & inuenit intellectualem: atque accẽsa est igne spiritualium vndarum, adeo vt & hydriam relinqueret & necessitatẽ propter quam accesserat, curreretque in ciuitatem, ac populum omnem ad Iesum attraheret: docens nos, quum spiritualia nacti
E fuerimus, temporalia cũcta despicere. Et videte mulieris sapientiam. Non dixit, Venite, videte Christũ, quũ tamẽ crederet esse Christum: ne de huiusmodi re à seipsa iudicare videretur: maximum enim videbatur cognoscere eum qui expectabatur, sed alios vocat iudices. Vtque illos magis attrahat, offert eis veluti quandam escam, suorum videlicet peccatorum detectionem. Sciebat enim, quòd si sermones illius vel solum gustarent, protinus & ipsi irretirentur. Num hic est Christus? hoc est Num fortassis hic est? Nã hæsitando loquitur tanquam addubitans vt ab illis detur sententia.

Exierunt ergo de ciuitate, uenerúntque ad illum. Interea rogabãt eum discipuli eius dicentes, Rabbi, comede. Videtes eum ab itiF nere defessum, & ab imminente solari ardore, rogabãt eum. Nam hoc in loco ἠρώτων idem significat quòd deprecabantur: id autem vehementis est amoris non temeritatis.

At ille dixit eis, Ego cibũ habeo ut comedã quem uos nescitis. Dicebant ergo discipuli inter se, Nũ quis attulit ei quod ederet? Ipse quidem cibum dicebat hominum salutem: discipuli verò de cibo sensibili intelligentes, hæsitant inter se: nam illum interrogare verebantur. Tunc ergo verbum interpretatur.

Dicit eis Iesus, Meus cibus est, ut faciã uolũtatem eius qui misit me, & perficiam opus illius. Voluntas patris qui ipsum miserat, & opus illius Christo iiunctũ, salus est hominum: hanc autem vocat cibum suum, ostendens per hãc vocem desidẽrium, quòd de hominum habebat salute. Nã sicut qui edit,

cibum concupiscit: ita & ipse hominum salutem. Dicit autẽ A se à patre missum, vel tanquam homo, vel sicut verbũ quod à patre generatur, vel patri honorem deferendo.

Nonne uos dicitis, Adhuc quatuor menses sunt, & messis uenit? Ecce dico uobis, Attollite oculos uestros, & uidete regiones, quoniam albæ sunt iam ad messem. Discipuli quidem de sensibili messe dicebant, ipse verò de intellectuali nũc loquitur, & hanc ostendit instare. Regiones appellans multitudinem venientium ad se Samaritanorum: albas autem dicit eas, tãquam ad fidem paratos illos. Nam & fides messis est, quæ ab infidelitate metitur vel separatur, & cõfertur ad Christum. Quemadmodum enim albæ segetes paratę sunt ad messem, ita & illi ad fidem.

Et qui metit, mercedem accipit. Et qui tales metit regiones, B retributionem à deo sumit: vniuersalius nãque loquitur hic de omnibus Samaritanis ac Iudæis qui erant crediturí.

Et congregat fructum ad uitam æternam. Qui sensibilem metit agrum, congregat fructum ad vitam temporalem, hic autem ad vitam æternam.

Vt & qui seminat simul gaudeat, & qui metit. Vt congregato ibi tali fructu, & qui seminauit simul gaudeat, & qui messuit, videntes scilicet eum ibi congregatum, ac mercedem ex eo referentes: ille quidem tãquam qui seminauit, iste verò sicut qui messuit. Seminantes itaque sunt prophetę, Moses & qui post illum fuerunt, vt qui vaticinia de Christo seminauerunt: metentes autem apostoli, qui messuerunt ho- C mines ab infidelitate, ac retulerunt ad horrea æternorum tabernaculorum.

In hoc enim est sermo uerus, quòd alius est qui seminat, & alius qui metit. Verus est sermo prouerbij.

Ego misi uos ad metendum, quod uos non laborastis. Id est, ad quod vos non laborastis.

Alij laborauerũt, & uos in laborem eorum introistis. Hæc dicit ostendens & opus illis commissum facile & in promptu est, ac confidentiam eis inde immittens: vtpote perfecto eo quod laboriosius est: Seminare nanque cum labore fit & tarditate, metere verò cum requie & velocitate: & semẽtis fructus est messis. Frequenter autem vsus est in euangelio figuratiuis ac metaphoricis dictionibus, efficaciorem reddens

Universidad de Deusto Biblioteca

D doctrinam, & memoriam eorum quę dicuntur ſtabiliorem, per notas ſimilitudines & exempla: tum ꝙ iucundius id in aures ingreditur, tum quòd profundius cordi imprimitur: & ſermones quidem ſunt ſenſibiles: intellectus verò ſpirituales.

Ex ciuitate autem illa multi Samaritanorum crediderunt in eū, propter ſermonem mulieris quæ teſtificabatur dicens, Dixit mihi quæcunque feci. Quæcunque: intellige de viris, & de eo qui nō erat vir eius. Aut etiam alia fortaſſis multa dixit ei, quæ erant occulta.

Quum ergo uenissent ad eum Samaritani, orabant illum ut maneret apud ſe. Et mansit ibi duos dies: ac multò plures crediderunt propter ſermonem ipſius. Hic rurſum ἐρώτωμ, idem ſignificat
E quòd Obſecrabant. Sermonem autem ipſius, hoc eſt, doctri nam illius.

Et mulieri dicebāt: Iam nō propter uerba tua credimus: ipſi enim audiuimus & cognouimus, ꝙ hic uerè ſit ſaluator mūdi Chriſtus. Ex his quæ eum docentem audiuerant, cognouerunt ꝙ hic verè eſſet ſaluator mūdi Chriſtus, ꝙ orbe perdito veniſſet hic vt ipſum ſaluaret. Fuerūt autē Samaritani multò ęquiores Iudæis: illi enim exiuerunt ad eum, & orabant illum, vt veniret ad ſe, cumq; nullum vidiſſent ſignum, crediderūt in eum, Iudæi verò ad ſe magis venientem perſequebantur, & apud ſe manere volentem, grauiter ferebant, quúmque multa vidiſſent ſigna, non credebant. Quomodo ergo æquum
F erat vt hos præteriret? aut qua iuſtitia fieri poterat, vt illis qui ſe odio habebant adeſſet, hos autem qui amabant deſereret? Alio autem tempore Samaritani non exceperunt eū, vtpote amicum Iudæorum, qui aduerſus ſe inimicitias exLucæ. 9. ercebant. Nam hoc ſcripſit Lucas trigeſimoſecundo capite. Sed illi erant alij ab iſtis: illi ſiquidem vicum quendam Samariæ inhabitabant, iſti verò ciuitatem.

Poſt duos verò dies exiit inde, & abiit in Galilæā: ipſe enim Ieſus teſtatus eſt, quòd propheta in patria ſua honorem non haberet. Cur non abierit tunc recta Capernaum, quę patria ipſius habebatur, cauſam reddit: quia videlicet hi qui in ea morabantur animum non applicabant, nec obtemperabant illi, vtpote familiares: ſiquidē familiaritas facilē cauſat deſpectum. Quomodo autem teſtatus ſit Ieſus quòd propheta in patria

ſua honorem non habeat, quęre in fine vigeſimiquarti capi- A
tis euangelij iuxta Matthæum, & inuenies. Nazareth quidē Matth. 13.
patria eius erat, patria videlicet matris ipſius, in quo etiam nutritus fuerat. Capernaum verò habebatur patria illius, ꝙ in ea habitaret. Ait enim Matthæus ꝙ relicta Nazareth, veMatth. 4. niens habitauit Capernaum.

Quum ergo uenisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, uiſis omnibus quæ fecerat Ieroſolymis in die feſto. Galilęam intelligе reliquas Galilęę ciuitates ac vicos, præter eam quæ propriè ciuitas eius dicebatur. Feſtū verò paſcha, veluti ſecundo capite ſignificatum eſt.

Nam & ipſi uenerant ad feſtum. Nam omnes ſimul Iudæi Ieroſolymam vndique concurrentes feſtum celebrabant.

Venit ergo rurſum Ieſus in Cana Galilææ, ubi fecerat ex aqua B
uinum. In Galilæam quidem venit propter eorum inuidiam qui Iudęam inhabitabant: in patriam autem ſuam non abiit, quia ei non auſcultabant: & ne maior eis accederet cō demnatio, In Cana venit: primùm quidem inuitatus ad nuptias, nunc verò vt fidem quæ ex facto prius miraculo acceſſerat, ſua præſentia confirmaret. imò potius eos attraheret, veniens non vocatus, ac patriæ ſuæ eos præponens.

CAPVT VI. DE REGIO.

T erat quidam Regius cuius filius infirmabatur
E *Capernaum.* Regius dicebatur, vel quòd regio eſſet genere, vel quòd dignitatem na- C
ctus erat, à qua Regius cognominabatur, vel quòd miniſter eſſet regius. Quidam itaque dicunt hunc fuiſſe Centurionem, de quo apud Matthæum & Lucam facta eſt mentio. Non eſt autem ita. Siquidem vt alias eorum differētias omittamus, ille Centurio erat, hic Regius: illius ſeruus ægrotabat, huius filius: & ibi morbus erat paralyſis, hic autem febris.

Hic audito quòd Ieſus ueniret à Iudæa in Galilæam, abiit ad eum, & rogabat illum ut deſcenderet ac ſanaret filium eius, erat enim iam iámque moriturus. Rurſum ἐρώτᾳ, ſignificat, Deprecabatur.

Ait ergo Ieſus ad eum, Niſi ſigna & prodigia uideritis, nequa-

D *quàm credetis.* Nõ interrogatiuè, sed affirmatiuè legẽdum. Nam hoc dixit generaliter quidem deprimendo Iudæos cũ Samaritanis collatos: quòd illi absq; signis & prodigiis credidissent: particularius autem Regium obiurgando: etsi enim fidei erat quòd abiisset & deprecatus esset, ac vrgeret eum. Siquidem euangelista quoq; ait, ℣ quum dixisset Iesus, Vade filius tuus viuit, credidit homo sermoni quem dixerat ei: nondum tamen rectè credebat: & hoc manifestum est, eo ℣ interrogauerit quando ægrotantem reliquisset febris: volebat nanq; discere vtrum casu, an Christi iussu hoc factum esset.

Dicit ad eum Regius, Domine descende priusquam moriatur filius meus. Ait illi Iesus, Vade filius tuus viuit. Credidit homo sermoni quem dixerat ei Iesus, & ibat. Descende, inquit, priusquàm moriatur: existimabat enim ℣ post mortem eum resuscitare non posset.

Iam autem descendente, serui occurrerunt ei, ac nuntiauerunt dicentes, Filius tuus viuit. Sciscitatus est ergo ab eis horam in qua melius habuisset. Quanquã κόμψος dicatur scitus, industrius, aut eloquens hic tamen comparatiuum κομψότερον significat facilius, leuius, tolerabilius.

Et dixerunt ei, Heri hora septima reliquit eum febris. Nam procul à Cana erat Capernaum. itaque non potuerunt eodẽ die perferre nuntium de salute filij eius.

Cognouit ergo pater, ℣ in illa hora in qua dixerat ei Iesus, Filius tuus viuit. Quòd in illa hora, puta reliquerat eum febris.

F *Et credidit ipse & domus eius tota.* Nunc perfectè credidit vbi sanatus est filius ipsius. Meritò ergo obiurgauit eũ Christus, qui cor illius nouerat dicens: Nisi signa & prodigia videritis, nequaquam credetis. Signa quidem propriè sunt, quæ secundum naturam fiũt, vt sanare ægrotum: prodigia verò quæ supra naturam, vt viuificare mortuos, visum præstare cæcis, quanquam abusiuè etiam dicantur ediuerso.

Hoc iterum secũdum signũ ædidit Iesus cùm uenisset à Iudæa in Galilæam. Et prius cùm dixisset, Venit rursum Iesus in Cana Galileæ vbi fecerat ex aqua vinum, non frustrà miraculi fecit mẽtionem: sed vt ostenderet, ℣ etiam facto illo signo Samaritanis inferiores in fide inuenti sunt. Et nunc quoq;

dicens, Hoc iterum secundum signum ædidit Iesus, similiter carpit illos, quia etiam secundo signo viso, non potuerũt ad mensuram peruenire fidei Samaritanorum, qui nullum viderant. Hoc autem dixit Secundum, non ℣ post primum nullum aliud ædiderit in tota Palæstina, sed ℣ post primum, hoc secundum in Cana factum sit. A

Post hoc erat festum Iudæorum. Pentecoste.

Et ascendit Iesus Ierosolyma. Continuè in festis ad hanc ciuitatem ventitabat: partim quidem vt cum cæteris festum celebraret secũdum legem: partim verò vt simplicium multitudinem attraheret. Nam in festis ex omni plebe confluebant. Cap. 5.

Est autẽ Ierosolymis in Probatica, piscina quæ dicitur Hebraicè Bethesda †. Est Ierosolymis piscina in loci situ, qui dicitur Probatica: aut simpliciter ita dicto iuxta veterum traditionem, aut vt quidam dicunt, ℣ oues (quæ Græcis πρόβατα appellantur) olim illuc congregarentur, quæ in festis erant immolandæ: & harum intestina in aqua illa purgarentur. B

† *Imò potius legendum* בית חסדא *Bethsaida, hoc est, domus piscationis: & est loquutio ac phrasis Chaldaica Sic etiam dicũt, domum seminis, agrum: domum iumenti, stabulum: & sic de aliis.*

Quinque porticus habens. Fornices aut testudines: has autem in circuitu habebat. Sicut ergo diuina prouidentia quę ibi operabatur, piscina fabricata erat, ita & porticus propter ægrotantes.

In his decũbebat multitudo magna languentiũ, cæcorũ, claudorũ, aridorũ, expectãtium aquæ motum. Angelus nãq; statuto tempore descendebat in piscinam, & turbabatur aqua: qui ergo primus introisset in piscinam post turbationem aquæ, sanus fiebat à quocunque detẽtus fuisset morbo. Per enumeratos morbos alij quoque significati sunt. Dicens autem, Statuto tempore descendebat, docuit quòd non semper fiebat miraculum, sed certis temporibus: hominibus quidem incognitis, verùm frequenter, vt opinor, in anno: propter hoc siquidem in porticibus decumbebat multitudo magna languentium. Verùm cæteri sanè, vtpote claudi & aridi, poterant tempus obseruare: nam videbant turbari aquam: cæci autem quomodo factam aquæ turbationem congnoscebant? Habebant certè ministros qui id obseruarent. Illa verò piscina figura erat pisci- C

D næ ſacri baptiſmi: ſicut enim illa morbos ſanabat, ita & iſta: ſed illa quidem corporales, hæc verò ſpirituales: illa ſtatuto tempore, hæc autem ſemper: illa deſcendente angelo, hæc aduenientе ſpiritu ſancto: nam maiora ſunt noua veteribus.

CAPVT VII. DE EO QVI TRIGINTA ET OCTO ANNOS morbo tenebatur.

Matth. 9. E

ERat autem ibi homo quidã, *qui triginta & octo annos morbo tenebatur*. Morbus verò erat paralyſis. Alius tamẽ erat hic à paralytico, de quo apud Matthæum fit mentio, ſicut in enarratione decimitertij capitis illius euangelij apertiſſimè ſignificatum eſt.

Quum hunc uidiſſet Ieſus decumbentem, & cognouiſſet q multo iam tempore ægrotaret, ait illi, Vis ſanus fieri? Eum qui multo tempore aſſiduus fuerat ac tolerantiſſimus, cæteris præponit: tum q miſeratione dignior eſſet, tum etiam docens q inter eos qui ſuperno egent medicamine, deum magis flectunt qui ſunt conſtantiſſimi. Non dixit autem, Vis vt te curem: quia erat ab arrogantia alienus, & quia is qui morbo tenebatur ipſum nequaquam cognoſcebat: ideo etiam nec fidem ab eo requiſiuit. Interrogat autem, non vt diſceret: ſuperuacaneũ enim erat de re manifeſta diſcere: ſed vt per reſponſionem omnibus oſtendatur eius conſtantia: vide e-

F nim quid reſpondeat.

Reſpondit ei languidus: Domine hominẽ nõ habeo, ut cùm turbata fuerit aqua mittat me in piſcinã: ſed interim dũ uenio ego, alius ante me deſcendit. Suſpicabatur q hoc propterea ipſum interrogabat, vt argueret quòd præ ſegnitiæ fruſtraretur ſanitate: aut q in hoc prodeſſe ſibi vellet, vt eum in piſcinam immitteret: ideo etiam reſpondet, quòd ob id ſalutem non conſequeretur, quia hominem non haberet. Dicens autem, Dum venio ego alius ante me deſcendit, ſuam oſtendit perſeuerantiam, qua tot annis fruſtratus, adhuc tamen perſeuerabat & non deſperabat, idque non ſegnis, ſed detruſus & offenſus, nec ſic negligentior efficiebatur. Nos autem breui aliquo tempore diligenter deo adſtantes, ſi non aſſequimur

aſſequimur quod optamus, ſtatim omittimus ac recedimus, A
pigrioresque reddimur. At laborioſum eſt, inquies, continuè orare. Et quæ virtus non eſt laborioſa? Verùm ſi laborem habet, ita & lucrum adfert.

Ait illi Ieſus ſurge, tolle grabbatum tuum & ambula. Nõ ſolum erigit, ſed & grabbatũ tollere iubet, vt miraculum eſſe credatur, & non appareat phantaſia aliqua. Niſi enim mẽbra firmiter compacta forent, nequaquam grabbatum ferre Matth. 9.
poſſent. Hoc autem pluries fecit, eorum qui impudentes eſſe vellent ora obſtruens. Nã & in paralityco de quo apud 4. &. 8.
Matthæum ſimiliter fecit: & in panibus eadem de cauſa, vt B
plurima fragmenta relinquerentur, ordinauit: & ei qui à le- Supra. 2.
pra mundatus eſt iuſſit vt ſe ſacerdoti oſtenderet: & quum Lucæ. 8.
ex aqua vinũ feciſſet, præcepit vt haurirent, ferrentque architriclino: & quum mortuam ſuſcitaſſet, præcepit vt darẽt illi quod ederet: inſenſatis ſuadens per omnia huiuſmodi ſe non eſſe impoſtorem, ſed verum ſaluatorem communis hominum naturæ.

Et confeſtim ſanus effectus eſt homo, tulitque grabbatum ſuum & ambulabat. Simul & audiuit, & ſanitatem ſentiens erectus eſt: itaque nullius habita ratione, tulit lectum ſuum & ambulabat.

Erat autem ſabbathum die illo. Dicebant ergo Iudæi illi qui ſanatus fuerat: Sabbathũ eſt, non licet tibi tollere grabbatum. Reſpondit eis: Qui me ſanũ fecit, ipſe mihi dixit, Tolle grabbatũ tuũ & ambula. Vide libertatem: neque enim ſolum non obediuit illis, ſed & beneficij autorẽ prędicauit, ac omnibus præ C
ſtantiorem demonſtrauit dicens: Ipſe mihi dixit, ipſi obediui: ſiquidem eum qui me ſanum fecit maiorem cunctis ducere decreui.

Interrogauerũt ergo eũ: Quis eſt homo qui dixit tibi Tolle grabbatũ tuũ & ambula? Is autẽ qui ſanatus erat neſciebat quis eſſet. Ieſus enim ſubduxerat ſe, quum turba eſſet eo in loco. Simul vt hominem ſanauerat, ſubduxerat ſe propter turbam: partim quidem fugitans laudẽ æquorum, partim verò inuidiã amputans iniquorũ. Solet enim frequẽter ſolus eius cõſpectus cui quis inuidet, multam infundere flammam iræ.

Poſt hæc reperit eũ Ieſus in templo, & ait illi, Ecce ſanus factus es, nõ pecces deinceps, ne quid deterius tibi contingat. Quũ iam

D & miraculi rumor defeciſſet & tumor Iudæorum, occurrit ei qui ſanatus fuerat, volens animam quoque illius meliorẽ reddere, reperit eũ nõ in ocio & ſegnitie, ſed in tẽplo, orãtem vt opinor, ac deo gratias agentem: & admonet illum ne deinceps peccet, oſtendens q̃ propter peccata ægrotabat. Minatur autẽ grauius puniendũ, ſi peccauerit: docẽs eos qui poſt pœnã peccati rurſus delinquunt, atrocius puniẽdos tã quam inſenſatos ac cõtẽptores, ſiue in preſenti vita, ſiue in futura, ſiue in vtraq; . Quòd ſi peccatorũ ſuppliciũ durauit hic triginta & octo annos, quidnã poterit quiſpiã dicere de futuro ſupplicio: vtiq; quòd æternũ erit ac fine carens. Neque tamẽ omnes morbi à peccatis oriũtur, neq; omnes peccatores ægrotant. Paralyticus quoq; de quo apud Matth. fit mentio, propter peccatũ ægrotabat: ideo etiã dixit illi, Remiſſa ſunt tibi peccata tua. Per tales autem admonet õnes: eos quidem qui nondũ ægrotauerunt, vt timeãt ne morbo corripiantur, & ita corrigantur: eos verò qui iã morbo ſub iacuerunt, vt timeant ne deterius ęgrotent, & deinceps cautius viuãt. Quiſq; ergo noſtrum, ſi iã ægrotauit, dicat apud ſeſe, Ecce ſanus factus es, nõ pecces deinceps, ne quid deterius tibi cõtingat. Quòd ſi nondũ morbo detentus eſt, apoſtolicũ oraculum apud ſe decãtet, Bonitas dei ad pœnitẽtiã te inuitat, ſed iuxta duritiã tuam & cor impœnitens, irã tibi recondis. Nõ ſolum autem corporis mẽbra adſtringens ſuã oſtendit diuinitatẽ: ſed etiam dicens, Non pecces deinceps ſiquidẽ omnia ſe noſſe ſignificauit, quantũuis etiam arcana.

Matth. 9

E

Rom. 2.

F *Abiit homo & nũtiauit Iudæis, quòd Ieſus eſſet, qui ſe ſanaſſet.* Abiit & nũtiauit: nõ tanquã iniquus vt proderet, ſed tãquã gratus, vt benefactorẽ diuulgaret: nam beneficium ac minę ſufficiebant, vt eũ in officio cõtinerent: nec his tantũ alligatus erat, verũ etiã timebat ne quid deterius pateretur. Præſertim quòd ſi eum prodere voluiſſet, nequaquã dixiſſet, q̃ Ieſus eſſet qui ſe ſanaſſet: ſed quòd Ieſus eſſet, qui dixiſſet ei, Tolle grabbatum tuum & ambula. Ipſe ergo quia crimẽ incurrere ſe putabat ſi tacuiſſet, beneficiũ prædicauit. Gratus itaque ac liberè loquens cenſendus eſt hic homo, omnique carens accuſatione.

Ac propterea perſequebantur Ieſum Iudæi, volebántque eum occidere, quòd iſta faceret in ſabbatho. Quantum ad id quod apparebat, propter hoc: quantum verò ad id quod occultum erat, propter inuidiam.

A

Ieſus autem reſpondit illis, Pater meus ad hoc uſque tẽporis operatur, & ego operor. Vtrinque ſeipſum deo æquãlem eſſe oſtendit: & dicens deum patrẽ ſuum, & dicens ſe operari ſicut illum: ne deinceps tanquam puro homini auſcultarent ei, ſed tanquam deo. Itaq; quod dicitur, Ad hoc vſque tẽporis, continuitatẽ operationis ſignificat. Quum autẽ duplex intelligatur dei operatio: vna ſiquidem ſignificat naturarũ ab exordio creationem, altera autem poſt illam, gubernationem ac prouidentiam, earumq̃ conſeruationẽ. Primo quidem ſignificato, ceſſauit die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis: ſecundo verò ſemper operatur, creaturam gubernans, prouidens, ac conſeruans illam. Nec vetat vila lex legiſlatorem ſemper operari creaturarum ſuarum ſalutem. Obſerua autem quòd de ſabbati ſolutione variis locis accuſatus, interdum quidem tanquam deus reſpondet, prout nunc: quãdoque verò tanquam homo: volebat nanque vt crederetur vtrunque, puta & ſua diuinitas, & incarnatio.

B

Propter hoc ergo magis quærebant eum Iudæi occidere, quòd nõ modo ſabbathum ſolueret, ſed & patrem ſuum diceret deum, æqualem ſeſe deo faciens. Dicens enim, pater meus, legitimum ſe oſtendebat: legitimus autẽ filius æqualis eſt patri quo ad ſubſtantiam & naturam.

Reſpondit ergo Ieſus & dixit illis: Amen amen dico uobis, non poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quid uiderit patrem facientem. Quia ſublimia de ſeipſo dicẽs perſequutionem ſuſtinebat, quòd illi ad eorum quę dicebantur celſitudinem peruenire non poſſent, ſed tanquam deo contrarium eum perſequerẽtur, condeſcendit imbecillitati mentis illorum, & humilia diſpenſatiuè de ſe loquitur, vt per hæc facilè ſuſpicerẽtur: deinde rurſus ad ſublimia ſermonem reducit, & iterũ hunc ad humilia demittit: rurſumque ad id quod ſublimius eſt, denuo ad id quod humilius: & ita per ſublimia ſimul & humilia verba, tum æqualitatem demonſtrantia, tum minoritatem demonſtrare apparentia, ſuum texit ſermonem, atq; hunc iudicio diſpenſat, vt & qui mente ſunt acutiores ac benigni, ſumat à ſublimibus intellectum conuenientem etiã de humilib⁹: & qui obtuſiores ſunt aut inſulſi, & ab humili

C

Pſal. 111.

bus consolationem accipiant,& quasi de homine hæc intel
ligentes,non turbentur. Veruntamen quanquam verba sint
humilia, hoc etiam modo sub his excelsæ occultantur sen-
tentiæ:& verbis quidem causam tradere videtur, aduersa-
riis,sensibus verò nequaquam. Quid ergo nunc dicit? Non
potest filius à se facere quicquam, nisi quid viderit patrem
facientem: his quidem qui sunt intellectu crassiores,poten
tiæ minorationem præ se fert hic sermo,propter dictam di-
spensationem:subtilibus autem æqualitatem potius & iden
titatem,propter veritatem. Non potest enim non ob poten
tiæ defectum,sed propter inseparabilitatem : nam impossi-
bile est filium quicquam facere,quod non facit pater: quia
non est alia filio potentia ab ea quæ patris est, sed eadem:
quòd si eadem est, æqualis certè filius est patri. Ait autem
Gregorius Theologus,quòd earundem rerum formas intel
ligendas præbet pater,filius verò perficit,non tanquam ser
uus aut insipiens, sed tanquam dominus ac prudens, vt ma
gis propriè dicatur modo paterno, siue iuxta patris domi-
nium ac scientiam. Propter prædicta ergo dictum est, Non
potest filius à se facere quicquam, nisi quid viderit patrem
facientem. Quòd si non propter hæc, quomodo potentia
non potest? aut quomodo sapientiæ est opus præceptore?
quomodo etiam omnia per ipsum facta sunt? siue quo pacto
etiam hominibus nō erit imbecillior,qui multa à seipsis fa-
ciunt? Nam & virtutem à nobisipsis eligimus & vitium.
Multa quoque variis ex locis cōsequentur absurda. De præ
dicto sanè verbo subtilius disputauit Gregorius Theolo-
gus sexto secundi libri capite.

Quæcunque enim ille fecerit, hæc quoque filius similiter facit. Rursum ab humilibus transit ad sublimia, vt prædictum est nam si quæcunque ille fecerit.,hæc filius similiter facit,v-
tique hic æqualis est illi. Præponitur autem non vulgari mo
do dictio Similiter,sed vt discamus quòd cum æquali scien
tia & domino facit,vt prędictum est,

Pater namq; diligit filium, & omnia demōstrat ei quæ ipse facit. Iterum à sublimibus ad humilia descēdit. Diligit autē filiū, non solum tanquam vnigenitū,sed etiam tanquā eadē faciē
tem,& nihil quod pater nolit operantē. Neq; verò superius dictionem Viderit,de filio:neque hoc in loco dictionē De-

mōstrat,de patre,humano modo intelligere oportet,sed di- A
uino & supernaturali. Neque enim filius videt sicut discipu
lus,neque pater demonstrat sicut præceptor:sed hic quidem
demonstrat sicut mens quę formas earundem rerum intelli-
gendas præbet : ille autem videt, sicut sermo qui ea quæ
ad intelligendum data sunt, perficit : & ita eis communes
sunt omnes diuinæ res & causæ.

Et maiora his demōstrabit ei opera,ut uos admiremini. Nam quia paralytici membra confirmauerat, magnum quidem e-
rat quod factum erat :sed etiam mortuum excitaturus erat,
& ideo ait quòd etiam maiora his demonstrabit ei opera, vt
vos amplius admiremini,& ad credendum adducamini.

Sicut enim pater suscitat mortuos & uiuificat,sic & filius quos uult uiuificat. Ab humilibus rursus ascendit ad sublimia. B
Nam si vt ille, ita & hic quos vult viuificat, æqualis vtique
potentiæ filius est cum patre. Viuificare itaque sicut pater,
potentiæ docet æqualitatem:quod autē additur,Quos vult,
autoritatis immutabilitatem. Verùm si & potest, & autori-
tatem habet, quomodo non potest filius à se facere quic-
quam? Non potest ergo sine patre, quia vna & eadem est ip-
sis potentia & voluntas.

Siquidem neque pater iudicat quenquā,sed iudicium omne dedit filio,ut omnes honorent filium,sicut honorant patrem. A subli-
mibus iterū descēdit ad humilia. Et hic ergo verbum dedit,
intelligendū est prout deū decet:talia enim vt dixim⁹ dispē-
satiuè dicit:nō solum curans ex hoc imbecillitatē Iudæorū:
verūetiam vt causam videamus,& ne naturalē non esse filiū C
suspicemur,neque in Sabellij morbū decidamus, qui eundē
esse patrē & filiū ac spiritum sanctū intelligit,& vnicam esse
sanctæ trinitatis personā insanè prædicat. Quando verò de-
dit iudicium filio? De hoc quādo id fuerit,res est admodum Nota oīa
occulta : & quanquam audenter respondere oporteat quòd quæ se-
simul vt hic genitus est : attamen quando hic genitus est? quuntur.
Quando pater genitus nō est. Nō potest siquidem,nō potest
inquam inueniri temporis aut seculi alicuius intelligentia
qua ad extremum aliquod peruenire possimus ,etiam si ma-
ximè vrgeamus. Iudicium autem omne dedit filio,vt timen
tes propter hoc, honorent eum sicut honorant patrem. Et
quum Omne dixit, significauit & iudicium puniendi & iu-

Universidad de Deusto Biblioteca

D diciũ honorandi quos voluerit. Nec tamen patrem iudicandi autoritate priuauit. Nam si omnia quæ habet pater, filij sunt, prꝫterquam genitum non esse, manifestum est, ꝙ etiam omnia quæ habet filius, patris sunt, præterquam esse genitũ. Iudicat ergo filius, approbante quidem patre, cooperãte autem & spiritu sancto, veluti sanè intelligimus, in omnibus eius operibus. Verùm scire oportet, ꝙ dictiones Sic Sicut & similes, in increata quidem trinitate æqualitatem significant, in creatis verò sæpius etiam similitudinem, ac partialẽ quandam assimilationem. Quare autem dedit iudicium filio? Quia hic hominem formauit, perditumque reformauit, ac salutaria dedit præcepta: & vt qui homo factus est, homines iudicaret: nõ solum tanquam deus qui hominum nouit
E naturam, verumetiam vt homo qui in ea forma tentatus est.

Et quare filius formauit hominem? Quia ipse est sapiẽtia, verbũ, & potentia patris. Et quare filius & non pater nec spiritus sanctus humanitatẽ assumpsit? Quia oportebat, vt qui in supernis filius erat, maneret etiã in infernis filius, ne duo essent filij: & quia oportebat etiam creatorem renouare confractam suam creaturam: & quia opus erat vt rationale per rationem siue verbũ liberaretur ab irrationalitatis affectionibus: & quia decebat per immutabilem patris imaginem, eum qui ad dei imaginem factus fuerat, eamque mutauerat, ad' pristinam reparari dignitatem, vt ita conuenienti modo omnia fierent. Verùm si eum honorauerimus sicut honoramus & patrem, omnino etiam patrem hunc appellabimus?
F Nequaquam, sed filium eum scientes, patrem non appellabimus, ne proprietates confundamus: honorabimus tamen sicut patrem: nam de honore sermo est, nõ de appellatione. Abusiuè verò & hunc patrem vocamus, tanquam creatorem & procuratorem ac magistrum nostrum. Vidisti sapientissimam & admirabilem cotexturam sublimium humiliumque verborum: vt & de his quę tũc facta sunt sermo facilè suscipiatur, & his nullo sint impedimento ea quæ postmodũ fiẽt. Nisi enim sese demittens humilia dixisset, quare etiam sublimia attexuisset. Nam qui de se magna dicere debet, quum parua loquutus fuerit, pro excusatione habet dispensationem: siquidem dispensatoriè hoc facit. Quem verò parua dicere conuenit, quam ob causam magna loquitur? non enim

dispensationis, hoc est, sed extremæ arrogantiæ. Quòd si e- A
tiam minor erat filius, sicut Ariani nugabantur, quare æqualem patri honorem expetebat? nec tantum expetebat, verũ etiam terrorem incutiebat, dicens.

Qui non honorat filium, non honorat patrem qui misit illum. Qui non honorat, modo quo superius dixit: hoc est, sicut patrem. Addidit autem, Qui misit illum, non sui minorationẽ significans, sed ora Iudæorum obturans. Propter hoc etiã continuè ad patrem refugit, ponens interim & suæ naturæ nobilitatem. Siue enim omnia secundum sui dignitatem loquutus fuisset, nequaquam suscepissent, existimantes eum deo esse contrarium, quum etiam ob pauca huiusmodi verba illum persequerentur, vellentque lapidare: siue omnia sese demittendo loquutus fuisset habito illorum respectu, B
multi sanè detrimentum inde suscepissent. Ideo vt diximus, miscet ac temperat doctrinam: vt enim facilè reciperetur, non tantum excelsa loquebatur, quantum humilibus permiscebat. Itaque quum voces humiles reperimus, dispensatorias eas existimemus, vel etiam eius humanitati adaptemus, sicut & excelsas diuinitati.

Amen amen dico uobis, qui sermonem meum audit, & credit ei qui misit me, habet uitam æternam. Rursum dispensatoriè loquitur: Neque enim dixit, Et credit mihi, ne gloriari videretur. Non solum autem hic, sed in sequentibus quoque frequenter inueniemus, quo pacto & metu & promissione, vt sibi credatur admoneat.

Et in condemnationem non uenit, sed transibit à morte in uitam. C
Non condemnabitur in iudicio nec punietur. Non negat autem quin morituri sint credentes, sed de morte loquitur perpetua, similiter & de vita æterna.

Amen amen dico uobis quod uenit tempus, & nũc est, quãdo mortui audiẽt uocem filij dei, & qui audierint uiuent. Promittit nũc quòd nõ longo post tempore vmificaturus sit martuos, sermonemque opere comprobaturus. Ad Samaritanam quoq; dicens similiter, Venit tempus siue hora, pari modo addidit, Et nunc est, significãs futuræ rei propinquitatem. Mortui autẽ audituri sunt vocẽ eius: quomodo? Simulac ipse voluerit, conuersa cuiusq; anima ad proprium corpus, mortui qui audierint, vita rursus in mundo viuent. Hic ergo vbi dixit

D excelsa,seipsum dei filium vocando,rursum sermonem obscurat attexens humilia.

Sicut enim pater habet uitam in semetipso,sic dedit & filio ut uitam haberet in semetipso. Verbum dedit,humile est & dispensatorium. Habet autem vitam in semetipso,hoc est,admodū fontis scaturire facit vitam.

Et potestatem dedit ei iudicium faciendi. Iudicium eorum quæ ab vnoquoque in vita peracta sunt. Frequenter autem repetit iudicium, magis eos exterrens, vt paulatim iudicem hunc esse credentes,ad eum accurrant,mansuetum sibi iudicem inde parantes.

Quia filius hominis est,nolite mirari hoc. Quia homo est, qui iudicium sumpsit hominum, & prædicta de seipso docuit,quæ magna & non tantum supra hominem sunt, sed supra angelos quoque,& ad solum deum pertinent,nolite mirari:prædictum est enim quòd etiam filius dei sit:Non ergo offendi oportet:nam quæ odiosa apparent propter humanæ naturę humilitatem,ea appareant tolerabilia propter diuinę naturæ celsitudinem. Deinde aliam quoque de seipso proponit tremendam & arcanam potestatem.

E

Quia uenient tempus in quo omnes qui in monumentis sunt, audient uocem eius: & prodibunt qui bona egerūt in resurrectionem uitæ: qui uerò mala egerunt in resurrectionem condemnationis. Tempus dicit consummationis seculi & vniuersalis iudicij: eos autem qui sunt in monumentis dicit mortuos, quos simul omnes repente ac virtute arcana coaptabit, animabit,

F

ac excitabit voce sua siue iussu, quo tunc per archangelum
1. Thes. 4 clamabit,In iussu,inquit, in voce archangeli, & in tuba dei. Atqui non omnes sunt in monumentis, sed ab his qui sunt in monumentis, etiam eos significauit qui non sunt in monumentis, ab his videlicet qui naturaliter sepulti sunt, eos etiam qui naturaliter sepulti non sunt. Ex monumentis autem prodibunt hi quidem in resurrectionem vitæ æternæ,illi verò in resurrectionem condemnationis:isti ad fruitionem sempiternam,illi ad supplicium perpetuū. Alibi autem dixit, Et abibunt hi in supplicium æternum, iusti verò in vitam æternam.
Matth. 25.

Non possum ego à meipso facere quicquam.sicut audio,iudico. Quemadmodum superius de operando dicebat,Non potest

filius à se facere quicquam, nisi quid viderit patrem faciem: ita & nunc de iudicando ait,Non possum ego à meipso facere quicquam, sicut audio iudico: hoc est, non iudico à meipso, sed sicut audio à patre, vel sicut pater: quod etiam æqualitatem ad patrem ac indifferentiam innuit. Sicut enim in superioribus videre, ita & hic audire, intelligendum est dispensatoriè, & vt deo conueniat. Siquidem neque videre ei opus est neque audire:quum deus nulla re indigeat. A

Et iudicium meum uerum est,quia non quæro uoluntatem meam sed uoluntatem eius qui misit me. Iustè,inquit,iudico, quia nō iudico secundum voluntatem meam, neque ego propriā habeo voluntatem,sed secundum patris voluntatem: nam illa etiam mea est:vna siquidem & eadem est patris & filij volūtas:si ergo pater iustus est iudex,& filius vtique iustus est iudex. Oportet itaque in huiusmodi verbis quæ demissionem ac dispensationem significant,non ad ipsa tantum respicere,sed etiam ad causam ipsorum:in his enim causa est imbecillitas mentis audientium, & ne deo contrarius videretur,sicut variis in locis diximus. Mat. 9. 12 B

Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est uerum. Oportet eos qui sacras legunt scripturas intentionem loquentis habitumque audientis exquirere, tempora quoq; ac loca aduertere,insuper idiomata obseruare:nec simpliciter & vno modo cuncta aggredi,si legitimos sensus velint deprehendere, & non in nudis manere verbis,ac falli circa electiones. Siquidem propositus statim campus thesaurum habet copiosum: habet autem hunc multa obrutum obscuritate. Quis enim repente turbari non posset audiens Christum dicentem, Si ego testimonium perhibeo de meipso,testimonium meum non est verum? Siquidem ipse dixit, Ego sum veritas:quod si veritas verum non loquitur, quisnam erit qui vera loquatur? Si quæ de seipso testificatus est,vera nō sunt,nobis omninò perit prædicationis summa. Nam vt cætera sinamus,quæ sunt innumera & fidem contingentia: vbi nam ponemus ea quæ paulò ante de seipso testificatus est quòd filius sit dei,quòd æqualis illi natura, potentia & voluntate,quòd creator:quòd viuificator,quòd iudex aliaque similia? Quid ergo dicendum est? Quod quia talia de seipso testificatus fuerat, cognouit Iudæos habere in Nota. C Infrà. 14.

D animo opponere se ei ac dicere, Si tu testimonium perhibes de teipso, testimonium tuum non est verum. Nemo siquidē qui de seipso fert testimonium, fide dignus est apud homines, propter suspitionē de nimio suiipsius amore, ideo prænuenit ac dixit, quod illi dicturi erant, dicens, Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meū non est verum, vt vobis apparet. Itaque testes adducit, etiam in hoc se demittens ad imbecillitatem illorum, & ex abundanti cautione silentium illis imponens. Quod ergo ait, Testimonium meum non est verum, non quasi affirmando dixit, sed quod illi hoc dicere pararent. Quod autem hæc ita se habeant, inde manifestum est. Quum enim in sequentibus loquutus fuisset dicens, Ego sum lux mundi: dicentibus pharisęis,

Infrà.8. E Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum, contradixit dicens, Et si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum verum est. Manifestum ergo est quod illud, oppositionis illorum erat, hoc autem intellectus eius. Siquidem illi putabant eum non esse fide dignum, qui de seipso ferret testimonium, vtpote hominē: ipse verò ediuerso sese fide dignum dixit, tanquam deum. Primùm itaque dissoluit excogitatam ipsorum oppositionem, dicens id quod ipsi dicere parabant, & ostendens quòd cogitationes eorum cognosceret. Deinde etiam testes adducit manifestos, & quibus contradici nequeat: Ioannem opera propria, ac patrem. Primùm autem ponit debilius testimonium puta Ioannis.

F *Alius est qui testimonium perhibet de me, & scio quòd uerum sit testimonium quod testificatur de me.* Scio hunc, inquit, quòd apud omnes sit fide dignus, nempe propheta dei, & à deo accipiens quæ loquitur. Deinde ne quis opponat dicens, Quid si ad gratiam testimonium perhibuit? hanc etiam tollit obiectionem dicens.

Vos misistis ad Ioannem, & is testimonium perhibuit ueritati. In primordiis euangelij sui post sermonem de deo habitū,

Supra.1. dixit euāgelista, Miserunt Iudæi ab Ierosolymis sacerdotes & leuitas, vt interrogarent eum, Tu quis es & cætera. Tunc ergo multa & magna testificatus est de Christo. Ideo nunc dicit, Vos misistis ad Ioannem interrogantes eum: non autem misissetis, nisi eum fide dignū cognouissetis; testimonium ergo eius refellere non potestis. A

Ego autem non ab homine testimonium accipio. Hoc est, humano testimonio non indigeo, cùm sim deus. Et quomodo in testimonium adduxit Ioannem qui homo erat? Primùm quidem quia testimonium eius non erat ipsius, sed dei. Ait enim, Qui misit me ad baptizandum in aqua ipse mihi dixit. Deinde & aliam ponit causam. Vide enim.

Sed hæc dico ut uos salui sitis. Non quòd humano, inquit, egeam testimonio, sed de Ioannis testimonio dispensatoriè loquor: vt ei credentes qui & est, & vobis apparet fide dignus, salui sitis.

Ille erat lucerna ardēs & lucēs. Lucerna accensa à diuino spiritu, & lucens his qui in tenebris erant peccati. Lucernā autem eum vocauit, tāquam obscuratum excellēti lumine so- B
lis iustitiæ. Ipse siquidem de Christo dicebat, Illum oportet *Suprà.3.*
crescere, me autem minui. Aliam quoq; ob causam appellauit eum lucernam, quia videlicet non ex se doctrinæ lucem habebat, sed ex gratia sancti spiritus. De hoc autem, vt opinor, prædixit per os Dauid, Paraui lucernam Christo meo. *Psalm.131*

Vos autem uoluistis ad tempus exultare in luce eius. Obiurgat hos & non vsq; ad finem studiosē illum obseruauerint: voluistis, inquit, quodam tempore exultare in luce doctrinę illius, quando omnes vndiq; ad eum cōcurrebatis, & postmodum refrixistis, quanquam hactenus illum admiramini: nisi enī refrixissetis, testimonio vtiq; illius credidissetis. Digni igitur estis qui redarguamini, & licet hunc fide dignum cōfiteamini, eius tamen testimonio non credideritis. C

Ego uerò testimonium habeo maius testimonio Ioannis. Opera enim quæ dedit mihi pater ut perficiam ea ipsa inquam opera quæ ego facio, testificantur de me, quòd pater miserit me. Siquidem Ioānis testimonium poterat quispiam calumniari tanquam ad gratiam factum: quāquam hoc verè dici non poterat aduersus virum qui omni cum diligentia suo fungebatur munere, & apud omnes vehementi in admiratione habebatur: Verùm opera omni suspitione libera, cūctorum ora cōtentiosa obturabant, puta paralytici cōfirmatio, cęteráq; miracula: cùm apud eos essent qui curati erant, & plenam eis fidē faciebant. Opera, inquit, quæ ego facio testificantur de me, quòd pater miserit me. Non dixit autem, Testificantur

D ꝙ æqualis sim patri,sed ꝙ pater miserit me. Atqui & hoc & illud testificabãtur. Verùm etsi maius erat vt crederetur æqualis esse patri: minus tamen posuit, nempe id quod tunc maximè intendebatur. Volebat nanque primò credi, ꝙ se deus misisset:hoc enim credito,reliquũ facilius erat ad credendum. Sed quomodo opera testificabantur, ꝙ deus eum misisset? Testificabãtur id tanquam opera solius diuinæ virtutis. Siquidem qui deo contrarius esset, huiusmodi facere non poterat:nam licet miraculis contradicere impudenter
Matth. 12 attentabant, sicut vigesimosecundo iuxta Matthæum capite scriptum est,dicẽtes, Hic non eiicit dæmonia nisi per Beelzebul principem dęmoniorum:sed ibi citius os illis obstruitur,& vanè nugari conuincuntur.

E *Et qui misit me pater,ipse testimonium perhibuit de me.* Vbi de ipso testimonium perhibuit? In sequentibus significabit ꝙ in scripturis:quanquam etiam dum baptizaretur, testimo-
Matth.3. nium de eo perhibuit dicens,Hic est filius meus dilectus,in
& 17. quo mihi complacitum est. Et rursus cùm transformaretur. Sed cùm baptizaretur licet audierunt,dubitabant:quum autem trãsformaretur,ne audierunt quidem ipsi. Idcirco prætermissis huiusmodi testimoniis,ad scripturas eos transmittit,quas semper in manibus habebãt,nec fas erat illis cõtradicere:sed hoc in progressu facit: nunc autem ne expetant dei testimonium à propria voce,& à propria persona dicentes, Neque vocem eius audiuimus vnquam, neque speciem eius vidimus:confitetur ꝙ illi dicturi erant,confitendo ve-
F rò,ad rectam eos doctrinam reducit:dans intelligendum ꝙ neq; vox sit apud deum neq; species: siquidem hæc corporum sunt,Deus autem incorporeę est naturæ,aut potius supra corpus & supra naturam.

Neque uocem eius audistis unquam,neque speciem eius uidistis. Atqui multi vocem eius frequenter audiuerunt,& speciem eius viderũt, sicut in scripturis de diuersis scriptum est variis in locis. Sed vox illa & species fuit non secundum dei naturam,sed in hominis similitudine.

Et sermonem eius non habetis manentem in uobis. Et quid,inquit, dico de voce quæ propria ipsius vox esset, aut specie propriè ipsius personæ, quum neque sermonem eius habeatis manentem in vobis,quem per legem ac prophetas locu-

tus est,& putatis hunc vos habere manentem in vobis,&de A
ipso gloriamini. Deinde confirmat quod dixit,hoc modo illud ostendens.

Quem enim ille misit,huic uos nõ creditis. Nam cùm sermo qui per legem datus est ac prophetas clamet,ꝙ pater filium suum miserit ad salutem vestram,& ꝙ vos illi credere oporteat, vos autem huic quem ille misit non creditis, omnino non auscultatis prædicto eius sermoni: quum autem illi nõ auscultetis,non habetis eum siue donum ipsius:auolauit enim à vobis. Verùm ne dicant, Si ergo vocem eius non audiuimus,quomodo ille testificatus est de te,ait:

Scrutamini scripturas. Legales ac propheticas: inde enim est testimonium à patre. Vide autem ꝙ non dixerit, Legite, B
sed, Scrutamini: illi siquidem legebant, at non scrutabantur,idcirco eos scrutari iubet: nam cùm ea quæ de eo sunt, obscurè scripta sint vtiliter & dispensatoriè propter imbecillitatem progenitorum ipsorum, ne excideret ad deorum multitudinem,iubet nunc eos fodere,vt ea quæ altè in modum thesauri recondita sunt,possint inuenire.

Quia uos putatis in ipsis uitam æternam habere. Putatis habere,verùm non habetis:quia superficietenus solum eas legentes,non inuenitis illum certum vitæ æternę fontem qui est Christus. Quia ergo putatis in scripturis vitam æternam habere, & propter dictam causam non habetis: scrutamini profundè vt inuentam habeatis.

Et illæ sunt quæ testificantur de me. Testificantur, inquit, C
de me in persona patris, vtpote arcano modo à patre inspiratæ his qui eas scripserunt. Coniunctio Et,abundat, quod in Hebraico idiomate frequens est.

Et non uultis uenire ad me,ut uitam habeatis. Vitam videlicet sempiternam. Deinde ne suspicarentur ꝙ amore gloriæ talia diceret,ait:

Gloriam ab hominibus non accipio. Non amans eam,aut ea indigens: neque enim sol lucernæ lumine indiget. Verùm quam ob causam hæc dicebat? Vt omni modo ad fidem eos attraheret,per quam habituri essent vitam æternam.

Sed cognoui uos,quòd dilectionem dei non habeatis in uobis. Vos,inquit, tanquam deum diligentes me repellitis, quòd meipsum faciam deo æqualem: Sed mẽdacij arguimini:ego

D enim noui vos, q̃ deum non diligatis. Quomodo? Quia de quo ille testimonium perhibet, & per Ioannem, & per opera, & per scripturas, huc vos non recipitis. Quemadmodum ergo primùm arbitrati q̃ essem deo contrarius, me repellebatis: ita nunc demonstrata à dictis testibus veritate debuistis accurrere. Sed frustrà iactatis q̃ dei zelo me auersamini. Nam quum id inuidia faciatis, hoc modo istam occultare nitimini.

Ego ueni nomine patris mei, & non recipitis me. Nomine patris mei, siue missus à patre meo, sicut ipse testatur & ego confiteor, & non suscipitis me.

Si alius uenerit nomine proprio, illum recipietis. De Antichristo hoc dicit, qui veniet nomine proprio, siue à seipso, tanq̃ E ipse deus esset qui super omnes est? Taxat ergo impudentiam Iudæorum, q̃ eum repellerent, quum se diceret nosse deum, & ab eo missum esse, nec conuinceretur deo esse contrarius: illum verò qui se diceret non nosse deum, & à seipso venire se iactaret, ac manifestissimè dignosceretur esse deo contrarius, reciperent. Deinde ponit & causam infidelitatis eorum, q̃ propter gloriæ amorem non crederent: nolentes enim Christum supra se honorari à multitudine, obsurdescebant, & aures vltrò claudebant ad veritatem: omniáque faciebant, ne à gloria quam habebant apud multitudinem excciderent.

Quomodo uos potestis credere, qui gloriam à uobis mutuò accipitis? Nam ipsa impedimento est.

F *Et gloriam quæ à solo deo est non quæritis.* Quam solam quærere oportet, ea quæ est ab hominibus posthabita, etsi vos contrarium faciatis. Postquam ergo vndique silentium illis imposuit, omníque venia indignos esse demonstrauit, accusatorem deinceps illis adhibet, puta ipsum Mosen legislatorem eorum.

Num putatis quòd ego uos accusaturus sim apud patrem? Iuxta vsitatam ac consuetam interrogationem est hic sermo, acsi dicat, Etsi me id oportebat facere, non tamen faciã, quia clemens sum.

Est Moses qui accusat uos. Vtpote non credentes his, quæ de me scripsit: & ita nec illi credentes.

In quem uos speratis. Tanquam in ductorem populi, tu-

torem ac mediatorem in his quę ad deum sunt. Sicut autem A de scripturis dicebat. Putatis in ipsis vitam æternam habere: ita quoq; nunc de Mose ait, In quem vos speratis. Nam ab his quæ ipsi sua ducebant, illos aggrediebatur.

Si enim crederetis Mosi, crederetis utique mihi: nam ille de me scripsit. Si fide dignum eum duceretis, crederetis vtiq; mihi: vobis enim præcepit ille, vt me audiretis.

Si autem scriptis eius non creditis, quomodo uerbis meis credetis? Si illius scriptis incredulí estis, quem vehementer vos honorare ac laudare iactatis: quomodo meis verbis credetis, quem vehementer inhonoratis & contumeliis appetitis? Sicut ergo prius de Ioanne quem admirari videbantur, conuicti sunt q̃ eum despicerent: ita & nũc de Mose cui credere sibi videbantur, ostendit q̃ ei essent increduli: & saga- B citer semper in caput illorum torquet, quæcunque pro ipsis facere videntur. Quis ergo transgressor est, ísne qui coaccusatorem habet ipsum legislatorem, an ij qui illum habent contra se accusatorem?

Post hæc abiit Iesus trans mare Galilææ quod est Tiberiadis. Cap. 6. Mare Galileæ siue Tiberiadis. Nam stagnum Tiberiadis vocat mare Galilææ, sicut in euangelio iuxta Matthæum dictũ Matth. 7. est. Abiit autem illuc cedens furori principum populi, accenso ob prædicta verba.

Et sequebatur eum turba magna, quia uidebãt signa quæ ædebat in his qui infirmabantur. Quare signa particularius non enumerat? Quia hic euangelista circa doctrinas & cõciones ac dogmata magis versatur. Propter signa autem non propter C dogmata turba hæc sequebatur, crassius affecta: illa verò de qua apud Matthæum, obstupescebat in doctrina eius.

Ascẽdit autem in mõtem Iesus, & ibi sedebat cum discipulis suis. Ascendit in mõtem, docẽs nos requiescere à tumultu ac turbatione quæ in medio populi est. Nam ad philosophiam sacram apta est solitudo. Frequẽter quoq; solus ipse montẽ petit, & pernoctãs orat, docẽs nos q̃ eum qui maximè ad deum accedit, oporteat ab omni liberum esse turbatione, & locum inquirere liberum à tumultu & turbatione.

Instabat autem pascha dies festus Iudæorum. Et quomodo non ascendit & ipse ad diem festum, sed quum omnes Ierosolyma proficiscerentur, ipse vadit in Galilæam, nec solus

D ipſe, ſed & diſcipulos adducit? Quia figuratiuam legem tacitè iam diſſoluebat, occaſione ſumpta ab inuidia Iudæorum. Non poſt lõgum enim tempus finem erat impoſiturus figuratiuo paſchæ, vero deinceps tradito.

Quum ſuſtuliſſet ergo oculos Ieſus, & uidiſſet quòd turba multa ueniret ad ſe, ait ad Philippum: Vnde ememus panes ut iſti comedant? Dictum eſt de his in fine vigeſimiquinti capitis euan-
Matth. 14 gelij iuxta Matthæum vbi habetur, Ieſus auẽ dixit eis: Non eſt illis neceſſe egredi, date vos illis quod edant.

Hoc autem dicebat tentans eum, ipſe enim ſciebat quid eſſet factu rus. Ibi quoq; de hoc diſputatũ eſt. Quòd autẽ ait, Tẽtans eum, humano quidẽ modo intelligitur iuxta datam ibi enar rationem: diuino autem modo, vt tantũdem ſit, acſi dicatur,
E In deſperationem de remedio eum coniiciens: vt deſperationem faſſus, diligẽtius cognoſceret fuiſſe miraculũ quod ipſe facturus erat: nam ſi vtcunque factum eſſet, nequaquã tale apparuiſſet. Siquidem tanquam deus nouerat quid reſponſurus eſſet Philippus. Aiunt autem quidam, q̃ deus aliquem tentare dicitur duobus modis: vel vt imbecillitatem eius arguat, ſicut nunc in Philippo: vel vt illius fortitudinẽ
Gene. 22. oſtendat, quemadmodum olim in Abraham: ſcriptum eſt enim q̃ etiam tentauerit deus Abraham, quando offerre ei filium ſuum in holocauſtum præcepit.

Reſpondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes nõ ſuf ficiunt eis: ut unuſquiſque eorum puſillum quippiam accipiat. Vide imbecillitatem mentis Philippi, qui virtutem diuini-
F tatis eius intelligere non poterat.

CAPVT OCTAVVM DE QVINQVE PANIBVS.

DIxit *ei unus ex diſcipulis eius Andreas frater Simonis Petri, Eſt puerulus hic unus qui habet quinque panes ordeaceos & duos piſces, ſed hæc quid ſunt inter tam multos?* Vigeſimoſexto capite euangelij iuxta Matthæum etiam de hoc diſputatũ eſt. Excelſiorem itaq; mentem habebat Andreas quàm Philippus: ad id tamen quod perfectum erat non attingebat. Cogitabat enim quòd ex paucioribus pauciora faceret, ex pluribus autem plura. Ideo

ra. Ideo etiã addebat, Sed hæc quid ſunt inter tam multos? A

Dixit autem Ieſus, Facite ut homines accumbant. Erat itaq; gramen multũ in loco illo. Accubuerunt ergo uiri numero ferme quinquies mille. Prædicto capite latius de his dictum eſt. Non ſunt autem turbati diſcipuli, ſed protinus cognito quòd miraculũ operaturus eſſet, abſq; vlla hæſitantia obediuerunt.

Accepit ergo Ieſus panes, quúmque gratias egiſſet dedit diſcipulis, diſcipuli uerò accumbentibus: ſimiliter & ex piſcibus quantum uolebant. In eo capite etiam de his inuenies.

Vt autem impleti ſunt, ait diſcipulis ſuis, Colligite quæ ſuperfue runt fragmenta ne quod pereat. Collegerunt itaque & impleuerũt B
duodecim cophinos fragmentis ex quinque panibus ordeaceis, quæ ſuperfuerant his qui comederant. Similiter & de his. Iuſſit autem colligi quæ ſuperfuerant, non oſtentationis gratia, ſed ne phantaſia appareret quod factum erat. Ex ſubiecta autẽ materia & panes multiplicauit & piſces: non quòd materia indigeret: ſicut neq; poſt reſurrectionem opus illi fuit mate- *Infrà 21.*
ria, ſed vt ora Marcioniſtarum obſtrueret, qui creaturã calumniantur delirantes, aſſerendo non eſſe à deo factum.

Illi ergo homines quum uidiſſent quòd fecerat Ieſus ſignũ, dicebant, Hic eſt ueré propheta ille qui uenturus erat in mundum. O manifeſtam guloſitatẽ: quum innumera prius vidiſſent quæ hoc erant mirabiliora, nihil tale confeſſi ſunt: quũ autem impleti ſunt, tunc hunc eſſe prophetam dixerunt, qui ex Moſis promiſſione ab eis expectabatur. *Deut. 18*

Ieſus ergo quum cognouiſſet quòd uenturi eſſent, ſéque rapturi, C
ut crearent ipſum regem, rurſum receſſit in montẽ ipſe ſolus. Papę quanta eſt gulæ tyrannis, quanta eſt mentis iſtorum leuitas ac mutabilitas: repleto enim ventre omnia illis erãt, & propheta, & regno dignus. Chriſtus verò fugit: oſtendens fugiendas eſſe dignitates humanas, ac terrenos honores, & deſpiciendos eſſe qui hic clari ſunt. Atqui propheta dixit, Ecce rex tuus venit tibi manſuetus. Sed regnum dixit cœ- *Zacha. 9*
leſte de quo ipſe quoque Chriſtus ait, Regnum meum non *Ioan. 18.*
eſt ex hoc mundo.

At ubi iam ueſpera eßet, deſcenderunt diſcipuli eius ad mare, & conſcẽdentes nauem uenerunt traiecto mari Capernaum. Deſcenderunt non ſponte ſua, ſed ab eo coacti. Dixit enim Matthæus prædicto 26. capite, Statimque compulit Ieſus

D discipulos vt conscenderent nauigium, & se præcederent in vlteriorem ripam donec dimisisset turbas : quumque dimisisset turbas ascendit in montem seorsim ad orandum. Facta autem vespera solus erat illic . Horum omniũ causas ibi significauimus, & illas lege : in quibus tamẽ omissum est, ℣ postquã turbas dimisisset, cum stupore signũ admirati sunt, vbi ad se mente rediissent, & reuerti decreuerunt ac rapere eum, vt crearent ipsum regem.

CAPVT IX. DE AMBVLATIONE IN MARI.

E *ET iã tenebræ erant, nec uenerat ad eos Iesus: mare autem uento magno flante intumescebat. Quũ ergo remigassent ferme stadia uiginti quinq; aut triginta, uident Iesum ambulãtem super mare & appropinquantem naui, ac timuerunt, At ipse ait illis, Ego sum, nolite timere. Voluerunt ergo sumere eum in naui, & ilico appulit nauis terræ ad quam ibant.*

Non venerat ad eos: hoc est non apparuerat eis, sicut postmodum fecit, sed permisit eos tẽtari. In fine autem præmemorati vigesimi sexti capitis euangelij secundum Matthæũ, & vigesimoseptimo de his omnibus inuenies. Quæ verò sequuntur prętermisit Ioannes, vtpote ab aliis conscripta. Itaque ea scribit quæ ab aliis omissa erant. Nos ergo alios enarratores sequuti, ostẽdimus hãc fuisse deambulationem super mare quam Matthęus & Marcus scripserunt. Chrysostomus verò conjectans ait hanc aliam fuisse ab illa : verisimile enim esse, quòd illa pri⁹ fuerit. Deinde post aliquot dies turbæ decreuerunt vt raperent eum, veluti dictum est : quo cognito rursus Christus in montem discessit cum discipulis, ibique solus secessit siue in quiete fuit: discipuli verò inde descenderunt ad mare, de hoc admoniti : & conscensa naui venerunt Capernaum, putantes eum pedestri itinere venturum : sed rursum non multo post in mari ad illos venit: & propter hoc, inquit, euangelista ait, Et iam tenebrę erant, nec venerat ad eos Iesus : ac deinceps accidisse dicit reliqua, sicut hic scripsit : & in illa quidem deambulatione exterritos discipulos exclamasse, in hac verò solum timuisse, quòd timor iã assuetudine minor fuerit. Et ibi quũ

dixisset, Ego sum, nolite timere, nondum certiores factos A fuisse, ideoque Petrus dicebat: Domine si tu es, iube vt ego veniam ad te super aquas: hic autem protinus certiores factos esse, quòd iam assueti essent. Et tunc non quiuit vẽtus donec ingressus esset in nauim: & nunc verò vbi tantum loquutus est, facta est trãquillitas: & ne nauim quidem ingressus est, sed quum vellent eum in nauim accipere, repente nauis peruenit ad terram & ipse post illam.

Sequenti die turba quæ stabat ad mare, quum uidisset quòd nauicula alia non fuisset ibi nisi una illa in quam ingressi erãt discipuli eius, & ℣ non introisset cum discipulis suis Iesus in nauiculã, sed soli discipuli eius abiissẽt: aliæ uerò superuenerãt nauiculæ à Tiberiade iuxta locum ubi comederant panem, postquam gratias egerat B *dominus. Vbi ergo uidit turba quòd Iesus nõ esset ibi neq; discipuli eius, ascenderunt & ipsi in nauiculas & uenerũt Capernaũ quærentes Iesum.* Turbam quæ stabat ad mare dicit eos qui venerant vt raptum ipsum crearent regem: nam quũ illum nõ inuenissent, stabant in littore cogitantes quid actum esset. Videtur ergo mancus esse hic sermo: nam quum illum nondum quiescere fecerit euangelista, rursus aliunde incepit dicens: Vbi ergo vidit turba quòd Iesus nõ esset ibi &c. Est autem forma hæc abbreuiationis. Quod autem sequitur, Alię verò superuenerant nauiculæ à Tiberiade iuxta locum vbi comederãt panem postquam gratias egerat dominus, interloquutio est ad significãdum, quòd postmodum illæ venerint: tandem enim desperantes suspicati sunt, quòd pedestri C itinere circa mare abiissent: ideo & ipsi venerũt Capernaum quærentes eum: nam ibi plurimum diuersari solet.

Quúmque inuenissent eũ trans mare, aiũt illi, Rabbi quãdo huc uenisti? Non interrogauerunt eũ quo modo venisset vt tãtum signum discerent, neque de regno dixerunt, sed his relictis cœperunt assentari dicentes, Quãdo huc venisti, ignorans quòd nos à te penderemus? Assentabantur autem vt mensam iterum eis apponeret: nam semel satiati, & liguriẽtes, cæteris omnibus iam consumptis, de secundariis cogitabant: quanquam non omnes in similibus deliquerant. περαν verò (sicut & trãs latinè) dicitur de vtroq; terminorum maris directè oppositorum, significante huiusmodi vocabulo nunc hoc littus, nunc verò illud.

Cap. 6.

D Respondit eis Iesus & ait, *Amen amen dico uobis, quæritis me, nõ quòd signa uideritis, sed quia comedistis de panibus & saturati estis.* Non expedit vbiq; mansuetũ esse ac lenem, sed quũ discipulus crassus ac segnis fuerit, tunc præceptori opus est stimulo ac sermone obiurgatorio ad tangendum & excitandum illum, quod hic fecit Iesus: simul quidem increpãs eos tãquam assentatores, simul etiam mentem eorũ detegens, & vtrinque illos corrigens. Ait enim, Quæritis me non quòd signa vobis ostenderim, sed quòd vos pauerim ac saturauerim: non vt visis signis credatis, sed vt cibos edentes saturemini, quod est mancipiorum ventris ac gulosorum. Leniter autem & parcè illos arguit, nec in reprehensione instat, sed

E statim doctrinam adiungit.

Operemini non cibum qui perit, sed qui manet in uitam æternã. Curam habete non cibi corruptibilis sed incorruptibilis: nõ qui carnem pascat, sed animam nutriat: hic autem est fides, vt in progressu dicturus est. Operationẽ verò pereũtis cibi, hoc in loco appellat eam quæ necessaria non est, sed superflua, siue permanentem & continuam solicitudinem cibi sensibilis, nam quæ necessaria est, non prohibetur. Ideo etiã Paulus in multis epistolarum locis, non solum permisit pro-

2. Thes. 3. priis operari manibus, verumetiam præcepit dicens, Si quis
Luc. 10. non vult operari, is nec edat. Sicut ergo de Martha dicens Christus, Martha Martha solicita es ac tumultuaris circa

F multa, atqui vnũ est necessariũ, nõ prohibuit hospitalitatẽ, sed præposuit diuinorum sermonum auditionem: ita & nũc dicens, operemini non cibum qui perit, sed qui manet in vitam æternam, non præcipit tantum operari cibum animæ, quanquam sit magis necessarius, sed admonuit corporalem cibum obiter curare, animæ verò, toto studio. Operemini inquit toto animo, omni cura, continuè: non iam hoc, iam illud, sed hoc amplius, illud verò minus.

Quem filius hominis dabit uobis. Quem ego dabo vobis ad operandum, quem ipse demonstrabo acquirendum. Ne autẽ iactare se videatur, rursum ad patrem recurrit dicens.

Hunc enim pater consignauit deus. Consignauit, siue in hoc apposuit, vt hunc cibum daret vobis. Vel, demõstrauit, suoq; testimonio manifestauit. Nã & ostẽdere quoq; dicitur signare, acsi videlicet suo testimonio signauerit verũ esse deũ.

Dixerunt ergo ad eum, Quid faciemus ut operemur opera dei? A Opera dei vocant quæ deo accepta sunt. Interrogant autem non vt ea operentur, sed vt etiam ipsi videantur discipuli, & ita ad cibi suppeditationem attrahant.

Respondit Iesus & ait illis, Hoc est opus dei, ut in eum credatis quem ille misit. Nam prius variis in locis docuit quòd à deo missus esset.

Dixerunt itaque illi, Quod ergo tu facis signũ ut uideamus & credamus tibi? quid operaris? Considera magnam dementiã: paulò ante cibo saturauit illos, & protinus obliti tanti miraculi signũ requirũt: deinde genus etiã requisiti signi addũt.

Patres nostri manna comederunt in deserto, sicut scriptum est, Psal. 77. *Panem de cælo dedit eis ad edendum.* Scriptum est in libro Psalmorum. Quum autem multa signa coram patribus ip- B sorum facta essent, huius maximè meminerunt propter ventris tyrannidem, existimantes fore, vt ipsum quoque ad simile signum faciendum irretirẽt, puta vt & se cibo satiaret. Sed ô obliuiosi ac ingrati, nõne paulò ante panes & pisces ad satietatem in loco deserto edistis? Simul quoque mihi hic obserua & adulationem ipsorum & inuidam malitiam. Neque enim dixerunt quòd Moses illud feciſſet signum, ne hunc deprimere viderentur si Mosen ei compararent: neque quòd deus ipsum edidisset, ne hunc deo æquarent: sed absolutè dixerunt, Patres nostri comederunt manna in deserto. Psal. 111. Quid ergo is qui disponit sermones suos in iudicio? Non arguit eos, sed blandè respondet: Oportet enim vt prædictum est, interdum quidem arguere, interdum verò dispen- C satiuè clementem esse.

Dixit ergo eis Iesus. Amen amen dico uobis: Non *Moses dedit uobis panem de cælo, sed pater meus dat uobis panem de cælo.* De pane & mãna. Quia putabant manna esse panem ab eo quòd propriè cælum appellatur, eo quòd scriptum esset, Panem de cælo dedit eis: corrigit erroneam eorũ opinionem. Nã ibi scriptura aerem impropriè vocauit cælum: quemadmodum etiam dicuntur volucres cæli, Et rursum, Intonuit de cælo dominus. Psal. 8. 17 Ait ergo, Non Moses dedit tunc nationi vestræ panem qui propriè de cęlo sit, sed pater meus nũc dat vobis panem ab eo quòd propriè cælum appellatur. Nam sicut pater propriè dicitur cælestis, ita & filius cælestis, & propriè panis,

D vtpote cor hominis confirmans.

Eum qui uerus est. Siquidem ille panis figuratiuus erat, me, inquit, præfigurans qui sum ipsa veritas. Quemadmodũ enim ille de super descendens, eos qui participabant pascebat ac roborabat, ita & ego: sed ille ab aere, ego autem à vero cælo: ille quidem corpora pascebat ac roborabat, ego verò animas, In sequentibus autem ponit generaliorem differentiam inter figuratiuum panem, & eum qui verus est.

Panis enim dei est qui de cælo descendit, & dat uitam mundo. Propriè panis dei, siue diuinus est, qui verè de cælo descendit, & vitam æternam dat mundo credenti: quum ille vitam ad tempus daret, non mundo, sed solis Hebræis. Vitam autem æternam intellige non simpliciter, qua viuent communiter omnes homines, sed beatam quæ erit in continua requie. E

Dixerunt ergo ad eum, Domine semper da nobis panem istum. Adhuc sensibilem intelligentes huiusmodi panem, præ ventris ingluuie hunc petebant, nõ semel, sed semper accipere.

Ait illis Iesus, Ego sum panis uitæ. Panis viuificans, & qui vt dictum est dat vitam æternam: nam ea propriè dicitur vita, quæ æterna est: quæ enim ad tempus durat non vita est, sed vitæ imago. Panem autem vitę suam vocat diuinitatem: siquidem ipsa panis est qui de cælo descendit. Tandem verò etiam corpus suum vocat panem.

Qui uenit ad me non esuriet: & qui credit in me, non sitiet unquam. Venit quispiam ad eum per fidem: ipsa enim est via ad illum. Non esuriet, inquit, fame quę ab infidelitate procedit, & non sitiet vnquam, siti quæ ab incredulitate nascitur, sed gratia diuina repletus, & ipse deinceps nullius indigebit, sed aliis potius necessaria subministrabit, docens ac erudiens illos. F

Sed dixi uobis, quòd & uidistis me, & non credidistis. Vidistis me, siue cognouistis quis ego sim, & à testimonio Ioannis, & à signis quæ edidi, & à testimonio scripturarũ quas vobis aperui, sed voluntariè malum operantes non creditis. Quãdo autem hoc illis dixit? Verisimile quidem est hoc dictum esse, etsi scriptum non sit.

Omne quod dat mihi pater ad me ueniet. Hoc sermone demonstrat quòd pater adducit ei credentes. Siquidem dicit &

Paulus, Per quem vocati estis in societatem filij eius. Ait ergo, Omne illud ad me veniet, quod dat mihi pater: hoc est, Omnis qui datus fuerit mihi à patre, omnis qui deductus ab eo fuerit, hic veniet ad me, hic credet in me, & non quilibet simpliciter. Inde autem confirmat quòd vult pater vt credant in eum. Itaque qui in eum nõ credit, aduersatur dei volũtati. Dat autẽ & pater filio ducens eos ad fidem eius: & filius patri, adducens eos ad illum per fidem. Verùm si venit is ad filium qui datur à patre, culpa ergo carebit qui nõ venit, vtpote non datus à patre. Sed pater illos dat, in quibus præcedit bona voluntas: neque enim hæc per se facere potest vt credant, absente dei adminiculo, neque illud auxiliũ, nisi præsens sit & bona voluntas. A 1.Cor.1.

Et eum qui uenit ad me, non eiiciam foras. Neque hic, à mea familiaritate, neque ibi a regno cælorum: eum, qui non vtcunque, sed recto animo ad me venit. B

Quia descendi de cælo, non ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. Non vt faciam voluntatem quæ mea est, siue propriam, neque enim habeo propriam, sed voluntatem eius qui misit me, hoc est communem, quæ & mea est & illius, quorum sicut est vna diuinitas, ita est & vna voluntas. Descendit autem de cælo, secundum diuinitatem.

Hæc est autem uolũtas eius qui misit me patris, ne quid perdam ex omnibus quæ dedit mihi, sed resuscitem illa in nouissimo die. Atqui omnes tunc resuscitabit, & qui salui erunt, & qui peribunt, tam fideles, quàm infideles. Sed resurrectionem hoc in loco appellat eam quæ erit ad requiem, non quæ ad supplicium. Et ex his ostẽdit communem esse patris & filij voluntatem, vt omnes salui fiant: ob id nanque & ille misit, & hic aduenit: ille dat credentes, & hic seruat acceptos. C

Hæc est autem uoluntas eius qui misit me, ut omnis qui uidet filium, & credit in eum, habeat uitam æternam, & ego resuscitem illum in nouissimo die. Eundem declarat sermonem, frequentius eum inducens, ne facilè reiiciatur, & vt firmius discant futuram esse resurrectionẽ, ac fidei quæ in ipsum est repensionem, spiritualiumque certaminum quæ hic tolerãtur retributionem, qua si non sunt fruituri in præsenti vita, at saltem in futura. Omnis autem qui videt filium, oculis videlicet fidei, hoc est qui credit in eum.

Universidad de Deusto Biblioteca

D *Murmurabant ergo Iudæi de eo quòd dixisset, Ego sum panis qui de cælo descendi: & dicebant: Nonne hic est Iesus filius Ioseph, cuius nos patrem nouimus & matrem? quomodo ergo iste ait, de cælo descendi?* Quando panem dedit eis, impleuitque ventrem, & propheram esse dicebant, & regem creare volebant: vbi vero de cælesti pane & spirituali cibo, vitaque æterna disseruit, turbabantur, ac genus ipsius attenuabat, de quibus bene dixit Paulus: Quorum deus venter est. Nam fingebãt se indignari quòd dixisset, De cælo descendi: quum verius indignarentur quòd rursum eos non pauisset sicut sperauerant. Si enim ob illud indignati fuissent, interrogassent vtique quomodo panis esset, quomodo de cælo descendisset? Christus autem non dixit, Non sum filius Ioseph, neque

Philip.3.

E quicquam de genere suo docuit, sciens quòd illi nondum audire poterant admirandum sui partum, & multò minus æternam sui generationem ac natiuitatem: ideo dispensatoriè de his rebus sermonem prætermisit, ne vno offendiculo sublato aliud excitaret.

Respondit ergo Iesus & ait illis, Ne murmuraueritis inter uos. Nemo potest uenire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum.

Accessum ad se dicit non qualemcunque: siquidem & illi, & multi alij ad ipsum veniebant: sed eum qui ex fide est. Quod autem dicit, hoc est: Meritò non creditis mihi, neque enim attracti estis à patre, vtpote indigni: nemo enim po-

Sup.eodẽ.

test venire ad me, siue credere in me, nisi pater qui misit me

F traxerit eum. Nam & superius dixit: Omne quod dat mihi pater ad me veniet: & illius dicti lege enarrationem, quum etiam ad propositum verbum conferat.

Et ego resuscitabo eum in nouissimo die. Eum videlicet qui ad me venerit, vel in me crediderit. Rursum ergo repetens, Et ego resuscitabo eum, propriam demonstrat dignitatem, & per talium sermonum frequentiam, carpit illorum insensibilitatem.

Ierem.31. *Scriptum est in prophetis: Et erunt omnes edocti à deo.* Addidit hoc confirmans, quòd pater illos attrahat qui ad se veniunt. Omnes, inquit, puta ad eum venientes, & in eum credentes ac volentes: siquidem nullum attrahit nolentem.

Omnis ergo qui audiuit à patre & didicit, uenit ad me. Qui audiuit intellectuali modo. Ne enim suspicarentur ipsi ru-

des & crassi q̃ sensuali modo audiat quisquam à patre, vi- A
dens eum humano modo, ait:

Nõ quòd patrem quispiam uiderit. Vt sensibiliter ab eo audire possit: Deum enim nemo vidit vnquam. *Sup.1.*

Nisi is qui est à deo. Nisi is qui natus est à deo. Hoc enim nunc significat Esse à deo. Et quare id non posuit manifestius? Propter illorum insensibilitatem: si enim quum dixisset, De cælo descendi, offendiculum passi sunt, quidnam illis accidisset, si id etiam planius dixisset?

Hic uidit patrem. Vtpote eiusdem naturæ, substantiæ, & scientiæ, & qui est in sinu patris. Atqui etiam spiritus sanctus videt eum, tanquam & ipse eiusdem naturę, substantię, & scientiæ, & qui est in patre: sed nondum tempus erat, vt de spiritu sancto doceret: nam qui de filio adhuc non credi- B
derant, nequaquam de spiritu sancto credidissent.

Amen amen dico uobis, qui credit in me, habet uitam æternam. *Sup.eodẽ.*
Hoc etiam superius dixit, quum ait, Vt omnis qui videt filium & credit in eum, habeat vitam æternam.

Ego sum panis uitæ. Præterea & hoc in superioribus dixit. Est autem panis vitæ tanquam doctrina nutriens animas, vitamque conseruans, & hanc æternam. Paulatim autem hos adducit, ac leniter quæ ad diuinitatem suam spectant, aperit.

Patres uestri comederunt manna in deserto & mortui sunt. Quia in superioribus dixerant, Patres nostri manna comederunt in deserto, nunc cõparationem facit inter illud manna & hunc panem, qui videlicet de cælo descendit, & est pa- C
nis vitæ.

Hic est panis qui de cælo descendit, ut ex ipso edat aliquis & non moriatur. Qui de cælo descendit, vt nutriat, ac immortales reddat. Deinde sermonem explanat, & docet quis sit panis quem dicit.

Ego sum panis uitæ. Semper viuens ac vitam præbens.

Qui de cælo descendit. Quoad diuinitatẽ. Superius quoque idem de seipso variis in locis dixit, iteratione excitans eos, vt interrogarent, quomodo esset panis viuus seu viuificans, & quonam modo de cælo descendisset. Verùm illi solam ventris curam spectantes, cętera omnia superflua ducebant, quemadmodum prædiximus.

D *Si quis comederit ex hoc pane, uiuet in æternum.* Si quis doctrinæ illius particeps fuerit. Nam qui eam participat, ex eo comedit: siquidem & ipsa cibus est animam nutriens. Viuet in æternum, siue semper, vtpote nunquam moriturus morte animæ: mors autem animæ est separatio à deo, quemadmodum etiam mors corporis est ipsius ab anima separatio. nam ipsa anima corpus viuificat, animam verò deus. Atqui plures perierunt qui doctrinæ Christi fuerũt participes: sed illi tali participatione malè vsi sunt: nunc autem de his est sermo, qui ea bene vsi sunt, non de illis qui eam prauorum commixtione dogmatum, aut conuersationis prauitate corruperunt. Ostendit ergo quòd præstantiorem illis cibũ tribuat, quàm fuerit manna quod comederũt patres eorum in
E deserto: illi siquidem postquam comederũt mortui sunt: qui verò ex hoc edunt, viuent in æternum.

Et *panis quem ego dabo, caro mea est.* Duobus modis Christus dicitur esse panis, secũdum diuinitatem videlicet & humanitatem. Postquam ergo docuit de mundo qui secundum diuinitatem est, nunc etiam docet de modo qui est secũdum humanitatem. Non autem dixit, Quem do, sed Quem dabo: daturus nanque erat in vltima cœna, quando sumptum panem actis gratiis fregit, deditque discipulis, & ait, Accipite, comedite: hoc est corpus meum. Quære ergo sexagesimumquartum caput euangelij secundum Matthæum: & vbi positum est, In remissionem peccatorum. lege totam enarrationem: ac inuenies quomodo corpus eius sit panis.

Nota.

Matth. 26

F *Quam ego dabo pro mũdi uita.* Dabo in mortem. Hic enim crucifixionem suam præsignat. Dicens autem, Quam ego dabo, vltroneam fuisse significat huiusmodi passionem.

Decertabant ergo inter se Iudæi dicentes, Quomodo potest hic nobis dare carnem ad comedendum? Turbabantur non potentes sermoni credere, quòd hoc impossibile videretur. Nam quum omnia secundum naturam inquirerent, nihil quod supra naturam erat, admittebant.

Dixit ergo eis Iesus, Amen amẽ dico uobis: nisi comederitis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobis. Illi quidem hoc impossibile iudicabant: ipse verò omnino possibile ostendit: neque id tantum, sed etiam ne-
Sup. 3. cessarium: quod etiam fecit ad Nicodemũ. Addit autem &

de sanguine, significans de pane ac poculo, quæ vt dictum A
est, daturus erat discipulis in vltima cœna. Rursus autem vitam dicit æternam siue beatam.

Qui edit meam carnem & bibit meum sanguinem, habet uitam æternam. Continuè in sermone de sacramentis immoratur, rei necessitatem ostendens, puta q̃ hoc omnino fieri oporteat.

Et ego resuscitabo eum in nouissimo die. Crebrò sermonem de vita & resurrectione repetit, cupiens eum menti auditorum imprimi. Quæ ergo variis in locis præmisimus, ea nunc in summam colligenda sunt. Ex quo omnes homines resuscitandi sunt, omnésque perpetuò victuri: intelligere conuenit resurrectionem iustorum quidem, eam quæ erit in fruitione: peccatorum verò, quæ in supplicio. Rursum B
vitam æternam iustorum, eam quæ erit in requie: peccatorum autem, quæ in tormentis.

Caro enim mea, uerus est cibus, & sanguis meus uerus est potus. Verus est cibus, siue aptissimus, vtpote animam, quæ propriissima hominis pars est, nutriens: & similiter de sanguine. Aut hoc dixit, confirmans q̃ non ænigmaticè neque parabolicè loqueretur.

Qui edit meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. In me manet, vnitur mihi per trãsumptionem & cõmunicationem meæ carnis meique sanguinis, & vnũ corpus mecum efficitur, ac particeps vitæ quæ in me est: q̃ si ille in me est, vtique & ego in illo. C

Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem. † † Sicut qui semper viuit pater, misit me, ita & ego immutabiliter viuo, eo q̃ à viuente patre natus sim.

† *In cognitionem nos inducit quòd principium habeat, & nõ sit absq; principio sicut pater.* Aut *etiam alio modo: Propter patrem, id est, quia pater uiuit: nisi enim ille uiueret, neq; ego uiuerem: quia uerò ille uiuit, & ego uiuo: & nisi ille haberet quæcunque habet, neque ego haberem quæcunque habeo. Siquidem nobis omnia sunt eadem, exceptis personalibus proprietatibus.* †

Et qui edit me, ipse quoque uiuet propter me. Quemadmodum ego viuo, qui natus sum à viuente patre, ita & qui edit me, ipse quoque viuet, eo q̃ me qui vita sum ederit, vitámque participauerit.

Universidad de Deusto Biblioteca

D *Hic est panis qui de cælo descendit.* Hic, puta qui vitam præstat sempiternam.

Non sicut comederũt patres uestri mãna & mortui sunt. Non mortui sunt qui illum ederunt, videlicet sicut patres vestri comederunt manna & mortui sunt. Verùm sicut hi qui mãna illud comederũt, carne mortui sunt, ita & qui panem hũc edunt, carne moriuntur. Sed hi soli quum in spe vitæ æternæ moriantur, non videntur mori, sed obdormire.

Qui edit hunc panem uiuet in æternum. Meritò sermoni de pane ac de vita immoratus est, sciens illum quidem necessarium, hãc verò dulcem hominibus: panem sanè corporalem corporalibus, spiritualem autem spiritualibus: similiter & vitam corporalem corporalibus, spiritualem verò spiritua-
E libus.

Hæc loquutus est in synagoga docens in Capernaum. Multi ergo ex discipulis eius his auditis dixerunt: Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Durus est, hoc est, ægrè admitti potest: Hic sermo, puta de ipso comedendo: quis illum potest admittere? Qui verò hoc dicebant, è discipulis quidem eius erant, non tamen è duodecim, sed è septuaginta. Quidam verò ex his fuisse aiunt, qui aliàs ab eo edocti erant: nam & alij multi frequenter sequebantur illum. Qui ergo descessuri erant, sibi scilicet patrocinabantur, quum potius conuenienti tempore remãsisse oportuerit ac obedisse in eo quod
F difficile videbatur, & non desperasse: nam ita duodecim illi fecerunt. Candidi siquidem discipuli est, omnia quæ iubet præceptor absque curiositate excipere, & vbi sese offert opportunitas, verecundè de his interrogare, quæ eius excedunt intelligentiam.

Sciens autem Iesus quòd de hoc murmurarẽt discipuli, ait illis, Hoc uobis est offendiculo? Sanè & hoc diuinitatem eius demonstrabat, puta quæ apud illos occculta erant ferre in medium: nam occultè apud se murmurauerant.

Si ergo uideritis filium hominis eò ascendentem ubi prius erat. Deficit, Quid dicetis? Loquitur autem de futura sui in cælũ assumptione. Ascendentem quoad humanitatem: vbi prius erat quoad diuinitatem. Qui enim potest hanc carnem reddere cælestem, potest vtique & ipsam cibum hominum efficere.

Spiritus est qui uiuificat, caro non prodest quicquam. Spiritum A
nunc vocat intellectum spiritualem eorum quæ dicta sunt. Similiter & carnem, intelligere ea carnaliter: non enim de carne ipsius quæ viuificat nunc sermo est. Ait ergo, hæc spiritualiter intelligere vitam præbet quam suprà dixi: carnaliter verò ea intelligere, non prodest quicquam.

Verba quæ ego loquor uobis, spiritus & uita sunt. Spiritualia & viuifica sunt: oportet nanq; non simpliciter ea intueri, id enim est carnaliter intelligere, sed aliud quippiam imaginari, & interioribus oculis ea aspicere tanquam mysteria, nam hoc est spiritualiter intelligere.

Sed sunt quidam ex uobis qui non credunt. Nouerat enim ab initio Iesus qui essent qui non crederent, & quis traditurus esset ipsum. Non solum præscientiam, sed & clementiam suam B
ostendit: quia non à tempore quo murmurare cœperunt, verumetiam ab initio cognoscebat credentes, & tamen omnes pariter docebat.

Et dicebat, Propterea dixi uobis, ꝙ nullus potest uenire ad me, nisi datum fuerit ei à patre meo. Propterea, quia videlicet sunt quidam qui non credunt. Continuè autem deum patrem suum nominat, docens ꝙ non sit filius Ioseph, sicut illi putabant.

Ex hoc multi discipulorum eius abierunt retrorsum, & iam non cum eo ambulabant. Ex hoc, id est, ab eo tempore, abierunt retrorsum, hoc est, abscissi sunt ab eo, qui videlicet antea murmurabant. Retrorsum autem intellige mihi ad vitam priorem, ad quam reuersi sunt. C

Ait ergo Iesus ad duodecim, Num & uos uultis abire? Non dixit, Abite & vos: nam id repellentis esset, sed blandè interrogauit, ostendens sibi opus non esse ministerio illorum, neque se circunducere illos ad ostentationem, quódq; nullum velit inuitum retinere. Sed neque ægrè tulit aut redarguit illos qui retrorsum abierãt, veluti facere solemus, ducentes huiusmodi factum, cõtemptum aut iniuriam: quia omnia gloriæ amore facimus.

Respondit ergo ei Simon Petrus, Domine, ad quem abibimus? Petrus fratrum amator, pro fratribus omnibus respondet, Domine, ad quẽ abibimus? vehemẽtem erga illum amorem demonstrans, ꝙ videlicet neminem habeant quæ ei præpo-

Cap.7. D nant,non parentes, non cognatos, non amicos, & vt ſemel dicam,neminem inter omnes.Deinde ne hoc dixiſſe videatur,quaſi non ſit qui eos ſuſcipiat,ſubiunxit:

Verba uitæ æternæ habes. Verba quæ vitam concilient æternam. Vides ꝙ verba non erant quæ præbuerant offendiculum,ſed auditorum ſegnities: & quia carnaliter ea intelligebant,non ſpiritualiter.Conſequens etenim ac neceſſariũ fuerat, vt illa dicerentur propter Iudæorum de manna ſermonem. Oportuit autem auditores aut ſpiritualiter ea intelligere,aut ſi id necdum poterant, his primùm ſuſceptis, poſtmodum de his diligenter interrogare.

Mat.16. *Et nos credidimus & cognouim⁹ ꝙ tu ſis Chriſtus fili⁹ dei uiui.* Trigeſimotertio iuxta Matthæum capite dixit idem, Tu es E Chriſtus filius dei viui. Sed tunc quidẽ Chriſtus illum beatum prædicauit propter cauſam ibi dictam: nunc verò quia communiter dixit, Nos credidimus & cognouimus,ſeparat ab illis Iſcarioten tanquam iam fluctuantem.

Reſpondit eis,Non ego uos duodecim elegi? Hoc interrogatiuè legendum eſt.

Et unus ex uobis diabolus eſt. Dicebat autem Iudam Simonis Iſcarioten: *nam hic traditurus erat eum, quum eſſet unus ex duodecim.* Num ego vos,inquit,duodecim elegi? & tamen vnus ex vobis in nullo mea adiutus electione, vtpote liberũ habens arbitrium ad virtutem & vitium, diabolus eſt, ſiue diabolicus,& diaboli miniſter. Significat itaque in voluntate ac electione hominis ſitum eſſe vt ſaluetur aut pereat. F Quidam verò diabolum hoc in loco intellexerunt inſidiatorem. Nihil ergo nouum ꝙ Iudas quum eligeretur bonam habuerit voluntatem,poſtea autem ſit immutatus,tanquam libero vſus arbitrio.

Cap.7. *Et uerſabatur Ieſus poſt hæc in Galilæa: non enim poterat in Iudæa uerſari, quia quærebant eum Iudæi interficere.* Non enim poterat,id eſt,non erat ſecurus vt verſaretur in Iudæa: tanquam de homine enim hoc dixit euangeliſta: nam ſicut homo nunc formidat, non mortem fugiens, ſed homicidis parcens, & quia tempus ſuæ paſſionis nondum aduenerat. Siquidem oportebat eum interdum quidem manere inexpugnabilem,vtpote deum, quandoque verò tanquam hominem diſpenſatoriè cedere.

Erãt autem in proximo dies feſtus Iudæorum Scenopegia. A Hic celebrabatur in memoriam diei quo primùm Moſes diuinum fixit tentorium,quod à Beſeleel fabricatum eſt. Exod.40

Dixerunt ergo illi fratres eius. Filij Ioſeph,qui adoptione pater eius erat.

Tranſi hinc & uade in Iudæam,ut & diſcipuli tui uideant opera tua quæ tu facis. Fingunt quidem de bonis ſuadere tanquam cognati & amici familiares, finis verò eorum prauus erat,ab inuidia procedẽs: conabãtur ſiquidem illum in Iudæam pellicere, vt ab illis occideretur qui eum quærebant interficere.Cauſam autem prætexebant,ꝙ oporteret diſcipulos quoque eius qui ibi erant, ſiue turbas quæ illum in Iudæa ſequebantur,intueri ſigna quæ ipſe ederet.

Nemo enim in occulto facit quippiam,& quærit ipſe palam eſſe. B Iuxta faciliorem intellectum & qui in promptu eſt, videntur illum incitare vt tranſeat, iuxta profundiorem verò, ſcommata in eum iaciebant, tanquam in timidum ſimul & gloriæ cupidum. Siquidem in occulto quidem quippiã facere,timidi eſt: quærere autem palam eſſe ſiue manifeſtum & glorioſum,gloriæ cupidi eſt.

Si hæc facis, manifeſta teipſum mundo. Si hæc ſigna verè & non apparẽter facis, manifeſta teipſum omnibus Iudæis. Suſpicabantur nanque ſigna hæc phantaſticè fieri. Hinc ergo manifeſtum eſt ꝙ etiam ibi miracula ediderit, quæ omnia prætercurrit Ioannes quemadmodum alia multa: feſtinans magis ad ea quæ nouam aliquam afferebant narrationem, & quorum alij nullam fecerant mentionem. Deinde C cauſam etiam dicit talis ſuſpitionis.

Neque enim fratres eius credebant in eum. Neque ipſi credebant in eum tanquam in deum. Attamen hi qui tunc tales erant, magni poſtmodum effecti ſunt, multâque à multis pro illo paſſi ſunt,Iacobus videlicet & Iudas. Quid ergo is qui eorum corda nouerat? Non reprehendit illos tanquam malos & inſidiatores, ſed patienter reſpondet ad intentionem ipſorum.

Ait ergo illis Ieſus,Tẽpus meum nõdum adeſt. Tẽpus quo cõuenit vt ego in Iudæã vadam occidẽdus ad quod vos laboratis,nõdum adeſt: quid me vrgetis ante huiuſmodi tẽpus?

Tempus autem ueſtrum ſemper eſt paratum. Tẽpus quo vos

D in Iudæam abeatis semper in promptu est. mihi impedimẽto est tempus quod nondum adest: vobis autem nihil est impedimento, quum iam vnà cum Iudæis sentiatis.

Non potest mundus odisse uos. Vtpote amicos suos & vnà secum sentientes: quia vos ad eum acceditis. Mundum autẽ dicit Iudæos mundana sapientes.

Me uerò odit, quia ego testimonium fero de eo, ꝙ opera eius mala sint. Mihi autem inimicus est, quia ego ostẽdo ꝙ opera eius mala sint: ideo ego nunc non accedo ad ipsum occidendus, sed quum tempus aduenerit. Ostendit ergo ꝙ ob id potius oderant ipsum Iudæi ꝙ illos argueret, quanquam ipsi dicerent se eum odisse, ꝙ legis transgressor esset, deóque contrarius: & ꝙ non solum sabbathum solueret, sed & patrem
Sup.5. E suum diceret deum, æqualem sese faciens deo. Tu verò mihi considera quàm mansuetè tulerit fratrum consilium quo insidiis appetebatur. Nos verò non ita, sed statim indignamur ac molestè ferimus, omnibúsq; modis tales vlciscimur: quo ergo pacto discipuli eius erimus?

Vos ascendite ad diem festum istum. Hoc est, prædictum, puta scenopegiorum. Vos qui amici estis Iudæorum, qui periculum nullum timetis.

Ego nondum ascendam ad diem festum istum. Non dixit, Non ascendam, sed Nondum ascendam, hoc est, non nunc ascendam, eo ꝙ nũc viuat ac vigeat excandescentia Iudæorum. Irrationalis nanque temeritatis est sese in manifestum coniicere periculum.

F *Quia tẽpus meũ nõdum impletũ est.* Tẽpus vitæ meæ qua in in terra viuo. Quãquam enim circa futurum pascha crucifigendus erat: adhuc tamen oportebat miracula operari ac docere, multósq; ad fidem attrahere. Non est ergo sermo timoris, sed dispensationis: nam si tunc in Iudæam abiisset, omnino ipsum occidere tẽtassent: ꝙ si captus tanquam homo occisus fuisset, datum fuisset impedimentum his quæ dicturus aut facturus erat: si verò non fuisset captus, sed tanquam deus euasisset, incarnationi eius non fuisset habita fides. Tempus itaque debito modo disponit.

Hæc autem quum illis dixisset, mansit in Galilæa: ut autem ascenderunt fratres eius, tũc & ipse ascendit ad festum. Cum eis non ascendit propter dictã causam, & ne manifestarent eum Iudæis:

dæis: postmodum autem ascendit, quum iam furor illorum A
reprimi inciperet, vt scirẽt qui timorẽ eius arguebãt, quòd timidus non esset, sed congrua dispensatione vteretur.

Non manifestè, sed uelut in occulto. Quasi latenter: adhuc enim verebatur, expectans donec perfectè deferbuisset ferocitas illorum, & ne cognosceretur etiam à fratribus suis.

Iudæi ergo quærebant eum in die festo. Pulchra sanè illorũ opera in diebus festis, quum illos cędis facerent occasionẽ. Quũ enim in festo occidere eum proposuissent, vtpote tunc etiam aduenturum propter publicum conuentum, eo non inuento hinc inde errabant.

Et dicebant, Vbi est ille? Neque eum suo nomine volebãt appellare propter odium: ostendit tamen sermo quendam B
iræ tumorem.

Et murmur multum de eo erat in turbis. Turbatio & cõtradictio.

Quidam sanè dicebant, Bonus est. Qui videlicet mente corrupti non erant.

Alij verò dicebant, Non, sed seducit mundum. Qui mente corrupti erant. Mundum autem dicit multitudinem.

Nullus tamen de eo palam loquebatur propter metum Iudæorum. Nullus eorum qui dicebant, Bonus est, loquebatur de eo palam, siue audientibus magistratibus, propter timorem illorum. C

Quum autem iam dimidium festi peractum esset, ascendit Iesus in templum & docebat. Ascendit quidem quum cognouisset extinctam esse illorum ferocitatem. Docebat autem ostendens sui admirationem. Postquam dimidium festi peractũ erat, quarto videlicet die scenopegiorum: nam septem diebus celebrabant.

Et mirabantur Iudæi dicentes, Quomodo hic literas nouit quum non didicerit? Admirabantur nõ ea quę docebat, sed quomodo literas nosset, quum non didicisset. Considerabant enim ea quæ docebat omni sapientia esse plena: nec talia eũ posse docere existimabant absque cognitione literarũ. O- Baruch.3
portuit autem cognoscere quòd deus esset ipsa sapientia, & qui omnem adinuenerat viam prudentiæ.

Respondit eis Iesus & ait, Mea doctrina nõ est mea, sed eius qui misit me. Quod dicit mea, veritatem ostendit: quod autem

D ait, Non mea, dispensationem ad honorandum patrem ac deum & ad ostendendam modestiam, vtq; facilius ipsa reciperetur. Neq; tamen ob id falsum est, quia dispensatorium: Nam quæ filij sunt omnino sunt & patris: sicut etiã quę patris, omnino sunt & filij: vtraq; enim sunt ambobus communia, vtpote æqualib⁹. Alio quoque profundiore intellectu. Quæ mea apparet esse doctrina, non est mea propria, neque enim vllam habeo propriã, sed patris est, vtpote illo eadem per me docente, propter naturæ ac voluntatis identitatẽ: & quia verbũ illius sum, quanq; enim ego alia sim hypostasis, ita tamẽ dico ac facio omnia, vt nos vnum esse intelligatis.

Si quis uoluerit uoluntatem eius facere, cognoscet de doctrina, utrum ex deo sit, an ego à meipso loquar. Voluntatem dei
E vocat nunc operari virtutẽ, & prophetiis quę de ipso sunt attendere: virtus siquidem purgat mentem, prophetiæ verò ipsam lucidè docent. A seipso autem loquitur, qui ea quæ suę sunt volũtatis loquitur. Deinde etiam syllogismum inducit, cui nullatenus possit contradici.

Qui à seipso loquitur, gloriam propriam quærit, qui verò quærit gloriam eius qui misit illum, hic uerax est. Gloriam intelligit hoc in loco honorem: nam vbiq; patrem ac deum præpone
Supra.5. bat, & ad illum omnia referebat, etiã propria opera: qui ergo gloriam suam nõ quęrebat, quã ob causam aliena doctu-
rus erat: qui autẽ aliena non docet, sed quæ illius sunt qui
F misit ipsum, omnino verax est. Et vide quomodo omnes ad fidẽ quę in se est attrahebat, ac dicebat, Qui non honorat filium, non honorat patrem qui misit illum, siquidem ex hoc propriã gloriã quęrere videbatur: non tamen quasi proprię amator gloriæ hæc dicebat aut faciebat, sed quasi hominũ
Matth.3. cupiens salutẽ: nam hanc per fidẽ quæ in ipsum erat procurare oportebat. Pater nanque dixit, Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacitum est, ipsum audite, aliaq; multa huiusmodi per prophetas.

Et iniustitia in illo non est. Neq; enim iniustus est, qui eius quærit gloriam qui misit illum. Quidam autem iniustitiã hoc in loco mendacium intellexerunt. Plurimæ itaque erant causæ cur humilia Christus loqueretur: tũ ne ingenitus esse putaretur: aut deo contrarius crederetur: ad hæc p̃pter auditorum imbecillitatem: præterea vt homines do-

cerẽt modestos esse, & nihil de seipsis magnificum dicere: A
demum vt tanquam homo loqueretur, ac propter alia huiusmodi. Vnica autem causa erat cur sublimia loqueretur, cellũ tudo videlicet diuinitatis. Quia verò hi Iudæi duo crimina ipsi impingebant, puta legis transgressionem, & quòd deo esset contrarius: quòd sabbathum solueret, ac patrem suum diceret esse deum, æqualẽ sese faciens deo, veluti septimo capite prædictum est. De vno quidem ibi respondit eis, ostẽ
so quòd deo contrarius non esset: de altero autem nunc re- *Supra.5.*
spondet, & ostendit illos potius esse legis transgressores.

Nonne Moses dedit uobis legem? Legem vniuersaliter appellat legalia præcepta, quę dedit Moses, quum à deo ipsa detulisset, & ea illis scripsisset. Interrogat ergo, Nóne Moses de
dit vobis legem, quem honoratis, & pro quo belligeratis, B
cui loquutus est deus?

Et nemo uestrum facit legem. Facit, siue seruat. Deinde etiam addit quomodo non seruent legem.

Quid me quæritis interficere? Quum lex dicat, Non occi- *Exodi.20*
des, quid me occidere nitimini: neque legẽ seruantes, neq; Mosen veriti, qui eam vobis tradidit? impudentię siquidem est legis accusare trangressores alia legis transgressione.

Respondit turba & ait, Dæmoniũ habes, quis te quærit interficere? Hoc dicit turba volens rem gratam præstare magistratibus, & eum qui omnem excedit honorem iniuria afficiunt, in gratiam primatũ qui iniuria digni erãt. Negant autem se illi procurare cędem, propter sceleris grauitatem: vt incautè deinceps ambulans, traderetur insidiatoribus. C

Respondit Iesus & ait illis, Vnũ opus feci, & omnes miramini, Vnum opus dicit illius in sabbatho curationẽ qui triginta & octo annos in infirmitate vixerat, de quo septimum narrat caput. Et omnes miramini, siue turbamini, aut tumultuamini: nam hi erãt qui ex eo tẽpore insanientes qnęrebãt eũ interficere. Deinde ait, Moses tradidit vobis circuncisionẽ & sabbatho circuncidunt, quando videlicet octauus infantis dies sabbatho occurrerit. Iam ergo argumentatur. Si sabbatho circunciditur homo, quomodo ergo de circũcisionis opere Mosen non accusatis, quòd opus fieri præceperit in sabbatho?

Prætereà Moses dedit uobis circuncisionem, non quòd ex Mose

D *sit, sed ex patribus: & in sabbatho circũciditis hominem.* Dictio Propterea, non est hic causæ redditiua, sed vulgari modo ac superfluè Hebraico more ponitur. Dico ergo, Moses tradidit vobis circuncisionem, & in sabbatho circunciditis hominem. Quæ autem in medio sunt verba addidit, ostendens q̃ licet Moses illam tradiderit, attamen ante illum fuerat. Ait enim. Non quòd ex Mose sit. Tradidit vobis illã, nõ quòd à sua legislatione principium sumat: non quod tunc inceperit: sed ex patribus est, qui tempore Abraham fuerunt: nam
Gene. 17 illi primùm data est in præceptum, & tamen quum aliunde ascititia videatur, firmior sabbatho efficitur.

Si circuncisionẽ accipit homo in sabbatho ne lex Mosis soluatur, mihi indignamini quòd totum hominem sanũ fecerim in sabbatho.
E Vt non contemnatur lex Mosis quæ de circuncisione est. Ipsam autem dixit Mosis tanquam ab eo traditam sicuti diximus. Ait ergo, Si circuncisionem accipit homo in sabbatho, mihi irascimini quòd totum hominem sanum reddiderim in sabbatho: quum Mosi non sitis indignati, qui ante me permisit circuncisionẽ fieri in sabbatho? Totum autẽ hominem dixit: nam quum totum eius corpus paralysi dissolutũ fuisset, totum reddidit sanum. Aut ostendit quòd nõ corpus tantum, sed & animam eius curauerit.

Nolite iudicare secundũ aspectum. Ne iudicaueritis ex acceptione personarum, illi quidem tãquam apud vos magno & præclaro remittentes accusationes, me verò quasi vilem & inglorium accusantes.

F *Sed iusto iudicio iudicate.* Non ad personas spectantes, sed ad res ipsas. Item & aliter. Circuncisio quidem solum Hebræis signum erat: quod autem à me factum est, integra fuit sanitas ac veritas eius quod significabatur.

Dicebant ergo quidam ex Ierosolymitis, Num hic est quẽ quærũt occidere? Et ecce palam loquitur, & nihil illi dicunt. Siquidem silentium illis imposuerat.

Num uerè cognouerunt principes quòd hic uerè Christus sit? Tunc enim & principes in turba erant.

Sed hunc nouimus unde sit, Christus uerò quũ uenerit, nemo cognoscit unde erit. Atqui principes vestri interrogati ab He-
Matt. 2. rode, vbi nasciturus esset Christus, dixerunt ei, In Bethlehem Iudææ: quin & prophetiam quæ hoc significaret addi-

derunt: quomodo ergò nugamini, dicentes quòd Christus A
quum venerit nemo cognoscit vnde erit? Præterea si hunc nostis vnde sit, quomodo quidam ex vobis dicunt, Hunc non nouimus vnde sit? Hoc modo malitia non intelligit
Infr. 9. quod sibiipsi contradicat ac planè mentiatur: nam est quædam animæ ebrietas. Quòd si quis dictum illud. Vnde sit, non de loco & patria, sed de genere & patre intellexerit, dicere poterit eos dixisse: Huius quidem genus & patrem nouimus puta Ioseph, vt credebatur: Christi vero genus & patrem nemo cognoscit, eo quòd non sint hæc literis prodita, vt dici possit.

Clamabat ergo Iesus in templo docens ac dicẽs, Et me nostis, & nostis unde sim. Clamabat confundens eos, dum illi de industria malè agerent: simul etiam omnibus manifestans quę ab ipsis occultè dicebãtur. Dicit autem, Et me nostis quis sim, B
quia deus: & nostis vnde sim, quia à patre deo: quanquã vos scire fingatis, quòd à Ioseph sim progenitus. Dicebat autẽ quòd illi ipsum nouerant à testimonio Ioãnis, de quo dixit,
Sup. 5. Alius est qui testimonium perhibet de me: ab operibus suis, de quibus ait, Ipsa opera quæ ego facio testimonium perhibent de me: & à scripturis, de quibus similiter ait, Illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Et quomodo dixit vi-
Matth. 11. cesimo iuxta Matthæum capite, Nemo nouit filium nisi pater? Quia illud de natura diuinitatis suæ dixit, hoc autẽ simpliciter de notitia quòd deus sit deique filius.

Et à meipso non ueni. Etiam hoc, inquit, nostis: nam & id prædicta docent testimonia, & maximè quia gloriam propriam non quæro, sed gloriam eius qui misit me. C

Sed est uerax qui misit me. Pater ac deus qui videlicet misit me, sicut promiserat per prophetas: quòd si verax est qui misit, vtique & verax est, qui missus est, quum eiusdem sint naturæ.

Quem uos non nouistis. Vtpote negantes illum operibus.
Titum. 1. Ait enim & apostolus, Confitentur se nosse deum, factis autem negant.

Ego autem noui eum, quòd ab ipso sim. Quia ex ipso sum, ex ipso natus sum, Nam & in superioribus dixit, Non quòd patrem quispiam viderit, nisi is qui à deo est.

Et ille me misit. Continuè de missione loquitur, volens il

Universidad de Deusto Biblioteca

D lis persuadere, quòd à deo missus esset, nec deo cõtrarius esset, sicut antea diximus. Simul etiam ad medendum diuinis verbis quibus illos offenderat, quæ frequenter verbis humano more dictis permiscebat.

Quærebant ergo eum apprehendere. Nam ægrè audierant dicentem, Quem vos non nouistis.

Et nemo in illum misit manum. Tenebantur siquidem ab vnita ipsi diuina virtute.

Quia nondum uenerat hora eius. Qua teneri ac pati decreuerat.

Multi autem è turba crediderunt in illum. A prædictis signis, & à sermonibus modo dictis capti.

Et dicebant, Christus quum uenerit, num plura faciet signa iis
E *quæ hic fecit?* Crediderunt quidem, non tamen perfectè: nã dicentes Christus quum venerit, ostendebãt se non firmiter credidisse eum esse Christum, sed dubio modo, vtpote abiecti & leues. Aut id ex suppositione dixerũt: Ponamus postmodum venturum esse Christum, veluti dicunt principes sacerdotum: Christus ille quem ipsi dicunt, quum venerit, nũ hoc magis admirandus erit? nequaquam.

Audierunt pharisæi turbam hæc de illo murmurãtem. Audierunt sequenti videlicet die. Murmurantem verò, siue cum murmure aduersus principes loquentem.

Miserúntque ministros pharisæi ac principes sacerdotũ, ut ap-
F *prehenderent eum.* Tanquã commouentem populũ ad seditionem. O dementiã, magis autem insaniam. Quum ipsi frequenter tentassent, nec potuissent, ministris rem commiserunt, vt de furore consolationem acciperent, suam autẽ imbecillitatem occultarent.

Dixit ergo Iesus: Adhuc modico tempore uobiscum sum. Multitudini quidem loquebatur: intendebat autem ad ministros, qui missi erant: est enim placationis verbum ad correptionem insaniæ illorum, Adhuc modico tempore vobiscum sum, significans tempus vsque ad pascha: hoc ergo solum expectate.

Et uado ad eum qui misit me. Quum assumar in cælum.

Quæretis me, & non inuenietis. Siquidem verisimile est, quod multi eorum recordati ipsius, quæsierunt eum auxiliatorem, & maximè dum Ierosolyma caperentur.

Et ubi ego sum, eò uos nõ potestis uenire. Vbi tunc ero. Signi- A
ficat autem sessionem ad dexteram patris.

Dixerũt ergo Iudæi inter sese, Quonam hic iturus est, quòd nos
nõ inueniemus eum? num in dispersionem Græcorum iturus est, &
docturus Græcos? Quis est hic sermo quẽ dixit, Quæretis me, &
non inuenietis, & ubi ego sum eò uos non potestis uenire? Affecti quodammodo sunt ad sermones eius quibus placabãtur, & quærunt inter sese, non intelligentes ea quæ dicebantur. Dispersionem verò Græcorum dicebant Gentes, quæ vbiq; terrarum dispersæ erant, & nullo prohibente inter se commiscebantur, quum ipsi solam inhabitarent Palæstinam, & à lege prohiberentur cæteris commisceri gentibus.

In postremo autẽ die magno festi stetit Iesus & clamauit, Si quis
sitit ueniat ad me & bibat. Primus ac postremus dies dicti fe- B
sti scenopegiorum magni habebantur, quia in his studiosius in vnum collecti diuinis vacabãt, eos qui in medio erant in delitiis consumentes. Tunc ergo quum vnusquisque completo iam festo in domum suam recessurus erat, decreuit volentibus dare viaticum ad salutem: & clamauit, ostendens qua libertate loqueretur, & vt omnes audirent: multi enim erãt. Dixit autem, Si quis sitit, siti doctrinæ, veniat ad me & bibat potionem spiritualem: neque enim eos conuoco, qui non sitiunt, sed qui ardẽter appetunt huiusmodi potionem.

Qui credit in me sicut ait scriptura, flumina de uentre eius fluent
aquæ uiuæ. Ventrem hic dicit cor: veluti quum dicitur, Et *Psal. 21.*
legem tuam in medio ventris mei: flumina verò aquæ, spiritus abundantiam, diuinæ gratiæ plenitudinem: Viuę autem, hoc est semper operantis, semper motæ: nam quum diuina gratia animæ insederit, fons efficitur, semperque scaturit. Petrus siquidem & Paulus, & quotquot illorum similes fuę runt, diuinam gratiam in corde inundantem habentes, non flumen, sed flumina concipiebant, multo fluxu scaturientia, quæ quicquid accederet attrahebant, & infidelium vanilo- *Supra. 4.*
quia vndis obruebant ac demergebant. Quinto autem capite dixit ad Samaritanã, Aqua quã ego dabo, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam: & ibi rursum lege similiũ verborum enarrationem. Post dictum autem, Sicut ait scriptura, ponenda est distinctio, Multifariã enim præcepit scriptura credere in illum.

D *Hoc autem dixit de spiritu quem accepturi erant credentes in eũ.* Hoc, puta, Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. De spiritu verò, siue de spiritualibus gratiis.

Nondum enim erat spiritus sanctus. Nondũ erat in illis q̃ in ipsum credebant: nondum datus erat discipulis eius.

Quia Iesus nondum erat glorificatus. Quia nondum glorificatus erat per crucem: nam crucem vocat gloriam, siquidẽ quum cæteris omnibus esset opprobrium, vtpote magnorũ criminum supplicium, soli Christo gloria facta est: vltio videlicet magni amoris quo nos dilexit. Quis namque, modo grato sit animo, audito quòd is qui omnem excedebat honorem, tantam propter hominum salutem sustinuit ignominiam, non glorificabit eum? Ante crucem itaque discipulis
E non dedit spiritum sanctum, sed potestatem spirituum immundorum, vt illos eiicerent, & curarent omnem morbum omnemq; languorem: post crucem verò dedit spiritum sanctum. Quum enim peccassemus ac deo aduersati fuissemus, inimici eius eramus: gratia verò spiritus sancti, donum est, donum autem amicis datur: oportebat ergo primùm offerri pro nobis victimam, fieriq̃ reconciliationẽ ac inimicitiæ solutionem, quæ erat cędes agni rationalis ac mors Christi: & tunc donum dari.

Multi ergo ex turba audito sermone dicebant, Hic est uerè propheta. De quo scripsit Moses, vt sæpe diximus. Et verè hic
Deute. 18 erat: sed ipsi simpliciter eum prophetam esse opinabantur sicut Mosen, & non tanquam deum.

F *Alij autem dicebant, Hic est Christus,* Et verè hic erat: sed & hi nudum hominem esse existimabant.

Alij uerò dicebant, Nunquid à Galilæa uenit Christus? Atqui
Mich. 5. neque hic in Galilæa natus est.

Nonne dixit scriptura quod ex semine Dauid, & de Bethlehẽ castello ubi erat Dauid uenit Christus? Atqui & hic inde erat: sed ipsi volũtaria malitia patriã huic diuulgabãt esse Nazareth, vnde erat mater, & qui putabatur pater eius, ne si ex Bethlehem esse diceretur, ppter pphetiã Christus esse crederetur.

Seditio itaque orta est in turba propter eum. Vnaquaque parte pro sua opinione rixante.

Quidam autem ex ipsis uenerunt ut apprehenderent eum. Tanquam seductorem videlicet.

Sed nullus misit in eum manus. Vtpote inuisibiliter co- A
hibitas, veluti superius ostensum est.

Venerunt ergo ministri ad principes sacerdotum ac pharisæos, & dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum? Responderunt ministri, Nunquam homo loquutus est sicut hic homo. Abierunt quidem eum ligaturi: reuersi sunt autem admiratione sermonum eius alligati. Illi ergo qui miserant, quum multos eius audissent sermones, multáq; vidissent miracula, ac prophetias de eo legissent, iudicantes sese sapientes, nihil profecerunt: qui verò missi erant, omnino ediuerso ab vna concione capti sunt: nam mentem habebant incorruptam. Non ergo mentem solum ac prudẽtiam eorum admirari dignum est, sed & loquendi libertatem. Neque enim dicunt, Dimisimus illum ne fieret dissentio in populo, neque aliam fingunt excusationem, sed ipsam dicunt veritatẽ, ac illius prędicant sapientiam. B

Responderunt ergo illis pharisæi, Num & uos seducti estis? Vide inuidiæ dementiam. Nam quum interrogare oportuisset ac dicere quid loquutus esset, ipsi nihil horum prǽstolãtur, sed statim eis adulantur: parcentes etiam & non austeris verbis vtentes: timebant enim ne perfectè illi adhærerent.

Num quis ex principib⁹ credidit in eũ aut ex pharisæis? sed turba hæc quæ non nouit legem. Quin hæc maior est vestri accusatio, quòd turba credidit, vos autem nõ credidistis. Legem verò simpliciter appellant totam sacram scripturam.

Execrandi sunt. Atqui lex illos execratur, qui legem contemnunt: vos ergo execrandi, qui legem contemnitis: C
illi verò legem seruant credentes in eum: iubet namque lex credere in deum.

Ait Nicodemus ad eos, is qui uenerat ad ipsum nocte, quum esset unus de numero eorum, Num lex nostra condemnat hominem, nisi prius audiuerit ab ipso, & cognouerit quid faciat? Addidit euãgelista. Quum esset vnus de numero eorũ: ostẽdens q̃ etiam quidã è principibus crediderant: licet ipsi dicerent nullum ex principibus credidisse in ipsum. Arguit ergo eos Nicodemus, quòd legis essent transgressores: occultè tamen & paucis verbis: nondum enim conuenientem adeptus erat loquendi libertatem. Nam si non condemnat lex priusquã audiat & cognoscat: ipsi verò condemnabant eũ antequam au-

Universidad de Deusto Biblioteca

D dissent & cognouissent, legem vtique transgrediebantur.

Responderunt & dixerunt ei, Num & tu Galilæus es? Num ideo illi es auxilio quòd eiusdem sis regionis & patriæ? Vide quàm asperè ac ferociter respondeant.

Scrutare & cognosce, quòd ex Galilæa propheta non surrexerit. Sanè illum sine discussione condemnare nō oportebat: ipsi verò iniuriosè dicunt: Interroga & disce, neq; enim nosti scripturas. Verùm si eas non nouit, quomodo vos de legis transgressione arguit? Scire autem oportet, quòd ea quę ab hoc loco habentur vsque ad eum quo dicitur, Iterum ergo loquutus est illis Iesus dicens, Ego sum lux mūdi: in exactioribus exemplaribus, aut non inueniūtur aut obelo cōfossa sunt, eo quòd illegitima videantur & addita. Et huius
Nota. E argumentum est, quòd nullus ea sit interpretatus: nobis tamen animus est etiam hæc declarare, quòd vtilitate non careāt, sicut & Caput de muliere in adulterio deprehēsa, quod inter hæc ponitur.

Et abiit unusquisque in domum suam. Indignati ob sermonem Nicodemi, ac timētes ne fortè etiam quispiam alius similia diceret.

Iesus autem perrexit in montem Oliuarum. Declinans nocturnas insidias.

Cap. 8. *Summo verò diluculo iterum uenit Iesus in templum, & omnis populus uenit ad eum. sedēnsque docebat illos.* Populum hic appellat eos qui dicebant, Hic est verè propheta: itemque eos
F qui dicebant, Hic est Christus: quod non ferentes Iudæi, vide quid malignentur.

Adducūt autē scribæ & pharisæi mulierē in adulterio deprehensam: quámque statuissent eam in medio dixerūt ei tentantes, Magister hanc inuenimus actu adulterium perpetrantem. ἐπ' αὐτοφώρῳ, hoc est manifestè & deprehensè, ita vt negari non possit.

In lege autem præcepit nobis Moses, ut huiusmodi lapidarentur: tu ergo quid ais de illa? Hoc autem dicebant tentantes eum, ut haberent occasionem aduersus illum. Cognoscentes enim eū misericordem esse ac compatientem, cogitabant quòd esset illi parciturus: & ita habituri essent aduersus eum accusationem, vtpote legis transgressione illi parcentem, quæ secundum legem lapidanda erat.

Iesus verò deorsum inclinatus, digito scribebat in terra. Quod

frequēter facere solēt, qui respōdere nolunt importuna, indignāq; rogātibus: cognita enim illorum machinatione, fingebant se in terra scribere, nec his attendere quæ dicebant. A

Quum autem perseuerarent interrogantes eum, erexit se, & ait illis: Qui uestrum sine peccato est, primus in illam iaciat lapidem. Vide sapientiam eius qui ipsa est sapientia. Nam sagaciter illorum decepit machinationes: simul & seruando legem & parcendo mulieri. Siquidem ei qui ex ipsis à peccato immunis esset, permisit, vt eam lapidare inciperet: sciens omnes peccatis esse obnoxios.

Rursumque inclinatus scribebat in terra. Vt dum ipse in eos non respiceret, grubescerent lenius redarguti: vtque ita illo in scribendo occupato, liceret eis sensim abscedere, antequam manifestius condemnarētur: nam sua summa beni- B gnitate etiam ipsis parcebat.

At illi quum audissent singulatim alius post alium exibat: initio facto à senioribus usque ad postremos. Nullus enim seipsum à peccato immunem dicere poterat.

Et relictus est Iesus solus ac mulier quæ in medio erat. Quum autem erexisset se Iesus uidit eam & ait, Mulier, ubi sunt accusatores tui? nemo te condemnauit? Recedentes nanq; dimiserant eam intactam, vtique non condemnatam, quod ad se pertinebat, alioqui oppressissent eam.

Quæ dixit, Nemo domine. Ait autē Iesus, Neq; ego te condēno. Nam si illi quum homines sint, te nō cōdemnauerūt, multò magis ego qui deus sum, legisq; dominus, te non condēno.

Abi & iā posthac ne peccaueris. Satis enim erat talis diuulgatio, & corā tot aduersariis erubescētia pro supplicio: maximè quum sciret, ꝙ illam toto corde pœniteret. C

Iterum ergo loquutus est illis Iesus dicens, Ego sum lux mūdi. Vtpote mentem hominum illuminans, & ab errore ducens ad veritatem, à peccato ad virtutem: & tanquam illustrans ac exhilarans animas eorum: quemadmodum in procœmio
Sup. 1. prę̄sentis euangelij disseruimus, vbi dicitur, Et vita erat lux hominum. Hoc autem dixit propter diuersas de se opiniones illorum.

Qui sequitur me, nō ambulat in tenebris. In errore & peccato.
Sed habebit lucem uitæ. Aeternæ.

Dixerunt ergo ei Pharisæi, Tu de teipso testimonium perhibes,

D *testimonium tuum non est uerum.* Respondit Iesus & ait illis, *Etsi ego testimonium perhibeo de meipso, uerum est testimonium meum.* Quære circa media septimi capitis, vbi dicitur, Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum nõ est verum: in illius siquidem enarratione etiam huius facta est
Suprd. 5. mentio. Quidam verò aiunt, ꝙ illud tanquam homo dixerit, hoc autem tanquam deus: ostendens se non nudum esse hominem prout ipsi suspicabantur.

Quia ego scio unde uenerim. A patre deo.

Et *quo uado.* Ad eundem ipsum, post finem huius dispensationis. Quia verò scio ꝙ à patre deo venerim, & ad eum ipsum vado, vtique filius dei sum & deus. Itaque fide dignus sum, & ipsa fides, sicut & ipsa veritas.

E Vos *autem nescitis unde uenio, & quo uado.* Nescitis, sicut ostenditis, sicut simulatis, hoc est, nescire videmini, in veritate tamen scitis: ideo etiam superius dixit, Et me scitis, & vnde sim scitis.

Vos *secundum carnem iudicatis.* Carnaliter, sensualiter, crasso modo, ad id solum quod apparet intuentes, nihilque sublimius ac spirituale cogitantes. Sciens autem eos dicturos, Et quare, si potes, non punis nos qui ita iudicemus, ait:

Ego non iudico quenquam. Non iudico nunc. Nam & in
Suprd. 3. superioribus tertio capite dixit, Non enim misit deus filiũ suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mũdus per ipsum: & rursum lege dictam ibi enarrationem. Ne autem iterum dicãt, Propterea dicis, Non iudico, quia nos
F condemnare non audes, infert:

Quòd si etiam ego iudicem, iudicium meum uerum est. Verum est, siue rectum, & iam verè condemno vos. Deinde etiam dicit quomodo verum sit iudicium suum.

Quia solus non sum, sed ego & qui misit me pater. Quia solus non sum qui iudico, sed ego & pater: siquidem omnia nobis sunt communia: & quia quod ego iudico, hoc & pater: vna enim ambobus est voluntas vt prædictum est: & pater vos condemnat, qui non credatis filio suo quem ipse misit.

Deut. 19. Porrò *in lege uestra scriptum est, quòd duorum hominum testimonium uerum est.* Vestra quemadmodum vos iactatis: nam me transgressorem dicitis. Quòd si duorum hominum testimonium verum est, inde colligere ipsi potestis, quòd multò

magis duorum iudicum iudicium, verum est & maximè talium. Huiusmodi autem obscura frequenter loquitur propter eorum imbecillitatem: vt illis quidem occulta sint, robustioribus verò Christianis manifesta. In omnibus ergo similibus causam hanc agnoscito. A

Ego *sum qui testimonium perhibeo de meipso.* Rursum ad id quod dixerant, Tu testimonium perhibes de teipso, hunc fecit sermonem dicens: Ego testimonium perhibeo de meipso, etiam si nemo perhibeat de seipso, ego siquidem tanquã deus: nemo autem tanquam homo.

Et *testimonium perhibet de me, qui misit me pater.* Si ego vobis fide dignus non videor. Fert autem testimonium dicẽs *Iesa. 49.* per prophetam: Posui te in lucem gentium: siue, vt lux sis *Suprd. 5.* gentium: Prædictum est autem septimo etiam capite, quo- B modo pater de ipso ferat testimonium, vbi dicitur, Et qui misit me pater, ipse testimonium perhibuit de me.

Dixerunt ergo ei, Vbi est pater tuus. Dicebant hoc fingentes se ignorare quẽmnam diceret patrem, ac tentantes.

Respondit Iesus, Neq; me nostis, neq; patrem meũ. Quemadmodum simulatis: nam in veritate nostis, quemadmodum superius ostensum est. Aut hoc dixit, quia simulabant se scire ꝙ filius esset Ioseph. Dicit ergo, Si me ita cognoscitis vt fingitis, neque me nostis: non sum enim filius Ioseph, neque patrem meum, nam Ioseph non est pater meus.

Si me cognouissetis, & patrem meum utique cognouissetis. Nam vnius sumus ambo naturæ. In decimosexto etiam ca- C
pite dixit ad Philippum, Qui vidit me, vidit & patrem, siue *Infrà. 14.* cognouit, intellexit. Nam visionem & cognitionem dicit non sensibilem, sed intelligibilem. Sed quia me non nosse vos simulatis, consequens etiam est, vt & patrem meum vos non nosse fingatis.

Hæc uerba loquutus est Iesus in gazophylacio. Hæc verba liberè dicta. Significauit autem locum, ostendens dicendi libertatem ipsius doctoris. Gazophylacium verò thesauri repositorium erat, de quo latius diximus quadragesimoprimo iuxta Marcum capite. *Marci. 12*

Docens in templo. Publicè: nam in templo etiam erat gazophylacium.

Et *nemo apprehendit eum.* Quum ita liberè loqueretur.

D *Quia nõdum uenerat hora eius.* Qua cõprehendi & capi posset. Adhuc enim oportebat eũ miracula operari ac docere, multósq; ad fidem attrahere, sicut in præcedentibus diximus. Sup. 7. Continuè autem hoc dicit, ostendens q̃ frequenter id tentantes non potuerunt, & q̃ nunquam potentiores ad eũ appprehendendum fuissent, nisi ipse voluisset.

Dixit ergo eis iterũ Iesus, Ego uado. Trãseo à terrena vita.

Et quæretis me. Etiam superius hoc dixit, & ibi declaratum est.

Et in peccato uestro moriemini. Ego veni vt vos liberarem ab omni peccato vestro: quia verò noluistis, iam abeo, & deinceps in omni peccato vestro moriemini, q̃ ab eo liberari nolueritis. Peccatum autem intellige etiam id quod
E aduersus ipsum erat, quia interfecturi ipsum erant, in quo mortui sunt, nempe propter illud iugulati à Romanis Vespasiano & Tito.

Quò ego uado, uos non potestis uenire. Hæc frequenter dicit, animas illorum concutiens & exterrens.

Dicebãt ergo Iudæi, Nũ interficiet seipsum? quia dicit, Quò ego uado, uos non potestis uenire. Quod optabant, hoc etiam suspicabantur Quid ergo Christus? Tollit huiusmodi suspitionem, ostenditq; q̃ peccatum sit seipsum interimere.

Et ait illis, Vos ab infernis estis. Ex terra, nõ q̃ corpus eorum terrenum esset, sed quia prudentia illorum esset terre-
Rom. 8. na & praua. Nam & Paulus dicens, Non estis ex carne: carnem appellat prudentiam carnalem.

F Ego *de supernis sum.* De cælo: non q̃ ipse de cælo venisset, sed quia prudentia eius cælestis esset ac diuina. Deinde sermonem suum explanat.

Vos de hoc mũdo estis, ego non sum de hoc mũdo. Mũdum hic dicit mũdanam, prauam, ac terrenam prudẽtiam. Quẽadmodum enim Spiritus dicitur spiritualis sapientia, & Caro, carnalis: ita & Terra ac Mundus, terrena ac mundana. Ait ergo, Ego non sicut vos sapio, vt meipsum interficiam.

Dixi ergo quòd in peccatis uestris moriemini. Adhuc eos exterret volens persuadere.

Si enim non credideritis quòd ego sim, moriemini in peccatis uestris. Si nõ credideritis q̃ ego sim, videlicet Christus filius
Marci. 16 dei, moriemini in peccatis vestris, detẽti ab eis, Nã qui non

crediderit, & per baptismum à sorde peccati ablutus fuerit, A
omnino in illa morietur, & cum ea resurgens dabit pœnas.

Dixerunt ergo ei, Tu quis es? Subsannantes hoc dicebãt ac tentantes.

Et ait illis Iesus, In primis quod etiam loquar uobis. Defectiuus est sermo iuxta cõsuetũ loquẽdi modũ. Tale est autem acsi diceret, Omnino superfluum est etiam quod vobis loquar: nam omni sermone indigni estis, vtpote tentatores.

Multa possum de uobis loqui & iudicare. Multa de vobis in accusationem dicere possem, & iudicare ad puniendum, sed nunc nolo, quia nec pater meus vult. Prædixit enim, q̃ non miserit deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum, *Sup. 2.*
sed vt saluetur mundus per eum. B

Sed qui misit me uerax est. Qui misit me, non vt nunc iudicem, sed vt saluem. Aut verax est, quum me lucem mundi nominauit. Ecce, inquit, posui te in lucem gentium, veluti superius significatum est. *Iesa. 49.*

Et ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo. Audiui ab eo etiam hæc inter alia, q̃ ego sim lux gentium: & inter alia etiam hoc dixi, quòd ego sim lux mundi. Quod ergo audiui, hoc dixi.

Non cognouerunt, quòd patrem eis dicebat. Non cognouerunt, q̃ de patre eis dicebat, qui sibi natura pater esset. Verisimile enim est q̃ dubitantes inter se rogabant: Quis est qui misit illum? Atqui frequenter eis de illo disseruerat. Vide quomodo sermonibus eius attendebant, imò potius C
quomodo mente capti erant. Meritò ergo dixit illis, In primis quod etiam loquar vobis.

Dixit ergo eis Iesus, Quum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quòd ego sim. Quum suspenderitis me quasi hominem in cruce, tunc cognoscetis quòd ego sim, videlicet filius dei & deus. Nam tanquam deus dixit, Ego sim. *Nota.*
Cognoscetis autem hoc à signis quæ tunc fient, quibus cõtradici nõ poterit, & à resurrectione mea à mortuis, insuper etiã ab ira diuina, quæ tunc genus cõprehendet Iudæorum. Siquidem postquam illum crucifixerunt, & stupẽda illa signa facta sunt, scribit Lucas, quòd omnes turbæ quæ simul
Lucæ. 23. accesserant ad spectaculum istud, & videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua reuertebantur. Cognoscebant

D enim q verè diuinus homo esset, & illi cõpateretur creatura. quum autem loqui non auderent propter timorem principum, percutiebant pectora sua, significantes dolorem interiorem. Suspicabãtur nãq; futurum esse, vt malũ aliquod irremediabile propter illum omne genus Iudæorum concuteret. Nam & Centurio, & qui cum eo erãt seruantes Ie-
Matth.27 sum, vt ait Matthæus, quum vidissent quæ fiebant, vehementer territi sunt, dicentes, verè dei filius erat iste. Sed & ipsi principes Iudæorum cognouerunt tunc, q dei filius erat, & deus, quanquam propriam conculcauerunt conscien-
Matth.28 tiam, nimia inuidia ac insania. Ait enim rursum Matthæus, Ecce quidam de custodibus venerunt in ciuitatem, & renũ-
E tiauerunt principibus sacerdotum vniuersa quæ acciderãt: & cõgregati cum senioribus accepto consilio, pecunias multas dederũt militib⁹ dicentes, Dicite: Discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus, & cætera. Præterea quoq; Iosephus, qui & ipse Iudæus erat peritissimus, scribẽs calamitates Iudæorum, quæ ab eo tempore cœperũt, ac Ierosolymorum captiuitatem, fatetur propter Christum effusam esse aduersus eos diuinam iram: & occisã esse à Romanis tam multa ipsorũ millia. Quia enim quum eos curare vellet, agnoscere eum noluerunt, ideo affecti supplicio, quis esset cognouerunt.

Et à meipso facio nihil, sed ita ut docuit me pater meus, hæc loquor. Nam si illud tunc cognoueritis, omnino etiam hoc scietis, quòd à meipso facio nihil, sed omnia quę vult pater,
F quum enim æqualis illi sim, hæc volo quæ ille vult: vna siquidem est voluntas, sicut & vna potentia: & quòd ea quæ docuit me, hæc loquor: nam ille mens est, ego autem ver-
Sup.5. bum: de operibus nanque dixit etiam superius, Non pos-
Sup.7. sum ego facere à me quicquam: & lege etiam dicti illius interpretationem. De sermonibus verò iterum dixit, Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me: & de hoc etiam lege explanationem.

Et qui misit me mecum est. Ne putaremus q maior esset is qui misit, curat huiusmodi suspitionem dicens, Et qui misit me mecum est, tanquam inseparabilis: misisse siquidem dispensationis est: esse autem cum eo qui misit, cohærẽtiæ siue conglutinationis. Nam sancta trinitas quę ęqualiter omnem im-

nem implet locum, à seipsa non secernitur. A

Non reliquit me solum pater, quia ego quæ placita sunt ei facio semper. Si hoc vt homo ait, tantundẽ est ac si dicat: Quòd quum deus vbique sit iuxta illud, Nonne cœlum & terram
Ierem.23. ego impleo? magis tamen in his esse dicitur, qui eo digni sunt. Si autem vt deus: propter sanctæ trinitatis inseparabilitatem hoc dicit, quæ propriis quidem distinguitur personis, vnitur autem diuinitatis ac substantię identitate. Id verò, Quæ placita sunt ei facio semper, aut tanquam illi obediens secundum humanitatem dicit, aut tanquam illi æqualis secundum diuinitatem ac voluntatem. Quòd si ea quæ placita sunt ei facio semper, gratum illi vtique est accedentes etiam sabbato curare. Intellige autem quæ depressa sint verba tanquam dispensatoria propter imbecilitatem Iudęo B
rum, sicut in superioribus retulimus: nam huiusmodi magis vulgus attrahebant, sicut & affine exemplum. Vide enim quod sequitur.

Hæc ipso loquente multi crediderunt in eum. Quando ad humiliorem sese demittebat sermonem, tunc credebant: nõ tamen vt oportebat credebant, sed vulgari modo credebant humilioribus eius sermonibus, non recipiẽtes sublimiores. Quod sciens Christus, nititur illos corrigere, quod suũ est vbique faciens: licet ipsi citius ab eo recedebãt, & ad iniurias magis deflectebant.

Dixit ergo Iesus ad eos qui crediderant sibi Iudæos. Ad eos qui tunc vt dictum est, crediderant. C

Si uos manseritis in sermone meo, uerè discipuli mei eritis. Si vos permanseritis sicut alij nõ permanserũt, de quibus di-
Sup.6. xit euangelista, Multi ex discipulis eius abierũt retrorsum, & iam non cum eo ambulabant. Si vos, inquit, perseueraueritis in sermone meo, siue in doctrina mea, quã ego docebo vos, tunc verè discipuli mei eritis, nondum enim estis.

Et cognoscetis ueritatem. Hoc est, me: ego enim, ait, sum veritas. Cognoscetis à me veritatem. Nam omnia legalia figura, vmbra & imago sunt veritatis.

Et ueritas liberabit uos. A peccatis.

Respõderunt ei, Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus unquam: quomodo tu dicis, Liberi efficiemini? Omittẽtes dicere, Quid ergo, Falsa est lex? falsa ne est Iudæorum scientia? hoc

D quidem non dicunt: neque enim hæc illis curæ fuerunt, sed de iniuria corporalis generositatis indignantur, suspicantes quòd tãquam seruis alicuius hominis dixerit ipsis, Liberabit vos. Meritò ergo dicebat Ioannes, Ne videamini dicere Matth. 3. intra vos, Patrem habemus Abrahã. Huiuscemodi sanè erant Iudæorum gloriationes. Nam quum de propriis virtutibus gloriari non possent, progenitorum nobilitatem opponebant. Quid ergo Christus? Non conuicit eos quòd sæpius seruissent Ægyptiis & Babyloniis, aliisque diuersis gentibus: sed hanc quidem prætermisit seruitutem, vt quæ nihil animæ generositati officiat: de peccato verò ait, quod illi nocet, seruituti eam subiiciens, cuius est miserri-
E ma seruitus, à qua nõ alius liberabit præter Christum ac doctrinam illius.

Respõdit illis Iesus, Amẽ amen dico vobis, Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Ostendit quòd superius significauerit animæ seruitutem ac peccati, non eam quæ vi humana contingebat. Ne autem dicerent, Moses nos ab hac liberabit: per similitudinem ostendit, quòd quũ sit ille seruus, talem non habeat potestatem: sed ipse, vtpote filius.

Seruus autem non manet in domo in æternum: filius manet in æternum. Seruus non accipit in hæreditatem domũ domini sui, filius accipit ipsam in hæreditatem. Itaque non habet ille potestatem liberandi, quum sit seruus: ego habeo potesta-
F tem liberãdi, quũ sim filius, & maneam in domo patris mei in æternum, & hæreditate accipio potestatem ipsius. Nã & Sup. 5. superius dixit, quòd iudiciũ omne dedit filio. Ac rursum, Et potestatem dedit ei etiam iudicium faciendi.

Si ergo filius vos liberauerit, uerè liberi eritis. Nunc enim Rom. 8. non verè liberi estis, quum serui facti sitis peccato: quando verò vos filius liberauerit, nemo qui contradicat. Deus qui iustificat, quis est qui cõdemnet? corporalem siquidẽ libertatem dat etiam homo: spiritualem verò solus filius, tanquã propriè dominus: quia propriè etiam hęc est libertas. Deinde relictis cæteris eorum peccatis, cogitationem quã apud se tractabant in medium adducit: nouerat enim iam eos resiliisse, & blandè dicit.

Noui quòd semen Abrahæ estis, sed quæritis me interficere. Manifestè quidem nõ dixit, Non estis, adhuc eis parcens: verũ

latenter hoc significauit. Nam quia me occidere quæritis, A
non estis. Ille siquidẽ neminẽ iniustè peremit. Sicut enim libertas ab operibus quæ liberum decent, ostenditur, ita & cognatio. Ponit autem & cædis causam.

Quia sermo meus non habet locum in uobis. Sermo meæ doctrinæ, quum sit sublimis, non habet locum in vobis, qui mẽtem habetis à prauitate coarctatam ac humi detractam. Ecce enim repulistis quæ paulò ante exceperatis, hæc ferre non potentes. Ne autem dicant, A teipso hęc loqueris, subiungit.

Ego quæ uidi apud patrem meum loquor. Quod cognoui apud patrem meum, quod ab eo didici.

Et uos ergo quod uidistis apud patrem uestrũ facitis. Homi B
cidium videlicet: nam patrem illorum significat nunc diabolum. Quemadmodum enim à paternitate Abrahę repulit eos operum dissimilitudo, ita ad diaboli paternitatem asserit illos operum similitudo: siquidem & ille homicida est, de quo manifestius dicet in sequentibus.

Respondérunt & dixerunt ei, Pater noster Abraham est. Non intelligentes quem diceret patrem ipsorum, rursum ad Abrahæ cognationem confugiunt, Christus, itaque manifestius eos obiurgat.

Ait illis Iesus. Si filij Abrahæ essetis, Abrahæ utique opera faceretis. Iustitiam.

Nunc autem quæritis me interficere. Cogitationem illorum C
frequenter arguit, confundens eos, vt corrigantur.

Hominẽ qui ueritatem loquutus sum uobis, quã audiui à patre. Verba hæc Vidi, & Audiui, dispensatoriè accipienda, & intelligenda sunt.

Hoc Abraham non fecit. Vt quæreret occidere hominem, qui veritatem loquutus fuisset ac innocentem.

Vos facitis opera patris uestri. Homicidium & si quod aliud est malum.

Dixerũt ergo ei, Nos è stupro nati non sumus: unũ patrẽ habemus deum. Quia iusta ratione ostendit eos indignos esse paternitate Abrahæ, in qua plurimum gloriabantur, insipienter deinceps ad dei paternitatem recurrunt: eo quòd dicat Exod. 4.
scriptura, Filius meus primogenitus Israel. Et hoc autẽ honore iustis eos deiicit argumentis. Sed quo nam modo ip-

D si temerè deum patrem suum appellant, quum Christo dicenti patrem suum esse deum indignarentur? Quia ille natura suum esse patrem dicebat. Quod autem dicunt, Nos è stupro nati non sumus: intelligitur propter gentes, quę ab Ismael descendebant, qui ex seruili congressu Abrahæ, ex Agar videlicet ancilla natus erat, quum ipsi ab Isaac descenderent, qui ex legitimo Abrahæ matrimonio, ex Sara domina ipsius Agar erat progenitus. Dicunt autem aliqui, quòd ad inferendam ipsi iniuriam hoc dixerint execrabiles illi, eo quòd dicerent non esse eum natura filium Ioseph. Quando autem attenuare eum volunt, tunc filiũ Ioseph ipsum appellant: interdum quidem hoc, interdum verò illud
E nugantes, & nunquam veritati adhærentes. Atqui multi eorum è stupro nati erant, multis nanque illegitimis nuptiis Iudæi copulabantur: verùm silet etiam hoc properans ad id quod maius est.

Ait illis Iesus, Si deus pater uester esset, diligeretis utique me: nam ego à deo exiui. Natus vel missus sum.

Et ueni. Ad vos.

Neque enim à meipso ueni. A propria volũtate, quum propriam non habeam voluntatem, vt sæpius dictum est.

Sed ille me misit. Vt pater filium, vt mens verbum.

Quare loquelam meam non agnoscitis? Quare ea quæ à me dicuntur non intelligitis? Deinde addit & causam, cur ipsi nõ intelligerent illa.

F *Quia non potestis audire sermonem meum.* Non potestis, significat nunc, Non vultis. Quia non vultis, inquit, intelligere sermonẽ meũ, qui de sublimi doctrina est, propter animæ vestræ prauitatẽ, quæ humi detracta est, & nihil sublime imaginatur. Quia verò dicere ausi fuerant patrem suum esse deum, quum Abrahæ cognatione indigni essent, liberè loquitur, & in eos tanquã immedicabiles manifestius infligit vulnus, quod ipsorum impudẽtiæ respondeat, inflationem ac elationem arrogantium reprimens.

Vos ex patre diabolo estis. Vos ex patre illo estis nempe diabolo: vester ille pater est, diabolus videlicet.

Et desideria patris uestri uultis explere, Patris illius vestri: desideria autem illius sunt, homicidium & mendacium, siue obliqua & corrupta vita, veluti consequenter dicet.

Ille homicida erat ab initio. Interfecto primo homine Adam: nam ipse mortem illi propinauit: deinde etiam occiso filio illius Abel, siquidem ipse fecit fratrem eius Cain in eũ insurgere, quum prius ad inuidiam illum mouisset. A *Gene. 3. 4*

Et in ueritate non stetit. Non permansit, hoc est, in recta via non quieuit, sed odit huiusmodi conuersationem.

Quia non est ueritas in eo. Sed ediuerso mendacium.

Quum loquitur mendacium, ex propriis loquitur. Propria loquitur. Nam proprium eius est mendacium: siquidem ipse primus adinuenit illud, & primus illo vsus est, quando ad Euam mẽtitus est, dicens illi per serpentẽ, Non morte moriemini. Et Eritis sicut dij. *Gene. 3.*

Quia mendax est. Ex eo tempore, & in posterum mentiẽs.

Et pater ipsius. Mendacij, vt qui primus illud adinuenit, sicut dictum est. B

Ego autem quia ueritatem dico, non creditis mihi. Nam si mendacium dicerem crederetis vtique mihi, tanquam id dicenti quod proprium est patris vestri: quia autem doceo veritatem, non creditis mihi, vtpote alienum ab eo docenti. Veritatem autem vocat, quum alias doctrinas, tum quòd filius ipse sit dei.

Quis ex uobis arguit me de peccato? Si ita nõ est quòd quia veritatem dico nõ creditis mihi, dicite: quis vestrum arguit me de peccato, quod à me fiat, vt propter illud videamini non credere?

Porro si ueritatem dico, quare uos non creditis mihi? Si neque ideo, quia veritatem dico, nõ creditis mihi, neque quispiam vestrum arguit me de peccato, sanè veritatem dico. Si autem veritatem dico, quare vos non creditis mihi? Postquam ita conuicit eos de industria peccare, vlterius ratiocinatur. C

Qui ex deo est, uerba dei audit: propterea uos non auditis, quia ex deo non estis. Qui ex deo est, verba dei recipit, eisque paret: vos non recipitis, ex deo igitur non estis: & ex consequenti mentimini dicentes patrem vos habere deum, & ex deo esse. Loquendo itaque de creatione, omnes ex deo sunt: iuxta modum verò familiaritatis, soli illi qui verba dei audiunt, eisque obediunt, & a moribus quod rationale est, ostendunt.

Responderunt Iudæi & dixerunt ei, Nonne bene dicimus nos,

D *quòd Samaritanus es tu, & dæmonium habes?* Per interrogationem legendum est. Vocabant autem eum Samaritanum, vtpote nõ exactè seruantem legem, sicut illis videbatur, neque traditiones seniorum: tales siquidem erant Samaritani. Dæmonium verò habentem, tanquam dei honorem in seipsum deriuantem: nam tales sunt dæmones: sed hic tanquã is, qui in veritate deus erat, illi verò quasi seductores.

Respondit Iesus, Ego dæmonium non habeo. Deum non dehonesto sicut dæmones, nec ipsum honore suo deiicio.

Sed honoro patrem. Honorans nanque patrem ostẽdo vos nõ habere deum patrem, neque ex deo esse. Siquidem ignominia est eius qui homines benevolentia prosequitur, patrẽ esse homicidarum.

E *Et uos contumelia me affecistis.* Samaritanum ac dæmoniacum appellantes. Itaque patrem honorans ostendi vos deum non habere patrem: vos autem filium ignominia afficiẽtes,
Sup.5. honore priuastis & patrem. Prædictũ enim est quòd qui non honorat filium, non honorat patrem qui misit illum.

Ego autem non quæro gloriam meam. Vindictam contumeliæ meæ.

Est qui quærat & iudicet. Pater propter quem honore me priuastis, & ad quem filij ignominia transire cernitur. Nam etsi omne iudiciũ dedit filio, non tamen quòd se honore priuauerit, sed quòd verbum patris sit filius, Vide autem quod quando patrem sibi dixerunt esse deum: liberè respondit, &
F grauiter eos obiurgauit: quando verò contumelia eum affecerunt, modestè respondit ac mansuetè. Hinc enim nos docuit, vt admissa in deum vindicemus, in nos autem negligamus. Nam & ipse factam in se iniuriam prætermittẽs, ad admonitionem conuertitur.

Amen amen dico uobis si quis sermonem meum seruauerit, mor-
Sup.6. *tem non uidebit in æternũ.* Quære in hoc nono capite vbi dicitur, Si quis comederit ex hoc pane, viuet in æternum, & illius lege enarrationem: nam ex hoc intelliges de qua nunc morte loquatur: de qua quum illi non intellexissent, rursus eum contumelia afficiunt.

Dixerunt ergo ei Iudæi: Nunc cognouimus quod dæmoniũ habeas. Nunc magis. Dixerunt autem hoc quasi deo se fecisset ipse maiorem.

Abrahã mortuus est & prophetæ. Qui dei sermonẽ seruauerũt.

Et tu dicis, Si quis sermonem meum seruauerit mortem non gu- A
stabit in æternũ. Num tu maior es patre nostro Abraham qui mortuus est? & prophetæ mortui sunt. Quem teipsum facis? Consequens sanè erat vt dicerent, Nũ tu maior es deo? verùm non hoc dicunt: ne deo ipsum comparantes, viderentur eum potius honorare. Volũt autem ipso etiam Abraham minorem illum ostendere. Nec dixerunt simpliciter Abraham, sed patre nostro Abraham, rursum gloriãtes, & de cognatione Abraham sese iactantes.

Respondit Iesus. Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Supra.5.
Nihil est, sicuti vos suspicamini: nam hoc ad illorum cogitationem loquutus est: simile illi dicens, Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meũ non est verum, quod iuxta medium septimi capitis positum est, & eius lege enar- B
rationem.

Est pater meus qui glorificat me. Si ego, inquit, magnifico meipsum, videor vobis mentiri: est pater meus qui magnificat me. Nam prędicto quoque capite similiter dixit, Et qui misit me pater ipse testimonium perhibuit de me. Primùm autem viam præstruit his quæ dicturus est, ne gloriari videatur. Vult enim adstruere quòd maior sit quam Abraham: nam hoc in præsenti non dixit, propter ipsorum impudentiam.

Quem uos dicitis deum uestrum esse, & non cognouistis eum.
Non cognouistis eum, vtpote operibus illum negantes. Di- Titum.1.
cit enim & Apostolus, Confitentur se nosse deum, factis au- C
tem negant. vel etiam eo quòd non agnoscatis filium eius. Infra.14.
Dictum est enim, Si me cognosceretis, & patrem meum vtique cognosceretis. vel eo quòd non seruetis eius sermonem: nam si cognosceretis eum, sermonem eius seruaretis.

Ego autem noui eum. Non solum quũ ex ipso sim & eiusdẽ
substantiæ, naturæ & scientiæ, sed etiam tãquam sermonem Supra.7.
eius seruans. Nam & superius dixit, Est verax qui misit me, quem vos non nostis: ego verò noui eum, quia ab eo sum.

Et si dixero quòd non noui eum, ero similis uobis, mendax. Vos enim mentimini dicentes deum vestrum esse, quum non cognoscatis eum, vt prædictum est. Notitiam autem & cognitionem dicit, nosse simpliciter, & cognoscere, quòd sit

D deus & pater, non scire dei naturam: nam ipsa non solum cognosci nequit, verumetiam omnino intelligibilis est & inaccessibilis, nec tantum hominibus, sed & cælestibus virtutibus.

Sed noui eum, & sermonem eius seruo. Vides quòd dei sermonem seruare, signum sit quòd quis deum cognoscat. Timeamus igitur qui dei præcepta non seruamus, tanquam cũ eis constituti qui deum ignorant. Deinde probat quòd maior sit quàm Abraham.

Abraham pater uester exultauit, ut uideret diem meum. Exultauit, siue concupiuit. Diem autem suum dicit diem passionis.

Et uidit & gauisus est. Gauisus est propter salutem mun-
E di. Præcognouit nanque mysterium crucifixionis Christi. Desiderauit videre diem ipsius & vidit illum præfiguratum & adumbratum, in die quo filium suum Isaac obtulit in
Gene. 22. holocaustum. Didicit enim quòd sicut ipse non pepercit filio suo dilecto propter deum, ita neque deus parciturus esset filio suo dilecto propter hominem. Et quemadmodum ille portauit ligna holocausti sui, ita & ipse portaturus esset lignum mortis suæ. Verũtamen sicut illo non passo suppositus est aries: ita & hoc manente impassibili, humanitas eius occisa est. Quòd si diem eius videre desiderauit, vtique hoc erat tanquam maioris.

Et dixerunt Iudæi ad eum, Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham uidisti? Putabant enim eũ ferme esse quin-
F quagenarium, propter multam eius peritiam & experientiam. Quædam autem exemplaria habent, Quadraginta, quod videtur esse verius.

Dixit eis Iesus, Amen amen dico uobis, priusquã Abraham fieret, ego sum. Tanquam deus. Et non dixit, Ego eram: sed, Ego sum, qui semper sum. Fieri siquidem rei creatæ est: Sũ vero, increatæ & creatæ.

Tulerunt ergo lapides ut iacerent in eum. Veloces ad cædẽ. Exasperati sunt enim putantes iniuria affectum esse Abraham: simul etiam vbi cognouissent, quòd dei æternitatem sibi vendicaret.

Iesus autem occultatus est. Per diuinitatis potentiam inuisibilis eis effectus.

Et exiuit de templo. Vt illorum sedaret furorem. A

Per transiens per medium illorum. Quum illi eum videre nõ possent. Et quare non dissoluit illorum virtutem, & manifestè recessit? Quia nec sic crediturí erant. Etenim tempore *Infrà. 18.* passionis supinos illos deiecit, eorumque aspectus obscurauit, & non crediderunt: nam anima reproba nihil est peius: licet enim signa videat ac prodigia, suam tamen semper retinet impudentiam.

Et ità præteribat. Ambulabat ita non apparens illis.

CAPVT DECIMVM DE CAECO A NATIVITATE.

B

ET *præteriens uidit hominem cæcum à natiuitate.* Cap. 9. Confirmando quod dixerat, fidemque faciens quòd deus esset, statim venit ad miraculũm maximum, & vsque ad id temporis nunquam factum. Siquidem & alij cæci visum receperunt, verùm qui à natiuita- *Infrà eod.* te cæcus fuisset, nullus vsque ad id tempus. Ideo etiam qui visum recepit, dicebat, A seculo non est auditum, quòd aperuerit quispiam oculos cæci nati.

Et interrogauerunt eum discipuli eius dicentes, Rabbi quis peccauit, hic an parentes eius ut cæcus nasceretur. Interrogant, nõ quòd hoc aut illud omnino suspicarentur quemadmodum insipientes Iudæi: nam hunc peccasse antequam natus esset, C impossibile erat: porro pro parentibus puniri iniustum: sed *Matth. 9.* finis sermonis talis est. Paralyticus quidem propter peccata *Supra. 5.* sua ægrotabat, sicut ibi didicimus: de hoc autem quid dicis? quis peccauit, hic an parentes eius? nos enim neque hoc, neque illud dicere possumus, omnino conturbati, consilioque destituti.

Respondit Iesus, Neque hic peccauit, neque parentes eius. Non omnino à peccatis hos dicit esse immunes, sed quãtum ad id vt cæcus fieret, & illos & hunc sine peccato esse asserit. Hinc itaque discimus quòd pro parentibus qui pecca- Nota. uerunt non puniuntur filij. Quanquam enim in libro Exodi de deo scriptum est, Reddens peccata patrũ in filios, in ter- *Exod. 4.*

D tiam & quartam generationem: hoc tamen propter solos illos dictum est, qui ab Israelitis progeniti, essent idolis immolaturi. Nam quia imitati fuerunt impietatem parentum suorum, qui in Aegypto idololatræ fuerant, meritò supplicium illorum reddidit eis: siquidem quorum æqualia fuere delicta, horum æqualia quoque sunt supplicia. Postmodum verò legem statuens, ait per Mosen, Non morientur filij pro patribus, neque patres pro filiis. Et rursus per Iezeciel dicit, Quæ vobis est parabola hæc in terra Israel vt dicatis, Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt? Viuo ego dicit dominus, si erit deinceps parabola hæc, sed eorum qui comederint vuam acerbam dentes obstupescent.

Deut. 24. Iezec. 18.

E *Sed ut manifestentur opera dei in ipso.* Opera dei vocat formationem oculorum cæci de puluere. Quia enim in confesso erat, opus fuisse dei, formationem corporis Adã de puluere: hic etiam oculos cæci, pulcherrimam corporis partem format de puluere: vt hinc indubiè deus appareat, vtpote æque potẽs vt deus: nam qui pulcherrimam partem ita formauit, posset & totum formasse. Aut opera dei dicit occultam diuinitatis suæ potentiam, quæ tunc magis apparuit, Quid ergo? nisi hic damno affectus fuisset, non poterant aliter manifestari dei opera. Poterant quidem, sed neque hic damno affectus est, imo potius beneficium accepit: per cæcitatem oculorum corporis, apertos habens animæ oculos. Nam quæ illorum est vtilitas, si hi clausi sint? Licitum itaque fuit creatori cæcum hunc creare, non puniendo sed dispensatorio modo, vt opera dei manifestarentur, & hic ex eo apertos haberet animæ oculos. Quidam verò dictionem vt, non causalem esse dicunt, sed eius quod futurum erat significatiuam, puta quòd opera dei manifestanda erant in ipso. Et simile esse aiunt quod dicitur, In iudiciũ ego in mundum veni, vt qui non vident videant, & qui vident cęci fiãt: aiunt enim significare, quòd qui non vident videbunt, & qui vident excæcabuntur: siquidem non propterea venit, vt qui vident cæci fiant. Præterea & Paulus dicit, Lex subintroiuit, vt abũdaret delictum: neque enim propter hoc subintroiuit, sed ait quod subsequutum est, vt abundaret delictum, & multa huiusmodi. Siquidem & hoc scripturæ

Nota.

F

Infrà eod.

Roma. 5.

idioma est, loquendique proprietas. A

Me oportet operari opera eius qui misit me. Me oportet operari opera quæ me patris esse filium ostendant, & æqualem deo: me oportet manifestare meipsum, & hominum sim amator, vt homines per huiusmodi opera ad fidem quæ in me est attracti, non pereant: quandoquidem enim carnem assumpsi, impossibile est eos aliter saluos fieri, nisi per fidem qua in me credant.

Donec dies est. Donec præsens durat seculum, donec vita hæc consistit, donec hominibus operari conceditur.

Venit nox quando nemo potest operari. Venit futurum retributionis seculum. Quòd autem operationem dicat hic, qua in ipsum crederetur, ex eo manifestum est quòd superius dixerit, Hoc est opus dei, vt credatis in eum quem ille misit. Christus nanque præsens seculum vocauit diem, eo quòd operationi aptum est: futurum verò, noctem, quia in eo non fient opera. Paulus autem ediuerso, Noctem dixit præsens seculum propter errorem & ignorantiam ac tenebras perturbationum animi: diem verò, futurum, eo quòd nihil horum habebit. Ait enim, Nox præcessit, dies autem appropinquauit.

B

Supra. 6.

Rom. 13.

Quandiu fuero in mundo, lux sum mundi. Et eos qui obtenebrati sunt oportet illuminari per fidem, priusquam à mũdo transeam. Decimoquinto autem capite latius de hoc loquitur. Quid ergo, quum in cælo est, non est lux mundi? Est vtique, sed nunc de conuersatione sua in terra dicit, simul & ad fidem adhortans, & propinquam esse mortem suam significans.

Infra. 12.

C

His dictis expuit in terram, & fecit lutum ex sputo, illeuitque lutum super oculos cæci. Quare solum puluerem sumptum non illeuit? Quia solus puluis sine aliquo humore non linitur. Et quam ob causam sputo & non aqua lutũ fecit? vt sputo adscriberetur miraculum.

Et ait illi, Vade, laua in piscina Silohe. Lauari iubet, ostendens & nulla sit puluueris necessitas: sed eo vsus est solum, vt ostẽdat se esse, qui ab initio corpus Adam de puluere formauit. Mittit autem eum ad piscinam Silohe, quæ longè distabat, vt appareret fides ac prompta cæci obedientia: neq; enim vlla erat apparentia, & piscina illum esset curatura.

Quòd si quis interpretetur, sonat Missus.† Quod vocabulum Silohe videlicet, quod est Hebraicũ, interpretatione sonat Missus: ideo, vt opinor, ꝙ tunc cæcus illò fuerit missus: prę-signabat nanq; piscinæ appellatio id quod futurum erat.

† שלח Salach Hebræis significat Misit. Inde שילוח Siloach, id est, Missus.

Abiit ergo & lauit, ac uenit uidens. Abiit nihil hæsitans, sed cõfestim obediẽs. Atqui verisimiliter dicere poterat. Quid hoc sibi vult? nõ potuit me curare? num fortassis illudit me, frustráque mittit? nam frequenter ibi lotus, nihil accepi vtilitatis. Item & aliter. Si futurum est vt lutum me sanet, quid opus est vt in dicta piscina lauer? si verò illa me curatura est, quæ fuit luti necessitas? Sed nihil huiusmodi aut dixit, aut cogitauit: sed simpliciter credens ꝙ ea quæ ad salutem suam conuenirent, & fecisset & iussisset, obediuit & abiit, & per talem fidem non est sua spe frustratus.

Vicini itaq; & qui uiderant eum prius quòd cæcus esset, dicebant, Num hic est qui sedebat & mendicabat? Alij dicebant, Hic est. Alij verò, Similis ei est. Ille dicebat. Ego sum. Dicebant ergo ei, Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respondit ille, & ait, Homo qui appellatur Iesus, lutum fecit, ac inunxit oculos meos, dixitq; mihi, Vade ad piscinam Siloe & laua: quumq; abissem & lauissem, uisum recepi. Quid ais? Homo talia facere potest? nondum enim cognoscebat eum etiam esse deum, Non dixit autem, Expuit in terram: nam tunc non viderat, sed, Lutum fecit, & inunxit oculos meos: hoc nanq; senserat, ac sensu tactus cognouerat. Sed vnde didicit ꝙ Iesus diceretur? Interrogauit proculdubio eos qui tunc præsentes erant. Verisimile enim est ꝙ etiam prius de miraculis illius audierit, ideo etiam incunctanter illi paruit, vt dictum est.

Dixerunt ergo ei, Vbi est ille? Nam requirebant illum qui insaniam ipsorum aufugerat: & quasi solum id audissent, inuestigant eum.

Ait, Nescio. Nam quum inunxisset, & ad piscinam abire iussisset, cõtinuò discesserat, fugiẽs plausum de miraculo.

Adducunt ad Pharisæos eum qui quõdam fuerat cæcus. Erat autem sabbathum quando lutum fecerat Iesus, & aperuerat illius oculos. Quum illum non inuenirent, hunc adducunt, vt demonstrent ꝙ sabbathum soluerit.

Rursum itaque interrogauerunt eum & pharisæi, quomodo uisum recepisset. Ipse verò ait illis: Lutum imposuit mihi super oculos & laui & uideo. Non interrogauerunt, Quomodo visum recepisti, sed quomodo aperuit oculos tuos† ? dantes occasionem calumniandi eum de opere prohibito, scilicet in sabbatho: ipse verò quasi ad eos loquens qui iam audiuerant, sermonem abbreuiat.

† Videtur indubiè autor noster hoc loco legisse quod postea habetur, πῶς ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς, Vnde ibi etiã dicit illos ad primum quæsitum reuerti. Pari modo & Chrysostomus & Theophilactus legisse uidentur. Aut hoc intellige de his qui antea interrogauerunt eum, Quomodo aperti sunt tibi oculi?

Dicebant ergo ex pharisæis quidam, Hic homo non est à deo, quia sabbathum non obseruat. Non est à deo, missus videlicet, vel non est ex deo.

Alij dicebant, Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? & dissensio erat inter eos. Nam qui ex deo non est, ex diabolo est, & omnino peccator est. Dissensio itaq; & tũc, & prius facta est: siquidem, Non veni, inquit, vt mittã pacem in terram, sed gladium. Sed non perseuerauit, rursum enim vniti sunt instantibus pharisæis. Matth. 10

Aiunt cæco iterũ, Tu quid dicis de eo, quia aperuit oculos tuos? Hoc aiunt non illi qui dixerant, Non est à deo, sed qui ab his diuisi erant: ne enim illi patrocinari viderẽtur, eum qui virtutis eius experimentum sumpserat, constituunt ambiguitatis iudicem.

At ille dixit: Propheta est. Prophetas vocabant diuinos viros. Apertè ergo dicit, ꝙ à deo esset, nec iram timuit dicentiũ, ꝙ nõ esset à deo. Firmus enim erat, & veritatis amator, ac æquus homo.

Non crediderunt ergo Iudæi de ipso quòd cæcus fuisset, ac uisum recepisset. Qui dixerant, Non est à deo. Sed ô insensati, si non ita est quòd cum cæcus esset visum recepit, quo modo Christum calumniamini, quòd illum sabbatho sanauerit.

Donec uocauerunt parentes eius qui uisum receperat, & interrogauerunt eos dicentes, Hic est filius uester, de quo uos dicitis ꝙ cæcus natus est? Vide malitiam, rigidè interrogant putãtes illos exterrere: vt dum hi negassent, tenebris offunderetur

D miraculum: & aiunt: De quo vos dicitis ꝙ cæcus natus est? mentientes videlicet & dolosè simulantes, vt ipsi Iesu gloriam quæratis.

Quomodo ergo nunc videt? Si cæcus natus est.

Responderunt autem illis parentes eius, & dixerunt, Scimus quòd hic est filius noster, & quòd cæcus natus est: quomodo autẽ nunc videat, nescimus: aut quis eius aperuerit oculos, nos nescimus. Quum de tribus interrogati fuissent: vtrum hic esset filius eorum, vtrum cæcus natus esset, & quomodo nũc videret, de duobus confitentur: quomodo autem nunc videat, ignorare se dicunt, timentes Iudæos, sicut in progressu manifestabitur.

Ipse ætatem habet, ipsum interrogate: ipse de seipso loquetur.

E Sese extra periculum constituentes, ad eum qui curatus erat interrogationem remittũt, vt qui in eiusmodi quæstione, fide dignior eis esset.

Hæc dixerunt parentes eius, quia timebant Iudæos: iam enim cõspirauerant Iudæi, ut si quis confiteretur eum esse Christum, extra synagogam eiiceretur. Conspirauerant, pactum fecerant.

Propter hoc parentes eius dixerunt, Aetatem habet, ipsum interrogate. Rursus idem dicit, perstringens illos tanquam timidos, & qui ignorare se simulauerant, ne extra synagogam siue congregationẽ eiicerentur: filio autem totius certaminis onus imposuerant.

Vocauerunt itaque rursum hominem qui cæcus fuerat, & dixerunt ei, Da gloriam deo. Glorifica deum, vtpote ab eo sanaF tus, & non à Iesu.

Nos scimus ꝙ hic homo peccator est. Absente illo hoc dicitis sceleste: Nam quum ille præsens esset, & vos paulò ante interrogaret, Quis ex vobis arguit me de peccato, ne mu*Suprd. 8.* tire quidem potuistis, ora à veritate obturata habentes.

Respondit ergo ille & ait, An peccator sit nescio, unum scio, ꝙ cùm cæcus fuerim, modò video. Non dixit dubitando, An peccator sit nescio, sed nugas huiusmodi more dubitãtis repellens. Nam in progressu manifestius hoc ostẽdit dicens, Scimus ꝙ peccatores deus non audiat.

Dixerunt autem ei iterũ, Quid fecit tibi? quomodo aperuit oculos tuos? Quum ab omni parte repulsi essent, nec quicquam eorũ quæ voluerant effecissent: rursum ad primum quæsitũ

reuertuntur: ideo etiam his qui curatus fuerat arguens il- A
los, non iam timidè, sed liberius loquendo respondet.

Respõdit illis, Dixi vobis iam, nec audistis. Nec credidistis.

Quid rursum vultis audire? Quam ob causam rursus audire quæritis.

Num & vos vultis discipuli eius fieri? Dicens, Num & vos, ostendit quòd ipse paulò ante factus esset, & confidenter id fatebatur, non metuens illorum insaniam: adeo fortis est veritas, vt eos libertate repleat, qui ipsam elegerint: mendacium verò adeo imbecille, vt eos quoque qui fortes sunt, reddat timidos.

Conuitiati sunt ei, ac dixerunt, Tu es discipulus illius: nos verò Mosis sumus discipuli. Neque Mosis: nam si Mosis essetis, B
vtique & Christi essetis. Si crederetis, inquit, Mosi, crede- *Suprd. 5.*
retis vtique mihi.

Nos scimus ꝙ Mosi loquutus est deus: hunc autem nescimus unde sit. Vnde missus sit. Atqui variis in locis docuit vos, qui sint ferentes de se testimonium: puta Ioannes, opera quę facit, & pater qui & deus. At certè de Mose auditis, nõ autem videtis: huius verò opera non auditis solum, verumetiam videtis, & nostis ꝙ oculi sint auribus fidediores.

Respondit homo, & dit illis, In hoc sanè mirabile quiddam est, ꝙ uos nesciatis unde sit, & tamẽ meos aperuit oculos. Quod quum vobis ignotus sit & inglorius, meos aperuit oculos, taléque edidit miraculum. Nam si de insignibus esset & glorioſis, nequaquam tantum esset miraculum. Itaque magnus quispiam est, quanquam vos nesciatis vnde sit. C

Scimus ꝙ peccatores deus nõ audiat, sed si quis dei cultor fuerit, & uolũtatem eius fecerit, hunc audit. Vide contexturã & quomodo mirabiliter argumentetur, ac sermonem augeat. Verè enim non exterioribus tãtum oculis illuminatus est, sed & interioribus. Nam quia in præcedẽtibus dixerant, Nos scimus ꝙ hic homo peccator est: tunc quidem more dubitantis sermonem repulit, nunc verò tanquam libertate plenus, ostendit hunc nõ esse peccatorem, sed potius dei cultorem, ac dei voluntatem adimplentem. Siquidem adhuc eum hominem esse suspicabatur vt diximus. Peccatores autem deus non audit, in huiusmodi videlicet miraculis.

A seculo non est auditum, quòd aperuerit quispiam oculos cæci

D *nati. Nisi esset hic à deo, non potuisset facere quicquam.* Quicquam simile. Cæci nanque oculos alij etiam aperuerant, cęci verò à natiuitate, nullus. Magnitudo itaque miraculi diuinum quempiam esse eius effectorem ostendit. Nam qui magnus aliquod edit miraculum, quàm sint vniuersa humana miracula, vtique maior est cunctis hominibus.

Responderunt ac dixerunt illi, In peccatis omnino natus es, & tu doces nos? Non tulerunt manifestam redargutionem, ac præclaram victoriam: conuersa autem malitia in suum ipsorum caput, indignati sunt illi dicentes: Peccator omnino natus es, siue ab initio, à prima statim ætate. Insipienter nanq; opinabantur, propter peccata aliqua esse natum cæcum, vt ostenderetur eum esse peccatorem. Atqui etiam si peccator
E erat, sermones eius probare oportuit, si veri essent: quid enim absurdi dixerat.

Et eiecerunt eum foras. Ab ecclesia & concione repulerunt præconem veritatis, tanquam Christi discipulum. Quum enim miraculum calumniari non potuissent, imò potius eiuerso celebre illud vehemẽti ac curiosa inuestigatione reddidissent, suum effundunt furorem aduersus eum qui curatus fuerat.

Audiuit Iesus quòd eiecissent eum foras, quumq; inuenisset eum, ait illi, Tu credis in filium dei? Venit vt maius conferret beneficium illi qui propter se fuerat eiectus, quodque bonorum caput est tribuit, sese illi prębens cognoscendum, ac verum efficiens discipulum. Quod autem ait, Tu, propter il-
F los dixit qui non credebant.

Respondit ille & dixit, Et quis est domine ut credam in eum? Spe bona ad sermonem erectus est, tanquam paratus ad credendum: & discere quærit quisnam sit: neque enim sciebat quis esset.

Dixit autem illi Iesus, Et vidisti eum, & qui loquitur tecum ipse est. Vidisti eum non prius, sed nunc. Non dixit, Ego sum qui aperui oculos tuos. Vult enim simplicitatem ac præparationem fidei illius ostẽdere, ad eorum qui præsentes erãt vtilitatem: ac confusionem eorum, qui cùm multa edocti essent, multáq; signa conspexissent, non tamen adhuc credebant. Nam hoc solo audito, Et qui loquitur tecum ipse est, statim credidit: sermo nanque animam illius repente tetigit:

git: quumque bonam illam inuenisset, ad cogniti onem ac A
fidem eam illuminauit. Vide enim.

At ille ait, Credo domine, & adorauit eum. Adorauit confirmans se credere.

Et dixit Iesus, In iudicium ego in mundũ hunc veni, ut qui non uident uideant, & qui uident cæci fiant. Atqui superius dixit, Non misit deus filium suum in mundum vt iudicet mundũ: *Suprà. 3*
Sed iudicium vocat hic condemnationem. Ad condemnationem, inquit, quorundam ego incarnatus sum: nam interpretans sermonem addit, Vt qui non vident, hoc est iudicãtur cæci mente propter scripturarum ignorantiã, hi videãt lumen veritatis, apertis animæ eorum oculis, ab ea quæ in B
me est fide. Qui autẽ perspicaces videntur propter scripturarum notitiam, hi potius non videant, clausis eorum interioribus oculis ab infidelitate. Dictionem verò Vt, neq; hic oportet intelligere causaliter: nõ enim propter hoc venit, vt qui vident cæci fiant, quemadmodũ etiam de Vt, in præcedentib⁹ significauimus, sed ꝙ futuri sit significatiua: futurũ inquit est, vt qui non vident videant, & qui vident cęci fiãt. Aut, In iudicium ego in mundum veni, hoc est ad discernẽdum, ad separationem horũ ab illis, vt appareat: in his quidem prospectus liberę voluntatis, quę à bonitate procedit: in aliis verò mentis excęcatio, quæ à malitia egreditur.

Et audierunt hæc quidam ex pharisæis qui erant cum eo. Qui quondam fuerãt cum eo, postmodum autem separati erant. C
Nam quidam pharisęi sequebantur, vt viderent & audirent quid faceret ac loqueretur.

Et dixerunt ei, Num & nos cæci sumus? Nam sicut alibi dicebant, Nemini seruiuimus vnquam: &, E stupro nati nõ sumus: ita & nunc ad sensibilia tantum inhiabant, & de corporali solum cæcitate illos pudebat: ideo de hac interrogant, *Suprà. 8.*
cognoscentes quòd propter eos dictus esset sermo.

Ait illis Iesus, Si cæci essetis, nequaquam peccatum haberetis. De infidelitate videlicet: nam respondere posſetis, Non vidimus signa.

Nunc verò dicitis, Videmus. Vos hoc dicitis: ego autem non: si enim videretis, credere tis sanè miraculis quæ ego coram vobis operor. Sed quantũ ad apparentiã, videtis: quantum verò ad veritatem, non videtis, mente excecati. Iuxta

D similitudinem namque mens videt, & mens audit, cæterã autem omnia cæca sunt & surda.

Peccatum ergo uestrum manet. Manet absq; venia: quia dicẽtes vos videre nec vidẽtes, voluntariè excęcamini ab inuidia & malitia. Ostẽdit ergo, q̃ corporalis visus de quo gloriãtur hos cõdemnat. Simul quoq; eũ qui antea cæcus fuerat hinc consolatur, ac firmiorem in fide reddit. Ne autẽ dicant, Non idcirco tibi non credimus, q̃ non videamus, sed quia tu populum seducis: ostendit per parabolam quòd non seductor sit, sed pastor. Et primùm quidem signa ponit seductoris ac corruptoris: Deinde consequẽter pastoris & salutoris, vt ex his cognoscatur, vtrum seductor sit an pastor.

Cap.10. *Amen amen dico uobis, qui non intrat per ostium in caulas ouiũ*
E *sed ascendit aliunde, ille fur est & latro.* Anagogicè hic per ostium intelligimus leges siue scripturas, eo quòd ad dei cognitionem inducãt, & transitum omnem qui aduersus diuinum cultum est, hęreticis ac Gentibus excludant, populumque
Nota. à dæmonum insidiis custodiant. Caulas vero curam ac prouidentiam ouium. Oues autem Israelitas, populum dei.
Psal.94 Nos autẽ, inquit, populus eius & oues pascuæ eius. Qui ergo non per scripturas ad curam populi dei ingreditur, vtpote non vtens eis, nec iuxta illas gubernãs, sed ascẽdens aliũde, quasi ostiũ trãsiliens, aut per alium irrumpens introitũ, ille non pastor sed fur est & latro. fur quidẽ tanquã volens
F ea ad se deriuare quæ nõ conueniũt: latro autẽ tãquam deuastans. Huiusmodi fuerunt ante eũ Iudas & Theudas: post
Iosephus lib.ant.18 eũ verò pseudochristi & Antichristus, & si qui sunt alij seductores. Attingit quoque scribas ac pharisæos qui docebãt
cap.1.&2 & lib.20. doctrinas præcepta hominũ, legem autẽ transgrediebãtur.
cap.4. Vidisti quomodo furem, latronẽ ac seductorem descripserit? considera etiam pastoris insignia, quibus dinosci possit.
Matth.15 *Qui autem intrat per ostium, pastor est ouiũ.* Qualis ipse erat vtpote scripturis vtẽs, & secũdum eas gubernãs: quãquã enim etiã in sabbatho operaretur, ea tamẽ diuina erant opera, quũ lex prohiberet humana siue tẽporalia ac secularia. *Huic ostiarius aperit.* Ostiarius iuxta anagogẽ Moses erat, vt cui concreditæ sunt diuinæ leges. Tali ergo Moses aperit, & ad ouium curam admittit, vtpote cognoscẽs eum. Scripsit enim vt eum audirent.

Et oues uocem eius audiunt. Obediũt, parent, ac sequuntur: A
agnoscunt enim illã. Oues autẽ dixit, eos videlicet qui verè oues sunt, digni vt pascãtur. Nam sicut qui per ostiũ intrat, hic pastor est: ita & q̃ vocẽ eius audiũt, vt dictũ est, hi oues sunt: qui verò nõ ita se habẽt, ab ouium ordine auulsi sunt.

Et proprias oues uocat nominatim. Etiã hoc pastoris signũ est, Cuiusque ouis diligentem ostẽdere curam: neque enim illas vocat nominatim, qui singulas diligenter non agnoscit, ob summam de vnaquaque curam.

Et educit eas. Ad pascua: pascua autẽ rationaliũ ouium, doctrina est diuinorum sermonũ, quæ animã nutrit ac pascit.

Et quum proprias oues emiserit, ante eas uadit Rectò eas tra-
mite deducens, & pro eis pugnans. Atqui pastores contra- B
rio modo faciunt, sequentes oues quarum habent curã. Verum pascendi ars huius pastoris maximè admirãda est: nam & oues sunt rationales. Siquidem etiam quando discipulos emittebat, dicebat: Ecce ego mitto vos tanquã oues in medio luporum: pastores verò extra lupos mittunt oues. Vadit Matt. 10.
autem ante eas, & tanquam is qui primus conuersationis viã calcauit, & sicut qui ea fecit quæ docet.

Et oues eum sequuntur. Per vestigia eũ sequuntur, eadem incedentes via, ipsiusque legibus parentes.

Quia nouerunt uocem eius. Quæ est ex scripturis quibus assuetæ sunt, ex cognitis vocibus. C

Alienum autẽ non sequentur, sed fugient ab eo, quia nõ nouerunt uocem alienorũ. Alieni sunt qui nõ intrant per ostium, Non nouerunt autẽ vocem illorum oues, vt quæ non sit à scripturis quibus assuetę sunt, vt dictum est, sed à ventre ipsorum.

Hoc prouerbium dixit illis Iesus. Hanc parabolam.

Illi uerò non cognouerunt quæ essent ea quæ loquebatur ipsis. Obscurè enim loquebatur, attentiores eos reddens. Deinde alio modo seipsum & ianuam vocat & pastorem.

Dixit ergo eis iterũ Iesus: Amen amen dico uobis, ego sum ostiũ ouium. Per quod ingrediuntur oues ad supernam mansionem. Neque enim quisquã aliter ingreditur nisi per ipsum, & per fidem quæ in ipsum est, ac per eius doctrinam.

Omnes quotquot uenerũt fures sunt & latrones. Quotquot à seipsis venerũt, quotquot venerunt non per prędictũ ostiũ, vt Iudas & Theudas, & si quis alius huiusmodi: prophetæ

Dnamque non à seipsis venerunt, sed à deo missi sunt: nec aliunde, sed per ostium intrauerunt. Scire enim oportet, q̃ frequenter scriptura vniuersalem repræsentans formã, particularem insinuat intelligentiam. Nam quod nũc dicit Omnes, non simpliciter significat omnes qui ipsum præcesserunt. Simile etiã est quod ait Dauid, Omnes declinauerũt, simul inutiles facti sunt: tales siquidem non erant qui etiam tunc deum colebant. Et illud Solomonis, Omnia sunt vanitas: neque enim talis est virtus. Est autem vbi Omnis, idem significat quod nullus, vt in dicto illo Saluatoris, Et nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro. i. nulla caro. In illo quoque Dauidico versu, Et non dominetur mihi omnis iniustitia, hoc est nulla. Multa quoque sunt similia.

Psal.13.
Eccles.1.
Matt.24
Psal.118.

E *Sed non audierunt eos oues.* Qui verè erant oues. Et hinc manifestum est, quòd non comprehenderat etiam prophetas: nam hos audierunt.

Ego sum ostium Verbi repetitione sermonem confirmat.

Per me si quis introierit, saluabitur. Per mea præcepta si quis ambulauerit, saluabitur ascendens in supernam mansionem

Et ingredietur, & egredietur. Ad omnem mundi locum: quod de Apostolis factum est.

Et pascua inueniet. Non spiritualia solum, sed & temporalia: nam omnia quæ sunt credentium, eis data sunt.

Fur non uenit nisi ut furetur, & mactet, ac perdat. Non venit propter salutem ouium, sed tãtum ad furandum, mactandũ,

F ac perdendum. Nam & ij qui furto ablati sunt à Theuda & Iuda, iugulati sunt & continuò perierunt.

Ego ueni ut uitam habeant, & abundantius habeãt. Vitã: hic quidẽ, eam quæ secundũ deũ est, qua abundantior est regnũ cœlorum: ibi verò beatã, quibus abũdantiora sunt quæ oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt: aut etiam perfecta sanctæ trinitatis cognitio.

Ego sum pastor bonus. Verus. Superius namque Ostiũ appellauit seipsum propter causam ibi dictam: hic autem Pastorem, tanquam ea quæ pastoris sunt præstantem, quæ pr̃ termittentes pastores Iudæorum reprehenduntur per prophetam Iezechiel: de quibus paulò post dicemus: Præterea etiam tanquam sermonibus arctis pascendi, ad supernam cõgregans mansionem. In aliis quoq; locis Ouis vocatur, &

Iezc.34.

Agnus, ac Victima & Pontifex, aliisque mille nominibus, iuxta varios dispensandi modos. A

Pastor bonus animam suam ponit pro ouibus. Rursum ea ponit quæ tum pastorem tum mercenarium designent.

Mercenarius autem & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, uidet lupum uenientem, & relinquit oues ac fugit, & lupus rapit ac dispergit ipsas oues. Interpretatur quis dicatur Mercenarius, is videlicet cuius non sunt oues propriæ. Lupus verò anagogicè is est qui perdit, & de malo gloriatur, ac diabolus, qui etiam Leo dicitur, Draco, Serpens, Scorpius, Aspis ac Basiliscus, multisque aliis nominibus, iuxta illius varias malitiæ versutias.

Mercenarius verò fugit, quia mercenarius est, & oues non sunt illi curæ. Nam vbique propriam quærit salutem, aliorũ negligens: qui autem verè pastor est contrarium facit, propriã B negligens, ouium quærit salutem. Duos itaque posuit corruptores seu vastatores: eũ videlicet qui venit vt furetur & mactet, ac perdat: alterum verò qui videt lupum venientem & deserit oues ac fugit. Per primum quidem Theudam ac Iudam insinuãs: per secundum autẽ Iudæorum magistros, eorum curam non habentes qui sibi concrediti erant, imo gregem potius prodentes. Quod etiam illis exprobratur, vt dictum est, per prophetam Iezeciel dicentem, O pastores Israel, num pastores seipsos pascunt? nonne oues ipsas pascunt pastores? Deinde opera quoque pastoris recensẽt quæ prætermittebant: quia neque errantem ouem reducebãt, neque perditam requirebant, neque contritam alligabant, neque C debilem curabant: quia seipsos, non oues pascebant. De vtrisque ergo que dixit, seipsum in exemplum constituit. De primis quidem in eo quòd se ait venisse vt vitam habeãt, & abundantius habeant: de secundis verò in eo quòd animam suam ponat pro ouibus. Siquidem ex hoc quòd animã suam ponat pro ouibus, confirmat etiam quòd venerit vt vitã habeant, & abundantius habeant. Dicit enim & Paulus, Si quũ inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortem filij eius, multò magis reconciliati salui erimus. Et rursum, Qui proprio filio nõ pepercit, sed pro nobis tradidit illum, quomodo non cum illo omnia nobis donabit?

Roma.5. Rom.8.

Ego sum pastor bonus. Et quomodo non dixerunt illi q̃ &

D prius, Tu de teipso testimoniũ perhibes? Quia tũc respõsionem acceperant, quæ ipsorum ora etiã deinceps obturaret.

Et cognosco meas. Per præscientiam tanquam deus. Ait enim Moses, Nouit dominus qui sint eius. Et Paulus, Non repulit dominus populum suum quem præsciuit. 2.Timo.2. Roma.11.

Et cognoscor à meis. Per verã cognitionẽ tãq; ab intelligẽtib°. Nã eũ cognouerũt à testimonio Ioãnis, ab operib° ipsius & à testimonio patris, de quib° septimo capite prędictũ est. Ostendens autem cognitionem suam ab illorum cognitione lógè differentẽ, suam æquauit cognitioni patris dicẽs. Sup.5.

Sicut cognoscit me pater, & ego cognosco patrem. Cognitionem dicit eam quæ secundum naturam est, de qua etiam vigesimo iuxta Matthæum capite dixit, Nemo cognoscit filiũ Matth.11. E nisi pater, neque patrem quisquam cognoscit nisi filius.

Et animam meam pono pro ouibus. Animam meam pono, relinquo, morior pro ouibus, vtpote pro meis: seductor verò nequaquam mori eligit pro his qui à se seducuntur.

Et alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili. Ouili Mosaicæ legis: dicit autem de Gentibus.

Illas quoque oportet me adducere. Congregare sub meam pascendi doctrinam.

Et uocem meam audient. Obedient, parebunt.

Et fiet unus grex. Ex Iudæis & Gentibus congregatus.

Vnus pastor. Horum & illorum, Christus.

Propterea diligit me pater quia pono animã meam. Quia mo F rior pro ouibus meis, quæ etiam ipsius sunt: quia hominum amator sum, sicut & ipse. Dispensatorius itaque sermo est, qui nihilominus amborum demonstrat æqualitatẽ. Quid ergo, prius nõ diligebatur? vtique omnino, quia filius & dilectus faciẽsque patris voluntatẽ. Nam de eo dixit pater, Hic est filius meus dilectus in quo mihi cõplacitum est; sed hoc tanquã notũ prætermisit: nam variis in locis de hoc docuit: tum alibi, tũ etiam vbi dixit, Pater diligit filiũ. Nunc verò de ea dilectionis causa loquitur, q̃ pro hominib° moriatur. Matth.3. Sup.5.

Vt iterum sumam eam. In hoc quoque loco Vt, nõ est causalis, sed declarativa eius quod omnino futurum est. Neque enim propter hoc ponit vt iterũ sumat illam, sed ponit quidem pro mundo, sumit autem vt se deum manifestet.

Nemo tollit eam à me. Inuito, hoc est, nemo me mor-

tì tradit nolentem. A

Sed ego pono illã à meipso. Vltroneus tanquã hominũ amator. Sermoni autẽ immoratur, significans mortẽ suam quæ per crucem futura est, & resurrectionem ex mortuis.

Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo rursus sumendi eam. Potestatem habeo tanquam deus omnipotens, omnemque habens virtutem. Vanè igitur ac frustrà laborant insidiatores, me nolente: quanquam postmodum dementes exprobrando dicebant, Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Marci 27.

Hoc præceptum accepi à patre meo. Vt ponam animam pro ouibus, vt moriar pro mũdo. Nam propterea illum occiderunt, quod homines docebat, & illos è tenebris educebat ad lucẽ, à peccato ad virtutẽ, à morte ad vitã. Quũ ergo superius dixisset, Propterea diligit me pater, quia pono animam B meam: voluntatem quam ad mortem habebat significauit: hic verò dicens: Hoc præceptum accepi à patre meo: ostẽdit patris condemnationem, vt ipse moreretur. Si autem præce Sup.eodẽ. pto opus fuit, quomodo dicebat, Ego pono illam à meipso? Et, potestatem habeo ponendi eam? & ante ista, Ego sum pastor bonus: nam talis præcepto nõ indiget. Nihil ergo aliud ostẽdit patris præceptum, quàm solam conformitatẽ ad patrem: huiusmodi siquidem dispensatoria sunt propter auditorum imbecillitatem, veluti frequenter diximus.

Dissensio igitur iterum facta est inter Iudæos propter hos sermones. Dicebant autem multi ex ipsis, Dæmonium habet & insanit, quid eum auditis? Dæmoniacum ac insanum eum dicebant, quasi maiora homine loquẽtem, quum hinc potius cognoscere oportuisset quòd deus esset. C

Alij uerò dicebant, Hæc uerba non sunt dæmoniaci. Nũ dæmonium potest cæcorum oculos aperire? Hæc arguebant non esse dæmoniaci, à supernaturali miraculorum operatione. Christus verò non coarguit eos qui sibi contumeliam inferebãt: nam superius abundè illis respondit, quando dixerunt, Nonne bene dicimus nos quòd Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Præterea contumeliosos huiusmodi sermones Suprà. 8. non ex directo in illum effundebant, sed inter se tali modo nugabantur. Tacens itaque docuit nos, ne ad iniurias conuertamur, quæ non directè in nos effunduntur: non solum

D enim motus non est ad huiusmodi sermones, sed neque malorum aduersus eos meminit, sicut ex sequentibus manifestum est. Alio item modo: Tacuit videns illos qui ab his diffidebant pro se respondentes: & quia hi ne sermone quidem erant digni, qui tanto viso miraculo ita calumniabantur.

Facta sunt autem Encænia Ierosolymis. Dedicatoria templi: siquidem quotannis soleniter diem illum colebant, quo iterum sub Zorobabel ędificatum, post reditum ex captiui-
5. Esdr. 7. tate perfectum est.

Et hyems erat. Non solum ob aeris intemperiem, sed etiã ob infidelitatem. Tempus autem innuit propter dedicationem primæ ædificationis templi: nam illa circiter autumnũ celebrabatur.

E *Et ambulabat Iesus in templo in porticu Solomonis.* Nam & ipse festo aderat.

Circundederunt ergo eum Iudæi. Sperantes ab eius sermonibus aliquam se accepturos comprehendendi occasionem, siquidem quum de operib⁹ nihil eũ possent arguere, à verbis prætextum aliquem inuenire cupiebant, neque enim ipsi à malitia cessabant, neque ipse à clementia quiescebat.

Et dixerunt ei. Fraudulenter & dolosè.

Quousque animam nostram suspendis? Suspensam ac dubiã tenes inter fidem & infidelitatem.

Si tu es Christus dic nobis liberè. Manifestè, verbis nõ ob-
Suprà. 9. tectis. Atqui planè sciebãt, quòd hoc dixisset: ideo etiã in superiorib⁹ decretũ fecerãt, vt si quis cõfiteretur eũ esse Chri
F stum, extra synagogã eiiceretur, sed nunc sinistra mente hoc interrogant, audire volẽtes, quomodo hoc diceret, vt disputatione ita procedente, magni quippiam rursum de seipso loqueretur, & occasionem, vt dictum est, illum cõprehendendi acciperent. Ipse verò huiusmodi cognita vafritie, neque nunc hos tentantes arguit: docens non ad omnia coarguendos esse tentatores: sed multa patiẽter esse ferenda. Neque dixit, Quomodo me tanquam fide dignum interrogatis, cuius testimonium repulistis dicẽtes, Tu de teipso testimoniũ perhibes, testimonium tuũ non est verum: quem legis transgressorem appellastis, deo contrarium ac seductorem: peccatorem, Samaritanum, dæmoniacum ac insanum, talibusque multis nominibus, quem lapidibus appetitis & persequi-

mini, ac occidere festinatis. Verùm nihil dixit huiusmodi, A
nec malorum meminit, docens iniuriarum obliuionem erga eos qui condemnare properarent, sed mansuetissimè ad interrogationem respondet. Tu verò mihi cõsidera peruersam ac contentiosam Iudæorum mentem. Siquidem quãdo concionatur ac sermonibus docet, dicũt, Quod signũ ostendis nobis? quando verò miraculum operatur, ac demonstrationes operibus exhibet, dicunt, Si tu es Christus, dic nobis liberè. Quum sermones docent, opera requirunt: operibus clamantibus, sermones petunt: ad contrarium semper malignè trãsmutati. Quia ergo demẽtiæ erat operibus eum prædicantibus, à sermonibus quærere testimoniũ, vide quo pacto respondeat, simul quidem manifestans quòd non discendi causa interrogarent, simul etiam significans opera sua am
plius ac vehementius clamare quàm verba. B

Respondit eis Iesus, Dixi uobis & non creditis. Dixi vobis de quo interrogatis, non verbis solum, verumetiam operibus: sed non creditis: vanè ergo & curiosè interrogatis.

Opera quæ ego facio nomine patris mei, hæc testimonium reddunt de me. Testificãtur q̃ ego sim. Rursus autẽ addit. Nomine patris mei: ne deo cõtrarius videatur. Nomẽ verò hoc in loco quidam dixerunt diuinitatem: quidam autem fortitudinem: alij verò potentiam. Nominatur enim & deus, & fortis & potens, aliisque modis similibus. Si quid autem patris est, idẽ est & filij. Quia ergo à solo verbo se credituros esse simulabãt, leniter ostendit quòd dolosè ageret, ac si diceret, Si operibus non creditis, quomodo verbis credetis. C

Quia non estis ex ouibus meis. Ego siquidem vniuersa quę Sup. 5.
boni pastoris sunt præstiti: vos autem à cognatione ouium mearum vosipsos separastis.

Sicut dixi uobis, oues meæ uocem meam audiunt, & ego agnosco eas & sequuntur me. De his superius dictum est.

Et ego uitam æternam do eis, nec peribunt in æternum. Et de hac vita frequenter dictum est, & data interpretatio.

Nec rapiet eas quisquam de manu mea. Quisquam ex his qui illis insidiantur. Manum verò dicit virtutem ac potestatem suam. Hoc autem dixit, quia statuerant Iudęi, vt si quis Suprà. 9.
confiteretur eum esse Christum, extra synagogam eiiceretur. confirmat enim quod frustra laborent.

D *Pater meus qui dedit mihi, maior omnibus est.* Maior omnibus insidiatoribus, vt dictũ est. Rursus ergo quod ait, Dedit mihi, dispensatorium est.

Et *nemo potest rapere de manu patris mei.* Ne autem tanquam impotens videatur auxilium à patre poscere, subintulit:

Ego & pater unum sumus. Vnum potentia, siue eiusdem potentiæ, quòd si vnum potentia, vnum sanè & diuinitate & essentia & natura. Dicens itaque, Ego & pater, dualitatem significauit personarum, diuersitatem hypostaseon: subdens autem Vnum sumus, diuinitatis vnitatem, idẽtitatem essentiæ, naturæ & potentiæ.

Sustulerunt igitur rursus lapides Iudæi, ut lapidarent eum.

E Quia natura filium dei se dicebat: nam hoc significat, Vnũ sumus. Vide ergo quomodo conuicti sint, quòd non dicendi causa interrogarẽt, sed occasionis alicuius arripiẽdæ, qua eum comprehenderent, vt diximus. Et quare dedit eis occasionem? Quia volebat eos à seipsis conuinci quòd tentarẽt, malumq; machinarentur. Præterea non oportuit omnia dispensatoriè loqui, sed etiam denudare in parte veritatem.

Respondit eis Iesus, Multa bona opera ostendi uobis ex patre meo. Quæ me patri æqualem ostendunt.

Propter quod eorum operum me lapidatis? Propter quod opus quod me non ostendat patri esse æqualem. Opera ergo me patri æqualem esse prædicant, & ego taceo.

Responderunt ei Iudæi dicentes, Ob bonum opus non lapida-

F *mus te, sed ob blasphemiam, & quia tu homo quum sis, facis teipsum deum.* Interim ergo bona esse eius opera fatebantur: quòd si bona sunt eius opera, hæc eadem testantur, quòd nõ blasphemet dicens sese deũ esse: sunt enim dei opera, & non puri hominis.

Respondit eis Iesus Nonne scriptum est in lege uestra, Ego dixi dij estis? Hoc in loco Legem appellat librum Psalmorũ:

Psal. 115. nam id in illo scriptũ est. Lex autem dicitur liber iste, quia ea quæ in eo habentur oracula sunt à deo afflata, & quia homines instruunt & corrigunt.

Si illos dixit deos, ad quos sermo dei fact⁹ est, & nõ potest solui scriptura: de eo quẽ pater sanctificauit & misit in mũdum, uos dicitis, Blasphemas, quia dixi, Filiꝰ dei sum? Solui, hoc est, excidere,

reiici. Sanctificauit autem, hoc est, separauit elegit. Quod A autem dicit idẽ est ac si diceret: Si deus illos dixit deos cùm homines essent, de me dicitis, Blasphemas, quia dixi, Filius dei sum? de me, inquam, quem pater separauit, elegit, ac misit in mundum. Humilius autem ista loquitur. Primùm nãq; deprimit, & concedere videtur sermonem, ac humiliora loquitur, quo furorem illorum consoletur ac mitiget: deinde subdit etiam sublimiora.

Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi: si autem facio, & si mihi non creditis, operibus credite. Ab operum æqualitate, æqualitatem ac identitatem cum patre ostendit.

Vt cognoscatis & credatis ꝙ pater in me est, & ego in eo. In me pater conspicitur nihil enim aliud sum ego, quàm quòd pater est, permanens tamen filius: & nihil aliud pater est, q̃ B quòd filius, permanẽs tamen pater. Qui ergo filium nouit, & patrem nouit: & qui patrem cognouit, filium cognouit. Vel aliter: Filius est in patre, tanquam imaginis pulchritudo in archetypo pater verò in filio, tanquam exẽplaris pulchritudo in imagine: imaginem autem patris dicimus filiũ, non qualemcunque, sed per omnia similem.

Quærebant ergo rursum apprehendere eum, & exiuit de manu eorum, abiitque iterum trans Iordanem, in locum ubi fuerat Ioannes baptizans, & ibi manebat. Vbi magnum aliquod signum fecisset, fugiebat propter populi plausum ac laudem. Vbi etiam magnum quippiam de seipso loquutus esset, secedebat propter rabiem inuidorum: illi concedens, vt per suam C absentiam cessaret ac quiesceret. Abiit autem in locum vbi Ioannes baptizabat, vt præsentium memoriæ suggereretur signum quod factum fuerat quum baptizaretur, ac Ioannis testimonium quo de eo testificatus fuerat, & ita crederent, quod sanè etiam factum est. Vide enim.

Et multi uenerunt ad eum, & dicebant: Ioannes quidem signum fecit nullum, omnia uerò quæcunq; de hoc dixit Ioannes uera erãt. Considera quomodo inter se argumẽtabantur. Ioãnes quidẽ signum fecit nullum, hic autem multa: maior ergo hic est illo. Deinde aliud quoque sumunt excellentiæ signum: quia etiam quæcunque de hoc dixit Ioannes vera erant, rebus ipsis iam demonstrata. Dixerat autem, Qui post me ventu- Mat. 3. rus est, fortior me est, aliáque multa & magna. Alibi etiam,

D Et ego vidi,& testimonium perhibui ꝙ hic sit filius dei. Alí
Sup.3. ter præterea declaratur simpliciter hic sermo. Ioannes quidem signum fecit nullum: attamen omnia quæcunq; de hoc dixit, vera erant, & ideo testimonium eius fide dignum est.

Et crediderunt ibi multi in eum. Vidisti quantum eis profuerit locus, & à peruersis hominibus separari? nam frequẽter ob hoc educit ipsos, & ab illorum conuersatione abducit, quod etiã in veteri testamento fecisse apparet, cùm lõgè ab Aegyptiis in deserto Hebræos informauit ac correxit.

Exod.19. & 20.

CAPVT XI. DE LAZARO.

Cap.11. E *Aegrotabat autem quidam nomine Lazarus à Bethania de castello Mariæ & Marthæ huius sororis.* Deinde etiam signũ addit, quo Maria cognoscatur.

Erat autem Maria quæ unxit dominum unguento, & extersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus ægrotabat. Huiusmodi opus notam ac celebrem effecerat.

Miserunt ergo sorores illius ad eum. Non abierunt, sed miserunt, vtpote fiduciam habentes: nam multa illis erat cum eo familiaritas. Præterea tanquam mulieres debiles, & velu ti luctu detentæ. Siquidem ꝙ non despicientes miserint, postmodum significauerunt quando venienti multa cum festinatione occurrerunt.

F *Dicentes, Domine, ecce quem amas ægrotat.* Hoc dixerunt, cupientes eum ad misericordiam attrahere. Nam adhuc tãquam hominem audiebant, magnum quidem, non tamen etiam deum.

Iesus autẽ ut audiuit, dixit, Morbus hic non est ad mortẽ. Non dirigitur ad eã quæ propriè mors est, sed ad somnũ aliquẽ: nam quæ propriè mors dicitur, vsq; ad communem omniũ durat resurrectionem: hic verò & mors dici potest, & non mors: illud quidem propter diuisionem animæ & corporis, hoc autem propter mox futuram resuscitationem.

Sed pro gloria dei. Patris.

Vt glorificetur filius dei per eum. Nam gloria patris, gloria filij est. Item & hic dictiones, pro, & vt, nõ causales sunt,

sed significatiuæ eius quod euenturum erat. Nam pater & A
filius glorificandi erãt per eum. Quidam verò per gloriam intelligunt crucem, hoc est, pro crucifixione dei, vt crucifigatur filius dei per eũ. Cognita nanque à Iudæis Lazari resuscitatione, huiusmodi magnitudine miraculi ad insanabilem exarserunt insaniam: & festini exurrexerunt vt illum occiderent.

Diligebat autem Iesus Martham, & huius sororem Mariam, ac Lazarum. Non tantum propter fidem earum, verumetiam propter alias ipsarum virtutes.

Vt ergo audiuit quòd ægrotaret, tunc quidem mansit in loco ubi erat, duobus diebus. Prædictam misit responsionem, qua eas
B consolaretur: ipse verò adhuc permansit expectans, donec animam exhalaret ac sepeliretur, vt nemo dicere posset ꝙ ipsum nondũ mortuũ excitasset, sed ebrium aut viribus defectum, seu numine afflatum.

Deinde post hoc ait discipulis, Eamus in Iudæam iterum. Prædicit hoc quo arguat illorum timiditatem ab infidelitate emanantem, & vt hoc præcognito non turbarentur subitò re insperata. Erat autem Bethania in Iudæa.

Dicunt ei discipuli, Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare, & iterum uadis illuc? Nunc, id est, paulò ante. Nam & pro illo metuebant, & magis pro seipsis.

Respondit Iesus, Nónne duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulauerit in die, non offendit, quia lucem mundi huius uidet: si quis autem ambulauerit in nocte, offendit, quia lux non est in eo. Ex-
C emplo eos exhortatur, ꝙ quemadmodum si quis ambulauerit in die, videlicet in vnaquauis duodecim diei horarum, non offendit, &c. ita etiam si quis in luce virtutis ambulat, non offendit, incidens in aliquod periculũ, quia lucem virtutis videt, & viæ ducem habet. Si quis autem ambulauerit in tenebris malitiæ, offendit, quia lux non est in eo. Vos itaq; in luce ambulantes non offendetis. Atqui etiam ipsi offenderunt seu periculum passi sunt, sed non tunc. Dum enim comprehenderetur dixit, Si me quęritis, sinite hos ab- *Infrà.8.*
ire: nam de illo tẽpore nunc sermo est. Intelligitur autem & alio modo, Si quis ambulauerit in die, non offendit, &c. hoc est, Si quis ambulauerit in me aut mecum, qui sum lux & dies: nam quandiu, inquit, in mundo sum, lux sum mun- *Suprà. 9.*

Universidad de Deusto Biblioteca

D di,non offendit ad vllum periculum, potentia siquidem ad virtus mea deducit illum.

Hæc dixit & post hæc ait illis, Lazarus amicꝰ noster dormit,sed vado ut à somno excitem eum.Dixerũt ergo discipuli eius, Domine si dormit saluus erit. Dixerat autem Iesus de morte eius, illi verò putauerũt ꝙ de dormitione somni diceret. Ipse dicebat, Amicus noster,ostendens necessariã esse ad eũ profectionem. Illi verò dicebant, saluus erit siue sanabitur, volentes eius consilio obstare.nondum enim metum abiecerant. Quod autem dicit, Vt à somno excitem eum, facilitatem resurrectionis ostẽdit. Hinc itaq; illos intelligere oportuit, ꝙ de morte &
E resurrectione eius diceret.Quomodo enim profecturus erat stadia quindecim vt eum à somno excitaret? sed opinabantur ænigma aliquod esse,qualia multa dicebat.

Tunc ergo dixit eis Iesus manifestè, Lazarus mortuus est, & gaudeo propter uos,ut credatis,ꝙ nõ fuerim ibi. Gaudeo ꝙ non fuerim ibi. gaudeo autem propter vos,vt plenius credatis, quum videritis eum resurgentem. Nam si ibi fuissem, vel non fuisset mortuus, vel non tantum apparuisset miraculũ, vel suspitioni fuisset subiectum,vt prædiximus.

Sed eamus ad eum. Ne maliuoli erga amicos videamur. Hæc autem,Non eram ibi:& Eamus,ac similia, tãquam homo dicit.

Dixit ergo Thomas qui cognominatur Didymus ad condiscipulos: Eamus & nos,ac moriamur cum eo. Apparet quidem magnæ sermo audaciæ, verùm potius est timiditatis ac infide-
F litatis:diffidebat nanque ꝙ non offenderent,vt prędixerat, & propterea opinabatur omnes simul cum præceptore occidendos esse. Non tamen increpauit eum Christus, tolerans adhuc eius imbecillitatẽ. Didymus verò quasi geminus dicebatur,ꝙ simul cum fratre natus esset.

Quum igitur uenisset Iesus,inuenit eũ ante quatuor iã dies sepultum. Ipse quidẽ mortuus fuerat postquam sorores ad Christum miserãt eodẽ sanè die: hic verò mãsit in loco vbi erat, duobus diebus,illo videlicet ac sequenti:tertio autem dixit discipulis,Lazarus amicus noster dormit,& cætera: in quarto abiit quum expectasset donec oleret,vt magis manifestaretur suę magnitudo potentiæ. Sorores autem non amplius ad eum miserunt,de fratris vita iam desperantes.

Erat autem Bethania iuxta Ierosolyma,ferè stadiis quindecim. A *Multique ex Iudæis uenerant ad Martham & Mariam,ut consolarentur eas de fratre suo.* Græcè quidem dicitur, πρὸς τὰς περὶ μάρθαν καὶ μαρίαν: est autẽ Græcanici sermonis idioma, idem significans ꝙ ad Martham & Mariam. Verùm quo pacto consolabantur illas,quum indubiè amarent Iesum? Aut propter nobilitatem illarum:aut propter alias virtutes: aut propter calamitatis magnitudinem. Præterea non erant hi ex eis qui omnino mali erant, quod ex eo manifestum est, quia multi crediderunt in eum.

Martha uerò ut audiuit quòd ueniret Iesus,occurrit ei: Maria uerò domi sedebat. Ipsa sola vt hoc audiuit.Non communicauit autem sorori,ne illa quoq; exeunte,tumultum concitarent,qui ad consolandum venerant. B

Dixit itaq; Martha ad Iesum,Domine si fuisses hic,frater meꝰ nõ fuisset mortuus.Sed & nunc scio ꝙ quæcũq; poposceris à deo,dabit tibi deus. Si fuisses hic, frater meus nõ fuisset mortuus: petiuisses nãq; à deo ne ipse moreretur,& indubiè auditus fuisses,vtpote dei amicus,Nondum enim cognoscebat ꝙ licet vt homo aberat,tamen vt deus præsens erat.

Ait illi Iesus,Resurget frater tuus.Dicit ei Martha, Scio quòd resurget in resurrectione in nouissimo die. Quod ergo dixerat, Scio quòd quæcunque poposceris à deo, dabit tibi deus: non dixit ꝙ eum resuscitaturus esset, sed ne à deo abiiceretur. Siquidem nondum conuenientem de Christo habebat opinionem,sicut nec discipuli, qui tamen tot ac tanta & audierant & viderant. C

Dixit ei Iesus,Ego sum resurrectio & uita. Virtus resurrectionis & fons vitæ, qui exuscito vitamque tribuo, tanquã deus. Primùm itaque modestè loquutus est dicens, Resurget frater tuus:at illa non intelligente, detegit iam occultã suam potestatem,& attollit mentem eius.

Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit,uiuet.Et omnis qui uiuit & credit in me, non morietur in æternum. Etiam si nunc moriatur præsenti morte, viuet vita qua in futurum viuitur,hoc est,beata. Et qui adhuc viuit præsenti vita, nequaquam morietur futura morte, hoc est, misera. Hæc dicens ostendit illam esse veram vitam, verámque mortem, vtpote inuariabiles, & omni inter se successione carentes, & de

illis maximè curandum esse.

Credis hoc? Me esse resurrectionem ac vitam, &c.

Ait illi, Vtique domine: ego credo ꝙ tu es filius dei, qui in mundum uenturus erat. Quòd magna de seipso dixerit, cognouit: quomodo autem ea dixerit, ignorauit: & propterea vnũ interrogata, aliud respondet. Sed vnde id sciebat quod respondit? Ab his qui in eum credebant. Nam & quod superius dixerat, Scio ꝙ resurget in resurrectione in nouissimo die, ab ipso Christo didicerat, & à discipulis ipsius. Nam frequenter cum illis apud eas hospitabatur.

Et his dictis abiit & uocauit sororem suam Mariam clãculum dicens, Magister adest, & uocat te. Expectans magnum aliquod bonum à sermonibus eus, currit & vocat clanculum sororem, ne qui præsentes erant Iudæi cognoscerent, ac insidiatoribus fortassis eum proderent. Dixit autem vocat te, vt illa citius occurreret.

Illa ut audiuit, surgit cito, & uenit ad eum. Præ vehementi quo eum prosequebatur honore.

Nondum enim uenerat Iesus in castellum, sed erat in eo loco, ubi occurrerat ei Martha. Erat adhuc ibi, docens eos qui secum erant, & docendi prætextu expectabat illas, ne accedere videretur tanquam gloriam à miraculo captans. Aut hoc dixit euangelista, ostendens quòd & quæ vocauit, & quæ vocata est, adeò velociter cucurrerunt, vt eum illuc præuenerint.

Iudæi ergo qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam: quum uidissent Mariam, ꝙ cito surrexisset & exisset, secuti sunt eam dicentes, Vadit ad monumentum ut ploret ibi. Sequuti sunt eam, veriti ne quid fortassis contra seipsam perpetraret. Facti sunt autem testes miraculi, etiam non asciti.

Igitur Maria uenit ubi erat Iesus: & uiso eo procidit ad pedes Iesu, dicẽs illi, Domine si fuisses hic, nõ esset mortuus frater meus. Quanquam sorore feruentior erat erga Christi honorem: siquidem ipsa procidit ad pedes eius: eadem tamen dicit, eandem de illo habens opinionem.

Iesus ergo ut uidit eam plorantem, & Iudæos qui uenerãt cum ea plorãtes, infremuit spiritu, & turbauit seipsum. Nõ ea dixit ad illã, quæ sorori dixerat: tum propter eos qui simul aduenerant, tum etiam ꝙ sciret futurum esse, vt per ocium eadem ab

dem ab illa disceret. Iam autem commota in ipso humana natura ad compassionem. (Solent nanque qui humani sunt alios videndo lachymantes, excitari ad misericordiam) Infremuit spiritu, hoc est, affectũ cohibuit, ipsum reprimẽs: toruè ac auster è præ turbatione intuitus est: ne cum lachrymis interrogaret. Nam spiritus dicitur hic turbationis affectus. Quum autem infremuisset, turbauit seipsum, siue cõcussit: contingit enim vt concutiantur superiores corporis partes eorum qui ita infremunt. Quidam verò spiritum intelligentes diuinitatem eius, interpretãtur quòd acriter humanæ naturę comminatus est per diuinitatem: & concussit eam comminatione perterritam.

Et dixit, Vbi posuistis eum? Dicunt ei, Domine ueni & uide. Lachrymatus est Iesus. Tanquam homo & interrogat & lachrymatur, aliaq; facit quæcunq; hominẽ esse ipsum cõfirmant: tanquam deus verò quatriduanum ac olidum iam mortuum suscitat, cęteraq; operatur quęcũq; testantur eum esse deũ. Vult enim vtramq; sui naturam agnosci, & ideo nũc quidẽ humano more, nunc verò diuino, varia demonstrat.

Dicebant ergo Iudæi, Ecce quomodo amabat eum, Videntes eum lachrymantem.

Quidam autem ex eis dixerunt, Non potuit hic qui cæci oculos aperuit, facere ne hic moreretur. Impotentiam ei exprobrant, & ironicè dicunt, Qui cæci oculos aperuit: eo quòd istud non fecerit, nec illud fecisse arbitrantes. Ignorant siquidem id quod facturus est illo maius esse: nam maius est mortem quæ iam aduenerit ac dominata sit, repellere, quàm accedẽtem prohibere.

Iesus ergo rursum fremens in seipso, uenit ad monumentum. Lachrymatus quidem est, sinens naturam quæ sua sunt ostendere: modicam lachrymandi super mortuos mensuram tradens nobis. Deinde rursum infremit, ac affectum cohibet, vetans ne vltra modum progrediatur.

Erat autem spelũca & lapis impositus erat super eam. Ait Iesus, Tollite lapidem. Quare non suscitauit eum imposito lapide? Vt qui lapidem sustulissent, & primi grauem sensissent odorem, potissimum miraculo testimonium exhiberent. Siquidem etiam propter hoc nõ resuscitauit eum absens, sed cũ multis venit ad monumẽtũ, & reuinctum fasciis sepulchra-

Universidad de Deusto Biblioteca

D libus ac sudario excitauit, iussitque vt solueret eum, ad infallibilem miraculi demonstrationem : vt ab his omnibus veritas testimonium acciperet : & ne rursum quemadmodū de cæco vlla remanere posset ambiguitas.

Dicit ei Martha soror eius qui mortuus erat, Domine iā olet, quatriduanus est enim. Iam olet, & ideo impossibile est eum resuscitare iam corruptum. Nam prædictum est, quòd nondū de eo conuenientem habebat opinionem: nec ea quę sibi ille dixerat intellexit.

Ait illi Iesus, Nonne dixi tibi, q̄ si credideris videbis gloriā dei? Verisimile est enim, hoc etiam eum dixisse illi: Aut hoc sibi volebant quæ illi dixerat.

Sustulerunt ergo lapidem à loco in quo iacebat mortuus. Sus-
E tulerunt eum à loco in quo iacebat.

Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit, Pater gratias tibi ago quia audisti me. Vide dictiones, Sursum, &, Gratias ago, vt à deo missus esse credatur. Ipse siquidem in progressu docet hanc esse causam. Dicebant enim Iudæi, Non est hic à deo. sed quomodo dixit, quia audisti me, quum precatus nō sit? Non est precatus, ostendens quòd precatione opus illi non esset. Dixit autem, Quia audisti me, insinuās volūtatis idē titatem. Gratias tibi ago, quia voluisti quod ego volo.

Ego uerò sciebam quòd semper me audis, Semper vis quæ volo nam eadem vtrique voluntas est ac mens eadem. Deinde addit & causam huiusmodi gratiarum actionis humiliúmque verborum.

F *Sed propter turbam quæ circūstat dixi.* Dixi, Gratias tibi ago, quia audisti me, propter imbecilitatem circūstantium.

Vt credant quòd tu me miseris. Nam hoc maximè necessarium erat, qui enim credit quòd deus eum miserit, eius etiā credet sermonibus: quum aliis, tum his quibus se dei esse filium ostendit: qui autem non credit, quòd deus eū miserit, is neque eius sermones suscipiet.

Et his dictis clamauit uoce magna, Lazare ueni foras. Voce magna clamauit, ostendens quòd animā vocet non presentē sed procul absentem: vtque omnes qui præsentes erāt, audirent hanc autoritatiuę potestatis iussionem: & quū in opus deductam viderent, sublimiter de eo tanquam de deo sentirent. Non dixit autem, Resurge, sed, Veni foras: cū eo qui

mortuus fuerat tanquam cum viuente colloquens. Siquidē A
apud deum etiam mortui viuunt. Hoc ergo est quod dicebat, Venit tempus, & nunc est, quando mortui audient vocem filij dei, & qui audierint viuent. Vide enim quid sequatur.

Et prodiit qui fuerat mortuus, manus & pedes habens reuinctos fasciis sepulchralibus. Vinculis quibus mortui obuinciri solent. O maximum ac duplum miraculum. Nō solum qui iā olebat resurrexit, sed etiam qui obuinctus erat exiuit à monumento. Itaque gratiarum actio, dispensationis erat, iussio ac opus autoritatis: illa propter presentium imbecillitatem facta est, hæc autem propter eius potentiam & virtutem accidit. Propterea in præcedentibus dicebat, Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi: si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite. *Sup. 10.*

Et *facies eius sudario erat obuincta.* Parua fasciola, qua ad B
hoc vsque tempus vtuntur Hebræi ad tegmen capitis.

Ait illis Iesus: Soluite eum & sinite abire. Vos eum soluite, vt & tactus ferat testimoniū quòd non phantasma, sed ipse verè sit. Et sinite abire, ne cum eo ambulans laudis ac plausus causa fiat: vtque per ocium perfectius scrutentur eū qui voluerint. Vtinam autem & mens mea in affectionū monumento sepulta, earumq; fasciis alligata, ac insensibilitatis lapidem superpositum habens, & iam olida graui peccatorū odore, verbi sermone resurgeret.

Multi ergo ex Iudæis qui uenerant ad Mariam, & uiderant quæ C
fecisset Iesus crediderunt in eum: quidam uerò ex eis abierunt ad Pharisæos, dixerúntque eis quæ fecisset Iesus. Nō tanquam admirantes, sed quasi de prestigiatore calumniantes: hi autem sunt qui dicebant: Non potuit hic qui cæci oculos aperuit, facere ne hic moreretur.

Congregauerunt ergo pontifices & pharisæi consilium, ac dicebāt: Quid facimus? quia hic homo multa signa edit. Si reliquerimꝰ eū sic, omnes credēt in eum, & uenient Romani, tollentque nostrū locum & gentem. Tollent siue perdent. Speciosum autem prætextum imponere volētes insidiis quas aduersus saluatorem struebant, ac populum contra eum commouere molientes, timorem causabantur Romanorum, quia si omnes crediderint in eum, existimabitur tyrannidē meditari: ve-

D nientque Romani, ac perdent vniuersos, tanquam tyrannidis ac defectionis participes. Atqui ipse defectionē non docuit, quin potius censum Cæsari exolui permisit: quumque populi regem vellent eum cōstituere, aufugit, & frugaliter oberrabat, ac vitā probissimam omnibus proponebat: quæ magis est tyrannidis interitus. At ipsi quanquam non expectabant nec timebant, sed præ inuidia perditionem Romanorum in prętextum assumebant: ea tamen passi sunt quę causabantur: nō quia Christo obsequuti sunt, sed quia ei nō paruerūt. Nam propter illum traditi sunt, vt etiam testatur Iosephus. Et ipsi quidem prętextum sumpserunt occidendi illum, ne à Romanis internecioni traderētur: quia verò occiderunt, internecioni traditi sunt, & quę fecerunt vt effugerent, ea quia fecerunt, non effugerunt.

E *Vnus autem quidā ex ipsis Caiaphas nomine quum esset pōtifex anni illius.* Quum in legis transgressionem impegissent, is qui potens erat, à Romanis pontificatum in annū emebat & ipse quidem principatū suo anno obtinebat: qui verò ante eum tenuerant, assidebant illi, simulque cum eo consultabant, dicti & ipsi pontifices, quòd etiam ipsi principatum tenuissent, de quibus etiam in euangelio iuxta Matthæum significauimus.

Matth. 26
Lucæ 3.

Dixit illis, Vos nescitis quicquam. Quod vtile sit, quod expediat, adeò segniter affecti.

Nec perpenditis quòd expediat nobis ut unus homo moriatur pro populo, & nō tota gens pereat. Hoc autem à semetipso nō dixit.

F Hoc: Quidnam? Vt vnus homo moriatur pro populo.

Sed quum esset pontifex anni illius prophetauit quòd futurum esset ut Iesus moreretur pro natione. Non quòd dignus esset, vaticinatus est, sed quòd pontifex esset anni illius: nō propter propriam virtutem, sed propter pontificalem dignitatem. Adhuc enim diuina gratia in tēplo permanebat: quæ ore illius vtens, cor non tetigit. Prophetauit autem quòd futurū esset, vt Iesus moreretur pro natione Iudæorum. Pro ipsis nanq; mortuus est, vt eos saluos faceret: dicebat enim, Nō sum missus nisi ad oues perditas domº Israel. Et rursum, Et animam meam pono pro ouibus. Ne autem pro ipsis solis mori putetur, addit euangelista:

Matth. 15
Supra 10.

Nec tamū pro natione, sed ut filios dei dispersos congregaret in unum. Sicut enim non pro solis Iudæis incarnatus est, verū etiam pro cæteris: ita sanè & mortuus est non pro solis illis, sed & pro his. Nam quæ docebat & faciebat, etiam pro his erant: vt quum illi in primis didicissent, veluti qui etiā primi deum cognouerant: postmodum & alios docerent. Filios itaque dei gentes nominauit, vt qui filij erant futuri. Et hos siquidem Christus oues suas, ab eo quod futurum erat appellauit. Dispersos autem ob varia de deo dogmata, eo quòd bonum non haberent pastorem. Congregaret in vnum gregem, in vnam fidem. Cæteri verò non quasi vaticinium, sed quasi consilium suscipientes, suffragiis illud comprobant. A

Ab illo ergo die decreuerunt ut occiderent eum. Atqui etiam prius illum occidere tentabant, vt prædictum est, sed nunc cum consilio & deliberatione sententiam decreuerunt: nunc cum omni animi promptitudine & studio annisi sunt. B

Iesus ergo iam non propalam ambulabat inter Iudæos, sed abiit inde in regionē iuxta desertū in ciuitatem quæ dicebatur Ephraim & ibi uersabatur cum discipulis suis. Iam non manifestè ambulabat, sed abiit in regionem quę deserto vicina erat, videlicet in ciuitatē quæ dicebatur Ephraim, de tribu Ephraim, nam humano more seipsum seruabat, dum adhuc tēpus expectaret. Quomodo ergo putas turbabātur discipuli videntes illum humano more sese seruantem.

Instabat autem pascha Iudæorum, & ascenderunt multi Ierosolymam de regione ante pascha. De regione Ierosolymorum.

Vt purificarent se. Secundum legem.

Quærebant ergo Iesum, & dicebant inter se stantes in templo, C *Quid uidetur uobis quòd non uenerit ad diem festum?* Pulchra purificatio cum insidiis & ad homicidium promptitudine. Festum itaque commutauerunt in illius venationem.

Dederant autem & pontifices ac pharisæi præceptum, ut si quis cognouisset ubi esset, indicaret, quò comprehenderent eum. Admirandum pontificum præceptum, proditio ad mortem. O sceleſtos, quibus primordiis festum honorant? quibus animis cædem spirantibus celebraturi sunt?

Iesus ergo ante sex dies paschæ uenit Bethaniam, ubi Lazarus Cap. 12. *fuerat mortuus, quē suscitauit à mortuis. Fecerūt autem illi cœnam ibi, & Martha ministrabat: Lazarus unus erat è numero discūbentium cum eo.* Ipse quidem eò venit, paulatim Ierosolymam

D appropinquans, quum iam suæ passionis tempus instaret, simul autem vt discipuli Lazarum qui à mortuis surrexerat epulantem inspicerent. Sorores verò cœnam ei parauerunt tanquam magistro & benefactori summo, ac plusquam humano.

CAPVT DVODECIMVM DE EA QVAE VNXIT DOMINVM vnguento.

MAria ergo *sumpta libra unguenti nardi pistic æ preciosæ*. Pisticæ, hoc est, puræ, & ad puritatem ac munditiem ordinatæ: aut etiam appellatio quædam est hæc vnguenti.

E *Vnxit pedes eius*. Tanquam domini sui, tanquam dei.

Et extersit capillis suis pedes eius. Ostendens magnitudinem, qua eum prosequebatur, reuerẽtiæ ac fidei. Lege quo-
Matth.26. que sexagesimum secundũ caput euangelij secundum Matthæum quod etiam ad præsentia conducit.

Domus autem impleta est ex odore unguenti. Nam & mundus suaui Christi Iesu odore implendus erat.

CAPVT XIII. DE VERBIS IVDAE.

F DIcit ergo *unus ex discipulis eius Iudas Simonis Iscariotes qui erat eum traditurus, Quare hoc unguentum non uenit trecentis denariis, & datũ est egenis?* Dixit autem hoc, *non quòd de egenis solicitus esset: sed quia fur erat, & loculos habebat, & ea quæ mittebantur portabat*. De hoc manifestè dictum est prædicto capite, vbi habetur, Amẽ dico vobis, vbicunque prædicatum fuerit hoc euangelium & cætera: & eorum totam quære interpretationem. Nõ autem arguit Christus Iudæ propositum, magna clementia nitens eum conuertere. Verùm quomodo sciẽs ipsum furem, permisit omnino seruare marsupium? Propter illius imbecillitatem vt inde suam fouens auaritiam, ob eam non incideret in præceptoris proditionem.

Ait ergo Iesus: Sine illã: in diem sepulturæ meæ seruauit istud.

In diem sepulturæ meæ seruauit vnguentum, siue in tempus A
sepulturæ meæ: tanquam vaticinata propinquam esse mortẽ meam. Hoc autẽ planius scripsit Marcus, quod & de alia mu Mar.14.
liere dictũ est. Ait enim: Præuenit vt vngeret corpus meum in sepulturam. Moris siquidem erat cum vnguentis sepelire corpora vt conseruarentur.

Pauperes enim semper habetis uobiscum: me autem non semper habebitis. Apud Marcum verò dixit, Semper pauperes habetis vobiscum & quumvolueritis potestis illis benefacere. Dicendo autem, Me non semper habebitis: suggessit illis de cæde sua quæ paulò post futura erat.

Cognouit ergo turba multa ex Iudæis quòd ibi esset: & uenerũt non propter Iesum tantum, uerumetiam ut Lazarum uiderẽt quem B
suscitauerat ex mortuis. Consultabant autem pontifices ut & Lazarum interficerent, quoniam propter illũ multi abibant ex Iudæis & credebant in Iesum. Christum occidere quærebant sumpto prætextu quòd solueret sabbathum, & se deo æqualem faceret, quodq; multi in eum crederẽt. Lazarum verò quare? an quia reuixerat? quod ergo crimen est reuixisse? Itaque tota res est inuidia. Nam inuidebant non benefactori tantũ, verumetiã beneficio affectis: ideo quoque cæcum foras eiecerant, & Lazarum interficere volebant: adeò erant non inuidi tantum, sed & veloces ad cædem. Propterea de eis quo- Psal.13.
que dicebat propheta, Manus eorum sanguine plenæ sunt. Isaiæ.1.
Mordebat etiam illos quòd instante festo plurima turba illud relinqueret & ad eum curreret.

Postero die turba multa quæ uenerat ad diem festum quum au- G
diissent quòd ueniret Iesus Ierosolyma, acceperunt ramos palmarũ, & processerunt obuiam ei. Ne propter se Lazarum occiderent, Ierosolyma venit: simul autem vt populus cum ramis sibi occurreret, & consternarentur insidiatores, possentque ad mentem sanam redire. Acceperunt autem ramos in signũ victoriæ, his eum tanquam mortis victorem venerantes.

Et clamabant: Hosia na benedictus qui uenit in nomine domini rex Israel. Hoc maximè Iudæos præfocabat, persuasam esse turbam quòd à deo veniret. Quære autem quadragesimo- Matth.21.
quinto iuxta Matthæũ capite vbi dicitur, Turbæ verò quæ præibant & quæ sequæbantur clamabant dicentes, Hosia na filio Dauid, & eius lege interpretationem, ac sequentium

D duorum dictorum,pulchrè admodum propositam.

CAPVT XIIII. DE ASELLO.

Actus autem Iesus asellum sedit super illum. Rursum in illo quære expositionem principij capitis, totamque perlege quum sit plurimum necessaria. Nactus est autem asellũ, ab his quos miserat discipulis adductũ, quẽadmodũ cæteri scripserunt euangelistæ. Illi verò omnia quæ de Lazaro erant, quæque sequuntur vsque ad asinam & pullum prætermiserunt, quemadmodum & alia multa, tum miracula, tum dogmata: siue omnino obliti, siue
E potius diuiniori aliqua dispensatione, vt haberet & hic post ipsos quę propria scriberet in euangelij confirmationẽ. His ergo relictis, dicunt, Matthæus quidem quòd vbi appropinquassent Ierosolymis, venissentque Bethsphage ad montem
Mar.11. Oliuarum, tunc Iesus misit duos discipulos &c. Marcus verò, Dum appropinquant Ierosolymis ad Bethsphage & Bethaniam iuxta montem Oliuarum, mittit duos è discipulis
Lucæ 19. suis. Similiter autem & Lucas. Apparet ergo quòd egressus à domo Lazari quũ adhuc Bethaniæ esset, misit discipulos, duxerũtque asinam & pullum. Ideo cæteri quidem euangelistæ tanq̃ simpliciter procedente versus Ierosolyma Chri-
F sto, narrant: non interrumpẽtes sermonẽ itineris versus Ierosolyma, per eam quæ de Lazaro esset mentionem. Ioannes verò, quæ silentio præterita erãt, latius scripsit: de pullo autem ac sequenti itinere compendiosius, quòd iam conscripta essent. Hoc autem etiã considerare oportet, quòd hi qui palmarum ramos gestabant, exierunt obuiam, qui verò ramorum multitudinem ab arboribus cædebant ac sternebant in via, postquam occurrissent cædebãt, de quibus Matthæus
Zacha. 9. & Marcus dixerunt.
Mat.21. *Sicut scriptum est, Noli timere filia Sion, ecce rex tuus uenit sedens super pullum asinæ.* Noli timere, nam mansuetus est, & non sicut multi qui tibi dominati sunt, minax, & iniustus, ac tyrãnus. Quære autem vbi prędicto capite dicitur, Hoc autem totum factum est, vt compleretur quod dictum est per prophetam & cætera: ibi siquidem interpretationem inuenies. Quòd si Ioannes nomen Mansuetus omisit, ne admire-

ris: frequenter enim dictiones aliquas veteris testamẽti re- A
linquunt, aut quasi memoriæ non occurrentes, aut quasi per ea quæ sequuntur declaratas. Nam quum super pullum sedeat asinæ, mansuetus vtique est ac modestus. Sed & Sedens ac Ascendens, idem significant, quum per eãdem dictionem Hebraicã significentur. Rursumque pullus asinæ asinus est, & pullus filius subiugalis.

Hæc autem discipuli eius primò non cognouerunt. Hæc, puta talia prophetica dicta, non cognouerunt ante crucem, quòd de eo prædicta fuissent.

Sed postquã glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt quòd hæc propter eum scripta essent: & hæc ei fecissent. Postquam glorificatus est per crucem & resurrectionẽ: tunc per spiritus sancti descensionem recordati sunt, quòd hæc prophetica om- B
nia propter eum scripta essent siue de eo, & quòd hæc omnia quæ scripta sunt fecerant ei Iudæi.

Testimonium igitur perhibebat ei turba quæ erat cum eo quando Lazarũ uocauit de monumento, & excitauit eũ à mortuis. Testimonium perhibebat de signo quod circa Lazarum ediderat.

Propterea etiam obuiam uenit ei turba, quia audierat eum hoc edidisse signum. Turba quidem eorum qui tunc crediderant, testimonium perhibebat: turba verò eorum qui audierant, obuiam ei cum illis processit.

Pharisæi ergo dixerũt inter se, Videtis quòd nihil proficitis? ecce mũdus post eum abiit. Mundũ dicunt multitudinem. Post eum abiit, hoc est sequitur eum. Si igitur per pharisæos intelligas insidiatores, sibiipsis indignantur quòd præ segni- C
tie nihil proficiant: si verò eos qui crediderant, sed fidẽ propter aliorum timorem occultabant, indignantur apud se insidiatoribus quòd frustra laborarent, nihilque proficerent.

CAPVT XV. DE GRAECIS QVI ACCESSERVNT.

Erant autem quidam græci ex his qui ascẽderant in die festo. Multi siquidem Græci cultum amantes Iudęorum, & cupientes fieri proselyti ascendebant & adorabant in festo.

Hi ergo accesserunt ad Philippum qui erat à Bethsaida Galilææ, & rogabant eum, dicentes,

Universidad de Deusto Biblioteca

D *Domine uolumus Iesum uidere.* Quum de eius fama audissent, cupiunt eum videre.

Venit Philippus & dicit Andreæ. De Græcis istis, tanquam maiori.

Rursumq; Andreas & Philippus dicũt Iesu. Iesus uerò respõdit eis. Venit tẽpus ut glorificetur filius hominis. Quia tunc futurum erat vt moreretur, quũ Iudæi de eius morte sententiã tulissent, Gentes verò ad eum accedere cœpissent. Nunc autem & hoc & illud factum est: nam & dicti Græci è Gentibus erãt. Ait, Venit tẽpus vt moriar: siquidẽ post mortẽ ac resurrectionẽ glorificandus erat in omnibus Gẽtibus, prædicato euangelio in vniuerso mundo. Quumque extinxisse sibi visi sunt Iudæi eius gloriam, tunc in vniuerso orbe magis resplenduit. Quia ergo Iudęi cum deliberatione sententiam de eius morte tulerãt, indignũ erat dei iustitia vt diutius apud incurabiles permaneret, eosque qui ad sanationẽ parati erant despiceret. Et quare tunc ad Gentes non transiuit? Vt omnem Iudæorum de perfidia responsionem circũcluderet: non solum enim ipse non transiuit, sed nec discipulos in viam Gentium abire permisit. passusque ab ingratis innumera, non reliquit illos: docens, sanans ac modis omnibus beneficia præstans, donec illum occiderunt.

E *Amen amen dico uobis nisi granum frumenti decidens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructũ affert.* Discipulos consolatur ostendens per exemplum, quòd vtile sit ac necessarium vt ipse moriatur: nam

F in modum tritici mors eius multos adferet fructus, eritque fertilis ac vtilis. Propter prędictam enim causam post mortem suam discipulos suos missurus erat in omnes gentes, vt iam mors eius vita esset Gentium. Mortem autem tritici intellige mihi corruptionẽ ipsius. Deinde illos quoque accendit, vt mortem despiciant, nec in propositis periculis retinẽdæ vitæ cupidi sint, supra fidem quæ in ipsum est.

Qui amat animam suam, perdet eam. Qui tempore martyrij vitæ retinendæ cupidus est, obsequens animæ suæ plusquam oporteat, amans eam malè concupiscentem. Ne gra-

Eccles 18. diaris, ait, in concupiscentiis animæ tuæ. Qui amat eam supra deum, perdet eam in futuro seculo, hoc est, in suppliciũ coniiciet, vt qui fidem prodiderit,

Et qui odit animã suã in hoc mũdo, in uitã æternã custodiet eã. A Qui contrarium facit, hoc est, qui retinendæ vitę non nimis cupidus est, & cætera. Similia quoque dixit iuxta finem deciminoni iuxta Matthæum capitis, & aliis in locis. Mat.10.

Si quis mihi ministrauerit, me sequatur. Me sequatur per imitationẽ, hoc est, si quis meus voluerit esse discipulus, me imitetur. Quemadmodum enim necesse est ministrum sequi dominum, ita quoque discipulum oportet sequi præceptorem.

Et ubi sum ego, ibi & minister meus erit. Aut idem rursum protestans dicit, aut postquam de præsenti malorum tolerantia dixit, de futura etiam addidit fruitione, Qui me sequitur in cælum conscendet.

Et si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater. Glori- B ficabit eum, tanquam ministrum legitimi filij sui. Hoc autẽ dixit, quoniam adhuc patrem esse maiorem eo putabãt. Ne quis autẽ dicat quòd facilè de morte philosophatur, vt qui extra humanam sit imbecillitatem, ostendit & ipse tanquam homo indutus est naturæ infirmitate, ideo primò naturę concedit, vt quod suum est patiatur, deinde seipsum ad tolerantiam confortat, propter id quod necessarium est ac vtile. Vide enim quid dicat.

Nunc anima mea turbata est. Humano modo commota angore trepidat propter instantem mortem.

Et quid dicam? Hæret præ timore.

Pater serua me ex hac hora. Libera me ex hoc terribili ac funesto tẽpore. Postq̃ hæc vt homo dixit, humana formidine C circundatus, seipsum refocillat ac confortat dicens:

Sed propterea ueni in horam hanc. Propterea seruatus sum in hoc tempus vt nũc morerer: iam itaque viriliter ferre oportet. Relicta ergo nobis naturalis timoris mẽsura ac fortitudinis monumento, rursus ait:

Pater glorifica nomen tuum. Quod apud cælestes virtutes glorificatum est, glorifica etiam illud corã hominibus terram incolentibus, per ea quæ in morte mea futura sunt signa: glorifica illud per gloriam nominis mei, siquidem mea gloria tua est.

Venit uox de cælo, Et glorificaui, & rursus glorificabo. Glorificaui in his q̃ facta sunt signis: & rursus glorificabo in his

D quæ in morte tua fient.

Quum audisset ergo turba quæ adstabat, dicebat tonitruum esse factum. Qui vocem non intellexerant, sed sonum duntaxat eius perceperant.

Alij dicebant, Angelus ei loquutus est. Qui vocem intellexerant.

Respondit Iesus & dit, Non propter me uox hæc facta est, sed propter uos. Non propter me, vt discam quod nõ scio. Nã omnia quæ patris sunt noui, sed propter vos, vt id discatis de quo dubitatis, puta ꝙ à deo sim: quomodo enĩ super me vox de cælo descendisset, nisi à deo essem? quomodo præterea deus nomen suum & glorificasset, & rursus glorificaturus esset per me?

E *Nũc iudiciũ est huius mundi.* Iam nunc hominum huius mũ di vltio fit per meam punitionem. Aliis siquidem omnibus
Rom.3.5. hominibus mors, peccati pœna est. Nam omnes, inquit, peccauerunt, & per peccatum mors introiuit: mihi verò nequaquam, quia nunquam peccaui. cùm ergo diabolus etiam mihi qui peccati expers semper permansi, mortem intulit: nũc præsenti tẽpore irrogatę mihi iniurię pœnas luit, quippe tyrannidis subuersionem: nam mulcta ipsa siue punitio, mundi huius est vltio: præsens itaq; repensio, contumeliæ quam mihi intulit vltio est, & violentiæ aduersus primos generis propagatores totúmque genus irrogatæ.

Nunc princeps mundi huius eiicietur foras. Extra huiusmodi principatum quẽ fraude acquisiuit. Nam quia olim ve-
F terem Adam per ligni cibũ è regno mundi eiecit: nouus nũc Adam ipsum per crucis lignum è mundi regno eiicit, progenitoris inobedientiam sua curans obedientia.

Et ego si exaltatus fuero à terra, omnes traham ad meipsum. Si addactus fuero in crucẽ, omnes vndique qui fidem susceperint per eam traham ad meipsum. Et verè in cruce exaltatus, latronem primùm attraxit, & Centurionem, eósque qui se cum illo seruabãt, hinc cœpit attrahere. Traham, inquit, tanquam à Tyranno detentos, ipso primùm tyranno
Mar.3. deiecto. Hanc autem attractionem alibi Raptum vocauit dicens, Quomodo potest quis ingredi in domum fortis ac vasa eius diripere, nisi primùm alligauerit fortem, & tunc do-
Supra 6. mum eius diripiet? Atqui superius dixit, Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum: hic autem A ait, Omnes traham ad meipsum, non contraria significans, sed quæ patris sunt sibi concilians, ac communia omnia ostendens, & æqualitatem per talia demonstrans.

Hoc autem dicebat significans qua morte esset moriturus. Hoc: Quídnam? Si exaltatus fuero, siquidem exaltationem in cruce innuebat.

Respondit ei turba, Nos audiuimus ex lege, ꝙ Christus maneat in æternum: & quomodo tu dicis, Oportet exaltari filiũ hominis? Etiam hic legem simpliciter diuinam appellant scripturam, Nã frequẽtibus eius in locis immortalitas diuinitatis Chri Psal.109.
sti significatur: quemadmodum etiam mortalitas humani- & 115.
tatis eius, & maximè in psalmis Dauidicis. Et vide dolosum Iesa.40.
eorum conatum: quum enim superius de morte disputãtem B audissent ac dicentẽ, Oportet exaltari filiũ hominis (quanq; hoc euãgelista non addiderit, siquidem variis in locis hoc eis loquutus est) quũ etiam nũc addiderit, Si exaltatus fuero: intellexerunt ꝙ exaltationem diceret mortem: licet non de ea quæ per crucem fieret conciperent: & hinc sperabant conuinci posse ipsum non esse Christum. tanquam dicentes, Nos audiuimus ex scriptura, ꝙ Christus non moriatur: & quomodo tu dicis, ꝙ ipsum mori oporteat? Deinde ne hoc de eo dicere videantur, aiunt:

Quis est iste filius hominis? Etenim si Christus est, non moritur: ꝙ si moritur, non est Christus. Atqui ô dementes, debilis est ratio vestra: nam & hoc & illud verum est: immor-
talis quidem est diuinitate, mortalis autẽ humanitate. Sed G
Christus nunc non docuit quomodo immortalis esset, sed quomodo mortalis: sciens eos non susceпturos de sua immortalitate sermonem. Considera nanque ꝙ quum etiam vocem quæ de cælo venerat audissent, ac dixissent, Angelus ei loquutus est, adhuc tamen malignantur, ideo simpliciter eos admonet

Dicit ergo eis Iesus, Adhuc modico tẽpore lux uobiscum est, ambulate donec lucem habetis, ne tenebræ uos comprehendant. Lucem dicit seipsum. Nam & in præcedentibus dicebat, Ego Sup.8.9.
sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Modicum autem tempus id dicit, quod ad mortem vsque deerat. Præ humanitate ergo ac benignitate protestatur &

D admonet illos, vt in luce ambulent, hoc est sequantur eum cum lumine præeuntem, viámque commonstrantem, & eius credant sermonibus. Per tenebras verò errorem intelligo, quo eos seduxerunt illorum pontifices, postquam Christum interfecerunt, affirmantes quòd seductor fuisset. Intelligun tur quoque simpliciter Tenebræ, error Iudæorum, qui corporalem cultum seruantes, arbitrabantur se deo placere, ac saluos fieri. Atqui hæ tenebræ iam illos habebant: sed ait, Non vos comprehendant, id est, ne vsque ad finem dominentur vobis.

Et qui ambulat in tenebris nescit quò uadat. Errat, offendit, præcipitatur.

E *Donec lucē habetis, credite in lucem.* Sermonem explanauit.

Vt filij lucis sitis. In primordiis quoque euāgelij dixit hic euangelista, Quotquot autem receperunt eum, dedit eis po

Sup.1. testatem filios dei fieri, credentibus in nomen eius. Sed ibi quidem intelligimus, quòd filij fiant patris: hic autem q̄ filij ipsius filij: vt discas q̄ vna sit patris & filij operatio, & amborum omnia esse communia.

Hæc loquutus est Iesus, & digressus abscondit se ab eis. Sciebat nanque iram illorum turbatam esse ac irritatam: ideo abscondit se, ne amplius inflammaretur, sed magis eius secessione sedaretur.

Quum autem tam multa signa fecisset coram eis, non credebant in eum. Tam multa: quot autem ille ediderit, prætermisit

F hic propter eorum multitudinem.

Vt sermo Isaiæ prophetæ compleretur. Etiam hic dictio Vt, non est causalis, sed euentum dicit, siue eius quod futurum

Nota. est completionem. Et vbicunque dicitur, vt sermo prophetæ compleretur: Vt prophetia cōpleretur: dictio Vt, & Græcæ dictiones ἵνα ὅπως ac similes, dictam eandem habent significationem: quanquam in aliis euangelistis hoc non manifestauimus. Neq; enm quia dixerunt prophetæ, ideo facta sunt quę dixerant: sed quia futurum erat vt fierent, propterea prædixerunt prophetæ. Nam scripturæ idioma est vt prædiximus, quo significat infallibilitatem prophetiæ & omnimodam eius completionem.

Isa.53. *Quem dixit, Domine quis credidit auditui nostro?* De his qui non crediderunt, hoc dixit propheta: Auditum dicens horā

ac similium, prophetiam de Christo, quā prophetæ quū audissent, auribus animarū suarum à diuino spiritu immissam, prophetarunt: dicit ergo q̄ nullus talium illi crediderit. A

Et brachium domini cui reuelatum est? Brachium patris est filius, vtpote potentia ac robur eius. Ait enim Paulus, Chri 1.Cor.1.
stus dei potentia. Nihil horum cognitum est, non propter sui absconsionem, sed propter illorum cæcitatem. Ipse siquidem in modum solis, lucem suę diuinitatis ostēdebat, & per sermones, & per opera. Illi verò malitia deprauatum habentes aspectum, non illustrabantur.

Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias. Etiam hic Propterea, non causale est, sed futuri declaratiuum: quia futurum erat vt credere non possent, siue non vel B
lent: nam si voluissent, vtique credidissent. Non posse siquidem etiam significat Non velle, sicut in præcedentibus docuimus. Aut, Non poterant credere, prohibiti à malitia & cæcitate sua. Quid ergo iterum dixit Isaias?

Excæcauit oculos eorū, & indurauit cor illorum. Et hoc scri Isa.6.
pturæ idioma est, dei permissionem quasi opus eius appel- Nota.
lare. Siquidem Excæcauit, & indurauit, significant, excæcari ac indurari permisit tanquam incurabiles: neminem enim
vi attrahit, propter liberum cuiusque arbitrium. Simile e- Exod.4.7
tiam est quod dicitur, Indurans indurabo cor Pharaonis. &, Psal.43.
Declinare feciſti semitas nostras à via tua. &, Errare feciſti & 106.
nos domine à via tua: frequentiáq; sunt huiusmodi in vete- Isa.63.
ri testamento idiomata. Tale quoque est quod apud Paulum Rom.1.
dicitur, Tradidit illos deus in reprobum sensum. &, Tradi- C
dit illos in affectiones ignominię. Nam deus nō solū nemini hoc facit, sed nec relinquit, nisi eū relinquam°. Ait nāq;, Isa.59.
Peccata vestra diuisionem faciunt inter me & vos. Rursúm- Psalm.72
que dicit, Ignoraſti legem dei tui, ignorabo & ego te. Et Da Mat.23.
uid, Ecce qui elongant se à te peribunt. Ad hæc saluator ipse in euangeliis ad Ierusalem, Quoties volui congregare filios tuos, & cætera, & noluistis.

Vt non uideant oculis, & corde intelligant & conuertantur & sanem eos. Rursum Vt, non est causæ redditiuum, sed futuri demonstratiuum, quia futurum erat vt oculis non viderent, & corde non intelligerēt, neq; conuerterentur, nec sanarētur. Oculos autem dicit intellectuales: nam oculis non

D videre,declaratur per id quod subditur, Corde non intelligere. Hæc tamen verba alio modo declarata sunt in euangelio iuxta Matthæum,alio dicta tempore.

Mat.13.

Iesa.6. *Hæc dixit Iesaias quando uidit gloriam eius, & loquutus est de eo.* Hæc,puta de cæcitate & induratione, & cætera. Gloriam autem eius dicit glorioſam illam viſionem, quando vidit dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum, & ea quæ circa ipſum erant,terribilia ac magnifica erant. Tunc enim filium vidit,& hæc poſtmodum dixit ac loquutus eſt de eo, quum tunc hæc ab eo audiſſet. Nam de Chriſto erant, quòd excæcandi & indurandi erant, non viſuri nec intellecturi q̃ deus eſſet,neque conuertendi ab errore, vt ſanarentur vulnera animarum ipſorum.

E *Veruntamen etiam ex principibus multi crediderunt in eum, ſed propter phariſæos non confitebantur,ne extra ſynagogam eiicerẽtur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quàm gloriam dei.* Siquidem principes non erant, ſed ſerui gloriæ humanæ.

Sup.5. Propterea etiam dominus illis dicebat, Quomodo poteſtis vos credere quum gloriam à vobis mutuò ſumatis, & gloriam quæ à ſolo deo eſt non quæratis?

Ieſus ergo clamauit & dixit, Qui credit in me,non in me credit, ſed in eum qui miſit me. Mitigata Iudæorũ ira apparuit iterũ & docet. Quod autẽ dicit, tantũdem eſt acſi dicat, Qui credit in me, credit in eum qui me miſit: nõ ſolum quia vna eſt natura & diuinitas amborũ, verumetiam quia honor ei qui miſſus eſt exhibitus,redundat in eũ qui miſit. Et quod ait,

F Nõ credit in me,videtur quidem negationis, ſed magis eſt

Marci 9. exhortationis ad credẽdum. Simile quoq; eſt & illud, Qui ſuſceperit me,non me ſuſcipit, ſed eum qui miſit me. Nam & hæc idiomatis ſunt,aliáque huiuſmodi. Scire autem oportet, q̃ aliud eſt credere ei,quàm credere in eum: illud ſiquidem eſt credere ſermonibus eius,quod de cæteris etiam hominibus dicitur: hoc autem eſt credere in diuinitatem eius, quod de ſolo deo dicitur.

Et qui videt me,videt eũ qui miſit me. Viſionem eã dicit quę mentis eſt, acſi dicat, Qui meam cognouit dignitatem, eam quoque cognouit quæ patris eſt: nam vna & eadem eſt in nobis diuinitas: & ego patris imago ſum, per omnia illi ſimilis. Videt autem quiſpiam Chriſti diuinitatem,nõ ex natura ſua:

ra ſua: diuina ſiquidem natura inuiſibilis eſt,ac penitus ininA telligibilis,iuxta illud,Deum nemo vidit vnquam, ſed ex Supra 1. operibus diuinis eiuſque ſermonibus.

Ego lux in mundum veni. Lux intellectualis ſoluens tenebras intellectus,per diuina opera ac verba, diuinitatis radios ſanis oſtendens oculis.

Vt omnis qui credit in me non maneat in tenebris. Quæ ſunt in errore peccati. Frequenter enim eadem conteſtando dicit,aſſiduitate volens durum illorum cor emollire,& quicquid ad ſe attinet,in medium adducens: propterea ſiquidẽ etiam clamabat.

Et ſi quis audierit uerba mea & non crediderit, ego non condemno eum. In præſenti ſeculo.

Neque enim veni ut condemnem mundũ,ſed ut ſaluem mundum. B Dixit etiam tertio capite, Non miſit deus filium ſuũ in mũ Sup.3. dum vt cõdẽnet mundum,ſed vt ſaluetur mũdus per eum: & ibi quoque lege enarrationem quæ optima eſt.

Qui ſpernit me,& nõ accipit uerba mea,habet qui iudicet ipſũ. Qui mihi nõ paret,nec ſuſcipit verba mea,habet q̃ ſe cõuincat ac condemnet: quis ſit autem is,audito.

Sermo quem loquutus ſum,ille cõdemnabit eum in nouiſſimo die. Quis autem ſit hic ſermo,aduerte.

Quia ego ex meipſo non ſum loquutus,ſed pater qui miſit me,ipſe mihi præceptum dedit,quid dicam,& quid loquar. Quia dicebant non eſſe eũ à deo, & propterea nõ obediebant ei, ait: In nouiſſimo die ſermo quem loquutus ſum dicens, quòd C ex meipſo nõ ſum loquutus,ſed pater qui miſit me, ipſe mihi præceptũ dedit quid dicã & quid loquar,ille condẽnabit eum,loco accuſatoris conſtitutus,conuincens, omnemque amputans occaſionem,quem operibus confirmaui,ex omni parte oſtendens quòd deo non ſim contrarius.

Et ſcio quòd præceptum eius uita ſit æterna. Vtpote vitã concilians æternam,tanquã ad vitam adducens æternam. Sunt ergo inexcuſabiles,qui ea nõ ſuſcipiunt quę mihi præcepta ſunt vt loquar,videlicet verba mea,doctrinam meam: & ſi biipſis ſunt inimici,vtpote vitam non ſuſcipientes ęternã. Hæc verò,Quid dicam & quid loquar,idem ſignificãt Multa autem ſunt huiuſmodi apud ſacram ſcripturam.

Quæ ergo ego loquor,ſicut dixit mihi pater,ſic loquor. Et per

D prædictã & per præsentem sententiam, rursum inducit eos ad fidem, parcens adhuc illis præ immensa benignitate. De
Supra 8. huiusmodi autem humilitate verborum dispensatoriè dictorum, variis in locis diximus. Illa nãq;, A meipso nõ veni. &, Ex meipso non sum loquutus. &, Ipse mihi præceptũ dedit quid dicã & quid loquar, ac similia: manifestius quidem confirmant, quòd deo non sit contrarius: secretius verò innuunt, quòd patri sit æqualis.

Cap.13. *Ante diem festum paschæ sciens Iesus quòd uenisset hora ipsius ut transiret ex hoc mundo ad patrem.* Nam postquam mortuus est ac resurrexit, à terra in cœlum migrauit.

Quum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos.

E Suos, vocat discipulos, vtpote domesticos propter obedientiam. Sui autem apellati quoq; sunt omnes Iudæi, tãquam cognati: imo etiam omnes simul homines, tanquam creaturę ipsius. Addidit autẽ, Qui erant in mundo. Nam qui iam in virtute mortui erant, eius etiam proprij dicebãtur, Abraham videlicet Isaac & Iacob, quique tempore illorũ iusti erant. Quum dilexisset ergo discipulos ad idvsque tẽporis, tunc magis dilexit eos. Nam, in finem, idem significat quòd vehementer. Quia enim iam moriturus erat, eosque relictu rus, dilectionem intẽdit ad accensionem vehemẽtioris memoriæ ipsius. Signum verò intẽtionis fuit lotio pedum illorum: nam qui aliquem feruẽter amat, ne extremum quidem eius ministerium deuitat.

F *Et cœna facta.* In diuersorio, in instrato cœnaculo: quia facta vespera, sicut dixit Matthæus, accubuit cum duodecim.
Matt.26. Quære ergo hanc sententiam sexagesimo tertio eius capite, ac lege omnem quæ ibi data est expositionem.

Quum diabolus iã immisisset in cor Iudæ Simonis Iscariotæ ut traderet eum. Iam tunc cogitationem immisisset, quãdo vnguẽtũ effudit super caput Iesu mulier, de qua scripsit Matthæus. Quære ergo iuxta finem sexagesimi secundi capitis ipsius vbi dicitur Amẽ dico vobis, vbicũq; prędicatũ fuerit hoc euangelium in vniuerso mundo &c. & lege finem datę ibi expositionis. Hoc autem interposuit euangelista cũ stupore admirans excellentem Christi clementiam, quia huius etiam pedes lauit, qui in proximo erat eum traditurus.

Sciens Iesus quòd omnia dederit ipsi pater in manus Tanquã

filio legitimo & vnigenito. Humano autẽ more dixit, Omnia dedit ipsi pater in manus, Christũ ipsum imitans, qui frequenter huiusmodi de se dispensatoriè solet dicere, sicut variis in locis diximus. Sicut autem pater tradit filio, sic & 1.Cor.15
filius patri. Ait enim Paulus, Quum tradiderit regnum deo & patri.

Et quòd ad deum exisset, & ad deum iret. Tanquã filius dei ac deus. Ait ergo, Sciens seipsum omnipotentem ac dei filium: licet tantæ esset potestatis, talisque dignitatis, ad extremam tamen descendit humilitatem, tum dilectionem erga discipulos ostendens, tum eos animi modestiam edocens.

CAPVT XVI. DE LOTIONE PEDVM.

Vrgit à cœna, & ponit uestimenta. Nõ omnia, sed exteriorem amictũ, aut etiam indumentũ quod vesti illi exteriori adhærebat, quo succinctior esset ad id quod facere parabat.

Quũque accepisset linteũ, præcinxit se. Linteo sese præcĩxit ad extergẽdos lauãdorũ pedes.

Deinde misit aquam in peluim. Ipse etiam aquam ferebat, & vniuersa cum omni promptitudine propriis manibus faciebat: vt & nos ministrãtes, cũcta cum omni promptitudine per nosipsos faciamus, in illum respicientes: neque extollamur: quid enim sumus nos si ad deum conferamur. Linteum itaque, peluim ac hydriam à patrefamilias proculdubio in eum tunc vsum accepit.

Et cœpit lauare pedes discipulorũ, & extergere linteo quo erat præcinctus. Venit ergo ad Simonem Petrum. Quia lauare cœpit ac postmodum venit ad Petrum apparet quòd primùm lauerit pedes Iscariotæ: simul quidem beneficio afficiens ac honorans proditorem suum vsque ad mortẽ, vt & nos simiiter faciamus: simul etiam compungi volẽs illum, qui talia aduersus talem gubernatorem cogitaret.

Et ait ei ille, Domine tu mihi lauas pedes? Tu qui filius deĩ es? In stuporẽ versus, hoc dixit, ac vehementer cum reuetentia veritus.

D Respondit Iesus & dixit ei, Quod ego facio tu modò nescis Quod ego hac re doceo.

Scies autem postea. Quando hoc manifestauero. Nã paulò post de hoc dicturus est, Si ego laui vestros pedes dominus & magister, & vos debetis inuicem alij aliorum lauare pedes. Vel scies postea, quum me videris in cœlum assumptum, quũ venerit super vos paracletus: tunc enim scies qualis quale fecerim opus & quare.

Ait illi Petrus, non lauabis pedes meos in æternum. Hoc est nunquam, asseuerabat enim honorans illum ac venerans.

Respondit ei Iesus, Si non lauero te, non habebis partem mecũ. Dicit ei Simon Petrus, Domine non pedes tãtum, sed & manus & caput. Non dixit quam ob causam hoc faceret, sciens illum non posse eo modo persuaderi, sed potius magis repugnaturum: sed quũ præ nimio amore repugnaret, ex hoc illi persuadet: comminatus nãque excisionem, protinus eum inclinauit, fecitque vt ille amplius petat, quàm prius ab eo petebatur: & tantum se offerat ad id ministerium perferendum, quantũ prius ad repugnãdum, imò etiam amplius, Nõ tantum, inquit pedes, sed & manus & caput: ita nimia dilectione & primùm obsistebat, & postmodum concedebat.

Dicit ei Iesus, Qui lotus est, nõ indiget nisi ut pedes lauet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis. Ne opinarẽtur lotionẽ hãc purificationem quandam esse, quale & baptisma: huiusmodi opinionem exemplariter soluit dicens, Qui lotus est, nõ indiget lauari nisi solos pedes quibus calcãdo lauacrum egreditur, sed est mundus totus, vtpote iam totus. Et vos mundi estis nempe mundati iam per doctrinam quam vos docui, & abiecta omni prauitate ac malitia. Nã & Chrisostomus interpretans illud, Et vos mundi estis: ait etiam adiectum esse, Propter sermonem quem loquutus sum vobis. Itaque doctrina non opus est vobis, vt mundemini ab his quibus iam emundati estis, nisi vt solis pedibus lauemini, propter causam quam nunc non scitis, scietis autem postea.

Sed non omnes. Non omnes mundi estis.

Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum: propterea dixit, Nõ omnes mundi estis. Nouerat eum qui præcipitatus & contaminatus erat.

Quum ergo lauisset pedes eorum, receptisq; uestimentis suis ac-

cubuisset, iterum dixit eis, Scitis quid fecerim uobis? Ignorãtes, A interrogat, quò attentiores reddat: nam postquam factũ est, vult nunc docere quod ignorabant.

Vos uocatis me dominum ac magistrum, & bene dicitis, sum etenim. Sum ista, tanquã deus Nam cum discipulis loquens sese detegit. Dicens itaque, Vos dicitis: vos me ita appellatis: sermonem inuidia carere fecit. Addens autem, Sum, huiusmodi cõfirmauit appellationes, nec ad gratiam, sed propter veritatem dictas demonstrauit. Iam ergo hinc ratiocinemini.

Si ergo ego laui uestros pedes, dominus & magister, & uos debetis inuicem alij aliorum lauare pedes. Non dixit, Si ego qui natura dominus sum, laui vestros pedes qui natura serui estis, multò magis vos inuicem conserui, debetis alij aliorum B lauare pedes. Neq; dixit, Si ego proditoris laui pedes, multò magis vos insidiatorum: sed hæc per opera significãs, horum disputationem reliquit auditorum conscientiæ.

Exemplum enim præbui uobis. Exemplum deiectionis in dilectione, hoc opere tradidi vobis.

Vt quemadmodũ ego feci uobis, & uos faciatis. Ex dilectione deiecti, ac subditis ministrãtes. At verò ipse quidem erat Nota. maior quàm intelligi ac dici posset: nos autem sumus terra & cinis, puluis & cœnum, aut si quid his vilius est. Quando verò non tantùm ad minores non deiicimus nos, sed neque ad maiores: nec solùm pedes seruorum nõ lauamus, sed neque amicorũ, quum etiam insidiatorum lauare debeamus: qua obsecro condẽnatione digni nõ erimus? qui non solùm C Christi non imitamur exemplum, verumetiam econtrario erigimur, & ex diametro extollimur, nec quod debitum est exoluimus. Et vos, inquit, debetis inuicem alij aliorum lauare pedes.

Amen amen dico uobis, non est seruus maior domino suo: neque legatus maior est eo qui misit illum. Itaque si ego qui incõparabiliter maior sum, meipsum adeò deieci, multò magis vos. Et hoc autẽ ineffabilis humilitatis ipsius est, q̃ sese dederit in exemplũ, creatorem videlicet creaturis: & quodãmodo se cõparauerit qui incõparabilis est. Dixit autẽ & hanc sententiam decimonono capite iuxta Matthæum: ibi ergo quære Matth. 10. quod dicitur, Nõ est discipulus supra magistrum suum, &c.

D *Si hæc nouistis, beati eritis si feceritis ea.* Si hæc nouistis quę dicta sunt, nouistis autem ea quum à me didiceritis: beati eritis si feceritis ea, neque enim nosse sufficit, sed & facere oportet.

Non de omnibus uobis dico. Puta, Si feceritis ea. Nam de Iuda hoc dicebat, qui nõ solùm ea facturus non erat, sed nec aliud quicquam eorum quæ præcepta erant, de proditione iam curam habens.

Ego scio quos elegerim. Noui tanquã deus, quinam ex electis meis facturi sunt ea, & quis sit qui non faciet. Superius quoque dixit. Et vos mundi estis, sed non omnes, variisque temporibus multa huiusmodi loquutus est, quæ solius proditoris pũgerent conscientiam, simulque docerent
E quod eum non lateret proditor, & illum ad pœnitentiam ad correctionem euocarent: verùm non persuaserunt. Cur
Mar.3. autem etiã proditorẽ elegerit, diximus octauo iuxta Marcũ capite: & ibi quære quod dicitur, Et ascendit in montem, & vocauit quos ipse voluit & cætera, totamque illorum verborum lege enarrationem.

Sed ut scriptura cõpleatur: Qui edit mecũ panẽ, sustulit aduersum me calcaneũ suum. Etiã in hoc loco dictio Vt, manifestatiua est eius quod futurũ erat. Hoc quoque sicut & alia pro-
Psal.40. pter proditorẽ dicit. Nã futurũ erat, vt cõpleretur scriptura Dauidica, quæ ait, Qui comedit panes meos ampliauit aduersum me supplantationem. Septuaginta ergo ex Hebraico sensu hanc ita interpretati sunt: Christus verò eandẽ nũc ex eodem interpretatus, aliis dictionibus eandem vim obti-
F nentibus eadem & ipse dicit. Siquidem idem sibi volũt. Qui edit, quũ euangelista Christi verba referens habet ὁ τρώγων: &, Qui comedit, quum septuaginta dicunt ὁ ἐσθίων: & Ampliauit, sicut Sustulit, eodemque modo se habẽt & reliqua. Ait ergo de Iuda, Qui apud me pascitur, qui de eadem mẽsa mecum communicat, neque ob hoc ipsum me reueretur, ampliauit ac sustulit, hoc est confirmauit siue mouit aduersum me calcaneum & supplantationem, siue dolum ac insidias, eo quòd cum inimicis sit loquutus. Solent nanque qui currẽtes deiicere nitũtur, calcaneo insidiari, ideo calcaneus ac supplantatio dolum ac insidias denotat.

Nunc dico uobis priusquam fiat, ut quum factum fuerit credatis

quòd ego sum. Vt quum fuerit completa huiusmodi scriptu- A
ra, credatis quòd ego sum de quo illa vaticinabatur.

Amen amẽ dico uobis, qui recipit quẽcunque miſero, me recipit: qui autẽ me recipit, recipit eũ qui me misit. Iuxta finem quoque decimi noni capitis euãgelij secundũ Matthęũ dixit, Qui re-
Matth.10. cipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eũ qui me misit. Nunc autem etiã idem dicit, volens amplius illos cõsolari, quod futurum esset, vt paulò post percurrerent orbem.

Hæc quum dixisset Iesus, spiritu turbatus est. Spiritum dicit affectum mœroris ac turbationis, quo mouebatur ob proditoris perditionem: nam præ nimia compassione turbaba-
Sup.11. tur, vehemẽter enim super eo dolebat. De Lazaro etiam dictum illud declarantes, Infremuit spiritu, spiritum diximus B
turbationis affectum.

Et testificatus est ac dixit, Amen amẽ dico uobis, quòd unus ex uobis tradet me. Testificatus est siue protestatus de ꝓditione.

Aspiciebant ergo seinuicem discipuli hæsitantes de quo diceret. Siquidem miserum nondum publicare volebat, expectans adhuc eius conuersionem.

Recumbebat autem unus ex discipulis Iesu in sinu ipsius, is nimirum quem diligebat Iesus. Ipse erat qui hæc scribebat, velut significauit idem in fine euangelij. Hũc autem diligebat Iesus, plus videlicet cæteris, vt qui plus diligi dignus erat, ob Nota.
virtutis magnæ prærogatiuam, quam ipse modestiæ causa occultauit. Dicitur autem tantam à puero curam habuisse puritatis, vt ne turpem quidem cogitationem vnquam in cor suum ascendere permiserit: turpis autem cogitatio non C
de motu naturali accipienda est, sed de phantasia voluntaria: ideo etiam virgo postmodum cognominatus est. Hoc verò priuilegium dei quoque genitrici datum erat. Dicit autem Chrysostomus quòd etiam amplius eum diligebat, propter excellentem animi humilitatem ac mãsuetudinem, Nume.12.
quas adeptus erat postquam de præeminẽtia correptus fuerat. Siquidem hæ virtutes etiam Mosen exaltauerunt. Cõsidera verò & hoc quomodo sol⁹ è discipulis in magistri afflictionibus permanserit, donec spiritum exhalasset: ob hæc ergo etiã amplius eum diligebat, ac tẽpore illo in sinu eius recumbebat, tanquam filius in sinu patris: appropinquãs similiter ei propter virtutis propinquitatem. Siquidẽ verisi-

D mile est, quòd præcognita iam magistri morte, mœstus admodum erat, & propterea post pedum lotionem ascitus fuerat, ibique recubuerat: consolationis ergo gratia hæc scripsit, non gloriationis: nam fugiens iactantiam, suiipsius nomen conticuit. Verùm quum cæteri euangelistæ prætermisissent quæ de intinctione & offula Iudæ data contigerant: narraturus hoc, incidit necessariò in horum enarrationem. Nam quia hortatu Petri clam interrogauerat quisnam esset, qui eũ traderet, necesse erat dicere quomodo recumberet, vt clam cæteris posset interrogare, & quo pacto ausus est ibi recũbere ac secretò interrogare. Aut recubuisse se dicit in sinu eius, immẽsam illius manifestans humilitatem, qui immensæ erat gloriæ: se verò diligi ait, significans & se gratum, & illum humanum. Confitetur ergo quòd diligebatur: causam verò cur diligeretur non addit, simul & gratus & modestus.

E *Innuit ergo huic Simon Petrus, ut scisciteretur, quisnam esset de quo diceret.* Ipse quidem ausus non est interrogare, propter causam quam sexagesimoquarto iuxta Matthæum capite diximus: Ioanni verò hoc commisit, tanquam à præceptore maximè dilecto, qui tunc in sinu eius recumbebat. Matth. 26

Quum ergo ille recumberet ita super pectus Iesu, ait illi, Domine quis est? Ita, sicuti recumbebat, hoc est, non eleuatus, sed tantum conuersus. Ioannes itaque ex simplicitate ac dilectione recumbebat: nondum enim natura deum esse cognoscebat: ipse verò permittebat, etiam in hoc animum illius oblectans.

F *Respondet Iesus, Ille est cui ego intinctum panem porrexero. Et intinctum panem dat Iudæ Simonis Iscariotæ.* Quære prædicto iuxta Matthæum capite, vbi dicitur, Dico autem vobis, quòd non bibam ex hoc fructu vitis vsque in diem illum & cætera: & lege totam enarrationem: nam in ea de his & iis quæ sequuntur ad verbum dictum est.

Et post offulam tunc introiuit in illum satanas. In fine illius enarrationis de hoc planè inuenies. Ingressus est autem in illum, non quòd vt dæmoniacum agitaret, sed quòd dominaretur ac seruituti eũ subiiceret, veluti septuagesimosexto capite euangelij secundum Lucam diximus. Vel etiam per cogitationes in illum ingressus est. Lucæ 22.

Ait ergo illi Iesus, Quod facis, fac citius. Hoc *autem nemo intellexit discumbentium ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant quia loculos habebat Iudas, quòd diceret ei Iesus, Eme ea quæ ad festum nobis necessaria sunt: aut egenis ut aliquid daret.* In ea enarratione etiam hæc omnia pulchrè declarata sunt. A

Accepta autem ille offula, exiuit continuò Similiter & hoc.

Erat autem nox quando exiuit. Significauit tempus euangelista, ostendens quòd neque nox eum retinuit.

Ait Iesus, Nunc glorificatus est filius hominis. Superius dixit capite decimoquinto, Venit tempus vt glorificetur filius hominis. Hic autem, Nunc glorificatus est filius hominis. Ex hoc, inquit, tempore glorificatus est, afflictionibus pro mundo toleratis: nam gloria sunt domino afflictiones quas pro seruis tolerat. Tanquam factum autem dicit id quod futurum est, quia paulò post comprehendendus & passurus erat. Quòd si domino gloria sunt afflictiones toleratæ pro seruis, multò magis seruis gloria sunt, quę pro domino sustinent. Suprà 12. B

Et deus glorificatus est per eum. Pater glorificatus est per filium, per conuersationem qua tanquam homo pro salute hominum conuersatus est. Nam sicut filio gloria est habere talem patrem, ita sanè & patri gloria est habere talem filium. Præterea quoque homines videntes admiranda quæ faciebat, glorificabant deum, quemadmodum dicunt euangelistæ.

Quòd si deus glorificatus est per eum, & deus glorificabit eum per seipsum. Glorificabit filium per seipsum, edens prodigia tempore passionis tremenda ac stupenda signa: etiam hinc ostendens quòd legitimus esset eius filius. Nam & propterea in superioribus dixit, Quum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quòd ego sim, vbi latiorem ac manifestiorem dedimus enarrationem. C Suprà 8.

Et continuò glorificabit eum. Continuò in ipsa cruce. Hoc autem dixit ne de gloria illa opinarentur, quam habebit in secundo suo aduentu, de qua frequenter eos docuit. Hæc verò dicens, monet stertentes eorum cogitationes, & suadet ne solùm non molestè ferant, sed & gaudeant propter gloriam eius quæ paulò post futura est.

Filioli adhuc modico tempore uobiscum sum. Futura iterum

D illis prædicit, vt postea recordati cognoscant, quòd omnia manifestè sciens prædixerit : & ne repente superuenientia turbent illos non expectantes. Filiolos verò vocauit eos, non solùm tãquam creator eorum, verumetiam tanquam magister ipsorum. Dicens autem, Filioli adhuc modico tempore vobiscum sum, vehementius suspendit desiderium eorum.

Quæretis me. Postquam mortuus fuero. Iudæis verò quũ dixisset, Quæretis me, addidit, Et non inuenietis : discipulis autem hoc non addidit : nam hi inuenturi eum erant post resurrectionem. Et illis quidem insaniam mitigans, dixit, Quæretis me : his autem ardentius immittens desiderium.

E *Et sicut dixi Iudæis, Quò ego abeo uos non potestis uenire : etiam uobis dico nunc.* Sed illis quidem tanquã indignis hoc dixit: his verò tanquam nondum morituris.

Præceptum nouum do uobis, ut diligatis inuicem. Atqui ve-
Leuit. 19. tus erat præceptum, Diliges proximum tuum sicut teipsum: verùm quod nunc datur, maius illo est: subdit enim:

Sicut dilexi uos, ita & uos diligatis inuicem. Hæc est nouitas: illud siquidem præcipiebat proximum diligere tanquã seipsum: hoc autem etiam plusquam seipsum. Nam ita dilexit nos Christus, vt nec sibiipsi parceret, sed pro nobis moreretur. Quidam verò aliter interpretantur: quòd scilicet vetus præceptum erat, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum: nunc autem tradit omnes esse diligen-
F dos, videlicet etiam inimicos : siquidem ipse omnes dilexit discipulos, vt neque Iudam sibi parantem insidias odio haberet, sed potius turbaretur spiritu, hoc est, affectu mœroris ac tristitiæ propter illius perditionem.

In hoc cognoscent omnes, ꝙ mei discipuli stis si dilectionem habueritis inter uos mutuam. Sicut & ego erga vos: quia verus discipulus præceptorem imitatur. Hic manifestus est Christiani character, hoc planè insigne: nam vera dilectio omniũ caput est virtutum. Quid ergo, an non multò magis demõstrant miracula, Christi discipulum? Nequaquam: dixit e-
Matth. 7. nim iuxta finem quinti capitis euangelij secundum Matthæum, Multi dicent mihi in illo die, Domine domine nonne per nomen tuum prophetauimus, & per nomẽ tuum dæ-

monia eiecimus, & per nomen tuum virtutes multas fecimus? & tunc confitebor illis, Nũquam noui vos: & lege totam quæ ibi posita est enarrationem. Atqui miracula maximè orbem allexerunt. Verum id erat, quia dilectio eos qui edebant miracula, præcedebat. A

Dicit ei Simõ Petr⁹, Domine quò abis? Respõdit illi Iesus, Quò ego abeo non potes me nunc sequi, postmodum uerò me sequeris. Petrus quidem interrogauit non tantum scire volens, quãtum sequi cupiens. Christus autem cognitam habens eius mentem, ad eam respondit: non dixit enim quò abiret: sed, Non potes me nunc sequi, insinuabat autem de morte.

Dicit ei Petrus, Et quare non possum te nũc sequi? animam meam pro te ponam. Quid agis ô Petre? Quum ille dicat, Non potes, tu dicis, Quare non possum? Proinde experientia te do- B cebit ne contradicas.

Respõdit illi Iesus, Animam tuam pro me pones? Amen amẽ dico tibi, non canet gallus donec ter me negaueris. Quære sexagesimoquarto iuxta Matthæũ capite vbi dicitur, Respõdens au Mat.26. tẽ Petrus dixit illi, Et si omnes offendantur per te, ego tamẽ nũquam offendar: & lege ibi dictam enarrationem, præterea & eas quæ sequũtur vsq; ad eum locum vbi habetur, Similiter autẽ & omnes discipuli dixerunt. Quod si variationem aliquam ferunt verba, nihil mirum. Hæc siquidem dicta sunt priusquam exirent in montem Oliuarum: illa verò postquam illuc exiuerant: nam quum bis obstitisset Petrus, bis de negatione ꝓtestatus est illi Christus: & de prima quidem repugnatione ac protestatione scripserunt Matthæus C & Marcus, de secunda verò Lucas & Ioannes.

Ne turbetur cor uestrum. Quum dixisset dominus ad Pe- Cap.14. trum, Postmodum me sequeris: &, Ter me negabis, propter vtrunque turbati sunt, timentes ne quando ipsi ab eo amputarentur vel exciderent, solo Petro sequente: aut ne quando ipsi quoque eum negarent, quemadmodum & eorum præfectus. Reprimens ergo illorum anxietatem, primùm quidem timorem negationis cõsolatur, deinde etiam de timore amputationis siue excisionis.

Credite in deum & in me credite. Credite firmiter in deum patrem & in me, ac fides quæ in nos erit, seruabit vos insuperabiles.

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto Biblioteca

D *In domò patris mei mansiones multæ sunt.* Quæ sufficiant ad susciendum vos, vt semper sitis nobiscum.

Quòd si secus esset, dixissem uobis, uado paraturus uobis locum. Quòd si non essent multæ mansiones ac splendidum habitaculum, dixissem vobis ꝙ vado ad parandum mansionis locum vobis qui mei estis & omnibus digniores: hoc omnino sanè mihi curæ est, vt vbi sum ego & vos sitis. Prædixit enim eis dicens, vbi sum ego, illic & minister meus erit.

Sup.12.

Et si abiero ut præparem uobis locum, iterum ueniam & assumam uos ad meipsum, ut ubi sum ego, & uos sitis. Hoc etiam dixissem vobis ꝙ si abiero vt præparem vobis locum, & cætera, itaque nec sic oportuit animo deiectos esse: quia verò iam olim præparata est multitudo mãsionum, ac dignis sorte distributæ sunt, fiduciã habere oportet, & non desperare. Potest & aliter dici: ꝙ etiam si abiero vt præparem vobis locum, videlicet vt innouem vobis ascensum in cælum, quò nullus vnquam hominum ascendit, rursum veniam secundo aduentu, & assumam vos ad meipsum, resuscitatos ex mortuis, vt cõregnetis mihi in æternum. Quanquam enim mortui ante eum ascenderunt, sed non cum corporibus: & si simul cum eo sunt, at non simul regnant †. Quia verò sciens motus cordium ipsorum, cognouit cupere illos scire quò iret, & viam quæ eò duceret quò iret, ait:

E

† *Iam sæpius diximus illud esse dogma Græcorum, de quo uide ante libri exordium in epistola ad lectorem.*

Et quò ego uado scitis, & uiam scitis. Ex his quę frequenter dixi vobis, & hoc & illud nostis, si recordamini. Ad patrem nãq; ibat, à quo etiam exiuerat: via autem ipse est per quẽ imus ad patrem, veluti in sequentibus dicturus est.

F

Dicit ei Thomas, Domine nescimus quò uadis, & quomodo possumus uiam scire? Putabat nanque sensibilem aliquem locũ esse quò iret, & eodem modo viam esse similem.

Ait illi Iesus, ego sum uia, & ueritas, & uita. Via quidẽ, quia per me gradimini: veritas autem, quia vera loquor, & ea infallibiliter erunt: vita verò, quia morti quoque dominor. Si ergo ego via sum, ducam vtique vos: si etiam veritas, nõ mentior: ꝙ si & vita, neque mors vos à me separabit.

Nemo uenit ad patrem nisi per me. Nono verò capite dixit,

Sup.6.

Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit

eum: ille siquidem trahit, hic autem ducit, & ambo cooperantur ad hominum salutem. A

Si cognouissetis me, & patrem meũ utiq; cognouissetis. Superius quidem dicens, Et quò ego vado scitis, & viã scitis: significauit ꝙ & patrem & se cognoscerent: hic autem adiiciens, Si cognouissetis me, & patrem meum vtique cognouissetis, ostendit ꝙ & se & patrem ignorarent. Id autem multis in locis facit: nam quia vtrunque cognoscebant, at nõ vt conueniebat, (postmodũ enim descendens spiritus sanctus, perfectam præbuit eis cognitionem) interdum quidem dicit ꝙ cognoscunt, quia vtcunque cognoscunt: quandoq; verò quòd non cognoscunt, quia non vt oportet cognoscunt. Nunc verò ait, Si cognouissetis me vt oportet, quis sim quantum ad intellectum, & patrem meum vtique cognouissetis: nam quum mihi sit æqualis, & à me inseparabilis: qui me cognouit, & patrem cognouit. B

Et nunc cognoscitis eum. Quum me cognoscatis, quãquam non vt oportet, consequens est, vt & ipsum similiter cognoscatis. Chrysostom⁹ verò Cognoscetis interpretatur, puta, non post multum tempus, cognoscetis eum vt oportet, vbi super vos spiritus sanctus descenderit.

Et uidistis eum. Etiam potentiam eius vidistis per meam potentiam, per diuina signa quæ edidi: nã quæ ego possum, hæc & ille.

Dicit ei Philippus, Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Et sufficit nobis, vt qui te iam antea cognouimus. Quia ergo quæsiuit nosse patrem, ostendit Christus ꝙ eum iam nosset. C

Ait illi Iesus, Tãto tẽpore uobiscũ sum, & nõ cognouisti me Philippe. Interrogationis sermo est, tãto tẽpore vobiscũ sum, diuina signa operãs, & ab his non cognouisti me, quis sim dignitate & potẽtia? ꝙ deus omnipotens? Sanè omnino cognouisti me, & consequens ergo est, vt & patrem cognoueris: nam imago per omnia similis sum ego patris.

Qui uidit me, uidit & patrem. Qui meam cognouit dignitatem & potẽtiam, cognouit & patris dignitatem, ac potentiam: sumus nanque per omnia similes, & vnus per alterum mutuò cognoscimur.

Et quomodo tu dicis, Ostende nobis patrem? Quomodo co-

D gnoscere cupis quē iam cognouisti? quomodo quæris quod habes? Alio quoque modo intelliguntur hæc verba, ꝙ quę-
Iesa.6. rebat Philippus videre patrem sensibilibus oculis, audiens
Iere.10. fortassis à multis frequenter visum esse prophetis specie ac
Daniel.7. figura humana, additq;, Et sufficit nobis, vt qui ipsum filiū iam videret ac nosset. Christus autem ostendit ꝙ neq; se vidisset neque nosset secundum diuinitatis naturam. Dicit ergo ei prolata negatiuè sententia, Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouisti me Philippe: nam diuina natura videri non potest nec cognosci. Qui vidit me, vidit & patrē: qui verò me videre non potest, neque patrem videre po-
E test. Et quomodo tu dicis, Ostēde nobis patrem, quum nec me videris, nec cognoueris, quanquam te opinaris & vidisse & cognouisse me?

Non credis quòd ego in patre & pater in me est? Quòd mutuò vnus per alterum cognoscimur, tanquam omnino similes. Quęre autem circa finem decimi capitis vbi dicitur, Vt
Sup.10. cognoscatis & credatis ꝙ pater in me est, & ego in eo: & lege eius enarrationem.

Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor. Sed à patre: ꝙ si à patre, vtique à meipso: nam quæ mea sunt, etiam illius sunt: & quæ illius, etiam mea sunt. Omnia siquidem communia & æqualia possidemus. Dicens autem de sermonibus, dicit etiam de operibus.

Pater autem in me manens ipse facit opera. Ad finem prædicti capitis dixit, Si non facio opera patris mei, nolite cre-
F dere mihi: hic verò ait, Pater facit opera, quæ videlicet ego operor. Et tunc autem & nunc idem significauit, nempe ꝙ eadem & possint & velint. Pater ergo loquitur per filium, tanquam per suum sermonem: operatur verò per filium, tanquam per suam potentiam. Præterea in me manens, hoc est, à me non separatus, vel per me designatus.

Credite mihi quòd ego in patre, & pater in me. Credite mihi dicenti ꝙ ego in patre, & pater in me conspicitur.

Alioqui propter ipsa opera credite mihi. Si verò non creditis mihi propter sermones meos: vel propter opera ipsa credite mihi, quum supernaturalia sint ac diuina. Similiter quoque ad finem prædicti capitis dixit, Quod si mihi non creditis, operibus credite.

Amen amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet. Non dixit, Maiora facere possum his quæ feci, sed quod mirabilius est, etiam aliis tribuam, vt talia operen A
tur. Deinde addit quod adhuc maius est dicens.

Et maiora his faciet. Hoc autem demonstratio est potentiæ eius qui dedit, non eius qui signa edit: nam qui per Christi nomen maiora facit opera quàm Christus ediderit, Christi potentiam prædicat.

Quia ego ad patrem meum vado. Vestrum, inquit, est deinceps miracula operari, quia ego ad patrem meum vado, vt in propriam restituar gloriam. Hæc autem omnia ad consolādum eos dicebat, ꝙ tristes essent, ac grauiter ferrent, quia sermones de rēsurrectione eius non intelligebant.

Et quicquid petieritis nomine meo, hoc faciam. Quicquid pe- B
tieritis inuocato nomine meo. Dixit autem Faciam, suam ostendens potentiam.

Vt glorificetur pater per filium. Patris siquidem gloria est, filij omnipotentia.

Si quid petieritis nomine meo, ego faciam. Ego tanquam cum patre æqualiter omnipotens. Idem autem dixit, sermonem maximè confirmans. Quia verò illos petere oportet qui eū diligūt: docet quomodo illum diligere oporteat, quia non solo verbo, sed & opere.

Si diligitis me, præcepta mea seruate. Nam dilectionis meæ signum est obseruatio præceptorum meorum: eorum verò obseruatio est completio aut operatio illorum. Quia autem verisimile erat corporalem eius conuersationem, assuetáq; C
colloquia eos expetere: adhuc consolatur illorum dolorem, dicens:

Et ego rogabo patrem & alium paracletum dabit vobis. Hinc incipit discipulis notitiā dare de spiritu sancto. Alium, inquit, paracletum tanquam me, siue admonitorem ac præceptorem in certaminibus virtutis: solatium ac subsidium in afflictionibus. Dicēs itaq; Alium, ostendit personarum differentiam. Dicendo autem paracletum siue consolatorem, docuit naturæ idētitatem, siquidem consolatores sunt & filius & spiritus sanctus. Non tamen dixit Mittam, ne dei aduersarius esse videretur, & quasi alicuius alterius virtute facere sermones: sed nunc quidem rogaturum se patrem pro-

D misit,& propter dictã causam, & vt fide dignus haberetur.
Infrà. 16. In sequentibus autem propriam ostendit dignitatem dicẽs;
Si ego non abiero,paracletus nõ veniet ad vos:si autẽ abie-
Infrà. 20 ro,mittam vobis eum. Et rursum,accipite spiritũ sanctum.
Sed quomodo ab alio datur ac mittitur, qui vbiq; præsens
est,suáque diuidit singulis prout vult charismata? Non tan-
quam seruus datur ac mittitur, sed tanquam eiusdem natu-
ræ,& eadem volens cum patre ac filio. Non enim sicut hæc
in creaturis significant, ita & in trinitate increata. Et datur
† quidem à patre,vtpote ab illo procedens †, mittitur verò à
filio quasi cooperans & non contrarius. Nunc itaque dari ac
mitti ait spiritum sanctum: in sequentibus autem etiam hu
ius ostendit potestatem dicens, Quum autem venerit ille,
E & cætera.

† † *Tangit hic dogma Græcorum,de quo uide ante libri exordium in epistola ad lectorem.*

Vt maneat uobiscũ in æternũ. Qui nec post mortem vestram separetur. Deinde etiam docet quis sit alius paracletus.

Spiritum ueritatis. Hoc est,verum siue præcipuum, quãtum ad alios spiritus. Nam & angelus dicitur spiritus & anima & ventus ac pleraque alia. Ne autem alium spiritum audientes,suspicẽtur etiam illum esse in carne, ac sensibilibus visibilem oculis,ait:

Quem mundus non potest accipere. Non potest accipere sensibiliter.

Quia non uidet eum. Corporaliter,quum sit incorporalis.

F *Nec cognoscit eum.* Quum illum non videat. Intelligitur autem & aliter: q̃ is cui mũdana curę sunt,non potest illum susc ipere,quia non videt eum,siquidem excæcatus est oculis intellectualibus:nec cognoscit eum,quum nihil sublime possit intelligere.

Vos autem cognoscitis eum. Propemodum illum cognoscitis. Nam post breue tempus descendet ac docebit vos. Vel,Cognoscitis eũ ex mei cognitione. Sicut enim qui nouit me,nouit & patrem: ita rursum qui nouit me, nouit & spiritum sanctum. Nam tres vnius sunt substantiæ ac naturæ,potentiæ ac dignitatis.

Quia apud uos manet. Sicut enim pater mecum est,ita & spiritus sanctus. Inseparabilis siquidem est beata trinitas.

Et *in*

Et in uobis erit. Non moriens sicut ego: neque enim in- A
carnatus est sicut ego. Quia verò quum tam multa dixisset, nondum tristitiam illorum repulerat: quia grauiter adhuc ferebant ac mœrebant, vt qui iam orphani relinquerentur, huiusmodi curat mœstitiam.

Non relinquam uos orphanos Paternæ miserationis verbũ est,multam adferens consolationem ac oblectationem. Nequaquam vos relinquam orphanos,qui filij mei estis.

Veniã ad uos. Veniam rursum post tertij diei resurrectionem,quanquam non vt prius conuersans.

Adhuc modicum & mundus iam me non uidebit. Quum tanquam homo moriar.

Vos autem uidebitis me. Apparentem vobis per intermissa tempora,conuersante semper vobiscum alio paracleto.

Quia ego uiuam. Viuam rursus à mortuis resurgens. B

Et uos uiuetis. Non statim mecum interfecti, sed mea virtute multo adhuc tempore cõseruati. Vel, Vos viuetis etiã post mortem vita beata.

In illo die cognoscetis uos,quòd ego in patre meo sum. In illo die,resurrectionis meę videlicet,cognoscetis quòd ego à patre meo indiuisus sim,eadem potens cum illo.

Et uos in me, & ego in uobis. Et quòd vos etiam in me, custoditi ac roborati: & ego in vobis, custodiens ac roborans vos. Hæc autem cognoscetis,repressis inimicis,vobisque liberè loquentibus,ac euãgelio indies florente. Christus itaque in patre, ratione eiusdem potentiæ: Apostoli verò in C
eo,& ipse in illis,ratione auxilij. Siquidem nouit frequen- Nota.
ter scriptura eisdem verbis de deo & homine positis, nõ similiter vti. Nam & Christus & nos filij dei ac dei dicimur, & imago ac gloria dei: sed magna est differẽtia,& multa variis in locis similia inueniuntur.

Qui habet præcepta mea, & seruat ea,ille est qui diligit me. Neq; enim sufficit ea tantum habere, sed & facere illa oportet. Quum autem hoc primùm dixisset, nunc rursum idem dicit,ostendens quòd dilectionis ipsius signum non est,dolere de separatione eius: nam id timiditatis potius est, sed præcepta eius seruare.

Qui verò diligit me,diligetur à patre meo, & ego diligam eum. Et ego,tanquã post resurrectionem in pristinam restitutus

dignitatem. Considera verò consequentiam admirabilem. Qui seruat inquit præcepta mea, diligit me: qui autem diligit me, diligetur à patre meo: quem verò pater dilexerit, & ego omnino diligam, vtpote ambobus eadem & volentibus & suscipientibus.

Et manifestabo ei meipsum. Interdum quidē humano more, quandoque verò diuino splendore. Hoc autem audiens Iudas Iacobi, qui & Lebæus dicebatur & Thaddæus, putauit quòd veluti mortui sæpius faciūt, in somniis manifestaturus esset seipsum: ideoq; turbatus, non est ausus explicare quod volebat, puta Hei nobis quia morieris, & in modū mortui manifestandus es: sed alio modo per interrogationem suam ostendit turbationem.

Dicit ei Iudas non Iscariotes, Domine & quid factum est, q̄ manifestaturus es nobis teipsum & non mundo? Quid factum est? graviter ferentis est ac turbati. Quid accidit quòd nobis manifestandus es in somniis, & non mundo consueto more? nam quia nolebant vt moreretur, admirandam ac desperatam putabant mortem eius.

Respondit Iesus & dixit ei, Si quis diligit me, sermonem meū seruabit: & pater meus diliget eum, & ad illū veniemus, ac mānsionē apud eum faciemus. Ad eum qui me diligit, ego & pater veniemus, hoc est, ita apparebimus sicut pater meus, & non sicut mortui: & mansionem apud eū faciemus: more diuino in eo habitantes, quòd somniorum non est.

Qui non diligit me, sermones meos non seruat: & sermo quē audistis non est meus sed eius qui misit me patris. Ostēdit quòd is qui sermones suos non seruat, nec se nec patrē diligit. Ait enim, Qui non diligit me, sermones meos non seruat: quæ autem dico, non mea sunt, sed patris mei. Itaq; qui meos nō seruat sermones, nec patris seruat sermones: qui verò patris non seruat sermones, neq; patrem diligit, siquidem dilectionis signum est obseruatio præceptorum. Quomodo autem sermo quem loquitur, sit eius & nō sit eius, iā prædiximus. Verùm quia sciebat eos quædā non intelligere, in quibusdam autem etiam dubitare: promittit & eorum quæ ignorabant, & eorum de quibus ambigebant intelligentiam.

Hæc loquutus sum vobis apud vos manens. Hęc quę obscura videntur. Addidit autem, Apud vos manens: etiam hinc

ostendens, quòd paulò post abit ad patrem.

Paracletus autem spiritus sanctus quē mittet pater nomine meo, ille vos docebit omnia. Quę videlicet ad vos spectāt. Nomine meo autem, id est vt hic me referat, & meis fungatur vicibus. Nam quia ipse completa dispensatione ascēdit ad patrem, reliquū erat vt loco eius descēderet spiritus sanctus, ne paracletus siue exhortator nobis deficeret, sicut ait Gregorius Theologus. Et quare tunc non docuit quæ ad illos pertinebant? Quia amplius ferre non poterant, sicut dicet in sequentibus.

Et suggeret vobis omnia quæ dixi vobis. Perfectius ad memoriam reducet, nam verisimile est eos quædam obliuioni tradidisse.

Pacem relinquo vobis. Alij quidem homines moriētes pecunias ac possessiones domesticis relinquunt: Christus verò pacem suis relinquit. Pacem, cuius & res & nomē dulce. Pacem inquit, relinquo vobis, vt pacifici erga vos mutuo sitis & erga me, & ita vobis nulla mūdi turbatio quicquam nocebit, neque impedimento erit.

Pacem meam do vobis. Quæ à me amatur, quæ propter illa quę animę prosunt conceditur, non mundi pacem, quę ob ea quæ nocent animę seruatur.

Non quomodo mundus dat ego do vobis. Siquidē mūdus siue mūdana sapiētes, pacē mutuò dāt mali causa: ego verò pacē do vobis boni causa. Aut aliter: mundus pecunias ac possessiones suis largitur: ego verò pacē do vobis qui mei estis. Quia autem dicendo, Pacem relinquo vobis, quo separationem indicabat, maiorem eis iniecerat turbationem, ait:

Ne turbetur cor vestrum, neq; formidet. Vides quòd nō tantum amoris magnitudine mouebātur, quantum formidine: putantes se discerpendos ab illius inimicis?

Audistis quòd dixerim vobis, Vado & venio ad vos. Nō solū dixi q̄ vado, sed etiā q̄ venio ad vos. Quid ergo formidatis

Si diligeretis me, gauderetis utique quòd dixerim, Vado ad patrē. Quia de mea nondum certiores facti estis potentia: & quia morior, putatis me post mortem non posse vos conseruare, debetis tamen gaudere quòd dixerim, Vado ad patrem, qui potens est vos ab omnibus insidiis eripere, cognoscentes quòd omnino legatione fungar pro vobis.

D *Quid pater meus maior me est.* Maior me est, vt vos puta tis, tanquam manifestius in scripturis promulgatus. Hęc au tem omnia dicit indulgēs suspitioni ac imbecillitati illorū, & ex ipsa non recta eorum opinione arguens illos. Nam in veritate pater maior quidē est, at non potentia, sed solo prin cipij modo, quia filio principium est generationis: siquidem ex patre est filius.

Et nūc dixi uobis priusquam fiat, ut quum factū fuerit credatis. Dixi vobis quæ sunt de mea profectione, ac rursum de meo reditu, & de alio paracleto, vt quum fieri videritis, credatis quòd omnia & nouerim & possim. Ita consolaturus eos, tur sum tristia dicit: horum frequentia illos exercens ne pe riculorum tempore turbarentur. siquidem quod expectatū est, leuius ferri solet.

E *Iam non multa loquar uobiscum: uenit enim princeps mundi.* Mundum appellat hic malitiam, principem verò diabolum: non enim cœlo ac terræ dominatur, sed malitiæ, & omnia strauerit ac peruerterit. Ipse autem dicitur etiā princeps te nebrarum siue peccati. Ait ergo, Venit aduersum me diabo lus cum peruersis Iudæis, data sibi è supernis potestate. Nā
Lucæ 22. & apud Lucam dixit ad eos qui se comprehendebant: Hæc est hora vestra & potestas tenebrarum.

Et in me non habet quicquam. In aliis quidem hominibus peccatum est causa mortis: nullus siquidem peccati expers
F est, ideo nullus immortalis: in me verò non habet vllā mor tis causam: ego enim absque peccato sum: & propterea con-
Sup.12. demnabitur, sicut prius decimoquinto capite enarrauimus, vbi dicitur, Nunc iudicium est huius mundi: nunc princeps huius mundi eiicietur foras.

Sed ut cognoscat mundus quòd diligam patrē. Sed morior vt cognoscant omnes quòd diligam patrem, obediēs illius vo luntati: volūtas autē eius est, vt moriar pro salute hominū.

Et sicut præcepit mihi pater, sic facio Vt cognoscant quòd præceptum eius moriens, adimpleam.

Surgite eamus hinc. Videns discipulos admodum metuentes, & se iam comprehendi ac interfici imaginantes: & propterea crebrò retrorsum se conuertendo, non satis his quæ dicebātur aduertere: siquidem maximum illis angorem inducebat, tum locus publicus, tum nox, & præcipuè quòd

dixisset, Venit princeps mundi: transfert illos in locum a- A
lium tutiorem, quò existimantes in tuto esse, absque vllo metu audirent: nam magna audituri erant dogmata. Deinde rursum ait.

Ego sum uitis uera. Id est eximia, incorruptibilis, spiri- Cap.15.
tualis: siquidem hæc frequenter significat nomen ἀληθινός. Aliter quoque dicitur Vitis vera: quia pro fructu profert veritatem. Seipsum itaque vitem nominat, vtpote præben tem dulcedinem ac humani cordis lætitiam, ipsam videlicet prædicationem, quam etiam scriptura vinū appellat, & tanquam radicē discipulorum: palmites verò discipulos, quasi ex ipso germinantes, sermone doctrinæ, & per eum nutritos ad fructificationem maturorum botrorum siue virtutū, B
vt & ipsi similiter præbeant vinum doctrinæ.

Et pater meus agricola est. Curator, non tamen radicis, sed palmitum. Verè hæc vitis eximia est, in qua de solis palmitibus curam habere oportet: patri autem curam eorum attribuit tanquam deo, ostendens quòd his qui fructificant au xilio est, eosque punit qui fructum non ferunt.

Omnem in me palmitem non ferentem fructum tollit. Omnem palmitem qui ex me germinauit, mihique per fidem vnitus est, nec fructum affert, excidit tanquam inutilem ac dignum igne. Omnis itaq; Christianus qui infructuosus est, à Chri sto excisus est, quanquam per fidem illi coniunctus esse videatur & æterno igni reseruatus est.

Et omnem qui fert fructum purgat, ut fructum adferat copio- C
siorem. Purgat eum per tentationes, permittens vt in eum inducantur, illæ nanque quòd damnum adfert, expoliunt, ac omne robur maioremque virtutum fertilitatem accer sunt. Ne autem aliquos ex ipsis infructuosos esse suspicentur, atque de seipsis iterum turbentur, huiusmodi præuenit tumultum, dicens:

Iam uos mundi estis propter sermonem quem loquutus sum uo-
bis. Purgati meo quo vos docui sermone. Vides quòd licet vitis sit, est tamen etiam agricola: est enim hæc agricultura communis patri ac filio, veluti sanè & alia. Ne autem præ nimia formidine excideret à fide ac habitu quo erga se affecti erant, laxatam iam animam astringit, sibique conglutinat, dicens:

D *Manete in me, & ego in uobis.* Manete in me firmiter mihi conglutinati per fidem indubitatam, habitumque indissolubilem, & ego manebo in vobis, potentia vobiscum permanens, vosque amplectens, aut continens vos sicut vitis palmites, ac fructiferos reddens.

Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in uite: sic nec uos, nisi in me manseritis. Neque vos fructificare potestis si à me coniunctione distrahamini.

Ego sum uitis, uos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. Explanat parabolam. Et cõsidera quomodo dixerit, Qui manet in me & ego in eo, hic fert fructũ multum Nam frequenter manet quis coniunctus in Christo per fidem, non manet autem Christus in eo, auersans illum tanquam indignè se gerentem: hic fert quidem fru-
E ctum, at modicum: vnum aut alterum opus bonum obiter perficiens. Videmus autem & in vineis huiusmodi palmites, qui, dum illis non gaudent vineæ, miserabiles quosdam ferunt racemulos.

Quia sine me nihil potestis facere. Tanquam germina quæ virtute à radice procedente non fruuntur. Quum autem superius dixerit, Non potestis ferre fructum, nisi in me manseritis: nunc etiã periculũ dicit eius qui in se non manserit.

Nisi quis in me manserit, eiicietur foras sicut palmes. Tanquam sarmentum inutile.

Et exarescet. Et perdet quem habebat ex radice gratiæ
F humorem.

Et colligent eos. Et congregabunt angeli huiusmodi sarmenta in die iudicij.

Et in ignem coniicient. Gehennæ.

Et ardebunt. Inflammabuntur, non tamen comburentur. Non manentes autem in se, dicit non eos solum qui ab illo sunt amputati aut abscissi, sed & illos qui non firmiter cum eo copulantur.

Si manseritis in me, & uerba mea in uobis manserint: quodcunque uolueritis petetis, & fiet uobis. Nihil enim indignum petet, qui in dei præceptis versatur. Considera verò hoc esse Christũ in discipulis manere, verba eius in illis manere siue seruari, aut opere perfici.

In hoc glorificatus est pater meus, ut fructũ copiosum adferatis.

Glorificatus est, hoc est glorificabitur. Vt adferatis, id est si A
attuleritis. Multa siquidem sunt apud scripturam huiusmodi idiomata.

Et efficiamini mei discipuli. Perfecti efficiamini. Obseruandum igitur quòd is qui fructũ adfert copiosum, hic perfectus efficitur Christi discipulus. Glorificari autem dixit patrem & gaudere, in copiosa fructificatiõe, & perfecto discipulatu ipsius: adhortans eos ad hanc rem, tanquam ad id quod domino gratum est.

Sicut dilexit me pater, & ego dilexi uos. Eo modo quo me dilexit pater tanquam videlicet faciẽtem voluntatem suam: ita & ego dilexi vos, tanquam scilicet facientes voluntatem meam. In præcedentibus quidem data est à nobis distinctio de Sicut, Quemadmodum & similibus, quòd quum de pa- B
tre, filio, ac spiritu sancto dicuntur, æqualitatem significant: quum verò de deo & hominibus, similitudinem designant, verùm similitudo non vbique per omnia quadrat.

Manete in dilectione mea. Rursum astringit illos ad se.

Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: sicut & ego patris mei præcepta seruaui, & maneo in eius dilectione. Et quomodo moreris velut homo carẽs auxilio? Quia vult hoc pater & ego pro hominum salute: quia hãc quoque rem duco gloriam. Sicut ergo ego dilectus à patre tamẽ pro vobis morior: sic & vos ita à me dilecti, moriemini tamen pro me. Nam huiusmodi mors iuxta beneplacitum est, non ex odio aut imbecillitate.

Hæc loquutus sum uobis, ut gaudium meum in uobis maneat. C
Hæc consolatoria verba loquutus sum vobis, qui ob meam discrutiamini mortem: vt gaudium quod erat propter me, quo de me gaudebatis, donec aduenirẽt hæc tristia, nõ corrumpatur, sed in vobis maneat, quum certiores facti sitis, & non relinquam vos orphanos, sed iterum veniam ad vos.

Et gaudium uestrum compleatur. Et vt gaudium vestrum, quod de me est, compleatur, sicut ab exordio eius expectabatis, sperantes semper mecum conuersari.

Hoc est præceptum meũ, ut diligatis uos inuicẽ, sicut dilexi uos. Vt diligatis vos inuicem adeò vehemẽter, vt etiam pro vobis inuicem moriamini: ego enim sic dilexi vos, vt etiam pro vobis iam moriar. Frequenter autẽ talia dicit, vt cordi-

Universidad de Deusto Biblioteca

D bus eorum charitatem indelebiliter insculpat. Vide autem admirandum vinculum: siquidem ostensum est quòd mansio in Christo procedit ex eius dilectione, & obseruatione mandatorum illius: præceptum verò eius est, vt diligamus nos inuicem. Itaque diligere nos inuicem, est in Christo manere: & seruare dei præcepta, est diligere deum, suntque inter se connexæ dilectio quæ est erga deum, & quæ est erga nos inuicem. Dicens autem, Sicut dilexi vos, ostendit quòd voluntariè propter illorum dilectionem moriatur.

Maiorē hac dilectionē nemo habet, ut quis animā suā ponat pro amicis suis. Maiorem hac quæ adeò magna est, vt etiam animam pro amicis relinquat, sicut ego nunc facio. Itaque non ex imbecillitate, sed ex vestri dilectione morior, ac dispen- E satoriè à vobis separor: nolite ergo cōtristari. Et quia amicos eos ostendit, nunc etiam dicit quomodo sint amici sui.

Vos amici mei ✝ estis, si feceritis quæcunque ego præcipio vobis. O incomparabilem humanitatem. Nunquam quispiam seruum benignum facit sibi amicum: Christus autem etiam hoc facit: magis autem & fratrem eum efficit, Nuntiate, inquit, fratribus meis, vt abeant in Galilæam: atque patri hunc in filium ascisci: simulque regni cælorum hæredem constituit.

✝ ✝ *Etiam hoc loco præsens ἐστὲ estis, pro futuro ἔσεσθε eritis accipitur, ueluti post pauca dicet autor: sicut paulò ante dixit ἐδοξάσθη glorificatus est capi pro glorificabitur, & φέρητε adferatis, pro Attuleritis, & frequenter alibi.*

F *Iam non dicam uos seruos.* Et quando illos dixit seruos? Quando docēs occultabat suæ diuinitatis potentiā. In præcedentibus etiam dixit, Vos vocatis me dominum & magistrum, & bene dicitis: sum etenim.

Sup. 13. *Quia seruus nescit quid faciat dominus eius.* Quid faciat occultum.

Vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audiui à patre meo nota feci uobis. Renunciaui vobis omnia tanquam amicis, quæcunque videlicet ferre potuistis: quæcunque æquum erat vt audiretis: amico nanque & non seruo credit quispiā arcana. Atqui superius quum diceret, Vos amici mei estis si feceritis quæcunque ego præcipio vobis, ostēdit quòd nōdum erant, sed futuri tunc quum ea facerent: quomodo ergo hic ait, Vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audiui à A patre meo nota feci vobis? Verbū Estis, siue eritis, pro Permanebitis accipito, ac si dicat, Quum iam sitis, etiam in futurum permanebitis si feceritis &c. Deinde & aliud ponit signum quòd eos haberet amicos suos.

Nō uos me elegistis sed ego elegi uos. Negatiuè sermo pronuntiandus est non interrogatiuè, Vos non elegistis me, sed ego elegi vos in amicos: ego ad amicitiam vestram accurri.

Et posui uos. Et plantaui vos in dilectione mea, in fide quæ in me est.

Vt uos eatis. Vt extendamini crescentes.

Et fructum adferatis. Veluti superius significatum est. Aut Fructum, spiritualia charismata: aut multitudinem eorum, qui studio illorum saluandi sunt. B

Et fructus uester maneat. Maneat incorruptus, perpetuus.

Vt quicquid petieritis patrem nomine meo, det uobis. Nomine meo, hoc est tanquam mei, tanquam Christiani, Vel, inuocato nomine meo, sicut etiam in præcedentibus declarauimus, vbi dicebat, Et quicquid petieritis nomine meo hoc faciam. Ac rursus, Si quid petieritis nomine meo, hoc faciam: ex quibus ostensa est potentiæ æqualitas patris & filij.

Hæc annuntio uobis ut diligatis uos inuicem. Hæc loquor vobis, puta quòd morior pro vobis, & quòd ego ad amicitiam vestram accurri, non improperans, sed incitans vos ad mutuam inter vos dilectionem. Quia verò turbabantur tanquam iam ab omnibus Iudæis odio habiti, deinceps consolatur etiam eorum tristitiam. C

Si mūdus uos odit, scitote quod me priusquam uos odio habuerit. Mundum dicit malos Iudæos. Sit, inquit, vobis in consolationem, quòd ego priusquam vos fuerim odio habitus: & gaudete magis, quia mecum in odio malorum communicatis. Deinde aliam quoque ponit consolationem: quòd si è numero malorum essent, mali vtique eos diligerent.

Si de mundo essetis, mundus quod suum esset diligeret. Quod suum esset, hoc est, sibi simile: gaudet nanque simili simile.

Quia uerò de mundo non estis, sed ego elegi uos de mundo, propterea odit uos mundus. Itaque odio haberi vos à malis, demōstratio est virtutis, quemadmodum etiā à talibus amari, signum est malitiæ. Quia verò abiectam eorum mētem ere-

Dixit:rursum ipsos ab his quæ contra se fiebant consolatur.

Mementote sermonis quem ego dixi uobis. Et quis sit ille sermo aduerte.

Sup.13. Mat.10. *Non est seruus maior domino suo.* Nam hunc sermonem in præcedentibus dixit eis:nec id semel,sed variis in locis. Ait ergo, Non estis vos me meliores.

Si me persequuti sunt, & uos persequentur. Cõsequens enim est, vt si mei estis discipuli, bono sitis animo ad similia cum præceptore sufferenda,& per vestigia me sequendum.

Si sermonem meum seruauerunt, & uestrum seruabunt. Neque grauiter feratis quòd vos persequantur, aut quòd vestros contemnant sermones: quæ enim in me ostenderunt, hæc etiam in vos ostendent:& sufficit,inquit,seruo vt sit sicut dominus eius.

E

Sed hæc omnia facient uobis propter nomen meum. Hæc omnia: puta persequentes, & sermonem vestrum non seruantes. Si ergo diligitis me,gaudebitis omnino, quia hæc propter me patimini, quia & ego propter vos: & vos quidem pro domino,ego verò pro seruis. Deinde ponit & aliã consolationem.

Quia non nouerunt eum qui misit me. Quia contemnunt eũ qui me amandauit,hoc est, patrem quoque contumelia afficiunt. Gaudete itaque nobiscũ affecti contumelia. Post hęc Iudæos omni priuat venia, quòd de industria perperam operati sint,taliaque perpetrauerint,

Si non uenissem & loquutus fuissem eis,peccatum non haberent:

F *nunc autem non habent quod prætexant peccato suo.* Si non docuissem eos, peccatum non haberent persequendo ac cõtumelia afficiendo & me & vos qui mei estis, vtpote non dicentem quis essem,nec id à scripturis ostendentem.

Qui me odit,is & patrem meũ odit. Explanat & auget peccatũ illorũ dicens, quòd filij iniuria,patris est iniuria. Postquam autem dixit de doctrina sua,dicit etiam de signis suis.

Si opera non feciſſem inter eos, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Et verè ipsi testes erant dicentes, Nunquam

Matth.9. apparuit sic in Israel,aliaque similia.

Nunc autem & uiderunt. Huiusmodi opera.

Sup.eodẽ. *Et oderunt & me & patrem meum.* Superius nanque dixit.

Sup.5. Qui me odit,is & patrem meum odit.Et rursum alibi, Qui

non honorat filium,non honorat patrem qui misit illum. A

Sed ut compleatur sermo qui in lege eorum scriptus est, Oderũt me gratis. Etiam hic dictio Vt,nõ est causalis,sed futuri significatiua,quod futurum sit,vt hic sermo compleatur. Legem verò dicit librum Psalmorum, in quo scriptum est, Et sermonibus odij circundederunt me,& oppugnauerunt me gratis,siue frustrà,absque ratione, propter suam malitiam. Psal.108. Ne autem dicant apostoli, Si te persequuti sunt,& sermonẽ tuum non seruauerunt, si quum talia edocti sunt, taliáque viderunt, nihil illis profuit: si te & patrem tuum oderunt: similia quoque aduersum nos demonstrabunt: quam igitur ob causam ad tales nos mittis? inducit consolationem,dicẽs & spiritus sanctus cooperabitur illis.

B

CAPVT XVII. DE PARACLETO.

Vum autem uenerit paracletus quẽ ego mittam uobis à patre, spiritus ueritatis, q à patre procedit, ille testimoniũ perhibebit de me. De mea diuinitate. Nam quum pater testimonium perhibuerit de me,spiritus sanctus quoq; multifariam testimonium omnino perhibebit. Testificabitur autem lucens in cordibus vestris ad maiorem certitudinem, & miracula operans ad nomen meum. Vide autem quòd mittit quidem eum & filius, tanquã eiusdem cum patre honoris:verùm id à patre, puta procedentem. Procedit itaque à patre, tanquam de eius substan C

tia †. Ideo etiam omnia quæ patris sunt nouit, sicut & filius. Quòd si roget quis, cur etiam filius non dicitur ipse spiritus,quum etiam ab eodem sit patre,Dicemus quia non natus est quemadmodum filius, sed alio modo procedit. Ideo Nati quidem vocabulum filio conuenit, Procedentis verò,spiritui. Rursum si pergat interrogans, quid sit illa processio,pergemus & nos dicentes, inuertendo paululum quod ait Gregorius Theologus:Dic tu generationem filij, & nos naturã eloquemur processionis spiritus: & exæquo pugnabimus, in dei mysteria tanquam per transennam prospicientes. Quare autem filius & spiritus non dicuntur fratres,quum eundem habeant patrem? quia non eodem modo

† *Rursum hic aperte tangit dogma Græcorum.*

D ex illo sunt: siquidem ille nascitur, hic verò procedit.

Et uos testes eritis, quia ab initio mecum estis. Testes sermonum & operum meorum, ac meæ diuinæ potentiæ: fide digni, quia ab initio prædicationis meorúmque miraculorum mecum estis: & omnino multos ad fidem adducetis: neque enim omnes similiter mali sunt.

Cap.16. *Hæc loquutus sum uobis ne quid offendamini.* Quum malos videritis persequentes vos, ac iniuria afficientes, sed cognoscẽtes ꝙ paracletus vobis auxilietur, bono sitis animo, ac viriliter agatis.

Suprà 9. *Extra synagogas uos eiicient.* Prædictum est enim, ꝙ statuerunt Iudæi, vt si quis confiteretur ipsum esse Christum, extra synagogam eiiceretur.

E *Sed ueniet tempus, ut quisquis interfecerit uos, uideatur cultum præstare deo.* Sed procedente tempore, inquit, adeò insanient, tantóque studio vestram affectabunt mortem, vt eum qui vos occiderit, putent sacrificium ac victimam obtulisse deo, & opinẽtur coluisse eum magis, eíque placuisse, vt qui seductores ac pestiferos occiderit.

Et hæc facient, quia non nouerunt patrem, neque me. Propter quos hæc sustinebitis: & satis est vobis ad consolationem, quòd hæc propter nos patiamini. Non nouerunt autem patrem neque me, idque voluntariè, sponte videlicet deteriora sectantes.

Sed hæc loquutus sum uobis, ut quum tempus illud aduenerit, reminiscamini eorum, quòd ego dixerim uobis. Vt quum ve-
F nerit tempus persequutionis ac mortis vestræ, reminiscamini eorum quæ videlicet loquutus sum vobis: siue vt recordemini, ꝙ ego prædixerim vobis omnia, tanquam vniuersa cognoscens: & vt à vera tristium prænuntiatione, fidelem me habeatis etiam in bonorum promissionibus. Nam deceptor non ea prædicit, quæ à deceptione abducunt, sed ea tantùm quæ attrahunt. Hæc verò & similia frequenter eis inculcat, vt dum passi fuerint non turbentur, quum hoc præsciuerint: neq; torpescant scientes ꝙ propter deum passuri sint. Magnum siquidem remedium est his qui pro virtute decertant, cognoscere pro quo sit certamen. Et nobis ergo pro honesto patientibus consolationi sit, cognoscere quòd pro honesto patimur. Nam si pro honesto quis pati

gaudet, multò magis pro deo & pro virtute. A

Hæc autem uobis ab initio non dixi, quia uobiscum eram. Quia vobiscum eram & ita passuri non eratis quandiu vobiscum essem. Nunc autem hæc dico, quia separor à vobis: & iam instant vobis pericula. Atqui etiam ab initio quando vocauit eos, & in apostolatum ordinauit, dixit eis, Ecce ego Mat.10. mitto vos tanquam oues in medio luporum: &, Tradẽt vos ad concilia, & in synagogis suis verberabunt vos, & ad reges & prẽsides ducemini propter me & eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meum. Itémque, Ne vobis ab his timueritis qui occidunt corpus, ac multa huiusmodi: quomodo ergo ait, Hæc vobis ab initio non dixi? Quia dictio hæc, in præsenti alia ab illis significat: dico sanè, Sed venit B siue appropinquat tempus, vt quisquis interfecerit vos, videatur cultum præstare deo: nam hæc dixit nunc, quæ præcedentibus erant formidabiliora.

Nunc autem abeo ad eum qui misit me, & nemo interrogat me, Quò abis? Videns eos intantum tristitia absorptos vt muti efficerẽtur, nec responsum ei dare possent, exprobrat eis silentium à tali tristitia ortum, dicens, Nunc autem abeo ad eum qui misit me, & nemo interrogat me, Quò abis? Atqui Petrus interrogauit eum dicens, Domine quò abis? Sed ibi Sup.13. sanè Petrus dicens, Quò abis, de loco interrogauit: hic verò, Quò abis, significat: Quid agis? Solent nanque qui ægrè ferunt, ita reuocare eum qui repente prosilit ad mortem. Oportuit ergo & discipulos dicere, Quo abis? siue, Quid agis nos relinquens? Potest quoque & alio modo dici, ꝙ quũ C Petro interrogante non respondisset quò abiret, oportuit eos rursum interrogare.

Sed quia hæc loquutus sum uobis, tristitia impleuit cor uestrum. Admodum contristati estis, & propterea siletis.

Sed ego ueritatẽ dico uobis. Vtpote ipsa veritas. Quãquam enim mille modis anxij sitis, veritatem dicã, nec tristia occultabo, sicut ij qui ad gratiam loquuntur. Deinde consolando ostendit vtilem eis esse suam profectionem.

Expedit uobis ut ego abeam: si enim non abiero, paracletus non ueniet ad uos: si autem abiero, mittam eum ad uos. Vos quidem optatis vt ego versẽr vobiscũ, verùm aliud vobis expedit. Nota. Procuratoris est autem non indulgere dilectis, cùm inutilia

D concupiscunt. Nam quia desuper ita sanctæ trinitati visum est, vt pater quidē ad filium eos attraheret: filius autem illos doceret, ac spiritus sanctus ipsos perficeret: & iam duo completa erant, oportebat & tertium perfici, consummationem videlicet spiritus sancti. Nō erat autem æquum vt hoc fieret nisi postquam filius recessisset. expedit itaque vobis vt ego abeam. Sicut enim si ego non abiero paracletus non veniet ad vos: ita etiā si paracletus non venerit ad vos, nequaquam perficiemini. Necesse est ergo vt ego abeam, completo iam opere quod me facere oportuit, vt alius exhortator adueniat, vósque perficiat.

Quúmque ille venerit, arguet mundum de peccato & de iustitia, & de iudicio. Arguet, hoc est, condemnabit tandem malos, E inexcusabiles penitus demonstrabit, quādo me mortuo eximias apparabit doctrinas, & vt signa fiāt maxima ad mei nominis inuocationem. Quid ergo posthac aduersum me dicent, q̄ sit rationi consentaneum? Cuius etiam mortui nomen talia præstare poterit? Profectò nullius. Deinde ea etiā explanat, de quibus illos arguet.

De peccato quidem, quia non credunt in me. Nam irremissibile erit peccatum, adhuc in me non credere.

De iustitia autem, quia ad patrem meum abeo, & posthac non videbitis me. Iusti nanque indicium est, accedere ad deum, simúlque cum eo esse. Nam hoc significat, Et posthac non videbitis me. Itaque nisi iustus essem, non accederem ad deum: quomodo nanque peccator ac seductor, legis transF gressor, deique aduersarius, peruenirem ad eum qui iustus est, verax, legislator ac deus? Sed vnde manifestum erit q̄ ad deum abeat & cum eo sit? Vnde? A spiritus sancti testimonio, per illustrationem vt dictum est ac signa, quæ per nomen eius edentur. Posthac autem non videbitis me, cum hac videlicet ignominia & abiectione. Siquidem visuri eū erant, sed non vt prius.

De iudicio verò, quia princeps mundi huius iudicatus est. Quia diabolus condemnatus est, & à potentatu suo eiectus, non potens posthac meum omnino ferre nomen, sed statim fugiens: quomodo obsecro id illi contingeret, si amicum eum haberem veluti dicunt mali, quòd per Beelzebul principem dæmoniorum eiiciam dæmonia, quódq; dæmonium

habeam, & cætera huiusmodi? Vt autem sermonem summa- A
tim colligamus: Quum venerit paracletus arguet mundum de peccato, quia peccant qui adhuc non credunt: de iustitia autem, quia iustus ego sum & non peccator, sicut ipsi dicūt: de iudicio verò siue condemnatione, quia condemnatus est princeps dæmoniorum, tanquam inimicus, & non amicus meus.

Adhuc multa habeo quæ vobis dicam, sed nunc portare non potestis. Quum adhuc imperfecti sitis: & necdum per horrendam passionem, ac inopinatam resurrectionem meam profeceritis, neque induti sitis virtute ex alto.

Quum autem venerit ille paracletus, qui est spiritus veritatis, ducet vos in omnem veritatem. Ad hoc vt sciatis omnem veritatem diuinorum dogmatum, quā videlicet expedit vo- B
bis cognoscere. Deinde ne auditis talibus de spiritu sancto, maiorem existimarent esse spiritum, & in extremam incidere nt impietatem, medelam adiungit dicens.

Non enim loquetur à semetipso. Sicut neque ego, quemadmodum variis in locis explicauimus. Siquidem nihil vlli sanctæ trinitatis personæ proprium est, præter innascibilitatem, natiuitatem & processionem, sed omnia eis communia.

Sed quæcunque audierit loquetur. Quæcunque audierit à patre, sicut etiam frequēter de meipso dixi, significans substantiæ ac naturæ identitatem, æqualitatem, & omnimodam similitudinem. Quemadmodum enim filius impletio legis est ac prophetarum, veritate confirmans, quæ prius figura- C
tiuè scripta erant: ita quoque & diuinus spiritus impletio est euāgelij, ea quę filij sunt adimplens: sicut & filius ea quę patris sunt.

Et quæ futura sunt annuntiabit vobis. Ne incautè præcipitemini, etiam prophetiæ ac præcognitionis gratia dignos efficiet.

Ille me glorificabit. Per nomen meum vires præbens: meæ incarnationis mysterium planius vobis manifestans.

Quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. De mea scientia: ea videlicet quæ patris est. Accipiet autem, hoc est, audiet. Dicit tamen hæc, demittēs sese ad discipulorum imbecillitatem. Nam accipere & audire, creaturarum sunt: siquidem

D increata trinitas nouit omnia,& nũquam vllo indiget. Deinde interpretatur quod dixit,De meo.

Omnia quæ habet pater, mea sunt: propterea dixi ꝙ de meo accipiet, & annũtiabit uobis. Nam cùm omnia quæ patris sunt mea sint,vnũ autẽ horũ sit hęc sciẽtia:meritò dixi ꝙ de meo accipiet,hoc est, conformia mecum & audiet & annuntiabit vobis,nihilque dissonum,vtpote mihi per omnia ęqualis.Quæcunque ergo docuerit mea sunt,& meorum adimpletiua sermonum & operum. Et quare non venit spiritus sanctus, dum adhuc esset cum eis filius? Primùm quidem, quia sufficiebat filius,qui cum eis versabatur.Præterea verò,quia necdum occiso agno qui pro mũdi peccato immolatus est,nondum solutum erat peccatum:hoc autem nondũ

Nota.

E soluto, Dei erga homines reconciliatio nondum facta erat: nondum verò facta reconciliatione,non oportuit dari gratiam spiritus sancti. Vbi verò facta est reconciliatio, & apostoli ad pericula mittebantur, ac certamina aggrediebãtur, & vngentis erat necessitas, tunc demum alius venit exhortator.Et quare non statim post resurrectionem venit? Vt in multo illius positi desiderio, cum multa eum gratia susciperent. Etenim donec cum eis erat Christus, in afflictione non erant:at vbi recessit, nudati & in multo timore ac mœstitia constituti, multa cum hilaritate ac iocunditate spiritum sanctum erant susceperuti. Quemadmodum autem pater ea quę sunt,in esse potuit producere,filius tamẽ ea produxit,vt eius discamus potentiam ac diuinitatem:ita quoq;

F filius poterat quæ alterius erant paracleti in discipulis operari,ea tamen operatus est spiritus sanctus,vt eius quoq; discamus potentiam ac diuinitatem.Nam quia de patre quidẽ nullus hæsitabat,de filio autem ac spiritu sancto ignorantia tenebantur, propterea ille sanè per incarnationem cum eis cõuersatus est,hic verò alio modo perfecit,Pręterea de patre quidem multa audierant : filium quoque sæpius diuina operantem conspexerant:spiritus sancti autem dignitatem, neque auditu,neque aspectu cognoscebant. Ab hoc itaque perficiuntur,vt eius quoque diuinitatem cognoscant.Propterea etiam in diuino baptismate viuificans trinitas assumitur : non quòd vna sola persona ad regenerationem non sufficiat, sed vt per inuocationis communicationem, Deitatis

tatis communicatio significetur. A

Pusillo tempore, & non uidebitis me. Sub terra sepultum.

Et rursum pusillo tempore, & uidebitis me. Vbi à mortuis resurrexero,

Quia ego abeo ad patrem. Passionis mysterium appellat vbique transitum,ostendens quòd non multo tempore mortierit subiectus . Itaque postquam læta de altero paracleto promisit,rursum tristia inducit, idque frequẽter & fecit iã & facit,lætis tristia permiscens , vt hinc quidem consoletur deiectos,hinc verò stantes exerceat:Nam qui in verbis horrenda primùm meditati fuerant,ea postmodum in rebus tolerabilius laturi erant.

Dixerũt ergo qdã ex discipulis eius inter se, Quid est hoc quod B *dicit nobis,Pusillo tẽpore, & nõ uidebitis me: & rursum pusillo tẽpore, & uidebitis me: &, Quia uado ad patrem? Dicebant ergo, Quid est hoc quod dicit,Pusillo tempore? Nescimus quid loquatur.* Matth.17 Siquidẽ parabolã eis videbatur aliquam etiam hic dicere, sicut & in euangelio iuxta Matthæum prædiximus. Fortassis autem & tristitiæ vehementia insensibilitatem hanc eis iniecerat:& qui frequenter hæc audierant, sic affecti erant, quasi nihil vnquam horum audissent.

Cognouit ergo Iesus quòd uolebant eum interrogare: & ait illis. De hoc quæritis inter uos quod dixi,Pusillo tempore, & non uidebitis me: & rursum pusillo tẽpore & uidebitis me? Deinde quod quærebant interpretatur.

Amen amen dico uobis,Plorabitis & lamẽtabimini uos. Non C videntes me,sub terra videlicet sepultum.

Mundus uerò gaudebit. Mali scilicet, tanquã à me liberati.

Vos autem contristabimini. Ad aliquod tempus . Vide autẽ quomodo dixerit,Plorabitis & lamentabimini ac contristabimini:ad tolerantiam amplius eos exercens,per continuationem eorum quæ mœrore afficiant.

Sed tristitia uestra uertetur in gaudium. Quum me iterum videbitis ex mortuis resuscitatum.Deinde ponit etiam vulgare aç certissimum exemplum de gaudio quod mœrorem è medio tollit.

Mulier cum parit tristitiam habet,quia uenit hora eius. Tempus laboriosum dolorum.

Quum autem pepererit puerulum,iam nõ meminit angustiæ,pro

D *pter gaudium hinc ortum, quòd natus sit homo in mundum.* Quẽ admodum breuis ille mœror, qui mulieri in partu laborãti prouenit à partus doloribus, magnum parit de edita prole gaudium: ita quoque vobis temporalis de morte mea mœror, perpetuum generabit de resurrectione mea gaudium.

Et uos ergo nunc quidem tristitiam habetis: iterum autẽ uidebo uos, & gaudebit cor uestrum, & gaudiũ uestrum nemo tollet à uobis. Nemo à vobis auferet: tunc enim non amplius moriar, nec deinceps me priuabimini. Quomodo autem de muliere dixit, quòd gaudet quia natus est homo in mundum: quum nõ propterea gaudeat, sed quòd sibi natus sit puerulus: Hoc dixit, quoniã ab initio dixit deus, Crescite & multiplicami-

E ni ac replete terrã: & in primis quidẽ homo nascitur in mũdum: ex cõsequenti verò etiam ad obsequium parẽtum. Simul autem & mysticum quiddã hinc significatur, ꝙ Christus per mortem genitus, quasi per quendam vterum, & solutus mortis doloribus natus sit nouus homo in mundum nouum: primogenitus ex mortuis in regnum cœlorum.

Et in illo die me non rogabitis quicquam. In illo die, hoc est, quum venerit paracletus, non rogabitis me quicquam eorũ quæ nunc rogatis, puta, Quo abis? &, Ostende nobis patrem ac similia: de omnibus à paracleto edocti. Vel etiam aliter. Non necesse habebitis mecũ versari corporaliter: nam hoc significat, Me non rogabitis quicquam, sed tantũ nomẽ meũ nominãtes, cuncta accipietis quę petieritis: subiũgit enim:

* F *Amẽ amen dico uobis, quæcunque ſ petieritis patrem meum in nomine meo dabit uobis.* Cuius autem nomen tãta potest, certissimè deus est. Ideo etiã Dauid variis in locis illud laudãs,

Psalm.8. nunc quidem ait, Quàm admirabile est nomẽ tuum in vni-
148 uersa terra: nunc verò, Exaltatum est nomẽ eius solius. Aduertendum est autem quòd interdum quidem dationem eorum quę petuntur patri attribuit: quandoque verò sibi ipsi, sicut & alia sanè, propter ęqualitatem, eandemq; potentiam: hic autem & patri & sibiipsi. Nam ait, in nomine meo. Et pa-

† ri modo dicendum, vbicunque hoc adiunctum est.

† *Quæcunque conferunt & utilia sunt.*

Matth.10 *Hactenus non petistis quicquam in nomine meo.* Atqui quando eos misit data potestate aduersus spiritus immundos, vt eiicerent illos, & curarent omnem morbum, omnemq; languorem, in nomine ipsius operabantur. Verùm tunc non pe A
tebant patrem in nomine ipsius.

Petite & accipietis ut gaudiũ uestrum sit impletum. Vt postquam cognoueritis quanta possit nomẽ meum, gaudium habeatis perfectum, siue multum, aut copiosius.

Hæc per prouerbia dico uobis. Hoc est obumbrata, & non omnino manifesta, quia adhuc metu & mœrore affecti, his quę dicuntur nõ potestis aduertere, aut amplius percipere.

Sed uenit tempus quando non iam per prouerbia loquar uobis, sed palam de patre annunciabo uobis. Instat tẽpus resurrectionis meæ, videlicet quando apertè ac manifestè docebo vos, iam in lętitia constitutos. Siquidem post resurrectionẽ per quadraginta dies apparebat eis, & docebat de regno dei, si-
cut narrat liber actorum. *Acto.1.*

In illo die in nomine meo petetis. Diem & horam solet fre- B
quenter ipsum tempus appellare. Sæpius autem de petitione in nomine suo dicit: certiores eos reddens de ipsius virtute, & fiduciam iniiciens.

Et non dico uobis, quòd ego rogabo patrem pro uobis. Et non dicam vobis tunc, Precabor patrem pro vobis.

Ipse enim pater amat uos, quia uos me amastis, & credidistis ꝙ ego à deo exiui. Nam ipse pater tunc vos amabit sicut ego, permanentes videlicet in amore ac fide erga me.

Exiui à patre & ueni in mundum: iterum relinquo mundum & uado ad patrem. Verba hæc, Exiui & veni, Relinquo & vado ac similia, demittendo se dicit, propter infirmitatem intelligentię discipulorum, veluti frequenter diximus. Nam C
tanquam deus & in patre erat & in mũdo: siquidem res loco non circunscripta est diuinitas. Itaq; exiui à patre, significat esse eum de substantia patris, siue legitimum patris filium. Veni in mundum, significatiuum est incarnationis ipsius. & similiter quod ait, Relinquo mundum. Ad illud, Vado ad patrem, demonstrat restitutionem prioris potentię ac gloriæ ipsius.

Dicunt ei discipuli eius, Ecce nunc apertè loqueris, & prouerbium nullum dicis. Nunc manifestè loqueris, & nihil obtectum dicis: intelleximus enim quæ nunc dixisti.

Nunc scimus ꝙ scis omnia, nec opus est tibi ut quis te interroget. Hoc dicunt consolatione non modica accepta ab his, quos

D loquutus est, sermonibus, vtpote intelligẽtes quòd rursum resurrecturus esset, rursumque eos docturus: & quòd pater ipsos amaret. Illud siquidem auxilij spem præbebat, hoc autem rectę fidei certitudinem: nam tunc potissimum hæc intellexerunt. Aiunt ergo, Nũc scimus quòd scis omnia, etiam hominũ arcana: nec opus est tibi vt quis te interroget de his quę discere voluerit, sed pręueniens dissoluis quod quærit. Nam & nobis conquirentibus quid esset, pusillo tẽpore non videbitis me, & rursum pusillo tempore & videbitis me & cętera: nõ interrogatus interpretatus es ea, & quiescere fecisti mentem nostram.

Per hoc credimus quòd à deo existi. Respõdit eis Iesus, *Modò creditis?* Ipsi siquidem tanquam gratiam aliquam illi pręstantes dixerunt, Ex hoc perfectè credimus, quòd à deo missus E sis, ꝙ filius dei sis: ipse verò exprobrãs eis imperfectam adhuc fidem, ait: Modò perfectè creditis. Nec dum adhuc: arguet enim ac conuincet vos tempus quod iam instat.

Ecce instat tempus & iam uenit, ut dispergamini unusquisque in sua, & me solum relinquatis. Tempus dicit impetus eorum, qui cum proditore venturi erant, quãdo omnes discipuli eius relicto eo fugerunt, veluti scripsit Matthęus: tunc enim timor imperfectam eorum fidem ostendit, quum ad modicum tempus offendiculum passi sint de passione ipsius.

Et non sum solus, quia pater mecum est. Semper mecum versatur, vtpote inseparabilis.

Hæc loquutus sum uobis ut in me pacem habeatis. Hæc loquu F tus sum vobis, non perfectam vobis tradẽs notitiam, sed ne propter cogitationes patiamini in me offendiculum, aut turbemini quando comprehendar, ligabor & abducar, aliaque humano more patiar.

In mundo pressuram habebitis. Non solum quando patiar, verùm etiam quàm diu in mundo hoc fueritis: nam præsens vita stadium est ac locus exercitationis athletarũ dei, siue Matth.7. exploratio eorum qui me diligunt. Prædictum est enim ꝙ arcta est porta & stricta via quę ducit ad vitam. Ne autem deiiciantur audiẽtes, quòd tota vita passuri sint afflictiones, confortat eos dicens.

Supra.12. *Sed bono sitis animo, ego uici mũdum.* Hoc est, malitiam ac malum illum qui huius pater est. Nam prędictum est, quòd

princeps mũdi huius iudicatus est, siue deuictus est. Ne ergo timueritis: consequens enim est, vincente præceptore, etiam discipulos qui eum imitantur vicisse. Qui ergo malis afficiunt & occidũt corpus, superabũtur ab anima vestra, atque id quod capi potest tollent: ab ea verò quæ capi nequit, manifestè deuincentur. A

Cap.17. *Hæc loquutus est Iesus, sustulitque oculos in cælum.* Post admonitionem ad orationem tanquam homo conuertitur, instruens homines, vt in tentationibus ad deum respiciant: omnibusque relictis ad eum confugiant, & ab eo petant auxilium. Hic itaque sursum eleuat oculos, docens intentionem ac indistractionem in orationibus. Alibi verò procidit in faciem, statuens deiectionem ac cordis cõtritionem tempore orationis. Venit enim non tantum vt seipsum ostẽderet, sed & virtutem traderet: non verbis solum, sed & operibus. Nam hoc veri præceptoris est. B

Sup.7. *Et dixit, Pater uenit hora.* Passionis aut mortis, de qua dixerat, Tempus meum nõdum adest: tempus quod deus qui assumpsit, homini assumpto definiuit.

Glorifica filium tuum. Afflictionibus quas pro mũdo perpetiar. Nam mihi qui dominus sum, gloria est pati pro seruis vt hinc hominibus innotescat quo affectus sim hominum amore: vt accurrant omnes gentes, & me deum esse cognoscant. Ait enim Paulus quòd sic dilexit nos, vt traderet seipsum pro nobis. Vel, Glorifica me edens tempore passionis prodigia ac terribilia, admirandaque signa: & ex his ostendens quòd naturalis sim filius tuus. Hæc quoque dicta sunt vbi habetur, Nunc glorificatus est filius hominis. Galat.2. C Supra 12.

Vt filius tuus glorificet te. Per suam gloriam: nam credentibus in me gentibus, & tu glorificaberis. Siquidem credent in te & glorificabunt te, qui proprio filio tuo pro eis nõ peperceris: meaque gloria erit & tua. Quęrens ergo glorificari, ostendit quòd ad crucem sponte veniat. Deinde etiã causam dicit, propter quam glorificari quærat.

Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis. Sicut, pro quia. Ait ergo, Glorifica filium tuum, quia dedisti ei potestatem omnium gentium, vt ab eis glorificetur. Scriptum est enim, Et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Glorifica filium tuũ, quia complacitum est Psal.2.

D tibi notum eum fieri ac glorificari vniuerſo orbi. Quærere autem glorificari ac dicere dediſti & ſimilia, demittendo ſe dicit ac diſpẽſatorie, ſicuti variis in locis diſputauimus. aut etiam tanquam homo hoc ait.

Vt quotquot dediſti ei, det illis uitam æternam. Quantum in ſe eſt. Nam licet quidam non crediderint, id tamen illorum culpa eſt: ſiquidem patri complacitum eſt, vt filius haberet omnium poteſtatem per fidem, & omnes ſub iugum præceptorum eius fierent. Filius quoque vniuerſis per Apoſtolos dedit euangelium, Deique notitiam, quæ eſt vita ęterna, vtpote vitam concilians æternam: qui autem nõ ſunt ſubiecti, neque illud ſuſceperunt, ipſi ſibi perditionis cauſa ſunt: neminem enim cogit inuitum. † Nam virtus voluntaria eſt.

E † *Græcis ſuauis eſt illuſio quum dicunt* ἀρετὴ ἢ ἑκουσία. *uoluntaria enim eſt uirtus.*

Hæc eſt autem uita æterna, ut cognoſcant te ſolum uerum deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Et verè vita æterna eſt dei cognitio, fide ac operibus coniunctis. Nam fides, inquit, ſine operibus mortua eſt. Vt cognoſcant deum, te ſolum verum deum & me. Solum autem verum deum dixit patrem, ad differentiam falſò dictorum deorum: non verorum quidem, ſed tamen dictorum. Non autem ſeipſum excluſit quin verus eſſet deus. Nam quo nam pacto id facere potuit, qui
Sup.14. ſe veritatem vocat dicens, Ego ſum veritas: & ſe patri præ-
Sup.10. dicat æqualem, cum multis aliis in locis, tum vbi ait, Ego & pater vnum ſumus? Non hoc ergo nunc etiam de ſeipſo di-
F xit: vt quod ex his quę frequenter docuit notum eſt. Siquidem neque ſpiritus ſancti hic meminit: vtpote de quo ſignificauerat in his quæ docuerat, nempe quũ eſſet ille paracletus, qui duceret eos in omnẽ veritatem, ſicut prædictũ eſt.

Ego te glorificaui ſuper terram. Super terram dixit, nam in cælo glorificatus fuerat, ex natura habens gloriam, & ab angelis adoratus. Nõ ergo de illa loquitur gloria, quam ex ſubſtantia ſua hæreditario iure poſſidet: nam illam, etſi nemo eum glorificet, plenam habet: ſed hanc dicit quæ ab ho-
Sup. eodẽ. minum cultu reſultat. Nempe tale eſt & illud, Glorifica filiũ tuum. Et vt ſcias quòd de hac gloria loquatur, ſubiungit:

Opus conſummaui quod dediſti mihi ut facerem. Prædicationem euãgelij. Atque res adhuc in principiis erat: quomodo

ergo dicit, Cõſummaui? Quia quicquid ſuarum erat partiũ A
iam impleuerat. Aut futurum dicit tãquam præteritum. Vel hoc dixit, quia iam radicem bonorum iecerat, quæ omnino fructum erat productura. Ipſe ergo patrem glorificauit in terra, vtpote data iam de eo notitia vniuerſo orbi per euangelium quod per Apoſtolos in vniuerſo mundo prædicandum erat. Nam in omnẽ, inquit, terram exiuit ſonus eorũ, *Pſal.18.* & in fines orbis terræ verba eorum. Eum quoque glorificauit, omnia ei adſcribendo, tam doctrinas quàm ſigna.

Et nunc glorifica me tu pater apud temetipſum, gloria quam habui priuſquam hic mundus eſſet apud te. Ego quidem glorificaui te in terra, vt ſignificatum eſt: tu verò glorifica me gloria diuinitatis, quam habui ante mundi conſtitutionẽ. Glo- B
rifica me hominẽ apud teipſum, regali ſolio dignum apud *Pſal.109.*
te iudicans: de quo ait propheta, Dixit dominus domino meo, hoc eſt pater filio: ſede à dextris meis. Glorifica me gloria quam habui vt deus, priuſquã hic mundus eſſet apud tuam poteſtatem: priuſquam hic mundus fieret: id eſt ante omnia & ſemper. Quod autem dicitur, Et nunc, hoc eſt deinceps. Et nos ergo hac fruemur gloria, ſi eũ fuerimus imi- *Roma. 8.*
tati. Ait enĩ Paulus, Si cõpatimur vt & cõglorificemur. Omnino ſanè innumeris digni ſunt lachrymis, qui quum propoſita ſit huiuſmodi gloria, ſua ſegnitie ab ea exciderint, & more inſanientium ac dementium ſibiipſis inſidias parauerint. Nam etſi nullum eſſet ſupplicium, miſerrimi tamen iudicarentur: qui quum ſibi paratum fuiſſet, vt cum filio dei C
conregnarent & conglorificarentur: ipſi ſeſe talibus priuaſſent bonis. Non ſunt enim condignæ afflictiones huius tẽporis ad futuram gloriam, quæ manifeſtabitur erga nos.

Manifeſtaui nomen tuum hominibus. Poſtquam dixit, Opus conſummaui, explanat nunc ſermonem. Atqui Iudæis manifeſtatum erat nomen eius: nouerãt enim quòd deus eſſet, ſed hoc de aliis dicit gentibus, quibus id ignotum erat. Aut nomẽ dicit paternum, quod pater ſit filij naturalis, nam quũ id eos lateret, ab ipſo manifeſtatum eſt.

Quos dediſti mihi de mundo, tui erant. Tanquam dei.

Et mihi eos dediſti. Tanquam æquali. Eſt autem de Apoſtolis ſermo: quo etiam hic oſtendit quòd non ſit deo cõtrarius, quodque patris eſt voluntas, vt credant in filium. Nam

D si vt quidam nugantur, quando patris erant, non erant filij, consequens est, vt quum eos dederit filio, alienauerit eos: quod absurdum est. Dedisti, inquit, mihi: iuxta quem modũ
Sup.6. etiã prius dixerat: Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eũ. Sed quomodo dixit, Quos dedisti mihi de mundo, quũ prius dixerit ad eos, De mundo non estis?
Sup.15. Ibi quidem malos appellauit mũdum: hic verò fabricam ipsam mundialem.

Et sermonem tuum seruauerunt. Voluntatem tuam compleuerunt, credendo in me.

Nunc cognouerunt quòd omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt. Nũc postquam videlicet didicerunt, cognouerunt & omnia quæ dedisti mihi, hoc est, quæcunque dico ac doceo, abs te
E sunt, tua sunt præcepta, & nihil mihi proprium est aut alienum à te. Deinde etiam dicit vnde hoc cognouerunt.

Quia uerba quæ dedisti mihi dedi eis: & ipsi acceperunt, ac uerè cognouerunt quòd à te exiui, & crediderunt quòd tu me misisti. Hoc cognouerunt ex verbis quæ dedi eis. Siquidem apertè docebam tua esse quæcũque dicebam ac docebam. Et ipsi acceperũt, facilè persuasi. Hæc autem & similia loquitur ad patrem, ostendens discipulis quem erga illos haberet amorem. Nam qui nõ tantum sua tribuit, sed & aliũ ad hoc precatur, vehementissimum ostendit desiderium.

Ego pro eis rogo. Pro eis te precor tanquam homo. Nam & hic & in sequenti sententia capitur ἐρωτῶ pro Obsecro.

Nõ pro mũdo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt.
F Non pro mundo vniuerso precor, sed pro his qui credunt in me. Nã qui in me non credunt, nolunt vt pro eis orem. Frequenter autem ponit verbum Dedisti, vt firmius discant & patris volũtas sit, vt credatur in filium. Verùm quia, Dedisti, &, Tui sunt, ac similia, insipientibus prauas generatura erant suspitiones, nempe quòd maior & antiquior esset patris potentia: has soluit dicens:

Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt. Vides honorum æqualitatem? nam hoc significat nũc ista conuersio. Quum enim dixit, Tui sunt, ostendit quòd etiã hi qui sibi dati sunt, paternæ sint potestatis, ne quis ergo potentiorẽ putaret patrem, addidit, Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt. Itaque etiam antequam darentur, filij erant, & postquam dati sunt,

patris permanserunt, hoc est semper amborũ, vtpote æqua- A
lium in honoribus & bonis. Eos ergo mihi dedisti qui mei erant. Dedisti verò, dixi dispensatoriè, vt cognoscant quòd non præter voluntatem tuam hos attraxerim.

Et glorificatus sum in eis. Etiam potestatem habens in his quæ tua sunt, sicut in his quæ mea: quemadmodum & tu in his quæ mea sunt, sicut in his quæ tua. Vel, glorificatus sum in discipulis qui mihi dati sunt, agnoscẽtibus me dominum suum, & adorantibus ac prædicantibus me deum.

Et iam non sum in mundo. Paulò post moriturus. Rursum autem sermonem de morte sua inducit, commẽdaturus eos tanquam homo deo ac patri. Ait ergo, Iam non sum in mundo, sicut hactenus cum eis conuersans & confirmans, inungens ac consolans illos. B

Et hi in mundo sunt. Nondum morientes, & propterea tuo egent auxilio. Quum autem dixisset, iam non sum in mundo, interpretatur hoc dicens:

Et ego ad te uenio. Sicut filius ad patrem, consummato iam opere vt dictum est.

Pater sancte serua eos per nomen tuum quo donasti me. Per nomen tuum omnipotens, quod & ego natura habeo. Nam & ego deus sum. Iterum autem ait, Donasti, ne deo videretur esse contrarius. Vel, quod dedisti mihi tãquam homini.

Vt sint unum. Vnitate fidei quæ in me est, & mutua dilectione, de qua superius multa eis præceperat. Sup.10.

Sicut nos. Prædixit enim, Ego & pater vnum sumus. Prius autem aliis in locis disseruimus, quod καθὼς Sicut, & C
similia, de sancta quidem trinitate dicta, æqualitatem significent: de deo verò & hominibus, similitudinem quandam. Vnum ergo sunt pater & filius, sicut essentia & aliis, ita etiã concordia. Dicit itaque, Sicut nos, propter indiuisionem ac inseparabilitatem.

Quum essem cum eis in mundo, ego seruabam eos per nomen tuum. Quum essem in mundo vt homo, qui semper in eo sum vt deus, tunc ego seruabam eos per virtutem tuam siue per te: nam mea virtus, tua est: & ego & tu vnũ sumus. Hæc autem & similia loquitur, & tanquam homo, & propter discipulorũ imbecillitatem. Siquidem quia multis de eius auxilio auditis: &, Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrũ, Sup.16.

D & gaudium vestrum nemo tollet à vobis : nondum perfectè à mœrore liberati erant : patri deinceps pro eis loquitur, vt patri quoque commẽdati, bono essent animo. Quum enim imperfecti essent, non ita sublimibus ac diuinis verbis credebant, quemadmodum humilioribus ac more humano dictis.

Quos dedisti mihi custodiui, & nemo ex ipsis periit, nisi filius perditionis. Iudas proditor amantissimus perditionis, dilectus ab ea, illamque diligens. Perditionem † verò intellige casum & alienationem à deo: aut etiam diabolum ipsum, vtpote perdentem illos qui ei obediunt. Periit autem Iudas spontaneè propter voluntatis prauitatem. Atqui etiam alij de septuaginta perierunt : verùm non tunc: nam solus proE ditor tunc periit.

† † *Potius phrasis dicatur esse Hebraica sicut diximus ante libri exordium, hoc est filius perditus.*

Vt scriptura compleretur. Dauidica, quæ frequenter de eius perditione loquitur, & præcipuè psalmo centesimooctauo. Et hic ergo dictio Vt, non est causæ significatiua, sed eius ꝙ omnino futurũ erat, puta quòd scriptura cõpleretur.

Nunc autem ad te uenio. Rursum repetit, Ad te venio: sicut &, A deo exiui : hæc frequentissimè illis confirmans, simul etiam consolationem hinc non vulgarem tribuens.

Et hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis. Hæc loquor quum adhuc in mũdo sum: hæc, quænã? Ad te venio: &, Serua eos. Hęc ergo, inquit, loquor, F vt habeant gaudium de me: perfectè certiores effecti, quòd me non retinebit infernus, & te habebunt adiutorem. Quãquam enim credebant, nondum tamen mente compositi, cogitationibus adhuc fluctuabant, nec quiescere poterãt. Vel, Hæc loquor humilia ac more humano, vt cessante interim infirmitate mentis eorũ, absolutè gaudeant, ne me deo contrarium esse suspicentur.

Ego tradidi eis sermonem tuum: & mũdus eos odio habuit, quia non sunt de mundo: sicut ego non sum de mũdo. Tradidi eis sermonem tuum euangelicum, & mali oderunt eos, vt qui non sint ex ipsis, quantum ad innocentiam aut simplicitatẽ. Nam & in præcedẽtibus dixit ad eos, Si de mundo fuissetis, mun-Sup.15. dus quod suum esset diligeret. Nam, Mundum, & ibi & hic

vocat malos, propter mũdi ac voluptatum amorem. Itaque A quum propter sermonẽ tuum odio habeantur, custodi illos.

Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serues eos à malo. Orationem propter eos explanat, vt confidentiori magis sint animo, vtpote non statim morituri priusquam prædicauerint: & quasi patris custodia fruituri. Et hic ἐρωτᾷ significat obsecro.

De mundo non sunt. Idem adhuc frequenter dicit: sine vlla immutatione prius illis testificans, ne turbentur si odio habeantur: scientes omnino contrariam esse virtuti malitiã. Simul quoque laudat eos apud patrem: etiam hinc ostendẽs illis dilectionẽ suam erga ipsos. Dicit ergo cælestes eos esse ciues, non mundana sed cælestia sapientes. B

Sicut ego non sum de mundo. Etiam consolatur eos similitudine ad seipsum: & ad tolerantiam excitat.

Sanctifica eos per ueritatem tuam. Sanctos facito ipsos per spiritum sanctissimum, per veritatem dogmatum: nam vera dogmata sanctificant hominem. Deinde manifestat quid dicat, Veritatem.

Sermo tuus ueritas est. Sermo dogmatum tuus, siue à te per spiritum sanctum illis infusus. Nam superius dixit, Spi Sup.16. ritus veritatis ducet vos in omnem veritatem. Aliter quoque intelligite. Sanctifica eos per veritatem tuam, hoc est, segrega eos per euangelium tuum: sermo nanque tuus, puta euangelicus, veritas est. Patris autem ait esse sermonem: sicut etiam in præcedentibus dixit, Ego ex meipso non sum Sup.13. loquutus, sed pater qui misit me, ipse mihi præceptũ dedit, C quid dicam & quid loquar.

Sicut me misisti in mundũ, ita & ego misi eos in mũdum. Sicut tu hominũ cupiés salutẽ, me misisti: Ita & ego illam cupiẽs, misi eos. Vel sicut tu qui pater meus es, misisti me, ita & ego qui pater eorum sum, misi eos. Sed tu quidem natura pater meus es, ego verò pater eorum tanquam creator & prouisor ac magister. Quod autem futurum est, tanquam factũ dicit, eo ꝙ iam paulò post esset eos missurus.

Et pro eis ego sanctifico meipsum. Ego voluntariè immolo meipsum. Nam hoc in loco victimam dicit sanctificationẽ. Sanctum enim dicitur & ipsa hostia: multa quoque dicũtur sancta, tanquam signum sanctitatis.

D *Vt & ipsi sanctificati sint per ueritatem.* Vt & ipsi immolati sint per veram hostiam: legalis siquidem victima figura erat, non veritas, vt & ipsi immolati sint, capite videlicet ip
Psalm.43 sorum immolato. Vel etiam, tanquam & ipsi immolati. Ha-
Rom.11. biti sumus, inquit, sicut oues cædi deputatæ. &, Exhibete membra vestra hostiam viuentem. Potest enim etiam sine cæde immolari hostia. Ne quis autem eum putaret hæc pro solis apostolis dicere, subdit:

Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro iis qui per sermonem eorum credituri sunt in me, ut omnes unum sint. Simul quoque eos iterum consolatus est, ostendens q̃ per eorum prædicationem alij quoq; fient discipuli.

E *Sicut tu pater in me, & ego in te: ut & ipsi in nobis unum sint.* Sicut tu in mei & ego in tui dilectione: vt & ipsi in nobis, siue in fide quæ est in nos, vnum sint. Nam qui in fide quæ est in nos vnum sunt, erũt quoq; in mutua inter se dilectio-
Su.14.15 ne vnũm. Dixit enim, Qui habet præcepta mea & seruat ea, hic est qui diligit me. &, Hoc est præceptum meum, vt diligatis vos inuicem. Quum ergo à dilectione & cõcordia inceperit, rursum in hac conclusit sermonem: ostẽdens q̃ deo chara sit ac magno studio affectanda dilectio.

Vt mundus credat q̃ tu me miseris. Vt credens apostolis, cre-
Nota. dat q̃ tu me miseris: nã hoc prædicaturi sunt: & nihil adeò erit impedimento prædicationi, sicut diuisos esse prædicatores fidei diuersitate, ac mutua inter se inimicitia. Si enim
F inter se pugnauerint, dicent eos non esse pacifici magistri discipulos: q̃ si non pacifici, nec à te missi. Si verò concordes fuerint, & præcepta mea custodierint, omnes cognoscẽt q̃ mei sint discipuli, & q̃ tu me miseris.

Et ego gloriam quam dedisti mihi, dedi eis. Quæ à doctrina & miraculis procedit: aut quæ à concordia: neque enim ex hac minus quàm ex illis glorificantur. Dedi autem dixit etiam hic, & suam insinuans dignitatem, & æqualem cum patre honorem: quemadmodum frequenter aliis in locis.

Vt sint unũ sicut nos unũ sumus. Hoc superius quoq; dictũ ac declaratum est: & nunc idem dicit, vehementer cupiens imprimi cordibus eorum, tanquam maximè necessarium.

Ego in eis, & tu in me. Ego in eis maneo, & tu in me, hoc est, ego & tu in eis manemus, quomodo ergo non eos con-

seruabimus? Alibi quoque dixit, Si quis diligit me sermo- A
nem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum Sup.14.
veniemus, ac mansionem apud eum faciemus. Sed ego quidem in eis diuino modo propter fidem, tu verò in me paterno modo propter naturam.

Vt sint perfecti in unũ. In vnitatem, in cõcordiam. Quemadmodum enim seditio dissoluit, sic & cõcordia cõgregat.

Et ut cognoscat mundus quòd tu me miseris. Iterum ergo idẽ dicit, vt firmius concordes sint: certiores effecti, quòd hoc maximè ad fidem attrahat homines.

Et dilexisti eos, sicut & me dilexisti. Nam signum fuit dilectionis eorum, quòd nec proprio filio tuo propter eos peperceris. Hic quoque dictio Sicut, non æqualitatem, sed si-
militudinem quandam significat, quemadmodum in præce- B
dentibus ostendimus. Frequenter autem hoc ponit, consolans eos per similitudinem quam erga ipsum habent, & fiducia prębens. Ad hunc vsque locum de dilectione ac cõcordia sermonem extendit: deinceps verò de brabiis quoq; & coronis disserit, quæ post præsentem vitam illis repositæ sunt, vt ampliorem sumant fiduciam.

Pater quos dedisti mihi, uolo ut ubi sum ego, & illi sint mecum. In regno videlicet conregnantes mihi.

Vt uideant gloriam meam quam dedisti mihi. Gloriam diuinitatis quam dedisti mihi, non tanquam minori aut posterius genito, sed tanquam principium, siue is qui me genuit. Quando autem dedit? Quando scilicet genuit. Quando verò genuit? Quæstio quando hoc fuerit, sermonem habet in- C
comprehensibilem: simul enim & erat & genuit: nec fuit tẽpus quo pater erat, & non erat pater. Quia autem verbum Dedisti, quum sit sese demittentis, quibusdam pariturum erat offendiculum, quò videretur minoritatem addere filio, huic quoque medetur dicens:

Quia dilexisti me ante conditum mundum. Hoc est, ante secula. Nam ita significare solet scriptura æternitatem. Non dixit autem, Vt sint participes gloriæ meæ, sed Vt videant. Illud nanque supra illorum facultatem erat: hoc verò tota illorum fruitio est, quod etiam dicit Paulus, Detecta facie 2.Cor.3.
gloriam dei contemplantes. Siquidem verè maxima est gloria, eius videre gloriam.

D *Pater iuste.* Iustum eum nũc dicit, vtpote volentem non à solis Iudæis, verumetiam ab omnibus hominibus agnosci, vt omnes salui fierent, & nullus per ignorantiam periret: nam id extremæ iustitiæ est ac bonitatis.

Et mundus te non cognouit. Gentiles quidem nullo modo, quum adorent idola: Iudæi verò non cognouerunt te, quia sponte peccantes, negant te meum esse patrem.

Ego verò te cognoui. Natura.

Et hi cognouerunt q̃ tu me misisti. Discipuli mei hoc cognouerunt ex eis quæ eos docui, & diuino modo operatus sum.

Et notum feci eis nomen tuum. Nomen paternitatis. Hæc autem etiam superius dixit, & nunc iterum repetendo dicit.

Et notum faciam. Amplius per spiritum sanctum. Vides q̃

E sicut pater loquitur per spiritũ sanctum, ita & filius notum facit per ipsum discipulis quæ voluerit? ex quibus rursum honoris, æqualitas ac concordia sanctæ trinitatis ostẽditur.

Vt dilectio qua dilexisti me in eis sit. Notum faciam, inquit, amplius nomen tuum, vt quum hoc cognouerint ac didicerint q̃ naturalis sim filius tuus, & natura dilectus: huiusmodi dilectio quæ ingenua est & per naturam, sit in eis per cognitionem.

Et ego in eis. Et ego in eis magis sim per fidem maiorem, vtpote perfectius eis notus. Iterum ergo in dilectionem terminauit, hanc imponẽs sermoni consummationem. Nam perfectio virtutum est dilectio.

Cap.18. *Hæc cùm dixisset Iesus, egressus est cũ discipulis suis trans torrẽ*

F *tem Cedron, ubi erat hortus, in quẽ ingressus est ipse & discipuli*

Mat.26. *eius.* Quære sexagesimoquarto cap. euangelij iuxta Matth. vbi ponitur, Et dictis laudibus exierunt in montem Oliuarum: nam ibi de his enarratum est. Sed & de iis quæ sequuntur latius & exactius in illo euangelista significauimus.

Sciebat autem & Iudas qui tradebat eum locum. Deinde etiam dicit, vnde hoc sciebat.

Quòd frequenter conueniret illuc Iesus cum discipulis suis. Frequenter versaretur ibi.

Iudas ergo sumpta cohorte, & à põtificibus & pharisæis ministris, uenit illuc cũ laternis & facibus & armis. Arma adduxerunt, timentes eos qui sequebantur Iesum: nam & propterea intempestiuo noctis tẽpore aduenerũt. De his autem dictũ est sexagesimoquinto iuxta Matthæum capite vbi dicitur, Et adhuc eo loquente, ecce Iudas vnus de duodecim venit: nã quæ in medio sunt prætermisit Ioannes, tanquam ab aliis enarrata, quod frequenter ac multis facit in locis.

A

Iesus itaq; sciẽs uniuersa quæ uẽtura erãt super se, egressus ait illis, Quem quæritis? Respõderunt ei, Iesum Nazarenum. Dicit eis Iesus, ego sum, Stabat autem & Iudas qui tradebat eum cum ipsis. ut ergo dixit eis, Ego sum: abierunt retrorsum, & ceciderũt in terram. Sciens tanquam deus vniuersa quæ ventura erant super se, egressus intrepidè interrogauit eos tanquam homo. Stabat autem & proditor cum ipsis: & neq; hic potuit eum indicare præ conscientia aut propter eius vocem. Ostendit q̃ nolentem non solum non possent eum apprehendere, sed neque omnino videre. Prædicto autem capite de his quoq;

B mentio consequenter facta est.

Iterum ergo interrogauit eos, Quem quæritis? At illi dixerunt, Iesum Nazarenum. Respondit Iesus, Dixi uobis quòd ego sim. Ipse seipsum manifestat docens discipulos, neque in periculis mentiendum, & certiores reddens q̃ spontaneè seipsum tradat inimicis.

Si ergo me quæritis, sinite hos abire. Vt compleretur sermo quẽ dixerat, Ex iis quos dedisti mihi non perdidi quenquam. Vt compleretur sermo hoc à seipso dicit euãgelista. Nam superius ad patrem loquens dixerat, Quos dedisti mihi custodiui, & nemo ex ipsis periit, nisi filius perditionis. Itaq; neminem Sup.17.
ex eis perdidi, tãtundem significat sicut Nemo ex ipsis periit. Nemo enim, inquit, periit mea causa, hoc est, non perdi- C
di quenquam ex eis mea causa.

Simon ergo Petrus quum haberet gladium, exeruit eum, & percußit pontificis seruum: amputauitq; auriculam eius dextram. Erat autem nomen seruo Malchus. In illo capite etiam de his dictũ est vbi habetur, Et ecce vnus ex his qui erant cum Iesu extenta manu, exemit gladium suum. Addidit autem Ioannes & nomen vulnerati, partémq; vulneratã, ob rei manifestationem: non solum q̃ repente curauerit illum Iesus, sicut à
Luca didicimus, verumetiam q̃ paulò post esset eum alapa Luc.22.
percussurus, sicut significauit Chrysostomus.

Dicit ergo Iesus Petro, Mitte gladium tuum in uaginam. An non bibam poculũ quod dedit mihi pater? Poculum, mortem vide-

D licet. Dicit ergo, An non suscipiam mortem quam permisit pater inferri mihi? nam hoc significat, Dedit mihi: acsi dicat, Imò maximè, tanquam eadem volens quæ pater. In dicto autem capite consequenter etiam de his disseruimus.

Cohors igitur & tribunus ac ministri Iudæorum comprehẽderunt Iesum: & ligauerunt eum, ac duxerunt eum ad Annam primum. Erat enim socer Caiaphæ, qui erat pontifex anni illius. Præ voluptate de hac re gloriabantur, tanquam de trophæo constituto: & abduxerunt eum primùm ad Annam, vt qui à Caiapha eius anni põtifice quasi pater honorabatur propter affinitatẽ. Quære in præmemorato capite vbi habetur, At illi apprehensum Iesum abduxerunt ad Caiapham pontificem: & lege positam ibi enarrationem.

E *Erat enim Caiaphas is qui cõsilium dederat Iudæis, q̃ expediret*
Sup.11. *unũ hominẽ mori pro populo.* Ne auditor vincula audiens turbetur, eius memoriã ad Caiaphæ vaticinium reuocat, significans q̃ moriebatur pro eo quòd populo expediebat, siue pro salute hominum, veluti Caiaphas prophetauerat.

Sequebatur autem Iesum Simon Petrus, & alius discipulus. Ipse est alius ille discipulus. Quære in dicto capite enarrationem illius sententiæ, Petrus autem sequebatur eum procul vsque ad atrium principis sacerdotum.

Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introiuit cum Iesu in atrium pontificis. Petrus verò stabat ad ostiũ foris. Vide mo
F destiam ac fraternum amorem. Ne quis enim aut ipsum laudet q̃ simul introierit, aut Petrum vituperet q̃ foris manserit: dicit q̃ sibi quidem tanquam familiari pontificis permissus sit introitus: Petrus verò tanquam incognitus exclusus est: & tamen adhuc ad ostium permanebat: quod Petro potius datur laudi.

Exiuit itaque discipulus ille alter qui erat notus pontifici: & loquutus est cũ ostiaria, introduxitq; Petrum. Ait ergo ancilla ostiaria Petro: *Num & tu ex discipulis es hominis huius? Dicit ille, Non sum.* Quære prędicto capite: Et ingressus introˀ, sedebat cum ministris, vt videret finẽ: & lege quę ibi dicta sunt, cùm sint maximè necessaria. Præterea quoque sexagesimo sexto capite illius sententiæ enarrationem, Petrus autẽ sedebat foris in atrio, & accessit ad eum vna ancilla, &c.

Stabant verò serui & ministri qui prunas accenderant, quia frigus

gus erat, & calefaciebant se. Erat autẽ cum eis Petrus stans & ca- A
lefaciens se. Ostendit quòd ipse in interiori atrio cum præceptore versans, omnia videbat & audiebat: Petrus verò cũ esset in exteriori, nihil horum sciebat.

Pontifex itaque interrogauit Iesum de discipulis ipsius, & de doctrina eius. De discipulis quidem vbi nam essent, & quã ob causam congregasset eos: de doctrina verò quid doceret & quare. Hæc autem interrogauit volens eum arguere, tãquã nouæ rei inuentorem ac seditiosum, quasi cõciliabula quædam facientem, nouaq̃ dogmata inferentem. Atqui frequenter eum docentem audierat.

Respondit ei Iesus, Ego palam loquutus sum mundo. Manife- B
stè omnem docui populum, non solum discipulos.

Ego semper docui in synagoga & in templo, quo omnes Iudæi cõueniunt, & in occulto loquutus sum nihil. Nihil, quale tu suspicaris, seditiosum & quòd Deo non sit gratum. Quid ergo, an nõ frequenter occultè loquebatur discipulis? Vtique, sed nihil tale quale pontifex putabat.

Quid me interrogas? inte. roga eos qui audierunt, quid loquutus sim ipsis. Ecce hi sciunt quæ dixerim ego. Non contumacis verba sunt, sed de dogmatum veritate confidentis. Quid me interrogas? interroga eos qui audierũt: non discipulos, sed alios etiam qui non crediderunt.

Quum autẽ hæc dixisset, unus ministrorum astsistens dedit alapã C
Iesu dicens, Sic cine respondes pontifici? Horreto cœlũ, stupe- Nota.
sce terra: tum ob seruorum perfidiam, tum ob domini clemẽtiam. O audacissime, quid nã respondit cõtumacius? an non potius honorem detulit pontificatui, qui põtificè malignè de his quæ nouerat interrogantem non arguerit? Quũ ergo posset omnes cõcutere & obruere, aut alio acerbo modo perdere, patienter fert, verbaq̃ proloquitur quæ omnem possint dissoluere feritatem, quanquam non eam quæ illorum erat.

Respondit ei Iesus, Si malè loquutus sum, profer testimoniũ de malo: sin bene, cur me cædis? Profer testimonium, hoc est, ostẽde quid sit malè prolatum, argue eũ qui sit malè loquutus. Quærũt autem quidam, quomodo non obuerterit Christus & alteram maxillam impingenti alapam, sicut Apostolis faciendum præceperat, sed potius indignatus est? Nos autẽ di-

D cimus, quòd illud præceptum de non vlciscendo, fuit indictum propter seditiones quæ inde oriebantur: nunc tamen neque Christus eũ vltus est qui alapã impegerat, quin potius quum eum non repulerit, neque ipse resilierit, ad alias quoque plagas parat⁹ erat, sed partes suas defendit, ne quo mõ si tacuisset, cõtumax videretur, de quo etiã accusabatur.

Misit eum Annas ligatũ ad Chaiapham pontificem. Stabat autẽ Simon petrus & calefaciebat se, Dixerũt itaque illi, Num & tu ex discipulis eius es? Negauit ergo ille, & ait, Nõ sum. Dicit unus ex seruis põtificis, cognatus eius cuius amputauerat Petrus auriculã: Nonne ego te uidi in horto cum illo? Iterum ergo negauit Petrus.

E Sexagesimoquinto euangelij iuxta Matthæum capite de his diligẽter disputatum est, vbi habetur, Et ingressus intrò sedebat cum ministris vt videret finem.

Statimque gallus cecinit. Quære sexagesimo sexto dicti euangelistę capite, vbi similiter dicitur, Statimq; gallus cecinit: nam ibi de hoc manifestè dictum est.

Ducũt ergo Iesum à Caiapha ad prætorium. Erat autẽ manè: & ipsi non introierunt in prætoriũ, ne contaminarentur, sed ut ederẽt
Matt.27. *pascha.* Horum quoque facta est mẽtio in fine prædicti capitis, vbi dicitur, Mane autem facto consilium inierunt omnes principes sacerdotũ ac seniores populi aduersus Iesum vt eum morti traderent.

Exiuit itaq; Pilatus ad eos & ait, Quam accusationẽ adfertis aduersus hominem hunc? Responderunt & dixerunt ei, Nisi esset hic
F *malefactor, nõ tibi tradidissemus eũ. Dixit ergo eis Pilatus, Sumite eum uos, & secundum legem uestram iudicate eum.* Hęc quoque omnia ibi declarata sunt sequenti capite vbi positum est, Iesus autem stetit corã præside: lege ergo & illa. Sed quomodo quum dicant eum esse malefactorem tacet? Qura de hoc non interrogabatur: itaque patienter sustinet.

Dixerunt itaque ei Iudæi, Nobis non licet interficere quenquam. Crucevidelicet. Hoc autem dixerunt, non tãtum quasi subiecti dominio Romanorũ, & propria priuati potestate: quantum volentes Christũ cruce occidi, miserrima scilicet ac i-
Act.7. gnominiosissima morte, quod lex eis nõ permittebat. Nam quòd alio modo perimerent, ostendit Stephanus lapidatus.

Vt sermo Iesu compleretur quem dixit, significans qua morte esset moriturus. Hoc dixerũt vt sermo Iesu compleretur. Cõ-

plendus enim erat, inquit, sermo eius quem loquutus fue- A
rat dicens, Si exaltatus fuero à terra, omnes traham ad meip- *Suprà 12.*
sum, sicut etiam ibi significauit euangelista, addẽs quòd hoc dicebat, Significans qua morte esset moriturus, hoc est enigmaticè mortem designans.

Ingressus est ergo rursum in prætoriũ Pilatus: & uocauit Iesum, dixitque illi, Tu es rex Iudæorũ? Respondit ei Iesus, A temetipso tu hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me? Respondit Pilatus, Nũquid ego Iudæus sum? Gens tua & pontifices tradiderũt te mihi. Dicto capite etiam de his per ordinem inuenies, in illius dicti enarratione, Et interrogauit eum præses dicens, Tu es rex Iudæorum?

Quid feciſti? Respondit Iesus, Regnum meum non est ex hoc mũdo: si ex hoc mũdo esset regnum meum, ministri utique mei decertarent ne traderer Iudæis: nunc autem regnum meũ non est hinc. Di B
xit ergo ei Pilatus, Nũ itaque rex es tu? Respondit Iesus, Tu dicis quòd rex sim ego. Ibi etiam hæc consequenter sortita sunt enarrationem.

Ego ad hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimoniũ perhibeã ueritati. Quum à principio interrogasset Pilatus, Tu es rex Iudæorũ: ac respondisset dominus, Regnũ meum non est ex hoc mundo, & seipsum regem ostendisset, quanquam nõ terrenum: rursum interrogauit Pilatus, Num itaque rex es tu? ac deinceps se iterum esse respondit. Deinde confirmãs se vera loqui ait, Propterea natus sum, propterea incarnatus sum, & veni in hunc mundum, vt doceam veritatem. Sicut ergo in cæteris vera loquor, ita sanè & in hoc. Vel, ad hoc natus sum, hoc est, quum rex sim, ad regnandum C
incarnatus sum, & propterea veni in mundũ, vt doccam veritatem, quòd quum sim rex sempiternus, incarnatus sum vt super eos regnem qui credunt in me.

Omnis qui est ex ueritate audit uocem meam. Omnis qui est ex veritate, qui amat veritatem, obedit verbo meo, credit doctrinæ meæ.

Ait illi Pilatus. Quid est ueritas? Discere cupiẽs interrogat, Quid est veritas, cui tu testimonium perhibes, quam doces? Sciens autem quòd mora opus esset ad quæstionẽ ad quam hortabatur, subsistit ab interrogatione: & cõfestim egressus nititur hunc ab impetu Iudæorum liberare. Vide enim:

D *Et quum hoc dixisset, iterũ exiuit ad Iudæos, & ait illis, Ego nullum crimen inuenio in eo.* Rursum prędicto capite lege illius dicti enarrationem, Et interrogauit eum præses dicens, Tu es rex Iudęorum? in qua Lucæ quoque verborum facta est mentio, per quæ etiam præsens dictum cognoscitur.

Est autem consuetudo uobis, ut unum absoluam uobis in pascha: uultis ergo absoluam uobis regem Iudæorũ? Quære in eodem vbi dicitur, In festo autẽ consueuerat præses absoluere turbæ vnum vinctum quem voluissent: ibi enim de hoc quoque dictum est.

Clamauerunt itaque omnes dicentes, Non hunc sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro. Eodem capite scribit Matthęus,
E Principes autem sacerdotũ & seniores persuaserunt turbis vt peterent Barabbam, Iesum verò perderent: & illius lege enarrationem.

Cap.19. *Tunc ergo apprehẽdit Pilatus Iesum & flagellauit: & milites plectẽtes coronã de spinis, imposuerũt capiti eius, & ueste purpurea circundederunt eum, ac dicebant, Aue rex Iudæorum: dabántque ei alapas.* Dicto capite consequenter etiam hęc omnia ad verbũ manifestata sunt. Ista autẽ Ioannes sub breuitate narrat, tanquam ab aliis iam scripta: studẽs & hic recitare quę pręterita erant. Et cur omnino eorum meminit quę ab aliis memorata sunt? Quia aliter nequaquam aptè scribere poterat, quæ scripta non erant.

Exiuit ergo iterum foras Pilatus, & ait illis, Ecce adduco uobis
F *eum foras.* Hoc est extra prætorium.

Vt cognoscatis, quòd nullum in eo crimen inuenio. Hoc dicit tẽtans mentem eorum.

Exiuit ergo Iesus foras, gestans spineam coronam & purpureũ uestimentum. Eduxit eum ludibrij stola vestitum: vt hunc in tanto videntes opprobrio, satiarentur ac placarentur.

Et ait illis, Ecce homo. Homo dixit præ compassione, vt & ipsi compassione mouerentur.

Quum ergo uidissent pontifices ac ministri, clamauerunt dicẽtes, Crucifige, crucifige eum. Tanquam feri canes, eo solum viso, furibundè oblatrabant, quasi feræ bestiæ, quę venatores sentientes statim incurrunt: nam inuidia ebrij, in cędem aduersus eum debacchabantur.

Ait illis Pilatus, Accipite eũ uos, & crucifigite: ego enim non in-

uenio in eo crimẽ. Vos, inquit, qui iniusti estis. Permittit autẽ A
eorũ potestati, indignatus de violentia ac impudẽtia illorũ.

Responderunt ei Iudæi, Nos legem habemus, & secundum legem nostram debet mori, quia filium Dei se fecit. Naturalẽ videlicet. Hoc autem dixerunt iniustitiam repellentes. Itaque rursum ad aliam transierunt accusationẽ. Quid ergo Christus? Quum de talibus eum accusarent, tacebat, dictum complens propheticum, non aperuit os suum. Iesa.53.

Quum ergo audisset Pilatus hunc sermonẽ, magis timuit. Ne quomodo in veritate Deus esset, & eum disperderet, ita ab ipso affectus contumelia.

Rursumque ingressus est in prætorium, & dicit ad Iesum, Vnde es tu? Iam non interrogat, Quid fecisti, sed, Vnde es tu, è B
cælo an è terra?

Iesus autem responsum non dedit ei. Nam quod discere quęrit, iam didicerat, quando audierat, Regnum meum non est ex hoc mundo. Et sicut tunc molliter affectus nihil eum iuuerat: ita & nunc futurum erat, vt nihil iuuaret, quum ignauus esset ac meticulosus.

Ait itaque ei Pilatus, Mihi non loqueris? nescis quòd potestatem habeam crucifigendi te, & potestatem habeam absoluendi te? Et terretur & terret: iritatus enim quòd sibi, ne ipsum quidem fouenti, respõdeat, deinceps vibrat potestatem. Sed ô insensate: si potestatem habes ipsum absoluendi, quomodo non absoluis, quum scias eum carere crimine, & frequenter hoc testimonium de eo perhibueris.

Respondit Iesus, Non haberes potestatem ullam aduersum me, C
nisi esset tibi datum è supernis. Respondit fastum obiurgans, qui illi ob potestatem accrescebat, & ait, Non haberes potestatem vllam aduersum me, nisi esset tibi datum è supernis: significans diuina quadam dispensatione se pati. Nè autem hoc audito arbitraretur sese absolui crimine, subiũxit.

Propterea qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. Quia potestatem habes, nec absoluis me, nõ es immunis à peccato, quanquam minus sit peccato eorum qui me tibi tradiderunt: siquidem illi homicidæ sunt scelerati, tu verò mollis facileque credulus.

Ex eo quærebat Pilatus absoluere eum. Sermonibus eius perterritus: Iudæi verò qui diuina eius signa frequenter

D conſpexerant, amplius inſaniebant.

Iudæi autem clamabant dicentes, Si hunc abſolueris, nõ es amicus Cæſaris. Quicunque ſe regem facit, contradicit Cæſari. Intuiti obiectam legem fuiſſe inutilem, & intelligentes quòd eum vellet abſoluere, ad accuſationem iterum tyrannidis diuertunt, quam timore Cæſaris non poſſet paruipendere Pilatus. Non es amicus ſiue beneuolus. Contradicit verò, hoc eſt, aduerſatur. Verùm quomodo hic tyrãnidem meditatur? vnde hoc poteſtis oſtendere? an à veſte purpurea? à diademate? ab habitu? alióue apparatu aut inſignibus? an non omnia abiectionis erant, ſiue alimentum, ſiue indumenta, ſiue domum ac conuerſationem aut cætera ſpectetis? cum duodecim tantum circumiens diſcipulis, iisque admodum humilibus & abiectis, imò & plerunque ſolus.

E

Pilatus ergo audito hoc ſermone, duxit foras Ieſum ſeditque pro tribunali, in loco q dicitur Lithoſtrotos, Hebraicè aũt Gabatha ✝. Arbitratus ſeſe offenſurum Cæſarem ac periclitaturũ, ſi huiuſmodi accuſationem indiſcuſſam prętereundo contemneret, duxit Ieſum extra prætoriũ, ac publicè ſedit pro tribunali, vt vniuerſos haberet ſuæ inquiſitionis teſtes.

✝

✝ גבתא *Gabotha Latinis ſonat eminens ſiue excelſum. Veriſimile eſt enim fuiſſe ſtratum lapideum eminens, iudicio accommodum. Eſt & dictio Chaldaica.*

Erat autem paraſceue paſchæ hora uerò ferme ſexta. Diem ac horam ſignificauit oſtendens quòd non ſolum ipſo die paſchæ, verumetiam die iam declinante, feſtiq; veſpera appropinquante, quando paſcha immolabant, funeſtum tribunal conuocabant, pro paruo ducentes piaculo, huiuſmodi tribunal accedere.

F

Et ait Iudæis, Ecce rex veſter. Relicta diſcuſſione iterum ad placandum eos conuertitur: Ecce, inquit, rex veſter: ecce ſtat accuſatus, non eſt abſolutus, ne formidetis. Et quãquam litora habeat ἴδε vide: frequenter tamen ſcriptura ponit ἴδε pro ἰδοὺ ecce: ſicut etiam ſuperius quum dixit, Ecce adduco vobis eum foras.

At illi clamauerunt, Tolle, tolle, crucifige eum. O incredibilem feritatem ac inſaniam.

Ait illis Pilatus, Regem veſtrum crucifigã? Hoc dixit quaſi ſubſannans Chriſtum, vt Iudæorum curaret feritatem.

Reſponderunt pontifices, Non habemus regem niſi Cæſarem. Quia Chriſti regnum repellentes, Cæſaris poteſtatem elegerunt: poſtmodum diuina viſitatione ac protectione nudati, traditi ſunt ad internecionem, idque rurſum ipſo paſchæ die quo clamauerunt, Non habemus regem niſi Cæſarem.

A

Ioſephꝰ li. 7. de bel. Iud. ca. 18 dicit. octauo die Septembris.

Tunc ergo tradidit eis illum ut crucifigeretur. Victus eorum inſtanti contentione. At quibus eum tradidit? Vtique contaminatis ac perfidis, ſeditioſis & homicidis.

Acceperunt autem Ieſum & duxerunt in prætorium. Quære ſexageſimoſeptimo iuxta Matthæum capite vbi habetur, Et poſtquam illuſerunt ei, exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum veſtimentis ſuis: ac lege enarrationem.

Atque is baiulans crucem ſuam, exiuit in locum qui appellatur Caluaria, qui dicitur Hebraicè Golgotha, ubi eum crucifixerunt. Ibi horum quoque in ſequentibus facta eſt mẽtio, dataque explanatio. Ferebat autem crucem in humeris tanquã ſtrẽnuus miles lanceam, qua deiecturus erat aduerſarium.

B

Et cum eo alios duos hinc & hinc, medium autem Ieſum. In illo capite etiam de duobꝰ his manifeſtè dictum eſt, vbi ponitur, Tunc crucifiguntur cum eo duo latrones vnus à dextris, & alter à ſiniſtris. Iudæi itaque hunc ſimul cum malefici crucifigere ſtuduerũt, vt communcatione ſupplicij bonam huius famam, mala illorum fama denigraret. Huius autem gloria intantum ſplẽduit, vt quum tres penderẽt, quum ſtupẽda illa ſigna facta ſunt, ſoli huic omnes illa adſcripſerunt: tãtumque abfuit vt illorum participaret ſuſpitionem, vt potiusvnum eorũ ad ſuam fidem attraxerit, & omne machinamentum in caput Iudæorum conuerſum ſit, patremq; eorum diabolum.

C

Scripſit autẽ & titulũ Pilatus, poſuitq; ſuper crucẽ. Erat autem ſcriptũ, Ieſus Nazarenus rex Iudæorũ. Hunc ergo titulũ multi legerunt Iudæorũ, quia prope ciuitatẽ erat locus ubi crucifixus eſt Ieſus: & erat ſcriptũ Hebraicè, Græcè, & Latinè. Dicebãt ergo Pilato põtifices Iudæorũ. Noli ſcribere rex Iudæorum, ſed quòd ipſe dixerit, rex ſum Iudæorũ. Reſpondit Pilatus, Quod ſcripſi ſcripſi. Similiter & hæc pariter omnia in illo capite congruam ſortita ſunt interpretationem, vbi dicitur, Et poſuerunt ſuper caput eius cauſam ipſius ſcriptã. Hic eſt rex Iudæorum.

Milites ergo quũ crucifixiſſent Ieſum, acceperũt veſtimẽta eius.

D *& fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem: & tunicam.* Erăt *autem tunica inconsutilis à summo cõtexta per totum. Dixerunt itaque inter sese*, Ne *scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit: ut scriptura cõpleretur quæ ait, Partiti sunt uestimẽta mea sibi, & in uestem meă miserũt sortem.* Præterea & hæc, vbi dicitur, Quumque crucifixissent eum, diuiserunt vestimenta eius: nam ibi omnia nullo prætermisso enucleata sunt.

Milites itaque hæc fecerunt. Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, & soror matris eius, Maria uxor Cleopæ: & Maria Magdalene. Atqui vnigenita erat dei mater: verùm Ioseph & Cleopas fratres erant. Moris autem erat apud Hebræos, fratrum quoque vxores appellare sorores propter virorum fraternitatem. Itaque eam quæ pariter cum ea vxor erat, so-

E rorem nominauit. Sed Ioseph quidem & Cleopas viri earũ, natura fratres erant: ipsæ autem eorum vxores, affinitate sorores. Stabant verò iuxta crucem, tunc nactæ securitatem: primùm enim omnes discipulæ eminus conspiciebant, veluti cæteri docuerunt euangelistæ. Lege & eodem capite dicti illius enarrationem. Iesus autem quum iterum clamasset voce magna, emisit spiritum.

Quum uidisset ergo Iesus matrem, astãtémque discipulum quem diligebat. Tunc enim & ipse simul adstabat, quum iam hostes Iudæi discederent.

Dicit matri suæ. Mulier ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua. Iam moriens matrem commendat discipulo: summè dilectam, maximè dilecto: virginem virgini: in-

F struens nos vt curam habeamus parẽtum ad extremum vsque spiritum, quando non solum nõ sunt ad virtutem impedimento, imò potius nobiscum ad salutaria exercẽtur. Nam

Sup.2. quando intempestiuè molesta erat, dicebat, Quid mihi & ti-

Matth.12. bi est mulier? &, Quæ est mater mea? Nunc verò magnum demonstrat amorem. Ecce filius tuus, hoc est, hic meo loco tibi erit. Ecce mater tua, siue, tu eris ei pro me: oportet te huius sicut matris habere curam. Matris itaque curam habuit, discipulum verò honore maximo honorauit, ac interim hanc longanimitatis dedit mercedem. Quare autem alterius quoque mulieris curam non habuit? Quia illa procuratorem habebat, mater verò neminẽ: & vt sciamus quòd oporteat huiusmodi parẽtes præ cæteris honorare, quia po-

pererunt, quia aluerunt, quia mille pericula passi sunt. Con- A
sidera autem quòd ante passionem quidem vehementer angebatur, nunc verò sine turbatione alloquitur: siquidem ibi naturæ infirmitas, hic autem patientiæ vehementia apparet.
Quemadmodum enim concupiscentiam commixtionis cor- Nota.
porum, licet vehementer nobis ad successionem generis insitam, philosophiæ dediti extinguimus: ita quoque vitę cupiditatem, quanquam plurimùm, ne nosipsos interimamus, nobis inditam, philosophiam sequentes Christianam frangimus: & tunc turbatio quæ ex nimio vitæ amore procedebat, à philosophia Christiana supprimitur: ac ita fit vt vincantur pericula. Nihil autem amplius testamẽto cauit: partim quidem propter temporis angustiã: partim autem, quia
temporale quidem nihil habuit, de spiritualibus verò prius B
communiter omnibus præceperat.

Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua. Iuxta magistri præceptum.

Postea intuitus Iesus quòd omnia iam consummata essent. Reliqua omnia quæ suæ erant dispensationis.

Vt compleretur scriptura, dicit, Sitio. Vas igitur erat positum aceto plenum. Illi autem impletam aceto spongiam, & Hyssopo appositam, obtulerunt ori eius. Non solùm hoc reliquum erat. Scripturam autem dicit Dauidicam, quæ ait, Et dederunt in *Psal.68.*
escam meã fel, & ad sitim meam potauerunt me aceto. Quęre autem prædicto capite sententiam illam, Dederunt ei ad bibendum acetum cum felle mixtum: & lege quæ ibi dicta
sunt. Hyssopo verò appositam siue hyssopi arũdini, quam ad C
manum reppererunt: idque propter crucis altitudinem. Illudebant autem ei offerentes acetum.

Quum ergo accepisset Iesus acetum dixit, Consummatum est. Omnibus numeris completa sunt omnia, sic vt iam nihil deficiat.

Et inclinato capite tradidit spiritum. Non postquam expirauit, caput inclinauit, quod in nobis accidit: sed postquã inclinauit caput, expirauit, vt discamus quòd quando voluit mortuus est, quum omnia consummata essent, tunc spiritum in manus patris tradidit, veluti significauit Lucas octogesimoprimo capite: & in eo lege illius sententiæ interpretationem, Et clamans voce magna Iesus ait, Pater in manus

D tuas commendabo spiritum meum.

Igitur Iudæi quoniam parasceue erat, ne remanerẽt in cruce corpora sabbatho: erat enim magnus dies ille sabbathi. In cuiusque cruce. Nam quia parasceue erat, si tunc non tollebantur, futurum erat, vt & sabbatho in cruce remanerent, illáque pendendo peruenirent ad illud sabbathũ: & inde videretur haberi cõtemptui. Magnum autem dicit diem illum sabbathi, quod non solum honoraretur vt sabbathum, verũetiã propter festum azymorum, quod casu in eo contigerat, & ita duplex festum erat. Huiusmodi autẽ sabbatha, dicebantur sabbatha sabbathorum, tanquam veneranda venerandorum, festa festorum, ob festi duplicitatem, vt dictum est.

Rogauerunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura, ac tollerentur. Hic rursum ἐρώτησαν, significat Precati sunt, petiuerunt vt confringerentur eorũ crura, quò citius morerẽtur.

E

Venerunt ergo milites. Quibus id à Pilato iussum erat.

Et primi quidem fregerunt crura. Qui in dextera Christi crucifixus erat.

Et alterius qui crucifixus erat cum eo. Christo videlicet.

Ad Iesum autem quum uenissent, ut uiderũt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura. Postremò ad eum venerunt, maiori contumelia, in gratiam Iudæorum, ipsum volentes afficere.

Sed unus militum lancea latus eius fodit, & continuò exiuit sanguis & aqua. Res supra naturam, ac manifestè docens, quòd maior quàm homo esset qui fuerat vulneratus: siquidem à mortuo homine, etiam si millies quis eum pupugerit, non exibit sanguis. Foditur itaque lancea in latere saluator, quia peccato vulneratum est latus Adę: siue vt Euam, lateris sui vulnere, à plaga lateris sanaret. Sanguinem autem & aquam scaturire facit, duo designãs baptismata: vnũ quidem per sanguinis martyrium, alterum verò per aquæ regenerationem: atque horum fluxu peccati fluxum demergit. Præterea & aliter. Nã duos scaturire facit fontes: aqua quidem purificans ecclesiam, sanguine verò eam enutriens. Siquidem per aquam renascimur, per sanguinem autem & carnem pascimur, quæ diuina sunt ac mystica. Itaque quum ad tremendum accesseris poculum, persuadeto tibi quòd ex dominico bibis latere: & eo modo sis affectus. Deinde vo-

F

Nota.

lens huiusmodi confirmare miraculum, ait: A

Et qui uidit testimonium perhibuit. Qui vidit hæc, scripsit ista, non ꝙ ab aliquo audierit.

Et uerum est testimonium eius. Vt qui ea vidit de quibus testatur, & præsertim qui de magistri scribit contumelia. Nam contumelia erat, lateris apertio, quãquam ad hanc sequutum sit miraculum.

Et ille scit ꝙ uera dicat. Exactè rem nouit, vt qui tũc præsens fuerit & viderit, etiam si Iudæi eum mentiri obiiciant.

Sed ut uos credatis. Sed hæc scripsit, vt vos qui fideles estis etiam de hoc credatis.

Facta sunt autem hæc ut scriptura compleretur. Quæ in Mosaica lege scripta est, & ait: Exod. 12.

Os non comminuetis ex eo. Nam licet de figuratiuo agno B scriptum esse videatur, de vero tamen scriptum erat, præsignans id quod nunc factum est. Num. 9.

Rursumque alia scriptura † dicit. Prophetica. †

† *Verisimile est dictum hoc à Iudæis ejectum esse post prædicatum euangelium: siquidem nunc nusquam inuenitur. (Dicit hic nusquam inueniri, quia Græcè solum nouerat: porrò in Græca traslatione septuaginta interpretum non habetur. Legimus tamen illud in Latina ex Hebræo translatione Zachariæ duodecimo.) aut aliam dicit scripturam, librorum qui apocryphi censentur.* † Zacha. 12

Videbunt in quem pupugerunt. Videbunt ipsum de cælo Mat. 24. descendentem in die iudicij. Videbunt, inquit, filium hominis venientem in nubibus cæli cum potestate & gloria Mar. 13. multa. Luc. 21. C

CAPVT DECIMVMOCTAVVM, DE PETITIONE CORporis domini.

POst hæc rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathæa, qui erat discipulus Iesu, sed occultus ꝓpter metum Iudæorum, ut tolleret corpus Iesu. Lege quæ sunt enarrata in fine præmemorati sexagesimiseptimi capitis vbi habetur: Cùm Mat. 27. serum autem factum esset, venit homo diues ab Arimathæa nomine Ioseph.

† D Et *permiſit* Pilatus. *Venit ergo & tulit corpus Ieſu†. Venit autem & Nicodemus, is qui uenerat ad Ieſum nocte primùm, ferens mixturam myrrhæ & aloes, ad libras ferme centum. Acceperunt itaque corpus Ieſu, & obuinxerunt illud linteis cum aromatibus, ſicut mos eſt Iudæis ſepelire.* Sexageſimooctauo capite euangelij ſecundum Matthæum per ordinem de his etiam omnibus inuenies. Quando autem Nicodemus venerit ad Ieſum nocte, dictum eſt tertio capite præſentis euangelij.

Sup.3. † † *Imitemur nobilem hunc ſenatorem ſeu conſiliarium, nobilia conſulentes ac decernẽtes de dominici corporis participatione: & pretioſè ungentes ſuaui uirtutum odore, mundáque conſciẽtiæ ſindone illud inuoluentes, ac cordis monumento nouo, omnique immũditia purificato, ſepelientes.*

E *Erat autẽ in loco ubi crucifixus eſt, hortus: & in horto monumẽtum nouũ in quo nõdum quiſquam poſitus fuerat. Ibi ergo propter paraſceuen Iudæorũ, quia ppe erat monumẽtum, poſuerũt Ieſum.* Prædicto capite euangelij iuxta Matthæum de hoc quoq; ſcriptum eſt. Volebant itaque hunc in alio digniore monumento quod longius à ciuitate diſtabat collocare: ſed propter paraſceuen Iudæorum, quæ videlicet à Iudæis ad veſperam obſeruabatur, quo tempore fas non erat aut lõgius ambulare, aut amplius operari, magis autem quia & paſcha aduenerat, in propinquo poſuerunt eum, diuina gratia ita diſpenſante, vt & diſcipulæ conſpicerent vbi poneretur, &

F diſcipuli poſſent propter propinquitatem proficiſci, ac viderent quæ poſtmodum facta ſunt miracula.

Cap.20. *Vno autem ſabbathorum.* In prædicto capite vbi dicitur,
Mat.28. Veſpera autem ſabbathorum, quæ luceſcit in vnum ſabbathorum: lege quæ ſunt enarrata.

Maria Magdalene uenit ſummo manè quũ adhuc tenebræ eſſent ad monumẽtũ, uidétq; lapidẽ ſublatũ à monumẽto. Currit ergo & uenit ad Simonem Petrum, & ad alium diſcipulum quem diligebat Ieſus, & ait illis, Tulerunt dominum de monumento, & neſcimus ubi poſuerunt eum. Hoc etiam loco quæ circa alias mulieres acta ſunt prætermiſit, tanquam ab aliis dicta: quæ verò Mariæ Magdalenæ acciderunt, vtpote ab aliis ſilentio præterita, exponuntur. Lege itaq; prædicto capite ab eo loco, Veſpera autem ſabbathorum, quæ luceſſit in vnum ſabbathorum, vſque dum dicitur, Vndecim verò diſcipuli profecti

ſunt in Galilæam: & omnia ad verbum explanata inuenies, A
eãdémque quatuor euangeliſtarum conſonantiam, ac corpus hiſtoriæ vnum. Petro autem & Ioanni loquitur Magdalene: illi quidem tanquam omnium ſummo, huic verò tanquam dilecto, & qui amplius quàm cæteri diligebant Ieſum: ſoli enim inter omnes ſequuti fuerant eum, quum ligatus abducebatur ad Annam & Caiapham.

Exiuit ergo Petrus & alius diſcipulus, & uenerunt ad monumentum. Nulli aliorum quicquam dicentes: inſuper & Iudæos ac cuſtodes præ feruore contemnentes.

Currebant autem duo ſimul. Simili feruore & ſe, & cætera deſpicientes.

Et ille alius diſcipulus præcucurrit citius Petro, *uenitq; prior ad monumentum.* Tanquam robuſtior vigore corporis. B

Quúmque ſe inclinaſſet, uidit linteamina poſita. Funeralia, puta ſindonem.

Non tamen introiuit. Tremore detentus, aut his iam contentus.

Venit ergo Simon Petrus ſequẽs eũ, & introiuit in monumẽtum. Nullo iam metu oppreſſus, quo prioris culpam timiditatis abſtergeret, aut diligentius ſcrutari volens. Inuicem itaque ſe ambo vicerunt: Ioannes quidem præcurrendo: Petrus verò in monumentum introeundo. Quęre etiam octogeſimoſecundo euangelij iuxta Lucam capite vbi dicitur, Petrus verò ſurgens cucurrit ad monumentum: ac enarrationem Luc.24.
lege ſuper id quod habetur, Admirans quod factum erat, ad hunc locum maximè neceſſariam. C

Viditq; linteamina poſita, ac ſudariũ quod erat ad caput eius, nõ cum linteaminibus poſitũ, ſed ſeparatim inuolutum in unum locum. Quorum vtrũq; ſignũ etiam erat infallibile reſurrectionis. Neq; enim ſi quis eum tranſpoſuiſſet, certè denudaſſet: neque ſi furatus eſſet, curam habuiſſet vt & ſudarium inuoluere t, ponerétque in vnum locum, ſiue in alterum à linteaminibus ſeparatum, ſed ita vt ſitum erat corpus, aut tranſpoſuiſſet, aut furatus fuiſſet: veritus ſuperfluum tempus in negocio conſumere, ne quo modo in furto deprehenderetur, extremúmque lueret ſupplicium. Præterea etiam quũ myrrha cum qua ſepultus erat, maximè eſſet ei adglutinata, & ſindonem tenaciſſimè ei adhęrere faceret, ſic vt iam coalita,

D nullo modo posset auelli: propterea hæc seorsim à se inuicē posita erant. & sudarium inuolutum erat, vt disceremus ꝙ cum autoritate, omníque securitate surrexerat. Sudarium autem erat parua quædam fasciola, quali etiam facies Lazari, qui fuerat mortuus, erat obuincta. *Sup.11.*

Tunc itaque ingressus est & alter discipulus, qui uenerat prior ad monumentum. Vocatus à Petro.

Et uidit & credidit. Quum resurrectionis signa vidisset indubitata.

Nondum enim nouerant scripturam, quòd oportereet eum à mortuis resurgere. Causam reddit cur prius non crediderint mulieribus, quæ eis resurrectionem annũtiauerant, sed visa E sunt coram ipsis tanquam deliramentum verba earum: sed neque duobus ex eis qui abierant rus: & dicit quòd nõdum intelligebant scripturam, de eius resurrectione docentem: hæc autem multiplex est, in diuersis psalmis Dauidicis, sermonibúsque propheticis sparsa. *Luc.24. Mar,16.*

Abierunt ergo rursus discipuli ad semetipsos. Ad suum diuersorium.

Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Venerat enim post Petrum & Ioannem, quum non potuisset simul cum eis currere, & nec reuertentibus occurrit, vt quippiam firmius etiam ipsa disceret.

Dum ergo fleret, inclinauit se in monumẽtum, & uidet duos angelos amictos albis. Palliis videlicet: hi autem erant, qui F etiam prius ei apparuerant, & iis quæ cum ea erant. Quomodo ergo hi non apparuerunt Petro & Ioanni? Quia futurũ erat vt illis tanquam prudentioribus ad fidem sufficerent ea quæ viderant.

† *Sedentes* †, *unum ad caput, & alterum ad pedes, illic ubi posuerant corpus Iesu.* Sedebant quidem propter eam: splendidi verò alacriter, propter gaudium.

† † *Christi sepulchro adsistunt angeli ad credulitatem permanentes: útque surrexisse docerent, & non furtò sublatum esse.*

Et dicunt ei illi, Mulier, quid ploras? Qum ipsa non auderet eos interrogare, illi ei loquuntur.

Ait illis, Quia tulerunt dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum. Putabat enim ab his qui sepelierant eum fuisse transpositum.

Quimq; hæc dixisset, cõuersa est retrorsũ, & uidet Iesum stãtem, A Et quomodo priusq̃ vllũ accepisset respõsum ab his qui eã interrogauerant, repẽte cõuersa est retrorsum? Quia subitò apparente Christo post eam, angeli viso domino suo statim surrexerunt, cum tremore more seruorum in eum intuentes. Conuersa est ergo vt videret quis illis apparuisset.

Et non sciebat ꝙ Iesus esset. Apparuit enim ei alia specie, & viliori ac communiori habitu, ne repente consternaretur.

Dicit ei Iesus, Mulier, quid ploras? quem queris? Illa existimans quòd hortulanus esset †, *ait ei, Domine si tu asportasti eum, dicito mihi ubi posueris illum, & ego eum tollam.* A communi habitu, & quia in horto erat, arbitrata est hortulanum esse. Neq; enim vocem eius agnouit, more insueto prolatam. Putabat autem, vt dictum est, transpositum eum esse in tutiorem a- B lium locum, & ab hortulano asportatum. Dic mihi, inquit, vbi posueris eum, & ego eum tollam, in alium repositura locum, ab insidiis tutiorem. †

† *Qui generabilium tantum & corruptibiliũ creatorem ac prouisorem putat dominum, hic pro hortulano eum cognouit. Idcirco etiam huius contactum fugit dominus, quòd apud illum nondum ascenderit ad dignitatem ac æqualitatem patris: siquidem eo indigni sunt, qui cum huiusmodi opinione ad eum accedunt.* †

Dicit ei Iesus, Maria. Cõuersa illa *dit ei, Rabboni, quod dicitur Magister.* Nũc cõposita voce, specie & habitu vt facilius cognosceretur, dedit ei horũ notitiã, statimq; illũ agnouit, clamans præ lætitia, Magister. Sed quomodo conuersa dicit, si iam cum eo loquebatur? Quia quum id dixisset quòd loque C batur, conuersa est ad angelos, vt videret an adessent: vel vt interrogaret, quid illos in stuporem adduxisset: statimque Christo eam vocante, rursus ad ipsum conuersa est.

Dicit ei Iesus, Noli me tangere. Nam se ad tangendum pedes eius aptabat, sicut solebat. Prohibet autem ne deinceps accedat ad eum modo quo prius, quum iam diuinior facta sit caro eius.

Nondum enim ascẽdi ad patrẽ meum. Hoc ad nullũ aliũ dixit finem, vt ait Chrysostomus, nisi vt solũ intelligeret ꝙ sublimior sit, magísque venerandus. Nam qui nititur cum corpore ad deum ac patrem ascendere, manifestum est ꝙ corporis fragilitatem abiecerat. Atqui paulò ante ipsa & altera

D Maria tenuerant pedes eius, ſicut ſcripſit Matthæus: ſed tũc quidem non prohibuit, permittens vt fierent tactu certiores non eſſe phantaſma. Nunc autem non permittit, quia & viſionis & tactus oblita erat, nec crediderat.

Sed uade ad fratres meos, & dic eis, Aſcendo ad patrem meum, patrémque uestrum & deũ meum, deúmque uestrum. Atqui non ſtatim aſcenſurus erat, ſed poſt quadraginta dies, quomodo ergo dicit, Aſcendo? Vtique vt amplius mẽtem eius in ſublime erigeret: & adhuc confirmans ſe ſublimiorem ac diuiniorem eſſe, ac ſtudens vt deinceps maiori cum veneratione animum ei intenderet & auſcultaret. Præterea verbum Aſcendo, ſignificat Aſcendere volo, quod tamen ad longius tempus extendi poteſt. Diſcipulis autem ad memoriam re-
E uocat id, quòd frequenter priuſquam traditus eſſet, illis dixerat. Fratres vero ſuos nominauit, tanquam & ipſe homo, & cognatus eorum iuxta humanitatem. Alio tamen modo patrem dixit patrem ſuum, & alio diſcipulorum: ſuum quidem natura tanquam eiuſdem ſubſtantiæ: diſcipulorum verò, ratione creationis ac prouidentiæ tanquam creaturarũ, ac prouidentia dignorum. Deum autem & ſuum & diſcipulorum, vtpote hominum. Et quare non ſimpliciter dixit, Et deum noſtrum, ſed etiam hic diſtinxit? Quia licet homo factus eſt & frater eorum natura humanitatis: honore tamẽ plurimùm ab eis differebat, & diuinitatis vnione ac impeccabilitate.

F *Venit Maria Magdalene renũtians diſcipulis q̃ uidiſſet dominũ, & ea ſibi dixiſſet.* Et q̃ ea ſibi dixiſſet, quæ videlicet ei loquutus fuerat. Et quia veriſimile erat diſcipulos quum hæc audiſſent, aut non credere mulieri, ſicut nec prius: aut credentes (nempe quum narraret conformia his quæ viderant Petrus & Ioannes) dolere q̃ ipſi huiuſmodi aſpectu digni habiti non fuiſſent: eodem die etiam illis apparet. Primò nanque deſiderium eorum exacuit: deinde eis deſiderabilius ſeſe præbuit iam videre concupiſcentibus.

Quum ergo ſerò eſſet die illo qui erat unus ſabbathorum, & fores eſſent clauſæ ubi erãt diſcipuli cõgregati propter metũ Iudæorum, uenit Ieſus, ſtetitq; in medio. Ad veſperam venit, quando magis timebant, & quum ſimul eſſent congregati, & quidem ianuas non pulſauit ne turbarẽtur, ſed clauſis illis introiuit,

tanquam

tanquam deus, & quaſi corpore ſuo leui iam & ſubtili ac im A
mortali effecto. Stetit autem in medio, vt omnibus eſſet conſpicuus.

Et ait illis, Pax uobis. Hoc eſt, ne turbemini. Etiam moriẽs *Supra.14*
pacem illis reliquerat. Pacem, inquit, meã relinquo vobis. Mulieribus ergo quæ diſcipulæ erant, gaudium ante omnẽ ſermonem tribuit, eo quòd ad mœrorẽ genus illud fuerat condemnatum: diſcipulis verò pacem, propter ſuſpectum bellum à Iudæis ac gentibus.

Quúmque hoc dixiſſet, oſtẽdit eis manus ac latus ſuum. Quæ- *Luc.24.*
re vltimo iuxta Lucã capite quod dicitur, Et ipſi narrabãt quæ geſta erant in via & cætera, vſque ad eum locum vbi habetur, Adhuc autem illis non credentibus præ gaudio & admirantibus: & illorũ lege enarrationes ad præſentia di- B
cta admodum vtiles.

Gauiſi ſunt ergo diſcipuli uiſo domino. Vides operibus cõ- *Supra.16*
firmatos eſſe ſermones? Siquidem ante paſſionem dixerat eis, Iterum videbo vos, & gaudebit cor veſtrum.

Dixit itaque eis iterum Ieſus, Pax uobis. Poſtquam comederat datam ſibi partem piſcis aſſi, & de fauo apiario, ſicut ſcripſit Lucas, certiores facti ſunt: & prę gaudio iam vt veriſimile eſt turbatos, reprimit, vt his quæ dicturus eſt, animum aduertant.

Sicut miſit me pater, & ego mitto uos. Etiam ante paſſionẽ *Supra.17*
dixit ad patrem, Sicut me miſiſti in mundum, & ego miſi illos in mundum: & lege quæ ibi dicta ſunt. Animos itaque C
illorum erexit, tradẽs eis opus ſuum, ac ſibi ſucceſſores eos conſtituens.

Hoc quum dixiſſet inſufflauit †, *& ait illis, Accipite ſpiritum* † *Supra.14*
ſanctum. Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: quorum retinueritis, retenta ſunt. Atqui ſuperius dixerat, Niſi ego abiero paracletꝰ nõ veniet ad vos: quomodo ergo dat hic ſpiritũ ſanctũ? Inſufflauit quidem dans gratiam ſuſceptiuã ſpiritus ſancti, aptoſque efficiẽs ad eius ſuſceptionem: dicit autem, Accipite ſpiritum ſanctum: non nunc, ſed quando deſcẽderit. Aut ſpiritum ſanctũ vocauit gratiam ſpiritualem remittendi ac ligandi peccata: & hoc tunc illis tribuit, quod & miraculis maius erat. Nã quum paralytico dixiſſet, Re- *Marci.2.*
miſſa ſunt tibi peccata tua, dixerunt ſcribæ, Quis poteſt re-

D mittere peccata nisi vnus, nempe deus? Verùm & ante passionem dixerat eis, Quæcunque ligaueritis super terram, Matth.18. erunt ligata in cœlo: & quæcunque solueritis super terrã, erunt soluta in cœlo: sed tunc quidẽ hoc illis promisit, nũc autem tribuit. Quære autem circa medium noni capitis pręsentis euangelij, vbi dicitur, Nondũ erat spiritus sanctus: Supra.7. quia Iesus nondum erat glorificatus: & lege totam illorum enarrationem. Insufflauit itaque, tanquam fons gratiarum: & vt etiam hinc discamus ipsum esse qui primum ac vitale spiraculum insufflauit in Adam. Retentionem verò intelli-
E ge ligationem, veniæ carentiam. Tanquam rex ergo Duces exercitus destinans, ita discipulos præ omnibus, huiusmodi stipat potestate.

† † *Qui propter dæmonum terrorem in sublimitate diuinarũ cõtemplationum firmiter confirmantur: & sensus ad modũ ostiorum claudunt: ignoto modo accedentem excipiũt diuinũ sermonẽ, absq; sensitiua operatione eis apparentem: & pacis quicẽ nomine immobilitatem ad affectus tribuentem: insufflationis verò, gratias spiritus sancti ac misteriorum suorum signa demonstrantem.*

† *Thomas † autem unus ex duodecim qui dicitur Didymus non erat cum eis quando uenit Iesus.* Verisimile enim est eum à tẽpore quo dispersi fuerant discipuli, ac relicto præceptore
† fugerant, nondum cum illis conueniisse.

F † *Quãquam aberat Thomas, tamẽ per fratres Apostolos particeps & ipse fuit gratiæ insufflati in illos spiritus sancti, sicut ait diuus Cyrillus. Quidam tamen dicunt, quòd postmodum postquã uidit manus ac latus saluatoris, & circa resurrectionem credidit: tunc accepit & ipse huiusmodi gratiam, ut in nullo horũ, inferior esset coapostolis.*

Dixerunt ergo ei alij discipuli, Vidimus dominum. Dixerunt ei, quum ad eos venisset.

Ille autem dixit eis, Nisi uidero in manibus eius uestigium clauorum: & mittam digitum meum in uestigium clauorum: & mittã manum meam in latus eius, non credam. Quẽadmodũ vulgi more ac temerè credere, leuitatis est: ita quoque vltra modum scisciatari, ac nimis curiosè indagare, crassæ mentis est. Propterea etiã Thomas arguitur. Nam quum fide digni essent condiscipuli, remque confirmarent, non credidit: non tantũ fidem illis non præstans, quantum impossibilem ducens

hanc resurrectionem. Siquidem ipse eũ videre quærit: neq; A
id tantum, sed & vestigium clauorum: neque hactenus sistit curiositas, sed & mittere digitũ in vestigium clauorum, manũque in latus eius, ne forte phãtasma esset. Audierat enim vt apparet à condiscipulis, & manus ac latus suum eis ostendisset. Tactum itaque fide digniorem ducit aspectu.

Et post dies octo iterum erant discipuli eius intus & Thomas cum eis. Intus in diuersorio, vbi erant congregati.

Venit Iesus ianuis clausis. Venit certiorẽ redditurus eũ q̃ non credebat: & neque vnũ despicit, licet mẽte crassior esset cæteris. Et quare non tunc fecit illum certiorẽ qui Thomas prædicta requirebat, sed post dies octo? Vt interim à cõdiscipulis instructus, facilius persuaderi posset ad fidem. B

Stetit & in medio, ac dixit: Pax uobis. Sicut & prius. Rursum enim omnia facit. quæcunque eo absente fecerat.

Deinde dicit Thomæ, Infer digitũ tuũ huc, & uide manus meas, & admoue manum tuam & immitte in latus meum. Quũ nihil Thomas diceret, anticipat eum, præbens quæ ille petierat, ac ostendens quòd etiam tunc præsens fuerit & audierit, tãquam deus, quum hæc ille loquebatur. Siquidem eisdem quoque vsus est verbis.

Et ne fis incredulus, sed fidelis. Indignatus hoc dicit, quasi non ex diligentia, sed ex incredulitate contradixerit.

Et respondit Thomas ac dixit ei, Dominus meus & deus meus. Vidẽs in manibus eius vestigiũ clauorũ, & latus ipsius apertum, continuò credidit, non expectans dum contrectasset. C

Dicit ei Iesus, Quia uidisti me credidisti, Beati qui non uiderũt & crediderunt. Quum enim petrus & Ioannes nondum eũ Supra.20 vidissent, à linteaminibus tamen ac sudario resurrexisse crediderũt. Alij quoq; discipuli, quum postmodum Petrus eũ vidisset, illisque renunciasset, nondum vidẽtes crediderũt. Luce.24 Inuenerunt, inquit Lucas, congregatos vndecim & eos qui cum illis erant, dicẽtes, Surrexit dominus verè, & visus est à Simone. Et quomodo dicit idẽ euangelista, quòd dum apparuit eis, expauefacti & conterriti existimabant spiritu se videre, &ci& quòd adhuc illis non credẽtibus præ gaudio, & admirantibus dixit eis, Habetis hic aliquid edulij & cęt? Quia tunc hęc passi sunt, non quòd eum resurrexisse nõ crederent, sed quòd dubitarent vtrum ipse esset qui eis appa-

Dbat:ac diligentius considerarent: Comprehendit autem beatitudo hæc etiã illos, qui per prædicationem credũt. Quũ ergo dicit aliquis, Beati qui tẽporibus illis fuerunt, ac Christum viderunt: consideret quòd Beati qui non viderunt & crediderunt. Sed quomodo corpus incorruptibile vestigia habebat plagarum, ac tactui subiacebat? Quomodo? Supernaturaliter & dispensatoriè: edebat siquidem ac bibebat ad maiorem discipulorum certitudinem.

Multa itaque & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. De his omnino loquitur quæ post resurrectionem facta sunt: propterea namque dixit, in conspectu discipulorum suorum. Quemadmodum enim ante resurrectionem plurima fieri oportuit, vt crederent eum esse filium dei: ita & post resurrectionem, vt certiores fierent quòd resurrexisset. Aut etiam sermo communis est: & de his loquens quę ante resurrectionem, & de his quæ post eam facta sunt.

Hæc autẽ scripta sunt, ut credatis quòd Iesus est Christus filius dei. Non, inquit, ad ambitionem hæc scripsimus: ita enim & alia scripsissemus, quum multa essent: sed ad solam necessitatem, vt credatis, quòd hic Iesus est Christus filius dei, qui à prophetis annunciatus est.

Et ut credentes uitã habeatis in nomine eius. Hoc est per eũ: nam ipse vita est: vitam inquam, sempiternam habeatis.

Cap.21. *Postea manifestauit se iterũ Iesus discipulis ad mare Tiberiadis.*

F Neque enim continuè cum eis versabatur vt prius, sed per temporum interualla accedebat. Quod autẽ dicitur, Manifestauit, & Apparuit, & Visus est ac similia, ostendunt quòd iuxta naturam incorruptibilitatis corporis, inuisibilis erat corruptibilibus oculis: verùm demittendo se & dispensatoriè manifestabatur. Hoc autem mare in Galilæa erat: animo siquidem resumpto, eò profecti sunt.

Manifestauit autem sic. Vt nunc dicturus est.

Erant simul Simõ petrus & Thomas qui dicitur Didymus ac Nathanael, qui erat à Cana Galilææ, filiique Zebedæi, & alij ex discipulis eius duo. Dicit eis Simõ Petrus. Vado piscatũ. Aiunt illi, Venimus & nos tecum: Nam quum neq; semper cũ eis esset Saluator, vt dictũ est, neque alius aduenisset paracletus, neque perfectè eis cõmissa esset prædicatio: quũ nihil esset quod

agerent, reliquo tempore piscabantur, priorem exercentes artem: quanquam non amore lucri vt prius. A

Exierunt ergo, statimq; ingressi sunt nauim. Quæ Petri erat, aut filiorum Zebedæi, aut alicuius eorum quos nouerant.

Et nocte illa nihil ceperunt. Dispensatoriè hoc factum est, veluti in sequentibus dicemus. Verisimile est autem alios quoque discipulos terrestri itinere fuisse sequutos, sicut ait Chrysostomus, amoris gratia, vtque spectatores essent, ac probè ocium collocarent, & simul cum eis pernoctarent.

Manè autem iam facto stetit Iesus in litore: non tamen cognouerunt discipuli quòd Iesus esset. Fortassis quòd splẽdidiori appareret specie, propter immortalitatem, aut dispẽsatoriè ab eis cognitus non est.

Dicit ergo eis Iesus, Pueri num quid obsonij habetis? παιδία B id est, pueros illos vocauit iuxta consuetudinem. Moris siquidem erat ita operarios appellare: propter illorum robur ac strẽnuitatem ad labores. Loquitur autẽ cum eis, quasi volens aliquid ab eis emere.

Responderunt ei: Non. At ille dixit eis, Iacite in dexteram partẽ nauigij rete, & inuenietis. Nec adhuc cognouerunt eum esse, quod tamen eos intelligere oportuit. Nã quomodo vulgaris homo aut socius id nosse potuisset, quòd iacientes in dexteram nauigij partem, inuenturi essent? Expressè autem ad dexteram iacere præcepit, ne fortuita videretur captura.

Iecerunt itaque. Simpliciter obtemperantes: aut arbitrati signo quopiam illum nosse pisces aliquos ibi natare.

Et iam illud trahere non poterant præ multitudine piscium. C Absente quidem Saluatore nihil ceperunt: præsente verò, multitudinem concluserunt, vt cognoscamus quòd sine illo nihil quod vtile sit perficimus: cum eo autem, plurima. Oportet ergo, vt præceptis eius obedientes laboremus, & ad dexteram iaciamus: nam hæc pars laudi datur. Quęre autem Lucæ, 5. & vndecimo iuxta Lucam capite quod dicitur, Similiter autem & Iacobum & Ioannem filios Zebedæi, qui erant socij Simonis & cætera, ac illorum lege enarrationem. Inuenies enim anagogica præsentibus admodum congrua.

Dicit ergo discipulus ille quem diligebat Iesus Petro: Dominus est. A prospero id euentu intelligens, & quòd tanquam ex illius iussu concluſi essent pisces.

D *Simon itaque Petrus quũ audiſſet quòd dominus eſſet, tunicã ſuã cinxit ſe, erat enim nudus: & miſit ſe in mare.* Perſpicacior quidem erat Ioannes magnitudine puritatis: Petrus verò feruẽtior vehementia amoris: ideo agnoſcit quidem eum Ioãnes ante Petrum, ſed egreditur ad eum Petrus ante Ioannẽ. Vbi enim ſolum audiſſet eſſe dominum, confeſtim quæ in manibus erant proiicit nec ſuſtinens vt nauigio ad eum perueniret, ſeſe in mare iacit, quò citius accederet. ἐπενδύτην autem (pro quo Tunicam vertimus) vocant tunicam quandã manicis carentem, quę corpus ad genua vſque contegat: & hac vtebantur qui in mari degebant: Nam ſimul & agilitatẽ eis tribuebat, & inter aquas ornatum. Erat quippe nudus, alia carẽs veſte: nam hac ſola ad corpus diſcincta indutus erat: neE que enim conueniebat, vt omnino nudus eſſet propter turpitudinem: ſuccinxit autem illam, pudore domini.

Cæteri verò diſcipuli nauigio uenerunt: non enim longè aberant à terra: ſed circiter cubitis ducentis, trahentes rete piſcium. Venerunt attrahendo funes quibus rete trahebatur.

Vt ergo deſcenderunt in terram, uident prunas poſitas, piſcémque ſuperpoſitum & panem. Piſcem quidem prunis ſuperpoſitum panem verò ſeorſim poſitum: vtique producta ex his quæ non erant. vt hinc quoque ſuam oſtendat potentiam, ac beneuolè eos per cibum à labore refocillet.

Ait illis Ieſus, Adferte de piſcibus quos nunc comprehendiſtis. Vtpote ſciens quòd comprehendiſſent. Nam & prius tanF quam ſciens quod comprehenſuri eſſent, dixerat, Iacite in dexteram partem nauigij, & inuenietis. Et ne phantaſticum videretur negotium: vtque videntes piſcium multitudinem ac magnitudinem, & quomodo non eſſet ſciſſum rete, magis etiam admirarentur.

Aſcendit Simon Petrus. Aſcendit in nauim, tanquam artis peritior, ſequentibus videlicet eum etiam cæteris.

Et traxit rete in terram plenum magnis piſcibus, numero centum quinquaginta tribus. Dicunt aliqui per centum quidem eos deſignari, qui ex Gentibus ſaginãdi erant: per quinquaginta autem, eos qui de Iudæis: plures ſiquidẽ ex Gentibus credituri erant, quàm ex Iudeis: per tres verò, ſanctam Trinitatem in quam crederent.

Et quum tot ac tanti eſſent, non eſt ſciſſum rete. Non quod eſ-

ſet forte, ſed quòd dominus etiam illud fortificaret. A

Dicit eis Ieſus, Venite, prandete. Hora prandij iam appetente: nam illorum laboribus ſucceſſura erat requies. Veriſimile eſt autem quoſdam ex comprehenſis piſcibus aſſatos fuiſſe ad omnium refectionem diſcipulorum: reliquos verò pauperibus fuiſſe diſtributos.

Et nemo diſcipulorum audebat interrogare eum, Tu quis es? quum ſcirent quòd Dominus eſſet. Faciem quidem videtes immutatam, & quæ in maximum eos induceret ſtuporem, volebant eum interrogare, verùm nõ audebant, quum à ſignis quæ dicta ſunt, ſcirent quòd Dominus eſſet.

Venit Ieſus, ſumítque panem & dat eis, ac piſcem ſimiliter. Iam in cælum non ſuſpicit, neque humana illa facit: oſtendens quòd etiam ipſa diſpenſatoriè faciebat. B

Hac iam tertia uice manifeſtatus eſt Ieſus diſcipulis ſuis, poſtquam ſurrexit à mortuis. Prima quidem quum eſſet veſpera diei illius quo reſurrexit, ſecunda autem poſt dies octo, tertia verò hoc die. Apparet itaque quòd poſt hoc tẽpus aſcenderint in montem, in quo conſtituerat eis, quando videlicet rurſum admoniti ſunt à domino. Manifeſtatus eſt autẽ & mulieribus, quæ diſcipulæ erant: & duobus illis de quib⁹ apud Marcum, & Petro, ac Cleopæ cum ſocio ipſius. Verùm diſcipulis ſimul, hac iam tertia vice manifeſtat⁹ eſt. Neque enim continuò cũ eis verſabatur. Hic autem nõ dixit quòd & ipſe comederit: ideo ſanè, vt opinor, quòd hoc etiam ſignificauerit Lucas libro Actorum, vbi ait Petrus: Comedimus & bibimus cum eo poſtquam ſurrexit à mortuis. C Matth. 28 Marci. 16. Luc. 24. Actorũ. 1.

Quum ergo prandiſſent, ait Ieſus Simoni Petro: Simon Iona diligis me plus his? Dicit ei, Etiam domine tu ſcis quod amem te. Simon fili Iona diligis me plus quàm hi? hunc autem ſolum interrogat, tanquam principem & os diſcipulorum. Verùm cur id quod nouit interroget, in ſequentibus dicemus.

Ait illi, Paſce agnos meos. Diſcipulos dicit agnos ſuos, tãquam paſtor eorum, quos etiam oues rurſum vocat. Quærit ergo dilectionis erga ſe demonſtrationem, puta curã eorum: & animam ipſius, quam pro præceptore ſe poſiturum promiſerat, petit vt pro diſcipulis ponat.

Dicit ei rurſum ſecundo, Simõ Iona diligis me? Ait illi, Etiã domine, tu ſcis & amem te. Dicit ei, Paſce oues meas. Dicit ei tertio,

D *Simon Iona amas me?* Mœrore affectus est Petrus quòd dixisset sibi tertio, *Amas me:* Et *ait illi, Domine tu omnia nosti, tu scis quòd amem te.* Christus quidem terna vice interrogans & idem iubens, manifestat se maximi facere præsidentiam super discipulos suos: & hanc omni cura ducit maiorem: Petrus autem trinam timens interrogationem, & suspicatus ne forte putaret se amare, non tamen amaret: nam & prius putauerat se nunquam esse negaturum, & tamen negauit, & modestiorem ipsum ac meliorem effectus ille reddiderat, mœrore affectus est, turbatus est, & iam ipsum, vt qui omnia nosset priusquam fierent, testem facit & ait, Tu omnia nosti, & præsentia & quæ futura sunt, tanquam deus: tu scis quòd nunc toto corde te amem: & nihil amplius dicit, ignorans quid
E futurum sit. Nam paulò ante quum contradixisset, conuictus est, quòd vanam habuerit de se fiduciam. Agni itaque & oues dicuntur discipuli propter simplicitatem ac promptitudinem ad hoc vt immolentur. Et rursum agni quidem imperfectiores, oues autem perfectiores. Petro itaque pascendi curam ac gubernationem committit, vt qui & prius amaris illis lachrymis negationis maculam abluerit, & nunc rursum pro trina negatione trinam offerat confessionem: & tunc quidem opere, nunc autem verbo, lapsui qui verbo factus est, medetur. Deinde parabolicè prænuntiat ei mortis genus, quòd per crucem esset & ipse moriturus: ostendens quòd non tanquam ignorans, aut illi non credens dicebat, quæ dicebat, quum optimè nosset feruorem dilectionis e-
F ius erga se, sed vt & ipse & omnes cognoscerent, quòd plurimi faceret præsidentiam super discipulos suos, veluti superius significatum est.

Amen amen dico tibi, quum esses iunior cingebas te, & ambulabas quo uolebas. Quum esses imperfectior sub imperfectiori Mosaica lege constitutus: parabas te ad id quod cupiebas, & vitam agebas vt volebas.

Vbi uerò senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, ac ducet quò tu non uis. Vbi autem in virum perfectum profeceris, in mensuram ætatis spiritualis, sub perfecta lege euangelica consummatus, extendes manus tuas ad crucem: & alius te clauis astringet, ac ducet ad mortem, quam etsi voles voluntate, natura tamen non voles: siquidem cõpatitur cor-

pori anima propter naturam, & audita mortis mentione, ab- A
horret, deo ita dispensante vtiliter, sicut etiam alibi significatum est, ne homines in infortuniis facilè sese occiderent. Nam si valet hostis frequenter aliquos ad propriam impellere cædem: tametsi anima adeo fortiter ad corporis coniũctionem affecta sit, quid futurum est si hoc non esset? multi profectò ad sui procederent interfectionem.

Hoc autem dixit significans qua morte glorificaturus esset deũ. Gloria siquidem est, non discipuli tantum qui moritur, sed & dei, mors qua quis propter eum supplicio afficitur: eius quidem qui occiditur, quia pro deo moritur: dei autẽ, quòd talem habeat discipulum.

Et quum hoc dixisset, ait illi: Sequere me. Hinc rursum o- B
stendit, quòd præ cæteris sibi familiarem eum faciat, ac ampliori dignetur honore, vt etiam promptior fiat. Quòd si quis dicat: Quomodo ergo Iacobus Ierosolymitanam accepit sedem? Dicemus quòd Petrus orbis constitutus est præceptor: quum ergo tam præceptor quàm discipuli deambularent, dixit ei: Sequere me, vt videlicet etiam crucifigaris, & æqualem sustineas mortem.

Conuersus autem Petrus, uidet discipulum quem diligebat Iesus sequentem. Incedentem post Petrum: casu enim proximus ei deambulabat.

Qui & recubuit in cœna super pectus eius, & dixit: Domine quis est ille qui tradit te? In cœna mystica sicut ibi significa- *Sup. 13.*
tum est. Reducit autem nobis ad memoriam interrogationem: ostendens quantã Petrus loquendi adeptus esset libertatem, postquã de negatione resipuerat. Nam qui tũc ausus C
non erat interrogare, sed dilecto discipulo ad hoc vtebatur: hic non solum præsidentiam erga fratres sibi commissam accepit, verumetiam de dilecti statu confidenter interrogat.

Hunc intuitus Petrus dicit ad Iesum: Domine, hic autem quid? † †
Num & ipse te sequetur? num eadem nobiscum mortis via gradietur? num similiter morietur? Siquidẽ intellexit quid innuisset, dicens: Sequere me: quumque Ioannem vehementer amaret, cupiebat eum æqualis mortis assumere consortem: & tanquam Ioanne interrogare non audente, ipse interrogat, vicemque rependit. Quid ergo Christus? Priuatum amputans affectum, ac instruens nihil vlterius esse per-

D scrutandum, ostendit vario modo disponenda esse quæ illos contingerent.

† *Quum audisset* Petrus (*ut quidam aiunt*) *quòd pro Christo esset moriturus, dixit*: Et Ioannes *quid? num & ipse moriturus est? Christus autem id quidem non negauit: nam quisquis natus est, etiã morietur: sed ait*, Si eũ uelim manere usq; ad mundi cõsummationẽ: & tũc de me testificari, *quid ad te? Dicũt itaque eũ uiuere: & sub Antichristo occidẽdum cum Elia & Enoch prædicantẽ Christũ. Quòd si monumentũ eius ostendatur, quid inde? Viuus nãq; illud ingressus est, deinde trãslatus: quẽadmodũ etiã Enoch & Elias. Euertit itaq; Euãgelista falsam illorũ opinionẽ qui existimãt non esse moriturum hunc discipulum: nam ita falsum est: hominem uidelicet esse immortalem, Nam etsi Enoch & Elias non sint mortui, sunt tamen mortales. Ita ergo & hic quanquam mortuus non sit, attamen morietur. Falsum itaque est, ꝙ non moriatur: sic intellectũ, quòd uidelicet sit immortalis. Alij autem affirmant: ꝙ mortuus sit: & dictũ illud, Si eum uelim manere donec ueniam, intelligunt, quòd remansurus erat in Iudæa Ioannes, donec ueniret Christus contra Iudæos, percussurus eos per manus Romanorum: & ita Petrum à Ioanne separandum: ut etiã maiori fructu diuersis locis prædicarẽt. Omnes igitur opiniones retulimus, ut harum rerum studiosi nullã ignorarent. Qui autem dicunt eum esse mortuum, in hunc modũ referunt. Foderunt, inquiunt, foueam, & in gyro posuerunt lapides: deinde illum ibi demiserũt, ac operuerunt. Post aliquot autem dies scrutati sunt foueam illam, & eum non inuenerunt. Verùm quia eũ illic deposuerunt, dicunt eum fuisse mortuum.*

Ait illi Iesus: *Si eum uelim manere donec ueniam, quid ad te.* Si eum velim in viuis manere donec secundo aduentu veniam, quid illi tecum in hoc commune est?

Tu me sequere. Tu tuam mortem cõsidera, nihil de illius morte inuestigans.

Exiit itaque sermo inter fratres. Quis sermo?

Quòd discipulus ille non moreretur. Verisimile est namque & eos audisse quæ Petro dicta erant. Diuulgatus est hic sermo, videlicet quòd non moreretur: quia errabãt, nec sermonis assequebantur intentionem. Deinde corrigit rumorem erroneum.

Et non dixit ei Iesus, quòd non moreretur: sed, Si eum uelim manere donec ueniam, quid ad te? Quod non significat eum non

moriturum: sed aliam habet intentionem, vt prædictum est. A Quis ergo relinquitur sermo asseuerantibus eum non esse mortuum, quum iam ipsemet luculenter clamet ꝙ errẽt qui hoc suspicantur.

Hic est discipulus ille qui testimoniũ perhibet de his, & scripsit hæc, & scimus uerum esse testimonium eius. Et scimus qui ea nouimus, ꝙ verum perhibeat testimonium. Apparet enim ꝙ & alij hoc intelligebant. Itaque tanquam vehementer fretus veritate hoc dicit. Noui siquidem ꝙ aliquibus videbitur fortassis suspecta dicere, eo ꝙ ab aliis euangelistis horum non sit facta mentio.

Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus. Hoc etiam superius dixit de signis.

Quæ si scribantur per singula, nec ipse opinor mundus, caperet B *eos, qui scriberentur, libros.* † Hyperbolicus est sermo, ostendens immensam multitudinem eorum quæ à domino facta sunt. Vtuntur autem sermone hyperbolico & qui scribunt, & qui loquuntur, quando rei magnitudinem ostendere decreuerunt. Hic autem addens etiam verbum, Opinor, auxit hyperbolen, ac suadibile fecit, quod incredibile videbatur: insinuans quòd ob maximam eorum multitudinem ita dixerit, Siquidem & alia multa fecit, vtpote omnipotens: nam ei facilius erat facere, quam nobis dicere. Sola autem ea scripserunt, quæ ad religionem ac fidem vtiliora erant, magisq; necessaria: quòd hoc considerarent hi qui scripserunt, ꝙ qui his quæ scripta sunt non credit, neque pluribus fidem habebit: ei verò qui hæc suscipit, alia necessaria non erunt. Vtinam autem & nos perfecti ministri perfectissimæ trinitatis habeamur, ac vitam bono fine concludamus, per Christum Iesum dominum nostrum. Amen. C

† *Non caperet eos dictus mundus alio etiam modo: non propter literarum multitudinem, sed propter rerum magnitudinem: neque de loco loquitur, sed de modo.* †

CONFVTATIO IVDAICAE CVIVSDAM IMPOSTVRAE de legali Iesu Christi sacerdotio ex Suida desumptæ, per Ioannem Hentenium Nechlinienſem Hieronymianum.

PRODIIT ante aliquot annos fictitius quidã de legali Iesu Christi sacerdotio libellus, qui tanto plausu à plurimis exceptus est, vt non modò in Italia, sed & secundò Lutetię, & tertiò in Germania typis sit excusus: cùm tamen meo iudicio non solum Christo Iesu nihil solidæ addat gloriæ, licet id præseferre videatur, quin potius ipsius ad nos legationis vniuersum diruat fundamẽtum, nẽpe ostendens ipsum non esse Messiam in lege promissum: quod ex his quæ postmodum subiiciemus, cunctis fiet manifestum. Considerãdum autem est quòd Christus testimonium dæmonum verè dicentium, ipsum esse sanctum illum dei, non receperit, sed magis silentium illis imposuerit: instruens nos ne temerè quæuis, à Christi plusquam capitalibus hostibus suscipiamus, etiam si ad eius honorem & gloriam non parum facere videantur, scientes ꝙ subdola quadam vafritie nobis tandem imponere conentur. Principio verò libellum ipsum sicut ex Suidæ lexico in dictione Iesus ad verbum versus est, proponemus, loca ipsa quæ censuram exigere vidẽtur, literis in margine designantes, quæ suo deinde ordine apertissimè scripturæ testimoniis confutabimus.

Marci.1.

Religiosissimi regis Iustiniani tẽporibus homo quidam fuit, qui quum Iudæorum princeps Theodosius dicebatur, quum Christianis quamplurimis, tum verò ipsi regi quem modò nominauimus, in primis notus erat. Iisdem verò tẽ-

poribus erat homo Christianus Philippus nomine, quæstu argentarius, is & Theodosio familiaris, & summa necessitudine coniunctus, illum sæpe adhortabatur, & vt Christianus fieret crebrò admonebat. Quodam igitur die Philippus apud Theodosium hanc orationem habuit. Quid causæ dicã Theodosi clarissime, qui cum sapiens sis, & legem diligẽter tenens, ea quæ à prophetis de Iesu Christo prædicta ac pronuntiata sunt, non ignores, tamen adduci non potes, vt illi credas, & Christianus fias. Non enim induci possum vt credam, idcirco te Christianum fieri nolle, atque id deprecari, ꝙ scriptorum sanctorum de cõmuni omnium nostrum domino Iesu Christo prædictiones & oracula ignota tibi esse arbitrer. Propterea igitur si vis animam tuam saluare, in Iesum Christum seruatorem ac dominum nostrum constanter crede, ne in perfidia tua permanens æterni iudicij reum te facias. Quæ quum Iudæus ab homine Christiano accepisset, vehementer probauit: & quum multis verbis amico gratias egisset, hoc pacto respondit: Tuam secundum deum charitatẽ amplector ac probo, ꝙ animę meæ salutis studiosus ac cupidus, magnopere laboras, & vt Christi fidem sequar adhortaris. Quocirca quasi deo, qui occulta nouit, spectante, apertè & verè tecum loquar. Christum ego & à lege & à prophetis iam pridem prædictum ac prenũtiatum, & à vobis Christianis cultum & adoratum in hunc mũdum venisse, & ipse plenissimè credo, & tibi homini amicissimo, & vtilitatis meæ studiosissimo audacter confiteor. Verùm humana quadam & terrena ratione victus, Christianus non efficior. In quo meo ipsius iudicio meipsum condẽno: nunc enim cùm sim Iudęus, & principatum inter Iudæos teneam, multis honoribus ac donis color, omnibus denique ad hãc vitam necessariis abundè perfruor. Sic autem mihi persua deo, nisi catholici quidem tẽpli Pontifex fiam, aut amplioribus etiam magistratibus à vobis afficiar, accidere non pos se, vt tantopere apud vos colar atque obseruer. Quare ne his quidem excidam, quæ iucunda atque delectabilia iudicantur in hac vita, futuram beatitudinem sperno: méque id prauè facere intelligo.

Ac ne me forsitan mentiri putes, proponam tibi audacter

arcanum quod apud nos Hebræos ſedulò adhuc occultatum eſt, ex quo certò ſcimus eũ qui à vobis adoratur Chriſtus, ipſum illum eſſe de quo leges & prophetæ cecinerũt: Non ſolum, inquam, ex his quæ ante ſcripta ſunt de Ieſu, rem ita ſe habere cognoſcimus, ſed ab eo quoque quod apud nos & perſcriptum & occultatum myſterium continet.
A Cuius quidem hæc ratio eſt. Antiquis ſanè temporibus, quibus templum Ieroſolymis condebatur, conſuetudo Iudæis fuit ex numero literarum, quæ duæ & viginti apud Palæſtinos habentur, ſacerdotes in templo conſtituere, vn-
B de & ſacros libros numero totidem habemus. Erat igitur in templo codex repoſitus, in quo ſingulorum ſacerdotum nomina erant inſcripta, nec eorum ſolum, ſed etiam parentum. Horum ergo ſi quis diem ſuum obiiſſet, reliqui in templum conueniebant, & de communi ſuffragio atque ſententia, in locum indemortui alterum ſubſtituebant, viginti & duorum ſacerdotum numerum explentes. In ipſo codice ſtatim inſcribebatur: hoc die mortuum eſſe illum, qui ex illis parentibus ortus eſſet: & pro illo, illum, quicunq; is fuiſ-
C ſet, ſuffectum eſſe. Qui mos quum apud Iudæos obtineretur, accidit ea tempeſtate, qua Ieſus in Iudæa moram trahebat, vt vnus ex ſacerdotibus vita decederet, idque antequam Ieſus ſeipſum aperiret, & homines, vt in ipſum crederent, docere cœpiſſet. Coiere igitur reliqui ſacerdotes, vt in locum indemortui, ſubrogarent alterum. Quumque ſinguli qui ſibi ſacerdotio digniſſimus videretur, proponerẽt, reliqui eum quaſi imperfectum ac mancum, nec eius virtutis compotem, quæ ſacerdotem deceret, repellebant. Nam & ſi ſapiens & integer eſſet, legem verò & prophetas ignoraret, non ſatis idoneum cui ſacerdotium cõmitteretur, iudicabant. Multis igitur repulſis, vnus ex eis excitatus, cùm in medio conſtitiſſet, his verbis vſus fuiſſe dicitur. Ecce, inquit, multi à vobis nominati, huic ſacerdotio, & muneri minimè idonei ſunt inuenti. Nolite ergo reiicere me, ſi vnum vobis propoſuero, quem ego potiſſimum ſubſtituendum cenſeo. Non enim dubito, quin veſtrum nemo ſuffra-
D gium meum improbet. Permittentibus autem cæteris, Volo, inquit, Ieſum Chriſtum Ioſephi fabri filium, ſi vobis

ita videtur, ſubſtituere, Qui ætate quidem iuuenis, ſapientia verò ac opere & moribus optimè ornatus eſt: quo quidem ego vel oratione, vel vita, vel morum integritate prẽſtantiorem adhuc arbitror viſum fuiſſe neminem. Nec quẽquam veſtrũ, qui Ieroſolymam incolitis eſſe puto, cui hoc vel ignotum ſit, vel non multò ante obſeruatum. Quæ E
cùm reliqui ſacerdotes accepiſſent, re comprobata, Ieſum in collegium eorum cooptauerunt, & ſacerdotio omnium digniſſimum iudicarunt. Sed erant nonnulli qui Ieſum F
ex tribu Leui ortum negarent, & ex tribu Iuda originem ducere vehementer contenderent. Ioſephi enim filium eſſe omnes ſuſpicabantur. Sic enim apud Iudæos ferebatur, Ioſeph ex tribu Iuda eſſe, non ex tribu Leui: quare, quòd ita perſuaſum erat ex tribu Leui Ieſum non eſſe, ſacerdotem fieri prohibebant. At is qui de Ieſu protulerat verbum, mixtum eſſe eiuſdem genus affirmabat. Antiquitus enim in veſtuſtis familiis confuſionem quandam factam eſſe, & duarum tribuum inter ſe commixtionem aſſerebat, atque inde Ioſephi genᵉ deduci aiebat. Quo audito, reliqui ſacerdotes decretum confirmauerunt. Et cùm in vnum conueniſſent, communi cõſilio Ieſum, qui in locum indemortui in collegium adoptaretur, omnium digniſſimum iudicarunt. Quumque moris eſſet, vt non modo eius qui ſacerdos creatus eſſet, ſed parẽtum quoq; nomina codici inſcriberentur, cùm eorum quidam ſuggeſſerunt, Ieſu parẽtes accerſiri oportere, & ab eis nomina cognoſcere, ſimúlq; percunctari, ſi eum qui ad ſacerdotium productus eſſet, ex ſe natum cõfirmarent, placuit hoc omnibᵘˢ. Sacerdos igitur qui Ieſum nominauerat, Ioſephum patrem Ieſu deceſſiſſe dicebat, matrem ſolam ſuperesſe. Statuerunt igitur de communi ſententia, matrem Ieſu in collegium accerſire, & ab ea cognoſcere, ſi ea ex ſe Ieſum peperiſſet, & quod mariti nomen fuiſſet. Ita ergo matrem Ieſu in collegium accerſitam, hoc pacto his de rebus ſuſcitati ſunt. Poſteaquam ſacerdos ille, quicunq; fuerat, vita functus eſt, & in eius locum filium tuum creare volumus ſacerdotem: eſt autem conſuetudo parentum nomina in codicem referre, dic nobis ſi Ieſus filius tuus eſt, & ſi eum peperiſti? Quod quum Maria accepiſſet, ſacerdotibus

respondit: Iesum quidem filium meum esse fateor, ego enim eum in lucem edidi. Testes sunt viri ac mulieres, quæ in pariendo adfuerunt. Patrem verò in terra nullum ei esse, ac nullum vnquam fuisse licebit vt lubet, donec a me vobis satisfactum esse putetis, exquirere. Nam quum virgo essem, & in Galilæa moram traherem, angelus domini vigilante me & non dormiente, cubiculum vbi ineram ingressus, nuntiauit mihi ex spiritu sancto filium me parituram, iussitque vt ei Iesu nomen imponerem. Virgo igitur quum essem, post hanc visionem statim concepi, & filium peperi, & post partum virgo permansi. Quibus auditis sacerdotes obstetrices sanè fideles ac peritas accersendas curauerunt: & vtrum Maria verè adhuc virgo esset, curiosius exquirerent, mandauerunt. Obstetrices ergo periculo facto, re perspecta ac cognita, Mariam virginem esse, sacerdotibus affirmauerunt. Nec defuerunt quæ in partu casu adfuerant, & parientem viderant mulieres: quarum omnium testimonio, Iesum Mariæ filium cognouerunt. Quibus acceptis, sacerdotes stupore affecti, Mariæ responderunt rursus ab ea sciscitantes: Dic nobis, inquiunt, audacter, vt ex tuo ore cuias sit, & cuius filius sit, diligentius audiamus, & eius nomen in codicem referamus. Quos enim tu parentes nobis ediderís, hos & non alios, nos codici inscribemus. Respondens Maria, Equidem, inquit sacerdotibus, illum peperi, nec qui in terra pater eius sit, scio: sed ab angelo sic accepi, dei filium hunc esse. Filius igitur meus est, quam Mariam dicunt, & dei filius: Ego verò quum nemo me cognouerit, virgo sum. His cognitis sacerdotes codicem attulerunt, & Iesu nomen ita subscripserunt.

G Hoc die diem suum obiit sacerdos, quocunque is nomine appelletur, filius horum aut illorum, quoscunque parentes habuisset: & communi omnium nostrum suffragio substitutus est ei Iesus filius dei viuentis & Mariæ virginis.

H Codex autem diligenter seruatus est, & ex templo ereptus ab his qui circa templi & vrbis captiuitatem, inter Iudæos principatum obtinebant: & Tyberiade repositus est. Atque hoc quidem arcanum paucis admodum & his quidem gētis nostræ studiosissimis & fidelissimis cognitum: quamobrem mihi

mihi quoque vt principi & Iudæorum gentis magistro, reuelatum est. Non enim solum ex lege & prophetis abundè percepimus, Christum quem vos Christiani adoratis, ipsum esse, qui dei viui filius sit, & ad mūdi salutem in terram venerit: sed ab ea quoque, quæ in hunc vsque diem seruatur, & Tyberiade reposita est, descriptione. Hoc homo Christianus quum ab homine Iudæo audisset, diuino quodam zelo permotus, dixit, Quin tu statim religiosissimo ac fidelissimo regi hæc referas. Equidem ista quæ modò dixisti, ad eum statim deferam, vt Tyberiadem mittat: & codicem quem dicis, ad redarguendam Iudæorum perfidiam, quàm primùm perferendum curet. Tunc Iudæus: Quid tibi, inquit, in mentem venit, his de rebus ad regem referre, & tamen id quod tantopere studes non assequi? Nam si hæc feceris, magnum profectò bellum excitabitur, multi occidentur: ac si se victos Iudæi senserint, mihi crede, locum in quo repositus est codex comburent, & re infecta, id quod vehementer studebamus, non assequuti incassum laborauerimus, cruoris ac stragis tantummodo causam attulerimus. Hæc autem tibi amicissimo idcirco aperui, vt non ex iustitia, sed stulta quadam opinione, & inani cupiditate, religionem hanc vestram me deprecari, ac omnino recusare, firmiter credas. Hæc de Iudæo Christianus quum audisset, & quæ ab eo dicerentur, vera sibi esse persuasisset, regi Iustiniano rem quam acceperat indicandam non censuit: ne dei zelo fidelissimus rex percitus, bellum Iudæis inferret, & multum cruoris effunderet, & tamen quod summo studio cuperet, non obtineret: multis tamen notis ac familiaribus ea quæ à Iudæo acceperat, communicauit. Quæ nos ab his qui de Philippo argentario hæc I ipsa audiuerant, quum diligenter cognouissemus, summa cura ac studio operam dedimus, vt diligenter sciremus essent ne vera quæ in huiusmodi descriptione Iudæus Philippo retulisset. Accuratè igitur omnia perscrutati, inuenimus Iosephum scriptorem Iudæum elegantissimū, qui bellum Iudaicum monimentis mandauit, cuius in Ecclesiastica historia Eusebius Pamphilus sæpe meminit, in suis monimentis apertè testificari, ac dicere Iesum in templo vnà cum

reliquis sacerdotibus castè & sanctè agere solitũ. Hæc nos quum ab homine antiquo, & scriptore elegantissimo Iosepho scripta, ac testata esse inueniremus, ac tempore non multo post Apostolorum tempora fuisse inueniremus, magnopere laborauimus, si quid ex sacris scripturis hæc ipsa confirmaret, vt inueniremus. Legitur.1. Reg.2. in fine: Et suscitabo mihi, dicit dominus, sacerdotem fidelem, qui omnia quę sunt in corde meo faciat, & ædificabo ei domum fidelem, & transibit in conspectu meo omnibus diebus. Item Psalm.109. Tues sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Quis autè futurus esset cui æternũ sacerdotium deus pollicebatur, Zacharias etiam nomine posito apertissimè docuit cap.3. sic enim dicit, Et ostendit mihi dominus deus Iesum sacerdotem magnum, stantem ante faciem angeli domini, & Satan stabat à dextris ipsius, vt auersaretur ei. Rursus sub finem. Audi itaque Iesu sacerdos magne. Porrò quòd Christus in synagogis & docuerit & legerit, multis etiam comprobatur testimoniis. Lucę.2. Inuentus est Iesus in templo sedens in medio doctorum audiens illos, & interrogans eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant super intelligentia & responsis eius, & viso eo admirati sunt. Item Lucæ. 4. Et ipse docebat in synagogis eorum, & glorificabatur ab omnib⁹. Et venit Nazareth vbi erat nutritus, & intrauit secundum consuetudinem suam die sabbathorum in synagogam, & surrexit vt legeret, & traditus est ei liber Iesaiæ prophetæ, & cætera. Item Matth. 5. Quum sedisset aperuit os suum, & docebat eos. Marci.6. Et facto sabbatho cœpit in synagoga docere. Diligentius igitur Iudæorum instituta animo reputantes, in eam sententiam venimus, vt nisi aliquod religionis ac ceremoniæ munus apud Iudæos Christus habuisset, nequaquã librum illi in synagoga, vt audiente populo legeret, allatum atque ei datum crederemus. Neque enim apud nos Christianos cuiquam prophano licet in Ecclesia aliquid de scripturis sanctis legere, nisi in sacerdotum numerum allectus esset. Itaque & ex Iosephi historia, & ex Lucæ euangelio, aliisque locis cognouimus Theodosium Iudæũ Philippo argentario, cuius initio mentionem fecimus, nihil fi-

ctum aut falsum narrasse, sed arcanum, quod antea Iudæis suppressum & occultatum fuerat, Philippo tanquam homini amicissimo & coniunctissimo verissimè & fidelissimè, vt amicum & maximè necessarium decebat, aperuisse.

FINIS.

Vanquam vniuersa quæ in hoc libello continentur nugę sint ac mera somnia, ea tamẽ solum improbabimus quæ ad rem propius accedunt, atq; apertam in se habere videntur falsitatem. Primũ ergo vbi suam de Iesu Christi sacerdotio narrare incipit fabulam, ait: Antiquis sanè tẽporibus. Quod felix faustumque sit à prodigioso quodam mendacio rem ipsam exordiA
tur, nempe sacerdotes qui templo sacrisque ministrabant, non excessisse numerum. 22. quod falsum esse facile colligi potest. Siquidem sacerdotium Hebręorum cunctis filiis Aharon ac posteris eius vniuersis à deo datum fuit statuto perpetuo, vt habes Exo.29. & 30. Leui.8. & 1.Reg.2. ac 2. Paralip. 26. Hi verò in classes. 24. erant distributi: penes quos.24, ordines vniuersa functio sacerdotalis erat, vt scribitur.1.Para.24. Itaq; si etiã in singulis classib⁹ vnicus fuisset sacerdos, adhuc numerũ excessissent. 22. Porrò quòd longè plures fuerint, satis ex eo liquet. q.1.Para.23. numerãtur generis Leuitici à viginti annis & supra.38 millia virorum, quorum bona pars erat sacerdotũ. Nono quoque capite eiusdem numerantur.1760. sacerdotes. Ezræ.2. capite habes 4289. præter turbã illam quæ cum Ezra rediit, de qua Ezrę.8. Item. 2. Paral.26. supputantur. 80. prẽter summum sacerdotem quum expelleretur rex ab altari. 1. Paral. 1. habes.3700. Sed cesso, quoniam passim extant sacerdotũ myriades. Nec hoc loco de classibus loquitur, quę tamen vt diximus etiam viginti quatuor erant, sed de numero sacerdotum: quum Christ⁹ in locum mortui suffectus dicatur. Hę autem classes & earũ ordines vsq; ad Christi tempora perseuerabant: quum Lucę.1. Zacharias sit de vice Abia, cuius octaua sors erat: dicatq; Lucas Zachariam sortitum fuisse

ministrandi munus secundum consuetudinem sacerdotij.

B Erat igitur in templo codex repositus. Vanissima sunt hæc. Post tot enim templi ruinas à Chaldęis, Gręcis, & Romanis illatas, q̃ potuit hic codex ad posteros incolumis peruenire? Præterea secundi Paralipomenon tricesimo quarto, vnicus tantum codex, isq̃ue legis supererat, quem fortè fortuna sacerdos Helchias in templo repperit, quum illud ruderib⁹ repurgaret. Sub Chaldæis omnia sunt deuastata, prętera de quibus secundi Machabæorum secundo, nempe tabernaculum, arcam & altare. Græci quoque passim libros legis exurebant: primi Machabęorũ primo. Denique sub Romanis tandem omnia funditus corruerunt. Thalmud autem paulò ante tẽpora Iustiniani (cuius hic fit mentio) collectus est: nihilque veteris historiæ, præter sacram, firmæ autoritatis est apud Hebræos, nisi in Thalmud contineatur. Atqui hunc librum in Thalmud non extare, ipsamet Iudæus fatetur, qui Tyberiade ceu Midę thesauros occultari docet, quum Thalmud passim extet. Constat itaque codicem hunc effingere, nugas esse vanissimas. His adde nequaquã verum esse, quòd sorte eligantur sacerdotes, quin potius id generi Aharonitico deferebatur: iuxtaq; vigintiquatuor illas classes sorte quidẽ eligebatur, qui è tãto numero singulis hebdomadis ministraret, sed habita generis ratione, iuxtaque classium illarum ordinem, de quibus primi Paralipomenon vicesimoquarto, & Lucæ primo.

C Accidit ea ætate qua Iesus in Iudæa morã trahebat. Christum initio tricesimi anni docendi munus auspicatum fuisse, signaq; cœpisse ædere, satis liquet Lucæ tertio. Hęc ergo quæ hic narrantur ante tricesimum ętatis annũ accidisse necesse est, quũ mox dicat Iudæus, Idque antequam Iesus seipsum aperiret, & homines, vt in ipsum crederẽt, docere cœpisset: eundemque iuuenem vocet: quum autem prædicare inciperet, non iuuenis, sed vir perfectæ erat ætatis, nẽpe triginta annorũ. Hinc geminus error colligitur. Prior quòd aduersus placita suorũ doceat: quum teste vniuersa synagoga & sacris literis. 1. Paralip. 24. & Nume. 4. ac Hieronymo nostro in præfatione in Iezechielem, nullus ante tricesimũ annum ad sacerdotij munus eligi potuisset: ob idque tricesimum annum ætatem sacerdotalem vocabant, vt apud nos vicesimumquartum. Posterior error ex euangelistis apertè deprehenditur. Nam quum Christus testimonio euangelistarũ ante tricesimum annum nõ sit diu versatus in Iudęa, sed prẽnunciatus quidem Nazareth, natus Bethlehem, educatus Capernaum & Nazareth: visitabat quidẽ ter quotannis Ierusalem iuxta legis præscriptum Lucæ secundo, post auspicatum autem docẽdi munus sæpe in Iudæa versabatur: sed non, quod hic fingit, ante tricesimum ętatis annum. Adeo quòd hic ciuem Ierosolymitanum videtur Christum statuere, quum infrà dicat in collegium ilico cooptatum, faciq̃ue matrem accersitam & interrogatã ac omnia quæ Christi erant fingit omnibus exploratissima.

Iesum Christum Ioseph fabri filium. Præter decorũ agit; D
qui in concione sacerdotum, Iesum ignotum adhuc appellat Christum ✝, & tamen subiungit, quòd fabri sit filius: quum huic sententiæ tam sit reclamatum & ab Hebræis, qui Christo σύνχρονοι erant, & posteri etiamnum pertinacissimè pernegent. Adiurat Christum summus sacerdos, Matthæi vicesimosexto: per deum viuum, num ipse sit Christus: & quia id videtur asserere, discissis vestibus blasphemiæ crimen illi impingit. Item Marci decimoquarto blasphemus cẽsetur, quòd id palam professus fuerit. Lucæ vicesimotertio accusatur, quòd se dixerit Christum regem esse. Præterea Ioannis decimo tentantes dicebant, Quousque animam nostram suspensam tenes, si tu es Christus, dic nobis palam: quomodo ergo sacerdos hic iam vocat Iesum Christum?

✝Vtverũ fateamur q̃q̃ in libello lati no habea tur Christum, in Gręcis tamen exẽplaribus nõ inueni.

Nec quenq̃ vestrum esse puto &c. Perinde sermonẽ at- E
temperat hic impostor ac si Christus, tanquam ciuis Ierosolymitanus, ante tricesimũ annum omnib⁹ fuisset notissimus quũ toto eo tẽpore Capernaũ & Nazareth vixisset, vt antea dictũ est. Præterea omniũ testimonio non vitã solum ac mores, sed & sapiẽtiam illius celebratã fuisse asseuerat. Verùm aduersatur hæc sentẽtia historiæ euangelicæ. Nam Ioan. 7. Quomodo, inquiũt, hic literas scit, quũ nõ didicerit Mar. 6. Matth. 13. Luc. 4. aliasq; frequẽter, quũ vehemẽter admirãtur, tum offendũtur etiam, quòd faber, fabriq̃ue filius, apud eos educatus, in tantam subitò euaserit sapientiam. Atqui si

literas tunc non nouit, quo pacto admissus est ad functionem sacerdotalem? si verò nouit, quare in posterum tantopere admirantur? Hæc itaque enarratio verisimilis nequaquam est. Iesum in collegium eorum cooptauerunt & F cætera. Tria occurrunt circa hęc & ea quæ post pauca sequuntur, in quibus potissimè desudandum est à nobis.

Primum quòd Christus non fuerit in collegium sacerdotum cooptatus. Secũdum quòd non fuerit mixtum genus illius. Tertium quòd genus ipsius Ioseph nullo modo possit ex Leui deduci. Hæc enim sunt potissima huius disputationis capita: quæ Iudæus veteratoriè & subdolè nititur euertere: quo liberius ac procacius in posterũ Iesum Nazarenũ esse Messiã possit inficiari. Sed detecta est fraus huius imposteris, quid ille per insidias moliatur. Cuius sentẽtia pviribus est à nobis euertenda, eo auspice cuius res agitur.

Ioseph genus (vt hinc ordine retrogrado exordiamur) ex Leui nullo modo deductũ esse satis liquet ex Matthæi Lucęque genealogiis, quorũ alter ad Dauid vsq; per Nathã, alter per Solomonẽ genus deducit: & vterq; ad Iudã, nõ ad Leui. Matth. etiã ca. primo, dicit illi angelus, Ioseph fili Dauid noli timere &cętera. Perpetuoq; acclamatũ est Christo promiscuè ab omnib⁹, Iesu fili Dauid, propter parentẽ etiã putatiuum, quum adhuc mysteriũ ignorarent, nempe quòd Ioseph lege vxoria ac putatiuus tãtum pater esset: carebatque prorsus controuersia Ioseph ex Dauid fuisse propagatũ, nec vnquam genus Ioseph fuit in dubium reuocatum. Facileque hac rima elabi possent Iudęi, qui nullum non mouent lapidẽ quo Iesum inficientur Messiam, si genus eius quoquo pacto ad aliam tribũ quàm Iuda pertineret: quũ Messias de tribu Iuda, & de genere Dauid toties fuerit illis promissus. Quare falsa est hæc sententia, quæ Ioseph de genere Leui putat vllo modo propagatum. Licebitq; hoc addere ὡς πάρεργον, quod Matthæus propterea tam accuratè genus Ioseph deducit, quum ille nihil ad Christũ pertineat, etiam iuxta carnis conditionem, quo prorsus omnis tergiuersandi occasio abesset. Ad hæc, ne mysterij ignari (nempe dei, nõ hominis esse filium, more aliorum, antequã id apertè proderetur) Iesum Nazarenum tãquam pseudochristum aspernarentur. Illisq;

etiam satisfactum esset, qui rudes adhuc vel non assequerentur dicta prophetarum, vel nondum planè exploratum haberent, Christum non ex virili semine, sed mystico spiramine propagatum. Cæterum Christum verè fuisse de semine Dauid & tribu Iuda, nec mixtum habuisse genus, quod hic fabulatur, & secundo loco tractandum erat, hisce colligitur argumentis. Matthæi primo & Lucæ tertio genus eius vsq; ad Dauid ac Iudam, recto tramite deducitur. Matth. 1. dicitur: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid. Romano. 1. Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Hebræo. 7. Manifestum est quòd ex Iuda ortus sit Dominus noster. Luc. 1. Dabit ei domin⁹ deus thronũ Dauid patris ipsius. Ioannis septimo. Nõne dixit scriptura, quòd ex semine Dauid & cętera, venit Christus? Sunt & alia innumera testimonia, quibus apertissimè conficitur Christum de semine Dauid fuisse, & de tribu Iuda. Sic enim est illi acclamatum in vrbis Ierusalem ingressu Hosanna filio Dauid: & cæci clamabant, Iesu fili Dauid & cætera. Denique hoc citra cõtrouersiam omnib⁹ fuit persuasum. Habuit quidem Maria Elizabeth cognatam Aharonitici generis, Lucę primo. sed inde non conficitur Christi genus fuisse permixtum, si quispiam de tribu Iuda duxisset Aharonitidem, aut vice versa: qua de re consule doctorum commentaria Lucę primo.

Supereſt tertia controuersia, nempe Christum nullo pacto fuisse cooptatum in numerũ sacerdotum legaliũ: quod sic colligitur. Aharoniticum sacerdotium solis posteris Aharon debebatur, vt in primæ particulæ confutatione probauimus: quare nulli dabatur qui recta ex tribu Iuda & genere Dauid prognatus esset. Adhuc. 2. Paralipo. 26. quum rex Ozias de tribu Iuda & semine Dauid ortus, eam functionem occupare voluisset, prohibitus est à sacerdote summo, aliisque octoginta, orta quoque diuinitus in eius fronte subita lepra: quòd illa solis Aharoniticis esset debita. Præterea si sacerdos fuit Christus, quo pacto à se sanatos ad sacerdotes mittit, iuxta Mosi præscriptum Matth. 8. Marci. 1. Lucæ. 5? Adde quòd quum abusus templi castigare voluisset, quæ functio planè sacerdotum esse videbatur, ab his reclamatum est qui aderant dicentibus, In qua potestate hæc

facis? & quis dedit tibi potestatem hanc? Matth. 21. Mar. 11. Lucæ 20. Turba etiam miratur illius doctrinæ genus, q̃ nõ ita doceat vt scribæ & pharisæi, sed tanquam autoritatem habens. Quòd si sacerdos fuit, quando quæso hostias obtulit? thus adoleuit? panes comedit propositionis? Sed de his satis. Pauli solum testimonium in mediũ adferam, qui hac de re accuratè satis disputat Hebræo. 7. cuius verba hæc sunt. Nam his de quo hæc dicuntur (Christus nempe) de alia tribu fuit (hoc est Iuda) de qua null⁹ altario præsto fuit: ac mox subiungit: Manifestum est enim q̃ ex Iuda ortus sit dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotib⁹ statuit Moses. Contendit etiam ibidem deberi legem transferri, nouámque institui, quum translatum sit sacerdotium, nempe Leuiticum in eum qui est iuxta ritum Melchisedech: quæ Pauli doctrina planè diluta esset, si Christus esset Aaroniticus sacerdos. Adde quum Psalm. 109. scriptum sit, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedeh, quæ verba Paulus Hebræo. 1. de Christo interpretatur, planè liquet sacerdotium Christi non fuisse Aaroniticum. Itaque perspicuum est Iudaicam esse impostura, q̃ Christus in numerum sacerdotum fuerit cooptatus.

Transeo multa quæ aut pro certis asserit, quum incerta sint, imò coniecturas habeant in contrarium, vt quum ait Ioseph ante inchoatum à Christo prædicãdi munus & è viuis discessisse, aut falsa potius pro veris, vt quum Mariam subornat testes producentem viros ac mulieres, qui sibi parĩti adfuerint. Rursumq̃; postmodum ait non defuisse mulieres quæ in partu adfuerãt, & parientem viderant: acsi virgo more aliarum peperisset, ac obstetricum opera fuisset vsa: vel in plurium comitatu ibi ea nocte fuisset: quum Lucas secũdo capite dicat ipsam virginem, suum infantem, statim vt ædidit, pannis inuoluisse, & in præsepe reclinasse: isque recensens quos viderint ibi comites ipsi pastores, Inuenerunt, inquit, Ioseph & Mariam, & infantem positum in præsepi. Ecce quos habuit virgo sui partus spectatores. In eo verò q̃ ait obstetrices curiosius explorasse, num Maria adhuc virgo esset, ac re ipsa perspexisse ac cognouisse q̃ ita esset, adeò absurdè ac impiè loquitur, vt nec cogitatus effugiat turpitudinis notam: quare in rebus adeò sordidis non arbitror diutius immorandum.

Iesus filius dei viuentis. Fatemur id esse verissimum ac G
fidei nostræ basim potissimam, Iesum Christum filium esse dei viuentis. Sed hanc Iudæi enarrationem falsam esse persanctè ausim deierare, esseque impostura Iudaicam: nempe q̃ hæc in eorum libris habeantur, publicoq; decreto senatus sacerdotalis sancita sint. An non propter vnicam hãc vocem, q̃ se diceret filium dei viuentis, sacerdotibus omnibus maximè erat inuisus? Nam Ioãnis 19. ita habetur, Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium dei se fecit. Extant & alia testimonia in euangelica historia, quibus liquet calumniis eorum sæpe expositum fuisse propter hanc asseuerationem. Ioan. 10. Matth. 26. Marci 14. Et quum suffixus esset in cruce, ita conuiciabantur ei, Si filius dei est, descendat nunc de cruce, &c. Itaque non est verisimile extare hæc in monumentis eorum.

Tyberiade repositus est. An non hanc à Vespasiano fuis H
se expugnatam priusquam filius Titus Ierosolyma adoriretur, locupletissimus testis est Iosephus, 2. & 3. excidij Iudaici libris? qui quum Tyberiade prefectus esset exercitus, captus est, reliquiæq̃; omnes Iudæorum partim occise, partim in captiuitatem ductæ sunt: quúmque toties coacti sint solum vertere, librorum etiã genealogiarum historiarum, aliarúmque rerum memorabilium iacturam fecerunt, quãtò magis huius codicis? Ridicula etiã est ratio, qua Iudæus Philippo persuadet, ne arcanũ hoc Cæsari detegat: perinde acsi miseri & captiui Iudæi possent Cæsari bellum mouere, aut in bello resistere: nec alius esset modus eos adoriendi, quàm solo bello.

Accuratè igitur omnia perscrutati, inuenimus Iosephum I
& cætera. Hactenus Iudæus: nunc Christianum loquentem audiamus, siue is Suidas sit, siue quiuis alius, Christianus tamen, qui pio quidem zelo, sed indiscreto, hęc vera esse sibi persuasit, ac sedulò conatur frigidissimis argumentationibus, Iudæi Theodosij sententiam stabilire. Itaque deinceps tanquam cum Christiano nobis agendum est. Sunt autem hæc illius argumenta. Primò autoritati Iosephi hi-

storiographi Iudæi innititur, quem ait asseuerare Iesum in templo vnà cum reliquis sacerdotibus castè & sanctè agere solitum. Sed hac de re (si modò bona fide vertit Ruffinus) ne verbum quidem inuenies in Iosepho, quem sæpius legi ac relegi, sed nusquam hæc inueni. Semel tantum meminit Iesu. 18. lib. antiqui. 6. capite quem prædicat magnifico sanè elogio: sed sacerdotij Iesu, aut ꝙ in templo versatus fuerit, ne vestigium quidem extat in Iosephi commentariis. Porrò Iosephum non alia scripsisse, quàm quæ vulgò circũferũtur, autores sunt Hieronymus in libello de ecclesiasticis scriptoribus, & Eusebius de historia ecclesiastica.

Citat præterea testimonium ex. 1. Reg. cap. 2. cuius verba sunt hæc, Et suscitabo mihi, dicit dominus, sacerdotem fidelem, & cætera, qui nec iuxta septuaginta, nec iuxta Hebræos hoc testimonium bona fide retulit, & falsò de Christo interpretatur: quum potius de Sadoc sacerdote summo, suffecto in locum Abiathar intelligatur, vt habes 3. Reg. 2. vbi dicitur completa esse hæc prophetia. Et similiter 1. Paralip. 29. Sadoc in pontificem eligitur, summum nempe sacerdotem, quum alioqui iam antè esset sacerdos, vt patet 3. Reg. 1. 2. Adhæc quónam pacto hæc de Christo intelligi possunt, quum hunc sacerdotem quem hic pollicetur suscitandum, ob id erigat, vt ambulet, inquit, coram Christo meo? hoc est, illi ministret qui Christus domini erit: quo loco de Solomone cæterísque regibus vaticinatur. Porrò cõtextus Hebraicus ita habet: Et suscitabo mihi sacerdotẽ fidelem, qui iuxta cor meum & iuxta animam meã agat, & ædificabo ei domum (hoc est familiam & posteritatem) fidelem, ambulabítque coram Christo meo cunctis diebus. Septuaginta non dissident ab Hebraica veritate: hic verò autor, vt suo seruiret proposito omisit χριστοῦ, & loco horum verborum ἐνώπιον χριστοῦ μου, substituit, ἐνώπιόμου coram me, siue in conspectu meo, ne suam ipsius euerteret sententiam.

Citat adhuc verba Psal. 109. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Quæ vtique de spirituali & interno sacerdotio, non de externo & Aharonitico intelligenda esse copiosè docet Paulus Hebræ. septimo, hunc enarrans locum, vbi docet Christum nouum genus sacerdotij sortitum imitatione Melchisedech, repudiato illo typico ac præcursore sacerdotio. Fatemur quidem Iesum vnctũ fuisse, sed spirituali vnctione & oleo exultationis vltra cõsortes suos: de quo Psalm. 44. Act. 4. & 10. quomodo, inquit Petrus, Iesum Nazarenum vnxerit deus spiritu sancto & virtute: Hebræo. 1. Iesa. 6. & Daniel. 9. Quum ipsis quoque Iudæis testibus externa vnctio vnum fuerit ex quinque rebus sacris, quæ defuerunt in secundo templo. Fuit itaque Iesus sacerdos, sed spiritualis, spiritualésque offerens hostias, nos quoque spirituales efficiens sacerdotes Apocal. 1. & 1. Pet. secundo.

Præterea citat testimonium Zacha. tertio. Et ostendit, inquit, mihi dominus deus Iesum sacerdotem magnum. Verùm hæc non de Iesu Christo Mariæ filio dicta sunt, sed de Iesu filio Iosedec, cuius mentio fit Aggæi. 1. & 2. Ezræ etiam 3. & 5. qui summum gerebat sacerdotium, quo tempore reliquiæ Iudæorum libertate donarentur à Cyro. Iesu autem Nazareno non posse quadrare, contextus ipse satis indicat, quum ad Iesum hoc loco ita loquatur dominus. Ecce feci transire à te iniquitatem tuam: & mox dilucidius, Audi nunc Iesu sacerdos magne, tu & socij tui qui sedent ante te, quia viri portenti sunt, quia ego adduco seruũ meũ Germen, vbi vulgata versio habet Orietem, sicuti & Græci ἀνατολήν. Hebræi verò צמח zemah, hoc est Germen, cuius nomine omnes Messiam intelligũt, vt habet etiam Ionathas Chaldæus paraphrastes: sicut etiam Ierem. 33. Iesa. 4. & Zacha. 6. Messias eodem Hebraico vocabulo appellatur. Itaq; quum huic Iesu & sociis deus seruum suum Germen polliceatur se missurum, qui fieri potest vt hic sit Iesus Nazarenus, qui verus est Messias, quum illi fiant apertissimæ promissiones de verò Messia.

Postremo loco citat quædam Euangelistarum testimonia, quibus ostenditur Iesum Christum publicè in synagoga docuisse & legisse: & maximè quòd Lucæ quarto dicatur, In synagoga surrexisse vt legeret, & datus est ei liber Iesaiæ, quúmque ex eo legisset, complicatum librum reddidit ministro, ac sedens cœpit eos docere: hæc autem propria dicit esse sacerdotũ, sed falsò. Legimus enim Paulum,

qui sacerdos non erat, sed de tribu Beniamin, rogatum etiã Acto. 13. vt in synagoga Antiochiæ Pisidiæ plæbem exhortaretur, ac doceret vnà cum Barnaba, quum tamen ignoti essent: quod non modò tunc fecisse legitur, sed & Acto. 14. & 17. Iuxta consuetudinem suam, inquit, Paulus introiuit ad eos, & per tria sabbatha disserebat eis è scripturis. Quare à docendi functione nullus excludebatur, si egregia polleret doctrina, quãuis non esset de tribu sacerdotali: quod etiam pluribus in locis videre est apud Christianos. Plæbem verò docere hymnos modulari, Leuitarum potius erat quàm sacerdotum. Itaque quum doctrinæ Christi rumor per totam Galilæam & Capernaum sparsus esset, tantaque signa edidisset, rogauerunt eum populares sui, vt in patria Nazareth doceret, signáque ederet. Non ergo docuit ex officio sacerdotali: sed quia ad hoc missus fuit à patre, vt quæreret & saluum faceret quod perierat. Neque ergo ex Iosepho, neque ex vllo sacræ scripturæ testimonio colligitur Iudæũ Theodosium vera dixisse, imò apertissimis scripturæ testimoniis probatum est illum ficta falsaq; narrasse, simplicitatiq; Philippi argentarij veteratoriè illusisse. Corruit igitur, opinor, dolus de sacerdotio Christi Aharonitico, Christi tantum sacerdotium spirituale manet, manebitque in æternum. Cui gloria, honor, & imperium in omne æuum. Amen.

PARISIIS,

Excudebat Ioannes Dauid in via noua diuæ Genouefes, sita in suburbiis beati Marcelli, Anno ab incarnato domino. M.D.XLVII.

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca